Κ. ΚΕΡΕΝΥΪ

Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^ΙΑΣ Α.Ε.

Πρώτη ἔκδοση: 1974
2004[10], 2005[11], 2006[12], 2009[13], 2010[14], 2012[15], 2013[16], 2016[17], 2018[18]
Δέκατη ἔνατη ἔκδοση: Δεκέμβριος 2020

Τίτλος πρωτοτύπου: Karl Kerényi, *Die Mythologie der Griechen*
(I. Die Götter - und Menschheitsgeschichten. II. Die Heroen-Geschichten)

Klett-Cotta
© 1951, 1958, 1997 J.G.Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart

Μακέτα ἐξωφύλλου: Κώστας Λεγάκης
Ἐκτύπωση: Γραφικές Τέχνες «Corfu»
Βιβλιοδεσία: Γ. Λουίζος & Σία Ο.Ε.

© ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
Βουλῆς 14 - 105 63 Ἀθήνα
info@hestia.gr • www.hestia.gr

ISBN 960-05-0624-8

Στὴ γυναίκα μου Dildil

Κ. Κερένυϊ

Κ. ΚΕΡΈΝΥΪ

Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εἰκονογραφημένη

ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Μετάφραση

ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΩΑΝ. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ} Α. Ε.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

῾Ο Karl Kerényi, ὁ μύστης αὐτὸς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Θρησκείας, μὲ λαχτάρα, θυμᾶμαι, περίμενε νὰ δῆ στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, στὴ γλώσσα της, ὁλόκληρη τὴ «Μυθολογία τῶν ῾Ελλήνων», μὰ δὲν πρόλαβε. ᾿Ενῶ τὸ ἔργο αὐτό, ποὺ τὸ σύνθεσε τόσο ἀριστοτεχνικὰ μὲ βάση τὶς πηγές, κυκλοφοροῦσε σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, δὲν ἔνιωθε τόση εὐχαρίστηση, ὅση θὰ ἔνιωθε, ὅταν θὰ τὸ ἔβλεπε ὁλόκληρο νὰ φτάνη ὡς νοικοκύρης στὸ σπίτι του καὶ νὰ τὸ ὑποδέχωνται ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι ἐδῶ στὸν τόπο του. ῾Η χαρά του θὰ ἦταν μεγάλη, ὅταν θὰ ἔβλεπε τὰ πρόσωπα τῆς Μυθολογίας νὰ συνομιλοῦνε στὴ γλώσσα τους καὶ νὰ διαβαίνουνε τὶς ἀγαπημένες τους ἑλληνικὲς θάλασσες καὶ τὰ ἐκλεκτὰ τοπία τοῦ τόπου τους. Λέω «ὁλόκληρο τὸ ἔργο», γιατὶ τὸ 1967 εἶχε κυκλοφορήσει τὸ μικρότερο πρῶτο μέρος, δηλ. οἱ «῾Ιστορίες γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου γένους» ποὺ ἐξαντλήθηκε σύντομα. ῾Ο τόμος αὐτὸς ἐδῶ περιλαμβάνει μαζὶ μὲ τὸ πρῶτο μέρος ἀναθεωρημένο, καὶ τὸ ἀνέκδοτο στὰ ἑλληνικὰ μεγαλύτερο δεύτερο μέρος, δηλ. τοὺς «῞Ηρωες τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας».

Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὁ Κερένυϊ εἶχε διαβάσει στὸ χειρόγραφο ὁλόκληρο τὸ μεταφρασμένο πρῶτο μέρος, ἀπὸ τὸ δεύτερο μέρος ὅμως διάβασε μόνο ἕνα τμῆμα. Τώρα, λοιπόν, αὐτὴ ἡ μετάφραση ὁλόκληρης τῆς Μυθολογίας τῶν ῾Ελλήνων ἂς εἶναι ἕνας χαιρετισμός, ἕνα νεῦμα, στὸ πνεῦμα του. Εἶμαι βέβαιος πὼς ὁ ἐπιφανὴς θρησκειολόγος τοῦ ἀρχαίου μας κόσμου καὶ φιλόλογος, ποὺ ἀγάπησε καὶ μελέτησε τόσο βαθιὰ αὐτὴν ἐδῶ τὴ Μυθολογία τῶν ῾Ελλήνων, ὅσο λίγοι στὸν αἰώνα μας, θὰ χαίρεται στὸ ἐπέκεινα, ὅπου τώρα καθεύδει.

Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση ὁ Κερένυϊ εἶχε γράψει τὸν παρακάτω πρόλογο:

«᾿Εκτιμῶ πολὺ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ τὰ ἔργα τῶν Νεοελλήνων λογοτεχνῶν, ποὺ τὰ θεωρῶ σὰ μιὰ νέα ἀπαρχή. Δὲν νομίζω πὼς εἶναι ἀναγκαῖο καὶ σωστό, ὅταν μιλῶ σὲ ῞Ελληνες τῶν νεωτέρων χρόνων ἢ τοῦ παρόντος, νὰ τονίσω ἰδιαίτερα πὼς εἶναι Νεοέλληνες. Πολὺ λιγότερο τώρα ποὺ προσφέρω τὸν ῞Ελληνα στὸ «Νεοέλληνα».

»῾Η εἰσαγωγὴ στὴ δική μου «Μυθολογία τῶν ῾Ελλήνων» δὲν ἔγινε ὀρθὰ κατανοητὴ ἀπὸ τοὺς περισσότερους, στοὺς ὁποίους ἀνήκανε μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους Εὐρωπαίους. Αὐτὸ δείχνει πόσο χρήσιμο εἶναι νὰ μιλάη κανεὶς ἀνοιχτὰ γι' αὐτὰ τὰ πράγματα. Γιὰ νὰ γραφτῆ μιὰ ῾Ελληνικὴ Μυθολογία, ὄχι γιὰ παιδιὰ οὔτε γιὰ ἐπιστήμονες, ἀλλὰ γιὰ μεγάλους, ἀπὸ ἄνθρωπο πρὸς ἄνθρωπο, θεώρησα πὼς μᾶς τὴ διηγεῖται κάποιος ῞Ελληνας σ' ἑλληνικὸ νησί, ἕνας λόγιος ποὺ ξέρει τὶς πηγὲς ποὺ διασώθηκαν καὶ τὰ μυθολογικὰ κείμενα. Γι' αὐτὸ ἀναφέρω τὸν 'Ιακωβάκη Νερουλὸ σ' ἕνα νησὶ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη. Θὰ μποροῦσα βέβαια ν' ἀναφέρω καὶ τὸν Νικόλαο Φαρδὺ στὴ Σαμοθράκη. ῾Η παρουσία τέτοιων ῾Ελλήνων καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης, γνωστῶν λογίων ποὺ σύγχρονα ὑπῆρξανε καὶ μεγάλοι ῞Ελληνες πατριῶτες, ἦταν τόσο λίγο γνωστὴ στοὺς ἀναγνῶστες μου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ποὺ νόμισαν πὼς ἐννοοῦσα κάποιον ἀρχαῖο ῞Ελληνα. Εἶναι γεγονὸς ὅμως πὼς οἱ ῞Ελληνες λόγιοι εἴχανε μικρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Μυθολογία καὶ δὲν πρόσφεραν στὸ λαό τους ἕνα πλατὺ ξαναπλάσιμο τῶν ἀρχαίων μύθων.

»Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ εἰπῶ πὼς κατ' ἀρχὴν θέλησα νὰ καλύψω αὐτὸ τὸ κενὸ καὶ πὼς ἔνιωσα τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ μυθολογικὲς διηγήσεις στὰ πολλά μου ταξίδια στὴν ῾Ελλάδα. ῎Ηθελα νὰ καλύψω τὴν ἐπιθυμία ὅλων τῶν Εὐρωπαίων, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ πρώτη Μυθολογία εἶναι ἡ ῾Ελληνικὴ Μυθολογία! Προτοῦ ἀρχίσω νὰ γράφω τὶς γραμμὲς αὐτὲς σ' ἕνα καφενεῖο πλάι σὲ κάποιο μυθολογικὸ τοπίο, στὸν κόλπο Βαθὺ τῆς 'Ιθάκης ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ὁμηρικὸ λιμάνι τοῦ Φόρκυος, ἄκουσα μὲ ποιὸν τρόπο ἕνας ἄντρας ἀπάγγελνε ἕνα μυθολογικὸ κείμενο, μὲ μεγάλη σοβαρότητα καὶ βαθὺ αἴσθημα. ῏Ηταν γραμμένο στὴν καθαρεύουσα καὶ δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μύθο ἢ παραμύθι τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ γιὰ παραμύθι κάποιου φιλόλογου, βασισμένο σ' ἕνα σχόλιο στὸν ῞Ομηρο σχετικὸ μὲ τὴν 'Αρέθουσα, τὴ Νύμφη ἐκείνης τῆς Πηγῆς ποὺ ἀναφέρεται στὴν 'Οδύσσεια, καὶ μὲ τὸ γιό της τὸν Κόρακα ποὺ τ' ὄνομά του πῆρε ὁ βράχος πλάι της. Τὸν ρώτησα ἂν εἶχε μάθει τὴν ἱστορία στὸ σχολεῖο. ῎Οχι, ἀπάντησε. Δὲν εἶχε πάει στὸ Γυμνάσιο καὶ στὸ σχολεῖο δὲν μαθαίνουν τέτοιες ἱστορίες. ῾Η ἱστορία προερχόταν ἀπὸ παλιοὺς Γερμανοὺς ἀρχαιολόγους ποὺ εἶχαν ἔρθει ἐδῶ καὶ μεταδόθηκε ἀπὸ πατέρα σὲ γιό.

»Αὐτὸ μοῦ ἀποκάλυψε πὼς ἡ δυνατότητα τοῦ ἀπόηχου τῆς μυθολογίας στοὺς ῞Ελληνες εἶναι βαθιὰ ριζωμένη καὶ πὼς ἕνας ξένος — μὲ τὴν ἑλληνικὴ σημασία αὐτῆς τῆς λέξης — μπορεῖ νὰ τὸν φέρνη στὴν πατρίδα του! ῾Ολόκληρη ἡ ῾Ελληνικὴ Μυθολογία

προσφέρεται, ὅπως τὴν καταλαβαίνω προσωπικά, σὰν μιὰ διδασκαλία γιὰ τοὺς θεούς, ποὺ σύγχρονα εἶναι καὶ διδασκαλία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Νιώθω περήφανος ποὺ μπορῶ νὰ τὸ κάμω ἐγώ. ῾Η δική μου «Μυθολογία τῶν ῾Ελλήνων» ξαναφτάνει στὴν πατρίδα της μὲ τούτη τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση. Ξανάρχεται στὴν πατρίδα της ἐπίσης μὲ τὴν ἰδέα πὼς τὴ διηγεῖται ἕνας ῞Ελληνας. Δὲν φαντάστηκα ποτὲ πὼς θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθῆ ἀπὸ ἕναν γραμματισμένο κάτοικο τῶν νησιῶν στὰ γερμανικὰ ἢ στὰ γαλλικά, ἀλλὰ στὴ μητρική της γλώσσα. Εἶμαι εὐγνώμων στὸν ποιητὴ Δημήτρη Λ. Σταθόπουλο, διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας καὶ ῾Υφηγητὴ τῆς ῾Ιστορίας τῶν Θρησκειῶν, ποὺ μὲ ξεχωριστὴ ἀγάπη ἔκαμε τὴ μετάφραση, καὶ στὸν ἀγαπητό μου φίλο Παντελῆ Πρεβελάκη, ποὺ μοῦ ὑπόδειξε τὸν μεταφραστή. ῞Οπως ἐγώ, ἔτσι κι ὁ Πρεβελάκης διάβασε τὸ μεταφρασμένο κείμενο κι ἔτσι μπορῶ νὰ χαίρωμαι ποὺ σὰν πρῶτο ἀναγνώστη μου εἶχα ἕναν μεγάλο ἐκπρόσωπο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. ῾Ο ῞Ελληνας ἀναγνώστης ὀφείλει ἰδιαίτερη εὐγνωμοσύνη στοὺς προγόνους του, ποὺ χάρισαν στὴν ἀνθρωπότητα αὐτὲς τὶς ἱστορίες».

῾Ο Κερένυϊ γεννήθηκε τὸ 1897 στὸ Temesvar τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἀπέθανε στὶς 14 'Απρίλη 1973 στὴν ῾Ελβετία, ὅπου ἀπὸ τὸ 1943 ζοῦσε. ῎Εγραψε τὰ περισσότερα ἔργα του στὰ γερμανικά. ῾Υπάρχουν ὅμως ἐνδιαφέροντα μελετήματά του καὶ στὰ οὐγγρικά, ποὺ εἶναι ἄγνωστα ἐδῶ στὴ Δύση.

Τὸ ἔργο τοῦ Kerényi πάνω στὴν ἀρχαιότητα εἶναι σημαντικὸ ὄχι μόνο στὸ δυτικό, ἀλλὰ καὶ στὸν παγκόσμιο ὁρίζοντα. Αὐτὸ τὸ ἔργο δὲν ἦταν δουλειὰ ἑνὸς φιλόλογου τοῦ γράμματος καὶ τῶν τύπων, ἀλλὰ δουλειὰ ἑνὸς ἄριστου ἀρχιμάστορα ποὺ βίωνε καὶ ἔκφραζε μὲ πάθος τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων κειμένων. Δὲν ἦταν μόνο ἡ πλατιὰ γλωσσική του παιδεία ποὺ πλησίαζε τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ ἡ τιμὴ καὶ τὸ βίωμα τοῦ νοήματός τους, ἔτσι ὅπως θὰ τὸ βλέπαμε σ' ἕναν Walter F. Otto. Τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς βιωματικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι βέβαια τοῦ καθενός, ἀλλὰ μονάχα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ πνεύματος. ῾Επόμενο ἦταν ποὺ πολλοὶ κλασσικοὶ φιλόλογοι δὲν βλέπανε τὸ ἔργο του μὲ καλὸ μάτι ! Συνάδελφός του ὅμως πρώτου μεγέθους ὑπῆρξε ὁ θετικὸς ἐπιστήμονας καὶ ψυχίατρος C. G. Jung, ποὺ βρῆκε στὸν Kerényi τὸν πολύτιμο συνεργάτη στὴν ἔρευνα τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς. Μαζὶ γράψανε τὸ κλασσικὸ ἔργο «Εἰσαγωγὴ στὴν Οὐσία τῆς Μυθολογίας». Στὸ μύθο βλέπανε τὴ ζωντανὴ ρίζα τοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς τὸ μύθο δὲν γινότανε νὰ ἑρμηνευτῆ ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας. Μετὰ ἀπὸ τὸν Jung

ἀναφέρω μόνο τὸν Thomas Mann. Ὑπενθυμίζω τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Kerényi μὲ τὸν Mann, ὅπου φαίνεται καθαρὰ ἡ βαθιὰ πνευματική τους συγγένεια: «Gespräch in Briefen», München 1967.

Ὁ γερμανικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος τοῦ Μονάχου Langen - Müller ἀνέλαβε τὴν ἔκδοση τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Kerényi σὲ 12 τόμους τῶν 400 - 500 σελίδων. Ἀπὸ τὸ prospectus τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἀντιγράφω τοὺς τίτλους τῶν ἔργων τοῦ Kerényi, ποὺ εἶναι ἐνδεικτικοὶ τῶν ἐνδιαφερόντων του :

Τόμος Α', Οὐμανιστικὴ διερεύνηση τῆς ψυχῆς.

Πυθαγόρας καὶ Ὀρφεύς· Ἡ γέννηση τῆς Ἑλένης· Τὸ πρωτόγονο παιδί· Ἡ ἑορτὴ τοῦ Αἰγαίου· Μυθολογία καὶ γνώση· Ἀρέτουσα· Τὸ μυστικὸ τῶν ψηλῶν πόλεων· Σπουδὲς πάνω στὸ Λαβύρινθο· Σκέψεις πάνω στὸν ἑλληνικὸ χορό· Ὁ μεγάλος δαίμονας τοῦ συμπόσιου· Μνημοσύνη καὶ Λησμοσύνη· Ἡ ὀρφικὴ κοσμογονία· Ἄνθρωπος καὶ Μάσκα· Γιὰ τὴν Πυθία· Ἐξομολογήσεις τοῦ Livius· Βασικὲς ἀρχὲς καὶ μελλοντικὲς δυνατότητες τοῦ οὐμανισμοῦ· Ἔπαινος τοῦ συγκεκριμένου.

Τόμος Β', Στὰ ἴχνη τοῦ Μύθου.

Ἑλληνικὸ φῶς· Ὧρες στὴν Ἑλλάδα· Ἐθελούσια καλλιτεχνικὰ ταξίδια: ταξίδια στὴν ἀρχαία Εὐρώπη· Ἑλληνικὲς μικρογραφίες· Περιπέτεια μὲ μνημεῖα· Ἱερὴ Κρήτη· Τὸ βιβλίο καὶ τὰ βιβλία.

Τόμος Γ', Ἡμερολόγια (1953 - 1965).

Τόμος Δ', Ἀπόλλων καὶ Νιόβη.

Νέα δοκίμια πάνω στὴν ἀρχαία Θρησκεία καὶ τὸν Οὐμανισμό· Ἀρχαία Θρησκεία καὶ ψυχολογία τῆς Θρησκείας· Ἀθανασία καὶ θρησκεία τοῦ Ἀπόλλωνος· Ἱππόλυτος· Μυθολογικὴ παράσταση τῆς κόρης· Κατάληψη καὶ ἐπιστήμη· Ὑπεραισθητὴ καὶ αἰσθητὴ παράδοση· Τοπίο καὶ πνεῦμα· Ὁ ἀρχαῖος ποιητής· Κέρκυρα καὶ Ὀδυσσεύς· Πλατωνισμός· Ὁ Σώφρων καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυσιοκρατία· Οἱ πάπυροι καὶ ἡ οὐσία τῆς ἀλεξανδρινῆς τέχνης· Οἱ πάπυροι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἑλληνικῆς πεζογραφίας· Τὸ πνεῦμα τῆς ρωμαϊκῆς φιλολογίας· Κάτουλλος· Ὁράτιος — ὁρατιανισμός· Οὐμανισμὸς καὶ ἑλληνισμός· Τὸ πνεῦμα· Ἡ Νιόβη· Εἰκόνα, παράσταση, καὶ ἀρχέτυπο· Πρωτάνθρωπος καὶ μυστήριο· Ἡ θεία φύση· Ἐπιφανίες τοῦ Ἀπόλλωνος· Τὸ μυθολογεῖν γιὰ τὸ ἄχρονο Εἶναι στὴν ἀρχαία Σαρδηνία· Arbor intrat· Ἡ ἑλληνικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Τόμος Ε', Δρόμοι καὶ συνοδοιπόροι.

Κοινωνία μὲ τὸ θεῖο· Ἡ πνευματικὴ πορεία τῆς Εὐρώπης· Σπουδὲς πάνω στὸ Βιργίλιο καὶ τὸν Χαίλντερλιν — Νίτσε — οἱ Γερμανοὶ ρωμαντικοὶ καὶ ὁ Hegel — Walter F. Otto — Νίκος Καζαντζάκης· Ἡ ὑψηλὴ μυθιστορία.

Τόμος ΣΤ', Μορφὲς καὶ σχεδιάσματα.

Θυγατέρες τῶν Ἥλιων· Ἡ Κόρη καὶ Μητέρα τῆς ἑλληνικῆς Θρησκείας· Ἡ Μήδεια παλαιῶν καὶ νεώτερων τραγωδιῶν· Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη· Ἠλέκτρα· Ἀντιγόνη· Οἰδίπους· Γιὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν Ὀδύσσειά του.

Τόμος Ζ', Ἡ ἀρχαία Θρησκεία.

Τόμος Η', Ἡ Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων.

Τόμος Θ', Οἱ ἥρωες τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας.

Τόμος Ι', Ἀρχέτυπα Α'.

Προμηθεύς· Διόνυσος· Ἀσκληπιός.

Τόμος ΙΑ'. Ἀρχέτυπα Β'.

Ἐλευσίς· Ἑρμῆς, ὁ ψυχοπομπός· Τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων.

Τόμος ΙΒ', Γράμματα καὶ Αὐτοβιογραφία.

Ἀπὸ τὸ 1943 ὁ Οὖγγρος Kerényi ζοῦσε στὴν Ascona τῆς ἰταλικῆς Ἑλβετίας, ἐκεῖ πλάι στὴν ἥσυχη λίμνη Lago Maggiore. Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, στὶς πηγές, ἐρχόταν σχεδὸν κάθε χρόνο. Ὁ μύθος γιὰ τὸν Kerényi δὲν ἦταν κάτι τὸ προϊστορικό, ἀλλὰ ἡ ὑπεριστορικὴ πραγματικότητα. Τὸ πάθος του ἦταν νὰ θεαστῇ τὴ «νέα ἀλήθεια τῶν πανάρχαιων πραγμάτων». Γιὰ τὸν Κ. «Μυθολογία» σήμαινε μιὰ πανάρχαια ἐμπειρία τοῦ κόσμου, ἀναντικατάστατη γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ παρόντος, σὰν μιὰ γλώσσα, μὲ τὴν ὁποία θὰ μπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ θέση του στὸν κόσμο. Θαυμάσια ὁ Κ. παραβάλλει τὴ μουσικὴ μὲ τὴ μυθολογία. Ὅπως κάποτε μόνο ἡ μουσικὴ μποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ τὸ «ὕψιστο», ἔτσι καὶ ἡ μυθολογία μπόρεσε νὰ ἐκφράσῃ τὸ «ὅλο». Τὸ νόημα τοῦ «ὅλου» δὲν γίνεται νὰ ἐκφραστῇ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐπιστήμη, ἀλλὰ μὲ «μυθολογικὴ μέθοδο», γιατὶ ἡ μυθολογία περιέχει τὰ ἀρχέτυπα τῆς ὑπάρξεως. Ἡ μυθολογία εἶναι ἀπεριόριστη — ἕνα χαλὶ «χωρὶς οὔγια».

Ὁ Kerényi, χωρὶς πατρίδα πιά, ἔκαμε πατρίδα του τὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἕνας γνήσιος ἐκπρόσωπος. Πίστευε στὴ συνέχεια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Καὶ φώτισε αὐτὸ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα μέσα ἀπὸ τὸ ἀέναο ἑλληνικὸ πνεῦμα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Κ. ἀναφέρεται πλάι στὸν Hölderlin, στὸν Nietzsche, στὸν Walter F. Otto. Οἱ ἔρευνές του πάνω στὸ μύθο ἐπιδράσαν ὄχι μόνο σὲ ποιητὲς καὶ μυθιστοριογράφους, ὅπως εἶναι ὁ Hesse καὶ ὁ Thomas Mann, ἀλλὰ καὶ σὲ θετικοὺς ἐπιστήμονες μὲ πρῶτο τὸν Jung, ὅπως εἰπώθηκε πιὸ πάνω.

Ὁ χῶρος ποὺ χάριζε τὴν εὐδαιμονία στὸν Kerényi ἦταν ἡ Ἑλλάδα. Τὰ πολλὰ ταξίδια του ἐδῶ στὸν τόπο μας ἦσαν μιὰ

οὐσιαστικὴ πορεία στὸ ἀρχαιότατο παρόν. Αὐτὸ τὸ αἰώνιο παρὸν τὸ συναντοῦσε στὶς πέτρες καὶ τὰ λόγια τους, στὰ βουνά, στὶς θάλασσες, στὰ νησιὰ καὶ στ' ἀχνάρια τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν τωρινῶν ἀνθρώπων τῆς Ἑλλάδας.

Γιὰ τὴν «Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων» ὁ Thomas Mann ἔγραψε: «Εἶναι ἕνας θησαυρὸς ἀπὸ ἱστορίες, ποὺ ἐδῶ τώρα μᾶς προσφέρεται ἀπὸ ἕνα σοφό, πλάι στὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ βρεθῆ ἕνας δεύτερος. Ἡ "Μυθολογία" μᾶς προσφέρεται μὲ κάθε ἀκρίβεια καὶ λεπτομέρεια σύμφωνα μὲ τὰ τελευταῖα δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας».

Σὲ μιὰν «Ἐπιφυλλίδα» στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Καθημερινὴ» (19 Ἀπρίλη 1966) μιλοῦσα γιὰ τὸν ἐπιφανὴ ξένο μας κι ἔκλεινα τὸ ἄρθρο μὲ τὰ λόγια: «Προτοῦ ὁ Κερένυϊ ἀναχωρήση γιὰ τὸ κρητολογικὸ συνέδριο, στὸ ὁποῖο ἦταν ἐπίσημα προσκαλεσμένος, εἶχα τὴ χαρὰ νὰ συνομιλήσω καὶ ν' ἀκολουθήσω μαζί του τὸ βράδυ τῆς Μ. Παρασκευῆς τὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Χριστοῦ κάτω στὴν Ἀκρόπολη. Κι ὅταν οἱ δρόμοι τῆς Ἀθήνας ἄδειασαν καὶ ὁ ἀττικὸς οὐρανὸς χαμήλωνε ἥσυχος, ὁ ἀκούραστος ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας μας παράδοσης, αὐτὸς ποὺ πατρίδα του ἔκαμε τὸ ἀδιάκοπο ταξίδι, ἔλεγε: "ἐδῶ βρίσκει κανεὶς τὴν ἡσυχία του". Καὶ τὸ ρῆμα "βρίσκω" στὴν ἔκφρασή του εἶχε τὴν ἔννοια τοῦ "ζητῶ". Ὁ Ὀδυσσέας εἶναι μιὰ ἀκατανίκητη ἀνάμνηση τοῦ μέλλοντος! . . .».

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Μυθολογίας μεταφράστηκε σὲ χρόνια ποὺ «τά σκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά»· ἡ μετάφραση μοῦ ἦταν, ἀλήθεια, «φιλελεύθερη λαλιά». Νιώθω ξεχωριστὴ χαρά, γιατὶ τὸ βιβλίο αὐτὸ κυκλοφορεῖ τώρα ποὺ ἀνάτειλε ἡ Ἐλευθερία στὸν τόπο μας. Στὴν ὡραία, λοιπόν, Ἐλευθερία ποὺ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀρχαίου μας μύθου, προσφέρεται — ταιριαχτός της, βέβαια, χαιρετισμὸς — ἡ μετάφραση τούτη.

Ἰούλιος 1974 | *Δημήτρης Σταθόπουλος*

** Ἀπὸ σεβασμὸ στὴ μνήμη τοῦ Kerényi ἡ Καθηγήτρια τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης Δρ. Φιλοσοφίας Κα Βασιλικὴ Παπούλια διάβασε τὴ μετάφραση τῆς Μυθολογίας σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὸ πρωτότυπο γερμανικὸ κείμενο.*

** Στὴ μετάφραση τοῦ Δεύτερου Μέρους πρέπει νὰ ὑπογραμμιστῆ ἡ συμβολὴ τῆς φιλολόγου τοῦ Ἀρσακείου Ἀθηνῶν Κας Ἰωάννας Ἰακ. Μάῖνα.*

** Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διατηρεῖται τὸ τυπικὸ καὶ ἡ ὀρθογράφηση τῶν κυρίων ὀνομάτων.*

Δ. Σ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ χρωστάει τὴν προέλευσή του στὴν πεποίθηση ὅτι ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ γραφῆ μιὰ «Ἑλληνικὴ Μυθολογία» γιὰ «μεγάλους», δηλαδὴ ὄχι μόνο γιὰ εἰδικοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ κλασσικὲς μελέτες, μὲ τὴν ἱστορία τῆς θρησκείας ἢ μὲ τὴν ἐθνολογία, καὶ ἀκόμα λιγότερο γιὰ παιδιά, γιὰ τὰ ὁποῖα στὸ παρελθὸν οἱ κλασσικοὶ μῦθοι εἴτε διασκευάζονταν εἴτε, τὸ λιγότερο, ἐκλέγονταν σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις μιᾶς παραδοσιακῆς παιδείας· ἀλλὰ ἁπλὰ γιὰ μεγάλους ποὺ τὸ βασικό τους ἐνδιαφέρο — στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ περικλείεται ἕνα ἐνδιαφέρο γιὰ ὁποιονδήποτε ἀπὸ τοὺς παραπάνω κλάδους — εἶναι τὸ καθαρὰ ἀνθρώπινο. Μιὰ σύγχρονη μορφὴ τοῦ γενικὰ ἀνθρώπινου προσανατολισμοῦ εἶναι βέβαια σήμερα καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀντιμετώπιση. Καὶ ὅπως πετυχημένα διατύπωσε ἕνας μεγάλος ἐκπρόσωπος τῆς σύγχρονης οὐμανιστικῆς σκέψεως, «ἀκριβῶς ἡ ψυχολογία εἶναι ἐκείνη ποὺ περιέχει τὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὸ μύθο, ὅπως ὅλα τὰ δημιουργικὰ ἔργα περιέχουν τὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν ψυχολογία».

Τὰ λόγια αὐτὰ εἰπώθηκαν τὸ 1936 ἀπὸ τὸν Τόμας Μὰν στὴ διάλεξή του «Ὁ Φρόυντ καὶ τὸ μέλλον». Ἐξαίροντας τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε ὁ ψυχολόγος τοῦ ἀσυνείδητου, ὁ συγγραφέας ἔβλεπε στὴν πραγματικότητα πέρα ἀπ' αὐτόν, μέσα στὸ μέλλον. Ὁ Μὰν ἀπέδωσε μὲ ἀξεπέραστη σαφήνεια τὴν πνευματικὴ κατάσταση, στὴν ὁποία ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὴ δική του πλευρὰ βρίσκει δικαίωση γιὰ τὴ μυθολογικὴ ἐργασία του. Ἡ ἀναδρομικὴ διείσδυση τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους στὴν παιδικὴ ἡλικία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου εἶναι — ὅπως ἐξομολογεῖται ὁ συγγραφέας τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Ἰωσὴφ — «καὶ ταυτόχρονη ἀναδρομικὴ διείσδυση στὴν παιδικὴ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητας, στὸ πρωτόγονο καὶ τὸ μυθικό. Ὁ ἴδιος ὁ Φρόυντ παραδέχτηκε ὅτι ὅλες οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ ψυχοθεραπεία, ὑπῆρξανε γι' αὐτὸν μιὰ ἰσόβια καὶ βασανιστικὴ ἐπιστροφὴ στὸ πρωταρχικὸ νεανικὸ πάθος του γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιὰ τὶς πηγὲς τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Στὸ σύνθετο ὅρο «ψυχολογία τοῦ βάθους», τὸ «βάθος» ἔχει καὶ χρονικὸ νόημα: τὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς εἶναι ἐπίσης καὶ «πρωτογενεῖς χρόνοι», ἡ βαθιὰ αὐτὴ «πηγὴ

τοῦ χρόνου», ὅπου ὁ μύθος ἔχει τὸ λίκνο του καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλοῦνται οἱ ἀρχικοὶ κανόνες καὶ μορφὲς τῆς ζωῆς. Γιατὶ ὁ μύθος εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ζωῆς· εἶναι τὸ ἄχρονο σχῆμα, ὁ θρησκευτικὸς τύπος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο διαμορφώνεται ἡ ζωὴ μὲ τὸ νὰ ἀναπαραγάγη τὰ χαρακτηριστικά του ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητο. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς μυθικῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων ἀποτελεῖ τομὴ στὴ ζωὴ τοῦ ἀφηγητῆ καὶ σημαίνει μιὰ ξεχωριστὴ ἀνύψωση τῆς καλλιτεχνικῆς του διαθέσεως, μιὰ νέα ὡριμότητα τῶν ἱκανοτήτων του νὰ συλλαμβάνη καὶ νὰ δημιουργῆ, πράγμα ποὺ ἐπιφυλάσσεται συνήθως στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς. Γιατὶ ἐνῶ στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητας τὸ μυθικὸ ἀντιπροσωπεύει ἕνα ἀρχικὸ καὶ πρωτόγονο στάδιο, στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου ἀντιπροσωπεύει ἕνα στάδιο κατοπινὸ καὶ ὥριμο». Μιὰ ἀντίληψη γιὰ τὸ μύθο, ποὺ δὲν ξεκινᾶ ἀπὸ τὴ «ζωὴ» — ποὺ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μόνες δυνατὲς ὄψεις — ἀλλὰ ἀπὸ τὸ «Εἶναι», θὰ ἦταν τουλάχιστο τὸ ἴδιο δικαιολογημένη.

Ἡ ἐμπειρία αὐτή, ἀπὸ τὴν ὁποία πέρασε πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια ἕνας μεγάλος συγγραφέας, εἶναι ἴσως δυνατὸ νὰ ἔχη σήμερα γενικότερη ἰσχὺ καὶ νὰ μὴ δένεται ἀπαραίτητα μὲ τὴν προχωρημένη ἡλικία. Ἔτσι φαντάζεται ὁ συγγραφέας ἐκείνους τοὺς «μεγάλους», στοὺς ὁποίους θέλει νὰ παρουσιάση τὴ Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων στὴ μορφὴ μιᾶς ὁλοκληρωμένης διήγησης, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ θὰ παρουσίαζε ἕναν κλασσικὸ συγγραφέα, ἕναν ποιητή. Ὁ συγγραφέας ἐλπίζει νὰ βρῆ ἀναγνῶστες ποὺ ἡ ἀντίληψή τους ὡρίμασε ἀπὸ τὴν καλὴ φιλολογία τῆς ἐποχῆς μας καὶ ποὺ δὲν βρίσκουν τόσο δύσκολο νὰ υἱοθετήσουν τὴ στάση τοῦ Τόμας Μὰν μπροστὰ στὸν πληθωρισμὸ καὶ τὴν ἐλευθερία, στὸ μονότονο καὶ ὁρμητικὸ τῆς ἀνυπέρβλητα αὐθόρμητης αὐτῆς μαρτυρίας γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὡς σύνολο· ἀναγνῶστες ποὺ μποροῦν νὰ τὴν ἀπολαμβάνουν καὶ νὰ καταλαβαίνουν ὅτι οἱ ἀναγνωρισμένοι κλασσικοὶ συγγραφεῖς χρειάζονται, γιὰ νὰ συμπληρωθοῦν, μιὰ παρόμοια μαρτυρία, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ ἀποδώσουν μιὰ πραγματικὴ εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας. Μὲ τὸν ὅρο «μαρτυρία» ὁ συγγραφέας ἐννοεῖ μιὰν ἱστορικὴ μαρτυρία καὶ ὄχι ψυχολογικὴ ἑρμηνεία τῆς ὑφιστάμενης παράδοσης. Ὅταν ὁλόκληρη ἡ μυθολογικὴ κληρονομία τῶν Ἑλλήνων ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ψυχολογία τῶν προγενέστερων ἀποδόσεων καὶ φανερωθῆ στὴν ἀρχική της ὑφὴ ὡς αὐτόνομο ὑλικὸ μὲ τοὺς δικούς του νόμους στὴν ὁλότητά του, τότε, ὡς ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα, ἡ μυθολογία αὐτὴ θὰ ἔχη ἀπὸ τὸν ἑαυτό της τὴν ἴδια ἐπίδραση μὲ τὴν ἄμεση ψυχολογία — ὅπως ἀκριβῶς μιὰ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ποὺ προε-

κλήθη ἀπὸ τὸ ὑπερατομικὸ καὶ ἀντικειμενοποιήθηκε σὲ εἰκόνες.

«Ὑπερατομικὸ» πρέπει νὰ ἰσχύση ὡς ἐλάχιστος ὁρισμός. Ὑπερατομικὰ εἶναι — per definitionem — οἱ «μορφὲς τοῦ εἶναι», ὅπως ἀντιμετωπίζει ὁ Walter F. Otto τὸ περιεχόμενο τοῦ μύθου στὸ ἔργο του «Οἱ Θεοὶ τῆς Ἑλλάδας», ἢ ἀκόμα τὰ «ἀρχέτυπα» στὴν ἔννοια τοῦ Jung. Ἡ ἐκλογὴ ἢ μιὰ δυνατὴ σύνδεση — κατ' ἀρχὴ ὅλες οἱ δυνατότητες — μένουν ἀναπάντητες σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ὁ βαθμὸς ἀμεσότητας τῶν εἰκόνων ποὺ παρουσιάζονται στὰ ὄνειρα καὶ στὴ μυθολογία εἶναι πολὺ ὅμοιος. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, τὰ ὄνειρα καὶ ἡ μυθολογία βρίσκονται πλησιέστερα μεταξύ τους, παρὰ τὰ ὄνειρα καὶ ἡ ποίηση. Γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας στὴν «Εἰσαγωγή» του στὴν «Ἐπιστήμη τῆς Μυθολογίας», ποὺ ἔγραψε σὲ συνεργασία μὲ τὸν καθηγητὴ Γιοὺγκ (4η ἔκδ. 1951), θεώρησε τὸν ἑαυτό του δικαιωμένο, ἀναφέροντας τὴν «ἀτομικὴ μυθολογία» τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων ὡς συνώνυμο τῆς ψυχολογίας τους. Μὲ τὸ ἴδιο δικαίωμα, κάθε μεγάλη μυθολογία θὰ μποροῦσε — ἂν ἤθελε νὰ ἀγνοήση κανεὶς τὶς καλλιτεχνικὲς ἐκφάνσεις της — νὰ ὀνομασθῆ «ὁμαδικὴ ψυχολογία»: μιὰ κοινὴ κυριάρχηση ἀπὸ τὸ ὑπερατομικὸ σὲ ἄμεσα βιωμένες εἰκόνες. Φυσικά, δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ παραβλέψουμε ἐντελῶς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μυθολογία, ἰδωμένη στὴν ἰδιοτυπία της, εἶναι ἐπίσης βασικὰ μιὰ ξεχωριστή, δημιουργικὴ καὶ γι' αὐτὸ καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα τῆς ψυχῆς, μιὰ διαμόρφωση τοῦ βιώματος. Ὡστόσο, εἶναι ἕνα ξεχωριστὸ εἶδος δραστηριότητας. Πλησιάζει τὴν ποίηση, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε εἶναι δραστηριότητα μὲ ἐντελῶς δική της μορφή, ποὺ μπορεῖ νὰ συγκαταλεχθῆ μὲ τὴν ποίηση, τὴ μουσική, τὶς εἰκαστικὲς τέχνες, τὴ φιλοσοφία καὶ τὶς ἐπιστῆμες. Τὸ ἴδιο, δὲν πρέπει νὰ συγχέουμε τὴ «Μυθολογία» μὲ τὴν παλιὰ αἵρεση, «γνώση» ἢ τὴ «θεολογία»: ἀπὸ αὐτὰ ξεχωρίζει — ὅπως ξεχωρίζει ἐπίσης ἀπὸ κάθε εἴδους θεοσοφίες, ἀκόμα κι ἀπὸ τὶς εἰδωλολατρικὲς θεολογίες — ὁ δημιουργικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς χαρακτήρας της. Τὸ ἀντικείμενο τῆς μυθολογίας φτιάχνει πάντα κάτι ποὺ στέκεται ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἀφηγητὴ κι ἀπ' ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα — «ὅπως εἶναι τώρα», ἔτσι εἶπε ὁ Ὅμηρος — πάντοτε ὅμως σὰν κάτι ὁρατό, κατανοητό, ἢ τουλάχιστον ἱκανὸ νὰ ἐκφραστῆ μὲ εἰκόνες καὶ ποτὲ σὰν θεότητα in abstracto ἢ ἔστω σὰν θεότητα in concreto, ἂν θεωρηθῆ σὰν κάτι ἀσύλληπτο. Γιὰ νὰ γίνη ἀντικείμενο τῆς ψυχολογίας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι μιὰ ὑπερατομικὴ συγκινησιακὴ δύναμη ποὺ κατακτᾶ τὸν ἄνθρωπο καὶ γεμίζει τὴν ψυχὴ μὲ εἰκόνες. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τῆς μυθολογίας, τὸ ἴδιο ὅπως οἱ νότες ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τῆς μουσικῆς: «τὴν

οὐσία ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι καμωμένα τὰ ὄνειρα», γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Σαίξπηρ· μιὰ ἐντελῶς ἀνθρώπινη οὐσία ποὺ χαρίστηκε στὸν ἄνθρωπο κι αὐτὸς τῆς ἔδωσε μορφή, στὸν μυθοπλάστη, σὰν κάτι ἀντικειμενικό, σὰν κάτι ποὺ ἀνάβλυζε ἀπὸ μιὰ ὑπερατομικὴ πηγή· καὶ παρουσιάζεται στὸν ἀκροατὴ — παρὰ τὴν καινούργια μορφὴ ποὺ τῆς ἔχει δώσει ὁ ἀφηγητής, παρὰ τὴν καινούργια «παραλλαγὴ» — ὄχι σὰν ὑποκειμενικὴ δημιουργία τοῦ ἴδιου τοῦ ἀφηγητῆ, ἀλλὰ καὶ πάλι σὰν κάτι ἀντικειμενικό.

Ἡ ἴδια ἀνθρώπινη οὐσία, ὡστόσο, γίνεται μονομιᾶς κάτι ἄλλο, ἂν ἐγκαταλειφθῆ σὰν «νεκρὴ ὕλη», ἂν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ μέσο μέσα στὸ ὁποῖο ἔζησε. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἕνα τυπωμένο ποίημα ἢ μιὰ μουσικὴ παρτιτούρα ἀποτελεῖ «νεκρὴ ὕλη» — κάτι διαφορετικὸ ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἦταν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἤχησε γιὰ πρώτη φορὰ ἢ ἠχεῖ ἀκόμα. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ ξαναζωντανέψη κανεὶς καὶ νὰ τὸ ἀνανεώση μέσα του. Αὐτὸ πετυχαίνεται, ὅταν μεταφερθῆ ξανὰ στὸ ἀρχικό του μέσο, σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ «ἤχηση». Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἡ μυθολογία, γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐπικοινωνήση κανεὶς μὲ τὴν ἰδιοτυπία της, πρέπει νὰ μεταφερθῆ πάλι στὸ δικό της μέσο, στὸ μέσο στὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ νὰ «ἀπηχῆ», νὰ προκαλῆ δηλαδὴ ἀντίλαλο. Ἡ ἑλληνικὴ λέξη μυθολογία περιέχει τὴν ἔννοια ὄχι μόνο τῶν ἱστοριῶν (μύθων), ἀλλὰ καὶ τῆς διήγησης (λέγειν): μιὰ μορφὴ ἀφήγησης ποὺ ἀρχικὰ προκαλοῦσε ἀντίλαλο στὸ ὅτι ξυπνοῦσε τὸ συναίσθημα πὼς ἡ ἱστορία ἀφοροῦσε προσωπικὰ τὸν ἀφηγητὴ καὶ τὸ κοινό. Ἂν θέλουμε νὰ ἀποκαταστήσουμε τὰ ἀποσπάσματα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ποὺ φτάσαν ὣς ἐμᾶς ἀπὸ «νεκρὴ ὕλη» στὸ ζωντανὸ ἑαυτό τους, πρέπει νὰ τὰ μεταφέρουμε ξανὰ στὸ μέσο μιᾶς παρόμοιας ἀφήγησης καὶ μιᾶς παρόμοιας συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἕνα πείραμα στὸ νὰ ξαναδοθῆ ἡ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἕνα βαθμὸ τουλάχιστο, στὸ ἀρχικό της μέσο, στὴ μυθολογικὴ ἀφήγηση. Τὸ πείραμα ἀναγκαστικὰ ἀπαιτεῖ μιὰ τεχνητὰ ἀποκαταστημένη κατάσταση, μιὰ πλασματικὴ δημιουργία. Ἡ φτιαχτὴ αὐτὴ κατάσταση βασίζεται σὲ μιὰ τυπικὴ ἀνακάλυψη μιᾶς ζωντανῆς μυθολογίας, ἀνακάλυψη τὴν ὁποία χρησιμοποίησε ὁ συγγραφέας στὸ βιβλίο του «Ἡ ἀρχαία θρησκεία», γιὰ νὰ ἀπαντήση στὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι ἡ μυθολογία». Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ ἔγινε ἀπὸ τὸν σὲρ Τζὼρτζ Γκρέυ. Τὸ 1845 ὁ διπλωμάτης αὐτὸς στάλθηκε ἀπὸ τὴ βρεττανικὴ κυβέρνηση στὴ Νέα Ζηλανδία καὶ λίγο ἀργότερα διορίστηκε Κυβερνήτης. Τὸ 1855 ἐμφανίστηκε τὸ βιβλίο του «Πολυνησιακὴ Μυθολογία καὶ παραδοσιακὴ ἱστορία τῆς νεοζηλανδικῆς φυλῆς», ὅπου στὸν πρόλογό του διηγιέται πῶς ἔγινε, ὥστε ἀπὸ διοικητὴς τῶν Νήσων ν' ἀσχοληθῆ μὲ τὴ μυθολογία.

Μετὰ τὴν ἀφιξή του στὴ Νέα Ζηλανδία κατάλαβε ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ συνεννοηθῆ πραγματικὰ μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς ὑπηκόους τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος μὲ τὴ βοήθεια διερμηνέων. Ὅταν μὲ μεγάλο κόπο ἔμαθε τὴ γλώσσα, δὲν ὑπῆρχαν γραμμένα κανενὸς εἴδους βιβλία εἴτε λεξικά. Τότε δοκίμασε μιὰν ἀπογοήτευση. Δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβη πραγματικὰ τοὺς ἰθαγενεῖς φύλαρχους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐρχόταν σὲ διπλωματικὴ ἐπαφή, παρόλο ποὺ κάτεχε τὴ γλώσσα. «Βρῆκα, λέει πιὸ κάτω, ὅτι αὐτοὶ οἱ φύλαρχοι καὶ προφορικὰ καὶ γραπτά, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὶς ἀπόψεις καὶ τὶς προθέσεις τους, ἀνάφεραν ἀποσπάσματα ἀπὸ παλιὰ κείμενα καὶ παροιμίες ἢ ἔκαναν ὑπαινιγμοὺς ποὺ βασίζονταν σ' ἕνα παλιὸ μυθολογικὸ σύστημα. Καὶ παρόλο ποὺ τὰ σημαντικότερα μέρη τῶν ἀνακοινώσεών τους περιέχονται στὰ παραστατικὰ αὐτὰ σχήματα, οἱ διερμηνεῖς ἀποτύγχαναν καὶ μόνο σπάνια κατόρθωναν — ἂν ποτὲ κατόρθωναν — νὰ ἑρμηνεύσουν τὰ γραφτά τους ἢ τὶς ἀλληγορίες». Αὐτὰ ἔπρεπε τώρα καὶ ὁ ἴδιος ὁ σὲρ Τζὼρτζ νὰ μαντέψη καὶ νὰ μάθη, γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἔχη γραφτὴ τὴ μυθολογία τῶν κατοίκων τῆς Νέας Ζηλανδίας. Μεταχειρίστηκε ἁπλὴ καὶ πολὺ καλὴ ἀγγλικὴ πρόζα, σύμφωνα μὲ τὸ αἴσθημά του, καὶ κατάγραψε τὴ συλλογή του ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴ διήγηση γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς: «Ἡ ἀνθρωπότητα εἶχε σὰν προγόνους ἕνα μονάχα φεγγάρι· γεννήθηκε ἀπὸ τὸν δυνατὸ οὐρανὸ ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ γῆ ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ μᾶς. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τοῦ λαοῦ μας ὁ Rangi καὶ ὁ Papa ἦσαν οὐρανὸς καὶ γῆ, ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ὅλα τὰ ὄντα ἀρχικὰ ἔχουν τὴν καταγωγή τους . . .».

Ὁ ἀναγνώστης ἂς φαντασθῆ τώρα ὅτι ἐπισκεπτόμαστε κάποιο ἑλληνικὸ νησὶ μὲ προθέσεις ὅμοιες μ' ἐκεῖνες τοῦ σὲρ Γκρέυ. Ἂν ἔχη ὁ ἀναγνώστης μελετήσει τοὺς κλασσικούς, θὰ θυμηθῆ ὅτι ἔχει βρεθῆ σὲ μιὰ κατάσταση παρόμοια μ' ἐκείνη τοῦ Κυβερνήτη: γιὰ νὰ καταλάβη τοὺς Ἕλληνες, ἔπρεπε νὰ μελετήση ὄχι μόνο τὴν ἀρχαία τους γλώσσα, ἀλλὰ καὶ τὴ μυθολογία τους. Ἡ ἐπιστήμη τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας πρέπει νὰ συλλάβη τὴ σημασία τῆς μυθολογίας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ τὴν καταλάβη ὁ Γκρέυ. Μπορεῖ κανεὶς νὰ στηριχθῆ στὶς παρατηρήσεις μεγάλων ἱστορικῶν: «Γιὰ νὰ καταλάβουμε τοὺς Ἕλληνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς — διαβάζουμε στὸν "Ἀλέξανδρο τὸν Μέγα" τοῦ Ulrich Wilckens — πρέπει νὰ μποῦμε μέσα στὴν ἰδιοτυπία τῆς φύσης τους,

ὅτι, ὅπως τὸ διατύπωσε κάποτε ὁ Jacod Burckhardt, ὁ μύθος "ἀποτελεῖ τὸ ἰδεατὸ θεμέλιο ὅλου τους τοῦ εἶναι". Ἦταν συνηθισμένο, ἀκόμα καὶ σὲ ψυχρὲς πολιτικὲς ὑποθέσεις νὰ ἀναφέρωνται σὲ μυθολογικὰ περιστατικὰ ἢ νὰ διαμορφώνουν τοὺς μύθους σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ παρόντος, καθὼς καὶ νὰ προβάνουν στοὺς μυθικοὺς χρόνους παραστάσεις τοῦ παρόντος, γιὰ νὰ τοὺς δίνουν περισσότερη δύναμη. Ἀκόμα καὶ στὴ ζωὴ τοῦ Ἀλέξανδρου αὐτὸ ἔπαιξε ἕνα μεγάλο ρόλο». Τὰ εἰσαγωγικὰ κατάγονται ἀπὸ τὸν M. P. Nilsson στὸ μικρό του βιβλίο «Λατρεῖες, Μύθοι, Μαντεῖες, καὶ Πολιτικὴ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα» (Lund 1951) καὶ ἀποτελοῦν γνώμη τριῶν ἱστορικῶν μαζί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Burckhard στὴν «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» δὲν ἦταν ὁ μικρότερος. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τονιστῆ, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἀναγνώστης καλεῖται νὰ πάρη μέρος σ' αὐτὴ τὴ μυθολογικὴ διαδικασία, παρόλο ὅτι παραδέχεται περισσότερο τὴν πολιτικὴ σημασία ἀπὸ τὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ μυθολογία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τονίζει περισσότερο τὴν ἐξιδανίκευση καὶ τὴν ἐπίδραση πάνω στὸ παρόν, παρὰ τὴν ἰσχὺ τῶν «ἀρχετύπων».

Συμβαίνει περίπου στὸν ἀναγνώστη τὸ ἴδιο ποὺ συνέβη στὸν κόμη ντὲ Μαρσελλύς, τὸν Γάλλο πρεσβευτὴ στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, ποὺ τὸ 1818 ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ στὰ νησιὰ στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ ἕναν ἐξαιρετικὰ μορφωμένο Ἕλληνα ποὺ τὸν λέγαν Ἰάκωβο Ρίζο Νερουλό. Ὁ Νερουλός, ποὺ μιλοῦσε γαλλικὰ τὸ ἴδιο καλὰ ὅπως τὰ ἑλληνικά, γνώρισε στὸν κόμη τὸ μεγάλο Διονυσιακὸ ἔπος τοῦ Νόννου, τὸ ὁποῖο ἀργότερα ὁ Μαρσελλὺς μετάφρασε καὶ δημοσίευσε. Ἂς ὑποθέσουμε πὼς κι ἐμεῖς στὸ νησί μας γνωρίσαμε ἕναν παρόμοιο Ἕλληνα, ποὺ μᾶς διηγεῖται τὴ Μυθολογία τῶν προγόνων του. Αὐτὰ ποὺ ξέρει εἶναι ὅσα μπορεῖ νὰ διαβάση κανεὶς στοὺς κλασσικοὺς καὶ νὰ τὰ πληροφορηθῆ ἀπὸ μνημεῖα. Αὐτὴ ὅμως ἡ παράδοση τὸν ἀφορᾶ προσωπικά. Γι' αὐτὸ τὴν ἀποκαλεῖ «ἡ Μυθολογία μας». Καὶ ὅταν λέη τὸ «μᾶς», ἐννοεῖ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες — τοὺς δικούς του — καὶ μὲ κάποιο τρόπο καὶ τοὺς δικούς μας πνευματικοὺς προγόνους.

Αὐτὸ τὸ «ἐμεῖς» εἶναι, ἁπλούστατα, ἕνα ἀφηγηματικὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Μυθολογία μπορεῖ νὰ μεταφερθῆ εὐκολώτερα στὸ ἀρχικό της μέσο. Ὁ συγγραφέας δὲν διεκδικεῖ μεγαλύτερη αὐθεντικότητα ἀπὸ κείνη ποὺ διεκδικοῦνε συνήθως οἱ διανοούμενοι, ὅταν μεταχειρίζονται τὴ λέξη «ἐμεῖς». Ὁ ὑποκειμενικὸς παράγοντας δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφευχθῆ. Κάθε παρουσίαση τῆς μυθολογίας εἶναι ἤδη ἑρμηνεία. Καὶ κάθε ἑρμηνεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ εὐαισθησίας τοῦ ἀφηγητῆ. Ἡ ἔλλειψη εὐαισθησίας στὴ

μουσική, στὴν ποίηση καὶ τὴ ζωγραφικὴ θὰ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἱκανοποιητικὴ ἑρμηνεία τῶν ἔργων τῶν τεχνῶν αὐτῶν; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκλεισθῆ ὁ ὑποκειμενικὸς παράγοντας, πρέπει ὅμως νὰ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ἐπαγρύπνηση τοῦ ἑρμηνευτῆ καὶ ἀπὸ τὴν πιστότητά του στὸ ὑλικό του.

Στὴν προσπάθειά του νὰ πετύχη τὴν ἀκρίβεια αὐτή, ὁ συγγραφέας δοκίμασε νὰ ἀποδώση — ὅσο ἦταν δυνατὸ — τὰ πρωτότυπα κείμενα κατὰ λέξη. Οἱ διαφορετικὲς ἐκδοχὲς καὶ παραλλαγὲς τοῦ ἴδιου θέματος παραθέτονται χωρὶς διασκευή, ὅπως εἶναι. Προϋπόθεση αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἀπόδοσης εἶναι ἡ παραδοχή, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνεται γενικὰ ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ καὶ συνεπάγεται μιὰ ἐλάχιστη μόνο καὶ ἀναπόφευκτη γενίκευση — ὅτι κάθε μυθολογικὸ θέμα ἀποτέλεσε, σὲ διάφορες περιόδους, τὸ ἀντικείμενο ἑνὸς ἀριθμοῦ διαφορετικῶν ἱστοριῶν, ποὺ ἡ κάθε μιά τους ἐξαρτιόταν κατὰ διαφορετικὸ βαθμὸ ἀπὸ τὸν τόπο, τὸ χρόνο καὶ ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀφηγητῆ. Ἀπὸ τὴν κατάλληλη μεταχείριση τῶν παραλλαγῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖες δὲν πρέπει οὔτε ν' ἀγνοηθοῦν οὔτε νὰ ὑπερτονισθοῦν, ἐξαρτᾶται ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ἂν μπορῆ νὰ εἶναι ἐπιτυχὴς μία παρουσίαση τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας, ὅπως αὐτὴ ποὺ ἐπιχειρεῖται στὸ βιβλίο αὐτό, ἂν μπορῆ νὰ εἶναι μιὰ γνήσια παρουσίαση ὅλων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἔφθασαν ὡς ἐμᾶς. Αἰσθάνεται κανείς, φυσικά, τὸν πειρασμὸ νὰ σταθῆ σὲ κάθε παραλλαγή, νὰ ἐξηγήση ποῦ καὶ πότε καὶ ἀπὸ ποιὸν συγγραφέα προῆλθε καὶ νὰ ἐπινοήση κάποια εὔλογη ἐξήγησή της. Αὐτὴ ὑπῆρξε μέχρι σήμερα ἡ συνήθης τακτική, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ ἴδιες οἱ ἱστορίες νὰ πέσουν στὸ περιθώριο, λὲς καὶ ἡ ἑλληνικὴ Μυθολογία ἦταν ἐνδιαφέρουσα μόνο λόγω τῶν σωστῶν ἢ εἰκαστικῶν αὐτῶν ἐξηγήσεων. Ἡ μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες ἱστορίες στὶς σύγχρονες ἑρμηνεῖες τους εἶναι κάτι ποὺ ὁ συγγραφέας προσπάθησε, ὅσο μποροῦσε, ν' ἀποφύγη.

Οἱ ἀρχικοὶ ἀφηγητὲς τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας θεμελίωναν τὶς παραλλαγές τους μὲ τὸ νὰ «ἀφηγῆται» ὁ καθένας μὲ τὸ δικό του τρόπο ὁλόκληρη τὴν ἱστορία. Στὴ Μυθολογία τὸ «ἀφηγοῦμαι» σημαίνει «θεμελιώνω». Ἡ λέξη «εἰπώθηκε», τὴν ὁποία ὁ ἀναγνώστης θὰ συναντήση τόσο συχνὰ στὸ βιβλίο αὐτό, δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ἀντικαταστήση τὶς χαμένες διηγήσεις. Ἀποσκοπεῖ νὰ συγκεντρώση τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη στὸ μόνο ποὺ ἔχει σημασία: δηλαδὴ στὸ τί ἀκριβῶς εἰπώθηκε. Αὐτό, ὅποια μορφὴ κι ἂν εἶχε, ἦταν οὐσιαστικὰ σ' ὅλες του τὶς μορφές, τὶς ἐξελίξεις καὶ παραλλαγές, ἡ ἴδια, μόνιμα καὶ ἀλάθητα βασικὴ ἱστορία. Οἱ λέξεις τῆς βασικῆς

ἱστορίας ἔχουν ἐξαφανισθῆ καὶ τὸ μόνο ποὺ ἔχουμε εἶναι οἱ παραλλαγές. Ἀλλὰ πίσω ἀπὸ τὶς διαφοροποιήσεις μποροῦμε νὰ ἀναγνωρίσουμε κάτι ποὺ εἶναι σ' ὅλους κοινό : μιὰ ἱστορία ποὺ εἰπώθηκε μὲ πολλοὺς τρόπους κι ὡστόσο παρέμεινε ἡ ἴδια. Ὁ συγγραφέας προσπάθησε στὸ βιβλίο αὐτὸ ν' ἀποφύγη τὴν δυσκαμψία μιᾶς αὐστηρῆς ὁρολογίας, ἡ ὁποία, ὡς ἕνα βαθμό, θὰ κακοποιοῦσε τὸ ρευστὸ ὑλικό. Προτιμᾶ, λ.χ., τὴ λέξη «ἱστορία» ἀπὸ τὸ «μυθολόγημα». Ἡ τελευταία ἔκφραση θὰ βοηθοῦσε ἁπλῶς νὰ τονισθῆ — ὅπως ἦταν πράγματι ἀπαραίτητο κάποτε — ὅτι τὰ «βασικὰ κείμενα» τῆς μυθολογίας εἶναι στὴν πραγματικότητα πλασματικὰ ἔργα, ὅπως τὰ ποιήματα ἢ οἱ μουσικὲς συνθέσεις, ποὺ δὲν μποροῦν ν' ἀναλυθοῦν αὐθαίρετα στὰ στοιχεῖα τους, γιατὶ θὰ καταλήξουν σὲ κάτι ἄλλο — μιὰ μάζα ἀπὸ βουβὴ «νεκρὴ ὕλη».

Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπιστήσουμε τώρα τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη σὲ μιὰ ἄλλη ἔκφραση τῶν «βασικῶν κειμένων» τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Τὰ κείμενα αὐτά, οἱ ἀενάως ἐπαναλαμβανόμενες «ἱστορίες», εἶναι ἐπίσης «ἔργα» — δημιουργήματα τῶν ἀφηγητῶν τους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐντελῶς «ἔργα». Ἀκόμη καὶ ὁ πρῶτος ἀφηγητὴς δὲν ἔκανε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ πάρη τὰ πρόσωπα ἑνὸς δράματος — γιατὶ μιὰ ἱστορία τῆς μυθολογίας εἶναι πάντοτε ἕνα εἶδος δράματος — καὶ νὰ τὰ τοποθετήση στὴ σκηνή. Τὰ ἔβαλε νὰ ἐμφανίζωνται καὶ νὰ μιλοῦν σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς τέχνης του· τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς Μυθολογίας, ὡστόσο, εἶναι ὅτι οἱ δραματικοὶ χαρακτῆρες της δὲν παίζουν ἁπλῶς τὸ δράμα, ἀλλὰ — ὅπως οἱ μορφὲς στὰ ὄνειρα — τὸ συνθέτουν οἱ ἴδιοι. Γιὰ νὰ συνεχίσουμε τὴν παρομοίωση καὶ νὰ ἐξηγήσουμε τὸ νόημά της μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια, φέρνουν μαζί τους στὴ σκηνὴ τὴν πλοκὴ ἑνὸς δικοῦ τους μικροῦ δράματος, τὸ ὁποῖο ἔχει συνήθως ἕνα ὁρισμένο ἀπαραίτητο σύνολο χαρακτήρων — δυάδα, τριάδα ἢ τετράδα. Ἔτσι, ἡ Μεγάλη Μητέρα ἐμφανίζεται μὲ τοὺς δυὸ συνοδούς της καὶ τὸ μικρὸ ἀγαπημένο της: μὲ τρεῖς γιούς, ποὺ μαζί της ἀπαρτίζουν μιὰ τετράδα. Ἀκόμα καὶ στὸ ἀρχικὸ αὐτὸ στάδιο τὸ μυθολογικὸ «ἔργο» περιεῖχε — ὅπως κάθε ἔργο τέχνης — στοιχεῖα ποὺ ἐπιβάλλονται στὸν καλλιτέχνη. Αὐτὰ τὰ καθοριστικὰ στοιχεῖα ὑπερτεροῦν στὴ Μυθολογία. Τὰ δραματικὰ πρόσωπα ἐπιλέγονται καὶ ταυτόχρονα αὐτοεπιβάλλονται. Τὸ ἕνα φέρνει πίσω του τὸ ἄλλο καὶ ἡ ἱστορία — μὲ τὴ δική της θέληση — συντελεῖται. Ὁ ἀφηγητὴς δὲν ἔχει παρὰ νὰ τὴν συμπληρώση. Καὶ ἡ συμπλήρωσή της ἐξαρτᾶται ἀδιάκοπα ἀπὸ τοὺς χαρακτῆρες της καὶ ἀπὸ τὴ θεληματικὴ κι ὡστόσο σχηματικὴ συμπεριφορά τους.

Τὸ ἴδιο, ὅπως ὁ Γκαῖτε, ὅταν σύνθετε τὴ δράση τοῦ Μεφιστοφελῆ του, ἦταν δεμένος ὄχι μόνο μὲ τὸ λαϊκὸ μύθο τοῦ δόκτορα Φάουστ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δραματικὴ «πλοκὴ» ποὺ προσιδιάζει στὴν ἔννοια τοῦ Διαβόλου — μιὰ πλοκὴ ποὺ ἀπαιτοῦσε ἐκμαυλισμένους καὶ ξεγελασμένους — ὅπως κι ἕνας ἀρχαῖος ποιητής, ὁ ποιητὴς τοῦ Ὁμηρικοῦ Ὕμνου στὸν Ἑρμῆ, ἦταν δεμένος σὲ μιὰν ὁρισμένη δραματικὴ πλοκή, γιὰ ὁτιδήποτε ἤθελε νὰ διηγηθῆ σχετικὰ μὲ τὸν Ἑρμῆ. Δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ γίνεται ὁποιαδήποτε βασικὴ διάκριση μεταξὺ τῶν ποιητικῶν ἔργων ποὺ ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα, ὅπως ὁ Ἑρμῆς, καὶ τῶν πεζῶν κειμένων, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται τὰ ἴδια πρόσωπα. Μυθολογία εἶναι τὸ καθετὶ ποὺ παρουσιάζει πρόσωπα, τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς θρησκείας σὰν θεοὶ ἢ δαίμονες. Αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι ἱστορικὰ δεδομένα μιᾶς περασμένης κουλτούρας. Στὰ κείμενα ποὺ ὑπάρχουν στὸ βιβλίο αὐτὸ θὰ παρουσιαστοῦν καὶ μὲ μιὰν ἄλλη πλευρά : τὴν πλευρὰ τῆς συμπεριφορᾶς τους ὡς δεδομένων τοῦ ἀνθρώπου, σὲ μιὰ κατάσταση ὅπου ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ ἦταν ἀκόμα ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε περιορισμό. Ἡ ἀρχαία αὐτὴ ἐλευθερία ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ἔχει γιὰ μᾶς σήμερα τὸ ἐπιστημονικὸ πλεονέκτημα ὅτι τὰ πρόσωπα καὶ ἡ συμπεριφορά τους μποροῦν νὰ ἰδωθοῦν ὅπως βλέπει κανεὶς ἕνα ἔργο στὸ θέατρο — ἁπλῶς καὶ μόνο γιὰ διασκέδαση, ἂν τὸ θέλουμε. Ἀλλὰ τὸ ἔργο περιέχει ἕνα δίδαγμα σχετικὰ μὲ τοὺς θεούς, ποὺ εἶναι ἐπίσης δίδαγμα σχετικὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐγγυηθῆ κανεὶς ὅτι οἱ ἱστορίες αὐτὲς ἔχουν πάντοτε τὴν ἀπόλυτη ἀμεσότητα τοῦ δράματος. Τὰ κείμενα ποὺ ἔχουν ἄμεση δραματικὴ ἐπίδραση, ὅπως ὁ Ὁμηρικὸς Ὕμνος στὸν Ἑρμῆ, οἱ δυὸ Ὕμνοι στὴν Ἀφροδίτη, ἡ διήγηση τοῦ Ἡσίοδου πάνω στὰ ἔργα τοῦ Κρόνου, εἶναι σπάνια. Εἶναι, βέβαια, ποιητικὰ κείμενα, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε ἀρκετὰ ἀρχαϊκὰ — καὶ ἐπὶ πλέον ἀποδεσμευμένα ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ τυπικότητα τῶν ἐπικῶν στίχων — ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀπρόσκοπτη ἐνέργεια τῆς δεδομένης πλοκῆς, τοῦ βασικοῦ σχεδίου τῆς μυθολογικῆς δράσης. Στὰ ἔργα τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν — τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἢ τοῦ Ὀβίδιου — συμβαίνει συνήθως, κι ὅταν ἀκόμα ἀκολουθῆται τὸ ἀρχικὸ βασικὸ κείμενο, τὸ βασικὸ σχέδιο νὰ ἀντικαθισταίνεται ἀπὸ τὰ κίνητρα μιᾶς νέας προσωπικῆς ψυχολογίας. Τὰ Ἔργα τοῦ Κρόνου, ἡ θέση τῆς Ἀφροδίτης στὸ μέσο ἑνὸς ἀρσενικοῦ ζευγαριοῦ, ἡ ἀνάγκη τοῦ Ἑρμῆ νὰ ἀνακαλύπτη καὶ νὰ ἐπινοῆ — ἡ ἐπινόηση καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπάτης : ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι προϊόντα μιᾶς προσωπικῆς ψυχολογίας αὐτοῦ τοῦ εἴδους· εἶναι προϊόντα

τῆς ἀνθρωπότητος σὲ γενικότερο καὶ πιὸ ἀπρόσωπο ἐπίπεδο. Τὰ βασικὰ αὐτὰ κείμενα εἶναι παραδείγματα τῶν γενικότερων ἀνθρώπινων διδαγμάτων ποὺ μᾶς δίνει ἡ Μυθολογία· διδάγματα τὰ ὁποῖα συμφωνοῦν μὲ αὐτὰ τῆς ψυχολογίας τοῦ Βάθους, ἀλλὰ παρουσιάζονται μὲ τὸ δικό τους τρόπο δραματικῆς ἀπεικονίσεως.

Εἶναι σπάνια δυνατὸ νὰ δοθῆ μιὰ ἄμεση δραματικὴ παρουσίαση καὶ ταυτόχρονα, ὅπως κάνουν τὰ κλασσικὰ κείμενα ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω, νὰ προσφέρη τὴ δυνατότητα μιᾶς βαθύτερης διείσδυσης στὸ βασικὸ σχέδιο τοῦ μυθολογικοῦ δράματος. Πέρα ἀπὸ τὰ δραματικὰ πρόσωπα πρέπει νὰ ἐμφανίζεται ἐπίσης ἕνα φανταστικὸ πρόσωπο, ποὺ ἔχει εἰσαγάγει ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ ξανασυνδεθῆ μὲ τὴν ἑλληνικὴ Μυθολογία. Τὸ πρόσωπο αὐτὸ θὰ εἰπῆ τὸν πρόλογο πρὶν ἀπὸ τὰ μεγάλα καὶ μικρότερα χορικὰ τῆς ἀφήγησης, σύμφωνα μὲ τὸν κλασσικὸ τρόπο τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας, θὰ παρουσιάση τὰ ἄλλα πρόσωπα κατὰ τὴν ἐμφάνισή τους καὶ θὰ περιγράψη τὰ «κοστούμια» τους — ὅπως στὴν περίπτωση τῶν Ἐρινύων. Ἡ παρομοίωση, ὡστόσο, αὐτὴ δὲν καλύπτει ὅλο τὸ ἔργο τοῦ ἀφηγητῆ στὸ βιβλίο τοῦτο. Ἡ ἱστορία ποὺ ξαναδιηγεῖται προέρχεται ἀπὸ διάφορες ἐποχές. Ὁ συγγραφέας δὲν ἔχει τὴν πρόθεση νὰ συναρμολογήση ἀποσπάσματα σὲ ἕνα πλασματικὸ σύνολο, σὰν ν' ἀνῆκαν ὅλα στὴν ἴδια περίοδο ἢ σὲ μιὰν ἄχρονη, στατικὴ ἀρχαιότητα. Αὐτὸ ποὺ προσφέρει εἶναι ἕνα μωσαϊκό, στὸ ὁποῖο τὸ κάθε πετραδάκι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ εἶναι κινητό. Παρ' ὅλο ποὺ δὲν τοποθετεῖ τὸν μελετητὴ τῆς ἱστορίας στὸ πρῶτο πλάνο — αὐτὸ θὰ χαλοῦσε τὸ ὕφος τῆς ἀφηγήσεως καὶ θὰ κατέστρεφε τὴ μορφή της μὲ τὴν παρεμβολὴ μικρῶν σχολαστικῶν ὑποσημειώσεων — ἀφήνει ὡστόσο τὸν ἀφηγητὴ νὰ κινῆται στὴ διάσταση τοῦ χρόνου. Ὁ συγγραφέας ἔχει ὑπ' ὄψη του τὶς σχετικὲς χρονολογίες, στὶς ὁποῖες ἔχουν τοποθετηθῆ οἱ χρονολογίες ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, ἀκόμα καὶ ὅταν αἰσθανόταν ὑποχρεωμένος νὰ τὶς τροποποιήση βασισμένος στὶς δικές του ἱστορικὲς μελέτες. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε π.χ. στὶς πρῶτες χρονολογήσεις του γιὰ ὁρισμένους ἀρχαϊκοὺς μύθους τῶν Ὀρφικῶν. Ἡ χρονολόγηση αὐτὴ δικαιολόγησε τὴν προσπάθεια νὰ ἀνασυνθέση τὴν «Ὀρφικὴ κοσμογονία καὶ τὴν προέλευση τῶν Ὀρφικῶν» στὸ βιβλίο του «Πυθαγόρας καὶ Ὀρφεύς». Μὲ αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ τροποποιηθοῦν οἱ ἴδιες οἱ ἱστορίες.

Σκοπὸς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι νὰ πλουτίση τὴν ἑλληνικὴ Μυθολογία μὲ ἱστορικὴ θεμελίωση, στὸ μέτρο, βέβαια, ποὺ αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ γίνη σήμερα: μιὰ συγκεκριμενοποίηση παρόμοια μ' ἐκείνη ποὺ ὁ σὲρ Τζῶρτζ Γκρέυ βρῆκε στὴν Πολυνησιακὴ

Μυθολογία. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθῆ χωρὶς ἀνασύνθεση. Ἀλλὰ γιὰ τὸν συγγραφέα «ἀνασύνθεση» σημαίνει μόνο τὴν συγκεκριμενοποίηση ἐκείνη ποὺ μπορεῖ νὰ γίνη μὲ βάση τὶς ἱστορικὲς πηγές. Ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό του περιορισμοὺς ποὺ δὲν εἶναι ἴσως πάντοτε εὐχάριστοι στὸν ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος, ἀναμφίβολα, θὰ ἤθελε νὰ δῆ τὶς ἱστορίες νὰ συνεχίζονται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῶν παραδομένων κειμένων. Ὁ συγγραφέας δὲν ἀπομάκρυνε τὰ νήματα τῶν ἱστοριῶν αὐτῶν ἀπὸ τὶς πηγὲς περισσότερο ἀπ' ὅ,τι τοῦ ἐπέτρεπε ἡ ἐπιστημονική του συνείδηση ὡς ἐρευνητῆ. Δὲν παραλείπει, ὡστόσο, νὰ ὑποδείξη δυνατὲς προεκτάσεις καὶ συνδυασμούς. Ὁ ἀναγνώστης εἶναι φυσικὰ πιθανὸ νὰ προτιμήση νὰ διαβάση τὶς ὑποδείξεις αὐτὲς καὶ νὰ ἀρκεσθῆ στὰ ἀρχικὰ κείμενα, στὰ ὁποῖα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν παρατιθέμενων στὸ τέλος σημειώσεων, μπορεῖ νὰ ἀνατρέξη στοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς. Μπορεῖ ἐπίσης νὰ χρησιμοποιήση τὸ Εὑρετήριο, ἂν θέλη νὰ δῆ μὲ μιὰ ματιὰ ποιὲς μυθολογικὲς πληροφορίες δίνει αὐτὸ τὸ βιβλίο ἀναφορικὰ μὲ ὁποιοδήποτε θεὸ ἢ θεά.

Ὁ συγγραφέας δὲν ἀκολούθησε τὸ νῆμα τῶν ἱστοριῶν ποὺ πήγαινε στὴν περιοχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἡρωικῶν θρύλων. Τὸ πρόβλημα τῆς «ἐπαναφηγήσεώς» τους εἶναι πολὺ δυσκολώτερο νὰ λυθῆ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη μυθολογία στὴ στενώτερη μορφή της. Τὰ θέματα τῆς «Μυθολογίας τῶν Ἡρώων» ἀναφέρονται σὲ περισσότερες λεπτομέρειες καὶ σὲ μεγαλύτερη ἐλευθερία ἀπ' ὅ,τι «Οἱ ἱστορίες τῶν θεῶν» ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ποιητές. Πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψη μας ἰδιαίτερες καθαρὰ καλλιτεχνικὲς προθέσεις, ἀκόμα μάλιστα καὶ καλλιτεχνικὰ πρότυπα στὰ καθοριστικά τους στοιχεῖα. Οἱ ἐλευθεριότητες ἑνὸς σοφοῦ ποιητῆ δὲν θὰ ἦσαν παραδεχτὲς οὔτε ἐπιτρεπτές, ἂν γίνονταν ἀπὸ τὸ συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Αὐτὸ ποὺ ὁ τελευταῖος ἐλπίζει γιὰ τὶς ξαναειπωμένες αὐτὲς ἱστορίες εἶναι ὅτι δὲν παρεφθάρη ἡ εἰκόνα τῶν θεῶν, ὅσο θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι θὰ συμβῆ σὲ μιὰν ἐργασία βασισμένη στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ποὺ ἔχει νὰ κάνη μὲ πολλοὺς συγγραφεῖς, πηγὲς καὶ ἀπόψεις.

Τελειώνοντας, θὰ ἤθελα νὰ ἀπευθύνω ἕναν περισσότερο προσωπικὸ λόγο στὸν ὑπομονετικὸ ἀναγνώστη. Τὸ βιβλίο αὐτὸ περιέχει τὶς θεϊκὲς ἱστορίες τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας μαζὶ μὲ τὶς ἱστορίες ποὺ ἀφοροῦνε τὴν προέλευση καὶ τὴ μοίρα τῆς ἀνθρωπότητας σὲ μορφὴ τέτοια, ποὺ μποροῦν νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος σὰν νὰ ἦσαν κεφάλαια μιᾶς ἑνιαίας ἀφήγησης. Ὁ συγγραφέας ἔκαμε ὅ,τι μποροῦσε στὸ νὰ διευκολύνη τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀνάγνωσης. Ἂν ἀναγκάστηκε ν' ἀφήση ἕνα νῆμα, δὲν ξέχασε πάντως

νὰ τὸ εἰπῆ ξεκάθαρα καὶ ξεκάθαρα νὰ παρατηρήση ποῦ ξαναβρῆκε τὸ νῆμα τῆς διήγησης. Ὑπῆρχε, ὡστόσο, κάτι ποὺ νόμιζε ὅτι δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάνη: Ἡ πρώτη, ἡ ἀρχαϊκὴ μορφὴ τόσων μύθων ἔχει χαθῆ, σὲ τρόπο ὥστε τὸ σύνολο αὐτῶν ποὺ φτάσανε ὡς ἐμᾶς καὶ μποροῦν νὰ παρουσιαστοῦν νὰ ἔχη γίνει ὑπερβολικὰ πυκνό. Ἡ πυκνότητα αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀμβλυνθῆ μὲ τεχνητὰ μέσα. Στὸν Ὀβίδιο ἤδη ἀνακαλύπτουμε ὅτι τὸ ἀρχαϊκὸ πνεῦμα ἔχει νοθευθῆ ἀπὸ τὴ διεργασία τῆς «διυλίσεως». Ὁ συγγραφέας τάχθηκε ἀντιμέτωπος στὴν προσπάθεια νὰ γίνη ὁποιαδήποτε παραχώρηση σὲ κάτι παρόμοιο. Γι' αὐτό, ἡ καλύτερη μέθοδος τοῦ ἀναγνώστη εἶναι νὰ μὴν ἀπορροφήση πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ συμπαγὲς αὐτὸ ὑλικὸ μονομιᾶς, ἀλλὰ νὰ διαβάζη μόνο μερικὲς σελίδες κάθε φορὰ — καὶ προτιμότερο περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ — σὰ νὰ διάβαζε ἕνα ἀρχαῖο ποίημα, τοῦ ὁποίου ἡ χαμένη φόρμα μὲ δυσκολία δίνει φτερὰ στὸ ἀνθρώπινο ὑλικὸ μὲ τὸ βαρὺ περιεχόμενο. Κι ἐδῶ μποροῦμε νὰ ἐπαναλάβουμε τὰ λόγια τοῦ συνθέτη στὸν πρόλογο τοῦ ἔργου τοῦ Χόφμανσταλ «Ἡ Ἀριάδνη στὴ Νάξο»: «Τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς σὲ πλησιάζει καὶ σὲ παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι».

Αὐτὰ τὰ εἰσαγωγικὰ λόγια φέρνανε στὴν α' ἔκδοση τὴ χρονολογία «Φθινόπωρο 1950». Στὸ μεταξύ, ἀπὸ ταξίδια σὲ μυθολογικοὺς τόπους καὶ στὴ διάρκεια τῆς ἐργασίας πάνω στὴ «Μυθολογία τῶν Ἡρώων» — ποὺ εἶναι καὶ τὸ δεύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, στὸ ὁποῖο προτάσσεται ἀνάλογη εἰσαγωγὴ — δόθηκαν ἀφορμὲς καὶ εὐκαιρίες γιὰ ἐπανεξέταση, ἂν ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο γράφτηκε ἡ Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ διατηρηθῆ. Ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ πηγαιμοῦ μου στὴ Σαμοθράκη γίνανε μερικὲς ἀλλαγὲς στὰ κεφάλαια γιὰ τοὺς Καβείρους καὶ Τελχίνες. Τὸ βιβλίο τοῦ Walter F. Otto «Οἱ Μοῦσες καὶ ἡ θεϊκὴ καταγωγὴ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ λόγου» ἔκαμε νὰ διευρυνθῆ τὸ κεφάλαιο γιὰ τὶς Μοῦσες. Στὶς εἰσαγωγικὲς γραμμὲς ἔγινε σαφέστερη ἡ ἄποψη τοῦ ἀφηγητῆ — τοῦ διορατικοῦ νησιώτη λόγιου, ποὺ ποτὲ δὲ νομίστηκε σὰν ἕνας ἀρχαῖος Ἕλληνας. Ἔτσι δὲν μπαίνει ὁ ἀναγνώστης στὸν πειρασμὸ νὰ ζητήση ἐκεῖ μέσα τὴν καθορισμένη ἄποψη ἑνὸς θεωρητικοῦ, παρὰ νὰ κάνη δική του αὐτὴ τὴν ἴδια ἐγκαρδιότητα, ποὺ εἶναι ἡ μόνη σωστὴ γιὰ τὸ ὑλικό.

Κ. Κ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων

1
ΩΚΕΑΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΘΥΣ

Ἡ Μυθολογία μας περιλαμβάνει πολλὲς διηγήσεις γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων. Ἡ παλαιότερη ἦταν ἴσως ἐκείνη ποὺ ὑποδηλώνει ὁ ἀρχαιότερος ποιητής μας, ὁ Ὅμηρος, ὀνομάζοντας τὸν Ὠκεανὸ «ἀρχὴ τῶν εῶν»[1] καὶ «ἀρχὴ θτῶν πάντων».[2] Ὁ Ὠκεανὸς ἦταν ἕνας ποτάμιος θεός. Ποτάμι ἢ ρεῦμα καὶ θεὸς ἦταν ἕνα πρόσωπο, ὅπως ἦσαν ἐπίσης καὶ οἱ ἄλλοι ποτάμιοι θεοί. Ὁ Ὠκεανὸς κάτεχε μιὰν ἀκατάσχετη γενετικὴ ὁρμὴ παρόμοια μ' ἐκείνη τῶν ποταμῶν, ποὺ στὰ νερά τους λούζονταν οἱ Ἑλληνίδες πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τους, καὶ οἱ ὁποῖοι γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θεωρήθηκαν γενάρχες ἀρχαίων φυλῶν. Ὁ Ὠκεανὸς δὲν ἦταν βέβαια ἕνας συνηθισμένος ποτάμιος θεός, γιατὶ τὸ ρεῦμα του δὲν ἦταν ἕνα συνηθισμένο ρεῦμα. Ἀφοῦ ὅλα προῆλθαν ἀπὸ αὐτόν, ἐξακολουθεῖ νὰ κυλᾶ ἀκόμα γύρω στὸ φλοιὸ τῆς γῆς καὶ νὰ ἐπιστρέφη στὸν ἑαυτό του. Τὰ ποτάμια, οἱ πηγές, τὰ πηγάδια κι ὁλόκληρη ἡ θάλασσα, πηγάζουν ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ πλατὺ καὶ δυνατὸ ρεῦμα του. Μόνο σ' αὐτὸν ἐπιτρεπόταν, ὅταν ὁ κόσμος βρισκόταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Διός, νὰ στέκη στὸν τόπο του, ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ἦταν κάποιος τόπος, ἀλλὰ ροή, σύνορο καὶ διαχωρισμὸς ἀνάμεσα στὸν κόσμο καὶ τὸ ἐπέκεινα.

Δὲν εἶναι ὅμως σωστὸ νὰ εἰποῦμε: «μόνο αὐτός». Μὲ τὸν Ὠκεανὸ ἦταν ἑνωμένη ἡ θεὰ Τηθύς, ποὺ δίκαια χαρακτηρίζεται ὡς «Μητέρα».[3] Μὲ ποιόν θὰ μποροῦσε ὁ Ὠκεανὸς νὰ εἶναι ἡ «ἀρχὴ τῶν πάντων», ἂν στὸ πρόσωπό του βλέπαμε μόνο ἕνα ἀντρικὸ ρεῦμα καὶ μαζί του καμιὰ ὑδάτινη θεὰ νὰ τὸ ὑποδέχεται; Καταλαβαίνουμε ἐπίσης, γιατὶ στὸν Ὅμηρο λέγεται πὼς τὸ πρῶτο ζευγάρι ἀπόφευγε γιὰ πολὺ καιρὸ νὰ γεννᾶ.[4] Κι αὐτό, γιατὶ μισοῦσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο: μιὰ ἐξήγηση, ποὺ εἶναι βέβαια φυσικὴ σὲ παρόμοιες παμπάλαιες διηγήσεις. Ἂν ὅμως δὲν σταματοῦσε ἡ πρωταρχικὴ δημιουργία, δὲν θὰ 'χε ὁ κόσμος μορφή, σφαιρικὰ ὅρια, καὶ καμιὰ κυκλικὴ κίνηση δὲν θὰ γινόταν κανονικά. Στὸν Ὠκεανό, λοιπόν, ἔμεινε μόνο ἡ κυκλικὴ ροή, ἡ τροφοδοσία τῶν

πηγῶν, τῶν ποταμιῶν καὶ τῆς θάλασσας — κι ἀκόμα τὸ νὰ ὑποτάσσεται στὴ δύναμη τοῦ Διός.

Γιὰ τὴν Τηθὺν μᾶς μιλάει λιγότερο ἡ μυθολογία. Μόνο πὼς ἦταν Μητέρα τῶν θυγατέρων καὶ τῶν γιῶν τοῦ Ὠκεανοῦ.[5] Οἱ γιοί του εἶναι τὰ ποτάμια, τρεῖς χιλιάδες τὸν ἀριθμό.[6] Ὁ ἀριθμὸς τῶν θυγατέρων, τῶν Ὠκεανίδων, ἦταν ἐπίσης τόσο μεγάλος.[7] Ἀναφέρονται μονάχα οἱ μεγαλύτερες. Στὶς ἐγγονὲς ἀνῆκε μία, ποὺ τὸ ὄνομά της, Θέτις, ἀντηχεῖ ὡς Τηθύς. Ἡ γλώσσα μας διακρίνει αὐστηρὰ αὐτὰ τὰ δυὸ ὀνόματα. Εἶναι ὅμως πιθανό, πὼς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζήσανε πρὶν ἀπὸ μᾶς στὴν Ἑλλάδα συγγένευαν φθογγικὰ καὶ σημασιολογικὰ καὶ ἦταν μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ μεγάλη κυρὰ τῆς θάλασσας. Γιὰ τὴν Θέτιν θὰ γίνῃ πάλι σὲ λίγο λόγος. Ἡ πιὸ πάνω διήγηση καὶ ἡ κυριαρχία αὐτῶν τῶν θεοτήτων ἁπλώθηκε στὴ θάλασσα, προτοῦ ἀκόμα τὰ ἑλληνικὰ φῦλα κατοικήσουν στὶς γύρω περιοχές.

2
Η ΝΥΞ, ΤΟ ΑΥΓΟ ΚΑΙ Ο ΕΡΩΣ

Μιὰ ἄλλη διήγηση γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων παραδόθηκε ἀπὸ παλιὰ ἱερὰ κείμενα, ποὺ φύλαγαν οἱ ὀπαδοὶ καὶ θαυμαστὲς τοῦ τραγουδιστῆ Ὀρφέως. Τελικὰ ὅμως μᾶς διασώθηκαν χάρη σ' ἕναν κωμωδιογράφο καὶ περιέχονται σὲ ὑπαινιγμοὺς τῶν φιλοσόφων. Ἀρχικὰ τὴν διηγόνταν περισσότερο οἱ κυνηγοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν βουνῶν, παρὰ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦσαν κοντὰ στὴ θάλασσα. Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ἡ Νὺξ — ἔτσι ἄρχιζε αὐτὴ ἡ ἱστορία.[8] Νὺξ ὀνομαζόταν μιὰ ἀπὸ τὶς θεές, καὶ στὸν Ὅμηρο ἀκόμα, μπρὸς στὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς στέκει μὲ κάποιο θεῖο δέος.[9] Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ἡ Νὺξ ἦταν ἕνα πουλὶ μὲ μαῦρα φτερά.[10] Γονιμοποιημένη ἀπὸ τὸν ἄνεμο, ἡ Νὺξ γέννησε τὸ ἀσημένιο Αὐγό[11] στὸν ἀπέραντο κόλπο τῆς σκοτεινιᾶς. Ἀπὸ τὸ Αὐγὸ βγῆκε ὁ γιὸς τοῦ ἀνέμου ποὺ φυσᾶ, θεὸς μὲ χρυσὰ φτερά. Ὀνομάζεται Ἔρως, θεὸς τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ εἶχε αὐτὸς ὁ θεός, τὸ πιὸ ἀγαπητὸ ἀπ' ὅλα.

Τὰ ἄλλα ὀνόματα ποὺ ξέρουμε ἠχοῦνε πολὺ φιλολογικὰ καὶ ἐκφράζουν μόνο ὁρισμένες πλευρὲς αὐτῆς τῆς ἀρχαίας διήγησης. Σὲ περίπτωση ποὺ ὁ θεὸς ὀνομάζεται Πρωτόγονος, σημαίνει πὼς αὐτὸς ὁ θεὸς ἦταν ὁ «πρωτότοκος» ὅλων τῶν ἄλλων θεῶν. Τὸ ὄνομα Φάνης ἐκφράζει ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε ἀμέσως μόλις βγῆκε ἀπὸ τὸ Αὐγό: ὁδήγησε ὅλα τὰ πράγματα στὸ φῶς καὶ φανέρωσε ὅ,τι μέχρι τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἦταν κρυμμένο μέσα στὸ Αὐγό — δηλαδὴ ὅλο τὸν

κόσμο. Πάνω, ἦταν τὸ κενό: Οὐρανός. Κάτω: τὸ Ὑπόλοιπο. Στὴν ἀρχαία μας γλώσσα ὑπάρχει μιὰ λέξη ποὺ σημαίνει πὼς αὐτὸς ὁ κενὸς Χῶρος «χαίνει» : εἶναι ἡ λέξη Χάος. Ἡ λέξη τούτη δὲν σήμαινε ἀρχικὰ οὔτε μιὰ φορά: σύγχυση ἢ ἀνακάτωμα. Ἀργότερα — μετὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς διδασκαλίας γιὰ τὰ Τέσσερα Στοιχεῖα — πῆρε τὴ σημερινὴ γνωστὴ σημασία της. Ἀλλὰ τὸ «Ὑπόλοιπο» ἐπίσης δὲν ἦταν ἕνα ἀφύσικο μεῖγμα. Ἡ ἱστορία αὐτὴ μᾶς παραδίνεται κι ἔτσι: Κάτω καὶ μέσα στὸ Αὐγὸ ἦταν ἡ Γῆ· ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ παντρεύτηκαν.[12] Αὐτὴ ἦταν ἐνέργεια τοῦ θεοῦ, ποὺ τοὺς ὁδήγησε στὸ φῶς καὶ ἔφερε κατόπιν τὴν ἀνάμειξη τοῦ Ἔρωτος. Ἔτσι γέννησαν τὸ ἀδελφὸ ζευγάρι, τὸν Ὠκεανὸ καὶ τὴν Τηθύ.

Ἡ παλιὰ διήγηση στὴ θαλασσόβρεχτη γῆ μας πήγαινε ἴσως τόσο μακριά, ὥστε τοποθετοῦσε τὸν Ὠκεανὸ κάτω καὶ μέσα στὸ Αὐγό, ὄχι βέβαια μόνο του, ἀλλὰ μὲ τὴν Τηθύν, ὅπου νιώσανε πρῶτα - πρῶτα τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἔρωτος. Σ' ἕνα ποίημα τοῦ Ὀρφέως[13] διαβάζουμε σχετικά : «Ὁ Ὠκεανὸς ποὺ κυλοῦσε ὄμορφα ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἄρχισε μὲ τὸ γάμο: πῆρε γυναίκα του τὴν Τηθύν, ἀδελφή του ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα». Ἡ κοινὴ Μητέρα ἦταν ἐκείνη ποὺ γέννησε τὸ ἀσημένιο Αὐγό: ἡ Νύξ.

3
ΤΟ ΧΑΟΣ, Η ΓΑΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΡΩΣ

Ἡ τρίτη διήγηση γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο, ἕνα γεωργὸ καὶ ποιητή, ποὺ στὰ νιάτα του ἔβοσκε πρόβατα στὸ ἱερὸ βουνό, τὸν Ἑλικῶνα.[14] Ἐδῶ βρίσκονται τὰ ἱερὰ ἐκείνων τῶν θεοτήτων, ποὺ τιμοῦσαν ἰδιαίτερα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ τραγουδιστῆ Ὀρφέως. Τὴ λατρεία αὐτῶν τῶν θεοτήτων, τοῦ Ἔρωτος δηλαδὴ καὶ τῶν Μουσῶν, φαίνεται πιθανὸ πὼς αὐτοὶ τὴν φέρανε ἐκεῖ στὴ Βοιωτία ἀπὸ βόρειες περιοχές. Ἡ διήγηση τοῦ Ἡσιόδου ἀντηχεῖ σὰν νὰ παρέλειψε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Νυκτός, τοῦ Αὐγοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτος μόνο τὸ τσόφλι καί, σὰν γεωργὸς ποὺ ἦταν, θέλησε νὰ δώσῃ στὸ χῶμα, στὴ γῆ, στὴ θεὰ Γαῖα, τὸ προβάδισμα τῆς ἀρχαιότερης θεᾶς. Γιατὶ τὸ χάος — ποὺ αὐτὸς ἀναφέρει πρῶτο — γι' αὐτὸν δὲν ἦταν μιὰ θεότητα, ἀλλὰ ἕνα κενὸ «χάσμα»: ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ ἀπομένει ἀπὸ ἕνα ἄδειο αὐγό, ὅταν βγάλουμε τὸ τσόφλι του.

Διηγεῖται λοιπὸν ὁ Ἡσίοδος:[15] Πρῶτα προῆλθε τὸ Χάος· μετὰ ἡ Γαῖα μὲ τὰ πλατιὰ στήθη, ἡ στέρεη κι αἰώνια κατοικία ὅλων τῶν θεοτήτων ποὺ κατοικοῦν ψηλὰ στὸν Ὄλυμπο ἢ σ' αὐτὴ τὴν γῆ, καὶ ὁ Ἔρως, ὁ ὡραιότερος ἀνάμεσα στοὺς ἀθάνατους θε-

ούς, ποὺ συγκλονίζει τὸ σῶμα καὶ κυριαρχεῖ στὸ πνεῦμα ὅλων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τὸ Χάος προέρχεται τὸ Ἔρεβος, ἡ ἄφωνη σκοτεινιὰ τῶν βυθῶν, καὶ ἡ Νύξ. Ἡ Νὺξ γέννησε τὸν Αἰθέρα, τὸ οὐράνιο φῶς, καὶ τὴν Ἡμέρα, ποὺ ἑνώθηκε ἐρωτικὰ μὲ τὸ Ἔρεβος. Ἀλλὰ ἡ Γαῖα γέννησε προπάντων τὸν ὅμοιό της, τὸν ἀστερόεντα Οὐρανό, γιὰ νὰ τὴν ἀγκαλιάζη ὁλοκληρωτικὰ καὶ νὰ εἶναι ἡ κατοικία τῶν μακάριων θεῶν. Γέννησε ἐπίσης τὰ μεγάλα βουνά, ποὺ στὶς κοιλάδες τους ζοῦνε εὐχάριστα οἱ θεές: οἱ Νύμφες. Ἀκόμα γέννησε τὴν ἐρημικὴ κι ἀφρισμένη Θάλασσα, τὸν Πόντο. Αὐτὸν τὸν γέννησε χωρὶς τὸν Ἔρωτα, χωρὶς γάμο.

Ἡ Γαῖα γέννησε τοῦ Οὐρανοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες καὶ τὶς Τιτάνισσες (στὸν Ἡσίοδο διαβάζουμε ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν Ὠκεανὸ καὶ τὴν Θέτιν) καὶ τρεῖς Κύκλωπες: τὸν Στερόπην, τὸν Βρόντην καὶ τὸν Ἄργην — μορφὲς ποὺ εἶχαν ἕνα στρογγυλὸ μάτι στὸ μέτωπο καὶ ὀνόματα ποὺ δήλωναν βροντὲς καὶ ἀστραπές. Κατόπιν ἡ Γαῖα, μὲ τὸν Οὐρανό, γέννησε τρεῖς Ἑκατόγχειρες: Γίγαντες μ' ἑκατὸ μάτια καὶ πενήντα κεφάλια: τὸν Κόττο, τὸν «κτυπῶντα», τὸν Βριάρεω, τὸν «δυνατό», καὶ τὸν Γύην, τὸν «προσαρμοζόμενο». Ὁλόκληρη βέβαια ἡ σχετικὴ ἱστορία τῆς ἕνωσης τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς — ἂν καὶ ἀρχικὰ ἀσφαλῶς ἀνῆκε στὶς διηγήσεις γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων — μᾶς μεταφέρει κιόλας στὶς ἱστορίες τῶν Τιτάνων καὶ εἶναι ἡ παλαιότερη ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο αὐτὸ εἶδος ἱστορία στὴ μυθολογία μας. Θὰ πάρουν τώρα τὴ σειρά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Οἱ διηγήσεις γιὰ τοὺς Τιτᾶνες

Οἱ ἱστορίες τῶν Τιτάνων μιλοῦνε γιὰ τοὺς θεοὺς ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ πολὺ παλιὰ ἐποχή. Τὶς ξέρουμε μόνο ἀπὸ ἕνα ὁρισμένο εἶδος διηγήσεων καὶ σ' ἕναν ὁρισμένο ρόλο. Τὸ ὄνομα Τιτάν, μὲ τὸ ὁποῖο τὶς χαρακτηρίζουμε, ἦταν τὸν περισσότερο καιρὸ ἑνωμένο μὲ τὴ θεότητα τοῦ Ἡλίου καὶ φαίνεται πὼς ἀρχικὰ ἦταν ὁ ἐπίσημος τίτλος τῶν θεῶν τοῦ Οὐρανοῦ. Ἔτσι βέβαια ἦταν ἀπὸ πολὺ παλιά, ἀπὸ τότε ποὺ οἱ ἀτίθασοι θεοὶ δὲν ὑπάκουαν σὲ νόμους. Οἱ Τιτᾶνες δὲν ἦσαν λατρευόμενες θεότητες, μ' ἐξαίρεση ἴσως τὸν Κρόνο καὶ — ἂν λογαριάσουμε ἐδῶ τὸν τιθασεμένο, ὑπάκουο σὲ νόμους θεὸ — τὸν Ἥλιο, ποὺ συναντᾶμε ἐδῶ κι ἐκεῖ τὴ λατρεία τους. Οἱ Τιτᾶνες ἦσαν τέτοιοι θεοί, ποὺ μόνο στὴ μυθολογία παίξανε

κάποιο ρόλο. Ὁ ρόλος τους εἶναι — ὅταν φανερὲς νίκες προηγοῦνται τῆς ὁριστικῆς λήξης τῶν ἱστοριῶν — πάντα ὁ ρόλος τῶν νικημένων. Οἱ νικημένοι αὐτοὶ εἶχαν τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς παλιᾶς ἀντρικῆς γενιᾶς, μιᾶς σειρᾶς προγόνων, ποὺ οἱ ἐπικίνδυνες ἰδιότητές τους ξανάρχονται στοὺς ἐπιγόνους. Πῶς ἦσαν, θὰ τὸ δοῦμε στὶς παρακάτω διηγήσεις.

1

ΟΥΡΑΝΟΣ, ΓΑΙΑ ΚΑΙ ΚΡΟΝΟΣ

Ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ Οὐρανὸς ἦρθε μιὰ νύχτα στὴ γυναίκα του τὴ Γῆ, τὴ θεὰ Γαῖα.[16] Ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει τὰ δυὸ φωτεινὰ παιδιὰ τῆς Νυκτὸς καὶ τοῦ Σκότους, τὸν Αἰθέρα καὶ τὴν Ἡμέρα, ποὺ ἦσαν ἐκεῖ τὴν ἡμέρα. Ὁ Οὐρανὸς εἶχε ὁλονύκτια συνουσία μὲ τὴ Γαῖα. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ ποὺ ἔκαμε μαζί της ἦσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μισητά.[17]

Μετὰ τὴ γέννησή τους ὁ Οὐρανὸς φρόντισε νὰ τὰ κρύψη καὶ δὲν τ' ἄφησε νὰ βγοῦνε στὸ φῶς. Τὰ ἔκρυψε μέσα στὸ κενὸ τῆς γῆς. Σ' αὐτὴν τὴν κακὴ πράξη του — ἔτσι χαρακτηριστικὰ τὴν ὀνομάζει ὁ Ἡσίοδος — βρῆκε τὴ χαρά του. Ἡ τεράστια θεὰ Γαῖα στέναζε κι ἔνιωθε στενόχωρα ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ βάρος. Καὶ μὲ τὴ σειρά της τώρα ἀνακάλυψε ἕνα ἔξυπνο σχέδιο: παρήγαγε γρήγορα τὸ γκρίζο σίδερο καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔφτειαξε ἕνα δρεπάνι μὲ κοφτερὰ δόντια καὶ ἀπευθύνθηκε στὰ παιδιά της.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν ἦταν τότε ἤδη μεγάλος. Στὸν Ἡσίοδο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οὐρανό, ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: ὁ Κόττος, ὁ Κρεῖος, ὁ Ὑπερίων, ὁ Ἰαπετὸς καὶ ὡς νεώτερος ὁ Κρόνος. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἕξι ἀδέρφια ἦσαν καὶ ἕξι ἀδερφές: ἡ Θεία, ἡ Ρέα, ἡ Θέμις, ἡ Μνημοσύνη, ἡ Φοίβη μὲ τὸ χρυσὸ στεφάνι καὶ ἡ γλυκιὰ Τηθύς. Στὰ παιδιά της, κυρίως στοὺς γιούς της, ἡ Γαῖα μέσα στὴ θλίψη της εἶπε: «Ἄχ, παιδιά μου, καὶ παιδιὰ ἀνόσιου πατέρα. Θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε καὶ νὰ τιμωρήσετε τὸν πατέρα σας γιὰ τὴν κακομεταχείριση; Αὐτὸς ἦταν ποὺ πρῶτος σκέφτηκε ἕνα ἄσχημο ἔργο». Ὅλοι τρόμαξαν καὶ κανείς τους δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα. Μόνο ὁ ἐπιβλητικὸς Κρόνος, ἀπὸ δικούς του ὑπολογισμούς, πῆρε τὸ θάρρος: «Μητέρα», εἶπε, «στὸ ὑπόσχομαι νὰ σὲ βοηθήσω ἐγώ. Δὲν νοιάζομαι γιὰ τὸν πατέρα μας, τὸ μισητὸ ὄνομα. Αὐτὸς ἦταν ποὺ πρῶτος σκέφτηκε ἕνα ἄσχημο ἔργο!» Ἡ Γαῖα χάρηκε. Ἔκρυψε τὸ γιό της σ' ἕνα μέρος κατάλληλο γιὰ ἐνέδρα, τοῦ 'δωσε στὸ χέρι τὸ δρεπάνι καὶ τὸν μύησε λεπτομερειακὰ στὸ σχέδιο. Ὅταν μὲ τὴ νύχτα ἦρθε ὁ Οὐρανός, ἀγκάλιασε τὴ Γῆ καὶ τεντώθηκε πλατιὰ πάνω της. Τότε

τὸν ἅρπαξε ὁ γιός του μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι του καὶ μὲ τὸ δεξὶ πῆρε τὸ τεράστιο δρεπάνι, ἔκοψε γρήγορα τὰ γεννητικὰ μόρια τοῦ πατέρα του καὶ τὰ πέταξε.

Ἡ Γαῖα μάζεψε τὶς σταγόνες ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ συζύγου της. Ἀπ' αὐτὲς γέννησε τὶς Ἐρινύες — τὶς «κρατερές», ὅπως λέει ὁ Ἡσίοδος — τοὺς Γίγαντες καὶ τὶς Μελίες Νύμφες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προῆλθε ἕνα σκληρὸ γένος. Τὰ γεννητικὰ μόρια τοῦ πατέρα ρίχτηκαν στὴ θάλασσα κι ἔτσι γεννήθηκε ἡ Ἀφροδίτη: ἐντυπωσιακὲς ἱστορίες ποὺ θὰ τὶς διηγηθοῦμε ἀργότερα.

Ἐκεῖνο ποὺ ὁ Ἡσίοδος δὲν μᾶς λέει καὶ ποὺ τὸ καταλαβαίνουμε οἱ ἀναγνῶστες τῆς ἱστορίας αὐτῆς τῶν Τιτάνων, εἶναι τὸ ἑξῆς: Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς αἱματηρῆς ἐπίθεσης τοῦ Κρόνου ὁ Οὐρανὸς δὲν πλησιάζει πιὰ τὴ Γῆ, γιὰ νά 'χη μαζί της νυχτερινὲς σχέσεις. Ἡ πρώτη δημιουργία πῆρε τέλος κι ἀκολούθησε ἡ κυριαρχία τοῦ Κρόνου. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία Τιτάνων.

2

Ο ΚΡΟΝΟΣ, Η ΡΕΑ ΚΑΙ Ο ΖΕΥΣ

Ἀπὸ τοὺς πιὸ πάνω δώδεκα Τιτᾶνες, τρία ἀδέρφια πῆραν γυναίκα τους τὴν ἀδερφή τους, ἢ σωστότερα τρεῖς ἀδερφὲς πῆραν ἄντρα τους τὸν ἀδερφό τους. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει πάντοτε πρῶτα τὴ θεά. Ἡ Τιτάνισσα, λοιπόν, Θεία ἔδωσε στὸν Ὑπερίονα τὸν Ἥλιο, τὴν Σελήνη, καὶ τὴν Ἠώ.[18] Ἡ Φοίβη, μέσῳ τοῦ Κοίου, ἔγινε Μητέρα ἑνὸς ἀνώτερου γένους θεῶν,[19] στὸ ὁποῖο ἀνήκουν θεὲς ὅπως ἡ Λητώ, ἡ Ἄρτεμις, ἡ Ἑκάτη, καὶ ἕνας θεός, ὁ Ἀπόλλων. Ἀπὸ τὴ γαμικὴ σχέση τῆς Ρέας μὲ τὸν Κρόνο,[20] ἡ Ρέα γέννησε τρεῖς κόρες καὶ τρεῖς γιούς. Τὶς μεγάλες θεὲς Ἑστία, Δήμητρα καὶ Ἥρα· καὶ τοὺς μεγάλους θεοὺς Ἅδη, Ποσειδῶνα καὶ Δία. Ὅπως ὁ πατέρας Κρόνος ἦταν ὁ νεώτερος γιὸς τοῦ Οὐρανοῦ, ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὸν Ἡσίοδο, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Διὸς τονίζει καὶ ἐκτιμᾶ τὴ μητρικὴ προέλευση, ὁ Ζεὺς ἦταν ὁ νεώτερος γιὸς τῆς Ρέας καὶ τοῦ Κρόνου. Γιὰ κείνους ποὺ ἐκτιμοῦσαν περισσότερο τὴν πατρικὴ προέλευση, ὅπως εἶναι ὁ Ὅμηρος, ὁ Ζεὺς ἦταν ὁ πρεσβύτερος γιὸς τοῦ Κρόνου.[21] Ἀλλὰ στὴν διήγηση γιὰ τοὺς Τιτᾶνες ἀκολουθοῦμε καλύτερα τὸν Ἡσίοδο, παρὰ τὸν Ὅμηρο, ὁ ὁποῖος, ὅπως ὁλόκληρη ἡ σχολὴ τῶν ποιητῶν, δὲν ἀγαποῦσε αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν διηγήσεων κι ἀναφερόταν σ' αὐτὲς σπάνια καὶ μὲ ὑπαινιγμούς.

Ὅλα τὰ παιδιά του ὁ Κρόνος τὰ κατάπινε ἀμέσως, ὅταν ἕνα - ἕνα ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ ἱερὸ σῶμα τῆς μάνας τους.[22] Αὐτὸς ἦταν

1. Φτερωτὴ θεὰ μὲ λιοντάρι : Ἡ Ρέα ὡς «Μεγάλη Ἄρτεμις» ἢ «Κυρία τῶν ζώων», «Πότνια Θηρῶν», 7ος αἰώνας.

ὁ Βασιλιὰς ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσε ἄλλος θεὸς νὰ διεκδικήση τὸ ἀξίωμά του. Ἀπὸ τὴ μητέρα του, τὴ Γαῖα, καὶ τὸν πατέρα του, τὸν ἀστερόεντα Οὐρανό, εἶχε μάθει πὼς τοῦ ἦταν γραφτὸ νὰ πέση ἀπὸ ἕνα δυνατὸ γιό. Γι' αὐτὸ ἦταν πάντα σ' ἐπιφυλακὴ καὶ κατάπινε τὰ παιδιά του: μιὰ ἀνυπόφορη στενοχώρια γιὰ τὴ Ρέα. Ὅταν ἦταν ἔγκυος κι ἕτοιμη νὰ γεννήση τὸ Δία, τὸν μελλοντικὸ πατέρα τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, στράφηκε στοὺς γονεῖς της, στὴ Γῆ καὶ τὸν ἀστερόεντα Οὐρανό, γιὰ νὰ βροῦνε ἕναν τρόπο, πῶς νὰ φέρη στὸν κόσμο ἀπαρατήρητο τὸ παιδὶ καὶ νὰ πάρη ἐκδίκηση γιὰ τὸν πατέρα καὶ τὰ ὑπόλοιπα παιδιά, ποὺ ὁ μεγάλος Κρόνος ἀπὸ πονηρὲς σκέψεις εἶχε καταπιεῖ.

Ἡ Γαῖα καὶ ὁ Οὐρανὸς ἀκούσανε τὴν κόρη τους καὶ τῆς ἀποκαλύψανε ποιὸ εἶναι τὸ μέλλον τοῦ βασιλιᾶ Κρόνου καὶ τί ἔχει ἀποφασιστῆ γιὰ τὸ γιό της. Οἱ γονεῖς στείλανε τὴ Ρέα στὴ Λύκτο τῆς Κρήτης, ὅπου ἡ Γαῖα φρόντισε τὸ νεογέννητο. Ὅταν ἡ Ρέα γέννησε τὸ παιδὶ στὴ Λύκτο, τὸ ἔκρυψε σὲ μιὰ σπηλιὰ τοῦ βουνοῦ Αἰγαίου. Στὸ γιὸ τοῦ Οὐρανοῦ, στὸν πρῶτο βασιλιὰ τῶν θεῶν, ἔδωσε ὅμως ἕνα μεγάλο λιθάρι, μὲ σπάργανα τυλιγμένο. Ὁ φοβερὸς πατέρας ἅρπαξε τὸ λιθάρι καὶ τό 'ριξε στὴν κοιλιά του, χωρὶς νὰ νιώση πὼς ὁ γιός, ἀνίκητος καὶ ἄφοβος ἀπὸ τὸν πατέρα του, περίμενε τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτεθῆ καὶ ἁρπάζοντάς του τὸ ἀξίωμα, θὰ κυβερνοῦσε αὐτὸς στὴ θέση του. Γρήγορα μεγάλωνε τὸ σῶμα καὶ τὸ θάρρος ἐκείνου τοῦ Κυρίαρχου — ὁ Ἡσίοδος δὲν τὸν ὀνομάζει Βασιλέα, ἀλλὰ Ἄνακτα, ὅπως ὀνομάζονται οἱ θεοὶ ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς νέας κυριαρχίας — μέχρι ποὺ ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ νικήθηκε ὁ Κρόνος ἀπὸ τὸν Δία, μὲ τέχνασμα καὶ δύναμη, κι ἔδωσε τὰ παιδιά του ποὺ εἶχε καταπιεῖ. Ὁ Ζεύς, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δικά του ἀδέλφια, λευτέρωσε καὶ τ' ἀδέλφια τοῦ πατέρα, ποὺ ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ ἦσαν σκλαβωμένα: πρὸ πάντων τοὺς Κύκλωπες. Ἀπὸ εὐγνωμοσύνη οἱ Κύκλωπες τοῦ χάρισαν τὴ βροντὴ καὶ τὴν ἀστραπή, τὰ σημάδια καὶ τὰ μέσα τῆς δύναμής του.

Μὲ τὸν Κρόνο συνδέεται ἡ ἀνάμνηση μιᾶς χρυσῆς ἐποχῆς. Ἡ βασιλεία του συμπίπτει μὲ μιὰν εὐτυχισμένη περίοδο τοῦ κόσμου, ποὺ θὰ τὴ διηγηθοῦμε ἀργότερα. Πόσο στενὴ σχέση ἔχουν αὐτὲς οἱ δυὸ περίοδοι, φαίνεται ἀπὸ τὴν κατοπινὴ ἱστορία τοῦ Κρόνου, ποὺ ἄλλοι συγγραφεῖς μᾶς τὴ διηγήθηκαν ἐκτενέστερα ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο. Στὴ χρυσὴ περίοδο κυλοῦσε μέλι ἀπὸ τὶς βελανιδιές. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ὀρφέως μᾶς λένε,[23] πώς, ὅταν μεθυσμένος ἀπὸ τὸ μέλι ἀποκοιμήθηκε ὁ Κρόνος — δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα τὸ κρασὶ — ὁ Ζεὺς τοῦ πέρασε τὰ δεσμά. Ἔδεσε τὸν πατέρα, γιὰ νὰ ρίξη τὸν ἀρχαῖο θεὸ ἐκεῖ ὅπου ὁ Κρόνος — καὶ μαζί του ἡ χρυσὴ ἐποχὴ —

βρίσκεται ἀκόμα μέχρι σήμερα: στὸ νησὶ τῶν μακάρων, στὶς ἐσχατιὲς τῆς γῆς. Γιὰ κεῖ τράβηξε ὁ Ζεύς[24] μὲ τὸν πατέρα του. Ἐκεῖ φυσᾶνε οἱ ἄνεμοι, πέρα ἀπὸ τὸν Ὠκεανό, τὴ φυλακὴ τοῦ Κρόνου. Ἐκεῖ εἶναι βασιλιὰς ὁ σύζυγος τῆς Ρέας, τῆς μεγαλύτερης θεᾶς ἀπ' ὅλες ὅσες κατέχουν θρόνο.

3
ΜΑΧΕΣ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΤΙΤΑΝΩΝ

Ἡ μυθολογία μας περιελάμβανε παλαιότερα περισσότερες ἱστορίες γιὰ τὶς μάχες τῶν θεῶν, ποὺ ἀργότερα λησμονήθηκαν. Ἡ αἰχμαλωσία στὴν ὁποία ρίχτηκε ὁ Κρόνος ἀπὸ τὸ γιό του, ἀπειλοῦσε τώρα κι αὐτὸν τὸν ἴδιο. Στὸν Ὅμηρο γίνεται ὑπαινιγμὸς πὼς κι αὐτὸς ὁ Ζεὺς κάποτε σχεδὸν αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τ' ἀδέρφια του, τὴν Ἥρα καὶ τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ἀπὸ ἕνα παιδί του, τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ.[25] Ἡ Θέτις, μὲ τὴν ἰδιότητα τῆς θεᾶς τῆς Θάλασσας, ἐπέτρεψε νὰ ἔρθη ἀπὸ τὰ βάθη ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς «Ἑκατόγχειρες», ἐκεῖνος ποὺ οἱ θεοὶ ὀνομάσανε Βριάρεω καὶ οἱ ἄνθρωποι Αἰγαίωνα. Αὐτὸς κάποτε, μαζὶ μὲ τὴ θεά, δέσποζε στὰ βάθη τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ Ἑκατόγχειρ θρονιάστηκε, ἀπολαμβάνοντας τὸ λαμπρό του ἀξίωμα, ὡς προστάτης πλάι στὸ γιὸ τοῦ Κρόνου. Οἱ μακάριοι θεοὶ φοβήθηκαν καὶ δὲν αἰχμαλωτίσανε τὸν Δία. Μόνο μὲ τὴ βοήθεια τέτοιων ἄκακων Τεράτων, τὰ ὁποῖα εἶχε γκρεμίσει ὁ Οὐρανὸς στὰ βάθη, συνέβη ὥστε ὁ Ζεύς, ἀφοῦ νίκησε τὸν Κρόνο, νὰ κατορθώνη νὰ ἔχη δύναμη ἐνάντια σ' ὅσους μοιάζανε τοῦ πατέρα του, στοὺς ἐπίφοβους, δηλαδή, γιοὺς τοῦ Οὐρανοῦ.

Ἔτσι διηγεῖται ὁ Ἡσίοδος:[26] Δέκα ὁλόκληρα χρόνια παλεύουν μεταξύ τους σ' ἐπίμονο ἀγώνα τὰ παιδιὰ τῆς Ρέας καὶ τοῦ Κρόνου, οἱ παλιοὶ θεοί, οἱ Τιτᾶνες, ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς Ὄθρυος καὶ ὁ Ζεὺς μὲ τ' ἀδέλφια του ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο. Στὸν ἀγώνα δὲν μποροῦσε νὰ δοθῆ τέλος ἀποφασιστικό. Τότε ἡ Γαῖα μετέδωσε στοὺς νέους θεοὺς τὸ μυστικὸ τῆς νίκης. Μὲ τὴ συμβουλή της ἀνασύρανε ἀπὸ τὰ βάθη τὸν Βριάρεω, τὸν Κόττο καὶ τὸν Γύη, τοὺς «Ἑκατόγχειρες», δῶθε ἀπὸ τὴν ἔσχατη ἄκρη τῆς γῆς. Τοὺς δυναμώσανε μὲ Νέκταρ καὶ Ἀμβροσία, τὸ πιοτὸ καὶ τὴν τροφὴ τῶν θεῶν, καὶ ὁ Ζεὺς τοὺς ζήτησε νὰ συμπολεμήσουν ἐνάντια στοὺς Τιτᾶνες. Ὁ Κόττος τοῦ τὸ ὑποσχέθηκε στ' ὄνομα καὶ τῶν τριῶν. Ἡ μάχη ξανάρχισε.[27] Οἱ θεοὶ καὶ οἱ θεὲς παρατάχθηκαν στὶς δυὸ πλευρὲς ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο. Οἱ νέοι ὅμως συμπολεμιστὲς εἴχανε τριακόσια χέρια. Μὲ τὰ τριακόσια χέρια τους πήρανε τρια-

κόσιες πέτρες. Μ' ένα σύννεφο ἀπὸ πέτρες καταχώσανε τοὺς Τιτᾶνες καὶ σφραγίσανε τὸ τέλος τους. Οἱ νικημένοι δέθηκαν καὶ ρίχτηκαν στὰ Τάρταρα, ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὴ γῆ σὲ βάθος τόσο, ὅσο ἀπέχει σὲ ὕψος ὁ οὐρανός. Ἕνα ἀμόνι πέφτει ἐννιὰ νύχτες καὶ ἐννιὰ μέρες κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ φτάνει τὴ δέκατη στὴ γῆ· ἐννιὰ μέρες καὶ ἐννιὰ νύχτες πέφτει ἐπίσης τὸ ἀμόνι ἀπὸ τὴ γῆ κάτω καὶ φτάνει τὴ δέκατη στὰ Τάρταρα. Ἕνας χάλκινος τοῖχος περικυκλώνει τὰ Τάρταρα. Τρία στρώματα νύχτας ἁπλώνονται γύρω σ' αὐτὸ τὸ φρούριο. Πάνω του φυτρώνουν οἱ ρίζες τῆς γῆς καὶ τῆς ἐρημικῆς θάλασσας. Ἡ σκοτεινιὰ σκεπάζει μέσα κεῖ τοὺς Τιτᾶνες, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ὑποχωρήσουν πιὸ πέρα, γιατὶ ὁ Ποσειδῶν ἔβαλε πάνω κεῖ τὶς χάλκινες πόρτες. Πιστοὶ φρουροί, ἀπὸ τὸ Δία τοποθετημένοι, μένουν ἐκεῖ μπροστά, ὁ Γύης, ὁ Κόττος καὶ ὁ Βριάρεως.

Στὴ συνέχεια λέγεται[28] — ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο ἢ ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ποὺ πρόσθεσε κι αὐτὸ στὴν ἱστορία γιὰ νὰ διασώση τὴ δόξα τοῦ Διὸς — πὼς ἡ ἔκβαση τῆς μάχης τῶν Τιτάνων ἐξαρτήθηκε ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς τοῦ νέου Κυρίαρχου. Ἀλλὰ τὶς βροντὲς καὶ τὶς ἀστραπὲς τὶς κάτεχε ὁ Ζεύς, ὅπως εἴδαμε, ἀπὸ τὰ βάθη, ἀπὸ τοὺς Κύκλωπες, ποὺ τοὺς εἶχε ἐλευθερώσει. Νικήθηκαν ἔτσι οἱ γιοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Γαίας καὶ τῶν γιῶν τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ.

4
Ο ΤΥΦΩΕΥΣ Ἢ ΤΥΦΩΝ, Ο ΖΕΥΣ ΚΑΙ Ο ΑΙΓΙΠΑΝ

Μιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία εἶναι κι ἐκείνη, ποὺ οὔτε ὁ Ἡσίοδος οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ ἐπεκτείνανε τὸ ποίημά του γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν θεῶν φροντίσανε νὰ τὴ διηγηθοῦν. Αὐτὴ ὅμως μᾶς ἦρθε πάλι ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Μπορεῖ κανείς, βέβαια, νὰ εἰπῆ «πάλι», γιατὶ ἡ σπηλιὰ τοῦ «Κωρύκου» — τὸ Κωρύκειον Ἄντρον : δερμάτινος σάκκος — μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς καὶ ἀπὸ τὴν Κιλικία, ὅπως εἶναι καὶ ἕνας θηλυκὸς δράκων, ποὺ ὀνομαζότανε Δελφύνη κι ἐδῶ κι ἐκεῖ συνδεότανε μὲ ἕνα ἀρσενικὸ δράκο, τὸν Τυφῶνα. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἀντίπαλος τοῦ δράκου αὐτοῦ εἶναι ὁ Ζεύς, ἐνῶ στοὺς Δελφοὺς τὸν νίκησε ἕνας γιὸς τοῦ Διός, ὁ Ἀπόλλων. Ὁ Ζεὺς ἐξόντωσε τὸν ἀρσενικὸ δράκοντα, ἐνῶ ὁ Ἀπόλλων τὸν θηλυκό.

Ὁ δράκων Τυφωεὺς[29] — ποὺ ὀνομάζεται καὶ Τυφαών, Τυφὼν ἢ Τυφὼς καὶ συχνὰ συγχέεται μὲ τὸν Τυφῶνα τῶν Αἰγυπτίων — γεννήθηκε[30] μετὰ τὴν πτώση τῶν Τιτάνων, πρῶτος γιὸς τῆς Γαίας.

2. Ζεὺς καὶ Τυφών, 6ος αἰ.

Πατέρας του λέγεται πὼς ἦταν ὁ Τάρταρος. (Τὸν Τυφάωνα τῶν Δελφῶν τὸν γέννησε ἡ Ἥρα χωρὶς πατέρα).[31] Ὁ μικρασιατικὸς Τυφωεὺς ἦρθε στὸν κόσμο, στὴν Κιλικία, μισὸς ἄνθρωπος καὶ μισὸς ζῶο. Σὲ μέγεθος καὶ δύναμη ξεπερνοῦσε ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς Γαίας. Μέχρι τὴ μέση εἶχε μορφὴ ἀνθρώπου καὶ ἦταν τόσο ψηλός, ποὺ ξεπερνοῦσε ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὸ κεφάλι του ἄγγιζε τ' ἄστρα. Τὸ ἕνα του χέρι ἔφτανε στὴ δύση καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἀνατολή. Ἀπὸ τοὺς

ὤμους του φύτρωναν ἑκατὸ κεφάλια φιδιῶν. Ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ἔμοιαζε μὲ δυὸ κουλουριασμένα φίδια, ποὺ φτάνανε μέχρι πάνω στὸ κεφάλι του καὶ κάναν ἕναν ἦχο σὰν συριγμό. Γιὰ τὴ φωνὴ τῶν ἑκατὸ κεφαλιῶν του μαθαίνουμε[32] ὅτι οἱ θεοὶ καταλάβαιναν συχνὰ τί ἔλεγε, ἀλλὰ μποροῦσε νὰ βρυχᾶται σὰν ταῦρος ἢ λιοντάρι, νὰ γαβγίζη σὰν τὸ σκυλὶ καὶ νὰ συρίζη ἔτσι, ὥστε ν' ἀντηχοῦν τὰ βουνά. Ὅλο του τὸ σῶμα ἦταν σκεπασμένο μὲ τεράστια φτερά. Τὰ μαλλιὰ τοῦ ἄγριου κεφαλιοῦ του καὶ τὸ γένι του ἀνέμιζαν στὸν ἀέρα. Στὰ μάτια του ἔκαιγε φωτιά. Μὲ συριγμοὺς καὶ μουγκρητὰ πέταγε ἀναμμένες πέτρες κατὰ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του ἀντὶ σάλιο ξεπηδοῦσαν φλόγες. Ἀκόμα δὲν ἦταν βέβαιο ἂν ὁ Τυφωεὺς θὰ κυριαρχοῦσε στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ ὁ Ζεὺς τὸν χτύπησε ἀπὸ μακριὰ μὲ ἀστραπὲς κι ἀπὸ κοντὰ μ' ἕνα ἀτσάλινο δρεπάνι καὶ τὸν καταδίωξε μέχρι τὸ βουνὸ Κάσιον. Ὅταν εἶδε πὼς ὁ Δράκων πληγώθηκε, θέλησε νὰ πιαστοῦνε στὰ χέρια. Ἀλλὰ τυλίχτηκε ἀμέσως ἀπὸ τὰ γυρίσματα τῶν τεράστιων φιδιῶν. Ὁ Δράκων πῆρε τὸ δρεπάνι κι ἔκοψε τοὺς τένοντες τῶν χεριῶν καὶ τῶν ποδιῶν τοῦ θεοῦ. Σήκωσε τὸν Δία στοὺς ὤμους καὶ τὸν ἔφερε μέσ' ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴν Κιλικία καὶ τὸν ξεφόρτωσε σ' ἕνα σπήλαιο, ποὺ τὸ λέγαν Κωρύκειο. Ἐδῶ ἔκρυψε τὰ νεῦρα τοῦ Διὸς σ' ἕνα τομάρι ἀρκούδας καὶ τά 'δωσε γιὰ φύλαξη στὴ Δελφύνη, μιὰ δράκαινα, μισὸ κορίτσι καὶ μισὸ φίδι. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Αἰγιπὰν κλέψανε τὰ νεῦρα καὶ τὰ ξαναδώσανε κρυφὰ στὸ θεό. Ὁ Ζεὺς ξαναβρῆκε τὴ δύναμή του, ἐμφανίστηκε στὸν οὐρανὸ σ' ἕνα ἅρμα μὲ φτερωτὰ ἄλογα καὶ καταδίωξε τὸν γίγαντα μέχρι τὸ βουνὸ Νύσα. Ἐκεῖ ὁ φυγὰς ἐξαπατήθηκε ἀπὸ τὶς Μοῖρες. Ἔφαγε ἀπὸ τὰ φροῦτα ποὺ τοῦ 'δωσαν λέγοντας πὼς θὰ ἀποκτοῦσε ξανὰ μ' αὐτὰ τὴ δύναμή του. Αὐτὰ ὅμως ἦσαν τὰ φροῦτα ποὺ ὀνομάζονταν: «οἱ καρποὶ τῆς μιᾶς ἡμέρας». Πέταξε πιὸ πέρα, πολέμησε στὴ Θράκη, στὴν ὀροσειρὰ Αἶμος, σφεντονίζοντας ὁλόκληρα βουνὰ γύρω του, ποὺ τὰ ἔβαφε μὲ τὸ αἷμα του κι ἀπὸ τότε τὸ βουνὸ ὀνομάζεται Αἶμος. Τελικὰ ἔφτασε στὴ Σικελία, ὅπου ὁ Ζεὺς πέταξε πάνω στὸ δράκοντα τὴν Αἴτνα. Τὸ βουνὸ ξερνᾶ μέχρι σήμερα ἀκόμα τὶς φλόγες ποὺ πέσανε τότε πάνω στὸ δράκοντα.

Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία ὁ Ἑρμῆς δὲν παίζει ἀπόλυτα τὸ ρόλο ποὺ τοῦ ἀνήκει. Ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς νεώτερους γιοὺς τοῦ Διὸς καὶ συμπεριλήφθηκε μόνο ἐπειδή, ὅπως θὰ πληροφορηθοῦμε λεπτομερειακὰ ἀργότερα, ἤξερε ἀπὸ κλεψιές. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, ἄλλωστε, παρευρίσκεται καὶ ὁ Αἰγιπάν, δηλαδὴ ὁ θεὸς Πὰν μὲ τὴν ἰδιότητά του ὡς αἶγα (Αἴξ). Πρέπει νὰ εἶχε συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν Γίγαντα καὶ νὰ τὸν εἶχε προδώσει. Γιατί, σύμφωνα μὲ μιὰ

διήγηση, ὁ δράκοντας τῶν Δελφῶν, ποὺ ἐδῶ ὀνομάζεται Πύθων, εἶχε ἕνα γιὸ ποὺ λεγόταν Αἴξ.[33] Ἀργότερα, τὸ γεγονὸς αὐτὸ μᾶς παραδίνεται ὡς ἑξῆς:[34]. Ὁ ἥρωας Κάδμος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ μεταμφιέστηκε ἀπὸ τὸν Πᾶνα σὲ βοσκό. Ὁ βοσκὸς πρῶτα μάγεψε τὸν Τυφωέα μὲ τοὺς ἤχους τῆς φλογέρας καὶ κατόπιν τὸν ξεγέλασε. Τὸν ἔπεισε πὼς μὲ τὰ νεῦρα τοῦ Διὸς θὰ ἔφτειαχνε ἕνα ὡραιότερο ὄργανο, τὴ Λύρα. Ὁ Τυφωεὺς ξεγελάστηκε. Ἔπεσε, ὅπως συμβαίνει τόσο συχνὰ στὶς ἱστορίες τῶν Τιτάνων, στὴ δολερὴ παγίδα.

5
Ο ΑΓΩΝΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΙΓΑΝΤΕΣ

Μιὰ διήγηση τοῦ εἴδους τῶν ἱστοριῶν μὲ τοὺς Τιτᾶνες εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ μὲ τοὺς Γίγαντες. Γεννήθηκαν, ὅπως θυμόμαστε, ἀπὸ τὶς σταγόνες τοῦ αἵματος τοῦ ἀκρωτηριασμένου πατέρα, τοῦ Οὐρανοῦ. «Ἀστραφτεροὶ στοὺς χάλκινους θώρακές τους, μὲ μακριὰ κοντάρια στὸ χέρι» — προσθέτει ὁ Ἡσίοδος.[35] Θεωροῦνταν ὅμως ἰδιαίτερα σὰν γιοὶ τῆς Μάνας τους, τῆς Γῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες μας παραστάθηκαν σὰν ἄγριοι ἄντρες, ντυμένοι μὲ δέρματα ζώων, ποὺ ἐκσφενδόνιζαν βράχια καὶ κορμοὺς δέντρων, ἢ σὰν γίγαντες, ποὺ ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω μοιάζανε μὲ δίδυμα φίδια. Φαίνεται πὼς στὴν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς ἐμφανίστηκαν σ' ἕνα ὁρισμένο μέρος, στὶς Φλεγρὲς — ποὺ σημαίνει «τὰ ἀναμμένα χωράφια» — ἢ στὴν Παλλήνη.[36]

Ἡ Γαῖα συμπεριφέρθηκε ἐντελῶς διαφορετικὰ στοὺς Γίγαντες ἀπ' ὅ,τι εἶχε συμπεριφερθῆ στοὺς Τιτᾶνες σ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμο, ποὺ ἔκαναν οἱ Ὀλύμπιοι ἐναντίον τῶν γιῶν τοῦ Οὐρανοῦ. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο οἱ Ὀλύμπιοι, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θεᾶς Γῆς, ἐξαφάνισαν τοὺς Τιτᾶνες. Καὶ οἱ «Ἑκατόγχειρες» φαίνεται πὼς βοήθησαν τοὺς Γίγαντες.[37] Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἡ μητέρα τους, ἴσως ὄχι γιὰ χάρη τῶν γιῶν της καὶ γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Τιτᾶνες καὶ τὸν Τυφωέα, ἀλλὰ γιατὶ τώρα οἱ νέοι θεοὶ πῆραν τὴ θέση τῶν γιῶν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ οἱ προθέσεις τῆς Γαίας στρέφονταν πάντα ἐναντίον τοῦ Οὐρανοῦ.[38] Καὶ τώρα, μόνο μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς θνητοῦ θὰ μποροῦσαν οἱ Ὀλύμπιοι νὰ διατηρήσουν τὴν ὑπεροχή τους μπροστὰ στοὺς ἐπιθετικοὺς Γίγαντες. Καμιὰ νίκη δὲν φαίνεται κατορθωτὴ χωρὶς τὴ συνεργασία ἐκείνων ποὺ ἦσαν ὑποδεέστεροι ἀπὸ τοὺς Ὀλύμπιους. Πραγματικά, ὁ Ζεὺς δὲν εἶχε πλάι του μόνο τ' ἀδέρφια του, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά του βοηθούς του. Σ' αὐτὰ ἀνήκουν ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, γεννημένοι ἀπὸ θνητὲς μητέρες.

3. Ἡ θεὰ Γαῖα παρακολουθεῖ τὴ θανάτωση τοῦ γίγαντα Πολυβώτη ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, 5ος αἰ.

Αὐτοὶ ἔπρεπε ν' ἀποφασίσουν τὴν ἔκβαση τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Γιγάντων. Ἀκόμα λεγόταν πὼς ὑπῆρχε ἕνα θαυματουργὸ βότανο, σὰν μέσο ἐναντίον αὐτῆς τῆς βοήθειας. Ἡ Γαῖα ἀναζήτησε αὐτὸ τὸ βότανο γιὰ τοὺς γιούς της, τοὺς Γίγαντες. Ὁ Ζεὺς ἀπαγόρευσε στὴν Αὐγὴ νὰ ἐμφανισθῆ, στὴ Σελήνη καὶ στὸν Ἥλιο νὰ λάμψουν, ὥσπου νὰ βρῆ ὁ ἴδιος τὸ μαγικὸ βοτάνι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ περιστατικὸ αὐτό, αὐτὸς ὁ ἀγώνας εἶχε σπάνια τεχνάσματα. Ὁ Γίγας Ἀλκυονεὺς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ νικηθῆ ὅσο βρισκόταν στὴν πάτρια γῆ. Γι' αὐτὸ ὁ Ἡρακλῆς τὸν παρέσυρε, ἀφοῦ πρῶτα τὸν χτύπησε μὲ τὸ βέλος του, πέρ' ἀπὸ τὰ

σύνορα τῆς Παλλήνης, κι ἔτσι ὁ Γίγας πέθανε. Στὸ Γίγαντα Πορφυρίωνα, ποὺ ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ἡρακλέους ὁ Ζεὺς ἄναψε τέτοια ἐπιθυμία γιὰ τὴ θεά, ὥστε πάνω στὸν ἔρωτά του τῆς ξέσκισε τὸ φόρεμα. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ χτυπήθηκε ἀπὸ ἀστραπὴ τοῦ Διὸς κι ἀπὸ βέλος τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Ἀπόλλων χτύπησε τὸ δεξὶ μάτι τοῦ Ἐφιάλτου κι ὁ Ἡρακλῆς, μὲ τὸ βέλος, τὸ ἀριστερό. Ἡ Παλλὰς ἔγδαρε τὸν ὁμώνυμό της Παλλάδα καὶ χρησιμοποίησε τὸ δέρμα του γιὰ ἀσπίδα ἢ γιὰ θώρακα. Ἡ Ἀθηνᾶ ἔκαμε στὸν Ἐγκέλαδο τὰ ἴδια ποὺ ἔκαμε ὁ Ζεὺς στὴν ἱστορία τοῦ Τυφωέος μὲ τὸν Δράκοντα: πέταξε πάνω του τὸ νησὶ Σικελία.

Ἡ διήγηση θὰ μποροῦσε νὰ συνεχισθῆ, ὅπως τὴ διαμορφώσανε μεταγενέστεροι ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες. Τέλειωσε μὲ τὴ νίκη τῶν Ὀλυμπίων. Ἀλλὰ γιὰ τὴ μυθολογία μας εἶναι λιγότερο χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἱστορίες τῶν Γιγάντων. Σ' αὐτὲς τὶς ἱστορίες ἀνήκει ἀκόμα μιὰ ὁμάδα διηγήσεων: ἐκείνη τοῦ Τιτᾶνος Προμηθέως καὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Προμηθεὺς συμμάχησε ἐναντίον τοῦ Διός. Κατόπιν, μετὰ τὴν πτώση τῶν Τιτάνων, οἱ ἄνθρωποι συναγωνίζονταν μὲ τοὺς Θεούς. Θὰ ἦταν νωρὶς νὰ περάσουμε ἀμέσως τώρα σ' αὐτὲς τὶς ἱστορίες. Πολλὰ πρέπει νὰ εἰπωθοῦν προηγουμένως καὶ κυρίως ποιὲς θεότητες, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Κρόνου, ἐπιζοῦσαν καὶ τί ἔκαναν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Διός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

Οἱ Μοῖρες, ἡ Ἑκάτη καὶ οἱ ἄλλες Προολύμπιες Θεότητες

Στὴ διήγησή μας περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων τρεῖς μεγάλες θεὲς παίζουν τὸ ρόλο τῆς μητέρας τοῦ κόσμου: ἡ θεὰ τῆς θάλασσας Τηθύς, ἡ θεὰ Νὺξ καὶ ἡ μάνα Γῆ. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ τριάδα κατὰ τύχην ἴσως, ἀφοῦ ξέρουμε μόνο τρεῖς παρόμοιες διηγήσεις. Τυχαῖο πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης, ὅτι στὴ διήγηση περὶ τῆς αἰτίας τοῦ τρωικοῦ πολέμου, αὐτοῦ τοῦ τόσο σημαντικοῦ περιστατικοῦ τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, στὴ σχετικὴ μὲ τὴν κρίση τοῦ Πάριδος ἱστορία, παρουσιάζονται πάλι τρεῖς θεές. Στὴ μυθολογία μας συναντᾶ κανεὶς ἀπὸ βῆμα σὲ βῆμα τρεῖς θεὲς καὶ μάλιστα τέτοιες, ποὺ σχηματίζουν ὄχι μονάχα τυχαῖα μιὰν ὁμάδα ἀπὸ τρία πρόσωπα, τὶς περισσότερες φορὲς ἀπὸ τρεῖς ἀδελφές, ἀλλὰ πραγματικὲς τριάδες, ποὺ εἶναι κάποτε μόνο μιὰ μοναδικὴ τρισδιάστατη θεά. Μα-

θαίνουμε ἐπίσης γιὰ μιὰ μεγαλύτερη ὁμάδα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ πενήντα θεὲς ἢ πενήντα θυγατέρες τοῦ ἴδιου πατέρα ἢ ἑνὸς ζευγαριοῦ. Ὁ δικός μας σεληνιακὸς μήνας ἦταν χωρισμένος στὰ τρία καὶ εἶχε γιὰ μᾶς τρία πρόσωπα ποὺ τὰ λέμε: γέμιση, πανσέληνο καὶ χάση καὶ ἦταν σημάδια μιᾶς θεϊκῆς παρουσίας στὸν οὐρανό. Ἡ σελήνη παρουσιαζόταν βέβαια μὲ τὶς δύο ὄψεις της, γέμιση καὶ χάση, σὰν φωτεινὴ ἢ σκοτεινὴ σελήνη. Ἀντίθετα, τὴ μεγαλύτερη γιορταστικὴ περίοδο, τὴν Ὀλυμπιάδα, τὴν ἀποτελοῦσαν πενήντα ἢ — κάθε δεύτερη φορὰ — σαρανταεννέα μῆνες: αὐτὴ ἡ μεταβολὴ καθρεφτίζεται κάποτε στὶς διηγήσεις τῶν θρύλων γιὰ τοὺς ἥρωες. Ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν πὼς ἡ μεγάλη τούτη θεά, γιὰ τὴν ὁποία μὲ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα θὰ κάνουμε λόγο, εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ σελήνη. Γιὰ τὴ θεὰ Σελήνη θὰ μιλήσουμε ἀργότερα σὲ σχέση μὲ τὸ θεὸ Ἥλιο καὶ τὴ γενιά του.

1
ΟΙ ΜΟΙΡΕΣ

Μπροστὰ στὴ θέα Νύκτα[39] ἔνιωθε κι ὁ Ζεὺς ἀκόμα θεῖο φόβο. Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ὀρφέως, ποὺ θὰ τοὺς ἀναφέρουμε ἀργότερα, καὶ ἡ ἴδια ἡ Νὺξ ἦταν μιὰ τρισυπόστατη θεότητα.[40] Παιδιά της ἦσαν οἱ θεὲς τῆς τύχης, οἱ Μοῖρες. Ἡ παράδοση αὐτὴ βρίσκεται στὸν Ἡσίοδο,[41] ἂν καὶ αὐτὸς μᾶς λέει ἐπίσης, πὼς οἱ τρεῖς θεὲς ἦσαν θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς θεᾶς Θέμιδος.[42] Σύμφωνα μὲ τοὺς κατοπινότερους πιστοὺς τοῦ Ὀρφέως, οἱ Μοῖρες κατοικοῦσαν σὲ μιὰ λίμνη μιᾶς σπηλιᾶς τοῦ οὐρανοῦ. Στ' ἄσπρα νερὰ τῆς λίμνης αὐτῆς ξεπρόβαλλε ἡ πιὸ πάνω σπηλιά:[43] μιὰ ξάστερη εἰκόνα τοῦ φεγγαρόφωτου. Τ' ὄνομά τους Μοῖρες, ποὺ σημαίνει «μέρος», καὶ ὁ ἀριθμός του «τρεῖς» — ἰσχυρίζονται οἱ ὀρφικοὶ — ἀνταποκρίνονταν στὰ τρία «μέρη» τῆς σελήνης· καὶ γι' αὐτὸ[44] ὁ Ὀρφεὺς τραγουδᾶ στὶς «Μοῖρες τὶς λευκοφοροῦσες».

Οἱ Μοῖρες ἦσαν ἄλλωστε κλώστριες, ἂν καὶ μόνο ἡ πρώτη ὀνομάζεται Κλωθώ. Ἡ δεύτερη ὀνομάζεται Λάχεσις, ἡ «ἀπονέμουσα», καὶ ἡ τρίτη Ἄτροπος, ἡ «ἀναπότρεπτη». Ὁ Ὅμηρος μιλάει κυρίως μόνο γιὰ μιὰ Μοῖρα, γιὰ μιὰ μοναδικὰ «δυνατή», «δύσκολα ὑποφερτή», «καταστροφικὴ» θεά, ποὺ κλώθει. Αὐτὸ ποὺ κλώθουν οἱ Μοῖρες εἶναι τῆς ζωῆς μας οἱ μέρες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μία θὰ σταθῆ ἡ ἀναπότρεπτη μέρα τοῦ θανάτου. Πόσο μάκρος θά 'χη τὸ νῆμα κάθε θνητοῦ, ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτές. Οὔτε καὶ ὁ Ζεὺς ἀκόμα δὲν μπορεῖ νὰ μεταβάλη κάτι. Τὸ πολὺ - πολὺ μπορεῖ νὰ πάρη τὸ χρυσὸ ἅρμα του, κατὰ προτίμηση τὸ μεσημέρι, καὶ νὰ

ὑπολογίση ποιὰ θὰ εἶναι ἡ μέρα τοῦ τελικοῦ ἀφανισμοῦ,[45] ὅταν π.χ. δύο ἀντίπαλοι βρίσκωνται στὴ μάχη. Ἡ δύναμη τῶν Μοιρῶν ἀνάγεται πιθανῶς σὲ παλαιότερη ἐποχὴ ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Διός. Δὲν φτειάχνουν πάντοτε τριάδα. Στὸ γάμο τῆς θεᾶς Θέτιδος μὲ τὸν θνητὸ Πηλέα ἐμφανίζονται τέσσερεις μαζί, ὅπως φαίνεται στὴν εἰκόνα ἑνὸς γνωστοῦ ἀρχαίου ἀγγείου. Στοὺς Δελφοὺς ὅμως τιμῶνταν μόνο δύο: μιὰ Μοῖρα τῆς γέννας κι ἄλλη μιὰ τοῦ θανάτου. Δύο πήρανε μέρος στὴ μάχη ἐναντίον τῶν Γιγάντων — μὲ χάλκινα ρόπαλα.[46] Οἱ νεώτεροι θεοὶ δὲν τοὺς ἔδιναν πάντα μεγάλη σημασία. Ὁ Ἀπόλλων μέθυσε τὶς γκριζόμαλλες θεὲς — μᾶς εἶπε ἕνας ἀρχαῖος θεατρικὸς συγγραφέας — γιὰ νὰ σώση ἔτσι τὸ φίλο του Ἄδμητο ἀπ' τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου.[47] Οἱ Μοῖρες ἐμφανίστηκαν στὴ γέννα τοῦ ἥρωα Μελεάγρου, στὸ σπίτι τοῦ βασιλιᾶ Οἰνέως.[48] Ἡ Κλωθὼ πρόβλεψε πὼς τὸ παιδὶ θὰ εἶναι γενναιόψυχο. Ἡ Λάχεσις προεῖπε τὰ κατορθώματά του. Ἡ Ἄτροπος ὅμως προφήτεψε ὅτι ὁ Μελέαγρος θὰ ζοῦσε μόνο τόσο, ὅσο θὰ βαστοῦσε τὸ κούτσουρο ποὺ καιγόταν στὴ φωτιά. Τότε ἡ μάνα του, ἡ Ἀλθαία, ἄρπαξε τὸ ξύλο ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ τὸ προφύλαξε. Ὑποστηρίχτηκε ἐπίσης,[49] πὼς ἡ Ἄτροπος ἦταν ἡ μικρότερη στὸ ἀνάστημα, μὰ ἡ ἀρχαιότερη καὶ δυνατότερη ἀπὸ τὶς τρεῖς Μοῖρες.

Θ' ἀναφερθοῦμε τώρα μὲ λίγα λόγια στὰ παιδιὰ τῆς Νυκτός: ἕνα σκοτεινὸ γένος, ποὺ μόνο ἕνα μέρος του ἦσαν θεότητες καὶ ποὺ ὁ Ἡσίοδος τὸ ἀναφέρει[50] μόνο γιὰ νὰ συμπληρώση τὴ γενεαλογία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ὁ θάνατος μνημονεύεται μὲ τρία ὀνόματα: Μόρος, Κὴρ καὶ Θάνατος (στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι ὁ ἀρσενικὸς τύπος τῆς Μοίρας). Μαζὶ μὲ τὸ Θάνατο εἶναι ὁ ἀδελφὸς Ὕπνος καὶ ὁλόκληρο τὸ πλῆθος τῶν Ὀνείρων, ὁ Μῶμος (ὁ ψόγος) καὶ ὁ Ὀϊζὺς (ὁ στόνος)· οἱ Ἑσπερίδες, ποὺ φυλάγουν τὰ χρυσὰ μῆλα τους πέρα ἀπὸ τὸν Ὠκεανό, καὶ ἡ θεὰ Νέμεσις, γιὰ τὴν ὁποία θ' ἀκολουθήση ἀμέσως μιὰ ἰδιαίτερη διήγηση· ἡ Ἀπάτη καὶ ἡ Φιλότης· τὸ Γῆρας καὶ ἡ Ἔρις. Τὰ παιδιὰ τῆς Ἔριδος δὲν ἀνήκουν καθόλου στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν. Ἀργότερα ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς εἰσόδου τοῦ κάτω κόσμου.

2
ΟΙ ΘΕΕΣ ΕΥΡΥΒΙΑ, ΣΤΥΞ ΚΑΙ ΕΚΑΤΗ

Ἀμέσως μετὰ τὶς θεὲς τῆς τύχης, ποὺ στὸν Ὅμηρο συνοψίζονται σὲ μιὰ μορφὴ γνωστὴ ὡς «Μοῖρα κραταιά»,[51] πρέπει νὰ γίνη λόγος γιὰ θεές, ποὺ χαρακτηρίζονται ἐπίσης γιὰ τὴ δύναμή τους ἢ γιὰ τὸν ἰδιαίτερο σύνδεσμό τους μὲ ὄντα ποὺ τὸ ὄνομά τους

σημαίνει δύναμη. Πρόκειται γιὰ μιὰ τυχαία ὁμάδα ἀπὸ τρεῖς μορφές, ὄχι ὅμως ἀπόλυτα τυχαία, ἀφοῦ ὁ Ἡσίοδος τὶς συνδέει μὲ συγγένεια.

Ἡ Εὐρύβια ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομα, μιὰ «πολὺ βίαιη» θεά. Ἡ λέξη βία εἶναι μὲ τὴν «δύναμη», τὸ «κράτος», συνώνυμη. Τὴ θεωροῦσαν κόρη τῆς Γαίας. Πατέρα της εἶχε τὸν Πόντο[52] (θάλασσα). Ἀδέλφια της ἦσαν ὁ Νηρεὺς καὶ ὁ Φόρκυς, δύο «θαλάσσιοι γέροντες», ὁ Θαύμας — θεὸς ποὺ σήμαινε τὸ θαῦμα τῆς θάλασσας — καὶ ἡ Κητώ, ἡ θεὰ μὲ τὰ ὡραῖα μάγουλα. Τ' ὄνομά της σημαίνει «στοιχειὸ τῆς θάλασσας». Ἡ καρδιὰ τῆς Εὐρύβιας ἦταν ἀπὸ ἀτσάλι. Ἡ Εὐρύβια ἔκαμε παιδιὰ τοῦ Κριοῦ, τοῦ Κριοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δύο Τιτᾶνες ποὺ δὲν πῆραν γυναῖκες Τιτάνισσες. Οἱ γιοί της εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς Τιτᾶνες: ὁ Ἀστραῖος, ὁ Πάλλας (ὁ σύζυγος τῆς Στυγὸς) καὶ ὁ Πέρσης, ὁ πατέρας τῆς Ἑκάτης.

Ἡ Στὺξ μᾶς εἶναι ὄνομα μισητό. Ἔχει σχέση μὲ τὴ λέξη «στυγέω», μισῶ. Ἔτσι ὀνομάζεται τὸ ποτάμι, ποὺ ἐννιὰ φορὲς περιρρέει τὸν κάτω κόσμο[53] καὶ τὸν συγκρατεῖ. Ὁ ψυχρὸς καταρράκτης στὸ ψηλὸ βουνὸ Ἀραόνιος στὴν Ἀρκαδία εἶχε ὀνομαστῆ ἔτσι ἀπὸ τὸ ποτάμι τοῦ κάτω κόσμου, παρὰ ἀντίθετα. Σχετικὰ μὲ τὴν ὁμώνυμη θεὰ μαθαίνουμε πὼς ὁ Ζεὺς εἶχε κάνει μαζί της τὴ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου Περσεφόνη.[54] Στὸν Ἡσίοδο παρουσιάζεται ὡς ἡ ἰσχυρότερη[55] ἀνάμεσα στὶς μεγαλύτερες θυγατέρες τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Θέτιδος. Στὴ συνέχεια ἀκοῦμε:[56] Ἡ Στὺξ ἔδωσε στὸν Παλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ζῆλο καὶ τὴ Νίκη, δυὸ ἀκόμα παιδιά, τὸν Κράτο καὶ τὴ Βία. Αὐτοὶ οἱ δύο δὲν ἐγκαταλείψανε ποτὲ τὸν Δία, οὔτε καὶ στὰ ταξίδια του. Ἔτσι εἶχε κανονίσει ἡ Στύξ, τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Ὀλύμπιος καλοῦσε ὅλους τοὺς θεοὺς νὰ τὸν βοηθήσουν κι αὐτοὶ ἐναντίον τῶν Τιτάνων. Κανεὶς μετὰ δὲν θὰ ἔχανε τὸ μισθὸ καὶ τὴν τιμή. Ὅποιος κάτεχε κάποιο ἀξίωμα, θὰ τὸ διατηροῦσε. Κι ὅποιος δὲν κάτεχε ἀξίωμα ὅταν κυριαρχοῦσε ὁ Κρόνος, αὐτὸς τώρα θ' ἀποχτοῦσε ὅποιο τοῦ ταίριαζε. Κατόπιν ἡ Στὺξ ἔφτασε πρώτη μὲ τὰ παιδιά της στὸν Ὄλυμπο. Τὴ σοφία της τὴ χρωστοῦσε στὸν πατέρα της Ὠκεανό. Ὁ Ζεὺς τὴν τίμησε ἀληθινὰ καὶ τὴν φιλοδώρησε πλούσια: ἔγινε ὁ μεγάλος ὅρκος τῶν θεῶν. Οἱ θνητοὶ δὲν τολμοῦνε ποτὲ νὰ ὁρκιστοῦν στ' ὄνομα τῆς Στυγὸς ψέματα. Ἡ Στὺξ ἔμεινε συνδεδεμένη μὲ τὸν κάτω κόσμο καὶ δὲν ἔγινε ποτὲ ὀλύμπια θεά. Πῶς ἔχει τὸ ζήτημα μὲ τὸν ὅρκο στὰ νερὰ τῆς Στυγός, θὰ τὸ ποῦμε ἀργότερα σὲ σχέση μὲ τὴν Ἶριν. Τὰ παιδιὰ τῆς Στυγὸς γίνανε οἱ μόνιμοι συνοδοὶ τοῦ Κυρίαρχου. Θὰ θυμᾶται ἀσφαλῶς κανείς, στὴν τραγωδία τοῦ Αἰ-

4. Ἡ «Μεγάλη θεὰ» στὴν τριπλὴ της ἰδιότητα, 7ος αἰ.

σχύλου, μιὰ σκηνὴ ποὺ δείχνει τὴν τιμωρία τοῦ Προμηθέως Δεσμώτη, καὶ ὅπου ὁ Κράτος καὶ ἡ Βία ἐμφανίζονται ὡς θεράποντες[57] τοῦ Διός. Ἡ φτερωτὴ θεὰ Νίκη, ἀντίθετα, ἦταν συνδεδεμένη μὲ τὴν κόρη τοῦ Διός, τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ.

Ἡ Ἑκάτη, ἡ τρίτη σ' αὐτὴ τὴν ὁμάδα, βρισκόταν πάντα κοντά μας, ἂν καὶ τὸ ὄνομά της ἴσως νὰ σημαίνη: «ἡ ἀπομακρυσμένη». Ὄχι μονάχα τὸ ὄνομα «Ἑκάτη» τὴ συνδέει μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ποὺ καὶ οἱ δυό τους ὀνομάζονται μὲ τὴν προσωνυμία Ἕκατος καὶ Ἑκάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ καταγωγή της, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡσίοδος. Ἀνῆκε ἄλλωστε στὶς θυγατέρες τῆς Νυκτός.[58] Ὁ Ἡσίοδος ὅμως μᾶς παραδίδει ἕνα ἄλλο γενεαλογικὸ δέντρο. Γράφει, πὼς τὸ ζευγάρι τῶν Τιτάνων,[59] Φοίβης καὶ Κοίου, εἶχε δυὸ θυγατέρες: τὴ Λητώ, τὴ μητέρα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ τὴν Ἀστερία, ποὺ σημαίνει θεὰ τῶν ἄστρων. Ἡ Ἀστερία ἔδωσε στὸ γιὸ τῆς Εὐρύβιας Περσαῖο ἢ Πέρση τὴν Ἑκάτη. Εἶναι ἑπομένως, ὅπως ἡ Ἄρτεμις, ἐγγονὴ τοῦ ἴδιου οὐράνιου ζευγαριοῦ καὶ συγχρόνως ἐπανάληψη τῆς μεγάλης θεᾶς Φοίβης, μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας οἱ συγγραφεῖς χαρακτηρίζουν τὴ Σελήνη. Ἡ Ἑκάτη μάλιστα ἐμφανίστηκε μὲ τὴ δάδα της ὡς ἡ ἴδια ἡ θεὰ Σελήνη, ἐνῶ τὴν Ἄρτεμιν, ἂν κρατῆ

παρόμοια ἕνα πυρσό, δὲν τὴν θεωροῦσαν ὡς θεὰ τῆς Σελήνης. Ἀπὸ τὴν Ἄρτεμι διακρίνει ὁ Ἡσίοδος τὴν Ἑκάτη τονίζοντας ἐπανειλημμένως, ὅτι εἶναι «μονογενής». Σ' αὐτὸ ἔμοιαζε μὲ τὴν Περσεφόνη, τὴν κυρὰ τοῦ κάτω κόσμου. Κατὰ τ' ἄλλα ἦταν περίπου μιὰ παντοδύναμη τρισυπόστατη θεά. Ὁ Ζεὺς τὴν τιμοῦσε περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους[60] καὶ τῆς παραχώρησε τὸ μερίδιό της στὴ γῆ, στὴν ἐρημικὴ θάλασσα καὶ στὸν ἀστρόσπαρτο οὐρανό. Ἢ καλύτερα: δὲν τὴν ἀποστέρησε ἀπὸ αὐτὴ τὴν τριπλὴ τιμή, ποὺ κάτεχε ἀνάμεσα στοὺς παλαιότερους θεούς, στοὺς Τιτᾶνες· ἀλλὰ στὴν περίπτωση τῆς Ἑκάτης συνέβη τὸ ἑξῆς: ἔμεινε ὅπως ἦταν τὸν καιρὸ τῆς πρώτης διανομῆς τῶν τιμῶν καὶ τῶν ἀξιωμάτων. Ἡ Ἑκάτη ἦταν μιὰ πραγματικὴ Τιτάνισσα ἀνάμεσα στοὺς Τιτᾶνες, κι ἂς μὴ λέγεται αὐτὸ ποτὲ ἐμφαντικά. Ἀντίθετα λέγεται[61] πὼς ἦταν ἡ Κραταιὶς ἐκείνη ποὺ ἔδωσε στὸν Φόρκυν ἕνα θηλυκὸ θαλάσσιο τέρας, τὴ Σκύλλα. Ἀκοῦμε γιὰ τὶς συμπάθειές της μὲ θεοὺς τῆς θάλασσας, συγκεκριμένα μὲ τὸν Τρίτωνα,[62] ποὺ ὁ Ἡσίοδος τὸν ὀνομάζει «πολὺ βίαιο» (Εὐρυβίας).[63] Διηγόνταν ἀκόμα, πὼς ἡ Ἑκάτη, ὡς κυρὰ τοῦ κάτω κόσμου, εἶχε νυχτερινὲς περιπλανήσεις μὲ τὶς ψυχὲς τῶν νεκρῶν μὲ συνοδεία ἀλυχτημάτων σκυλιῶν. Τὴν λέγανε καὶ Σκύλλα καὶ Λύκαινα.[64]

Πράγματι βρισκόταν ἐντελῶς «πλησίον», μὲ τὴν ἔννοια ὅτι στεκόταν μπροστὰ στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν ὡς Προθυραία, ποὺ βοηθοῦσε τὶς γυναῖκες στὴ γέννα — ἢ τὶς βασάνιζε ἀπαίσια — καὶ στὰ σταυροδρόμια, ὅπου ἐκθέτονταν οἱ εἰκόνες της : τρεῖς ξύλινες μάσκες σ' ἕνα παλούκι ἢ ἕνα τριπλὸ ἄγαλμα, μὲ τρία πρόσωπα στραμμένα πρὸς τρεῖς κατευθύνσεις. Πῶς καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ τὴν ἐπικαλοῦνταν οἱ ἑτοιμόγεννες γυναῖκες, ἀνήκει πιὰ στὴ μαγεία, ἐνῶ ἐδῶ θὰ διηγηθοῦμε, ὅσο εἶναι δυνατό, μόνο ὅ,τι ἀνήκει στὴ μυθολογία.

3

ΣΚΥΛΛΑ, ΛΑΜΙΑ, ΕΜΠΟΥΣΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΤΡΟΜΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Ἡ Ἑκάτη εἶχε μερίδιο στὸν Οὐρανό, στὴ Γῆ καὶ στὴ Θάλασσα καὶ δὲν ἔγινε ποτὲ Ὀλύμπια θεά. Συνδεόταν ἔτσι μὲ τὴ ζωὴ τῶν θεῶν κι ἑπομένως μ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ ἐμφανιζόταν μικρότερη ἀπὸ τὶς ἄλλες θυγατέρες τοῦ Διός. Ἀλλὰ τὸ βασίλειό της — ἡ θάλασσα, δηλαδή, ὅπου διαδραματίστηκαν οἱ παμπάλαιες περιπέτειές της — ἦταν τόσο μεγάλο, ὥστε κι ὁ Ὄλυμπος δὲν μποροῦσε νὰ τὸ χωρέσῃ. Ὅταν δὲν γύριζε στοὺς

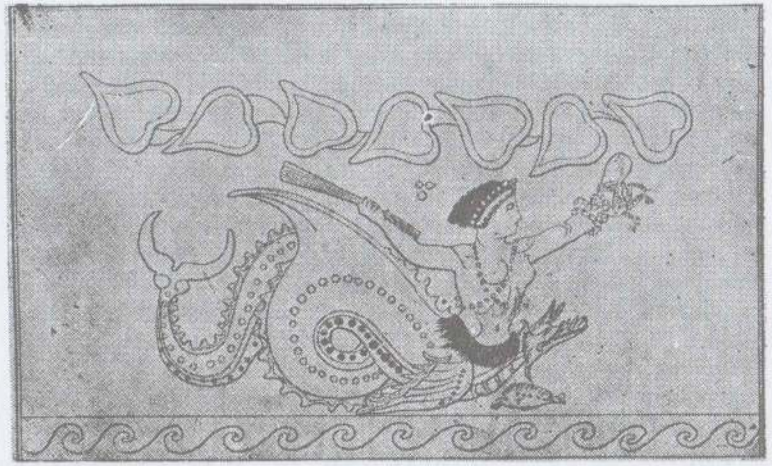

5. Ἡ Σκύλλα, 4ος αἰ.

δρόμους, ἔμενε στὴ σπηλιά της. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ κόρη της ἡ Σκύλλα, ἕνα θαλάσσιο τέρας. Ἔτσι ἐμφανίζεται στὶς ἱστορίες τῶν ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι θέλανε νὰ τρομάξουν τοὺς στεριανούς. Γιατὶ μόνο οἱ ἴδιοι ξέρανε καλὰ τὶς φυσικὲς ἰδιότητες καὶ τῶν πιὸ ἐπικίνδυνων θέσεων καὶ δὲν συνδέανε τὴ μεγάλη θεά, ποὺ μποροῦσε νὰ ἐμφανίζεται μὲ διάφορες μορφές, μ' ἕνα μονάχα μέρος.

Λέγανε οἱ θαλασσινοί[65] — κι αὐτὴ ἡ διήγηση διασώζεται στὴν Ὀδύσσεια, ὅπου ἀρχικὰ ἡ θεὰ ἦταν τρίμορφη καὶ ἀργότερα ἔγινε δίμορφη — ὅτι ὑπῆρχαν δυὸ βράχοι, ὁ ἕνας τους τόσο ψηλὸς ποὺ χάνεται στὸν οὐρανὸ καὶ ἡ κορφή του εἶναι ἀόρατη. Στὴ μέση αὐτοῦ τοῦ βράχου βρίσκεται ἡ σπηλιὰ τῆς Σκύλλας. Δυτικά, ἡ σπηλιὰ τούτη ἄνοιγε πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ ἀδιαπέραστου σκοταδιοῦ, τοῦ Ἐρέβους. Μέσα δῶ κατοικοῦσε ἡ Σκύλλα γαβγίζοντας φοβερά, σὰν σκυλί. Τὰ δώδεκα πόδια της — τόσα θὰ πρέπῃ νὰ εἶχε μιὰ διπλασιασμένη Ἑκάτη — ἦταν ὑπανάπτυκτα. Τὰ ἕξι τρομερὰ κεφάλια βρίσκονταν τὸ καθένα πάνω σ' ἕνα μακρὺ λαιμό. Στὰ στόματα φύτρωναν τὰ θανατηφόρα δόντια σὲ τρεῖς σειρές. Ἔτσι ψάρευε, βγάζοντας τὰ κεφάλια ἀπὸ τὸ σπήλαιο, κι ἀναζητοῦσε ἀνάμεσα στοὺς βράχους δελφίνια, φώκιες ἢ μεγαλύτερα θαλάσσια τέρατα. Ὅταν τὸ πλοῖο τοῦ Ὀδυσσέως πέρασε ἀπὸ κεῖ καὶ ὁ ἥρως, σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλὴ τῆς Κίρκης, ἀποφάσισε νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἄλλο βράχο, ἡ Σκύλλα ἅρπαξε[66] ἕξι ἀπὸ τὸ πλήρωμα καὶ τοὺς ἔφαγε.

Κάτω ἀπὸ τὸν ἄλλο βράχο ζοῦσε ἡ Χάρυβδις.[67] Αὐτὴ ἀνήκει πρὸ παντὸς στὶς ἱστορίες τῶν ναυτικῶν καὶ πολὺ λίγο στὴ μυθολογία, ἂν καὶ ὁ Ὅμηρος τὴν ὀνομάζει «θείαν Χάρυβδιν» καὶ τὴ συνοδεύει μὲ τὴν ἴδια λέξη (δῖα) μὲ τὴν ὁποία χαρακτηρίζει τὴν ὄμορφη νύμφη τῶν σπηλαίων Καλυψώ. Τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα ρούφαγε ἡ Χάρυβδις τὸ νερὸ τῆς θάλασσας καὶ τρεῖς φορὲς τὸ ξανάβγαζε ἀπὸ μέσα της. Στὴν κορυφὴ τοῦ βράχου, ποὺ δὲν ἦταν τόσο ψηλὸς ὅσο ὁ ἀπέναντι βράχος τῆς Σκύλλας, βρισκόταν μιὰ ἀγριοσυκιά. Ἡ ἴδια ἡ Χάρυβδις ἦταν ἀόρατη. Θὰ μᾶς ποῦνε[68] ἀργότερα, πὼς ἦταν κόρη τῆς Γαίας καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἕνα τέρας ποὺ καταβρόχθιζε τὰ πάντα, ἀφοῦ ἅρπαξε καὶ τὰ βόδια τοῦ Ἡρακλέους. Γι' αὐτὸ ρίχτηκε ἀπὸ τὸν κεραυνὸ τοῦ Διὸς στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

Παρόμοια διηγοῦνται γιὰ τὴ Σκύλλα.[69] Τὸ ἴδιο κι αὐτή, ἡ ἄγρια Σκύλλα, ἅρπαξε τὰ βόδια τοῦ Ἡρακλέους καὶ γι' αὐτὸ ἐκεῖνος τὴ σκότωσε. Ὁ πατέρας της, ὁ Φόρκυς, τῆς ξανάδωσε τὴ ζωή. Ἔκαψε πρῶτα μὲ δάδες τὸ λείψανο τῆς κόρης του καὶ κατόπιν τὸ ἔβρασε. Γι' αὐτὸ ἡ Σκύλλα δὲν φοβόταν τὴ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου, τὴν Περσεφόνη. Στὴ Σκύλλα πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε μιὰ μεγάλη θεὰ ὅμοια μὲ τὴ μητέρα της Ἑκάτη, ποὺ πλανιόταν μὲ τὴ μορφὴ σκύλας ἢ μὲ τὴ συνοδεία ἀλυχτισμάτων σκυλιῶν. Ἴσως ἡ Σκύλλα ἔχει ἀποδοθῆ σύμφωνα μὲ τὴ φύση της πιὸ σωστὰ σ' ἐκεῖνες τὶς παραστάσεις, ποὺ τὴν δείχνουν μὲ ὡραία γυναικεία μορφὴ ὡς τὴ μέση, στὰ ἰσχύα ὡς σκύλα, καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω ψάρι. Οἱ διηγήσεις ποὺ τὴν παρουσιάζουν μὲ φτερὰ εἶναι ἐπίσης σύμφωνες μὲ τὴ φύση στὸ ὅτι, ἀντίθετα μὲ τὴν Χάρυβδιν, αὐτὴ βασιλεύει ὄχι μόνο στὰ βάθη ἀλλὰ καὶ στὰ πλάτη τοῦ κόσμου, καὶ ἀπάνω καὶ κάτω. Ἴσως τὸ βασίλειό της νὰ τὸ εἶχε περισσότερο ἀνάμεσα στοὺς δυτικούς μας γείτονες, τοὺς Ἐτρούσκους, παρὰ ἀνάμεσα σὲ μᾶς. Ἂν ἔτσι συνέβαινε, αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὀνομάζεται Τυρρηνίς, δηλαδὴ Ἐτρούσκα.[70]

Ἡ μητέρα τῆς θεᾶς αὐτῆς — ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὴν συγχέουμε μὲ τὴν ἄλλη Σκύλλα, τὴν κόρη τοῦ Νίσου, ποὺ εἶχε μορφὴ ἀνθρώπου — δὲν ὀνομαζόταν μόνο Ἑκάτη, ἀλλὰ καὶ Λάμια.[71] Στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ ἱστορίες ἐτοῦτες γίνονται παραμύθια ποὺ δὲν ἀνῆκαν πιὰ στοὺς μύθους τῶν ναυτικῶν, καὶ περισσότερο βρίσκονται στὰ κράσπεδα τῆς μυθολογίας. Ἔγιναν παραμύθια ποὺ λέγανε οἱ παραμάνες στὰ παιδιὰ γιὰ νὰ τὰ φοβερίζουν καὶ νὰ τὰ διασκεδάζουν. Τὸ ὄνομα Λάμια ἢ Λαμὼ σημαίνει: καταβροχθίζω («λαιμὸς» σημαίνει φάρυγξ). Οἱ παραμάνες τὴν ἐπικαλοῦνταν μὲ τὸ συγκεκομμένο τύπο Λαμώ, ὅπως καὶ Ἀκκώ, Ἀλφιτώ, Γελλώ, Καρκὼ καὶ

Μορμώ, ἀντὶ Μορμολύκη. Ἡ Λάμια, ἔλεγαν,[72] ἦταν μιὰ βασίλισσα καὶ βασίλευε στὴ Λιβύη. Ἐκεῖ μάλιστα δείχνανε καὶ τὴ σπηλιά της. Ὁ Ζεὺς τὴν ἀγαποῦσε[73] γιατὶ ἦταν ὡραία — κι ἔκανε παιδιὰ μαζί της, ποὺ πέσανε θύματα τῆς ζήλειας τῆς Ἥρας. Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὴ στενοχώρια της, εἶναι ἄσχημη καὶ ἁρπάζει ἀπὸ φθόνο τὰ παιδιὰ τῶν ἄλλων μανάδων. Ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ βγάζη τὰ μάτια της, γιὰ νὰ εἶναι ἔτσι πάντοτε ξύπνια κι ὅταν ἀκόμα κοιμόταν. Μποροῦσε νὰ παίρνη ὅλες τὶς μορφές. Ἂν κατόρθωναν νὰ τὴν πιάσουν, τότε θὰ βγάζαν ἀπὸ τὴν κοιλιά της ζωντανὰ τὰ παιδιὰ ποὺ εἶχε ἁρπάξει.[74]

Ἔτσι, διαβάσαμε μιὰ ἱστορία Τιτάνων γιὰ παιδιὰ ὅμοια μ' ἐκείνη τοῦ Κρόνου. Ἡ Λάμια κάτεχε ἐπίσης ἕναν πύργο[75] ὅπως ὁ Κρόνος. Δὲν μπορεῖ νὰ ξέρη κανεὶς ἂν στὴν πραγματικότητα ἦταν θεὰ ἢ θεός, ἢ τελικὰ καὶ τὰ δύο. Ὁ κωμωδοποιὸς Ἀριστοφάνης, ποὺ διασώζει τὸν μύθο, τὸν παραλλάσσει καὶ τὸν διακωμωδεῖ, μιλᾶ γιὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Λάμιας,[76] τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν καθόλου θηλυκά. (Ὅμοια καὶ ἡ Γοργὼ ἔχει κάποτε φαλλό). Ἄλλωστε ἦταν γνωστὴ γιὰ τὶς σφοδρὲς ἐρωτικὲς ἐπιθυμίες της, καὶ πολλὲς ἑταῖρες τὶς φώναζαν Λάμιες. Ἡ ἱκανότητά της νὰ ἀλλάζη μορφὴ μᾶς θυμίζει τὴν τριμορφία τῆς Ἑκάτης καὶ τὴν περίεργη σωματικὴ κατασκευὴ τῆς Σκύλλας. Ἡ Λάμια εἶχε αὐτὸ τὸ χάρισμα ὅπως καὶ ἄλλες θεότητες τῆς θάλασσας, καθὼς καὶ μιὰ ἄλλη τερατώδης μορφή, ἡ Ἔμπουσα. Αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι κάποτε ἁπλῶς μιὰ ἄλλη ὀνομασία τῆς Ἑκάτης,[77] κάποτε ὅμως ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἀνεξάρτητη θεότητα.

Ὁ κόσμος μιλοῦσε γιὰ Λάμιες καὶ Ἔμπουσες στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό, πράγμα ποὺ σήμαινε πὼς τὰ δύο ὀνόματα ἔλεγαν τὸ ἴδιο πράγμα. Ἂν συναντοῦσε κάπου κανεὶς τὴν Ἔμπουσα στὴν εἴσοδο τοῦ κάτω κόσμου — ὅπως συμβαίνει σ' ἕνα ἔργο τοῦ Ἀριστοφάνη[78] — αὐτὴ ἡ τερατώδης μορφὴ δειχνόταν ἄλλοτε σὰν ἀγελάδα, ἄλλοτε σὰν μουλάρι, ἄλλοτε σὰν ὡραία γυναίκα κι ἄλλοτε σὰν σκύλα. Τὸ πρόσωπό της ἔλαμπε σὰ φωτιά. Τὸ ἕνα της πόδι ἦταν χάλκινο. Ἀσφαλῶς ὁ ποιητὴς ὑπερβάλλει. Ἄλλοι μιλοῦν ἁπλῶς γιὰ τὰ χάλκινα σαντάλια ποὺ ἡ Ἑκάτη φοροῦσε ὡς «ταρταροῦχος», δηλαδὴ ὡς ἐξουσιάστρια στὰ Τάρταρα.[79] Ἄλλοτε, ὅταν ἐμφανίζεται σὰν εὔθυμη θεά, φοράει χρυσὰ σανδάλια. Τὸ ἄλλο πόδι τῆς Ἔμπουσας ἦταν τόσο λερωμένο ἀπὸ τὴν κοπριὰ τοῦ ζώου, ποὺ δὲν ἔμοιαζε πιὰ σὰν πόδι ζώου, ἀλλὰ σὰν πόδι ἀπὸ κοπριά. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ μυθολογία παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴν ἀστειολογία.

4

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΕΣ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΤΗΘΥΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ

Θὰ δώσωμε τώρα τὰ ὀνόματα τῶν μεγαλύτερων θυγατέρων τῆς Τηθύος καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπως τὰ λέει ὁ Ἡσίοδος.[80] Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Στύγα, ποὺ ἦταν ἡ πιὸ σπουδαία καὶ ποὺ τὴν ἀναφέραμε ἤδη, ὑπάρχουν συνολικὰ σαράντα. Ὁ Ἡσίοδος συμπεριέλαβε σ' αὐτὴ τὴν ἀρίθμηση τέτοια ὀνόματα, ποὺ ἀποδίδονται ὡς προσωνυμίες στὶς μεγάλες θεές, ὅπως τὸ ὄνομα Πέρση, ἡ «κόρη τοῦ Πέρση», ἡ Ἑκάτη δηλαδή, ἢ τὸ ὄνομα Οὐρανία, δηλαδὴ Ἀφροδίτη. Ἦ ἦσαν ὀνόματα γυναικῶν τοῦ Διός, ὅπως Διώνη καὶ Εὐρώπη, Μῆτις καὶ Εὐρυνόμη, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μόνο ἡ τελευταία παρέμεινε θεὰ τῆς θάλασσας καὶ μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν Τηθὺν καὶ τὴ Θέτιν. Ἔτσι ὁ Ἡσίοδος δέχεται ὡς ὀρθὴ τὴ διήγηση σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ὠκεανὸς καὶ ἡ Τηθὺς εἶναι οἱ γονεῖς τῶν ἄλλων θεοτήτων, ἐξαιρώντας μόνο τὶς θεότητες τῆς θάλασσας καὶ τῶν ποταμῶν.

Οἱ ὑπόλοιπες Ὠκεανίδες εἶναι μόνο ἐννέα καὶ εἶχαν νὰ κάνουν μὲ τὴν κίνηση καὶ τὴν εὐλυγισία τοῦ νεροῦ, τοῦ ἀέρα καὶ τῶν κυμάτων, μὲ βράχους, μὲ σπηλιὲς καὶ μὲ πλοῖα. Ἡ Καλλιρόη καὶ ἡ Ἀμφιρὼ ἐκφράζανε μὲ τὸ ὄνομά τους τὴ ροή, ἡ Πληξαύρα καὶ ἡ Γαλαξαύρα σήμαιναν τὴν πνοὴ τοῦ ἀέρα καὶ τὴ νηνεμία, ἡ Θόη καὶ ἡ Ὠκυρόη συμβόλιζαν τὴν ταχύτητα καὶ τὴν κίνηση, ἡ Πετραία σήμαινε τοὺς βράχους, ἡ Καλυψὼ τὸ κρυφὸ σπήλαιο καὶ ἡ Πρυμνὼ τὴν πρύμνη τοῦ πλοίου. Τὰ ἄλλα ὀνόματα σχετίζονται μὲ τὰ δῶρα καὶ τὸν πλοῦτο ποὺ προσφέρονται ἀπὸ τὴ θάλασσα: Δωρίς, Εὐδώρα, Πολυδώρα, Πλουτώ. Ἡ πρώτη ἐθεωρεῖτο μάνα τῆς νεώτερης γενεᾶς τῶν θεῶν τῆς θάλασσας, τῶν θυγατέρων τοῦ Νηρέως, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσωμε ὅταν θὰ ἔρθωμε στοὺς «Γέροντας τῆς Θάλασσας». Τὰ περισσότερα — καὶ τὰ αἰνιγματωδέστερα — ὀνόματα τῶν θυγατέρων τῆς Τηθύος δὲν ἀναφέρθηκαν ἀκόμα: Πειθώ, Ἀδμήτη, Ἰάνθη, Ἠλέκτρα, Ἱππώ, Κλυμένη, Ρόδεια, Ζευξώ, Κλυτία, Ἰδυΐα, Πασιθόη, Μηλόβοσις, Κερκηίς, Ἰάνειρα, Ἀκάστη, Ξανθή, Μενεσθώ, Τελεστὼ — αὐτὴ μὲ τὸ ὁλοκίτρινο ἔνδυμα — καὶ τέλος ἡ Χρυσηίς, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Τύχη. Μπορεῖ κάτι νὰ φανταστῆ κανεὶς γιὰ τὶς θεὲς ἀπὸ τὸ νόημα ποὺ κρύβεται στὰ ὀνόματά τους, ἂν καὶ αὐτὰ ἐκφράζουν μόνο ὅ,τι εἶναι πολὺ φανερό. Ἡ Πειθώ, ἡ θεὰ τῆς «πειθοῦς», ἦταν μόνο ὄνομα τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα καὶ γι' αὐτὸ περιέχει τὴν Ἀφροδίτη. Ἡ Ἀδμήτη, ἀντίθετα, ὅπως σημαίνει τὸ ὄνομά της, ἔμοιαζε μὲ τὴν Ἄρτεμιν καὶ ἦταν μιὰ «ἀκαταμάχητη» θεά. Ἡ Ἱππὼ καὶ ἡ

Ζευξὼ εἶχαν νὰ κάνουν μὲ ἄλογα καὶ μὲ τὸ ζέψιμο. Ἡ Ἰδυΐα ἦταν ἡ θεὰ ποὺ γνωρίζει, ἡ Ξανθὴ δήλωνε τὴν ξανθὴ θεά, ἡ Τελεστὼ σήμαινε τὴν θεὰ τῆς μυήσεως σὲ μυστήρια καὶ ἡ Τύχη ἦταν ἡ θεὰ τοῦ μοιραίου, τοῦ τυχεροῦ, χωρὶς δική της ἱστορία, ἀλλὰ μὲ κάποια δύναμη ποὺ, παρόμοια μὲ τὴ δύναμη τῶν τριῶν Μοιρῶν καὶ τῆς τρίμορφης Ἑκάτης, ἀποδεικνυόταν ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Διός.

5

ΟΙ «ΓΕΡΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ»:
ΦΟΡΚΥΣ, ΠΡΩΤΕΥΣ ΚΑΙ ΝΗΡΕΥΣ

Στὶς διηγήσεις γιὰ τὶς θεὲς Εὐρύβια, Στύγα, Ἑκάτη ἢ Σκύλλα, Λάμια ἢ Ἔμπουσα δὲν μπορεῖ νὰ ξέρη κανεὶς ἂν τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν σημαίνουν μόνο μιὰ θεά, τὴν «ἰσχυρὴ» θεά, ποὺ ἡ δικαιοδοσία τῆς δύναμης καὶ τῆς κυριαρχίας της περιλάμβανε οὐρανό, γῆ, θάλασσα κι ἀκόμα τὸν κάτω κόσμο. Ἔτσι λίγο ξέρει κανεὶς ἂν ἡ Τηθύς, ἡ Θέτις καὶ ἡ Εὐρυνόμη δὲν εἶναι ἡ παρουσία τῆς ἴδιας θεᾶς, ἐκείνης μάλιστα ποὺ τριπλὰ συνδέεται μὲ τὴ θάλασσα καὶ ὀνομάζεται διαφορετικά, ἀνάλογα μὲ τὸν χρόνο καὶ τὸν τόπο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τρεῖς ἀνδρικὲς θεότητες, τὸν Φόρκυν, τὸν Πρωτέα καὶ τὸν Νηρέα, στοὺς ὁποίους ὁ Ὅμηρος δίνει τὸ χαρακτηρισμὸ «ἅλιος γέρων».

Οἱ ἀναγνῶστες τῶν ἱερῶν βιβλίων τοῦ Ὀρφέως γνώριζαν μιὰ διήγηση,[81] σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Φόρκυς, ὁ Κρόνος καὶ ἡ Ρέα ἦσαν τὰ ἀρχαιότερα παιδιὰ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, τῶν δύο θεοτήτων ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Γῆ καὶ τὸν Οὐρανὸ — ἤ, ὅπως ἤδη ξέρομε, ἀπὸ τὸ πάνω καὶ τὸ κάτω μισὸ τοῦ πρώτου Αὐγοῦ. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση[82] αὐτῶν τῶν βιβλίων, ὑπῆρχαν ἑπτὰ Τιτάνισσες καὶ ἑπτὰ Τιτᾶνες, παιδιὰ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, ἀναφέρανε ἀπὸ τὶς Τιτάνισσες τὴν ὡραία Διώνη καὶ ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες τὸν Φόρκυν, ποὺ τοῦ δίνανε τὴν προσωνυμία «κραταιός». Κατὰ τὸν Ἡσίοδο,[83] ὁ Φόρκυς ἦταν γιὸς τῆς Γαίας καὶ τοῦ Πόντου. Ἡ ἀδελφή του ὀνομαζόταν Εὐρύβια, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρωμε ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ ὑπόλοιπα ἀδέλφια του. Γυναίκα του εἶχε τὴν καλλιπάρειο Κητώ, ποὺ τὸ ὄνομά της εἶναι τὸ θηλυκὸ οὐσιαστικὸ τοῦ «κῆτος», δηλαδὴ τέρας τῆς θάλασσας. Μ' αὐτὸ τὸ οὐσιαστικὸ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ὁ «Γέρων τῆς θάλασσας», τότε ποὺ ὁ Ἡρακλῆς παλεύει μαζί του κι αὐτὸς παίρνει διάφορες μορφές. Ἰδιότητες μεταμορφώσεως ἀποδόθηκαν κυρίως στὸν Πρωτέα καὶ

τὸν Νηρέα, παρὰ στὸν Φόρκυν. Καὶ ἡ πάλη μὲ τὸν Ἡρακλέα ἀποδόθηκε μόνο στὸν Νηρέα. Στὴν οὐσία ὅμως ἐννοεῖται ὁ ἴδιος ὁ «Γέρων τῆς θάλασσας». Ὁ Φόρκυς — ὀνομάζεται καὶ Φόρκος — ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο ὁ ἀρχαιότερος ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν θαλασσίων θεοτήτων. Καὶ πρέπει νὰ ἦταν θεὸς πολυμήχανος καὶ μάγος, ἀφοῦ μὲ τὰ τεχνάσματά του ξανάφερε στὴ ζωὴ τὴν κόρη του Σκύλλα, ὅπως ἀκούσαμε πιὸ πάνω.

Πρωτεύς, εἶναι τὸ πιὸ εὐκολοεξήγητο ὄνομα τῶν «Γερόντων τῆς Θάλασσας». Εἶναι μιὰ ἀρχαία λέξη γιὰ κεῖνο ποὺ λέγεται μὲ τὴ λέξη «πρωτόγονος». Οἱ γονεῖς του δὲν ὀνομάζονται. Ὑποδηλώνονται μόνο τὰ νερὰ ὅπου συναντοῦμε τὸν Πρωτέα. Ὁ Πρωτεὺς ἔμενε σ' ἕνα ἀμμουδερὸ νησὶ μπροστὰ στὴν Αἴγυπτο, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Φάρος, ἐνῶ ὁ Φόρκυς βρισκόταν δυτικότερα, σ' ἕναν κόλπο τῆς Ἰθάκης, ἢ ἀκόμα πιὸ δυτικά, ὅπου ζοῦσε καὶ ἡ κόρη του Σκύλλα. Στὸ εἶδος τῶν παραμυθιῶν τῶν ναυτικῶν, ποὺ ὁ Ὅμηρος τοῦ ἀρέσει νὰ μᾶς λέῃ στὴν Ὀδύσσεια, ἀκοῦμε:[84] Ὁ Πρωτεὺς εἶχε μιὰ κόρη ποὺ τὴν λέγαν Εἰδοθέα. Αὐτὴ τὸν πρόδωσε: «Ἐδῶ τριγυρίζει ἕνας γκριζογένης Γέρων τῆς θάλασσας, ποὺ λέει τὴν ἀλήθεια», εἶπε ἡ θεὰ Εἰδοθέα στὸν ἥρωα Μενέλαο. «Εἶναι ὁ θαλάσσιος Γέρων τῆς Αἰγύπτου, ὁ ἀθάνατος Πρωτεύς. Ξέρει ἄριστα τὰ βάθη τῆς θάλασσας καὶ εἶναι ὑποτακτικὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Λένε πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ πατέρας μου ποὺ μὲ γέννησε. Ἂν θελήσῃς νὰ τὸν κατασκοπεύσῃς καὶ ἂν μπορέσῃς νὰ τὸν αἰχμαλωτίσῃς, θὰ σοῦ ἀποκαλύψῃ τὸ δρόμο καὶ τὶς μέρες ποὺ θὰ κρατήσῃ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς στὴν πατρίδα σου. Ἔτσι θὰ διασχίσῃς μ' ἐπιτυχία τὴν ψαρόγεμη θάλασσα. Ἂν θές, θὰ σοῦ πῆ ἀκόμα ὅ,τι συνέβη στὸ σπίτι σου — εὐχάριστο ἢ δυσάρεστο — ὅσο ἤσουν μακριά, στὸ μεγάλο κοπιαστικὸ ταξίδι».

Σ' αὐτὰ ὁ Μενέλαος εἶπε: «Γιά πές μου, πῶς μπορῶ νὰ κατασκοπεύσω τὸν Θεῖο Γέροντα, ὥστε νὰ μὴ μὲ καταλάβῃ ἢ μὲ ἄλλο τρόπο νὰ εἰδοποιηθῆ καὶ κατορθώσῃ νὰ μοῦ ξεφύγῃ;» Ἡ ἀπάντηση τῆς θεᾶς ἦταν: «Θὰ σοῦ πῶ, ξένε, ἀκριβῶς. Τὸ καταμεσήμερο βγαίνει ὁ Γέρων τῆς θάλασσας ἀπὸ τὸ νερό, ὁ Γέρων ποὺ λέει τὴν ἀλήθεια. Ἔρχεται μὲ τὸ φύσημα τοῦ δυτικοῦ ἀγέρα, τυλιγμένος μὲ μαυρειδερὰ κύματα. Ὅταν βγῆ ἀπὸ τὸ νερό, ξαπλώνεται κάτω στὶς κουφωμένες πέτρες. Γύρω του κοιμοῦνται οἱ φώκιες, οἱ γόνοι τῆς ὡραίας θαλάσσιας θεᾶς, σὰν κοπάδια ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὸ βαθυπράσινο νερό. Ἡ ἀναπνοή τους ἔχει ἀκόμα τὴ μυρωδιὰ τοῦ βυθοῦ. Ἐκεῖ θὰ σᾶς ὁδηγήσω τὴν αὐγὴ καὶ θὰ σᾶς κρύψω γιὰ παγίδα. Διάλεξε μόνο τρεῖς συντρόφους σου, τοὺς καλύτερους γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Τώρα θὰ σοῦ πῶ τὰ ἐπικίνδυνα

τεχνάσματα τοῦ Γέροντος. Πρῶτα μετράει πέντε - πέντε τὶς φώκιες, μὲ τὸ χέρι. Μετὰ ξαπλώνεται ἀνάμεσά τους ὅπως ὁ βοσκὸς στὴ μέση τοῦ κοπαδιοῦ του. Ὅταν δῆτε πὼς ἀποκοιμήθηκε, χρησιμοποιῆστε βία καὶ δύναμη. Κρατῆστε τον μὲ τόση δύναμη, μὲ ὅση κι αὐτὸς θὰ προσπαθῆ νὰ σᾶς ξεφύγῃ. Θὰ πάρῃ ὅλες τὶς μορφὲς τῶν ζώων, ὅσων βρίσκονται πάνω στὴ γῆ. Θὰ μεταμορφωθῆ ἀκόμα σὲ νερὸ καὶ σὲ φωτιά. Ἐσεῖς ὅμως κρατᾶτε τον σταθερὰ καὶ σφίχτε ἀκόμα πιὸ γερὰ τὰ δεσμά. Μόλις ἀρχίσῃ νὰ σᾶς παρακαλῆ παίρνοντας τὴν ἴδια μορφή, στὴν ὁποία τὸν βλέπατε πρὶν ἀποκοιμηθῆ, τότε μόνο σταματῆστε νὰ χρησιμοποιῆτε βία, ἐλευθερῶστε τὸν Γέροντα καὶ ρωτῆστε τον. . .» Ἔτσι κι ἔγινε. Ὁ Πρωτεὺς πῆρε τὴ μορφὴ τοῦ λιονταριοῦ, τοῦ φιδιοῦ, τῆς λεοπάρδαλης, τοῦ γουρουνιοῦ καὶ μετὰ τοῦ νεροῦ κι ἑνὸς δέντρου καὶ τελικὰ εἶπε τὴν ἀλήθεια γιὰ ὅλα ὅσα τὸν ρώτησαν.

Γιὰ τὸν Νηρέα εἰπώθηκε πὼς κάτεχε παρόμοια τεχνάσματα καὶ μποροῦσε νὰ μεταμορφώνεται. Μᾶς τὰ διηγήθηκαν οἱ παλιοὶ καλλιτέχνες, γλύπτες, ἀγγειογράφοι καὶ χρυσοχόοι.

Ἔφτειαξαν ἰχθυόμορφους ἄντρες καὶ σὲ πολὺ παλιότερες ἐποχὲς γυναῖκες μὲ σῶμα ψαριοῦ, ποὺ φανερώνει ὅτι ἡ ἐπιρροὴ τῶν μεγάλων θεοτήτων τῆς θάλασσας δὲν περιοριζόταν μόνο στὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, ἐνῶ ὁ «Γέρων τῆς Θάλασσας» ἀρχικὰ συνδεόταν μόνο μὲ τὸ βυθό. Οἱ παραστάσεις τὸν παρουσιάζουν μὲ τέτοια μορφή, ὥστε ἀπὸ τὸ ἰχθυόμορφο σῶμα του ξεπροβάλλει κάποτε ἕνας λύκος, ἕνας τράγος ἢ τὸ κεφάλι ἑνὸς φιδιοῦ. Σὲ φίδι μεταμορφώθηκε ὁ Νηρεύς, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς πάλευε μαζί του, ἀλλὰ τὸν ἔδεσε ὅπως τὸν ὁδήγησαν οἱ θεὲς τῆς Τύχης κι ἔτσι ἔμαθε αὐτὰ ποὺ ἤθελε. Αὐτὸ συνέβη πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν περιπέτεια τοῦ Μενελάου μὲ τὸν Πρωτέα, πρὶν ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν ἀγώνα τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν Τρίτωνα, ποὺ στὴ μυθολογία μας εἶναι ἀπὸ τοὺς νεώτερους θαλάσσιους θεούς. Μᾶς παρουσιάζεται ὡς γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης. Ὁ «Γέρων τῆς Θάλασσας» παρατηροῦσε κάθε πάλη, τριπρόσωπος, ὅπως παρουσιάζεται σ' ἕνα παλαιότερο ἀέτωμα τῆς Ἀκροπόλεως. Τὶς περισσότερες φορὲς λαθεμένα ὀνομαζόταν «Τυφών».

Ὁ Νηρεύς, μὲ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο ὄνομα, κυριάρχησε στὴ θάλασσα πρὶν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα καὶ διακρινόταν ἀπὸ τὸν ἀκόμα ἀρχαιότερο ἑκατόγχειρα κυρίαρχο τῆς θάλασσας Βριάρεω γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴ φιλαλήθειά του. Ὁ Ἡσίοδος λέει γι' αὐτόν:[85] «Ὁ Νηρεύς, ποὺ δὲν λέει ποτὲ ψέματα ἀλλὰ πάντοτε τὴν ἀλήθεια, ἦταν τὸ πρῶτο παιδὶ τοῦ Πόντου. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λένε Γέροντα. Κι ἀκόμα γιατὶ εἶναι φιλαλήθης καὶ καλός. Δὲν ἐκτρέπεται

ποτὲ ἀπὸ τὸ σωστὸ καὶ προπαντὸς σκέφτεται πάντα τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν καλοσύνη». Ἦταν πατέρας πενήντα θυγατέρων ποὺ τοῦ γέννησε ἡ Δωρίς, ἡ Ὠκεανίς, θεοτήτων τῆς θάλασσας, ποὺ τὰ ὀνόματά τους θὰ ἀναφέρωμε ἀργότερα.

6

ΟΙ ΘΕΕΣ ΓΡΑΙΕΣ

Ὁ θαλάσσιος γέρων Φόρκυς ἀπόκτησε καὶ ἄλλες Γραῖες θυγατέρες. Ὁ Ἡσίοδος λέει[86] «Ἡ Κητὼ ἔδωσε στὸν Φόρκυν τὶς καλλιπάρειες Γραῖες, ποὺ γεννήθηκαν μὲ ἄσπρα μαλλιά. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο ὀνομάζονται Γραῖες, ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους».

Οἱ Γραῖες, δηλαδὴ οἱ Γερόντισσες, ὀνομάζονται ἔτσι γιὰ νὰ μὴν συγχέωνται μὲ ἄλλες γριὲς θεές. Ἀκριβέστερα λέγονται: οἱ Γραῖες τοῦ Φόρκυος ἢ τοῦ Φόρκου ἢ Φορκίδες· καὶ ἀπὸ κατοπινότερους: οἱ Φορκυάδες, χαρακτηρισμὸς ποὺ τὸν μοιράζονται μὲ τὶς ἀδελφές τους τὶς Γοργόνες καὶ συγχρόνως τὶς διακρίνει ἀπὸ τὶς Μοῖρες, ποὺ ἦσαν ἐπίσης γριὲς θεές. Ἂν τώρα μολαταῦτα οἱ Γραῖες καὶ οἱ Μοῖρες δὲν ἦσαν πολὺ κοντά, εἶναι ἕνα ζήτημα ποὺ ἐμεῖς οἱ τωρινοὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ λύσωμε.

Ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει μόνο δύο Γραῖες: τὴν Πεμφρηδὼ μὲ τὸ ὡραῖο πέπλο καὶ τὴν Ἐνυὼ μὲ τὸ κιτρινωπὸ (χρυσὸ) πέπλο, ποὺ τὸ ἅπλωνε ὡραῖο μπροστὰ στὰ μισόασπρα μαλλιά. «Ἐνυὼ» σημαίνει πολεμικὸ ὄνομα καὶ θὰ ταίριαζε σὲ θεὰ τῶν μαχῶν. «Πεμφρηδὼ» σημαίνει ἀ γ ρ ι ο μ έ λ ι σ σ α. Θεωροῦνταν, ὅπως καὶ οἱ Μοῖρες, μάντισσες θεές. Στὸν ὁμηρικὸ Ὕμνο στὸν Ἑρμῆ ἐμφανίζονται σὰν μέλισσες. Γιὰ τὴν τρίτη Γραῖα — γιατὶ σύμφωνα μὲ ἄλλες διηγήσεις ὑπῆρχαν τρεῖς — μᾶς παραδόθηκαν δύο ὀνόματα: Δεινώ, ἡ «φοβερή», ἢ Περσώ, ποὺ εἶναι μιὰ ἄλλη μορφὴ τοῦ ὀνόματος Περσὶς ἢ Περσηΐς, χαρακτηρισμὸς τῆς Ἑκάτης, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της. Πιὸ πέρα λέγεται,[87] πὼς οἱ Γραῖες ἦσαν παρθένες ποὺ μοιάζανε μὲ κύκνους. Εἶχαν μόνο ἕνα κοινὸ μάτι κι ἕνα κοινὸ δόντι. Ἐκεῖ ποὺ κατοικοῦσαν δὲν φώτιζε ὁ ἥλιος ἢ τὸ φεγγάρι. Ἦταν ἕνα σπήλαιο στὴν εἴσοδο τῆς χώρας τῶν Γοργόνων, ποὺ βρισκόταν πέρα ἀπὸ τὸν Ὠκεανὸ καὶ λεγόταν «Κισθήνη» (ἡ χώρα μὲ τὰ τριαντάφυλλα τῶν βράχων).

Ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχαν ἕνα μονάχα μάτι κι ἕνα μονάχα δόντι ὑποθέτουμε, ἀκόμα, πὼς οἱ τρεῖς ἢ οἱ δύο Γραῖες ἦσαν αὐστηροὶ φύλακες στὸ δρόμο γιὰ τὶς Γοργόνες. Ὁ Περσεὺς ἔκλεψε τὸ μάτι τους τὴν ὥρα ποὺ ἡ μία Γραῖα τὸ ἔδινε στὴν ἄλλη κι ἔτσι δὲν μποροῦσαν νὰ βλέπουν πιά. Τότε ὁ ἥρωας τὶς ἀνάγκασε νὰ τοῦ

ἀποκαλύψουν τὸ δρόμο γιὰ νὰ νικήσῃ τὴ Μέδουσα Γοργώ. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἱστορία, ποὺ ἀνήκει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη στοὺς μύθους τῶν ἡρώων τῆς μυθολογίας. Γι' αὐτὴν θὰ εἰπωθοῦν πιὸ κάτω μερικὰ πράγματα ἀκόμα.

7

ΟΙ ΕΡΙΝΥΕΣ Ἢ ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ

Τὴν τρίτη ὁμάδα τῶν ἡλικιωμένων θεαινῶν, πλάι στὶς Μοῖρες καὶ τὶς Γραῖες, ἀποτελοῦν οἱ Ἐρινύες. Εἶναι πιὸ παλιὲς κι ἀπὸ τοὺς θεούς, παλιότερες ἀπὸ τοὺς θεοὺς ποὺ κυριάρχησαν μαζὶ μὲ τὸν Δία. Αὐτὸ λέγεται ἀπὸ τὶς ἴδιες,[88] ὅταν ἐμφανίζωνται στὴ σκηνή, σ' ἐκεῖνο τὸ ἔργο τοῦ Αἰσχύλου ποὺ ἔχει τὸ ἄλλο ὄνομά τους, Εὐμενίδες. Εἶναι γραῖες — ἀλλὰ ὄχι μὲ ἄσπρα μαλλιά, γιατὶ ἀντὶ μαλλιὰ ἔχουνε φίδια. Τὸ χρῶμα τοῦ δέρματός τους εἶναι μαῦρο, τὸ ἔνδυμά τους σκοῦρο. Ὀνομάζονται καὶ Μανίαι.[89] Στὸν Ὀρέστη, ποὺ τὸν καταδίωξαν γιὰ μητροκτονία, ἐμφανίστηκαν στὴν ἀρχὴ μαῦρες. Ὅταν ὅμως ὁ καταδιωγμένος, πάνω στὴ μανία του, δάγκωσε ἕνα τους δάχτυλο, γίνανε ἄσπρες. Ἐκεῖ ὅπου ἀκουγόταν τὸ περιστατικὸ αὐτό, κοντὰ στὴ Μεγαλόπολη τῆς Ἀρκαδίας, θυσιάζανε συγχρόνως στὶς Εὐμενίδες καὶ στὶς Χάριτες. Εὐμενίδες ὀνομάζονταν οἱ Ἐρινύες, ὡς εὐμενεῖς, σὰν νὰ εἶχαν γίνει εὐμενεῖς πραγματικὰ ἢ σὰ νὰ ἐπιθυμοῦσε κανεὶς νὰ γίνουν!

Οἱ Ἐρινύες εἶναι τρεῖς. Μπορεῖ ὅμως, ὅπως στὶς Μοῖρες, τῶν ὁποίων εἶναι σύμμαχες καὶ σχεδὸν σωσίες, νὰ λέμε Ἐρινὺς καὶ νὰ τὶς ἐννοοῦμε ὅλες μαζί. Ἡ ἴδια λέξη σημαίνει: ὀργὴ καὶ ἐκδίκηση. Θυμᾶται κανείς, πὼς ἡ μάνα Γῆ, ἡ Γαῖα, γέννησε τὶς Ἐρινύες ἀπὸ τὶς σταγόνες τὸ αἷμα ποὺ χύθηκε ἀπὸ τὸ τραῦμα τοῦ τιμωρημένου ἄντρα της, τοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ ἀκρωτηριασμός του προκάλεσε τώρα πάλι τιμωρία καὶ ἐκδίκηση. Αὐτὰ διηγεῖται ὁ Ἡσίοδος. Ἄλλοι μᾶς τὰ λένε διαφορετικά. Οἱ Ἐρινύες ἦσαν θυγατέρες τῆς Νυκτός,[90] ἢ σὲ περίπτωση ποὺ ἦσαν θυγατέρες τῆς Γῆς, εἶχαν πατέρα τους τὸ Σκότος.[91] Ὁ Ἐπιμενίδης, ὁ σοφὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη, γνώριζε τὸ πράγμα ὡς ἑξῆς: ὁ Κρόνος καὶ ἡ Ἀφροδίτη εἶχαν παιδιά τους τὶς Μοῖρες καὶ τὶς Ἐρινύες.[92] Λέγεται ἐπίσης, πὼς ἡ μάνα τῶν Ἐρινύων ὀνομαζόταν Εὐωνύμη.[93] Μ' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐννοῆται ἡ Γῆ. Πιθανότερο εἶναι, πὼς τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀκουγόταν: Εὐρυνόμη. Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ μάνα τῶν Χαρίτων, γιὰ τὶς ὁποῖες ἀκούσαμε πρὶν ἀπὸ λίγο, πὼς στὴν Ἀρκαδία τοὺς ἔκαναν συγχρόνως θυσίες.

Ὀνομάζουν ἐπίσης τὸν Φόρκυν πατέρα τῶν Ἐρινύων:[94] ἕνας ταιριαστὸς σύζυγος τῆς Εὐρυνόμης, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα

στὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς θεᾶς. Ὁ Ἅδης — Ζεὺς τοῦ κάτω κόσμου — καὶ ἡ Περσεφόνη θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ὀρφέως ὡς γονεῖς τῶν Ἐρινύων.[95]

Οἱ Ἐρινύες δὲν εἶχαν πάντοτε φτερά. Χωρὶς φτερὰ θύμιζαν τὰ ἁρπακτικὰ θηλυκὰ πνεύματα, τὶς Ἅρπυιες.[96] Ἡ ἀναπνοὴ καὶ οἱ ἀναθυμιάσεις τους ἦσαν ἀνυπόφορες. Ἀπὸ τὰ μάτια τους χυνόταν δηλητηριασμένος ἀφρός. Ἡ φωνή τους ἔμοιαζε κάποτε μὲ τοὺς μυκηθμοὺς τῶν ταύρων.[97] Πλησίαζαν πολλὲς φορὲς μ' ἀλύχτισμα, ἀφοῦ δὲν ἦσαν λιγότερο σκύλες ἀπὸ τὴν Ἑκάτη.[98] Τὰ μαστίγιά τους ἦσαν λουριὰ[99] γεμάτα πλατυκέφαλα καρφιά. Κρατοῦσαν δαυλοὺς καὶ φίδια. Κάτω στὴ γῆ, στὸν κάτω κόσμο, εἶχανε τὴν κατοικία τους. Ἡ μία λεγόταν Ἀληκτώ, ἡ ἀκατάπαυστη· ἡ ἄλλη Τισιφόνη, ἀπὸ τὸ «τίσις», δηλαδὴ ἀνταπόδοση· ἡ τρίτη Μέγαιρα, φθονερὴ ὀργή. Καὶ οἱ τρεῖς τους ἦσαν παρθένες, ποὺ ἀντιπροσώπευαν ὅμως προπαντὸς τὴν ὀργισμένη μητέρα. Ἐκεῖ ποὺ μιὰ μητέρα καταπιέστηκε ἢ δολοφονήθηκε, ἐμφανίζονταν οἱ Ἐρινύες. Καταδιώκανε σὰν γρήγορα σκυλιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ περιφρονοῦσαν τὴν ἐξ αἵματος συγγένεια καὶ τὴν κοινωνικὴ τάξη, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐξ αἵματος συγγένεια. Ὑπερασπίζανε ἐπίσης τὰ δικαιώματα τοῦ πατέρα καὶ τῶν μεγαλύτερων ἀδελφῶν. Πάνω ἀπ' ὅλα βάζανε τὶς ἀξιώσεις τῆς μητέρας, κι ὅταν ἀκόμα δὲν ἦσαν δίκαιες.

Αὐτὸ φαίνεται στὴν ἱστορία τοῦ Ὀρέστη, ὅπως ὁ Αἰσχύλος τὴν μετέφερε στὴ σκηνή. Ὁ Ὀρέστης, μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, σκότωσε τὴ μάνα του, τὴ μοιχαλίδα καὶ φόνισσα τοῦ ἄντρα της Κλυταιμνήστρα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸ φόνο τοῦ πατέρα του. Γι' αὐτὸ οἱ Ἐρινύες τὸν ἐξανάγκασαν νὰ περιπλανηθῆ. Κι αὐτές, τὸ ἐκδικητικὸ πνεῦμα τῆς μάνας, θὰ φαίνονταν δυνατότερες ἀπ' ὅλο τὸ νέο κόσμο τῶν θεῶν ποὺ θεμελίωσε ὁ πατέρας Ζεύς, ἂν ἡ κόρη του Παλλὰς Ἀθηνᾶ δὲν ἔπαιρνε τὸ μέρος τῶν παιδιῶν, τοῦ Ὀρέστη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀπόλλωνος. Ὁ ἥρως σώθηκε καὶ δικαιώθηκε. Πραγματικά, ὁ σεβασμὸς στὶς γριὲς θεές, στὶς Εὐμενίδες, στάθηκε ἀμείωτος ὅπως καὶ στὶς Μοῖρες.

8

ΟΙ ΓΟΡΓΟΝΕΣ ΣΘΕΝΝΩ, ΕΥΡΥΑΛΗ ΚΑΙ ΜΕΔΟΥΣΑ

Μετὰ τὴν τρίτη ὁμάδα τῶν ἡλικιωμένων θεαινῶν ἔχουν τὴ θέση τους ἐκεῖνες οἱ θυγατέρες τοῦ Φόρκυος, ποὺ ὁ Ἡσίοδος τὶς ἀναφέρει ἀμέσως μετὰ τὶς Γραῖες:[100] οἱ Γοργόνες. Δὲν πρέπει νὰ συγκρίνωνται μὲ γριὲς γυναῖκες, ἀλλὰ περισσότερο μὲ προσωπίδες, περίπου μ' ἐκεῖνες τὶς μάσκες ποὺ παρίσταναν τὴν Ἑκάτη.

6. Ἡ Γοργώ, 6ος αἰ.

Ὅταν ἐπιθυμῆ κανεὶς νὰ φτάση στὶς Γοργόνες, τοῦ εἶναι ἀπαραίτητες οἱ ἀδελφές τους, οἱ Γραῖες. Γιατὶ πιὸ πέρα ἀπ' αὐτὲς — ὅπως λέει ὁ Ἡσίοδος — κατοικοῦσαν οἱ Γοργόνες, σὲ κατεύθυνση πρὸς τὴ Νύχτα, πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὅπου μένουν οἱ εὐάρεστες τραγουδίστριες[101] Ἑσπερίδες. Οἱ Γοργόνες ἦσαν τρεῖς. Ἡ πρώτη ὀνομαζόταν Σθεννὼ ἢ Σθενὼ — ὄνομα ποὺ ἔχει νὰ κάνη μὲ τὸ «σθένος». Ἡ δεύτερη ὀνομαζόταν Εὐρυάλη, ποὺ τ' ὄνομά της μᾶς λέει πὼς ἀνῆκε στὴν πλατιὰ θάλασσα. Ἡ τρίτη, ἡ Μέδουσα, μὲ τ' ὄνομά της ἀνῆκε ἐπίσης στὴ θάλασσα: μέδουσα σημαίνει ἐξουσιάστρια. Πόσες φορὲς δὲν προσκαλέστηκε ὁ «ἐξουσιαστὴς τῆς θάλασσας» (ὁ ἁλὸς μέδων, ὁ ποντοδέμων, ὁ εὐρυδέμων) — εἴτε τὸν λέγαν Φόρκυα εἴτε Ποσειδῶνα — μὲ τὸν ἀρσενικὸ τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς Μεδούσης! Γοργίδες ἢ Γοργάδες ἦσαν ὀνόματα τῶν

θεαινῶν τῆς θάλασσας. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ πιστέψουμε ὅτι Γοργὼ σήμαινε μόνο κάτι ἄσχημο καὶ ἀποτρόπαιο, γιατὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ δινόταν καὶ σὲ μικρὰ κορίτσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς δὲν περίμεναν βέβαια νὰ βγῆ τίποτα φοβερό.

'Απὸ τὶς τρεῖς ἀδελφές, ἡ Μέδουσα[102] ἦταν θνητή. Οἱ ἄλλες δύο ἦσαν ἀθάνατες καὶ δὲν γερνοῦσαν ποτέ, ὅπως οἱ ἄλλες θεές. Πλάι στὴ θνητὴ ξαπλωνόταν ὁ Ποσειδῶν, ὁ θεὸς μὲ τὰ σκοῦρα σγουρὰ μαλλιά, πάνω στὴν τρυφερὴ χλόη καὶ στ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια. Αὐτὴ ἡ διήγηση φέρνει τὴν Μέδουσα πολὺ κοντὰ στὴν Περσεφόνη. Καὶ τὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου, κι αὐτὴν τὴν ἅρπαξε ἀνάμεσα ἀπὸ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια ἕνας σκοτεινὸς θεὸς καὶ τὴν πῆγε στοὺς νεκροὺς σὰ νά 'ταν θνητή. Μέδουσα ἦταν αὐτὴ ποὺ στέλνει τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς,[103] «τῆς φοβερῆς γιγάντιας μορφῆς», σὲ κείνους ποὺ θέλουν νὰ εἰσβάλουν στὸν κόσμο της.

Αὐτὸ μοιάζει μὲ τὴν ἄλλη ὄψη τῆς ὡραίας Περσεφόνης. Καὶ κάτι ποὺ εἶναι ἀξιοσημείωτο στὴ Μέδουσα: Ἂν καὶ ἦταν «καλλιπάρειος» ὅπως ἡ μητέρα της, ἡ τεράστια Κητώ, ἔμοιαζε ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ἀδελφές της μὲ τὶς Ἐρινύες. Οἱ Γοργόνες εἶχαν χρυσὰ φτερὰ καὶ χάλκινα χέρια,[104] ἰσχυροὺς χαυλιόδοντες, ὅπως οἱ κάπροι, καὶ φίδια στὸ κεφάλι, ποὺ τυλίγονταν σὰν ζώνη γύρω στὸ σῶμα.[105] Ὅποιος ἀντίκρυζε τὴ φοβερὴ ὄψη τους, ἔχανε τὴν ἀναπνοή του[106] καὶ γινόταν, ἐκεῖ ποὺ στεκόταν, πέτρα.

Πῶς συνέβη, ὥστε τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς νὰ ἐμφανίζεται μόνο του, σύμφωνα μὲ μιὰν ἐκδοχή, στὸν κάτω κόσμο ὡς αὐτοάμυνα τῆς Περσεφόνης, καὶ σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη βεβαιωμένη ἀπὸ πολλὲς παραστάσεις, στὸ στῆθος τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, τὸ πληροφορούμαστε ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Περσέως. Ἡ μητέρα του ὀνόμαζε αὐτὸν τὸ ἥρωα Εὐρυμέδοντα,[107] ὡς νὰ ἦταν ἐπίσης ὁ «κύριος τῆς θάλασσας» καὶ σύζυγος τῆς Μεδούσης καὶ ὄχι μονάχα ὁ φονιάς της. Ἰδιαίτερα ἡ Ἀθηνᾶ τὸν προστάτεψε καὶ τὸν ὁδήγησε πῶς νὰ κερδίση τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς. Τοῦ σύστησε,[108] ὅταν βρῆ τὴ Γοργώ, νὰ μὴν κοιτάζη τὴν ὄψη της, ἀλλὰ τὸ καθρέφτισμά της στὴ γυαλιστερή του ἀσπίδα. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ νέοι σὲ ὁρισμένες τελετὲς τῆς μυήσεως, ποὺ ἔπρεπε νὰ βλέπουν τὴ μορφὴ ὅπως καθρεφτιζόταν σὲ ἕνα ἀργυρὸ ἀγγεῖο. Ἔτσι μπόρεσε νὰ δῆ καὶ ὁ Περσεὺς τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς, χωρὶς νὰ τὴν κοιτάξη κατάματα. Μὲ τὸ δρεπάνι ποὺ τοῦ δώρισε ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ἑρμῆς ἢ ὁ Ἥφαιστος, τῆς ἔκοψε τὸ κεφάλι.

Ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς Μεδούσης ξεπετάχτηκε τὸ φτερωτὸ ἄλογο Πήγασος,[109] γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ μιλήσουμε στὴν ἱστορία τοῦ Βελλεροφόντη. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο βγῆκε καὶ ὁ Χρυσάωρ, ὁ ἥρωας ποὺ

τὸ ὄνομά του σημαίνει: «ἐκεῖνος μὲ τὸ χρυσὸ σπαθί». Τὴ μάσκα τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, τὸ γοργόνειον, τὸ φοροῦσε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ Ἀθηνᾶ, εἴτε σὰν γνώρισμά της πάνω στὴν ἀσπίδα της εἴτε στερεωμένο στὸ θώρακά της, τὴν ἱερὴ γιδοπροβιά, ποὺ λεγόταν αἰγίς.

Ἡ Γοργὼ ἐθεωρεῖτο ἄλλωστε σὰν ρίφι καὶ αὐτὴ καὶ φοροῦσε τὴν γιδοπροβιὰ ἐκείνη.[110] Ἀπ' αὐτὸ τὸ παιδὶ τῆς Γαίας, τὴ Γοργόνα, πῆρε ἡ Ἀθηνᾶ τὸ δέρμα. Ἡ θεὰ Ἄρτεμις καὶ ἡ ὀργισμένη Δήμητρα ἐπίσης — ἡ λεγομένη Ἐρινὺς — εἴχανε τὴ μορφὴ αὐτὴ ποὺ ἔφερνε θανατερὸ φόβο, σὰν κάτι δικό τους, κρεμασμένο στὸ λαιμό. Οἱ πιστοὶ τοῦ τραγουδιστῆ Ὀρφέως χρησιμοποιοῦσαν τὴ λέξη «γοργόνειον» γιὰ τὴν ὄψη τῆς σελήνης.

9

Η ΕΧΙΔΝΑ, ΤΟ ΦΙΔΙ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΣΠΕΡΙΔΕΣ

Στὴν ἱστορία γιὰ τὸν Τυφωέα, Τυφάωνα ἢ Τυφῶνα ἔγινε ἤδη λόγος γιὰ ἕνα θηλυκὸ δράκοντα, γιὰ μιὰ φιδίσια θεά, ποὺ στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στοὺς Δελφοὺς ὀνομαζόταν Δελφύνη. Ἀπὸ τὸ ὄνομα, θὰ πρέπη νὰ ἔμοιαζε μὲ δελφίνι, μὲ τὸ ζῶο ἐκεῖνο τῆς θάλασσας ποὺ εἶχε μήτρα — τὸ ἐκφράζει ἄλλωστε ἡ ρίζα «δελφ». Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ξεχωρίσουμε στὴν πολὺ παλιὰ μυθολογία, ἂν ἕνας θεὸς ἢ μιὰ θεὰ ἦσαν ἀπὸ τὴ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Φόρκυος, τοῦ Πρωτέως ἢ τοῦ Νηρέως, ἢ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς τῆς ξηρᾶς, ὅπως εἶναι ὁ Τυφὼν ἢ ὁ Ἀθηναῖος Κέκροψ καὶ ὁ Σαλαμίνιος Κυχρεὺς — ἢ ἂν μία τέτοια θεότητα ἔμοιαζε ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω μὲ φίδι, μὲ δελφίνι ἢ ψάρι. Ὁ Ἡσίοδος μᾶς μιλάει γιὰ μιὰ θεὰ ποὺ τὴ λέγαν Ἔχιδνα, κόρη τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς. Κατόπιν ἀναφέρεται ἕνα ἄλλο φίδι, γιὸς τοῦ ἴδιου ζευγαριοῦ, φύλακας τῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων. Ἐδῶ κλείνει στὸν Ἡσίοδο ἡ σειρὰ τῶν παιδιῶν τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς. Θ' ἀκούσουμε ὅμως πρῶτα τὴ διήγησή του γιὰ τὴ θεά.[111]

Γεννήθηκε σ' ἕνα σπήλαιο, ἡ θεία Ἔχιδνα, μὲ ἀντρικὸ φρόνημα, μιὰ γιγάντια μορφή, ποὺ δὲν ἔμοιαζε οὔτε μὲ θνητὸ ἄνθρωπο οὔτε μὲ ἀθάνατο θεό. Ἡ μισὴ ἦταν μιὰ καλλιπάρεια νέα γυναίκα μὲ ἀστραφτερὰ μάτια, ἡ ἄλλη μισὴ ὅμως ἕνα ἀπαίσιο, τεράστιο, εὐκίνητο φίδι, ποὺ καταβρόχθιζε στὰ κοιλώματα τῆς θείας Γῆς τὰ θύματά της ζωντανά.

Ἡ σπηλιά της βρισκόταν κάτω ἀπὸ ἕνα βράχο, μακριὰ ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Αὐτὸ τὸ μέρος τῆς δόθηκε σὰν κατοικία ἀπὸ τοὺς ἀθάνατους. Τὸ μέρος ὀνομάζεται «Ἄριμα» καὶ ἀπὸ τὸν

7. Ἡ Χίμαιρα, 6ος αἰ.

Ὅμηρο χαρακτηρίζεται ὡς «κοιτὼν τοῦ Τυφωέως»,[112] δηλαδὴ τοῦ συζύγου τῆς Ἔχιδνας, ποὺ τοῦ γέννησε σειρὰ τεράτων. Προτοῦ τ' ἀπαριθμήσουμε, θὰ ποῦμε πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἀγγειογράφοι παράσταιναν τὴν Ἔχιδνα: σὰν φτερωτὴ θεά, μὲ φιδίσιο σῶμα ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω. Χωρὶς φτερά, ἀλλὰ ἐφοδιασμένες μὲ πολὺ δυνατότερα σώματα φιδιῶν, παρόμοιες θεὲς ἢ νύμφες ἐκτελοῦν πάνω σ' ἕνα ὡραῖο παλιὸ ἀγγεῖο λατρευτικὲς πράξεις κατὰ ζεύγη — τέσσερεις — κάτω ἀπὸ κλήματα, ἐνῶ στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς εἰκόνας ἀπεικονίζονται αἶγες, ποὺ πλησιάζουν στὰ κλήματα.Θεὲς ἢ Νύμφες καὶ κάποτε ἕνα φίδι, ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἔχιδνας, ἀναφέρονται στὴ σχετικὴ μὲ τὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων διήγηση. Ἀλλὰ δὲν τελειώνει ἐδῶ ἡ ἱστορία γιὰ τὴν Ἔχιδνα.

8. Ἡ Ἔχιδνα, 6ος αἰ.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡσίοδο,[113] τὰ παιδιά της ἦσαν οἱ φοβερώτεροι σκύλοι τῆς μυθολογίας μας: ὁ τρικέφαλος ἢ ἀκόμα ὁ πεντακέφαλος σκύλος τοῦ κάτω κόσμου Κέρβερος, Ὄρθος ἢ Ὄρθρος, τὸ σκυλὶ τοῦ τρικέφαλου Γηρυονέως, τοῦ γιοῦ τοῦ Χρυσάορος. Ὁ Ὄρθος εἶχε δύο κεφάλια κι ἀκόμα ἑπτὰ φιδίσια ἢ τουλάχιστο οὐρὰ φιδιοῦ, ποὺ τὴ συναντᾶμε καὶ στὸν Κέρβερο. Ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε τὸν Ὄρθο, ὅταν σκότωσε τὸν Γηρυονέα κι ἔδιωξε τὰ κοπάδια μὲ τὰ βόδια του. Αὐτὸς ὁ σκύλος γέννησε μὲ τὴν ἴδια του τὴ μάνα, τὴν Ἔχιδνα, ἕνα φτερωτὸ τέρας, τὴν Σφίγγα, μισὸ κορίτσι καὶ μισὴ λέαινα, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε στὴν ἱστορία τοῦ Οἰδίποδος, καὶ τὸν λέοντα τῆς Νεμέας, ποὺ τὸν σκότωσε ἐπίσης ὁ Ἡρακλῆς. Ἡ Ἔχιδνα γέννησε τοῦ Τυφάωνος τὴν Λερναία Ὕδρα, ἕνα νερόφιδο μὲ πολλὰ κεφάλια ποὺ στὴ θέση τους, ἂν κόβονταν, ἀμέσως ξαναφύτρωναν. Ἡ Ὕδρα παριστάνεται κάποτε ἴδια μὲ τὴ μάνα της. Ἀπὸ τὴν Ἔχιδνα γεννήθηκε ἐπίσης ἡ Χίμαιρα, ποὺ φτύνει φωτιά. Στὴ μορφή της ἑνώνονται ἕνας λέοντας, μία αἶγα κι ἕνα φίδι.

9. Ὁ Περσεὺς ἀποκεφαλίζει τὴν Μέδουσα κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο τῶν Ἑσπερίδων, 4ος αἰ.

Ὁ Βελλεροφῶν νίκησε τὴ Χίμαιρα. Διηγοῦνται,[114] πὼς στὴν Ἔχιδνα συνέβησαν τὰ ἴδια ποὺ συνέβησαν καὶ στὰ παιδιά της: ὁ Ἄργος, ποὺ σ' ὅλο του τὸ σῶμα εἶχε μάτια, τὴ σκότωσε στὸν ὕπνο, ἐνῶ ὁ Ἡσίοδος ὑποστηρίζει πὼς ἦταν ἀθάνατη καὶ ἀγέραστη Νύμφη.[115]

Διαφορετικὰ μᾶς παραδόθηκαν γιὰ τὸν ἀδελφὸ τῆς Ἔχιδνας, τὸ φίδι Λάδωνα, καὶ γιὰ τὶς Ἑσπερίδες. Ὁ Λάδων, ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μ' ἕνα ποτάμι τῆς Ἀρκαδίας, ὀνομάζεται συχνότερα φίδι ἀντὶ δράκων. Λένε — ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἀδελφή του Ἔχιδνα — πὼς μάνα του ἦταν ἡ Γαῖα.[116] Ἤ, πὼς ἡ μάνα του ἦταν ἡ Ἔχιδνα καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ πατέρας του ἦταν ὁ Τυφών. Ὁ Λάδων

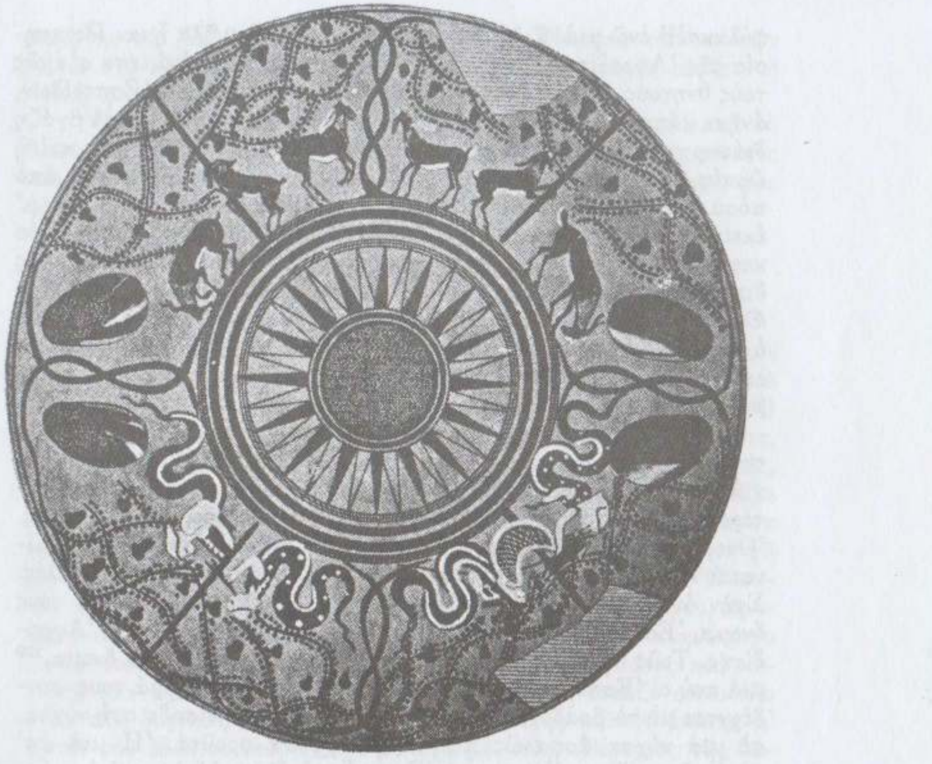

10. Φίδια - Νύμφες, 6ος αἰ.

τοποθετήθηκε φύλακας τοῦ δέντρου μὲ τὰ Χρυσὰ Μῆλα. Ἔμενε στὸ κοίλωμα τῆς μαύρης γῆς,[117] ἢ στὴ νύχτα, ποὺ ἁπλώνεται ἀπὸ τὰ δυτικὰ πέρα στὸν Ὠκεανὸ κι ὅπου ἐπίσης κατοικοῦν[118] καὶ οἱ Ἑσπερίδες, οἱ προστάτριες τοῦ δέντρου. Ἤ, τέλος, πὼς ἦσαν οἱ Ἑσπερίδες κλέφτρες ποὺ κλέβανε ἀπὸ τὰ χρυσὰ μῆλα καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε τὸ φίδι νὰ τυλίγεται γύρω στὸ δέντρο.[119] Ἡ ἱστορία φτάνει ὡς ἐμᾶς σύμφωνα κάθε φορὰ μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο καὶ παριστάνεται ἀνάλογα, μιὰ φορὰ μάλιστα μὲ γοργόνες κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο μὲ τὰ χρυσὰ μῆλα.

Σὲ μιὰν ἱστορία γιὰ τὸ γάμο τοῦ Διὸς μὲ τὴν Ἥρα, ποὺ θ' ἀκολουθήση ἀργότερα, ἡ μάνα Γῆ ἔκαμε νὰ βλαστήση τὸ θαυμάσιο δέντρο ὡς γαμήλιο δῶρο τῆς νύφης.[120] Ἡ Ἥρα τοποθέτησε τὸν

φύλακα[121] ἐνῶ μιὰ ἄλλη διήγηση λέει πὼς τὰ μῆλα ἦσαν ἰδιοκτησία τῆς 'Αφροδίτης,[122] ἡ ὁποία εἶχε θείους κήπους ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς τοὺς θνητούς. 'Οπωσδήποτε, στοὺς θείους κήπους τῶν 'Εσπερίδων, ἀνῆκε κάποιο φίδι, ἐκεῖνος ὁ Λάδων, ποὺ ἡ ἱκανότητά του νὰ βγάζη διάφορους ἤχους τόσο λίγο ξεχνιέται[123] στὴν διήγηση, ὅσο καὶ ἡ ὡραία φωνὴ καὶ τὸ τραγούδι τῶν φυλάκων.[124] Παραλείπεται ἀπὸ πόσα λαρύγγια ὁ Λάδων ἔβγαζε τοὺς ἤχους καὶ ἂν μοιάζανε μ' ἐκείνους τοὺς Τυφῶνος. Τὸ φίδι τῶν 'Εσπερίδων εἶχε συνήθως δύο κεφάλια, κάποτε ὅμως τρία καὶ κάποτε ἑκατό. 'Αντίθετα, στὶς διηγήσεις στὶς ὁποῖες ὁ 'Ηρακλῆς σκότωσε τὸν Λάδωνα, ὑπάρχουν ἄλλες ἐκδοχές, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ὁ ἥρωας — ἢ ἀντὶ γι' αὐτὸν ὁ γίγαντας "Ατλας, ποὺ κρατάει τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ — πῆρε φιλικὰ τὰ μῆλα, εἴτε ἀπὸ τὸ φίδι, εἴτε ἀπὸ τὶς 'Εσπερίδες, εἴτε μὲ τὴ βοήθειά τους, ἀνάλογα μὲ τὸ γοῦστο ἐκείνου ποὺ τὸ διηγεῖται.

Οἱ 'Εσπερίδες θεωροῦνταν θυγατέρες τῆς Νύχτας,[125] ἢ τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς[126] ἢ ἐπίσης τοῦ "Ατλαντος,[127] γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ κείνη τὴν παραλλαγὴ ποὺ τὶς κάνει θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος[128] καὶ τὶς συγχέει μὲ τὶς "Ωρες. 'Ονομαστικὰ ἀναφέρονται κυρίως τρεῖς ἢ τέσσερεις καὶ τόσες φαίνεται νὰ ἦσαν, ἂν καὶ στὶς εἰκόνες παρουσιάζονται πολὺ πιὸ πολλές. Στὴν ὀνομασία τους βασιλεύει μεγάλη ἐλευθερία. Τὸ κοινό τους ὄνομα, 'Εσπερίδες, τὶς συνδέει μὲ τὸν "Εσπερο τὸ ἀστέρι τῆς 'Αφροδίτης. Τοὺς δόθηκε παραπανήσια ἕνας πατέρας μὲ τέτοιο ὄνομα,[129] μιὰ ποὺ οἱ 'Εσπερίδες, ὅπως κι ὁ "Εσπερος, μὲ τ' ὄνομά τους συνδέονται μὲ τὸ βράδυ, τὴ δύση τοῦ ἥλιου καὶ τὴν εἴσοδο στὴ νύχτα, σὲ μιὰ νύχτα ἀσφαλῶς ποὺ κρύβει χρυσὰ φροῦτα. 'Η μιὰ ἀπ' αὐτὲς ὀνομάζεται 'Εσπέρα ἢ 'Εσπερία, ἡ ἄλλη Αἴγλη καὶ ἡ τρίτη 'Ερύθεια ἢ 'Ερυθεΐς, ἀπ' ὅπου ἐξάγεται καὶ ὡς τετάρτη ἡ 'Αρέθουσα, ποὺ ἀλλοῦ θεωρεῖται καὶ θεὰ τῶν πηγῶν.

Μιὰ ἄλλη ὡραία τετράδα ἀπὸ ὀνόματα 'Εσπερίδων εἶναι κι αὐτή: Λιπάρα, «ἡ ἁπαλὴ λάμψη», Χρυσόθεμις, «ἡ χρυσὴ τάξη», 'Αστερόπη, «ἡ ἀστραπή» καὶ 'Υγιεία. Τὸ ὄνομα τῆς Γοργοῦς Μέδουσα ἀπαντᾶται ἐπίσης ὡς ὄνομα μιᾶς ἀπὸ τὶς 'Εσπερίδες. Τὸ ὄνομα Μάψαυρα δηλώνει μιὰ ὀργισμένη θεά, σὰν τὸν ἀνεμοστρόβιλο, μιὰ 'Εσπερίδα σὰν "Αρπυια. Μὲ τὶς "Αρπυιες εἶχαν παρομοιαστῆ οἱ 'Εσπερίδες ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸ σοφὸ 'Επιμενίδη. Μπορεῖ νὰ σκεφθῆ κανεὶς τὴν ὡραία φωνή, γιὰ τὴν ὁποία οἱ 'Εσπερίδες συγκρίνονται μὲ τὶς Σειρῆνες. Οἱ διηγήσεις γιὰ τὶς Σειρῆνες καὶ τὶς "Αρπυιες πρέπει μολαταῦτα νὰ μείνουν ξεχωριστά, λόγω τῆς ἰδιαίτερης μορφῆς καὶ τῆς ἰδιαίτερης λειτουργίας αὐτῶν τῶν θεῶν. 'Αντίθετα, ἡ "Εχιδνα, ὁ Λάδων καὶ οἱ 'Εσπερίδες βρίσκονται

πολὺ κοντά. 'Εδῶ ἀνήκουν ἐπίσης καὶ οἱ Νύμφες τῶν φιδιῶν κάτω στὰ κλήματα, ὅπως εἴπαμε ἤδη. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς παίζει τὴ διπλὴ φλογέρα.

"Οταν οἱ προπάτορές μας ἄκουγαν τόνους φλογέρας κατὰ τὸ δειλινὸ ἢ τὴ νύχτα, ἤξεραν ὅτι σήμαιναν γιὰ μυστηριακὲς τελετὲς καὶ ἐξαγνισμούς· ἤξεραν ἀκόμη, πὼς αὐτὰ μποροῦσαν πολλὲς φορὲς νὰ εἶναι ἀποκρουστικὰ καὶ τρομακτικά.

10

Ο ΑΧΕΛΩΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ

"Οποιος θέλει νὰ διηγηθῆ γιὰ τὶς Σειρῆνες, πρέπει νὰ μνημονεύση καὶ τὸν 'Αχελῷο, τὸ ἐξοχώτερο ἀπὸ τὰ ποτάμια μας, ποὺ πλάι στὸν Φόρκυν[130] ἐθεωρεῖτο πατέρας τῶν Σειρήνων. 'Ο 'Ησίοδος[131] συγκαταλέγει τὸν 'Αχελῷο, μὲ τὶς ἀσημένιες δίνες, στὰ παιδιὰ τῆς Τηθύος καὶ τοῦ 'Ωκεανοῦ, στοὺς ποτάμιους θεούς, ὄχι ὅμως στὴν πρώτη γραμμή. 'Ο "Ομηρος[132] ἀντίθετα, τὸν βάζει πρὶν καὶ ἀπὸ τὸν 'Ωκεανό, τὴν «ἀρχὴ τοῦ παντός». 'Η θάλασσα καὶ τὰ ρεύματα, οἱ πηγὲς καὶ τὰ νερὰ ποὺ ξεπετιοῦνται ἀπὸ τὴ γῆ μποροῦσαν ἐπίσης νὰ πηγάζουν ἀπὸ τὸν 'Αχελῷο. "Οταν ὁ 'Ωκεανὸς παριστάνεται σὰν ἄντρας ἡλικιωμένος μὲ κέρατα ταύρου, πρότυπο αὐτῆς τῆς παράστασης εἶναι ὁ 'Αχελῷος. Στὸ πυκνότριχο ὅμως κεφάλι τοῦ πατέρα 'Ωκεανοῦ φυτρώνουν δαγκάνες καὶ κεραῖες σὰν τοῦ ἀστακοῦ. Τὸ κέρατο τοῦ ταύρου ἔπαιζε σπουδαῖο ρόλο στὴ διήγηση τοῦ 'Αχελώου. 'Ο 'Ηρακλῆς πάλεψε ἐπίσης μ' αὐτὸν τὸν ὑδάτινο θεό, κι ὄχι μονάχα μὲ τοὺς «Γέροντες τῆς θάλασσας» καὶ τὸν Τρίτωνα. 'Ο 'Αχελῷος, ὅπως κι ἐκεῖνοι, ἦταν ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ψάρι. Στὸ κεφάλι ὅμως εἶχε κέρατα καὶ ἕνα ἀπ' αὐτὰ τοῦ ἔσπασε[133] ὁ 'Ηρακλῆς. 'Απὸ τὶς σταγόνες τοῦ αἵματος ποὺ πέσανε ἀπὸ τὸ τραῦμα του γεννήθηκαν οἱ Σειρῆνες: μιὰ γέννηση ὅπως ἐκείνη τῶν 'Ερινύων.

'Η λέξη «σειρῆνες» στὸ ἀρσενικὸ γένος ἦταν χαρακτηριστικὸ ἑνὸς εἴδους μελισσῶν καὶ σφηκῶν. 'Εδῶ φτάνει ἀμέσως στὸ νοῦ μας ἡ Πεμφρηδώ, μιὰ ἀπὸ τὶς Γραῖες. 'Αρχαῖοι καλλιτέχνες καὶ ἀγγειογράφοι παρίσταναν ἐπίσης σειρῆνες ἀρσενικὲς καὶ μὲ γένι. "Οτι ἦταν Σειρῆνες ἀρσενικὲς ἢ θηλυκές, τὸ ἀναγνωρίζουμε ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ πουλιοῦ, στὸ ὁποῖο προστίθεται ἕνα ἀνθρώπινο κεφάλι καὶ συχνὰ ἐπίσης γυναικεῖα στήθη καὶ χέρια. Τὰ νύχια τῶν ποδιῶν τοῦ πουλιοῦ ἔχουν φτειαχτῆ δυνατὰ καὶ μπορεῖ νὰ παρομοιαστοῦν μὲ λιονταρίσια πόδια, σὰν νά 'θελαν νὰ δείξουν στενὴ συγγένεια μεταξὺ Σειρῆνος καὶ Σφιγγός. Τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος

11. Ὁ Ἀχελῷος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, 5ος αἰ.

γίνεται σὰν αὐγό. Οἱ Γραῖες σὰν «κορίτσια ὅμοια μὲ κύκνους» τοὺς μοιάζουν τουλάχιστον στὴν εἰκόνα, ὅπου ἕνα πουλὶ μὲ τὴ μορφὴ τῆς Γοργόνας καὶ δύο ζεύγη φτερῶν ἁρπάζει ἕνα νεογνὸ ποὺ ἀγωνίζεται καὶ τὸ πετάει μακριά. Τέτοιες ἁρπακτικὲς μορφὲς ὅμως συνδέονται περισσότερο μὲ τὶς Ἅρπυιες. Τὸ διακριτικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν Σειρήνων ἐξάλλου — ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σῶμα τους ποὺ θυμίζει πουλὶ — εἶναι ἡ κλίση τους στὴ μουσική. Αὐτὴ τὶς συνδέει μὲ τὶς Μοῦσες· παίζουν λύρα ἢ αὐλό, ἤ, ὅταν παριστάνωνται δυὸ μαζί, ἡ μιὰ παίζει τὸ ἕνα ὄργανο καὶ ἡ ἄλλη τὸ ἄλλο. Τραγουδοῦν κιόλας. Τὸ λένε οἱ διηγήσεις, τὸ φανερώνουν καὶ τὰ ὀνόματά τους καὶ τὸ βλέπουμε στὶς παραστάσεις. Στοὺς τάφους τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς παριστάνονται ὡραιότατες, ἐμπνευσμένες ὄχι ἀπὸ τὰ παραμύθια τῶν ναυτικῶν, ἀλλὰ ἀπὸ παλιὲς καὶ λησμονημένες σήμερα ἱστορίες.

Τὶς βρίσκουμε βέβαια, ὅπως τὴ μεγάλη θεὰ Σκύλλα, στὶς διηγήσεις τῶν ναυτικῶν. Ὁ Ὅμηρος βάζει τὸν πρωτοψεύτη Ὀδυσσέα νὰ μᾶς μιλήση γι' αὐτές. Μᾶς λέει γιὰ δυὸ Σειρῆνες ποὺ δὲν ἔχουν ἰδιαίτερο ὄνομα. Σὲ εἰκόνα παλιοῦ ἀγγείου διαβά-

12. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ Σειρῆνες, 6ος αἰ.

ζουμε τὸ ἑξῆς ὄνομα μιᾶς Σειρῆνος: Ἱμερόπη, «μὲ τὴ φωνὴ ποὺ ξυπνᾶ τὴν νοσταλγία». Ἀργότερα ἀναφέρονται δύο ἰδιαίτερες τριάδες Σειρήνων. Ἡ μία ἀπ' αὐτὲς τὶς τριάδες πρέπει ν' ἀνταποκρίνεται στὶς ὁμηρικὲς Σειρῆνες. Τὰ ὀνόματά τους μᾶς παραδόθηκαν διαφορετικά: Θελξίπεια, Θελξινόη ἢ Θελξιόπη εἶναι ἡ «σαγηνεύτρα»· Ἀγλαόπη, Ἀγλαόφωνος ἢ Ἀγλαόφημη εἶναι «ἐκείνη μὲ τὴ θαυμάσια φωνή»· Πεισινόη ἢ Πασινόη μπορεῖ νά 'ναι ἡ «γοητευτική», σὲ περίπτωση ποὺ ἡ πρώτη παραλλαγὴ εἶναι σωστή. Μιὰ δεύτερη τριάδα Σειρήνων λατρευόταν στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα, στὴν τυρρηνικὴ νότια ἀκτὴ τῆς Ἰταλίας: ἡ Παρθενόπη, ἡ «παρθενική», στὴ Νεάπολη· ἡ Λευκωσία, ἡ «λευκὴ θεά», καὶ ἡ Λιγεία, «αὐτὴ μὲ τὴ θελκτικὴ φωνή», στὰ νότια τῆς Νεάπολης.

Μητέρα τῶν Σειρήνων ποὺ τὶς γέννησε τοῦ Ἀχελώου ἀναφερόταν ἡ Στερόπη[134] (μὲ τὴν ἴδια σημασία ποὺ ἔχει τὸ ὄνομα τῶν Ἑσπερίδων Ἀστερόπη) ἢ μιὰ Μοῦσα.[135] Παλαιότερες διηγήσεις ὅμως μᾶς ἀναφέρουν μιὰν ἄλλη μητέρα. Μερικὲς μάλιστα τὴ σχετίζουνε μὲ τὴν Περσεφόνη. Εἰπώθηκε[136] ὅτι οἱ Σειρῆνες ἦσαν συντρόφισσες τῆς βασίλισσας τοῦ κάτω κόσμου. Μητέρα τους ἦταν ἡ Χθών,[137] τὰ «βάθη τῆς γῆς», καὶ τὶς ἔστελνε ἡ Περσεφόνη. Σ' ἕνα πολὺ ἀρχαῖο ἀγγεῖο βλέπουμε πῶς δύο Σειρῆνες τραγουδοῦν μπροστὰ σὲ θεὰ καθισμένη σὲ θρόνο καὶ στρέφουν στὸ πλοῖο τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ τοῦ ἐπιτίθενται ἀπὸ πάνω δυὸ τεράστια πουλιά. Ἔργο τῶν Σειρήνων ἦταν νὰ ὑποδέχωνται ὅποιους φτάνουν στὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου καὶ μαγεύοντάς τους μὲ τὴ γλυκιὰ μελωδία τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ τραγουδιοῦ τους νὰ τοὺς πηγαίνουν κοντά της. Ὄχι μονάχα τοὺς ἄτυχους ναυτικούς, ἀλλὰ ὅλους ποὺ ἔπρεπε νὰ μποῦνε στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Ἡ σκληρότητα τοῦ θανάτου μαλακώνει καὶ μεταβάλλεται μὲ τὴν τέχνη τους. Ἴσως ἀντρικὲς Σειρῆνες γλύκαιναν τὸ θάνατο τῶν γυναικῶν καὶ γι' αὐτὸ βλέπουμε νὰ παριστάνωνται τέτοιες Σειρῆνες.

Ὁ Ὀδυσσεὺς διηγεῖται ὡς ἑξῆς τὴν ἱστορία τῶν Σειρήνων:[138]

Ἡ Κίρκη τὸν εἶχε προειδοποιήσει ν' ἀποφύγη τὴ φωνὴ καὶ τ' ἀνθισμένα λιβάδια τῶν μαγευτικῶν Σειρήνων. Ἤ, ἂν αὐτὸ ἦταν ἀναπόφευκτο, τότε μποροῦσε μόνο αὐτὸς ν' ἀκούση τὴ φωνή τους, ἀφοῦ προηγουμένως βούλωνε μὲ κερὶ τ' αὐτιὰ τῶν συντρόφων του κι ὁ ἴδιος δενόταν στὸ κατάρτι. Οἱ Σειρῆνες κάθονταν στὸ λιβάδι τους, ποὺ φαινόταν ἀνθισμένο, ἀλλὰ ἦταν — κι ἐδῶ ἡ διήγηση γίνεται μιὰ πραγματικὰ φρικιαστικὴ ἱστορία, ἀσφαλῶς ἕνα παραμύθι ναυτικῶν — ἐπίσης γεμάτο ἀνθρώπινα κόκαλα σκοτωμένων καὶ ξεραμένα δέρματα ἀνθρώπων. Τί εἶπαν στὸν δεμένο ὄρθιο Ὀδυσσέα τὸ πληροφορούμαστε ἐπίσης:[139] «Ἔλα κοντά μας, πολυτραγουδισμένε Ὀδυσσέα, σὺ μεγάλη δόξα τῶν Ἑλλήνων! Σταμάτησε τὸ πλοῖο σου γιὰ ν' ἀκούσης τὴ φωνή μας. Κανεὶς δὲν προσπέρασε ἀπὸ δῶ μὲ τὸ μαῦρο πλοῖο του, χωρὶς ν' ἀκούση τὸ τραγούδι μας! Κυλάει σὰν μέλι ἀπὸ τὸ στόμα μας! Ὅποιος τ' ἄκουσε, ἔφυγε εὐχαριστημένος κι ἀπὸ πρῶτα πιὸ σοφός. Γιατὶ ἐμεῖς ξέρουμε τί ὑπόφεραν στὴν Τροία οἱ Ἕλληνες γιὰ χατήρι τῶν θεῶν. Κι ἐμεῖς ξέρουμε τί συμβαίνει πάντα καὶ παντοῦ πάνω στὴ γῆ!» Ὁ Ὀδυσσεὺς τάχα ἤθελε νὰ πετάξη τὰ δεσμά του, ἀκούοντας αὐτὰ τὰ λόγια. Οἱ σύντροφοί του ὅμως τὸν ἔδεσαν πιὸ σφιχτά. Ἡ ἐπίδρασή τους δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενεύη. Γιατὶ οἱ Σειρῆνες παρουσιάζονταν μὲ τέτοια λόγια ὡς σοφὲς θεὲς τῶν χρησμῶν κι ἔτσι πραγματικὰ τὶς θεωροῦσαν ἐκεῖ ποὺ τὶς λάτρευαν.

Δὲν ἦσαν ὅμως λιγότερο θεὲς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἔρωτος, ὑπηρέτριες τῆς θεᾶς τοῦ κάτω κόσμου. Ἡ θεὰ τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν εἶναι ὡς ἕνα σημεῖο καὶ ἡ ἴδια νεκρή. Οἱ Σειρῆνες ὑπηρετοῦσαν τὸν θάνατο καὶ ἔπρεπε νὰ πεθάνουν καὶ οἱ ἴδιες — ὅπως μᾶς πληροφορεῖ μιὰ διήγηση[140] — σὲ περίπτωση ποὺ περνοῦσε ἕνα πλοῖο καὶ τὸ πλήρωμά του δὲν ἔπεφτε στὰ δίχτυα τους. Ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ σύντροφοί του μπόρεσαν νὰ σωθοῦν, οἱ Σειρῆνες αὐτοκτόνησαν. Ὁ Ἡσίοδος λέει,[141] ὅτι ὁ Ζεὺς ἔδωσε στὶς Σειρῆνες γιὰ νὰ κατοικοῦν τὸ ἀνθόσπαρτο νησὶ Ἀνθεμόεσσα. Αὐτὸ ταιριάζει στὸ γεγονὸς πὼς ἦσαν καὶ θεὲς τοῦ ἔρωτος. Πάνω σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἀνάγλυφη εἰκόνα βλέπουμε μιὰ Σειρῆνα — ποὺ οἱ κνῆμες της καταλήγουν σὲ πόδια πουλιοῦ — νὰ πλησιάζη ἐρωτικὰ ἕναν κοιμισμένο ἄντρα, ὅμοιο μὲ Σάτυρο, ὅπως ἔκαμε ἡ Σελήνη μὲ τὸν Ἐνδυμίωνα. Κάτι ἐρωτικὸ εἶχε τὸ ὠοειδὲς σχῆμα τοῦ σώματος τῶν Σειρήνων σὲ ἀρχαιότερες παραστάσεις. Τὶς παρίσταναν μάλιστα συχνὰ νὰ σφίγγουν πάνω τους μικρόσωμους ἀνθρώπους. Δὲν ὑπηρετοῦσαν μόνο τὴ θεὰ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὸ νὰ μεταφέρουν τοὺς ἴδιους — ἢ τὶς ἐπιθυμίες τους — μὲ χρυσὰ φτερὰ στὸν Οὐρανό.[142]

11
Ο ΘΑΥΜΑΣ, Η ΙΡΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΠΥΙΕΣ

Ὁ Θαύμας, ὁ μεγάλος γιὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γαίας,[143] ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νηρέως καὶ τοῦ Φόρκυος, ἴσως εἶναι ἕνα ἀκόμα ὄνομα τῶν «Γερόντων τῆς θάλασσας». Γι' αὐτὸ λέγεται[144] πὼς εἶναι γιὸς τῆς Τηθύος. Ὅπως λέει τ' ὄνομά του, ὁ Θαύμας ἦταν ἕνα «θαλάσσιο θαῦμα», μὲ τὴν ἴδια ἔννοια ποὺ μᾶς παρουσιάζονται τ' ἀδέλφια του καὶ ὁ Πρωτεύς. Μιλήσαμε ἤδη πιὸ πάνω γιὰ τὴν τέχνη τους νὰ μεταμορφώνωνται καὶ νὰ κάνουν μαγεῖες. Οἱ κόρες ποὺ ἡ Ὠκεανὶς Ἠλέκτρα ἔδωσε στὸν Θαύμαντα[145] εἶναι ἡ Ἶρις, ἡ θεὰ μὲ τ' ὄνομα «οὐράνιο τόξο», καὶ οἱ Ἅρπυιες. Αὐτὲς οἱ θεὲς ἀνακατεύονταν στὰ συμβάντα καὶ τὰ πεπρωμένα τῶν θνητῶν.

Ἡ Ἶρις, μὲ γρήγορα πόδια καὶ μεγάλα φτερά, ἦταν Ἀγγελιοφόρος («ἄγγελος»). Λατρευόταν στὸ νησὶ τῆς Ἑκάτης, κοντὰ στὴ Δῆλο. Καὶ ἡ Ἑκάτη ὀνομαζόταν κάποτε «Ἄγγελος». Τὴν θεωροῦσαν μ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα ὡς κόρη τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διός. Μαθαίνουμε ἀκόμα:[146] Ἡ Ἑκάτη ἔκλεψε τὴν ἀλοιφὴ τῆς ὀμορφιᾶς τῆς μητέρας της καὶ τὴν χάρισε στὴν ἀντίπαλό της Εὐρώπη. Ὅταν ἡ Ἥρα θέλησε γι' αὐτὸ νὰ τιμωρήση τὴν Ἑκάτη, αὐτὴ κατέφυγε πρῶτα στὸ κρεβάτι μιᾶς λεχοῦς, μετὰ στὴ συνοδεία μιᾶς κηδείας καί, τελικά, στὴν Ἀχερουσία λίμνη, στὸν κάτω κόσμο, ὅπου ἐξαγνίστηκε ἀπὸ τοὺς Καβείρους. Ἱστορία τῆς Ἑκάτης ἐντελῶς χαρακτηριστική. Θ' ἀκούσουμε ἀμέσως πῶς ἡ Ἶρις ἔφτασε ἐπίσης στὸν κάτω κόσμο. Μιὰ μορφὴ μὲ τὴν ὁποία ταυτίζεται ἡ Ἶρις εἶναι ἡ Εἰδοθέα, κόρη τοῦ Πρωτέως, ποὺ τὸ ὄνομά της δηλώνει ὁρατὴ ἐμφάνιση («εἶδος» = μορφή), ὅπως εἶναι τὸ οὐράνιο τόξο. Γιὰ ποιὰ αἰτία, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά της, ἡ Ἶρις ἦταν ἀγγελιοφόρος τοῦ Οὐρανοῦ καὶ μποροῦσε νὰ σταλῆ ἀπὸ τοὺς θεοὺς στὸν κάτω κόσμο, τὸ διηγεῖται ὁ Ἡσίοδος.[147]

Μακριὰ ἀπὸ τοὺς θεοὺς μένει ἡ μισητὴ Στύξ, στὸ φημισμένο της παλάτι, κάτω ἀπὸ ψηλοὺς βράχους. Ὁ οὐρανὸς στηρίζεται κεῖ πάνω σὲ ἀσημένιες κολῶνες. Ἡ Ἶρις σπάνια πηγαίνει ὡς ἐκεῖ πάνω ἀπὸ τὰ πλάτη τῆς θάλασσας. Ὅταν ὅμως ξεσποῦν διχόνοιες καὶ μαλώματα μεταξὺ τῶν ἀθανάτων, ἢ ἂν κανεὶς πάνω στὸν Ὄλυμπο πῆ ψέματα, τότε ὁ Ζεὺς στέλνει τὴν Ἶρι νὰ φέρη σὲ χρυσὸ κύπελλο τὸ κρύο νερὸ μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα, ποὺ πέφτει ἀπὸ ψηλὸ βράχο. Αὐτὸ εἶναι τὸ νερὸ τῆς Στυγός. Τὸ νερὸ αὐτὸ κυλᾶ ἐπίσης μέσα στὸ κέρας τοῦ Ὠκεανοῦ, κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, στὸ βαθὺ σκοτάδι. Τὸ ρεῦμα του παίρνει δέκα δρόμους. Ἐννιὰ βραχίονες διατρέχουν τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα. Ἕνας βραχίονας χύνεται ἀπὸ τοὺς βράχους

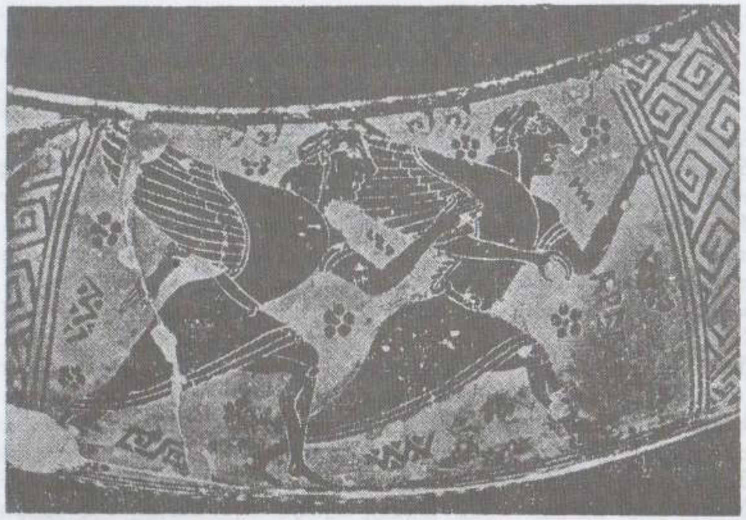

13. *Οἱ Ἅρπυιες, 7ος αἰ.*

γιὰ τιμωρία τῶν θεῶν. Ἂν κάποιος τους ὁρκιστῆ σ' αὐτὸ τὸ νερὸ ψέματα, πέφτει ἀμέσως χωρὶς πνοὴ κι ἔτσι χωρὶς ζωὴ μένει ἕναν ὁλόκληρο ἐνιαυτό. Δὲν μετέχει πιὰ ποτὲ στὴν «ἀμβροσία» καὶ τὸ «νέκταρ», στὸ φαγητὸ καὶ τὸ πιοτὸ τῶν ἀθανάτων, ἀλλὰ μένει ἄφωνος καὶ ἀναίσθητος στὴν κατοικία του. Ὅταν ὁ ἐνιαυτὸς περάση, τὸν περιμένουν ἄλλες πολὺ χειρότερες τιμωρίες. Ἐννιὰ χρόνια εἶναι ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὴν προστασία καὶ τὸ συμπόσιο τῶν θεῶν. Μόλις στὸν δέκατο ἐνιαυτὸ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ πάρη μέρος στὶς συναθροίσεις τους.

Οἱ Ἅρπυιες εἶναι, ὅπως ἡ Ἶρις, γρήγορες στὰ πόδια καὶ φτερωτές. Ἐμφανίζονται σπάνια μὲ τὴ μορφὴ πουλιοῦ, ὅπως οἱ Σειρῆνες. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὅταν εἰκονίζωνται μὲ ἀνθρώπινα δάχτυλα, πάλι εἶναι γαμψά, γιὰ ν' ἁρπάζουν. Τὸ ὄνομά τους σημαίνει βέβαια «οἱ ἁρπαχτικές». Μὲ τὴν ἴδια σχεδὸν σημασία τῆς λέξης Ἅρπυια χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη θύελλα ἢ ἄελλα, «ἀνεμοστρόβιλος». Ἂν ἐξαφανιζόταν κάποιος στὴ θάλασσα σὰν τὸν Ὀδυσσέα, τότε λέγανε:[148] «τὸν ἅρπαξαν οἱ Ἅρπυιες». Στὴν πασίγνωστη περίπτωση τῶν θυγατέρων τοῦ Πανδάρεω, ποὺ βλέπουμε στὴν Ὀδύσσεια, προστίθεται ἀκόμα:[149] οἱ Ἅρπυιες παρέδιδαν τὰ ἄτυχα κορίτσια ποὺ ἁρπάχτηκαν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πεθαμένου πατέρα τους στὴν

ὑπηρεσία τῶν Ἐρινύων. Ξέρουμε πὼς οἱ Ἐρινύες καὶ οἱ Ἅρπυιες μοιάζανε τόσο πολύ, ὥστε τὶς συγχέανε. Ἄλλη ὁμοιότητα ποὺ εἶχαν οἱ Ἅρπυιες μὲ τὴ Μέδουσα φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ μορφὴ τῆς Γοργοῦς, ποὺ φέρνει μιὰ Ἅρπυια μὲ τέσσερα φτερὰ καὶ ποὺ μποροῦσαν νὰ τὴ δοῦν σὰ Σειρῆνα. Κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὅτι, ὅπως λέει ὁ Ὅμηρος,[150] μιὰ Ἅρπυια ποὺ λεγόταν Ποδάργη «ταχύπους», τὴν ἅρπαξε, ἐνῶ τριγύριζε στὶς ἀκτὲς τοῦ Ὠκεανοῦ, ὁ Ζέφυρος καὶ ἔτσι γέννησε τοὺς ἀθάνατους ἵππους τοῦ Ἀχιλλέως τὸν Ξάνθο καὶ τὸν Βαλίο. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἀπὸ τὸν λαιμὸ τῆς ἀποκεφαλισμένης Μεδούσης ξεπετάχτηκε ἕνα θαυμάσιο ἄλογο καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἴδια παραστάθηκε ἀπὸ ἀρχαίους καλλιτέχνες, πότε μὲ σῶμα καὶ πότε μὲ κεφάλι ἀλόγου. Φαίνεται πὼς οἱ πρόγονοί μας ἔμαθαν κάποτε νὰ θαυμάζουν τὴν ταχύτητα τοῦ ἀλόγου, ὅσο ἄλλοτε τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν πουλιῶν. Ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει δύο Ἅρπυιες:[151] τὴν Ἀελλώ, ποὺ ὀνομάζεται καὶ Ἀελλόπους, «μὲ τὰ πόδια τὰ γρήγορα σὰν τὸν ἄνεμο», καὶ τὴν Ὠκυπέτη, ποὺ λέγεται ἐπίσης Ὠκυθόη ἢ Ὠκυπόδη — γιὰ τὸ γρήγορο πέταγμα καὶ τὰ γρήγορα πόδια της. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ Ἅρπυιες, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Σειρῆνες καὶ οἱ Γραῖες, εἶναι ἄλλοτε δύο καὶ ἄλλοτε τρεῖς, μᾶς παραδόθηκε ἕνα τρίτο ὄνομα, ἡ Κελαινὼ (σκοτεινή).[152] Τὸ ὄνομα αὐτὸ τὸ ἔχει καὶ ἡ κόρη τοῦ Ἄτλαντος. Κόρες τοῦ Ἄτλαντος ἦσαν οἱ Ἑσπερίδες. Σ' αὐτὲς ἀνήκει μία μὲ τὸ ὄνομα Μάψαυρα (ἀνεμοστρόβιλος). Ἐχθροὶ τῶν Ἁρπυιῶν, ποὺς τὶς νίκησαν, ἦσαν οἱ φτερωτοὶ γιοὶ τοῦ Βορέου, τοῦ βορρᾶ, ὁ Κάλαϊς καὶ ὁ Ζήτης. Τὶς ἐνίκησαν στὴν ἱστορία τοῦ τυφλοῦ μάντη Φινέως. Οἱ Ἅρπυιες κατέβηκαν σὰν μεγάλα πουλιά, ἅρπαξαν ἢ λέρωσαν τὸ φαγητό του. Στὴν ἱστορία ποὺ μᾶς διηγεῖται ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος,[153] ἐμφανίζεται ἐπίσης ἡ Ἶρις καὶ προσκαλεῖ τοὺς Βορεάδες νὰ καταδιώξουν μὲ τὰ ξίφη τους τοὺς «σκύλους τοῦ μεγάλου Διὸς» — πράγμα ποὺ ἦταν ἀντίθετο στοὺς «νόμους τῆς φύσης», ἀντίθετο στὴν Θέμιν. Κυνηγοὶ καὶ κυνηγημένοι σταμάτησαν σ' ἐκεῖνο τὸ νησί, ποὺ πρῶτα τὸ λέγαν Πλωταὶ (οἱ πλέουσες), καὶ γύρισαν πίσω καὶ ἀπὸ τότε τ' ὀνομάζουν Στροφάδες (τὸ νησὶ τῆς στροφῆς). Οἱ Ἅρπυιες βυθίστηκαν στὰ βάθη τῆς γῆς, κάτω ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἐνῶ ἡ Ἶρις ξαναγύρισε στὸν Ὄλυμπο.

12

ΟΙ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΝΗΡΕΩΣ

Ἡ Ὠκεανὶς Δωρὶς[154] γέννησε τοῦ Νηρέως πενήντα θυγατέρες, τὶς φημισμένες θεὲς τῆς θάλασσας Νηρηίδες. Βλέπουμε

τὶς θελκτικὲς αὐτὲς θεὲς — παλαιότερα ντυμένες καὶ ἀργότερα γυμνὲς — νὰ καβαλικεύουν μυθικὰ ζῶα τῆς θάλασσας ἢ ἕναν Τρίτωνα. Τὸ ἀρχαιότερο μυθικὸ ζῶο αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ποὺ μᾶς διασώθηκε σὲ εἰκόνα, εἶναι ἕνα σκυλόψαρο — ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω σκυλὶ καὶ ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ψάρι, δὲν τὸ καβαλικεύει ὅμως καμιὰ νηρηίς. Πρέπει τώρα νὰ μιλήσωμε γι' αὐτὲς τὶς ὄμορφες θεὲς ποὺ, ὅπως λέν, ἔχουν πρόσωπο σὰν μπουμπούκι.[155]

Ὁ ἀριθμὸς πενήντα γιὰ τὶς θυγατέρες τοῦ Νηρέως μᾶς παραδίνεται συγκεκριμένα πολλὲς φορὲς καὶ ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο,[156] ἂν καὶ αὐτὸς ἀναφέρει πενήντα μία· σ' αὐτὲς ἀσφαλῶς συγκαταλέγεται καὶ μία δεύτερη Δωρίς. Τὰ ὀνόματά τους δὲν εἶναι σὲ ὅλες τὶς ἀριθμήσεις ὅμοια. Οἱ ποιητές μας ἀγαποῦσαν αὐτὰ τὰ ὀνόματα καὶ γι' αὐτό, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, γεμίζανε μ' αὐτὰ πολλοὺς στίχους τους, χωρὶς νὰ φοβοῦνται πὼς μὲ τὴν ἁπλὴ ἀπαρίθμηση θὰ κούραζαν τοὺς ἀκροατές. Ἔτσι, ἂς ἐπιτραπῇ καὶ στὴ μυθολογία μας αὐτή, στὸ τέλος τῶν διηγήσεων γιὰ τὶς ἀρχαῖες θεότητες ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸν Ὄλυμπο, νὰ ἐπαναλάβουμε τὰ ὀνόματα τῶν Νηρηίδων, ὅπως μᾶς τὰ παραδίνει ὁ Ἡσίοδος.[157]

Ἀπὸ τὴ σημασία τοῦ ὀνόματος τῆς καθεμιᾶς συμπεραίνουμε τὴν ἰδιότητά της. Τὰ πενήντα ἕνα ὀνόματα εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ Πλωτὼ (πλέει), ἡ Εὐκράντη (ὁδηγεῖ στὴν ἐκπλήρωση), ἡ Σαὼ (σώζει), ἡ Ἀμφιτρίτη (ἔγινε σύζυγος τοῦ Διός, ὅπως θὰ δοῦμε), Εὐδώρα (ἡ θεὰ μὲ τὰ καλὰ δῶρα), ἡ Θέτις (γι' αὐτὴν κάναμε ἤδη λόγο καὶ θὰ ξαναμιλήσουμε πιὸ κάτω), Γαλήνη, Γλαύκη (ἡ θαλασσοπράσινη), Κυμοθόη, Σπηιὼ (κάτοικος τῶν σπηλαίων), Θόη (ἡ σβέλτη), Ἁλία (ἡ κάτοικος τῆς θάλασσας), Πασιθέα, Ἐρατὼ (ξυπνᾶ τὴν ἐπιθυμία: ἔτσι λέγαν ἐπίσης μιὰ Μοῦσα), Εὐνίκη, Μελίτη, Εὐλιμένη (ἡ θεὰ τοῦ καλοῦ λιμανιοῦ) καὶ Ἀγαύη (ἡ ὑπερήφανη), Δωτώ, Πρωτώ, Φέρουσα, Δυναμένη, Νησαίη, Ἀκταίη, Πρωτομήδεια (ἡ πρώτη κυρίαρχος), Δωρὶς (ποὺ, ὅπως ἡ Εὐδώρα, εἶναι Ὠκεανίς· τὰ δυὸ ὀνόματα ἔχουν τὴν ἴδια σημασία). Πανόπεια, Γαλάτεια (τὴν ἐρωτεύθηκε ὁ Κύκλωψ Πολύφημος, ὁ κατοπινὸς ἐχθρὸς τοῦ Ὀδυσσέως. Ἀγαπήθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὸν ὡραῖο Ἄκιν, αὐτὴ ἡ ὅμοια μὲ τὴν Ἀφροδίτη θεὰ τῆς θάλασσας). Ἱπποθόη καὶ Ἱππονόη (ἡ γρήγορη σὰν φοράδα καὶ ἡ ὁρμητικὴ σὰν φοράδα ἐπίσης). Ἡ Κυμοδόκη (μαζεύει τὰ κύματα), ἡ Κυματολήγη (καταπραΰνει τὰ κύματα). Κυμὼ (ἡ θεὰ τῶν κυμάτων), ἡ Ἠιόνη (θεὰ τοῦ γιαλοῦ). Ἁλιμήδη, Γλαυκονόμη καὶ ἡ Ποντοπόρεια, ἡ Λειαγόρη καὶ ἡ Εὐαγόρη (μιλοῦσε ὡραῖα), ἡ Λαομήδεια (κυρίαρχος τοῦ λαοῦ), ἡ Πολυνόη καὶ ἡ Αὐτονόη (χαρίζουν νόηση καὶ ἔμπνευση). Λυσιάνασσα (λυτρώτρια), Εὐάρνη,

14. Ὁ Νηρεύς, ἡ Δωρὶς καὶ οἱ Νηρηίδες, 5ος αἰ.

Ψαμάθη (θεὰ τῆς ἄμμου), ἡ Μενίππη (θαρραλέα φοράδα), Νησώ, Εὐπόμπη, Θεμιστὼ (παρόμοια θεὰ μὲ τὴν μεγάλη Θέμιν), Προνόη καὶ Νημερτὴς (ἡ ἀλάνθαστη θεά, ποὺ ἀκριβῶς γι' αὐτό, μὲ τὸ νὰ ξέρη καὶ νὰ λέη τὴν ἀλήθεια, μοιάζει τοῦ ἀθάνατου πατέρα της).

Ἐδῶ ὁ Ἡσίοδος κλείνει τὸν κατάλογο τῶν Νηρηίδων. Σὲ ἄλλες ἀπαριθμήσεις βλέπουμε διαφορετικὰ ὀνόματα. Δὲν θεωροῦνταν ὅλες κόρες τῆς Δωρίδος. Στοὺς κατοπινοὺς χρόνους οἱ ἀρχαῖοι ἤθελαν νὰ διακρίνουν μεταξὺ τῶν ὅρων: Νηρεΐδες καὶ Νηρηίδες, ὥστε ὁ τελευταῖος τύπος νὰ σημαίνη ἐπίσης: Δωρίδες.[158] Αὐτὴ ἡ διάκριση δὲν βασίζεται σὲ καμιὰ ἀρχαία διήγηση. Ἀπὸ τὶς ἄλλες Νηρηίδες, ποὺ δὲν ἀναφέρει ὁ Ἡσίοδος, ἡ Ἀψευδὴς — τὴν συναντᾶμε ἤδη στὸν Ὅμηρο[159] — ἔχει τὴν ἰδιότητα τοῦ πατέρα, ὡς θεοῦ ποὺ λέει πάντοτε τὴν ἀλήθεια. Οἱ θεὲς τῆς θάλασσας ἦσαν ἐπίσης θεὲς - μάντισσες. Ἀπὸ τὶς παλαιότερες, ἡ Τηθὺς κάτεχε στοὺς Ἐτρούσκους ἕνα μαντεῖο. Οἱ ἐγγονές της, οἱ κόρες τοῦ Νηρέως — ἔτσι πιστευόταν — σώσανε κάποιους ναυτικοὺς ἀπὸ θαλάσσιο κίνδυνο. Αὐτὲς φανερώσανε στοὺς ἀνθρώπους τὰ μυστήρια τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Περσεφόνης. Ἕνας ὕμνος, ποὺ ἀποδίδεται στὸ μουσικὸ Ὀρφέα,[160] μᾶς μιλάει γι' αὐτό. Ἡ ἴδια ἡ διήγηση δὲν διασώθηκε. Τὰ σχετικὰ μ' ἕνα γιὸ τοῦ Νηρέως, τὸν Νηρίτη, καὶ οἱ ἔρωτές του μὲ τὴν Ἀφροδίτη ἀνήκουν στὸ κεφάλαιο τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ ἔρωτος, ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ τώρα.

15. Ἡ Ἀφροδίτη πάνω στὴ Χήνα, 5ος αἰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος

Ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος δὲν ἦταν ποτὲ μόνο δική μας. Εἶναι ἡ ἴδια θεότητα ποὺ λατρέψανε οἱ ἀνατολικοὶ γείτονές μας, ὑπὸ βάρβαρα ὀνόματα, ὅπως Ἰστὰρ ἢ Ἀστορέτ, ποὺ ἐμεῖς τὴν ἀποδώσαμε ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομα Ἀστάρτη. Στὴν ἀνατολὴ ἦταν ἡ θεὰ μὲ τὴν ἰδιαίτερη δίψα γιὰ ἔρωτα καὶ ποὺ συγχρόνως σκόρπιζε τὸ ἀπεριόριστο ἐρωτικὸ πάθος. Σ' αὐτὴν ἀνῆκε τὸ νυχτερινὸ καὶ πρωινὸ ἀστέρι τοῦ οὐρανοῦ — ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη — κι ἀπὸ τὰ ζῶα προπάντων τὸ περιστέρι. Οἱ ἱστορίες ποὺ διηγήθηκαν γι' αὐτὴν δὲν εἶναι ἴδιες μὲ τὶς δικές μας, ἀλλὰ θυμίζουν τὶς δικές μας διηγήσεις γιὰ τὴ θεὰ τοῦ ἔρωτος. Ἀκοῦμε τὰ ἑξῆς:[161] Τὰ ψάρια βρῆκαν στὸν ποταμὸ Εὐφράτη ἕνα θαυμάσιο μεγάλο αὐγό. Τὸ σπρώξανε στὴν παραλία· τὸ κλώσσησε μιὰ περιστέρα κι ἀπὸ κεῖ γεννήθηκε ἡ θεά, γιὰ τὴν ὁποία λένε, πὼς εἶναι ἡ εὐμενέστερη καὶ ἡ σπλα-

χνικότερη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Στὴν ἱστορία γιὰ τὸν νεαρὸ ἐραστὴ τῆς θεᾶς, τὸν Ταμμοὺζ (ἢ ὅπως τὸν λέμε ἐμεῖς Ἄδωνι, χρησιμοποιώντας τὴν σημιτικὴ μορφὴ τοῦ ὀνόματός του «κύριέ μου», στὴν ἀρχικὴ ἱστορία γιὰ τὸν Ἄδωνι) ἦταν αὐτὴ πιθανῶς ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγάπη.

Σ' ἐμᾶς συνδέθηκε ἡ ἀνάλογη διήγηση μὲ τὴν Ἀφροδίτη, τὴ θεὰ τοῦ Ἔρωτος, ποὺ τ' ὄνομά της θυμίζει λίγο τὸ «Ashtoret». Σ' ἐκείνη τὴν ἱστορία μένει ἡ Ἀφροδίτη ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν Ὀλυμπίων θεοτήτων, καὶ ἐξακολούθησε νὰ εἶναι ἔξω, ἀκόμα καὶ ὅταν ἔγινε δεκτὴ ἀνάμεσά τους. Ἔμενε ἔξω γιατὶ ἡ δύναμή της ἁπλωνόταν σὲ μεγαλύτερες περιοχές, ὅπως καὶ τῆς Ἑκάτης, μὲ τὴν ὁποία μοιάζει πολὺ ὅταν τὴν βρίσκουμε μὲ τὸ ὄνομα Ἀφροδίτη Ζερυνθία στὶς θρακικὲς ἀκτὲς ἢ ὡς Γενετυλλίδα στὶς ἀττικές, νὰ δέχεται θυσίες σκύλων.

Γιὰ τοὺς Ἀθηναίους[162] ἦταν ἡ ἀρχαιότερη Μοῖρα. Ἐθεωρεῖτο[163] ἐπίσης κόρη τοῦ Κρόνου, μαζὶ μὲ τὶς Μοῖρες καὶ τὶς Ἐρινύες. Ἡ διήγηση γιὰ τὴν ἄμεση προέλευσή της ἀπὸ τὸν Οὐρανό, ποὺ ὑποδηλώθηκε ἤδη, συνέδεσε παντοτινὰ τὴ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος μὲ τὴ θάλασσα. Γιὰ μᾶς ἦταν ἡ Ἀναδυομένη, ἡ θεὰ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τ' ἁρμυρὰ κύματα καὶ ὀνομαζόταν ἐπίσης μὲ τὴν προσωνυμία Πελαγία, «ἡ θεὰ τοῦ πελάγους».

Δύο ἀπὸ τὶς ἄλλες της προσωνυμίες τῆς δίνονταν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ κείνους ποὺ προτιμοῦσαν τὸν ἔρωτα τῶν ἀγοριῶν. Σχετικὰ μὲ τὴν ἰδέα τους αὐτὴ μᾶς μιλᾶ ὁ Πλάτων. Καὶ παίρνοντας ἀπ' αὐτὸ ἀφορμή, κάνει τὴ διάκριση μεταξὺ μιᾶς Ἀφροδίτης Πανδήμου — τοῦ κοινοῦ ἔρωτος — καὶ τῆς Ἀφροδίτης Οὐρανίας — τοῦ οὐρανίου ἔρωτος. Στὴν πραγματικότητα ἡ λέξη Πάνδημος ἐκφράζει τὴν παρουσία τῆς θεᾶς σ' ὅλα τὰ στρώματα ἑνὸς λαοῦ, τὰ ὁποῖα βέβαια κατὰ κάποιο τρόπο συνδέει. Τὸ ὄνομα Οὐρανία βεβαιώνει τὴν προέλευσή της ὡς ἀνατολικῆς θεᾶς τοῦ Οὐρανοῦ. Σ' αὐτὴν ἀποδημοῦσαν οἱ πιστοί της — ὅπως συνέβαινε στὴν Κόρινθο — σ' ἕνα ἱερὸ ποὺ βρισκόταν ψηλά, πάνω στὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ. Ἐδῶ τοὺς ὑποδέχονταν φιλικὲς ἱέρειες.[164] Οἱ δύο αὐτὲς προσωνυμίες φαίνονται ἑνωμένες μὲ μιὰ τρίτη καὶ φτειάχνουν μιὰ τριάδα, ὅπως συμβαίνει στὴν πολὺ ἀρχαία λατρεία της στὴ Θήβα, ὅπου ἡ θεὰ ὀνομαζόταν μὲ τὸν τρίτο τύπο: Ἀποστροφία.

Δὲν ἦταν βέβαια σ' ἐμᾶς τὸ ὄνομα Ἀφροδίτη τὸ μοναδικὸ ὄνομα τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ ἔρωτος. Ὀνομαζόταν ἐπίσης μὲ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα Διώνη. Ἔτσι ἀντηχεῖ ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ Διός. Μπορεῖ κιόλας νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν λατινικὴ Διάνα. Διώνη σημαίνει: θεὰ τοῦ γαλάζιου οὐρανοῦ. Ἡ Διώνη ἦταν ἐπίσης γνωστὴ

καὶ ὡς θεὰ τῶν νερῶν. Στὴν Δωδώνη λατρεύτηκε μαζὶ μὲ τὸν Δία ὡς πηγαῖο θεό, ὡς σύζυγος τοῦ ὕψιστου θεοῦ καὶ ὡς θεὰ τῶν πηγῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία δέχονταν χρησμούς. Ὁ Ἡσίοδος τὴν συναριθμεῖ στὶς Ὠκεανίδες.[165] Γιὰ τοὺς ὀρφικοὺς ἡ Διώνη ἦταν κόρη τοῦ Οὐρανοῦ.[166] Ἡ θεμελίωση τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης ἀναγόταν σ' ἕνα περιστέρι.[167] Ἐκεῖνοι, ὅπως ὁ Ὅμηρος,[168] ποὺ θέλαν νὰ ὑποτάξουν τὴ μεγάλη θεὰ Ἀφροδίτη τελείως στὸν Δία, τὴν παρουσίασαν ὡς κόρη τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης.

Πλάι σ' αὐτὴ τὴ διήγηση γιὰ τὴν καταγωγὴ τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὸν Δία καὶ τὴν Διώνη συμβάδιζε καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἄμεσης καταγωγῆς της ἀπὸ τὸν Οὐρανό, μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζουν οἱ ἱστορίες γιὰ τὴν μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος.

1
Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Ἡ σχετικὴ μὲ τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης διήγηση περιέχεται στὸν Ἡσίοδο. Ἀποτελεῖ τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας γιὰ τὸν Οὐρανό, τὴ Γαῖα καὶ τὸν Κρόνο. Ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ πρῶτο ταξίδι τῆς θεᾶς στὴν Κύπρο, ὅπου βρίσκονται τὰ ἀρχαιότερα καὶ ἐπιφανέστερα ἱερά της, στὴν Πάφο καὶ τὴν Ἀμαθοῦντα. Ἡ ἱστορία μεταδόθηκε μ' ἕναν ὕμνο ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ὅμηρο. Πρῶτα θ' ἀναφέρουμε τὴν ἀρχικὴ διήγηση.[169]

Τὰ ἀποκομμένα γεννητικὰ μόρια τοῦ πατέρα Οὐρανοῦ πέσανε στὴν ἀεικίνητη θάλασσα. Ἐκεῖ τὰ πέταξε ὁ Κρόνος ἀπὸ τὴν ξηρά. Πολὺν καιρὸ πλέανε ἐδῶ καὶ κεῖ. Γύρω τους σχηματίστηκε λευκὸς ἀφρὸς ἀπὸ τ' ἀθάνατο δέρμα. Ἕνα κορίτσι ξεπετάχτηκε ἀπὸ κεῖ μέσα καὶ μεγάλωσε. Πρῶτα, κολυμπώντας, ἦρθε στὰ Κύθηρα καὶ κατόπιν στὴν Κύπρο. Ἔτσι, βγῆκε ἀπὸ τὸ νερὸ ἡ ὡραία, ντροπαλὴ θεά. Κάτω ἀπὸ τ' ἁπαλὰ πόδια της φύτρωνε τρυφερὸ χορτάρι. Οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι τὴν ὀνομάζουν Ἀφροδίτη, γιατὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν ἀφρό. Τὴν ὀνομάζουν ἐπίσης Κυθερεία, γιατὶ πρωτοκολύμπησε πρὸς τὰ Κύθηρα. Ὁ Ἔρως καὶ ὁ Ἵμερος — ὁ «πόθος», τὸ ταίρι τοῦ θεοῦ τοῦ ἔρωτος — τὴν συνοδεύανε ἀμέσως ἀφοῦ γεννήθηκε καὶ ἔγινε θεά. Σ' αὐτήν, ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἔλαχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὸ τὸ ἔργο: τὰ ψιθυρίσματα τῶν κοριτσιῶν, τὰ χαμόγελα καὶ τ' ἀστεῖα, ὁ γλυκὸς πόθος, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ γλυκύτητα.

Πιὸ κάτω ὁ Ὁμηρικὸς ὕμνος[170] λέει πῶς οἱ Ὧρες ὑποδέχτηκαν τὴν Ἀφροδίτη στὴν Κύπρο καὶ τὴν ντύσανε. Οἱ Ὧρες εἶναι οἱ κόρες τῆς Θέμιδος, τῆς θεᾶς τῶν φυσικῶν νόμων, ποὺ ἐξουσιάζουν τὶς σχέσεις τῶν δύο φύλων. Ἡ θεὰ τῆς γυμνῆς θεᾶς ἦταν — ἔτσι νόμιζαν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, σὲ ἀρχαιότερες ἐποχὲς — ἐνάντια στὴν Θέμιν. Μόνο ντυμένη, στεφανωμένη καὶ στολισμένη μποροῦσε νὰ ὁδηγηθῆ στοὺς θεούς. Ὅλοι τὴν φιλοῦσαν, ὅταν τὴν ἀντίκρυζαν, τῆς κρατοῦσαν τὸ χέρι καὶ τὴν ἐπιθυμοῦσαν γιὰ γυναίκα τους σὲ μόνιμο γάμο. Οἱ ἱστορίες τῶν γάμων της θ' ἀκολουθήσουν σὲ λίγο. Τέλος, ἀναφέρουμε ἐδῶ ἐκείνη τὴν διήγηση ποὺ λέει, πὼς ἡ Ἀφροδίτη γεννήθηκε ἀπὸ ἕνα κοχύλι καὶ μὲ τὸ κοχύλι αὐτὸ βγῆκε στὰ Κύθηρα.[171] Στὴν πόλη Κνίδο, στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου πρῶτα - πρῶτα γνήσιοι Ἕλληνες καὶ ὄχι Ἀνατολίτες τολμήσανε νὰ ἐκθέσουν μιὰ γυμνὴ Ἀφροδίτη — τὸ περίφημο ἄγαλμα τοῦ γλύπτη Πραξιτέλη — τὸ κοχύλι ἀνῆκε στὴ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος καὶ ἐθεωρεῖτο ἱερό.

2
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΑΙ ΝΗΡΙΤΗΣ

Ἡ ἐρωτικὴ ἱστορία ποὺ ἡ Ἀφροδίτη εἶχε στὴ θάλασσα, πρὶν ἀκόμα βρεθῆ μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, συνδέθηκε μ' ἕνα κοχύλι. Ὁ κατοπινὸς ἀφηγητὴς ὀνομάζει τὴν Ἀφροδίτη θυγατέρα τοῦ Διός. Πραγματικά, ἡ ἱστορία τούτη μεταφέρει στὴ θάλασσα τὴν προολύμπια περίοδο τῆς θεᾶς.

Βρισκόταν — ἔτσι ἀρχίζει ἡ διήγηση — ἕνα κοχύλι,[172] μικρὸ ἀλλὰ χαριτωμένο, στὸ καταξάστερο νερό, ἀνάμεσα στὰ βράχια, μέσα στὴ θάλασσα: τὸ λέγαν Νηρίτη καὶ ἦταν ὁ μοναχογιὸς τοῦ Νηρέως. Ὁ Ἡσίοδος ξέρει μόνο τὶς πενήντα κόρες. Καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπίσης. Γιὰ τὸ γιὸ μιλᾶν οἱ ἄνθρωποι στὰ παραθαλάσσια. Ἦταν ὁ ὡραιότερος ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσο ἡ Ἀφροδίτη κατοικοῦσε στὴ θάλασσα, χαιρόταν μαζί του καὶ ζοῦσε μ' αὐτὸν σὰν μ' ἕναν ἀγαπημένο της. Ὅταν ἦρθε ὁ καιρὸς πού, μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ πεπρωμένου, ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθῆ στοὺς Ὀλύμπιους καὶ τὴν προσκάλεσε ὁ Πατέρας, θέλησε νὰ πάρη μαζί της στὸν Ὄλυμπο τὸ σύντροφό της. Ἐκεῖνος ὅμως προτίμησε τὴ ζωὴ στὴ θάλασσα μὲ τ' ἀδέρφια καὶ τοὺς γονεῖς του. Ἡ Ἀφροδίτη θέλησε νὰ τοῦ χαρίση φτερά. Κι αὐτὸ ἐπίσης δὲν τὸν συγκίνησε. Ἔτσι ἡ θεὰ τὸν μεταμόρφωσε σὲ κοχύλι καὶ γιὰ συνοδὸ καὶ ὑπηρέτη της διάλεξε τὸν νεαρὸ θεό, τὸν Ἔρωτα. Σ' αὐτὸν ἔδωσε τὰ φτερά.

Μιὰ ἄλλη ἱστορία θέλει τὸν Νηρίτη εὐνοούμενο τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἄλλη ὄψη τοῦ Φαέθοντος. Ὅταν τὸ ὡραῖο ἀγόρι ἔφυγε μὲ τὸ ἅρμα του πάνω στὰ κύματα, ἦταν ὅμοιος μὲ τὸν ἥλιο. Αὐτὴ εἶναι μιὰ διήγηση πολὺ μεταγενέστερη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἀναφέραμε ἔμως πιὸ πάνω.

3

ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ΑΡΗΣ ΚΑΙ ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Ὑπῆρχαν διηγήσεις ποὺ λέγαν, πὼς ἡ Ἀφροδίτη διάλεξε τὸ θεὸ τοῦ πολέμου γιὰ ἄντρα. Ἄλλες πληροφορίες τὴν παρουσίαζαν ὡς σύζυγο τοῦ Ἡφαίστου. Τελικά, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο διαδόθηκε μιὰ ἱστορία, ὅπου μαθαίνουμε ὅτι ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτος ἀπατοῦσε τὸν ἄντρα της Ἥφαιστο μὲ τὸν Ἄρη. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀφηγήσεις τῶν Θηβαίων,[173] ἀπὸ τὴ σχέση τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὸ θεὸ τοῦ πολέμου γεννήθηκε ἡ ὡραία Ἁρμονία, μιὰ δεύτερη Ἀφροδίτη. Σύζυγός της ἦταν ὁ Κάδμος, ὁ φονιὰς τοῦ δράκου καὶ θεμελιωτὴς τῶν Θηβῶν. Τὸ ὄνομά του θ' ἀναφερθῆ σὲ σχέση μὲ τὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Παιδιὰ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἁρμονία,[174] θεωροῦνταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ Φόβος καὶ ὁ Δεῖμος[175] καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Ἔρως καὶ ὁ Ἀντέρως. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι πιὰ μυθολογία, παρὰ μόνο γενεαλογία. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη γενεαλογία[176] ὁ Ἥφαιστος ἦταν πατέρας τοῦ Ἔρωτος.

Θ' ἀκούσουμε πολλὰ γιὰ τὸν Ἥφαιστο. Ἀπὸ τώρα δηλώνουμε πὼς ἦταν, ὅπως τὸν παρουσιάζουν οἱ περισσότερες διηγήσεις, ἕνας ἐπιδέξιος καὶ δυνατὸς τεχνίτης. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἦταν μόνο ἕνας πολύτεχνος καὶ χωλὸς νάνος. Ἔφτειαχνε νεαρὲς παρθένες ἀπὸ χρυσό,[177] ποὺ κινοῦνταν, σκέπτονταν, μιλοῦσαν καὶ ἐργάζονταν σὰν ζωντανοὶ ἄνθρωποι. Αὐτὸς κατασκεύασε τὴν πρώτη γυναίκα, τὴν Πανδώρα.[178] Ἡ Πανδώρα δὲν εἶχε ἄντρα της τὸν Ἥφαιστο, ἀλλὰ ἄλλους ποὺ τοῦ μοιάζανε. Γυναίκα τοῦ Ἡφαίστου ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο στὴν Ἰλιάδα[179] καὶ ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο ἐπίσης μία ἀπὸ τὶς Χάριτες. Ὁ Ἡσίοδος[180] μάλιστα δίνει τὸ ὄνομά της: εἶναι ἡ νεώτερη Χάρις, Ἀγλαΐα. Ἐννοοῦσαν μ' αὐτὸ οἱ πιὸ παλιὲς διηγήσεις, ποὺ τὶς ξέρανε κι οἱ πιὸ πάνω συγγραφεῖς, ὅτι ἦταν ἕνα ζωντανὸ ἔργο τέχνης ἢ θέλανε νὰ δώσουν γιὰ γυναίκα στὸν σιδηρουργὸ - θεό, ἀντὶ τὴ μεγάλη, μιὰ μικρότερη Ἀφροδίτη; Ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτος θὰ μποροῦσε στὴ γλώσσα μας νὰ ὀνομάζεται ἐπίσης Χάρις. Σχετικὰ μ' αὐτὸ θὰ γίνη λόγος στὶς διηγήσεις γιὰ τὶς Χάριτες. Στὴν Ὀδύσσεια ἡ σύντροφος τοῦ Ἡφαίστου ὀνομάζεται Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης εἶναι ὁ ἐραστής της.

Ἕνας τραγουδιστὴς τραγουδοῦσε στὸ λαὸ τῶν Φαιάκων,[181] ποὺ ἦταν πιὸ κοντὰ στοὺς θεοὺς ἀπὸ μᾶς, πὼς ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἐρωτευτήκανε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον γιὰ πρώτη φορά. Αὐτὸ συνέβη στὸ παλάτι τοῦ συζύγου. Δὲν ἤξερε κανεὶς γι' αὐτό. Ὁ Ἄρης ἔβαλε τὰ δυνατά του γιὰ νὰ πετύχη τὴν προσβολὴ τοῦ γάμου καὶ τοῦ κρεβατιοῦ τοῦ Ἡφαίστου. Ὁ

ἥλιος εἶδε καὶ τοὺς δυό τους πάνω στὴν ἐρωτικὴ πράξη καὶ τ' ἀνάγγειλε ἀμέσως στὸν φημισμένο μάστορα. Ὁ Ἥφαιστος λυπήθηκε γιὰ τὸ γεγονός. Βιαστικὰ πῆγε στὸ σιδηρουργεῖο του καὶ συλλογίστηκε πονηρά. Τακτοποίησε τὸ μεγάλο ἀμόνι καὶ κατασκεύασε ἁλυσίδες, ποὺ οὔτε σπάζανε οὔτε λύνονταν. Ἦταν ἐπίσης ἀόρατες καὶ ἁπαλὲς ὅπως ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης. Τὶς κρέμασε πάνω στοὺς στύλους τοῦ κρεβατιοῦ κι ἔφυγε δῆθεν γιὰ τὴ Λῆμνο, τὸ ἀγαπημένο του νησὶ μὲ τὴν καλοχτισμένη πόλη. Αὐτὸ ἀκριβῶς περίμενε ὁ Ἄρης. Ἀμέσως ἐμφανίζεται στὸ παλάτι τοῦ ἀρχισιδηρουργοῦ γεμάτος πόθο γιὰ τὴν Ἀφροδίτη. Μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸν πατέρα της Δία καὶ καθόταν μέσα στὸ παλάτι. Ὁ Ἄρης μπῆκε, τὴν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τῆς εἶπε: «Ἔλα, ἀγαπημένη, νὰ ξαπλώσουμε καὶ νὰ χαροῦμε τὸν Ἔρωτά μας! Ὁ Ἥφαιστος εἶναι μακριά, ἔφυγε γιὰ τὴ Λῆμνο, πῆγε στοὺς ξενόγλωσσους ἀνθρώπους της, τοὺς Σίντιες!» Κι αὐτὴ ποθοῦσε νὰ κοιμηθῆ μαζί του. Ἔτσι πήδηξαν κι οἱ δυὸ στὸ κρεβάτι κι ἀποκοιμήθηκαν. Οἱ γερὲς ἁλυσίδες τοῦ Ἡφαίστου τοὺς τύλιξαν καὶ δὲν μποροῦσαν πιὰ νὰ σαλέψουν. Κατάλαβαν ὅτι ἦσαν παγιδευμένοι.

Τότε ἦρθε ὁ δυνατὸς ἀρχισιδηρουργός, γιατὶ ὁ ἥλιος, ποὺ κατασκόπευε πάντοτε, πρόδωσε τοὺς ἐρωτευμένους. Ὁ σύζυγος στάθηκε στὴν πόρτα ἐξαγριωμένος καὶ φώναξε πολὺ δυνατὰ σ' ὅλους τοὺς θεούς: «Πατέρα Ζεῦ καὶ σεῖς οἱ ἄλλοι, μακάριοι καὶ αἰώνιοι θεοί! Ἐλᾶτε καὶ ἰδέστε τί ἐδῶ συμβαίνει γιὰ γέλια καὶ γιὰ κλάματα! Πῶς μ' ἀτιμάζει πάντα ἡ κόρη τοῦ Διὸς Ἀφροδίτη, γιατὶ εἶμαι χωλός. Ἀγαπᾶ τὸν διεφθαρμένο Ἄρη, γιατὶ εἶναι πραγματικὰ ὡραῖος κι ἔχει τὰ πόδια τοῦ γερά, ἐνῶ ἐγὼ κουτσαίνω. Κανεὶς ἄλλος δὲ φταίει, ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου· δὲν ἔπρεπε νὰ μὲ γεννήσουν ἔτσι! Γιὰ κοιτάξτε πῶς κοιμοῦνται ἐκεῖ, ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὸν ἔρωτα, στὸ ἴδιο μου τὸ κρεβάτι! Μὲ θλίβει τὸ θέαμα. Θὰ μείνουν, νομίζω, ἔτσι ξαπλωμένοι πολὺ ἀκόμα, ἀφοῦ ἀγαπιοῦνται τόσο πολύ· κι ἂν ἀκόμα θελήσουν νὰ μὴ μένουν ἔτσι, οἱ ἁλυσίδες μου τοὺς κρατᾶνε γερά, μέχρι ποὺ ὁ Πατέρας ξυπνήση καὶ μοῦ δώση πίσω τὰ δῶρα ποὺ τοῦ ἔδωσα γιὰ τὸ ξεδιάντροπο κορίτσι! Ὡραία εἶναι ἡ κόρη του, ἀλλὰ ὄχι τίμια!»

Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἥφαιστος. Οἱ θεοὶ συγκεντρώθηκαν στὸ παλάτι του, στὸ σπίτι μὲ τὸ χάλκινο κατώφλι. Ἦρθαν ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Ἀπόλλων. Ἀπὸ ντροπὴ οἱ θεὲς μείνανε στὸ σπίτι τους. Οἱ θεοὶ στέκονταν στὴν πόρτα κι ἀσταμάτητο ἀντηχοῦσε τὸ γέλιο τῶν Μακάρων, καθὼς κοίταζαν τὸ τέχνασμα τοῦ πονηροῦ Ἡφαίστου. Ὁ ἕνας ἔλεγε στὸν ἄλλο: «Δὲν βγάζει ποτὲ σὲ καλὸ μιὰ κακὴ πράξη. Ὅποιος πάει ἀργά, κερδίζει τὸν βιαστικό. Ὅποιος πιάστηκε

φανερὰ μοιχός, πρέπει νὰ μετανοήση!» Ὁ Ἀπόλλων ρώτησε τὸν Ἑρμῆ: «Θά 'θελες νὰ ἤσουν ξαπλωμένος μὲ τὴν χρυσὴ Ἀφροδίτη καὶ μ' αὐτὲς τὶς ἁλυσίδες γύρω σου;» Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Ἔ, ἂν κάτι τέτοιο μποροῦσε νὰ γίνη, ἂς ἦταν οἱ ἁλυσίδες τρεῖς φορὲς πιὸ γερές! Κι ὅλοι σεῖς, θεοὶ καὶ θεές, θὰ μπορούσατε νὰ μὲ βλέπατε, πόσο εὐχαρίστως θὰ πλάγιαζα κοντὰ στὴ χρυσὴ Ἀφροδίτη!» Οἱ ἀθάνατοι ξαναγέλασαν, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Ποσειδῶν. Παρακάλεσε τὸν ἀρχισιδηρουργὸ νὰ λύση τὸν Ἄρη καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐγγύηση στ' ὄνομα ὅλων τῶν θεῶν, πὼς θὰ πληρωθῆ στὸ σύζυγο τὸ ἀνάλογο χρέος. Δύσκολα δέχτηκε ὁ Ἥφαιστος νὰ τοὺς ἐλευθερώση. Οἱ ἁλυσοδεμένοι πηδήξανε πάνω: ὁ Ἄρης τράβηξε γιὰ τὴ Θράκη καὶ ἡ Ἀφροδίτη γιὰ τὴν Κύπρο, στὸ ἱερό της, στὴν Πάφο. Οἱ Χάριτες τὴν ὑποδέχτηκαν ἐδῶ μ' ἕνα λουτρό. Ἀλείψανε τὴ θεὰ μ' ἀθάνατο λάδι, ποὺ ἡ μυρωδιά του ἀνήκει στοὺς θεούς, καὶ τὴν ξαναντύσανε μὲ τὰ ὑπέροχα, χαριτωμένα φορέματά της.

4

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΥΓΜΑΛΙΩΝΟΣ

Ὁ Πυγμαλίων ἐθεωρεῖτο στὴν Κύπρο βασιλιὰς καὶ ἐραστὴς τῆς Ἀφροδίτης. Δὲν ξέρουμε πῶς ἀντηχοῦσε τ' ὄνομά του στοὺς μὴ Ἕλληνες πιστοὺς τῆς θεᾶς, στοὺς Φοίνικες τῆς Κύπρου, καὶ τί σήμαινε γι' αὐτούς. Μᾶς ἦταν γνωστὸς μὲ τὸν τύπο: Πυγμαίων, ποὺ μποροῦσε νὰ σημαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸ πυγμαῖος, «νάνος». Σύμφωνα μὲ ἀρχαῖες διηγήσεις, στὴν ἀρχέγονη ἐποχὴ κατοικοῦσαν σὲ νησιὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου κάποια ὄντα, ποὺ τὰ ὀνομάζανε νάνους καὶ μεγάλους θεοὺς συγχρόνως. Σ' αὐτοὺς ἀνήκουν οἱ Κάβειροι τῆς Σαμοθράκης καὶ οἱ πολυτεχνίτες Τελχῖνες τῆς Ρόδου. Σ' αὐτοὺς ἀνῆκε καὶ ὁ Ἥφαιστος στὴ Λῆμνο.

Εἰπώθηκε,[182] πὼς ὁ βασιλιὰς Πυγμαλίων ἐρωτεύτηκε τὸ ἐλεφάντινο γυμνὸ εἴδωλο τῆς Ἀφροδίτης. Μιὰ τέτοια λατρευτικὴ παράσταση ἦταν συνηθισμένη στοὺς μὴ Ἕλληνες τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἤθελε νὰ πάρη γυναίκα του τὸ ἄγαλμα καὶ τὸ ξάπλωσε στὸ κρεβάτι του. Μέχρις ἐδῶ βέβαια δὲν εἶναι μιὰ πραγματικὴ ἱστορία. Τὴν διηγοῦνται ὅμως ἔτσι:[183] Ὁ ἴδιος ὁ Πυγμαλίων εἶχε σχεδιάσει τὴν ὡραία, ἐλεφάντινη γυναικεία μορφή, τὴν ὁποία ἐρωτεύτηκε. Στὸν ἀπελπισμένο του ἔρωτα παρακάλεσε τὴν Ἀφροδίτη. Ἡ θεὰ τὸν σπλαχνίστηκε. Τὸ ἄγαλμα ζωντάνεψε καὶ ἔγινε γυναίκα τοῦ Πυγμαλίωνος. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ Πάφος, ποὺ ὁ γιός της Κινύρας ἵδρυσε τὴν πόλη Πάφο, ὅπου ὑπάρχει καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ἡ λατρεία τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ Ἔρωτος ἄρχισε στὴν Κύπρο, κυρίως μὲ τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὸ ἔργο του, τὸ γυμνὸ εἴδωλο. Γιὰ τὸν Πυγμαλίωνα λένε,[184] ὅτι γιὰ τοὺς Κυπρίους ἦταν, ὅπως καὶ ὁ Ἄδωνις, κύριος καὶ ἐραστὴς τῆς Ἀφροδίτης.

5

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΔΩΝΙΔΟΣ

Ἡ ἱστορία γιὰ τὸν νεαρὸ ἐραστὴ τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ Ἔρωτος συνδεόταν σ' ἐμᾶς, καὶ ἀσφαλῶς σὲ κάθε ἀνατολικὴ περιοχὴ ἀπ' ὅπου πάρθηκε — στὴν Συρία, τὴν Κύπρο, τὴν Μικρὰ Ἀσία — μὲ τὴν ἱστορία ἑνὸς δέντρου. Διηγόνταν γιὰ κάποιον ἀραβικὸ θάμνο μὲ τ' ὄνομα Μύρρα ἢ Σμύρνα, ποὺ οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητας ἐκτιμοῦσαν τὴ λεπτὴ μυρωδιὰ τοῦ ρετσινιοῦ του. Αὐτὴ ἡ ρητίνη ὀνομαζόταν Μύρρα ἢ Σμύρνα.

Ἡ διήγηση λέει[185] πὼς ἡ Μύρρα — ἢ Σμύρνα — ἦταν κόρη κάποιου βασιλιᾶ τοῦ Λιβάνου ποὺ τὸν λέγαν Θεία, ἢ τοῦ Κινύρα στὴν Κύπρο, τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Πάφου, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε καὶ ἄλλα ὀνόματα. Ἡ Μύρρα ἐρωτεύτηκε παράφορα τὸν πατέρα της. Πολλὲς αἰτίες δίνονταν γι' αὐτὸν τὸν ἔρωτα. Ἀπ' αὐτὲς μία εἶναι ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ Ἡλίου ἢ τῆς Ἀφροδίτης, γιατὶ ἡ Μύρρα θεωροῦσε τὰ μαλλιά της ὡραιότερα ἀπὸ τὰ μαλλιὰ τῆς θεᾶς. Ἡ κόρη πέτυχε νὰ ξεγελάση τὸν πατέρα της ἢ νὰ τὸν μεθύση, ἀκριβῶς ὅπως κάτι τέτοιο συμβαίνει σὲ μιὰ βιβλικὴ ἱστορία. Ἔτσι πλάγιασε μαζί του, σὰν νὰ ἦταν ἕνα ἄγνωστο κορίτσι, κάπου δώδεκα νύχτες. Τελικὰ ὁ πατέρας, ἀπὸ τὸ φῶς κάποιου κρυμμένου λύχνου, ἀνακάλυψε ποιὰ ἦταν ἡ συντρόφισσά του στὸ κρεβάτι καὶ τὴν καταδίωξε μὲ γυμνὸ σπαθί. Ἡ Μύρρα εἶχε κιόλας συλλάβει παιδὶ ἀπὸ τὸν ἀπαγορευμένο ἔρωτά της κι ἦταν πολὺ ντροπιασμένη. Παρακάλεσε τοὺς θεοὺς νὰ γινόταν ἕνα τίποτα ἀνάμεσα στοὺς ζωντανοὺς ἢ τοὺς πεθαμένους. Μιὰ θεότητα τὴν σπλαχνίστηκε — εἴτε ὁ Ζεὺς εἴτε ἡ Ἀφροδίτη — καὶ τὴν μεταμόρφωσε σὲ δέντρο, ποὺ κλαίει μὲ τ' ἀρωματισμένα δάκρυα — τὸ ρετσίνι — τὸν καρπό του, τὸν καρπὸ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ξύλο: τὸν Ἄδωνι. Ἔτσι, ὁ μελλοντικὸς ἐραστὴς τῆς Ἀφροδίτης γεννήθηκε ἀπὸ τὸ κορμὶ τοῦ δέντρου τῆς Μύρρας.

Ὁ Ἄδωνις ἦταν ὡραῖος, τόσο ὡραῖος ποὺ ἡ Ἀφροδίτη ἔκρυψε τὸ παιδὶ ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του σ' ἕνα κιβώτιο καὶ τὸ ἔδωσε στὴν Περσεφόνη νὰ τὸ φυλάη. Ἡ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου ἄνοιξε τὸ κουτί, εἶδε τὸ ὡραῖο ἀγόρι καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸ δώση πίσω. Ἡ διαμάχη τῶν δύο θεαινῶν ἦρθε μπροστὰ στὸν Δία. Ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν μοίρασε ὡς ἑξῆς τὴν κατοχὴ τοῦ Ἀδώνιδος: ἕνα μέρος

τοῦ χρόνου θὰ ἔμενε μόνος του, ἕνα διάστημα μὲ τὴν Περσεφόνη κι ἕνα ἄλλο μὲ τὴν Ἀφροδίτη. Ὁ θάνατος, ποὺ ἔφερνε τὸν Ἄδωνι στὴν Περσεφόνη, στὸν κάτω κόσμο, περιγράφεται σὰν κυνηγὸς ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ ἕνα ἀγριογούρουνο. Ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ χύθηκε ἀπὸ τὴν πληγὴ αὐτὴ φύτρωσαν κόκκινες ἀνεμῶνες καὶ τὸ ρυάκι Ἄδωνις στὴ Συρία εἶχε κόκκινο νερό.[186] Θεωρήθηκε πὼς τὴν καταδίωξη τοῦ νέου τὴν προκάλεσαν ἡ Ἄρτεμις ἢ ὁ Ἄρης.[187] Ἡ Ἀφροδίτη ἔπρεπε τώρα νὰ κλαίη γιὰ τὸν Ἄδωνι, ἀντὶ νὰ τὸν κατέχη παντοτινά. Οἱ γιορτὲς ποὺ γιόρταζαν τὸν πονεμένο της ἔρωτα ἀναπαράσταιναν τὴ μέρα τῆς συνάντησης καὶ τὴ μέρα τοῦ χωρισμοῦ τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τὸ νεαρὸ ἐραστή της. Ὁ Ἄδωνις, ὁ ὡραῖος νέος, κοιτόταν ἀγαπημένος καὶ κλαμένος ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη[188]. Μάταια προσπάθησε ἡ θεὰ νὰ τὸν συγκρατήση κοντά της. Τὴν ἑπομένη μέρα ἔφευγε κεῖνος μακριά, στὴ θάλασσα καὶ στὸν ἀέρα. Οἱ γυναῖκες τοῦ πρόσφερναν μικροὺς «κήπους», ποὺ τοὺς ἄφηναν νὰ μεγαλώνουν γρήγορα σὲ κομμάτια βάζων καὶ γλάστρες, γιὰ νὰ μαραίνωνται καὶ γρήγορα. Στὰ ἱερὰ τῆς Ἀνατολῆς δίνονταν οἱ ἴδιες στοὺς ξένους. Ὅποια γυναίκα δὲν τὸ ἔκανε αὐτό, ἔπρεπε τουλάχιστο νὰ θυσιάση τὰ μαλλιά της στὸν Ἄδωνι.

6

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΑΙ ΑΓΧΙΣΗΣ

Οἱ ἱστορίες γιὰ τὴ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος, ποὺ διηγηθήκαμε μέχρι τώρα, συνέβησαν στὸ νοτιοανατολικὸ τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, στὴν Κύπρο καὶ τὴ Συρία. Ὁ χῶρος τῆς ἑπόμενης διήγησης εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς Τροίας, στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ Ἀφροδίτη ἔφτασε δῶ μὲ συνοδεία της ἄγρια ζῶα. Αὐτὸ τὴν κάνει νὰ συγγενεύη μὲ τὴ μητέρα τῶν θεῶν, ποὺ θὰ κλείση σὲ λίγο τὴ σειρὰ τῶν προολυμπίων θεοτήτων κι ἐκείνων τῶν θεοτήτων ποὺ βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο. Ἡ ἱστορία μᾶς μεταδόθηκε ἀπὸ ἕναν ὕμνο, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ὅμηρο.[189]

Σὲ τρεῖς θεὲς ἡ Ἀφροδίτη δὲν εἶχε δύναμη: στὴν Ἀθηνᾶ, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Ἑστία. Ὅλους τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ θεὲς τοὺς εἶχε ὑποτάξει. Ἀνάγκαζε τὸν Δία ν' ἀγαπᾶ θνητὲς γυναῖκες καὶ τὸν ἔκαμε νὰ λησμονήση τὴν θεϊκὴ ἀδελφοσύζυγό του Ἥρα, τὴν κόρη τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε κι ἡ Ἀφροδίτη, γιὰ χατήρι τοῦ Διός, ν' ἀγαπήση ἐπίσης ἕναν θνητό: τὸν βοσκὸ Ἀγχίση. Ὁ Ἀγχίσης ἔβοσκε τὰ ζῶα του στὶς κορυφὲς τῆς Ἴδης καὶ ἦταν τόσο ὡραῖος, ὅσο οἱ ἀθάνατοι. Ὅταν ἡ Ἀφροδίτη τὸν εἶδε, ἄναψε μέσα της ὁ Ἔρως. Ἔτρεξε γρήγορα στὴν Πάφο

τῆς Κύπρου, στὸ ναό της. Ἔκλεισε πίσω της τὴν πόρτα τοῦ ναοῦ. Οἱ Χάριτες τὴ λούσανε καὶ τὴν ἄλειψαν μὲ τὸ λάδι τῶν ἀθάνατων θεῶν, ποὺ ἡ μυρωδιά του ταιριάζει στοὺς αἰώνιους θεούς. Ντυμένη μὲ ὡραῖο φόρεμα καὶ στολισμένη μὲ τὰ χρυσαφικά της, ξαναγύρισε βιαστικὴ στὴν Τροία, στὰ βουνὰ τῆς Ἴδης, τὴ μάνα τῶν ἄγριων ζώων.

Μέσα ἀπὸ τὰ βουνὰ πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὶς στάνες. Ψαρότριχοι λύκοι τὴν ἀκολουθοῦσαν κουνώντας τὶς οὐρές τους, περήφανα λιοντάρια μὲ ἄγρια βλέμματα, ἀρκοῦδες καὶ γρήγορες λεοπαρδάλεις, πεινασμένες γιὰ ζαρκάδια. Ἡ θεὰ χαιρόταν βλέποντας τὰ ζῶα καὶ τοὺς γέμιζε τὴν καρδιὰ ἀπὸ ἔρωτα, ὥστε νὰ ξαπλώνωνται ζευγαρωμένα στὴ σκιὰ τοῦ δάσους. Ἡ Ἀφροδίτη μπῆκε στὴν καλύβα τοῦ βοσκοῦ καὶ βρῆκε τὸν Ἀγχίση μόνο του. Πήγαινε πέρα - δῶθε κι ἔπαιζε τὴν κιθάρα του. Στάθηκε μπροστά του σὰν νὰ ἦταν μιὰ ὡραία, ἀπαλὴ καὶ θνητὴ κοπέλα. Ὁ Ἀγχίσης τὴν κοίταξε κι ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, τὸ παράστημα καὶ τὸ θαυμάσιο ντύσιμό της. Φοροῦσε ἕνα χιτώνα, ποὺ τὸ κόκκινο χρῶμα του ἔλαμπε σὰν τὴ φωτιά. Τὰ στήθη της λάμπανε σὰν νὰ τὰ ἔλουζε τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Ἔρωτας χτύπησε τὸν Ἀγχίση καὶ μίλησε στὴ θεά. Τὴ χαιρέτησε σὰν μιὰν ἀθάνατη, τῆς ὑποσχέθηκε ἕνα βωμὸ καὶ θυσίες καὶ τὴν παρακάλεσε νὰ εὐλογήση αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ θεὰ τοῦ εἶπε ψέματα, ὅτι εἶναι μιὰ θνητή, κόρη ἑνὸς βασιλιᾶ τῆς Φρυγίας, ἀλλὰ μιλᾶ τὴ γλώσσα τῶν Τρώων. Καὶ συνέχισε: Ἀπὸ τὸ χορὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπου χόρευε μὲ τὶς συντρόφισσές της καὶ τὶς Νύμφες, τὴν πῆρε ὁ Ἑρμῆς καὶ ἀπὸ τὴ Φρυγία, μέσ' ἀπ' τὸν ἀέρα, τὴν ἔφερε ὡς ἐδῶ. Ὁ οὐράνιος ἀγγελιαφόρος τῆς εἶπε πὼς εἶναι προορισμένη νὰ γίνη γυναίκα τοῦ Ἀγχίσου. Παρακάλεσε κατόπιν τὸ βοσκὸ νὰ μὴν τὴν ἀγγίξη, προτοῦ τὴν παρουσιάση στοὺς γονεῖς καὶ τ' ἀδέλφια του, ποὺ θὰ γινόταν νύφη τους. Θὰ ἐπιθυμοῦσε, εἶπε ἡ Ἀφροδίτη, νὰ στείλη μιὰ παραγγελία στοὺς γονεῖς της, σχετικὰ μὲ τὴν προίκα, καὶ κατόπιν θὰ κάνανε τὸ γάμο.

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἡ θεὰ ἄναψε ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸν ἔρωτα τοῦ Ἀγχίσου. «Ἂν εἶσαι μιὰ θνητὴ γυναίκα προορισμένη γιὰ γυναίκα μου, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος θὰ μὲ ἀπομακρύνη ἀπὸ σένα. Κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόλλων μὲ τὰ βέλη του ἦταν νὰ μὲ χτυπήση κατόπιν, ἐγὼ σ' ἀγαπῶ τώρα κι ἂς πεθάνω μετά!» φώναξε ὁ βοσκὸς καὶ ἔπιασε τὸ χέρι τῆς Ἀφροδίτης. Αὐτὴ τὸν ἀκολούθησε στὸ στρῶμα του χαμηλώνοντας τὰ μάτια καὶ κοιτάζοντας πίσω σὰ νά 'θελε νὰ φύγη. Πάνω στὰ μαλακὰ σκεπάσματα ἁπλώνονταν τομάρια ἀπὸ ἀρκοῦδες καὶ λύκους, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Ἀγχίσης κέρδισε στὸ

κυνήγι. Τῆς ἔβγαλε τὰ ἀστραφτερὰ κοσμήματα, ἔλυσε τὴ ζώνη της καὶ τὴν γύμνωσε. Ἔτσι ἦταν τὸ θέλημα τῶν θεῶν: πλάι στὴν ἀθάνατη θεὰ νὰ ξαπλώση ἕνας θνητός, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη! Τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἄλλοι βοσκοὶ γυρίζανε στὶς καλύβες τους, ἡ Ἀφροδίτη ξύπνησε τὸν κοιμισμένο ἀγαπητικό της καὶ τοῦ 'δειξε τὴν πραγματική της μορφὴ καὶ ὡραιότητα. Ὁ Ἀγχίσης τρόμαξε σὰν εἶδε τὰ ὡραῖα της μάτια. Γύρισε κι ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του καὶ ἱκέτεψε τὴν Ἀφροδίτη νὰ τὸν γλυτώση. Γιατὶ κανεὶς θνητὸς δὲν μένει καλὰ τὴν ὑπόλοιπη ζωή του, ἂν κοιμήθηκε μὲ μιὰ θεά.

Ἀκοῦμε καὶ ἄλλα ἀκόμα: Ἡ Ἀφροδίτη γιὰ τὸ γιὸ ποὺ ἔκανε μὲ τὸν Ἀγχίση καὶ τοὺς ἀπογόνους του προφήτεψε ὅ,τι καλύτερο καὶ ὡραιότερο. Αὐτὸς ὁ γιὸς ἦταν ὁ Αἰνείας, πού, σὰν ἱδρυτὴς τοῦ ἔθνους τῶν Λατίνων στὴ γειτονικὴ Ἰταλία, θὰ γινόταν ξακουστός. Γιὰ τὸν ἑαυτό της ἡ θεὰ παραπονιόταν, γιατὶ δόθηκε σ' ἕνα θνητό. Στὸν Ἀγχίση δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ προδώση τὸ μυστικό, πῶς τὸ παιδὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη. Θὰ τό 'παιρναν οἱ Νύμφες, σὰν νὰ γεννήθηκε ἀπ' αὐτές. Διαφορετικὰ θὰ τὸ χτύπαγε ὁ κεραυνὸς τοῦ Διός. Λένε,[190] πῶς ἀργότερα ὁ Ἀγχίσης ἔμεινε ἀνάπηρος ἀπὸ μιὰ ἀστραπή, γιατὶ καυχήθηκε πάνω στὸ μεθύσι του. Ὑπάρχει ἐπίσης μιὰ σχετικὴ διήγηση, πῶς ὁ Ἀγχίσης τυφλώθηκε, γιατὶ εἶδε τὴ θεὰ γυμνή. Οἱ μέλισσες τοῦ 'βγαλαν τὰ μάτια.[191]

7
ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΕΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Ἔχουν χαθῆ πάρα πολλὲς ἱστορίες τῆς μυθολογίας μας, ποὺ μᾶς μιλοῦσαν γιὰ τὶς πιὸ γνωστὲς θεότητες. Τὸ νόημα τῶν διηγήσεων περιεχόταν στὴν ὑπόσταση κάθε θεότητας, καμιά τους ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ συλλάβη ὁλόκληρη τὴ μορφή, σ' ὅλες τὶς ὄψεις της. Οἱ θεοὶ ζοῦσαν στὴν ψυχὴ τῶν προγόνων μας καὶ δὲν χωροῦσαν πέρα γιὰ πέρα σὲ ὁποιαδήποτε ἱστορία. Ὡστόσο, κάθε ἱστορία — τώρα ὅπως καὶ τότε — περιέχει κάποιο ζωντανὸ στοιχεῖο ποὺ ἀνῆκε σ' ὁλόκληρη τὴ μορφὴ τοῦ θεοῦ. Οἱ μύθοι δὲν χωρᾶνε σὲ μιὰ λέξη, σὲ ἕνα ὄνομα ἢ στὰ πολλὰ ὀνόματα τῶν θεοτήτων τὶς ὁποῖες ἀφοροῦν. Ὡστόσο περιέχονται ὡς ἕνα βαθμὸ σ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Π.χ. στὸ μύθο γιὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης ἔχομε τὸ ἐπίθετο Ἀναδυομένη. Γι' αὐτό, τέτοια ἐπίθετα εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς μυθολογίας μας. Στὴν περίπτωση τῆς Ἀφροδίτης μερικὰ ἀκόμα τουλάχιστον ἀπὸ τὰ ἐπίθετά της πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν, ὥστε νὰ ἔρθουν στὸ φῶς ὅλες οἱ ὄψεις τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ ἔρωτος.

Στὴ γλῶσσα μας ἡ λέξη «Ἀφροδίτη» πῆρε τὴ σημασία τῆς ἐρωτικῆς ἀπόλαυσης. Μ' αὐτὸ τὸ δῶρο τῆς θεᾶς σχετίζεται τὸ ἐπίθετο «χρυσή», ποὺ συναντᾶμε στοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσουμε στενὰ τὸν ὅρο αὐτόν, γιατὶ ἐκφράζει συγχρόνως ὁλόκληρη τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Οὐρανίας, τῆς ἀνατολικῆς θεᾶς τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ στὴν Κύπρο εἶχε τὸ ἐπίθετο Ἐλεήμων (σπλαχνική). Εἶναι μονόπλευρο, ὅταν οἱ ἑταῖρες λατρεύουν τὴ θεά, θεωρώντας την μιὰ ἀπὸ αὐτές, σὰν Ἀφροδίτη Ἑταίρα ἢ Πόρνη. Μ' αὐτὴ τὴν στενὴ ἔννοια ἔγιναν ἔργα τέχνης, ποὺ παριστάνουν τὴ θεὰ ὡς «Καλλίγλουτον» ἢ «Καλλίπυγον», μὲ σηκωμένο τὸ φόρεμά της. Αὐτὸ συνέβη, ὅταν οἱ γλύπτες κατόρθωσαν ὥστε ἡ γύμνια τῆς λουομένης θεᾶς νὰ μὴ φοβίζη πιὰ τοὺς θεατάς. Στὴ Σπάρτη, ὅπου οἱ γυναῖκες εἶχαν μεγάλη ἐλευθερία στὸν ἔρωτα, ἡ Ἀφροδίτη ὀνομαζόταν «Κυρία», μὲ τὴν ἴδια προσωνυμία ποὺ ὀνομαζόταν καὶ μία σύζυγος τοῦ Διός: ἡ Ἀφροδίτη-Ἥρα. Σ' ἕνα ἱερὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἡ Ἀφροδίτη λατρεύτηκε μὲ δύο ὄψεις, μὲ δύο προσωνυμίες: ἢ ὁπλισμένη, ὡς Ἀφροδίτη Ἐνόπλιος, ἢ ὡς δεσμία, ὡς Ἀφροδίτη Μορφὼ (αὐτὴ ποὺ ἔχει μορφὴ ἢ αὐτὴ ποὺ παίρνει διάφορες μορφές). Πιθανὸν αὐτὸ νὰ εἶναι ἕνα παράλληλο ὄνομα τῆς Εὐρυνόμης, τῆς μάνας τῶν Χαρίτων, γιὰ τὴν ὁποία θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο πῶς ἦταν διπρόσωπη καὶ συγχρόνως δεσμία. Ἡ Ἀφροδίτη ὀνομαζόταν στὴ Σπάρτη Ἀμβολογήρα, δηλαδὴ «αὐτὴ ποὺ ἀναβάλλει τὸ γῆρας». Στὴν Ἀθήνα εἶχε τὸν κῆπο της ὡς «Ἀφροδίτη ἐν κήποις» καὶ λατρεύτηκε ὡς Οὐρανία καὶ ὡς ἀρχαιότερη Μοῖρα. Στὸ ἀκρωτήριο τῆς ἀττικῆς ἀκτῆς Κωλιὰς Ἄκρα ὑπῆρχε ἐπίσης μὲ τὸ ὄνομα Γενετυλλίς, ὅμοια μὲ τὴν Venus genetrix τῶν Λατίνων. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ θεὰ προστάρια τῶν γεννήσεων. Ὁδηγοῦσε μιὰν ὁμάδα τριῶν θεαινῶν καὶ δεχόταν, ὅπως ἡ Ἑκάτη, θυσίες σκύλων. Σὲ μιὰν ὡραία ἀγγειογραφία ἐμφανίζεται πάνω σὲ χήνα, ὅπως ἡ Ἐπιτραγιδία καθόταν πάνω σὲ τράγο. Οἱ ποιητὲς τὴν ὀνόμαζαν Κύπριδα, ἐπειδὴ ἡ Κύπρος ἦταν τὸ ἀγαπημένο της νησί.

Μιὰ ἄλλη ὄψη, ποὺ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸν τράγο, ἐκφράζεται μὲ τὰ ὀνόματα Μέλαινα, Μελαινὶς καὶ Σκοτία. Τὸ ζήτημα, πῶς μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα ὑποδηλώνεται ἡ σκοτεινιά, ποὺ ὁ ἔρως συμπαθεῖ ἰδιαίτερα, σχετίζεται μὲ τὴν πλευρὰ ποὺ ἔχομε περιγράψει πιὸ πάνω. Πραγματικά, ἡ Μέλαινα Ἀφροδίτη μπορεῖ νὰ σταθῆ δίπλα στὶς Ἐρινύες, στὶς ὁποῖες λογαριαζόταν κιόλας. Προσωνυμίες ὅπως Ἀνδροφόνος, Ἀνοσία, Τυμβωρύχος, σημαίνανε τὶς σκοτεινὲς κι ἐπικίνδυνες ἰδιότητές της. Ὡς Ἐπιτυμβιδία χαρακτηρίζεται μὲ τὴν ἰδιότητά της νὰ βρίσκεται στοὺς τάφους. Ὡς Περσεφάεσσα προσφωνεῖται ὅπως ἡ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου. Ἔχει ἐπίσης τὸν

τίτλο Βασιλίς. Ἡ προσωνυμία Πασιφάεσσα τὴν συνδέει μὲ τὴν θεὰ τῆς σελήνης. Αὐτὲς ὅλες οἱ ἰδιότητες δείχνουν πὼς ὑπῆρχαν κάποτε διηγήσεις, ὅπου παρομοιαζόταν ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος μὲ τὴν θεὰ τοῦ θανάτου, ποὺ στοὺς Ρωμαίους ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν Venus Libitina.

Ὁ ἀρσενικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος Ἀφροδίτη: Ἀφρόδιτος, μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἄλλες διηγήσεις. Στὴν Ἀμαθοῦντα τῆς Κύπρου λατρεύτηκε μὲ τέτοιο ὄνομα καὶ παραστάθηκε γενειοφόρος. Θὰ συναντήσουμε ἐπίσης σὲ λίγο τὰ δύο γένη στὴν περίπτωση τῆς Μητέρας τῶν Θεῶν στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἀργότερα, ὅταν θ' ἀκούσουμε γιὰ τὸν Ἑρμαφρόδιτο, γιὰ μιὰ μορφή, δηλαδή, ποὺ συγκεντρώνει τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ ἔρωτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ἡ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν καὶ οἱ σύντροφοί της

Μεγάλη Μητέρα ἢ Μητέρα τῶν θεῶν ἢ καὶ μὲ τὰ δύο ὀνόματα ὀνομαζόταν μόνο μία ἀπὸ τὶς θυγατέρες τῆς Γαίας καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, ἡ Ρέα, ποὺ ἔδωσε στὸν Κρόνο τοὺς τρεῖς πασίγνωστους θεούς: τὸν Δία, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἅδη, καὶ τὶς τρεῖς θεές: τὴν Ἥρα, τὴ Δήμητρα καὶ τὴν Ἑστία. Αὐτοὶ οἱ θεοὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν νεώτερων γενεῶν τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ θεά, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται ὅλοι γενικά, θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθῆ ἡ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ θὰ μποροῦσε βέβαια καὶ μὲ τὸ δίκιο της νὰ ὀνομασθῆ ἐπίσης ἡ Γαῖα, ἡ μητέρα Γῆ, ἀφοῦ αὐτὴ γέννησε καὶ τὸν πατέρα Οὐρανὸ ἀκόμα. Ἡ Γαῖα καὶ ἡ Ρέα διακρίνονταν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη πολὺ αὐστηρὰ στὴ γενεαλογία τῶν θεῶν τοῦ Ἡσιόδου. Τόσο, ποὺ ἡ μία ἔγινε μητέρα τῆς ἄλλης. Οἱ σχετικὲς μὲ τὴ Ρέα ἱστορίες τὴν παρουσιάζουν ὡς τὴν πρώτη μητέρα, ποὺ γέννησε τοὺς ἀρσενικοὺς βοηθοὺς καὶ συντρόφους της, εἴτε βγάζοντάς τους αὐτὴ ἡ ἴδια ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴ γῆ εἴτε, σὲ ἄλλες ἱστορίες, ἔχοντας ἄντρα της τὸ θεὸ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ Ρέα δὲν ἦταν βέβαια περισσότερο ἡ Μεγάλη Μητέρα «μας», ὅπως δὲν ἦταν «δική μας» καὶ ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος. Τὶς δυὸ θεὲς δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὶς ξεχωρίσουμε στοὺς γείτονές μας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ τῶν μακρινότερων ἀνατολικῶν περιοχῶν. Ἰδιαίτερα στὴ Μικρὰ Ἀσία λατρευόταν ὡς «Μήτηρ ὀρεία» μὲ πολλὰ ὀνόματα, ποὺ σχεδὸν πάντοτε σχηματίζονταν ἀπὸ ὀνόματα μιᾶς ὀροσειρᾶς καὶ δήλωναν τὴ σχέση τους μὲ μιὰν ὀρεινὴ περιοχή, ὅπως Βερεκυντία, Δινδυμήνη, Ἰδαία. Στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἀπ' ὅπου διαδόθηκε ἡ λατρεία της καὶ ξαναγύρισε πολλὲς φορὲς σ' ἐμᾶς, καὶ στὴ Φρυγία ὀνομαζόταν Mater Kubile — στὴ γλώσσα μας Κυβέλη. Τὴν ἀναγνωρίζουμε στὴν κρητικὴ Κυρία τῶν Ζώων, ποὺ στέκει πάνω σὲ μιὰ βουνοκορφὴ ἀνάμεσα σὲ δύο λιοντάρια. Ἡ γνωστὴ ἐνθρονισμένη μορφὴ πρωτοθεωρήθηκε στὴ Φρυγία ὡς μητέρα τῶν θεῶν. Ἔχει συνήθως ἕνα στεφάνι σὰν τεῖχος, ὅμοιο μὲ πόλη, πάνω στὸ κεφάλι της, παίζει μ' ἕνα λιοντάρι, ἢ λιοντάρια σέρνουν τὸ ἅρμα της. Στὴ γιορταστικὴ συντροφιά της ἀνῆκαν ἐπίσης ἀρσενικὰ ὄντα, ποὺ τὴ συνόδευαν στοὺς ἐκστατικούς, ἄγριους χορούς, μὲ τοὺς διαπεραστικοὺς ἤχους τῶν «βουνίσιων ὀργάνων», αὐλῶν, ἠχηρῶν ξύλων, τυμπάνων, κροτάλων, καὶ στοὺς παλιότερους χρόνους καὶ μὲ ξύλινες σφυρίχτρες. Καὶ ὅταν ἀκόμα ἦσαν ἄνθρωποι, μιμοῦνταν πνεύματα ἢ θεούς, στὴ γλώσσα μας «δαίμονες». Στὴ Φρυγία οἱ ἱεροὶ ὑπηρέτες τῆς θεᾶς ὀνομάζονταν Βερεκύνδαι. Τὸ γνωστότερο ὄνομά τους ἦταν Κορύβαντες. Ἔτσι ὀνομάζονταν οἱ θεοὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὅπως θ' ἀκούσουμε ἀμέσως, γιατὶ ἀπὸ τὶς σχετικὲς μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν διηγήσεις ἀπόμειναν σχεδὸν μόνο αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Συνήθως ἐξομοίωναν ὅλα τὰ ὀνόματα μὲ τοὺς Κορύβαντες. Γι' αὐτοὺς δὲν θὰ γίνη ἰδιαίτερος λόγος ἐδῶ.

1
ΔΑΚΤΥΛΟΙ ΚΑΙ ΚΟΥΡΗΤΕΣ ΙΔΑΙΟΙ

Ἀκούσαμε ἤδη πὼς ἡ Ρέα, ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα της νὰ γεννήση τὸν μελλοντικὸ πατέρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὸν Δία, ἦρθε στὴν Κρήτη κι ἔκρυψε τὸ παιδὶ σ' ἕνα σπήλαιο τοῦ ὄρους Αἰγαίου, κοντὰ στὴ Λύκτο.[192] Καὶ ἄλλα μέρη ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ τὸ σπήλαιο ἤθελαν νὰ θεωροῦνται ὁ τόπος τῆς γέννησης καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ μεγαλύτερου θεοῦ: τὸ ὄρος Δίκτη καὶ τὸ ὄρος Ἴδη. Καὶ τὰ δυό τους εἶχαν ἕνα ἱερὸ σπήλαιο. Τὸ τελευταῖο ἦταν ὁμώνυμο μὲ τὴν μικρασιατικὴ ὀροσειρὰ Ἴδη, ὅπου βρισκόταν ἡ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν. Τώρα θὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ κρητικὸ βουνό.

Ἡ Ρέα περίμενε κεῖ τὴν ὥρα τῆς γέννας.[193] Ὅταν ἔφτασε ἡ στιγμὴ καὶ ἄρχισαν οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ, στηρίχτηκε μὲ τὰ δυό της χέρια στὸ ἔδαφος. Ἀμέσως τὸ βουνό, ὅπου αὐτὴ στηρίχτηκε, ἔβγαλε μὲ μιᾶς τόσα πνεύματα ἢ θεούς, ὅσα ἦσαν τὰ δάχτυλα τῆς ἑτοιμόγεννης. Τὰ ὄντα αὐτὰ παραστάθηκαν καὶ διευκόλυναν τὴ γέννα τῆς θεᾶς. Αὐτοὶ ὀνομάζονταν «Ἰδαῖοι Δάκτυλοι» ἀπὸ

τὸ ὄρος Ἴδη καὶ ἀπὸ τὰ δάχτυλα τῆς Ρέας, ἀλλὰ ἐπίσης Κουρῆτες καὶ Κορύβαντες. Ἀκούσαμε ἤδη ὅτι οἱ συνοδοὶ τῆς μικρασιατικῆς Μητέρας τῶν θεῶν ὀνομάζονταν Κορύβαντες. Τὸ ὄνομα Κουρῆτες σημαίνει νέοι. Συνήθως ἦσαν τρεῖς ὁπλισμένοι νέοι, ποὺ μὲ ξίφος καὶ ἀσπίδα χόρευαν γύρω ἀπὸ τὸ νεογέννητο παιδὶ τῆς Ρέας έναν πολεμικὸ χορό. Μὲ τὰ σιδερένια ὅπλα τους κάνανε θόρυβο, νὰ σκεπάζουν τὰ κλάματα τοῦ παιδιοῦ, γιὰ νὰ μὴν τ' ἀκούη ὁ Κρόνος. Εἰπώθηκε ἐπίσης,[194] ὅτι μεγάλωσαν ἀπὸ τὸ γῆ μετὰ ἀπὸ μιὰ βροχὴ ἢ προῆλθαν ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ θείου βρέφους.[195] Συνδέονταν στενὰ μὲ τὸ θεῖο βρέφος — τὸν κοῦρο — καὶ θεωροῦνταν[196] ἐπίσης παιδιὰ τῶν Δακτύλων.

Τὰ δάχτυλα τῶν χεριῶν εἶναι δέκα, γι' αὐτὸ δέκα ἦσαν οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, ἐνῶ οἱ Κουρῆτες εἶναι μόνο τρεῖς.

Διηγοῦνται ἐπίσης γιὰ ἐννέα Κουρῆτες καὶ γιὰ ὁλόκληρο λαὸ Κουρητῶν, γιὰ ἐννέα ἢ δέκα Κορύβαντες, γιὰ ἑκατὸ Ἰδαίους Δακτύλους. Σὲ ἄλλες ἱστορίες ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰδαίων Δακτύλων ἦταν ἄλλος καὶ τὸ εἶδος τους διαφορετικό. Ἀκοῦμε[197] πὼς ὑπῆρχαν εἴκοσι δεξιόχειρες καὶ τριάντα ἀριστερόχειρες Δάκτυλοι: οἱ δεξιόχειρες ἦσαν σιδηρουργοί, οἱ ἀριστερόχειρες μάγοι, ἢ οἱ ἀριστερόχειρες μάγευαν καὶ οἱ δεξιόχειρες ἔλυναν τὰ μάγια. Ἢ οἱ δεξιόχειρες ἦσαν ἄντρες, ποὺ ἀνακάλυψαν τὸ σίδερο καὶ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ μετάλλου, καὶ οἱ ἀριστερόχειρες οἱ ἀδελφές τους. Ἀλλοῦ ἀναφέρονται πέντε Ἰδαῖοι Δάκτυλοι.[198] Τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν ὀνόματα ποὺ ταιριάζουν σὲ θεραπευτές: Παιωναῖος, Ἐπιμήδης, Ἰάσιος. Ὁ τέταρτος λεγόταν Ἴδας. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ Ἡρακλῆς, ὄχι ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης — ἔτσι μᾶς βεβαιώνουν — ἀλλὰ ὁ Ἰδαῖος Δάκτυλος ποὺ ἵδρυσε τοὺς ἀγῶνες τῆς Ὀλυμπίας μὲ τὸ νὰ βάλη τὰ τέσσερα ἀδέλφια του νὰ ἀγωνιστοῦν μεταξύ τους. Ὑπῆρχε ἀκόμα ἕνας μύθος, ποὺ ἀνέφερε τρεῖς μόνο Δακτύλους, ὑπηρέτες τῆς Φρυγικῆς Μητέρας. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν Δακτύλων ἔχει ἰδιαίτερη σημασία στὴν ἱστορία τους.

Οἱ τρεῖς Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, οἱ ὑπηρέτες τῆς Ἀδράστειας — ἔτσι ὀνομάζεται σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία[199] ἡ Φρυγικὴ Μητέρα τῶν θεῶν — ἦσαν ὁ Κέλμις, ὁ Δαμναμενεὺς καὶ ὁ Ἄκμων, οἱ πρῶτοι σιδηρουργοί. Ἄγριοι καὶ ὁρμητικοὶ πεταχτήκανε ἀπὸ τὴ γῆ. Συγχρόνως ἦσαν καὶ ἐργαλεῖα. Ἄκμων σημαίνει ἀκριβῶς τὸ γνωστὸ ἀμόνι τοῦ σιδερᾶ· Δαμναμενεὺς σημαίνει «δαμαστής» καί, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, τὸ σφυρί· Κέλμις πιθανότατα δηλώνει τὸ μαχαίρι. Αὐτὸς ἦταν, ἀπὸ τὰ τρία ἀδέρφια, ποὺ ὑπόφερε μεταξὺ τοῦ ἀμονιοῦ καὶ τοῦ σφυριοῦ (σφύρας καὶ ἄκμονος). Ὁ Κέλμις[200] ὑπῆρξε πιστὸς σύντροφος τοῦ νεαροῦ Διός, ἀλλὰ πρόσβαλε τὴ Ρέα,

τὴ μητέρα του, ποὺ ἦταν καὶ μητέρα τοῦ Διός. Γιὰ τιμωρία του μεταμορφώθηκε σὲ μέταλλο. Βασανίζεται ἀνάμεσα στὸ ἀμόνι καὶ στὸ σφυρί, ὅταν πρέπει νὰ φτειαχτῆ ἕνα καλὸ μαχαίρι. Ἀκόμα λέγεται,[201] ὅτι οἱ ἄλλοι δύο ἀδελφοὶ ἐχθρεύονταν τὸν τρίτο ἀδελφό. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ μιὰν ἱστορία τῶν τριῶν Κορυβάντων, ποὺ θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο.

Σχετικὰ μὲ τοὺς δύο Δακτύλους τονίζεται ἰδιαίτερα[202] ὅτι κάθονταν πλάι στὴν Ἰδαία Μητέρα καὶ ὅτι ἦσαν σύνθρονοί της καὶ «ὁδηγοὶ τῶν Μοιρῶν» ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς Καβείρους. Αὐτοὶ οἱ Δάκτυλοι ὀνομάζονταν Τιτίας καὶ Κυλληνός. Εἶναι πιθανό, πὼς τὰ ὀνόματα αὐτὰ σχετίζονται μὲ τὴν τονισμένη ἀνδρικὴ ἰδιότητα τῶν Δακτύλων καὶ χαρακτήριζαν δυὸ μορφές, ποὺ ἦσαν ἁπλῶς φαλλοί. Ἡ νύμφη Ἀγχιάλη,[203] λέγανε — ἕνα ἀκόμα ὄνομα γιὰ τὴ Μητέρα τῶν Θεῶν — τοὺς ἔκαμε νὰ πεταχτοῦν στὸ σπήλαιο τῆς Δίκτης πιέζοντας τὴ γῆ μὲ τὰ δυό της χέρια πάνω στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, πετάχτηκαν ὄχι δέκα, ἀλλὰ μόνο δύο «Δάκτυλοι» μέσ' ἀπὸ τὸ χέρι τῆς θεᾶς, ποὺ τὴν συνόδευαν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Σὲ ἄλλες ἱστορίες οἱ Δάκτυλοι ἦσαν ὑπηρέτες καὶ ὄργανα τῆς Μεγάλης Μητέρας, βοηθοὶ στὴ γέννα, σιδηρουργοί, μάγοι. Μπροστὰ στὸ μέγεθος τῆς Μητέρας θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τοὺς χαρακτηρίση ὡς παλύτεχνους νάνους.

2

ΚΑΒΕΙΡΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΧΙΝΕΣ

Οἱ Κάβειροι ἦσαν ἐπίσης ὑπηρέτες τῆς Μεγάλης Μητέρας. Οἱ ἀρχαῖοι μᾶς πληροφοροῦν,[204] πὼς ὀνομάστηκαν ἔτσι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ βουνοῦ Κάβειρος. Ἡ τοποθεσία τοῦ βουνοῦ Βερεκυντία ἀνῆκε στὴ Φρυγικὴ Μεγάλη Μητέρα· ἀπὸ ἐκεῖ ἦρθαν στὴ Σαμοθράκη, στὸ ἱερὸ νησί τους. Τὸ ὄνομά τους ἀκούγεται σὰν ξένο καὶ ὁπωσδήποτε ἀνήκει σὲ ξένη γλώσσα. Μιὰ ξένη γλώσσα κοντὰ στὴν ἑλληνικὴ διετηρεῖτο πολὺν καιρὸ στὴ Σαμοθράκη. Πρόκειται γιὰ τὴ γλώσσα τῶν Σαῶν, τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ τῶν μυστηρίων. Γιὰ τοὺς Καβείρους ὑποστηρίζουν[205] ὅτι ταυτίζονταν μὲ τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους, ποὺ ἀπὸ τὴ Φρυγία τράβηξαν δυτικὰ καὶ προσηλύτισαν πρῶτα τοὺς κατοίκους τῆς Σαμοθράκης μὲ τὶς μαγεῖες τους στὴ μυστικὴ λατρεία. Λέγαν πὼς σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ Ὀρφεὺς ὑπῆρξε μαθητής της καὶ πὼς ἡ Μητέρα τῶν Θεῶν ἐγκατέστησε τὰ παιδιά της, τοὺς Κορύβαντες, στὴ Σαμοθράκη.[206] Δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ μάθη μὲ ποιὸν πατέρα τὰ εἶχε συλλάβει, γιατὶ κρατοῦσαν τὴ διήγηση μυστική. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἱστορίες οἱ

Δάκτυλοι, Κουρῆτες, Κορύβαντες καὶ Τελχῖνες, εἶναι ἄλλοτε μόνο πρωτόγονα ὄντα καὶ ἄλλοτε πρωτόγονοι λαοί· σὲ σύγκριση μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα, ὅπως εἴπαμε, εἶναι νάνοι.

Μολαταῦτα, οἱ Κάβειροι ὀνομάζονταν ἀπὸ μᾶς Μεγάλοι Θεοί. Ἔτσι τοὺς προσφωνοῦσαν στὴν ἀνάγκη οἱ ναυτικοί μας, ὡς θεοὺς σωτήριους. Οἱ Κουρῆτες καὶ οἱ Κορύβαντες ὀνομάζονταν τὸ ἴδιο. Στὴ Λῆμνο, στὸν πληθυντικό, ὀνομάζονταν Ἡφαίστειοι. Ἀπέναντι στὰ νησιὰ αὐτά, στὴ Μακεδονία, λεγόταν σχετικὰ μ' αὐτοὺς[207] ὅτι ὑπῆρχαν κάποτε τρεῖς Κορύβαντες, τρία ἀδέλφια. Τὰ δύο ἀδέλφια σκότωσαν τὸν τρίτο ἀδελφό. Τύλιξαν τὸ κομμένο κεφάλι του σ' ἕνα κόκκινο ὕφασμα. Τὸ στεφάνωσαν καὶ τὸ μεταφέρανε πάνω σὲ μιὰ χάλκινη ἀσπίδα στοὺς πρόποδες τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ τὸ θάψανε. Τὰ ἴδια δύο ἀδέλφια φέρανε τὸ καλάθι τῶν μυστηρίων, ποὺ περιεῖχε ἕνα φαλλό — τὸ ἄρρεν μόριο τοῦ Διονύσου — στὴ χώρα τῶν Ἐτρούσκων. Ἀπὸ τὶς ἱστορίες ποὺ λέγονταν στὰ νησιὰ μαθαίνουμε μονάχα ὀνόματα καὶ γενεαλογίες. Ἡ μητέρα τῶν Καβείρων, ἡ Καβειρὼ (ποὺ στὴ γλώσσα μας ἀποδόθηκε μὲ τὰ ὀνόματα Ρέα καὶ Δημήτηρ, Ἑκάτη καὶ Ἀφροδίτη), ἦταν κόρη τοῦ Πρωτέως.[208] Ἔτσι τουλάχιστον ὑποστήριζαν στὴ Λῆμνο. Ἡ Καβειρὼ γέννησε τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὸν Κάδμιλο. Ἀπὸ αὐτὸν γεννήθηκαν τρεῖς Κάβειροι καὶ τρεῖς Καβείριες Νύμφες. Γιὰ δύο ἀδελφοὺς δὲν γίνεται ξεχωριστὸς λόγος σ' αὐτὴ τὴ γενεαλογία. Στὴ Σαμοθράκη πάντως,[209] στὸ Ἄδυτο τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου, ὅπου ἐγίνονταν οἱ μυήσεις, βρίσκονταν δύο φαλλικὰ ἀγάλματα, ὅμοια μὲ τὰ δικά μας ἀγάλματα τοῦ Ἑρμοῦ. Ἐκεῖ βλέπανε κάτι, μπροστὰ στὸ Ἄγαλμα αὐτό — τόσο μποροῦσε ὁ ἀμύητος νὰ καταλάβῃ — ποὺ περισσότερο εἶχε σχέση μ' ἕναν τρίτο. Ἡ σχέση τῆς Μεγάλης Μητρὸς μ' αὐτὸ τὸ τρίτο ἄγαλμα κρατιόταν μυστική. Τὸ μόνο ποὺ ξέρουμε εἶναι, πὼς ἐδῶ κάτεχε — ὅπως ἀλλοῦ τὸν Ἄττιν — τὸν «ἀξιολάτρευτο ἀγαπημένο» της καὶ τὸν γέννησε ὡς τὸν «πρῶτο ἄνθρωπο». Πρέπει νὰ λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψη του τὴν παράδοση ποὺ συνδέει διπλὰ τὴ Μεγάλη Μητέρα καὶ τὸν μικρότερο γιό της: εἶναι τὸ παιδί της καὶ ὁ ἐραστής της. Συναντᾶμε πολλὲς φορὲς τὴ σχέση αὐτὴ σὲ διηγήσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὰ μυστήρια. Σχετικὰ μὲ τὰ τέσσερα ὀνόματα τῶν θεῶν, ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὰ μυστήρια ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη — Ἀξίερως, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος καὶ Κάδμιλος — ὑποστηρίχτηκε[210] πὼς ἀντιπροσωπεύουν τὴ Δήμητρα, τὴν Περσεφόνη, τὸν Ἄδη καὶ τὸν Ἑρμῆ: τὴ Δήμητρα ἀσφαλῶς ὡς «τὴ σεβάσμια τῶν μυστηριακῶν μυήσεων» καὶ τὴν Περσεφόνη καὶ τὸν Ἄδη ὡς «σεβάσμιους τοῦ γάμου», τὸν Κάδμιλο ὡς ἕνα ἀγόρι ἢ νέο. Τὰ πρῶτα τρία ὀνόματα

εἶναι γνήσια ἑλληνικά, ἐνῶ στὸ ὄνομα «Κάδμιλος» εἶναι νοητὴ μόνο ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξη.

Οἱ Κάβειροι τῆς Λήμνου ἦσαν σιδηρουργοὶ καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονταν Ἡφαίστειοι. Γιὰ τὴν ἰδιότητα αὐτὴ καὶ γιὰ τὸ γεγονὸς πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἦσαν συγχρόνως θεοὶ θαλάσσιοι ἀκοῦμε πολλὰ στὶς διηγήσεις γιὰ τοὺς Τελχῖνες, ἂν καὶ αὐτὲς οἱ ἱστορίες — πρὸ πάντων οἱ ἀρχαιότερες — χαθήκανε κατὰ μέγιστο μέρος. Στὴ Ρόδο ὀνομάζονταν Τελχῖνες παρόμοια ὄντα, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ προηγουμένως εἴχανε διάφορα ὀνόματα. Μόνο ποὺ στοὺς Τελχῖνες τονίζεται περισσότερο ὁ χθόνιος χαρακτήρας. Θεωροῦνταν ὡς κακοὶ μάγοι καὶ μὲ φθόνο κρύβανε τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τους.[211] Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ κατασκεύασαν τὰ πρῶτα ὁμοιώματα τῶν θεῶν.[212] Μαθαίνουμε ἐπίσης,[213] πὼς ἦσαν ἐννέα τὸν ἀριθμὸ καὶ ἦρθαν μὲ τὴ Ρέα στὴν Κρήτη γιὰ νὰ ἀναθρέψουν τὸν μικρὸ Δία. Ἰδιαίτερα θεωροῦνταν ὡς ἀκόλουθοι τοῦ Ποσειδῶνος.[214] Σ' αὐτὸ τοὺς βοηθοῦσε ἡ κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ Καφείρα. Τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς θεᾶς προδίνει τὴν πανάρχαια ταυτότητά της μὲ τοὺς Καβείρους. Στὴν Καφείρα καὶ στοὺς Καβείρους ἐμπιστεύθηκε ἡ Ρέα τὸν μικρὸ Ποσειδῶνα. Θ' ἀκούσουμε ἀργότερα τὴν ἱστορία αὐτή.

Μαθαίνουμε ἐπίσης γιὰ τὴν ἐχθρότητα μεταξὺ τῶν Τελχίνων καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος[215]. Ὁ νεώτερος θεὸς Ἀπόλλων ἐξόντωσε τοὺς Τελχῖνες. Στὴ Ρόδο κυριαρχοῦσε ὡς ὕψιστος θεὸς ὁ Ἥλιος, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ νησὶ μερίδιο ἀπὸ τὸν Δία[216]. Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση[217] οἱ Τελχῖνες προεῖδαν τὸ πλησίασμα τοῦ κατακλυσμοῦ κι' ἐγκαταλείψανε τότε τὴ Ρόδο. Ἐμφανίζονται ἐπίσης, ὅπως οἱ ἄλλοι Δάκτυλοι, σὰν ἕνας ὁλόκληρος πρωτόγονος λαός, ἀφοῦ ἀρχικὰ ἦσαν μιὰ μικρὴ ὁμάδα ὑπηρετῶν τῆς Μεγάλης Μητρός.

3
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΔΟΣ

Ἡ μοναδικὴ λεπτομερειακὴ ἱστορία ἑνὸς ὑπηρέτη τῆς Μεγάλης Μητέρας ποὺ μᾶς διασώθηκε δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῆ, ἂν καὶ ἡ διήγηση δὲν εἶναι ἑλληνική. Ἡ Μήτηρ τῶν θεῶν εἶναι ἐδῶ ἐντελῶς φρυγική. Τὸ ὄνομά της εἶναι Ἄγδιστις. Πρόκειται γιὰ ἕνα βράχο Ἄγδο, κοντὰ στὴν Πεσσινοῦντα, σὲ μιὰ ἱερὴ πόλη τῆς Μητέρας τῶν θεῶν. Ὁ ἐραστής της Ἄττις δὲν ἔγινε τόσο Ἕλληνας ὅσο ὁ Ἄδωνις, ὁ ἐραστὴς τῆς Ἀφροδίτης. Διαφορετικά, τὰ δυὸ ζευγάρια παρουσιάζουν ὁρισμένες ὁμοιότητες, ἰδιαίτερα ἂν σκεφτοῦμε πὼς στὴν Ἀμαθοῦντα ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ ἔρωτος ἦταν τὸ

ἴδιο διγενής. Ὁ ἑρμαφροδιτισμὸς τῆς Μεγάλης Μητέρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διαφαίνεται σ' ἐμᾶς στὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ταυτίζεται μὲ τὴν Παρθένο Κυνηγό, τὴ θεὰ Ἄρτεμιν, καὶ ἦταν γνωστὴ ὡς Μεγάλη Ἄρτεμις, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἰκονίζεται μὲ πολλὰ στήθη, ὡς Μεγάλη Μητέρα. Στὴν παραλλαγὴ μὲ τὴν ὁποία ἔφτασε ὡς ἐμᾶς ἡ φρυγικὴ ἱστορία της, ἔπαιξαν ρόλο καὶ οἱ δικοί μας θεοί. Ἀσφαλῶς ἐδῶ πρόκειται γιὰ ὀνόματα μόνο. Μὲ τὸ ὄνομα «Ζεὺς» καταλαβαίνει κανεὶς σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία τὸν φρυγικὸ θεὸ τοῦ οὐρανοῦ Πάπα.

Ὁ βράχος Ἄγδος πῆρε τὴ μορφή του σύμφωνα μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα — ἔτσι εἰπώθηκε.[218] Πάνω του κοιμήθηκε ὁ Ζεύς. Στὸν ὕπνο του, ἢ ὅταν μάλωσε μὲ τὴ θεά, ἔπεσε ὁ σπόρος του στὸ βράχο. Στὸ δέκατο μήνα ὁ βράχος Ἄγδος γέννησε μὲ βρυχηθμοὺς ἕνα ἀτίθασο, ἄγριο, ἀρσενικοθήλυκο, μὲ δύο ἐπιθυμίες ὄν, ποὺ λεγόταν Ἄγδιστις. Μὲ φοβερὴ ὄρεξη τὸ ὂν αὐτὸ λήστευε, κατέστρεφε τὸ καθετὶ ποὺ τοῦ ἄρεσε καὶ δὲν ἔδινε σημασία σὲ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Δὲν θεωροῦσε τίποτε στὴ γῆ ἢ στὸν οὐρανὸ ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Οἱ θεοὶ συσκεφθήκανε πολλὲς φορὲς πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ περιορίσουν τὸ θράσος αὐτό. Ἐπειδὴ ὅλοι δίσταζαν, ἀνέλαβε ὁ Διόνυσος αὐτὴ τὴ δουλειά. Ὑπῆρχε μιὰ πηγὴ ἀπ' ὅπου ὁ Ἄγδιστις ξεδίψαγε ὅταν ζεσταινόταν ἀπὸ τὸ παιχνίδι καὶ τὸ κυνήγι. Ὁ Διόνυσος ἔκαμε τὸ νερὸ τῆς πηγῆς κρασί. Ὁ Ἄγδιστις, βασανισμένος ἀπὸ τὴ δίψα, ἔτρεξε καὶ ἤπιε ἀχόρταγος τὸ παράξενο πιοτό. Ἑπόμενο ἦταν νὰ πέση σὲ βαθὺ ὕπνο. Ὁ Διόνυσος παραμόνευε. Ἔστριψε ἐπιδέξια ἕνα σκοινὶ ἀπὸ μαλλὶ κι ἔδεσε μ' αὐτὸ τὰ γεννητικὰ μόρια τοῦ Ἀγδίστιδος ἀπὸ ἕνα δέντρο. Ὅταν τὸ τέρας ξύπνησε, ξεμέθυστο, πήδηξε πάνω, ὁρμητικὸ ὅπως ἦταν, μὲ ἀποτέλεσμα ν' αὐτοευνουχιστῆ. Ἡ γῆ ἤπιε τὸ χυμένο αἷμα μαζὶ μὲ τὰ κομμένα γεννητικὰ μόρια. Ἀπὸ κεῖ φύτρωσε ἀμέσως ἕνα δέντρο. Τὸ δέντρο ἦταν μυγδαλιὰ ἢ — σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση — ροδιά. Ἡ κόρη τοῦ βασιλιᾶ ἢ θεοῦ ἢ ποταμοῦ Σαγγάριου, Νανὰ — ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς μεγάλης μικρασιατικῆς θεᾶς — εἶδε τὴν ὀμορφιὰ τοῦ καρποῦ, τὸν ἔκοψε καὶ τὸν ἔκρυψε στὸν κόρφο της. Ὁ καρπὸς ἐξαφανίστηκε καὶ ἡ Νανὰ συνέλαβε ἕνα παιδί. Ὁ πατέρας της τὴν φυλάκισε, γιὰ νὰ πεθάνη ἀπὸ τὴν πείνα. Ἡ Μεγάλη Μητέρα τὴν ἔτρεφε μὲ φροῦτα καὶ μὲ τὴν τροφὴ τῶν θεῶν, μέχρι ποὺ νὰ γεννήση τὸ νήπιο. Ὁ Σαγγάριος πέταξε μακριὰ τὸ παιδί. Ἕνας τράγος προφύλαξε τὸ βρέφος. Ὅταν κάποιος τὸ βρῆκε, τὸ ἔτρεφε μὲ «γάλα τράγου». Πῆρε τὸ ὄνομα Ἄττις, γιατὶ στὴ λυδικὴ «ἄττις» σημαίνει ὡραῖο ἀγόρι, ἢ γιατὶ τὸ τραγὶ στὰ φρυγικὰ λέγεται «ἄτταγους».

Ὁ Ἄττις ἦταν ἕνα θαυμάσιο ἀγόρι. Ἡ διήγηση φτάνει στὸ σημεῖο νὰ μᾶς πῆ πὼς ἡ Ἄγδιστις τὸ ἐρωτεύτηκε. Ἡ ἄγρια θεότητα πῆρε τὸν ἐνηλικιωμένο πιὰ νέο στὸ κυνήγι καὶ τὸν πῆγε σὲ ἀδιάβατους ἀγριότοπους καὶ τοῦ χάρισε τὴ λεία τοῦ κυνηγιοῦ. Ὁ βασιλιὰς τῆς Πεσσινοῦντος, Μίδας, ἤθελε νὰ χωρίση τὸν Ἄττιν ἀπὸ τὴν Ἄγδιστιν καὶ γι' αὐτὸ τοῦ 'δωσε τὴν κόρη του γυναῖκα. Στὸ γάμο παρουσιάστηκε ἡ Ἄδγιστις καὶ μὲ τοὺς ἤχους τῆς σύριγγας τρέλανε τοὺς συνδαιτημόνες. Ὁ ἴδιος ὁ Ἄττις εὐνούχισε τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ μιὰ κουκουναριὰ φωνάζοντας: «σὲ σένα, Ἄγδιστις!» Κι ἔτσι πέθανε. Ἀπὸ τὸ αἷμα του βγῆκαν οἱ βιολέττες. Ἡ Ἄγδιστις μετανόησε γι' αὐτὸ ποὺ ἔκανε καὶ παρακάλεσε τὸν Δία νὰ ξαναφέρη στὴ ζωὴ τὸν Ἄττιν. Ὁ Ζεὺς ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴ μοίρα, μποροῦσε νὰ τῆς ἐγγυηθῆ μόνο τὰ ἑξῆς: τὸ σῶμα τοῦ Ἄττιδος δὲν θὰ λειώση, τὰ μαλλιά του θὰ μεγαλώνουν πάντα καὶ τὸ μικρὸ δάχτυλο τοῦ χεριοῦ του θὰ μένη ζωντανὸ καὶ θὰ κινῆται μοναχό του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ σύζυγοί του

Ἂν δὲν μιλήσουμε τώρα γιὰ τὸν Δία καὶ τὶς συζύγους του, δὲν θὰ πάρουμε μιὰ σωστὴ εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Μὲ τὴν κυριαρχία τοῦ Διός, μὲ τὴν παρουσία τοῦ ἀντρίκιου προσώπου του, ἔγινε ἡ μυθολογία δική μας καὶ ἀργότερα χαρακτηρίζεται πάντοτε ὡς ἑλληνική. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ ξεχάσουμε τὶς διηγήσεις ἐκεῖνες ποὺ εἶναι γεμάτες ἀπὸ μορφὲς μεγάλων θεοτήτων — ἀπὸ τὴ μορφὴ τῆς δυνατῆς τριαδικῆς θεότητας (γνωστῆς συνήθως μὲ τὸ ὄνομα Ἑκάτη), ἀπὸ τὴ σπλαχνικὴ Ἀφροδίτη καὶ τὴ Μητέρα Ρέα: χωρὶς αὐτὲς τὶς ἱστορίες ἡ εἰκόνα θὰ ἦταν λειψή.

Ὁ Ζεὺς δὲν κατόρθωσε νὰ κυριαρχήση μόνο μὲ τὴ νίκη του ἐνάντια στοὺς Τιτᾶνες. Τὴ νίκη του ἄλλωστε αὐτὴ τὴν χρωστᾶ στὴ Μητέρα Γαῖα καὶ σὲ μερικὰ παιδιά της, ποὺ τὸν βοήθησαν. Ἡ κυριαρχία τοῦ Διὸς θεμελιώθηκε περισσότερο μὲ γάμους καὶ συμμαχίες μὲ θυγατέρες καὶ ἐγγονὲς τῆς Γαίας. Σὲ πρώτη γραμμὴ ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει τὸ σύνδεσμο μὲ τὴν Μῆτιν καὶ τελικὰ τὸ γάμο μὲ τὴν Ἥρα. Στὴ διήγηση ποὺ θ' ἀκολουθήση θ' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν Ἥρα, ἀναφέροντας μιὰ ἱστορία ποὺ λέει ὁ Ὅμηρος, παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἱστορία αὐτὴ ἔχει πιὰ ξεχαστῆ. Ἡ ἱστορία τῆς Μήτιδος καὶ μιᾶς ἄλλης γνωστῆς συζύγου τοῦ Διός, τῆς Λητοῦς, θ' ἀκου-

στοῦν ἀργότερα, μὲ τὶς διηγήσεις γιὰ τὰ γνωστότερα παιδιά τους. Πρέπει ἐδῶ, στὶς ἱστορίες τῶν γάμων τοῦ Διός, νὰ θυμηθοῦμε τὴ θεὰ Ἑστία, τὴ μεγαλύτερη κόρη καὶ τὸ πρῶτο παιδὶ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ποὺ ἔγινε κατόπιν ἡ νεώτερη, ὅταν ὁ πατέρας της τὴν κατάπιε καὶ τὴν ξανάβγαλε ἀπὸ μέσα του.

Ἀπὸ τὰ τρία ἀδέλφια ὁ Ποσειδῶν καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους θεοὺς ὁ Ἀπόλλων μνηστεύτηκαν μὲ τὴν Ἑστία.[219] Μάταια ὅμως, γιατὶ μετὰ τὴν ἧττα τῶν Τιτάνων ἡ Ἑστία εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν Δία τὴν τιμὴ νὰ μένη παρθένα καὶ νὰ τῆς προσφέρεται ἀπὸ ὅλους πάντοτε τὸ πρῶτο σφάγιο. Αὐτὸ τῆς δόθηκε. Ὡς ἱερό της εἶχε τὸ κέντρο τοῦ σπιτιοῦ, ὅπως δείχνει καὶ τὸ ὄνομά της: Ἑστία. Δὲν τῆς προσφερόταν μόνο ἡ πρώτη, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἡ τελευταία θυσία σὲ κάθε γιορταστικὴ σύναξη τῶν ἀνθρώπων. Ὁρκίστηκε παρθενία κι ἔμεινε πιστὴ στὸν ὅρκο της. Ἐδῶ κι ἐκεῖ συναντᾶμε κάποια διήγηση,[220] πὼς τῆς ἐπιτέθηκε ἕνας φαλλικὸς θεός, ὁ Πρίαπος. Ἀλλὰ δὲν βρίσκουμε οὔτε μιὰ ἱστορία, πὼς ἡ Ἑστία πῆγε μὲ ἄντρα ἢ πὼς ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ἐπίσημη θέση της.

1

ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΣ

Γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Διὸς μιλήσαμε μέχρι τώρα πολλὲς φορές. Πρέπει νὰ προσέξουμε ὅμως, ὅτι οἱ ἱστορίες τῆς γέννησης ποὺ μᾶς διασώθηκαν φτάνουνε γρήγορα στὴ φύλαξη καὶ τὴ διατροφὴ τοῦ θείου βρέφους. Ἡ γέννηση ἀρχίζει μὲ τοὺς πόνους τῆς γέννας τῆς Μεγάλης Μητέρας τῶν Θεῶν. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, αὐτὴ σκεπάζεται ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας, ἀντίθετα μὲ τὴ γέννηση τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ συμβαίνει, μποροῦμε νὰ ποῦμε, μπροστὰ στὰ μάτια ὅλων. Σὲ βαθιὰ νύχτα[221] ἡ Ρέα ἦρθε στὴ Λύκτο τῆς Κρήτης κι ἔκρυψε τὸ παιδί της στὸ σπήλαιο τοῦ βουνοῦ Αἰγαίου. Μιὰ ἄλλη ἱστορία λέει,[222] πὼς ὁ Ζεὺς γεννήθηκε στὴν Ἀρκαδία, στὸ ὄρος Λυκαῖον, ὅπου στὴν κορφή του, στὴν ἱερὴ περιοχὴ τοῦ Διὸς Λυκαίου, τίποτε δὲν ἔριχνε τὴ σκιά του.[223] Ἡ Ρέα ἔλουσε τὸ νεογέννητο στὴν πηγὴ τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀρκαδίας Νέδα,[224] ποὺ τότε πρωτοφάνηκε, καὶ κατόπιν ἔτρεξε μὲ τὸ παιδί της στὴν Κρήτη, ὅπου τρεῖς Δικταῖες Νύμφες — Δικταῖαι Μελίαι — παραλάβανε τὸ θεῖο παιδὶ ὡς παραμάνες. Αὐτὲς ἦσαν οἱ συντρόφισσες ἐκείνων τῶν Κουρήτων ἢ Κορυβάντων, ποὺ σὲ ἄλλες διηγήσεις προστάτευαν τὸν Δία.

Ὑπῆρχαν στὴν Κρήτη καὶ ἄλλα γνωστὰ σπήλαια, ποὺ εἶχαν παίξει ρόλο στὴ γέννηση καὶ στὴν παιδικὴ ἡλικία τοῦ Διός, ἐκτὸς

16. Ὁ Ζεὺς μὲ τὸν ἀετό, 6ος αἰ.

ἀπὸ τὸ σπήλαιο στὸ ὄρος Αἰγαῖον, στὸ «γιδόβουνο», καὶ ἀπὸ τὸ Δικταῖον καὶ τὸ Ἰδαῖον. Οἱ ρόλοι ἦσαν μοιρασμένοι: στὸ ἕνα συνέβαινε ἡ γέννηση, στὸ ἄλλο ἡ διατροφὴ καὶ ἡ φύλαξη τοῦ παιδιοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θεές, ποὺ στὶς διάφορες διηγήσεις παρουσιάζονται σὰν τροφοὶ τοῦ Διός, βλέπουμε ἐπίσης νὰ τὸν ἔχουν θρέψει καὶ ἄλλα ζῶα: μιὰ γίδα καὶ μιὰ γουρούνα,[225] μέλισσες καὶ περιστέρια.[226] Ἀπὸ τὶς πολλὲς ἱστορίες θὰ δοῦμε πρῶτα ἐκεῖνες ποὺ δὲν συνέβησαν στὰ σπήλαια.

Οἱ τρεῖς θυγατέρες τῆς Ρέας, ἡ Ἑστία, ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Ἥρα, ὑπῆρχαν ἤδη ὅταν ἡ Μεγάλη Μητέρα γέννησε τρεῖς γιούς. Ἡ ἱστορία συνεχίστηκε ὡς ἑξῆς:[227] Ὅταν ἡ Ρέα γέννησε ἀπὸ τὸν Κρόνο τὸν νεώτερο γιό του Δία, ἡ Ἥρα παρακάλεσε τὴ μητέρα

της νὰ ἀναλάβη αὐτὴ τὸν ἀδελφό της. Κατ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ὁ Κρόνος πέταξε τὸν Ἅδη στὰ Τάρταρα καὶ τὸν Ποσειδῶνα στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ὅταν παρακάλεσε τὴ Ρέα νὰ τοῦ δείξη τί εἶχε γεννήσει, τοῦ πρόσφερε μιὰ τυλιγμένη πέτρα. Ὁ Κρόνος τὴν κατάπιε. Κατάλαβε ὅμως ἀμέσως τὸ τέχνασμα καὶ ἄρχισε ν' ἀναζητῆ παντοῦ τὸν Δία. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἥρα εἶχε μεταφέρει στὴν Κρήτη τὸν μελλοντικὸ σύζυγό της καὶ ἡ Ἀμάλθεια κρέμασε τὴν κούνια στὸ κλαδὶ ἑνὸς δέντρου, γιὰ νὰ μὴ βρεθῆ τὸ παιδὶ οὔτε στὸν οὐρανό, οὔτε στὴ γῆ, οὔτε στὴ θάλασσα. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀκούση ὁ Κρόνος τὰ κλάματα τοῦ παιδιοῦ του, σύναξε διάφορα παιδιά, τοὺς ἔδωσε μιὰ χάλκινη ἀσπίδα καὶ κοντάρια καὶ τά 'βαλε νὰ χορεύουν κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο καὶ νὰ κάνουν θόρυβο. Τὰ παιδιὰ ὀνομάζονταν Κουρῆτες. Ἄλλοι τὰ λέγαν Κορύβαντες.

Συναντᾶμε καὶ ἔτσι τὴ σχετικὴ διήγηση: Ἡ Ἀδράστεια τοποθέτησε τὸ παιδὶ σὲ μιὰ χρυσὴ κούνια[228] καὶ τοῦ 'δωσε μιὰ χρυσὴ σφαίρα.[229] Αὐτὴ καὶ ἡ Ἴδη ἦσαν οἱ παραμάνες καὶ οἱ φύλακες τοῦ μικροῦ Διός.[230] Ἦσαν δύο ὀνόματα τῆς ἴδιας τῆς μητέρας Ρέας, ποὺ λεγόταν ἐπίσης Μήτηρ Ἰδαία. Γιὰ τὴν Ἀδράστεια, τὴν «ἀναπόδραστη» — ἔτσι θ' ἀποδίδαμε στὴ γλώσσα μας τ' ὄνομά της — ἀκοῦμε ἀκόμα σὲ μιὰν ὀρφικὴ ἱστορία. Τὰ χρυσά της δῶρα σχετίστηκαν μὲ τὴ μελλοντικὴ ἐξουσία τοῦ Διός. Ἄλλη ἱστορία λέει,[231] πὼς ἡ Ἀμάλθεια καὶ ἡ Μέλισσα, οἱ κόρες τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κρήτης Μελισσέως, συντηρήσανε τὸ παιδί. Ἡ Μέλισσα μὲ μέλι. Ὑπῆρχε βέβαια, ὅπως ἤδη ἀκούσαμε, μιὰ ἱστορία, ὅπου οἱ μέλισσες ἦσαν οἱ τροφοὶ τοῦ Διός.

Στὴν Κρήτη μιλοῦσαν γιὰ ἕνα ἱερὸ σπήλαιο μελισσῶν,[232] ὅπου ἡ Ρέα γέννησε τὸν Δία. Οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ πατήση τὸ μέρος ἐκεῖνο. Κάθε χρόνο, σὲ μιὰν ὁρισμένη περίοδο, ξεπεταγόταν ἀπὸ τὸ σπήλαιο μεγάλη φωτιά. Αὐτὸ συνέβαινε, ὅταν ἀναπηδοῦσε τὸ αἷμα ποὺ χύθηκε στὴ γέννηση τοῦ θεοῦ. Ἱερὲς μέλισσες, οἱ τροφοὶ τοῦ Διός, κατοικοῦσαν τὸ σπήλαιο. Μιὰ φορὰ τόλμησαν τέσσερεις ριψοκίνδυνοι, ὁ Λάιος, ὁ Κελεός, ὁ Κέρβερος καὶ ὁ Αἰγόλιος, νὰ μποῦνε μέσα ἐκεῖ, γιὰ νὰ κλέψουν μέλι. Φόρεσαν χάλκινους θώρακες καὶ μάζευαν μέλι. Ἀλλὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀντίκρυσαν τὰ σπάργανα τοῦ Διὸς καὶ τὸ αἷμα ἀπὸ τὴ γέννησή του, πέσανε ἀπὸ πάνω τους οἱ χάλκινοι θώρακες. Βλέπουμε πάνω σ' ἕνα ἀρχαῖο ἀγγεῖο πῶς οἱ πελώριες μέλισσες ἐπιτίθενται στοὺς τέσσερεις ἀκάλυπτους ἄνδρες. Ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ὁ Ζεὺς χάρισε σ' αὐτὲς τὶς μέλισσες χάλκινο χρῶμα καὶ ξεχωριστὴ δύναμη, γιατὶ τὸν διαθρέψανε. Τοὺς τέσσερεις ἄντρες τοὺς μεταμόρφωσε σὲ πουλιὰ μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα. Δὲν μποροῦσε νὰ σκοτώση τοὺς ληστὲς μὲ μιὰν

ἀστραπή του, γιατὶ σ' ἐκεῖνο τὸ σπήλαιο δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ πεθάνη κανείς.

Ἡ Ἀμάλθεια ἀναφέρεται συχνότερα σὰν τροφὸς τοῦ Διός, ποὺ ἔδινε στὸ θεῖο βρέφος νὰ πίνη ἀπὸ τὸ φημισμένο της κέρατο. Ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸ σχῆμα του, ἦταν κέρατο ταύρου καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ πρότυπο ἑνὸς ἀγγείου ποὺ λεγόταν ρ υ τ ό ν. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀδειάση κανεὶς μὲ μιὰ ρουφηξιά, ἀλλὰ δὲν τὸ μποροῦσε. Τὸ κέρατο τῆς Ἀμαλθείας δὲν ἄδειαζε ποτέ. Ἀρχικὰ ἀνῆκε στὴν αἶγα τῆς Ἀμαλθείας. Σὲ μερικὲς ἱστορίες[233] ἀκούγεται τὸ ἑξῆς: Ἀμάλθεια ἦταν ἡ αἲξ ποὺ ἔθρεψε τὸν Δία μὲ τὸ γάλα της. Γιὰ τὴν αἶγα μᾶς διηγήθηκε ὁ Μουσαῖος,[234] γιὸς καὶ μαθητὴς ἴσως τοῦ Ὀρφέως, πὼς ἦταν κόρη τοῦ Ἡλίου. Ἦταν ὅμως τόσο ἄσχημη, ὥστε οἱ θεοὶ γύρω στὸν Κρόνο παρακάλεσαν τὴ Γαῖα νὰ κρύψη τὸ ἀπαίσιο ζῶο σ' ἕνα σπήλαιο τῆς Κρήτης. Ἔτσι τὸ ἐμπιστεύτηκαν στὴν Ἀμάλθεια καὶ μὲ τὸ γάλα του μεγάλωσε ὁ Ζεύς. Ὅταν τὸ θεῖο βρέφος μεγάλωσε, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ πολεμήση τοὺς Τιτᾶνες, δὲν εἶχε ὅπλα. Σύμφωνα μὲ ἕνα χρησμὸ ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴ Γαῖα, ὁ Ζεὺς σκότωσε τὴν αἶγα. Τὸ δέρμα της τοῦ ἐξασφάλιζε τὸ ἄτρωτο καί, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, εἶχε πάνω του τὴ φοβερὴ ὄψη τῆς Γοργοῦς. Μαθαίνουμε ἐπίσης,[235] ὅτι ἕνας γιὸς τῆς αἰγὸς μὲ τ' ὄνομα Αἰγιπάν, ὁ θεὸς Πάν, δηλαδὴ μὲ τὴν ἰδιότητά του ὡς τράγος, ὅπως παρουσιάστηκε στὴν ἱστορία τοῦ Τυφωέως, ἀνατράφηκε μαζὶ μὲ τὸν Δία. Ὁ Αἰγιπὰν βοήθησε τὸν Δία ἐναντίον τῶν Τιτάνων, μὲ τὸ νὰ τοὺς στέλνη Πανικὸ τρόμο φυσώντας τὸ κογχύλινο κέρατό του.

Γιὰ τὸν ἀητὸ τοῦ Διὸς ὑπάρχει μιὰ ἱστορία ποὺ ἀνήκει ἐδῶ.[236] Ἦταν ἕνα παιδὶ μὲ τὸ ὄνομα Ἀετός, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Γῆ, ὅπως ὁ Ἰδαῖος Δάκτυλος Κέλμις, καὶ ποὺ, ὅπως ὁ Κέλμις καὶ ὁ Αἰγιπάν, ἔπαιζε μαζὶ μὲ τὸν μικρὸ Δία. Ἡ Ἥρα ὅμως τὸ μεταμόρφωσε σὲ ἀετό, γιατὶ ὑποψιαζόταν πὼς ὁ Ζεὺς τὸ ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα. Μιὰ σχετικὴ ἱστορία διηγόνταν γιὰ τὸ ὡραῖο βασιλόπουλο τῆς Τροίας, τὸν Γανυμήδη. Σύμφωνα μ' αὐτήν, ὁ Ζεὺς εἶχε σχέσεις μαζί του. Γι' αὐτό, ὁ Ἀετὸς τοῦ Διὸς ποὺ βάσταγε τοὺς κεραυνοὺς τὸν ἅρπαξε καὶ τὸν ἔκανε οἰνοχόο τῶν θεῶν.[237]

2

ΖΕΥΣ ΚΑΙ ΗΡΑ

Οἱ περισσότερες διηγήσεις λένε πὼς ἡ πραγματικὴ γυναίκα τοῦ Διὸς ἦταν ἡ ἀδελφὴ - σύζυγός του Ἥρα. Τὸ ὄνομα αὐτὸ σήμαινε κάποτε «Κυρία». Ὅπως εἴπαμε πιὸ πάνω, ἡ Ἥρα διάλεξε

τὸ νεώτερο ἀδελφό της γιὰ σύζυγό της, ἀμέσως ὅταν γεννήθηκε. Ὁ ρόλος τῆς θεᾶς στὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἀναφέρεται ἐπίσης σ' ἕναν ὁμηρικὸ ὕμνο,[238] ὅπου ἡ Ἥρα παρακινεῖ τὸν Δία νὰ ἐπαναλάβουν τὸ γάμο τους. Αὐτὸ ἔγινε στὴν ὑψηλότερη κορυφὴ τῆς μικρασιατικῆς ὀροσειρᾶς Ἴδης, στὸ Γάργαρο.

Τὸ περιστατικὸ τοῦτο ὁλόκληρο, δηλαδὴ ἡ σχετικὴ διήγηση γιὰ τὴν ἀποπλάνηση καὶ τὸ ἀποκοίμισμα τοῦ Διός, ἀνήκει ἐπίσης στὴ μυθολογία, ἔχει ὅμως τὴ σημασία του μόνο στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ. Δὲν θὰ μιλήσουμε γι' αὐτὸ τώρα, ὅπως ὁ Ὅμηρος τὸ ἀναφέρει, ἀλλὰ μόνο γιὰ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ παλαιότερες ἱστορίες.

Στὴν ἀποπλάνηση ἀνῆκε κάποια ἐρωτικὴ μαγεία. Ἡ Ἥρα ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀφροδίτη καὶ πῆρε ἀπ' αὐτὴ τὸν «κηστὸν ἱμάντα», τὴ μαγικὴ ζώνη ποὺ φοροῦσε ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψη συνέβη τὸ βύθισμα τοῦ πατέρα Κρόνου ἀπὸ τὸν Δία κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα.[239] Τότε ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα ζοῦσαν στὸ παλάτι τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ποὺ ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ρέας πῆραν καὶ προφύλαξαν τὰ θεῖα παιδιά. Τὸ ἀδελφικὸ ζευγάρι ἔκαμε τοὺς γάμους του μυστικά, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν οἱ γονεῖς. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἱστορία, ὁ γάμος ἔγινε φανερὰ στὸν Ὠκεανό, στὴ δυτικὴ ἄκρη τῆς γῆς. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ παλάτι τοῦ Διὸς καὶ τὸ κρεβάτι του.[240] Ἐκεῖ πῆγαν ὅλοι οἱ θεοὶ μὲ τὰ δῶρα τοῦ γάμου.[241] Ἡ Γῆ πρόσφερε τὰ χρυσὰ μῆλα, ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα μῆλα τῶν Ἑσπερίδων. Ἡ Ἥρα θαύμασε τὰ φροῦτα καὶ ἀνάθεσε στὸ φίδι νὰ τὰ φυλάη στὸν κῆπο τῶν θεῶν. Οἱ Ἑσπερίδες, λέει ἡ ἱστορία, θέλησαν νὰ κλέψουνε τὰ μῆλα.

Εἶναι βέβαια περισσότερες οἱ διηγήσεις ποὺ μιλᾶνε γιὰ μυστικὸ γάμο τοῦ ζεύγους τῶν θεῶν. Ὑπῆρχαν ὅμως ἱστορίες καὶ εἰκόνες μὲ ἄρρητα ἐρωτικὰ καμώματα τῆς Ἥρας στὸν Δία.[242] Οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου διηγοῦνται πὼς ὁ μυστικὸς γάμος πραγματοποιήθηκε στὸ νησί τους μὲ κάθε μυστικότητα καὶ διήρκεσε τριακόσια χρόνια.[243] Ἀργότερα, ἀφοῦ ὁ Ζεὺς μὲ τὴ νίκη του ἐνάντια στοὺς Τιτᾶνες θεμελίωσε τὴν ἐξουσία του καὶ πῆρε τὴ θέση του πάνω στὸν Ὄλυμπο, ἡ Ἥρα, στὰ συμβούλια καὶ στὰ συμπόσια τῶν θεῶν, καθόταν πλάι στὸν Κυρίαρχο. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐξουσιάστρια «μὲ τὸ χρυσὸ θρόνο». Σ' ἄλλες κορυφὲς εἶχε ἐπίσης τὸ θρόνο της. Ὑπῆρχε κάποιο βουνὸ στὴν Ἀργολίδα, ποὺ τὸ λέγαν Θρόναξ ἢ Θόρναξ καὶ μετὰ ὀνομάστηκε Κόκκυξ ἢ Κοκκύγιον. Ἀκοῦμε σχετικὰ τὰ ἑξῆς:[244] Ὁ Ζεὺς εἶδε μόνη τὴν Ἥρα, χωρισμένη ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους θεούς, καὶ θέλησε νὰ τὴν πλανέψη. Μεταμορφώθηκε, λοιπόν, σὲ κοῦκο καὶ κάθησε στὸ βουνό. Τὴν ἴδια μέρα ἔκαμε νὰ ξεσπάση μιὰ φοβερὴ κακοκαιρία. Ἡ θεὰ

ἀνηφόριζε μόνη τὸ βουνὸ καὶ κάθησε στὸ μέρος ὅπου βρέθηκε ἀργότερα ὁ ναὸς τῆς Ἥρας Τελείας. Ὅταν τὴν εἶδε ὁ κοῦκος, ἔκαμε πὼς τρέμει κι ἔπεσε ξερὸς στὰ πόδια της. Ἡ θεὰ λυπήθηκε τὸ πουλὶ καὶ τὸ σκέπασε μὲ τὸ φόρεμά της. Ὁ Ζεὺς πῆρε ἀμέσως τὴν πραγματική του μορφὴ καὶ θέλησε νὰ τὴν κάνη ἐρωμένη του. Ἡ Ἥρα ἀντιστάθηκε, ἐπειδὴ εἶχαν καὶ οἱ δυό τους τὴν ἴδια μάνα, μέχρι ποὺ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ τὴν πάρη γυναίκα του. Θ' ἄλλαζε γνώμη ἂν τὴν ἔπαιρνε γυναίκα του. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἱστορία. Βλέπουμε ἐπίσης,[245] πὼς ἡ Ἥρα ἦταν ἡ μοναδικὴ ἀδελφή, ποὺ γιὰ ἄντρας της τῆς ἔλαχε ἕνας ἀντάξιός της, ὁ ἴδιος της ὁ ἀδελφός. Σ' ἐμᾶς τοὺς θνητοὺς ἡ κοινὴ μάνα θὰ ἦταν ἀντίθετα ἕνα ἐμπόδιο.

Ἄλλη διήγηση λέει,[246] πὼς ὁ ἱερὸς γάμος ἔγινε στὸν Κιθαιρῶνα τῆς Βοιωτίας. Ἐκεῖ ὁ Ζεὺς πῆγε τὴ γυναίκα του ἀπὸ τὴν Εὔβοια. Αὐτὸ τὸ μακρὺ νησί, ποὺ τ' ὄνομά του σημαίνει «ὁ καλὸς ἀγελαδότοπος», ἀνῆκε στὴν Ἥρα, ποὺ ἡ ἀγελάδα ἦταν τὸ ἱερό της ζῶο, καὶ λέγαν πὼς καὶ αὐτὴ εἶχε μάτια σὰν τῆς ἀγελάδας.. Βρέθηκε μικρὸ κορίτσι στὴν Εὔβοια, στὴν προστασία τῆς παραμάνας της Μακρίδος, ποὺ ἀκριβῶς σημαίνει «μακριὰ» καὶ εἶναι μιὰ ἄλλη ὀνομασία τῆς Εὔβοιας. Ἡ Μακρὶς ἀναζήτησε τὸ παραπλανημένο κορίτσι στὴν ἀπέναντι ξηρὰ καὶ πλησίασε στὴν τοποθεσία ὅπου κρυβόταν τὸ θεϊκὸ ζευγάρι. Ὁ βουνίσιος θεὸς Κιθαιρὼν τῆς εἶπε ψέματα πὼς στὴν κρυψώνα βρισκόταν ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Λητώ. (Γι' αὐτὴ τὴν ἄλλη σύζυγο τοῦ Διὸς θὰ ποῦμε, ὅπως σημειώθηκε ἤδη, περισσότερα πάρα κάτω).

Γιὰ τὴ μοναξιὰ τῆς Ἥρας καὶ τὸν ἀποχωρισμό της ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεοὺς ὑπῆρχαν ἰδιαίτερες διηγήσεις. Αὐτὲς ἐννοεῖ ὁ Ὅμηρος,[247] ὅταν στὴν περιγραφὴ μιᾶς συζυγικῆς φιλονικείας μεταξὺ τοῦ κυρίαρχου ζευγαριοῦ τοῦ Ὀλύμπου παρουσιάζει τὸν Δία νὰ λέη: «Δὲν λογαριάζω τὴν ὀργή σου κι ὅταν ἀκόμα πέταγες μέχρι τὶς μακρινότατες γωνιὲς τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, ἐκεῖ ποὺ βρίσκονται ὁ Ἰαπετὸς καὶ ὁ Κρόνος, χωρὶς τὴ λάμψη τοῦ ἥλιου καὶ τὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου, στὸν βαθὺ Τάρταρο. Κι ὅταν ἀκόμα στὴν περιπλάνησή σου ἔφτανες ὣς ἐκεῖ, δὲν θὰ 'δινα προσοχὴ σὲ σένα καὶ στὸ θυμό σου!» Ἡ Ἥρα ξαναγύριζε πάντα στὸν ἄντρα της, ὕστερα ἀπὸ περιπλανήσεις ποὺ τὴν ἔφερναν σὲ βαθὺ σκοτάδι. Μᾶς διηγοῦνται[248] πὼς κάθε φορὰ ποὺ λουζότανε στὴν πηγὴ τοῦ Κανάθου, κοντὰ στὸ Ἄργος, ξαναποχτοῦσε τὴν παρθενιά της. Λουζόταν ἐκεῖ κάθε φορὰ γιὰ ν' ἀνανεώνη τὸ γάμο της μὲ τὸν Δία.

Ἀνάμεσα στὶς θεὲς ἡ Ἥρα ἦταν ἡ σύζυγος ποὺ δὲν ζητοῦσε ἀπὸ τὸν ἄντρα της μητρότητα, ἀλλὰ ἱκανοποίηση. Παιδιὰ μπο-

ροῦσε νὰ γεννήση καὶ χωρὶς τὸν Δία, μόνη της. Ἔτσι γέννησε ἀπὸ τὴν ὀργή της τὸν Τυφάωνα τῶν Δελφῶν, ὅταν ὁ Ζεὺς ἔφερε στὸν κόσμο τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Ἐπίσης τὸν Ἥφαιστο καὶ τὸν Ἄρη ἴσως, ὅπως θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο. Ὁ Ἥφαιστος καὶ ὁ Ἄρης ἦταν ξεχωριστὰ παιδιὰ τῆς Ἥρας καὶ ὅταν ἀκόμα θεωροῦνται συγχρόνως ὡς παιδιὰ τοῦ Διός. Μαθαίνουμε ἐπίσης γιὰ δυὸ θυγατέρες ποὺ ἡ Ἥρα γέννησε στὸν Δία: τὴν Ἥβη καὶ τὴν Εἰλείθυια. Ἡ δεύτερη ἦταν ἐκείνη ποὺ βοηθοῦσε τὶς γυναῖκες στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Ἂν στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ προσκαλοῦσαν μιὰν ἄλλη θεά, ὅπως τὴν ἴδια τὴν Ἥρα ἢ τὴν Ἄρτεμιν, τότε κι αὐτές, μὲ τὴν ἰδιότητα τῆς Εἰλείθυιας, ἦσαν ἐπίσης Εἰλείθυιαι. Τὸ ὄνομα Ἥβη σήμαινε «ἄνθος τῆς νεότητος». Ἦταν ἕνα ὁμοίωμα τῆς μητέρας ὑπὸ τὴν ἰδιότητά της ὡς Ἥρας Παιδός. Ὁ ἥρως Ἡρακλῆς, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς θνητῆς Ἀλκμήνης, ποὺ μὲ τ' ὄνομά του «κλέος τῆς Ἥρας» καὶ μὲ τὶς περιπέτειες καὶ τὶς πράξεις του συνδεόταν στενώτατα μὲ τὴν Ἥρα, πῆρε τελικὰ γυναίκα του τὴν Ἥβη, ἀφοῦ ἔγινε θεὸς πάνω στὸν Ὄλυμπο.

3

Ο ΖΕΥΣ, Η ΕΥΡΥΝΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΡΙΤΕΣ

Ἡ ἰδιότητα τοῦ Διὸς σὰ νικητῆ καὶ κατακτητῆ δὲν τονίζεται πολὺ στὴ σχέση του μὲ τὴν γυναίκα καὶ ἀδελφή του Ἥρα, ὅσο στὶς ἱστορίες τῶν ἄλλων του γάμων. Γιὰ τὴν Εὐρυνόμη, ποὺ γέννησε τὶς Χάριτες, ἂν καὶ ἀνῆκε σίγουρα στὶς νικημένες ἀρχαιότερες θεότητες, δὲν μᾶς διασώθηκε σχετικὴ ἱστορία. Πληροφορούμαστε,[249] ὅτι μία θεὰ Εὐρυνόμη εἶχε τὸ ναό της σ' ἕνα ἀπρόσιτο μέρος τῆς Ἀρκαδίας, ποὺ ἄνοιγε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. Ἡ λατρευτικὴ παράσταση ἔδειχνε μιὰ γυναίκα μὲ οὐρὰ ψαριοῦ δεμένη μὲ χρυσὲς ἁλυσίδες. Οἱ κάτοικοι θεωροῦσαν πὼς ἦταν ἡ Ἄρτεμις. Οἱ μορφωμένοι ὅμως θυμοῦνται πὼς στὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο μιὰ θυγατέρα τοῦ Ὠκεανοῦ ὀνομαζόταν Εὐρυνόμη καὶ πὼς αὐτὴ μαζὶ μὲ τὴν Θέτιν κράτησαν στὴν ποδιά τους τὸν Ἥφαιστο, ὅταν τὸν πέταξαν στὰ βαθιὰ νερὰ τῆς θάλασσας. Τὴν ἱστορία αὐτὴ θὰ τὴν διηγηθοῦμε ἀργότερα. Ἡ Εὐρυνόμη εἶχε συμπαθητικὴ ὄψη, ἦταν ἡ σεβαστὴ μητέρα τῶν Χαρίτων καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἴδια θεά, ὅπως ἡ Ἀφροδίτη Μορφὼ τῶν Σπαρτιατῶν.

Διηγοῦνται ἀκόμη,[250] ὅτι ἡ Εὐρυνόμη καὶ ὁ Ὀφίων ἢ Ὀφιονεὺς — τὸ ὄνομα ποὺ δηλώνει θεὸ μὲ σῶμα φιδιοῦ, ὅπως οἱ «Γέροντες τῆς Θάλασσας» — κυριάρχησαν στοὺς Τιτᾶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Κρόνο καὶ τὴ Ῥέα. Κατοικία τους εἶχαν τὸν Ὄλυμπο.

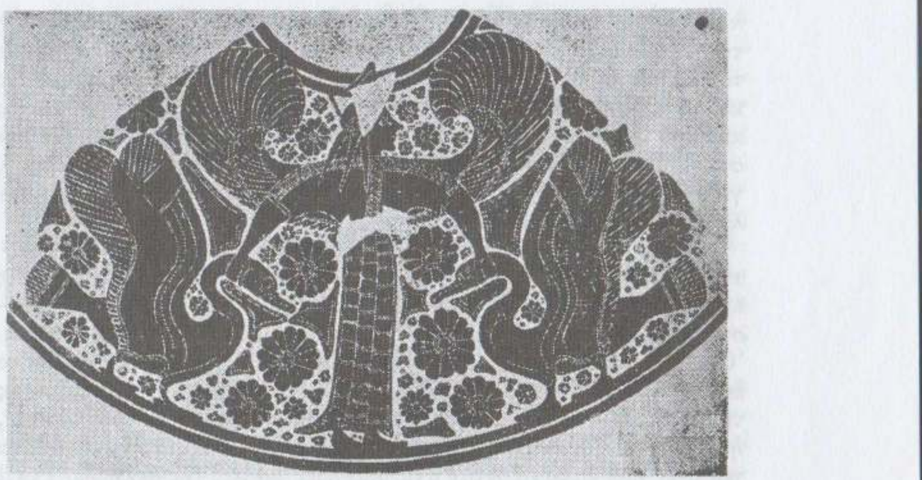

17. Ἡ φτερωτὴ Ἄρτεμις μὲ ὑδρόβια πουλιᾶ, 7ος αἰ.

Ἔπρεπε ὅμως ὁ Ὀφίων νὰ ὑποταχτῆ στὸν Κρόνο καὶ ἡ Εὐρυνόμη στὴ Ῥέα κατὰ μία συμφωνία,[251] πὼς θὰ κυριαρχοῦσε ἐκεῖνος ποὺ θὰ 'ριχνε τὸν ἄλλον στὴ θάλασσα. Αὐτὸ συνέβη, ὅταν ὁ Ζεὺς κατοικοῦσε ἀκόμα σ' ἕνα κρητικὸ σπήλαιο. Ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου πῆρε τότε γυναίκα του καὶ τὴν Εὐρυνόμη, τὴν κόρη τῆς Τηθύος, κι ἔκαμε μ' αὐτὴν τὶς Χάριτες. Μιὰ ἄλλη ἱστορία[252] — στὴν ὁποία τὸ ὄνομα ἔγινε «Εὐωνύμη» — λέει πὼς ὁ Κρόνος γέννησε μὲ τὴν Εὐρυνόμη τὴν Ἀφροδίτη, τὶς Μοῖρες καὶ τὶς Ἐρινύες.

Οἱ Χάριτες ἦσαν συγχρόνως μιὰ τριπλὴ Ἀφροδίτη. Κι αὐτὲς παραστάθηκαν ἀργότερα γυμνές. Μᾶς παρουσιάζονται ἔτσι: οἱ δυὸ κοιτάζουν μπρὸς καὶ ἡ μεσαία δείχνει τὰ νῶτα στὸν θεατή. Στὴν ἀρχὴ ἐμφανίζονται ντυμένες. Στὸν ἀρχαῖο ναό τους, στὸν Ὀρχομενὸ τῆς Βοιωτίας, στέκονταν μὲ τὴ μορφὴ τριῶν πετρῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες λέγανε[253] πὼς πέσανε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ τὸν βασιλιὰ Ἐτεοκλέα. Διηγοῦνται:[254] Οἱ Χάριτες ἦσαν μιὰ τριάδα, εἴτε τὸ ὄνομα ἀναφέρεται σ' ἕνα λουλούδι, εἴτε στὶς θεές, εἴτε σὲ θνητὲς κόρες. Ὁ Ἐτεοκλῆς εἶχε τρεῖς θυγατέρες. Ὀνομάζονταν Τριτταί, «τριάδα». Χορεύοντας γιὰ τὶς Χάριτες πέσανε σ' ἕνα πηγάδι ποὺ δὲν τὸ εἶχαν προσέξει. Ἡ γῆ τὶς λυπήθηκε κι ἔκαμε νὰ φυτρώση ἕνα λουλούδι, ποὺ ὀνομάζεται ἀκριβῶς ὅπως αὐτὲς καὶ εἶναι χωρισμένο σὲ τρία μέρη, σὰν τὸ χορὸ τῶν Τριττῶν. Ἡ ἱστορία γιὰ τὶς τρεῖς πέτρες,

πού πέσανε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὑποδηλώνει τὴν οὐράνια προέλευση τῶν Χαρίτων, ἡ ἄλλη ἱστορία — τὸ πέσιμο στὸ πηγάδι — σημαίνει τὸ σύνδεσμό τους μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸν κάτω κόσμο. Σχετικὰ μιλᾶνε καὶ οἱ ἑξῆς γενεαλογίες:[255] οἱ Χάριτες ἦσαν θυγατέρες τῆς Νυκτὸς καὶ τοῦ Ἐρέβους ἢ[256] θυγατέρες τῆς Λήθης, τοῦ ποταμιοῦ τῆς λησμονιᾶς στὸν κάτω κόσμο. Οἱ κόρες τῆς Ἑκάτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, γιὰ τὶς ὁποῖες ὑπῆρχε μιὰ διήγηση,[257] ἦσαν πιθανῶς τὸ ἴδιο, δηλαδὴ Τριτταί.

Στὴ Βοιωτία, ὅπου ὁ Ἡσίοδος κι ἕνας ἄλλος μεγάλος ποιητής, ὁ Πίνδαρος, γράψανε γι' αὐτές, ἦσαν τρεῖς. Αὐτὲς οἱ τρεῖς «βασίλισσες» τοῦ Ὀρχομενοῦ,[258] ποὺ εἶχαν τὴ μορφὴ ἀκατέργαστων λιθαριῶν, ὀνομάζονταν:[259] Ἀγλαΐα, Εὐφροσύνη καὶ Θάλεια. Ὁ Πίνδαρος[260] ὕμνησε τὸ «καθαρὸ φῶς τῶν Χαρίτων» καὶ μίλησε ἐπίσης γιὰ τὸ Θόρυβο ποὺ ἀνῆκε στὶς γιορτές τους, ὀνομάζοντάς τις «Κελαδηννάς»[261]. Στὴ Λακωνία, ὅπου λατρεύονταν δύο Χάριτες, ἡ μία ὀνομαζόταν Κλήτα[262] καὶ ἡ ἄλλη Φάεννα. Αὐτὰ ἦταν ὀνόματα γιὰ θεὲς ποὺ ἐμφανίζονταν στὶς διάφορες φάσεις τῆς σελήνης. Γιατὶ στὴ διάρκεια τῶν ἀσέληνων νυχτῶν, στὶς γιορτὲς τῆς νέας σελήνης, προσκαλοῦσαν τὴ σελήνη μὲ θορύβους καὶ ἡ Φάεννα (ἡ λαμπερή) χαιρετιζόταν μὲ θορύβους[263]. Οἱ Ἀθηναῖοι γνώριζαν παρόμοια δύο Χάριτες: τὴν Αὐξὼ καὶ τὴν Ἡγεμόνη, γιατὶ ἡ σελήνη «προηγεῖται ἀπὸ τὸν ἥλιο στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ μηνός». Κι αὐτὰ τὰ ὀνόματα φανερώνουν τὴν οὐράνια προέλευση τῶν Χαρίτων. Ὀνομάζονταν ἐπίσης κόρες τοῦ Οὐρανοῦ[264] ἢ κόρες τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Φωτός,[265] ἰδιαίτερα τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης: τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Αἴγλης.

Ἡ λέξη «χάρις» ἐκφράζει ὅ,τι μὲ τὶς Χάριτες ἦρθε στὸν κόσμο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἢ ἀπὸ τὴν ἕνωση τοῦ Διὸς μὲ τὴν Εὐρυνόμη. «Χάρις» σημαίνει χαρά, τὸ ἀντίθετο δηλαδὴ ἀπ' ὅ,τι σημαίνει ἡ λέξη «ἐρινύς». Οἱ δυὸ ὄψεις — χάρις ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ὀργὴ καὶ ἐκδίκηση ἀπὸ τὸ ἄλλο — ἦσαν οἱ μορφὲς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μεγάλης θεᾶς. Οἱ Λατίνοι χρησιμοποιοῦν δυὸ λέξεις, γιὰ νὰ μεταφράσουν τὴ λέξη «χάρις»: venus, ἡ ὡραιότητα, ποὺ ἦταν καὶ τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος, καὶ gratia, εὐμένεια καὶ εὐχαριστία. Αὐτὸ στοὺς Λατίνους ἔγινε τὸ ὄνομα θεαινῶν, τῶν τριῶν Χαρίτων ποὺ χόρευαν στὸ φῶς τῆς σελήνης.[266]

4

Ο ΖΕΥΣ, Η ΘΕΜΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΩΡΕΣ

Ὁ Ζεὺς πῆρε γυναῖκες του δυὸ κόρες τῆς Γαίας καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, δυὸ ἀδελφὲς τῆς Μητέρας Ρέας. Ἡ μία ἦταν ἡ Θέμις. Γιὰ

τὸ γάμο τους μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πίνδαρος.[267] Στὴν ἱστορία ποὺ ὁ Πίνδαρος ἐπαναλαμβάνει, ἡ Θέμις ἦταν ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Διός. Οἱ Μοῖρες ἀνέβασαν τὴν οὐράνια Θέμιν μὲ μιὰ χρυσοστόλιστη φοράδα ἀπὸ τὶς πηγὲς τοῦ Ὠκεανοῦ κι ἀνάμεσα ἀπὸ λαμπεροὺς δρόμους πάνω στὸν Ὄλυμπο, γιὰ νὰ γίνη ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Διός. Ἡ Θέμις γέννησε τοῦ Διὸς τὶς ἀληθινὲς Ὧρες, τὶς θεὲς μὲ τὴ χρυσὴ ταινία στὸ μέτωπο, ποὺ φέρνουν τοὺς θαυμάσιους καρπούς. Σὲ μιὰν ἄλλη διήγηση,[268] σὲ σχετικὴ ἱστορία μὲ τὴ γέννηση τοῦ Διός, παρουσιάζεται ἡ Θέμις μὲ τὸν ἴδιο ρόλο τῆς Ἀδράστειας: παρέλαβε τὸ παιδὶ μόλις γεννήθηκε καὶ τό 'φερε στὴν Ἀμάλθεια. Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς ἡ Ἀμάλθεια δὲν μποροῦσε νὰ γίνη καὶ γυναίκα του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ἡ Θέμις — ὅπως καὶ ἡ Ἀδράστεια — ἦταν ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς Μητέρας Ρέας.

Θέμις εἶναι ἕνα ὄνομα ποὺ τὸ ἀναφέραμε πολλὲς φορὲς μέχρι τώρα. Ἡ λέξη «θέμις» σημαίνει τοὺς νόμους τῆς φύσης, τοὺς κανόνες τῆς συμβίωσης τῶν δύο φύλων, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων γενικά. Εἶναι εὔκολο νὰ τὴν ὑπακοῦμε, ἀλλὰ ἀπαγορεύει μερικὰ πράγματα. Ἡ θεὰ Θέμις ἑνώνει τοὺς θεοὺς στὶς συναθροίσεις, ὅπως ἐπίσης καὶ τοὺς ἀνθρώπους.[269] Αὐτὸ εἶναι «θέμις»: οἱ ἄντρες καὶ οἱ γυναῖκες νὰ γνωρίζωνται καὶ νὰ ἑνώνωνται μὲ τὴν ἀγάπη.[270] Θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἐνάντια στὴν Θέμιν, ἂν οἱ γυναῖκες δὲν θέλανε νὰ προστατεύσουν τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴν αἰδὼ καὶ τὰ φορέματα. Οἱ Ὧρες, οἱ θυγατέρες τῆς Θέμιδος, ντύσανε μάλιστα τὴν Ἀφροδίτη μὲ φορέματα, μόλις βγῆκε ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὥρα σημαίνει τὴ «σωστή» χρονικὴ στιγμή. Οἱ θεὲς τοῦ κανονισμένου χρόνου εἶναι οἱ τρεῖς Ὧρες, ποὺ δὲν ἐξαπατοῦν καὶ γι' αὐτὸ δίκαια ὀνομάζονται: ἀληθινές. Αὐτὲς ὁρίζουν καὶ φανερώνουν τὴν ὡριμότητα, ἔρχονται καὶ φεύγουν σύμφωνα μὲ τοὺς καθορισμένους νόμους τῆς περιοδικότητας τῆς φύσης καὶ τῆς ζωῆς. Σ' αὐτὲς ἐμπιστεύτηκαν τὶς πύλες τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Ὀλύμπου,[271] μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπῆκε καὶ βγῆκε ἡ Ἥρα. Ἡ Θέμις ὑποδέχτηκε τὴν Ἥρα, ὅταν ἔφτασε ὀργισμένη στὸν Ὄλυμπο.[272] Οἱ δυὸ θεὲς ἦσαν φίλες. Ἀκοῦμε[273] ἐπίσης, πὼς οἱ Ὧρες ἀνάθρεψαν τὴν μικρὴ Ἥρα. Τὰ ὀνόματά τους εἶναι:[274] Εὐνομία, «ἡ δύναμη τοῦ νόμου», Δίκη, «δικαιοσύνη, ἰσονομία», καὶ Εἰρήνη. Αὐτὲς ἦσαν καὶ οἱ ἰδιότητες τῶν τριῶν Ὡρῶν, ποὺ ὁ Ζεὺς γέννησε μὲ τὴν Θέμιν.

Γιὰ τὴ Δίκη ὑπῆρχε μιὰ ἰδιαίτερη διήγηση. Ἀντιπροσώπευε τὸ παρθενικὸ ὁμοίωμα τῆς μητέρας, ὅπως ἡ Ἥβη ἦταν τὸ κοριτσίστικο ὁμοίωμα τῆς Ἥρας. Ἡ αὐστηρὴ μορφὴ τῆς Δίκης εἶναι ἐκείνη ἡ θεὰ ποὺ ὀνομάζεται Νέμεσις, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε

σὲ λίγο. Ἡ Νέμεσις λατρευόταν στὸν ἀττικὸ δῆμο Ραμνοῦντα, πλάι στὴ στοργικὴ Θέμιν. Ὁ Ἡσίοδος προφήτεψε[275] ὅτι οἱ θεὲς Αἰδὼς καὶ Νέμεσις, στὰ ἄσπρα ντυμένες, θὰ ἐγκαταλείπανε τοὺς ἀνθρώπους στὸ τέλος τῆς πονηρῆς ἐποχῆς μας, ποὺ θὰ τὴν ἀκολουθοῦσε μιὰ ἀκόμα χειρότερη ἐποχή. Ἀλλ' αὐτὴ εἶναι μία ἱστορία τῆς Δίκης, γιὰ τὴν ὁποία εἰπώθηκε[276] ὅτι εἶχε ἀποτραβηχτῆ στὰ βουνά, ὅταν οἱ ἄνθρωποι δὲν ὑπολογίζανε πιὰ τὴ «δίκη» — μ' αὐτὸ ἐννοοῦμε στὴ γλώσσα μας ὄχι μονάχα τὴν ἰσονομία, ἀλλὰ γενικὰ τὴ δικαιοσύνη. Ὅταν τὰ πράγματα ἔγιναν ἀκόμα χειρότερα, ἡ Δίκη ἐγκατέλειψε τὴ γῆ καὶ τώρα τὴ βλέπει κανεὶς στὸν οὐρανό, ὡς ἀστερισμὸ τῆς Παρθένου.

5

Ο ΖΕΥΣ, Η ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΥΣΕΣ

Ἡ ἄλλη κόρη τῆς Γαίας καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, μὲ τὴν ὁποία ἑνώθηκε ὁ Ζεύς, ἦταν ἡ θεὰ Μνημοσύνη. Στὴ γιορτὴ τοῦ γάμου ρώτησε ὁ Ζεὺς τοὺς θεοὺς τί τοὺς λείπει ἀκόμα.[276α] Οἱ θεοὶ ἀπάντησαν: οἱ Μοῦσες. Τότε ὁ Ζεὺς γέννησε τὶς Μοῦσες. Αὐτὲς φέρανε ἐπίσης στοὺς ἀνθρώπους τὴ «λησμοσύνη»,[277] λησμονιὰ τῶν πόνων καὶ σταμάτημα τῶν φροντίδων. Μιὰ ἄλλη λέξη εἶναι ὁ ὅρος «λήθη», ποὺ σὰν ποτάμι ἀνήκει στὸν κάτω κόσμο. Ὁ κάτω κόσμος ὀνομάζεται συχνὰ Λειμὼν ἢ «Λήθης Δόμοι». Ἐκεῖ κάτω ὑπῆρχε ἐπίσης μιὰ πηγὴ τῆς Μνημοσύνης. Στὰ βουνὰ τῆς Βοιωτίας ἔδειχναν δύο πηγὲς κοντὰ - κοντά:[278] τῆς Μνημοσύνης καὶ τῆς Λήθης. Ἡ Μνημοσύνη σὰν θεὰ δὲν λατρεύτηκε μακριὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς πηγές. Στὸν κοντινὸ Ἑλικῶνα οἱ Μοῦσες εἶχαν τὶς πηγὲς καὶ τὶς κατοικίες τους. Στὸν Ὄλυμπο, στὴν Πιερία, βρίσκονταν ἐπίσης στὸν τόπο τους. Ὀνομάζονταν οἱ «Ὀλύμπιες»[278α] καὶ ἀνῆκαν στὸν πατέρα τους. Ὁ Ἡσίοδος ἔβοσκε τὰ κοπάδια του στὸν Ἑλικῶνα, ὅταν τοῦ μίλησαν οἱ Μοῦσες.[279] Ξέρουμε νὰ λέμε ψέματα, μὰ καὶ ν' ἀποκαλύπτουμε τὴν ἀλήθεια, εἶπαν, καὶ τοῦ 'δωσαν τὴ δάφνη καὶ τὸν χρίσανε ποιητή. Ἔτσι μπόρεσε νὰ μᾶς μεταδώση τὴν προέλευση τῶν θεῶν.

Γιὰ τὸ γάμο τοῦ Διὸς μὲ τὴ Μνημοσύνη ὁ Ἡσίοδος μᾶς λέει:[280] Ἐννέα ὁλόκληρες νύχτες βρέθηκαν οἱ δυό τους μαζὶ στὴν ἱερὴ κατοικία τους, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεούς. Ἀφοῦ πέρασε ἕνας χρόνος, ἡ Μνημοσύνη γέννησε ἐννέα ὁμόγνωμες κόρες, ποὺ σκέφτονταν μόνο τὸ τραγούδι καὶ τίποτε ἄλλο. Τὶς γέννησε ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ χιονοσκέπαστου Ὀλύμπου, ἐκεῖ ποὺ οἱ ἐννέα Μοῦσες εἶχαν τὸ μέρος ὅπου χόρευαν καὶ τὸ παλάτι

τους. Μαζί τους κατοικοῦσαν οἱ Χάριτες καὶ ὁ Ἵμερος, ὁ σωσίας τοῦ Ἔρωτος. Ἀπὸ δῶ τράβηξαν γιὰ τὰ ψηλὰ τοῦ Ὀλύμπου μὲ τ' ἀθάνατο τραγούδι τους. Ἡ μαύρη γῆ ἀντηχοῦσε ἀπὸ τοὺς ὕμνους τους. Τὸ περπάτημά τους ἦταν γλυκό, ποὺ τὶς ἔφερνε στὸν πατέρα τους. Στὴν κορυφὴ τοῦ Ἑλικῶνος εἶχαν ἐπίσης ἕνα μέρος νὰ χορεύουν,[281] κοντὰ στὴν Ἱπποκρήνη καὶ στὸ ἱερὸ τοῦ Διός. Ὅταν ἀπὸ κεῖ ἀνέβαιναν στὸν Ὄλυμπο, τὶς τύλιγαν τὰ σύννεφα. Ἄκουγε κανεὶς μόνο τὴν ἐξαίσια φωνή τους τὴ νύχτα. Τὰ ὀνόματά τους ἦσαν:[282] Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία καὶ Καλλιόπη. Ὅποιον ἀγαποῦσαν, ἀπὸ τὸ στόμα του κυλοῦσαν γλυκὰ λόγια καὶ γλυκὸ τραγούδι.

Ὄχι πάντα κι ὄχι παντοῦ μιλοῦσαν γιὰ τὶς ἐννέα Μοῦσες. Ὁ ἀριθμός τους ἦταν διαφορετικός, ὅπως ἐπίσης ἦταν ἄλλο καὶ τὸ συλλογικὸ ὄνομά τους. Δὲν ὀνομάζονταν μόνο Μοῦσες, ἀλλὰ καὶ Μνεῖαι[283] ἐπίσης: πληθυντικὸς τῆς Μνημοσύνης. Στὴν πατρίδα τοῦ Ἡσιόδου ὑπῆρχε μία σχετικὴ ἱστορία,[284] ὅτι οἱ Μοῦσες ἦταν ἀρχικὰ τρεῖς. Τὰ ὀνόματά τους δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴ Μυθολογία, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν ποιητῶν καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς: Μελέτη, Μνήμη καὶ Ἀοίδη. Ὡς γονεῖς τῶν Μουσῶν ἀναφέρονται ἐπίσης ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γαῖα,[285] οἱ ἴδιοι, δηλαδή, οἱ γονεῖς τῆς Μνημοσύνης. Οἱ ποιητὲς πίστευαν ὅτι μιμοῦνταν τὶς Μοῦσες καὶ τοὺς χρωστοῦσαν τὸ καθετί. Ἐπικαλοῦνταν συχνὰ τὴ Μοῦσα — στὸν ἑνικὸ ἀριθμὸ — ἢ μ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐννέα ὀνόματα. Τὴν περίμεναν[286] νὰ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μαθαίνουμε,[287] ὅτι ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ποὺ τὸν λέγαν Πίερο, ἔφτασε στὴν περιοχὴ τοῦ Ἑλικῶνος φέρνοντας μαζί του καὶ τὴ λατρεία τῶν ἐννέα Μουσῶν — ὄχι τῶν τριῶν. Εἶχε ἐννέα κορίτσια, τὶς Πιερίδες. Τὰ κορίτσια αὐτὰ ὀνομάζονταν ὅπως οἱ Μοῦσες, καὶ ἦσαν ἀρχικὰ οἱ ἴδιες οἱ Μοῦσες, ἢ [288] ἦσαν πλαστὲς Μοῦσες, ἀλλὰ λατρεύτηκαν μὲ τὶς πραγματικές. Ὅταν νικήθηκαν στὸ τραγούδι, μεταμορφώθηκαν σὲ πουλιά. Ὅταν τραγουδοῦσαν, σκοτείνιαζε τὸ καθετὶ καὶ κανεὶς δὲν τὶς ἄκουγε. Στὸ τραγούδι τῶν πραγματικῶν Μουσῶν πρόσεχαν ὅλα: ὁ οὐρανός, τ' ἄστρα, ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια. Ἀπὸ κατάπληξη ὁ Ἑλικὼν ὑψωνόταν μέχρι τὸν οὐρανό, μέχρι ποὺ τὸ φτερωτὸ ἄλογο, ὁ Πήγασος, μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ Ποσειδῶνος, τὸν χτυποῦσε μὲ τὰ πέταλά του. Τότε ἦταν ποὺ ἀνάβλυσε τὸ νερὸ μὲ τ' ὄνομα Ἱπποκρήνη. Ἡ διήγηση αὐτὴ γιὰ τὸ στοίχημα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὶς δυὸ λογιῶν Μοῦσες, τὶς πραγματικὲς καὶ τὶς πλαστές, πρέπει νὰ εἶναι μιὰ κατοπινότερη ἱστορία. Οἱ Μοῦσες ἀρχικὰ μποροῦσαν νὰ ἐμφανίζωνται σὰν πουλιά, ὅπως οἱ Σειρῆνες, ποὺ τραγουδοῦσαν

τὸ ἴδιο ὄμορφα. Ἄλλωστε μοιάζανε πολὺ μὲ τὶς Νύμφες τῶν πηγῶν, ὅπως ἐπίσης ἡ μητέρα τους Μνημοσύνη, ποὺ συνδεόταν στὸν πάνω καὶ στὸν κάτω κόσμο μὲ πηγές.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἐννέα Μουσῶν δὲν ἀντιστοιχοῦσαν ἀρχικὰ στὶς διάφορες μουσικὲς τέχνες. Ἀκόμα καὶ ἀργότερα δὲν ἦταν ἡ διανομὴ ξεκάθαρη καὶ βέβαιη. Στὴν Κλειὼ ἀποδόθηκε ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας, στὴν Εὐτέρπη ὁ αὐλός, στὴ Θάλεια ἡ κωμωδία, στὴ Μελπομένη ἡ τραγωδία, στὴν Τερψιχόρη ἡ λύρα, στὴν Ἐρατὼ ὁ χορός, στὴν Πολύμνια ἡ διήγηση, στὴν Οὐρανία καὶ στὴν Καλλιόπη ἡ ἐπικὴ ποίηση. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ πιὸ σεβαστὴ ἀπ' ὅλες τὶς Μοῦσες, βεβαιώνει ὁ Ἡσίοδος.[289] Κι ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, γιατὶ διαφορετικὰ δὲ θὰ τὴ συνδέανε μὲ τὸ ἐξαιρετικότερο εἶδος τῆς ποίησης.

6

Ο ΖΕΥΣ, Η ΝΕΜΕΣΙΣ ΚΑΙ Η ΛΗΔΑ

Ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ τῆς Νυκτὸς ἦταν[290] καὶ μιὰ κόρη αὐτῆς τῆς ἀρχαιότατης θεᾶς, ποὺ τὴ λέγαν Νέμεσιν. Τὸ ὄνομα σημαίνει τὴν δίκαιη ὀργή, ποὺ στρέφεται πρὸς ἐκείνους ποὺ παραβιάσανε τὴν τάξη, πρὸ πάντων τὴν τάξη τῆς φύσης, καὶ προσβάλανε τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνες της. Ὅταν περιφρονῆται ἡ Θέμις, φτάνει ἡ Νέμεσις. Ἡ Νέμεσις εἶχε φτερά, τουλάχιστον σὲ μεταγενέστερες παραστάσεις. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ σύμπτωση ποὺ διασώθηκαν μόνο τέτοιου εἴδους παραστάσεις. Ἡ συντρόφισσά της θεὰ Αἰδώς, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν προφητεία τοῦ Ἡσιόδου, μαζὶ μὲ τὴν Νέμεσιν θὰ ἐγκατέλειπε τοὺς ἀνθρώπους,[291] ἐμφανίζεται πολὺ πρωτύτερα φτερωτή. Ἡ Ἄρτεμις, μὲ τὴν ὁποία κι οἱ δυὸ συγγενεύουν, εἶχε ἐπίσης σὲ πολὺ ἀρχαιότερη ἐποχὴ φτερά.

Οἱ Ἐρινύες, τὰ πνεύματα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐκδίκησης, μοιάζανε τόσο πολὺ μὲ τὴν Νέμεσιν — ἢ τὶς Νεμέσεις,[292] γιατὶ ἐμφανίζεται καὶ στὸν πληθυντικὸ — ὥστε νὰ νομίζεται αὐτὴ γιὰ ἐκεῖνες. Οἱ Ἐρινύες ὅμως εἶχαν πιὸ περιορισμένο ἔργο: ἐκδικοῦνταν ἐκεῖ ὅπου χύθηκε αἷμα, πρὸ παντὸς μητρικό. Ἡ Νέμεσις βρισκόταν πάντα ἐκεῖ ὅπου ἡ Θέμις προσβλήθηκε μ' ὁποιονδήποτε τρόπο. Δὲν πρέπει νὰ παραξενευτῆ κανείς, πὼς κι οἱ Χάριτες ἀκόμα, ποὺ παῖζανε ἀντίθετο ρόλο ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, βρίσκονταν σ' ἕνα ναὸ τῶν Νεμέσεων.[293] Γιὰ τὴν φημισμένη λατρευτικὴ παράσταση τῆς Νεμέσεως τοῦ Ραμνοῦντος εἰπώθηκε,[294] ὅτι ὁ καλλιτέχνης Ἀγοράκριτος εἶχε σκοπὸ ἀρχικὰ νὰ παραστήση τὴν Ἀφροδίτη καὶ κατόπιν στὸ θυμό του τὴν ἄλλαξε σὲ ἄγαλμα τῆς Νεμέσεως. Τὸ κεφάλι τὸ στόλιζε ἕνα στεφάνι ἀπὸ φτερωτὰ κορίτσια καὶ ἀπὸ ἐλάφια.[295]

Στὰ χέρια της ἡ θεὰ κρατοῦσε ἕνα κλαδὶ μὲ μῆλα, σὰν Ἑσπερίς. Θεωρήθηκε ἐπίσης καὶ Ὠκεανίς[296].

Ὁ Ζεὺς δὲν ἑνώθηκε μὲ τὴν Νέμεσιν μὲ σκοπὸ τὰ γεννηθοῦν θεές, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ φέρουν στὸν κόσμο τὴν ὀμορφιά, τὴν τάξη καὶ τὴ σύνθεση τῶν δύο, τὴ μουσική, δηλαδή, καὶ τὴ γλώσσα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκοῦμε[297] ὅτι ἡ θεὰ δραπέτευσε. Δὲν ἤθελε νὰ ἑνωθῆ μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν θεῶν, τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου. Βασανιζόταν ἐρωτικὰ ἀπὸ ντροπὴ καὶ δικαιολογημένη ὀργή. Ἔφυγε πάνω ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ τὴ σκοτεινὴ θάλασσα. Ὁ Ζεὺς τὴν καταδίωξε καὶ προσπάθησε νὰ τὴν αἰχμαλωτίση. Στὴ θάλασσα ἡ θεὰ μεταμορφώθηκε σὲ ψάρι. Ὁ Ζεὺς ἔψαξε παντοῦ μέχρι τὸν Ὠκεανὸ καὶ τὶς ἄκρες τῆς γῆς, γιὰ νὰ τὴν βρῆ. Στὴν ξηρὰ ἡ Νέμεσις ἔγινε ζῶο κι ἔτσι ὑπολόγιζε πὼς θὰ ξέφευγε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ διώκτη της. Τελικὰ μεταμορφώθηκε σὲ χήνα. Ὁ Ζεὺς μεταμορφώθηκε σὲ κύκνο κι ἑνώθηκε μαζί της. Ἡ χήνα γέννησε τὸ αὐγό, ποὺ ἀπὸ μέσα του βγῆκε τὸ θηλυκὸ ἐκεῖνο, ποὺ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔγινε τόσο μοιραῖο, ὥστε γιὰ χάρη του ξέσπασε ὁ Τρωικὸς Πόλεμος: ἡ κόρη τοῦ Διὸς Ἑλένη. Τὸ αὐγὸ εἶχε τὸ χρῶμα τοῦ γαλάζιου ὑάκινθου, μᾶς λέει μιὰ ποιήτρια.[298] Τὸ βρῆκε ἡ Λήδα, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σπάρτης Τυνδάρεω. Μιὰ ἄλλη ἱστορία λέει πὼς τὸ βρῆκε κάποιος βοσκὸς καὶ τὸ 'φερε στὴ βασίλισσα.[299] Ὑπάρχει κι αὐτὴ ἡ διήγηση:[300] Ὁ Ἑρμῆς πέταξε τὸ αὐγὸ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Λήδας. Ἡ Λήδα τὸ 'κρυψε κάπου μέχρι ποὺ γεννήθηκε ἀπ' αὐτὸ ἡ Ἑλένη.

Ἄλλη ἱστορία μᾶς λέει, πὼς ὁ Ζεὺς ἑνώθηκε σὰν κύκνος μὲ τὴ Λήδα.[301] Ἦ ἦταν ἄραγε ὁ ἴδιος γάμος, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἤχουσε διαφορετικὰ τὸ ὄνομα τῆς νύφης; Ἡ λέξη «Λήδα» δὲν εἶναι ἑλληνική. Μὲ τὴ λέξη «λάδα» ὀνόμαζαν οἱ κάτοικοι τῆς Λυκίας στὴ Μικρασία τὴν «γυναίκα». Εἶναι πιθανό, πὼς ὁ Ζεὺς σὰν κύκνος ἔκαμε τὸ γάμο του μὲ μιὰ θεά, ποὺ — μαζὶ μὲ τὴ μητέρα Γῆ — ἦταν ἡ πρώτη θηλυκὴ ὕπαρξη τοῦ κόσμου καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὀνομάστηκε λάδα (ἡ γυναίκα). Μᾶς διηγοῦνται:[302] Κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Ταϋγέτου ὁ Ζεὺς ἔκαμε μὲ τὴ Λήδα τοὺς Διοσκούρους, Κάστορα καὶ Πολυδεύκη. «Διὸς Κοῦροι» (γιοὶ τοῦ Διὸς) ἦσαν αὐτὰ τὰ δίδυμα ἀδέλφια, ποὺ σώσανε πολλοὺς ἀνθρώπους — ἰδιαίτερα στὴ μάχη καὶ στὴ θάλασσα. Σὲ μιὰν ἱστορία ποὺ τὴ διαιώνισαν ἀγγειογραφίες, ἦσαν κιόλας νεαροὶ — δύο ὡραῖοι καβαλάρηδες — ὅταν ἡ μάνα τους γέννησε τ' αὐγό. Θέλησαν νὰ τὸ προσφέρουν στοὺς θεοὺς καὶ γι' αὐτὸ τὸ βάλανε πάνω στὸ θυσιαστήριο. Καὶ τότε ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὸ αὐγὸ ἡ μικρὴ Ἑλένη.

Διηγοῦνται ἀκόμα γιὰ δίδυμα αὐγά.[303] Ἀπὸ τὸ ἕνα βγῆκαν στὸν κόσμο οἱ Διόσκουροι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ Ἑλένη καὶ ἴσως ἐπί-

σης ἡ δίδυμη ἀδελφὴ τῆς Ἑλένης, ἡ Κλυταιμνήστρα, ἡ φόνισσα τοῦ ἄντρα της ποὺ κατόπιν τὴν ἐσκότωσε ὁ ἴδιος της ὁ γιός. Βλέπουμε μολαταῦτα τὴν Ἑλένη καὶ τὸν ἀδελφό της νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἴδιο μοναδικὸ αὐγό. Γιὰ τ' ἀδέλφια ὑπῆρχανε πολλὲς ἱστορίες. Ἀναφέρουμε μία:[304] Ὁ Πολυδεύκης ἦταν ἀθάνατος, ἐνῶ ὁ Κάστωρ ἀντίθετα θνητός. Ὅταν ἔπρεπε νὰ πεθάνη, δὲν ἤθελε ν' ἀποχωριστῆ τὸν ἀδελφό του. Ἔτσι, κατόπιν, περνοῦσαν πάντοτε μιὰ μέρα μαζὶ στὸν κάτω κόσμο καὶ μιὰν ἐπίσης στὸν πάνω κόσμο μὲ τὸν πατέρα. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις μᾶς περνοῦν στοὺς ἡρωικοὺς χρόνους, ὅπως ἐκεῖνες οἱ ἐρωτικὲς ἱστορίες, στὶς ὁποῖες βλέπουμε τὸν Δία νὰ ἑνώνεται μὲ θνητὲς γυναῖκες.

7
ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Στὴ μυθολογία μας ὑπῆρχαν πολλὲς παρόμοιες ἱστορίες σὰν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λήδας. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὁμήρου τὶς διηγόνταν μὲ τέτοιο τρόπο, σὰν νὰ ἦταν ἡ ἡρωίδα μόνο κόρη βασιλιᾶ ἢ βασίλισσα, ποὺ μὲ τὸν Δία συνέλαβε ἕνα παιδί. Τὰ ἔργα τοῦ παιδιοῦ, ὅπως κι οἱ ἐρωτικὲς ἱστορίες, ἀνῆκαν στοὺς θρύλους τῶν ἡρώων. Ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ μιᾶς θνητῆς γυναίκας ἦταν ἕνας ἡμίθεος σὰν τὸν Ἡρακλέα, ἢ — ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους — μόνον ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς διδύμους ἦταν ἀθάνατος. Τελικὰ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἔγινε ἀθάνατος. Ἀλλὰ ἡ ἱστορία του δὲν δείχνει πὼς ὁ Ἡρακλῆς ἦταν ἐξαρχῆς ἕνας θνητὸς ἥρωας: σὰν Δάκτυλος εἶχε βέβαια ἀθάνατη μητέρα. Οἱ περισσότερες ἐρωτικὲς ἱστορίες τοῦ Διὸς στὶς παλαιότερες ἐποχὲς μιλοῦσαν γιὰ γάμο τοῦ Διὸς μὲ μιὰ θεά. Αὐτὸ συμβαίνει πρὸ πάντων στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Τὴ συναντοῦμε στὶς κόρες τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες συζύγους τοῦ Διός.[305] Τ' ὄνομά της σημαίνει ἐκείνη ποὺ ἔχει «μεγάλα μάτια» ἢ «πλατὺ πρόσωπο». Ἡ ἱστορία ποὺ λένε γι αὐτὴν ἀρχίζει στὴ Φοινίκη, σὲ μιὰν ἀνατολικὴ χώρα, συνεχίζεται ὅμως στὴν Κρήτη μὲ τὸ γάμο καὶ τοὺς ἀπογόνους τῆς Εὐρώπης. Πρόκειται γιὰ κρητικὲς ἱστορίες, ποὺ μπῆκαν στὴ μυθολογία μας, καὶ γι' αὐτὸ θὰ τὶς διηγηθοῦμε κι ἐμεῖς ἐδῶ μὲ λίγα λόγια.

Οἱ ἀφηγητὲς δὲ συμφωνοῦσαν ποτὲ μεταξύ τους,[306] ἂν ἡ Εὐρώπη ἦταν κόρη ἢ ἀδελφὴ τοῦ βασιλιᾶ Φοίνικος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πῆρε τ' ὄνομά της ἡ Φοινίκη. Ἡ μητέρα της ὀνομαζόταν Τηλεφάεσσα, «ἐκείνη ποὺ φωτίζει μακριά», ἢ [307] Ἀργιώπη, «ἐκείνη μὲ τὸ ἄσπρο πρόσωπο». Τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας καὶ

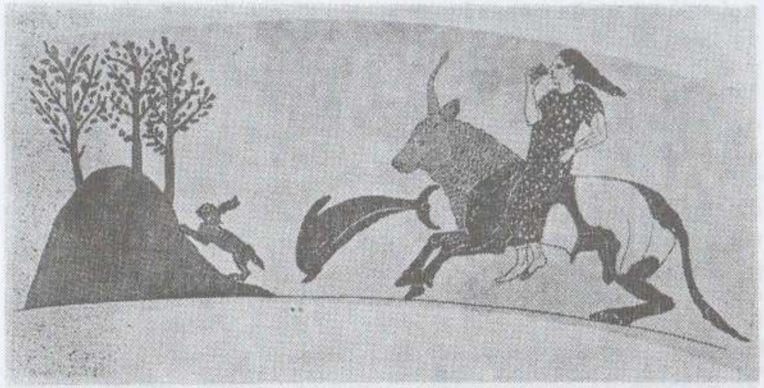

18. Ἡ Εὐρώπη πάνω στὸν τρίχρωμο ταῦρο, 6ος αἰ.

τῆς κόρης ἔμοιαζε μὲ τὴν ὄψη τῆς σελήνης, ἐνῶ ἡ λέξη «φοῖνιξ» σημαίνει τὸ κόκκινο χρῶμα τοῦ ἥλιου. Διηγοῦνται:[308] Ὁ Ζεὺς εἶδε τὴν Εὐρώπη καθὼς μάζευε στὴν ἀκροθαλασσιὰ λουλούδια. Τὴν πλησίασε μὲ τὴ μορφὴ ταύρου καὶ τὴν παραπλάνησε. Ὁ ταῦρος δὲν ἦταν βέβαια ἕνα συνηθισμένο ζῶο. Σὲ ἕνα ἀρχαῖο ἀγγεῖο παριστάνεται μὲ τρία διαφορετικὰ χρώματα. Οἱ ποιητὲς λέγανε πὼς ἡ ἀναπνοή του μύριζε σὰν κρόκος. Θὰ πρέπη νὰ εἶχε μιὰν ἰδιαίτερη γοητεία, γιατὶ ἡ Εὐρώπη κάθησε ἑκούσια στὴ ράχη του καὶ ὁ ταῦρος τὴν πῆγε πάνω στὴ θάλασσα. Οἱ ἀγγειογράφοι τὴ δείχνανε σὰν ἀληθινὴ θεὰ πάνω στὸ ζῶο: φτερωτή, ἢ μ' ἕνα ψάρι στὸ χέρι, ἢ μ' ἕνα λουλούδι. Κάπου - κάπου κρατάει κληματόβεργα μὲ σταφύλια, σὰν νὰ ἦταν ἡ γοητεία τοῦ Διὸς ἴδια μ' ἐκείνη τοῦ θεοῦ Ταύρου, τοῦ Διονύσου. Ἢ κρατάει στὸ χέρι ἕνα στεφάνι, ἴσως τὸ περιδέραιό της, γιὰ τὸ ὁποῖο λένε,[309] πὼς ἦταν τὸ δῶρο τοῦ Διὸς στὸ γάμο, φτειαγμένο ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο. Αὐτὸ ἦταν τὸ ταξίδι στὴν Κρήτη. Σὰν τόπο τοῦ γάμου θεωροῦσαν[310] ἐπίσης τὸ σπήλαιο τῆς Δίκτης. Κοντὰ στὴν πόλη Γόρτυνα δείχνανε ἕνα πλατάνι, ποὺ στὴν κορυφή του θὰ 'γινε ἡ ἕνωση τοῦ Διὸς μὲ τὴν Εὐρώπη. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὁ Ζεὺς δὲν εἶχε τὴ μορφὴ ταύρου, ἀλλὰ ἀετοῦ.

Πληροφορούμαστε καὶ γιὰ ἄλλα δῶρα τοῦ Διὸς στὴ γυναίκα του:[311] γιὰ ἕνα δόρυ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ στόχο του, καὶ γιὰ παράξενα ὄντα ποὺ ἔπρεπε νὰ φυλᾶνε τὴν Εὐρώπη. Ἕνα τους ἦταν κάποιο χάλκινο σκυλί. Στὴν Κρήτη μιλοῦσαν γιὰ τὸ χρυσὸ σκυλί,[312]

πού φύλαγε πρῶτα τὶς αἶγες τοῦ μικροῦ Διὸς καὶ ὕστερα τὸ ἱερό του. Ἄλλο παράξενο ὂν ἦταν[313] ὁ Τάλως, ἕνας χάλκινος γίγας, πού γύριζε τὸ νησὶ τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα ἢ τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο. Πετοῦσε πέτρες στοὺς ξένους καὶ εἶχε μόνο ἕνα τρωτὸ σημεῖο στὸ σῶμα, ἕναν ἀστράγαλο ἢ κάποια φλέβα ποὺ ἔφτανε ἀπὸ τὸ σβέρκο μέχρι τὸν ἀστράγαλο καὶ ποὺ ἦταν κλεισμένη μὲ μιὰ χάλκινη βελόνα. Τὸ ὄνομά του, στὴ γλώσσα τῶν ἀρχαίων Κρητῶν ποὺ δὲν μιλοῦσαν ἀκόμα ἑλληνικά, σήμαινε τὸν ἥλιο. Τὸ ἴδιο ὄνομα εἶχε κι ὁ Ζεὺς ἐπίσης, ὡς Ζεὺς Ταλλαῖος. Στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης ὁ Ζεὺς σημαίνει τὸν κρητικὸ θεὸ Ἥλιο. Αὐτὸς ὁ θεὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐμφανιζόταν μὲ τὴ μορφὴ ταύρου, ἢ ἀκριβέστερα ἦταν ἴσως ὁ κρητικὸς θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ μὲ τὴ σκοτεινή του ὄψη, ὡς θεὸς τοῦ νυχτερινοῦ οὐρανοῦ. Καὶ κατόπιν διηγοῦνται τοῦτο:[314] Ἡ Εὐρώπη παντρεύτηκε στὴν Κρήτη μὲ κάποιον βασιλιὰ Ἀστερίωνα ἢ Ἀστέριο, δηλαδὴ μὲ τὸν «Βασιλέα τῶν Ἄστρων». Τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶχε ὁ θεὸς Ταῦρος τῶν Κρητῶν, ὄχι μόνο σὰν πατέρας τῶν βασιλιάδων ποὺ ἡ Εὐρώπη γέννησε τοῦ Διός, ἀλλὰ σὰν ἕνας γιὸς μὲ μορφὴ ταύρου τῆς ἴδιας οἰκογένειας, ὅπως θ' ἀκούσουμε ἀμέσως.

Ἀναφέρονταν τρεῖς γιοὶ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης: ὁ Λύκιος βασιλιὰς Σαρπηδών, ποὺ ἀπὸ τὴν Κρήτη πῆγε στὴ Μικρασία. Οἱ κρητικὲς ἱστορίες διηγοῦνται πιὸ πολλὰ γιὰ τοὺς ἄλλους δυὸ γιούς: γιὰ τὸν Μίνωα, τὸν σοφὸ ἐπίγειο βασιλιὰ καὶ νομοθέτη τῆς Κρήτης, καὶ γιὰ τὸν Ραδάμανθυ, ποὺ βασίλευε στὸ νησὶ τῶν Μακάρων. Στὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας τοῦ Μίνωος[315] ξαναβρίσκουμε τὸ γάμο μὲ ταῦρο. Ὁ Μίνως εἶχε γυναίκα του τὴν Πασιφάη, «αὐτὴ ποὺ φώτιζε ὅλους», κόρη τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Περσηίδος, ποὺ τὸ ὄνομά της μᾶς εἶναι γνώριμο σὰν χαρακτηρισμὸς τῆς θεᾶς Σελήνης. Εἰπώθηκε[316] ὅτι ἡ Πασιφάη ἐρωτεύτηκε ἕναν θαυμάσιο κάτασπρο ταῦρο, ποὺ στείλανε στὴν Κρήτη οἱ θεοὶ Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν. Ὁ ταῦρος ἦρθε ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ γι' αὐτὸ ἀναφέρεται ὡς Ποσειδῶν. Λέγαν[317] πὼς αὐτὸς ὁ ταῦρος ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ζεύς. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους Κρῆτες ὁ ταῦρος ἦταν ἡ παρουσία τοῦ ὕψιστου θεοῦ τους. Σὲ μιὰ πασίγνωστη διήγηση ἡ Πασιφάη ἐρωτεύτηκε ἕναν πραγματικὸ ταῦρο. Εἶπε στὸν ἐπιδέξιο τεχνίτη Δαίδαλο νὰ τῆς φτειάξη μιὰ ψεύτικη ἀγελάδα καὶ κρύφτηκε μέσα της. Ὁ ταῦρος ἐξαπατήθηκε κι ἔκαμε μαζὶ μὲ τὴ βασίλισσα τὸν Μινώταυρο, τὸν «ταῦρο τοῦ Μίνωος», ποὺ ὀνομάστηκε Ἀστέριος. Τὸ παιδὶ τοῦτο εἶχε κεφάλι ταύρου καὶ ἔπρεπε νὰ κρύβεται. Μεγάλωσε στὸ Λαβύρινθο, ποὺ ὁ Δαίδαλος τὸν ἔφτειαξε γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Ὁ Ἀθηναῖος Θησεὺς σκότωσε τελικὰ τὸν Μινώταυρο

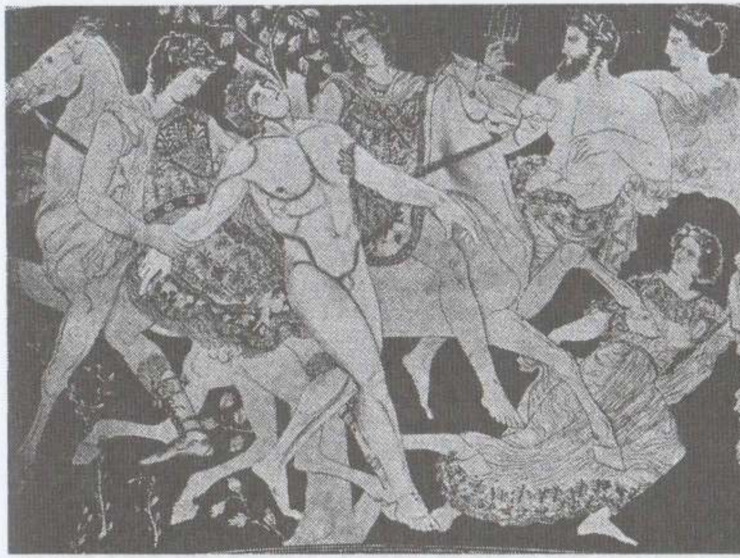

19. Τὸ τέλος τοῦ γίγαντα Τάλω, 5ος αἰ.

— πάλι μιὰ ἱστορία ἀπὸ τοὺς θρύλους τῶν ἡρώων. Ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τούτη συνυφαίνεται μὲ τὸ μύθο τῆς Ἀριάδνης, κόρης τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης, ἱστορία ποὺ ἔχει τὸν τόπο της στὰ σχετικὰ μὲ τὸ θεὸ Διόνυσο, θὰ τὴ διηγηθοῦμε ὅταν φτάσουμε ἐκεῖ.

Ἕνας γιὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης λεγόταν Γλαῦκος, «ὁ γλαυκός». Γι' αὐτὸν διηγοῦνται:[318] Σὰν παιδὶ ἔπαιζε μὲ μιὰ σφαίρα ἢ κυνηγοῦσε ἕνα ποντίκι. Τότε ἔπεσε μέσα σ' ἕνα μεγάλο δοχεῖο γεμάτο μέλι καὶ πνίγηκε. Κανεὶς δὲν γνώριζε ποῦ ἐξαφανίστηκε. Ρώτησαν ἕνα μαντεῖο, ποὺ τοὺς ἀπάντησε: «Γιὰ σᾶς γεννήθηκε ἕνα θαυμάσιο πράγμα. Ὅποιος βρῆ σὰν τί μοιάζει, θὰ βρῆ ἐπίσης καὶ τὸ παιδί». Στὸ κοπάδι τοῦ Μίνωος γεννήθηκε ἕνα μοσχάρι ποὺ ἄλλαζε τὸ χρῶμα του τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα: πρῶτα ἦταν ἄσπρο, μετὰ κόκκινο καὶ τελικὰ μαῦρο. Ἕνας μάντης ἀπὸ τὸ Ἄργος, ὁ Πολύιδος, ὁ «πολυγνώστης», βρῆκε τὴ σχετικὴ παρομοίωση: τὰ βατόμουρα. Γιατὶ στὴν ἀρχὴ εἶναι ἄσπρα, μετὰ κόκκινα καὶ τελικὰ μαῦρα. Προσπαθώντας νὰ βρῆ καὶ τὸ παιδί, παρατήρησε ὅτι στὴν εἴσοδο ἑνὸς ὑπόγειου μὲ κρασιὰ μιὰ κουκουβάγια ἔδιωχνε τὶς μέλισσες. Σ' αὐτὸ τὸ ὑπόγειο βρῆκε τὸ δοχεῖο μὲ

τὸ μέλι κι ἀπὸ κεῖ μέσα ἔβγαλε τὸ λείψανο τοῦ Γλαύκου. Ὁ Μίνως τοῦ ζήτησε τώρα νὰ ξαναζωντανέψη τὸ παιδὶ καὶ τὸν ἔκλεισε μαζὶ μὲ τὸ παιδὶ σ' ἕνα κενὸ τάφο. Ἐδῶ ὁ Πολύιδος παρατήρησε πῶς ἕνα φίδι ἔτρεφε τὸν νεκρό. Ὅταν σκότωσε τὸ φίδι, ἦρθε ἕνα ἄλλο πού, βλέποντας τὸ σκοτωμένο, πῆρε ἕνα φυτὸ καὶ τό 'βαλε πάνω του. Τὸ φίδι ξαναζωντάνεψε. Τότε ὁ Πολύιδος πῆρε τὸ φυτὸ καὶ μ' αὐτὸ ξανάφερε στὴ ζωὴ τὸν μικρὸ Γλαῦκο. Ὁ Μίνως ἤθελε τώρα ἀπὸ τὸν μάντη νὰ μεταδώση τὴν τέχνη του στὸν Γλαῦκο καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ἐπιστρέψη στὴν πατρίδα του. Ὁ Πολύιδος ὑπάκουσε. Ἀλλὰ φεύγοντας εἶπε στὸ παιδὶ νὰ τὸν φτύση στὸ στόμα. Ἔτσι ὁ Γλαῦκος, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη, γύρισε τὴ σοφία του στὸν Πολύιδο.

Μ' αὐτὸ τέλειωσε ἡ ἱστορία τοῦ Γλαύκου καὶ τῶν ἀπογόνων τῆς Εὐρώπης. Στὴ γῆ τῆς Βοιωτίας διηγόνταν ἄλλα πράγματα γιὰ ἕναν Γλαῦκο.[319] Ἀπ' αὐτὰ καταλαβαίνει κανείς, γιατί ὀνομαζόταν «γλαυκός». Σ' αὐτὲς τὶς διηγήσεις συναντοῦμε πάλι ἕνα θαυματουργὸ φυτό, ἕνα λουλούδι ποὺ χαρίζει τὴν ἀθανασία. Ὁ Γλαῦκος ἔφαγε ἀπ' αὐτό, πήδηξε στὴ θάλασσα κι ἔγινε θαλάσσιος θεός. Πρῶτα ἦταν ἁπλὸς ψαρὰς κι ὄχι κρητικὸ βασιλόπουλο. Μιὰ ἄλλη ἱστορία[320] λέει πῶς ἡ πρώτη μητέρα, Εὐρώπη, δὲν πῆγε ἀπὸ τὴ Φοινίκη στὴν Κρήτη, ἀλλὰ στὴ Βοιωτία. Ὁ Ζεὺς τῆς ἔφτειξε ἐδῶ ἕνα σπήλαιο, γιὰ νὰ μὴ μάθη κανείς, οὔτε κι οἱ θεοί, ποῦ ἔκρυψε τὴν ἀγαπητικιά. Ὁ βασιλιὰς Φοῖνιξ ἔστειλε τὸν Κάδμο, τὸν ἀδελφὸ τῆς Εὐρώπης,[321] νὰ τὴν ἀναζητήση. Ὁ Κάδμος ἵδρυσε τότε τὴν πόλη τῶν Θηβῶν, ἀκολουθώντας μιὰν ἀγελάδα, ποὺ καὶ στὶς δυὸ πλευρές της εἶχε στιγματισμένο ἕνα γεμάτο φεγγάρι.[322]

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς περιπλανώμενης ἀγελάδας μὲ τὸ φεγγάρι, ποὺ εἶχε ἡρωίδα της σὲ μιὰ διήγηση τὴν Ἰώ, μιὰν ἄλλη ἐρωμένη τοῦ Διός. Ἡ Ἥρα τὴν μεταμόρφωσε σὲ ἀγελάδα,[322] ποὺ τὴ φύλαγε ὁ Ἄργος μὲ τὰ πολλὰ μάτια. Καὶ τότε ἀκόμα τὴν ἐρωτεύτηκε ὁ Ζεὺς[324] μὲ τὴ μορφὴ ταύρου. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ τοπίο τοῦ Ἄργους ἡ Ἥρα μὲ μιὰν ἀλογόμυγα τὴν ἔκαμε νὰ πάη στὴν Αἴγυπτο. Ἐδῶ ἡ Ἰὼ ἔκαμε τοῦ Διὸς ἕνα γιό, τὸν Ἔπαφο. Γι' αὐτὸν ὑποστηρίζανε[325] πῶς δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν αἰγυπτιακὸ ἱερὸ ταῦρο Ἄπιν. Παρόμοια ὑποστηρίχτηκε,[326] πῶς ἡ Ἰὼ εἶναι ἴδια μὲ τὴν Ἶσιν τῶν Αἰγυπτίων καὶ πῶς αὐτὴ ἡ μεγάλη θεὰ μεταμορφώθηκε σὲ μιὰ τρίχρωμη ἀγελάδα. Ἄλλοτε ἦταν ἄσπρη, ἄλλοτε μαύρη καὶ ἄλλοτε μενεξελιὰ (σὰν τὸ «ἴον» ποὺ στὴν ἀρχαία γλώσσα ἀκούγεται σὰν τὴ λέξη Ἰώ). Ὅλα τὰ πιὸ πάνω ἐγγίζουν ἐξωτερικὰ τὴ μυθολογία, ἐνῶ ἡ παραπλάνηση τῆς Εὐρώπης θυμίζει σαφῶς τὴν ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης.

8
ΟΡΦΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Ὑπῆρχε μιὰ διήγηση ἐπίσης, πῶς ὁ Ζεὺς πῆρε γυναίκα του τὴ δεύτερη ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀδελφές του καὶ κόρες τῆς Ρέας, τὴ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Δημήτηρ. Σύζυγος τῆς Δήμητρος λογαριαζόταν καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὅπως θὰ δοῦμε. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δία δὲν ἀναφέρεται ἄλλος πατέρας τῆς Περσεφόνης, τῆς μοναδικῆς κόρης τῆς Δήμητρος. Ἡ ἕνωση τοῦ Διὸς μὲ τὴν Δήμητρα ἦταν μιὰ ἱστορία γνωστὴ καὶ ἄγνωστη. Ὁ Ἡσίοδος τὴν ἀναφέρει.[327] Ἐπίσης λεγόταν καὶ κάτι ἄλλο.[328] Αὐτὸς ὁ γάμος ἀναπαριστάνετο στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ἀπὸ ἱερεῖς καὶ ἱέρειες τῆς θεᾶς. Πιθανῶς γι' αὐτὸ ἦταν μιὰ κρυφὴ ἱστορία, ποὺ δὲν ἦταν γνωστὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μυστήρια. Ἢ παρουσιαζόταν ἡ ἱστορία μὲ ἄλλη μορφή, μὲ ἄλλα ὀνόματα ἐραστῶν τῆς θεᾶς. Μιλοῦσαν γιὰ κάποιον κρητικὸ νέο, ἕνα κυνηγό, τὸν Ἰασίωνα ἢ Ἰάσιο[329] — τὸ ὄνομα του ὑποδηλώνει ἕναν Ἰδαῖο Δάκτυλο — στὸν ὁποῖο δόθηκε ἡ Δήμητρα στὶς αὐλακιὲς ἑνὸς ὀργωμένου τρεῖς φορὲς χωραφιοῦ. Ἡ θεὰ τοῦ γέννησε τὸν Πλοῦτο. Ἡ γῆ ἔδωσε γι' αὐτὸ μεγάλη σοδειά. Ἀλλὰ ὁ Ζεύς, μὲ μιὰν ἀστραπή, κατάπιε τὸν ἐραστὴ τῆς θεᾶς. Αὐτὸ τὸ λέγαν τουλάχιστο[330] φανερὰ καὶ ὄχι στὰ μυστήρια.

Θὰ μιλήσουμε τώρα γιὰ κεῖνες τὶς ἱστορίες τῶν Ὀρφικῶν, ποὺ δὲν κρατιόνταν μυστικές. Ἀρκετὰ πράγματα μᾶς μεταδόθηκαν μόνο σὲ κείμενα. Διαφορετικὰ θὰ μᾶς ἦσαν ἄγνωστα, ἀφοῦ δὲν μιλοῦσαν γι' αὐτά. Σὲ μιὰ νεώτερη διήγηση γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν θεῶν προστέθηκαν καὶ οἱ πολὺ παλαιὲς ἱστορίες. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς παλαιότερες ἱστορίες ἦταν κι ἐκείνη, ποὺ ἡ Ρέα ἐμφανίστηκε στὸ ρόλο τῆς Δήμητρος. Λέγανε λοιπόν,[331] ὅτι ἡ Ρέα εἶχε απαγορεύσει στὸ Δία τὸ γάμο. Γι' αὐτὸ ὁ θεὸς ἀπήγαγε τὴ μάνα του. Ἡ Ρέα μεταμορφώθηκε σὲ φίδι. Ὁ Ζεὺς ἔκαμε τὸ ἴδιο. Καὶ ὅταν τὰ δυὸ φίδια μπερδεύτηκαν σὲ ἀξεδιάλυτους κόμπους, τότε ὁ θεὸς ἑνώθηκε μὲ τὴ Ρέα. Τὸ σύμβολο ποὺ μᾶς θυμίζει τὴν παραπάνω διήγηση εἶναι τὸ ραβδὶ τοῦ Ἑρμοῦ, ποὺ γύρω του τυλίγονται καὶ μπερδεύονται δυὸ φίδια. Κατόπιν ὁ Ζεὺς μὲ τὴ μορφὴ πάλι φιδιοῦ ξαναπλάνεψε τὴν ἴδια του τὴν κόρη Περσεφόνη, ποὺ εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὴν ἕνωση αὐτή. Τὸ παιδὶ ποὺ τοῦ γέννησε ἡ κόρη του ὀνομαζόταν Διόνυσος. Καὶ οἱ δυὸ θεότητες, ὁ βιαστὴς τῆς Περσεφόνης Ζεὺς καὶ ὁ Διόνυσος σὰν γιὸς τῶν δύο, εἶχαν τὸ ὄνομα Ζαγρεύς, ποὺ σημαίνει ὁ «μεγάλος κυνηγός». Σχετικὰ μ' αὐτὸ θὰ

μιλήσουμε πιὸ κάτω. Ἦταν ὅμως ξεκάθαρο στὶς ἱστορίες τῶν Δακτύλων καὶ τῶν Καβείρων, πῶς γιὰ τὴ μεγάλη μητέρα μποροῦσε ὁ σύζυγος νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ γιό.

Ἔχουμε ἀκούσει ἤδη τὴν παλαιὰ διήγηση τῶν μαθητῶν τοῦ τραγουδιστῆ Ὀρφέως γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων. Στὴν ἀρχὴ - ἀρχὴ βρισκόταν ἡ θεὰ Νὺξ μὲ τὴ μορφὴ μαύρου πουλιοῦ. Δὲν ἦταν ὅμως ἐντελῶς μόνη. Ὑπῆρχε ἐκεῖνος ὁ ἄνεμος ποὺ τὴ γονιμοποίησε καὶ γέννησε τὸ αὐγό. Μέσα ἐδῶ κρυβόταν ἕνα ζωντανό, φτερωτὸ πράγμα: ὁ Ἔρως ἢ ὁ Φάνης (τὸ τελευταῖο ὄνομα χρησιμοποιεῖται ἀργότερα). Στὴ νεώτερη διήγηση[332] οἱ Ὀρφικοὶ τοποθετήσανε στὴν ἀρχὴ τὸ Χρόνο, ποὺ δὲν ἦταν ἑλληνικὴ θεότητα. Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται ὁ δικός μας Κρόνος μὲ τὸν ἀγέραστο Χρόνο. Ἀπ' αὐτὸν προῆλθε ὁ ἤρεμος Αἰθὴρ καὶ τὸ Χάος: ὁ κενὸς χῶρος, χωρὶς στερεὰ βάση καὶ γεμάτος σκοτάδι. Γιὰ τὸν Αἰθέρα, ποὺ σημαίνει κιόλας τὸ οὐράνιο φῶς ἢ τὸν ἀνοιχτὸ οὐρανὸ τῆς ἡμέρας, ὁ Χρόνος ἔφτειαξε ἕνα ἀσημένιο αὐγό, ποὺ γύριζε γύρω στὸν ἑαυτό του. Ἀλλὰ ὁ Αἰθὴρ καὶ τὸ Χάος χωρίστηκαν τότε μόνο, ὅταν ἐμφανίστηκε ὁ γιὸς τοῦ Αἰθέρος, ὁ Φάνης, μὲ διαφορετικὸ ὄνομα, ὁ πρωτόγονος Φαέθων, δηλαδὴ «ὁ λαμπρός». Τὸ ἀστραφτερὸ ἄσπρο ροῦχο του ἦταν τὸ ἀργυρὸ Αὐγό. Ὁ Φαέθων εἶχε τέσσερα μάτια, τέσσερα κέρατα καὶ χρυσὰ φτερά. Μούγκριζε σὰν τὸ βόδι καὶ σὰν τὸ λιοντάρι, ἦταν διγενής: μπροστὰ γυναίκα καὶ πίσω ἄντρας. Ὀνομαζόταν ἐπίσης Ἠρικεπαῖος, Ἔρως καὶ Μῆτις. Τὸ ὄνομα Φάνης σήμαινε τὴν ἰδιότητά του νὰ ἐμφανίζεται καὶ νὰ δείχνη, Ἔρως σήμαινε τὴν ἀγάπη, Μῆτις δήλωνε τὴν συνετὴ συμβουλή. Τὸ ὄνομα Μῆτις εἶναι θηλυκοῦ γένους καὶ λέγαν πῶς ἔφερε τὸ θεϊκὸ σπόρο στοὺς θεούς. Γιὰ τὸ ξενόηχο ὄνομα Ἠρικεπαῖος δὲν ὑπάρχει μετάφραση.

Ἡ διήγηση συνεχίζεται ἔτσι[333]: Κανεὶς δὲν κοίταζε κατὰ πρόσωπο τὸν Πρωτόγονο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱερὴ Νύκτα. Ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα θαυμάζανε τὸ φῶς ποὺ τοὺς ἔστελνε. Αὐτὸς ἔφτειαξε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, ὅπως ἐπίσης μιὰ δεύτερη γῆ: τὴ Σελήνη. Φρουρὸ τοῦ πρώτου δημιουργημένου καὶ ἁρμονισμένου κόσμου ἐτοποθέτησε τὸν Ἥλιο. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ πατέρας μαζὶ μὲ τὴν τρίμορφη θεὰ Νύκτα, ποὺ κατοικοῦσε σὲ μιὰ σπηλιά. Ὁ ἀρσενικοθήλυκος πατέρας Φάνης εἶχε τρεῖς θεὲς θυγατέρες. Ἡ πρώτη θεά, ἡ Νύξ, ἔδινε τοὺς χρησμούς. Ἡ δεύτερη, ἡ «ντροπαλή», ἔγινε ἡ σύζυγος τοῦ πατέρα, ποὺ τὴν παράσυρε. Ἡ τρίτη ἦταν ἡ μητέρα τῆς δικαιοσύνης, ἡ σπουδαία θεὰ Δίκη, ποὺ δὲν ἔφτασε στοὺς ἀνθρώπους ὅπως ἐκεῖνες οἱ θυγατέρες τῆς Θέμιδος, γιὰ τὶς ὁποῖες

μιλήσαμε πιὸ πάνω. Μπροστὰ στὸ σπήλαιο καθόταν ἡ θεὰ Ἀδράστεια: κρατοῦσε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ἤχους τοῦ χάλκινου τυμπάνου της, τοῦ ὀργάνου τῆς Μεγάλης Μητρὸς Ρέας, στὸ δρόμο τῆς Δικαιοσύνης. Ὁ Φάνης ἦταν ὁ πρῶτος βασιλιὰς στὸ σπήλαιο κι ἔδωσε τὸ σκῆπτρο στὸ χέρι τῆς Νυκτός. Ἀπὸ αὐτὴν τὸ πῆρε ὁ Οὐρανός, ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ ὁ Κρόνος κι ἀπὸ τὸν Κρόνο ὁ πέμπτος Κοσμοκράτορας, ὁ Ζεύς. Μετὰ τὸν Δία, σὰν ἕκτος, ἀκολούθησε ὁ Διόνυσος. Μὲ τὴν κυριαρχία του ἔπαψε τὸ τραγούδι τοῦ Ὀρφέως. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ φθάσουμε τόσο μακριά. Μετὰ τὶς διηγήσεις τῶν Ὀρφικῶν θὰ παρουσιάσουμε ἀκόμα μόνο τὶς πράξεις τοῦ Διός.

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ δημιουργήθηκαν, λοιπόν, ἀπὸ τὸν Φάνη. Ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γαῖα ἦσαν ἕνας θεὸς καὶ μιὰ θεά, παιδιὰ τῆς Νυκτός, ὅπως οἱ ἄλλες θεότητες. Γι' αὐτοὺς διηγόνταν περίπου τὰ ἴδια ποὺ ἀκούσαμε προηγουμένως στὶς ἱστορίες τῶν Τιτάνων. Οἱ Τιτᾶνες ἦσαν παιδιά τους, δεκατέσσερα τὸν ἀριθμό, ἀφοῦ ὁ Φόρκυς καὶ ἡ Διώνη συγκαταλέγονταν σ' αὐτά. Διηγηθήκαμε ἤδη ὅτι ὁ βασιλιὰς τῶν Τιτάνων Κρόνος, μεθυσμένος ἀπὸ μέλι, ἀποκοιμήθηκε — καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ πρῶτος ὕπνος τοῦ κόσμου.[334] Τότε τὸν ἔδεσε ὁ Ζεύς. Ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτὴ μαθαίνουμε πῶς ὁ γιός του τοῦ 'κοψε τὰ γεννητικὰ μόρια,[335] ὅπως αὐτὸς ἔκαμε πρωτύτερα στὸν πατέρα του τὸν Οὐρανό. Ἡ Ρέα, ἀφοῦ πρῶτα ὑπῆρξε μητέρα τοῦ Διός, τώρα μεταβλήθηκε σὲ Δήμητρα,[336] δηλαδὴ στὴν ἴδια της τὴν κόρη, καὶ σὲ ἀδελφογυναίκα τοῦ Διός, ποὺ τοῦ γέννησε τὴν Περσεφόνη. Ὁ Ζεὺς ζήτησε καὶ πῆρε συμβουλὲς ἀπὸ τὴ θεὰ Νύκτα καὶ μάλιστα ἀπὸ κείνη ποὺ χρησμοδοτοῦσε. Ὁ νέος Κοσμοκράτορας καὶ Πατέρας ἀπευθύνθηκε σ' αὐτὴ[337] καὶ τὴν προσφώνησε «μεγάλη Μητέρα καὶ ὕψιστη θεά». Μὲ τὴ συμβουλή της αἰχμαλώτισε τὸν Κρόνο κι ἔδεσε ὁλόκληρη τὴ δημιουργία τοῦ πρώτου του προδρόμου, τοῦ Φάνητος, μ' ἕνα χρυσὸ σκοινί. Κατόπιν κατάπιε τὸ καθετί, καὶ τὸν δημιουργὸ ἀκόμα, τὸν διγενὴ γενάρχη. Ὅταν ὅλα τοῦτα «συμβήκανε πάλι στὸ Δία» — ἔτσι λέει κατὰ λέξη ἡ διήγηση,[338] ποὺ μ' αὐτὸ θέλει νὰ πῆ πῶς ἡ πρώτη δημιουργία θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομάζεται ἐπίσης «Ζεύς» — ἡ δοξολογία τοῦ ὕψιστου θεοῦ γινόταν ἀπὸ τοὺς Ὀρφικοὺς μὲ τοῦτο τὸν τρόπο:[339] «Ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ Ζεὺς ὁ ἔσχατος, ὁ θεὸς μὲ τὴν ἐκτυφλωτικὴ λάμψη. Ὁ Ζεὺς εἶναι τὸ κεφάλι, ὁ Ζεὺς ἡ μέση, καὶ ἀπὸ τὸν Δία ὅλα παίρνουν τὸ τέλος τους. Ὁ Ζεὺς εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ. Ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ ἀρσενικός, ὁ Ζεὺς εἶναι τὸ ἀθάνατο θῆλυ. Ὁ Ζεὺς εἶναι ἡ πνοὴ ὅλων, ὁ Ζεὺς

ἡ ὁρμὴ τῆς ἀκαταπόνητης φωτιᾶς. Ὁ Ζεὺς εἶναι ἡ ρίζα τῆς θάλασσας, ὁ Ζεὺς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων, ὁ θεὸς μὲ τὴν ἐκτυφλωτικὴ λάμψη, γιατὶ ἔκρυβε ὅλα τὰ πράγματα μέσα του καὶ τὰ ἔβγαλε ἔξω στὸ ἐξαίσιο φῶς ἀπὸ τὴν ἱερὴ καρδιά του, θαυματουργώντας».

9

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΡΑΣ

Στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου γιὰ τὸν Δία θ' ἀναφέρουμε μερικὲς ἀπὸ τὶς πολλὲς προσωνυμίες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ποὺ περιλαμβάνουν οἱ πιὸ πάνω ἱστορίες ἢ τὶς συμπληρώνουν μὲ χαρακτηριστικὰ ποὺ δὲν διαφωτίστηκαν ἀρκετά.

Ἡ προσωνυμία τοῦ Διὸς «νεφεληγερέτης», ποὺ τόσο συχνὰ συναντοῦμε στὸν Ὅμηρο, σημαίνει πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ θεὸς ποὺ «σύναζε τὰ σύννεφα». Αὐτὸ δὲν εἶναι ἕνα κύριο παράνομα ὅπως τά: Ὄμβριος, Ὑέτιος, Καταιβάτης, Καππώτας καὶ Κεραυνός, ποὺ ὅλα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἰδιότητάς του ὡς θεοῦ τοῦ καιροῦ. Τὸ «νεφεληγερέτης» ἀναφέρεται στὴ μυθολογία λιγότερο ἀπὸ ἰδιότητες ὅπως τό: Γαμήλιος, Τέλειος, Ἡραῖος (ὁ Ζεὺς τῆς Ἥρας). Ὀνομαζόταν συχνὰ «Πατήρ», ὅπως ἐπίσης: Πατρῷος, Φράτριος, Φίλιος, Ξένιος, Ἱκέσιος, ὡς θεὸς μὲ διάφορες ἀνθρώπινες ἰδιότητες, ἀπὸ τὸ φύλο καὶ τὸν ἀνδρισμὸ μέχρι τὸν φιλόξενο οἰκοδεσπότη καὶ τὸν ξένο ποὺ ζητάει προστασία. Ὡς Πολιεὺς ἦταν ὁ θεὸς τῆς πόλης, ὡς Βουλαῖος ἦταν ὁ σύμβουλος, ὁ «μητιέτης» (ὁ θεὸς τῆς συνετῆς συμβουλῆς). Ὡς βασιλεὺς συνδεόταν περισσότερο μὲ τοὺς Τιτᾶνες παρὰ μὲ τὸν Οὐρανό. Ὡς Σωτήρ, Κτήσιος (προστάτης τῆς περιουσίας) καὶ Μειλίχιος (αὐτὸς ποὺ κατευνάζεται μὲ μέλι, ὁ σπλαχνικὸς θεὸς τοῦ βάθους) ἐμφανίστηκε μὲ τὴ μορφὴ φιδιοῦ. Ἡ προσωνυμία Χθόνιος ἢ Καταχθόνιος χαρακτήριζε τὴ σκοτεινὴ ὄψη τοῦ Διός, ποὺ ἀντιπαραβαλλόταν μὲ τὸ φωτεινὸ βασίλειο τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τὸν Ὄλυμπο.

Τρεῖς προσωνυμίες τῆς Ἥρας, ποὺ τῆς ἀποδόθηκαν σ' ἕναν ὁρισμένο τόπο, ἐκφράζανε μιὰ τριαδικότητα καὶ μιὰν περιοδικότητα, ποὺ θύμιζε τὶς φάσεις τῆς σελήνης. Αὐτὲς εἶναι: Παῖς (τὸ κορίτσι), Τελεία καὶ Χήρα (ἡ μόνη). Ἰδιαίτερα μὲ τὴ δεύτερη προσωνυμία ἦταν ἡ Γαμηλία, ἡ Ζυγία, ἡ Συζυγία, ἡ μεγάλη Θεὰ τοῦ Γάμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

Μῆτις καὶ Παλλὰς Ἀθηνᾶ

Μεταξὺ τῶν μεγάλων γυναικῶν τοῦ Διὸς ὑπῆρχε καὶ μία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν θὰ εἴχαμε τὴν παραμικρότερη πληροφορία, ἂν δὲν ἀνῆκε στὴν ἱστορία τῆς μεγάλης κόρης τοῦ Διός, τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἢ Ἀθήνης. Ἡ Μῆτις (ἡ συνετὴ σύμβουλος) μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ προσωνυμία τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, γιὰ τὴν ὁποία διηγοῦνται[340] ὅτι ἔμοιαζε τοῦ Διὸς στὸ θάρρος καὶ σὰν συνετὴ σύμβουλος. Λέγανε ὅμως, ἐπίσης,[341] πὼς ὁ Ζεὺς διάλεξε τὴν Μῆτιν σὰν πρώτη του γυναίκα, ποὺ μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἡ σοφώτερη. Ἦταν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος[342] καὶ παρέμεινε κοντὰ στὸ Δία,[343] ὅταν ὅλα τ' ἀδέλφια του καταβροχθίστηκαν ἀπὸ τὸν Κρόνο. Ἀνακάλυψε τὸ μέσο ποὺ θὰ ἀποκοίμιζε τὸν τρομερὸ πατέρα καὶ μ' αὐτὸ τὸν ἐξεβίασε νὰ ξαναβγάλη ἀπὸ μέσα τους τοὺς καταβροχθισμένους θεούς. Ἡ Μῆτις μποροῦσε ἐπίσης,[344] ὅπως λέγεται καὶ γιὰ τὴ θεὰ Νέμεσιν, νὰ παίρνη διάφορες μορφές, ὅταν ὁ Ζεὺς ἤθελε νὰ τὴν βρῇ. Περισσότερα δὲν λέγονται πάνω σ' αὐτό. Μόνο ποὺ ὁ Ζεὺς τὴν πῆρε πραγματικά. Ὅ,τι ἔγινε κατόπιν, ἀνήκει στὴν ἱστορία τῆς γέννησης τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς.

1

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Μιὰ διήγηση γιὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς βρίσκεται στὸν Ἡσίοδο,[345] ὅταν μᾶς λέη πὼς ὁ Ζεὺς ἔκαμε πρώτη γυναίκα του τὴν Μῆτιν. Ὅταν ὅμως ἡ Μῆτις ἦταν νὰ γεννήση τὴν Ἀθηνᾶ, τὴν ἐξαπάτησε ὁ Ζεὺς μὲ τεχνάσματα καὶ κολακευτικὰ λόγια καὶ τὴν βύθισε μέσα στὴν κοιλιά του. Ἔτσι τὸν συμβουλέψανε ἡ Γαῖα καὶ ὁ Οὐρανός, γιὰ νὰ μὴν πάρη κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς θεοὺς τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα. Γιατὶ ἦταν βέβαιο πὼς ἡ Μῆτις θὰ γεννοῦσε πολὺ σπουδαῖα παιδιά: πρῶτο παιδί της θὰ γεννοῦσε τὴν γλαυκώπιδα κόρη Τριτογένεια (αὐτὴ εἶναι μιὰ προσωνυμία τῆς Ἀθηνᾶς ποὺ θὰ τὴν καταλάβουμε ἀπὸ μιὰν ἄλλη διήγηση). Ἡ Τριτογένεια ἔμοιαζε τοῦ Διὸς στὸ θάρρος καὶ στὴ σύνεση. Κατόπιν ἡ Μῆτις ἔπρεπε νὰ γεννήση ἕνα ἀγόρι μὲ τεράστια καρδιά, γιὰ νὰ βασιλεύση στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Προτοῦ ὅμως γίνουν ὅλα αὐτά, ὁ Ζεὺς κατάπιε τὴν Μῆτιν. Ἔτσι τώρα ἡ θεὰ θὰ ἐπινοοῦσε γι' αὐτὸν καλὸ ἢ κακό.

Ἡ ἄλλη παραλλαγὴ τοῦ περιστατικοῦ αὐτοῦ βρισκόταν πάλι

20. *Ἡ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς, 6ος αἰ.*

στὸν Ἡσίοδο, ἀφοῦ μᾶς εἶπε[346] πὼς ὁ Ζεὺς γέννησε ἀπὸ τὸ κεφάλι του τὴν γλαυκώπιδα Τριτογένεια — τὴ φοβερή, ποὺ κάνει τὸν πάταγο στὴ μάχη, τὴ στρατηγό, ποὺ χαίρεται στὴ φασαρία, στοὺς πολέμους καὶ στὶς μάχες. Ἡ Ἥρα ὅμως γέννησε τὸν ἀρχιτεχνίτη Ἥφαιστο μόνη της. Ὑπῆρχε μιὰ διαμάχη μεταξὺ τοῦ ζευγαριοῦ — μᾶς λέει πιὸ πέρα ἡ διήγηση.[347] Ἡ Ἥρα γέννησε τὸν Ἥφαιστο χωρὶς τὸν Δία, αὐτὸς ὅμως ἔκαμε κρυφὰ τὴν Μῆτιν, τὴν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ἐρωμένη του. Τὴν ξεγέλασε — ἂν καὶ ἦταν πολὺ ἔξυπνη — τὴν ἔπιασε μὲ τὰ δυό του χέρια καὶ τὴν ἔριξε στὴν κοιλιά του, ἐπειδὴ φοβόταν μήπως ἡ Μῆτις γεννοῦσε κάτι ποὺ θὰ ἦταν δυνατότερο κι ἀπὸ τὴν ἀστραπή. Γι' αὐτὸ τὴν καταβρόχθισε ξαφνικὰ ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου. Τὴ στιγμὴ ὅμως αὐτὴ ἔμεινε ἔγκυος μὲ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων γέννησε ὁ ἴδιος ἕνα κορίτσι κοντὰ σὲ μιὰ κορυφὴ καὶ στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Τρίτωνος. Τὸ κορίτσι ὀνομαζόταν γι' αὐτὸ Τριτογένεια, ἐνῶ κρυμμένη μέσα στὸν Δία καθόταν ἡ Μῆτις, ποὺ ἔκαμε κάθε δίκαιο πράγμα καὶ ἦταν ἡ πιὸ σοφὴ ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς ἀνθρώπους.

Σ' αὐτὴ τὴ διήγηση δὲν λέγεται ὅτι ἡ γέννηση ἔγινε ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Διός. Ἀναφέρεται μιὰ «κορυφὴ» — ποὺ σημαίνει κιόλας κεφαλὴ — γιὰ νὰ σκεπαστῇ ὁ παράξενος τρόπος τῆς γέννησης. Ὑπῆρχαν ὅμως διηγήσεις ποὺ λέγαν ὅτι ὁ Ἥφαιστος[348] ἢ ὁ Προμηθεύς[349] ἢ ὁ Παλαμάων[350] — ἕνα ἄλλο ὄνομα τοῦ Ἡφαίστου — βοηθήσανε στὴ γέννα χτυπώντας τὸν Δία στὸ κεφάλι μ' ἕνα δίκοπο τσεκούρι ἢ μ' ἕνα σκεπάρνι. Ἀπὸ κεῖ ξεπήδησε ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ μὲ τέτοια πολεμικὴ κραυγή, ποὺ κι ὁ οὐρανὸς τρόμαξε μαζὶ μὲ τὴ Μάνα Γῆ. Μὲ πανοπλία[351] ἀπὸ γυαλιστερὸ χρυσάφι γεννήθηκε ἡ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ πατέρα της. Στὴ θέα της φοβήθηκαν, γεμάτοι κατάπληξη, ὅλοι οἱ ἀθάνατοι, καθὼς στάθηκε μπροστὰ στὸ Δία μὲ τὴν αἰγίδα, ξεπηδώντας ἀπὸ τὸ ἀθάνατο κεφάλι του, πάλλοντας τὸ ἀκόντιό της. Δυνατὰ συγκλονίστηκε ὁ μεγάλος Ὄλυμπος κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς Γλυκώπιδος. Ἡ γῆ ἔτρεμε ὁλόκληρη καὶ μανιασμένη φούσκωσε ἡ θάλασσα μὲ τὴν ἀναταραχὴ τῶν πορφυρῶν κυμάτων της. Πάνω στὶς ἀκτὲς χτυποῦσε ἡ ἁρμύρα καὶ πολὺν καιρὸ ὁ θαυμάσιος γιὸς τοῦ Ὑπερίονος ἀκινητοποιοῦσε τὸ ἅρμα τοῦ ἥλιου, ὥσπου ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ κατέβασε τὰ θεϊκὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς ἀθάνατους ὤμους. Τότε χάρηκε ὁ Ζεύς, ὁ θεὸς τῆς σοφῆς συμβουλῆς.

2

ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Στὴ μυθολογία ἦταν ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ ἡ κόρη τοῦ πατέρα: μιὰ παρθένα τοῦ πολέμου. Στὴ γέννησή της ὁ πατέρας ἔπαιξε μεγαλύτερο ρόλο παρὰ ἡ μητέρα. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία, τουλάχιστον ἀπὸ τὸν Ὅμηρο κι ἐδῶ, πῆρε τὴ δεύτερη θέση πλάι στὸν πατέρα Δία. Δὲν εἶναι ὅμως σ' ὅλες τὶς διηγήσεις ὁ Ζεὺς πατέρας της. Πρωτύτερα, στὴν παράσταση τῆς γιγαντομαχίας, μιλήσαμε γιὰ ἕνα γίγαντα Παλλάδα. Αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχε[352] ὁ γιὸς τοῦ Τιτᾶνος Κριοῦ καὶ τῆς Εὐρύβιας. Ἐπίσης, ἔτσι ὀνομαζόταν ἕνας πατέρας τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς.[353] Ἡ λέξη «Παλλὰς» μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηῆται μὲ διάφορους τονισμοὺς καὶ διάφορες κλίσεις. Ὅταν ἦταν ἀρσενικό, δήλωνε ἕνα δυνατὸ παληκάρι, καὶ ὅταν ἦταν θηλυκό, μιὰ δυνατὴ παρθένα, μιὰ virago, ὅπως θὰ ὀνομαζόταν λατινικά. Ἡ ἀρσενικὴ Παλλὰς ἦταν, μὲ διαφορετικὲς γενεαλογίες, ἡ ἴδια μορφή, ἕνα ἀγριωπὸ καὶ πιὸ πολὺ πολεμικό, ἀρρενωπὸ ὁμοίωμα τῆς θεᾶς Παλλάδος. Λέγανε γιὰ τοῦτο τὸν πατέρα αὐτῆς τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, πὼς ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ τὴ βία καὶ στὴν ἴδια του τὴν κόρη. Ἡ θεὰ ὅμως τὸν νίκησε, τοῦ 'βγαλε τὸ δέρμα, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη στὸν Γίγαντα Παλλάδα, καὶ τὸ φόρεσε ἡ ἴδια. Ὁ πατέρας - Παλλὰς ἦταν φτερωτός, ὅπως φαίνεται καὶ ἡ κόρη Παλλὰς σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δία καὶ τὸν Παλλάδα, ἀναφέρεται κι ἕνας τρίτος πατέρας τῆς θεᾶς. Εἴδαμε πὼς ἡ Μῆτις ἦταν ἔγκυος, ὅταν τὴν καταβρόχθισε ὁ Ζεύς.[354] Ἡ Μῆτις εἶχε συλλάβει τὴν Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸν κύκλωπα Βρόντη. Μ' αὐτὴν τὴν πλευρὰ τῆς πατρότητας μπορεῖ νὰ σχετίζεται ἡ πιὸ πάνω ἱστορία τῆς γέννησης τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου εἰπώθηκε πὼς ὁ Ζεὺς φοβήθηκε μήπως ἡ Μῆτις γεννοῦσε κάτι δυνατότερο κι ἀπὸ τὴν ἀστραπή. Τὸ ὄνομα «Βρόντης»

σήμαινε «μπουμπούνισμα». Οἱ Κύκλωπες σὰν ἀρχισιδηρουργο συγγενεύουν μὲ τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους, γιὰ τοὺς ὁποίους ξέρουμε πὼς ἦσαν φαλλικὰ προϊστορικὰ ὄντα. Γιὰ ἄλλα τέτοια ὄντα, γιὰ πρώτους ἀνθρώπους καὶ πρωτοβασιλιάδες σὲ διάφορα μέρη, λέγανε πὼς ἀναλάβανε τὴν ἀνατροφὴ τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τὴ γέννησή της. Ἕνας τους, ὁ Ἴτωνος, νομιζόταν πατέρας τῆς Ἀθηνᾶς.[355] Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται μιὰ ἱστορία ποὺ ἐπαναλαμβάνεται καὶ σὲ ἄλλες οἰκογένειες, στὶς ὁποῖες τάχα μεγάλωσε ἡ Ἀθηνᾶ.

Ἀφοῦ ἡ Ἀθηνᾶ ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Πατέρα κοντὰ στὸ ποτάμι Τρίτωνα,[356] ἔτσι διηγοῦνται, ἀνέλαβε τὸ ποτάμι τὴν ἀνατροφή της. Ὁ Τρίτων εἶχε κι ὁ ἴδιος μιὰ κόρη μὲ τ' ὄνομα Παλλάς. Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Παλλὰς ἀσκοῦνταν στὴν πολεμικὴ τέχνη. Ὅταν κάποτε ἡ Παλλὰς ἐπρόκειτο νὰ χτυπήσῃ μὲ τὸ κοντάρι τὴν Ἀθηνᾶ, ὁ Ζεὺς τρόμαξε. Κράτησε τὴν τρομερὴ αἰγίδα του μπροστὰ στὴν κόρη του. Ἡ Παλλὰς γύρισε τὰ μάτια της ἀλλοῦ κι ἔτσι χτυπήθηκε ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ. Ἡ θεὰ τὴν θρήνησε κι ἔφτειαξε τὸ ὁμοίωμά της, τὸ Παλλάδιον. Γύρω στὸ ἄγαλμα κρέμασε τὴν αἰγίδα καὶ τὸ τοποθέτησε πλάι στὴν εἰκόνα τοῦ Διός. Ὁ Ἴτωνος εἶχε δύο κόρες: τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὴν Ἰοδάμα. Ἡ Ἀθηνᾶ χτύπησε τὴν ἀδελφή της στὸ πολεμικὸ παιχνίδι. Ὁ Ἴτωνος ἦταν ἕνας Θεσσαλὸς πρωτοβασιλιὰς καὶ βασίλευε σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου ἡ Ἀθηνᾶ λατρευόταν σὰν Ἰτωνία. Ἀλλοῦ ἀκοῦμε,[357] πὼς ὁ Ἀλαλκομενεύς, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τῆς Βοιωτίας, ἀνάθρεψε τὴν Ἀθηνᾶ. Βγῆκε μέσ' ἀπ' τὴ γῆ στὴ λίμνη τῆς Κωπαΐδος. Πῆρε γυναίκα του μιὰν Ἀθηναΐδα, ποὺ εἶναι ἀσφαλῶς παραλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς. Τελικά, θεωροῦσαν ἐπίσης παιδαγωγὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἕναν πρωτοβασιλιὰ τῆς Ἀρκαδίας, ποὺ τὸν λέγαν Παλλάδα.[358] Αὐτὸς εἶχε δυὸ κόρες: τὴ Νίκη καὶ τὴ Χρυσῆ. Νίκη εἶναι ἡ φτερωτὴ θεὰ τῆς νίκης. Μιὰ ἄλλη διήγηση λέει[359] πὼς ἡ Νίκη ἦταν κόρη τοῦ Παλλάδος, τοῦ γιοῦ τοῦ Τιτᾶνος Κριοῦ, καὶ προσκολλήθηκε στὴν Ἀθηνᾶ, ἡ ὁποία πῆρε καὶ τὴν προσωνυμία Νίκη. Ἡ Χρυσῆ — βέβαια ὄχι μὲ τὴν ἴδια σημασία ποὺ εἶχε στὴν Ἀφροδίτη — ὀνομαζόταν ἐπίσης Ἀθηνᾶ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ἱστορία, ὅπου βλέπουμε τὶς δύο ὄψεις τῆς ἴδιας θεᾶς μὲ διαφορετικὰ ὀνόματα.

3
ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Ὅλες οἱ ἱστορίες ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ τὴν χαρακτηρίζουν ὡς Παρθένο. Τὴν προσφωνοῦν ἐπίσης καὶ Μητέρα.[360] Ὑπάρχει μιὰ παράξενη ἱστορία ἑνὸς γάμου, ὅπου δὲν ἔχασε τὴν

παρθενία της, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως κατόπιν ἐμπιστεύτηκε ἕνα παιδὶ στὶς θυγατέρες τοῦ Κέκροπος, τοῦ βασιλιᾶ τῆς ἀγαπημένης της πόλης Ἀθήνας. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἱερὴ ἱστορία ποὺ ἀναπαραστάθηκε συχνά. Τὴ συναντᾶ κανεὶς σ' ἕνα βωμὸ τῆς Ρώμης, ποὺ βρισκόταν σ' ἕνα ἱερὸ μέρος μιᾶς εὐσεβοῦς αὐτοκρατόρισσας.

Λέγαν[361] πὼς ὁ Ἥφαιστος ἀξίωσε σὰν ἀμοιβὴ γιὰ τὴ βοήθειά του στὴ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ τὴν ἔδωσε μὲ τὸ σφυρί του, νὰ τοῦ δοθῆ γυναίκα του. Τὴν πῆρε καὶ τὴν πῆγε κιόλας στὴ νυφικὴ κάμαρα. Ὅταν ὅμως ξάπλωσε δίπλα της,[362] ἡ θεὰ ἐξαφανίστηκε. Ἔτσι οἱ σπόροι του πέσανε στὴ γῆ. Ἡ θεὰ Γαῖα — ἡ Χθὼν — γέννησε μ' αὐτοὺς τὸν Ἐριχθόνιο, τὸ θεῖο παιδὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἔδωσε τὸ νεογέννητο στὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Μιὰ ἄλλη παραλλαγὴ[363] λέει πὼς συνέβη κάποια «ἔρις» μεταξὺ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ γι' αὐτὸ λένε τὸ παιδὶ Ἐριχθόνιο. Μιὰ τρίτη μορφὴ τῆς διήγησης[364] λέει πὼς στὴν καταδίωξη ὁ θεὸς πρόφτασε τελικὰ τὴ θεὰ (αὐτὸ παριστάνεται στὸ ρωμαϊκὸ βωμό), ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τῆς πάρη τὴν παρθενιά. Ἡ Ἀθηνᾶ τὸν ἀπέκρουσε. Ὑπῆρχανε περισσότερες παραλλαγὲς αὐτοῦ τοῦ περιστατικοῦ. Σὲ μιὰ παίζει[365] ἕνα ρόλο τὸ μαλλὶ (τὸ «ἔριον»), μὲ τὸ ὁποῖο ἡ θεὰ καθάρισε τοὺς σπόρους ἢ τοὺς σπόρους ποὺ ἦσαν ἀνακατεμένοι.[366] Μίλησαν κιόλας — σὲ ποιητικὴ γλώσσα — γιὰ κάποια «γαμικὴ δροσιά».[367] Γιὰ τὴ «δροσιὰ» συναντᾶμε δύο λέξεις: ἔρση ἢ δρόσος. Καὶ οἱ δυὸ λέξεις μποροῦσαν νὰ σημαίνουν ἕνα νεογέννητο παιδί. Καὶ ἕνας θεός, ὁ Ἀπόλλων ἢ ὁ Ζεύς, ὀνομαζότανε στὴν ἰδιότητά του σὰν θεῖο παιδὶ Ἔρσος ἢ Ἔρρος.

Γνῶστες τῶν πιὸ ἀπόκρυφων παραδόσεων[368] διατηροῦν τὴν ἀνάμνηση μιᾶς ἱστορίας ποὺ μᾶς λέει πὼς ἡ Ἀθηνᾶ γέννησε τοῦ Ἡφαίστου ἕνα γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἀπόλλων, ποὺ ἦταν προστάτης τῶν Ἀθηνῶν — ἔτσι λέγανε τάχα παλιοὶ ἱστοριογράφοι. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ παραλείψουμε ἀπὸ δῶ, ἂν καὶ δὲν ἀκοῦμε πιὰ κάτι σχετικό. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως[369] καὶ οἱ Δήλιοι εἴχανε διηγήσεις, στὶς ὁποῖες συγγένευαν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Λητώ, ἡ μάνα τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ θεὰ βοήθησε τὴν ἔγκυο θεὰ Λητώ, ὅταν ἦρθε στὴ Δῆλο γιὰ νὰ γεννήσῃ τὸ γιό της.

4
ΟΙ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΚΕΚΡΟΠΟΣ

Οἱ Ἀθηναῖοι διηγόνταν ὅτι ὁ πρῶτος τους βασιλιὰς ἦταν ὁ Κέκροψ, ἕνα ὂν γεννημένο ἀπὸ τὴ γῆ, μισὸς ἄνθρωπος καὶ μισὸς φίδι. Τὸ ὄνομα «Κέκροψ» τό 'λεγαν γι' αὐτὴ τὴ μορφὴ κοροϊδευτικὰ καὶ

σημαίνει: αὐτὸς μὲ τὴν οὐρά. Ὅταν ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν μάλωσαν[370] γιὰ τὴν κυριαρχία στὴν Ἀττική, στὴ μεταγενέστερη χώρα τῶν Ἀθηναίων, ὁ Κέκροψ ἔκρινε τὴ διαφορά. Ὁ Ποσειδῶν χτύπησε μὲ τὴν τρίαινά του τὸ βράχο, ὅπου θὰ στηνόταν ἀργότερα ἡ Ἀκρόπολη, κι ἔκαμε κεῖ πάνω νὰ δημιουργηθῆ μιὰ «θάλασσα», μιὰ ἁρμυρὴ πηγή. Λέγαν ἐπίσης,[371] ὅτι μ' ἐκεῖνο τὸ χτύπημα ἔκαμε νὰ πεταχτῆ ἀπὸ τὸ χῶμα τὸ πρῶτο ἄλογο. Ἡ Ἀθηνᾶ φύτεψε τὴν πρώτη ἐλιά. Ὁ Κέκροψ ἔκρινε τὴν Ἀθηνᾶ νικήτρια. Ἀκόμα λέγαν[372] πὼς ὁ Κέκροψ ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἀποκάλεσε τὸν Δία μὲ τὸ ὄνομά του καὶ ἔκαμε ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Λέγαν[373] ἐπίσης πὼς αὐτὸς πρωτοβρῆκε ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν μόνο μητέρα ἀλλὰ καὶ πατέρα, καὶ πὼς αὐτὸς πρωτοδίδαξε τὴν μονογαμία.

Ἡ γυναίκα τοῦ Κέκροπος λεγόταν Ἄγλαυρος ἢ Ἄγραυλος, ἐκείνη δηλαδὴ ποὺ «κατοικεῖ στοὺς ἀγρούς». Ὁ χαρακτηρισμὸς «δράκαυλος»[374] (συγκάτοικος τῶν φιδιῶν) ἀναφέρεται στὴν κόρη. Τὸ ζευγάρι, λέγανε,[375] εἶχε τρεῖς κόρες, τὶς Ἀγλαυρίδες: τὴν Ἄγλαυρο, τὴν Ἕρση καὶ τὴν Πάνδροσο. Ἡ σημασία τῶν δύο τελευταίων ὀνομάτων εἶναι «δροσοσταλίδα ἢ δροσερή». Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὴν πραγματικὴ δροσιὰ — δῶρο τῆς σελήνης. Λέγαν[376] ἐπίσης πὼς οἱ τρεῖς Ἀγλαυρίδες ἦσαν γιὰ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Μοῖρες. Γιὰ τὴν πρώτη, τὴν Ἄγραυλο, λέγαν πὼς γέννησε στὸν Ἄρη μιὰ κόρη: τὴν Ἀλκίππη, «τὴν γενναία φοράδα». Γιὰ τὴν Ἕρση καὶ τὸν Ἑρμῆ ὑπῆρχε μιὰ ἐρωτικὴ ἱστορία, ὅπου ἡ Ἄγλαυρος, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες ἱστορίες, ἔπαιξε τραγικὸ ρόλο. Οἱ τρεῖς ἀδελφὲς κατοικοῦσαν πάνω στὴν Ἀκρόπολη,[377] ὅπως ἀργότερα αἱ Ἀρρηφόροι, δύο παρθένες Ἀθηναῖες ποὺ ὑπηρετοῦσαν τὴ θεὰ τῆς πόλης. Τὸ σπίτι τους εἶχε τρεῖς χώρους. Στὴ μέση κατοικοῦσε ἡ Ἕρση. Ὁ Ἑρμῆς εἶδε κάποτε τὶς τρεῖς κόρες τοῦ Κέκροπος, καθὼς σὲ μιὰ λατρευτικὴ γιορτὴ φέρνανε πάνω στὰ κεφάλια τους τὰ ἱερὰ καλάθια. Ἐρωτεύτηκε τὴν Ἕρση ποὺ ἦταν καὶ ἡ ὡραιότερη. Στὸ σπίτι, ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν Ἕρση κατοικοῦσε ἡ Ἄγλαυρος καὶ δεξιὰ ἡ Πάνδροσος. Ὅταν ὁ Ἑρμῆς θέλησε νὰ πλησιάση τὴν Ἕρση, παρακάλεσε τὴν Ἄγλαυρο νὰ τὸν παρουσιάση στὴν ἀδελφή της. Ἡ Ἄγλαυρος ζήτησε χρυσάφι γι' αὐτὴ τὴν ἐξυπηρέτηση. Ἀργότερα ὅμως τὴν κυρίεψε τόσο πολὺ ὁ φθόνος, ὥστε δὲν ἄφησε τὸ θεὸ νὰ περάση οὔτε μὲ χρυσάφι. Ὁ Ἑρμῆς ἐξοργίστηκε γι' αὐτὸ καὶ μεταμόρφωσε τὴν Ἄγλαυρο σὲ πέτρινο ἄγαλμα μ' ἕνα χτύπημα τοῦ μαγικοῦ ραβδιοῦ του. Ἡ Ἕρση γέννησε[378] τοῦ θείου ἐραστῆ ἕναν ὡραῖο γιό, τὸν Κέφαλο, τὸν ἀγαπημένο τῆς θεᾶς Ἠοῦς.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία τῶν Κηρύκων[379] τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων, ἡ Ἕρση γέννησε τὸν πρῶτο Κήρυκα.

Ἡ γνωστὴ ἱστορία[380] γιὰ τὶς θυγατέρες τοῦ Κέκροπος μᾶς παρουσιάζεται ἔτσι: Ἡ Ἀθηνᾶ πῆρε ἀπὸ τὴ μάνα Γῆ τὸν Ἐριχθόνιο, ποὺ πατέρα του εἶχε τὸν Ἥφαιστο, καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεγαλώση κρυφά, γιὰ νὰ μὴ τὸ μάθουν οἱ ἄλλοι θεοί. Ἔβαλε τὸ παιδὶ σ' ἕνα κλειστό, στρογγυλὸ καλάθι, πιθανὸ σ' ἕνα ἀπὸ κεῖνα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὰ μυστήρια κι ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔβγαινε ἔξω ἕνα φίδι — ὅπως βλέπουμε σὲ πολλὲς παραστάσεις. Ἀργότερα εἰπώθηκε πὼς ἡ Ἀθηνᾶ γέννησε κάποιο φίδι.[381] Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ τὸ λέγαν καὶ ἔτσι: Ἡ Ἀθηνᾶ ἄφησε τὸν Ἐριχθόνιο σ' ἕνα κιβώτιο[382] ὅπως ἡ Ἀφροδίτη τὸν Ἄδωνιν. Τὸ κλεισμένο κιβώτιο τό 'δωσε ἡ θεὰ στὶς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Κέκροπος νὰ τὸ φυλάγουν καὶ αὐστηρὰ τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ τὸ ἀνοίξουν. Ὅταν ἀπομακρύνθηκε, ἔπιασε τὰ κορίτσια ἡ περιέργεια — πρὸ πάντων τὴν Ἄγλαυρο. Λέγαν πὼς αὐτὴ ἄνοιξε τὸ καλάθι ἢ τὸ κιβώτιο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτήν, ἦσαν ὑπεύθυνες καὶ ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἀδελφές. Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως δὲν συμφωνοῦν στὰ ποιὰ ἦταν. Ἡ Ἄγλαυρος καὶ ἡ συνένοχος ἄνοιξαν τὸ κιβώτιο. Ὡς πρὸς τὸ τί εἶδαν, οἱ συγγραφεῖς δὲν συμφωνοῦν.[383] Ἦταν ἕνα φίδι, ἢ ἕνα παιδὶ ποὺ τὸ φύλαγαν ἕνα ἢ δύο φίδια; Ἢ ἦταν ἕνα παιδὶ μὲ δυὸ φιδίσια πόδια; Ἐκεῖνες ποὺ εἶδαν τὸ μυστικὸ — ἡ Ἄγλαυρος βέβαια καὶ ἡ συνένοχός της — τρελάθηκαν καὶ πήδησαν κάτω ἀπὸ ἕνα ψηλὸ βράχο, πάνω στὸν ὁποῖο στήθηκε ἀργότερα ἡ Ἀκρόπολη. Καταδιώξανε μήπως τὶς ἔνοχες τὰ φίδια ποὺ φύλαγαν τὸ παιδί; Ἔτσι φαίνεται πάνω σὲ μιὰ ἀγγειογραφία. Γιὰ τὸ φίδι ποὺ φαινόταν πίσω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ φημισμένου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου, στὸ ἔργο τοῦ γλύπτη Φειδία, λέγανε πὼς ἦταν ἐκεῖνο τὸ φίδι ἀπὸ τὸ καλάθι, ποὺ σώθηκε μὲ τὴν προστασία τῆς θεᾶς.

Λέγαν ἐπίσης[384] ποῦ πῆγε ἡ Ἀθηνᾶ ἀφοῦ ἐμπιστεύτηκε τὸ κρυμμένο καλάθι στὶς τρεῖς ἀδελφές. Πῆγε στὴν Παλλήνη τῆς Ἀττικῆς νὰ μεταφέρη ἕνα βράχο, γιὰ νὰ στερεωθῆ ὁ πύργος τοῦ Κέκροπος, ποὺ θὰ γινόταν ἡ Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας. Τὴ στιγμὴ ποὺ ξαναγύριζε μὲ τὸ τεράστιο λιθάρι, πέταξε καὶ τὴ συνάντησε μιὰ καρακάξα, ποὺ τὴν πληροφόρησε γιὰ τὴν παραβίαση τοῦ μυστικοῦ της. Μέχρι τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ καρακάξα ἦταν τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τῆς θεᾶς, ὅπως παραμένει μέχρι σήμερα σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος. Τότε ὅμως, πάνω στὴν πρώτη ὀργή της, ἡ Ἀθηνᾶ χτύπησε τὸ πουλί. Ἄφησε ἀπὸ τὰ χέρια της τὸ τεράστιο λιθάρι — ἔτσι ἔγινε ὁ λόφος τοῦ Λυκαβηττοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν ἐπιτρεπόταν σὲ καμιὰ καρακάξα νὰ βρεθῆ πάνω στὴν Ἀκρόπολη. Στὸν ἱερὸ

πύργο, ὅπου ἡ Ἀθηνᾶ λατρευόταν καὶ τὰ μυστικά της φυλάγονταν καλύτερα παρὰ τότε ἀπὸ τὶς θυγατέρες τοῦ Κέκροπος, ἔγινε ἡ κουκουβάγια τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τῆς θεᾶς. Τὸ πουλὶ αὐτὸ σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις σημαίνει τὴν ἴδια τὴν Ἀθηνᾶ. Ὑπῆρχαν καὶ σχετικὲς ἱστορίες. Κλείνοντας τὸ κεφάλαιο τοῦτο, θὰ εἰποῦμε μιὰ ἀπ' αὐτές.

Ἕνας γιὸς τοῦ Ἀχέροντος,[385] ποταμοῦ τοῦ κάτω κόσμου, καὶ τῆς Γοργύρας, ποὺ τ' ὄνομά της εἶναι ἀνεπτυγμένη μορφὴ τῆς Γοργοῦς, λεγόταν Ἀσκάλαφος. Ἡ μητέρα του λεγόταν ἐπίσης Ὄρφνη (σκοτάδι) ἢ ἦταν ἡ Στύξ, ποὺ τὴν ξέρουμε ἤδη σὰν ποτάμι τοῦ κάτω κόσμου. Ὁ Ἀσκάλαφος εἶδε καὶ διέδωσε ὅτι ἡ Περσεφόνη μετὰ τὴν ἁρπαγή της ἀπὸ τὸν Ἅδη ἔφαγε ἀπὸ τὸ ρόδι. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ Δήμητρα ἔχανε τὴν κόρη της Περσεφόνη, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέφη στὸν κάτω κόσμο. Πάνω στὸ θυμό της ἡ Δήμητρα μεταμόρφωσε τὸν Ἀσκάλαφο σὲ κουκουβάγια. Μιὰ ἄλλη διήγηση[386] λέει πὼς ἡ θεὰ ἔριξε ἕνα μεγάλο λιθάρι πάνω στὸν ἔνοχο, ὁ ὁποῖος ἔμεινε κάτω ἀπ' αὐτό, μέχρι ποὺ τὸν λευτέρωσε ὁ Ἡρακλῆς. Ὅπως φαίνεται, ἡ ἱστορία τούτη δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ Ἀθηναῖοι ὀνομάζανε τὴ μεγάλη τους θεὰ «Κόρη», δηλαδὴ Περσεφόνη,[387] καὶ πὼς τὸ ἀρχαῖο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης στὴν Ἀθήνα[388] στὸ ἕνα χέρι κρατοῦσε μιὰ περικεφαλαία καὶ στὸ ἄλλο ἕνα ρόδι.

5

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΕΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὅπως ὅλες οἱ μεγάλες θεότητες, εἶχε κι ἡ Ἀθηνᾶ πολλὲς προσωνυμίες, ποὺ ἄλλοτε ἐκφράζανε ἰδιότητες τῆς θεᾶς καὶ ἄλλοτε συνοψίζανε ὁλόκληρες ἱστορίες. Τὴν πρωτοείπανε ἡ «Πρόνοια». Ἀλλ' αὐτὸ συνέβη ὅταν οἱ προσωνυμίες, ποὺ θὰ τὶς ἀπαριθμήσουμε πιὸ κάτω, ἦσαν πρὸ πολλοῦ σὲ χρήση.

Ἂν ἡ Ἀθηνᾶ ὀνομαζόταν Ἄγραυλος, αὐτὸ σήμαινε τὴ σκοτεινή, τραγικὴ καὶ ὅμοια μὲ τὴν Περσεφόνη πλευρὰ τῆς θεᾶς. Ἂν ἀντίθετα τὴ λέγαν Πάνδροσο, ὅπως τὴν ἄλλη κόρη τοῦ Κέκροπος, τότε παρουσιαζόταν μὲ τὴ φωτεινότερη, τὴ συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐλιὰ ὄψη της. Μιὰ ἱερὴ ἐλιὰ ὑπῆρχε πάνω στὴν Ἀκρόπολη, στὸ ναὸ τῆς Πανδρόσου. Λιγότερο συναντοῦμε ἕνα ἐπίθετο τῆς Ἀθηνᾶς σὰν θεᾶς τῆς Σελήνης ἢ σὰν Μήτιδος. Μάταια ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ γνῶστες τῆς ἀρχαιότητας — ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη[389] — πὼς κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς κρυβόταν ἡ Σελήνη. Καὶ ἡ θεὰ Σελήνη ἐπίσης, σύμφωνα μὲ μιὰ παραλλαγὴ

21. Ἡ φτερωτὴ Παλλάς, 6ος αἰ.

τῆς διήγησης τοῦ Ἡσιόδου,[390] εἶχε πατέρα της τὸν Παλλάδα. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε τόσο διαφορετικὲς ὄψεις, ποὺ ἀντιπαραβάλλονταν ὅπως τὸ σκοτάδι ἀπέναντι στὸ φῶς. Ἦταν Γοργῶπις καὶ εἶχε ἐπάνω στὸ στῆθος της τὴ μορφὴ τῆς Γοργοῦς. Ὀνομαζόταν ἐπίσης Ἑλλωτίς, ὅπως ἡ Εὐρώπη, μιὰ λέξη ποὺ σημαίνει «αὐτὴ μὲ τὸ πλατὺ πρόσωπο» καὶ σχετίζεται μὲ τὴ Σελήνη. Τὸ ποιητικὸ ἐπίθετο τῆς Ἀθηνᾶς «Γλαυκῶπις» εἶναι διφορούμενο: μπορεῖ νὰ μεταφραστῆ σὲ σχέση μὲ τὴ μορφὴ τῶν ματιῶν της ἢ σὲ σχέση μὲ τὸ χρῶμα τους, πράσινο τῆς θάλασσας καὶ τῆς ἐλιᾶς. Ἡ προσωνυμία Τριτογένεια ἀρχικὰ δὲν σήμαινε ὅτι γεννήθηκε πλάι σ' ἕνα ὁρισμένο ποτάμι ἢ θάλασσα, ἀλλὰ ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ νερό, γιατὶ τὸ ὄνομα Τρίτων σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ νερό. Μὲ τὴν προσωνυμία Αἴθυια ἦταν ἕνα θαλασσοπούλι: ἡ καρακάξα τῆς θάλασσας. Λέγαν[391] πὼς μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ πῆρε στὰ φτερά της τὸν Κέκροπα, τὸν φιδίσιο πρωτάνθρωπο, καὶ τὸν μετέφερε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Μέγαρα. Σὰν Ἡφαιστεία συνδεόταν μὲ τὸν Ἥφαιστο, σὰν Ἀρεία μὲ τὸν θεὸ τοῦ πολέμου Ἄρη. Σὰν Ἐργάνη (θεὰ τῆς χειροτεχνίας) καὶ σὰν Ἀλαλκομένη συγγένευε μὲ τὸν ἕνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο θεό. Ἀπὸ δουλειὲς τῶν χεριῶν ἀγαποῦσε καὶ προστάτευε πρὸ παντὸς τὴν τέχνη τῶν σιδηρουργῶν καὶ τοὺς χαλκο-

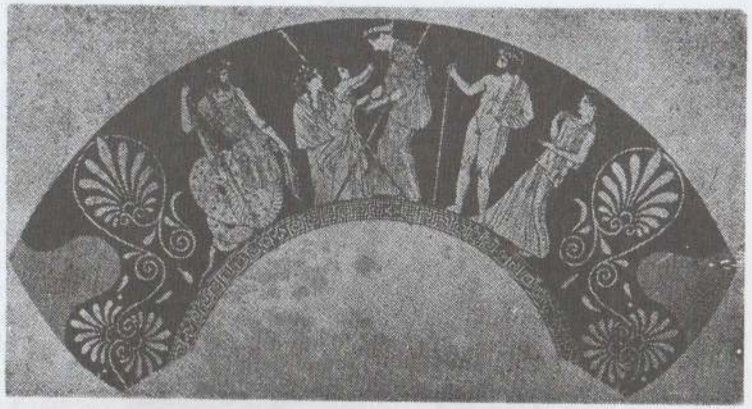

22. Ἡ Ἀθηνᾶ ὑποδέχεται τὸν Ἐριχθόνιο ἀπὸ τὴ Γῆ παρουσία τοῦ Κέκροπος, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἕρσης, 5ος αἰ.

χύτες καὶ ἀπὸ τὶς γυναικεῖες δουλειὲς τὸ γνέσιμο καὶ τὸ φάσιμο (τὴν ἐπεξεργασία τοῦ μαλλιοῦ). Ὀνομαζόταν ἐπίσης Ὑγιεία. Μ' αὐτὴν τὴν προσωνυμία συνδεόταν μ' ἕνα γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν Ἀσκληπιό.

Ἀπ' ὅλες τὶς θεὲς ἡ Ἀθηνᾶ ἦταν πιὸ πολὺ ἡ προστάτρια μιᾶς πόλης — μὲ τὶς προσωνυμίες Πολιὰς ἢ Πολιοῦχος — καὶ ἡ σύμμαχος τῶν ἡρώων. Ὄχι ὅμως ὅλων: εἶχε τοὺς ἐκλεκτούς της προστατευομένους, ὅπως τὸν Περσέα, ποὺ σκότωσε τὴ Γοργώ, τὸν Διομήδη, τὸν Τυδέα, τὸν ἀτίθασο γιὸ ἑνὸς πιὸ ἀτίθασου πατέρα, καὶ τὸν πανέξυπνο Ὀδυσσέα. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε ἐπίσης ἱέρειες, ποὺ τὰ ὀνόματά τους χαρακτήριζαν τὴν ἴδια, ὅπως Τριταία, ἕνας συντομώτερος τύπος τῆς Τριτογένειας, Αὐγή, Αἴθρα. Γέννησαν ἥρωες: ἡ Τριταία, ποὺ γέννησε τοῦ Ἄρεως τὸν Μελάνιππο (τὸ μαῦρο ἄλογο), ἡ Αὐγή, ποὺ ἔδωσε τοῦ Ἡρακλέους τὸν Τήλεφο (ποὺ φωτίζει μακριά), καὶ ἡ Αἴθρα, ποὺ γέννησε τοῦ Ποσειδῶνος τὸν Θησέα. Οἱ ἱστορίες αὐτὲς μᾶς περνοῦν στοὺς θρύλους τῶν ἡρώων, ὅπως ὁ θρύλος τοῦ Περσέως, ποὺ στὴ μητέρα του Δανάη κατέβηκε ὁ Ζεὺς μὲ τὴ μορφὴ χρυσῆς βροχῆς. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρόδου διηγοῦνται[392] ὅτι συνέβη κάτι παρόμοιο κατὰ τὴ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς. Ὅταν ἡ θεὰ βγῆκε ἀπὸ τὸ κεφάλι του, ὁ πατέρας ἄφησε νὰ πέση χρυσὴ βροχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Λητώ, Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες συζύγους τοῦ Διὸς εἶναι ἡ Λητώ, ποὺ ἀνῆκε περισσότερο στὰ παιδιά της, ἰδιαίτερα στὸν Ἀπόλλωνα, παρὰ στὸν πατέρα τους. Γι' αὐτὴν[393] ἔλεγαν ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς βλαστούς της ἦταν τὸ πιὸ δοξασμένο ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ ἐγγόνια τοῦ Οὐρανοῦ. Ὅλοι οἱ θεοὶ σηκώθηκαν ἀπὸ τὴ θέση τους — ἔτσι μᾶς περιγράφεται ἡ σκηνή[394] — ὅταν ὁ Ἀπόλλων παρουσιάστηκε μπροστά τους μὲ τὸ τόξο του. Μόνο ἡ Λητὼ ἔμεινε καθιστὴ καὶ ἀτάραχη δίπλα στὸ Δία καὶ πῆρε τὸ τόξο καὶ τὴ φαρέτρα ἀπὸ τοὺς ὤμους τοῦ γιοῦ της. Φοροῦσε βαθυκύανη ἐσθῆτα,[395] πάντα χαριτωμένη, γλυκιὰ σὰν τὸ μέλι, ἡ πιὸ τερπνὴ θεὰ πάνω στὸν Ὄλυμπο. Γιὰ τὰ δυὸ παιδιά της, ποὺ ἀπὸ τὴ μάνα τους ὀνομαστήκανε Λητωΐδες, χαιρόταν ἰδιαίτερα. Χάρηκε γιὰ τὴν Ἄρτεμιν,[396] τὴν κόρη της, ὅταν τὴν εἶδε νὰ περπατᾶ πάνω κεῖ στὶς βουνοπλαγιές, νὰ εὐχαριστιέται ἀνάμεσα σὲ κάπρους καὶ ἐλάφια καὶ νὰ τὴ συνοδεύουν Νύμφες. Ἡ ἀειπάρθενος Ἄρτεμις ἦταν μία ἀδελφικὴ μορφὴ πλάι στὸν ἀδελφὸ καὶ τὴ μητέρα. Ὅλες οἱ ἱστορίες γιὰ τὴ Λητὼ εἶναι προϊστορίες στὴ γέννηση τοῦ Γιοῦ. Ἡ δίδυμη ἀδελφή του εἶναι κιόλας στὸ προσκήνιο.

1
ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΗΤΟΥΣ

Γιὰ τὴ γέννηση τῆς Λητοῦς δὲν διασώθηκε οὔτε μιὰ διήγηση. Ἦταν ἐγγονὴ[397] τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας καὶ κόρη τοῦ Τιτᾶνος Κοίου — ποὺ τ' ὄνομά του σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ ὄνομα «Σφαῖρος», δηλαδὴ μιὰ «οὐράνια σφαίρα». Τὸν λέγαν ἐπίσης Πόλο.[398] Οἱ κάτοικοι τῆς Κῶ διηγόνταν πὼς ἡ Λητὼ γεννήθηκε στὸ νησί τους καὶ ἄλλοι εἶπαν: στὴ χώρα τῶν Ὑπερβορείων.[399] Γιὰ τὴ μητέρα Φοίβη ξέρουμε ὅτι τ' ὄνομά της σήμαινε τὴ θεὰ τῆς Σελήνης, ἀκριβέστερα τὴν «Ἁγνὴ» καὶ τὴν «Ἐξαγνίζουσα», ὅπως ἐπίσης τὴ «Δειλὴ» καὶ τὴν «Ἀνέγγιχτη». Ὁ ἔγγονὸς τῆς Φοίβης, ὁ Ἀπόλλων, ὀνομαζόταν μὲ τὸν ἀρσενικὸ τύπο τοῦ ὀνόματος: Φοῖβος Ἀπόλλων. Ὑποστηρίζανε[400] ὅτι ἡ Λητὼ κυοφόρησε τὰ παιδιά της μὲ τὸν Δία στὰ Δίδυμα, κοντὰ στὴ Μίλητο. Οἱ ἱστορίες γιὰ τὶς περιπλανήσεις τῆς Λητοῦς φαίνονται νὰ προῆλθαν ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Εἴτε λέγανε πὼς ἡ Λητὼ ὄντας ἔγκυος ἀναζητοῦσε μέρος νὰ γεννήση τὰ παιδιά της, εἴτε πὼς εἶχε κιόλας τὰ παιδιὰ στοὺς ὤμους, ὅταν τῆς ἐπιτέθηκαν.

Λέγανε[401] πὼς ἡ Λητὼ μποροῦσε νὰ γεννήση μόνο σ' ἕνα μέρος ποὺ δὲν τὸ εἶδε ἀκόμα ὁ ἥλιος. Ἔτσι τό 'θελε ἡ ζηλιάρα Ἥρα. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο νὰ δεχτοῦμε αὐτὴ τὴν ἐξήγηση, παρὰ μόνο πὼς ἡ γέννηση ἔπρεπε νὰ γίνη στὸ σκοτάδι ἢ τὴν ὥρα ποὺ μόνο οἱ λύκοι μποροῦν νὰ βλέπουν. Γι' αὐτὸ λέμε τὴν περίοδο προτοῦ βγῆ καὶ κρυφτῆ ὁ ἥλιος: λυκόφως καὶ λυκαυγές. Μιὰ ἱστορία[402] σχετικὴ μὲ τὴν περιπλάνηση τῆς Λητοῦς ἔλεγε ὅτι σὲ διάρκεια δώδεκα ἡμερῶν ὁ Ζεὺς τὴ μεταμόρφωσε σὲ λύκαινα. Μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ ἦρθε στὴ Δῆλο ἀπὸ τοὺς Ὑπερβόρειους, τοὺς εὐτυχισμένους κατοίκους μιᾶς θεϊκῆς γῆς. Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέφη ὁ Ἀπόλλων μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. Γι' αὐτὸ ὑποστηρίζανε πὼς οἱ λύκαινες γεννᾶνε μόνο δώδεκα μέρες κάθε χρόνο. Οἱ Δήλιοι ἔλεγαν[403] καὶ τοῦτο: ὅτι οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ στὶς λύκαινες διαρκοῦσαν δώδεκα ἡμέρες καὶ δώδεκα νύχτες.

Μιὰ ἄλλη ἱστορία κυκλοφοροῦσε ἔτσι: Ἡ Λητὼ ἦρθε σὲ μιὰ χώρα τῶν Λύκων, στὴ Λυκία δηλαδὴ τῆς Μικρασίας. Στὸ ποτάμι Ξάνθο, κοντὰ στὰ Ἄραξα, δείχνανε τὸ μέρος ὅπου γεννήθηκαν τὰ δίδυμα — «δύο οὐράνια φῶτα» τὰ ὀνομάζει μιὰ ἐπιγραφή. Μιὰ τρίτη ἱστορία[404] λέει πὼς ἡ Λητὼ ἦρθε στὴ Λυκία μετὰ τὴ γέννηση τῶν παιδιῶν της, μὲ σκοπὸ νὰ τὰ λούση στὸ ποτάμι Ξάνθο. Στὴν περιπλάνησή της ἀγελαδάρηδες τὴ διώξανε ἀπὸ τὴν πηγὴ Μελίτη καὶ κείνη τότε τοὺς μεταμόρφωσε σὲ βατράχους. Οἱ λύκοι τὴν πῆγαν μέχρι τὸ ποτάμι Ξάνθο. Ἡ Λητὼ ἀφιέρωσε τὸ ποτάμι στὸν Ἀπόλλωνα καὶ ὀνόμασε τὴ χώρα τῶν Τερμίλων Λυκία. Αὐτὰ φαίνεται πὼς ἦσαν μικρασιατικὲς διηγήσεις. Ἡ Λητώ, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις φαίνεται πὼς λατρεύτηκαν πρωτύτερα ἐκεῖ πέρα στὴ Μικρασία. Στὴν ἱστορία τῆς γέννας ἀνήκει ἀκόμα μιὰ ξεχωριστὴ ἱστορία γιὰ τὴ Δῆλο. Θὰ τὴν ἀκούσουμε τώρα.

2

ΛΗΤΩ ΚΑΙ ΑΣΤΕΡΙΑ

Πλάι στὴ Λητὼ ἐμφανίζεται μιὰ ἀδελφὴ μὲ τὸ ὄνομα Ἀστερία. Ὁ Ἡσίοδος[405] λέει πὼς ἡ Ἀστερία γέννησε τοῦ Πέρσου ἢ Περσαίου τὴν Ἑκάτη, μιὰ θεὰ ποὺ πολὺ συγγενεύει μὲ τὴν Ἄρτεμιν. Ἄλλη διήγηση[406] μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ζεὺς ἤθελε νὰ παραπλανήση ἐπίσης τὴν Ἀστερία, ἀφοῦ πρωτύτερα εἶχε ἑνωθῆ μὲ τὴ Λητώ. Ἡ Ἀστερία, ἡ θεὰ τῶν ἄστρων, τοῦ 'φυγε,[407] ὅπως ἔκαμε ἡ Νέμεσις καὶ ἡ Μῆτις. Μεταμορφώθηκε σὲ ὀρτύκι. Ὁ Ζεὺς τὴν πρόφτασε μεταμορφωμένος σὲ ἀητό.[408] Τότε ἐκείνη μεταμορφώθηκε σὲ πέτρα, ἔπεσε στὴ θάλασσα κι ἔμεινε κρυμμένη κάτω ἀπὸ

τὰ κύματα. Ἔτσι ἔγινε ἡ Ἀστερία ἕνα βραχονήσι, ὅπου θὰ μποροῦσε ἡ Λητὼ νὰ γεννήση τὸ γιό της, ἀφοῦ ὅταν θὰ 'βγαινε ἀπὸ τὰ βάθη δὲν θὰ τὴν εἶχε δεῖ ὁ ἥλιος. Τὸ νησὶ λεγόταν ἐπίσης Ὀρτυγία (τὸ νησὶ τῶν ὀρτυκιῶν) ἢ Δῆλος, τὸ νησὶ ὅπου γεννήθηκε ὁ Ἀπόλλων, γιατὶ φανερώθηκε ὅταν παρουσιάστηκε ὁ θεὸς αὐτός.

Εἰπώθηκε ἐπίσης[409] ὅτι ἡ Λητὼ μεταμορφώθηκε σὲ ὀρτυκομάνα — ἔτσι λέγεται ἡ ὁδηγὸς αὐτῶν τῶν ταξιδιάρικων πουλιῶν — καὶ ὁ Ζεὺς ἑνώθηκε μαζί της μὲ τὴ μορφὴ ὀρτυκιοῦ.[410] Σ' αὐτὸ τὸ μύθο[411] ἡ Δῆλος ἦταν πρὶν ἕνα νησὶ ποὺ ἔπλεε ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ δὲν ἦταν διόλου φανερό. Ἔγινε Δῆλος, δηλαδὴ φανερή, ἄστρο τῆς σκοτεινῆς γῆς, μόνο ὅταν ἡ Λητὼ τὸ διάλεξε γιὰ νὰ γεννήση ἐκεῖ καὶ οἱ θεοὶ τὸ στήριξαν στὸ βυθὸ μὲ τέσσερεις κολῶνες.

Πιὸ πέρα μαθαίνουμε[412] πὼς ἡ Ἄρτεμις γεννήθηκε πρώτη, χωρὶς ἡ μητέρα της νὰ πονέση. Οἱ Μοῖρες τὴν ὅρισαν ἀμέσως μαμὴ τῆς μάνας της. Ἡ γέννησή της γιορταζόταν τὴν ἕκτη καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν ἕβδομη μέρα τοῦ μήνα. Ἕνα νησὶ Ὀρτυγία, σὰν τόπος τῆς γέννησης τῆς Ἀρτέμιδος, ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴ Δῆλο. Στὴν Ἄρτεμιν ἀνῆκε μιὰ Ὀρτυγία κοντὰ στὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας καὶ μιὰ ἄλλη κοντὰ στὴν Ἔφεσο τῆς Μικρασίας. Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος ὑπῆρχε καὶ μιὰ ἱστορία ποὺ σχετίζεται μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Σ' αὐτὴ βλέπουμε[413] πὼς οἱ Κουρῆτες βοηθήσανε τὴ Λητὼ νὰ γεννήση, ὅπως ἔκαναν καὶ στὴν περίπτωση τῆς Ρέας, καὶ πὼς ἔκαναν κι ἐδῶ θόρυβο, γιὰ νὰ μὴ καταλάβη τὴ γέννηση ἡ ζηλιάρα Ἥρα.

3

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Θὰ ποῦμε τώρα τὴν ἱστορία[414] σχετικὰ μὲ τὴ γέννηση τοῦ Ἀπόλλωνος: Ἡ ἔγκυος θεὰ Λητὼ ἐπισκέφθηκε στὴν περιπλάνησή της ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδος γιὰ νὰ τὴ δεχτοῦν, ἀπὸ τὴν Κρήτη ὣς τὴ Ρήνεια, ποὺ βρίσκεται ἀπέναντι στὴ Δῆλο. Ὅλοι φοβήθηκαν νὰ δεχτοῦν τὸν ἰσχυρὸ θεὸ ποὺ θὰ γεννιόταν. Τὰ ἄλλα μέρη ἦσαν πλουσιότερα ἀπὸ τὸ μικρό, ἄγονο πετρονήσι, τὴ Δῆλο, ὅπου πῆγε ἡ Λητώ. Ἡ θεὰ ὑποσχέθηκε στὸ νησὶ πλοῦτο ποὺ θὰ 'φερναν οἱ πιστοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο.

Τὸ νησὶ χάρηκε καὶ ἀπάντησε φιλικά, ἀλλὰ ὄχι καὶ χωρὶς φόβο. Εἶχε ἀκούσει πὼς ὁ Ἀπόλλων θὰ εἶναι ἕνας ἀνένδοτος θεός, ἕνας μεγάλος Κύριος ἀνάμεσα σ' ἀθανάτους καὶ θνητούς. Γι' αὐτὸ φοβήθηκε πολύ. Σκέφτηκε πὼς αὐτὸς ὁ θεός, τὴ στιγμὴ ποὺ θ' ἀντίκρυζε τὸν ἥλιο, θὰ περιφρονοῦσε τὸ ξερὸ βραχονήσι καὶ μὲ τὸ πόδι

23. Ἡ Λητώ, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ Δράκος, 6ος αἰ.

του θὰ τὸ βύθιζε στὴ θάλασσα. Τὸ νησὶ δὲν θὰ τὸ κατοικοῦσαν ἄνθρωποι, ἀλλὰ πολύποδες καὶ μαῦρες φώκιες. Μετὰ ὁ Ἀπόλλων θὰ ἔφευγε γιὰ ἄλλο μέρος. Ἡ Λητὼ ἔπρεπε νὰ ὁρκιστῆ ὅτι θά 'χτιζε στὴ Δῆλο τὸν πρῶτο της ναό. Ἡ θεὰ ἔδωσε τὸν ὅρκο στ' ὄνομα τῆς Στυγὸς καὶ παραδόθηκε στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ.

Ἐννιὰ μέρες καὶ ἐννιὰ νύχτες βασανιζόταν ἀνυπόφορα, τόσο ποὺ δὲν τὸ περίμενε. Ὅλες οἱ θεὲς ἦρθανε κοντά της· ἰδοὺ τὰ ὀνόματα τῶν πιὸ περίφημων: Διώνη, Ρέα, Θέμις, ἡ θεὰ τῆς θάλασσας Ἀμφιτρίτη καὶ ὅλες οἱ ἄλλες, ἐκτὸς τῆς Ἥρας. Αὐτὴ κράτησε μαζί της καὶ τὴ θεὰ - μαμὴ Εἰλείθυια πίσω στὰ χρυσὰ σύννεφα τοῦ Ὀλύμπου, γιὰ νὰ μὴ καταλάβη τί συμβαίνει στὴ Δῆλο. Οἱ παροῦσες θεὲς στείλανε τὴν ἀγγελιοφόρο Ἶριν νὰ πάη νὰ φέρη τὴν Εἰλείθυια. Γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς ὑποσχεθήκανε ἕνα περιδέραιο ἐννιὰ πήχες μακρύ. Ἔτσι ἔπεισε ἡ μιὰ θεὰ τὴν ἄλλη καὶ τελικὰ ἦρθαν πετώντας καὶ οἱ δυὸ σὰν δυὸ τρυγόνια. Τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ Εἰλείθυια πατοῦσε τὸ πόδι της στὴ Δῆλο, ἔφτασε ἡ στιγμὴ τῆς γέννας. Μὲ τὰ δυό της χέρια ἡ Λητὼ ἔπιασε τὸ φοίνικα ποὺ φύτρωνε ἐκεῖ καὶ γονάτισε πάνω στὸ τρυφερὸ γρασίδι. Ἡ γῆ γελοῦσε κάτω στὰ πόδια της, ὁ θεὸς πήδηξε πάνω καὶ οἱ θεὲς ξεφωνίσανε. Λούσανε τὸ παιδὶ σὲ ξάστερο νερὸ καὶ τὸ ξαπλώσανε σὲ σπάργανα ἀπὸ ἄσπρο πανί. Ἡ πλεγμένη ταινία γύρω στὰ σπάργανα ἦταν χρυσή. Ἡ μάνα δὲν ἔθρεψε τὸ παιδί. Ἡ Θέμις τοῦ 'δωσε νέκταρ καὶ ἀμβροσία. Ὅταν ὅμως τράφηκε μὲ τὴν ἀθάνατη τροφή, δὲν τὸ συγκρα-

τοῦσαν πιὰ οἱ φασκιές. Τὰ σπάργανα φύγανε κι ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων εἶπε στὶς θεές: «Καλύτερο θὰ μοῦ ἦταν ἡ λύρα καὶ τὸ τόξο! Θὰ φανερώνω μὲ τοὺς χρησμούς μου τὴν ἀμετάκλητη θέληση τοῦ Διός!» Οἱ θεὲς μείνανε κατάπληκτες, ἡ Δῆλος ἔλαμψε ὁλόχρυση καὶ ὅλο τὴ νησὶ ἄνθισε.

Μαθαίνουμε[415] πῶς μοσχοβολοῦσε τότε ὁλόκληρη ἡ Δῆλος καὶ πῶς οἱ κύκνοι τραγουδοῦσαν κάνοντας ἑπτὰ γύρους[416] πάνω ἀπ' τὸ νησί, ὅταν ἡ Λητὼ ξάπλωσε μὲ τοὺς πόνους τῆς γέννας. Στὸν ὄγδοο γύρο δὲν τραγουδοῦσαν πιά, γιατὶ ὁ θεὸς ξεπήδησε μπροστά τους καὶ οἱ δήλιες Νύμφες τραγούδησαν τὸ ἱερὸ τραγούδι τῆς Εἰλείθυιας. Ὁ οὐρανὸς ἀντήχησε τόσο, ποὺ καὶ ἡ Ἥρα συγκινήθηκε, γιατὶ ὁ Ζεὺς τῆς ἀφαίρεσε τὸ θυμό. Τὰ θεμέλια τῆς Δήλου γίναν χρυσὰ καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα ἡ στρογγυλὴ λίμνη τοῦ νησιοῦ χρύσιζε. Τὰ φύλλα τῆς ἐλιᾶς γίνανε ἀπ' ἔξω χρυσὰ — γιατὶ αὐτὸ τὸ δέντρο μεγάλωνε στὸ νησὶ ὅπως καὶ ὁ φοίνικας. Λέγανε μάλιστα πῶς καὶ στὴν ἐλιὰ στηρίχτηκε ἡ Λητὼ ὅταν γεννοῦσε. Τὸ ποτάμι Ἴνωπος πλημμύρισε ἀπὸ χρυσάφι. Στὴ συνέχεια μαθαίνουμε[417] πὼς ἕνας κόκορας παρευρισκόταν στὴ γέννηση τοῦ θεοῦ, τὸ πουλὶ ποὺ πέφτει σ' ἔκσταση καὶ χορεύει ὅταν βγαίνη τὸ φεγγάρι — αὐτὸ τουλάχιστο λέγανε. Ἀλλὰ ὁπωσδήποτε προαναγγέλλει τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου. Ἀπὸ τότε ἔμεινε τὸ ἀγαπημένο πουλὶ τῆς Λητοῦς, ὅπως ἦταν καὶ τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς.

4
Ο ΑΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ

Διηγοῦνται ἐπίσης γιὰ ἐχθροὺς ποὺ ὁ Ἀπόλλων τοὺς νίκησε μετὰ τὴ γέννησή του. Διάφοροι ἐχθροὶ εἶχαν ἀπειλήσει τὴ Λητὼ στὴν περιπλάνησή της. Ἄλλες ἱστορίες λένε πῶς πήγαινε μὲ τὰ παιδιά της στὴν κοιλιά, κι ἄλλες πῶς τά 'φερνε στοὺς ὤμους. Ἕνας ποὺ τῆς ἐπιτέθηκε, κι ἔτσι δείχτηκε καὶ ἐχθρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἦταν ὁ Γίγας Τιτυός, ποὺ τ' ὄνομά του δηλώνει φαλλικὸ ὄν, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἐλάρας.[418] Μεγάλωσε τόσο πολὺ στὸ σῶμα τῆς μάνας του, ὥστε ἡ μάνα του ἐξ αἰτίας του πέθανε καὶ αὐτὸν τὸν γέννησε ἡ γῆ, ὅπου τὸν ἔκρυψε ὁ πατέρας του. Ὁ Τιτυὸς ἐπιτέθηκε στὴ Λητώ, ὅταν ἡ θεὰ πλησίαζε στοὺς Δελφοὺς καὶ μὲ τὴ βία τὴν παρέσυρε μαζί του. Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση[419] ἡ Ἄρτεμις ἀποτελείωσε τὸν Γίγαντα μὲ τὰ βέλη της, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη[420] τὸν σκότωσε τὸ μικρὸ ἀγόρι, ὁ Ἀπόλλων. Λέγανε κιόλας πῶς ὁ Τιτυὸς χτυπήθηκε ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ τοῦ Διός.[421] Κοιτόταν χτυπημένος στὸν κάτω κόσμο[422] καὶ ἀπὸ

τὸ σῶμα του, ποὺ ἦταν ἐννιακόσια πόδια μακρύ, τρῶγαν δυὸ γύπες τὸ συκώτι. Ἢ τό 'τρωγε ἕνα φίδι, ἀλλὰ ὅπως λέγεται ἀπερίφραστα σ' αὐτὴν τὴν ἱστορία,[423] μὲ τὸ φεγγάρι τὸ συκώτι μεγάλωνε πάλι.

Ἔλεγαν ἐπίσης[424] πὼς ὁ Δράκος Πύθων, ποὺ στὶς περισσότερες ἱστορίες παρουσιάζεται σὰν κύριος ἐχθρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶχε προηγουμένως καταδιώξει τὴ Λητώ. Ἤθελε νὰ ἐμποδίση τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Ὅταν ὁ Ἀπόλλων γεννήθηκε, ἐκδικήθηκε ἀμέσως[425] τὸ Δράκοντα σκοτώνοντάς τον. Ἂν δὲν τὸν σκότωσε ἀμέσως, τότε αὐτὸ θά 'γινε τέσσερεις μέρες ἀργότερα. Ὁ Ἀπόλλων μὲ τὴ μάνα του πήγανε στοὺς Δελφούς, ὅπου κατοικοῦσε ὁ γιὸς τῆς Γαίας Δράκων.[426] Κατοικία του εἶχε ἕνα σπήλαιο ποὺ βρισκόταν δίπλα σὲ μιὰ πηγή. Μιὰ ἄλλη διήγηση λέει πὼς τυλιγόταν ἐδῶ γύρω σ' ἕνα δέντρο δάφνης. Ὁ Ἀπόλλων τὸν σκότωσε μὲ τὰ βέλη του — σ' αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλες οἱ διηγήσεις.

Οἱ παλαιότερες διηγήσεις μιλοῦσαν κιόλας γιὰ δύο δράκοντες. Στὴν πραγματικότητα δὲν σκοτώθηκαν καὶ οἱ δύο. Ὁ κύριος ἐχθρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἦταν μιὰ Δράκαινα[427] ποὺ τὴ λέγαν Δελφύνη. Τὸ ὄνομα αὐτὸ σχετίζεται μὲ μία ἀρχαία λέξη ποὺ σήμαινε μήτρα, ὅπως τὸ τοπωνύμιο Δελφοί. Μαζὶ μὲ τὸ θηλυκὸ φίδι Δελφύνη κατοικοῦσε κι ἕνα ἀρσενικό, ὁ Τυφὼν ἢ Τυφωεύς, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγαν[428] πὼς ἡ Ἥρα τὸν γέννησε χωρὶς τὸν Δία, ἀπὸ θυμό. Τὸ πὼς ὁ Ἀπόλλων σκότωσε καὶ τὸ γιὸ τῆς Ἥρας, δὲν μᾶς τὸ λέει κανείς. Ἡ Ἥρα ἔδωσε τὸ ἕνα κακὸ στὸ ἄλλο, τὸ Δράκοντα στὴ Δράκαινα γιὰ ἀνατροφή. Οἱ ἀφηγητὲς φαίνεται πὼς μπερδεύουν τὸν ἀρσενικὸ Δράκοντα τῶν Δελφῶν, τὸν Πύθωνα, μὲ τὸν Τυφῶνα ἢ Τυφωέα, τὸν ἀντίπαλο τοῦ Διός, μιὰ ποὺ ἡ δελφικὴ καὶ ἡ μικρασιατικὴ ἱστορία, ποὺ ἀκούσαμε ἤδη, συγγένευαν πάρα πολύ. Ἀντὶ Δελφύνη, ἡ ἐχθρικὴ Δράκαινα ὀνομάζεται[429] Δελφύνης ἢ Πύθων — μὲ τὴν ἀνδρικὴ μορφή — ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος τύπος ἔγινε Ἀπολλώνειο φίδι. Ἐξ αἰτίας του ἡ ἱέρεια τῶν Δελφῶν ποὺ δεχόταν ἀπὸ τὸ θεὸ τοὺς χρησμοὺς ὀνομαζόταν Πυθία. Βλέπουμε σὲ μερικὲς παραστάσεις πὼς τὸ φίδι Πύθων ζῇ ἥσυχα κοντὰ στὸν Ἀπόλλωνα καὶ φυλάει τὸν ἱερὸ Ὀμφαλό, τὸ κέντρο τῆς γῆς, ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ στὸ ναὸ τοῦ θεοῦ.

Στοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Τιτυό, τὸν φαλλικὸ Γίγαντα, ἀνήκει ὄχι μονάχα ὁ Πύθων, ἀλλὰ καὶ ἡ Δελφύνη, τὸ γιγάντιο σὰν μήτρα φίδι. Συχνὰ διηγόνταν[430] καὶ σὲ τραγούδια, γνωστὰ ὡς «παιᾶνες», ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ πὼς ὁ θεὸς ἔφτασε μικρὸ γυμνὸ ἀγόρι μὲ ἄκοπα μαλλιὰ στοὺς Δελφοὺς στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας του. Κρατοῦσε τεντωμένο τὸ τόξο καὶ τὰ βέλη στὸ χέρι. Τότε τὸν συνάν-

24. Ὁ Τιτυὸς προσπαθεῖ νὰ ἀπαγάγη τὴν Λητὼ παρουσία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

τησε τὸ τέρας, τὸ φοβερὸ φίδι. Ἔριξε τὰ βέλη του ἀπανωτὰ καὶ τὸ σκότωσε. Ἀντήχησε δυνατὰ τὸ τραγούδι: «ἰή, ἰὴ παιήων!» Ἡ μάνα του τὸν γέννησε τὴ στιγμὴ αὐτὴ γιὰ νὰ τὴν προστατεύση. Οἱ ἀφηγητὲς ποὺ μπερδέψανε τὴ Δελφύνη μὲ τὸν Πύθωνα — κι αὐτὸ τὸ μπέρδεμα ἦταν ὁλοκληρωτικὸ καὶ ἴσως σκόπιμο — πρόσθεσαν στὴν ἱστορία[431] τοῦ φόνου τοῦ δράκοντα, ὅτι τὸ σῶμα του ἔλειωσε μὲ τὴ θεία δύναμη τοῦ ἥλιου καὶ ὅτι ἀπὸ τὴ σήψη («πύθειν») ὀνομάστηκε ὁ τόπος Πυθὼ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόλλων Πύθιος.

Ἀκόμα λέγανε[432] ὅτι ὁ θεός, ἀφοῦ κυρίεψε τοὺς Δελφούς, διάλεξε τοὺς πρώτους ἱερεῖς του. Αὐτοὶ ἦσαν ἄντρες ἀπὸ τὴν Κρήτη ποὺ ἔρχονταν μ' ἕνα πλοῖο στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀπόλλων ἔτρεξε στὸ πλοῖο μὲ τὴ μορφὴ δελφινιοῦ καὶ μὲ τὸ τεράστιο σῶμα του κατηύθυνε τὸ ταξίδι στὴν Κρίσσα, στὸ λιμάνι τῶν Δελφῶν. Ὅταν ἔφθασαν ἐδῶ, πήδησε ἀπὸ τὸ πλοῖο σὰν τὸ σπινθηροβόλο ἀστέρι μὲ κατεύθυνση τὸ ναό του. Ἀπὸ δῶ ξαναγύρισε στοὺς κατάπληκτους Κρῆτες σὰν νέος μὲ μακριὰ μαλλιὰ καὶ τοὺς ἔχρισε ἱερεῖς του. Γιὰ τὸ πὼς ἔφτειαξε τὸν φημισμένο ναό του καὶ ποιὸ σχῆμα

τοῦ 'δωσε μᾶς διασώθηκαν μερικὲς ἱστορίες:[433] Οἱ μέλισσες ἔπρεπε νὰ τοῦ ἔχτισαν ἕνα ναὸ ἀπὸ κερὶ καὶ φτερά. Αὐτὸ τὸ ναὸ ἀργότερα ὁ 'Απόλλων τὸν ἔστειλε στὴ χώρα τῶν 'Υπερβορείων. 'Απὸ κεῖ γύριζε κάθε χρόνο μ' ἕνα ἅρμα ποὺ τὸ τραβοῦσαν κύκνοι[434] ἢ καὶ γύπες. Ξέρουμε πὼς καὶ ἡ Λητὼ ἦρθε ἀπὸ κεῖ μὲ τὴ μορφὴ λύκαινας. Λέγαν[435] ἐπίσης ὅτι ὁ 'Απόλλων μποροῦσε νὰ μεταμορφωθῆ σὲ λύκο, γιὰ νὰ ἐξοντώνη τοὺς ἐχθροὺς ἢ γιὰ νὰ ἑνώνεται ἐρωτικὰ μὲ τὴν ἀγαπημένη του Κυρήνη, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε ὕστερα.

"Ενα ναὸ τοῦ 'Απόλλωνος στοὺς Δελφούς, ποὺ τὸν ἔχτισαν ἄνθρωποι, τὸν ἔκαψαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ: ὁ Φλεγύας μὲ τὸ λαό του, τοὺς Φλεγύας. 'Ο Φλεγύας χτυπήθηκε ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ θεοῦ[436] κι ἔπρεπε γιὰ τὴν ἀσέβειά του νὰ τιμωρηθῆ στὸν κάτω κόσμο. 'Εχθρὸς τοῦ 'Απόλλωνος φάνηκε συχνὰ καὶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του 'Ηρακλῆς, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς 'Αλκμήνης. Γι' αὐτὸν λέγαν[437] πὼς μπῆκε στὸν ἀμόλυντο ναὸ τῶν Δελφῶν λερωμένος μὲ αἵματα καὶ ἄρρωστος. "Οταν δὲν πῆρε ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση γιὰ τὴ θεραπεία του, ἅρπαξε τὸν ἱερὸ τρίποδα, ἀπ' ὅπου ἡ Πυθία ἀνάγγελλε τοὺς χρησμούς της. 'Ο 'Απόλλων πολέμησε ἐναντίον του καὶ ὁ Ζεὺς ἔκρινε τὴ διαμάχη: ὁ 'Ηρακλῆς γύρισε τὸν τρίποδα καὶ ἔλαβε ἀπὸ χρησμὸ τὴ συμβουλὴ ποὺ ἐπιθυμοῦσε. Τ' ἀδέλφια του πολέμησαν ἐπίσης μεταξύ τους γιὰ ἕνα ἐλάφι ἢ μιὰ ἐλαφίνα — ἱερὰ ζῶα τοῦ 'Απόλλωνος καὶ τῆς 'Αρτέμιδος. Αὐτὰ ἀνήκουν στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ποῦμε πὼς ὁ 'Απόλλων τιμωρήθηκε γιὰ τὸ φόνο τῆς δράκαινας Δελφύνης, ποὺ τὴ σκότωσε ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του.[438] Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία[439] τῆς πορείας του ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς στὸ ναὸ τοῦ κάμπου τῆς Θεσσαλίας καὶ τὶς ὑπηρεσίες του στὸν βασιλιὰ "Αδμητο, ποὺ τ' ὄνομά του σημαίνει «ἀδάμαστος». 'Η τιμωρία κράτησε ἕναν μεγάλο ἐνιαυτό, ποὺ σημαίνει ὀχτὼ χρόνια. Στὴ γλῶσσα μας θὰ τὸ λέγαμε «ἐννεαετία». Κατόπιν γύρισε ὁριστικὰ ἐξιλεωμένος, σὰν Φοῖβος, στοὺς Δελφοὺς μ' ἕνα στεφάνι κι ἕνα κλαδὶ δάφνης ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Τὸ κλαδὶ αὐτὸ τὸ κρατοῦσε ἀργότερα ἕνα ἀγόρι τῶν Δελφῶν, μιμούμενο τὸν Θεό. Τὰ χρόνια τοῦτα ἦσαν τὰ φημισμένα ποιμενικὰ χρόνια τοῦ 'Απόλλωνος, δίπλα στὸ ποτάμι "Αμφρυσος. "Οσο καιρὸ ὁ 'Απόλλων ὑπηρετοῦσε στὸν "Αδμητο,[440] οἱ ἀγελάδες τοῦ βασιλιᾶ γεννοῦσαν δίδυμα μοσχάρια. Γιὰ τὸν "Αδμητο ἔζεψε στὸ ἅρμα ἕνα λιοντάρι κι ἕναν κάπρο, κι ἔτσι ὁ βασιλιὰς κέρδισε[441] τὴν "Αλκηστιν γυναίκα του. "Οταν ὁ βασιλιὰς ἐπρόκειτο νὰ πεθάνη, τὸν ἔσωσε[442] ὁ 'Απόλλων μὲ τὸ νὰ μεθύση τὶς Μοῖρες. "Οταν ὁ

θάνατος ἦρθε στὸν "Αδμητο γιὰ δεύτερη φορά, τὸν ἀκολούθησε ἡ "Αλκηστις, ἀντὶ νὰ τὸν ἀκολουθήση ὁ ἄνδρας της. 'Ο 'Ηρακλῆς ὅμως τὴν ἔφερε πίσω. ('Αλλ' αὐτὸ δὲν ἀνήκει ἐδῶ). Στὶς ὑπηρεσίες τοῦ 'Απόλλωνος στὸν "Αδμητο ἀνήκει καὶ ἡ ἐξόντωση τῶν Κυκλώπων ἢ τουλάχιστο τῶν γιῶν τους. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐκδικήθηκε τὸ Δία, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀστραπή του σκότωσε τὸν 'Ασκληπιό, τὸ γιὸ τοῦ 'Απόλλωνος. Αὐτὴ τὴν ἱστορία θὰ τὴ διηγηθοῦμε σὲ λίγο.

5

Ο ΑΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΩΤΕΣ ΤΟΥ

'Η ἱστορία τῆς ὑπηρεσίας τοῦ 'Απόλλωνος στὸν "Αδμητο μᾶς παραδόθηκε ἀργότερα ἔτσι:[443] Οἱ δυό τους συνδέονταν μ' ἀγάπη. 'Υπῆρχαν πολλὲς ἐρωτικὲς ἱστορίες ποὺ σχετίζονταν μὲ τὸν 'Απόλλωνα. Οἱ περισσότερες καὶ οἱ πιὸ γνωστὲς εἶχαν τραγικὸ τέλος, εἴτε τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης ἦταν ἀγόρι, εἴτε ἦταν κορίτσι. Γι' ἀγόρια μποροῦσε νὰ γίνη λόγος, ἐπειδὴ ὁ 'Απόλλων ἦταν ὁ θεὸς τῆς ἡλικίας ἐκείνης ποὺ τ' ἀγόρια ἐγκαταλείπουν τὴ μητρικὴ προστασία καὶ ζοῦν μαζί. Τὰ νεώτερα ἀγόρια ὑποτάσσονταν στὰ μεγαλύτερα. Συνδέονταν ἐπίσης μὲ μεγαλύτερους ἄντρες. Τ' ἀγόρια βρίσκονταν σὲ μιὰν ἡλικία ποὺ ἀνθίζει καὶ διαβαίνει, ὅπως συμβαίνει καὶ στὰ κορίτσια. 'Ο ἔρως τοῦ 'Απόλλωνος παρουσιάζεται στὶς διηγήσεις πολὺ ἐπικίνδυνος.

'Ο 'Υάκινθος, σὰν θεϊκὸ ἀγόρι, μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ τὸν "Αδωνιν. 'Η 'Αφροδίτη ἐκδικήθηκε μιὰ Μοῦσα,[444] γιατὶ κορόιδεψε τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸν "Αδωνιν. Πρόκειται γιὰ τὴν Κλειώ, ποὺ γέννησε τοῦ πατέρα τῶν Μουσῶν Πιέρου τὸν 'Υάκινθο. Παρόμοια ἡ Μύρρα ἔμεινε ἔγκυος μὲ τὸν "Αδωνιν ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα. 'Η Μοῦσα 'Ερατὼ[445] καὶ ὁ τραγουδιστὴς Θάμυρις συναγωνίζονταν γιὰ τὸ ὡραῖο ἀγόρι καὶ μ' αὐτὸ ἄρχισε ἡ παιδεραστία.[446] Σὲ μιὰν ἄλλη διήγηση[447] παρουσιάζεται ὁ 'Υάκινθος ὅμοιος μὲ τὸν 'Απόλλωνα. 'Ο 'Υάκινθος εἶχε, ὅπως καὶ ὁ 'Απόλλων, μιὰν ἀδελφὴ μὲ τὴν ὁποία εἶχε στενὸ σύνδεσμο καὶ τὴ λέγαν Πολύβοια. Μαζί μ' αὐτὴ πῆγε στὸν "Ολυμπο. Στὶς 'Αμύκλες, κοντὰ στὴ Σπάρτη, λέγαν[448] πὼς ἡ λατρευτικὴ παράστασή του εἶχε τέσσερα αὐτιὰ καὶ τέσσερα χέρια. Στὶς νεώτερες ἱστορίες ὁ 'Υάκινθος εἶναι ἕνα θαυμάσιο ἀγόρι, ποὺ τὸ βλέπουμε σὲ εἰκόνες πάνω σὲ κύκνο. Λέγαν[449] πὼς ὁ 'Απόλλων τὸν ἀγαποῦσε καὶ πετοῦσε μαζί του τὸ δίσκο. Κάποιο μεσημέρι ὁ θεὸς χτύπησε τὸν ἀγαπημένο του μὲ τὸν πέτρινο δίσκο. 'Απὸ τὸ αἷμα τοῦ ἀδικοχτυπημένου φύτρωσε τὸ λουλούδι ὑά-

κινθος, ἕνα λουλούδι μὲ βαθυγάλαζα ἄνθη, ποὺ φύτρωνε σὲ ἀγριότοπους. Ὁ Ὑάκινθος δὲν «πέθανε» διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Ἄδωνιν: ἦταν ἕνας θεὸς καὶ συγχρόνως λατρεύτηκε ὡς νεκρὸς ἥρως. Νομίζανε πὼς μὲ τοὺς βολβοὺς τῶν λουλουδιῶν του μποροῦσαν νὰ ἀναβάλουν τὴν ἐφηβεία τῶν ἀγοριῶν.

Ἀνάμεσα στ' ἀγόρια ποὺ ἀγαποῦσε ὁ Ἀπόλλων ἀναφέρεται ἕνα μὲ τ' ὄνομα Κυπάρισσος.[450] Σ' ὅλες τὶς σχετικὲς διηγήσεις τὰ ὡραῖα ἀγόρια εἶναι οἱ σωσίες τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ Κυπάρισσος εἶχε καὶ τοῦτο τὸ κοινὸ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα: σκότωσε χωρὶς νὰ τὸ θέλη ἕνα ἀγαπημένο ὄν. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἐλάφι ποὺ ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν. Τὸ ἐλάφι εἶχε στὸ μέτωπο δυνατὰ χρυσὰ κέρατα καὶ ἀσημένια στολίδια. Ἦταν ἥμερο καὶ ὁ Κυπάρισσος τὸ ἀγαποῦσε. Τοῦ φοροῦσε στεφάνια καὶ τὸ καβαλίκευε. Στὸ ζεστὸ μεσημέρι τὸ ζῶο ξάπλωσε στὴ σκιὰ καὶ ὁ νέος κυνηγός, ὁ Κυπάρισσος, τὸ νόμισε γιὰ συνηθισμένο ἀγρίμι τοῦ κυνηγιοῦ. Πέταξε καταπάνω του τὸ κοντάρι κι ἦταν ἀπαρηγόρητος ὅταν κατάλαβε πὼς σκότωσε τὸ ἀγαπημένο του ἐλάφι. Ἤθελε νὰ πεθάνη κι ὁ ἴδιος ἢ νὰ κλαίη γι' αὐτὸ αἰώνια. Τὸ μόνο ποὺ ὁ Ἀπόλλων μποροῦσε νὰ κάνη, ἦταν νὰ μεταμορφώση τὸ λυπημένο ἀγόρι σὲ κυπαρίσσι, σ' ἕνα πάντα θλιμμένο πράσινο δέντρο.

Ἂν τώρα θελήσουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς κοπέλες ποὺ ὁ Ἀπόλλων ἀγάπησε, πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἕναν ἀντεραστή, κάποιον τυχερώτερον ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θεό. Ἔτσι κάνει κι ὁ τυφλὸς ποιητὴς ἑνὸς μεγάλου Ὕμνου στὸν Ἀπόλλωνα,[451] ποὺ πίστευαν πὼς ἦταν ὁ Ὅμηρος. Τὶς ἐρωτικὲς ἱστορίες τὶς διηγόντουσαν ἀργότερα μὲ λεπτομέρειες. Ὁ πρῶτος ἔρωτας τοῦ Ἀπόλλωνος ἀναφερόταν[452] στὴ Δάφνη. Λέγαν πὼς ἡ Δάφνη ἦταν κόρη τοῦ ποτάμιου θεοῦ Λάδωνος καὶ τῆς Γῆς. Ἄλλοι ἀφηγητὲς[453] μᾶς λένε πὼς ὁ πατέρας της ἦταν ὁ ποτάμιος θεὸς Πηνειός, ποὺ βρίσκεται στὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ἡ Δάφνη ἦταν μιὰ ἀτίθαση παρθένα, παρόμοια μὲ τὴν Ἄρτεμιν, ποὺ σὰν Δαφναία ἢ Δαφνία κάτεχε τὰ ἱερὰ ὁμώνυμά της δέντρα. Δὲν ἦταν ἐρωτευμένος μόνο ὁ Ἀπόλλων, ἀλλὰ κι ἕνας νέος[454] ποὺ λεγόταν Λεύκιππος (αὐτὸς μὲ τ' ἄσπρο ἄλογο). Ὁ Λεύκιππος ντύθηκε κορίτσι, γιὰ νὰ μπορέση νὰ συνοδέψη τὴ Δάφνη. Ἀλλὰ στὸ λουτρὸ τὸν ἀνακάλυψαν οἱ συντρόφισσές της. Αὐτὸ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ χαμοῦ του. Ὅταν ὁ Ἀπόλλων τὴν ἐπιθύμησε, ἡ Δάφνη ζήτησε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴ μάνα της τὴ Γῆ καὶ μεταμορφώθηκε στ' ὁμώνυμό της δέντρο. Ἀπὸ τότε τὸ δέντρο αὐτὸ ἔγινε τὸ ἀγαπημένο δέντρο τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ στεφάνι του εἶναι δάφνινο. Στὸ δέντρο, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση διγενές, τὰ δύο φύλα ἑνώνονται στὴν ἐντέλεια.

25. Ὁ Ἀπόλλων συνοδευόμενος ἀπὸ δύο Μοῦσες συναντᾶ τὴν Ἄρτεμιν, 7ος αἰ.

Μιὰ ἄλλη ἱστορία[455] μιλᾶ γιὰ τὴ Δρυόπη, τὴν κόρη τοῦ Δρύοπος. (Δρύοψ, δηλαδὴ μικρὸ πουλὶ σὰν δρυοκολάπτης), τοῦ «Δρύινου». Ἡ Δρυόπη ἦταν συνομήλικη μὲ τὶς Ἁμαδρυάδες, τὶς Νύμφες τῶν δρυῶν. Γιὰ χάρη της ὁ Ἀπόλλων μεταμορφώθηκε σὲ χελώνα. Οἱ Νύμφες παίζανε μὲ τὸ παράξενο ζῶο καὶ ἡ Δρυόπη τό 'παιρνε στὴν ἀγκαλιά της. Τότε ἡ χελώνα μεταμορφώθηκε σὲ φίδι. Οἱ Νύμφες τρομαγμένες φύγανε. Ἡ Δρυόπη τότε ἔκαμε ἕνα γιό. Τὸ κορίτσι δὲν μαρτύρησε σὲ κανέναν τὸ περιστατικὸ τοῦτο. Πῆρε κάποιον ἄντρα καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ γάμο γέννησε τὸ γιό. Κατόπιν οἱ Ἁμαδρυάδες τὴν κλέψανε καὶ τὴν ἔκαναν κι αὐτὴν Ἁμαδρυάδα. Μᾶς διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἀπόλλων μεταμορφώθηκε καὶ σὲ λύκο[456] καὶ μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ ἑνώθηκε μὲ τὴ θεὰ Κυρήνη. Ἀπὸ τὶς πολλὲς ἐρωτικὲς ἱστορίες ποὺ εἶχε ὁ θεὸς μὲ κορίτσια, θὰ τελειώσουμε μὲ τὸ μύθο γιὰ τὴν Κυρήνη.[457]

Ἡ Κυρήνη ἦταν μιὰ παρθένα κυνηγός, ὅμοια στὴ μορφὴ μὲ τὴν Ἄρτεμιν, κόρη μιᾶς Νύμφης τῶν νερῶν καὶ τοῦ Θεσσαλοῦ βασιλιᾶ Ὑψέως — ποὺ τ' ὄνομά του δηλώνει πὼς ἦταν κάποιος βασιλιὰς στὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ, ἕνας βασιλιὰς τοῦ οὐρανοῦ. Λέγαν ἐπίσης[458] ὅτι ἡ Ἄρτεμις τῆς χάρισε δυὸ κυνηγετικὰ σκυλιά. Ἡ Κυρήνη ζοῦσε στὰ δάση τοῦ Πηλίου καὶ μὲ τὸ ἀκόντιο καὶ τὸ σπαθὶ προστάτευε τὰ κοπάδια τοῦ πατέρα της ἀπὸ τ' ἁρπαχτικὰ ζῶα. Ὁ Ἀπόλλων εἶδε τὴ νέα τὴ στιγμὴ ποὺ χωρὶς ὅπλα πάλευε μ' ἕνα

λιοντάρι. Κατάπληκτος ὁ θεὸς κάλεσε τὸ σοφὸ Κένταυρο Χείρωνα ἀπὸ τὸ σπήλαιό του, ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ κοντά. Ὁ Χείρων τὸν συμβούλεψε νὰ πάρη κρυφὰ γυναίκα του τὴν Κυρήνη. Ἔτσι παραπλάνησε τὴν ἄγρια παρθένα μὲ τὸ χρυσό του ἅρμα, ποὺ τὸ τραβοῦσαν κύκνοι, ὣς τὴν βόρειο Ἀφρική, ἐκεῖ ὅπου θὰ θεμελιωνόταν ἡ πόλη Κυρήνη. Ὁ γάμος ἔγινε στὸ χρυσὸ ἅρμα τῆς Λιβύης. Ὁ Χείρων προφήτεψε πὼς ἡ Κυρήνη θὰ γεννοῦσε ἕνα θεϊκὸ γιό. Ὁ Ἑρμῆς θὰ τὸν ἔπαιρνε καὶ θὰ τὸν πήγαινε στὶς Ὧρες καὶ τὴ θεὰ Γαῖα. Μείνανε κατάπληκτοι ἀπὸ τὸ παιδὶ ποὺ ὁ Ἑρμῆς τ' ἀπόθεσε στὰ πόδια τους. Τοῦ ἔδωσαν νέκταρ καὶ ἀμβροσία καὶ τό 'καμαν ἀθάνατο, ἕνα Δία, ἕναν ἄσπιλο Ἀπόλλωνα, χαρὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ θὰ τ' ἀγαποῦσαν, πολύτιμο φύλακα τῶν κοπαδιῶν, Ἀγρέα καὶ Νόμιο, κυνηγὸ καὶ βοσκό, ὅπως ἦταν κι ὁ Ἀπόλλων. Θὰ ἦταν Ἀρισταῖος, «καλύτερος ἀπ' ὅλους τοὺς θεούς».

Γι' αὐτὸν τὸν δεύτερο Ἀπόλλωνα καὶ μικρὸ Δία, τὸν Ἀρισταῖο, λέγαν[459] πὼς ὁ πατέρας του τὸν πῆγε στὴ σπηλιὰ τοῦ Χείρωνος, γιὰ νὰ μορφωθῆ ἀπὸ τὸν σοφὸ Κένταυρο. Ὅταν μεγάλωσε, οἱ Μοῦσες τοῦ προετοίμασαν τὸ γάμο καὶ τὸν διδάξανε τὴ θεραπευτικὴ καὶ τὴ μαντικὴ τέχνη. (Γιὰ τὸ γιό του Ἀκταῖο, ποὺ τοῦ γέννησε ἡ κόρη τοῦ Κάδμου Αὐτονόη, θὰ μιλήσουμε πιὸ κάτω). Οἱ Μοῦσες κάναν τὸν Ἀρισταῖο φύλακα τῶν κοπαδιῶν τους στὴ θεσσαλικὴ Φθία. Ὅταν ὁ Σείριος, τὸ ἀστέρι τῆς καλοκαιριάτικης ζέστης, ἔκαιγε πάνω στὶς Κυκλάδες καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦσαν νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸν λοιμό, τὸν κάλεσαν μὲ διαταγὴ τοῦ Ἀπόλλωνος. Τότε, μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ πατέρα, ὁ Ἀρισταῖος ἐγκατέλειψε τὴ Φθία καὶ ἦρθε στὴν Κέω. Ἐδῶ θυσίασε στὸ Δία καὶ τὸ Σείριο. Ἀπὸ τότε καὶ γιὰ χάρη του τὰ μελτέμια φυσᾶνε σαράντα μέρες. Ὁ Ἀρισταῖος ἀνακάλυψε[460] τὴν κυψέλη καὶ τὴ μελισσοκομία, τὴν τυροκομικὴ καὶ τὸ λιοτρίβι. Αὐτός, λένε, τοποθέτησε πρῶτος παγίδες γιὰ τοὺς λύκους καὶ τὶς ἀρκοῦδες καὶ ἀπάλλαξε τὸ νησὶ Σαρδηνία ἀπὸ τ' ἄγρια πουλιά.

6

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ

Ἡ σχετικὴ μὲ τὴ γέννηση τοῦ θεϊκοῦ γιατροῦ καὶ θεραπευτῆ θεοῦ, τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἶναι ἐπίσης γνωστὴ σὰν ἐρωτικὴ ἱστορία τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ Ἀπόλλων ἦταν καὶ ὁ ἴδιος γιατρός. Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἴδιος σκότωνε, ἔχανε τὴ θεραπευτική του τέχνη. Ὁ Ὅμηρος[461] ἀναφέρει τὸν Παιήονα σὰν γιατρὸ τῶν θεῶν, ποὺ τοὺς ξαναδίνει τὴν ἀθανασία ὅταν τραυματίζωνται. «Παιήων» ἦταν μιὰ

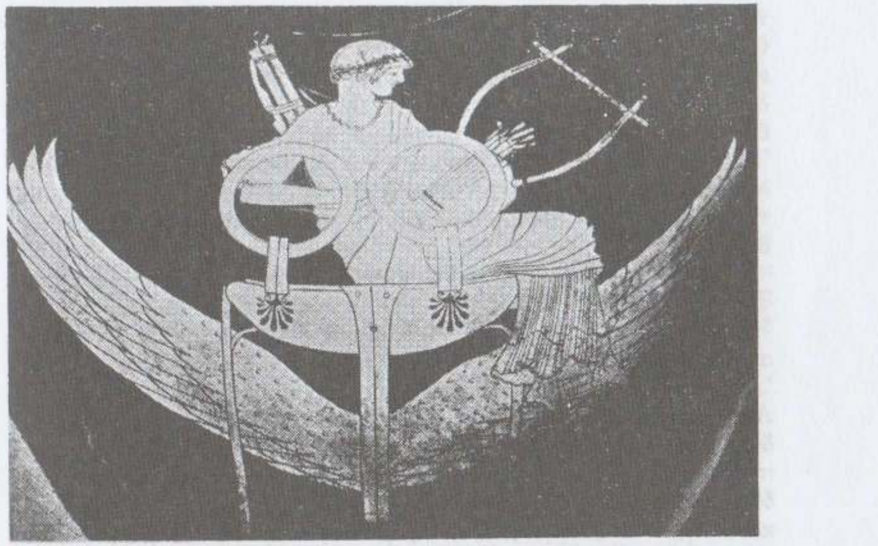

26. Ὁ Ἀπόλλων πάνω σὲ φτερωτὸ τρίποδα, 5ος αἰ.

προσωνυμία τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ Ἀσκληπιός, ποὺ θεράπευε τοὺς θνητοὺς καὶ τοὺς χάριζε τὴ ζωή, ἦταν ὅπως ὁ Ἀρισταῖος: ἕνας δεύτερος Ἀπόλλων, θεωρούμενος γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὀνομαζόμενος ἐπίσης Ζεύς, παρ' ὅλο ὅτι, σύμφωνα μὲ ἕνα μύθο ποὺ θὰ ποῦμε πιὸ κάτω, ὁ Ζεὺς τὸν σκότωσε.

Μιὰ παλιὰ ἱστορία[462] μιλοῦσε γιὰ τὸν ἔρωτα μιᾶς θεᾶς στὴ λίμνη Βοιβηίδα, στὴ βόρειο Ἑλλάδα. Στὴν τοπικὴ διάλεκτο τὸ ὄνομα τῆς λίμνης σήμαινε πὼς ἀνῆκε στὴ Φοίβη. Ἡ ἴδια ἡ θεὰ ὀνομαζότ·ν ἐπίσης Βριμώ, ἡ «φοβερή». Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ποὺ οἱ λεπτομέρειές της κρατήθηκαν μυστικές, ὁ ἐραστής της Ἑρμῆς ἦταν ἕνας φαλλικὸς θεός, στ' ἀρχαῖα χρόνια ἁπλῶς ἕνας φαλλός. Στὰ παλιὰ χρόνια, κι ἀκόμα στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους, λεγόταν[463] μιὰ ἄλλη ἱστορία γιὰ μιὰ ἐρωτικὴ ἱστορία στὴ λίμνη Βοιβηίδα. Ἦταν μιὰ παρθένα ποὺ ἔπλενε τὰ πόδια της σ' αὐτὴ τὴ λίμνη. Αὐτὴ ἦταν ἡ κόρη τοῦ βασιλιᾶ Φλεγύου, ποὺ τ' ὄνομά του ἀναφέρθηκε στὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴ λέγαν Κορωνίδα. Ὁ Ἀπόλλων ἀπόχτησε μ' αὐτὴν ἕνα γιό, ἀλλὰ ἐκείνη διάλεξε τὸν Ἴσχυν γιὰ ἄντρα της, τὸ γιὸ τοῦ Ἐλάτου. Τὸ ὄνομα Ἴσχυς ἔχει νὰ κάνη μὲ τὴ δύναμη καὶ ὀρθὰ μεταφράστηκε ἀπὸ τοὺς

Λατίνους[464] μὲ τὴ λέξη Valens. Ὁ Ἴσχυς θεωρήθηκε πατέρας τοῦ θεϊκοῦ παιδιοῦ τῆς Κορωνίδος. Ἡ ἱστορία[465] πὼς ὁ Ἀπόλλων εἶναι ὁ πατέρας συνεχιζόταν μὲ τὸ ὅτι τὸ κοράκι — ποὺ ποτὲ δὲν ἦταν μαῦρο, ἀλλὰ ἄσπρο καὶ τὸ συμπαθοῦσε ὁ Ἀπόλλων — ἔφερε στὸ θεὸ τὴν εἴδηση τοῦ γάμου τῆς Κορωνίδος μὲ τὸν Ἴσχυν. Ἡ πρώτη ὀργὴ τοῦ θεοῦ ξέσπασε στὸ κοράκι κι ἀπὸ τότε τὸ πουλὶ αὐτὸ εἶναι μαῦρο. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τιμωρία τῆς Κορωνίδος καὶ τὴ γέννηση τοῦ Ἀσκληπιοῦ θὰ τ' ἀκούσουμε στὴν παρακάτω διήγηση.[466]

Τὸ κορίτσι εἶχε πιὰ μέσα του τὸν καθαρὸ σπόρο τοῦ θεοῦ. Τότε ἦρθε κάποιος ξένος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία μὲ τ' ὄνομα Ἴσχυς. Ἦταν ὁ γιὸς τοῦ Ἐλάτου. Ἡ Κορωνὶς δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ ἀντισταθῆ καὶ τοῦ δόθηκε κρυφά, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη ὁ πατέρας. Ὁ Ἀπόλλων κατάλαβε τὴν ἀπιστία της. Ἔστειλε τὴν ἀδελφή του στὴ Λακέρεια, στὴν πόλη μὲ τὶς φλύαρες κουροῦνες. Αὐτὸ σημαίνει τ' ὄνομά της. Ἡ πόλη Λακέρεια ἦταν στὴ λίμνη τῆς Βοιβηίδος, στὴν πατρίδα τῆς Κορωνίδος. Ἡ Ἄρτεμις τὴ σκότωσε μὲ τὰ βέλη της ὅπως καὶ πολλὲς ἄλλες γυναῖκες Φλέγυες. Θὰ πρέπη νὰ ἔγινε ἕνας καταστρεπτικὸς λοιμός. Πολλὲς φωτιὲς ἀνάβανε. Οἱ φλόγες καίγανε γύρω στὸ λείψανο τῆς Κορωνίδος, ὅταν ὁ Ἀπόλλων φώναξε: «Δὲν ὑποφέρω ἄλλο πιά, νὰ χαθῆ ὁ γιός μου μὲ τὴ μάνα!» Πῆρε τὸν Ἀσκληπιὸ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς μάνας του καὶ τὸν πῆγε στὸν Κένταυρο Χείρωνα. Αὐτὸς τοῦ δίδαξε τὴν ἰατρικὴ τέχνη.

Ὑπῆρχαν ἄλλες διηγήσεις, ποὺ λέγονταν στὴν Ἐπίδαυρο, στὸ φημισμένο ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅπου τόσοι ἄρρωστοι θεραπεύονταν στὸ ναὸ μὲ τὸν ὕπνο. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις δὲν ἀναφέρουν τὴν ἀπιστία καὶ τὸ θάνατο τῆς Κορωνίδος. Ἐδῶ[467] μαθαίνουμε πὼς ἡ μητέρα τοῦ θεοῦ εἶχε ἀκόμα κι ἕνα ἄλλο ὄνομα: ὀνομαζόταν καὶ Αἴγλη. Πατέρας της ἦταν ὁ Φλεγύας καὶ μητέρα της μιὰ κόρη τῆς Μούσας Ἐρατοῦς. Στὴ γέννα τοῦ θείου παιδιοῦ, ποὺ ἔγινε στὸ ἱερό, βοήθησαν ἡ Ἄρτεμις καὶ οἱ Μοῖρες. Λέγαν[468] πὼς ὁ Φλεγύας, ἔτσι ὅπως ἦταν πολεμικός, πῆγε μὲ κακὴ πρόθεση στὴν Πελοπόννησο, νὰ τὴν κατασκοπεύση καὶ κατόπιν νὰ τὴν λεηλατήση. Τὸν ἀκολούθησε ἡ Κορωνίς, ποὺ ἦταν ἤδη ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ἔγκυος, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη ὁ πατέρας της. Στὴν Ἐπίδαυρο γέννησε τὸν Ἀσκληπιὸ καὶ τὸν ἄφησε στὸ βουνὸ ποὺ πρῶτα τὸ λέγαν «βουνὸ μὲ τὶς μυρτιὲς» καὶ ἀργότερα «βυζοβούνι». Μιὰ γίδα θήλασε τὸ παιδὶ κι ἕνα τσοπανόσκυλο τὸ φύλαγε. Ὁ βοσκὸς Ἀρεσθάνας ἔχασε αὐτὰ τὰ δύο ζῶα καὶ βάλθηκε νὰ τὰ βρῆ. Βρῆκε τὸ παιδὶ καὶ θέλησε νὰ τὸ πάρη. Ὅταν τὸ πλησίασε, εἶδε πὼς μιὰ λάμψη σὰν ἀστραπὴ τύλιγε τὸ νήπιο. Ἔνιωσε τὴ θειότητα καὶ ὑποχώ-

ρησε γεμάτος δέος. Ἀμέσως διαδόθηκε ἡ πληροφορία πὼς αὐτὸ τὸ παιδὶ θά 'βρισκε τὴ θεραπεία κάθε ἀρρώστιας καὶ θ' ἀνάσταινε νεκρούς. Τὸ σκυλὶ ἔγινε τὸ ἱερὸ ζῶο τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅπως καὶ τὸ Ἀπολλώνειο φίδι.

Πουθενὰ δὲ λέγεται πὼς ὁ Ἀσκληπιὸς ἀνάστησε νεκροὺς στὴν Ἐπίδαυρο. Ἀκοῦμε ὅμως ἀπὸ ἄλλες διηγήσεις ὅτι ἀνάστησε πολλοὺς ἥρωες, ὅπως καὶ τὸν Ἱππόλυτο,[469] τὸν ἀγαπημένο τῆς θεᾶς τῆς παρθενίας Ἀρτέμιδος. Οἱ διηγήσεις αὐτὲς μᾶς παρουσιάζουν τὸ Δία ὀργισμένο ἀπὸ τὴν ἀνάσταση ἑνὸς νεκροῦ. Ὁ Ζεὺς μὲ τὴν ἀστραπή του σκότωσε τὸν ἱερὸ ἰατρό. Ὁ Ἀπόλλων ἐκδικήθηκε τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ του σκοτώνοντας τοὺς Κύκλωπες. Αὐτὰ εἶναι κατοπινὴ ἐξήγηση τῆς δουλείας τοῦ θεοῦ στὸν Ἄδμητο, ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑποφέρη ἐξ αἰτίας τοῦ φόνου τῆς Δελφύνης.

7

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΤΕΜΙΝ

Θὰ θυμᾶται ὁ ἀναγνώστης πὼς ἡ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν στὴ Μικρασία, ποὺ κοντὰ στὴ μητρότητά της εἶχε καὶ χαρακτηριστικὰ ἑρμαφρόδιτου, ὀνομαζόταν ἐπίσης Μεγάλη Ἄρτεμις. Ἡ δική μας Ἄρτεμις δὲν ὀνομάζεται ποτὲ «Μητέρα», ἂν καὶ μοιάζει μὲ τὴ μητέρα της Λητώ, ὅπως καὶ μὲ τὸν ἀδελφό της Ἀπόλλωνα. Ἦταν παρθένα, ἀλλὰ στὶς προσπάθειές της καὶ τὴν ἀγριάδα ἔμοιαζε μὲ ἀγόρι, ὅπως συμβαίνει σ' ἐκείνη τὴν ἡλικία τῶν κοριτσιῶν, ποὺ ἡ Ἄρτεμις προστάτευε. Διηγόνταν[470] πὼς ζήτησε ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ τῆς δώση ἐννιάχρονα κορίτσια γιὰ συντροφιά της. Σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία τὰ κορίτσια φεύγανε ἀπὸ τὶς μητέρες τους γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Ἄρτεμιν. Στὰ παλαιότερα χρόνια προορίζονταν ὅλες γι' αὐτό, ἀργότερα ὅμως μόνο μερικές. Μένανε στὴν ὑπηρεσία τῆς θεᾶς, μέχρι ποὺ φτάνανε σὲ ἡλικία γάμου. Οἱ μικρὲς ἀκόλουθες τῆς Ἀρτέμιδος ὀνομάζονταν «ἄρκτοι». Καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις ἕναν καιρὸ ὑπετίθετο ὅτι ἦταν ἄρκτος — ἢ σὲ νεώτερη ἐποχή, ὅταν ἡ πανὶς τῆς Ἑλλάδος ἦταν ὅπως σὲ νοτιότερα κλίματα, λέαινα.

Πολλὰ διηγοῦνται γι' αὐτή, γιὰ τὴν παρθένα κυνηγὸ καὶ τὶς παρθενικὲς συντρόφισσές της. Ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὶς ἔβλεπε νὰ λούζωνται στὰ ἔρημα ρυάκια καὶ τὶς ἥσυχες λίμνες! Ὁ Κρητικὸς Σιπροΐτης[471] μεταμορφώθηκε σὲ γυναίκα, ἐπειδὴ εἶδε τὴν Ἄρτεμιν νὰ λούζεται. Ἡ ἱστορία[472] τοῦ Ἀκταίωνος εἶναι γνωστή. Ὁ Ἀκταίων ἦταν γιὸς τοῦ Ἀρισταίου καὶ τῆς Αὐτονόης, ποὺ μητέρα της εἶχε τὴ Σεμέλη, μητέρα τοῦ Διονύσου. Μᾶς διηγοῦνται

27. Ἡ Ἄρτεμις σκοτώνει τὸν Ἀκταίωνα, 5ος αἰ.

τὴν πονεμένη αὐτὴ ἱστορία μὲ διαφορετικὲς παραλλαγές. Ἡ γνωστότερη μορφή της εἶναι ἡ παρακάτω: Ὁ Ἀκταίων, ποὺ ὁ Χείρων τὸν εἶχε ἐκπαιδεύσει γιὰ νὰ γίνη κυνηγός του, ξάφνιασε τὴν Ἄρτεμιν στὸ μπάνιο της. Ἡ θεά, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήση, τὸν μεταμόρφωσε σ' ἐλάφι. Ἄλλοτε, τὸ ἐλάφι της ἦταν τὸ ἀγαπημένο ζῶο καὶ τώρα ἔγινε τὸ θύμα της. Τὰ πενήντα σκυλιὰ τοῦ Ἀκταίωνος κατασπαράξανε τὸν μεταμορφωμένο κύριό τους καὶ ἡ Αὐτονόη ἀνέλαβε τὸν τραγικὸ ρόλο νὰ συνενώση τὰ κομμάτια τοῦ γιοῦ της. Παλαιότερη θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἡ διήγηση ἐκείνη, ὅπου ὁ Ἀκταίων, ντυμένος μὲ δέρμα ἐλαφιοῦ, πλησίασε τὴν Ἄρτεμιν. Ἀργότερα διηγόνταν πὼς ὁ ἄγριος κυνηγὸς θέλησε νὰ βλάψη τὴν Ἄρτεμιν ἢ

πὼς πόθησε τὴ Σεμέλη, ποὺ τὴν ἀγαποῦσε ὁ Ζεύς. Ἡ Ἄρτεμις τοῦ 'ριξε πάνω στοὺς ὤμους τὸ δέρμα τοῦ ἐλαφιοῦ. Ὅλες οἱ διηγήσεις λένε ὅτι κατασπαράχτηκε.

Ἕνα ἄλλο περιστατικὸ στὸν κύκλο τῆς Ἀρτέμιδος εἶχε τραγικὴ ἡρωίδα του μιὰν ἄλλη συνοδὸ τῆς θεᾶς, ποὺ τὴ λέγαν Καλλιστώ. Ἔτσι ἀκούγεται στὸ κύριο ὄνομα ἡ λέξη Καλλίστη, ἡ Ὡραιότερη, ὅπως ὀνομαζόταν ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις. Λέγαν[473] πὼς ἡ Καλλιστὼ ἦταν Νύμφη ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῆς Ἀρτέμιδος, κυνηγὸς ποὺ φοροῦσε τὸ ἴδιο φόρεμα μὲ τὴ θεά. Εἶχε ὑποσχεθῆ νὰ μείνη παρθένα. Οἱ διάφοροι ἀφηγητὲς τῆς ἀποδίνουν διαφορετικοὺς πατέρες: Νυκτεύς, Κητεύς, Λυκάων. Ἡ ἴδια εἶχε διαφορετικὰ ὀνόματα: Μεγιστὼ[474] ἢ Θεμιστὼ[475] — μιὰ μορφὴ τῆς Θέμιδος. Ἕνας κωμωδιογράφος λέει πὼς ὁ Ζεὺς τὴν ξεπλάνεψε στὴ μορφὴ τῆς ἴδιας τῆς Ἀρτέμιδος.[476] Σὲ ἀρχαῖες ἱστορίες ἡ Ἄρτεμις εἶχε βέβαια τὴ μορφὴ ἄρκτου, καὶ ὁ Ζεὺς ἑνώθηκε μὲ τὴν Καλλιστὼ ἔχοντας κι αὐτὸς τὴ μορφὴ τῆς ἀρσενικῆς ἄρκτου. Αὐτὸ ἦταν ἀρχικὰ ἕνας γάμος ζώων. Ἔτσι τὸν περιγράφουν:[477] Μὲ τὴ μορφὴ ζώου ἡ Καλλιστὼ πήδησε στὸ κρεβάτι τοῦ Διός. Στὶς κατοπινότερες παραλλαγὲς διαβάζουμε πὼς ἡ Ἄρτεμις ἀνακάλυψε στὸ λουτρὸ τὴν ἐγκυμοσύνη τῆς συνοδοῦ της καὶ ἀπὸ θυμὸ τὴ μεταμόρφωσε σὲ ἄρκτο. Ἴσως καὶ νὰ σκότωσε ἡ θεὰ τὴν ἁμαρτωλή. Τελικά, ἡ Καλλιστὼ πέτυχε νὰ φτάση στὸν οὐρανὸ σὰν «μεγάλη Ἄρκτος»,[478] ἀφοῦ προηγουμένως γέννησε τοῦ Διὸς ἕνα γιό, ποὺ θὰ γινόταν ὁ γενάρχης τῶν κατοίκων τῆς Ἀρκαδίας. Τὸ ὄνομά του, Ἀρκάς, σχετίζεται μὲ τὴν ἄρκτο. Λέγαν ἐπίσης[479] πὼς ἡ Καλλιστὼ γέννησε δίδυμα: τὸν Ἀρκάδα καὶ τὸν Πᾶνα, τὸν τραγοπόδαρο θεὸ αὐτοῦ τοῦ μέρους, ποὺ στὴν ἀγριάδα του καὶ στὸν ἀρχαϊκὸ χαρακτήρα τῶν κατοίκων του ταιριάζουν τέτοιοι θεοὶ καὶ τέτοιοι πρόγονοι.

8

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΡΙΤΟΜΑΡΤΕΩΣ

Ἡ ἱστορία τῆς Βριτομάρτεως εἶναι ἐπίσης μιὰ διήγηση τῆς Ἀρτέμιδος. Μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα φώναζαν οἱ Κρῆτες στὴ γλώσσα τους ἕνα ἱερὸ κορίτσι, ποὺ ἡ Ἄρτεμις τὸ ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα. Βριτόμαρτις σημαίνει[480] «γλυκιὰ παρθένα» — σὲ μετάφραση ἀπὸ τὰ κρητικά. Σ' ἄλλες περιοχὲς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ νησιοῦ ὀνομαζόταν Δίκτυννα, ἡ θεὰ τῆς ὀροσειρᾶς Δίκτης. Μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα συνηχεῖ ἡ λέξη «δίκτυον» καὶ στὴν ἱστορία τῆς θεᾶς Βριτομάρτεως τὸ δίχτυ παίζει πραγματικὰ ἕνα ρόλο.

Διηγόταν ὅτι:[481] ἡ Βριτόμαρτις ἦταν κόρη τοῦ Διὸς στὴν Κρήτη,

Νύμφη καὶ Κυνηγός. Ὁ Μίνως, ὁ γιὸς τοῦ Διός, τὴν ἐρωτεύθηκε καὶ καταδίωξε τὸ ἀγριοκόριτσο στὰ βουνὰ τῆς Κρήτης. Ἡ Νύμφη κρυβόταν πότε στὰ δάση τῶν δρυῶν καὶ πότε στὶς χαράδρες. Ἐννιὰ μῆνες ὁ Μίνως τὴν κυνηγοῦσε στὰ βουνά. Παραλίγο νὰ τὴν ἔπιανε σ' ἕναν ἀπότομο βράχο τῆς Δικτης. Τὸ φόρεμά της ἔμεινε κρεμασμένο στὰ κλαδιὰ μιᾶς μυρτιᾶς. Ἡ Βριτόμαρτις ὅμως πήδηξε ἀπὸ κεῖ ψηλὰ στὴ θάλασσα, στὸ δίχτυ ψαράδων, ποὺ τὴ σώσανε. Ἡ Ἄρτεμις τὴν ἀνύψωσε σὲ θεά.

Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση[482] τῶν κατοίκων τῆς Αἴγινας, ἡ Βριτόμαρτις ἔφτασε στὸ νησί τους μὲ τὴ βάρκα ἑνὸς ψαρᾶ. Ὁ ψαράς, ποὺ λεγόταν Ἀνδρομέδης, θέλησε νὰ τὴν βιάση, ἀλλὰ ἡ θεὰ ἐξαφανίστηκε στὰ δάση ποὺ τότε κάλυπταν τὸ βουνὸ καὶ ὅπου βρίσκεται σήμερα τὸ ἱερό της. Στὴν Αἴγινα ὅμως δὲν ὀνομαζόταν πιὰ Βριτόμαρτις ἀλλὰ Ἀφαία, γιατὶ ξαφνικὰ ἔγινε ἀόρατη («ἀφανής»). Αὐτὴ ἡ ἐξήγηση δὲν εἶναι βέβαια σωστή, γιατὶ οἱ δυὸ λέξεις εἶναι ἄσχετες. Ἀλλὰ τὸ ναὸ τῆς Ἀφαίας, πάνω σὲ μιὰ λοφοσειρὰ στὴ δυτικὴ Αἴγινα, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ καὶ τώρα ἀκόμα.

9

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΕΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

Μερικὲς προσωνυμίες καὶ μερικὰ ἐπίθετα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος εἰπώθηκαν ἤδη στὶς πιὸ πάνω ἱστορίες. Ἄλλες προσωνυμίες, ποὺ δὲν ἀναφέρθηκαν ἀκόμη, ὅπως εἶναι: Δελφίνιος, ποὺ συνδέει τὸν Ἀπόλλωνα μὲ τὰ δελφίνια, ἐξηγήθηκαν κατὰ ἕνα τρόπο. Θὰ θυμᾶται κανεὶς πῶς ὁ Ἀπόλλων πῆρε τὴ μορφὴ τοῦ δελφινιοῦ, τοῦ ἱεροῦ του ζώου. Λίγα μόνο ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πολυάριθμα ὀνόματα ἀναφέρονται σὲ γνωστὲς διηγήσεις καὶ παραστάσεις.

Ἕνας ὕμνος περιγράφει[483] πῶς ὁ Ἀπόλλων, ποὺ ἦρθε γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸ ἀνοιχτὸ τόξο του στοὺς Δελφούς, παρουσιάστηκε ἐκεῖ κάποτε μ' εὐωδιαστὸ μακρὺ χιτώνα. Μὲ τὴ λύρα στὸ χέρι προχώρησε, κι ἀπὸ κεῖ, σὲ μιὰ στιγμή, ἔφτασε στὸν Ὄλυμπο στὴ συγκέντρωση τῶν θεῶν, ποὺ ξαφνικὰ ἐπιθύμησαν νὰ ἀκούσουν μουσικὴ καὶ τραγούδι. Οἱ Μοῦσες ἀντιφωνοῦσαν τραγουδώντας τ' ἀθάνατα δῶρα τῶν θεῶν καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνίδεων κι ἀδύναμων ἀνθρώπων. Οἱ Χάριτες καὶ οἱ Ὧρες, ἡ Ἁρμονία, ἡ Ἥβη, ἡ Ἀφροδίτη — μιὰ ὁμάδα ἀπὸ ἐννιὰ θεὲς — χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν. Οἱ χορεύτριες κρατιόνταν ἀπὸ τὰ χέρια. Ἡ Ἄρτεμις μπῆκε στὸ χορὸ καὶ ὁ Ἄρης μαζὶ μὲ τὸν Ἑρμῆ παίζανε μὲ τὶς θεές. Ὁ Ἀπόλλων ἔκρουε ὡραῖα τὴ λύρα ἀνάμεσά τους, βαδίζοντας μονάχος, ὁλόλαμπρος. Λάμπανε τὰ πόδια του καὶ τὰ ροῦχα του. Ἔτσι ἐμφα-

28. Ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ Ἀπόλλων φονεύουν τοὺς Νιοβίδες, 5ος αἰ.

νιζόταν σὰν Μουσηγέτης καὶ Κιθαρῳδός. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους ποιητὲς ἡ λάμψη αὐτὴ μετουσιώθηκε σὲ μουσική. Ἕνας τους λέει:[484] Ἐναρμονίζει ὅλη τὴ φύση ὁ θαυμάσιος Ἀπόλλων τοῦ Διός, συνενώνοντας σ' ἕνα τὴν Ἀρχὴ καὶ τὸ Τέλος, καὶ τὸ παίξιμο τῆς λύρας του εἶναι γλαυκὴ λάμψη τοῦ ἥλιου».

Ἡ Ἄρτεμις δὲν ἦταν πάντα ἡ κυνηγὸς ποὺ ἔριχνε τὰ εὐθάνατα βέλη της ἐνάντια σ' ἑτοιμοθάνατες γυναῖκες κι ἄγρια ζῶα. Ἡ θεὰ λατρεύτηκε ἐπίσης μὲ τὶς προσωνυμίες ποὺ φανερώνουν τὴν εὐχαρίστησή της σὲ χορούς, παράδοξες χορεύτριες καὶ ἀσυνήθιστους χορευτές. Σὰν Καρυᾶτις χαιρόταν μὲ τοὺς χοροὺς τῶν κοριτσιῶν

ἀπὸ τὸ χωριὸ Καρυές, τῶν Καρυατίδων, ποὺ στοὺς ἐκστατικοὺς χορούς τους, ἔχοντας στὸ κεφάλι καλάθια ἀπὸ πράσινα καλάμια, μοιάζανε μὲ φυτὰ ποὺ χόρευαν. Γιὰ νὰ τιμήσουν τὴν Ἄρτεμιν Κόρδακα, οἱ ἄντρες χόρευαν τὸ χορὸ κόρδακα κάνοντας γυναικεῖες κινήσεις. Πρὸς τιμήν της ἐπίσης δέναν πάνω τους τὰ κορίτσια φαλλούς, ὅπως ἄλλωστε ἔκαναν καὶ οἱ κωμωδοί. Σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γιορτές της οἱ ἄντρες εἶχανε πάνω στὰ κεφάλια τους ἐλαφίσια κέρατα. Φαλλικοὶ χορευτὲς μὲ μάσκες λάτρευαν τὴ θεὰ Κορυθαλία. Ἡ προσωνυμία αὐτὴ σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ Δαφναία. Ἄλλες προσωνυμίες ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ φεγγάρι, ὅπως Ἡγεμόνη ἢ Κελαδεινή, τὶς εἶχε κοινὲς μὲ τὶς Χάριτες. Ξέρουμε ἤδη τὴ σημασία τους. Ὅταν ἐμφανιζόταν τὸ φεγγάρι, ἡ Ἄρτεμις ἦταν ἐκεῖ καὶ τότε χόρευαν ζῶα καὶ φυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX

Ἡ Ἥρα, ὁ Ἄρης καὶ ὁ Ἥφαιστος

Εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσουμε γιὰ τοὺς γιοὺς τῆς Ἥρας, γιὰ τὸν Ἄρη καὶ τὸν Ἥφαιστο. Ὁ Ὅμηρος λέει πὼς καὶ οἱ δυό τους ἦσαν ἐπίσης γιοὶ τοῦ Διός, ὁ Ἡσίοδος πὼς ἦταν μόνο ὁ Ἄρης. Γι' αὐτὸν διηγεῖται ὁ Ὅμηρος[485] πὼς ὁ Ζεὺς τὸν μισοῦσε, γιατὶ ἐπιθυμοῦσε μόνο φιλονεικίες, πόλεμο καὶ σφαγὲς (πράγμα ποὺ μποροῦσε νὰ εἰπωθῆ καὶ γιὰ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ), καὶ πὼς ἔμοιαζε μὲ τὴ μητέρα του τὴν Ἥρα, ἔτσι ποὺ ἡ θέση του ἦταν ἐκεῖ ποὺ βρίσκονταν καὶ οἱ Τιτᾶνες: στὰ ἄδυτα βάθη τοῦ Ταρτάρου. Ὅπως ὅμως τὸν περιγράφει[486] ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος, ἦταν ἄπιστος στὴ μάνα του. Δὲν ἀναγνωρίζει τὴν Θέμιν καὶ βοήθησε τὸν ἐχθρό, ὅποτε τοῦ ἄρεσε. Τὸ γιγάντιο σῶμα του μέτραγε ἑφτακόσια μέτρα στὸ μάκρος, ὅταν χτυπήθηκε[487] μὲ μιὰ πέτρα ποὺ τοῦ ἔριξε ἡ Ἀθηνᾶ καὶ κοίτονταν κάτω ἀξιολύπητος. Ὅταν ἦταν πληγωμένος,[488] «ὁ ἀτσαλένιος Ἄρης» φώναζε σὰν ἐννιὰ ἢ δέκα χιλιάδες ἄντρες.

Καὶ ὁ Ἥφαιστος δὲν παρουσιάζεται καλύτερα στὸν Ὅμηρο. Ξέρουμε πὼς κούτσαινε καὶ πὼς ἔμοιαζε περισσότερο μὲ νάνο παρὰ μὲ γίγαντα. Ἦταν ὅμως ἕνας πολυτεχνίτης καὶ εἰρηνοποιὸς ἀνάμεσα στοὺς γονεῖς του. Τὸ γέλιο ποὺ προκαλοῦσε[489] στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου ἀπομάκρυνε τὶς φιλονεικίες τους. Στὴν περιγραφὴ τῶν δύο ἀδελφῶν ποὺ κάνει ὁ Ὅμηρος βλέπουμε πόσο ὁ μεγαλύτερος ποιητής μας μισοῦσε τὸν πόλεμο καὶ τὶς φιλονεικίες. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται τὸ γεγονὸς πὼς ξέρουμε τόσο λίγα γιὰ τὸν Ἄρη: τὴν καταγωγή του μόνο ἀπὸ τὴν Ἥρα καὶ τὸν σύνδεσμό του μὲ τὴν ἄγρια Θράκη. Τὸ ὄνομα, ποὺ ἠχητικὰ σχετίζεται μὲ τὴ λέξη «ἀρὰ» (κατάρα) — βέβαια μαζὶ καὶ εὐχή — ἦταν σχεδὸν μόνο μιὰ ἄλλη λέξη γιὰ τὸν πόλεμο. Οἱ διηγήσεις ἐκεῖνες ποὺ δίνανε μιὰ προσωπικότερη εἰκόνα τοῦ θεοῦ, ἴσως τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, ξεχάστηκαν παντελῶς.

Σὰν παιδὶ παρουσιάζεται στὶς ἀπεικονίσεις τῶν Ἐτρούσκων, ποὺ πρότυπά τους εἶχαν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες καλλιτέχνες. Ἡ ἱστορία τῆς ἀσπόρου συλλήψεώς του ὑπῆρχε μόνο στοὺς ρωμαίους. Δὲν τὴν εἶχαν ἐπινοήσει ἀσφαλῶς οἱ ἴδιοι, γιατὶ τέτοιες διηγήσεις ἦσαν χαρακτηριστικὲς καὶ γιὰ τὴ θεὰ Ἥρα. Χωρὶς πατέρα γεννήθηκε καὶ ὁ Τυφών, ἕνας γιὸς τῆς Ἥρας ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὸν ξεχάσουμε. Θ' ἀρχίσουμε μ' αὐτόν, γιατὶ τώρα θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν Ἥρα σὰν μητέρα. Ἡ μορφὴ τῆς Ἥρας συνενώνει τὶς παρακάτω ἱστορίες.

1
ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΕΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ

Θὰ θυμᾶται κανεὶς ὅτι στὴ Δράκαινα τῶν Δελφῶν, ποὺ τὴ σκότωσε ἀργότερα ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἥρα ἀνέθεσε τὴν περιποίηση τοῦ Δράκοντος Τυφάωνος, ποὺ ἡ μεγάλη θεὰ τὸν γέννησε ἀπὸ θυμὸ γιὰ τὸν ἄντρα της, ὅταν ὁ Ζεὺς γέννησε τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Ὀργισμένη μίλησε τότε ἡ Ἥρα — μὲ τὰ πιὸ κάτω λόγια[490] — στοὺς συγκεντρωμένους ἀθάνατους: «Ἀκοῦστε με σεῖς ὅλοι, θεοὶ καὶ θεές, ποὺ πρῶτα ὁ Ζεὺς τόλμησε νὰ μὲ προσβάλη, ἀφοῦ πρωτύτερα μ' ἔκαμε γυναίκα του. Τώρα γέννησε χωρὶς ἐμένα τὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ ξεχωρίζει ἀνάμεσα στοὺς ἀθανάτους, ἐνῶ ὁ γιὸς ποὺ ἐγὼ γέννησα, ὁ Ἥφαιστος, εἶναι ὁ τελευταῖος ἀνάμεσά μας. Ἡ ἴδια τὸν ἔριξα στὴ θάλασσα. Ἀλλὰ ἡ Θέτις, ἡ κόρη τοῦ Νηρέως, τὸν ψάρεψε καὶ μαζὶ μὲ τὶς ἀδελφές της τὸν περιποιήθηκε. Θὰ μποροῦσε βέβαια νὰ μᾶς ἐξυπηρετοῦσε διαφορετικά! Ἀπαίσιε καὶ πανοῦργε, σύ! Πῶς τόλμησες νὰ γεννήσης τὴν Ἀθηνᾶ; Δὲν θὰ μποροῦσα ἐγὼ νὰ σοῦ γεννήσω ἕνα παιδί; Ἄδικα ἔγινα γυναίκα σου. Τώρα θὰ κάμω κάτι, γιὰ ν' ἀποχτήσω ἕνα γιὸ ποὺ νὰ ξεχωρίζη ἀνάμεσα στοὺς θεούς! Θὰ τὸν κάμω χωρὶς νὰ ντροπιάσω τὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου κρεβάτι, χωρὶς βέβαια νὰ πλαγιάσω μαζί σου. Μακριὰ θὰ μένω ἀπὸ σένα καὶ κοντὰ στοὺς ἄλλους θεούς!».

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ Ἥρα ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τοὺς θεούς, προσευχήθηκε καὶ χτύπησε μὲ τὴν παλάμη της τὴ γῆ: «Ἀκοῦστε με, Γαῖα καὶ Οὐρανὲ ποὺ εἶσαι πάνω, καὶ σεῖς Τιτᾶνες ποὺ κατοικεῖτε κάτω στὴ γῆ, στὸν Τάρταρο, σεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατάγονται θεοὶ καὶ ἄνθρωποι. Ὅλοι σας ἀκοῦστε με καὶ δῶστε μου ἕνα γιό, ποὺ νὰ μὴν εἶναι λιγότερο δυνατὸς ἀπὸ Αὐτόν! Ὅπως ὁ Ζεὺς ἦταν δυνατότερος ἀπ' τὸν Κρόνο, τόσο δυνατὸς νά 'ναι κι ὁ γιός!» Χτύπησε τὴ γῆ μὲ δυνατὴ γροθιά. Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ γῆ, τραντάχθηκε καὶ χάρηκε ἡ Ἥρα, γιατὶ ἔνιωσε πὼς πέτυχε τὸ σχέδιό της. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ἕναν ὁλόκληρο χρόνο, δὲν ξάπλωνε μὲ τὸν Δία κι οὔτε καθόταν δίπλα του, στὴ θέση ὅπου συσκέπτονταν κι οἱ δυὸ μαζί. Ἔμεινε στὸ ναό της καὶ δεχόταν τὶς θυσίες. Σὰν πέρασε χρόνος, ἦρθε ὁ καιρός της καὶ γέννησε κάτι ποὺ δὲν ἔμοιαζε οὔτε μὲ θεὸ οὔτε μ' ἄνθρωπο: τὸν Τυφάωνα, τὸ φοβερὸ φίδι γιὰ τοὺς θνητούς. Ἡ Ἥρα τὸ ἔφερε στοὺς Δελφοὺς καὶ ἡ Δράκαινα τὸ πῆρε στὴν προστασία της.

Ἡ ἱστορία γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Ἄρεως, ὅπως τὴ διηγεῖται ἕνας Λατίνος ποιητής,[491] ἀντηχεῖ παρόμοια καὶ ὅμως διαφέρει: ἡ θεὰ Γαῖα ἐμφανίζεται μ' ἐκείνη τὴ μορφὴ ποὺ ἔχει σὰ μάνα τῶν φυτῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν λουλουδιῶν. Ἀπὸ τοὺς ρωμαίους λατρευόταν σὰ θεὰ τῶν λουλουδιῶν, σὰν Φλώρα. Ἡ θεὰ μιλᾶ καὶ λέει σχεδὸν τὴν ἴδια ἱστορία ποὺ ἀκούσαμε. Ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ τῶν θεῶν ἦταν θυμωμένη γιὰ τὴ γνωστὴ αἰτία καὶ ἤθελε νὰ κάνη τὸ καθετὶ γιὰ νὰ μείνη ἔγκυος χωρὶς τὸν ἄντρα της. Πηγαίνοντας στὸν Ὠκεανὸ μὲ σκοπὸ νὰ πάρη συμβουλές, σταμάτησε στὸ παλάτι τῆς θεᾶς Γαίας, ποὺ τῆς πρόσφερε τὸ φυτὸ — αὐτὴ ἡ διήγηση τὸ χαρακτηρίζει λουλούδι, μιὰ ἄλλη[492] τ' ὀνομάζει βοτάνι — τὸ θαυματουργὸ μέσο ποὺ ἀγγίζοντάς το κάρπιζε κι ἡ πιὸ στέρφα ὕπαρξη. Ἡ θεὰ ἄγγιξε τὸ φυτὸ κι ἔμεινε ἔγκυος στὸν θεὸ τοῦ πολέμου. Ἐπέστρεψε στὴ Θράκη καὶ γέννησε τὸν Ἄρη.

Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση ποὺ διηγήθηκε ἡ ἴδια ἡ Ἥρα, ὁ Ἥφαιστος δὲν γεννήθηκε χωρὶς πατέρα. Ἡ σύλληψή του ἦταν κακὴ — ὅπως θὰ δοῦμε — καὶ ἡ γεννησή του πρόωρη. Ἡ ἱστορία δὲν φαίνεται νὰ εἶναι λιγότερο ἀρχαία καὶ ταιριάζει σὲ πολὺ παλιοὺς χρόνους, ὅπως οἱ ἐγκυμοσύνες χωρὶς συζύγους. Ὁ Ἡσίοδος προτιμᾶ τὴ δεύτερη, ὅταν λέη[493] πὼς ἡ Ἥρα γέννησε ἀπὸ μόνη της τὸν δραστήριο ἀρχιτεχνίτη· κι αὐτό, γιατὶ θέλησε νὰ συναγωνιστῆ τὸν ἄντρα της. Θὰ μποροῦσαν ἐδῶ ν' ἀκολουθήσουν τώρα οἱ ἱστορίες γιὰ τὸν Ἥφαιστο, ἀλλὰ θὰ διηγηθοῦμε πρῶτα μιὰ παλιὰ ἱστορία γιὰ τὸν Ἄρη, ἀπὸ τὴν ὁποία μᾶς διασώθηκαν

τοὐλάχιστον μερικὰ ἴχνη. Σὲ σχέση μ' αὐτὴ θ' ἀκούσουμε λίγα καὶ γιὰ μιὰν ἄλλη πολὺ ἀρχαία ὑπόθεση τῆς μυθολογίας μας — ὄχι μονάχα τῆς δικῆς μας: γιὰ τὴν ὑπόθεση τῶν θεϊκῶν διδύμων.

2

Ο ΑΡΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΩΑΔΑΙ

Οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ γιοὶ τῆς Λήδας, δὲν ἦσαν οἱ μοναδικοὶ δίδυμοι τῆς μυθολογίας μας. Ἀπὸ κανέναν δὲν ἀμφισβητεῖται τὸ γεγονὸς πὼς τὸ ζευγάρι αὐτὸ ἀνῆκε κατὰ τὸ ἥμισυ στὸν κάτω κόσμο, μὲ τὸν ὁποῖο συνδεόταν, ἂν καὶ τὰ δυὸ ἀδέλφια ἦσαν θεϊκὰ ὄντα. Μολαταῦτα, τὰ ἔργα τους ἀνήκουν πιὸ πολὺ στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους, παρὰ στὴ μυθολογία. Ἄλλα ζεύγη διδύμων, ποὺ ἀρχικὰ ἦσαν θεϊκά, μπήκανε ὁλοκληρωτικὰ στὸ χῶρο τῶν ἡρωικῶν θρύλων, ὅπως εἶναι οἱ Ἀφαρίδες: Ἴδας καὶ Λυγκεύς, οἱ ἀντίπαλοι τῶν Διοσκούρων. Ἕνα πολὺ ἀρχαϊκὸ ζευγάρι ἀποτελοῦσαν ὁ Ἀκτορίων καὶ ὁ Μολιόνης, «οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Ἄκτορος καὶ τῆς Μολιόνης»: ἀπὸ ἕνα ἀσημένιο αὐγὸ βγῆκαν κι ἀναπτύχθηκαν ἑνωμένα τὰ ἡρωικὰ[494] παιδιὰ ποὺ ὁ Ἡρακλῆς τὰ σκότωσε σὲ ἐνέδρα. Ἡ μάνα τους ἀνέλαβε νὰ πάρη ἐκδίκηση. Οἱ Θηβαῖοι Διόσκουροι Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, γιοὶ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, ἀντίθετα ἐκδικήθηκαν οἱ ἴδιοι τὸ θάνατο τῆς μητέρας τους. Σ' αὐτὰ τ' ἀρχαῖα, ἀρχικὰ θεϊκὰ δίδυμα ζευγάρια, ἀνῆκαν ἐπίσης οἱ Ἀλωάδαι ἢ Ἀλωειδεῖς, ποὺ παρ' ὀλίγο νὰ σκοτώσουν τὸν Ἄρη καὶ ποὺ προδόθηκαν ἀπὸ τὴ μητριά τους.

Διηγοῦνται:[495] Ὁ Ὦτος καὶ ὁ Ἐφιάλτης ἦσαν δίδυμοι ποὺ δὲν ἔζησαν πολύ. Πατέρας τους ἦταν ὁ Ἀλωεὺς καὶ τ' ὄνομά τους σχετίζεται μὲ τοὺς ὅρους «ἀλωὴ» καὶ «ἅλως» (στρογγυλὸς τόπος, ἀλώνι, δίσκος). Ἡ μητέρα τους Ἰφιμήδεια εἶπε πὼς εἶναι ἔγκυος ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα. Ἐρωτεύτηκε τὸ θεό,[496] πήγαινε συνεχῶς στὴ θάλασσα κι ἔριχνε νερὸ στὸν κόρφο της μὲ τὰ χέρια της, μέχρι ποὺ γέννησε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα δίδυμα. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ὡραιότερα παιδιὰ μετὰ ἀπὸ τὸν φημισμένο κυνηγὸ Ὠρίωνα, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε ἀργότερα. Ἡ ζωδότειρα γῆ τὰ ἔτρεφε νὰ γίνουν γίγαντες. Στὰ ἐννιά τους χρόνια ἔχουν κιόλας ἐννιὰ πῆχες πλάτος καὶ ἐννιὰ ὀργιὲς ὕψος. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια:[497] κάθε μήνα μεγάλωναν κατὰ ἐννιὰ δακτύλους. Κήρυξαν τὸν πόλεμο στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου κι' εἶχαν σκοπό τους νὰ στοιβάξουν τὸ βουνὸ Ὄσσα πάνω στὸν Ὄλυμπο, καὶ τὸ Πήλιο πάνω στὴν Ὄσσα γιὰ ν' ἀνεβοῦν ἔτσι στὸν οὐρανό. Θὰ ἐκτελοῦσαν τὸ σχέδιό τους, ὅταν θὰ γίνονταν ἔφηβοι. Ἀλλὰ ὁ Ἀπόλλων σκότωσε τὰ δίδυμα. Μιὰ ἄλλη

διήγηση λέει[498] πῶς μποροῦσαν νὰ σκοτωθοῦν μόνο μεταξύ τους. Ὅταν ἐπιχείρησαν νὰ ληστέψουν τὴν Ἥρα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, πήδησε ἀνάμεσά τους μιὰ ἐλαφίνα — σταλμένη ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν, ἢ μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ ἡ ἴδια[499] ἡ Ἄρτεμις μὲ μορφὴ ζώου. Οἱ δίδυμοι ἐκσφενδονίσανε τὰ κοντάρια τους ἐναντίον της κι ἔτσι χτυπήθηκαν μεταξύ τους. Φτάσανε, λοιπόν, στὸν κάτω κόσμο, ὅπου δεθήκανε ἀντίθετα σὲ μιὰ κολώνα: πάνω στὴν κολώνα καθόταν ἡ τρομακτικὴ κουκουβάγια Στύξ.

Μιὰ παράτολμη πράξη τῶν Ἀλωάδων ἦταν[500] ἡ σύλληψη τοῦ Ἄρεως καὶ τὸ κλείσιμό του σ' ἕνα χάλκινο σκεῦος — ὅμοιο μὲ τὰ πήλινα ποὺ μᾶς διασώθηκαν. Μέσα κεῖ ὁ θεὸς ἔμεινε δεκατρεῖς μῆνες καὶ κεῖ θὰ τὸν σκότωναν, ἂν ἡ μητριὰ τῶν διδύμων Ἐρίβοια δὲν μαρτυροῦσε στὸν Ἑρμῆ ποῦ ἦταν φυλακισμένος ὁ χαμένος θεός. Τότε ὁ Ἑρμῆς ἔκλεψε τὸν φυλακισμένο, ποὺ ἦταν σχεδὸν νεκρὸς ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε πὼς τότε καὶ ὁ Ἄρης, ὅπως οἱ Ἀλωάδαι, ἦταν ἀκόμα παιδί. Σ' ἐτρουσκικὲς εἰκόνες, ποὺ ἀναφέραμε, βλέπει κανεὶς τὸ ἀγόρι στὴν ἄκρη ἑνὸς ἀγγείου, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο καίει ἡ φωτιά: ἡ προετοιμασία βέβαια γιὰ κάποια «μυστηριακὴ τελετή». Ἡ ἄλλη διήγηση,[501] πὼς ὁ Ἄρης κρυβόταν στὴ Νάξο σ' ἕνα λιθάρι, μᾶς θυμίζει τὸ ἀγόρι τῶν Δακτύλων Κέλμιν, ποὺ τὰ δυό του ἀδέλφια τὸν χτύπησαν πάνω στὸ ἀμόνι σὰν νὰ ἦταν σίδερο. Γιὰ τὴν ἀγωγὴ τοῦ Ἄρεως καὶ τὸ δάσκαλό του Πρίαπο, ποὺ πρῶτα τοῦ δίδαξε τὸ χορὸ καὶ κατόπιν τὸν πόλεμο, θὰ μιλήσουμε ἀργότερα.

3

ΠΤΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ

Περισσότερα ἀκοῦμε γιὰ τὸν Ἄρη σὲ σχέση μὲ τὸν Ἥφαιστο. Εἶναι γνωστὴ ἡ κοινή τους ἱστορία μὲ τὴν Ἀφροδίτη. Μία ἄλλη ἱστορία μὲ τὴ μητέρα τους Ἥρα — μιὰ γυναίκα ποὺ στεκόταν ἀνάμεσά τους — θὰ τὴν ἀκούσουμε σὲ λίγο. Γιὰ τὴν πρώιμη καὶ δύσκολη γέννηση τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ ἔγινε αἰτία ὅσων συνέβησαν, ἤδη μιλήσαμε. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξηγήσουμε μὲ περισσότερα τὴ σημασία τους. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴ γέννηση ἑνὸς παιδιοῦ ποὺ κούτσαινε καὶ ἀπὸ τὰ δυό του πόδια. Ἔτσι, δὲν μποροῦσε νὰ περπατήση κι ὅλο του τὸ σῶμα ἔπεφτε μπροστά. Ἀναγνωρίζουμε καλὰ τούτη τὴ δυσμορφία σὲ ἀρχαῖες ἀγγειογραφίες. Θ' ἀκούσουμε ἀκόμα πὼς ὁ Ἥφαιστος, ὅταν ἐκσφενδονίστηκε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο, χρειάστηκε μιὰν ὁλόκληρη μέρα γιὰ νὰ φτάση στὴ γῆ. Ἡ γέννησή του ἦταν πολὺ πρώιμη, μιὰ ποὺ συνέβη σ' ἐκείνη τὴν περίοδο τῶν τριακοσίων ἐτῶν, ὅπου ἡ Ἥρα συζοῦσε κρυφὰ μὲ τὸ Δία. Ἡ κακὴ γέννα ἦταν ἀκριβῶς ὁ καρπὸς αὐτῆς τῆς πρωιμότητας καὶ ἡ σύλληψή του χωρὶς ἄντρα ἦταν μιὰ δικαιολογία γι' αὐτὸ τὸ πράγμα. Ἔτσι ὑποστηρίζανε κάποιοι[502] καὶ εἴπανε[503] ὅτι ὁ Ἥφαιστος γεννήθηκε ἀπὸ τὸ μηρὸ τῆς Ἥρας.

Ὁ Ὅμηρος δίνει τὸ λόγο στὸν ἴδιο τὸν Ἥφαιστο, ποὺ μᾶς διηγεῖται[504] μὲ φανερὸ πόνο, πῶς ἡ Ἥρα προσπάθησε νὰ κρύψη τὴν κακὴ γέννα. Τὰ ἴδια ἀκοῦμε καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ θεά. Πέταξε τὸ παιδί της στὴ θάλασσα, ὅπου θὰ εἶχε κακὴ τύχη, ἂν ἡ Εὐρυνόμη καὶ ἡ Θέτις δὲν κρύβανε τὸ πεταμένο παιδὶ στὸ στῆθος τους. Ἐννιὰ χρόνια ἔμεινε ὁ Ἥφαιστος μαζὶ μὲ τὶς δυὸ θεὲς καὶ σ' ἕνα σπήλαιο τοῦ ὠκεανοῦ ἔφτειαχνε πόρπες καὶ βραχιόλια, σκουλαρίκια καὶ ἁλυσίδες. Μόνο οἱ δυὸ θεὲς ποὺ τὸν σώσανε ξέρανε τὸ περιστατικό. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι τὸ ἀγνοοῦσαν. Ὁ Ὅμηρος βάζει τὸν Ἥφαιστο νὰ διηγῆται μιὰ ἄλλη ἱστορία[505] γιὰ τὴν πτώση του. Ἴσως νά 'ναι ἡ ἴδια ἡ ἱστορία διαφορετικὰ εἰπωμένη. Ἤθελε νὰ βοηθήση τὴ μάνα του ἐναντίον τοῦ Διός. Ὁ πατέρας του ὅμως τὸν ἅρπαξε ἀπὸ τὴ φτέρνα καὶ πέταξε τὸ γιὸ ἀπὸ τὸ ἱερὸ κατώφλι τοῦ παλατιοῦ τῶν θεῶν. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἔπεφτε ὁ Ἥφαιστος. Μὲ τὴ δύση τοῦ ἥλιου ἔπεσε στὴ Λῆμνο σχεδὸν χωρὶς ἀνάσα. Ἐκεῖ τὸν ἀνακάλυψαν καὶ τὸν περιποιήθηκαν οἱ Σίντιες, ἕνας βαρβαρικὸς λαός, ποὺ τὸν λάτρεψε. Αὐτὸ συνέβη τότε[506] ποὺ ὁ Ζεὺς κρέμασε τὴ γυναίκα του μ' ἕνα χρυσὸ σκοινὶ ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, γιατὶ καταδίωξε τὸν Ἡρακλέα. Καὶ τὰ δυὸ χέρια τῆς Ἥρας ἦταν δεμένα κι ἀπὸ τὰ πόδια της κρέμονταν δυὸ ἀμόνια.

Ἀμέσως θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ μιὰ ἄλλη περίπτωση ὅπου ἡ Ἥρα δέθηκε — αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο, ποὺ θέλησε νὰ ἐκδικηθῆ τὴ μητέρα του ἐπειδὴ τὸν ἀπόδιωξε. Γιὰ τὸ ὅτι ἡ μητέρα του ἦταν ἐκείνη ποὺ τὸν ἐκσφενδόνισε, δὲν συμφωνοῦν ὅλες οἱ ἱστορίες. Σύμφωνα μὲ μία ἀπ' αὐτές,[507] ἡ Ἥρα μετὰ τὴ γέννα ἔφερε τὸ γιό της στὴ Νάξο, στὸν Κηδαλίωνα, ποὺ θὰ τὸν ἐκπαίδευε καὶ θὰ τοῦ μάθαινε τὴν τέχνη τοῦ σιδηρουργοῦ. Ὁ Κηδαλίων ἔμοιαζε μὲ τοὺς Καβείρους. Τ' ὄνομά του σήμαινε σὰ νὰ λέμε: φαλλικός. Λογαριαζόταν ἀνάμεσα στοὺς Κύκλωπες,[508] ποὺ σ' αὐτοὺς ὁ Ἥφαιστος βρῆκε — σχετικὰ ἀργὰ — τοὺς σιδηρουργοὺς συντρόφους του, τότε ποὺ οἱ διηγήσεις τὸν συνδέουν μὲ τὰ μεγάλα ἡφαίστεια τῆς Δύσεως, τὴν Αἴτνα καὶ τὸ Βεζούβιο. Σ' ἕνα μέρος τῆς Λήμνου ὅπου ἀπὸ τὴ γῆ βγαίνει φωτιά, πάνω στὸ μικρὸ βουνὸ Μόσχυλο, οἱ σύντροφοι τοῦ Ἡφαίστου ἦσαν Κάβειροι, ποὺ λέγονταν Καρκίνοι. Ὁ Ἥφαιστος νομιζόταν ἐκεῖ σὰν θεὸς τῆς ὑπόγειας φωτιᾶς. Γιὰ τὸν Κηδαλίωνα θὰ ξαναγίνη λόγος στὶς ἱστορίες γιὰ τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Ὠρίωνος.

4

ΤΟ ΔΕΣΙΜΟ ΤΗΣ ΗΡΑΣ

Μιὰ παλιὰ ἱστορία ἦταν ἐκείνη ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὸ δέσιμο τῆς Ἥρας ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο. Ἡ ἱστορία τούτη μοιάζει μὲ τὸ δέσιμο τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἢ μ' ἐκεῖνες τὶς ἱστορίες ποὺ μιλοῦν γιὰ τὶς πρῶτες κλεψιὲς τοῦ Ἑρμοῦ, ποὺ θὰ τὶς ἀκούσουμε σὲ λίγο. Πρόκειται γιὰ διηγήσεις σχετικὲς μὲ τὰ πανοῦργα ἔργα πονηρῶν θεῶν, τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἀνῆκαν ἀκόμα στὶς οἰκογένειες τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἂν καὶ ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα κυριαρχοῦσαν ἐκεῖ. Σ' αὐτοὺς προστέθηκαν οἱ ἀδελφὲς καὶ οἱ ἀδελφοί τους. Ἡ κόρη τοῦ Διὸς Παλλὰς Ἀθηνᾶ καὶ ὁ γιός του Ἀπόλλων μοιράζονταν τὴ δύναμή του. Ἡ Λητὼ βρισκόταν ἐκεῖ μὲ τὸ γιό της καὶ ἡ Ἄρτεμις μὲ τὸν ἀδελφό της. Δὲν ἀπουσίαζε ἡ μεγάλη θεὰ Ἀφροδίτη κι οὔτε λείπανε ὁ Ἄρης μὲ τὸ Διόνυσο. Ὁ Ἥφαιστος ἦταν, ὅπως θὰ δοῦμε, μονάχος. Αὐτὴ ἡ διήγηση δὲν ἀναφέρει τὸν Ἑρμῆ. Ἡ σειρὰ ποὺ ἔπαιρναν στὸν Ὄλυμπο οἱ πιὸ πάνω τελευταῖοι θεοὶ δὲν ἦταν ποτὲ καθορισμένη, χωρὶς ἄλλωστε νά 'χη καὶ σημασία.

Λέγαν λοιπόν,[509] ὅπως εἴπαμε, ὅτι ἡ Ἥρα ντρεπόταν γιὰ τὴν κακὴ γέννα, πέταξε ἀπὸ πάνω της τὸν Ἥφαιστο καὶ προσπάθησε νὰ κρύψη τὴ μητρότητά της, κι ἀκόμα πὼς ὁ γιός της τὸ ἔφερε βαρέως. Σὰν φημισμένος ἀρχιτεχνίτης, ὁ Ἥφαιστος λέγεται ὅτι πῆρε τὴν ἐντολὴ νὰ ἑτοιμάση τοὺς θρόνους τῶν Ὀλυμπίων. Ὁπωσδήποτε ἔστειλε κι ἕνα θρόνο γιὰ τὴν Ἥρα. Ἐκείνη εὐχαριστήθηκε μὲ τὸ δῶρο. Κάθησε στὸ θρόνο, ὅπου ξαφνικὰ δέθηκε μὲ ἀόρατα δεσμά, μάλιστα ὁ θρόνος σηκώθηκε μὲ τὴ δεμένη θεὰ καὶ αἰωρεῖτο στὸν ἀέρα. Κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἐλευθερώση καὶ ἀκολούθησε μεγάλη φασαρία μεταξὺ τῶν θεῶν. Ἀναγνώρισαν τὴν πονηρία τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὸν προσκάλεσαν νά 'ρθη καὶ νὰ ἐλευθερώση τὴ μητέρα του. Ὁ πονηρὸς ἀρχιτεχνίτης ἀπάντησε πεισματικὰ ὅτι δὲν ἔχει μητέρα. Τώρα ὅλοι στὴ συγκέντρωση σώπασαν καὶ δὲν ἤξεραν πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ φέρουν τὸν Ἥφαιστο στὸν Ὄλυμπο. Ὁ Ἄρης ἀνέλαβε αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἀναγκάστηκε ὅμως νὰ ὑποχωρήση μπρὸς στὴ φωτιὰ τοῦ Ἡφαίστου καὶ γύρισε οἰκτρὰ νικημένος. Βλέπουμε σ' ἕνα παλιὸ ἀγγεῖο τὴ σκηνὴ τοῦ τσακωμοῦ τῶν δυὸ ἀδελφῶν γιὰ τὴ δεμένη στὸ θρόνο μητέρα, δοσμένη κωμικά: μάλωναν μὲ τὰ κοντάρια. Ὁ Ἄρης ἔχει καὶ τὴν προσωνυμία Ἐνυάλιος καὶ ὁ Ἥφαιστος τ' ὄνομα Δαίδαλος, ποὺ δηλώνει τὴν ἀρχικὴ ταυτότητα τοῦ ἀρχιτεχνίτη μὲ τὸν ὁμώνυμό του Δαίδαλο τῶν Ἀθηνῶν.

Πῶς συνεχίζεται ἡ ἱστορία μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ Ἄρεως, δὲν

29. Ὁ Ἥφαιστος ὁδηγεῖται στὸν Ὄλυμπο ἀπὸ τὸν Διόνυσο, μιὰ Μαινάδα κι ἕνα Σιληνό, 6ος αἰ.

μᾶς τὴ διηγοῦνται μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ τὴν παρουσιάζουν σὲ θαυμάσιες ζωγραφιές, μὲ τὶς ὁποῖες οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχνες στολίζανε πολλὰ ἀγγεῖα. Ὁ Διόνυσος, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ πέτυχε νὰ φέρη τὸν πανοῦργο. Τοῦ 'δωσε νὰ πιῆ κρασί, ποὺ ἡ ἐπίδρασή του ἦταν ἀκόμα ἄγνωστη στὸν Ἥφαιστο, ἔβαλε τὸ μεθυσμένο πάνω σ' ἕνα ἄλογο καὶ τὸν ὁδήγησε θριαμβευτικὰ στὸν Ὄλυμπο. Οἱ θεοὶ γέλασαν, βέβαια, ὅταν ἀντίκρυσαν τὸν μεθυσμένο ἀρχιτεχνίτη. Ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ἦταν τόσο πολὺ μεθυσμένος, ὥστε νὰ λύση χωρὶς ἀντάλλαγμα τὴ μάνα του. Σὰν ἀμοιβή του ζήτησε τὸ γάμο μὲ τὴν Ἀφροδίτη ἢ μὲ μιὰν ἄλλη θεά, τὴν ὁποία ἐπίσης ξέρουμε: τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Ξέρουμε ἀκόμα πὼς δὲν ἔγινε εὐτυχισμένος μὲ τὶς θεές. Πάντως ἡ Ἥρα λευτερώθηκε ἀπὸ τὰ δεσμά της.

5

Η ΗΡΑ, Ο ΙΞΙΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ

Θὰ παρατήρησε κανεὶς ὅτι ἡ Ἥρα, ὅταν θέλησε ἕνα παιδὶ χωρὶς τὸν Δία, πρόσεξε νὰ μὴν ἀτιμάση τὸ κρεβάτι τοῦ συζύγου.

Ἰδιαίτερα τόνισε αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια. Ἡ μορφὴ τοῦ γάμου τὸν ὁποῖο προστάτευε σὰν θεὰ τοῦ γάμου ἦταν ἡ μονογαμία ἢ — ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς γυναίκας — ἡ συμπλήρωση τοῦ ἑαυτοῦ της μ' ἕνα μονάχα σύζυγο, ποὺ πλάι του θά 'μενε σὰν μόνη γυναίκα του. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ζήλειας καὶ τοῦ μίσους της γιὰ τοὺς γιοὺς ποὺ ὁ Ζεὺς ἔκαμε μὲ ἄλλες γυναῖκες. Ὁ Ζεύς, ἀντίθετα, ὄχι μόνο ἦταν ὁ θεὸς τοῦ γάμου στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία, ἀλλὰ ἀντιπροσώπευε τὴν ἄλλη, τὴν ὄχι μητρικὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς: τὴν πατρικὴ ἀρχή, σὰν κάτι ὑψηλότερο, ποὺ δὲν συνδέεται μὲ μιὰ μοναδικὴ γυναίκα καὶ ποὺ μπροστὰ στὴ γυναίκα — καὶ ἀκόμα λιγότερο σὲ μία — δὲν βρίσκεται σὲ σχέση ὑποταγῆς, ὅπως οἱ Δάκτυλοι μπροστὰ στὴ Μεγάλη Μητέρα, ἀλλὰ χαρίζει σ' ὅλες ἀπογόνους σὰν θεϊκὸ δῶρο. Ἡ Ἥρα φαίνεται νὰ ἔχη σχέσεις μὲ ὄντα συγγενικὰ μὲ τοὺς Δακτύλους ἀπὸ παλιότερες, προολύμπιες ἐποχές. Διηγοῦνται,[510] πὼς πρὶν παντρευτῆ τὴν ἅρπαξε ἕνας γίγαντας, ὁ Εὐρυμέδων, καὶ συνέλαβε ἕνα γιό. Ὁ γιὸς δὲν ἦταν ὁ Ἥφαιστος ἀλλὰ ὁ Προμηθεύς, ποὺ βρίσκεται πολὺ κοντὰ σ' αὐτόν. Ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ διηγήσεις ποὺ ἔλεγαν πὼς στὴ σύζυγο τοῦ Διός, πιθανὸ στὶς σκοτεινὲς ἡμέρες τοῦ χωρισμοῦ της ἀπὸ τὸν ἄνδρα της, τὸν καιρὸ ποὺ ἐπισκέφθηκε τὸν Ὠκεανὸ ἢ τοὺς Τιτᾶνες στὸν κάτω κόσμο, ἐπιτέθηκαν φαλλικὰ ὄντα, ὅπως οἱ Σάτυροι, ὅπως βλέπει κανεὶς σὲ παραστάσεις τοῦ περίφημου ναοῦ της στὴν Ποσειδωνία τῆς Ἰταλίας καὶ σὲ ἀγγειογραφίες.

Μιὰ ἄλλη παρόμοια ἱστορία[511] συνέβη στὸν οὐρανὸ μὲ ἥρωά της τὸν Ἰξίονα, ἕνα βασιλιὰ τῶν Λαπιθῶν, τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας σὲ παμπάλαια χρόνια. Πατέρας τοῦ Ἰξίονος ἦταν δῆθεν ὁ Ἄρης ἢ ὁ Φλεγύας, ὁ γνωστὸς ἀσεβής. Ἀναφέρονταν καὶ ἄλλοι. Ἡ ἐπίγεια γυναίκα τοῦ Ἰξίονος ὀνομαζόταν Δῖα, ποὺ εἶναι ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς Ἥβης, τῆς κόρης τῆς Ἥρας, καὶ πιθανὸ ἐπίσης ὄνομα τῆς ἴδιας τῆς Ἥρας, ἐκείνης ποὺ «ἀνήκει στὸ Δία», τῆς «οὐράνιας». Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη «δῖα». Ὁ Ἰξίων ὑποσχέθηκε στὸν πεθερό του Δηιονέα, τὸν «καταστροφέα», πλούσια γαμήλια δῶρα. Ὅταν ὅμως ὁ Δηιονεὺς ἦρθε νὰ πάρη ὅ,τι ὁ Ἰξίων τοῦ ὑποσχέθηκε, ὁ γαμπρός του ἔφτειαξε ἕνα λάκκο μὲ φωτιά, σκεπασμένο μὲ λεπτὰ ξύλα καὶ σκόνη, καὶ τὸν ἔριξε μέσα. Ὁ Ἰξίων ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ μὲ τέτοιο τρόπο ἔφερε τὸ συγγενικὸ φόνο στοὺς θνητούς. Γι' αὐτὸ ὅμως τρελάθηκε καὶ κανείς, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος, δὲν θὰ τὸν λύτρωνε ἀπ' αὐτὸν τὸν φόνο, ἂν ὁ Ζεὺς δὲν τὸν σπλαχνιζόταν. Αὐτὸς ὄχι μονάχα τὸν λύτρωσε, ἀλλὰ τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό, φιλοξενούμενό του, χαρίζοντάς του τὴν ἀθανασία. Στὸ παλάτι ὅπου φιλοξενιόταν πῆρε τὸ μάτι του τὴν Ἥρα

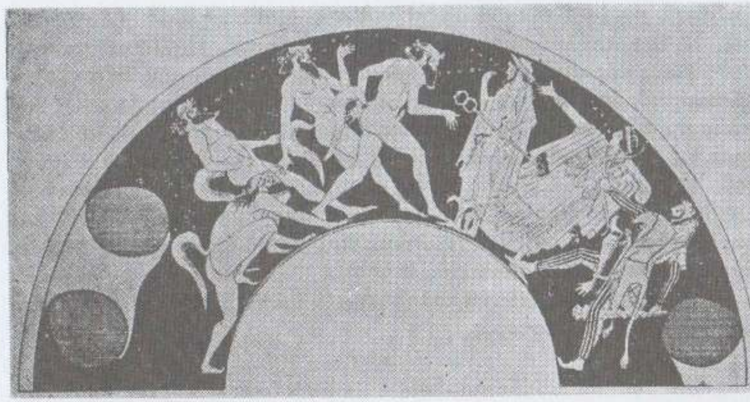

30. Σιληνοὶ ἐπιτίθενται στὴν Ἥρα μπροστὰ στὸν Ἑρμῆ καὶ στὸν Ἡρακλέα, 5ος αἰ.

καὶ τὴν ἐπιθύμησε ἐρωτικά. Ἡ Ἥρα ὅμως τὸ εἶπε στὸ Δία. Κι ὁ Ζεύς, γιὰ νὰ μάθη τὴν ἀλήθεια, ἔφτειαξε ἀπὸ σύννεφο ἕνα ὁμοίωμα τῆς γυναίκας του. Ὁ Ἰξίων ἀγκάλιασε τὸ σύννεφο ποὺ ἔμοιαζε τῆς Ἥρας. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπαφὴ γεννήθηκε ἕνα παιδί, μισὸ ἄνθρωπος καὶ μισὸ ἄλογο. Ὁ Ζεὺς ὅμως ὀργίστηκε γιὰ τὸ διπλὸ ἁμάρτημα τοῦ Ἰξίονος, ἔδεσε τὸν ἀσεβῆ σ' ἕνα φτερωτὸ ἀναμμένο τροχὸ ποὺ αἰώνια στροβιλιζόταν στὸν ἀέρα, ἐνῶ ὁ τιμωρημένος ἐπαναλάμβανε: «ὀφείλεις νὰ εἶσαι εὐγνώμων στὸν εὐεργέτη σου!» Ἡ τιμωρία μετατέθηκε ἀργότερα στὸν κάτω κόσμο. Βλέπουμε σ' ὅλη τὴν ἱστορία τὴν τιμωρία ἑνὸς παλιότερου, ἄγριου θεοῦ ἥλιου, ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑποταχτῆ στὴν κυριαρχία τοῦ Διός.

Μὲ τὴ νεφέλη καὶ χωρὶς τὶς Χάριτες — δηλαδὴ χωρὶς τὴν Ἀφροδίτη — ὁ Ἰξίων γέννησε, ὅπως συνέβη[512] καὶ στὴ γέννηση τοῦ Ἡφαίστου. Γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ἰξίονος, ἕνα δίμορφο ὂν ποὺ ὀνομαζόταν Κένταυρος,[513] λέγαν ὅτι ἑνώθηκε μὲ τὶς φοράδες στὸ ὄρος Πήλιον. Ἔτσι γεννήθηκαν οἱ Κένταυροι, αὐτοὶ οἱ ἄγριοι κάτοικοι τῶν δασῶν. Τὸ τετράποδο ἀλογίσιο σῶμα τους ἦταν ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω ἀνθρώπινο σῶμα. Ἦταν οἱ ἐπικίνδυνοι γείτονες τῶν Λαπιθῶν, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ πολεμήσουν σκληρὰ μὲ τοὺς Κενταύρους, ὅταν οἱ Κένταυροι θέλησαν ν' ἁρπάξουν τὶς γυναῖκες τους. Ἡ γνωστὴ τούτη ἱστορία, ποὺ συνέβη στὸ γάμο τοῦ Πειρίθου καὶ τῆς Ἱπποδάμειας, ἀνήκει στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους. Σὰν γιὸ τοῦ Ἰξίονος λέγαν ἐπίσης τὸν Χείρωνα,[514] τὸν δικαιότερο

ἀνάμεσα στοὺς Κενταύρους,[515] γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουμε ἤδη μιλήσει. Σ' ἕνα σπήλαιο κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Πηλίου ἐκπαίδευε τοὺς γιοὺς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, πρὸ πάντων τὸν θεῖο γιατρὸ Ἀσκληπιό, μιὰ ποὺ κι ὁ ἴδιος βέβαια ἦταν ὁ πρῶτος γιατρὸς καὶ γνώστης τῶν βοτάνων. Διηγόνταν[516] ἐπίσης ὅτι ὁ Κρόνος τὸν γέννησε μὲ τὴ μορφὴ ἀλόγου καὶ μὲ γυναίκα τὴ Φιλύρα, μιὰ κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ. Σὲ μιὰν εἰκόνα ἀρχαίου ἀγγείου ἐμφανίζεται μὲ μανδύα σκεπασμένο μὲ ἄστρα, μαζὶ μ' ἕνα ξεριζωμένο δέντρο καὶ τὰ λάφυρα τοῦ κυνηγιοῦ στὸν ὦμο καὶ μὲ τὸ σκυλί του πλάι: ἕνας ἄγριος κυνηγὸς καὶ σκοτεινὸς θεός.

Γιὰ τὰ βάσανα καὶ τὴν καλοσύνη του θὰ γίνη λόγος στὴ σχετικὴ μὲ τὸν Προμηθέα ἱστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ X

Ἡ Μαῖα, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Πὰν καὶ οἱ Νύμφες

Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ποῦμε τί εἴδους θεὰ ἦταν ἀρχικὰ ἡ Μαῖα, ποὺ ἔδωσε στὸ Δία τὸν κομψότερο γιό του, τὸν ἀγγελιοφόρο τῶν θεῶν Ἑρμῆ. Νὰ ἦταν Νύμφη, ὅπως φαίνεται στὸν Ὕμνο ποὺ στὴν ἀρχαιότητα ἀποδινόταν στὸν Ὅμηρο; Ἡ λέξη «μαῖα» ἀντηχοῦσε σὰν προσφώνηση μιᾶς σοφῆς καὶ καλῆς γερόντισσας. Σήμαινε ἐπίσης τὴ μαμὴ καὶ σὲ μιὰ διάλεκτο σήμαινε τὴ γιαγιά. Ἔτσι ὁ Ζεὺς[517] προσφώνησε, ὅπως ἀκούσαμε, τὴ θεὰ Νύκτα, ὅταν τὴν παρακάλεσε γιὰ κάποιο χρησμό.

Ἡ μάνα τοῦ Ἑρμοῦ, ὅταν ἔμεινε ἔγκυος καὶ γέννησε τὸ γιό της, κατοικοῦσε σ' ἕνα σπήλαιο τῆς Κυλλήνης, στὴν Ἀρκαδία. Δὲν ἦταν βέβαια ἡ θεὰ αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ, γιατὶ διαφορετικὰ δὲν θὰ ἔλεγε ὁ Σοφοκλῆς σ' ἕνα ἔργο, ποὺ βασίζεται στὴ διήγηση τοῦ Ὕμνου, πὼς ἡ Νύμφη Κυλλήνη ἦταν μαμὴ στὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Ἡ Κυλλήνη ἀνῆκε ἀρχικὰ στὸ βουνό, ἡ Μαῖα ὅμως συνδεόταν περισσότερο μὲ τὸ νυχτερινὸ οὐρανό, σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς Πλειάδες. Τ' ἀστέρια Πλειάδες ἦσαν ἀφανισμένα θεϊκὰ κορίτσια. Θεωροῦνται[518] θυγατέρες τοῦ Ἄτλαντος, γιὰ τὸν ὁποῖο ξέρουμε πὼς στὴ δύση κρατοῦσε τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ. Σὰν μάνα τῶν Πλειάδων ἀναφέρονται ἡ Πλειόνη ἢ ἡ Αἴθρα, καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη Ὠκεανίδες. Λέγαν γιὰ τὶς θυγατέρες πὼς ἀποτελοῦσαν μιὰ παρθενικὴ ὁμάδα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ πὼς καταδιώχτηκαν ἀπὸ τὸν κυνηγὸ Ὠρίωνα, μέχρι ποὺ ὁ Ζεὺς τὶς μεταμόρφωσε σὲ περιστέρες «πελειάδες». Τελικὰ ὅμως μεταμόρφωσε τὸ διώκτη καὶ τὶς καταδιωγμένες σὲ ἀστέρια. Μιὰ συντρόφισσα τῆς Ἀρτέμιδος, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε λεπτομερειακά, ἡ Καλλιστώ, συγγένευε ἰδιαίτερα μὲ τὴ Μαῖα. Ὅταν μὲ τὴ μορφὴ ἀρκούδας γέννησε τοῦ Διὸς τὸν Ἀρκάδα κι ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴ γῆ, ὁ γιός της βρῆκε προστασία ἀπὸ τὴ μάνα τοῦ Ἑρμοῦ.[519]

Δὲν ἦταν ἄραγε ποτὲ ἡ Μαῖα, ἀκόμα καὶ σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, παρὰ μόνο μία ἀπὸ τὶς Πλειάδες; Ὁ σύνδεσμός της μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ νύχτα δὲν σήμαινε μόνο αὐτό. Δὲν μᾶς διασώθηκε ὅμως γι' αὐτὴν μιὰ ἱστορία, ποὺ αὐτὴ νὰ εἶναι τὸ κύριο πρόσωπο, παρὰ μονάχα ὁ γνωστὸς ὁμηρικὸς ὕμνος, ὅπου ἡ Μαῖα ἐμφανίζεται σὰν μάνα τοῦ Ἑρμοῦ. Θ' ἀκούσουμε τώρα τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὕμνου αὐτοῦ.

1

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΥ

Ἡ Μαῖα, ἡ ντροπαλὴ Νύμφη — ἔτσι ἀρχίζει ὁ ὕμνος[520] — δὲν ἦρθε ποτὲ στὴ συγκέντρωση τῶν μακάριων θεῶν. Κατοικοῦσε σ' ἕνα βαθύσκιωτο σπήλαιο. Ἐδῶ ἔκαμε ὁ Ζεὺς ἔρωτα μαζί της, σὲ ἀδιαπέραστη νύχτα, ἐνῶ ἡ Ἥρα κοιμόταν. Κανεὶς δὲν τὸ ἤξερε, οὔτε ὁ θεὸς οὔτε ἄνθρωπος. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Διὸς ἐκπληρώθηκε. Στὸ δέκατο μήνα φανερώθηκε τὸ μυστικό: ἡ Νύμφη γέννησε ἕνα γιὸ παμπόνηρο, ἕναν πανοῦργο κόλακα, κλέφτη καὶ κυνηγὸ τῶν βοδιῶν, ἕναν ὀνειροπαρμένο ποὺ γύριζε τὶς νύχτες, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ παραμονεύουν στοὺς δρόμους καὶ στὶς ἐξώπορτες. Μὲ τὶς πράξεις του ἀπόχτησε φήμη ἀνάμεσα στοὺς θεούς. Πρωὶ πρωὶ γεννήθηκε, τὸ μεσημέρι ἔπαιζε τὴ λύρα καὶ τὸ βράδυ ἔκλεβε τὰ βόδια τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅλα ἔγιναν ἐκείνη τὴν τέταρτη μέρα τοῦ μήνα ποὺ ἡ Μαῖα τὸν ἔφερε στὸν κόσμο.

Μόλις πετάχτηκε ἀπὸ τ' ἀθάνατο σῶμα τῆς μάνας του, δὲν ἔμεινε πολὺ στὸ θεῖο λίκνο, ἀλλὰ σηκώθηκε καὶ περπάτησε στὰ μονοπάτια τῶν μεγάλων σπηλαίων, ἀναζητώντας τὰ βόδια τοῦ Ἀπόλλωνος. Βρῆκε μιὰ χελώνα κι ἀπ' αὐτὴ πῆρε μεγάλη βοήθεια. Ἀπὸ τ' ὄστρακό της αὐτὸς πρωτόφτειαξε ἕνα ἠχηρὸ ὄργανο. Ἡ χελώνα τὸν συνάντησε μπροστὰ στὴν εἴσοδο τῆς σπηλιᾶς, νὰ βόσκη καὶ νὰ σέρνεται, ὅπως κάνουν οἱ χελῶνες. Ὁ γιὸς τοῦ Διός, ὁ γρήγορος Ἑρμῆς, τὴν εἶδε καὶ γέλασε: «Νά ἕνα καλὸ σημάδι! Δὲ σὲ βλέπω δυσάρεστα! Κόπιασε, ὡραία χορεύτρια, συντροφιὰ στὸ τραπέζι! Φτάνεις στὴν ὥρα. Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι, χελώνα, τέτοιο ὡραῖο παιχνίδι μὲ τὸ προστατευτικὸ ὄστρακο στὴν πλάτη, σὺ ποὺ κατοικεῖς στὰ βουνά! Σὲ παίρνω στὸ σπίτι νὰ μὲ ὑπηρε-

της! "Οσο εἶσαι στὴ ζωὴ θὰ προστατεύης, ἀπὸ τὴ βλαβερὴ μαγεία. "Οταν πεθάνης, θὰ τραγουδᾶς ὡραῖα!»

"Ετσι ἄρχισε ὁ Ἑρμῆς ἀνακαλύπτοντας τὴ λύρα. Μὲ τὰ δύο χέρια πῆρε τὴ χελώνα στὸ σπήλαιο κι ἐδῶ τὴν ἄνοιξε. Τὰ ἔργα του ἦταν γρήγορα ὅσο καὶ τὰ λόγια του. "Εδεσε δύο καλάμια στὸ ὄστρακο κι ἕναν κόμπο στὸ ἐπάνω μέρος, κι ὅλα τ' ἄλλα, ὅπως βλέπει κανεὶς σὲ τέτοια ὄργανα σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις. Πάνω δῶ τέντωσε τὶς ἑπτὰ χορδὲς ἀπὸ προβατίσια ἔντερα. "Οταν τὸ ὄμορφο ὄργανο ἦταν ἕτοιμο, ἐξέτασε μὲ τὸ πλῆκτρο τοὺς τόνους: τὸ ὄργανο ἠχοῦσε στὰ χέρια του. Ὡραῖα τραγουδοῦσε ὁ θεὸς ἔτσι πρόχειρα, παίζοντας τὸ σκοπὸ τῶν τραγουδιῶν ἐκείνων ποὺ οἱ νέοι τραγουδοῦσαν σὲ γιορταστικὲς συγκεντρώσεις. Τραγουδοῦσαν γιὰ τὸ Δία καὶ τὴ Μαῖα ποὺ κάναν ἔρωτα, ἐπαινώντας τὴ δική του γέννηση, ποὺ ἀκολούθησε μετὰ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἔρωτα. "Ελεγε ἀκόμα γιὰ τὰ καλὰ ποὺ δέχτηκε ἡ νύμφη. 'Αλλοῦ ὅμως ἦταν οἱ λογισμοί του. "Αφησε τὴ λύρα στὸ ἱερὸ λίκνο. Τὸν ἔπιασε δυνατὸς πόθος γιὰ κρέας. Πετάχτηκε ἔξω ἀπὸ τὸ εὐωδιαστὸ σπήλαιο, γυρόφερνε κατασκοπευτικὰ καὶ παραμόνευε πονηρά, ὅπως οἱ κλέφτες στὸ σκοτάδι.

Ὁ ἥλιος κατέβαινε μὲ τὸ ἅρμα του, ὅταν ὁ Ἑρμῆς ἔφτασε στὰ Πιέρια, στὸ σκιερὸ βουνὸ τῶν θεῶν, ὅπου στὸ δροσερὸ χορτάρι ἔβοσκαν τ' ἀθάνατα βόδια τους κι εἶχαν τοὺς στάβλους τους. Ὁ γιὸς τῆς Μαίας, ὁ κατάσκοπος, ποὺ θὰ σκότωνε τὸν πολυόμματο "Αργο, ἀπόκοψε πενήντα ἀγελάδες ἀπὸ τὸ κοπάδι. Τὶς πισώστρεψε, ὥστε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ πίσω πόδια τους νἄρθουν μπροστὰ καὶ τὰ μπροστινὰ πίσω. Φτάσανε σὲ ἀμμουδερὴ γῆ. Γιὰ τὸν ἑαυτό του σοφίστηκε τότε κάτι πατοῦσες ἀπὸ κλαδιὰ μυρτιᾶς καὶ τὶς ἔδεσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Βιαζόταν βέβαια, γιατὶ εἶχε πολὺ δρόμο. Μονάχα κάποιος γέρος ποὺ καλλιεργοῦσε τὸ ἀμπέλι του τὸν εἶδε, ἐκεῖ στὴ Βοιωτία κοντὰ στὴν 'Ογχηστό. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ εἶπε: «Γέρο, πολὺ κρασὶ θὰ κάνης, ἀλλὰ σὰ νὰ μὴν εἶδες ὅ,τι εἶδες καὶ σὰ νὰ μὴν ἄκουσες. 'Αλλιῶς, θὰ βρῆς τὸ μπελά σου!»

"Ετσι ὁδήγησε τὶς ἀγελάδες του ἀνάμεσα σὲ βουνά, σὲ πεδιάδες καὶ σ' ἀνθισμένα λιβάδια. Ἡ σκοτεινὴ νύχτα, ἡ βοηθός του ἡ θεϊκιά, εἶχε περάσει πιά. Εἶχε σχεδὸν φέξει. Ἡ Σελήνη, ἡ κόρη τῆς Παλλάδος, βγῆκε στὸν οὐρανὸ τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ὁ γιὸς τοῦ Διὸς μὲ τὰ βόδια τοῦ 'Απόλλωνος ἔφτασε στὸν 'Αλφειό. 'Αχόρταγες οἱ ἀγελάδες σταμάτησαν ἐκεῖ μπροστὰ στὴ σπηλιὰ κι ἔφαγαν τὸ τρυφερό, δροσισμένο ἀπὸ τὰ περιστέρια χορτάρι. 'Εκεῖνος ὅμως μάζεψε ξύλα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τ' ἀνάψη. "Εφτειαξε ἕνα φυτίλι ἀπὸ δάφνη, ποὺ μὲ τὴ θερμότητα ἔβγαλε φλόγα. Ὁ Ἑρμῆς ἦταν ὁ

πρῶτος ποὺ ἄναψε φωτιά. Μέσα σ' ἕνα λάκκο πετάχτηκαν οἱ λαμπερὲς φλόγες ἀπὸ τὰ ξερὰ ξύλα. Τότε ξεπήδησε μεγάλη φλόγα κι ἡ ζέστη ἁπλώθηκε παντοῦ. "Οσο ἡ δύναμη τοῦ Ἡφαίστου ἄφηνε νὰ καίγεται ἡ φωτιά, ὁ Ἑρμῆς τράβηξε μὲ δύναμη δυὸ ἀγελάδες ἀπὸ τὴ βοσκὴ κοντὰ στὴ φωτιά. Τὶς ἔριξε ἀνάποδα στὸ χῶμα, τὶς λύγισε καὶ τὶς σκότωσε. Πρῶτα τὴ μιά, ὕστερα τὴν ἄλλη. "Εκοψε κρέας καὶ λίπος καὶ τό 'ψησε σὲ ξύλινη σούβλα. Ξέρανε τὶς προβιὲς πάνω στοὺς βράχους, ὅπου, λένε, τὶς ἔβλεπε κανεὶς ἀκόμα στὰ χρόνια ποὺ κυκλοφοροῦσε αὐτὴ ἡ ἱστορία. Κατόπιν χώρισε τὸ κρέας σὲ δώδεκα κομμάτια, ἕνα γιὰ τὸν κάθε θεὸ τοῦ 'Ολύμπου καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἐπίσης. Κι ὅσο ποθοῦσε τὸ κρέας τῆς θυσίας, κι ὅσο ἡ ἐρεθιστικὴ μυρωδιὰ τὸν βασάνιζε, τόσο ἀντιστεκόταν καὶ δὲν ἔβαζε μπουκιὰ στὸ στόμα. Γιατὶ οἱ θεοὶ στοὺς ὁποίους γίνεται ἡ **θυσία**, δὲν τρῶνε πραγματικὰ τὸ κρέας. Σώριασε τὸ κρέας στὴν αὐλὴ τῆς σπηλιᾶς σὰν ἐνθύμιο τῆς πρώτης του κλεψιᾶς. Τὸ ὑπόλοιπο κάηκε στὴ φωτιά.

"Οταν ὅλα τελείωσαν, πέταξε τὰ σανδάλια του στὸ ποτάμι, ἔσβησε τὰ κάρβουνα καὶ σκόρπισε τὴ στάχτη τους. "Ετσι πέρασε ἡ νύχτα — ἡ δεύτερη — κι ὁ Ἑρμῆς δὲν εἶχε γυρίσει. Ἡ Σελήνη ἔλαμπε στὸν οὐρανό. Τὴν αὐγὴ ἔφτασε στὸ θεϊκὸ βουνὸ Κυλλήνη. Δὲν τὸν συνάντησε στὸ μεγάλο δρόμο οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος κι οὔτε σκυλὶ τὸν γάβγισε. Ὁ γιὸς τοῦ Διός, ὁ γρήγορος Ἑρμῆς, γλίστρησε μέσ' ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα στὴ σπηλιά, σὰν φθινοπωρινὴ αὔρα, σὰν ὁμίχλη. 'Ελαφροπερπατώντας ἔφτασε μέσα στὴ σπηλιά, στὸ πλούσιο ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ, χωρὶς νὰ κάνη τὸν παραμικρότερο θόρυβο. Τεντώθηκε βιαστικὰ στὴν κούνια, τυλίχτηκε στὰ σπάργανα κι ἔπαιζε σὰν μικρὸ παιδί. "Ετσι ἦταν ξαπλωμένος μὲ τὴ λύρα στὸ ἀριστερό του χέρι. 'Αλλὰ ἡ μητέρα του, ἡ θεά, τὰ εἶχε ὅλα καταλάβει καὶ μιλώντας σ' αὐτόν, στὸ θεό, τοῦ εἶπε: «"Ε, σὺ παμπόνηρε, ἀπὸ ποῦ ἦρθες μέσα στὴ νύχτα, ξεδιάντροπε; Φοβᾶμαι ὅτι ὁ γιὸς τῆς Λητοῦς θὰ σὲ σύρη ἁλυσοδεμένο ἀπὸ τὴν ἐξώπορτα! "Η θὰ ζήσης τὴ ζωή σου στὰ φαράγγια μὲ τοὺς κλέφτες; Πήγαινε ἐκεῖ ποὺ γύριζες! Σὲ γέννησε ὁ πατέρας σου γιὰ νὰ τυραννᾶς θεοὺς καὶ ἀνθρώπους!»

Μὲ πονηριὰ τῆς ἀπάντησε ὁ Ἑρμῆς: «Γιατί τέτοια λόγια, μητέρα, σὲ μικρὸ παιδί, ποὺ λίγο καταλαβαίνει ἀπὸ πονηριές, ἀλλὰ εὔκολα τρομάζει καὶ φοβᾶται, ὅταν ἡ μάνα του τὸ μαλώνη; "Οσο γιὰ μένα, διαλέγω τὴ μαστοριά, ποὺ εἶναι ἡ καλύτερη καὶ μπορεῖ νὰ συντηρήση ἐμένα κι ἐσένα διὰ παντός. Δὲν θέλουμε νὰ μείνουμε ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς χωρὶς δῶρα καὶ προσευχές, ὅπως κι ἐσὺ τὸ σχεδιάζεις! Εἶναι, βέβαια, καλύτερα νὰ διασκεδάζης

αἰώνια μὲ τοὺς θεοὺς γύρω σου σὲ ἀδαπάνητους θησαυρούς, παρὰ νὰ ζαρώνης σ' αὐτὸ τὸ πνιγηρὸ σπήλαιο! Θ' ἀπαιτήσω τὸν ἴδιο ἱερὸ σεβασμὸ ποὺ ἔχει ὁ 'Απόλλων. "Αν δὲ μοῦ τὸν δώση ὁ πατέρας μὲ τὴ θέλησή του, τότε θὰ πάρω τὸ θάρρος — εἶμαι ἄξιος γι' αὐτό! — καὶ θὰ γίνω ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν. "Αν μὲ ἀνακαλύψη ὁ γιὸς τῆς Λητοῦς, τότε μπορεῖ νὰ τοῦ συμβῆ κάτι σοβαρότερο: πάω στὸν Πύθωνα καὶ ληστεύω τὸ σπίτι του. Θά 'χω κεῖ νὰ βουτήξω ἀρκετοὺς τρίποδες καὶ σκάφες, χρυσάφι κι ἀστραφτερὸ σίδερο καὶ πολλὰ ροῦχα! Θὰ τὸ δῆς, ἂν τὸ ἐπιθυμῆς».

Τέτοια συζήτηση κάναν οἱ δυό, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ ἡ οὐράνια Μαῖα. Ἦρθε ἡ Αὐγὴ ἀπὸ τὸν 'Ωκεανὸ κι ἔφερε τὸ φῶς στοὺς ἀνθρώπους. 'Ο 'Απόλλων ἦταν στὴν 'Ογχηστό, στὸ ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνος. 'Εδῶ συνάντησε τὸν παράξενο γέρο σ' ἕνα μονοπάτι, ἐνῶ πήγαινε στὸ ἀμπέλι του. Τοῦ μίλησε καὶ τοῦ ὁμολόγησε γιὰ τὰ ζῶα ποὺ ζητοῦσε: ἀγελάδες μὲ στριφτὰ κέρατα. Τοῦ ἀπόμειναν μόνο ὁ ταῦρος καὶ τὰ σκυλιά. Οἱ ἀγελάδες εἶχαν ἐξαφανισθῆ, ὅπως ὁ ἥλιος ἔδυε. Δὲν εἶχε δεῖ ὁ γέρος στὸ δρόμο κανένα νὰ περνᾶ μὲ τὶς ἀγελάδες του; 'Ο γέρος ἀπόρησε: «Δύσκολο, φίλε, νὰ λέη κανεὶς ὅ,τι βλέπει. Πολλοὶ διαβάτες περνοῦν ἀπὸ δῶ, καλοὶ καὶ κακοί. Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς προσέχη ὅλους; Κι ὕστερα ἔσκαβα ὅλη μέρα στ' ἀμπέλι, μέχρι ποὺ 'πεσε ὁ ἥλιος. 'Ωστόσο μοῦ φαίνεται πὼς εἶδα ἕνα παιδί, ἀλλὰ δὲν εἶμαι καὶ σίγουρος, κι ὕστερα δὲν ξέρω ποιὸς μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ μικρὸς ποὺ πέρασε μὲ τὰ βόδια καὶ μὲ τὸ ραβδὶ στὸ χέρι. Πήγαινε συνέχεια μὲ τὰ πίσω - πίσω ἀπὸ τὸ κοπάδι τὶς ἀγελάδες, κοιτάζοντας γύρω του. Τὰ ζωντανὰ εἶχαν σ' αὐτὸν γυρισμένα τὰ κεφάλια». Αὐτὰ εἶπε ὁ γέρος. 'Ο 'Απόλλων τάχυνε τὸ βῆμα. Παρατήρησε ἕνα πουλὶ μ' ἀνοιγμένα φτερὰ καὶ ἀπὸ τὸ σημάδι κατάλαβε ἀμέσως πὼς ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Διὸς ποὺ τὸν ἔκλεψε. Μ' ἕνα πήδημα ἔφτασε στὴν Πύλο. Κρυμμένος στὴν ὁμίχλη εἶδε τὰ πατήματα καὶ εἶπε μέσα του: «Τί περίεργο! Αὐτὰ εἶναι βήματα ἀγελάδων πρὸς ἀντίθετη κατεύθυνση, πρὸς τὸ λιβάδι τῶν ἀσφοδελῶν! 'Αλλὰ ὑπάρχουν καὶ βήματα ποὺ δὲν ἀνήκουν οὔτε σὲ ἄντρα, οὔτε σὲ γυναίκα, οὔτε σὲ λύκους ἢ ἀρκοῦδες ἢ λιοντάρια. Δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω ὅτι ἀκόμα καὶ ἕνας κένταυρος θὰ ἄφηνε τόσο μεγάλα πατήματα. Αὐτὸ κάνει τὸ πρᾶγμα ἀκόμα πιὸ ἀνεξήγητο».

'Αμίλητος ὁ 'Απόλλων ἔφτασε στὴ δασωμένη Κυλλήνη, στὴ σκιερὴ κρυψώνα τῶν βράχων, ὅπου ἡ ἀθάνατη Νύμφη ἔφερε στὸν κόσμο τὸ γιὸ τοῦ Διός. Μοσχοβολοῦσε ἐδῶ ὁ ἀέρας. Γύρω στὸ βουνὸ βόσκανε πολλὰ πρόβατα. 'Ο 'Απόλλων πέρασε τὸ πέτρινο κατώφλι καὶ μπῆκε στὴ σπηλιά. "Οταν ὁ 'Ερμῆς κατάλαβε τὸ

θυμωμένο ἐπισκέπτη, ἐξαφανίστηκε στὰ μυρωδάτα σπάργανα. "Οπως τὸ καμένο ξύλο χάνεται κάτω ἀπὸ τὴ στάχτη, ἔτσι κρύφτηκε ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μαίας ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ 'Απόλλωνος. Κουλούριασε τὸ κεφάλι, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ φρεσκολουσμένος ἀποζητᾶ τὸ γλυκὸ ὕπνο. 'Αλλὰ στὴν πραγματικότητα ξαγρυπνοῦσε, κρατώντας τὴ λύρα σφιχτὰ στὴ μασχάλη του. 'Ο γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς ἀναγνώρισε καὶ κατάλαβε τὴν ὡραία Νύμφη τοῦ βουνοῦ καὶ τὸν ἀγαπητό της γιό, τὸ μικρό, ποὺ τυλιγόταν τόσο προσεχτικὰ καὶ πονηρά. Κατασκοπευτικὰ κοίταξε σὲ κάθε γωνιὰ τῆς σπηλιᾶς. Μὲ σιδερένιο κλειδὶ ἄνοιξε τρία κρυμμένα δωμάτια γεμάτα νέκταρ καὶ ἀμβροσία. Πολὺ χρυσάφι καὶ ἀσήμι βρισκόταν ἐκεῖ, πολλὰ βαθυκόκκινα κι ἀστραφτερὰ ἄσπρα ὑφάσματα, σὰν ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται στὶς ἱερὲς κατοικίες τῶν μακάρων θεῶν. 'Αφοῦ ἐρεύνησε τὶς γωνιὲς τοῦ σπιτιοῦ, ὁ γιὸς τῆς Λητοῦς εἶπε στὸν 'Ερμῆ: «Σύ, παιδὶ ἐκεῖ στὴν κούνια σου! Πές μου γρήγορα, ποῦ εἶναι οἱ ἀγελάδες; "Οσο γρηγορώτερα τόσο τὸ καλύτερο! 'Αλλιῶς δὲν θὰ ξεμπλέξουμε εἰρηνικά! Θὰ σὲ πετάξω στὸ σκοτεινὸ Τάρταρο, στὴ θανατερὴ σκοτεινιά, ὅπου δὲν ὑπάρχει σωτηρία. 'Απὸ κεῖ δὲν θὰ σὲ ξαναφέρουν στὸ φῶς οὔτε ἡ μάνα οὔτε ὁ πατέρας σου. "Ετσι, θὰ μένης κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ θὰ κυριαρχῆς στὸν κάτω κόσμο!» Μ' αὐτὸ ἐννοοῦσε ὁ 'Απόλλων τοὺς νεκρούς.

Πονηρὰ τοῦ ἀπάντησε ὁ 'Ερμῆς: «Τί δυσάρεστα λόγια λές, γιὲ τῆς Λητοῦς! Ποιὲς ἀγελάδες ζητᾶς ἐδῶ; Δὲν ξέρω τίποτα, δὲν ἔχω ἀκούσει κάτι τέτοιο, οὔτε ἀπ' ἄλλους ἔχω μάθει. Δὲν μπορῶ νὰ σὲ πληροφορήσω καὶ νὰ κερδίσω τὴν ἀμοιβὴ τοῦ πληροφοριοδότη. Μήπως μοιάζω μὲ δυνατὸ ἄντρα ποὺ κλέβει ἀγελάδες; Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ δουλειά μου. "Αλλο πρᾶγμα ἔχω στὴν καρδιά: νὰ κοιμᾶμαι καὶ νὰ βυζαίνω γάλα τῆς μάνας μου, νὰ κοίτωμαι τυλιγμένος στὰ σπάργανα ἢ νὰ βρίσκωμαι στὸ ζεστὸ λουτρό. Πρόσεξε νὰ μὴ μάθη κανεὶς τὴν αἰτία τούτης τῆς φασαρίας! Θὰ παραξενευόταν πάρα πολὺ κανείς, ἂν ἄκουγε πὼς ἕνα νεογέννητο νήπιο βγῆκε ἔξω νὰ κλέψη ἀγελάδες. 'Εγὼ χτὲς ἀκόμα γεννήθηκα, τὰ πόδια μου εἶναι τρυφερὰ καὶ ἡ γῆ τραχιά. "Αν βέβαια τὸ θές, σ' ὁρκίζομαι στὸ κεφάλι τοῦ πατέρα μου: οὔτε εἶμαι ἔνοχος, οὔτε εἶδα ἄλλον νὰ κλέβη τὶς ἀγελάδες σου. Τί λογῆς ἦσαν οἱ ἀγελάδες; Πρώτη μου φορὰ ἀκούω γι' αὐτὲς ἀπὸ σένα». Κοίταξε σοβαρά, σήκωσε τὰ φρύδια καὶ τελικὰ σφύριξε, νὰ σκεπάση τὰ ψέματά του.

Χαμογελώντας ὁ 'Απόλλων εἶπε: «"Α, ἀγαπητέ μου! Εἶσαι πονηρὸς ἀπατεώνας! Μιλᾶς σὰ φτασμένος λωποδύτης! Πολλοὶ βοσκοὶ θὰ ὑποφέρουν ἐξ αἰτίας σου, ἂν ἔτσι λιμασμένος γιὰ κρέας

πέφτης στὰ κοπάδια τους! Ἀλλὰ ἂν δὲν θέλης αὐτὸς ὁ ὕπνος σου νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος, ἔβγα ἀπὸ τὴν κούνια σου, σύντροφε τῆς μαύρης νύχτας! Αὐτὸς ὁ τίτλος θὰ σοῦ ἀναγνωριστῆ ἀπ' ὅλους τοὺς ἀθάνατους θεούς: θὰ εἶσαι ὁ ἀρχικλέφτης διὰ παντός!» Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἀπόλλων, ἅρπαξε τὸ παιδὶ κι ἤθελε νὰ τὸ σηκώση στὰ χέρια. Ὁ Ἑρμῆς ὅμως τὸ κατάλαβε. Ἄφησε νὰ πέση στὰ χέρια τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του ἕνα σημάδι, ἕνας κακὸς ἀγγελιοφόρος τοῦ στομαχιοῦ, καὶ φτερνίστηκε. Τότε ὁ Ἀπόλλων τὸν ἄφησε ἀπὸ τὰ χέρια του, κάθησε πλάι του καταγῆς καί, παρὰ τὴ βιασύνη, τοῦ εἶπε κοροϊδευτικά: «Ἐμπρός, φασκιωμένο νήπιο, γιὲ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μαίας! Μὲ τέτοιο σημάδι πουλιοῦ θὰ βρῶ τὶς ἀγελάδες μου! Τράβα μπροστά, λοιπόν!»

Ὁ Ἑρμῆς πήδηξε πάνω, ἔκαμε ἕνα σημεῖο μὲ τὰ δυὸ χέρια στὰ αὐτιά του κι ἔτρεξε μπροστὰ μὲ τὶς φασκιὲς ριγμένες στοὺς ὤμους. Θρηνοῦσε τὴν τύχη του καὶ βλαστημοῦσε ὅλες τὶς ἀγελάδες τῆς γῆς. Ὁρκιζόταν γιὰ τὴν ἀθωότητά του φοβερίζοντας τὸν Ἀπόλλωνα μὲ τὴν ὀργὴ τοῦ Διός. Τὰ λόγια του εἶναι περιττὸ νὰ τὰ ἀναφέρωμε λεπτομερῶς, γιατὶ ὁ καθένας θὰ κατάλαβε ἤδη τὸ παιχνίδι τῶν δύο θεῶν. Γιατί κάθησε ὁ Ἀπόλλων πλάι στὸν Ἑρμῆ παρὰ γιὰ νὰ ξεσπάση σὲ γέλια; Ὁ Ὕμνος ἀνέφερε μὲ λεπτομέρειες γιὰ τὸ πῶς συνεχίστηκε τὸ παιχνίδι πάνω στὸν Ὄλυμπο, μπροστὰ στὸν πατέρα: ὁ Ζεὺς ἔκανε τάχα πὼς δὲν γνώριζε τὸν Ἑρμῆ καὶ ρώτησε τὸν Ἀπόλλωνα ποῦ βρῆκε τὸν ἀξιαγάπητο αἰχμάλωτο, τὸ νεογέννητο ἀγόρι ποὺ ἔμοιαζε μ' ἀγγελιοφόρο. Ἦταν σωστὸ νὰ τὸ φέρη στὴ συγκέντρωση τῶν θεῶν; Τότε ὁ μεγαλύτερος γιὸς περιέγραψε τὰ καμώματα τοῦ μικροῦ κλέφτη. Μίλησε γιὰ τὶς κλεμμένες ἀγελάδες, γιὰ τὴν πονηριὰ τοῦ Ἑρμοῦ μὲ τὰ τεράστια σανδάλια, καὶ διηγήθηκε πῶς τελικὰ τὸν βρῆκε στὴν πιὸ σκοτεινὴ γωνιὰ τῆς σκιερῆς σπηλιᾶς, ὅπου δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸν διακρίνη οὔτε ἀετός, καὶ πῶς ὁ Ἑρμῆς προσπάθησε νὰ κρύψη τὴ λάμψη τῶν ματιῶν του σκεπάζοντάς τα μὲ τὰ χέρια του. Ὁ Ἀπόλλων ἀνέφερε ἐπίσης τὰ ψέματα τοῦ μικροῦ Ἑρμοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἑρμῆς ἔδειξε τὸ Δία μὲ τὸ δάχτυλό του: «Πατέρα Δία», εἶπε, «σὲ σένα λέω τὴν ἀλήθεια. Λέω τὴν ἀλήθεια, δὲν μπορῶ νὰ πῶ ψέματα. Ἦρθε στὸ σπίτι μας ζητώντας τὶς ἀγελάδες του. Δὲν ἔφερε μαζί του ἕνα μάρτυρα, ποὺ νὰ εἶδε καὶ νὰ μπορῆ νὰ καταθέση μπροστὰ στοὺς θεούς. Θέλησε νὰ μ' ἐκβιάση νὰ μαρτυρήσω, μὲ φοβέρισε πὼς θὰ μὲ πέταγε στὸν Τάρταρο, μιὰ ποὺ εἶναι δυνατὸς νέος, στὴν ἄνθησή του, ἀλλὰ ἐγὼ γεννήθηκα χτές, ὅπως κι ὁ ἴδιος τὸ ξέρει...». Ἔτσι πῆγε ἡ συνέχεια: ὁ «κατὰ σάρκα» πατέρας του ἔπρεπε νὰ τὸν πιστέψη κι ἔτσι θὰ γινόταν ὁ

Ἑρμῆς εὐτυχισμένος μὲ τὸ νὰ λέη τὴν ἀλήθεια! Εἶχε δείξει σεβασμὸ μπροστὰ στὸν Ἥλιο καὶ τοὺς ἄλλους θεούς. Ἔδωσε πάλι τὸν ὅρκο στ' ὄνομα τῆς θαυμάσιας εἰσόδου στὸ παλάτι τῶν θεῶν κι ὄχι ὅπως πρῶτα στὸ Δία. Ἀπείλησε τὸν Ἀπόλλωνα μὲ ἀντίποινα. Ὁ Ζεὺς ἔπρεπε νὰ συμπαρασταθῆ στὸν Ἑρμῆ! Τότε ὁ πατέρας ξέσπασε σὲ δυνατὸ γέλιο, συμβούλεψε τ' ἀδέλφια νὰ μονιάσουν, διέταξε τὸν Ἑρμῆ νὰ συνοδεύση τὸν ἀδελφό του ἐκεῖ ὅπου εἶναι κρυμμένες οἱ ἀγελάδες, καὶ μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ του ἔκαμε νόημα στὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ὑπακούση κι ὁ Ἑρμῆς, ὅπως κι οἱ ἄλλοι θεοί. Τὰ δυὸ σπουδαῖα παιδιὰ τοῦ Διὸς τρέξανε στὴν Πύλο. Ὁ Ἑρμῆς ἔβγαλε τὶς ἀγελάδες ἀπὸ τὸ στάβλο ὅπου βρίσκονταν κρυμμένες, σ' ἕνα σπήλαιο τοῦ Ἀλφειοῦ. Ὁ Ἀπόλλων εἶδε ἀπὸ μακριὰ τὶς προβιὲς ἁπλωμένες στοὺς τεράστιους βράχους καὶ θαύμασε τὴ δύναμη τοῦ παιδιοῦ ποὺ μπόρεσε νὰ σφάξη δυὸ βόδια. Μιὰ ἀκόμη ἐξυπνάδα ἔκαμε ὁ Ἑρμῆς: τὰ κλαδιὰ τῆς ἰτιᾶς μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀπόλλων ἤθελε νὰ δέση αὐτὸν καὶ τὶς ἀγελάδες, ριζώσανε στὸ χῶμα καὶ μεγάλωσαν πάνω στὶς ἀγελάδες, ὥστε δὲν τὶς ἄφηναν νὰ κουνηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους. Κατόπιν ὅμως παρηγοροῦσε τὸν ἀδελφό του μὲ τοὺς ἤχους τῆς λύρας του. Ὁ Ἀπόλλων ξέσπασε σὲ γέλια ἀπὸ τὴ χαρά του. Οἱ θαυμάσιοι τόνοι διαπέρασαν τὴν καρδιά του καὶ τὸν ἔπιασε γλυκιὰ νοσταλγία καθὼς ἄκουγε μ' ὅλη του τὴν ψυχή. Ὁ γιὸς τῆς Μαίας καθόταν στ' ἀριστερά του χωρὶς φόβο, παίζοντας τὴ λύρα καὶ τραγουδώντας μὲ γλυκιὰ φωνὴ εἰς δόξαν τῶν ἀθάνατων θεῶν καὶ τῆς σκοτεινῆς γῆς, γιὰ τὸ πῶς ὅλοι τους προῆλθαν καὶ πῶς ὁ καθένας δεχόταν τὸ μερίδιό του. Ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς ὑμνοῦσε μὲ τὸ τραγούδι του πιὸ πολὺ τὴ Μνημοσύνη, γιατὶ κι ὁ ἴδιος, ὁ γιὸς τῆς Μαίας, ἀνῆκε στὴ δική της περιοχή. Τοὺς ὑπόλοιπους θεοὺς τοὺς τραγουδοῦσε ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία καὶ τὴ σειρὰ τοῦ καθενός.

Ὁ πόθος τοῦ Ἀπόλλωνος γιὰ τὴ λύρα ἦταν αὐθόρμητος. Τώρα κατάλαβε πὼς τὸ ὄργανο ἄξιζε πιὸ πολὺ κι ἀπὸ τὶς πενήντα ἀγελάδες καὶ θαύμαζε τὸν ἀδελφό του γιὰ τὴν ἐφεύρεση. Παίνεψε τὴ λύρα, ποὺ ἀπὸ τοὺς ἤχους της τοῦ 'ρχονταν τριῶν λογιῶν πράγματα: εὐχαρίστηση, ἔρωτας καὶ γλυκὸς ὕπνος. Ὁ Ἀπόλλων εἶπε πὼς ἦταν μόνιμος σύντροφος τῶν ὀλύμπιων Μουσῶν μέχρι τὴ στιγμὴ αὐτὴ μόνο μὲ μουσικὴ αὐλοῦ. Ἀπὸ τώρα εἶναι βέβαιη ἡ δόξα τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς μάνας του ἀνάμεσα στοὺς θεούς. Ὑποσχέθηκε τὸ καθετὶ γιὰ νὰ τοῦ δώση ὁ Ἑρμῆς τὴ λύρα. Ὁ πονηρὸς Ἑρμῆς φάνηκε σπλαχνικός. Χάρισε τὴ λύρα καὶ γι' αὐτὴν πῆρε πρῶτα τὸ ποιμενικὸ ραβδὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν ποιμενική του ἰδιότητα. Ἔπρεπε βέβαια νὰ ὁρκιστῆ πὼς δὲν θὰ 'κλεβε ἀπὸ τὸν

ἀδελφό του τὴ λύρα καὶ τὸ τόξο. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ χάρισε ἀκόμα ἕνα χρυσὸ ραβδὶ στολισμένο μὲ τρία χρυσὰ φύλλα, ποὺ ἔφερνε πλοῦτο. Γιὰ τὸ περίφημο ραβδὶ τοῦ Ἑρμοῦ μὲ τὰ δυὸ τυλιγμένα φίδια — τὸ ραβδὶ τῶν ἀγγελιοφόρων — σ' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ δὲν γίνεται ἰδιαίτερος λόγος. Μόνο τὸ χάρισμα τῆς ὑψηλῆς μαντείας δὲν μποροῦσε ὁ Ἀπόλλων νὰ μεταβιβάση στὸν ἀδελφό του. Ἡ γνώση τῶν ἀποφάσεων τοῦ Διὸς ἦταν ἐμπιστευμένη μόνο σ' αὐτόν. Ἀλλὰ τὴ μαντικὴ δύναμη ποὺ εἶχαν τρεῖς παρθένες — τρεῖς ἀδελφὲς μέλισσες τοῦ Παρνασσοῦ — ὁ Ἀπόλλων τὴν ἔδωσε τοῦ Ἑρμοῦ νὰ τὴν ἔχῃ, ὅπως ἐπίσης τὴν παλιότερη ἐξουσία του στὰ ζῶα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μυημένου ἀγγελιοφόρου στὸ σπίτι τοῦ Ἅδου, στὸν κάτω κόσμο: τὸ ἀξίωμα τοῦ ψυχοπομποῦ. Τόση ἐμπιστοσύνη ἔδειξε ὁ Ἀπόλλων στὸν Ἑρμῆ, στὸν ὁποῖον ὁ Ζεὺς χάρισε ἀκόμα τὴν ἐπικοινωνία μὲ τοὺς νεκρούς, τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀγγελιοφόρου τῶν θεῶν. Ὁ Ἑρμῆς πρόσφερε καλὰ στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὄχι καὶ πολὺ σπουδαῖα· γιατί, ὅπως καὶ ὅποτε αὐτὸς ἤθελε, τοὺς παραπλανοῦσε στὴ σκοτεινὴ Νύκτα.

2

ΕΡΜΗΣ, ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΑΙ ΕΡΜΑΦΡΟΔΙΤΟΣ

Ἡ σχετικὴ μὲ τὰ ἔργα τοῦ Ἑρμοῦ ἱστορία ἦταν κάποτε λεπτομερέστερη ἢ ἐπεκτάθηκε[521] ἀργότερα στὸ σημεῖο τῆς κλεψιᾶς τῶν βοδιῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, πῶς δηλαδὴ ὁ ληστὴς τῶν βοδιῶν ἔκλεψε τὴ φαρέτρα καὶ τὰ βέλη, ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἦταν ὀργισμένος καὶ ἀπειλοῦσε. Τότε γέλασε ὁ ἀδελφός του. Αὐτὰ συνέβησαν στὴν ποιμενικὴ περίοδο τοῦ Ἀπόλλωνος, στὴ Θεσσαλία. Ἐδῶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του ἔνιωθε σὰν νά 'ταν στὴν Ἀρκαδία. Ἡ μορφὴ τῶν λατρευτικῶν μνημείων τοῦ Ἑρμοῦ ἦταν εἴτε ἡ «κυλληνικὴ μορφή», ἕνας ξύλινος ἢ πέτρινος φαλλός, ἢ ἡ παρόμοια μορφὴ μιᾶς τετράγωνης στήλης, ποὺ τὴν ἔλεγαν Ἑρμῆ, μὲ κεφάλι καὶ φαλλό. Ἡ μορφὴ αὐτὴ προερχόταν ἴσως[522] ἀπὸ τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ βόρεια Ἑλλάδα. Στὴ θεσσαλικὴ λίμνη Βοιβηίδα διαδραματιζόταν ἐκείνη ἡ ἐρωτικὴ ἱστορία γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὴ γέννηση τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Διηγόνταν[523] πὼς ἡ φύση τοῦ Ἑρμοῦ ἐρεθίστηκε ὅταν ἀντίκρυσε τὴ θεά, ποὺ ἄλλοτε ὀνομάζεται Περσεφόνη καὶ ἄλλοτε Βριμώ.[524] Ἡ ἴδια θεὰ νομιζόταν σ' ἐκείνη τὴν περιοχὴ καὶ μητέρα του, γιατὶ ὁ Ἑρμῆς ἀναφέρεται στὴ λίμνη Βοιβηίδα σὰν καρπὸς ἐκείνης τῆς ἐρωτικῆς ἱστορίας.[525] Ἂν προχωρήσουμε στὴ διήγηση,[526] θὰ δοῦμε πὼς ὁ Ἑρμῆς γέννησε μὲ τὴν Ἄρτεμιν τὸν Ἔρωτα, ποὺ σημαίνει πάλι τὴν ἴδια

ἱστορία. Πρόκειται πάντα γιὰ τὴν ἴδια μεγάλη θεά, ποὺ ἄντρας της καὶ γιός της ἦταν ὁ Ἑρμῆς — μὲ τὴ μορφὴ ποὺ ἔχει στὰ ἀρχαῖα λατρευτικὰ ὁμοιώματά του ποὺ τὸν συνέδεσαν μὲ τοὺς Δακτύλους.

Σὲ μιὰ περισσότερο διαδεδομένη διήγηση ἡ θεὰ ποὺ συνδεόταν μὲ τὸν Ἑρμῆ ἦταν ἡ Ἀφροδίτη. Σύμφωνα μὲ μιὰ γενεαλογία[527] θεωροῦνται ἀδέλφια, ποὺ εἶχαν πατέρα τους τὸν νυχτερινὸ Οὐρανὸ καὶ τὴν Ἡμέρα. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη θά 'πρεπε νὰ ἦσαν δίδυμα, ἀφοῦ εἶχαν κοινὰ γενέθλια,[528] τὴν τέταρτη μέρα τοῦ σεληνιακοῦ μηνός. Παιδί τους ἦταν ὁ Ἔρως[529] ἢ ἐκεῖνο τὸ ἄλλο ὂν γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ μιλήσουμε τώρα.[530]

Ἡ Ἀφροδίτη ἐμπιστεύτηκε τὸ παιδὶ αὐτὸ στὶς Νύμφες τοῦ ὄρους Ἴδη καὶ ἐκεῖ μεγάλωσε μέσα σ' ἕνα σπήλαιο. Στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τοῦ ὡραίου παιδιοῦ ἀναγνωρίζει κανεὶς καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴ μάνα. Ὅταν ἔγινε δεκαπέντε χρόνων, ἄφησε τὸ βουνό, διέσχισε ὅλη τὴ Μικρασία, παντοῦ θαυμάζοντας τὰ ποτάμια καὶ τὶς πηγές. Τελικὰ ἔφτασε στὴν Καρία, στὴ θαυμάσια πηγὴ τῆς Νύμφης Σαλμακίδος. Ἡ Σαλμακὶς δὲν ἦταν συντρόφισσα τῆς Ἀφροδίτης, δὲν πήγαινε γιὰ κυνήγι, ἀλλὰ χτένιζε τὰ μακριά της μαλλιὰ καὶ θαύμαζε τὸν ἑαυτό της στὸν καθρέφτη τοῦ νεροῦ. Ὅταν εἶδε τὸν νέο — θὰ μποροῦσε βέβαια νὰ ἦταν ὁ Ἔρως — τὸν ἐρωτεύτηκε. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὸν ξεπλανέψη. Ἐκεῖνος τῆς ἀντιστάθηκε, δὲν μπόρεσε ὅμως ν' ἀντισταθῆ καὶ στὸ νερό. Πήδησε μέσα στὴν πηγή. Ἡ Σαλμακὶς τὸν ἀγκάλιασε καὶ οἱ θεοὶ ἐκπληρώσανε τότε τὴν ἐπιθυμία της: ἡ Σαλμακὶς ἑνώθηκε μὲ τὸ γιὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ ὀνομάστηκε καὶ ἔμεινε Ἑρμαφρόδιτος: ἕνα θηλυκὸ ἀγόρι, ὄχι βέβαια ὅπως ἦταν ὁ Ἄττις, ὁ ὁποῖος ἔχασε ὁλότελα τὸν ἀνδρισμό του.

Ἡ ἱστορία σ' αὐτὴ τὴ μορφὴ δὲν εἶναι βέβαια πολὺ παλιά. Θὰ θυμᾶται κανεὶς πὼς ἡ Ἀφροδίτη στὴν Ἀμαθοῦντα τῆς Κύπρου λατρευόταν σὰν Ἀφρόδιτος. Ἔτσι φαινόταν ἐκείνη ἡ ἕνωση τοῦ γυναικείου καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ σὲ μιὰ μορφή, ὅπως ἔγινε μὲ τὴ Σαλμακίδα. Αὐτὴ ἡ ἕνωση ἑνὸς ζευγαριοῦ στὴ σημερινή μας γλώσσα ἐκφράζεται μὲ τὴ λέξη ἀνδρόγυνο. Τὸ ἀντίθετο πρὸς μιὰ τέτοια ἐκπλήρωση παριστάνεται μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Ναρκίσσου. Πρόκειται γιὰ τὴν τραγικὴ μορφὴ ἑνὸς νέου, ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸν Ὑάκινθο τόσο, ὥστε μποροῦσε νὰ τοὺς συγχύση κανείς. Γιὰ τὸν ὡραῖο Νάρκισσο διηγοῦνταν[531] πὼς πρωταντίκρυσε τὴ μορφή του ὅταν ἦταν δεκαέξη χρόνων, σκύβοντας σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς πηγὲς τοῦ Ἑλικῶνος, στὴν περιοχὴ τῶν Θεσπιῶν τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἰδιαίτερα λατρευόταν ὁ Ἔρως. Ὁ Νάρκισσος ἐρωτεύτηκε τὸ εἴδωλό του στὸν καθρέφτη τοῦ νεροῦ καὶ ἀποσβολώθηκε ἢ αὐτοκτόνησε ἀπὸ τὸν

ἀνεκπλήρωτο ἔρωτα.[532] Ἔτσι βγῆκε τὸ λουλούδι ποὺ καὶ σήμερα τὸ λένε νάρκισσο, μιὰ λέξη ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ λέξη «νάρκη».

Μιὰ ἄλλη μορφὴ ποὺ θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ συγχυστῆ μὲ τὸν Ὑάκινθο καὶ νομιζόταν[533] σὰν ἀγαπημένος νέος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦταν ὁ Ὑμέναιος, ποὺ εἶχε αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν κραυγὴ «ὑμήν», μιὰ μελωδικὴ ἐπωδὸ τῶν τραγουδιῶν τοῦ γάμου. Ἡ λέξη δήλωνε ἐπίσης τὴν παρθενιὰ τῶν κοριτσιῶν, τὸ «ἄνθος» τους, ὅπως λεγόταν μεταφορικά.[534] Ὑπῆρχαν σχετικὰ περισσότερες ἀπὸ μία ἱστορίες,[535] γιὰ τὸ πῶς πέθανε ὁ ὡραῖος Ὑμέναιος στὸ νυφικὸ θάλαμο. Λέγαν ἐπίσης[536] πὼς ἀκολούθησε μὲ ροῦχα κοριτσίστικα τὴν ἐρωτευμένη παρθένα, μὲ τὴν ὁποία θά 'κανε τὸ γάμο του. Ὁ ἑρμαφροδιτισμὸς τοῦ νέου θεοῦ φαίνεται νὰ ἐκφράζῃ τὴν κατάσταση ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο καὶ ποὺ μ' αὐτὸν τέλειωνε, τόσο γιὰ τ' ἀγόρια ὅσο καὶ γιὰ τὰ κορίτσια: μιὰ κατάσταση ὁλόανθη καὶ καταδικασμένη στὸ μαρασμό, ποὺ συνδέει τὸν Ὑμέναιο ὄχι μόνο μὲ τὸν Ὑάκινθο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Ἄδωνιν.

3
ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΡΩΤΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ

Στοὺς γιοὺς τοῦ Ἑρμοῦ λογαριαζόταν ἐπίσης ὁ μεγάλος φαλλικὸς θεὸς τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀρκαδίας, ἕνας θεὸς μὲ κέρατα καὶ πόδια τράγου, ποὺ τὸν λέγαν Πᾶνα. Μιὰ παρόμοια ἱστορία σὰν τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀπόλλωνος στὸν βασιλιὰ Ἄδμητο στὴ Θεσσαλία λεγόταν καὶ γιὰ τὸν Ἑρμῆ.[537] Στὴν ἐρωτικὴ ἱστορία ποὺ περιπλεκόταν ἐδῶ ἀναφέρεται ἐπίσης τὸ ὄνομα Δρύοψ, ὅπως στὴν ἱστορία τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὴ Δρυόπη, ποὺ τὴν ἀκούσαμε ἤδη. Ἡ περιοχὴ τῆς δράσης τοῦ Ἑρμοῦ βρισκόταν στὴν Ἀρκαδία. Ἐδῶ ἔβοσκε τὰ πρόβατα ἑνὸς θνητοῦ, ὥσπου ἐρωτεύτηκε μιὰ Νύμφη, τὴ «Νύμφη τοῦ Δρύοπος». Δὲν λέγεται ἐμφαντικὰ ὅτι ὁ Δρύοψ ἦταν ὁ θνητὸς κύριός του, ἀλλὰ ἔτσι φαίνεται νὰ συνέβαινε. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ἑρμοῦ ἐκπληρώθηκε καὶ γεννήθηκε ἕνα παιδὶ - θαῦμα μὲ πόδια τράγου καὶ κέρατα, κάνοντας θόρυβο καὶ γέλια. Ἡ μητέρα του πετάχτηκε πάνω κι ἔφυγε, μόλις τὸ γέννησε. Τὸ παιδὶ ἔμεινε χωρὶς γυναίκα νὰ τὸ θηλάσῃ. Τόσο φοβήθηκε ἡ μάνα του βλέποντας τὸ ἄγριο τριχωτὸ πρόσωπο. Ὁ Ἑρμῆς πῆρε τὸ γιό του στὰ χέρια, τὸν τύλιξε μὲ τὸ δέρμα ἑνὸς λαγοῦ καὶ τὸν ἔφερε γρήγορα στὸν Ὄλυμπο. Τὸν ἔβαλε νὰ καθήσῃ πλάι στὸ Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ τοὺς τὸν παρουσίασε. Ὅλοι οἱ ἀθάνατοι χάρηκαν μαζί του καὶ πρὸ πάντων ὁ Διόνυσος. Τὸν ὀνόμασαν Πᾶνα, γιατὶ ὅλοι εὐχαριστήθηκαν.

Ἡ λέξη «πᾶν» θεωρήθηκε ἀργότερα πὼς ἐκφράζει τὸ σύμπαν, ἂν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Πανὸς — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνήχηση — δὲν ἔχει ἄλλη σχέση μὲ τὴ λέξη «πᾶν». Ἡ ἱστορία τῆς γέννησης, ποὺ μόλις πιὸ πάνω διηγηθήκαμε, φανερώνει πὼς ὁ Πὰν ἀνῆκε στὴ νεώτερη γενεὰ τῶν θεῶν. Θὰ θυμᾶται κανεὶς πὼς κάθε γενεὰ θεῶν ἔπρεπε νὰ εἶχε τὸν Πᾶνα της, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι στὸ σπήλαιο τοῦ Διὸς βρισκόταν ἕνας Πάν, ποὺ τὸν βοηθοῦσε ἐναντίον τῶν Τιτάνων ἢ ἐναντίον τοῦ Τυφῶνος, καθὼς καὶ ἕνας Πὰν μαζὶ μὲ τὸν Ἀρκάδα, τὸ γιὸ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Καλλιστοῦς. Ὁ μεγάλος μας ποιητὴς καὶ μυθοποιὸς Αἰσχύλος[538] διέκρινε δυὸ Πᾶνες: ἕνα γιὸ τοῦ Διός, τὸν δίδυμο ἀδελφὸ τοῦ Ἀρκάδος, κι ἕνα γιὸ τοῦ Κρόνου. Ἡ διάκριση δύο Πανῶν ἐκφράζεται, ἀνάλογα μὲ τὸν πατέρα, μὲ σύνθετα ὀνόματα, ὅπως Τιτανοπάν, Διοπάν, Ἑρμοπάν, ἢ Αἰγιπὰν σὲ περίπτωση ποὺ δὲν θέλανε νὰ τοῦ ἀναγνωρίσουν γονεῖς. Στὴ συνοδεία τοῦ Διονύσου ἢ σὲ παραστάσεις μὲ σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἄγρια φύση δὲν ἐμφανιζόταν μόνο ἕνας μεγάλος Πάν, ἀλλὰ καὶ Πανίσκοι, μικροὶ Πᾶνες, στὸν ἴδιο ρόλο μὲ τοὺς Σατύρους, γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ μιλήσουμε πιὸ κάτω. Ἡ ὁμοιότητα μὲ τοὺς Σατύρους, ποὺ ἦσαν πρῶτα πολυάριθμοι, συνετέλεσε στὴ διάσπαση καὶ στὴν πολυμορφία τοῦ θεοῦ Πανός, ὁ ὁποῖος ἀρχικὰ ἦταν ἴσως μόνο ἕνας δίδυμος ἀδελφός, ποὺ συμπλήρωνε τὸ ἄλλο μισὸ ἑνὸς ἀνδρικοῦ ζευγαριοῦ θεῶν.

Θ' ἀναγνωρίσουμε τὶς ἰδιότητες τοῦ Πανός, ποὺ ἤδη συναντήσαμε σὲ πολλὲς μικρὲς ἱστορίες: τὸ σκοτεινό, τρομαχτικό, φαλλικό, μὰ ὄχι πάντα κακό. Μποροῦσε βέβαια νὰ εἶναι κακός, ὅταν κάποιος τοῦ 'κοβε τὸν μεσημεριάτικο ὕπνο του.[539] Ὁ Πὰν ἔσερνε τὸ χορὸ τῶν Νυμφῶν μέσα στὴ νύχτα, ἔφερνε τὸ πρωὶ καὶ κοίταζε πέρα ἀπὸ τὶς βουνοκορφές.[540] Διηγόνταν γι' αὐτὸν κάποιες ἐρωτικὲς ἱστορίες,[541] ὅπου κυνηγοῦσε Νύμφες, μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία συνήθως ποὺ εἶχε ὁ Ἀπόλλων κυνηγώντας τὴ Δάφνη: Ἡ Νύμφη Πίτυς μεταμορφώθηκε σὲ πεύκη, ἡ Σῦριγξ σὲ καλάμι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Πὰν ἔφτειαξε τὴ «σύριγγα», τὸν ποιμενικὸ αὐλό, μὲ μιὰ σειρὰ τρύπες. Ἡ Ἠχώ, καταδιωγμένη ἀπὸ τὸν Πᾶνα, ἔγινε ἦχος, ἀντίλαλος. Ὁ ξεχωριστὸς ἔρωτας τοῦ Πανὸς ἦταν ἡ Σελήνη. Σχετικὰ διηγόνταν[542] πὼς ἡ θεὰ Σελήνη δὲν ἤθελε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν σκοτεινὸ θεό. Ὁ Πᾶν ντύθηκε μὲ ἄσπρη προβιὰ κι ἔτσι παράσυρε τὴν ἀγαπημένη του κοντά του. Τὴν ἔβαλε πάνω στὶς πλάτες του. Δὲν εἶναι βέβαιο ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ χρησιμοποίησε αὐτὴ τὴ μεταμόρφωση, γιὰ νὰ παίξῃ τὸ ρόλο τοῦ εὐτυχισμένου ἐραστῆ κοντὰ σὲ μιὰ θεά, ἡ ὁποία πολλὲς φορὲς ἀφήνει τὸ σκοτάδι νὰ τὴν τυλίγῃ.

4

Ο ΠΡΙΑΠΟΣ

Πῶς λέγαν τὸ θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο συχνὰ ἀνάφεραν πὼς ἦταν πατέρας καὶ γιὸς τοῦ Ἑρμοῦ;[543] Δὲν μποροῦμε νὰ τὸν ἐπισημάνωμε μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, γιατὶ διασώθηκε μόνο ἕνα σπασμένο κομμάτι ἀπὸ τὰ λόγια τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ μᾶς μιλοῦσε σχετικά. Ὁ Ἑρμῆς παρουσιαζόταν — κι αὐτὸ τ' ἀκούσαμε ἤδη — σὰν σύζυγος καὶ γιὸς μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας θεᾶς, στὴν ἰδιότητά του σὰν φαλλικὸς θεός. Κι ἕνας ἄλλος ἐπίσης φαλλικὸς θεὸς μποροῦσε νὰ παίζη αὐτοὺς τοὺς δυὸ ρόλους: τὸ ρόλο τοῦ γεννήτορα καὶ τὸ ρόλο τοῦ ἀντρικοῦ βλασταριοῦ. Ὅταν ὁ Ἑρμῆς ἐθεωρεῖτο πατέρας, τότε ἐκεῖνος ἦταν ὁ γιός. Ἂν λέγαμε γιὸ τὸν Ἑρμῆ, τότε θὰ 'πρεπε ὁ ἄλλος νὰ παίρνη τὴ θέση τοῦ πατέρα. Αὐτὸ ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στὴ σχέση τῆς Μεγάλης Μητρὸς πρὸς τὸν ἀνδρικὸ σύντροφό της, ποὺ τὸν γέννησε, τὸν πῆρε σύζυγο καὶ μετὰ τὸν ξαναγέννησε.

Στὴν παραπάνω ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ὁ ἄλλος πρέπει νὰ ἦταν μὲ κάθε πιθανότητα ὁ Πρίαπος, ὁ φαλλικὸς θεὸς τῶν πόλεων Πρίαπος καὶ Λάμψακος στὸν Ἑλλήσποντο, στὰ σημερινὰ Δαρδανέλλια. Τὸν συναριθμοῦσαν καὶ στὰ παιδιὰ τοῦ Ἑρμοῦ[544] καὶ ὑποστήριζαν[545] πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ Ἑρμαφρόδιτος. Μητέρα του λέγαν πὼς ἦταν ἡ Ἀφροδίτη, πατέρας του συνήθως ὁ Διόνυσος, ἂν ὄχι ὁ Ἄδωνις ἢ ὁ ἴδιος ὁ Ζεύς.[547] Ἡ σχετικὴ μὲ τὴ γέννηση τοῦ Πριάπου διήγηση, μεταπλασμένη, εἶναι ἐκείνη τῆς γέννησης τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ Πανός. Ἦταν ἡ ἱστορία μιᾶς κακῆς γέννας.[548] Ἡ Ἀφροδίτη εἶχε γεννήσει ἕνα παιδὶ δύσμορφο — μὲ μεγάλη γλῶσσα, πελώρια κοιλιὰ καὶ δυσανάλογο φαλλό, ποὺ ἔβγαινε στὸ πίσω του μέρος, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Φάνητος. Ἡ Ἀφροδίτη πέταξε τὸ παιδὶ ἀπὸ πάνω της, τὸ ἐγκατέλειψε καὶ τὸ ἀρνήθηκε. Σὰν αἰτία τῆς τερατογονίας αὐτῆς θεωροῦσαν τὸ φθόνο τῆς Ἥρας ἢ τὴ ζήλεια της — ἕνα φθηνὸ κι ὄχι τόσο ἀρχαῖο μοτίβο. Ἕνας βοσκὸς βρῆκε τὸ νεογέννητο τέρας κι ἀμέσως κατάλαβε ὅτι ἡ παράξενη θέση τοῦ φαλλοῦ του — ὄχι μόνο τὸ φαλλικὸ χαρακτηριστικό, ἀλλὰ ὁ ἑρμαφροδιτισμὸς τοῦ τέρατος — θὰ 'φερνε εὐφορία στὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα.

Ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ ἄλλες θεότητες μὲ παρατονισμένο, μὲ ἀποκλειστικὰ φαλλικὸ χαρακτήρα, ποὺ ἔφερναν τὴν γέννηση καὶ τὴν εὐφορία, ὅπως εἶναι ὁ Ὀρθάνης, ποὺ τὸν λέγαν καὶ γιὸ τοῦ Ἑρμοῦ,[549] ὁ Κονίσαλος (ἀνεμοστρόβιλος), ὁ Τύχων. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἑλλησποντικοῦ Πριάπου περιορίστηκε σὲ μᾶς σὲ ἀλλόκοτο θεὸ τῶν κήπων, σὰν σκιάχτρο τῶν πουλιῶν. Τοῦ 'λεγαν αἰσχρολογίες, τοῦ 'φτειαχναν κωμικὲς σκηνὲς καὶ διηγόνταν[550] πὼς θέλησε νὰ ἐπιτεθῇ στὴν κοιμισμένη Ἑστία — τὴ ρωμαϊκὴ Vesta — καὶ προδόθηκε ἀπὸ τὸ γκάρισμα ἑνὸς γαϊδάρου. Γνωστὲς ἦσαν οἱ θυσίες γαϊδάρων ποὺ τοῦ 'καναν στὴν πατρίδα του. Στὴ μικρασιατικὴ Βιθυνία λέγαν[551] πὼς ἦταν ἕνας πολεμικὸς θεός, ἕνας ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες ἢ τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους. Ἀπὸ τὴν Ἥρα πῆρε νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὸ μικρὸ Ἄρη. Πρῶτα τὸν ἔκαμε τέλειο χορευτὴ καὶ κατόπιν πολεμιστή. Ἔτσι ὁ Πρίαπος ἀνῆκε κάποτε στοὺς φαλλικοὺς ἢ μισοζωώδεις ἐκπαιδευτὲς τῶν θεῶν, στὴν ὁμάδα τοῦ Κηδαλίωνος καὶ τοῦ Χείρωνος, τοῦ Σιληνοῦ, ἐκπαιδευτῆ τοῦ Διονύσου, καὶ τοῦ Παλλάδος, ἐκπαιδευτῆ τῆς Ἀθηνᾶς. Αὐτοὺς ὅλους τοὺς συναντήσαμε ἢ θὰ τοὺς συναντήσουμε.

5

ΝΥΜΦΕΣ ΚΑΙ ΣΑΤΥΡΟΙ

Οἱ Νύμφες ἐμφανίστηκαν στὶς ἱστορίες ποὺ μιλοῦσαν γιὰ μεγάλες θεότητες. Στὴν περίπτωση τοῦ Ἑρμοῦ ἔχουμε νὰ διηγηθοῦμε γι' αὐτὲς τόσα, ὅσα πουθενὰ ἀλλοῦ. Ἀπὸ ὅλους τοὺς θεούς, ὁ Ἑρμῆς ἦταν ὁ μόνος γιὸς νύμφης ποὺ εἶχε μόνιμη θέση στὸν Ὄλυμπο. Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς εἶχε ἀντίκτυπο στὸ στενὸ καὶ μόνιμό του δεσμὸ μὲ τὶς θεὲς ποὺ ὀνομάζονταν Νύμφες. Αὐτὸς ὁ δεσμὸς πρέπει νὰ στάθηκε ἡ αἰτία ποὺ ἡ μεγάλη θεά, τὴν ὁποία προσφωνοῦσαν μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνόματά της ὡς Μαῖα, ἀναγκάστηκε, ὡς μητέρα τοῦ Ἑρμοῦ, νὰ ἀγνοήσῃ ἢ νὰ κρύψῃ τὴν πραγματικὴ της μορφή.

Ἡ λέξη Νύμφη δηλώνει ἕνα θηλυκὸ ὄν, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἄντρας γίνεται «νυμφίος», δηλαδὴ εὐτυχισμένος, καὶ φτάνει στὸ σκοπὸ τοῦ ἀνδρισμοῦ του. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἀποδινόταν σὲ μιὰ μεγάλη θεὰ καὶ σ' ἕνα θνητὸ κορίτσι. Σὲ περίπτωση ποὺ λέγαν πὼς ἕνα ὂν εἶναι Νύμφη, καὶ ὅταν ἀκόμα ἡ ἴδια ὀνομαζόταν ἐμφαντικὰ «θεὰ» καὶ «κόρη τοῦ Διός», αὐτὸ δὲν σήμαινε πὼς ἡ Νύμφη εἶχε κιόλας τὴν αἰωνιότητα τῶν μεγάλων θεῶν.

Αἰώνιες ἦσαν π.χ. οἱ Νηρηίδες, ποὺ συγγένευαν μὲ τὶς Νύμφες, αἰώνιες ὅπως τὸ στοιχεῖο τους, ἡ θάλασσα. Ἐκεῖνες ἀπὸ τὶς Νύμφες τῶν νερῶν — Ναϊάδες ἢ Ναΐδες — ποὺ ἀνῆκαν σὲ πηγὲς κι ὄχι σὲ πολλὰ νερά, ζοῦσανε τόσο ὅσο καὶ οἱ ἴδιες οἱ πηγές. Λιγότερες ἦσαν οἱ Νύμφες ποὺ συνδέονταν μὲ λιβάδια καὶ δάση, ἰδιαίτερα μὲ μοναχικὰ δέντρα, ὅπως εἶναι οἱ Δρυάδες ἢ Ἁμαδρυάδες. Πέθαιναν μαζὶ μὲ τὶς δρῦς τους. Ὑπῆρχε[552] ἕνας παλιὸς ὑπο-

λογισμὸς γιὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῶν Νυμφῶν: «Ἐννιὰ φορὲς ὅσο ζοῦν οἱ ἄνθρωποι ζῇ ἡ φλύαρη καρακάξα, τὸ ἐλάφι ζῇ τόσο ὅσο τέσσερεις καρακάξες, τρεῖς φορὲς ὅσο ἕνα ἐλάφι φτάνει τὸ κοράκι, ἐννιὰ φορὲς ὅσο ζῇ τὸ κοράκι ζῇ ὁ φοίνικας, καὶ δέκα φορὲς ὅσο ζῇ ὁ φοίνικας ζοῦν οἱ καλλίκομες Νύμφες, οἱ κόρες τοῦ Διός».

Τὰ ἴδια ἀκούσαμε[553] ἤδη στὴ διήγηση γιὰ τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὸν Ἀγχίση, ὅπου ἡ μεγάλη θεὰ ἐμπιστεύτηκε τὸ θνητὸ γιό της στὶς Νύμφες τῆς Ἴδης — στὶς θεὲς μὲ τοὺς βαθιοὺς κόρφους — γιατὶ οἱ Νύμφες θήλαζαν τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωες, ἀντιπρόσωποι καὶ σωσίες τῶν μητέρων τους.

«Οἱ Νύμφες δὲν εἶναι οὔτε ἄνθρωποι οὔτε ἀθάνατες», λέει μιὰ διήγηση. «Ζοῦνε πολύ, τρέφονται μὲ ἀμβροσία καὶ σέρνουν τὸ χορὸ μὲ τοὺς θεούς. Μαζί τους κάνουν ἔρωτα οἱ Σιληνοὶ καὶ ὁ Ἑρμῆς στὶς γωνιὲς τῆς ὄμορφης σπηλιᾶς. Πεῦκα, ἔλατα καὶ δρῦς ἄρχιζαν καὶ μεγάλωναν στὴ γέννησή τους καὶ ζοῦσαν καὶ μεγάλωναν ὅσο ζοῦσαν κι αὐτές. Δυνατὰ εἶναι τὰ δέντρα. Τὰ λένε θεϊκὰ ἄλση καὶ οἱ θνητοὶ δὲν τολμοῦν νὰ τ' ἀγγίξουν μὲ πέλεκυ. Ἀλλὰ ὅταν ἡ μοίρα τοὺς φέρνη τὸ θάνατο, τὰ ὄμορφα δέντρα πρῶτα μαραίνονται, χάνουν τὴ φλούδα τους, σπάζουν τὰ κλαδιά τους κι ἔτσι ἡ ψυχὴ τῶν Νυμφῶν τους χάνει τὸ φῶς τοῦ ἥλιου».

Ἐδῶ φαίνεται τὸ πῶς οἱ Νύμφες συνδέθηκαν μὲ τὰ δέντρα τῶν θεϊκῶν ἀλσῶν. Προπάντων, συνδεθήκανε μὲ δέντρα ποὺ συμπαθοῦσε μιὰ μεγάλη θεὰ καὶ οἱ συμφορές τους — ἔτσι λέγαν[554] — προξενοῦσαν καὶ στὴν ἴδια τὴ θεὰ πόνο.

Καὶ στὰ πιὸ παλιὰ χρόνια καὶ ἀργότερα ἐμφανίζονταν οἱ Νύμφες αὐθυπόστατες: μὲ ὡραῖο πρόσωπο, ντυμένες μὲ μακριὰ φορέματα, τὶς περισσότερες φορὲς τρεῖς μαζί, μὲ ὁδηγό τους τὸν Ἑρμῆ. Βασικὰ φαίνεται νὰ εἶναι τρεῖς — ὅσες οἱ Χάριτες καὶ οἱ ἄλλες θηλυκὲς τριάδες, ποὺ κι αὐτές, ὅπως οἱ Νύμφες, ἔφτειαχναν τὴ χαμένη μορφὴ μιᾶς μεγάλης τρισυπόστατης θεᾶς. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῆ καὶ γιὰ τὶς ἴδιες τὶς Νύμφες. Ὁ μόνιμος συνοδός τους Ἑρμῆς ἦταν ὁ τέταρτος ἄρρην δίπλα στὴ θηλυκὴ τριάδα. Οἱ Σιληνοί, ποὺ τοὺς ἀναφέραμε πιὸ πάνω, ἀντιπροσώπευαν μὲ τὴν ἴδια σχέση τὸ ἀνδρικὸ στοιχεῖο. Τέτοιο ὄντα — ἀρχικὰ βέβαια ἄντρες, ποὺ μὲ χοροὺς καὶ γιορτὲς ἀποτελοῦσαν τοὺς φαλλικοὺς συνοδοὺς τῆς μεγάλης θεᾶς — σὲ μιὰ διάλεκτο τῆς ἀρχαίας Πελοποννήσου ὀνομάζονταν Σάτυροι. Ὁ χαρακτήρας αὐτὸς σχετιζόταν μὲ τὴν καλοζωία καὶ τὴ συνέπειά της: τὸν ἐρωτισμό. Ἡ ὀνομασία τους αὐτὴ ἦταν γενική. Οἱ «τράγοι» στὸν ἴδιο ρόλο ἢ οἱ

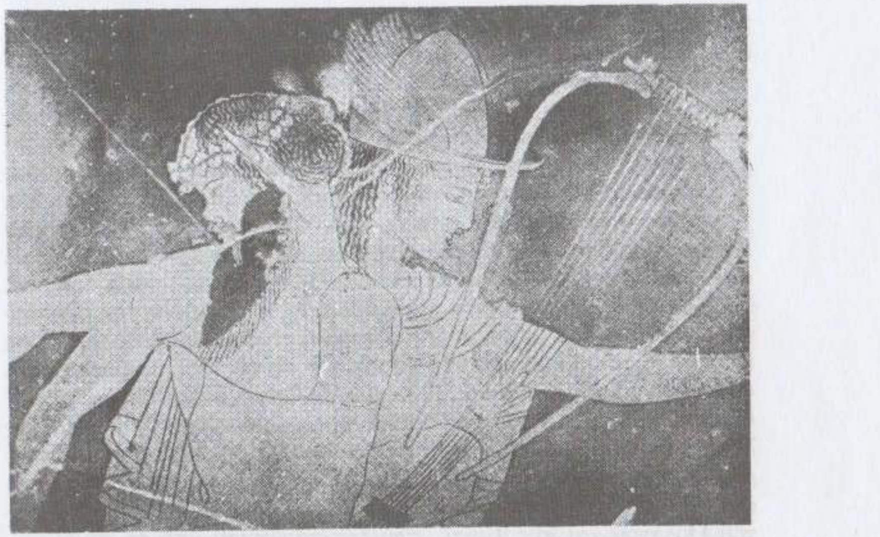

31. Ὁ Ἑρμῆς μ' ἕνα Σιληνὸ ποὺ παίζει λύρα, 5ος αἰ.

ἄντρες μὲ δέρμα τράγου ἢ — στὶς διηγήσεις καὶ παραστάσεις — οἱ συμπαῖκτες τῶν Νυμφῶν μὲ παρόμοια μορφὴ ὀνομάζονταν Σάτυροι. Ἡ λέξη Σιληνὸς ἀναφερόταν σὲ τέτοιους χορευτές, ποὺ στὸν ἴδιο ρόλο εἶχαν οὐρὰ ἀλόγου. Οἱ Σιληνοὶ παρουσιάζονταν μὲ τὶς ἴδιες δικαιοδοσίες ὅπως οἱ Σάτυροι, σὰν θεϊκὴ ὁμάδα, μὲ μυτερὰ αὐτιά, μὲ ὁπλὲς καὶ ἀλογοουρές. Εἶχαν ἐπίσης ἀνθρωποφαλλικὴ μορφή, μὲ πλακουτσωτὰ πρόσωπα καὶ χυδαίους τρόπους. Μᾶς διηγοῦνται κιόλας γιὰ ἕνα Σάτυρο ξεχωριστά,[555] ποὺ καταπίεζε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀρκαδίας καὶ τὸν σκότωσε ὁ Ἄργος, ποὺ ἔβλεπε τὰ πάντα, ἢ ἐπίσης γιὰ ἕνα Σιληνὸ ποὺ ἦταν ὁ δάσκαλος τοῦ Διονύσου. Γιατὶ σ' αὐτὸν τὸν θεὸ συμπεριλήφθηκαν ὅλοι οἱ ἄλλοι: Σάτυροι καὶ Σιληνοί, εἴτε ἦσαν ἄνθρωποι εἴτε θεοί. Κι οἱ θεϊκοὶ Σάτυροι ἢ Σιληνοὶ πεθαίνουνε.[556] Στὴ Μικρασία διηγοῦνται γιὰ ἕνα Σιληνό, ποὺ μεθυσμένος πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ ἀποκάλυψε βαθιὲς σοφίες· λένε γιὰ ἕναν ἄλλον ἐπίσης, μὲ τ' ὄνομα Μαρσύας, ποὺ ἦταν τόσο ἀνόητος, ὥστε θέλησε νὰ συναγωνιστῆ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα στὴ μουσική. Ὁ Μαρσύας νικήθηκε, βέβαια, κι ἔβγαλε τὸ τριχωτὸ δέρμα του. Δὲν πρόκειται γιὰ κάτι τὸ τρομα-

χτικό, ἂν σκεφτοῦμε πῶς ἡ ζωώδης περιβολὴ ἀποτελεῖ μονάχα τὴν ἐξωτερικὴ μάσκα.

Νὰ εἰποῦμε περισσότερα γιὰ τοὺς «ἀνώφελους, ἀπίθανους μηχανορράφους Σατύρους» — ἔτσι τοὺς θεωροῦσαν ἀπὸ τότε[557] — εἶναι πραγματικὰ περιττό. Ἀγαποῦσαν τὶς Νύμφες χωρὶς νὰ τιμωροῦνται γι' αὐτό, ἐνῶ κάτι τέτοιο ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνο γιὰ τοὺς κοινοὺς θνητούς: π.χ. τὸ ὡραῖο ἀγόρι ὁ Ὕλας ἐξαφανίστηκε βγάζοντας νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι. Τὸ τράβηξε μέσα στὸ νερὸ ἡ Νύμφη τοῦ νεροῦ καὶ τὸ φεγγαρόφωτο,[558] ἢ μιὰ τριάδα ἀπὸ Νύμφες, ἀπὸ «καταστροφικὲς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους θεές, ποὺ ζοῦνε στὸ ὕπαιθρο».[559] Στὴ γλώσσα μας ὑπάρχει ὁ Νυμφόληπτος, «ἕνας ποὺ πῆραν οἱ Νύμφες», τὸν ὁποῖο οἱ Λατίνοι ὀνόμαζαν lymphaticus, λέξη στὴν ὁποία τὸ «lympha» εἶναι μιὰ ἀπόδοση τῆς «νύμφης» μὲ τὴ σημασία τοῦ νεροῦ, ἢ ἀκόμα lunaticus, δηλαδὴ σεληνιαζόμενο. Αὐτὴ ἡ τελευταία χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ δηλώση τοὺς περιοδικὰ ἢ ἐλαφρὰ βλαμμένους στὸ μυαλό, ἢ ποὺ ἐθεωροῦντο σὰν θύματα τῶν νυμφῶν. Σὲ ξεχωριστὴ σχέση μὲ τὸ ἀνθρώπινο γένος βρίσκονταν οἱ Μελίες. Αὐτὲς ὅμως ἦσαν παιδιὰ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας, ποὺ ξεπετάχτηκαν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ ἀκρωτηριασμένου πατέρα. Γι' αὐτὴ τὴν ξεχωριστὴ σχέση τους θὰ κάνουμε λόγο στὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI

Ὁ Ποσειδῶν καὶ οἱ γυναῖκες του

Μετὰ ἀπὸ τὶς ἱστορίες γιὰ τὸ Δία καὶ τὶς συζύγους του, γιὰ τὶς κόρες καὶ τοὺς γιούς του — ποὺ ἄλλωστε δὲν μιλήσαμε γιὰ ὅλους: ἀκολουθοῦν οἱ ἱστορίες γιὰ τὸν Διόνυσο, ἀφοῦ οἱ σχετικὲς μὲ τὸν Ἡρακλέα ἀνήκουν στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους — θ' ἀκούσουμε τώρα γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Διὸς Ποσειδῶνα καὶ γιὰ τοὺς γάμους ποὺ γιόρτασε.

Μόνο ἕνας γάμος ἔχει τὴ σημασία τῶν γάμων τοῦ Διός, οἱ ὁποῖοι θεμελίωσαν καὶ στερέωσαν τὴν κυριαρχία του κι ἔτσι φέρανε τὴν τελικὴ τάξη στὸν κόσμο: ὁ γάμος μὲ τὴν Ἀμφιτρίτη, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ποσειδῶν ἔκαμε γυναίκα του τὴ θάλασσα κι ἔγινε κυρίαρχός της. Στὴν ἱστορία μὲ τὴν Ἁλία δὲν ἦταν ἀκόμα ὁ αναγνωρισμένος κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Ὁ σύνδεσμός του μὲ τὴ Δήμητρα, ποὺ τὸν ἐμφανίζει ὡς «σύζυγο τῆς θεᾶς Δᾶ» μὲ τὸ ὄνομα Ποσειδῶν ἢ Ποτειδᾶν, προϋποθέτει μιὰν ἀρχαιότερη στενὴ σχέση

του μὲ τὴν ξηρά. Ἂν ἡ ἴδια ἡ συλλαβὴ «Δᾶ» στὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ δὲν ἦταν συντομώτερη μορφὴ τοῦ ὀνόματος τῆς Δήμητρος μὲ τὴ σημασία τῆς «γῆς», τότε ἡ προσωνυμία Γαιήοχος, «σύζυγος τῆς γῆς», θὰ σήμαινε τὸ ἴδιο γιὰ τὸν Ποσειδῶνα. Οἱ διηγήσεις δείχνουν τὸν ὁρμητικὸ σύζυγο, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπηρετοῦσε ἀποκλειστικὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ ἀποκλειστικὰ φαλλικὰ ὄντα, οὔτε ἦταν ἕνας ὑπέρτατος κυρίαρχος ὅπως ὁ Ζεύς. Ἡ πατρική του ἰδιότητα — γιατὶ τὸν λέγαν ἐπίσης καὶ Πατέρα[560] — βρισκόταν ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δύο: ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἦταν ὁ ὑπηρέτης τῆς Μεγάλης Μητρὸς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ Ὀλύμπιος Πατέρας, ὁ ὁποῖος μάλιστα τὸν καιρὸ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς θεμελίωσης τῆς κυριαρχίας του τοῦ ἔμοιαζε. Ὁ Ποσειδῶν ἔμεινε ὁ σκοτεινὸς πατέρας πλάι στὸν οὐράνιο ἀδελφό του, συνδεδεμένος περισσότερο καιρὸ καὶ βαθύτερα μὲ μορφὲς ζώων. Σ' αὐτὸν ταίριαζε τελικὰ καλύτερα ἡ θάλασσα σὰν περιοχὴ κυριαρχίας. Ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο σκοτεινὸς ὅπως ὁ Ἅδης, ὁ θεὸς τοῦ κάτω κόσμου, ὁ τρίτος ἀνάμεσα στ' ἀδέλφια του καὶ ὁ σκοτεινότερος μπροστὰ στὸ Δία, ἀπὸ τότε ποὺ αὐτὸς κυριαρχοῦσε μόνο ἐκεῖ ψηλά.

Ὁ Ποσειδῶν μὲ μεγαλοπρέπεια κρατᾶ σὲ πολὺ γνωστὲς παραστάσεις τὸ σημάδι τῆς κυριαρχίας του στὴ θάλασσα, τὴν Τρίαινα. Ἡ συγκρατημένη ἀγριότητά του καὶ ὁ ἀπειλητικὸς θυμός του ἦταν τὸ ἴδιο κλασσικά.

1

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕ ΜΟΡΦΗ ΚΡΙΑΡΙΟΥ

Ἡ ἱστορία γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ποσειδῶνος περιέχει τὸ σύνδεσμο τοῦ θεοῦ μὲ δύο ζῶα τῆς ξηρᾶς: μὲ τὸ πρόβατο καὶ τὸ ἄλογο. Οἱ θεότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μεσόγειο, πρὶν πάρουν τὴ μορφὴ ἀλόγου, ἔμοιαζαν μὲ κριούς. Ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο ζῶα τὸ ἄλογο ἦρθε ἀπὸ τὸ βορρά. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐμφανίστηκαν παλαιότερα καὶ οἱ δύο μὲ μορφὴ κριῶν. Ὁ πρῶτος βέβαια στὴν ἰδιότητά του σὰν γεννήτορας θεὸς καὶ ὁ δεύτερος σὰν θεὸς τοῦ ἥλιου. Ἀπ' αὐτὰ μᾶς διασώθηκαν ἴχνη στὴ λατρεία, ἀλλὰ καμιὰ λεπτομερειακὴ διήγηση. Σὲ σχέση μὲ τὸν Ποσειδῶνα, ὁ ὁποῖος οἰκειοποιήθηκε τὸ ἄλογο σὰν ἱερό του ζῶο ὅσο κανένας ἄλλος θεός, ὑπάρχουν δύο ἱστορίες, ὅπου συναντοῦμε τὸ πρόβατο καὶ τὸ κριάρι.

Διηγοῦνται[561] ὅτι ἡ Ρέα, ἀφοῦ γέννησε τὸν Ποσειδῶνα, ἔκρυψε τὸ παιδὶ σ' ἕνα κοπάδι προβάτων σὲ μιὰ πηγὴ ποὺ τὴν λέγαν ἄ ρ ν α, δηλαδὴ πηγὴ τῶν προβάτων. Στὸν Κρόνο, ποὺ ἤθελε νὰ

καταπιῆ τὸ νεογέννητο, ἔδωσε ἕνα πουλαράκι, ὅπως καὶ ἀργότερα ἀντὶ τοῦ μικροῦ Διὸς τοῦ ἔδωσε μιὰ πέτρα. Ἡ ἱστορία εἶχε ἐπίσης κι αὐτὴ τὴ μορφή:[562] Ἡ Νύμφη τῆς πηγῆς, στὴν ὁποία ἡ Ρέα ἐμπιστεύτηκε τὸ παιδί, εἶχε τότε διαφορετικὸ ὄνομα. Ὅταν ὁ Κρόνος ζήτησε ἀπὸ τὴ Νύμφη τὸ γιό του, ἡ Νύμφη τοῦ ἀρνήθηκε πὼς τὸν εἶχε αὐτὴ κι ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε Ἄ ρ ν α, σὰν νὰ μὴν εἶχε νὰ κάνη αὐτὴ ἡ λέξη μὲ τὸ πρόβατο ἀλλὰ μὲ τὸ ρῆμα ἀρνοῦμαι. Αὐτὴ ὅμως ἡ μορφὴ εἶναι μεταγενέστερη καὶ λαθεμένη. Γιὰ τὸν Ποσειδῶνα λεγόταν καὶ ἡ παρακάτω ἱστορία, ὅπου γινόταν λόγος γιὰ τὸ γάμο του μὲ τὴ μορφὴ κριαριοῦ.

Ἡ νύφη, ποὺ ἡ διήγηση μᾶς παράδωσε μὲ τὴ μορφὴ τῶν ἡρωικῶν θρύλων,[563] ὀνομαζόταν Θεοφάνη. Ἐκείνη δηλαδὴ ποὺ «ἐμφανίζεται σὰν θεὰ» ἢ ποὺ «κάνει ἕνα θεὸ νὰ ἐμφανιστῆ». Ὁ πατέρας της, ὁ Βισάλτης, κυριαρχοῦσε στὴ Μακεδονία κι ἦταν[564] παιδὶ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Γαίας. Ἡ ὡραία Θεοφάνη εἶχε πολλοὺς μνηστῆρες. Ὁ Ποσειδῶν ὅμως τὴν ἔκλεψε καὶ τὴν ἔφερε σ' ἕνα νησί, ποὺ τ' ὄνομά του ἴσως σήμαινε «νησὶ τῶν κριαριῶν». Ὁ Ποσειδῶν μεταμόρφωσε τὴ νύφη σὲ προβατίνα καὶ τὸν ἑαυτό του σὲ κριάρι. Μάλιστα καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ τοὺς ἔκαμε πρόβατα. Ἔτσι, ὅταν ἦρθαν οἱ μνηστῆρες, τὸ ζευγάρι μποροῦσε νὰ κρύβεται. Τότε ἔκαμε τὸ γάμο του μεταμορφωμένος σὲ κριάρι. Ἀπὸ τὸ γάμο αὐτὸν γεννήθηκε τὸ κριάρι μὲ τὴ χρυσὴ προβιά, γνωστὸ σὰν «κριὸς μὲ τὸ χρυσόμαλλο δέρας», ποὺ μετέφερε ὁ Φρίξος στὴν Κολχίδα κι ἔγινε ἀφορμὴ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ὅλα τοῦτα ἀνήκουν ἀπόλυτα στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους.

2

Ο ΠΟΣΕΙΔΩΝ ΣΤΟΥΣ ΤΕΛΧΙΝΕΣ

Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση[565], ποὺ κάπως τὴν ἀγγίξαμε ὅταν μιλούσαμε γιὰ τοὺς Τελχῖνες, ἡ Ρέα ἔφερε τὸν νεογέννητο Ποσειδῶνα γιὰ ἀσφάλεια στοὺς πολυτεχνίτες καὶ χθόνιους πανάρχαιους κατοίκους τῆς Ρόδου. Ἡ Καφεῖρα, κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, θήλαζε ἐδῶ τὸν Ποσειδῶνα. Οἱ Τελχῖνες τοῦ 'φτειαξαν τὴν τρίαινα.[566] Δὲν μᾶς λέει κανεὶς πῶς αὐτὸς ὁ ζηλόφθονος λαὸς τὸν δίδαξε τὴν τέχνη του. Λόγος γίνεται γιὰ μιὰ ἀδελφὴ τῶν Τελχίνων ποὺ τὴν λέγαν Ἁλία, «θεὰ τῆς θάλασσας».

Ὅταν ὁ Ποσειδῶν ἔγινε ὥριμος ἄνδρας — ἔτσι λέει ἡ διήγηση — ἐρωτεύτηκε τὴν Ἁλία κι ἔκαμε μαζί της ἕξι γιοὺς καὶ μιὰ κόρη, τὴ Ρόδο, ἀπ' ὅπου πῆρε τ' ὄνομά του τ' ὁμώνυμο νησί. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ὅπου στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς Ρόδου εἶχαν βγῆ οἱ γίγαντες καὶ ὁ Ζεὺς εἶχε νικήσει τοὺς Τιτᾶνες. Τότε γεννήθηκε ἀπὸ τὴ θάλασσα στὰ Κύθηρα ἡ Ἀφροδίτη καὶ βρισκόταν στὸ δρόμο γιὰ τὴν Κύπρο. Οἱ ἐπηρμένοι καὶ βίαιοι γιοὶ τοῦ Ποσειδῶνος τὴν ἐμπόδισαν νὰ πατήση τὸ πόδι της στὴ Ρόδο. Γι' αὐτὸ ἡ θεὰ τοὺς τιμώρησε μὲ τρέλα, ὥστε φτάσανε στὸ σημεῖο νὰ ἐπιθυμήσουν καὶ νὰ θέλουν νὰ πλαγιάσουν μὲ τὴ μάνα τους. Οἱ ἐκβιαστὲς καταπίεζαν κιόλας τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ. Ὅταν ὁ Ποσειδῶν τὰ κατάλαβε αὐτὰ ὅλα, βύθισε τοὺς γιούς του κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, γιὰ τὴ ντροπὴ νὰ συμπεριφερθοῦν ἔτσι στὴ μάνα τους. Ἀπὸ τότε ὀνομάζονταν Θεοὶ ἢ Πνεύματα τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Ἁλία ἔπεσε στὴ θάλασσα κι ἔτσι ὀνομάστηκε Λευκοθέα, ἡ «λευκὴ θεά». Ἀπὸ τότε οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ τὴ λάτρευαν σὰν ἀθάνατη θεά.

Γιὰ τὴ Λευκοθέα θ' ἀκούσουμε μιὰν ἐντελῶς ἄλλη ἱστορία. Ἡ κόρη τῆς Ἁλίας Ρόδος δὲν ἦταν διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ Ρόδη, γιὰ τὴν ὁποία λέγανε πὼς κι αὐτὴ εἶχε μάνα τὴν Ἀφροδίτη ἢ τὴν Ἀμφιτρίτη. Καὶ τὰ τρία ὀνόματα — Ἁλία, Ἀφροδίτη, Ἀμφιτρίτη, ἀκόμα καὶ Καφεῖρα — χαρακτηρίζουν τὴν ἴδια μεγάλη θεά. Σὲ βόρεια νησιὰ τῆς Μεσογείου ἡ θεὰ τούτη ὀνομαζόταν Ἑκάτη, Καβειρώ, Δήμητρα, Καβειρία καὶ τὴ θεωροῦσαν μάνα τῶν Καβείρων.

3

Η ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ ΜΕ ΜΟΡΦΗ ΑΛΟΓΟΥ

Ἡ λέξη Δᾶ ἦταν ἕνα πανάρχαιο ὄνομα γιὰ τὴ Γᾶ, Γαῖα. Ἡ θεὰ αὐτὴ λεγόταν Δη-μήτηρ ἢ Δα-μάτερ, στὴν ἰδιότητά της σὰν «μητέρα τῆς γῆς», καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἰδιότητα εἶχε ἄντρα της τὸν Ποσειδῶνα. Καὶ οἱ δυὸ θεότητες σχετίζονταν μὲ μιὰ ὁρισμένη μορφὴ ζωῆς στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ τὰ προϊόντα της. Ἐπίσης σχετίζονταν μὲ τὰ δεδομένα ποὺ δέσποζαν στὴ μορφὴ αὐτὴ τῆς ζωῆς καὶ δημιούργησαν κάπως τὴν ἀγροτικὴ ζωή: ἡ θεὰ σχετίζεται μὲ τὸ σπόρο — ὑπῆρχαν σχετικὰ ἱερὲς ἱστορίες, ποὺ θὰ τὶς διηγηθοῦμε — καὶ ὁ θεὸς μὲ τὸ ἄλογο ἀπὸ τότε ποὺ αὐτὸ τὸ ζῶο ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα. Στὸ γαμικὸ σύνδεσμό της μὲ τὸ Δία ἡ Δήμητρα ἔμοιαζε μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα Ρέα, ποὺ γέννησε τὴν Περσεφόνη μὲ τὸν ἴδιο της τὸ γιὸ καὶ κάνοντας αὐτὸ ξαναγέννησε τὸν ἑαυτό της — ἕνα μυστήριο γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν λέγονταν φανερὰ πολλά. Στὸ σύνδεσμό της μὲ τὸν Ποσειδῶνα ἡ γῆ ἦταν ἐκείνη ποὺ γεννοῦσε τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ γι' αὐτὸ μποροῦσε νὰ μεταμορφώνεται σὲ στάχυ ἢ σὲ φοράδα.

Λέγαν[567] πὼς ἡ Δήμητρα ἀναζητοῦσε τὴν κλεμμένη κόρη της,

ὅταν ὁ Ποσειδῶν ἄρχισε νὰ τὴν καταδιώκη μ' ἐρωτικοὺς σκοπούς. Ἡ θεὰ μεταμορφώθηκε σὲ φοράδα κι ἀνακατεύτηκε μὲ τ' ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ Ὀνκίου ποὺ 'βοσκαν. Ὁ Ποσειδῶν κατάλαβε τὸ τέχνασμα κι ἑνώθηκε μὲ τὴ Δήμητρα παίρνοντας τὴ μορφὴ ἀλόγου. Ὀργισμένη ἡ θεὰ ἔγινε Ἐρινύς, ἐκδικητικὴ θεά. Ὀνομαζόταν ἐπίσης Δήμητρα Ἐρινύς, μέχρι ποὺ ξεπλύθηκε ἀπὸ τὴν ὀργὴ στὸν ποταμὸ Λάδωνα καὶ πῆρε ἀπὸ τότε τ' ὄνομα Λουσία. Ἡ Δήμητρα γέννησε στὸν Ποσειδῶνα μιὰ κόρη, ποὺ τὸ ὄνομά της δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἀκουστῆ ἔξω ἀπὸ τὰ μυστήρια. Ἐπίσης γέννησε τὸ γνωστὸ ἄλογο Ἀρίωνα μὲ τὴ μαύρη χαίτη. Ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα κληρονόμησε αὐτὴ τὴ μαύρη χαίτη — ἔτσι μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἱστορία τούτη ἀπὸ τὰ πολὺ ἀρχαῖα χρόνια. Αὐτὴ εἶναι ἡ χαίτη ποὺ τὴ συναντᾶμε σὰν «μαῦρες πλεξοῦδες» τοῦ θεοῦ στὴ σχετικὴ διήγηση[568] γιὰ τὸ γάμο τῆς Μεδούσης μὲ τὸν Ποσειδῶνα. Ὅταν ὁ Περσεὺς ἔκοψε τὸ κεφάλι τῆς Μεδούσης — ἕνα κεφάλι μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς Ἐρινύος — ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς νύφης τοῦ Ποσειδῶνος ξεπετάχτηκε τὸ θαυμάσιο ἄλογο Πήγασος. Μιὰ ἄλλη διήγηση[569] ἔλεγε πὼς γυναίκα τοῦ Ποσειδῶνος ἦταν μιὰ Ἅρπυια, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε ὁ Ἀρίων. Ὅπως ξέρουμε, δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα: Ἐρινύς, Γοργώ, Ἅρπυια.

Ἡ Δήμητρα παρουσιάστηκε ἀργότερα μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς θυγατέρας, τῆς ὁποίας δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα — κι ἐδῶ ἀναγνωρίζουμε τὴ διήγηση τῶν ἀρχαίων μυστηρίων — καὶ ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴ μορφὴ ἀλόγου. Ξέρουμε τὴν ἱστορία[570] ποὺ ὁ θεὸς δημιούργησε τὸ ἄλογο στοιχηματίζοντας μὲ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Τὸ ἄλογο ξεπήδησε μὲ τὸ χτύπημα τῆς Τρίαινας ἀπὸ τὸ βραχῶδες ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς. Ἡ ἱστορία τούτη μᾶς παραδόθηκε καὶ διαφορετικά:[571] Λέγαν πὼς ὁ Ποσειδῶν κοιμήθηκε πάνω σ' ἕνα βράχο — στὸν Κολωνὸ τῆς Ἀττικῆς. Ὁ σπόρος του ἔπεσε πάνω στὸ βράχο κι αὐτὸς γέννησε τὸ πρῶτο ἄλογο μὲ τ' ὄνομα Σκύφιος, ὁ «καμπυλωτός», ἢ Σκιρωνίτης, τὸ «παιδὶ ἀπὸ ἀσβεστόπετρα».

4
ΠΟΣΕΙΔΩΝ ΚΑΙ ΑΜΦΙΤΡΙΤΗ

Κανεὶς ἀπὸ τοὺς θεοὺς ποὺ κυριάρχησαν πρὶν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα δὲν σχετίζεται μὲ τὸ ἄλογο. Οὔτε ὁ Ἑκατόγχειρ Βριάρεω, ποὺ τὸ δεύτερο ὄνομά του «Αἰγαῖος» σχετίζεται μὲ τὴν αἶγα, οὔτε ὁ «Γέρων τῆς θάλασσας». Τὰ διάφορα ὀνόματα καὶ οἱ μεταμορφώσεις του δὲν τὸν ἔδειξαν ποτὲ μὲ τὴ μορφὴ ἀλόγου. Παλαιότερα, σὰν νά 'ταν κάποιο θαλάσσιο ἄλογο, ἕνας θεὸς μὲ τὴ μορφὴ ταύ-

32. Ὁ Τρίτων, 5ος αἰ.

ρου μετέφερε τὴ νύφη μέσ' ἀπὸ τὴ θάλασσα. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ποσειδῶν πῆρε αὐτὴ τὴ μορφὴ[572] καὶ δέχτηκε θυσίες ταύρων ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς θεὸς τῆς θάλασσας. Ὁ ταῦρος συναντιέται στὴ Μεσόγειο πολὺ πρωτύτερα ἀπὸ τὸ ἄλογο. Ἱππόκαμποι, μισὰ ἄλογα καὶ μισὰ φιδίσια ψάρια, θαλάσσιοι Κένταυροι, ποὺ ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ἦταν ἕνας συνδυασμὸς ἀλόγου καὶ ψαριοῦ, Ὠκεανίδες καὶ Νηρηίδες μὲ ὀνόματα ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴν θηλυκὴ τους ἀλογίσια φύση, μὲ ὀνόματα ὅπως Ἱππώ, Ἱππονόη, Ἱπποθόη, Μενίππη, ὅλες αὐτὲς οἱ μορφὲς πρωτοεμφανίστηκαν στὴν ἑλληνικὴ θάλασσα, ὅταν σ' αὐτὴν κυριάρχησε ὁ Ποσειδῶν. Αὐτὸ συνέβη μὲ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἀμφιτρίτη.

Ὁ Ἡσίοδος περιελάμβανε τὴν Ἀμφιτρίτη στὶς πενήντα θυγατέρες τοῦ Νηρέως.[573] Θὰ μποροῦσε βέβαια νὰ θεωρηθῆ σὰν μιὰ Ὠκεανίς,[574] σὰν κόρη τῆς Τηθύος. Γιατὶ καμιὰ θεὰ δὲν ἦταν τόσο ἀποκλειστικὰ ἀφέντρα καὶ ἰδιοκτήτρια τῆς θάλασσας — ποὺ τῆς ἀνῆκαν ὅλα τὰ κύματα καὶ τὰ θαλάσσια τέρατα — ὅσο ἡ Τηθὺς καὶ ἡ Ἀμφιτρίτη. Γιὰ τὴν Ἀμφιτρίτη λεγόταν ἐμφαντικὰ τοῦτο.[575]

Διηγόνταν[576] πῶς τὴν εἶδε ὁ Ποσειδῶν στὸ χορὸ τῶν Νηρηίδων, στὴ Νάξο, καὶ τὴν ἅρπαξε. Ἡ ἱστορία συνεχίζεται ἔτσι:[577] Ἡ Ἀμφιτρίτη κατέφυγε στὸν Ἄτλαντα μέχρι τὶς δυτικὲς ἀκτὲς τῆς θάλασσας ἢ στὸ παλάτι τοῦ Ὠκεανοῦ, ποὺ βρισκόταν ἐπίσης ἐκεῖ. Στὸν Ποσειδῶνα, ποὺ τὴν καταδίωκε, ἀποκαλύψανε τὰ δελφίνια τὴν κρυψώνα της. Ἕνα δελφίνι ἦταν βέβαια ἐκεῖνο ποὺ τελικὰ μίλησε στὴ θεὰ καὶ τὴν ὁδήγησε στὸ γαμπρό. Γιὰ ἀμοιβή του μετατέθηκε ἀνάμεσα στ' ἀστέρια.

Ἀπὸ τότε ποὺ πῆρε γυναίκα του τὴν Ἀμφιτρίτη, ὁ Ποσειδῶν ἔγινε κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Τὸ ζευγάρι αὐτὸ παριστανόταν ὅπως ὁ Ζεὺς μὲ τὴν Ἥρα. Ὅπως προσφωνοῦσαν τὸν Δία «σύζυγο τῆς Ἥρας»,[578] ἔτσι προσφωνοῦσαν καὶ τὸν Ποσειδῶνα «σύζυγο τῆς Ἀμφιτρίτης μὲ τὸ χρυσὸ ἀδράχτι».[579] Ἡ γαμήλια πομπή του ἦταν μιὰ μίμηση τῆς θριαμβικῆς πομπῆς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης. Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλογα, ταύρους καὶ κριάρια ἐμφανίζονται ἐπίσης θαλάσσια τέρατα, ἐλάφια, πάνθηρες, λιοντάρια καὶ τίγρεις. Πάνω τους κάθονταν Νηρηίδες. Σχετικὰ μὲ τοὺς ἀρσενικοὺς συμμετόχους στὶς πομπὲς τῶν θαλάσσιων θεῶν, τοὺς Τρίτωνες, θὰ εἰπωθοῦν ἀκόμα δυὸ λόγια.

5
ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΤΡΙΤΗΣ

Ὁ Ποσειδῶν, ὁ ὁρμητικὸς σύζυγος ὄχι μονάχα τῆς Ἀμφιτρίτης ἀλλὰ πολλῶν Νηρηίδων, Ναϊάδων, νυμφῶν καὶ ἡρωίδων, ἦταν πατέρας πολυάριθμων γιῶν, ποὺ ἔπαιξαν τὸ ρόλο τους στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους. Σ' αὐτοὺς δὲν ἦσαν μονάχα ἥρωες, ἀλλὰ καὶ βίαια ὄντα, ποὺ νικήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἥρωες, ὅπως ὁ Κύκλωπας Πολύφημος, ποὺ ἡ τιμωρία του ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα προκάλεσε τὴν ἐκδίκηση τοῦ Ποσειδῶνος. Δὲν θὰ μιλήσουμε γι' αὐτὸ ἐδῶ στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ ἡ Ἀμφιτρίτη γέννησε τοῦ Ποσειδῶνος, ἢ τουλάχιστο γιὰ τὰ πιὸ γνωστὰ ἀπὸ αὐτά: γιὰ τὸν Τρίτωνα καὶ τὴν θεὰ - νῆσο Ρόδο.

Ὁ Ἡσίοδος[580] ὀνόμασε τὸν Τρίτωνα «πολὺ δυνατὸ» καὶ μεγάλο θεό, ποὺ ζοῦσε στὸν βυθὸ τῆς θάλασσας, στὸ χρυσὸ παλάτι τῆς ἀγαπημένης μητέρας του Ἀμφιτρίτης καὶ τοῦ κυρίου καὶ πατέρα του Ποσειδῶνος. Πρόκειται γιὰ μιὰ φοβερὴ θεότητα, λέει ὁ Ἡσίοδος. Ἀκούσαμε γιὰ τὸν ἔρωτά του μὲ τὴν Ἑκάτη καὶ γιὰ τὴν ἧττα του ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ποὺ τὸν νίκησε μπροστὰ στὸν τρίμορφο «Γέροντα τῆς θάλασσας». Ὁ Τρίτων δὲν κατεῖχε τὴν τέχνη του νὰ μεταμορφώνεται. Ὁ νεώτερος θεὸς ἦταν μισὸς ψάρι καὶ μισὸς

ἄνθρωπος καὶ μπορεῖ νὰ συγκριθῆ καλύτερα μὲ τοὺς Σιληνοὺς καὶ τοὺς Σατύρους. Ἡ διαφορά του ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἡ ἑξῆς: ἐκεῖνοι προῆλθαν ἀπὸ τὴ μεταμόρφωση ἀντρῶν σὲ ζῶα τῆς ξηρᾶς, ἐνῶ τὰ πρότυπα τοῦ Τρίτωνος ἦσαν ἄντρες ποὺ πρόσθεταν πάνω τους οὐρὲς ψαριῶν ἢ δελφινιῶν. Μιὰ τριάδα τέτοιων χορευτῶν βλέπουμε ἐξ ἄλλου μόνο σ' ἕνα ἰταλικὸ ἀγγεῖο.

Οἱ σχετικὲς μὲ τὸν Τρίτωνα διηγήσεις μποροῦν νὰ συνοψιστοῦν ἔτσι: Ὁ Τρίτων ἦταν ἕνας Σιληνὸς ἢ Σάτυρος τῆς θάλασσας, βιαστὴς γυναικῶν, ἀκόμα καὶ ἀγοριῶν — καὶ μάλιστα ἀπὸ πάντα σὲ συντροφιὰ μὲ τοὺς ὁμοίους του — ποὺ τρόμαζε καὶ παραπλανοῦσε μὲ τὸ ὀστράκινο κέρατό του. Οἱ Τρίτωνες συνοδεύονταν μερικὲς φορὲς ἀπὸ τὶς Τριτώνισσες. Αὐτὲς ἦσαν συνήθως Νεράιδες μὲ τὶς ὁποῖες ἔπλεαν οἱ Τρίτωνες στὴ θάλασσα σὲ γαμήλια πομπή, γιορτάζοντας τὸ γάμο τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης ἢ τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης, ἢ ἐπίσης τὰ μυστήρια ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα λέγαν πῶς τὰ φανέρωσαν στοὺς ἀνθρώπους οἱ Νηρηίδες.

Ἡ ἱστορία τῆς θεᾶς Ρόδου, τῆς κόρης τῆς Ἀμφιτρίτης, διαδραματίζεται στὰ κύματα τῆς μητέρας της καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ μᾶς εἰσάγει στὴν οἰκογένεια τοῦ θεοῦ Ἡλίου. Ἡ λέξη Ρόδος δὲν πρέπει ν' ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴ λέξη «ρόδο», ὅπως καὶ ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ νησί. Διηγόνταν:[581] Ὅταν ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ὑπόλοιποι θεοὶ μοίρασαν μεταξύ τους τὴ γῆ, ἡ Ρόδος δὲν εἶχε φανῆ ἀκόμα. Ἡσύχαζε κρυμμένη στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ὁ θεὸς Ἥλιος δὲν ἦταν παρὼν σ' αὐτὴ τὴ μοιρασιά. Ἔτσι ἀφήσανε οἱ ἄλλοι τὸν φωτεινὸ θεὸ χωρὶς ἰδιοκτησία. Ὅταν ξαφνικὰ τὸν θυμήθηκαν, ὁ Ζεὺς θέλησε νὰ ἀνακαλέσουν τὴ μοιρασιὰ καὶ νὰ ξαναγίνη ἡ διανομή. Ἀλλὰ ὁ Ἥλιος δὲν θέλησε κάτι τέτοιο. Εἶπε πὼς βλέπει νὰ μεγαλώνη ἀνεβαίνοντας ἕνα εὔφορο κομμάτι γῆς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θάλασσας. Προσκάλεσε τὴν Λάχεσιν, τὴ θεὰ τῆς μοιρασιᾶς, νὰ σηκώση τὰ χέρια της καὶ νὰ ὁρκιστῆ μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου πὼς θὰ τοῦ ἀνῆκε ὅ,τι θὰ ἐμφανιζόταν τὴ στιγμὴ ἐκείνη. Ἔτσι κι ἔγινε: ἀπὸ τ' ἁρμυρὰ νερὰ ἀναδύθηκε τὸ νησὶ ποὺ ἀνήκει στὸν γεννήτορα πατέρα τῶν ἡλιαχτίδων, στὸν ἡνίοχο τοῦ πύρινου ἀλόγου. Πάνω δῶ στὸ νησὶ ὁ Ἥλιος πῆρε γυναίκα του τὴ Ρόδο κι ἔκαμε μ' αὐτὴ γιούς. Ἀρχικὰ τὸ νησὶ καὶ ἡ θεὰ ἦσαν τὸ ἴδιο πρόσωπο, ὅπως ἡ Δῆλος καὶ ἡ θεὰ τῶν ἄστρων Ἀστερία ἢ ὅπως ἡ Λῆμνος, τὸ νησὶ τῶν Καβείρων καὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ, ποὺ λεγόταν ἐπίσης Λῆμνος.[582]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII

Ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ ἡ οἰκογένειά τους

Ἂν ἐξετάσουμε τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη, ποὺ ἔχουν τὰ ὀνόματα τῶν ἀντίστοιχων οὐρανίων σωμάτων, θὰ δοῦμε πὼς δὲν παίξανε μεγάλο ρόλο στὴ μυθολογία μας. Δάνεισαν μάλιστα τὶς χρυσές τους ἀχτίδες σ' ἄλλες θεότητες, ποὺ ἦσαν τόσο οὐράνιες ὅσο καὶ ἀνθρώπινες. Θεότητες, ὅπως π.χ. ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις — γιὰ νὰ ἀναφέρωμε μόνο αὐτές — μποροῦσαν νὰ παρουσιάζωνται τόσο ἡλιακὲς ὅσο καὶ σεληνιακὲς καὶ νὰ βρίσκωνται πάνω ἀπὸ τὰ οὐράνια σώματα. Οἱ θεότητες αὐτὲς μεταδώσανε στοὺς ἀνθρώπους μυστικὰ τῆς ζωῆς μὲ συμβολικὴ μορφή, κάτι ποὺ ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ ἄλλα ἀστέρια δὲν θὰ τὸ μποροῦσαν.

Πραγματικά, ὁ θεὸς Ἥλιος ἦταν περισσότερο ἐσωτερικὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, παρὰ ὅσο μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ οὐράνιο σῶμα τοῦ «ἡλίου» ἔξω ἀπὸ τὴ μυθολογία. Ὄχι μονάχα γιατὶ τὸν μετροῦμε ἄθελά μας μὲ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ τὸν εἰκονίζουμε μὲ ἀνθρώπινη μορφή. Μ' αὐτὰ τὰ μέτρα τὸν θεωροῦσαν «ἀκούραστο»,[583] ἕναν ἀκούραστο ἁρματηλάτη, ἀρχικὰ ἡνίοχο ἑνὸς ἅρματος ταύρων [584] καὶ κατόπιν «πύρινων ἀλόγων».[585] Ἐξωτερικὰ συνδεόταν μὲ τὴ ζωή μας σὰν πηγὴ τοῦ φωτὸς τῶν ματιῶν, σὰν «γενάρχης τῶν ἡλιαχτίδων»,[586] καὶ ἐσωτερικὰ συνδεόταν ἀπὸ μιὰ βαθύτερη αἰτία, σὰν νὰ κατάγονταν τὰ ἴδια τὰ μάτια μας ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὸ «ἀκούραστο μάτι».[587] «Ἡλιαχτίδα σύ, ποὺ τόσα βλέπεις, μάνα τῶν ματιῶν»[588] — ἔτσι ἄρχιζε ἕνας παιάνας τοῦ μεγάλου ποιητῆ μας Πινδάρου, ποὺ ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια ποὺ τραγουδιόνταν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Δὲν ἀποκλειόταν ἀρχικὰ νὰ θεωροῦσαν τὸν ἥλιο σὰν μιὰ μητρικὴ θεότητα. Ὑπῆρχε στὴ γλώσσα μας μιὰ Ἡλία,[589] ἕνα θηλυκὸ ὄνομα ποὺ σήμαινε «ἥλιος». Πρόκειται γιὰ μιὰ κόρη τοῦ Ἡλίου, ἀδελφὴ τοῦ Φαέθοντος. Γιατὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἡλίου περιλάμβανε πολλὲς θεῖες κόρες καὶ γυναῖκες.

Ὁ Ἥλιος προπάντων ἦταν πατέρας. Καὶ σὰν πατέρας συνδεόταν μὲ τὴ ζωή μας. Αὐτὸς ἦταν ὁ μάρτυρας[590] ποὺ βλέπει καὶ ἀκούει τὴν κάθε πράξη μας, μιὰ ἀνώτερη συνείδηση ποὺ ἁπλώνεται πάνω μας καὶ τὴν ἐπικαλοῦνται[591] γιὰ νὰ βεβαιώση τὴν ἀλήθεια. Ἐπίσης ἦταν ἕνας γενάρχης, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πήγαζαν ἀκατάπαυστα ὅλες οἱ μέρες τῆς ζωῆς μας. Κάθε πρωὶ μᾶς χαρίζει μιὰ μέρα ζωῆς κι εἶναι δυνατό, ἂν θελήση, νὰ κατακρατήση μιὰ μέρα ἢ ὅλες τὶς μέρες. Ἔτσι κατακράτησε[592] πολὺ καιρὸ ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἡμέρα

τοῦ νόστου κι ἀπὸ τοὺς συντρόφους του γιὰ πάντα. Ὁ Ἥλιος στὴ μυθολογία μας ἦταν γενάρχης καὶ σοφὸς θεὸς κι ὄχι μιὰ τυφλὴ καὶ γενετικὴ δύναμη. Ἡ δύση του γιὰ τοὺς προγόνους μας σήμαινε μόνο μιὰ ἄλλη κυριαρχία τοῦ Ἡλίου, εἴτε πέρα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, στοὺς ζωντανοὺς ἢ στοὺς νεκρούς, ποὺ ζοῦσαν στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γῆς — γι' αὐτὸ μᾶς μιλοῦσαν ἀρχαῖοι ποιητὲς καὶ φιλόσοφοι[593] — εἴτε στὰ βάθη τῆς ἱερῆς, σκοτεινῆς νύχτας, στὴ μάνα του, τὴ σύζυγο καὶ τ' ἀγαπημένα του παιδιά. Ἀκόμα καὶ σήμερα, ὅταν οἱ Ἕλληνες μιλᾶνε γιὰ τὴ δύση τοῦ ἥλιου, λένε χαρακτηριστικὰ πὼς ὁ ἥλιος βασιλεύει. Σπάνια χαρακτηρίζεται ὁ ἥλιος στὸ μεσουράνημά του βασιλιάς.

Διηγόνταν[595] πὼς ὅταν δύση ὁ θεὸς Ἥλιος, μπαίνει σ' ἕνα μεγάλο χρυσὸ κύπελλο, στὸ ἴδιο ποὺ ὁ θεὸς χάρισε στὸν Ἡρακλέα γιὰ νὰ ταξιδέψη στὸ δυτικὸ νησὶ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ νὰ μεταφέρη τὶς ἀγελάδες τοῦ Γηρυονέως. Τὸ κύπελλο μεταφέρει τὸ θεὸ — ὅπως μᾶς εἰπώθηκε[596] — ἀνάμεσα στὰ κύματα. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἄδειο κανάτι γεμάτο χάρες, ποὺ κατασκεύασε ὁ Ἥφαιστος ἀπὸ πολύτιμο χρυσάφι καὶ τοῦ 'βαλε φτερά. Πάνω ἀπὸ τὸν καθρέφτη τοῦ νεροῦ τὸ ἁμάξι αὐτὸ ὁδηγεῖ τὸν κοιμισμένο θεὸ μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἑσπερίδων στὴ χώρα τῶν Αἰθιόπων, ὅπου τὸν καρτεροῦν τὸ γρήγορο ἅρμα καὶ τ' ἄλογα, ὅταν πλησιάζη ἡ θεὰ τῆς αὐγῆς, ἡ Ἠώς. Τὸ πῶς ἐδῶ στὴν ἀνατολὴ ἀνεβαίνει στὸ ἅρμα του ὁ Ἥλιος καὶ ἐμφανίζεται πάλι στὸν οὐρανό, μᾶς τὸ διηγήθηκαν καὶ τὸ παράστησαν πολλὲς φορές. Κάποτε λέγαν:[597] Τὰ μάτια του κοιτάζουν φοβερὰ ἀπὸ τὴ χρυσὴ περικεφαλαία κι ἐκτυφλωτικὴ ξεχύνεται ἡ λάμψη τῶν ἀχτίδων. Στὰ μηνίγγια κατεβαίνουν οἱ προφυλαχτῆρες τῶν παρειῶν τῆς περικεφαλαίας, ἁπλώνοντας μιὰ χαριτωμένη, ἀστραφτερὴ ὄψη. Ἀστράφτει γύρω στὸ θεὸ τὸ λεπτὸ ἔνδυμα στὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα. Κάτω του λαχανιάζουν τ' ἄλογα. Στὶς περισσότερες παραστάσεις ὁ Ἥλιος δὲν φορεῖ περικεφαλαία, παρὰ μόνο τὴ φωτεινὴ κορώνα στὸ νεανικὸ κεφάλι του. Τ' ἄλογά του ἔχουν φτερά. Μπροστὰ στὸ ἅρμα πηδοῦν παιδιὰ στὸ κενὸ ἢ ἑτοιμάζονται νὰ πηδήσουν: πρόκειται γιὰ τ' ἄστρα. Οἱ δυὸ θεές, ἡ Ἠὼς καὶ ἡ Σελήνη, οἱ ἀδελφὲς τοῦ Ἡλίου, κοιτάζουν πέρα. Ἡ Σελήνη συνήθως ταξιδεύει πάνω σ' ἕνα ἅρμα, μὲ τὸ ὁποῖο γλιστρᾶ κάτω.

Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τοῦ Ἡλίου τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν Τιτάνων. Μόνο σ' αὐτὸν δόθηκε ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Τιτᾶνος, ὅταν κυριαρχοῦσε ὁ Ζεύς. Ἡ Τιτάνισσα Θεία τὸν γέννησε μαζὶ μὲ τὶς δυὸ ἀδελφές του. Πατέρας του ἦταν ὁ Ὑπερίων. Ἡ Θεία, θεὰ μὲ πολλὰ ὀνόματα, ἦταν ἡ μάνα, ποὺ γιὰ χάρη της

οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦσαν τὸ χρυσάφι. Ὑποστηρίζανε[598] πὼς ἴσως τῆς πρέπανε χρυσὰ δῶρα, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὴν Περσεφόνη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα Θεία — μιὰ λέξη ποὺ σημαινει «θεϊκὴ» καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴν οἱ θεοὶ γίναν θεοὶ — ὀνομαζόταν[599] ἐπίσης Εὐρυφάεσσα καὶ τὴ συνοδεύανε μὲ τὴν προσωνυμία της «βοῶπις». Θυμᾶται κανεὶς τὰ ὀνόματα Εὐρώπη καὶ Πασιφάη ἢ Πασιφάεσσα, ὀνόματα τῶν θεῶν τῆς Σελήνης ποὺ σχετίζονταν μὲ ταύρους. Στὴ μάνα τοῦ Ἡλίου ἀναγνωρίζομε τὴ θεὰ Σελήνη καὶ στὸν πατέρα του, τὸν Ὑπερίονα, τὸν ἴδιο τὸ θεὸ Ἥλιο. Τὸ ὄνομα «Ὑπερίων» σημαίνει «ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πάνω, ψηλά», τὸν Ἥλιο δηλαδή. Στὸν Ὅμηρο ὁ ἥλιος ὀνομάζεται ἐπίσης ἐκτὸς ἀπὸ Ἥλιος καὶ Ὑπερίων,[600] ἢ μὲ τὸ διπλὸ ὄνομα Ὑπερίων Ἥλιος.[601] Γιὰ τοὺς προγόνους μας φαίνεται πὼς ὑπῆρξε μιὰ θεότητα ποὺ γέννησε τὸν ἑαυτό της, ὅπως ἕνας Δάκτυλος ἢ Κάβειρος μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα, ποὺ ἦταν συγχρόνως σύζυγος καὶ γιὸς τῆς Μεγάλης Μητέρας. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἡλίου εἶχε βέβαια διαφορετικὸ ὄνομα ἀπὸ τὴ μάνα του, λεγόταν Πέρση[602] ἢ Περσηίς,[603] ὅπως ἡ θεὰ Σελήνη λεγόταν Ἑκάτη. Μὲ τὰ ὀνόματα τοῦτα ἐμφάνιζε τὴ χθόνια ὄψη τοῦ «θείου», ποὺ «τὸ φῶς ἔφτασε ὣς ἐκεῖ», τὸ φῶς δηλαδὴ τῆς Θείας ἢ Εὐρυφάεσσας. Τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς τοῦ κάτω κόσμου, Περσεφόνη, φαίνεται πὼς εἶναι ἀνεπτυγμένη μορφὴ τοῦ ὀνόματος Πέρση, ἴσως ἐπισημότερη. Ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ θεοῦ Ἡλίου, τὸ ὄνομα Νέαιρα,[604] ἡ «Νέα» — δηλαδὴ τὸ νέο φεγγάρι, ἡ σελήνη στὴ σκοτεινή της φάση — δηλώνει τὴν κατάσταση ποὺ ἡ θεὰ Σελήνη ἔγινε μάνα τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡλίου: τὴ νύχτα τῆς φαινομενικῆς συνάντησης τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης στὴν περίοδο τῆς νουμηνίας.

Κόρες τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Νέαιρας ἦσαν ἡ Λαμπετία καὶ ἡ Φαέθουσα. Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Ὀδυσσέως μαθαίνουμε πὼς αὐτὲς φύλαγαν τὶς τριακόσιες πενήντα ἀγελάδες τοῦ Ἡλίου στὸ νησὶ Θρινακία. Ὁ ἀριθμὸς ἀναλογεῖ στὶς ἡμέρες τοῦ χρόνου,[606] ὅπου δώδεκα σεληνιακοὶ μῆνες ἀποτελοῦσαν ἕνα ἀτελὲς ἡλιακὸ ἔτος. Ὁ Ἥλιος ἦταν βέβαια ἐκεῖνος πού, ἀφοῦ οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσέως τοῦ 'φαγαν τὶς ἀγελάδες, τοὺς ἐκδικήθηκε παίρνοντάς τους τὴν ἡμέρα τῆς ἐπιστροφῆς στὴν πατρίδα. Δὲν θ' ἀπορήση κανεὶς ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν θυγατέρων τοῦ Ἡλίου στὴν ἱστορία τοῦ Φαέθοντος, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἡλίου, ποὺ θὰ διηγηθοῦμε ἀμέσως, ἔφτασε νὰ εἶναι ὁ γνωστὸς ἀριθμὸς τρία. Ἡ τρίτη ἀδελφὴ ὀνομαζόταν Αἴγλη[608] (τὸ «φῶς», τὸ φῶς δηλαδὴ τῆς Σελήνης) ἢ Φοίβη — κι αὐτὸ ἐπίσης ἕνα ὄνομα τῆς θεᾶς Σελήνης. Ἀργότερα ἀναφέρονται ἑπτὰ ἀδελφὲς[609] τοῦ Φαέθοντος. Τὶς ξαναβρίσκουμε στὰ ἑπτὰ ἄστρα τῶν

Ὑάδων. Ἀνάμεσά τους εἶναι καὶ ἡ Ἡλία, ὁ θηλυκὸς Ἥλιος. Οἱ τρεῖς Χάριτες[610] ἐπίσης ἐθεωροῦντο κόρες τοῦ Ἡλίου. Οἱ περίφημες Ἡλιάδες ὅμως ἦσαν ἡ Κίρκη, ἡ κόρη τοῦ θεοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Πέρσης, ἡ ξεπλανεύτρα μάγισσα τῆς Ὀδύσσειας,[611] ποὺ εἶχε τὴ συνήθεια νὰ μεταμορφώνη τοὺς ἐπισκέπτες της σὲ ζῶα, ἡ Πασιφάη, γιὰ τὴν ὁποία ἀκούσαμε στὶς κρητικὲς ἱστορίες καὶ ἡ Μήδεια, ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς διασωσμένες διηγήσεις ἦταν ἐγγονὴ τοῦ Ἡλίου. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀπαίσια μάγισσα ποὺ κομμάτιζε τὰ θύματά της καὶ ποὺ οἱ θρύλοι τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν τῆς ἀποδίδουν τοὺς φόνους τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ πεθεροῦ καὶ τελικὰ τῶν παιδιῶν της. Στενώτερη σχέση εἶχε μὲ τὴ Σελήνη. Μολαταῦτα ἀνήκει στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους.

Δύο γιοὶ τοῦ Ἡλίου γίνανε φημισμένοι. Ὁ Αἰήτης, ὁ πατέρας τῆς Μηδείας, ἔχει σκοτεινὰ χαρακτηριστικά. Στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους εἶναι βασιλιὰς τῆς Κολχίδος, μιᾶς χώρας στὸν Καύκασο. Ἀρχικὰ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὸν ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὸν Ἅδη, αὐτὸν ποὺ ἦταν ἀόρατος καὶ ποὺ ἔκανε καὶ τοὺς ἄλλους ἀόρατους, τὸν βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου, τὸν ἀντίθετο καὶ ἀντίπαλο τοῦ Ἡλίου. Ὁ ἄλλος γιός, ὁ Φαέθων, εἶχε στ' ὄνομά του ἕνα προσωνύμιο τοῦ πατέρα του. Λεγόταν καὶ Ἥλιος Φαέθων,[612] ὅπως ὁ πατέρας του Ὑπερίων Ἥλιος.

1
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΦΑΕΘΟΝΤΟΣ

Καὶ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχαν μορφωμένοι, ποὺ λέγαν ὅτι πρόκειται γιὰ πολλὲς μορφὲς μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ὅταν δὲν ἀναγνώριζαν τὴν κοινὴ ἱστορία πίσω ἀπὸ διαφορετικὲς διηγήσεις μιᾶς μυθολογικῆς μορφῆς μ' ἕνα ὁρισμένο ὄνομα. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἦταν πολὺ βιαστικὸ καὶ θὰ ἦταν τὸ ἴδιο καὶ γιὰ μᾶς τώρα, ἂν λ.χ. θέλαμε νὰ διακρίνωμε δύο θεϊκοὺς νέους μὲ τὸ ὄνομα Φαέθων. Ξέρομε ἤδη, πὼς γιὸς τοῦ Ἡλίου, συγχρόνως ἕνας νεώτερος καὶ μικρότερος Ἥλιος, εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸν πατέρα του. Μποροῦμε νὰ προσθέσουμε ὅτι ἕνα οὐράνιο σῶμα ἔπαιρνε αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὅταν ἐμφανιζόταν σὰν ἕνας «μικρὸς Ἥλιος». Ἀργότερα θεωρήθηκε σὰν «Φαέθων» ὁ πλανήτης Ζεὺς[613] ἢ ὁ Κρόνος,[614] ποὺ σὲ μᾶς, ὅπως στὴν Ἀνατολή, εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ Ἡλίου.[615] Ἀρχικὰ ὅμως ὀνομαζόταν ἔτσι ἐκεῖνο τὸ ἀστέρι ποὺ βρισκόταν πιὸ κοντὰ στὴν Ἀφροδίτη. Στὴν Ἀνατολὴ αὐτὸ ἦταν ὁ πλανήτης τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται μέχρι σήμερα Ἀφροδίτη. Ἀπὸ τοὺς προγόνους μας θαυμαζόταν ἐπίσης σὰν ἄστρο τῆς νύχτας καὶ τῆς αὐγῆς, σὰν Ἕσπερος καὶ Φωσφόρος ἢ Ἑωσφόρος, σὰν νὰ

ἐπρόκειτο γιὰ δυὸ διαφορετικά, ὡραῖα ἀστέρια. Στὸ Φωσφόρο δίνανε γονεῖς τὴν Ἠὼ καὶ τὸν Κέφαλο,[616] ποὺ τοὺς δίνανε ἐπίσης καὶ στὸ Φαέθοντα στὴν ἑπόμενη ἱστορία. Ἡ σχέση μὲ τὴν Ἀφροδίτη εἶναι τέτοιου εἴδους, ποὺ μᾶς θυμίζει τὸν Ἄδωνιν. Ἡ ἱστορία γιὰ τὸν Φαέθοντα ἀνήκει σ' ἐκεῖνες τῶν ἐραστῶν τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ ἔρωτος.

Διηγοῦνται[617] πὼς ἡ Ἀφροδίτη εἶχε ἐραστή της τὸν ἰσόθεο Φαέθοντα, τὸ γιὸ τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Κεφάλου. Βρισκόταν πάνω στὴν ἄνθηση τῆς νιότης του, σχεδὸν ἕνα μικρὸ ἀγόρι, ὅταν τὸν ἅρπαξε ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος. Μὲ τὴν προστασία τῆς θεᾶς ἔγινε φύλακας τοῦ σπουδαιότερου ἱεροῦ της, καὶ αὐτὴ τὸν ἀνύψωσε σὲ θεὸ ἢ σὲ θεῖο πνεῦμα ἢ Δαίμονα, πράγμα ποὺ ἀντιστοιχεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς ἀθανασίας ποὺ κάτεχε καὶ ὁ Ἄδωνις. Καὶ στὶς διηγήσεις, ὅπου δὲν ἦταν πατέρας του ὁ ἡμίθεος Κέφαλος ἀλλὰ ὁ Ἥλιος, ὁ Φαέθων εἶχε μιὰ μάνα κι ἕναν πατριό, ποὺ τὸν συνδέανε μὲ τὸν κόσμο τῶν θνητῶν καὶ τῶν νεκρῶν. Σὲ μιὰ διήγηση[618] ἡ μητέρα του ὀνομαζόταν Κλυμένη. Ἡ Κλυμένη εἶχε σύζυγό της τὸν Μέροπα, ποὺ ἦταν πατριὸς τοῦ γιοῦ της.[619] Ὁ Μέροψ κυριαρχοῦσε σὲ μιὰ χώρα ποὺ ὁ θεὸς Ἥλιος ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα, ὅπως εἶναι ἡ Αἰθιοπία ἢ τὸ νησὶ Κῶς. Πιθανὸ τὸ ὄνομα Μέροψ νὰ σήμαινε τὸν ἴδιο τὸν Ἥλιο. Τὸ ὄνομα Κλυμένη ἦταν ἕνα ὄνομα τῆς θεᾶς τῶν νεκρῶν Περσεφόνης. Λέγανε[620] μάλιστα, ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ Μέροπος, ὅμοια μὲ τὴν Περσεφόνη, βυθίστηκε πρόωρα στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.

Ἡ ἱστορία τοῦ Φαέθοντος, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Κλυμένης, λεγόταν[621] ἔτσι, ὥστε τὸ παιδί, σὰν νέος θεὸς Ἥλιος, ἕνα πρωὶ ἀνέβηκε στὸ ἅρμα τοῦ πατέρα του. Πῆγε τόσο ψηλά, ποὺ ἔπεσε στὸ κενό. Βλέπει κανεὶς τὸ πρωινὸ ἀστέρι ποὺ βγαίνει νωρίς, ἀλλὰ γρήγορα χάνεται πάλι. Στὴν ἴδια ἱστορία προσθέσανε ὅτι ὁ Ζεὺς ἔριξε μιὰν ἀστραπὴ στὸν τολμηρὸ ὁδηγὸ τοῦ ἅρματος. Τὸν χτύπησε μόνο τότε, ὅταν ὁ Φαέθων ἔπεσε στὸ ποτάμι Ἠριδανό. Ἄναψε τότε μιὰ μεγάλη φωτιά, ποὺ μόνο μὲ κατακλυσμὸ μποροῦσε νὰ σβηστῆ. Ἡ φωτιὰ δὲν ἀνῆκε βέβαια σ' αὐτὴ τὴ διήγηση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ νέος ἔπρεπε μόνο νὰ ἐμποδιστῆ καὶ νὰ μὴν πετάξῃ ψηλά. Σύμφωνα μὲ κατοπινότερη διήγηση[622] ὁ Φαέθων ὁδήγησε τὸ ἅρμα του πολὺ κοντὰ στὴ γῆ, καταστρέφοντας τὸ καθετὶ καὶ προκαλώντας τὴ φωτιά. Γι' αὐτὸ ὁ Ζεὺς ἔπρεπε νὰ τὸν χτυπήσῃ. Στὴν ἀρχαιότητα ὁ ποταμὸς Ἠριδανὸς ταυτιζόταν μὲ τὸν ποταμὸ Πάδο. Οἱ θυγατέρες τοῦ Ἡλίου θρήνησαν στὸ ποτάμι τὸν ἀδελφό. Ἀπὸ τὰ δάκρυά τους προῆλθε τὸ κεχριμπάρι. Οἱ ἴδιες μεταμορφώθηκαν σὲ λεῦκες. Τελικὰ ἀνέβηκαν ὅλες μαζί, μὲ τὸν

33. Ὁ ἀνατέλλων Ἥλιος, ἄστρα (σὰν παιδιά), ὁ Ἐνδυμίων, ἡ Ἠώ, ὁ Κέφαλος καὶ ἡ Σελήνη, 5ος αἰ.

Ἠριδανό,[623] σὰν ἀστέρια, στὸν οὐρανό. Τὸ τέλος τῆς ἀρχικῆς ἱστορίας τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ μιὰ κρητικὴ διήγηση. Στὴν Κρήτη[624] ὁ ἀτυχὴς ἡνίοχος τοῦ ἅρματος τοῦ Ἡλίου ὀνομαζόταν Ἄδυμνος ἢ Ἀτύμνιος. Ἦταν ἀδελφὸς τῆς Εὐρώπης[625] καὶ τὸν ξαναβλέπανε πάντα ὅταν βράδιαζε. Τὸ πεσμένο ἀστέρι τῆς αὐγῆς ἐμφανίζεται ξανὰ σὰν ἑσπερινὸ ἄστρο καὶ εἶναι στὸν ἑσπερινὸ οὐρανὸ ὁ ὑπηρέτης τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης.

2

ΣΕΛΗΝΗ ΚΑΙ ΕΝΔΥΜΙΩΝ

Ἡ Σελήνη μὲ τὶς ὁρατὲς μεταμορφώσεις της καὶ τὴν σχεδὸν ὁρατὴ κίνησή της, μὲ τὶς ποικίλες σχέσεις της μὲ τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Γῆ, μὲ τὴ συμμετοχή της στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι, ἔδωσε ὑλικὸ γιὰ πολλὲς ἱστορίες, γιὰ μύθους μὲ ἡρωίδες μεγάλες θεὲς ἢ κι ἀκόμα ἴσως μιὰ μόνο θεά, τὴν πιὸ μεγάλη. Ἡ πολυμορφία τῆς θεᾶς αὐτῆς δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὴν ταυτίσωμε μ' ἕνα οὐράνιο σῶμα. Κοντὰ στὴν ὁρατὴ θεὰ Σελήνη βρίσκονταν πολλὲς ἡρωίδες: κυνηγοὶ καὶ δρομεῖς, διώκτριες καὶ διωκόμενες παρθένες τῶν ἡρωικῶν θρύλων. Σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια νιώθανε ἐπίσης ὅτι τέτοιες εἰκόνες ἀντιστοιχοῦσαν στὶς γρήγορες μεταβολὲς τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Ἡλίου.[626] Ἀπὸ παλιὲς ἱστορίες θεῶν, στὶς ὁποῖες μιὰ γελαδόμορφη θεὰ Σελήνη ἔκαμε τὸ γάμο της μὲ τὸν Ἥλιο σὰν ταῦρο, ἀπόμεινε σὲ μεταγενέστερες παραστάσεις μόνο τὸ ἅρμα τῆς Σελήνης μὲ τὰ βόδια. Πρωτύτερα ἡ θεὰ κάτεχε ἅρμα μὲ δύο ἄλογα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἥλιο ποὺ στὸ ἅρμα του εἶχε τέσσερα ἄλογα.

Τὴ βλέπουμε ἐπίσης νὰ καβαλικεύη μόνη πάνω σὲ βόδι, σὲ ἄλογο, ἡμίονο ἢ ἐλάφι. Τὴν προσφωνοῦσαν σὰν νὰ ἦταν φτερωτό, οὐράνιο ὄν,[627] ἀλλὰ κάποτε τὴν ἀπόσπασε ἀπὸ δῶ ἕνα κριάρι — ἄλλη φορὰ ὁ ἴδιος ὁ Πάν, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴδαμε, τὴν παραπλάνησε τυλιγμένος σὲ προβιά.

Ἐκτὸς ἀπὸ Σελήνη — τὸ ὄνομα ἔχει σχέση μὲ τὴ λέξη «σέλας» ποὺ σημαίνει φῶς — ἡ θεὰ ὀνομαζόταν καὶ Μήνη. Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ ὄνομα ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀρσενικὸ μ ή ν. Ἡ λέξη αὐτὴ χαρακτήριζε τὴ Σελήνη, τὸ μήνα, καὶ στὴ Μικρασία ἕνα σεληνιακὸ θεό. Σχετικὰ μὲ τὸ γάμο τῆς Σελήνης μὲ τὸ Δία ἀκοῦμε τὴν παρακάτω ἱστορία:[628] Ἡ θεὰ Σελήνη γέννησε τοῦ οὐράνιου κυρίαρχου τὴν Πανδία, τὴν «ὁλόφωτη», τὴ λάμψη τῶν σεληνοφώτιστων νυχτῶν. Οἱ δύο ἐρωτικὲς ἱστορίες — μὲ τὸν Πᾶνα καὶ τὸν Δία — ἀνήκανε στὴ μυθολογία μας, ὄχι ὅμως ὁ γάμος τῆς Σελήνης μὲ τὸν Ἥλιο, τῶν δύο αὐτῶν θεῶν, ὅπως φαίνονται στὸν οὐρανό. Γιὰ τὸ γάμο αὐτὸν μᾶς μίλησαν ἀργότερα.[629] Ἡ δική μας Σελήνη ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου. Πρόκειται γιὰ μιὰ καθαρὰ ἀδελφικὴ σχέση, ὅπως ἦταν ἡ Ἄρτεμις πλάι στὸν Ἀπόλλωνα. Ὁ γάμος τῆς Σελήνης θὰ συνέβη ὁπωσδήποτε στὸν ἀόρατο κάτω κόσμο, ὅπου τόσο αὐτὴ ὅσο καὶ ὁ Ἥλιος εἴχανε διαφορετικὲς μορφὲς καὶ διαφορετικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ γνωστά μας πάνω στὸν οὐρανό. Ἡ μοναδικὴ διάσημη ἐρωτικὴ ἱστορία τῆς θεᾶς Σελήνης ἔχει μικρασιατικὴ προέλευση καὶ συνέβη σ' ἕνα σπήλαιο.

Διηγοῦνται[630] ὅτι ἡ Σελήνη, ὅταν ἐξαφανίστηκε πίσω ἀπὸ τὶς ὀροσειρὲς τοῦ Λάτμου στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἐπισκέφθηκε τὸν ἀγαπημένο της Ἐνδυμίωνα, ποὺ κοιμόταν ἐκεῖ σὲ μιὰ σπηλιά. Ὅλες οἱ παραστάσεις δείχνουν τὸν Ἐνδυμίωνα, βοσκὸ ἢ κυνηγό, σὰν ὡραῖο θεό. Τοῦ δόθηκε αἰώνιος ὕπνος, ἀρχικὰ βέβαια ἀπὸ τὴ θεὰ Σελήνη,[631] γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τὸν βρίσκη καὶ νὰ τὸν φιλῆ στὴ σπηλιά. Τὸ ὄνομα Ἐνδυμίων δηλώνει αὐτὸν ποὺ «βρίσκεται μέσα» καὶ συνευρίσκεται μὲ τὴν ἀγαπημένη του σὰν μέσα σ' ἕνα κοινὸ ἔνδυμα. Ἕνας μεταγενέστερος συγγραφέας[632] λέει πὼς ὁ φτερωτὸς θεὸς Ὕπνος ἐρωτεύτηκε τὸν Ἐνδυμίωνα. Ὁ Ὕπνος χάρισε στὸ νέο τὴ δυνατότητα νὰ κοιμᾶται μὲ ἀνοιχτὰ μάτια. Σύμφωνα μὲ τὶς διηγήσεις μας,[633] ὁ Ἐνδυμίων ἦταν βασιλιὰς τῆς Ἠλείας, τῆς χώρας τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ποὺ ὅπως γνωρίζομε ἱδρύθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ ἕναν Ἰδαῖο Δάκτυλο. Ὁ Ἐνδυμίων συγγενεύει περισσότερο μὲ ἕνα Δάκτυλο παρὰ μὲ τὸν Ἄδωνιν. Μὲ τὴ Σελήνη γέννησε πενήντα θυγατέρες, ὅσοι δηλαδὴ εἶναι οἱ μῆνες μιᾶς ὀλυμπιακῆς περιόδου. Ὁ αἰώνιος ὕπνος του ἦταν δῶρο τοῦ Διός, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ὁρίζη τὸν ἀτομικό του θάνατο.[634] Ὁ ἴδιος λοιπὸν διάλεξε αὐτὴ

34. Ἡ Σελήνη.

τὴν κατάσταση ἀντὶ τοῦ θανάτου. Γιὰ ἄλλους αὐτὸ ἦταν μιὰ τιμωρία, γιατὶ ὅταν ὁ Ζεὺς τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό, συμπεριφέρθηκε στὴν Ἥρα ὅπως ὁ Ἰξίων. Τὴν ἐπιθύμησε δηλαδὴ ἐρωτικά. Βλέπουμε ὅτι ἡ θεὰ τῆς Σελήνης δὲν ἐμφανίζεται μόνο μὲ τὸ ὄνομα Σελήνη, ἀλλὰ μποροῦσε νὰ ἔχη τὸ ἀξίωμα τῆς Βασίλισσας τῶν Θεῶν.

3

Η ΗΩΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΑΣΤΕΣ ΤΗΣ

Τὰ παιδιὰ τοῦ ζεύγους τῶν Τιτάνων Ὑπερίονος καὶ Θείας σχημάτιζαν μιὰ τριάδα:[635] ὁ Ἥλιος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σελήνη, εἶχε ἀδελφὴ τὴ θεὰ τῆς αὐγῆς, τὴν Ἠώ. Τὴ βλέπουμε, ὅπως καὶ τὴ

θεὰ Σελήνη, νὰ πλησιάζῃ ἢ νὰ βαδίζῃ πρὸς τὸν Ἥλιο ποὺ ἀνατέλλει, φτερωτή, σ' ἕνα τέθριππο, ἕνα πραγματικὸ ἡλιακὸ ἅρμα. Ἂν ἀποδίναμε τὸ ὄνομα τῆς Ἠοῦς μὲ τὴ «χαραυγή», δὲν θὰ ἦταν ἀπόλυτα σωστό. Τὰ χέρια της καὶ τὰ δάχτυλά της ἦσαν βέβαια κοκκινωπὰ καὶ τὸ φόρεμά της κιτρινωπό. Ἡ ἴδια ὅμως ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ «ἔγχρωμη παρουσία στὸν οὐρανό». Ἦταν ἡ καινούργια ἡμέρα καὶ τὴ λέγαν ἀκριβῶς ἔτσι:[636] Ἡμέρα, ἢ μὲ τὴν ἀρχαία λέξη Τιτώ,[637] θηλυκὸ τοῦ Τιτᾶνος, ποὺ σήμαινε ἐπίσης τὴν ἡμέρα.[638] Ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ὄνομα Ἡλία, στὴν περίπτωση τῆς Ἠοῦς συναντοῦμε τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἡλίου καὶ συγχρόνως μιὰν ἄγρια, ὁρμητικὴ ἀδελφὴ τῆς Σελήνης, γιὰ τὴν ὁποία κυρίως διηγόνταν ἱστορίες γεμάτες πάθος ἐρωτικό, παρὰ γιὰ τὴ θεὰ Σελήνη.

Γνωστὸς ἔγινε προπάντων ὁ ἔρωτάς της γιὰ τὸν Τιθωνό. Τὸν ξεπλάνεψε σὲ χρυσὸ ἅρμα.[639] Στὸν Ὅμηρο[640] διαβάζουμε πὼς σηκώνεται ἀπὸ τὸ κρεβάτι της στὸ πλευρὸ τοῦ Τιθωνοῦ, ὅταν δίνη τὸ φῶς στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Τιθωνὸς εἶναι ἀρσενικὴ μορφὴ τοῦ ὀνόματος Τιτὼ καὶ ἀνήκει, ὅπως κι αὐτὸ τὸ ὄνομα, σὲ μιὰν ἀρχαιότερη μὴ ἑλληνικὴ γλώσσα. Σὰν θεὸς καὶ θνητὸς νέος, πατρίδα του εἶχε τὴ Μικρὰ Ἀσία κι ἔμοιαζε τοῦ Ἀδώνιδος καὶ τοῦ Φαέθοντος. Δὲν ἐμφανίζεται ὁ Φαέθων χωρὶς λόγο — μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, καὶ ὡς Φωσφόρος,[641] Ἑωσφόρος,[642] Ἑῶος,[643] μαζὶ μὲ τὴν κυπριακὴ Πάφο[644] — στὸν κατάλογο τῶν γιῶν τῆς Ἠοῦς, ἢ σὰν ἐγγονός της ἀπὸ τὸν γιό της Τιθωνό,[645] ποὺ τὸν γέννησε στὴ Συρία. Λέγαν[646] πὼς ἡ Ἠώς, ἡ θεὰ μὲ τὸ χρυσὸ θρόνο, ἅρπαξε τὸν ὁμόθεο Τιθωνὸ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν βασιλιάδων τῆς Τροίας. Μετὰ πῆγε στὸ Δία καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ χαρίσῃ στὸν ἀγαπημένο της αἰώνια ζωή. Ἡ παράκλησή της ἐκπληρώθηκε. Δὲν σκέφθηκε πὼς θὰ ἦταν καλύτερα ἂν παρακαλοῦσε τὸ Δία νὰ χαρίζῃ στὸν Τιθωνὸ νεότητα καὶ τὴ δυνατότητα ν' ἀποφύγῃ τὰ γηρατειά. Ὅσο ἦταν ὁ Τιθωνὸς νέος, ζοῦσε χαρούμενος μὲ τὴν Ἠὼ στὸν Ὠκεανό, στὶς ἀνατολικὲς ὄχθες τῆς γῆς. Ὅταν ὅμως ἐμφανίστηκαν ἄσπρες γραμμὲς στὸ ὡραῖο του κεφάλι κι ἀνακατεύτηκαν μὲ τὴ γενειάδα του, ἡ θεὰ δὲν πλάγιαζε πιὰ μαζί του, ἀλλὰ τὸν περιποιόταν σὰ μικρὸ παιδί, τοῦ 'δινε ἀπὸ τὸ φαγητὸ τῶν θεῶν καὶ ὡραῖα ροῦχα. Κι ὅταν τελικὰ τὰ γηρατειὰ τὸν ρίξανε κάτω ἀκίνητον, ἡ θεὰ τὸν ἔκρυψε σ' ἕνα δωμάτιο κι ἐσφράγισε τὶς πόρτες. Μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ Τιθωνοῦ ἔβγαινε ἀπὸ κεῖ. Στὸ σῶμα του πιὰ δὲν ἀπόμενε οὔτε ἡ μικρότερη δύναμη. Ὅ,τι δὲν μᾶς λέει ἡ ἱστορία τούτη, τὸ πληροφορούμαστε ἀπὸ ἄλλες διηγήσεις:[647] ὁ Τιθωνὸς μεταμορφώθηκε σὲ τζιτζίκι. Ἡ Ἠὼς τοῦ γέννησε γιούς. Ὁ γνωστότερος ἦταν ὁ Μέμνων,[648] ποὺ ἦρθε στὴν Τροία ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ χώρα τοῦ Ἡλίου

35. Ἡ Ἠὼ θρηνεῖ τὸν Μέμνονα, 6ος αἰ.

Αἰθιοπία, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ γένος τοῦ πατέρα του. Μὰ ἐδῶ ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀχιλλέως. Αὐτὴ ἦταν μιὰ τραγικὴ ἱστορία τῶν ἡρωικῶν θρύλων, ποὺ ἔκαμε τὴ θεὰ νὰ βυθιστῇ σὲ βαθιὰ θλίψη. Βλέπουμε σ' ἕνα θαυμάσιο ἀγγεῖο πῶς ἡ θεὰ θρηνεῖ τὸ νεκρὸ γιό της.

Ὁ μεγάλος ἔρωτας τῆς Ἠοῦς γιὰ ὡραίους νέους, ποὺ τοὺς ἅρπαζε, γέμιζε τόσο πολὺ τὶς ἱστορίες γι' αὐτήν, ὥστε λέγαν[649] πὼς τὰ ἀδιάκοπα πάθη της ἦσαν ἡ τιμωρία τῆς Ἀφροδίτης, γιατὶ ἔκαμε τὸν Ἄρη ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴ θεὰ τοῦ ἔρωτα. Ἡ Ἠὼς παρουσιάζεται στὴ μυθολογία μας σὰ μιὰ δεύτερη, ἀχόρταγη Ἀφροδίτη. Σχετικὰ μὲ τοὺς νέους ποὺ ἀγάπησε μᾶς εἶναι γνωστὸ μόνο τ' ὄνομά τους, ὅπως εἶναι τ' ὄνομα Κλειτός,[650] ὁ «περίφημος». Ἐπειδὴ ἦταν ὡραῖος, τὸν ἅρπαξε ἡ θεά, γιὰ νὰ βρεθῇ ἀνάμεσα στοὺς ἀθανάτους. Παράξενο ὄνομα εἶχε ὁ ὡραῖος Κέφαλος, ποὺ τὸν γνωρίσαμε ἤδη σὰν γιὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἕρσης καὶ σὰν πατέρα τοῦ Φαέθοντος. Τὸ ὄνομά του σημαίνει «κεφάλι». Γι' αὐτὸ τὸ ὡραῖο κεφάλι μάλωναν στὴν Ἀττικὴ ἡ Ἠὼς καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Κεφάλου Προκρίς. Ἡ ἱστορία τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Προκρίδος ἀνήκει πιὰ στοὺς θρύλους τῶν ἡρώων.

Αὐτὸς ὁ θηλυκὸς ἀντίπαλος τῆς Ἠοῦς εἶχε σεληνιακὰ χαρακτηριστικὰ περισσότερο ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεά. Στὴν Κεφαλλονιὰ μιλοῦσαν γιὰ ἕναν Κέφαλο,[651] ποὺ συζεύχτηκε μιὰν ἀρκούδα. Ξέρουμε πὼς αὐτὸ τὸ ζῶο ἀντιπροσώπευε τὴν Ἄρτεμιν ἤ, ὅπως συμβαίνει στὴν ἱστορία τῆς Καλλιστοῦς, κάτι ποὺ ἀντιστοιχοῦσε στὴ θεὰ Σελήνη μὲ ἄλλο ὄνομα. Τελικά, ἡ Ἠὼς ἅρπαξε τὸν Κέφαλο,[652] ὅπως τόσα παιδιὰ χωρὶς ὄνομα, ποὺ βλέπουμε σὲ παλιὲς παραστάσεις. Μποροῦμε ν' ἀναζητήσουμε τὸ κεφάλι του στὸν οὐρανό. Ἴσως εἶναι τὸ κεφάλι τοῦ ἀστερισμοῦ Ὠρίωνος, ἀγαπημένου τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἠοῦς, ποὺ ἔγινε ἀστέρι καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε ἀμέσως.

4
ΟΙ ΠΑΛΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΩΡΙΩΝΟΣ

Παλιὲς ἱστορίες σχηματίζονται γύρω ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Ὠρίωνος, ποὺ λάμπει θαυμάσια πάνω στὸν οὐρανό. Λέγαν πὼς ἦταν ἄγριος κυνηγὸς ὁ Ὠρίων, ἕνας γίγαντας, ποὺ μοιάζει νὰ μπῆκε στὴ μυθολογία μας ἀπὸ πανάρχαια χρόνια. Τὸν ἀνέφεραν μαζὶ μὲ τοὺς γίγαντες Ὦτο καὶ Ἐφιάλτη, τοὺς Ἀλωάδες.[653] Οἱ δύο αὐτοὶ γίγαντες μοιάζανε μὲ τὸν Ὠρίωνα μόνο στὴν ὀμορφιά. Εἴπαμε ἤδη πρωτύτερα, ὅταν κάναμε λόγο γιὰ τὴ θεὰ Μαῖα, ὅτι μιὰ ὁμάδα θεϊκῶν κοριτσιῶν ἔπρεπε νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν Ὠρίωνα καὶ τελικὰ μεταμορφώθηκε στὸν ἀστερισμὸ τῶν Πλειάδων. Τὰ κορίτσια αὐτὰ καταδιώχτηκαν ἀπὸ τὸν Ὠρίωνα πάνω στὴ Βοιωτία πέντε ἢ ἑπτὰ χρόνια. Μιὰ διήγηση λέει πὼς ἦταν μόνο ἕνα κορίτσι μὲ τ' ὄνομα Πλειόνη[654] καὶ ἄλλη λέει πὼς ἦταν ἡ Πλειόνη[655] καὶ οἱ κόρες της. Ἴσως στ' ἀρχαῖα χρόνια νὰ ἦσαν ἀγριοπεριστέρες, ποὺ ὁ ἄγριος κυνηγὸς θέλησε νὰ κυνηγήσῃ. Ἀλλὰ συγχρόνως ἦσαν καὶ θεές, ὅπως ἡ Ἄρκτος, ποὺ μαζὶ μ' αὐτὲς καὶ τὸν Ὠρίωνα ἔφτασε στὸν Οὐρανό.[656] Θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο ποιὰ ἦταν ἡ στενὴ σχέση τοῦ κυνηγοῦ μὲ τὴν Ἄρτεμιν. Λέγαν[657] πὼς οἱ Πλειάδες, ποὺ καταδίωξε ὁ Ὠρίων, ἦσαν φίλες τῆς Ἀρτέμιδος στὸ κυνήγι. Ἰδοὺ οἱ ἱστορίες γιὰ τὸν κυνηγό.

Μιὰ διήγηση θεωροῦσε τὸν Ὠρίωνα[658] γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Εὐρυάλης, κόρης τοῦ Μίνωος. Πρόκειται γιὰ μιὰ γενεαλογικὴ ἱστορία ποὺ ἀποκαλύπτει πόσο συγγένευε μὲ τοὺς ἀγριοκυνηγοὺς τῆς Κρήτης, μὲ τὸν Ζαγρέα καὶ τὸν Μίνωα, ποὺ καταδίωξε τὴν Βριτόμαρτιν. Στὴ Βοιωτία διηγοῦνται[659] μιὰν ἄλλη ἱστορία σχετικὰ μὲ τὴν προέλευση τοῦ τεράστιου κυνηγοῦ: Στὴν Τανάγρα ζοῦσε ὁ φιλόξενος Ὑριεύς. Τ' ὄνομά του σημαίνει «μελισσοκόμος». Ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Κρόνου πὼς στ' ἀρχαῖα χρόνια οἱ θεοὶ μεθοῦσαν ἀπὸ τὸ μέλι. Ἄλλοι ἀφηγητές, ἀντὶ γιὰ τὸν Ὑριέα, μιλοῦν γιὰ κάποιο βασιλιὰ Οἰνέα[660] ἢ Οἰνοπίωνα,[661] πὼς ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν ἱστορία τοῦ Ὠρίωνος. Τὰ ὀνόματα τοῦτα σχετίζονται μὲ τὸ κρασί, ὅπως τὸ ὄνομα τοῦ Ὑριέως καὶ τῆς πόλης Ὑρίας, ποὺ ἦταν ἡ ὀνομασία τῆς Τανάγρας, σχετίζονται μὲ τὸν ὅρο «ὗρον» δηλαδὴ κηρήθρα. Διηγόνταν ἐπίσης ὅτι ἐπισκεφθήκανε τὸν Ὑριέα ἢ τὸν Οἰνοπίωνα τρεῖς θεοί. Συνήθως ἀναφέρονται ὁ Ζεύς, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἑρμῆς. Οἱ τρεῖς θεοὶ ρίξανε τοὺς σπόρους τους μέσα στὸ δέρμα ἑνὸς θυσιασμένου ταύρου καὶ διατάξανε τὸν φιλόξενο οἰκοδεσπότη νὰ παραχώσῃ τὸ γεμάτο μὲ τοὺς σπόρους τους τομάρι. Ὕστερα ἀπὸ δέκα μῆνες βγῆκε ἀπὸ μέσα ὁ Ὠρίων, ἕνας γίγαντας γεννημένος ἀπὸ τὴ γῆ.[662] Ἔτσι, οἱ θεοὶ χάρισαν ἕνα γιὸ στὸν ἄτεκνο φιλόξενο οἰκοδεσπότη.

Στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας,[663] ὅπως τὴ λέγαν προπαντὸς πάνω στὴ Χίο, τὸ κρασὶ ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο. Ὁ Ὠρίων στὸ μεθύσι του βίασε τὴ Μερόπη, τὴ γυναίκα τοῦ πατριοῦ του Οἰνοπίωνος. Ἄλλη διήγηση[664] λέει πὼς ἡ Μερόπη, ποὺ ἔπεσε θύμα τοῦ μεθυσμένου, ἦταν κόρη τοῦ Οἰνοπίωνος. Διηγόνταν ἐπίσης[665] ὅτι ὁ Ὠρίων ἀκολούθησε τὴ Μερόπη καὶ γιὰ χάρη της λευτέρωσε τὴ Χίο ἀπὸ τ' ἄγρια ζῶα. Ἀλλὰ ὁ Οἰνοπίων θέλησε νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ. Τότε ὁ Ὠρίων μπῆκε μεθυσμένος στὸ δωμάτιο τῆς Μερόπης. Ἢ ὁ ἴδιος ὁ Οἰνοπίων μέθυσε τὸν ἄγριο κυνηγό, τὸν τύφλωσε ἐνῶ κοιμόταν καὶ τὸν πέταξε στὴ θάλασσα. Ὁ πυρήνας ὅλων αὐτῶν τῶν διηγήσεων φανερώνει πὼς ὁ μεθυσμένος Γίγας ἔθεσε βέβηλη χεῖρα στὴν γυναίκα τοῦ πατριοῦ του. Κι αὐτὸς γιὰ τιμωρία του τὸν τύφλωσε. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἱστορία γιὰ τοὺς τρεῖς θεούς, ποὺ μποροῦσε νὰ ἐφευρεθῆ ἐξ αἰτίας ἑνὸς λογοπαίγνιου — ἀφήνω σπόρο σημαίνει ἐπίσης «οὐρῶ» καὶ ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται σ' ἐκείνη τὴν ἱστορία τὸ ὄνομα Ὠρίων — ἔπρεπε νὰ σκεφτῆ κανεὶς τὴν προσβολὴ τῆς ἴδιας τῆς μητέρας. Ὁ Λυκοῦργος, ὁ ἐχθρὸς τοῦ Διονύσου, μίλησε[666] γιὰ μιὰ παρόμοια ἐπίδραση τοῦ κρασιοῦ. Καὶ τὸ παράπτωμα αὐτό, ὄχι μονάχα στὴν περίπτωση τοῦ Οἰδίποδος, τιμωρήθηκε μὲ τύφλωση.[667]

Ἡ Μερόπη θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν ἐπίσης μητέρα τοῦ Ὠρίωνος, ὅπως ἡ Σεμέλη μητέρα τοῦ Διονύσου ἢ ἡ Ἐλάρα μητέρα τοῦ φαλλικοῦ γίγαντα Τιτυοῦ (ἂν καὶ οἱ δύο τελευταῖοι δὲν γεννήθηκαν ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω μανάδες), ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸ τρόπο. Διηγόνταν[668] ἐπίσης γιὰ μιὰ σύζυγο τοῦ Ὠρίωνος ποὺ τὴ λέγαν Σίδη, δηλαδὴ Ροδιά, καὶ ποὺ τὴν πέταξε στὸν κάτω κόσμο, γιατὶ θέλησε νὰ παραβγῆ στὴν ὀμορφιὰ μὲ τὴν Ἥρα. Τὸ ὄνομά της, ὅπως καὶ

τῆς Μερόπης, ταίριαζε στὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Κάτω κεῖ κρύβεται ἡ μητέρα - σύζυγος, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ὠρίων ἔκαμε κεῖνο τὸ ἁμάρτημα, ποὺ στάθηκε ἀφορμὴ νὰ τιμωρηθῆ μὲ τύφλωση. Μάντεψαν γι' αὐτὸν[669] πὼς θὰ μποροῦσε νὰ 'βρη γιατριά, ἂν ἐξέθετε στὶς ἡλιαχτίδες τὶς ἄδειες κοιλότητες τῶν ματιῶν του. Ὁ τυφλὸς ἄκουσε τὸ θόρυβο ἑνὸς σιδηρουργοῦ καὶ τράβηξε γιὰ κεῖ. Μποροῦσε νὰ τρέχη [670]πάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ ἤ, σὰν Γίγας, νὰ διαπερνᾷ τὶς θάλασσες. Ἔτσι ἔφτασε στὴ Λῆμνο, ὅπου ἐργάζονταν[671] οἱ σιδηρουργοὶ τοῦ Ἡφαίστου μὲ μεγάλο θόρυβο. Ἂν καὶ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἡφαίστου, δὲν πρόκειται γι' αὐτὸν ἀλλὰ γιὰ τὸν Κηδαλίωνα, τὸ δάσκαλο τοῦ Ἡφαίστου. Ὁ Ὠρίων ἔπιασε τὸν Κηδαλίωνα καὶ τὸν ἔβαλε στοὺς ὤμους του, γιὰ νὰ τὸν φέρη μπροστὰ στὸν ἥλιο. Ὁ τυφλὸς Ὠρίων συνάντησε στὴν ἀνατολὴ τὸν ἥλιο καὶ θεραπεύτηκε. Διηγόνταν[672] ἐπίσης πὼς ξαναγύρισε στὸν Οἰνοπίωνα, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήση. Ὁ Οἰνοπίων κρυβόταν κάτω στὴ γῆ, σ' ἕνα χάλκινο δωμάτιο. Ἔτσι ἄρχισε ἡ περιπλάνηση τοῦ Ὠρίωνος, ποὺ τέλειωσε μὲ τὴ μετάθεσή του στὸν οὐρανό. Ὁ ἀγριεμένος κυνηγὸς φοβέριζε[673] ὅτι θὰ ἐξαφανίση ὅλα τὰ ζῶα τῆς γῆς. Ὅταν κυνηγοῦσε στὴν Κρήτη, ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Λητὼ ἦταν ἐκεῖ. Ἡ γῆ ὅμως ἔστειλε τὸ Σκορπιὸ ἐναντίον του. Ὁ Σκορπιὸς δάγκωσε τὸν κυνηγὸ καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν ἦρθε στὸν οὐρανὸ σὰν ἀστερισμός. Ἤ,[674] ἐκείνη ποὺ ἔστειλε τὸ Σκορπιὸ ἐνάντια στὸν κυνηγὸ ἦταν ἡ Ἄρτεμις, ἐπειδὴ τῆς ἄγγιξε τὸ φόρεμα. Θὰ μποροῦσε[675] βέβαια νὰ σκοτώση τὸν ἐπιτιθέμενο μὲ τὰ βέλη της. Γιὰ τὸ ζήτημα ὑπάρχει μιὰ ἐντελῶς μοναδικὴ ἱστορία.

Διηγόνταν[676] ὅτι ἡ Ἠὼς πῆρε σύζυγό της τὸν Ὠρίωνα, προτοῦ ἡ Ἄρτεμις τὸν σκοτώση μὲ τὰ βέλη της πάνω στὸ νησὶ Ὀρτυγία. Σ' αὐτὸν τὸν τόπο ἔβγαινε ὁ ἥλιος. Τὸ νησὶ ὀνομαζόταν ἐπίσης Δῆλος καὶ τὸ θεωροῦσαν σὰν τόπο ὅπου γεννήθηκε ὁ Ἀπόλλων. Ἐδῶ ὁ Ὠρίων ζήτησε ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν νὰ ρίξουν μαζὶ τὸ δίσκο.[677] Ἡ θεὰ θύμωσε γι' αὐτὸ ἢ γιατὶ ὁ Γίγας ἐπιτέθηκε σ' ἕνα Ὑπερβόρειο κορίτσι ποὺ λεγόταν Ὦπις — πρόκειται γιὰ ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς Ἀρτέμιδος. Σύμφωνα ὅμως μ' αὐτὴ τὴ μοναδικὴ ἱστορία,[678] ἡ Ἄρτεμις ἦταν ἐρωτευμένη μὲ τὸν κυνηγό. Ὁ Ἀπόλλων τὸ κατάλαβε καὶ τό 'χε βάρος. Τὴ μάλωσε, μὰ ἐκείνη δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ λόγια. Μιὰ μέρα ὁ Ἀπόλλων εἶδε πέρα στὴ θάλασσα ἕνα σκοτεινὸ σημάδι, τὸ κεφάλι τοῦ Ὠρίωνος, καὶ προέτρεψε τὴν ἀδελφή του νὰ στοιχηματίση μαζί του χτυπώντας ἐκεῖνο τὸ στόχο. Ἡ Ἄρτεμις πέτυχε τὸ κεφάλι, ποὺ δὲν τὸ εἶχε ἀναγνωρίσει. Κατόπιν σήκωσε τὸν ἀγαπημένο της ὡς τ' ἄστρα. Κάπου - κάπου εἶναι ὁρατὸ στὸν ὁρίζοντα μόνο τὸ κεφάλι τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὠρίωνος. Ἐκεῖνοι

ποὺ δὲν νοιάζονταν γιὰ τοὺς ἀστερισμούς, ὅπως ὁ Ὅμηρος, διηγοῦνται[679] ὅτι ὁ Ὠρίων κυνηγάει ἀκόμα μὲ τὸ χάλκινο ρόπαλο στὸ χέρι τὰ ζῶα στὰ Λιβάδια τῶν Ἀσφοδελῶν, στὸν κάτω κόσμο, κι ἂς τὰ εἶχε σκοτώσει πάνω στὴ γῆ.

5
ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ

Μιλοῦσαν καὶ γιὰ ἕναν ἀκόμα σύζυγο τῆς Ἠοῦς,[680] ποὺ ἀνῆκε σ' ἕνα ἀνώτερο ἐπίπεδο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ποὺ ἀναφέρθηκαν. Τὸν λέγαν Ἀστραῖο. Τὸ ὄνομά του ἀκουγόταν ἀνάμεσα στοὺς γιοὺς τῆς δυνατῆς θεᾶς Εὐρύβιας καὶ τοῦ Τιτᾶνος Κριοῦ.[681] Λέγαν ἐμφαντικὰ πὼς αὐτὸς ὑπῆρξε[682] ὁ πατέρας τῶν ἀστεριῶν. Αὐτοῦ τοῦ νυχτερινοῦ θεοῦ τ' οὐρανοῦ ἡ θεὰ τῆς αὐγῆς γέννησε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρωινὸ ἄστρο, τὸν Ἑωσφόρο, καὶ τοὺς θεοὺς Ἀνέμους, δηλαδὴ τοὺς τέσσερεις ἀξιοσέβαστους κύριους Ἀνέμους, ἂν καὶ ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει ὀνομαστικὰ τοὺς τρεῖς: τὸν Ζέφυρο, τὸν Βορέα καὶ τὸν Νότο. Τὸν τέταρτο — τὸν Ἀπηλιώτη, τὸν ἀνατολικό, ἢ Εὖρο, νοτιοανατολικὸ — τὸν ἀναγράφει μὲ τὸ ἐπίθετο Ἀργέστης — αὐτὸς ποὺ ξανοίγει. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς θεοὺς — αὐτὸ λέει ὁ Ἡσίοδος[683] — καὶ προσφέρουν στοὺς θνητοὺς μεγάλη ὠφέλεια. Ὑπῆρχανε ὅμως μερικοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν Τυφωέα: οἱ Ἀνεμοθύελλες, ποὺ ἁπλώνονταν στὴ θάλασσα καὶ ζημίωναν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους. Φυσοῦσαν περιοδικὰ ἀπὸ διάφορες μεριές, κατάστρεφαν τὰ πλοῖα, ἀφάνιζαν τοὺς ναυτικούς. Ἄλλοι πάλι ἐρήμωναν τὴν ἀνθισμένη γῆ, τὰ ὡραῖα ἀνθρώπινα ἔργα καὶ σκέπαζαν τὸ καθετὶ μὲ σκόνη καὶ ἀναταραχή.

Ὁλόκληρος ὁ ἀνεμοδείκτης, ποὺ ἀποτελεῖται καὶ σὲ μᾶς ἀπὸ ὀχτὼ Ἀνέμους, δὲν ἀνῆκε βέβαια στὴ μυθολογία. Δὲν μᾶς μιλᾶ οὔτε μιὰ φορὰ καμιὰ ἀρχαία διήγηση γιὰ τὸν εὐχάριστο Ζέφυρο, τὸν καλὸ ἄγγελο τῆς ἄνοιξης, ἐκτὸς[684] πὼς αὐτὸς μὲ τὴν Ἄρπυια Ποδάργη, τὴ γοργοπόδαρη φοράδα, γέννησε τὰ ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέως στὰ λιβάδια τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ Βορέας ἐμφανιζόταν μονάχος σὰ μιὰ μεγαλύτερη μορφὴ στὴ μυθολογία μας: φτερωτός, μὲ δύο πρόσωπα, ποὺ 'βλεπαν συγχρόνως μπροστὰ καὶ πίσω, ὅπως ἄλλωστε συνέβαινε καὶ μὲ τὸν πολυόμματο Ἄργο. Σὲ πολὺ παλιὲς παραστάσεις ὁ Βορέας εἶχε μάλιστα φιδίσια πόδια.[685] Συνταιριαζότανε ὄχι μονάχα μὲ καθαρόαιμες φοράδες,[686] ἀλλὰ ἦταν τὸ ἀρσενικὸ ὁμοίωμα τῆς Ἠοῦς: ἅρπαγας κοριτσιῶν. Τὸν θεωροῦσαν σὰν ἄγριο Θρᾶκα ποὺ φυσοῦσε ἀπὸ τὸ βορρά, ἀπὸ τὴ Θράκη, καὶ λέγαν[687] πὼς ἅρπαξε μιὰ γυναίκα τῆς Ἀττικῆς, τὴν κόρη τοῦ

36. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Ὠρείθυις ἀπὸ τὸν Βορέα, 5ος αἰ.

βασιλιᾶ Ἐρεχθέως ποὺ τὴ λέγαν Ὠρείθυια, ἐκείνη δηλαδὴ «ποὺ περιπλανιέται στὰ ὄρη». Ἡ Ὠρείθυια ἔπαιζε μὲ τὴ φίλη της Φαρμακεία, τὴ μάγισσα, στὸ δροσερὸ ποτάμι Ἰλισσὸ τῆς Ἀθήνας, ὅταν τὴν ἅρπαξε ὁ Βορέας. Ἀπὸ τὸ γάμο τους γεννήθηκαν τὰ θρακικὰ δίδυμα Κάλαϊς καὶ Ζήτης, ποὺ τολμήσανε νὰ πολεμήσουν τὶς Ἅρπυιες, γιὰ τὶς ὁποῖες μιλήσαμε ἤδη.

Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη διήγηση, οἱ Ἄνεμοι ἦσαν ἀπόλυτα ὑπήκοοι ἑνὸς βασιλιᾶ ποὺ τὸν λέγαν Αἴολο, χωρὶς νὰ 'χουν δική τους προσωπικότητα. Αἴολος σημαίνει «εὐκίνητος» καὶ «πολύχρωμος». Ἀρχικά, πιθανὸ νὰ ἦταν θεὸς τοῦ ἀστερόεντα οὐρανοῦ, ὅπως ὁ Ἀστραῖος. Ἡ ἱστορία διασώθηκε στὶς περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσέως,[688] ὅπου διαβάζουμε γιὰ ἕναν βασιλιὰ Αἴολο Ἱπποτάδη, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάποιο «γιὸ καβαλάρη». Αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη «ἱπποτάδης». Λέγαν γι' αὐτὸν πὼς ἦταν φίλος τῶν θεῶν καὶ πὼς κυριαρχοῦσε στὸ νησὶ Αἰολία, ποὺ πλέει. Τὸ ἀπότομο πετρονήσι Αἰολία περιτριγυριζόταν μὲ χάλκινα τείχη. Ὁ Αἴολος εἶχε στὸ παλάτι του δώδεκα παιδιά: ἔξι κορίτσια καὶ ἔξι ἀγόρια. Οἱ κόρες ζοῦσαν παντρεμένες μὲ τοὺς γιούς. Τὰ ζευγάρια γλεντοκοποῦσαν κάθε μέρα μὲ τὸν πατέρα καὶ τὴ μάνα τους. Τὴ νύχτα κοιμόνταν ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο. Σ' αὐτὸ τὸ νησὶ ἔφτασε ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τοὺς συντρόφους του. Ἕναν ὁλόκληρο μήνα ὁ Αἴολος φιλοξενοῦσε τοὺς ξένους στὸ παλάτι του. Ὅταν θέλησαν νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, ὁ Αἴολος τοὺς πρόσφερε ἕνα ἀσκὶ καμωμένο ἀπὸ τομάρι ἐννιάχρονου ταύρου. Μέσα δῶ εἶχε κλείσει καλὰ τοὺς ἀνέμους. Ὁ γιὸς τοῦ

Κρόνου τὸν εἶχε διορίσει διαχειριστὴ τῶν Ἀνέμων, νὰ τοὺς ἡσυχάζη ἢ νὰ τοὺς ξεσηκώνη, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του. Μ' ἕνα ἀσημένιο σκοινὶ ἔδεσε τοὺς Ἀνέμους στὸ πλοῖο τοῦ Ὀδυσσέως, γιὰ νὰ μὴ κινοῦνται πέρα - δῶθε. Μόνο τὸν Δυτικὸ ἄφησε νὰ φυσᾶ στὰ κατάρτια. Γνωρίζουμε τὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν Ὀδύσσεια: μάταια ἦσαν ὅλα. Οἱ σύντροφοι νόμισαν πὼς ὁ πονηρὸς Ὀδυσσεὺς εἶχε κρύψει στὸ ἀσκὶ χρυσάφι καὶ ἀσήμι κι ἔτσι ἄφησαν ἐλεύθερους τοὺς Ἀνέμους. Ἀλλὰ ἔτσι ἡ μυθολογία γυρίζει στὸ παραμύθι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIII

Ὁ Προμηθεὺς καὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος

Μιλήσαμε ἤδη γιὰ ὅλους τοὺς ἀπογόνους τῶν Τιτάνων καὶ τῶν Τιτανισσῶν. Τώρα ἀπομένουν ἀκόμα οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰαπετοῦ, ἕνα γένος ποὺ συνδέεται μὲ τὸ ἀνθρώπινο. Ἂν θεωρηθῆ σὰ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια καὶ παραβληθῆ μὲ τὸ γένος τῶν ὀλύμπιων θεῶν, τὸ γένος αὐτὸ ἀνήκει ἐπίσης στὴ μυθολογία μας ὅπως ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ ὁλόκληρος ὁ ἀστερόεις οὐρανός. Τὸ γένος τῶν θεῶν τὸ ἀποτελοῦσαν ἀθάνατοι καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων θνητοί. Οἱ ἄνθρωποι, σὰ σύνολο, συγγένευαν ἰδιαίτερα μὲ τὶς θεότητες ἐκεῖνες ποὺ δὲν φθάναν στὸν Ὄλυμπο, ἀλλὰ γνώριζαν τὸ θάνατο καὶ τοὺς πόνους. Μερικοὶ φιλόσοφοι δίδαξαν ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι αἰώνιο. Στὴ μυθολογία ὅμως ἐθεωρεῖτο μόνο πὼς ζοῦσε πολύ, ἀλλὰ ἦταν ἐκτεθειμένο στὴ φθορά, χωρὶς νά 'ναι δεμένο μὲ ὁρισμένη ἡλικία, ὅπως καὶ οἱ Νύμφες. Οἱ Νύμφες ἐμφανίζονται κιόλας σὰ γυναῖκες τῶν πρώτων ἀνθρώπων. Μέχρι ποὺ δημιουργήθηκε ἡ Πανδώρα, οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἀποκλειστικὰ ἀνδρικοῦ γένους.

Μ' αὐτὸ τὸ ἀνδρικὸ γένος, μὲ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους, συνδεόταν τὸ τιτανικὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ, προπάντων δυὸ γιοί του: ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Ἐπιμηθεύς. Θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο πῶς αὐτοὶ οἱ δύο ἀντιπροσώπευαν τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γιὰ τοὺς Ὀρφικοὺς οἱ Τιτᾶνες ἦσαν γενικὰ οἱ ἁμαρτωλοὶ πρόγονοι τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Ἡσίοδος διηγεῖται[689] πὼς ὁ Πατὴρ Οὐρανὸς τοὺς ὀνόμασε μὲ μιὰν ἐπίπληξη καὶ συγχρόνως μ' ἕνα λογοπαίγνιο δίνοντάς τους τὸ ὄνομα Τιτᾶνες. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς σὰ νὰ ἐρχόταν ἀπὸ τὸ «τιταίνειν» (τεντώνομαι) καὶ ἀπὸ τὴ λέξη «τίσις» (τιμωρία): οἱ Τιτᾶνες πάνω στὴν τόλμη τους «ἀνοίχτηκαν», γιὰ νὰ τελειώσουν ἕνα μεγάλο ἔργο, καὶ γι' αὐτὸ ἀργότερα τιμωρήθηκαν. Αὐτὸ τὸ ἔργο δὲν συνέβη στὸ γένος Οὐρανοῦ - Κρόνου - Διός, γιατὶ οἱ Τιτᾶνες

ἐχθρεύονταν τὸν Δία, ποὺ τελικὰ ἔμεινε νικητής, καὶ δὲν λάβανε μέρος στὸν ἀκρωτηριασμὸ καὶ τὴν ἀνατροπὴ τῶν πατέρων. Ἡ ἰδιότητά τους, ἡ ἀσέβεια («ἀτασθαλία»), χαρακτηρίζει ἐπίσης τοὺς ἀνθρώπους[690] καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ οἱ θεοὶ τοὺς ἀπειλοῦσαν μὲ ἐξαφάνιση. Τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ περιγράφεται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο σὰ νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τιμωρημένες κακὲς δυνάμεις. Ἡ ἱστορία τῶν Τιτάνων, τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν τοῦ Διὸς καὶ τῶν Θεῶν, εἶναι τὸ προοίμιο τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τὸ ὄνομα Ἰαπετὸς ἀκούγεται ξενικό. Ἐκτὸς[691] ἀπὸ τὸ ὅτι τελικὰ ρίχτηκε στὸν Τάρταρο μαζὶ μὲ τοὺς Τιτᾶνες, ἔχουμε μόνο τὴ γενεαλογικὴ διήγηση[692] τοῦ γάμου του μὲ τὴν Κλυμένη — ἕνα ὄνομα ποὺ διαφορετικὰ τὸ συναντοῦμε στὸν κάτω κόσμο. Στὴ θέση τῆς Κλυμένης ἐμφανίζεται ἐπίσης ἡ Ἀσία[693] ἢ ἡ Ἀσωπίς,[694] «ἡ πρωινή». Ὁ Ἰαπετὸς ἔφερε τὴν Κλυμένη, τὴν Ὠκεανίδα μὲ τὶς ὡραῖες κλειδώσεις, στὸ σπίτι του καὶ πλάγιασε μαζί της. Ἡ Κλυμένη τοῦ γέννησε τὸν σκληρὸ Ἄτλαντα, τὸν ὑπερήφανο Μενοίτιο καὶ τὸ ἀδελφικὸ ζευγάρι Προμηθέα καὶ Ἐπιμηθέα. Γιὰ τὸν Μενοίτιο λέγαν[695] πὼς ἦταν ἀσεβής. Γιὰ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἐπιθετικότητά του ὁ Ζεὺς τὸν πέταξε μὲ μιὰν ἀστραπὴ στὸ Ἔρεβος. Ὁ Ἄτλας[696] βαστοῦσε σταθερὰ τὸν πλατὺ οὐρανό. Μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι κρατοῦσε ψηλὰ τὸ βάρος ποὺ τὸν πίεζε δυνατά, στὴν ἄκρη τῆς γῆς, μπροστὰ στὸν Κῆπο τῶν Ἑσπερίδων. Αὐτὴ ἦταν ἡ μοίρα ποὺ τοῦ ἔταξε ὁ Ζεύς. Ξέρουμε πὼς ἦταν πατέρας κάποιων θεαινῶν, τῶν Ἑσπερίδων, τῆς Μαίας καὶ τῶν Πλειάδων. Σύμφωνα μὲ παλιὲς χαμένες διηγήσεις[697] ἦταν ἕνας θεὸς μὲ ἐπικίνδυνη ἐξυπνάδα, ποὺ ἤξερε καλὰ τὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἀπὸ πάντα ὁ Ἄτλας ὅριζε στύλους ποὺ κρατοῦσαν ξεχωριστὰ τὴ γῆ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Τὸν καιρὸ ποὺ κυριαρχοῦσε ὁ Ζεὺς ἔδινε τὴν εἰκόνα ἑνὸς Γίγαντος, ποὺ ἦταν καταδικασμένος σ' αἰώνια καταπόνηση στὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ Προμηθεὺς ὑπέφερε τὴ δική του τιμωρία στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη. Γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸν Ἐπιμηθέα θὰ ποῦμε ὕστερα περισσότερα.

1
Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Μὲ βάση παμπάλαιες διηγήσεις ὁ Ἡσίοδος[698] μᾶς λέει πὼς οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή. Αὐτὸ τὸ λέει ξεκινώντας ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἱστορίες ποὺ ἤδη ξέρουμε.[299] Ἡ Γαῖα, ἡ μάνα Γῆ, μάζεψε τὶς σταγόνες τοῦ αἵματος ποὺ ἔπεσαν ἀπὸ τὸ τραῦμα τοῦ ἀκρωτηριασμένου πατέρα Οὐρανοῦ. Ἔτσι γονιμοποιήθηκε καὶ γέννησε πάνω στὴ γῆ τὶς δυνατὲς Ἐρινύες, τοὺς τεράστιους Γίγαντες κι ἐκεῖνες τὶς Νύμφες ποὺ λέγονταν Μελίες, δηλαδὴ φλαμουριές. Σύμφωνα μὲ τὴ μεγάλη διήγηση[700] τῆς διαδοχικῆς ἀκολουθίας διαφόρων ἀνθρωπίνων γενῶν — τῶν Αἰώνων, ὅπως τοὺς λένε ἀργότερα — τὸ χάλκινο γένος προῆλθε ἀπὸ τὶς Μελίες. Στὴν ἱστορία γιὰ τὸ κλέψιμο τῆς φωτιᾶς ὁ Ἡσίοδος[701] διασώζει τὴ λέξη «μελιοὶ» καὶ ἀναφέρεται στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὴν ἀκρίβεια στοὺς ἄνδρες ποὺ ἀνῆκαν στὶς Μελίες Νύμφες. Γι' αὐτοὺς τοὺς ἄνδρες, τοὺς Μελιούς, λεγόταν ἀργότερα[702] πὼς ἐπρόκειτο γιὰ πεσμένους καρποὺς κάτω ἀπὸ τὶς Μελίες. Ἄλλες ἱστορίες, ποὺ τὶς βρίσκουμε σχεδὸν σὲ κάθε ἑλληνικὴ καὶ μικρασιατικὴ γωνιά, λένε πὼς ὁ πρῶτος ἄνδρας, ὁ πρωτάνθρωπος, ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴ γῆ, ποὺ γι' αὐτὸ τὴ θεωροῦσαν κοινὴ μάνα θεῶν καὶ θνητῶν.

Γιὰ τοὺς πρωτανθρώπους διαφόρων χωρῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προῆλθε ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀκοῦμε τὴν παρακάτω διήγηση:[703] Ἡ γῆ ἦταν ἐκείνη ποὺ πρώτη ἔδωσε τὸν ἄνθρωπο, χαρίζοντας ἕναν ὡραῖο καρπό, γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ εἶναι μάνα μόνο τῶν ἀναίσθητων δέντρων καὶ τῶν ἄλογων ζώων, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς ἀφοσιωμένου καὶ θεοφοβούμενου ζώου. Εἶναι δύσκολο νὰ καθορίσουμε ἂν ὁ Ἀλαλκομενεὺς ξεπετάχτηκε σὰν πρῶτος ἄνθρωπος στὴν λίμνη Κωπαΐδα τῆς Βοιωτίας. Ἴσως ἦταν οἱ Ἰδαῖοι Κουρῆτες, ἕνα θεϊκὸ γένος, ἢ οἱ Κορύβαντες τῆς Φρυγίας, ποὺ πρωτοεῖδαν τὸ φῶς, ὅταν ξεπετάχτηκαν σὰ δέντρα. Ἴσως ἡ Ἀρκαδία νὰ γέννησε σὰν πρῶτο ἄνθρωπο τὸν Πελασγό, ποὺ προϋπῆρχε ἀπὸ τὴ Σελήνη, ἢ ἡ Ἐλευσὶς τὸν Δυσαύλη, τὸν κάτοικο τῶν Ράριων πεδίων, ἢ ἡ Λῆμνος τὸν Κάβειρο, τὸ ὡραῖο παιδὶ τῶν ἄρρητων μυστηρίων, ἢ ἡ Παλλήνη τὸν Φλεγραῖο Ἀλκυονέα, τὸν ἀρχαιότερο Γίγαντα. Ἕνας ἄλλος μύθος — σωστότερα μιὰ ἄλλη παράδοση ποὺ στὴν Ἀθήνα ἀπέδιδαν σὲ μιὰ σοφὴ γυναίκα[704] — παίνευε τὴν ἀττικὴ γῆ μὲ τὶς ἑξῆς φράσεις: «Σ' ἐκείνη τὴν ἐποχή, ὅταν ἡ γῆ ἔστελνε κάθε λογῆς ζωὲς ἢ ἔδινε νὰ ξεπεταχτοῦν ζῶα καὶ φυτά, ἡ δική μας Ἀττικὴ παρουσιαζόταν ἄγονη, ὅταν ἦταν νὰ γεννηθῆ ἄγριο ζῶο ἢ φυτό. Ἀπ' ὅλα τὰ ζωντανὰ πλάσματα προτίμησε τοὺς ἀνθρώπους. Γέννησε ἕνα ὄν, ποὺ μὲ τὸ λογικό του βρίσκεται πάνω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα ὄντα καὶ μόνο αὐτὸ τιμάει τὸ δίκαιο καὶ τοὺς θεούς». Βλέπουμε σ' αὐτὰ τὰ λόγια μιὰ ἰδιαίτερη πρόθεση ποὺ δὲν ταιριάζει στὴ Μυθολογία, στὴν ὁποία ὅλα εἶναι αὐθόρμητα καὶ αὐταπόδεικτα καὶ τίποτα δὲν μάχεται τὰ ἄλλα. Δὲν χαρακτηρίζονται μονάχα οἱ Ἀθηναῖοι ὡς «γηγενεῖς» ἢ «αὐτοχθόνες», πράγμα ποὺ ἀρχικὰ σήμαινε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς ξεχώριζε ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη γῆ, ἂν καὶ ἡ ὁμιλήτρια ἀναγνωρίζει τὴ θεότητα ὁλόκληρης

τῆς γῆς μὲ τὸ νὰ προσθέτη[705] ὅτι ἡ γῆ δὲν μιμεῖται τὴ γυναίκα στὴν εὐφορία καὶ τὴ γέννα, ἀλλὰ ἡ γυναίκα τὴ γῆ. Δὲν ἦσαν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἀλλὰ οἱ κάτοικοι τῆς Αἴγινας, γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποστήριζαν ὅτι ὅλοι τους μαζὶ βγῆκαν ἀπὸ τὴ γῆ. Ὄχι βέβαια σὰν ἄνθρωποι, ἀλλὰ σὰν μυρμήγκια. Λέγαν[706] ὅτι, ὅταν ἡ θεὰ Αἴγινα γέννησε τοῦ Διὸς τὸν Αἰακό, τὸν ἄφησε ἐντελῶς μόνο του πάνω στὸ νησί. Ὅταν ὁ Αἰακὸς ἔγινε ἔφηβος, βρῆκε τὴ μοναξιὰ πολὺ δύσκολη. Τότε ὁ Ζεὺς μεταμόρφωσε τὰ μυρμήγκια τοῦ νησιοῦ σὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ τοὺς χάρισε στὸν Αἰακὸ μαζὶ μὲ τὸ λαὸ τῶν Μυρμιδόνων. Τὸ ὄνομα αὐτὸ θυμίζει τὰ μυρμήγκια. Οἱ Μυρμιδόνες πρῶτοι κατασκευάσανε πλοῖα. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ μᾶς τὸ διηγοῦνται ἀργότερα ἔτσι: Ὁ Ζεύς, γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸν Αἰακό, ἔκαμε τὴ γῆ νὰ βγάλη ἀνθρώπους. Σὲ μιὰ διήγηση τῶν κατοίκων τῆς Κῶ οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζονται ποιητικὰ «μέροπες». Ὁ βασιλιὰς Μέροψ, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπήκοοι ὀνομάζονταν ἔτσι ἀρχικά, ἦταν, ὅπως γνωρίζουμε, ὁ πατριὸς τοῦ Φαέθοντος καὶ ἴσως μονάχα ἕνα ὄνομα γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἥλιο. Ἄλλωστε «μέροψ» εἶναι ἕνα πουλὶ ποὺ γεννάει τ' αὐγά του στὴ γῆ κι' ἔτσι θεωρεῖται σύζυγός της. Γι' αὐτὸ χαρακτηρίζονται οἱ ἄνθρωποι ὡς «μέροπες», ὀνομασία ποὺ ἐκφράζει τὴ γέννηση ἀπὸ τὸ γῆ καὶ συγχρόνως τὴν προέλευση ἀπὸ ἕνα γονιμοποιὸ θεὸ - Ἥλιο.

Σὲ περίπτωση ποὺ οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπότητας ἱστορίες συνέβαιναν πάνω σ' ἕνα νησί, τότε ἐμφανιζόταν σὰ μάνα ἡ θεὰ αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ: μὲ ἄλλα λόγια, ἡ γνωστή μας Θεὰ - Μητέρα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου τοῦ νησιοῦ. Στὴ Μικρασία ἔπαιζε τὸ ρόλο αὐτὸν ἡ Ρέα. Στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα ἦταν πάντα ἐκείνη ἡ θεὰ μὲ διάφορα τοπικὰ ὀνόματα. Ἡ μεγάλη Μητέρα γέννησε τὰ ὄντα ποὺ ἀποτέλεσαν τοὺς προγόνους τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Θὰ θυμᾶται κανεὶς ὅτι τὴ συνοδεύανε Δάκτυλοι, Κουρῆτες, Κορύβαντες, Κάβειροι, ποὺ τοὺς γέννησε μόνη της καὶ ποὺ ἀπ' αὐτοὺς διάλεξε τὸν σύζυγό της. Σὲ πολλὲς διηγήσεις αὐτοὶ φτειάχνουν ἕναν ὁλόκληρο πρωτολαό, ὅπως περίπου οἱ Τελχῖνες, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ρόδου. Ἀρχαῖοι πρωτοθεοὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους θεωροῦνται ἐπίσης οἱ ἀρχέγονοι ἄνθρωποι. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἰδιοτήτων ἦταν στὸ ὅτι οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἄνθρωποι πάψανε νὰ εἶναι σύζυγοι τῆς μεγάλης Μητέρας. Γιὰ γυναῖκες τους πήρανε ἄλλες θεές. Στὴ Λῆμνο[707] μιλοῦσαν γιὰ τρεῖς Καβείριες Νύμφες — Νύμφαι Καβειρίδες. Ἦσαν θυγατέρες τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ τοῦ συζύγου της Καβείρου καὶ εἶχαν τρία ἀδέρφια, μὲ τὰ ὁποῖα φτειάξανε τρία ζευγάρια. Αὐτὰ τὰ τρία ζευγάρια μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν σὰν ἀρχέγονα ζεύγη.

Τὰ πρῶτα ἀνδρικὰ ὄντα, ποὺ θεωρήθηκαν σὰν πρωτάνθρωποι, ἔμοιαζαν σὲ κάτι μὲ τὸν Κρόνο, μ' αὐτὸ τὸ γιὸ τῆς Μάνας Γῆς μὲ τὸν ὁποῖο ἄρχιζε ἡ ἱστορία τοῦ γένους τῶν θεῶν: στὴν πανουργία. Γιὰ τὸν Βοιωτὸ ἀρχέγονο ἄνθρωπο, τὸν Ἀλαλκομενέα, διηγόνταν[708] ὅτι ἔδωσε στὸ Δία τὴν πονηρὴ συμβουλὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ κυρίαρχος τῶν θεῶν ξανακέρδισε τὴν Ἥρα καὶ τὴν ἔκαμε πάλι γυναίκα του. Ξέρουμε ὅτι ὁ Ἀλκαλκομενεὺς ἦταν ἐπίσης παιδαγωγὸς τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, ποὺ γεννήθηκε μετὰ ἀπ' αὐτόν. Μετά, μὲ τὸ ὄνομα Ἀθηναΐς, πιθανὸ νὰ ἔγινε καὶ γυναίκα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Στὴν ἱστορία τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τῆς Ἀρκαδίας Πελασγοῦ διηγόνταν, ὅπως ἀκούσαμε ἤδη, ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἡ σελήνη — τὸ θηλυκὸ στοιχεῖο τῆς μυθολογίας μας. Σὲ λίγο θὰ διηγηθοῦμε λεπτομερειακὰ πῶς στοὺς πρώτους ἄνδρες, στὸ ἀδελφικὸ ζευγάρι Προμηθέως καὶ Ἐπιμηθέως, ἔφτασε τὸ πρῶτο θηλυκὸ ὄν, τὸ ὁποῖο μποροῦσαν νὰ πάρουν καὶ γυναίκα τους. Ἐδῶ θὰ ἀναφέρουμε μονάχα ὅτι ἡ Πανδώρα, ἡ πρώτη γυναίκα, δημιουργήθηκε σὰν ἕνα ἄγαλμα. Μιὰ ἄλλη διήγηση λέει ὅτι ξεπετάχτηκε σὰ θεὰ ἀπὸ τὴ γῆ.

Ἡ ἱστορία τῆς δημιουργίας τῆς πρώτης γυναίκας ἀπὸ ἀρχιτεχνίτη, τοῦ ὁποίου γνωστὰ δείγματα ἦσαν οἱ Δάκτυλοι καὶ οἱ Κάβειροι, σχημάτισε τὴ βάση γιὰ τὴν κατοπινὴ διήγηση τῆς προέλευσης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Σὰν ἀρχιτεχνίτη τέτοιων ἔργων ξέρουμε ἤδη τὸν Ἥφαιστο, τὸν μεγαλύτερο Κάβειρο τῆς Λήμνου, καὶ τὸν Πυγμαλίωνα, τὸν βασιλιὰ τῆς Κύπρου. Στοὺς ἀρχιτεχνίτες αὐτοὺς ἀνῆκε καὶ ὁ Προμηθεύς, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱκανότητα κατεχόταν ἀπὸ «κακὲς σκέψεις»,[709] ὅπως ὁ Κρόνος. Οἱ διηγήσεις ποὺ θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο ξεχωρίζουν τὸν Προμηθέα ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο. Πραγματικά, γιὰ τὸν Προμηθέα διηγόνταν ὅτι ἦταν ἕνας ἐξώγαμος γιὸς τῆς Ἥρας, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸν Δία, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Γίγαντα Εὐρυμέδοντα,[710] ὅτι βοήθησε[711] στὴ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὸ δίκοπο τσεκούρι του καὶ ὅτι παραμόνευε τὴ θεά, ὅπως καὶ ὁ Ἥφαιστος.[712] Τὸν θεωροῦσαν ἀρχαιότερο θεὸ ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο. Νόμιζαν[713] ὅτι ἀρχικὰ ὀνομαζόταν Ἴδας ἢ Ἴδαξ καὶ ἦταν ὁ ἀγγελιοφόρος τῶν Τιτάνων. Μιὰ ἄλλη ἱστορία[714] λέει ὅτι ἀνῆκε στὸν ἀρχέγονο λαὸ τῶν Καβείρων. Σ' αὐτὸν καὶ στὸν γιό του Αἰτναῖο — κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐννοεῖται ὁ Ἥφαιστος· καὶ οἱ δύο ἦσαν Κάβειροι — ἦρθε ἡ Δήμητρα φέρνοντας τὰ μυστήριά της. Σ' ἄλλες ἱστορίες ἡ θεὰ ἔκαμε τὸ ἴδιο στὸν ἀρχέγονο ἄνθρωπο Δυσαύλη ἢ στοὺς βασιλιάδες τῆς Ἐλευσῖνος. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Προμηθέως καὶ τοῦ ἐκπεσόντος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ Ἡφαίστου ἦταν ὅτι ὁ Ἥφαιστος ἔμεινε ἕνα ἁπλὸ ὄν, ὅπως ἡ φωτιά, ἐνῶ ὁ Προμηθεὺς μιὰ διττὴ φύση. Πλάι του εἶχε συνήθως ἕναν ἄλλο, λιγό-

τερο πανοῦργο σύντροφο, τὸν ἀδελφό του Ἐπιμηθέα, σὰν βοηθό του.
Μᾶς διηγοῦνται:[715] Κάποτε ὑπῆρχαν μόνο θεοί, ἀλλὰ ὄχι θνητὰ ὄντα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ πάρουν κι αὐτὰ ζωή, οἱ θεοὶ τὰ κατασκεύασαν μέσα στὴ γῆ ἀπὸ χῶμα καὶ φωτιὰ κι ἀπ' ὅ,τι ἀνακατεύεται μ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. Ὅταν θελήσανε νὰ τὰ φέρουν πάνω στὸ φῶς, διατάξανε τὸν Προμηθέα καὶ τὸν Ἐπιμηθέα νὰ κάμουν ὡραῖα τὰ ὄντα αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς μοιράσουν τὶς ἱκανότητες ποὺ ταίριαζαν στὸν καθένα τους. Ὁ Ἐπιμηθεὺς ζήτησε ἀπὸ τὸν Προμηθέα νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ κάνῃ μόνος του τὴ διανομὴ τούτη. Καὶ ὁ ἀκαταλόγιστος Ἐπιμηθεὺς μοίρασε τὰ πάντα στὰ ζῶα, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μείνῃ ὁλότελα ἀπροστάτευτος καὶ γυμνός. Ἔτσι ὁ προνοητικὸς Προμηθεὺς ἔπρεπε νὰ κλέψῃ τὴ φωτιὰ καὶ τὶς τέχνες τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τὸν κοινὸ ναό τους καὶ νὰ τὰ χαρίσῃ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἀπὸ τότε μποροῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζοῦν, ὁ Προμηθεὺς ὅμως — ἂν καὶ ὁ ἔνοχος ἦταν ὁ Ἐπιμηθεὺς — τιμωρήθηκε γιὰ τὴν πράξη του. Λέγαν πὼς ἡ διήγηση αὐτὴ προέρχεται δῆθεν ἀπὸ ἕνα σοφό, τὸν σοφιστὴ Πρωταγόρα, ποὺ μὲ τὸ δικό του τρόπο ξανάπλασε μιὰ παλιὰ διήγηση. Ἕνας ἄλλος διηγήθηκε[716] ὅτι ὁ Προμηθεὺς δημιούργησε ἕναν θαυμάσιο ἄνθρωπο καὶ τὸν κρατοῦσε κρυμμένον. Ὁ Ἔρως πρόδωσε τὸ μυστικό του στὸ Δία, ὁ ὁποῖος ἔστειλε τὸν Ἑρμῆ νὰ τοῦ φέρῃ τὸ ὡραῖο δημιούργημα. Τὸ δημιούργημα ἤπιε ἀπὸ τὸ πιοτὸ τῆς ἀθανασίας κι ἀπὸ τότε λάμπει στὸν οὐρανὸ σὰν Φαίνων. Ἔτσι ὀνομάζεται τώρα ὁ πλανήτης τοῦ Διός. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν ὁ Προμηθεὺς δημιούργησε[717] καὶ ἄλλους ἀνθρώπους ἀπὸ χῶμα καὶ νερό.[718] Οἱ ἀρχαῖες διηγήσεις λέγαν πὼς ἦταν ἐπίσης δημιουργὸς τῶν ζώων.[719] Βλέπουμε σὲ νεώτερες σαρκοφάγους τῆς Ρώμης πῶς ὁ Προμηθεὺς ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους: σὰν ἕνα μικρὸ ἄγαλμα, ποὺ τοῦ 'δινε ψυχὴ ἡ Ἀθηνᾶ μὲ τὸ νὰ τοῦ στέλνῃ μιὰ πεταλούδα ποὺ ὀνομάζεται καὶ «ψυχή». Στὴ Φωκίδα δείχνανε[720] μεγάλα κομμάτια ἑνὸς βράχου, ποὺ δῆθεν μύριζε σὰν ἀνθρώπινο σῶμα· ἦσαν ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸν πηλό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Προμηθεὺς δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο. Θὰ δοῦμε ἀργότερα, πῶς ἀπὸ πέτρες μποροῦσαν νὰ γίνωνται καὶ ν' ἀνασταίνωνται οἱ ἄνθρωποι.

2
Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΔΙΑ ΚΑΙ Η ΚΛΟΠΗ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ

Οἱ πρόγονοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν ἦσαν θεϊκὰ ὄντα μὲ ἀτέλειες, προτοῦ γίνῃ ἡ διάκριση ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, μόνο στὴ δική μας μυθολογία. Ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ

ἄλλου διηγήσεις, ὅπου οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἦσαν ἀτελέστατα ὄντα. Ἂς μείνουμε στοὺς δικούς μας: Γεννημένοι ἀπὸ τὶς Μελίες, μεταμορφώθηκαν ἀπὸ μυρμήγκια σὲ ἀνθρώπους βγαίνοντας ἀπὸ τὴ γῆ (ὅπως τὰ λάχανα, θὰ 'λεγε κάποιος εἰρωνικά,)[721] ἢ σχηματισμένοι ἀπὸ χωμάτινους βώλους, χρειάζονταν τελειοποίηση, μιὰ δεύτερη δημιουργία, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν σὰν ἄνθρωποι. Ἀτελὲς ἦταν ἕνα ἀνθρώπινο γένος ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν μόνο ἄντρες, ἀκόμα καὶ ὅταν εἶχε μάνα του τὴ Μητέρα τῶν Θεῶν. Στὴ μυθολογία μας συμπέσανε στὸ πρόσωπο τοῦ Προμηθέως καὶ τὰ δυὸ καθήκοντα: ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς ἀθάνατους καὶ ἡ τελειοποίηση τῶν θνητῶν. Ὁ Προμηθεὺς ἄρχισε ἕναν ἀνταγωνισμὸ — ἕνα εἶδος ἀδελφικῆς διαμάχης — μὲ τὸ Δία καὶ προκάλεσε φανερὸ χωρισμό. Σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα ὁ Προμηθεὺς μαζὶ μὲ τὸν Ἐπιμηθέα καὶ τοὺς ἀνθρώπους νικήθηκε, ἀφοῦ γιὰ μιὰ στιγμὴ φαινόταν πὼς νικοῦσε. Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ θεοὶ βγήκανε πραγματικὰ νικητές. Τότε ὁ Προμηθεὺς βοήθησε τοὺς νικημένους ἀνθρώπους μ' ἕνα θεῖο δῶρο, τὴ φωτιά. Τὸ ἄλλο δῶρο, ἡ γυναίκα, ἀποδείχτηκε ἕνα ὡραῖο κακό. Σύμφωνα μὲ τὴν παρακάτω ἱστορία, ἡ γυναίκα ἦταν δῶρο τῶν θεῶν· ἄλλες διηγήσεις[722] λένε πὼς ἦταν ἔργο τοῦ Προμηθέως. Σὲ λίγο θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὰ δῶρα τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου, ποὺ κάμανε τὸν ἄνθρωπο ὁλοκληρωμένη ὕπαρξη.

Τὰ ὀνόματα Προμηθεύς, αὐτὸς ποὺ «προβλέπει ἢ προνοεῖ», καὶ Ἐπιμηθεύς, αὐτὸς ποὺ «μαθαίνει κατόπιν» ἢ «ὁ ἀπερίσκεπτος», σχετίζονται μὲ ὄντα ποὺ ἔχουν ἀνάγκη προνοίας καὶ ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ἀμεριμνησίας. Σχετίζονται, δηλαδή, μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ ἀμέριμνος καὶ ὁ προνοητικὸς συνδέονται ἀδιάσπαστα μεταξύ τους. Διηγόνταν:[723] Ὅταν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι συγκεντρώθηκαν στὴ Μηκώνη, στὸν τόπο ποὺ λεγόταν «ἀγρὸς μὲ τὶς παπαροῦνες», ὅπου θὰ συνέβαινε ὁ διαχωρισμός, ὁ Προμηθεὺς κομμάτιασε ἕνα δυνατὸ ταῦρο. Ἅπλωσε τὰ κομμάτια φιλικὰ μπροστὰ στοὺς συγκεντρωμένους καὶ θέλησε ν' ἀπατήσῃ τὸ Δία. Γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς δικούς του γέμισε τὸ στομάχι τοῦ βοδιοῦ μὲ κομματιασμένο κρέας καὶ παχιὰ ἐντόσθια. Γιὰ τὸ Δία τύλιξε προσεχτικὰ τὰ κόκαλα σὲ γυαλιστερὸ λίπος, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ μπορῇ κανεὶς νὰ καταλάβῃ τὸ τέχνασμά του. Τότε τοῦ εἶπε ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων: «Γιὲ τοῦ Ἰαπετοῦ, ἐξαίσιε κυρίαρχε, πόσο ἀνόμοια ἔφτειαξες τὰ μερίδια!» Ἔτσι τὸν ἐπιτίμησε ὁ Ζεὺς μὲ τὴν αἰώνια σοφία του. Ὁ Προμηθεύς, χαμογελώντας γλυκά, ἀπάντησε μὲ πανουργία: «Ζεῦ, φημισμένε καὶ μέγιστε ἀνάμεσα στοὺς αἰώνιους θεούς, διά-

λεξε τὸ κομμάτι ποὺ σ' ἀρέσει». Ὁ πάνσοφος Ζεὺς κατάλαβε τὴν πονηριά, κι ἔχοντας στὴ σκέψη του ὑποψίες ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων, σκέφτηκε πῶς θά 'πρεπε τώρα νὰ τὶς ἐκδηλώση. Μὲ τὰ δυό του χέρια πῆρε τὸ ἄσπρο γυαλιστερὸ κομμάτι μὲ τὸ λίπος. Ἡ καρδιά του γέμισε ὀργὴ ὅταν ἀντίκρυσε τὰ ἐπιδέξια κρυμμένα ἄσπρα κόκαλα. Ἀπὸ τότε οἱ ἄνθρωποι στὴ γῆ καῖνε πάνω στοὺς βωμοὺς μόνο τ' ἄσπρα κόκαλα, ὅταν θυσιάζουν στοὺς θεούς. Τότε ὅμως ξέσπασε ὁ Ζεύς: «Γιὲ τοῦ Ἰαπετοῦ, ποὺ εἶσαι σοφώτερος ἀπ' ὅλους, θέλησες λοιπὸν νὰ μ' ἐξαπατήσης». Ἔτσι ἐξοργίστηκε ὁ πάνσοφος Ζεύς, δὲ λησμόνησε ποτὲ τὴν ἀπάτη καὶ κατακράτησε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀπογόνους τῶν Μελιῶν, τὴ φωτιά. Ἄλλες διηγήσεις, ποὺ ἀποτελοῦν ἐπανάληψη τῆς παραπάνω διηγήσεως, λένε πῶς ἔκρυψε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴ φωτιά.[724] Ὁ γενναῖος γιὸς τοῦ Ἰαπετοῦ τὴν ξανάκλεψε ἀπὸ τὸ Δία καὶ τὴν ἔφερε στοὺς ἀνθρώπους μέσα στὸν κούφιο κορμὸ ἑνὸς δέντρου.

Αὐτὰ λέει ἡ διήγηση, ποὺ συνεχίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Πανδώρας. Ὁ Ἐπιμηθεὺς ὑποδέχτηκε τὴν πρώτη γυναίκα, ποὺ ὁ ἐρχομός της ἐξασθένησε ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἄντρες μετὰ ἀπὸ τὴ στέρηση τῆς φωτιᾶς. Ἀπὸ ποῦ ξαναπῆρε ὁ Προμηθεὺς τὴν κρυμμένη φωτιά; Ὑπῆρχανε πολλὲς σχετικὲς διηγήσεις ποὺ χάθηκαν, ὅπως καὶ ἡ τραγωδία στὴν ὁποία ὁ Αἰσχύλος δραματοποιοῦσε τὴ μεταφορὰ τῆς φωτιᾶς ἀπὸ τὸν Τιτᾶνα. Ἐπειδὴ τὸ μέρος ὅπου συνέβαινε ἡ τραγωδία τούτη ἦταν ἡ Λῆμνος, νομίσανε — καὶ παραστήσανε ἐπίσης — πῶς ὁ Προμηθεὺς ἅρπαξε τὴ φλόγα ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι τοῦ Ἡφαίστου. Ἀπὸ τὰ πολὺ λίγα λόγια ποὺ μᾶς διασώθηκαν σχετικὰ μὲ τὴν κλοπὴ τῆς φωτιᾶς,[725] βλέπουμε πῶς ὁ Προμηθεὺς μπόρεσε κρυφὰ νὰ φτάση ὡς τὴ φωτιὰ τοῦ Διὸς — καὶ στὴν ἑστία τοῦ παλατιοῦ τῶν θεῶν πάνω στὸν Ὄλυμπο. Πῆρε ἀπ' αὐτὴ τὴ φωτιὰ κι ἔκρυψε τὶς φλόγες μέσα στὸ κουφωμένο κομμάτι ἑνὸς ξύλου, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ δέντρο ποὺ χρησίμευε ὡς θύρσος στοὺς βακχευτὲς καὶ τὶς βακχιάδες στὶς διονυσιακὲς ἀκολουθίες. Ἦταν ἕνα μακρὺ ραβδὶ ποὺ τὸ κουνοῦσαν στὸν ἀέρα γιὰ νὰ μὴ σβήση ἡ φλόγα, ἐνῶ ὁ Προμηθεὺς ἔτρεχε σὰ νὰ πετοῦσε, χαρούμενος νὰ συναντήση τοὺς ἀνθρώπους. Διηγοῦνται ἐπίσης[726] ὅτι ὁ Προμηθεύς, σὰν δεύτερος Κηδαλίων, εἶχε φτάσει στὸν Ἥλιο κι ἀπὸ τὴ φλόγα του ἄναψε τὸ δαυλό του. Στὴ νεώτερη μορφή, ὅπου μᾶς διασώθηκε αὐτὴ ἡ πληροφορία, ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ βοήθησε τὸν Τιτᾶνα. Στὶς ἀρχικὲς διηγήσεις δὲν πρόκειται συνήθως γιὰ κλοπὴ τῆς φωτιᾶς καὶ μόνο στὶς μεταγενέστερες, ὅπου αὐτὸς ἔκλεψε τὴ φωτιὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο, χαρακτηρίζεται ἡ πράξη τοῦ Προμηθέως ὡς κλοπή.

37. Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἥφαιστος δημιουργοῦν τὴν Πανδώρα, 5ος αἰ.

3

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ

Θὰ διηγηθοῦμε τώρα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἀνταγωνισμὸ μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ θεῶν. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος βρισκόταν ὁ Προμηθεὺς μὲ τὸν Ἐπιμηθέα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ Ζεύς. Ὁ ἀνταγωνισμὸς συνεχίστηκε, ὅπως ξέρουμε ἤδη, μὲ τὸ περιστατικὸ τῆς Πανδώρας. Στὴ γνωστὴ παράδοση τοῦ περιστατικοῦ παρατηροῦμε τὴν προκατάληψη τοῦ Ἡσιόδου ἐναντίον τῶν γυναικῶν, ὄχι ὅμως πολὺ ἔντονη, ἔτσι ποὺ νὰ ὑποψιαζόμαστε πῶς ὁ συγγραφέας κατασκεύασε μόνος του κι ἐλεύθερα ὅλη τὴ διήγηση. Κάπου θὰ τὴν εἶχε βρεῖ βέβαια καὶ τοῦ ἄρεσε τόσο, ὥστε τὴν ξαναδιηγήθηκε. Καὶ τὶς δυὸ φορὲς ἀναφέρθηκε στὴν ἐπιτυχία νὰ ξαναδοθῆ στοὺς ἀνθρώπους ἡ φωτιά. Τὴ μιὰ φορὰ διαβάζουμε:[727] Ἡ ψυχὴ τοῦ Βροντεροῦ Διὸς σκίστηκε, ἡ καρδιά του γέμισε θυμὸ ὅταν εἶδε τὴν ὁρατὴ φωτιὰ κάτω στοὺς ἀνθρώπους. Ἀμέσως ἑτοίμασε μιὰ συμφορὰ γιὰ

τοὺς ἀνθρώπους σὰν ἀντίβαρο στὴ φωτιά. Ὁ φημισμένος ἀρχιτεχνίτης Ἥφαιστος ἔφτειαξε ἀπὸ τὴ γῆ τὸ ὁμοίωμα ἑνὸς ντροπαλοῦ κοριτσιοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Διός. Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ τὸ στόλισε μὲ ζώνη καὶ ἀστραφτερὸ χιτώνα. Πάνω στὸ σῶμα τοῦ κοριτσιοῦ ἔριξε ἕνα ὡραῖο, θαυμάσιο πέπλο. Στὶς πλευρές του κρέμασε στεφάνια ἀπὸ λουλούδια καὶ στὸ κεφάλι τοῦ 'βαλε ἕνα χρυσὸ στεφάνι ποὺ τό 'φτειαξε ὁ Ἀρχιμάστορας μὲ τὰ χέρια του, γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸ Δία. Πάνω του παρασταίνονταν θαυμάσια πολλὰ ζῶα τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, σχεδὸν σὰ ζωντανά. Τὸ ἔργο ἄστραφτε χαριτωμένα. Ὅταν τὸ ὡραῖο κακὸ ἦταν ἕτοιμο σὰν ἀντίβαρο τοῦ καλοῦ, κι ἔτσι καθὼς ἦταν φανταχτερὰ στολισμένο ἀπὸ τὴν γλαυκώπιδα κόρη τοῦ δυνατοῦ πατέρα, τὸ πῆρε ὁ Ζεὺς ἐκεῖ ποὺ ἦσαν συγκεντρωμένοι οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι. Ὅλοι, θνητοὶ καὶ ἀθάνατοι, θαύμασαν ὅταν ἀντίκρυσαν τὴν ἀπειλητικὴ παγίδα, μπροστὰ στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἄοπλοι. Ἀπὸ δῶ κατάγεται τὸ θῆλυ γένος.

Ἀλλοῦ διαβάζουμε στὸν Ἡσίοδο τὰ παρακάτω:[728] Ὁ Ζεὺς εἶπε: «Γιὲ τοῦ Ἰαπετοῦ, ποὺ εἶσαι πιὸ συνετὸς ἀπ' ὅλους, χαίρεσαι ποὺ ἔκλεψες τὴ φωτιὰ καὶ μὲ ξεγέλασες. Σ' ἐσένα τὸν ἴδιο καὶ στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θ' ἀκολουθήσουν θὰ κάνη κακό, γιατὶ αὐτὸ ποὺ ἔκαμες μοῦ 'δωσε ἀφορμὴ νὰ τοὺς στείλω ἕνα κακό, γιὰ τὸ ὁποῖο ὅλοι θὰ χαίρωνται τυλίγοντας μ' ἔρωτα τοὺς πόνους τους». Αὐτὰ εἶπε ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ξέσπασε σὲ γέλια. Διάταξε τὸν Ἥφαιστο ν' ἀνακατέψη ἀμέσως χῶμα καὶ νερό, νὰ δώση στὸ μεῖγμα ἀνθρώπινη φωνὴ καὶ δύναμη καὶ νὰ κατασκευάση ἕνα ὡραῖο κορίτσι, ποὺ νὰ ξυπνᾶ τὸν πόθο καὶ στὸ πρόσωπο νὰ μοιάζη μὲ τὶς ἀθάνατες θεές. Ἡ Ἀθηνᾶ διατάχτηκε νὰ τὸ μάθη νὰ ὑφαίνη, δηλαδὴ τὴ γυναικεία δουλειά. Ἡ χρυσὴ Ἀφροδίτη διατάχτηκε νὰ λάμψη τὸ πρόσωπο τοῦ κοριτσιοῦ ἀπὸ γοητεία καὶ ἀσίγαστο πόθο. Ὁ Ἑρμῆς διατάχτηκε ἀπὸ τὸ Δία νὰ βάλη μέσα στὸ νέο δημιούργημα σκυλίσια ξεδιαντροπιὰ καὶ δολιότητα. Ὅλοι ὑπάκουσαν στὴ διαταγὴ τοῦ Κυρίαρχου. Ὁ φημισμένος Ἀρχιτεχνίτης ἔφτειαξε ἀπὸ τὸ χῶμα τὸ ὁμοίωμα ἑνὸς ντροπαλοῦ κοριτσιοῦ. Ἡ Ἀθηνᾶ τὸ στόλισε μὲ ζώνη καὶ φόρεμα. Οἱ Χάριτες καὶ ἡ Πειθὼ τοῦ κρέμασαν στὸ λαιμὸ χρυσὰ στολίδια. Οἱ Ὧρες στεφάνωσαν τὸ κορίτσι μὲ ἀνοιξιάτικα λουλούδια. Στὸ στῆθος του ὁ Ἑρμῆς φύτεψε ψέματα, κολακεῖες καὶ ἀπάτες. Ὁ ἀγγελιοφόρος τῶν θεῶν τοῦ 'δωσε φωνὴ κι ὀνόμασε τὸ θηλυκὸ Πανδώρα, γιατὶ ὅλοι οἱ Ὀλύμπιοι τὸ χάρισαν σὰ δῶρο πρὸς ὄλεθρο τῶν ἀνθρώπων ποὺ τρῶνε τὸ ψωμί.

Ὅταν ἑτοιμάστηκε τὸ ἀπειλητικὸ τέχνασμα ἐνάντια στὸ ὁποῖο

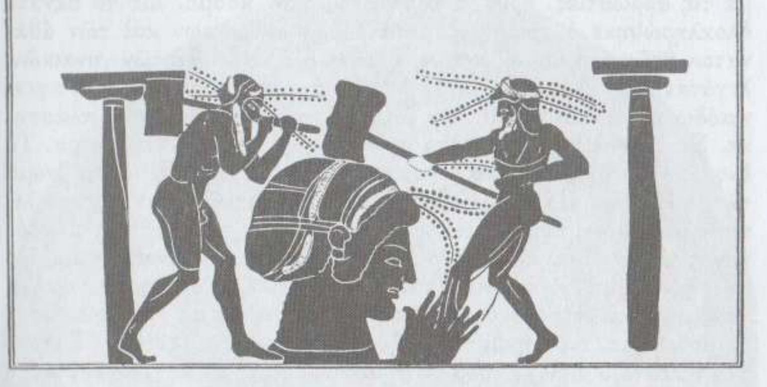

38. Ἡ Πανδώρα ξεπροβάλλει μέσα ἀπὸ τὰ σφυριὰ τῶν Σιληνῶν, 6ος αἰ.

δὲν ὑπάρχει ὅπλο, ὁ Πατέρας μὲ τὸν φημισμένο καὶ γρήγορο ἀγγελιοφόρο ἔστειλε τὸ δῶρο τῶν θεῶν στὸν Ἐπιμηθέα. Ὁ Ἐπιμηθεὺς δὲν λογάριασε αὐτὸ ποὺ τοῦ εἶπε ὁ Προμηθεύς, νὰ μὴ δεχτῆ ποτὲ δῶρο τοῦ Διὸς ἀλλὰ νὰ τὸ ἐπιστρέψη, γιὰ νὰ μὴν προέλθη ἀπ' αὐτὸ κακὸ στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Ἐπιμηθεὺς δέχτηκε τὸ δῶρο καὶ κατόπιν εἶδε τὴ δυστυχία. Προηγουμένως τὸ ἀνθρώπινο γένος ζοῦσε στὴ γῆ χωρὶς δυστυχία, χωρὶς κόπους κι ἀρρώστιες ποὺ προξενοῦσαν τὸ θάνατο στοὺς ἀνθρώπους. Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ ξεσκέπασε τώρα τὸ μεγάλο δοχεῖο κι ἁπλώθηκαν παντοῦ οἱ συμφορὲς πρὸς θλίψη φοβερὴ τῶν ἀνθρώπων. Μονάχα ἡ Ἐλπὶς ἔμεινε αἰχμάλωτη μέσα στὸ δοχεῖο, καὶ δὲν πετάχτηκε ἔξω. Ἡ γυναίκα σκέπασε πάνω της τὸ δοχεῖο, ἔτσι θέλησε ὁ Ζεύς. Τὰ ὑπόλοιπα πράγματα, τ' ἀμέτρητα καὶ τὰ λυπητερά, ἀπὸ τότε τριγυρίζουν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ γῆ εἶναι γεμάτη συμφορὲς κι ἡ θάλασσα ἐπίσης. Ἀρρώστιες ἔρχονται κάθε μέρα στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ καταφθάνουν ἐπίσης ἀπρόσκλητες καὶ τὴ νύχτα, ὀλέθριες καὶ χωρὶς φωνή, γιατὶ ὁ πάνσοφος Ζεὺς τοὺς τὴν ἔχει ἀφαιρέσει. Δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ξεγελαστῆ ἡ νοημοσύνη τοῦ Διός.

Αὐτὴ ἦταν ἡ συνέχεια τῆς δημιουργίας τῆς γυναίκας, πὼς τὸ νέο, τὸ πρωτόβγαλτο δημιούργημα στὴ γῆ, ἀπὸ καθαρὴ περιέργεια σήκωσε τὸ σκέπασμα τοῦ δοχείου — ὅπως αὐτὰ τὰ μεγάλα ποὺ ἀκόμα καὶ σήμερα φυλᾶνε σὲ μᾶς τὸ λάδι καὶ τὰ δημητριακὰ — κι ἔτσι ἐλευθερώθηκαν ὅλα τὰ κακὰ ποὺ κλείνονταν σ' ἐκεῖνο τὸ δοχεῖο μέσα — ὅπως ὁ Ἄρης. Μ' αὐτὰ τὰ κακά, καὶ συγκεκριμένα

μὲ τὶς ἀρρώστιες, ἦρθε κι ὁ θάνατος στὸν κόσμο. Μὲ τὸ θάνατο ὁλοκληρώθηκε ὁ χωρισμὸς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀθάνατων θεῶν. Τὸ δημιούργημα, ἡ μάνα ὅλων τῶν θνητῶν γυναικῶν, λεγόταν Πανδώρα, ποὺ σημαίνει: ἡ τὰ πάντα δωρουμένη, ἡ «γενναιόδωρη»[729] — ἕνα ὄνομα τῆς ἴδιας τῆς γῆς ἀπὸ τὴν ὁποία πλάστηκε. Σὲ μιὰν ἀρχαία παράσταση περιγράφεται ὡς Ἀνησιδώρα. Τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλώνει ἐκείνη ποὺ «στέλνει δῶρα», ἕνα ἄλλο ὄνομα τῆς θεᾶς Γῆς. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ πρώτη γυναίκα ἦταν ἕνα καλλιτέχνημα, ἂν καὶ προερχόταν ἀπὸ τὴ γῆ καὶ μὲ τ' ὄνομά της συνδεόταν μ' αὐτὴ σὰν ἕνα ἄλλο ἐγώ της. Λέγαν πὼς ἡ γυναίκα ἐμιμεῖτο τὴ γῆ κι ὄχι ἡ γῆ τὴ γυναίκα. Στὶς παραπάνω διηγήσεις νομιζόταν ἔργο τοῦ Ἡφαίστου, ἄλλες χαμένες διηγήσεις τὴν θεωροῦσαν δημιούργημα τοῦ Προμηθέως ἢ ἀκόμα τοῦ Ἐπιμηθέως. Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία ἐκδοχή, ποὺ τὴ βρίσκουμε μόνο σὲ ἀγγειογραφίες, ἡ Πανδώρα βγαίνει ἀπὸ τὴ γῆ — κάποτε μόνο ἕνα μεγάλο, ὡραῖο γυναικεῖο κεφάλι. Ἡ γῆ ὅμως ἦταν πρωτύτερα σφυρηλατημένη. Ὁ Ἐπιμηθεὺς κρατεῖ τὸ σφυρὶ ἀκόμα στὸ χέρι, ἐνῶ ἡ Πανδώρα βγαίνει μπροστά του. Ἕνας Ἔρως πηδάει πάνω στὸ κεφάλι της μὲ μικροὺς ἐρωτιδεῖς. Ὁ Ἑρμῆς φτάνει βιαστικὸς μ' ἕνα λουλούδι, σταλμένος ἀπὸ τὸ Δία, ποὺ κατὰ τὸ θέλημά του ἔγιναν ὅλα. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι στὰ ἀγγεῖα, ἀντὶ Καβείρους, Σιληνοὺς ἢ Σατύρους, δὲ θά 'χαν βέβαια ποτὲ τὴ γυναίκα, ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὰ σφυροκοπήματα σὰν ὁλόγιομο φεγγάρι, ἂν ἡ μάνα Γῆ δὲν τοὺς χάριζε τὸ ὁμοίωμά της. Αὐτὸ δὲν τό 'κανε βέβαια χωρὶς τὴ συνεργασία τῶν ἐργατικῶν γιῶν της.

4

ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ

Ἡ ἱστορία τῆς τιμωρίας τῆς ἀνθρωπότητος ἐξ ἀφορμῆς τῆς πρώτης γυναίκας ἦταν πολὺ παλιά. Προστέθηκαν ὅμως στὴ μυθολογία μας ἀκόμα πιὸ παλιὲς τιμωρίες, θλιβερώτερες ποινὲς καὶ δοκιμασίες τῶν τιμωρηθέντων ἢ τουλάχιστο ἄλλες ποὺ φαίνονταν πιὸ ἀπαίσιες. Ἀπ' αὐτὰ σκεπτόμαστε πὼς οἱ θεοὶ δὲν κάτεχαν μόνο ἀνθρώπινες ἰδιότητες, ἀλλὰ ἀκόμα πιὸ πολλὲς κοινὲς ἰδιότητες εἶχαν μὲ τὸν ἥλιο καὶ ὁρισμένους ἀστερισμούς, πρὸ παντὸς μὲ τὴ σελήνη καὶ τοὺς πόνους της: ὁρατοὺς πόνους, ποὺ τοὺς παρατηροῦσε κανεὶς ψηλὰ στὸν οὐρανό. Ἡ Ἥρα γιὰ τιμωρία της, ὅπως εἴπαμε, κρέμασε στὰ πόδια της μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς δυὸ ἀμόνια. Ὑπῆρχε μιὰ παλιὰ διήγηση[730] γιὰ τὸν τραυματισμό της: τὸ τόξο τοῦ Ἡρακλέους πέτυχε τὸ δεξιό της στῆθος κι ἀπ' αὐτὸ τὸ τραῦμα

39. Ἄτλας καὶ Προμηθεύς, 6ος αἰ.

ἄρχισε γιὰ τὴ θεὰ ἕνας ἀγιάτρευτος πόνος. Ἀκούσαμε τὴν ἱστορία τῆς τιμωρίας τοῦ Τιτυοῦ: τὸ συκώτι του τρωγόταν, ἀλλὰ μεγάλωνε πάλι μὲ τὴ σελήνη. Ὅλα τοῦτα τὰ παθήματα — ἐκεῖνα τῆς Ἥρας, ὅπως κρεμιόταν ἢ ὅταν πληγώθηκε στὸ στῆθος, τὸ σώσιμο καὶ τὸ ξαναμεγάλωμα τοῦ συκωτιοῦ στὴν περίπτωση τοῦ Τιτυοῦ — ἀνταποκρίνονται σὲ ὁρατὰ πάθη οὐρανίων σωμάτων.

Ὁ Προμηθεὺς ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ τὴν ἴδια τιμωρία, ὅπως ὁ Τιτυὸς πιὸ πάνω: ὑπέφερε δεμένος πάνω σὲ μιὰ κορυφὴ τοῦ Καυκάσου. Ἐκεῖ τὸν εἶχε καρφώσει ὁ Ἥφαιστος.[731] Λέγαν[732] ὅτι ὁ Ζεὺς ἔδεσε τὸν ἔξυπνο Τιτᾶνα Προμηθέα μὲ ἁλυσίδες καὶ τὸν ἀνασκολόπισε. Μιὰ παλιὰ παράσταση πάνω σὲ ἀγγεῖο δείχνει τὸν

40. Ἀπελευθέρωση τοῦ Προμηθέως, 6ος αἰ.

Προμηθέα «ἀνασκολοπισμένο», τὴ στιγμὴ ποὺ πάνω του πέφτει ἕνας ἀητός. Λέγαν[733] πὼς τὸ πουλὶ ἦταν σταλμένο ἀπὸ τὸ Δία, νὰ τρώη τὸ ἀθάνατο συκώτι τοῦ Προμηθέως. Ὅ,τι ὁ ἀητὸς ἔτρωγε τὴν ἡμέρα μεγάλωνε πάλι τὴ νύχτα. Ἡ τιμωρία θὰ πρέπη νὰ κράτησε πολὺν καιρό. Τὸ δέσιμο προοριζόταν νὰ εἶναι αἰώνιο, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν πιὰ οἱ ἄνθρωποι ἕναν τέτοιον ἔξυπνο βοηθὸ ἐναντίον τῶν θεῶν. Ἡ χαμένη τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου «Προμηθεὺς Πυρφόρος» μᾶς πληροφορεῖ[734] ὅτι ὁ Τιτὰν ἦταν δεμένος τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Αὐτὸ σήμαινε τότε τὴ μεγαλύτερη κοσμικὴ περίοδο. Στὴ διασωθεῖσα τραγῳδία «Προμηθεὺς Δεσμώτης» τὸ λευτέρωμα προβλέπεται πιὸ μπροστά, στὴν δέκατη τρίτη γενεά.[735] Κι ἔτσι ἔγινε.

Ὁ ἐλευθερωτὴς ἦταν ὁ Ἡρακλῆς, ποὺ μ' ἕνα του βέλος σκότωσε τὸ τυραννικὸ πουλί. Ἐδῶ τελειώνει αὐτὴ ἡ διήγηση, ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὸν ἀνταγωνισμὸ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀνῆκε στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους. Πραγματικά, ὅ,τι ὁ Προμηθεὺς ὑπόφερε γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων ἦταν πάθος ἑνὸς θεοῦ. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Αἰσχύλου κι ὅλων ποὺ ὅπως αὐτὸς σκέπτονταν ἀνθρώπινα, τὸ πάθος αὐτὸ δὲν ἦταν δίκαιο, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ δώση ἕνα τέλος στὸν ἴδιο τὸ Δία. Ὁ Ἡσίοδος θεμελίωσε[736] τὴν ἀπελευθέρωση στὸ γεγονὸς πὼς ὁ Ὀλύμπιος ἤθελε νὰ περιβάλη μὲ δόξα τὸ γιό του Ἡρακλέα. Ὁ Αἰσχύλος μᾶς θύμισε τὴ δυνατότητα ἑνὸς ἄλλου κοσμοκράτορα μετὰ τὸ Δία. Γι' αὐτὸ θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο. Ὁ Προμηθεὺς πληροφορήθηκε ἀπὸ τὴ μάνα του, τὴν Θέμιν — ἢ τὴ Γαῖα, ὅπως κάποιος πρόσθεσε[737] — αὐτὸ τὸ μυστικό. Γιὰ χάρη τοῦ μυστικοῦ λευτερώθηκε ἀπὸ τὸ Δία. Ἀλλὰ ἔτσι ἔπρεπε νὰ προσφέρη ἕναν κληρονόμο τῶν παθημάτων του,[738] ἕναν ἀθάνατο ποὺ ἀντὶ γι' αὐτὸν θὰ πήγαινε ὑποφέροντας στὸν κάτω κόσμο. Ὁ ἀθάνατος αὐτὸς ἦταν ὁ σοφὸς κένταυρος Χείρων,[739] ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἄθελά του μ' ἕνα δηλητηριασμένο βέλος τοῦ ἄνοιξε ἀγιάτρευτη πληγή. Ὁ ἐφευρέτης τῆς ἰατρικῆς δέχτηκε πάνω του τοὺς πόνους καὶ τὸ θάνατο τοῦ εὐεργετικοῦ Τιτᾶνος. Ὁ λευτερωμένος Προμηθεὺς ὅμως φοροῦσε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἕνα ἰδιαίτερο στεφάνι,[740] σημάδι τῆς ὑποταγῆς του στὴ δύναμη τοῦ Διός — ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία στὸ θέατρο τοῦ Αἰσχύλου. Τὸ ἄλλο σύμβολο ποὺ φοροῦσε ἦταν[741] ἕνα σιδερένιο δαχτυλίδι, ἴσως μὲ μιὰ δεμένη πέτρα,[742] σὰν ἀνάμνηση τοῦ βράχου ποὺ πάνω του βασανιζόταν ἀλυσοδεμένος. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸ πὼς τὸ σιδερένιο δαχτυλίδι παριστάνει τὸ τελευταῖο ἀπομεινάρι τῆς ἐποχῆς ποὺ ὁ Προμηθεὺς ἦταν ἕνας σιδηρουργός, Κάβειρος ἢ Δάκτυλος.

5
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΟΒΗΣ

Ξέρουμε ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν ἄρχιζε παντοῦ στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν Προμηθέα, τὸν Ἐπιμηθέα καὶ τὴν Πανδώρα. Ἀπὸ τὴ λίμνη τῆς Κωπαΐδος βγῆκε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀλαλκομενεὺς καὶ μαζὶ μὲ τὴν Ἀθηναΐδα, μὲ τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ ποὺ βγῆκε ἐπίσης ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς λίμνης αὐτῆς, σχημάτισε τὴν οἰκογένειά του. Σὲ μιὰν ἄλλη διήγηση[743] γυναίκα τοῦ Ἀλαλκομενέως ἦταν ἡ Νιόβη. Ἔτσι ἐμφανίζεται στὴ Βοιωτία, σὰν πρώτη μάνα τῶν ἀνθρώπων. Μιὰ κόρη της λεγόταν Μελία,[744] ὅπως οἱ ὁμώνυμες Νύμφες. Στὸ Ἄργος μιλοῦσαν γιὰ τὸν Φορωνέα, τὸ γιὸ μιᾶς Μελίας. Ὁ Φορωνεὺς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος[745] ποὺ ἔφτιαξε τὴν πρώτη ἀνθρώπινη κοινωνία κι ἔφερε τὴ φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανό.[746] Χρησιμοποίησε τὴ φωτιὰ στὸ σιδηρουργεῖο καὶ στὶς θυσίες.[747] Ἡ θεὰ στὴν ὁποία θυσίαζε καὶ τῆς πρόσφερε τὰ σιδερένια ὅπλα ἦταν ἡ Ἥρα.[748] Γιὰ χάρη της ὁ Ζεὺς ἔκαμε τὸν Φορωνέα πρῶτο βασιλιά,[749] ἀφοῦ πρωτύτερα εἶχε κυριαρχήσει στοὺς ἀνθρώπους ὁ ἴδιος. Ὁ Ἑρμῆς ἔφερε σύγχυση στὴ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων κι ἔκαμε τὸ Δία νὰ χάση τὴν ἐπιθυμία τῆς κυριαρχίας. Μαζὶ μὲ τὸν Φορωνέα μνημονεύεται καὶ ἡ Νιόβη,[750] ἡ πρώτη γυναίκα ποὺ ἀγαπήθηκε ἀπὸ τὸ Δία.[751] Ὑποστήριζαν[752] πὼς ὑπῆρξε ἡ μάνα ἢ ἡ κόρη τοῦ Φορωνέως. Εἶναι πιθανότερο πὼς ἦταν στὸ Ἄργος καὶ στὴ Βοιωτία ἐπίσης ἡ σύζυγος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Ἡ Νιόβη ἔδωσε στὸ Δία τοὺς προγόνους τῶν κατοίκων τῆς χώρας, τὸν Ἄργο καὶ τὸν Πελασγό.

Οἱ ὑπόλοιπες διηγήσεις, ὅπου δὲν λέγεται ὅτι ἡ Νιόβη ἦταν ἡ

πρώτη γυναίκα καὶ ἡ μάνα τῶν προγόνων τῶν ἑλληνικῶν φύλων, μιλοῦσαν γιὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν της καὶ τὸν ἀνταγωνισμό της μὲ τὴ θεὰ Λητώ, ποὺ εἶχε γεννήσει μόνο τὸ ἀδελφικὸ ζευγάρι, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν. Κάποτε ἡ Λητὼ καὶ ἡ Νιόβη ἦσαν πολὺ καλὲς φίλες — ὅπως μαθαίνουμε[753] ἀπὸ τὴ μεγάλη ποιήτρια Σαπφώ. Στὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς φιλίας δὲν εἶχε γίνει ὁ ὁριστικὸς χωρισμὸς μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ἡ Νιόβη ὀνομάζεται ἐπίσης θεά,[754] ἂν καὶ στὸ θρύλο λεγόταν πὼς ἦταν μόνο μιὰ ἀλαζὼν βασίλισσα καὶ κόρη τοῦ λυδικοῦ βασιλιᾶ Ταντάλου.[755] Οἱ διηγήσεις αὐτὲς τὴν παρουσιάζουν πὼς ἔπρεπε νὰ μετανοήση πολύ. Ἡ ἱστορία βρίσκεται ἤδη στὸν Ὅμηρο:[756] τὰ δώδεκα παιδιά της, ἔξι κορίτσια καὶ ἔξι ἀγόρια, ἀφανίστηκαν. Ὁ Ἀπόλλων μὲ τὸ ἀσημένιο τόξο του σκότωσε τοὺς γιοὺς καὶ ἡ Ἄρτεμις ἀπὸ μίσος πρὸς τὴ Νιόβη σκότωσε τὰ κορίτσια, γιατὶ ἄρχισαν ἕναν ἀνταγωνισμὸ μὲ τὴ Λητώ. Ἡ Νιόβη ὑπερηφανευόταν ὅτι γέννησε πολλὰ παιδιά, ἐνῷ ἡ Λητὼ μόνο δύο. Ἐννιὰ μέρες κοίτονταν στὸ αἷμα οἱ σκοτωμένοι καὶ δὲν βρέθηκε κανεὶς νὰ τοὺς θάψη, γιατὶ ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου μεταμόρφωσε τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ γύρω σὲ πέτρες. Τὴ δεκάτη μέρα οἱ ἴδιοι οἱ οὐράνιοι θεοὶ θάψανε τοὺς νεκρούς. Ἡ Νιόβη, ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὸ κλάμα, τὴ μέρα τούτη ἔκοψε τὴ νηστεία της. Ἀλλὰ μεταμορφώθηκε σὲ λιθάρι, ποὺ τώρα βρίσκεται στὴν ὀροσειρὰ Σίπυλο, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποφέρη. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τῶν θεῶν.

Ἄλλοι ἀφηγητὲς τῆς ἱστορίας μιλοῦσαν γιὰ δεκατέσσερα, δεκαοχτώ, δεκαεννιὰ καὶ εἴκοσι παιδιὰ τῆς Νιόβης, ποὺ ἄδικα χάθηκαν, γιὰ νὰ φανερωθῆ ἡ διαφορὰ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Μόνο γιὰ μιὰ μονάχα θυγατέρα, τὴ Χλωρίδα, διηγόνταν[757] ὅτι γλύτωσε κι ἔγινε μάνα τοῦ πολύχρονου Νέστορος, στὸν ὁποῖο ὁ Ἀπόλλων ἔδωσε τὰ χρόνια ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τοὺς γιοὺς τῆς Νιόβης. Γιὰ τὰ δάκρυα ποὺ ἐμφανίζονται κάθε χρόνο καὶ χύνονται ἀπὸ ἕνα βράχο τοῦ Σιπύλου τῆς Μικρασίας[758] λέγαν ἀκόμα σ' ἀρχαίους καιρούς, πὼς ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ μάτια τῆς Νιόβης. Στοὺς διαβάτες ἔδειχναν τὴν ἀπολιθωμένη μάνα. Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσουμε πὼς στὴ μυθολογία μας αὐτὴ ἦταν μιὰ πρωτομάνα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

6

Η ΘΕΤΙΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΚΥΡΙΑΡΧΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τονίζανε πάντοτε ὅτι ἡ Θέτις — ἂν καὶ τὴ βρίσκουμε μόνο στὶς Νεράιδες[759] — ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες θεὲς τῆς θάλασσας, ὅπως ἡ Ἀμφιτρίτη, ἡ Εὐρυνόμη, ἢ ἡ γιαγιά της ἡ Τηθύς. Μὲ

41. Ὁ Πηλεὺς ἀγωνίζεται μὲ τὴν Θέτιν μπροστὰ στὸν Χείρωνα καὶ τὴ Νηρηίδα Ποντομέδα, 6ος αἰ.

τὴ βοήθεια τοῦ ἑκατόγχειρα θαλάσσιου θεοῦ Βριάρεω προστάτεψε τὸ Δία καὶ μαζὶ μὲ τὴν Εὐρυνόμη παράλαβε τὸ μικρὸ Ἥφαιστο. Ἕνας γάμος τῆς Θέτιδος, ὅπως ἐκεῖνος τῆς Εὐρυνόμης μὲ τὸ Δία καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης μὲ τὸν Ποσειδῶνα, θά 'χε ἐπίσης συνέπειες στὴν παγκόσμια τάξη καὶ πολὺ μεγαλύτερες μάλιστα ἀπὸ τὶς δύο περιπτώσεις ποὺ ἀναφέραμε.

Λέγαν:[760] Γιὰ τὴν Θέτιν συναγωνιζόταν ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν. Καὶ οἱ δυὸ θέλανε νὰ πάρουν γυναίκα τους τὴν ὡραία θεά. Καὶ τοὺς δυὸ τοὺς εἶχε κυριέψει ὁ Ἔρως. Ἀλλὰ ἡ θεϊκὴ σοφία δὲν τοὺς ἄφησε νὰ φτάσουν στὸ γάμο. Πληροφορήθηκαν κάποιο χρησμό. Ἡ μάντις Θέμις σηκώθηκε ἀνάμεσά τους καὶ προφήτεψε ὅτι ἡ θεὰ τῆς θάλασσας εἶναι προορισμένη ἀπὸ τὴ μοίρα νὰ γεννήση ἕνα γιό, ποὺ θά 'χε δυνατότερα ὅπλα ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ καὶ τὴν τρίαινα, σὲ περίπτωση ποὺ θὰ δινόταν στὸ Δία ἢ σ' ἕνα ἀπὸ τ' ἀδέλφια του. Αὐτὸς ὁ χρησμὸς ἦταν τὸ μυστικὸ ποὺ ὁ Προμηθεὺς ἔμαθε ἀπὸ τὴ μάνα του τὴν Θέμιν. Ὁ δέσμιος Τιτὰν ἀνάγγειλε[761] τὸν ἐρχομὸ τοῦ νέου κυριάρχου, γιατὶ προεῖδε ὅτι ὁ Ζεὺς γρήγορα θά 'παιρνε γυναίκα του τὴ Θέτιν. Σύμφωνα μὲ ἄλλες διηγήσεις[762] ἡ θεὰ τῆς θάλασσας ἀντιστάθηκε στὸ βασιλιὰ τῶν

θεῶν ἀπὸ φόβο ἢ πίστη πρὸς τὴν Ἥρα,[763] ἡ ὁποία τὴν εἶχε ἀναθρέψει. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Ζεὺς δὲν θὰ ὑποχωροῦσε, ἐὰν δὲν τὸν εἶχαν προειδοποιήσει καὶ ἐὰν δὲν φοβόταν νὰ ἔχῃ τὴν ἴδια τύχη ποὺ 'λαχε στὸν Κρόνο. Ὁ Αἰσχύλος λέει πὼς τὸν προειδοποίησε ὁ Προμηθεύς, ὅταν ὑπέφερε ἀπὸ τὰ βασανιστήρια.

Ἡ Θέμις συμβούλεψε[764] τὸ ἀντίδικο ἀδελφικὸ ζευγάρι, τὸ Δία καὶ τὸν Ποσειδῶνα, νὰ δώσουν τὴν Θέτιν σ' ἕνα θνητὸ ἥρωα, στὸν εὐσεβῆ Πηλέα, στὴ διάρκεια μιᾶς νύχτας μὲ πανσέληνο. Τ' ἀδέλφια συμφώνησαν. Λέγαν ἐπίσης[765] πὼς ὁ Ζεύς, θυμωμένος μὲ τὴ θεὰ γιὰ τὴν ἀντίστασή της, ἤθελε νὰ τὴν παντρέψῃ μ' ἕνα θνητό. Ὁ Χείρων[766] βοήθησε τὸν Πηλέα ποὺ ζοῦσε στὸ βουνὸ Πήλιον. Μάταια ἡ Θέτις πῆρε ὅλες τὶς μορφὲς τῶν ἀρχαίων θαλάσσιων θεοτήτων ἐνάντια σ' αὐτὸν ποὺ τῆς ἔκανε ἐπίθεση. Μεταμορφώθηκε[767] σὲ φωτιὰ καὶ σὲ νερό, σὲ λιοντάρι, σὲ φίδι καὶ σὲ θαλάσσια ζῶα. Ἦταν μιὰ σιωπηλὴ μάχη.[768] Οἱ θαλασσινοὶ διηγόνταν[769] ὅτι εἶχε τὴ μορφὴ σουπιᾶς, ὅταν τελικὰ τὴν πῆρε ὁ Πηλεύς. Ἡ μοίρα ἱκανοποιήθηκε. Οἱ θεοὶ φέρανε τὰ δῶρα τους,[770] γιὰ νὰ γιορτασθῇ πανηγυρικὰ ὁ γάμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ ὁ βραχύβιος γιὸς τῆς Θέτιδος, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ μεγαλύτερος ἥρωας τοῦ τρωικοῦ πολέμου. Σ' αὐτὸ τὸ γάμο ἔπεσε τὸ μῆλο τῆς Ἔριδος ἀνάμεσα στὶς θεὲς Ἀφροδίτη, Ἥρα καὶ Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Ἀκολούθησε ἡ κρίση τοῦ Πάριδος — ἕνα ὀλέθριο κεφάλαιο τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, ὅπως μᾶς τὴ διηγήθηκαν οἱ ἡρωικοὶ θρύλοι. Ἀπ' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ δὲν ἄρχισε μονάχα ὁ Τρωικὸς πόλεμος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἡρωικοὶ χρόνοι, σὰ μιὰ ἀπόπειρα τῶν θεῶν νὰ δεκατίσουν τὸ ἀνθρώπινο γένος. Αὐτὰ μᾶς λέει τὸ ἐπικὸ ποίημα[771] ποὺ ἀναφέρεται στὴν προϊστορία ἐκείνου τοῦ μεγάλου πολέμου: Ἡ γῆ ὑπέφερε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν πολυάριθμων ἀνθρώπων. Ὁ Ζεὺς σπλαχνίστηκε τὴ θεὰ Γῆ κι ἀποφάσισε νὰ τὴν ἀνακουφίσῃ.

7

Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Τὰ ἔργα καὶ οἱ συμφορὲς τῶν ἡρώων δὲν ἀνήκανε στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν τῆς μυθολογίας μας, ἂν καὶ οἱ ἀφηγητὲς εὐχαριστιόνταν ν' ἀνακατεύουν τοὺς θεοὺς στὶς περιπέτειες καὶ τοὺς πολέμους τῶν ἡρώων. Στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν ἀνῆκε καὶ ἡ μοίρα τῶν ἀνθρώπων, ἢ καλύτερα θὰ λέγαμε: τῶν ἀνθρώπινων γενεῶν ποὺ διαχωρίστηκαν σύμφωνα μὲ τὴν παρακάτω διήγηση. Παρόμοιες σὰν κι αὐτὴ διηγήσεις, ἢ σὰν ἐκεῖνες ποὺ ἡ γῆ ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἀνθρώπων, ἢ σὰν τὴν ἱστορία τοῦ κατακλυσμοῦ,

μᾶς ἦρθαν ἀπὸ τὴν ἀνατολή, χωρὶς βέβαια νὰ πάρουν στὴν Ἑλλάδα τὸ ἴδιο καθολικὸ νόημα ποὺ εἶχαν στοὺς ἀνατολικοὺς λαούς. Οἱ ἀφηγητὲς ἀναφέρονταν μόνο περιπτωσιακὰ σ' ἕναν κατακλυσμὸ ἀπὸ διάφορες ἀφορμές, γιὰ ποικιλία ἢ γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸν ἀφανισμὸ τῶν Τελχίνων ἀπὸ τὴ Ρόδο. Συμφωνοῦσαν τόσο λίγο μεταξύ τους, ὥστε τελικὰ θὰ πρέπῃ νὰ ξεχωρίσουμε τὸ λιγότερο τρεῖς μεγάλες πλημμύρες:[772] τοὺς κατακλυσμοὺς τοῦ Ὠγύγου, τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τοῦ Δαρδάνου, ποὺ πῆραν αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἀπὸ κείνους ποὺ σώθηκαν καὶ σώσανε. Σὲ λίγο θ' ἀκολουθήσῃ ἡ ἱστορία τοῦ Δευκαλίωνος. Θὰ πρέπῃ ὅμως νὰ προηγηθῇ ἡ διήγηση τῆς διαδοχῆς τῶν φυλῶν ἢ τῶν ἐποχῶν.

Ἀρχικὰ ὑπῆρχαν τέσσερεις ἐποχὲς ἢ γένη. Ὁ Ἡσίοδος ὅμως περιγράφει πέντε, γιατὶ δὲ θέλει νὰ ταυτίσῃ τοὺς ἥρωες οὔτε μὲ τὸ γένος τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ οὔτε μὲ τὸ δικό του, τοῦ σιδήρου. Κατὰ τὴ γνώμη του, ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου, τοῦ χρυσοῦ γένους, ἔφτανε πίσω ὣς τοὺς Ὀλύμπιους θεούς. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόλυτα σωστό, γιατὶ μᾶς λέει πὼς τότε κυριαρχοῦσε μοναχὰ ὁ Κρόνος καὶ ὄχι οἱ κατοπινότεροι Ὀλύμπιοι. Γράφει λοιπόν:[773] Οἱ ἀθάνατοι, ποὺ κατοικοῦσαν στὸν Ὄλυμπο, δημιούργησαν πρῶτο τὸ χρυσὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κυριαρχοῦσε στὸν οὐρανὸ ὁ Κρόνος. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ζοῦσαν ὅπως οἱ θεοί, χωρὶς φροντίδες, κόπους καὶ θλίψεις. Δὲν τοὺς βρίσκανε τὰ ἄσχημα γηρατειά. Μ' ἀγέραστα σώματα εὐχαριστιόνταν τὶς γιορτές τους, λεύτεροι ἀπὸ κάθε κακό. Πέθαιναν σὰ νὰ τοὺς ἔπαιρνε ὕπνος. Ὅλα τὰ καλὰ ἦσαν μπροστά τους: οἱ ζήδωροι οἱ ἀγροὶ τοὺς ἔδιναν μόνοι τους ἄφθονους καρπούς, τρέφονταν μ' αὐτοὺς καλὰ καὶ ζοῦσαν εἰρηνικά, μιὰ κοινωνία ἀπὸ πολὺ καλοὺς ἀνθρώπους. Εἶχαν πολλὰ κοπάδια κι ἦσαν φίλοι τῶν μακάριων θεῶν. Ὅταν αὐτὸ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων βυθίστηκε μέσα στὰ κατάβαθα τῆς γῆς, τὸ θέλημα τοῦ Διὸς ἦταν νὰ γίνουν καλὰ πνεύματα, ποὺ θὰ τριγυρνοῦσαν πάνω στὴ γῆ σὰν φρουροὶ τῶν ἀνθρώπων, φύλακες τῆς δικαιοσύνης, ὑπερασπιστὲς τῶν ἀδικημένων, ἀόρατοι μὰ παντοῦ παρόντες. Χάριζαν τὸν πλοῦτο, σύμφωνα μὲ τὴ βασιλική τους ἰδιότητα.

Σὰν δεύτερο γένος οἱ Ὀλύμπιοι δημιούργησαν ἕνα πολὺ κατώτερο γένος, τὸ ἀργυρό, ποὺ δὲν ἔμοιαζε μὲ τὸ χρυσό, οὔτε στὸ σῶμα οὔτε στὴν ψυχή. Τὰ παιδιὰ μένανε καὶ μορφώνονταν κοντὰ στὴ μάνα τους ἑκατὸ χρόνια. Ὅταν ἔφταναν στὴν ἀκμὴ τῆς νεότητας, ζοῦσαν πολὺ λίγο μὲ κάθε λογῆς πόνους. Δὲν μποροῦσαν νὰ συγκρατήσουν τὴν ἀπέραντη φιλοπρωτία τους μπροστὰ στοὺς ἄλλους. Δὲν θέλανε νὰ τιμοῦν τοὺς θεοὺς οὔτε νὰ θυσιάζουν, ὅπως συνηθίζουν νὰ κάνουν οἱ ἄνθρωποι. Ὁ Ζεὺς ὀργισμένος τοὺς ἐξαφάνισε, γιατὶ

δὲν τιμοῦσαν τοὺς Ὀλύμπιους. Ὅταν κι αὐτὸ τὸ γένος βυθίστηκε στὰ κατάβαθα τῆς γῆς, οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὀνόμασαν ὑπόγειους μάκαρες καὶ πῆραν μόνο τὴ δεύτερη θέση. Τοὺς ἀποδίνανε ἀκόμα κάποια τιμή.

Ὁ πατέρας Ζεὺς δημιούργησε κι ἕνα τρίτο γένος ἀνθρώπων, τὸ χάλκινο, ἀπὸ μελίες, ποὺ δὲν ἔμοιαζε μὲ τὸ ἀργυρό. Ἦταν ἕνα φοβερὸ καὶ δυνατὸ γένος ποὺ χαιρόταν μόνο στ' ἀξιοθρήνητα ἔργα τοῦ Ἄρεως καὶ στὴ βία. Τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔτρωγαν τίποτα καμωμένο ἀπὸ ἀλεύρι. Ἡ ψυχὴ αὐτῶν τῶν ἀπλησίαστων ἦταν ἀπὸ ἀτσάλι. Στὸ γιγάντιο σῶμα τους εἶχαν τεράστια καὶ δυνατὰ χέρια. Τὰ ὅπλα τους ἦσαν ἀπὸ χαλκό, ὅπως καὶ τὰ σπίτια τους. Μὲ χαλκὸ ἐργάζονταν, γιατὶ τότε δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα τὸ μαῦρο σίδερο. Νικημένοι ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια, κατρακύλησαν ἀνώνυμοι στὸ πνιγερὸ παλάτι τοῦ φρικαλέου Ἅδη, χωρὶς ὄνομα. Ὅσο καὶ τρομεροὶ νὰ ἦσαν, τοὺς ἔπιασε ὁ μαῦρος θάνατος καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ λαμπρὸ φῶς τοῦ ἥλιου.

Ὅταν κι αὐτὸ τὸ γένος βυθίστηκε στὰ βάθη — ὁ Ἡσίοδος συνεχίζει τὴ διήγησή του γιὰ τὴν τέταρτη περίοδο — ὁ Ζεὺς δημιούργησε τὸ θεϊκὸ γένος τῶν ἡρώων, ποὺ κάμανε τοὺς γνωστοὺς πολέμους γιὰ χάρη τῆς Θήβας καὶ τῆς Τροίας. Τὸ γένος τῶν ἡρώων ἦταν δικαιότερο καὶ καλύτερο ἀπὸ τὸ χάλκινο γένος. Ὅταν οἱ ἥρωες πέθαιναν, πήγαιναν στὰ νησιὰ τῶν μακάρων, ποὺ τὰ βρέχει ὁ ὠκεανὸς καὶ ὅπου οἱ ζωοδότες ἀγροὶ φέρνουν καρποὺς τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο. Ἐδῶ κυβερνάει ὁ Κρόνος, ποὺ ὁ Ζεὺς τὸν λευτέρωσε ἀπὸ τὰ δεσμά του. Γιὰ τὸ πέμπτο γένος, τὸ σιδερένιο, ποὺ ἦρθε μετὰ ἀπὸ τοὺς ἥρωες, ὁ Ἡσίοδος δὲν ἔχει νὰ πῆ παρὰ μόνο παράπονα: θά 'θελε νὰ ζοῦσε νωρίτερα ἢ ὑστερώτερα. Ἡ περιγραφή του πήγαινε σὲ ἀπαισιόδοξες προφητεῖες, ἀρχίζοντας μὲ τὴν προφητεία πὼς τὰ παιδιὰ θά 'ρχονταν στὸν κόσμο μὲ γκρίζα μαλλιὰ καὶ τελειώνοντας μὲ τὸ γεγονὸς πὼς οἱ θεὲς Αἰδὼς καὶ Νέμεσις, ντυμένες μ' ἄσπρα φορέματα, θὰ γύριζαν στὸ σπίτι τῶν θεῶν καὶ θ' ἄφηναν τοὺς ἀνθρώπους νὰ χαθοῦν στὰ βάθη ἀπροστάτευτοι.

Στὴν περιγραφή του ὁ Ἡσίοδος δὲν ἀνέφερε καμιὰ μεγάλη πλημμύρα. Λέγαν[774] ὅμως ὅτι ὁ Ζεὺς ἤθελε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ καταστρέψη τὸ χάλκινο γένος. Ὁ Προμηθεὺς εἶχε ἕνα γιὸ ποὺ τὸν λέγαν Δευκαλίωνα, ποὺ κυριαρχοῦσε στὴ θεσσαλικὴ χώρα Φθία καὶ πῆρε γυναίκα του τὴν Πύρρα, κόρη τοῦ Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας. Ὅταν τώρα ὁ Ζεὺς θέλησε ν' ἀφανίση τὸ χάλκινο γένος, ὁ Δευκαλίων ἔφτειαξε μιὰ ξύλινη κιβωτό, ὅπως τὸν συμβούλεψε ὁ Προμηθεύς. Ἔβαλε μέσα ὅλα τ' ἀναγκαῖα καὶ πήδησε κι αὐτὸς μέσα μαζὶ μὲ τὴν Πύρρα. Ὁ Ζεὺς ἄνοιξε τοὺς οὐρανοὺς κι ἔχυναν

πολλὰ νερά, ποὺ πλημμύρισαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καταποντίστηκαν ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστους, ποὺ καταφύγανε στὸ ψηλὸ γειτονικὸ βουνό. Τότε συνέβη κι αὐτό: οἱ ὀροσειρὲς τῆς Θεσσαλίας χωρίστηκαν κι ὁλόκληρη ἡ χώρα μέχρι τὸν Ἰσθμὸ καὶ τὴν Πελοπόννησο σκεπάστηκε μὲ νερό. Ὁ Δευκαλίων ἐννιὰ μέρες κι ἐννιὰ νύχτες περιπλανιόταν μὲ τὴν κιβωτὸ σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα. Τελικὰ ἄραξε στὸν Παρνασσό. Ὅταν ἡ βροχὴ σταμάτησε, βγῆκε ἔξω καὶ θυσίασε στὸ Δία, ποὺ ὁδηγοῦσε τὴ σωτήρια φυγή του. Ὁ Ζεὺς τοῦ 'στειλε τὸν Ἑρμῆ καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ζητήση ὅ,τι ἤθελε. Ἤθελε ἀνθρώπους. Ὁ Ζεὺς τότε διέταξε τὸν Δευκαλίωνα νὰ πάρη πέτρες καὶ νὰ τὶς πετάξη πίσω του. Οἱ πέτρες ποὺ πετοῦσε ὁ Δευκαλίων γίνανε ἄντρες καὶ οἱ πέτρες ποὺ πετοῦσε ἡ Πύρρα γίνανε γυναῖκες. Ἔτσι ἡ λέξη «λᾶας» καὶ «λᾶος» ἢ «λαός», ποὺ σημαίνει πέτρα, σημαίνει κιόλας πλῆθος ἀνθρώπων.

Ἡ δεύτερη δημιουργία τοῦ ἀνθρώπινου γένους δὲν βασιζόταν ἀποκλειστικὰ στὸ πανάρχαιο παιχνίδι τῶν λέξεων. Διηγόνταν[775] κι ἔτσι τὴν πιὸ πάνω ἱστορία: Ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ Πύρρα δέχτηκαν ἕνα χρησμὸ ἀπὸ τὸ γειτονικὸ μαντεῖο τῆς Θέμιδος — τὸ κατοπινὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ὁ χρησμὸς ἔλεγε νὰ πετάξουν πίσω τους τὰ κόκαλα τῆς μεγάλης μάνας τους. Ἡ «μεγάλη μάνα» θά 'πρεπε νὰ ἦταν ἡ Πανδώρα. Λέγαν κιόλας πὼς ἡ Πανδώρα ἦταν μάνα[776] τοῦ Δευκαλίωνος. Ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος βρισκόταν στ' ὄνομά της: τὸ ἀδελφικὸ ζευγάρι ἔπρεπε νὰ πετάξη πίσω του τὰ κόκαλα τῆς μάνας Γῆς. Οἱ νέοι ἄνθρωποι, ποὺ προήλθανε ἀπὸ τὰ κόκαλα — τὶς πέτρες — προέρχονταν ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη μάνα. Ὑπῆρχε ἀκόμη μιὰ ἱστορία[777] γιὰ κεῖνο τὸ πρῶτο ὂν ποὺ ἐμφανίστηκε τότε: γιὰ τὸ κορίτσι, τὴν Πρωτογένεια, ποὺ τὴν ἅρπαξε ὁ Ζεύς. Τὸ ὄνομά της δὲν σημαίνει ἄλλο παρὰ Πρωτόγονος, ὅπως λεγόταν ἐπίσης ἡ θεὰ Γῆ[778] καὶ ἡ ἀκόμα γνωστότερη ἁρπαγεῖσα κόρη της, ἡ Περσεφόνη.[779]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIV

Ἅδης καὶ Περσεφόνη

Ὁ τρίτος ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Κρόνου, ποὺ κυριάρχησαν στὸν κόσμο, ἦταν ὁ σκοτεινὸς ἀντίπαλος ὄχι μονάχα τοῦ Διὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἡλίου. Ἡ τελευταία μορφὴ τοῦ ὀνόματός του εἶναι Ἅδης. Ἡ ἀρχαιότερη μορφή του ἦταν Ἀΐδης ἢ Ἀϊδωνεύς, παλαιότερη καὶ ἀπὸ τὴ μορφὴ Ἄις, ποὺ διασώθηκε μόνο συνδεδεμένη μὲ τὴ λέξη

«σπίτι» ἢ «παλάτι»: «Σπίτι τοῦ 'Αΐδου» λεγόταν ὁ κάτω κόσμος καὶ κατόπιν βέβαια ὀνομάστηκε Ἅδης. Ὁ τόπος πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ κυριάρχου του. Ἡ σημασία τῶν ὅρων Ἄις, 'Αΐδης, Ἅδης θὰ πῆ πολὺ πιθανὸ «ὁ ἀόρατος», σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἥλιο ποὺ εἶναι ὁρατός. Μ' αὐτὸ ἐκφράζεται μιὰ ἀκόμα μεγαλύτερη ἀντίθεση μπροστὰ στὸ βασιλιὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ Δία, ποὺ τὸ ὄνομά του σήμαινε «φῶς τῆς ἡμέρας». Ἡ σημασία ὅμως αὐτὴ παραμερίστηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μορφὴ τοῦ Διός. Ὅ,τι δὲν συμβαίνει ποτὲ στὸ θεὸ Ἥλιο, νὰ ἐμφανίζεται δηλαδὴ στὸ ρόλο ἑνὸς βασιλιᾶ τοῦ κάτω κόσμου καὶ νὰ προσφωνῆται σὰν «νυχτερινὸς Ἥλιος», αὐτὸ συνέβη στὸ Δία. Μὲ τὶς προσωνυμίες Καταχθόνιος ἢ Χθόνιος — ποὺ τὶς ἔχουμε ἤδη συναντήσει — ὁ Ζεὺς ἦταν ἐπίσης ἕνας «Ζεὺς χθόνιος», κι αὐτὸ ἐπίσης ἦταν ἕνα ἄλλο ὄνομα τοῦ 'Αΐδου ἢ Ἅδου.[780] Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ ἕναν «ἄλλο Δία»,[781] τὸν φιλόξενο «Δία τῶν ἀποθαμένων»,[782] τότε ἐννοεῖται ὁ Ἅδης. Αὐτὸ δὲν σημαίνει «ἄλλο θεὸ τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἡμέρας», ἀλλὰ ἕναν κυρίαρχο τοῦ κάτω κόσμου, ποὺ ἀντιστοιχεῖ καὶ μοιάζει μὲ τὸν Δία τοῦ ἐπάνω κόσμου.

Στὴ μυθολογία μας ὁ κόσμος δὲν χωρίζεται σὲ δύο, ἀλλὰ σὲ τρία μέρη. Κι αὐτό, ἴσως, γιατὶ παλαιότερα κυριαρχοῦσε στὸν κόσμο μιὰ τρίμορφη θεὰ καὶ ὄχι μιὰ ἀνδρικὴ θεότητα — ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὴ θεὰ σὰν σύζυγός της. Ἢ γιατὶ ἡ ἀρχαιότερη θεά, ἡ Μητέρα τῶν Θεῶν, ἔχει πάντα τρεῖς γιούς: δύο μεγαλύτερους, σὰν ἀδελφικὸ ζευγάρι στενὰ συνδεδεμένο, κι ἕνα νεώτερο τρίτο γιό, ποὺ ἔπρεπε ν' ἀξιώση τὴν κυριαρχία. Ἐδῶ ἀναγνωρίζουμε ἕνα βασικὸ σχῆμα στὸ ὁποῖο θὰ κυριαρχήση μιὰ θηλυκὴ ἢ μιὰ ἀρσενικὴ τριάδα. Στὴν πρώτη τριάδα εἶναι συντεταγμένος καὶ ὑποταγμένος σὰν τέταρτο μέλος ἕνας ἄντρας. Στὴ δεύτερη τριάδα συντάσσεται ἢ ὑπερτερεῖ στὴν ἰσχὺ μιὰ γυναίκα. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία ἦταν ἕτοιμη ἡ θέση γιὰ τὸν τρίτο ἀδελφό, τότε ποὺ ὁ Ποσειδῶν ἐμφανίστηκε στὶς ἀκτές μας κι ἔγινε ὁ νέος κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Μιλήσαμε[783] καὶ γιὰ τὴ λατρεία μιᾶς θεότητας χωρὶς τὸν Ποσειδῶνα, μιᾶς λατρείας τοῦ Διὸς ὡς οὐράνιου θεοῦ (ὡς Ὑψίστου), ὡς θεοῦ τοῦ κάτω κόσμου (ὡς Χθονίου), καὶ χωρὶς προσωνυμίες. Μὲ τὸν Ποσειδῶνα ἡ Τριάδα τονίστηκε περισσότερο. Βλέπουμε σὲ μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία τὰ τρία ἀδέλφια σὰν τρεῖς κυρίαρχους τοῦ κόσμου μὲ τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας τους: τὸν Δία μὲ τὴν ἀστραπή, τὸν Ποσειδῶνα μὲ τὴν τρίαινα καὶ τὸν Ἅδη μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πίσω. Ἦταν βέβαια ἐκεῖνος ποὺ δὲν γίνεται νὰ τὸν βλέπουν, ὁ φοβερὸς θεὸς τοῦ θανάτου, ποὺ ἀφάνιζε κάθε ζωὴ καὶ τὴν ἔκανε ἀόρατη. Κι ὅταν ἀκόμα θυσιάζανε στὸν χθόνιο θεό, ἔπρεπε νὰ θυσιάζουν μὲ στραμμένο τὸ πρόσωπο.

Πολλὰ ὀνόματα δόθηκαν στὸν χθόνιο ἀδελφὸ τοῦ Διὸς ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀναφέραμε — ὁ Ἅδης ἀκριβῶς ἔγινε στὴ μυθολογία μας ὁ ἀδελφὸς τοῦ Διός, ἂν καὶ ἀρχικὰ ἦταν μόνο ἡ σκοτεινὴ ὄψη ἑνὸς φωτεινοῦ θεοῦ. Ὄχι μονάχα τέτοια ὀνόματα ποὺ ἐκφράζανε τὴν ἰδιότητά του ὡς θεοῦ τῶν νεκρῶν, ὅπως Πολυδέγμων, «ἐκεῖνος ποὺ ὑποδέχεται πολλοὺς ἐπισκέπτες». Τὸν λέγαν ἐπίσης Πλούτωνα, ποὺ σημαίνει «πλούσιος» καὶ «αὐτὸς ποὺ χαρίζει πλούτη». Τοῦ 'διναν τὸ ὄνομα Εὐβουλεὺς ἢ Εὔβουλος, «ὁ καλὸς σύμβουλος». Μὲ παρόμοια ὀνόματα — Πλοῦτος, Εὔβουλος, Εὐβουλεὺς — χαρακτηρίζεται ἐκεῖνος ὁ αἰνιγματικὸς καὶ μυστήριος γιός, ποὺ γέννησε μὲ μιὰ θεὰ ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ μὲ πολλὰ ὀνόματα κι αὐτή, κι ἀκόμα σὰν μάνα καὶ κόρη: ὅπως ἡ Γαῖα καὶ ἡ Ρέα, ἡ Ρέα καὶ ἡ Δήμητρα, καὶ στὴ σχέση της μὲ τὸν Ἅδη ὡς Δήμητρα καὶ Περσεφόνη. Στὴν ἱστορία, ὅπως τὴ λέγαν δημοσία, ὁ Ἅδης δὲν κατοικοῦσε μὲ τὴν ἀδελφή του Δήμητρα. Ἡ συγκατοίκηση γινόταν μὲ τὸν Δία, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν ἀπόκρυφη διήγηση ποὺ ἀκούσαμε, ἢ μὲ τὸν Ποσειδῶνα, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἤδη γνωστή. Ὁ Ἅδης ὅμως ἅρπαξε τὴν ἀνεψιά του Περσεφόνη, ποὺ λεγόταν καὶ ἁπλούστερα Κόρη. Τὸ ὄνομα Περσεφόνη, ποὺ συνδέεται μὲ τὰ ὀνόματα Πέρση, Περσώ, Περσηΐς, Πέρσης, Περσεὺς καὶ Περσαῖος, ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους ἴσως χαρακτήριζε τὴ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου. Εἶχε τὸ ὄνομα «Κόρη», ὅταν σὰν πρώτη καὶ μόνη θυγατέρα τῆς μητέρας της (χαρακτηριστικὸ ποὺ ἐπίσης μοιραζόταν μὲ τὴν Ἑκάτη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Πανδώρα καὶ τὴν Πρωτογένεια) ἔπεσε θῦμα τοῦ θεοῦ τοῦ θανάτου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἵδρυσης τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν, ποὺ θὰ μᾶς ἦταν ἀκατανόητο χωρὶς τὴ βασίλισσά του, καὶ συγχρόνως ἡ ἱστορία τῆς θεμελίωσης τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Θὰ τὴ διηγηθοῦμε πρῶτα στὴ μορφὴ ποὺ μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ ἕναν μεγάλο ὕμνο κατὰ τὸ ὁμηρικὸ πρότυπο.

1
Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ

Ὁ Ἅδης[784] ἅρπαξε τὴν κόρη τῆς Δήμητρος. Τοῦ τὴν ἔδωσε ὁ Ζεὺς χωρὶς νὰ τὸ ξέρη ἡ μάνα της. Τὸ κορίτσι ἔπαιζε μὲ τὶς κόρες τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ μάζευε λουλούδια στ' ἀνθόσπαρτο λιβάδι: τριαντάφυλλα καὶ κρόκους, μενεξέδες, κρίνους καὶ ὑάκινθους. Παρὰ λίγο θὰ εἶχε κόψει τὸ νάρκισσο, ἕνα ἀστραφτερὸ θαῦμα ποὺ ἡ θεὰ Γαῖα ἔκαμε νὰ φυτρώση ἀπὸ πονηριὰ γιὰ χάρη τοῦ θεοῦ τοῦ κάτω κόσμου, γιὰ νὰ ξεπλανέψη τὸ κορίτσι μὲ τὸ μπουμπουκένιο πρόσωπο. Ὅλοι, θεοὶ καὶ ἄνθρωποι, θαύμαζαν βλέποντας τὸ λουλούδι.

Ἀπὸ τὴ ρίζα ξεπετάγονταν ἑκατὸ ἄνθη, γλυκὸ ἄρωμα ἁπλωνόταν, καὶ γελοῦσε ὁ οὐρανός, ἡ γῆ καὶ τ' ἁρμυρὸ κύμα τῆς θάλασσας. Κατάπληκτο τὸ κορίτσι ἔπιανε μὲ τὰ δυό του χέρια ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ λουλούδι σὰν νά 'ταν ἕνα παιχνίδι κι ἕνας θησαυρός. Ἡ γῆ ἄνοιξε. Ἕνας χάος γίνηκε στὸ Νύσιον πεδίον. Ὁ κύριος τοῦ κάτω κόσμου, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου, ὁ θεὸς μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα ξεπετάχτηκε πάνω μ' ἀθάνατα ἄλογα. Σήκωσε στὸ χρυσό του ἅρμα τὸ κορίτσι ποὺ ἀντιστεκόταν καὶ τὸ ἀπήγαγε μέσα στὰ παραπονεμένα κλάματά του. Μὲ διαπεραστικὴ φωνὴ φώναζε τὸν πατέρα της, τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου, τὸν ὕψιστο κυρίαρχο. Μὰ οὔτε ἄνθρωπος οὔτε θεὸς ἄκουσε τὴ φωνή της. Καμιὰ ἐλιὰ δὲν σάλεψε. Μονάχα ἡ ἁβρὴ κόρη τοῦ Περσαίου, ἡ θεὰ μὲ τ' ἀστραφτερὰ στολίδια στὸ κεφάλι, ἡ Ἑκάτη, ἄκουσε τὴν κραυγὴ στὴ σπηλιά της, ὅπως κι ὁ Ἥλιος, ὁ θαυμάσιος γιὸς τοῦ Ὑπερίονος. Ὁ πατέρας βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τοὺς θεούς, στὸν πολυσύχναστο ναό του, καὶ δεχόταν τὶς θυσίες. Ἡ κόρη του ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα της ἀπήχθη ἀπὸ τὸ θεῖο της, αὐτὸν ποὺ παρέχει πολλὰ σὲ πολλοὺς καὶ δέχεται πολλοὺς ἐπισκέπτες, ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα. Ὅσο ἡ θεὰ ἔβλεπε ἀκόμα τὴ γῆ καὶ τὸν ἀστρόσπαρτο οὐρανό, τὴ θάλασσα καὶ τὸν ἥλιο, ἔλπιζε νὰ ξαναδῆ τὴ μάνα της καὶ τοὺς ἀθάνατους θεούς. Ἀκόμα εἶχε ἐλπίδα μέσα στὸν πόνο της. Οἱ βουνοκορφὲς καὶ τὰ βάθη τῆς θάλασσας ἀντιλαλοῦσαν τὸν ἦχο τῆς ἀθάνατης φωνῆς της.

Ἡ Κυρία, ἡ μάνα της, τὴν ἄκουσε. Βαθὺς πόνος τῆς ξέσχισε τὴν καρδιά. Ἔβγαλε τὰ στολίδια ἀπὸ τ' ἀθάνατα μαλλιά της, ἔριξε στοὺς ὤμους της μαῦρο φόρεμα καὶ πέταξε σὰν πουλὶ πάνω ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ τὴ γῆ ἀναζητώντας τὸ παιδί της.

Κανεὶς δὲ ἤθελε νὰ τῆς πῆ τὴν ἀλήθεια, μήτε θεὸς μήτε ἄνθρωπος. Κανένα πουλὶ δὲν πέταξε νὰ τῆς δώση σημάδι. Ἐννιὰ μέρες περιπλανιόταν ἡ Δήμητρα πάνω στὴ γῆ μὲ δυὸ ἀναμμένους δαυλοὺς στὸ χέρι. Στὸν πόνο της δὲν ἄγγιξε οὔτε ἀμβροσία οὔτε νέκταρ κι οὔτε ἔβρεξε τὸ σῶμα της μὲ νερό. Τὴν τρίτη μέρα τὴν συνάντησε ἡ Ἑκάτη κρατώντας κι αὐτὴ ἕνα δαυλὸ στὸ χέρι. Τῆς ἔφερε τὴν εἴδηση: «Δήμητρα, Κυρία, σὺ ποὺ φέρνεις τὴν ὡριμότητα καὶ σκορπίζεις πλούσια δῶρα, ποιός ἅρπαξε τὴν Περσεφόνη καὶ πλήγωσε τόσο βαθιὰ τὴν καρδιά σου; Ἄκουσα τὴ φωνή του, ἀλλὰ δὲν εἶδα ποιὸς ἦταν. Θὰ σοῦ 'λεγα τὴν ἀλήθεια». Χωρὶς νὰ βγάλη λέξη ἡ κόρη τῆς Ρέας πετάξανε μαζὶ μὲ τὴν Ἑκάτη, μὲ τοὺς δαυλοὺς τοὺς ἀναμμένους, στὸν Ἥλιο, τὸν κατάσκοπο θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Στάθηκαν μπροστὰ στ' ἄλογά του. Ἡ μεγάλη θεὰ ρώτησε γιὰ τὴν κόρη της καὶ γιὰ κεῖνον ποὺ τὴν ἅρπαξε. Ὁ γιὸς τοῦ Ὑπερίονος ἔδωσε τὴν ἑξῆς ἀπάντηση: «Κόρη τῆς Ρέας, Δήμητρα, θὰ τὸ μάθης αὐτό. Σὲ σέβομαι καὶ συμπονῶ μαζί σου γιὰ τὸ κορίτσι σου μὲ τὰ ὡραῖα πόδια. Κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀθάνατους δὲν εἶναι ὑπεύθυνος παρὰ ὁ Ζεύς, ποὺ ἔδωσε τὸ κορίτσι νὰ τὸ κάνη γυναίκα του ὁ ἀδελφός του ὁ Ἅδης. Κι αὐτὸς μὲ τὸ ἅρμα του παρέσυρε μὲ τὴ βία τὸ κορίτσι στὸ βασίλειο τοῦ σκοταδιοῦ, χωρὶς νὰ γνοιάζεται γιὰ τὰ δυνατὰ κλάματά σου. Ἀλλὰ σύ, θεά, ἄφησε τοὺς θρήνους. Εἶναι περιττὸ νὰ ὀργίζεσαι ἔτσι ἀπελπισμένα. Ὁ ἀδελφός σου ὁ Ἅδης, ποὺ τώρα ἔγινε γαμπρός σου, δὲν εἶναι βέβαια ἕνας περιφρονημένος θεός. Λατρεύεται ἀπὸ τὸ ἕνα τρίτο τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς μοιρασιᾶς καὶ κεῖ ὅπου κατοικεῖ εἶναι βασιλιάς».

Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἥλιος καὶ τράβηξε πέρα τὸ ἅρμα του. Τ' ἄλογα ὑπακούσανε στὴ φωνή του καὶ σύρανε σὰν γρήγορα πουλιὰ τὸ ἅρμα. Πιὸ μεγάλος καὶ πιὸ σκληρὸς πόνος ἔπεσε πάνω στὴ θεά. Στὸ θυμό της ἐνάντια στὸ Δία παράτησε τὴν κοινότητα τῶν θεῶν καὶ τὸν Ὄλυμπο καὶ ἦρθε στοὺς ἀνθρώπους, στὶς πόλεις καὶ στὰ ἔργα τους. Γιὰ πολὺν καιρὸ ἄφησε τὸν ἑαυτό της νὰ χαλάση. Κανεὶς δὲν τὴν ἀναγνώρισε, οὔτε ἄντρας οὔτε γυναίκα, ὥσπου ἔφθασε στὸ παλάτι τοῦ ἔξυπνου Κελεοῦ, ποὺ τότε ἦταν βασιλιὰς τῆς εὐωδιαστῆς ἀπὸ τὶς θυσίες Ἐλευσῖνος. Κάθησε παράμερα στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, βυθισμένη σὲ βαθιὰ θλίψη, πλάι στὸ Πηγάδι τῆς Παρθένου ἀπ' ὅπου οἱ ἄνθρωποι παίρνανε νερό. Ἐδῶ κάθησε κάτω ἀπ' τὴ σκιὰ μιᾶς ἐλιᾶς. Ἔμοιαζε μὲ γριὰ ποὺ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ γεννήση καὶ νὰ μοιραστῆ τὰ δῶρα τῆς θεᾶς τοῦ Ἔρωτος. Ἔτσι μοιάζουν κι οἱ παραμάνες τῶν βασιλόπουλων κι οἱ ὑπηρέτριες τῶν παλατιῶν. Ἐκεῖ τὴν ἀντίκρυσαν οἱ κόρες τοῦ Κελεοῦ, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἐλευσῖνος, καθὼς ἔρχονταν νὰ πάρουν νερὸ στὰ χάλκινα σταμνιά τους γιὰ τὸ πατρικὸ σπίτι. Ἦσαν τέσσερεις, ὅμοιες μὲ θεές, πάνω στὴν ἄνθησή τους: ἡ Καλλιδίκη, ἡ Κλεισιδίκη, ἡ Δημὼ καὶ ἡ Καλλιθόη, ἡ μεγαλύτερη. Δὲν ἀναγνώρισαν τὴ θεὰ — δὲν συμβαίνει τόσο εὔκολα νὰ δοῦν οἱ θνητοὶ ἕναν ἀθάνατο. Τὰ κορίτσια τῆς μίλησαν: «Ποιά εἶσαι, γερόντισσα, κι ἀπὸ ποῦ; Γιατί ἄφησες τὴν πατρίδα σου καὶ γιατί δὲν ἔρχεσαι στὸ παλάτι; Στοὺς σκιεροὺς χώρους θὰ νιώσης σὰν στὸ σπίτι σου κι ἂν εἶσαι γριὰ θὰ νιώσης σὰν τὶς νέες, ποὺ θὰ σὲ καλοδεχτοῦν μ' ἔργα καὶ λόγια».

Ἡ θεὰ τοὺς ἀπάντησε μὲ καλοσύνη καὶ τὶς προσφώνησε μὲ τὶς λέξεις: «ἀγαπητὰ παιδιά». Τοὺς εἶπε τ' ὄνομά της ἀντιστρέφοντάς το καὶ τοὺς διηγήθηκε μιὰ φανταστικὴ ἱστορία. Τοὺς εἶπε πὼς κάτι πειρατὲς τὴν πῆραν χωρὶς τὴ θέλησή της ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ τὴ φέρανε στὸ μέρος τους. Ἐνῶ οἱ πειρατὲς ἦσαν ἀραγμένοι στὸ Δωρικὸ κι ἑτοιμάζανε μὲ τὶς ἄλλες γυναῖκες στὴν παραλία τὸ φα-

γητό, τοὺς ξέφυγε καὶ τώρα δὲν ξέρει ποῦ βρίσκεται. Παρακάλεσε τὰ κορίτσια νὰ τὴ βοηθήσουν καὶ νὰ τὴν πάρουν στὸ σπίτι τους. Ἴσως νὰ ὑπῆρχε κιόλας κάποιο παιδὶ ποὺ σὰν παραμάνα θὰ μποροῦσε νὰ τὸ φροντίζη. Θὰ ἑτοίμαζε τὸ κρεβάτι τοῦ οἰκοδεσπότη καὶ τῆς οἰκοδέσποινας καὶ στὶς ὑπόλοιπες γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ θὰ δίδασκε τὶς χειρωνακτικὲς ἐργασίες. Ἡ Καλλιδίκη, ἡ ὡραιότερη ἀπὸ τὰ κορίτσια, τῆς ἀρίθμησε τοὺς κυρίους τῆς χώρας: Τριπτόλεμος, Διοκλῆς, Πολύξεινος, Εὔμολπος, Δόλιχος καὶ Κελεός, ὁ πατέρας τους. Ὅλοι τους εἶχαν γυναῖκες ποὺ δὲν θ' ἀρνιόνταν νὰ δεχτοῦν τὴν ἀπροστάτευτη. Καθένας θὰ τὴν ἔπαιρνε μὲ τὴν πρώτη ματιά, τόσο ἔμοιαζε μὲ θεά. Θά 'πρεπε ὅμως ἡ θεὰ νὰ περιμένη μέχρι ποὺ τὰ τέσσερα κορίτσια νὰ ρωτήσουν τὴ μητέρα τους Μετάνειρα, μήπως μπορέση καὶ τὴν κρατήση στὸ σπίτι τους τὴν ξένη κι ἔτσι δὲν ἀναγκαστῆ νὰ πάη σ' ἄλλο σπίτι. Ὑπῆρχε ἕνας συμπαθητικός, στερνογέννητος γιὸς στὸ παλάτι: ὅποια θὰ τὸν περιποιόταν καὶ θὰ τὸν μόρφωνε μέχρι ποὺ νὰ γίνη ἔφηβος, θὰ τὴν ζήλευαν οἱ ἄλλες, γιατὶ θά 'χε βέβαια πλούσια ἀμοιβή.

Ἔτσι προσκάλεσαν τὴ θεὰ στὸ σπίτι τοῦ Κελεοῦ μὲ τὴν ὑπόσχεση μεγάλου μισθοῦ. Τὰ κορίτσια τὴ συνόδεψαν στὸ σπίτι. Ἡ Δήμητρα τὶς ἀκολουθοῦσε μὲ σκεπασμένο πρόσωπο, ντυμένη μὲ μακρὺ μαῦρο φόρεμα, ποὺ κυμάτιζε πίσω ἀπὸ τὰ λεπτὰ πόδια της. Μπῆκαν στὸν προθάλαμο τοῦ βασιλιᾶ. Ἐδῶ καθόταν ἡ Μετάνειρα, μπροστὰ στὸ δῶμα της. Στὴν ἀγκαλιά της κρατοῦσε τὸ παιδί, τὸ νέο βλαστάρι τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ κορίτσια τρέξανε στὴ μάνα τους κι ἡ θεὰ πέρασε τὸ κατώφλι. Τὸ κεφάλι της ἄγγιζε τὴ σκεπή. Μὲ τὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας ἁπλώθηκε θεϊκὸ φῶς. Θεῖος φόβος, κατάπληξη καὶ τρόμος ἔπιασε τὴ βασίλισσα. Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κάθισμά της καὶ ζήτησε ἀπὸ τὴ θεὰ νὰ καθήση. Μὰ κείνη δὲ δέχτηκε, ἀλλὰ ἔμεινε ὄρθια σωπαίνοντας καὶ μὲ χαμηλωμένα μάτια, ὥσπου ἡ ἔξυπνη ὑπηρέτρια Ἰάμβη τῆς πρόσφερε ἕνα σκαμνὶ ρίχνοντας πάνω του μιὰ ἄσπρη σὰν ἀσημένια προβιά. Πάνω δῶ κάθησε ἡ Δήμητρα ἀφήνοντας τὸ πέπλο της νὰ πέση ἀπὸ τὸ πρόσωπό της. Καθόταν πολλὴ ὥρα καὶ σὲ βαθιὰ περισυλλογή, χωρὶς νὰ βγάζη λέξη καὶ χωρὶς νὰ σαλεύη. Δὲ χαμογελοῦσε, οὔτε ἄγγιζε φαγητὸ καὶ πιοτό. Καθόταν σ' αὐτὴ τὴ θέση κι ἀναπολοῦσε λυπημένη τὴν κόρη της, μέχρι ποὺ ἡ εὐφυὴς Ἰάμβη μὲ διάφορα ἀστεῖα ἔκαμε τὴ θεία Κυρία νὰ χαμογελάση. Κατόπιν ἡ θεὰ ἄρχισε νὰ γελᾶ κι ἡ ψυχή της βρῆκε πάλι τὴν εὐθυμία της. Ἡ συνετὴ Ἰάμβη ἤξερε νὰ τὴν παρηγορῆ καὶ ἀργότερα, ὅταν ἡ θεὰ ὀργιζόταν. Ἡ Μετάνειρα τῆς πρόσφερε ἕνα ποτήρι μὲ γλυκὸ κρασί, ἀλλὰ ἡ Δήμητρα δὲν τὸ δέχτηκε. Δὲν τῆς ἐπιτρεπόταν νὰ πίνη κόκκινο κρασί. Ἀντίθετα, πρόσταξε ν' ἀνακατώσουν κριθάρι μὲ νερὸ καὶ νὰ τὸ ἀρτύσουν μὲ δυόσμο. Ἡ βασίλισσα ἔφτειαξε τὸ μεῖγμα καὶ ἡ θεὰ τὸ δέχτηκε. Αὐτὸ πίνουν ἀπὸ τότε οἱ μυημένοι γιὰ τὴ θεία κάθαρση, γιατὶ τοὺς ἀπαγορεύεται νὰ πίνουν κρασί.

Τότε ἡ Μετάνειρα ἄνοιξε τὸ στόμα της. Χαιρέτησε καὶ καλωσόρισε τὴν ξένη. Πίστευε πὼς ἔβλεπε στὰ μάτια τῆς θεᾶς τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, ἂν καὶ ἡ ξένη βρισκόταν σὲ δυστυχία, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τοὺς θεοὺς ὅπως καὶ ἡ εὐτυχία. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ξένη ἔπρεπε νὰ αἰσθάνεται ὅπως κι αὐτή. Τῆς ἐμπιστεύτηκε τὸ τελευταῖο της παιδί, τὸ γιὸ ποὺ δὲν περίμενε πιὰ νὰ γεννηθῆ. Ἂν τὸν περιποιόταν καὶ τὸν ἐκπαίδευε ὥσπου νὰ γίνη ἔφηβος, θὰ τὴν ζήλευαν οἱ ἄλλες γυναῖκες καὶ ἡ ἀμοιβή της θὰ ἦταν πολὺ μεγάλη. Ἡ Δήμητρα, ἡ θεὰ μὲ τὸ ὡραῖο στεφάνι, ἀνάλαβε τὴν περιποίηση τοῦ παιδιοῦ καὶ ὑποσχέθηκε στὴ μάνα του πὼς δὲν θὰ ἦταν κακὴ παραμάνα, ἀλλὰ ἀντίθετα γνώριζε τὸ μαγικὸ ἀντίδοτο ἐνάντια σ' ὅλες τὶς κακὲς παρενέργειες. Πῆρε τὸ Δημοφῶντα, τὸ γιὸ τοῦ Κελεοῦ, στὸ εὐωδιαστὸ στῆθος της, ἀγκαλιάζοντάς τον μὲ τ' ἀθάνατα χέρια της. Ἡ Μετάνειρα χάρηκε. Ἡ Δήμητρα περιποιόταν τὸ παιδὶ στὸ παλάτι. Αὐτὸ μεγάλωνε σὰ θεός, χωρὶς τροφὴ καὶ χωρὶς πιοτό. Ἡ θεὰ τὸ μύρωσε μὲ ἀμβροσία, τὸ φύσηξε μὲ τὴ γλυκιὰ ἀναπνοή της καὶ τὸ κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά της. Κάθε βράδυ ἔβαζε τὸ παιδὶ πάνω στὴ δυνατὴ φωτιά, σὰν πελεκούδι ἀπὸ τὸ ὁποῖο φτειαχνόταν ἕνα δαδί. Οἱ γονεῖς του δὲν ξέρανε σχετικὰ μ' αὐτό. Γι' αὐτοὺς ἦταν ἕνα θαῦμα τὸ πῶς ὁ γιός τους μεγάλωνε: εἶχε γίνει σχεδὸν σὰν τοὺς θεούς. Ἡ Δήμητρα θὰ τὸν ἔκανε ἀθάνατο, ποὺ δὲν γερνάει ποτέ, ἂν ἡ Μετάνειρα, ἀλόγιστη, δὲν κατασκόπευε καὶ δὲν εἶχε δεῖ τί συνέβαινε μὲ τὸ παιδί. Ἔσκουξε κι ἀπὸ τὴν τρομάρα της χτύπησε τὰ δυό της χέρια στὰ πόδια της καὶ ξέσπασε σὲ δυνατὸ λυγμό: «Γιέ μου, Δημοφῶν, ἡ ξένη ἀφήνει ἐσένα νὰ χαθῆς στὴ φωτιὰ κι ἐμένα νὰ βυθιστῶ σὲ θλίψη!».

Αὐτὰ εἶπε ὀλολύζοντας. Ἡ θεὰ ἄκουσε τὰ λόγια της. Ἡ καρδιά της γέμισε ὀργὴ ἐνάντια στὴ βασίλισσα. Μὲ τ' ἀθάνατα χέρια της ἀκούμπησε τὸ παιδὶ στὸ πάτωμα, ἀφοῦ θυμωμένη τὸ τράβηξε ἀπὸ τὴ φωτιά, καὶ εἶπε στὴ Μετάνειρα: «Ἄσοφοι εἶστε σεῖς οἱ ἄνθρωποι. Δὲν προβλέπετε οὔτε τὸ μελλοντικὸ καλὸ οὔτε τὸ κακό. Κι ἐσὺ ἀπὸ τὴν ἀλογιστιά σου ἔπαθες ἀθεράπευτο κακό. Ὁρκίζομαι τὸν μεγάλο ὅρκο τῶν θεῶν στὰ νερὰ τῆς Στυγός: ἀθάνατον, ποὺ θά 'μενε αἰώνια νέος, θά 'κανα τὸν ἀγαπητό σου γιὸ καὶ θὰ τοῦ ἐξασφάλιζα παντοτινὴ λατρεία. Τώρα δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν ἄλλος τρόπος ν' ἀποφύγη τὸ θάνατο. Θὰ δέχεται ὅμως αἰώνια τιμές, γιατὶ κάθησε στὰ γόνατά μου καὶ κοιμήθηκε στὴν ἀγκαλιά μου. Πολλὲς

φορὲς καὶ σὲ ὁρισμένες περιόδους οἱ γιοὶ τῶν κατοίκων τῆς 'Ελευσῖνος θὰ κάνουν πολέμους γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν. 'Εγὼ εἶμαι ἡ Δήμητρα, ἡ κυρὰ κάθε τιμῆς, θεότητα τῆς ὕψιστης ὠφέλειας, ποὺ χαρίζει τὴ μεγαλύτερη χαρὰ σ' ἀθάνατους καὶ σὲ θνητούς. Σεῖς κι ὅλος ὁ λαὸς ὀφείλετε νὰ μοῦ χτίσετε ἕνα μεγάλο ναὸ μ' ἕνα βωμὸ μπροστά, κάτω στὰ τείχη τῆς πόλης καὶ κοντὰ στὸ πηγάδι μὲ τ' ὡραῖο ἁλώνι τοῦ χοροῦ, πάνω στὸ λόφο ποὺ προεξέχει. Θὰ σᾶς διδάξω τὶς ἱερὲς τελετές, γιὰ νὰ μοῦ προσφέρετε στὸ τέλος λατρεία, ποὺ παρηγορεῖ τὴν ψυχή μου».

Αὐτὰ εἶπε ἡ θεὰ καὶ πῆρε πάλι τὸ ἀρχικό της μεγαλεῖο καὶ τὴν ἀληθινή της μορφή. Δὲν ἦταν πιὰ μιὰ γριά: τὴν τύλιξε ἡ ὀμορφιὰ κι ἀπὸ τὸ εὐωδιαστό της φόρεμα ἁπλώθηκε μιὰ ἀρωματικὴ πνοή. Ὡς μακριὰ φώτιζε ἡ λάμψη τοῦ ἀθάνατου σώματος, τὰ χρυσὰ μαλλιὰ πέφτανε πάνω στοὺς ὤμους καὶ φῶς γέμισε τὸ δωμάτιο σὰν θαμπωτικὴ ἀστραπή. 'Η θεὰ βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὸ παλάτι. 'Η βασίλισσα σωριάστηκε λιπόθυμη. Πολλὴ ὥρα κοιτόταν ἄφωνη καὶ δὲν σκεπτόταν νὰ σηκώση τὸ παιδὶ ἀπὸ χάμω. Οἱ ἀδελφές του ἀκούσανε τὸ κλάμα του καὶ πεταχτῆκαν ἀπὸ τὰ κρεβάτια τους. 'Η μιά τους σήκωσε τὸ παιδὶ καὶ τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιά της. 'Η ἄλλη ἄναψε τὴ φωτιά. 'Η τρίτη ἔτρεξε στὴ μάνα, τὴ βοήθησε νὰ σηκωθῆ καὶ τὴν πῆγε στὸ δωμάτιό της. Ὅλες περικύκλωσαν τὸ παιδί, τό 'πλυναν ἐνῶ αὐτὸ σπάραζε καὶ τὸ τύλιξαν μ' ἀγάπη. Αὐτὸ ἦταν ἀπαρηγόρητο, γιατὶ τώρα εἶχε γύρω του χειρότερες παραμάνες. Ὅλη ἡ νύχτα πέρασε μὲ τὸ νὰ παρακαλοῦν τὴ μεγάλη θεὰ τρέμοντας ἀπὸ φόβο. Τὴ χαραυγὴ τὰ διηγήθηκαν ὅλα στὸν πανίσχυρο Κελεό, ὅπως διέταξε ἡ θεά, ἡ Δήμητρα μὲ τ' ὡραῖο στεφάνι. 'Ο βασιλιὰς συγκέντρωσε τὸ λαό του καὶ ἀξίωσε νὰ χτίσουν στὴ Δήμητρα ἕνα ναὸ κι ἕνα βωμὸ πάνω στὸ λόφο. 'Ο λαὸς ὑπάκουσε ἀμέσως κι ἔκαμε ὅπως διατάχτηκε. 'Ο ναὸς ὑψώθηκε, γιατὶ ἦταν θεϊκὸ θέλημα.

Ὅταν τὸ κτίριο ἦταν ἕτοιμο κι οἱ ἄνθρωποι εἶδαν τὸν καρπὸ τῶν κόπων τους, τράβηξαν γιὰ τὰ σπίτια τους. Στὸ ναὸ ἔμενε ἡ Δήμητρα, μακριὰ ἀπὸ τοὺς μακάριους θεούς, καὶ θρηνοῦσε γιὰ τὴν κόρη της. Στὴ γῆ ποὺ τρέφει τὸ καθετὶ ἔστειλε ἕνα φοβερὸ χρόνο, ἕνα χρόνο μεγάλης δυστυχίας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ σπόροι δὲ φύτρωσαν. 'Η Δήμητρα τοὺς ἔκαμε νὰ μείνουν κρυμμένοι στὸ χῶμα. Μάταια τὰ βόδια ἔσυραν τὸ ἀλέτρι στὰ χωράφια, μάταια ἔπεσε τ' ἄσπρο κριθάρι στὴ γῆ. Θὰ κατέστρεφε ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα μὲ μεγάλη πείνα καὶ οἱ 'Ολύμπιοι δὲν θὰ δέχονταν πιὰ λατρεία καὶ θυσίες, ἂν ὁ Ζεὺς δὲν προνοοῦσε νὰ κάνη κάτι. Πρῶτα ἔστειλε τὴν Ἶριν, τὴ χαριτωμένη θεὰ μὲ τὰ χρυσὰ φτερά, γιὰ νὰ

καλέση τὴ Δήμητρα νὰ ἐπιστρέψη. 'Η Ἶρις ὑπάκουσε κι ἔτρεξε στὴν 'Ελευσῖνα. Βρῆκε τὴ Δήμητρα στὸ ναὸ τυλιγμένη μὲ μαῦρο φόρεμα. Μάταια ὅμως τὴν ἱκέτευε, γιατὶ ἡ θεὰ δὲν ἤθελε ν' ἀκούση. 'Ο Πατὴρ ἔστειλε ὅλους τοὺς μακάριους θεοὺς νὰ τὴ συναντήσουν. Ἤρθανε μὲ τὴ σειρὰ νὰ κάμουν τὴ Δήμητρα νὰ ἐπιστρέψη, φέρνοντάς της θαυμάσια δῶρα. Κανείς τους ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ τῆς ἀλλάξη τὴν ἀπόφαση. Δὲν θὰ πατοῦσε τὸ πόδι της στὸ εὐωδιαστὸ παλάτι τοῦ 'Ολύμπου κι οὔτε θά 'δινε ἡ γῆ καρπούς, ἂν δὲν ἔβλεπε πρωτύτερα τὴν κόρη της.

Ὅταν ὁ Ζεὺς τὰ πληροφορήθηκε αὐτά, ἔστειλε τὸν 'Ερμῆ, τὸ θεὸ μὲ τὸ χρυσὸ ραβδί, στὸ σκοτάδι τοῦ κάτω κόσμου, νὰ καλοπιάση τὸν Ἅδη καὶ ν' ἀνεβάση στὸ φῶς τῶν θεῶν τὴν Περσεφόνη. Ἔτσι θὰ τὴν ξανάβλεπε ἡ μάνα της καὶ θὰ σταματοῦσε ἡ ὀργή της. 'Ο 'Ερμῆς ὑπάκουσε καὶ πήδησε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο κάτω στὰ ὑπόγεια βάθη. 'Εδῶ βρῆκε τὸν Κύριο ξαπλωμένο στὸ παλάτι του. Ἦταν ξαπλωμένος πάνω στὸ στρῶμα του μαζὶ μὲ τὴν ντροπαλὴ σύζυγό του, ποὺ τόσο νοσταλγοῦσε τὴ μάνα της. 'Ο 'Ερμῆς στάθηκε μπροστά τους καὶ πληροφόρησε τὸν Ἅδη, τὸν Κύριο τῶν νεκρῶν, τὸ θεὸ μὲ τὰ μαῦρα κατσαρὰ μαλλιά, ποιὸς ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ ἐρχομοῦ του. 'Ο Ἅδης χαμογέλασε. 'Υπάκουσε ἀμέσως στὸ Δία καὶ εἶπε στὴ γυναίκα του: «Περσεφόνη, ξαναγύρισε στὴ μάνα σου, στὴ μαυροντυμένη θεά, πήγαινε μὲ καλὴ καρδιὰ καὶ μὴν εἶσαι πιὰ ἔτσι ὑπερβολικὰ θλιμμένη. Δὲν σοῦ εἶμαι ἀνάξιος σύζυγος ἀνάμεσα στοὺς ἀθάνατους· εἶμαι ὁ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς τοῦ πατέρα Διός. Θὰ κυριαρχῆς, ἂν μείνης ἐδῶ πάντα, πάνω σ' ὅλη τὴ ζωὴ καὶ θ' ἀπολαβαίνης τὶς μεγαλύτερες τιμὲς ἀνάμεσα στοὺς θεούς. Ὅποιος σὲ προσβάλλει καὶ δὲν σοῦ προσφέρει ἐξιλαστήρια θυσία, θὰ τιμωρῆται αἰώνια γι' αὐτό».

Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἅδης. Χαρούμενη πήδησε πάνω ἡ Περσεφόνη. 'Ο σύζυγος ὅμως, χωρὶς ἐκείνη νὰ τὸ καταλάβη, τῆς εἶχε δώσει νὰ φάη ἕνα γλυκὸ σπυρὶ ἀπὸ ρόδι, γιὰ νὰ μὴ μείνη παντοτινὰ μὲ τὴ Δήμητρα. Ἔζεψε τ' ἀθάνατα ἄλογα στὴ χρυσὴ ἅμαξα κι ἡ θεὰ ἀνέβηκε. 'Ο 'Ερμῆς ὁδήγησε τὸ ἅρμα ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο κρατώντας τὸ χαλινάρι καὶ τὸ μαστίγιο. Πρόθυμα πετοῦσαν τ' ἄλογα καὶ γρήγορα καλύψανε τὴ μεγάλη ἀπόσταση. Οὔτε ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια, οὔτε τὰ φαράγγια καὶ οἱ βράχοι κόψανε τὴν ὁρμή τους: διασχίζανε τὸν ἀέρα. 'Ο 'Ερμῆς σταμάτησε ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν ἡ Δήμητρα, μπροστὰ στὸν εὐωδιαστὸ ναό της. Μόλις εἶδε τὴν κόρη της, πετάχτηκε πάνω σὰν Βάκχη στὸ δάσος. 'Η Περσεφόνη παράτησε τὸ ἅρμα καὶ πέταξε κοντὰ στὴ μάνα της. Κι ἐνῶ ἡ μιὰ ἔπεσε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἄλλης, ἡ Δήμητρα ρώτησε τὴν κόρη

της ἂν ὁ Ἅδης τῆς ἔδινε τροφή. Ἂν ναί, τότε θὰ 'πρεπε τὸ ἕνα τρίτο τοῦ χρόνου νὰ τὸ περνάῃ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ μονάχα τὰ ὑπόλοιπα δύο τρίτα μποροῦσε νὰ τὰ περνάῃ κοντὰ στὴ μάνα της καὶ τοὺς ἄλλους θνητούς, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο κάθε ἄνοιξη.

Ἡ Περσεφόνη διηγήθηκε πὼς τὴ στιγμὴ ποὺ πήδησε ἀπὸ τὴ χαρά της, γιατὶ θὰ ξαναγύριζε στὴ μάνα της, ὁ σύζυγός της τῆς ἔβαλε κρυφὰ στὸ στόμα ἕνα σπυρὶ ἀπὸ ρόδι καὶ τὴν ἀνάγκασε νὰ τὸ φάῃ. Διηγήθηκε ἐπίσης τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἁρπαγή της: πὼς ἔπαιζε μὲ τὶς κόρες τοῦ Ὠκεανοῦ, μὲ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὴν Ἄρτεμιν, καὶ μάζευε λουλούδια, ὅταν ὁ Ἅδης ὅρμησε καταπάνω της. Μάνα καὶ κόρη πέρασαν ὅλη τὴ μέρα ἐκφράζοντας τὴν ἀγάπη τους. Ἦρθε κι ἡ Ἑκάτη μ' ἀστραφτερὰ στολίδια στὸ κεφάλι κι ἀγκάλιασε μ' ἀγάπη τὴν κόρη τῆς θείας Δήμητρος. Ἀπὸ τότε ἡ Ἑκάτη συνοδεύει ὑποτακτικὰ καὶ τὶς δυό. Ὁ Ζεὺς ἔστειλε τὴ Ρέα, τὴ μάνα του, τὴ θεὰ μὲ τὸ μαῦρο φόρεμα, σὰν ἀγγελιοφόρο στὴ Δήμητρα καὶ τὴν Περσεφόνη μὲ σκοπὸ νὰ τὶς φέρῃ κοντά του. Τοὺς ὑποσχέθηκε κάθε τιμὴ ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσαν καὶ ἡ κόρη θὰ μποροῦσε νὰ περνάῃ τὰ δύο τρίτα τοῦ χρόνου κοντὰ στὴ μητέρα της καὶ στοὺς ὑπόλοιπους ἀθάνατους. Ἡ Ρέα πήδησε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο στὸ Ράριον πεδίον, ποὺ παλαιότερα ἦταν καρποφόρο καὶ τώρα ἔμενε ξερότοπος, χωρὶς ἕναν πράσινο θάμνο. Τὸ ἄσπρο κριθάρι δὲ φύτρωνε πάνω του σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τῆς Δήμητρος, τῆς θεᾶς μὲ τοὺς ὡραίους ἀστράγαλους. Γρήγορα πάλι, καθὼς ἡ ἄνοιξη προχωροῦσε, θὰ πυκνοσκεπαζόταν μὲ στάχυα. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγροὺς πρωτοπάτησε ἡ θεά, ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Μ' εὐχαρίστηση εἰδωθήκανε μάνα καὶ κόρη, ἡ Ρέα καὶ ἡ Δήμητρα. Ἡ μάνα τῶν θεῶν τοὺς εἶπε τί ὁ Ζεὺς τοὺς ὑποσχέθηκε καὶ παρακάλεσε τὴν κόρη της ν' ἀφήσῃ νὰ φυτρώσουν πάλι οἱ ζωοδότες σπόροι.

Ἡ Δήμητρα ὑπάκουσε κι ἔκαμε νὰ βλαστήσουν τὰ χωράφια μὲ τὴν παχιὰ γῆ. Ὅλη ἡ πλατιὰ γῆ σκεπάστηκε μὲ χόρτα κι ἄνθους. Κι ἡ θεὰ πῆγε στοὺς βασιλιάδες καὶ τοὺς δίδαξε τὶς ἱερὲς τελετὲς καὶ τοὺς μύησε στὴ μυστηριακὴ λατρεία, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν, οὔτε νὰ τὴν ἀκούσουν, κι οὔτε νὰ τὴν ποῦν: μεγάλος σεβασμὸς μπροστὰ στοὺς θεοὺς κλείνει τὸ στόμα. Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πάνω στὴ γῆ, ποὺ φωτίστηκε μὲ τὰ μυστήρια. Ὅποιος ὅμως μείνῃ ἀμύητος καὶ ἀμέτοχος, ὅταν πεθάνῃ δὲ θὰ 'χῃ μερίδιο στὴν ἴδια εὐλογία, ὄντας κάτω στὸ πνιγηρὸ σκοτάδι.

Ὅταν ἡ Δήμητρα δίδαξε σ' ὅλους τὰ μυστήρια, οἱ θεὲς ξανανέβηκαν στὸν Ὄλυμπο, στὴν κοινότητα τῶν ὑπολοίπων ἀθανάτων. Ἐκεῖ ζοῦν τιμημένες κοντὰ στὸ Δία. Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος

πάνω στὴ γῆ, ποὺ τὶς τιμᾷ. Εὔκολα τοῦ στέλνουνε τὸ θεὸ Πλοῦτο, ποὺ σκορπάει στοὺς θνητοὺς τ' ἀγαθὰ στὸ παλάτι, στοὺς συντρόφους τῆς ἴδιας ἑστίας.

2

ΑΛΛΕΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΠΑΓΗ, ΤΗΝ ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΣΗ

Στὴν παραπάνω ἱστορία ὁ Ἅδης ἅρπαξε τὴν Περσεφόνη στὰ Νύσια πεδία. Πρόκειται γιὰ ἕνα λιβάδι στὸ βουνὸ Νύσα, στὶς μακρινὲς ἀκτὲς τοῦ Ὠκεανοῦ, ποὺ τὸ συναντᾶμε ἐπίσης στὴ σχετικὴ μὲ τὴ γέννηση τοῦ Διονύσου ἱστορία. Ὁ χρόνος τῆς ἁρπαγῆς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι ἡ ἁρπαγμένη κόρη, ταξιδεύοντας στὸν κάτω κόσμο, εἶδε τὸν ἀστρόσπαρτο οὐρανὸ καὶ τὸν Ἥλιο. Ὁ Ἥλιος τὴν εἶδε ἐπίσης, καθὼς πάνω στ' ἁμάξι τοῦ θεοῦ τοῦ κάτω κόσμου χανόταν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς: ἦταν βέβαια πολὺ πρωί. Οἱ φίλες ποὺ 'παιζε μαζί τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς Ὠκεανίδες, ἦσαν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἄρτεμις. Αὐτὲς οἱ μεγάλες παρθένες - θεές, στὶς ὁποῖες ἀνῆκε τότε ἀκόμα καὶ ἡ Περσεφόνη, φτειάχνανε μιὰ τριάδα. Τὸ ἕνα τρίτο αὐτῆς τῆς τριάδας ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ ἐκβιαστῆ κι ἔπρεπε νὰ μένῃ τὸ ἕνα τρίτο τοῦ χρόνου κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἡ Δήμητρα ἀπουσίαζε, ὅταν συνέβη ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης. Μιὰ διήγηση[785] λέει πὼς βρισκόταν στὸ ἀγαπημένο της νησὶ Σικελία, ὅπου — σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση[786] — στὴ λίμνη Πέργη, κοντὰ στὴν ψηλοχτισμένη πόλη Ἔννα, συνέβη ἡ ἁρπαγή. Κατόπιν ὁ κλέφτης μαζὶ μὲ τὸ θῦμα του ἐξαφανίστηκε στὶς Συρακοῦσες. Ἀπὸ τότε στὸ μέρος αὐτὸ φάνηκε ἡ πηγὴ Κυανή, ἡ «σκοτεινή».

Στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Δήμητρα, ζητώντας τὴν κόρη της, πῆγε σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη. Στὴν ἀναζήτησή της συνάντησε ἕναν ἄνθρωπο[787] — ἕναν ἀρχέγονο — ποὺ τὴν καλοδέχτηκε. Αὐτὸ συνέβη στὸ Ἄργος κι ὁ ἄνθρωπος λεγόταν Πελασγός. Ἡ γυναίκα του Χρυσανθὶς τῆς πρωτομίλησε γιὰ τὴ μοίρα τῆς ἁρπαγμένης κόρης. Ὁ πιὸ διάσημος ὅμως τόπος ποὺ ἀναφέρεται σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τῆς Περσεφόνης ἦταν τῆς Ἐλευσῖνος. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ὀρφέως διασώζανε σχετικὰ μιὰ ἱστορία παλαιότερη ἀπὸ τὴν παραπάνω, ποὺ τὴν ἔχουμε διηγηθῆ σὲ ὁμηρικὸ ὕφος. Στὸν μεγάλο αὐτὸν Ὕμνο τὸ ὄνομα Κελεὸς (δρυοκολάπτης) εἶναι ἡ ἀπόδειξη τῆς μεγάλης του παλαιότητος. Ἕνας τέτοιος βασιλιὰς ταίριαζε σὲ κατοίκους τῶν δασῶν ποὺ δὲν γνώριζαν ἀκόμη τὴν ἀγροτικὴ ζωή, ὅταν ἡ Δήμητρα τοὺς ἐπισκέφθηκε. Ἀπὸ εὐγνωμοσύνη,

ἐπειδὴ τὴν καλοδέχτηκαν καὶ τὴν πληροφόρησαν γιὰ τὴν κόρη της, τοὺς ἔδωσε τὸ σιτάρι. Ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτὴ λείπει ἀπὸ τὴν παραπάνω ἱστορία, ἀλλὰ διατηρεῖται σ' αὐτὴν τὸ παμπάλαιο θέμα τῆς παρηγορίας: ἡ θεὰ παρηγορήθηκε μὲ τ' ἀστεῖα τῆς Ἰάμβης. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξη ἴ α μ β ο ς καὶ βέβαια δὲν εἶναι τόσο παλιὸ ὅσο τὸ μοτίβο τῆς παρηγοριᾶς.

Τώρα θὰ ἀκούσουμε τὴν ἱστορία τῆς παρηγοριᾶς, ὅπως μᾶς τὴ διηγοῦνται οἱ Ὀρφικοί. Στὸ Ράριον πεδίον,[788] μεταξὺ τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἐλευσῖνος, ἡ Δήμητρα συνάντησε ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν ξεπεταχτῆ ἀπὸ τὴ γῆ: τὴ γυναίκα Βαυβώ, τὸν ἄνδρα Δυσαύλη καὶ τοὺς γιούς του Τριπτόλεμο, Εὔμολπο καὶ Εὐβουλέα. Τὸ ὄνομα «Βαυβὼ» σημαίνει «κοιλιά». Ὁ Δυσαύλης εἶχε πάρει τὸ ὄνομά του ἀπὸ μιὰ κατοικία ποὺ δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ νὰ ζῆ κανείς. Ἀπὸ τοὺς γιοὺς — γιατὶ αὐτὸ ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς, ἂν καὶ μόνο γιὰ τοὺς δυὸ λέγεται ἀπερίφραστα — λέγαν[789] πὼς ὁ Τριπτόλεμος ἦταν βοσκὸς βοδιῶν, ὁ Εὔμολπος βοσκὸς προβάτων καὶ ὁ Εὐβουλεὺς βοσκὸς χοίρων. Ἀπὸ τ' ὄνομά του, ὁ Τριπτόλεμος θὰ πρέπη νὰ ἦταν ἕνας «τριπλὸς πολεμιστής», ὅπως ὁ γιὸς τοῦ Κελεοῦ Δημοφῶν (φονεὺς τοῦ λαοῦ), καὶ ἀρχικὰ νὰ συγγένευε μὲ τὸν Ἄρη, τὸ θεὸ τοῦ πολέμου. Στὸ ὄνομα Εὔμολπος, ὁ «καλὸς τραγουδιστής», πρέπει νὰ διακρίνουμε τὸν τελετουργὸ ἱερέα τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων καὶ στὸ ὄνομα Εὐβουλεὺς τὸν ἴδιο τὸ θεὸ τοῦ κάτω κόσμου. Στὴν παλαιότερη ἱστορία ὁ Εὐβουλεὺς ἔπαιζε τὸν κύριο ρόλο σὰ βοσκός. Διηγόνταν[790] πὼς τὸ κενὸ ποὺ κατάπιε τὴν Περσεφόνη κατάπιε καὶ τοὺς χοίρους τοῦ Εὐβουλέως. Γι' αὐτὸ μποροῦσε νὰ πληροφορήση τὴ Δήμητρα γιὰ τὴν τύχη τῆς κόρης της. Στὶς περισσότερες διηγήσεις ἀναφέρεται καὶ ὁ Τριπτόλεμος ὡς πληροφοριοδότης τῆς Δήμητρος, κάποτε καὶ μόνος αὐτός. Γι' αὐτὸ δέχτηκε τὰ δῶρα τῆς θεᾶς καὶ ἦρθε στὸν κόσμο, γιὰ νὰ τὰ μοιραστῆ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἂν καὶ ἦταν πρωτύτερα ἕνα πολεμικὸ ὄν, τώρα, μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς Δήμητρος, ἔφερε τὴν εἰρήνη στὶς ἄγριες συνήθειες τῶν πρώτων ἀνθρώπων ποὺ ἀκόμα δὲν γνώριζαν τὸ ψωμί. Τὸν βλέπει κανεὶς σὲ ἀγγειογραφίες πάνω σ' ἕνα ἁμάξι, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ ρόδες κι ἕνα θρόνο. Στὶς ρόδες φαίνονται φτερὰ καὶ φίδια καὶ ὁ Τριπτόλεμος πάνω στὸ θρόνο κρατᾶ στὰ χέρια στάχυα.

Ἡ παρηγοριὰ τῆς Δήμητρος μᾶς παραδόθηκε ἔτσι:[791] Ἡ Βαυβὼ ὑποδέχτηκε τὴ θεὰ μὲ φιλόξενα αἰσθήματα καὶ τῆς πρόσφερε ποτὸ ἀπὸ κριθάρι, ποὺ ξέρουμε ἤδη. Ἡ θεὰ τ' ἀρνήθηκε καὶ δὲν ἤθελε νὰ διακόψη τὴ νηστεία της. Τότε ἡ Βαυβὼ ἔκαμε κάτι ἄλλο. Κάθησε ἀπέναντι στὴ λυπημένη Δήμητρα μὲ ἀνοιχτὰ τὰ πόδια, ὅπως

42. Τριπτόλεμος καὶ Δημήτηρ, 5ος αἰ.

τὴ βλέπουμε σὰν ἄγαλμα στὸ ναό της. Σήκωσε ψηλὰ τὸ φόρεμά της κι ἔδειξε τὸ ἄσχημο σῶμα της. Καὶ ἰδού: τὸ παιδὶ Ἴακχος ἦταν ἐκεῖνο ποὺ γελοῦσε στὴ μήτρα τῆς Βαυβοῦς. Τότε γέλασε καὶ ἡ θεὰ καὶ χαμογελώντας δέχτηκε τὸ πιοτό. Μὲ τὸ ὄνομα Ἴακχος χαρακτήριζαν τὸ θεϊκὸ παιδὶ τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων, τὸ γιὸ τῆς Περσεφόνης, ποὺ τὴ γέννησή του ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναγγείλη ὁ τελετουργὸς ἱερέας. Σ' ἀνάμνηση μιᾶς παρόμοιας παρηγοριᾶς οἱ μυημένοι κάνουν τὴν ἑξῆς ὁμολογία:[792] «Νήστεψα, ἤπια τὸν κυκεῶνα». Ὅ,τι βλέπανε δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ τὸ ἀποκαλύψουν. Οὔτε θὰ ἦταν εὔκολο νὰ περιγραφῆ μὲ ἀκρίβεια τὸ τί ἡ Δήμητρα εἶδε στὴ γυμνὴ μήτρα τῆς Βαυβοῦς. Ἐδῶ ἀγγίζουμε τὰ ἀπόρρητα τῶν Μυστηρίων.

Ὅταν λέγαν ὅτι ἡ Δήμητρα ἦταν μὲ τὴ Βαυβὼ καὶ τὸν Δυσαύλη, ποὺ κοντά τους περνοῦσε κανεὶς ἄσχημα, τότε ἴσως νὰ ἐννοοῦσαν ὅτι ἡ θεὰ κατέβηκε στὸν κάτω κόσμο. Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση τῶν Ὀρφικῶν,[793] κατέβηκε στὸν κάτω κόσμο μέσ' ἀπὸ τὸ ἴδιο χάος ποὺ κατάπιε τὴν Περσεφόνη καὶ τοὺς χοίρους. Αὐτὰ τὰ ζῶα θυσιάζονταν καὶ στὶς δυὸ θεές. Τὸ φημισμένο μαῦρο[794] ἄλογο τοῦ Ἅδου καὶ τὸ ἅρμα μὲ τὰ φίδια τῆς Δήμητρος,[795] μὲ τὸ ὁποῖο καταδίωξε τὸν ληστή, ἔχουν καταπινότερη προέλευση ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ κοριτσιοῦ μέσ' ἀπὸ τὸ βάραθρο τοῦ ἐδάφους. Ἀνάλογα μ' αὐτὸ εἶχαν διαμορφωθῆ οἱ ἱστορίες τῆς ἀνόδου τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο. Ἡ νεώτερη διήγηση[796] λέει πὼς ταξίδεψε στὸν Ὄλυμπο πάνω σ' ἄσπρα ἄλογα. Διηγόνταν[797] ἐπίσης πὼς οἱ Μοῖρες, οἱ Ὧρες καὶ οἱ Χάριτες ξαναοδηγήσανε τὴν Περσεφόνη στὸ φῶς. Οἱ παραπάνω θεότητες ἀποτελοῦσαν μιὰν ὁμάδα ἀπὸ ἐννιὰ χορεύτριες. Παρηγορήτρα τῆς λυπημένης μάνας — τῆς Ρέας καὶ τῆς Δήμητρος σ' ἕνα πρόσωπο — ἐμφανίστηκε ἐπίσης κι ἡ Ἀφροδίτη.[798] Θὰ θυμᾶται ἀσφαλῶς κανεὶς πὼς οἱ Ὧρες καὶ οἱ Χάριτες συνοδεύανε τὴν Ἀφροδίτη, τόσο στὴ γέννησή της ὅσο καὶ στὶς ἄλλες ἐμφανίσεις της. Ἡ ἄνοδος τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο ἔμοιαζε μὲ τὴν ἴδια τὴ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς αὐτὴ βγῆκε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς γῆς μέσ' ἀπὸ μιὰ πηγή. Δυὸ θέαινες ποὺ τὴν ὑπηρετοῦσαν τὴν σκέπασαν, γιατὶ ἔφερε μόνο ἕνα διάφανο χιτώνα. Μπορεῖ νὰ θαυμάση κανεὶς τὴ σκηνὴ τούτη στὸ θρόνο τοῦ Ludovisi. Παραστάσεις σ' αὐτὸ τὸ ὕφος καὶ τῆς ἴδιας ἐποχῆς σὲ ἱερὰ τῆς κάτω Ἰταλίας δείχνουν τὴ θεὰ στὸ ἅρμα της, ποὺ τὸ τραβοῦν ἕνας Ἔρως κι ἕνα φτερωτὸ κορίτσι.

3
ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

Ἂν διασωνόταν ἡ ἱστορία τῆς πορείας τῆς Δήμητρος στὸν κάτω κόσμο γιὰ νὰ συναντήση τὴν κόρη της, μπορούσαμε νὰ ποῦμε περισσότερα γιὰ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Οἱ σχετικὲς μὲ τὸν κάτω κόσμο διηγήσεις τῆς μυθολογίας μας συνδέονταν συνήθως μὲ τὴν ἱστορία ἑνὸς ταξιδιοῦ στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, ποὺ κάναν μιὰ θεότητα ἢ ἕνας ἥρωας καὶ ποὺ ξαναγύριζαν. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία δὲν συμμετέχουν τὸ ἴδιο οἱ μυημένοι καὶ οἱ ἀμύητοι. Σὲ πολὺ μεγάλους ἀσεβεῖς, ὅπως ἦταν ὁ Τιτυός, ὁ Φλεγύας καὶ ὁ Ἰξίων, ἀναλογοῦσαν αἰώνιες τιμωρίες. Τιμωροῦνταν ἐπίσης ἰδιαίτερα, ὅποιοι[799] χτύπησαν τοὺς γονεῖς τους ἢ ἕναν ξένο καὶ πλήγωσαν ἐκεῖνον τὸν ξένο ποὺ ζητοῦσε προστασία. Τιμωρίες ἀναλογοῦσαν ἐπίσης σ'

43. Ὁ Χάρων, 4ος αἰ.

ὅποιους λεηλατοῦσαν τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς ἐπίορκους, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε πιὸ σπάνια ἁμαρτήματα. Τέτοιοι ἀσεβεῖς βασανίζονταν στὸν κάτω κόσμο κι ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, ποὺ συχνὰ τοὺς εἶχαν καταδιώξει κι ὅταν ἀκόμα ζοῦσαν. Ἀναφέρονται ἐπίσης ἰδιαίτεροι δαίμονες,[800] ὅπως ὁ Εὐρύνομος, ποὺ σὲ μιὰ παράσταση τοῦ Πολυγνώτου ζωγραφίζεται καθισμένος πάνω στὸ δέρμα ἑνὸς λύγκα μὲ μαυρογάλανο χρῶμα καὶ μὲ ἀπειλητικὰ δόντια. Ἐδῶ φαινόταν καὶ ὁ Ὄκνος,[801] ποὺ ἔπλεκε ἕνα σκοινὶ ἀπὸ καλάμια τοῦ ἑλώδους ποταμοῦ τοῦ κάτω κόσμου. Τὸ σκοινὶ τό 'τρωγε πίσω του ἀδιάκοπα ἕνα γαϊδούρι. Τιμωρίες περίμεναν τοὺς ἀμύητους, ὅπως τὶς κόρες τοῦ Δαναοῦ, ποὺ σκότωσαν τοὺς γαμπροὺς τὴ νύχτα τοῦ γάμου κι ἔμειναν ἀνικανοποίητες: κουβαλοῦσαν νερὸ σ' ἕνα κόσκινο ἢ ἔπρεπε νὰ γεμίσουν ἕνα ἀπύθμενο βαρέλι.

Γιὰ τέτοιες καὶ πολλὲς ἄλλες μορφὲς ἀκούγαμε στὶς διηγήσεις ποὺ μιλοῦσαν γιὰ τὰ ταξίδια τῶν ἡρώων στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Ἡρακλῆς ἔκαμε ἕνα ταξίδι νὰ φέρῃ τὸν Κέρβερο, τὸ ἀγριεμένο σκυλὶ τοῦ Ἅδου, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουμε μιλήσει. Ὁ Θησεύς, μαζὶ μὲ τὸ σύντροφό του Πειρίθου, ἤθελε ν' ἁρπάξῃ τὴ βασίλισσα τοῦ Ἅδου Περσεφόνη. Οἱ διηγήσεις αὐτὲς χαθήκανε. Θ' ἀνήκανε ὅμως στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους, ὅπως κι ἐκείνη ἡ γνωστὴ ἱστορία τοῦ Ὀρφέως καὶ τῆς πορείας του στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Πῆγε γιὰ νὰ ξανακερδίσῃ μὲ τὸ τραγούδι του τὴ γυναίκα του Εὐρυδίκη. Τοῦ δόθηκε, ἀλλὰ μιὰ ἄλλη διήγηση μᾶς λέει πὼς τὴν ἔχασε πάλι. Ἔχουν διασωθῆ σχετικὰ περισσότερες λεπτομέρειες παρὰ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ταξίδι τοῦ τραγουδιστῆ ἢ γιὰ τὴν περιπλάνηση τῆς Δήμητρος, ποὺ θά 'πρεπε ἐδῶ νὰ κάνουμε λόγο. Ἴσως ἡ θεὰ νὰ πέρασε τὸ ποτάμι ποὺ χώριζε τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν μὲ τὴ λέμβο τοῦ Χάροντος. Τὸ ἴδιο ἔκαμε[802] κι ἡ ἱέρεια Κλεόβοια, ὅπως βλέπουμε στὶς παραστάσεις τοῦ Πολυγνώτου. Ἴσως ἡ θεὰ νὰ κρατοῦσε στὸ χέρι ἕνα κλαδί, ὅπως συνήθιζαν οἱ προσκυνητές, τὸ γνωστὸ χρυσὸ κλαδὶ ποὺ μαλάκωνε τὸν ἄγριο πορθμέα Χάροντα. Αὐτὸ φαίνεται νὰ ὑποδηλώνῃ ὁ Λατίνος Βιργίλιος,[803] ποὺ λέει διάφορα πράγματα γιὰ τὸν κάτω κόσμο. Μ' ἕνα στεφάνι ἀπὸ στάχυα στὸ κεφάλι — τὸ στεφάνι τῆς Δήμητρος — ἢ μ' ἕνα κλαδὶ στὸ χέρι παρουσιαζόταν ὁ μυημένος μπροστὰ στὸν Ἅδη καὶ τὴν Περσεφόνη, ποὺ εἶχαν τὸ θρόνο τους ἀνάμεσα στοὺς νεκρούς, σ' ἕνα ἀνοιχτὸ μικρὸ παλάτι, ὅπως φαίνεται σὲ παραστάσεις ἀγγείων τῆς κάτω Ἰταλίας. Σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Ὀρφικῶν,[804] ὁ μυημένος ἔπρεπε νὰ πιῆ ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς Μνημοσύνης, ποὺ κυλοῦσε δεξιά, καὶ ν' ἀποφύγῃ νὰ πιῆ ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς Λήθης μὲ τ' ἄσπρα κυπαρίσια, ποὺ κυλοῦσε ἀριστερά.

44. Ὁ Ἅδης, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ζεὺς μεταξὺ δύο φτερωτῶν Ἀλόγων (Πηγάσων).

Πῶς φτάνανε στὸν ἄλλο κόσμο οἱ ἀμύητοι, ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ πέθαιναν χωρὶς νά 'χουν ἐξαγνιστῆ στὴ ζωή τους, μαθαίνουμε λίγα πράγματα ἀπὸ τὴ διήγηση ποὺ μιλάει γιὰ τὸν Ἑρμῆ σὰν Ψυχοπομπό. Βλέπουμε στὴν Ὀδύσσεια[805] πῶς συμπεριφερόταν ὁ Ἑρμῆς συνοδεύοντας τὶς ψυχὲς τῶν σκοτωμένων μνηστήρων, ποὺ καταπίεζαν τὴν πιστὴ Πηνελόπη. Ὁ Ἑρμῆς, ὁ θεὸς τῆς Κυλλήνης, συγκέντρωνε γύρω τὰ πνεύματα τῶν νεκρῶν ποὺ κοίτονταν τριγύρω. Στὸ χέρι κρατοῦσε τὸ ὡραῖο χρυσὸ ραβδὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἔκλεινε τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, σὰ νὰ τοὺς μάγευε, ὅταν τό 'θελε. Ἂν ἤθελε τὸ ἀντίθετο, ξύπναγε μ' αὐτὸ τοὺς κοιμισμένους. Μ' αὐτὸ τὸ ραβδὶ ἐξουσίαζε τὰ πνεύματα. Τὸν ἀκολουθοῦσαν σφυρίζοντας, ὅπως οἱ νυχτερίδες στὴν κώχη μιᾶς ἱερῆς σπηλιᾶς, ὅταν μιά τους πέσῃ ἀπὸ τὴν ἁλυσίδα ποὺ φτειάχνουν ἡ μία μὲ τὴν ἄλλη. Σφυρίζοντας πετοῦσαν τὰ πνεύματα πάνω ἀπὸ σκοτεινὲς ἀτραποὺς μὲ τὸν Ἑρμῆ ὁδηγό, τὸ θεὸ ποὺ καταλάγιαζε κάθε κακό. Περνοῦσαν τὸ ρεῦμα τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τοὺς δυὸ ἄσπρους βράχους, τὴν πύλη μέσ' ἀπὸ τὴν ὁποία περνάει ὁ Ἥλιος καὶ τὴ Χώρα τῶν Ὀνείρων. Γρήγορα φτάνανε στοὺς λειμῶνες τῶν Ἀσφοδελῶν, ποὺ κατοικοῦν οἱ ψυχές, τὰ ὁμοιώματα τῶν ξοφλημένων ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀνθρώπων. Ἐδῶ συναντοῦσαν τὰ πνεύματα τῶν ἡρώων ποὺ πέσανε στὴν Τροία, ἀνάμεσα σὲ ψηλοὺς ἀσφοδελούς, ποὺ τὰ σταχτιά τους ἄνθη κολυμπᾶνε σὰν ἕνα μαβὶ πέπλο πάνω στ' ἀμέτρητα παραθαλάσσια λιβάδια τῆς Μεσογείου.

Ὅπως ἡ Ὀδύσσεια μᾶς μιλάει γιὰ τὴ Σκύλλα καὶ τὴν Χάρυβδιν, γιὰ τὸν Πρωτέα καὶ τὶς Σειρῆνες, ἔτσι μᾶς διηγεῖται[806] γιὰ τοὺς νεκρούς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἔστειλε τὴν Κίρκη, τὴν κόρη τοῦ Ἡλίου, στὸ παλάτι τοῦ Ἅδου, ἢ τουλάχιστο ἐκεῖ στὸ ποτάμι τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπου ἀρχίζει ἡ κατοικία του. Ἐδῶ — ὅπως ἡ Κίρκη πληροφόρησε τὸν Ὀδυσσέα[807] — τὸ ποτάμι Πυριφλεγέθων καὶ ὁ παραπόταμος τῆς Στυγὸς Κωκυτὸς χύνονται στὸν Ἀχέροντα, στὸ πο-

τάμι τῶν στεναγμῶν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρισκόταν ἕνα ἱερὸ ἄλσος τῆς Περσεφόνης ἀπὸ μαῦρες λεῦκες κι ἄκαρπες ἰτιές, στὴν ἄκρη τῆς περιοχῆς τοῦ ἀνήλιαγου σκοταδιοῦ. Ἐδῶ οἱ ψυχὲς προϋπαντήσανε τὸν Ὀδυσσέα, φτασμένες ἀπὸ τὸ ἐπέκεινα, καὶ τὸν συνοδέψανε μέχρι τὸ βάραθρο, ὅπου μέσα του χύνεται τὸ αἷμα τῶν μαύρων κριαριῶν καὶ προβάτων ποὺ θυσιάζονται γιὰ τὸν Ἄδη καὶ τὴν Περσεφόνη. Τὰ πνεύματα ποὺ πλανιόνταν ἐκεῖ γύρω πήρανε δύναμη πίνοντας ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ μίλησαν στὸν Ὀδυσσέα. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶδε, μὲ κάποιο τρόπο ποὺ δὲν ἀναφέρεται στὴ διήγηση, ἐκείνους ποὺ μένανε μέσα στὸ σπίτι τοῦ Ἄδου. Αὐτοὶ ἦσαν: ὁ Μίνως, σὰν κριτὴς τῶν νεκρῶν μὲ χρυσὸ σκῆπτρο· ὁ Ὠρίων, ὁ αἰώνιος κυνηγός· ὁ Τιτυὸς μὲ τοὺς γύπες· ὁ Τάνταλος, ὁ βασιλιὰς τῆς Λυδίας, ὁ ἀνάξιος φιλοξενούμενος καὶ σύνδειπνος τῶν θεῶν, ποὺ βασανιζόταν ἀπὸ δίψα καὶ πείνα καὶ δὲν μποροῦσε νὰ φτάση οὔτε τὸ νερὸ ποὺ ἐρχόταν ὣς τὰ χείλη του, οὔτε τοὺς καρποὺς ποὺ κρέμονταν μπροστὰ στὸ στόμα του· ὁ παραπλανημένος Σίσυφος, ποὺ κυλοῦσε μάταια ἕνα τεράστιο λιθάρι, γιὰ νὰ τὸ φτάση ψηλά· καὶ τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς θὰ ἔβλεπε ἐπίσης τὸ Θησέα καὶ τὸν Πειρίθου, ποὺ τιμωρήθηκαν γιὰ τὴν ἀπόπειρα τῆς ἁρπαγῆς. Δὲν εἶχε ὅμως τὸν καιρό. Οἱ βουερὲς φωνὲς τῶν ἀμέτρητων νεκρῶν πίσω στρέψανε τὸν Ἥρωα καὶ τὸν ἔπιασε τρόμος, γιατὶ ἡ λαμπρὴ βασίλισσα Περσεφόνη θὰ μποροῦσε νὰ στείλη ἐναντίον του τὸ πελώριο κεφάλι τῆς Γοργοῦς.

Τέτοια ἦταν ἡ περιγραφὴ τοῦ κάτω κόσμου, ζωγραφισμένη μὲ μελανὰ καὶ μαῦρα χρώματα, δοσμένη μὲ εἰκόνες βασάνων σὰν βαριὰ ὄνειρα. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ παραπλήσιες ὡραῖες διηγήσεις[808] γιὰ τὸ νησὶ τῶν μακάρων, ποὺ τὸ ἀναφέραμε πιὸ πάνω, ὅπου ὁ Κρόνος ἀκόμα κυριαρχοῦσε κι ὅπου ρίχτηκαν οἱ ἀγαπημένοι τῶν θεῶν ἥρωες. Ἐδῶ κυριαρχοῦσε ἐπίσης ὁ Ραδάμανθυς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μίνωος, στὰ Ἠλύσια πεδία. Ἔχουμε διηγήσεις[809] γιὰ τὰ τοπία «κάτω», στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς γῆς, ὅπου λάμπει ὁ ἥλιος, ἐνῶ ἐδῶ πάνω εἶναι νύχτα· τὸ λιβάδι, ὅπου οἱ πεθαμένοι εὐχαριστιοῦνται μὲ ἱππασίες καὶ γυμναστικὲς καὶ παίζουν τοὺς κύβους καὶ λαγοῦτα, καὶ τὰ λιβάδια ὅπου ἀνθίζουν κόκκινα τριαντάφυλλα καὶ οἱ μοσχολίβανοι ρίχνουν τὴ σκιά τους· πάνω τους κρέμονται πλούσια τὰ χρυσὰ φροῦτα. Αὐτὲς τὶς περιγραφὲς τὶς πήραμε ἴσως ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Κρῆτες, στοὺς ὁποίους ἀνῆκε ὁ Ραδάμανθυς, ὅπως ἐπίσης πιθανὸν καὶ τὴ λέξη Ἠλύσιον, ποὺ ἀργότερα προσαρμόστηκε στὴ γλῶσσα μας, ὥστε μ' αὐτὴ τὴ λέξη νὰ ἐννοῆται τὸ «πεδίον τῆς ἀφίξεως». Πρῶτα οἱ δικοί μας ποιητὲς καὶ φιλόσοφοι συνδέσανε τὶς διηγήσεις γιὰ τὰ νησιὰ τῶν Μακάρων καὶ τὰ Ἠλύσια πεδία μὲ

τὴ διδασκαλία τῆς περιπλάνησης τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπανάληψη τῆς ζωῆς στὶς δυὸ πλευρὲς τῆς γῆς;[810] ἢ ἦταν παλαιότερη ἡ σύνδεση τούτη καὶ ἀνῆκε στοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Κρήτης; Σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα δὲν μᾶς δίνουν ἀπάντηση οἱ παραπάνω ἱστορίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XV

Ὁ Διόνυσος καὶ οἱ συντρόφισσές του

Μένουν ἀκόμα οἱ τελευταῖες ἱστορίες τῶν θεῶν. Οἱ διηγήσεις αὐτὲς σχετίζονται μὲ τὸ Διόνυσο, τὸ νεώτερο ἀθάνατο γιὸ τοῦ Διός, ποὺ δὲν ἀπόχτησε τὴ θεϊκότητά του ἀργότερα, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ἡρακλέα. Μιὰ ὁμάδα διηγήσεων τὸν παρουσιάζει νά 'χη θνητὴ μάνα, ὅπως καὶ ὁ γιὸς τῆς Ἀλκμήνης Ἡρακλῆς. Σὲ ἄλλες διηγήσεις φαίνεται γιὸς τῆς Περσεφόνης καὶ χαρακτηρίστηκε μὲ τὴν προσωνυμία Χθόνιος. Πρέπει νὰ εἰπωθῆ ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ ποὺ γέννησε ἡ Περσεφόνη.

Ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ ὀνομάζεται ἐπίσης Ἄδης.[811] Ἡ Περσεφόνη, ἀφοῦ ἔφαγε τὸ σπυρὶ τοῦ ροδιοῦ, δὲν ἐγκατέλειψε εὐχαρίστως τὸ σύζυγό της ἢ — ὅπως διηγοῦνται ἄλλες διηγήσεις[812] — δὲν τὸν ἐγκατέλειψε καθόλου. Ἦταν ἡ πολυσέβαστη καὶ ὅσια βασίλισσα τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν, ποὺ δὲν ἄφησε ν' ἀποπλανηθῆ ἀπὸ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. Καὶ τὸ βασιλικὸ ζευγάρι τοῦ κάτω κόσμου ἀποδείχθηκε ἄξιο τοῦ λαοῦ του, τῶν νεκρῶν, μὲ τὸ νὰ μὴ γεννάη, ὅπως κι ὁ θάνατος — ἔτσι τουλάχιστο λέγαν στοὺς ἀμύητους. Τὸ ὄνομα «Ἄδης» δήλωνε μόνο κάτι τὸ ἀρνητικὸ σύμφωνα μὲ τὴν ἀχρωμάτιστη εἰκόνα τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὸν κάτω κόσμο. Μὲ τὸν ὅρο «Ἄδης» ἐννοοῦσαν μόνο μιὰ πλευρὰ ἑνὸς μεγάλου θεοῦ. Ξέρουμε ἐπίσης ὅτι στὸ σύζυγο τῆς Περσεφόνης δινόταν καὶ τὸ ὄνομα «Ζεὺς Καταχθόνιος» καὶ ὅτι ἦταν αὐτὸς ποὺ τὴν ἅρπαξε, ὁ Ζεύς, ὁ πατέρας της. Σὰν Καταχθόνιος, ὁ Ζεὺς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Χθονίου Διονύσου. Στὴν ἰδιότητά του σὰν θεὸς τοῦ κάτω κόσμου ὀνομαζόταν[813] ἐπίσης Ζαγρεύς, ὁ «μεγάλος κυνηγός», κι ἔτσι λέγαν[814] ἐπίσης καὶ τὸ γιό. Μιλήσαμε γιὰ τὴν ταύτιση τῶν δύο θεῶν ἤδη ὅταν μιλούσαμε γιὰ τὸν Δία. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι ἡ ταυτότητα δὲν δείχνεται μοναχὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα, ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσαν ἰδιαίτερα στὴν Κρήτη.[815] Ὁ Διόνυσος εἶχε πολὺ διαφορετικὲς μορφές. Στὴν ἀνθρώπινη μορφή του τὸν παρίσταναν μὲ γενειοφόρο μάσκα. Ὅταν δὲν ἐμφανιζόταν σὰ μάσκα — ποὺ τὴν κρατοῦσαν ἄνθρωποι ἢ τὴν κρεμοῦσαν ψηλὰ γιὰ λατρεία — ὁ ἴδιος

45. Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Περσεφόνη καὶ Διόνυσος, 6ος αἰ.

ὁ θεὸς εἶχε ἕνα παράξενο, θελκτικὸ πρόσωπο, ποὺ ἔμοιαζε μὲ μάσκα. Σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις βλέπουμε νὰ κρατᾶ στὸ χέρι τὸν κ ά ν θ α ρ ο, ἕνα κύπελλο κρασιοῦ μὲ μεγάλες λαβές. Σὲ ἀρχαιότερες παραστάσεις παίρνει θέση ἐκεῖ ποὺ θὰ περίμενε νὰ ἰδῇ κανεὶς τὸν Ἅδη. Στὸ ἴδιο ἀρχαῖο ἀγγεῖο τοῦ ἀρχιτεχνίτη Ξενοκλέους ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ βλέπουμε τὸν Δία, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἅδη μὲ τὰ σημάδια τῆς ἐξουσίας τους — ὁ τελευταῖος ἔχει γυρισμένο τὸ κεφάλι καταπίσω — κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ χθόνιο Διόνυσο νὰ ὑποδέχεται τὴν Περσεφόνη, ποὺ τοῦ τὴν φέρνει ὁ Ἑρμῆς καὶ τοῦ τὴν στέλνει ἡ μητέρα της. Προχωρεῖ πρὸς τὴ νύφη ἕνας γενειοφόρος, μαυρειδερὸς γαμπρὸς μὲ τὸν κ ά ν θ α ρ ο στὸ χέρι, καὶ πίσω του εἰκονίζονται σταφύλια. Ἢ μήπως αὐτὴ εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ; Ἐδῶ βλέπουμε μὲ ποιὸ τρόπο ἡ θεὰ ἐπιστρέφει σ' αὐτό της τὸ σύζυγο.

Ἀντίθετα, σ' ἄλλες διηγήσεις ὁ Διόνυσος παίζει τὸ ρόλο μικροῦ ἀγοριοῦ, τοῦ γιοῦ ποὺ ἡ μάνα του χάνεται ἀμέσως καὶ σὲ λίγο τὴν ἀντικαθιστοῦν καλὲς παραμάνες. Ἀναγνωρίζουμε πάλι τὰ δυὸ πρόσωπα ποὺ μᾶς ἔδειχνε ἐπίσης ὁ Ζεύς: ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὸ πρόσωπο τοῦ συζύγου καὶ τοῦ πατέρα κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ πρόσωπο τοῦ γιοῦ καὶ τοῦ θεϊκοῦ παιδιοῦ. Δὲν εἶχαν στὴ μυθολογία μας μονάχα ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Διόνυσος αὐτὸ τὸ διπλὸ πρόσωπο. Καὶ ὅμως κανένας ἄλλος θεὸς δὲν φαινόταν τόσο πολὺ σὰν ἕνας ἄλλος Ζεύς, ὅσο ὁ Διόνυσος: βέβαια, ἕνας Ζεὺς τῶν γυναικῶν, ἐνῶ ὁ Ὀλύμπιος ἦταν περισσότερο ἕνας Ζεὺς τῶν ἀνδρῶν. Ὁ Ποσειδῶν εἶχε τὴν ἰδιότητα ἑνὸς ἀρχηγοῦ τῶν γυναικῶν καὶ κάτεχε τὰ ἄλογα ἤδη ἀπὸ πρωτύτερα. Γιὰ τὸν Δία καὶ τὸν Διόνυσο, στὶς μορφὲς δηλαδὴ τῆς λατρείας καὶ σὲ ἱστορίες στὶς ὁποῖες δὲν διακρίνονται ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, πιὸ χαρακτηριστικὸ ζῶο ἦταν τὸ φίδι καὶ ὁ ταῦρος — ἀρχαιότερα ζῶα τῆς Μεσογείου. Θ' ἀρχίσουμε τώρα μὲ μιὰν ἱστορία, ποὺ τὴν ξέρουμε κατὰ ἕνα μέρος γιατὶ ἀναφέρεται σ' ἕναν ἔρωτα τοῦ Διὸς — ἴσως στὸν πιὸ κρυφό.

1
ΔΙΟΝΥΣΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ

Ἡ διήγηση πῶς ὁ Ζεὺς συγκατοικοῦσε μὲ τὴ μητέρα τῆς Περσεφόνης καὶ κατόπιν μ' αὐτὴ τὴν ἴδια, μὲ τὴν κόρη του, μὲ μορφὴ φιδιοῦ, διασώθηκε σὰν ὀρφικὴ ἱστορία,[816] καὶ αὐτὴ μονάχα σὲ λίγα ἀποσπάσματα. Ὁ τόπος αὐτῶν τῶν γάμων καὶ τῶν γεννήσεων ποὺ ἐπακολουθοῦσαν μετὰ τὴ γονιμοποίηση ἦταν μιὰ σπηλιά. Οἱ Ὀρφικοί[817] τὴ θεωροῦσαν σὰν σπηλιὰ τῶν τριῶν θεαινῶν τῆς νύχτας καὶ τοῦ Φάνητος. Ἀλλὰ ἡ σπηλιὰ τούτη παραστάθηκε κι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῶν Ὀρφικῶν, γεμάτη μὲ γνήσιες ἑλληνικὲς μορφές, χωρὶς καθόλου νὰ θυμίζουν ἀνατολικὲς διηγήσεις. Ἡ θεὰ μὲ τὴν ὁποία ὁ Ζεὺς ἔκαμε τὴν Περσεφόνη[818] ἀρχικὰ ἦταν ἡ μητέρα του Ρέα. Ἡ Δήμητρα ἐμφανίζεται κατόπιν σὰν τρίτη μορφὴ μεταξὺ τῆς μάνας καὶ τῆς κόρης. Οἱ δυὸ τελευταῖες ἐμφανίζονται στὴν Ἑλλάδα πρωτύτερα ἀπὸ τὴν πρώτη. Περιγράφεται ὡς τὸ ἄλλο ἐγὼ τῆς Ρέας[819] καὶ συγχέεται πάλι μὲ τὴν Περσεφόνη. Ὁ Ζεὺς μὲ τὴ Δήμητρα ἢ τὴν Περσεφόνη ἔκαμε τὸν Διόνυσο — ὅπως λέγεται ξάστερα.[820]

Μιὰ κατοπινότερη ποιητικὴ μορφὴ τῆς διήγησης[821] εἶναι αὐτή: Ἡ Δήμητρα ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ ἀνακάλυψε στὴ Σικελία, κοντὰ στὴν πηγὴ Κυάνη, μιὰ σπηλιά. Μέσα ἐδῶ ἔκρυψε τὴν κόρη της Περσεφόνη ἀφήνοντας νὰ τὴ φυλάγουν δυὸ φίδια, ποὺ τὰ βρίσκουμε κιόλας ζεμένα στὸ ἅρμα της. Μέσα στὴ σπηλιὰ τὸ νέο κορίτσι ἔγνεθε, ὅπως συνηθιζόταν νὰ κάνουν οἱ προστατευόμενες τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς στὴν ἱερή της ἀκρόπολη, στὴν Ἀθήνα. Ἄρχισε[822] νὰ ὑφαίνῃ ἕνα ἔνδυμα γιὰ τὸν πατέρα ἢ τὴ μάνα της,[823] ὅπου εἰκονιζόταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἐνῶ ἡ Περσεφόνη ἐργαζόταν γι' αὐτό, τὴν πλησίασε ὁ Ζεὺς μὲ μορφὴ φιδιοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεννήσῃ ἡ κόρη του τὸ θεὸ ποὺ οἱ ὀρφικὲς ἱστορίες τὸν θεωροῦσαν διάδοχο τοῦ Διός, σὰν ἕκτο παγκόσμιο κυρίαρχο. Ἕνας Ὕμνος τῶν Ὀρφικῶν μᾶς ἀποκάλυψε[824] πῶς οἱ παραπάνω ἱστορίες διηγόνταν τὸ γάμο τοῦ Διὸς μὲ τὴν Περσεφόνη. Δὲν ἔγινε κανένας ἐκβιασμὸς στὴ θέληση τῆς μητέρας: ὅλα ἔγιναν — ἀκόμα καὶ ἡ μεταμόρφωση τοῦ Διὸς σὲ φίδι — σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεση καὶ τὶς παρακινήσεις της. Αὐτὸ δείχνει ἀπὸ πόσο παλιὰ ἐποχὴ χρονολογεῖται ἡ ἀρχικὴ ἱστορία: ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ μανάδες πρόσφεραν στοὺς συζύγους τὶς κόρες τους καὶ οἱ πατεράδες δὲν εἶχαν ἐξουσία πάνω σ' αὐτὲς ἢ τὶς ἅρπαζαν. Ἡ γέννηση τοῦ γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ θρόνου ἔγινε στὴ μητρικὴ σπηλιά. Σὲ μεταγενέστερο ἀνάγλυφο σ' ἐλεφαντοκόκαλο βλέπουμε τὸ κρεβάτι στὴ σπηλιά, τὸ

κρεβάτι ὅπου φέρνει στὸν κόσμο τὸ κερασφόρο παιδί. Τὰ κέρατα σημαίνουν πὼς εἶναι γιὸς τῆς Περσεφόνης.

Ἡ ἴδια μεταγενέστερη παράσταση, ἐπεξεργασμένη μὲ παλαιότερα πρότυπα, δείχνει τὴ σκηνὴ ποὺ ἀκολούθησε: τὸ παιδὶ ἔχει τοποθετηθῆ πάνω στὸ θρόνο. Αὐτὸ εἶναι μιὰ παλιὰ τελετουργία[825] στὰ μυστήρια τῆς Μεγάλης Μητέρας Ρέας καὶ τῶν Κορυβάντων της, ὅπως λέγονταν πάντα οἱ ἀνδρικοὶ συνοδοί της. Βλέπουμε δύο Κουρῆτες ποὺ χορεύουν μὲ γυμνὰ ξίφη γύρω στὸ θρόνο, ἐνῶ μιὰ γονατιστὴ γυναίκα κρατᾶ τὸν καθρέφτη μπροστὰ στὸ ξαναμμένο παιδί. Ἡ ὀρφικὴ ἱστορία[826] περιελάμβανε ἐπίσης τὰ παιχνίδια τοῦ νέου παγκόσμιου κυριάρχου, ποὺ ἔγιναν σύμβολα τῶν νέων μυστηρίων καὶ ποὺ ἐπιτελέστηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ θεϊκὸ παιδί, τὸν πρῶτο Διόνυσο. Τὰ παιχνίδια αὐτὰ ἦσαν: κύβοι, τόπια, σβοῦρες, χρυσὰ μῆλα, δαδί, μαλλί. Τὰ δυὸ τελευταῖα ἀνήκουν περισσότερο στὶς τελετές, τὰ ὑπόλοιπα περισσότερο στὴ διήγηση. Ἡ ἱστορία τούτη μπορεῖ νὰ συνεχιστῆ μόνο στὴ μορφὴ ποὺ τῆς ἔδωσαν οἱ Ὀρφικοί, οἱ ὁποῖοι πρόσθεταν σ' αὐτὴ καὶ τοὺς Τιτᾶνες. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη μορφή,[827] ὅπου φαίνεται πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ οἱ Τιτᾶνες ποὺ συμπεριφέρθηκαν τόσο ἄσχημα στὸ Δία καὶ στὴν Περσεφόνη, ἀλλὰ ὄντα ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ χαρακτηρίσουμε σὰν «βγαλμένα ἀπὸ τὴ γῆ». Τέτοιοι ἦσαν βέβαια οἱ Κουρῆτες.[828] Ξέρουμε ἐπίσης, πὼς οἱ δυὸ μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς γιοὺς τῆς μεγάλης Μητρὸς ἐχθρεύονται πάντα τὸ νεώτερο. Οἱ Τιτᾶνες ποὺ σκότωσαν τὸν πρῶτο Διόνυσο ἀναφέρεται καθαρὰ πὼς ἦσαν δύο.[829]

Στὴν ὀρφικὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας ἐμφανίζονται, ὅπως εἴπαμε, Τιτᾶνες ἀντὶ γιὰ Κουρῆτες. Λέγαν[830] ὅτι οἱ Τιτᾶνες ξαφνιάσανε τὸ παιδὶ ποὺ 'παιζε μὲ τὰ παιχνίδια του. Αἰτία ἦταν ἡ ζήλεια τῆς Ἥρας,[831] ποὺ κάποτε[832] εἶχε στείλει καὶ τοὺς Κουρῆτες ἐναντίον τοῦ Ἐπάφου καὶ τῆς γελαδόμορφης Ἰοῦς. Ὁ Ἔπαφος ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Διὸς ποὺ 'μοιαζε μὲ τὸ Διόνυσο. Οἱ Τιτᾶνες εἶχανε ἀλείψει μὲ γύψο[833] τὰ πρόσωπά τους. Ἤρθανε σὰ νεκροὶ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο,[834] ὅπου τοὺς εἶχε δέσει ὁ Ζεύς. Πέσανε πάνω στὸ ἀγόρι ποὺ 'παιζε, τὸ ξεσκίσανε[835] — ἢ τὸ κομματιάσανε — σ' ἑπτὰ κομμάτια, ποὺ τὰ πέταξαν σ' ἕνα καζάνι[836] ποὺ στεκόταν πάνω σ' ἕνα τρίποδο. Ὅταν τὸ κρέας ἔβρασε, τὸ πέρασαν σ' ἑπτὰ σοῦβλες κι ἄρχισαν νὰ τὸ ψήνουν στὴ φωτιά.

Θὰ 'λεγε κανεὶς πὼς ἐπρόκειτο γιὰ φαγητὸ κανιβάλων, ἂν δὲν μᾶς προειδοποιοῦσαν τὰ κέρατα τοῦ κομματιασμένου, βρασμένου καὶ ψημένου παιδιοῦ. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴ θυσία ἑνὸς κατσικιοῦ ἢ δαμαλιοῦ. Τὰ παθήματα αὐτῶν τῶν ζώων καὶ τὰ παθήματα τοῦ

46. Ἡ μάσκα τοῦ Διονύσου στὸ λίκνο, ἀνάμεσα σὲ δυὸ «σεβίζουσες» γυναῖκες.

τεοῦ ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία. Γιὰ ὁρισμένες θελετὲς καὶ σ' ὁρισμένους τόπους χρησιμοποιοῦσαν τὸ ἕνα ζῶο, σ' ἄλλα μέρη καὶ σ' ἄλλες τελετὲς τὸ ἄλλο ζῶο. Μιὰ διήγηση[837] λέει πὼς ἐμφανίστηκε ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς στὸ τραπέζι τῶν Τιτάνων.

Τὸν εἶχε τραβήξει ἡ εὐωδιὰ τοῦ ψητοῦ. Χτύπησε μὲ τὴν ἀστραπή του τοὺς Τιτᾶνες καὶ τοὺς πέταξε στὸν Τάρταρο δίνοντας στὸν Ἀπόλλωνα τὰ μέλη τοῦ Διονύσου. Ὁ Ἀπόλλων τὰ πῆρε καὶ τὰ ἔθαψε στοὺς Δελφούς, κοντὰ στὸ δικό του τρίποδα. Μιὰ ἄλλη διήγηση[838] λέει πὼς οἱ Τιτᾶνες θὰ πρέπη νὰ εἶχαν φάει τὴ σάρκα τοῦ Διονύσου, ὅταν ὁ Ζεὺς τοὺς χτύπησε μὲ τὴν ἀστραπή του. Γκρεμίστηκαν πάλι στὸν κάτω κόσμο. Οἱ Ὀρφικοὶ[839] τοὺς θεωροῦσαν σὰν τοὺς ὑπόγειους προγόνους τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀποτέλεσμα τῆς φλόγας τῆς ἀστραπῆς ἦταν ἕνα εἶδος στάχτης. Σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Ὀρφικῶν οἱ ἄνθρωποι γίναν ἀπὸ τὴ στάχτη αὐτή. Πρόκειται βέβαια γιὰ μιὰ διδασκαλία πολὺ μεταγενέστερη σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἱστορία τῶν παθῶν τοῦ κερασφόρου θείου παιδιοῦ.

Διηγόνταν καὶ ἔτσι τὴν ἱστορία αὐτή:[840] Τὰ βρασμένα μέλη τοῦ πρώτου Διονύσου, τοῦ γιοῦ τῆς Δήμητρος, θάφτηκαν μέσα στὴ γῆ. Οἱ γεννημένοι ἀπὸ τὴ γῆ εἴχανε κομματιάσει καὶ βράσει τὸ Διόνυσο. Ἡ Δήμητρα ὅμως συνταίριασε πάλι τὰ μέλη τοῦ γιοῦ της. Αὐτό, ὡστόσο, μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἱστορία ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν προέλευση τοῦ ἀμπελιοῦ. Ἔτσι μᾶς δίδαξαν καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ὀρφέως:[841] ἡ τελευταία δωρεὰ τοῦ Διονύσου ὑπῆρξε τὸ κρασὶ καὶ ὀνόμαζαν καὶ τὸν ἴδιο «Οἶνο». Αὐτὸ ἦταν μιὰ δωρεὰ τοῦ Διός, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὴν ὁλοκλήρωσε ἤ, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, τελειοποίησε τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἦταν ὁ Διόνυσος. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ μεταγενέστερη ἀντίληψη. Ἡ ἀρχικὴ διήγηση λέει, πὼς τὰ βρασμένα μέλη τοῦ θεοῦ — μ' ἐξαίρεση ἑνὸς μονάχα — κάηκαν καὶ ἀπὸ τὴ στάχτη προῆλθε τὸ ἀμπέλι. Γιὰ τὴν ἐξαίρεση ἑνὸς μέλους τοῦ σώματος μᾶς μιλοῦν ὅλες οἱ διηγήσεις: αὐτὸ δὲν καταστράφηκε οὔτε ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες οὔτε ἀπὸ τὴ φωτιὰ οὔτε ἀπὸ τὴ γῆ. Στὸ φαγητὸ ἦταν παροῦσα μιὰ θεὰ — σύμφωνα μὲ κατοπινότερες διηγήσεις ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ[842] — ποὺ ἔκρυβε τὸ κομμάτι σ' ἕνα σκεπασμένο καλάθι. Ὁ Ζεὺς τὸ πῆρε ὑπὸ τὴν προστασία του. Ὑποστήριζαν πὼς αὐτὸ τὸ κομμάτι ἦταν ἡ καρδιὰ τοῦ Διονύσου. Ἐδῶ συναντοῦμε ἕνα λογοπαίγνιο. Γιατὶ λέγαν ἐπίσης[843] ὅτι ὁ Ζεὺς ἐμπιστεύτηκε τὸν «κραδιαῖο Διόνυσο» στὴ θεὰ Ἵπτα, ἔτσι ὥστε μποροῦσε νὰ τὸν κουβαλᾶ πάνω στὸ κεφάλι της. «Ἵπτα» ἦταν ἕνα μικρασιατικὸ ὄνομα τῆς Μεγάλης Μητρὸς Ῥέας. Ἡ λέξη «κραδιαῖος» ἔχει δύο σημασίες: μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπ' τὴ λέξη «κραδία» (καρδιὰ) καὶ «κράδη» (συκιὰ) καὶ νὰ σημαίνη ἕνα ἀντικείμενο κατασκευασμένο ἀπὸ ξύλο συκιᾶς. Τὸ καλάθι πάνω στὸ κεφάλι τῆς Ἵπτας ἦταν ἕνα «λίκνο», μέσα στὸ ὁποῖο βρισκόταν ἕνας φαλλὸς κρυμμένος μέσα σὲ φροῦτα. Αὐτὸ τὸ περιέφεραν πάνω στὸ

κεφάλι στὶς πανηγυρικὲς λιτανεῖες. Τὸν φαλλὸ τὸν ἔφτειαξε ὁ ἴδιος ὁ Διόνυσος ἀπὸ ξύλο συκιᾶς.[844] Μᾶς πληροφοροῦν ἐπίσης πὼς τὸν Λικνίτη, ποὺ εἰκονίζεται στὸ κάλυμμα αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, τὸν «ξυπνοῦσαν» πολλὲς φορὲς οἱ Θεϊάδες, δηλαδὴ γυναῖκες ποὺ ὑπηρετοῦσαν τὸ Διόνυσο στὸν Παρνασσό.

2
ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΚΑΙ ΣΕΜΕΛΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γιὸ τῆς θεᾶς τοῦ κάτω κόσμου — τὸν κερασφόρο γιὸ ποὺ γέννησε τοῦ Διὸς ἡ κόρη καὶ χθόνια σωσίας τῆς Μεγάλης Μητρὸς — ἡ μυθολογία μας γνώριζε κι ἕναν δεύτερο Διόνυσο, τὸ γιὸ τῆς Σεμέλης, μιᾶς κόρης τοῦ βασιλιᾶ Κάδμου. Τὸ ὄνομα Σεμέλη ἦταν ἕνα ὄνομα ποὺ ἔδωσαν οἱ Φρύγες τῆς Μικρασίας καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι συγγενεῖς καὶ γείτονές τους, οἱ Θρᾶκες, στὴ Χθονία. Στὴ Μικρασία λέγαν[845] ὅτι ὁ Ζεὺς ἔκαμε γάμο μὲ τὴ θεὰ Σεμέλη στὸ βουνὸ Σίπυλο. Στὴ Θήβα, ἀντίθετα, δεῖχναν κάτι καμένα ἐρείπια[846] — στὴν ἱερὴ περιοχὴ τῆς Δήμητρος, [847] δῆθεν τὸ παλάτι τοῦ Κάδμου — ὅπου φύτρωνε κάποιο ἀμπέλι. Ὑποστήριζαν πὼς στὸ μέρος τοῦτο ὁ Ζεὺς κατάκαψε μὲ μιὰν ἀστραπὴ τὴν ἐρωμένη του. Ἡ Σεμέλη θὰ πρέπη νὰ ἦταν ἔγκυος μὲ τὸ Διόνυσο, ὅταν πέθανε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἀκούσαμε παραπάνω. Ἐκεῖ, μετὰ τὴ φωτιά, προῆλθε τὸ ἀμπέλι· ἐδῶ, ὁ θεὸς τοῦ κρασιοῦ. Εἶναι πιθανὸ πὼς συμβαίνει μὲ τὸ Διόνυσο τὸ ἴδιο ποὺ συμβαίνει μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα τῶν Θεῶν, ποὺ ἡ λατρεία της ἔφτασε σ' ἐμᾶς πολλὲς φορές: σὲ πολὺ ἀρχαίους χρόνους τὴν ξέραμε μὲ τ' ὄνομα Ῥέα, ἀργότερα μὲ τὸ φρυγικὸ ὄνομα Κυβέλη, γιατὶ ἦταν περισσότερο ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλον στὴ μυθολογία μας πραγματικὰ μιὰ θεὰ μὲ πολλὰ ὀνόματα. Ὁ Διόνυσος ἐπίσης εἶχε πολλὰ ὀνόματα ἢ πολλὲς προσωνυμίες: ἐκτὸς ἀπὸ Ζαγρεὺς(κυνηγός), λεγόταν ἐπίσης Βάκχος (βλαστάρι). Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ μητέρα του παρουσιαζόταν μὲ πολλὰ ὀνόματα. Ὅταν τ' ὄνομά της δόθηκε σὲ μιὰ θνητὴ βασιλοπούλα, δὲν ἦταν εὔκολο στοὺς ἀφηγητὲς νὰ συνδέσουν τὴν ἱστορία τοῦ γιοῦ τῆς Περσεφόνης — ἐκείνου τοῦ Διονύσου ποὺ πιθανῶς μᾶς ἦρθε ἀπὸ τὴν Κρήτη — μὲ τὴν ἱστορία τοῦ γιοῦ τῆς Σεμέλης — τοῦ ἴδιου θεοῦ, ὅπως ξαναῆρθε ἀργότερα.

Λέγαν[848] ὅτι ὁ Ζεὺς ἦρθε κοντὰ στὴ Σεμέλη ὄχι μὲ τὸν τρόπο τῶν θεϊκῶν γάμων. Ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ Διονύσου ἑτοίμασε ἕνα πιοτὸ καὶ ἔδωσε στὴ Σεμέλη νὰ πιῆ. Αὐτὸ ἄφησε τὴ Σεμέλη ἔγκυο. Ὅταν τὸ πληροφορήθηκε ἡ Ἥρα, θέλησε νὰ ἐμποδίση τὸν τοκετό.

Πῆρε τὴ μορφὴ τῆς μαμῆς τῆς Σεμέλης καὶ ἔπεισε τὴν ἀνυποψίαστη θεὰ νὰ ἐπιθυμήση νὰ τὴν ἐπισκεφθῆ ὁ Ζεὺς μὲ τὴν ἴδια μορφὴ ποὺ πῆγε στὴν Ἥρα, γιὰ ν' ἀποκτήση κι αὐτὴ τὴν ἐμπειρία πῶς εἶναι τ' ἀγκάλιασμα ἑνὸς θεοῦ. Φαίνεται πὼς τούτη ἡ μεταγενέστερη διήγηση βασίζεται στὸ σχετικὸ μὲ τὴν «καρδιὰ» καὶ τὸ ξύλο τῆς συκιᾶς λογοπαίγνιο. Οἱ ἄλλες[849] παραλλαγὲς τῆς ἴδιας ἱστορίας συμφωνοῦν σ' ἕνα μόνο σημεῖο: ὅταν ὁ Ζεὺς ἦρθε στὴ Σεμέλη, δὲν πῆρε τὴ συνηθισμένη μορφὴ τοῦ θεοῦ τοῦ κεραυνοῦ. Ἡ μορφὴ τοῦ κρυφοῦ συζύγου τῆς Σεμέλης ἦταν ὅπως τῶν θνητῶν ἀνδρῶν. Ξεγελασμένη ἡ Σεμέλη ἀπὸ τὴν ψευτομαμὴ παρακάλεσε τὸ Δία νὰ τῆς ὑποσχεθῆ πὼς θὰ ἐκπληρώση μία της ἐπιθυμία. Ὁ Ζεὺς τὸ ὑποσχέθηκε. Καὶ ὅταν ἡ ἐρωμένη του τοῦ ζήτησε νὰ τῆς ἐμφανισθῆ μὲ τὴν ἴδια μορφὴ ποὺ ἐμφανίζεται στὴν Ἥρα, τὴν ἐπισκέφθηκε μὲ τὸ ἀστροπελέκι του. Ἀγγειογραφίες δείχνουν πῶς ἡ Σεμέλη προσπάθησε νὰ γλυτώση. Ἦταν πολὺ ἀργά: χτυπημένη ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ ἔπεσε στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Ζεὺς ἔσωσε στὸ σῶμα της τὸν ἀνώριμο καρπό: τὸ παιδὶ Διόνυσο.

Ὁ πατέρας ἔκρυψε τὸν παράκαιρα γεννημένο θεὸ ράβοντάς τον μέσα στὸ μηρό του[850] ἢ κλείνοντας τὸ πατρικὸ σῶμα μὲ χρυσὲς βελόνες.[851] Ὑποστήριζαν[852] πὼς οὔτ' ἕνα μέρος, ὅπου νόμιζαν ὅτι ὁ Διόνυσος γεννήθηκε — γιατὶ αὐτὸ δὲν ἦταν μόνο ἡ Θήβα — εἶχε δικαιολογημένα τὴν ἀξίωση νὰ ὑποστηρίζη ὅτι εἶναι ὁ τόπος τῆς γέννησης τοῦ Διονύσου. Ὅταν ἔφτασε ὁ καιρὸς νὰ γεννηθῆ, ὁ πατέρας ἦταν στὸ βουνὸ Νύσα, στὴ μακρινὴ Ἀνατολή, ὅπου καὶ τὸν γέννησε. Ὁ Ζεὺς ἔστειλε τὸ παιδὶ μὲ τὸν Ἑρμῆ στὶς θεϊκὲς παραμάνες ἢ τό 'δωσε ὁ ἴδιος σ' αὐτές, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸ περιποιηθοῦν σ' ἕνα σπήλαιο. Σὰν παραμάνα τοῦ Διονύσου ἀναφέρεται καὶ τὸ βουνὸ Νύσα,[853] σὰν νὰ πρόκειται γιὰ θεά. Ἀναφέρονται καὶ ἄλλα ὀνόματα, ὅπως εἶναι ἡ Ἰνώ, μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀδελφὲς τῆς Σεμέλης, «ἡ ὀνειροπόλος», ὅπως λεγόταν ἀργότερα ἡ Σεμέλη. Σὲ μιὰ παράσταση ἀρχαίου ἀγγείου βλέπουμε τρεῖς Νύμφες μὲ τὰ ὀνόματα Νῦσαι, καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγὲς μαθαίνουμε πὼς οἱ τροφοὶ τοῦ θεοῦ ἦσαν τρεῖς. Στὴ Νάξο[854] ἡ μία λεγόταν Κορώνη, ὅπως ἡ Κορωνίς, ἐρωμένη τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ ἡ μοίρα της ἔμοιαζε τόσο μὲ τῆς Σεμέλης.

Στὶς μεταγενέστερες παραστάσεις ἐμφανίζονταν τέσσερεις γυναῖκες ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νήπιο: ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀνταποκρίνεται στὶς κόρες τοῦ Κάδμου, στὴν τετράδα ποὺ ἀποτελοῦσαν ἡ Σεμέλη καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφές της. Ἡ μιὰ ἡσυχάζει τὸ παιδί. Προετοιμάζεται ἢ ἔχει γίνει τὸ λουτρό. Ἕνα ἀνδρικὸ πρόσωπο ἔχει μπῆ ἐπίσης καὶ περιμένει νὰ ἐκτελέση τὰ καθήκοντά του. Πρόκειται γιὰ τὸν Σιληνό, τὸν παιδαγωγὸ τοῦ Διονύσου, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ κατοπινότερες[855] — ὄχι βέβαια καὶ πάρα πολὺ κατοπινὲς[856] — διηγήσεις. Μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ «ἀνδρικὸ πρόσωπο» λέμε βέβαια κάτι ὑπερβολικό. Στὴ σχέση του μὲ τὸ Διόνυσο ὁ Σιληνὸς ἔγινε πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς Σιληνούς, τοὺς ἐραστὲς τῶν Νυμφῶν. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀρχαία ἐκθηλυμένη μορφή, γιὰ ἕναν κοιλαρὰ μὲ σχεδὸν θηλυκὰ στήθη, ντυμένον μὲ μακριὰ φορέματα, πράγμα ποὺ χαρακτηρίζει ἐπίσης τὸν γενειοφόρο Διόνυσο. Δείχνει πὼς στὴ σκηνὴ αὐτὴ τὸ μοναδικὸ ἀνδρικὸ ὂν ἦταν τὸ ἴδιο τὸ παιδί, ποὺ τὸ περιποιοῦνταν οἱ παραμάνες. Ἂν καὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Δία — τονίζεται μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση[857] — καὶ κατὰ ἕναν τρόπο ἦταν ἡ συνέχειά του, ἐμφανίζεται συνδεδεμένος μόνο μὲ γυναῖκες: σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του τὸν περιστοιχίζουν γυναῖκες μητέρες καὶ τροφοί. Ἀφοῦ τὸν μεγάλωσαν, πῆγε στὰ δάση[858] στεφανωμένος μὲ πράσινα κλαδιὰ καὶ δάφνες, ὄχι ὅμως ἀκόμα μὲ φύλλα ἀμπέλου. Τὸν συνοδεύανε γυναῖκες, οἱ Νύμφες τῶν δασῶν. Γιὰ τὶς ἀσχολίες τοῦ θεοῦ καὶ τὶς συνοδούς του θ' ἀκούσουμε πιὸ πολλὰ στὴ δεύτερη περίοδο τῆς ζωῆς του.

Ἡ ἱστορία τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Σεμέλης δὲν τελείωνε βέβαια μὲ τὸ χτύπημα τῆς μάνας ἀπὸ τὸ ἀστροπελέκι τοῦ Διός. Λέγαν ἐπίσης πὼς ἡ Σεμέλη δὲν πέθανε.[859] Πρέπει νὰ τὴ φαντασθοῦμε πὼς ἦταν σὰν τὴν Περσεφόνη στὴν περίοδο ποὺ περνοῦσε στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Διόνυσος ἔπρεπε νὰ ἔλθη γιὰ νὰ τὴ βγάλη στὸν ἐπάνω κόσμο. Στὴν περιοχὴ τῆς βαθιᾶς πηγῆς Λέρνας, ὅπου τελοῦσαν καὶ μυστήρια τῆς Δήμητρος, κυκλοφοροῦσε γιὰ τὸ Διόνυσο[860] μιὰ παρόμοια ἱστορία, ποὺ θυμίζει τὴν ἱστορία τοῦ ταξιδιοῦ τῆς Δήμητρος, ὅταν ζητοῦσε τὴν Περσεφόνη. Ὁ Διόνυσος ἀναζητώντας τὴ Σεμέλη ἔφτασε στὸν κάτω κόσμο. Ἐδῶ χρειαζόταν ἕναν ὁδηγὸ κι ἔπρεπε σ' αὐτὸν νὰ προσφέρη γυναικεία χαρίσματα. Ἔτσι μοναχὰ θὰ μποροῦσε νὰ φτάση στὴ μάνα του καὶ νὰ τὴν πάρη μαζί του. Ἐκπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσή του μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς φαλλοῦ ἀπὸ ξύλο συκιᾶς. Ὁ ὁδηγὸς λεγόταν Πρόσυμνος ἢ Πολύυμνος — ἀρχικὰ τὸ ἴδιο τὸ λατρευτικὸ εἴδωλο — ὁ « πολυύμνητος ». Στὴ συνέχεια λέγαν[861] ὅτι ὁ Διόνυσος, ἀφοῦ ἔβγαλε ἀπὸ κεῖ τὴ Σεμέλη καὶ τὴν ἔκαμε ἀθάνατη, τῆς ἔδωσε τὸ ὄνομα Θυώνη, «ἡ μανιακὴ ὀνειροπόλος». Ἡ ἀνάλογη ὀνομασία Θυιὰς ταίριαζε στὶς ἐνθουσιώδεις ἱέρειες τοῦ Διονύσου στὸν Παρνασσό, ποὺ, ὅπως εἴπαμε, ξυπνοῦσαν τὸν Λικνίτη. Μὲ τὴ θεὰ Θυώνη ὁ Διόνυσος ἀνέβηκε στὸν οὐρανό. Ἔτσι τελειώνει αὐτὴ ἡ ἱστορία.[862]

3

ΘΗΛΥΚΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΚΑΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου οἱ γυναῖκες μέναν μεταξύ τους. Δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παρευρίσκωνται ἄνδρες. Αὐτὲς οἱ ἴδιες ἀντιπροσώπευαν τὶς θεὲς ποὺ εἶχαν ἑνωθῆ μὲ τοὺς θεούς. Ὅποιος τὶς κοίταζε ἀπὸ μακριά, τὶς ἔβλεπε στὶς δυσδιάκριτες μορφὲς μιᾶς «μανίας». Ἡ «μανία» τούτη μπορεῖ νὰ εἶναι ἐρωτικὴ ἢ μανία ὀργῆς. Γι' αὐτὸ οἱ γυναῖκες τοῦ Διονύσου λέγονταν μαινάδες καὶ ὁ ἴδιος ὁ θεὸς μαινόμενος[863] ἢ μαινόλης,[864] ὁ «ὀργισμένος» μὲ τὴν πλατύτερη σημασία καὶ ὄχι ὁ «παράφρων». Οἱ διονυσιακὲς γυναῖκες λέγονταν «Βάκχες», γυναῖκες Βακχεύτριες, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν πιὸ πολὺ Βάκχοι, σὲ πλήρη ταύτιση λατρευόμενου καὶ λατρευτῶν. Παραστάθηκαν συχνὰ μὲ μακρὺ φόρεμα, μὲ ἄκαμπτο καὶ πρὸς τὰ πίσω ριγμένο κεφάλι, στεφανωμένο μὲ φύλλα κισσοῦ, ἔχοντας στὸ χέρι τὸν θύρσο. Ὁ θύρσος ἦταν ἕνα μακρὺ ραβδὶ ἀπὸ καλάμι τυλιγμένο μὲ φύλλα κισσοῦ ἢ ἀμπέλου. Στὴν κορφή του εἶχε ἕνα κουκουνάρι. Ἔτσι τρέχανε προτοῦ χορέψουν, μὲ τὴ συνοδεία ἤχων ποὺ ἔκαναν φλογέρες, τύμπανα καὶ σεῖστρα.

Γνωρίσαμε τὸ Διόνυσο στὴν πρώτη περίοδο τῆς ζωῆς του: τὸ θεϊκὸ παιδὶ στὴ σπηλιά, περιτριγυρισμένο μὲ θηλυκὲς φροντίδες. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο λατρευόταν σὰν τὸ μυστικὸ περιεχόμενο τοῦ λίκνου. Οἱ θεϊκὲς γυναῖκες γύρω του δὲν ἦσαν ἀκόμα «μαινάδες», ἀλλὰ παραμάνες, στὶς ὁποῖες ἀνῆκε κι ἡ ἴδια ἡ μάνα του. Πῶς ἦταν ὁ Διόνυσος στὴν ἑπόμενη περίοδο ὑποδηλώθηκε ἐπίσης: ἕνας νέος θεὸς στὸ δάσος. Ἡ διήγηση ποὺ περιγράφει τὶς θηλυκὲς συντρόφισσες αὐτῆς τῆς περιόδου — οἱ ἴδιες θεῖες γυναῖκες ποὺ μεταμορφώθηκαν σὲ «Μαινάδες» — φαίνονταν τόσο παράξενη στοὺς κατοπινότερους, ὥστε θεωρήθηκαν ἐχθρὲς τοῦ Διονύσου. Διηγόνταν:[865] Ὁ Μινύας, ὁ βασιλιὰς τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας, εἶχε τρεῖς θυγατέρες, ποὺ ἦσαν πάρα πολὺ ἐργατικές. Κορόιδευαν τὶς γυναῖκες ποὺ ἄφηναν τὴν πόλη καὶ τρέχανε στὰ βουνὰ νὰ τιμήσουν τὸ Διόνυσο. Ὁ ἴδιος ὁ θεὸς ἐμφανίστηκε στὶς τρεῖς συνετὲς γυναῖκες μὲ τὴ μορφὴ ἑνὸς κοριτσιοῦ καὶ τὶς προέτρεψε νὰ μὴ παραμελοῦν τὶς μυστικὲς τελετές. Οἱ Μινυάδες δὲν ὑπακούσανε. Τότε ὁ θεὸς μεταμορφώθηκε πρῶτα σὲ ταῦρο, μετὰ σὲ λιοντάρι, καὶ τελικὰ σὲ λεοπάρδαλη. Γύρω στὸν ἀργαλειό τους φύτρωσαν καὶ τυλίχτηκαν κλήματα καὶ φίδια καὶ φωλιάσανε στὰ καλάθια ὅπου εἴχανε τὸ μαλλί. Οἱ τρεῖς γυναῖκες φοβήθηκαν κι ἀποφάσισαν μὲ κλῆρο νὰ θυσιάσουν τὸ παιδὶ τῆς μιᾶς τους. Ἡ ἴδια ἡ μάνα ξέσκισε τὸ παιδὶ μὲ τὶς ἀδελφές της. Στεφανωμένες μὲ πράσινα κλαδιά, κισσοὺς καὶ δάφνες

47. Ὁ πλοῦς τοῦ Διονύσου, 6ος αἰ.

τρέξανε στὰ βουνά, ὥσπου μεταμορφώθηκαν: ἡ μιὰ σὲ νυχτερίδα, ἡ δεύτερη σὲ κουκουβάγια καὶ ἡ τρίτη σὲ μποῦφο ἢ σὲ καρακάξα.

Μιὰ ἄλλη ἱστορία μὲ τὸ ἴδιο νόημα ἀκοῦμε[866] γιὰ τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τύρινθος Προίτου, ποὺ εἶχε δύο ἢ τρεῖς κόρες: Ὅταν οἱ Προιτίδες μεγάλωσαν, τὶς ἔπιασε μανία, γιατὶ περιφρονοῦσαν τὶς μυστικὲς τελετὲς τοῦ Διονύσου. Ἄλλες διηγήσεις λένε πὼς αἰτία γι' αὐτὸ ἦταν ἡ ὀργὴ τῆς Ἥρας, ποὺ τὶς ἔκαμε νὰ παραφρονήσουν ὥστε νὰ νομίζουν πὼς ἦσαν ἀγελάδες, ἢ ὅτι ἦταν ἡ Ἀφροδίτη

πούς τὶς ἔκαμε ἀνδρομανεῖς. Λέγαν[867] ὅτι τὸ σῶμα τους σκεπάστηκε μὲ ἄσπρα μπαλώματα, ποὺ σημαίνει μεταμόρφωση σὲ ἀγελάδες μόνο σὲ πιὸ ἀόριστη μορφή. Ἡ ὀργὴ τῆς Ἀφροδίτης τὶς ἔκαμε ἀνδρομανεῖς. Σὰν ἀγελάδες ἦσαν ἄξιες συντρόφισσες τοῦ θεοῦ ταύρου, τοῦ Διονύσου. Διασχίζανε ὅλη τὴν Πελοπόννησο καὶ παριδιάβαιναν ἀσύδοτες στὶς ἐρημιές. Ὁ μάντης Μελάμπους, ποὺ εἶχε «μαῦρα πόδια», ὑποσχέθηκε στὸν Προῖτο νὰ θεραπεύση τὶς κόρες του, ἂν τοῦ 'δινε τὸ ἕνα τρίτο τοῦ βασιλείου του. Ὁ Προῖτος ἀρνήθηκε. Τὰ κορίτσια γίνανε περισσότερο μανιακὰ καὶ μετάδιναν τὴ μανία τους καὶ στὶς ἄλλες γυναῖκες. Ὅλες ἐγκαταλείψανε τὰ σπίτια τους, σκότωσαν τὰ παιδιά τους καὶ τραβοῦσαν γιὰ τὴν ἐρημιά. Ὅταν τὸ κακὸ παράγινε, ὁ βασιλιὰς δέχτηκε νὰ παραχωρήση στὸν Μελάμποδα τὸ ἕνα τρίτο τοῦ βασιλείου του. Ἀλλὰ τώρα ὁ μάντης ζήτησε τὰ δύο τρίτα, ποὺ τοῦ δόθηκαν. Ὁ Μελάμπους ὁδήγησε τὶς μανιακὲς γυναῖκες σ' ἕνα μέρος, ὅπου μποροῦσε νὰ τὶς ἐξαγνίση. Μία ἀπὸ τὶς κόρες τοῦ Προίτου πέθανε στὴν καταδίωξη. Οἱ ἄλλες γυναῖκες γιατρεύτηκαν.

Μιὰ τρίτη ἱστορία μιλάει γιὰ τὶς ἀδελφὲς τῆς Σεμέλης, τὶς θεῖες τοῦ Διονύσου. Τὰ ὀνόματά τους ἦσαν: Ἀγαύη, Αὐτονόη καὶ Ἰνώ. Ὁ ἀριθμός τους — τρεῖς, ἢ τέσσερεις ἂν λογαριαστῆ καὶ ἡ Σεμέλη — εἶναι ὅσες καὶ οἱ παραμάνες τοῦ θεοῦ καὶ ἀποτελοῦν τὸ πρότυπο τῶν βακχικῶν γυναικείων χορῶν,[868] ποὺ στὶς μυστικές τους τελετὲς προσπαθοῦσαν νὰ χτίσουν τέσσερεις φορὲς τρεῖς βωμοὺς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς μητέρας του. Ἡ Ἀγαύη καὶ ἡ Αὐτονόη συγκαταλέγονταν ἐπίσης στὶς Νηρηίδες[869] καὶ ἡ Ἰνὼ σὰν Λευκοθέα στὴ θεὰ τῆς θάλασσας: θὰ θυμᾶται κανεὶς πὼς σύμφωνα μὲ μιὰ χαμένη διήγηση οἱ Νηρηίδες ἦσαν ἐκεῖνες ποὺ πρωτοδεῖξανε στοὺς ἀνθρώπους τὰ μυστήρια τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Περσεφόνης. Καθεμιά τους εἶχε ἕνα γιό, ὅπως καὶ ἡ Σεμέλη: ἡ Ἰνὼ τὸν Μελικέρτη, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε σὲ λίγο· ἡ Αὐτονόη τὸν Ἀκταίωνα, ποὺ τὸν φάγαν τὰ σκυλιά του κι ἡ μάνα του ἔπρεπε νὰ μαζέψη τὰ κόκαλά του· ἡ Ἀγαύη τὸν Πενθέα, ποὺ οἱ τρεῖς γυναῖκες πάνω στὴ μανία τους τὸν πῆραν γιὰ θήραμα. Σὲ μιὰ τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου βρίσκουμε ἐπεξεργασμένη τούτη τὴ διήγηση. Ἐδῶ ἡ μανία ἐκείνη ἀποδίδεται στὸ ὅτι οἱ τρεῖς ἀδελφὲς ἀρνήθηκαν νὰ πιστέψουν στὴ θεϊκότητα τοῦ ἀνεψιοῦ τους. Καὶ γι' αὐτὸ τιμωρήθηκαν. Ἡ τιμωρία τους ἦταν πὼς ἔπρεπε νὰ λατρεύουν σὰν γνήσιες μαινάδες τὸ Διόνυσο στὴν ἐρημιά. Κι ἐδῶ νόμισαν, ὅπως εἴδαμε, τὸ γιὸ τῆς Ἀγαύης γιὰ θήραμα. Οἱ ἴδιες σὰν κυνηγετικὰ σκυλιά,[870] προσφωνώντας τὸ θεὸ σὰν κυνηγὸ[871] καὶ σύντροφο τοῦ κυνηγιοῦ,[872] κατασπαράξανε τὸν Πενθέα.

Οἱ γυναῖκες αὐτές, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ «μεγάλου κυνηγοῦ» Ζαγρέως, κυνήγησαν ἕνα ζῶο, ποὺ ἦταν ὁ γιὸς τῆς μιᾶς τους. Τοῦτο τὸ θεϊκὸ νήπιο, ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο τὸ περιποιοῦνταν σὰν νήπιο, ἔγινε κυνηγὸς καὶ ταυτόχρονα τὸ τυραννισμένο τους θήραμα. Στὴ μυθολογία μας ὑπήρχανε περισσότερες ἀπὸ μιὰ διηγήσεις γιὰ τὴν καταδίωξη ποὺ ὁ Διόνυσος ἔπρεπε νὰ ὑποφέρη, ἐπειδὴ ἔκαμε τὶς γυναῖκες νὰ παραφρονήσουν. Ἡ καταδίωξη τοῦ Διονύσου γινόταν ὅταν ἀκόμα ἦταν νήπιο ἢ ὡραῖο τρυφερὸ παιδὶ καὶ ἔμοιαζε μὲ τὸν Ἄδωνιν ἢ τὸν Ἄττιν. Ἡ ἀρχαιότερη διήγηση ἦταν ἴσως ἐκείνη,[873] ὅπου τὸν σκότωσε ὁ Περσεὺς καὶ τὸν ἔριξε στὴ βαθιὰ πηγὴ Λέρνα. Σὲ μιὰ ἄλλη παλιὰ ἱστορία[874] ὁ φονικὸς βασιλιὰς τῆς Θράκης Λυκοῦργος καταδίωξε τὶς παραμάνες τοῦ Διονύσου σὰν ἀγελάδες. Ὁ μικρὸς θεὸς τρομαγμένος πήδησε στὴ θάλασσα. Ἡ Θέτις πῆρε τὸν κατάφοβο θεὸ στὴν ἀγκαλιά της. Ὁ Λυκοῦργος τιμωρήθηκε μὲ μανία καὶ νομίζοντας πὼς ξερίζωνε τὸ ἀμπέλι σκότωσε τὸ γιό του καὶ τὸν ἀκρωτηρίασε. Ὁ Πενθεὺς παρουσιάζεται στὴν ἱστορία του σὰν διώκτης τοῦ Διονύσου. Τ' ὄνομά του ὅμως δηλώνει πὼς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν καταδικασμένος στὰ πάθη τοῦ Διονύσου. Ἡ διήγηση γιὰ τὰ πάθη τοῦ κερασφόρου παιδιοῦ, τοῦ Διονύσου, μᾶς παράστησε ἐπίσης τὸ πῶς γινόταν τὸ βράσιμο καὶ τὸ ψήσιμο τοῦ θηράματος: κάτι παρόμοιο θ' ἀκούσουμε στὴν ἱστορία τῆς Ἰνοῦς. Ξέρουμε ὅμως τί ἀκολουθοῦσε μετὰ ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ θυσιασμένου παιδιοῦ: ἡ προέλευση τοῦ κρασιοῦ, ποὺ οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι τὸ θεωροῦσαν ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ψωμί, σὰν ἕνα μέσο ἐνάντια στὴ ζωώδη ὠμότητα καὶ ἀγριότητα. Ὁ θάνατος τῆς Σεμέλης — τοῦ προτύπου τῶν διονυσιακῶν γυναικῶν — ἦταν ἀρχικὰ ἡ τιμωρία γιὰ ὅ,τι ὑπέφερε ὁ ἀθάνατος γιός, ὄχι ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες ἀλλὰ ἀπὸ τὶς συντρόφισσές του. Ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ Διονύσου, τὸ φανέρωμά του σὰν εὐτυχισμένου θεοῦ μετὰ ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ περίοδο τοῦ κυνηγιοῦ καὶ τῆς θυσίας, ἦταν τὸ θέμα ἀρχαίων διηγήσεων, ποὺ δὲν χάθηκαν χωρὶς ν' ἀφήσουν κάποιο ἴχνος. Ἀπὸ μιὰ τέτοια ἱστορία θὰ προέρχεται αὐτὸ ποὺ νόμιζαν[875] πὼς ἔβλεπαν στὴ συνοδεία τοῦ θεοῦ τους οἱ Βάκχες τοῦ Εὐριπίδου: ἡ γῆ πλημμύριζε ἀπὸ γάλα, ἀπὸ κρασὶ κι ἀπὸ τὸ νέκταρ τῶν μελισσῶν.

4
ΔΙΟΝΥΣΟΣ, ΙΝΩ ΚΑΙ ΜΕΛΙΚΕΡΤΗΣ

Δὲν διηγόνταν τὴν ἱστορία τῆς καταδίωξης τοῦ Διονύσου μόνο ἔτσι ποὺ νὰ παρουσιάζεται ὁ Διόνυσος πὼς πήδησε στὴ θάλασσα ἢ σκοτώθηκε καὶ τὸν πέταξαν στὰ βαθιὰ νερά. Σὲ μιὰ ἄλλη παραλ-

λαγὴ λέγεται πὼς ὑπόφερε παρόμοια μαζὶ μὲ τὴ μάνα του Σεμέλη. Οἱ κάτοικοι μιᾶς μικρῆς παραλιακῆς πόλης στὴ Λακωνία, ποὺ λεγόταν Βρασίαι, διασώσανε αὐτὴ τὴν ἱστορία:[876] Ἡ Σεμέλη ἔφερε τὸν Διόνυσο κρυφὰ στὸ παλάτι τοῦ πατέρα της καὶ τὸν γέννησε στὴν ὥρα της. Ὅταν ὁ Κάδμος ἀνακάλυψε τὴν προσβολὴ τοῦ σπιτιοῦ του, ἔκλεισε τὴ μάνα καὶ τὸ παιδὶ μέσα σ' ἕνα κιβώτιο καὶ τοὺς πέταξε στὴ θάλασσα. Τὸ κουτὶ πλέοντας ἔφτασε στὶς λακωνικὲς ἀκτές. Τὰ κύματα τὸ ξεβράσανε στὴν ξηρά. Οἱ κάτοικοι βρήκανε τὴ Σεμέλη νεκρὴ μέσα στὸ κουτὶ καὶ τὴ θάψανε. Κράτησαν τὸ παιδὶ νὰ μεγαλώση κοντά τους. Γιὰ τὸ περιστατικὸ τοῦτο διηγοῦνται μιὰν ἰδιαίτερη ἱστορία:[877] Ἡ Ἰνώ, ἡ ἀδελφὴ τῆς Σεμέλης, περιπλανώμενη ἔφτασε στοὺς Λάκωνες καὶ προσφέρθηκε νὰ γίνη παραμάνα τοῦ μικροῦ Διονύσου. Δεῖχναν μάλιστα καὶ τὴ σπηλιά, ὅπου ἡ Ἰνὼ μεγάλωσε τὸ θεῖο παιδί. «Κῆπος τοῦ Διονύσου» λεγόταν ἡ περιοχὴ ἐκείνη.

Οἱ περισσότερες ἱστορίες ποὺ διηγόνταν γιὰ τὴν Ἰνώ, τὴν ἀδελφὴ τῆς μάνας τοῦ Διονύσου καὶ παραμάνα του, συνδέονται μὲ τὴν προετοιμασία τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας καὶ ἑπομένως ἀνήκουν στοὺς ἡρωικοὺς θρύλους. Ἐδῶ ἐμφανίζεται ἡ Ἰνὼ σὰν γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ Ἀθάμαντος, κακιὰ μητρυιὰ τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Ἕλλης, τῶν παιδιῶν τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ κάμανε πρῶτα τὸ ταξίδι στὴν Κολχίδα πάνω στὴ ράχη τοῦ χρυσόμαλλου κριαριοῦ, τοῦ βλασταριοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Θεοφάνης. Ὁ θρύλος ἔλεγε[878] πὼς ἡ Ἰνὼ εἶχε πείσει τὶς γυναῖκες τῆς Βοιωτίας νὰ καβουρντίσουν τοὺς σπόρους, γιὰ νὰ μὴ φυτρώσουν. Εἶναι ὅμως ἐπίσης πιθανὸ πὼς ἡ Ἰνὼ δὲν ἔβαλε ἀρχικὰ τὶς γυναῖκες νὰ καβουρντίσουν τοὺς σπόρους, ἀλλὰ μόνο τοὺς ἔδειξε τὸ καβούρντισμα. Δὲν πρέπει νὰ δοῦμε κάτι κακὸ σ' αὐτὸ ποὺ συνέβη στὰ παιδιά της, ἀλλὰ βασικὰ μόνο τὴν ἱστορία τοῦ θυσιαζόμενου παιδιοῦ τῶν θεῶν. Διηγόνταν:[879] Ὅταν ὁ Ζεὺς ἔβγαλε τὸν μικρὸ Διόνυσο ἀπὸ τὸ μηρό του, ἔστειλε τὸ παιδὶ μὲ τὸν Ἑρμῆ στὴν Ἰνὼ καὶ τὸν Ἀθάμαντα, νὰ τὸ ἀναθρέψουν σὰν κορίτσι. Ἡ Ἥρα ὅμως ἔκαμε καὶ τοὺς δυὸ νὰ παραφρονήσουν. Εἶχαν δυὸ παιδιά. Ὁ Ἀθάμας κυνήγησε τὸ μεγαλύτερο, τὸν Λέαρχο, σὰ νὰ ἦταν ἐλάφι καὶ τὸν σκότωσε. Ἡ Ἰνὼ πέταξε τὸ μικρότερο, τὸν Μελικέρτη, σ' ἕνα δοχεῖο γεμάτο μὲ βραστὸ νερὸ καὶ κατόπιν ὅρμησε μὲ τὸ νεκρὸ παιδὶ στὴ βαθιὰ θάλασσα. Ἢ ἀκοῦμε καὶ ἔτσι τὴν ἱστορία:[880] Ἡ Ἰνὼ πέταξε τὸ νεκρὸ Λέαρχο στὸ δοχεῖο καὶ ὅρμησε μὲ τὸν ζωντανὸ Μελικέρτη στὴ θάλασσα. Ὁ Ζεύς, ποὺ τῆς εἶχε ἐμπιστευθῆ τὸ Διόνυσο, τὸν ἔσωσε μεταμορφώνοντάς τον πρῶτα σὲ κατσίκι καὶ κατόπιν στέλνοντάς τον μὲ τὸν Ἑρμῆ στὶς

Νύμφες τῆς Νύσας, ποὺ ἀργότερα γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους στὸ Διόνυσο σὰν Ὑάδες ἀνέβηκαν στὸν οὐρανό.

Ἡ Ἰνὼ μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση της στὴ θάλασσα ὀνομάστηκε Λευκοθέα. Στὴν Ὀδύσσεια ἀκοῦμε γι' αὐτήν:[881] Πρῶτα ἦταν θυγατέρα τοῦ Κάδμου καὶ τὴ λάτρευαν ὅπως τὶς θεὲς τῆς θάλασσας. Στὸν Ὀδυσσέα δάνεισε τὸ πέπλο της γιὰ νὰ τὸ περιτυλίξη στὸ σῶμα του σὰ ζωνάρι καὶ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ πλοίου καὶ κολυμπώντας νὰ φτάση στὴ μακρινὴ ἀκτή. Κατόπιν ἔπρεπε νὰ ξαναπετάξη τὸ πέπλο στὴ θάλασσα. Λέγαν[882] ἀργότερα, πὼς αὐτὸ τὸ πέπλο ἔγινε ἐκείνη ἡ κόκκινη κορδέλλα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὴ Σαμοθράκη οἱ μυημένοι στὰ μυστήρια τῶν Καβείρων καὶ τὴν φοροῦσαν γιὰ προφύλαξη ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς θάλασσας. Ὁ μικρὸς Μελικέρτης, μὲ τ' ὄνομα Παλαίμων, ἔγινε θεότητα προστατευτικὴ τῶν ναυτικῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ πεπρωμένο του συγγένευε μὲ τὸ Διόνυσο καὶ τὸν Γλαῦκο, ποὺ, ὅπως ξέρουμε, πέθανε στὴν Κρήτη μέσα σ' ἕνα βαρέλι μὲ μέλι κι ἔγινε, ὅπως λένε ἄλλες διηγήσεις, θαλάσσιος θεός. Τὸ ὄνομα Μελικέρτης δὲν ἔχει νὰ κάνη μόνο μὲ τὴ μελισσοκομία, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ σχετίζεται καὶ μὲ τὴν παρασκευὴ ἑνὸς μεθυστικοῦ πιοτοῦ ἀπὸ μέλι. Λέγαν[883] ὅτι ἕνα δελφίνι ἔφερε τὸ Μελικέρτη — ἢ τὸ νεκρὸ σῶμα του[884] — στὸν ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου, ὅπου πρὸς τιμήν του καθιερώθηκαν τὰ Ἴσθμια. Ὁ καβαλάρης πάνω στὸ δελφίνι, τὸ θεῖο παιδὶ τῆς θάλασσας, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ πολλὲς παραστάσεις. Στὸ διονυσιακὸ κύκλο ὀνομαζόταν Μελικέρτης καὶ Παλαίμων κι ἐμφανιζόταν σὰν ἕνας ἄλλος Διόνυσος. Στὸν ἀπολλώνειο κύκλο ὀνομαζόταν Τάρας, ὅπως ὁ θεὸς αὐτῆς τῆς νοτιοϊταλικῆς πόλης, καὶ ἦταν ἕνας ἄλλος Ἀπόλλων ἢ Ὑάκινθος, γιὰ νὰ μὴ κάνουμε λόγο γιὰ τὸ θεϊκὸ παιδὶ Ἔρωτα, ποὺ καβαλικεύει ἕνα δελφίνι καὶ κρατεῖ μιὰ σουπιά.

5

Ο ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Ἂν καὶ ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὴ θάλασσα τόπο ποὺ δὲν ἔχει κλήματα ἀμπελιοῦ, σὲ παλιότερες ἐποχὲς ὑπῆρχανε πολὺ περισσότερες διηγήσεις γιὰ τὴν ἐμφάνιση, ἢ σωστότερα γιὰ τὴν ἐπανεμφάνιση τοῦ Διονύσου στὴ θάλασσα. Μιὰ παλιὰ παράσταση σὲ ἀγγεῖο παρουσιάζει τὸ θεὸ γενειοφόρο, νὰ κάθεται μονάχος σ' ἕνα πλοῖο, ποὺ πάνω στὰ πανιὰ καὶ στὰ κατάρτια του ἁπλώνονταν κλήματα ἀπ' ὅπου κρέμονται μεγάλα σταφύλια, ἐνῶ γύρω στὸ πλοῖο παίζουν δελφίνια. Σὲ ἄλλη εἰκόνα βλέπουμε πῶς ἔγινε ἡ πανηγυρικὴ εἴσοδός του στοὺς ἀνθρώπους. Τυλιγμένος στὸ ροῦχο του,

κάθεται πάνω σ' ἕνα πλοῖο μὲ ρόδες, ποὺ στὴν ξηρὰ τὸ τραβοῦσαν βόδια: ἕνα σημάδι τοῦ ἐρχομοῦ του ἀπὸ τὴ θάλασσα. Μᾶς διηγήθηκαν λεπτομερειακὰ[885] γιὰ τὸ πῶς ὁ Διόνυσος φανερώθηκε στὴ θάλασσα σὲ ὅλο τὸ θεϊκό του μεγαλεῖο.

Μὲ τὴ μορφὴ νέου πάνω στὴν ἄνθησή του παρουσιάζεται σ' ἕνα ἀκρωτήριο. Μὲ χάρη πέφτουν τὰ μαῦρα μαλλιὰ γύρω στὸ κεφάλι του κι ἕνα κόκκινο ροῦχο σκεπάζει τοὺς πλατιοὺς ὤμους. Τότε, ἀπὸ τὴ βαμμένη σὰν κρασὶ θάλασσα φτάσαν γρήγορα 'Ετροῦσκοι πειρατὲς πάνω σὲ πλοῖο μὲ πολλὰ κουπιά. Ἡ ἀτυχία τοὺς ἔφερε ὣς ἐδῶ. Ὅταν οἱ πειρατὲς εἶδαν τὸν νέο, κοιτάχτηκαν μεταξύ τους. Γρήγορα πηδήσανε στὸ πλοῖο. Νόμισαν πὼς ἦταν βασιλόπουλο καὶ θέλησαν νὰ τὸν δέσουν γερά. 'Αλλὰ τὰ σκοινιὰ δὲν συγκρατοῦσαν τὸν νέο. Γλιστροῦσαν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του. Κι ἐκεῖνος καθόταν γελαστὸς καὶ κοιτοῦσε μὲ τὰ μαῦρα μάτια του. Ὁ τιμονιέρης κατάλαβε καὶ φώναξε στοὺς συντρόφους του: «Χαμένοι! Ποιό δυνατὸ θεὸ πιάσατε καὶ τὸν πήρατε αἰχμάλωτο; Τὸ γερὸ καράβι δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κρατήση! Ἢ εἶναι ὁ Ζεὺς ἢ ὁ 'Απόλλων μὲ τὰ χρυσὰ τόξα ἢ ὁ Ποσειδῶν. Δὲν μοιάζει μὲ τοὺς θνητούς, ἀλλὰ μὲ τοὺς θεοὺς ποὺ κατοικοῦν στὸν Ὄλυμπο. Λευτερῶστε τον ἀμέσως ὅσο εἶναι καιρός! Κανεὶς μὴν ἁπλώνη χέρι πάνω του, γιατὶ διαφορετικὰ πάνω στὴν ὀργή του θὰ μᾶς στείλη κακοὺς ἀγέρες καὶ τρικυμίες». Ὁ καπετάνιος ὅμως τὸν ἀποστόμωσε: «Ἄθλιε, κοίτα μονάχα τοὺς ἀγέρες κι ἄσε νὰ τεντωθοῦν τὰ πανιὰ καὶ τὰ σκοινιά! Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα γνοιαζόμαστε μεῖς οἱ ἄντρες. 'Ελπίζω πὼς θὰ φτάση μαζὶ μ' ἐμᾶς στὴν Αἴγυπτο ἢ στὴν Κύπρο ἢ στοὺς Ὑπερβόρειους ἢ ἀκόμα πιὸ μακριά. Τελικὰ θὰ μᾶς φανερώση ποιὰ εἶναι ἡ οἰκογένειά του καὶ τὰ πλούτη του, ἀφοῦ ἡ τύχη του τὸν ἔριξε στὰ χέρια μας».

Αὐτὰ εἶπε ὁ καπετάνιος ἐλπίζοντας πολλὰ λύτρα γιὰ τὸ νέο. Τὰ πανιὰ ἁπλώθηκαν, ὁ ἀγέρας φύσηξε καὶ τέντωσε τὰ σκοινιά. Τότε σὰ νὰ συνέβη ἕνα θαῦμα: ἄρχισε νὰ κυλᾶ κρασὶ πάνω στὸ γρήγορο μαῦρο καράβι. Ἦταν γλυκόπιοτο καὶ μοσχοβολοῦσε ἕνα θεῖο ἄρωμα. Οἱ πειρατὲς μεῖναν κατάπληκτοι. Στὴν κορυφὴ τοῦ καταρτιοῦ ἁπλώθηκε ξαφνικὰ ἕνα κλῆμα, ἀπ' ὅπου κρέμονταν πολλὰ σταφύλια. Γύρω στὸ κατάρτι τυλίχτηκε ἀνθισμένος κισσός. Στὰ κουπιὰ κρεμάστηκαν στεφάνια. Ὅταν τὰ εἶδαν οἱ κωπηλάτες φώναξαν τὸν τιμονιέρη νὰ γυρίση τὸ πλοῖο κατὰ τὴν ξηρά. Ὁ νέος τότε μεταμορφώθηκε σὲ λιοντάρι, ποὺ τοὺς φοβέριζε ἀπὸ τὸ κατάστρωμα οὐρλιάζοντας. 'Ανάμεσά τους ὁ θεὸς ἔκαμε νὰ ἐμφανιστῆ μιὰ δασύτριχη ἀρκούδα. Ἡ ἀρκούδα σηκώθηκε στὰ πίσω πόδια της καὶ τὸ λιοντάρι κοίταζε μανιασμένο ἀπὸ τὸ κατάστρωμα. Οἱ ἄντρες

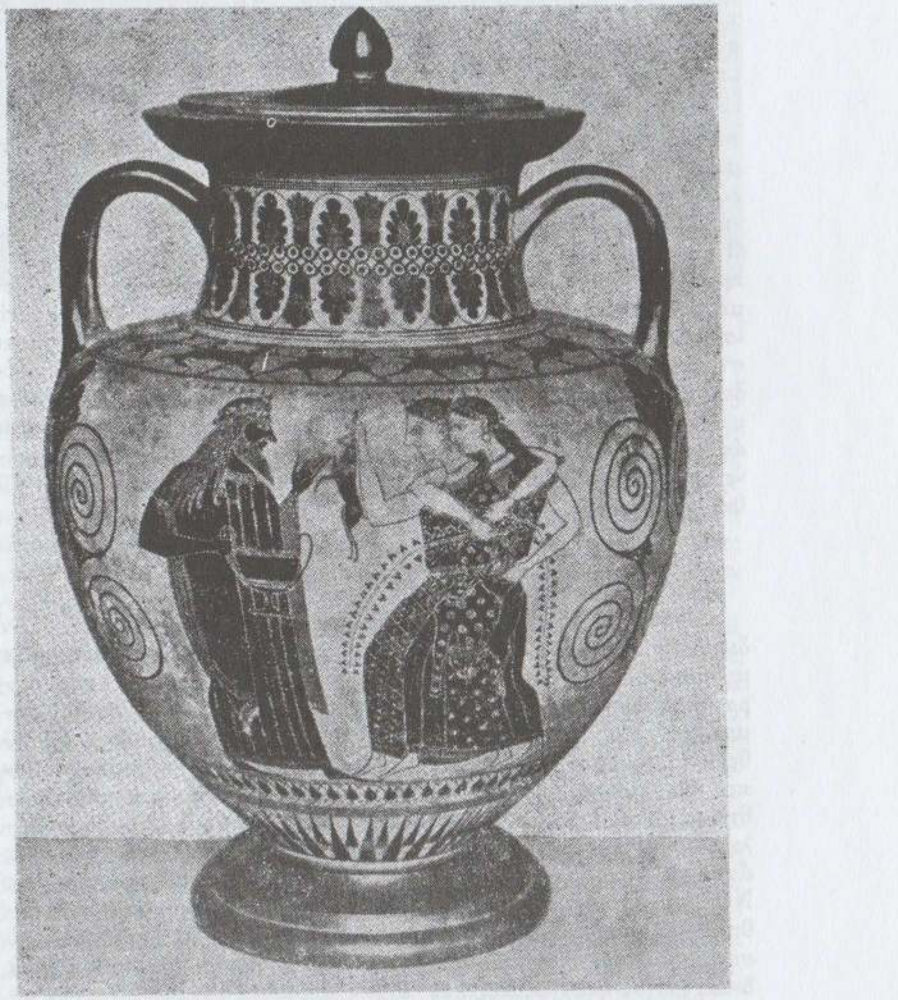

48. Ὁ Διόνυσος μὲ δυὸ Μαινάδες ποὺ τοῦ προσφέρουν λαγὸ καὶ δορκάδα, 6ος αἰ.

τρέξανε στὴ γέφυρα καὶ στάθηκαν τρέμοντας κοντὰ στὸν τιμονιέρη, τὸν μόνο ποὺ ἦταν ψύχραιμος. Τὸ λιοντάρι πήδηξε κι ἅρπαξε τὸν καπετάνιο. Οἱ ὑπόλοιποι ρίχτηκαν τρομαγμένοι στὴ θάλασσα καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ δελφίνια. Ὁ θεὸς κράτησε μόνο τὸν τιμονιέρη. Τὸν σπλαχνίστηκε καὶ τὸν ἔκαμε εὐτυχισμένο.

Στὸν τιμονιέρη αὐτὸν ὁ Διόνυσος φανερώθηκε σὰ θεός, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης. Κρίμα ποὺ στὸν Ὁμηρικὸν Ὕμνο δὲν μποροῦμε πιὰ νὰ διαβάσουμε τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Ἀσφαλῶς θὰ διηγήθηκε τὸ περιστατικὸ στοὺς ἀνθρώπους του. Ἴσως νὰ λεγόταν Ἰκάριος, ὅπως ἐκεῖνος[886] ποὺ στὸ χωριὸ τῆς Ἀττικῆς Ἰκαρία πρῶτος ὑποδέχτηκε τὸ θεὸ καὶ διέδωσε τὸ ἀπολαυστικὸ κρασί. Οἱ συμπατριῶτες του τὸν σκότωσαν, γιατὶ νόμισαν πὼς οἱ μεθυσμένοι εἶχαν δηλητηριαστῆ. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἄλλη τραγικὴ ἱστορία ἀπὸ τὶς ἐμφανίσεις τοῦ Διονύσου. Πρέπει νὰ μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ τ' ὄνομα τοῦ Ἰκάριου, γιατὶ ὁ Διόνυσος — ἔτσι παραδίδεται σὲ μιὰ παραλλαγὴ τῆς ἱστορίας τῶν πειρατῶν — ταξίδεψε μὲ τοὺς πειρατὲς ἀπὸ τὴν Ἰκαρία στὴ Νάξο.[887] Μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς ὀνομάσανε τὸν διονυσιακὸ τιμονιέρη Ἀκοίτη, ποὺ σημαίνει «σύζυγος» κι εἶναι μιὰ μορφὴ τῆς ἐμφάνισης τοῦ ἴδιου τοῦ θεοῦ.

6
ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΑΔΝΗ

Μετὰ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία, τὴν περίοδο τοῦ κυνηγιοῦ, τῶν διωγμῶν καὶ τῶν διαφόρων ἐμφανίσεων τοῦ Διονύσου, οἱ ἀφηγητὲς μιλοῦσαν ἐπίσης γιὰ τὸ θ ρ ί α μ β ό του. Τὴ λέξη τούτη τὴν πῆραν ἀπὸ μᾶς οἱ Ἐτροῦσκοι καὶ οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ ὅρος θρίαμβος σημαίνει: ὕμνος στὸ Διόνυσο καὶ εἶναι συγχρόνως προσωνυμία τοῦ θεοῦ. Στὴ θριαμβευτικὴ πομπή, ποὺ ἀρχικὰ τὴν ἀποτελοῦσαν πρώην παραμάνες καὶ μαινόμενες γυναῖκες, ποὺ τώρα μεταμορφώθηκαν σὲ εὐτυχισμένη συντροφιά, προσθέτονταν Σάτυροι καὶ Σιληνοί. Οἱ χοροὶ καὶ οἱ πομπές τους παλαιότερα θεωροῦνταν πὼς ἀντιπροσώπευαν μιὰ μεγάλη θεὰ καὶ τὶς ἀντιπροσώπους της, τὶς Νύμφες. Ὁ μισογυναικεῖος χαρακτήρας τοῦ θεοῦ, ποὺ παραστάθηκε μὲ μακρὺ φόρεμα γενειοφόρου Διονύσου καὶ μὲ ἑρμαφροδιτικὸ σῶμα γυμνοῦ, νεανικοῦ Βάκχου, τράβηξε κοντά του τὰ φαλλικὰ ὄντα. Ἔτσι ἦταν ἐπίσης καὶ οἱ βακχιάζουσες γυναῖκες. Ὅταν εἰπώθηκε[889] πὼς ὁ Διόνυσος μὲ τὴ θριαμβική του πομπὴ εἶχε καταλάβει τὴν Ἰνδία — πρόκειται γιὰ μιὰ κατοπινὴ ποιητικὴ εἰκόνα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου — ἐμφανίστηκαν στὴν ἀκολουθία του ἀκόμα πιὸ πολλὰ ἐξωτικὰ ζῶα. Τὰ μεγάλα σαρκο-

49. Τὸ βρέφος στὸν ἱερὸ λέβητα, 6ος αἰ.

φάγα — λιοντάρια, πάνθηρες, λεοπαρδάλεις — ὅλα ἡμερωμένα ἀπὸ τὸ κρασί, βρίσκονταν ἤδη ἀπὸ παλιὰ στὴν ἀκολουθία. Οἱ διονυσιακὲς γυναῖκες τῶν Ἐτρούσκων στὰ σπίτια τους εἶχαν ἡμερωμένες λεοπαρδάλεις. Οἱ πρῶτες Μαινάδες εἴχανε γύρω στὰ χέρια τους ἡμερωμένα φίδια καὶ ὁ Θεὸς τοὺς φανερωνόταν μὲ τὴ μορφὴ ταύρου. Τὰ δέρματα τῶν ζαρκαδιῶν στοὺς ὤμους του τὰ εἴχανε θηρέψει οἱ ἴδιες καὶ οἱ τράγοι ποὺ βλέπουμε στὶς βακχικὲς πομπὲς προορίζονταν γιὰ αἱματηρὴ θυσία.

Μὲ τὸ θριαμβευτὴ θεὸ οἱ διηγήσεις συνδέανε πρὸ παντὸς μιὰ σύντροφο. Σὲ μιὰ γνωστὴ ἱστορία ἡ σύντροφος αὐτὴ ἀξίωνε νὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἦταν καθεμιὰ ἀπὸ τὶς διονυσιακὲς γυναῖκες: ἡ γυναίκα τοῦ Διονύσου, ἡ μοναδική, ἡ ἀληθινὴ συντρόφισσα. Σὰν γυναίκα τοῦ Διονύσου μόνο αὐτὴ εἶχε τὸ ὄνομα[890] Ἀριάδνη. Σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ μορφὴ τῆς ἱστορίας της,[891] ἡ Ἀριάδνη ἦταν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Μίνωος καὶ τῆς κόρης τοῦ Ἡλίου Πασιφάης: μιὰ θνητὴ κοπέλα μὲ τ' ὄνομα μιᾶς θεᾶς. Ἡ Ἀριάδνη — ἀρχικὰ Ἀριάγνη — σήμαινε τὴν «ἱερὴ» καὶ τὴν «ἁγνή», ποὺ ἦταν ἕνα προσωνύμιο τῆς θεᾶς τοῦ κάτω κόσμου στὸν ὑψηλότερο βαθμό. Ἡ θεὰ μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα λατρεύτηκε σὲ πολλὰ νησιά. Σ' ἀντίθεση μὲ τὴν Ἀριάδνη βρισκόταν ἡ ἀδελφὴ καὶ ἀντίζηλός της ποὺ τὴ λέγαν Φαίδρα κι ἀκόμα μιὰ ἄλλη[892] ἐρωμένη τοῦ Θησέως, ἡ Αἴγλη. Αὐτὴ ἡ φωτεινὴ δεύτερη ὄψη συνδέθηκε ἄμεσα μὲ τὴν Ἀριάδνη: λεγόταν ἐπίσης Ἀριδήλα,[893] ἐκείνη ποὺ «φαίνεται ἀπὸ μακριά». Αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ πῆρε βέβαια ὅταν ἀνέβηκε μὲ τὸ Διόνυσο στὸν οὐρανό.

Σὰν Ἀριάδνη αὐτὴ ἦταν ἡ βοηθὸς τοῦ Θησέως στὴ δολοφονία τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ ταυροκέφαλου γιοῦ τοῦ Μίνωος, ποὺ μὲ τὸ

ὄνομα Μινώταυρος τὸν ξέρουμε πρὸ παντὸς σὰν τέρας. Μὲ τὸ ἄλλο του ὄνομα Ἀστέριος, ἦταν ἕνα «ἀστέρι» γιὰ τοὺς δικούς του. Μ' αὐτὴ τὴν ὀνομασία προσφωνοῦσαν[894] ἐπίσης καὶ τὸν Διόνυσο σὰν ἀγόρι καὶ παιδὶ τῶν μυστηρίων. Στὴν πασίγνωστη ἱστορία ὁ ρόλος τῆς Ἀριάδνης στὸ φόνο παρουσιάζεται μονόπλευρα, μόνον ὡς σωτηρία τοῦ Θησέως καὶ τῶν παιδιῶν τῶν Ἀθηναίων ποὺ ρίχτηκαν στὸ τέρας. Ἡ Ἀριάδνη ἔδωσε στὸν ἥρωα τὸ μίτο, ποὺ μὲ τὴ βοήθειά του θὰ μποροῦσε νὰ ξαναβγῆ ἀπὸ τὸ Λαβύρινθο, τὴν κατοικία τοῦ Μινωταύρου. Ὁ Θησεὺς πῆρε τὴν Ἀριάδνη καὶ τὴν ἀδελφή της Φαίδρα στὸ πλοῖο. Ἀλλὰ στὸ νησὶ Δία ἄφησε τὴν Ἀριάδνη, γιὰ τὴν ὁποία θὰ ποῦμε περισσότερα ἀργότερα. Ἡ ἀφημένη στὸ νησὶ εἶχε πέσει σὲ βαθὺ ὕπνο,[895] ἐνῶ τὸ πλοῖο μὲ τὰ σωσμένα παιδιὰ ἀπομακρύνθηκε. Δὲν ἦταν μονάχη της. Μιὰ διήγηση[896] ἀναφέρει τὴν παραμάνα της, ποὺ τὴν ἀκολούθησε κι ἔμεινε μαζί της στὸ νησί. Ὁ Θησεὺς δὲν ἔκαμε γάμο μὲ τὴν Ἀριάδνη. Ὄχι βέβαια ἀπὸ ἀπιστία. Διηγόνταν[897] ὅτι ὁ Διόνυσος τοῦ παρουσιάστηκε σ' ὄνειρο καὶ τοῦ εἶπε πὼς τὸ κορίτσι ἀνήκει σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς περισσότερες διηγήσεις, ἔτσι θὰ πρέπη νά 'γινε, ἂν καὶ ἡ Ἀριάδνη συγκαταλέγεται ὁπωσδήποτε[898] στὶς μεγάλες ἁμαρτωλές, ἀφοῦ ἔγινε φόνισσα τοῦ ἴδιου της τοῦ ἀδελφοῦ.

Σύμφωνα μὲ τὴν πολὺ γνωστὴ διήγηση ἡ Ἀριάδνη κοιμόταν βαθιά, ὅταν ὁ Θησεὺς τὴν ἄφησε. Τότε, ἀντὶ γι' αὐτὸν ἐμφανίστηκε στὸ νησὶ ὁ Διόνυσος σὰν σωτήρας καὶ γαμπρός. Πολὺ παλιότερες διηγήσεις[899] λέγαν πὼς ἡ Ἀριάδνη ἦταν νεκρή. Τὴν εἶχε σκοτώσει ἡ Ἄρτεμις γιατὶ τὸ ἐπιθυμοῦσε ὁ Διόνυσος: τὴν τύχη αὐτὴ τὴν μοιράστηκε μὲ τὴν Κορωνίδα, τὴν ἀγαπημένη τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ Ἀριάδνη δὲν φάνηκε ἄπιστη μονάχα στὸν ταῦρο μέσα στὸ Λαβύρινθο, ἀλλὰ καὶ στὸ Διόνυσο. Λέγαν[900] ἐπίσης πὼς ὁ θεὸς τὴν εἶχε κάνει γυναίκα του, ὅταν ἀκόμα βρισκόταν στὴν Κρήτη. Τότε χάρισε στὴν Ἀριάδνη τὸ χρυσὸ στεφάνι ποὺ ἦταν στολισμένο μὲ πολύτιμες πέτρες, δῶρο τῆς Ἀφροδίτης. Τὸ στεφάνι τοῦτο ἔφεγγε τοῦ Θησέως στὸν Λαβύρινθο. Ἡ ἄπιστη Ἀριάδνη τότε ἔδωσε στὸν ἥρωα τὸ στεφάνι. Ἔτσι τὸν βοήθησε στὴν ἀρχὴ καὶ ὄχι μὲ τὸν μίτο. Ὁ Λαβύρινθος δὲν ἦταν πρῶτα ἕνα μέρος ὅπου ἔχανε κανεὶς τὸ δρόμο του, ἀλλὰ μιὰ σπεῖρα μέσ' ἀπὸ τὴν ὁποία μποροῦσε νὰ ἐπιστρέψη, ἂν εἶχε προχωρήσει κανεὶς ὣς τὸ κέντρο. Μὲ τὸ φωτεινὸ στεφάνι ἡ Ἀριάδνη βοήθησε τὸ Θησέα νὰ ἐπιστρέψη καὶ γι' αὐτὸ τιμωρήθηκε. Στὴν Κύπρο δεῖχναν[901] τὸν τάφο της. Ἐδῶ τὴν τιμοῦσαν σὰν Ἀφροδίτη - Ἀριάδνη καὶ λέγαν ὅτι πέθανε πάνω στοὺς πόνους τῆς γέννας, χωρὶς ὅμως νὰ γεννήση.

Στὶς γιορτές της ἕνας νέος ἐμιμεῖτο αὐτοὺς τοὺς πόνους, ἕνα εἶδος ἀνδρικῆς μάνας, ὅπως συνέβη καὶ στὴν ἱστορία τῆς Σεμέλης, τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Διονύσου.

Ἡ ἱστορία γιὰ τὸ Διόνυσο καὶ τὴν Ἀριάδνη στὴν ἀρχαιότερη μορφή της δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Σεμέλης, μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἡρωικὸς θρύλος συνέδεσε τὴ μορφὴ τοῦ Θησέως μὲ τὴν κρητικὴ Κυρία τοῦ Λαβυρίνθου — μ' αὐτὴν τὴν πανάρχαιη μορφὴ τοῦ κάτω κόσμου. Ἀριάδνη καὶ Ἀριδήλα στὰ δυτικὰ νησιά μας ὀνομάζανε μιὰ θεὰ μὲ δυὸ μορφὲς καὶ μὲ διπλὴ μοίρα, καλὴ καὶ κακή. Ἡ ἴδια θεὰ εἶχε στὴν ξηρὰ τὰ ὀνόματα Σεμέλη καὶ Θυώνη, ἢ Κορωνὶς καὶ Αἴγλη σὲ περίπτωση ποὺ συνδεόταν μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἀσκληπιό. Μιὰ παλιὰ παράσταση ἀγγείου δείχνει πῶς ἡ Ἀριάδνη σὰν παραμάνα παίρνει τὸ μικρὸ Διόνυσο. Στὶς παραμάνες τοῦ Διονύσου ἀνῆκε, ὅπως ξέρουμε, καὶ ἡ Σεμέλη μὲ τὸ ὄνομα Θυώνη. Σ' αὐτὲς συναντοῦμε καὶ μιὰ μὲ τ' ὄνομα Κορώνη. Ἰδιαίτερα μοιάζουν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος οἱ ἱστορίες γιὰ τὴ Σεμέλη καὶ τὸ Διόνυσο — σὰ μάνα καὶ γιὸς καὶ — ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ ἱστορίες γιὰ τὴν Ἀριάδνη καὶ τὸ Διόνυσο — σὰν σύζυγοι. Λέγαν[902] πὼς τελικὰ ἡ Ἀριάδνη πῆγε στὸν οὐρανὸ μαζὶ μὲ τὸ θεὸ στὸ ἅρμα του. Τούτη ἡ σκηνὴ ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰ παράσταση σὰν τὸ ταξίδι στοὺς οὐρανοὺς τῆς Περσεφόνης καὶ τοῦ συζύγου της καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ ταξιδιοῦ τῆς Σεμέλης καὶ τοῦ Διονύσου. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι γιὰ τὴ Σεμέλη δὲν διηγόνταν — τουλάχιστο στὶς γνωστὲς ἱστορίες — πῶς ἀπὸ μάνα, παραμάνα καὶ σύντροφος μεταμορφώθηκε σὲ σύζυγο τοῦ Διονύσου.

Πρὶν ἀπὸ τὸ ταξίδι της στὸν οὐρανὸ ἔγινε ὁ γάμος μὲ τὸ θεὸ στὸ νησὶ Δία. Μὲ τὸ ὄνομα Δία, ἡ «οὐρανία» ἢ ἡ «θεϊκή», ὀνομάζονταν βραχονήσια τῆς θάλασσάς μας, ποὺ βρίσκονταν μπροστὰ στὰ μεγάλα νησιὰ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Νάξου. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποδόθηκε κιόλας σ' ὅλο τὸ νησὶ τῆς Νάξου, γιατὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο νησὶ θεωρήθηκε σὰν τόπος τοῦ γάμου τοῦ Διονύσου. Ἡ μικρὴ μαρμάρινη πύλη ποὺ βρίσκεται ἀκόμα στὸ νησάκι μπροστὰ στὴ Νάξο φανερώνει ποῦ τελέστηκε ὁ γάμος. Βλέπουμε σὲ μιὰ θαυμάσια διατηρημένη τοιχογραφία στὴ Ρώμη πῶς διηγόνταν τὴ συνάντηση τοῦ Διονύσου μὲ τὴ θεϊκή του νύφη, ποὺ δὲν ἦταν μιὰ θνητὴ κοπέλα, ἀλλὰ ἡ ἀναδυομένη Περσεφόνη ἢ ἡ Ἀφροδίτη. Δὲν τὴν βρῆκε κοιμισμένη ἢ παρατημένη. Ἡ θεὰ ὑποδέχτηκε τὸ νέο θεό, ποὺ πλησίαζε μονάχος του ἀπὸ τὴ θάλασσα, καθισμένη στὸ μικρὸ βραχονήσι μαζὶ μὲ μιὰ συνοδό της. Τοῦ πρόσφερε ἕνα κύπελλο, ποὺ θὰ τὸ γέμιζε ὁ Διόνυσος. Ἔτσι θ' ἀκολουθοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του ἡ προέλευση τοῦ κρασιοῦ. Ἀργότερα λέγαν[903] ἐπίσης,

ὅτι ὁ Διόνυσος σ' ἀνάμνηση αὐτῆς τῆς συζύγου καὶ συντρόφισσας μετέφερε στὸν οὐρανὸ τὸ περίφημο χρυσὸ στεφάνι, τὴν κορώνα τῆς 'Αριάδνης.

7

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ 'Ορφέως ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἑνώσανε τὶς διάφορες σύγχρονές τους παράλληλες ἱστορίες γιὰ τὸ Διόνυσο σὲ μιὰ μεγάλη διήγηση. Αὐτὸν τὸν ὀνόμασαν ἐπίσης Διμήτορα (αὐτὸς μὲ τὶς δυὸ μανάδες) καὶ Τρίγονο (αὐτὸς ποὺ γεννήθηκε τρεῖς φορές). 'Αρχικὰ ἦταν ὅμως μιὰ ἱστορία, ὅπου ἡ μάνα παρουσιαζόταν μὲ δυὸ μορφὲς καὶ γιὰ καθεμιὰ εἶχε διαφορετικὰ ὀνόματα: Περσεφόνη καὶ 'Αφροδίτη, Σεμέλη καὶ Θυώνη, 'Αριάδνη καὶ 'Αριδήλα. Κάποτε μᾶς διηγήθηκαν ἐπίσης γιὰ τὸ γάμο τοῦ Διονύσου μὲ τὴν 'Αφροδίτη. Σὰν γιός της ἀναφέρεται ἄλλοτε ὁ Πρίαπος,[904] ἄλλοτε ὁ 'Υμέναιος,[905] καὶ ἄλλοτε ὁ 'Ερμῆς ὁ Χθόνιος,[906] ἐνῶ στὸ ζευγάρι Διόνυσος - 'Αριάδνη[907] ἀποδίδονται γιοί, ὅπως ὁ Οἰνοπίων, ὁ Εὐανθὴς καὶ ὁ Στάφυλος.

Οἱ προσωνυμίες τοῦ Διονύσου σπάνια χαρακτηρίζουν τὸ θεὸ φαλλικό. Ἂν κάποτε ἐκφράζεται φανερὰ αὐτὴ ἡ ἀπόκρυφη πλευρά του, τότε τὰ ὀνόματά του ἔχουν μιὰ εὐρύτερη, ἂν ὄχι πάντοτε ἀπόλυτα ἄμεση σημασία, ὅπως π.χ. Ὄρθος ἢ 'Ενόρχης. Μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα συνδέθηκε[908] μιὰ ἰδιαίτερη ἱστορία: 'Ο 'Ενόρχης ἦταν γιὸς ἑνὸς ἀδελφικοῦ ζεύγους ποὺ γέννησαν ἕνα αὐγό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο βγῆκε αὐτὸς σὰν τὰ παιδιὰ τῆς Λήδας, τοὺς Μολίονες, ἢ τὸν διγενὴ Φάνητα τῶν 'Ορφικῶν. 'Η ἱστορία αὐτὴ λεγόταν στὴ Λέσβο, στ' ἀμπέλια ὅπου λατρευόταν ὁ 'Ερμῆς ἢ πιθανῶς ἕνας φαλλός, σὰν εἴδωλο ποὺ δὲν θέλανε νὰ τ' ὀνομάσουν Διόνυσο. Θὰ ἦταν στ' ἀλήθεια μιὰ μονόπλευρη ὀνομασία, γιατὶ ὀνομαζόταν ἐπίσης Ψευδάνωρ, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε ὅλα τὰ περιπαιχτικὰ ὀνόματά του, ὅπως εἶναι: «γύννις» ἢ «ἀρσενοθήλυς». Τὸ προσωνύμιο Δύαλος σχετίζεται μὲ τὴν ἑρμαφροδιτικὴ φύση του καὶ μὲ τὶς διάφορες διηγήσεις σχετικὰ μὲ τὰ δύο γένη τοῦ θεοῦ. Τὰ προσωνύμια Δενδρεύς, Δενδρίτης καὶ Ἔνδενδρος, ἢ ἐκεῖνα ποὺ σχετίζονται μὲ τὰ φυτὰ καὶ τὴ βλάστηση, ὅπως Φλέων, Φλεύς, Φλοιός, δὲν ἐκφράζουν ἀνθρώπινο ἑρμαφροδιτισμό, ἀλλὰ διγένεια ποὺ συμβαίνει στὰ περισσότερα δέντρα καὶ ἐκφράζει τὴ φυσικὴ ὁλοκλήρωσή τους.

Ἄλλα προσωνύμια σχετίζονται μὲ τὸν ἀντίπαλο τοῦ Διονύσου, μὲ τὸν ἀτίθασο Ζαγρέα. 'Ωμέστης καὶ 'Ωμάδιος σημαίνει αὐτὸν ποὺ τρώει ὠμὸ κρέας, ἐνῶ ἀντίθετα Ἔριφος σημαίνει τὸ κατσίκι ποὺ τρωγόταν γιὰ νὰ τιμηθῆ ὁ θεός. Σὰν Αἰγοβόλος σκότωνε γίδες,

50. 'Η ἀποπλάνηση τῆς 'Αριάδνης ἀπὸ τὸν Διόνυσο· ἡ 'Αθηνᾶ ἀπομακρύνει τὸν Θησέα.

σὰν Μελαναιγὶς φοροῦσε μαῦρο γιδοτόμαρο καὶ σὰν 'Ανθρωπορραίστης σκότωνε ἀνθρώπους. Αὐτὰ ὅλα συμβαίνανε σ' ἐκείνη τὴν περίοδο τῆς ἱστορίας του ποὺ προηγεῖται ἀπὸ τὶς φυσικές του ἐμφανίσεις. Μὲ φυτὰ συνδεόταν βέβαια ἐπίσης στὴν περίοδο ποὺ τὴν χαρακτηρίζουμε σὰν περίοδο τοῦ κάτω κόσμου. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἀνῆκε ἡ δάφνη, ἀλλὰ δὲν τὴν συναντοῦμε στὶς προσωνυμίες του, γιατὶ ἡ δάφνη ἀνῆκε βαθύτερα στὸν 'Απόλλωνα καὶ ἡ ἐγγύτητα, ἡ ὁμοιότητα ἴσως τῶν δύο ἀδελφῶν στὸν κάτω κόσμο, ἔπρεπε νὰ μείνη μυστική. Σ' αὐτὴ τὴ σχέση ὁ Διόνυσος ἦταν ὁ κισσὸς — ἤ, τονίζοντας μιὰ ἄλλη μορφή, ὁ θεὸς τῶν σύκων. Συναντοῦμε καὶ τὰ ἑξῆς προσωνύμια τοῦ θεοῦ: 'Ομφακίτης, δηλαδὴ ὁ θεὸς τῶν σταφυλιῶν ποὺ δὲν ἔχουν ὡριμάσει, Λύσιος καὶ Λυαῖος, δηλαδὴ ὁ «λύων», Νυκτήλιος, ὁ θεὸς τῶν νυχτερινῶν γιορτῶν, Μύστης, Βρόμιος (θεὸς τοῦ θορύβου τῶν βακχικῶν πομπῶν), Εὔης καὶ Εὔιος (θεὸς τῶν κραυγῶν «εὐοῖ!»). Τὰ προσωνύμια τοῦτα ἀναφέρονται ὅλα σχεδὸν στὴν ἰδιότητα τοῦ Διονύσου σὰν θεοῦ τοῦ κρασιοῦ.

'Ιδιαίτερη ὄψη τοῦ θεοῦ ἐμφάνιζε τὸ ὄνομα Ἴακχος. Πρόκειται γιὰ ἕνα ὄνομα καὶ σύγχρονα γιὰ μιὰ κραυγὴ ποὺ συνόδευε τὴ λα-

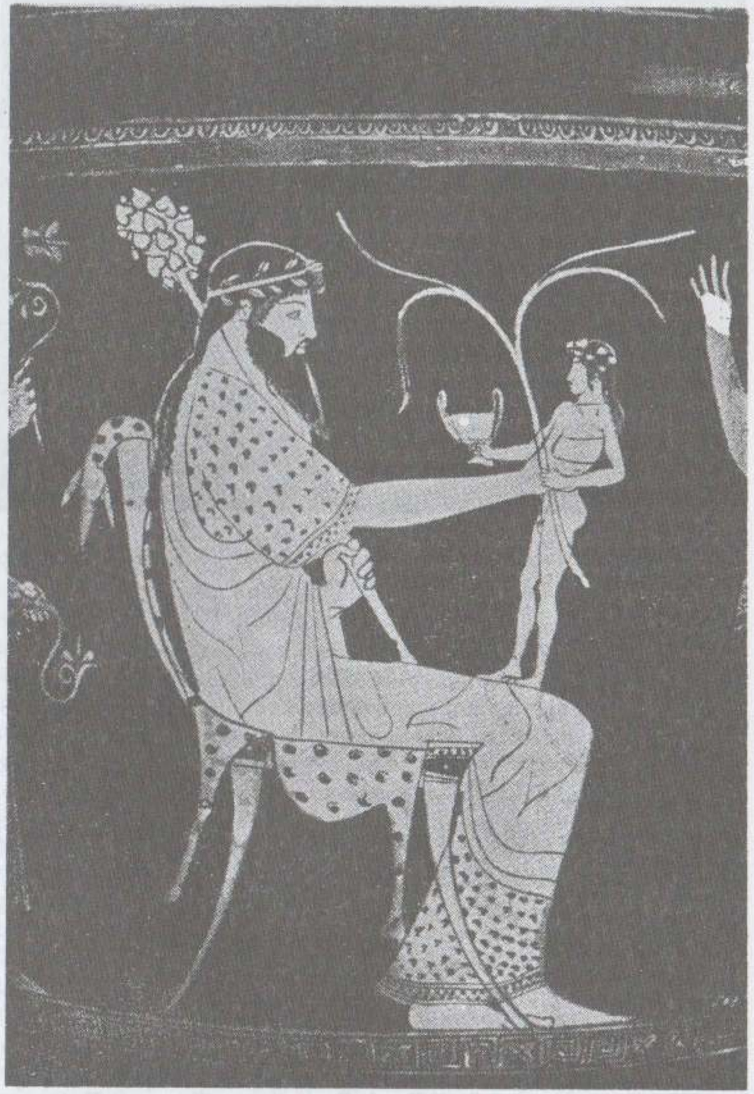

51. Ὁ Διόνυσος μὲ τὸ ἄλλο του ἐγὼ («alter ego»), τὸ παιδὶ Ἴακχο, 5ος αἰ.

τρεία τοῦ παιδιοῦ τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων. Ἡ κραυγὴ τούτη δὲ συνηχοῦσε τυχαῖα μὲ τὸ ὄνομα Βάκχος, τὸ δεύτερο ὄνομα τοῦ Διονύσου. Ἴακχος[909] καὶ Βάκχος δὲ δηλώνουν δυὸ διαφορετικὲς θεότητες. Ὅταν ξεχωρίζωνται ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ χαρακτηρισθῇ μὲ τὸ ὄνομα Βάκχος ἐπίσης ἕνας Διόνυσος. Ἦταν ὁ γιὸς τῆς Περσεφόνης καί, ὅπως νομίζουν μερικοί, ὁ ἐραστὴς τῆς Δήμητρος, ἐκεῖνος ὁ Ἰάσιος ἢ Ἰασίων γιὰ τὸν ὁποῖο ἀκούσαμε στὶς ὀρφικὲς ἱστορίες καὶ σύγχρονα τὸ θεῖο παιδὶ ποὺ γελοῦσε μέσα στὴ μήτρα τῆς Βαυβοῦς. Ἡ μυθολογία μας μὲ τὶς διηγήσεις γιὰ τὸν Ἅδη καὶ τὴν Περσεφόνη, γιὰ τὸν Διόνυσο καὶ τὶς συντρόφισσές του, μᾶς ὁδηγεῖ στὸ κατώφλι τῶν πραγμάτων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ περιεχόμενο τῶν μυστηρίων, τὸ ὁποῖο δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ κοινολογηθῇ. Ἦταν ἄρρητο καὶ στὴν περίπτωση ἀκόμα ποὺ βιωνόταν πραγματικά.

Γι' αὐτὸ θὰ σταματήσουμε ἐδῶ. Θὰ μποροῦσα νὰ συνεχίσω μὲ ἱστορίες μὲ λιγότερο ἐνδιαφέρον ἀπ' αὐτὲς ποὺ διηγήθηκα. Ἀλλὰ τὸ ἔργο ποὺ ἔταξα στὸν ἑαυτό μου ἦταν νὰ ἐκθέσω στὸν ἀναγνώστη, ὅσο καλύτερα μποροῦσα, ὅ,τι ἐνδιαφέρει σχετικὰ μὲ τοὺς θεοὺς καὶ σχετίζεται μὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων στὴ μυθολογία μας. Τώρα ἔρχονται οἱ ἱστορίες γιὰ τοὺς «Ἥρωες». Καὶ μ' αὐτὲς θὰ κλείσῃ ὁλόκληρη ἡ «Μυθολογία τῶν Ἑλλήνων».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Μυθολογία περιοριστῇ στοὺς θεοὺς ἢ στὰ μυθολογήματα γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου γένους, πρέπει οἱ ἥρωες νὰ μείνουν στὸ π ε ρ ι θ ώ ρ ι ο. Ἀλλὰ οἱ θεοὶ χρειάζονται τοὺς ἥρωες, γιατὶ ἀνήκουν στὴ Μυθολογία. Κι ὅμως ἐμφανίζονται ἀπὸ ἐκεῖ στὸ χρόνο ὄχι πιὰ τῶν «ἱστοριῶν», ἀλλὰ τῆς «ἱστορίας». Μεταξὺ τῶν διηγήσεων γιὰ τοὺς ἥρωες καὶ τῆς καθαυτὸ Μυθολογίας, μεταξὺ τῆς Μυθολογίας τῶν θεῶν καὶ τῆς Μυθολογίας τῶν ἡρώων, μὲ τὴν ὁποία σχετίζεται μὲ πολλοὺς τρόπους, ἢ τουλάχιστο συνορεύει μαζί της, ὑπάρχει οὐσιαστικὴ διαφορὰ στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Μυθολογία τῶν ἡρώων δὲν παρουσιάζεται λίγο ἢ πολὺ συνδεμένη μὲ τὴν ἱστορία καὶ μὲ τὰ συμβάντα ἑνὸς «προαιῶνος», ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο, ἀλλὰ συνορεύει στενὰ μὲ τὸν ἱστορικὸ χρόνο, σὰν νὰ εἶναι ἱστορία καὶ ὄχι μυθολογία. Στοὺς ἥρωες δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἱστορικὴ ὕπαρξη, τὴν ἱστορικότητα. Ἐμφανίζονται σὰν νὰ ἦσαν ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ μόνο κατ' ἐξαίρεση φτάνουν τοὺς θεοὺς — στὴν περίπτωση τοῦ Ἡρακλέους — στὸν Ὄλυμπο, ἀλλιῶς στὸν κάτω κόσμο. Ἀλλὰ καὶ ἀκόμα στὴν περίπτωση ποὺ ἦσαν ἱστορικὰ πρόσωπα, ἐμφανίζονται στὶς «ἱστορίες» τους μ' ἕναν τρόπο ποὺ τοὺς βγάζει ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορία. Θὰ τοὺς ἀδικήσῃ κανείς, ἂν θελήσῃ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἱστορικότητά τους. Ἔτσι χάνουν τὸν μυθολογικό τους χαρακτῆρα, ποὺ τοὺς συνδέει μὲ τοὺς θεοὺς καὶ μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο δροῦνε σὰν ἀρχέτυπα. Ἡ ὕπαρξή τους εἶναι μιὰ ἰδιότυπη, θὰ λέγαμε, ὕπαρξη, ποὺ εἶναι περισσότερο καὶ λιγότερο ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ἀνθρώπινη ὕπαρξη: περισσότερο, γιατὶ ἡ ὕπαρξή τους περιέχει τὴν ἐπιβίωσή τους στὴ λατρεία.

Δὲν διακρίνονται πάντοτε καὶ μόνο γιὰ τὴ γενναιότητά τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο προτιμῶ τὸν ἑλληνικὸ ὅρο «Ἥρως» ἀπὸ τὸν ὅρο «Held», ἂν καὶ δὲν ἀποφεύγω τὴ χρησιμοποίηση καὶ αὐτῆς τῆς λέξεως, ὅπου χρειάζεται. Πολὺ περισσότερο παρὰ ἀπὸ μιὰν ἰδιότητα χαρακτηρίζονται οἱ ἥρωες σὲ ὅλες τὶς ἱστορίες καὶ τὴν ὑφή τους, μιὰν ἰδιότυπη σύσταση, ποὺ ἔχουν κοινὴ μὲ τοὺς θεοὺς σὰν μορφές. Οἱ θεοὶ κάποιων μυθολογιῶν ποὺ δὲν συνδέονται μὲ τοὺς μεγάλους πολιτισμοὺς τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μεσογείου παίρνουν αὐτὴ τὴν ἐνδιάμεση θέση μεταξὺ θεϊκῶν μορφῶν,

ὅπως οἱ ἑλληνικοί, καὶ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ εἶναι μιὰ μορφή, ποὺ ἐπιβεβαιώθηκε σὲ τέτοιο βαθμὸ στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία, τῆς ὁποίας θέμα ἦσαν πάντα οἱ ἥρωες, ὥστε ἕνας ἐντελῶς ἀλλαγμένος ἀπὸ τὴν συγγραφικὴ ἔμπνευση Ἀλέξανδρος, Καῖσαρ, ἢ Ναπολέων εἶναι πιθανότερος, παρὰ ἕνας ἐντελῶς διαφορετικὸς Περσεὺς ἢ Οἰδίπους· βέβαια ἕνας ἀλλαγμένος Μ. Ἀλέξανδρος ἀκόμα λιγότερο πιθανός, μιὰ ποὺ στὴν ἀρχαιότητα μπῆκε πιὰ στὴν τάξη τῶν ἡρώων.

Στοὺς ἥρωες τῆς ἱστορίας ἀνήκει ὁ ἱστορικὸς χρόνος. Οἱ ἥρωες ἐντάχτηκαν σὲ μιὰ μοναδικὴ χρονικὴ περίοδο, ποὺ ὁρίζεται ἀπὸ ἀμέτρητα σύγχρονα συμβάντα καὶ ἡ ὁποία δὲν γίνεται ν' ἀλλάξη. Καὶ ὅταν ἀκόμα ἕνας νέος Καῖσαρ ἢ Ναπολέων θὰ εἶχε τὰ χαρακτηριστικά του ἀπὸ ἐκεῖ, θὰ ἀναγνωριζόταν ἀπὸ τὸ χρονικό τους περίβλημα. Τὸ ἀκατανόητο στοὺς ἥρωες τῆς μυθολογίας, ἀντίθετα, εἶναι ἕνας ἀναλλοίωτος πυρήνας, ποὺ τὸν ξαναβρίσκει κανεὶς πάντοτε στὸν ἴδιο ἥρωα. Ὁ λόγος τοῦ Ralph Waldo Emerson ἔχει γιὰ τὸν ἥρωα ἐπίσης μιὰν ἀντικειμενικὴ θρησκειολογικὴ ἔννοια: «ἥρωας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀποτελεῖ τὸ σταθερὸ κέντρο» καὶ μπορεῖ νὰ μοιάζη μὲ τοὺς ἄλλους ἥρωες μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο. Ὑπάρχουν τύποι ἡρώων, ὅπως καὶ συνηθισμένοι τύποι ἀνθρώπων. Στὸ κέντρο, ὅπου ἑνοποιοῦνται τὰ χαρακτηριστικά του, παραμένει ὁ ἥρωας μοναδικός. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ σταθεροῦ στὴ μοναδικότητα τοῦ ἥρωα, σὲ μιὰ δυνατότητα ἀπὸ πάντα προκαθορισμένη, ἡ ἀπόδειξη καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀρχετυπικοῦ χαρακτήρα του, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελῆ τὸ θέμα μιᾶς ἰδιαίτερης θεωρήσεως, ποὺ σωστὰ μόνο ψυχολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιχειρηθῆ, ἀλλὰ βέβαια ὄχι χωρὶς τὶς ἱστορικὲς προϋποθέσεις. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς προσφέρουν μιὰν ἐνσυνείδητη ἔκθεση μέσα στὰ ὅρια τῆς παραδόσεως γιὰ τοὺς ἥρωες. Ὁ φιλοσοφικὸς τρόπος ἐκφράσεως δὲν μπορεῖ, βέβαια, νὰ ἀποφευχθῆ σ' αὐτὴ τὴν εἰσαγωγὴ τελείως κι ἕνας «μύθος γιὰ τὸν ἥρωα» θὰ ἔρθη σὲ φῶς.

Ὁ ἥρωας, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται στὶς «ἱστορίες» του, ἀνήκει βέβαια περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ διδασκαλία γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἀπόλυτα ἀνθρώπινος χαρακτηρισμὸς εἶναι πέρα γιὰ πέρα δυνατός. Πάνω του πέφτει μιὰ λάμψη, ποὺ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων μποροῦμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε λάμψη τοῦ θεϊκοῦ. Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν θρησκευμάτων θεϊκὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ δεδομένο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο αὐτὴ ξεκινᾶ.[1] Τὴ λέξη «λάμψη» τὴ χρησιμοποιοῦμε βέβαια μεταφορικά, ἀλλὰ τὸ ἴδιο δικαιολογημένα, ὅπως ὅταν μιλᾶμε γιὰ τὴ λάμψη ἑνὸς ἔργου τέχνης, ποὺ τὸ καταλαβαίνουνε ὅλοι ὅσοι ἔχουνε

μιὰ δεκτικότητα, ποὺ εἶναι γενικὴ ἀνθρώπινη περιουσία διαφορετικὰ μοιρασμένη. Ἡ λάμψη τοῦ θεϊκοῦ ποὺ πέφτει πάνω στὴ μορφὴ τοῦ ἥρωα εἶναι ἰδιότυπα ἀνακατεμένη μὲ τὴ σκιὰ τῆς θνητότητας. Ἀπ' αὐτὸ τὸ πράγμα προκύπτει ἕνας μυθολογικὸς χαρακτήρας, ὁ χαρακτήρας ἰδιαίτερου ὄντος, στὸ ὁποῖο ἀνήκει τουλάχιστον μιὰ ἱστορία: ἡ διήγηση γι' αὐτὸν ἀκριβῶς καὶ γιὰ κανέναν ἄλλον ἥρωα. Σὲ περίπτωση ποὺ ὁ μυθολογικὸς χαρακτήρας ἀντικατασταθῆ ἀπὸ ἕναν ἀπόλυτα ἀνθρώπινο χαρακτηρισμό, οἱ ἱστορίες τῶν ἡρώων μεταβάλλονται σὲ διηγήσεις γιὰ πολεμιστές, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ προσφώνηση «ἥρως» ἔχει ἐκείνη τὴν μὴ λατρευτικὴ σημασία, ὅπως τὴν μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος — δηλαδὴ τῶν «εὐγενῶν ἀνδρῶν». Ἔτσι μπαίνει ἕνα ὅριο στὴ Μυθολογία, καθὼς καὶ στὴ Μυθολογία τῶν ἡρώων.

Αὐτὸ συνέβαινε στὴν ἐπικὴ ποίηση σχετικὰ μὲ τὰ τ α ξ ί δ ι α καὶ τὶς ἐκστρατεῖες πολλῶν ἡρώων, ὅπως στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία ἢ στὸν Τρωικὸ πόλεμο. Ὅλα αὐτὰ — σίγουρα ἡ ἐπίθεση τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἕνας ἀριθμὸς χαμένων προομηρικῶν ἐπῶν — ἔγιναν ἡρωικὴ ποίηση μὲ ἰδιότυπη ἀτμόσφαιρα, ἀκόμα καὶ ἂν οἱ ἀνδρεῖοι (Helden) ἀνήκουν στοὺς ἥρωες (Heroen) τῆς Μυθολογίας. Ὅπως κάθε μυθολογία, διατηρεῖ καὶ ἡ Μυθολογία τῶν ἡρώων τὴν ἀγάπη της στὴ λατρεία. Ἡ ἡρωικὴ ποίηση εἶναι, ὅσο τὴν ξέρομε, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ λατρεία. Ὁ ἥρωας μὲ τὴ λατρεία του παρουσιάζει μεγαλύτερη ἀπόσταση πρὸς τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους ἀπ' ὅ,τι πρὸς τὸν ἥρωα τῆς τραγωδίας, ποὺ πάντοτε εἶναι καὶ λατρευτικὴ πράξη. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἕνα ὅριο στὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ ἕνα ὅριο στὶς ἀτμόσφαιρες. Σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν διαφοροποίηση ὑπόκειται καὶ ἡ παράσταση τῶν ἡρώων στὴν ἑλληνικὴ Μυθολογία, γιὰ νὰ μὴ γίνη τελικὰ μιὰ ἀφήγηση τοῦ περιεχομένου τῆς ἡρωικῆς ποιήσεως καί, ἢ νὰ τοὺς ἀφαιρέση τὴν ἰδιότυπή τους ἀτμόσφαιρα — γιατὶ πάντως δὲν ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ ξυπνήση τὸ ἐνδιαφέρο γιὰ περιγραφὲς ἀγώνων — ἢ νὰ τοὺς ἀναμείξη μὲ μιὰ ἄλλη ἀτμόσφαιρα. Ἔτσι ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία καὶ ἡ «κάθοδος» τῶν «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» ἀποτελοῦν σὰν παράδοση — ἡ μιὰ ἀπὸ τὸν λόγιο ποιητὴ Ἀπολλώνιο τῆς Ρόδου, ἡ ἄλλη μέσα ἀπὸ τὴν τραγωδία — μιὰ ἐνδιάμεση βαθμίδα, ποὺ δὲν πρέπει νὰ λείψη ἀπὸ μιὰ δ ι ή γ η σ η τῆς μυθολογίας τῶν ἡρώων. Μιὰ διήγηση τῆς καθαρῆς «ἐπικῆς ποιήσεως», ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μεταδώση στὸ σημερινὸ ἄνθρωπο τὸ περιεχόμενο τῶν δυὸ ἐπῶν, τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδύσσειας, μοῦ φαίνεται πραγματοποιήσιμη, μάλιστα ἀναγκαία, ὄχι μόνο μέσα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο.

Στὸν ἥρωα ἀνῆκε ἡ λατρεία του: ἕνας ἰδιαίτερος τρόπος τιμῆς,

ποὺ δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴ «λατρεία τῶν ἡρώων» τοῦ Carlyle. Ἦταν πράγματι «λατρεία», ἁπλὴ καὶ αὐστηρὰ τελετουργικὴ πράξη, ἕνας αὐτονόητος φόρος τιμῆς στὸν «ἥρωα», καμιὰ ὑπερβολή. Σὲ μικρογραφία ἦταν ἡ ἴδια ἀπόδοση τιμῆς, ποὺ γενικὰ ἀποδίδονταν στοὺς θεοὺς τοῦ κάτω κόσμου, στοὺς κυρίαρχους τῶν νεκρῶν. Τὸ θεϊκό, τοῦ ὁποίου τὴ λάμψη ὁ ἥρως ἔχει καὶ ὅταν εἶναι μεταξὺ τῶν νεκρῶν, προκαλεῖ ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἕναν νεκρὸ κοινὸ θνητό, ἐκείνη τὴ βαθιὰ φρίκη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ W.F. Otto, πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια, εἶπε ὅτι πολὺ μονόπλευρα τὴν ὀνομάζουμε φόβο, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἑορταστικὴ καὶ ὑψηλὴ διάθεση.[2] Ἡ θυσία γιὰ τοὺς θεοὺς τῶν νεκρῶν καὶ γιὰ τοὺς ἥρωες λεγόταν *ἐνάγισμα*, σὲ διάκριση ἀπὸ τὴ *θυσία*, ποὺ προοριζότανε γιὰ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Προσφερότανε σὲ βωμούς, ποὺ εἶχαν ἕνα ἰδιαίτερο σχῆμα. Ἦταν χαμηλότεροι ἀπὸ τὸν συνηθισμένο βωμὸ καὶ λέγονταν *ἐσχάρα*. Μέσα ἀπ' αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ τρέχη τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ζώων καὶ οἱ χοὲς στὴν τάφρο τῶν θυσιῶν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ εἶχαν σχῆμα τρυπητοῦ καὶ κάτω ἦταν ἀνοιχτές. Γιατὶ αὐτὴ ἡ θυσία δὲν προοριζότανε γιὰ ἕνα χαρούμενο γεῦμα, στὸ ὁποῖο παίρνανε μέρος θεοὶ καὶ ἄνθρωποι. Τὰ κρατοῦσαν μὲ τὸ κεφάλι κάτω πάνω ἀπὸ τὴν τάφρο, ὄχι μὲ τὸ λαιμὸ γυρισμένο πάνω καὶ ψηλά, ὅπως γινόταν γιὰ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, καὶ καίγονταν ἐντελῶς. Αὐτὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν τελετῶν, ποὺ δὲν ἀποτελοῦσαν ὅμως ἕνα ἄκαμπτο, ἀνάλλαχτο καὶ ἀναλλοίωτο καὶ τυπικό. Σὲ μερικὰ μέρη οἱ θυσίες, γιὰ τὸν Ἡρακλέα π.χ., ἕνωναν αὐτοὺς τοὺς δύο τρόπους θυσιῶν: τὸν σκοτεινὸ μὲ τὸν φωτεινότερο. Στὴν Ἀττικὴ οἱ ταῦροι προσφέρονταν στὸν Ἡρακλέα μὲ τὸ ἴδιο τυπικό, ὅπως καὶ στοὺς Ὀλύμπιους. Ἀλλὰ ὀλιγότερο σκοτεινὰ σημεῖα ἐδῶ κι ἐκεῖ δείχνουν τὴν εὐχαρίστηση τῶν Ἑλλήνων ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴ λατρεία.

Μονάχα γιὰ τὴ λατρεία τους, ὅσο κι ἂν αὐτὴ ἀνήκη στὸ πρόσωπο τοῦ ἥρωα, δὲν θὰ εἶχαν γιὰ μᾶς οἱ ἥρωες σίγουρα καμιὰ σημασία, ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς διατηρημένους τάφους τους, ἂν καὶ εἶναι ἀρκετὰ ἐντυπωσιακοί, ὅπως οἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν κυκλώπειων τειχῶν τῶν Μυκηνῶν, καθὼς κι αὐτοὶ ποὺ βρέθηκαν κοντὰ στὴν Ἐλευσίνα, στὸ δρόμο γιὰ τὴν Πελοπόννησο, καὶ ποὺ πιθανὸν περιεῖχαν ἔξι ἀπὸ τοὺς φημισμένους Ἑπτά. Οὔτε ἀκόμα καὶ τὰ ὀνόματα, ποὺ σχετίζονται μὲ θεμελιώσεις πόλεων ἡγεμονικῶν οἴκων, εὐγενῶν γενῶν καὶ ὁλόκληρων φυλῶν, θὰ εἶχαν γενικότερη σημασία, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὸν μεγάλο ἀριθμὸ ἡρώων, ποὺ γιὰ μᾶς μείνανε μόνο ὀνόματα, ἢ αὐτοὺς ποὺ μείνανε ἀνώνυμοι. Γιὰ ὅλους ὑπάρχει ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον ἀνήκουν στὴ συνολικὴ εἰκόνα τοῦ ἑλ-

ληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη σημασία βρίσκεται στὶς παραδομένες ἱστορίες, ποὺ εἶχαν σὰν ὑπόβαθρο τὴ λατρεία.

Καμιὰ φορὰ φαίνεται σὰν νὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀναχτοῦν οἱ ἱστορίες γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ μοτίβα παραμυθιῶν, σὰν νὰ ἦταν μετασχηματισμοὶ ἀπὸ μερικὰ πανάρχαια παραμύθια, στὰ ὁποῖα κανεὶς εὔκολα θὰ μποροῦσε νὰ τὶς περιορίση. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο — ἐκτὸς ποὺ εἶναι ἀπατηλό — εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο κατάλληλο νὰ παρασύρη τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὸ *βαθὺ* ἀνθρώπινο περιεχόμενο. Μοτίβα ἢ σχήματα διηγήσεως, ὅταν κανεὶς τὰ παρατηρῆ καθαυτά, εἶναι μόνο ἀποτελέσματα τῆς ἀφαιρέσεως καὶ ἀναγωγῆς. Δὲν ὑπάρχουν οὔτε δροῦνε καθαυτά, μόνο μέσα σὲ ἱστορίες ποὺ εἶναι πιὸ πολὺ ἀπὸ μοτίβα καὶ σχήματα. Τὰ παραμύθια εἶναι στὴν πραγματικότητα πολὺ θεματικὰ καὶ σχηματικά, καὶ ἂν δὲν ἀξαντλοῦνται σ' αὐτά, ὅμως ἀνάγονται πολὺ σ' αὐτά. Καὶ μ' αὐτὸ φανερώνουν καὶ τὴ σχετικὰ μεταγενέστερη προέλευσή τους. Τὰ παλαιότερα παραμύθια καὶ συλλογὲς παραμυθιῶν παραδίνονται ὅλα σὲ συλλογές, σχετικὰ ἀλλὰ καὶ ἀπόλυτα μεταγενέστερων χρόνων. Τὸ νὰ θεωρήση κανεὶς τὰ «παραμύθια» σὰν παλαιότερες μορφὲς τῶν ἱστοριῶν γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωες, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτά, ἀνήκει στὶς ἀσυνέπειες μιᾶς ἀστόχαστης ἱστορικῆς μεθόδου. Πάντως, ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ κείμενα μᾶς παρέχουν μιὰ βάση — τὴ μοναδικὴ ποὺ πραγματικὰ κατέχουμε — γιὰ νὰ στοχαστοῦμε πάνω στὸν ἀφηγηματικὸ τύπο «παραμύθι». Ὅποιος τὸ ἔκανε μὲ αὐστηρότητα,[3] ἔπρεπε νὰ παραδεχθῆ τὸν σχετικὰ μεταγενέστερο χρόνο τοῦ παραμυθιοῦ, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα. Ὁ ἀφηγητὴς παραμυθιῶν στρέφεται ἐνάντια στὴν τραγικὴ πραγματικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, ποὺ πάσχει ἀπὸ περιορισμούς, καὶ ἀντιπαραθέτει σ' αὐτὴ μιὰν «ἀντιτραγωδία». Συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα εἶναι ὁ μυθοποιὸς ἄρνησης, ἀντιτραγικός, καὶ ἡ δημιουργία του ἀπέναντι στὴν ἄρνηση δεύτερο: τὸ πρῶτο, ἡ ἄρνηση, εἶναι μέσα στὸ μύθο. Τὸ παραμύθι ἀναφέρεται πιὸ πολὺ στὸ γάμο, στὴν ἐκπλήρωση. Ἂν αὐτὸ συμβαίνη καὶ στὴν ἱστορία τοῦ Περσέως, ἡ αἰτία τῆς μυθικότητας αὐτοῦ τοῦ μύθου βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς ὁ μύθος ἔφτασε στοὺς ποιητές, ποὺ μᾶς τὸν ἀναφέρουνε γιὰ πρώτη φορὰ σὲ μιὰ μεταγενέστερη μορφὴ ἀπὸ τὴ μυκηναϊκὴ ἐποχή. Στὴν ἱστορία τοῦ Θησέως ἢ στὴν ἱστορία τοῦ Πηλέως — ὀνόματα τοῦ ἴδιου τύπου — εἶναι φανερὴ σχεδὸν ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας ἑνὸς παραμυθιοῦ ἀπὸ τὸ μύθο: στὴν μιὰ ἔρχεται τὸ τραγικὸ τέλος ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα, ἀλλὰ ὑπάρχει· στὴν ἄλλη μετριάζεται στὸ ὅτι ὁ γάμος μὲ μιὰ θεὰ ἐθεωρεῖτο σὰν ἕνα εὐτύχημα, καὶ γιὰ τὸ μύθο, καὶ γιὰ τὸ παραμύθι ποὺ

ἔβγαινε ἀπ' αὐτόν, ποὺ ἀντιστάθμιζε ὅλες τὶς τραγικὲς συνέπειες.

Στὴν ἱστορία τῶν ἡρώων τῆς Μυθολογίας μοιάζει κι ἕνα ἄλλο εἶδος: ἀκριβῶς μιὰ μορφὴ διηγήσεως συγγενὴς μὲ τὸ τραγικό. Λέγεται στὴν ἀρχαία βόρεια γλῶσσα Saga, δηλαδὴ ἐπικὴ ἀφήγηση. Ἡ Saga εἶναι σὲ μᾶς προσιτὴ σὲ συγκεκριμένα ἔργα τῆς παλαιᾶς ἰσλανδικῆς λογοτεχνίας, τὰ ὁποῖα στηρίζονται πιθανῶς σὲ προφορικὰ οἰκογενειακὰ χρονικὰ εὐγενῶν ποὺ μετανάστευσαν στὴν Ἰσλανδία. Τὴν ἐπικὴ ἀφήγηση πρέπει νὰ τὴν ὁρίσωμε σύμφωνα μὲ τὸν André Jolles σὰν «μιὰ ἁπλὴ μορφή», ὅπως καὶ τὸ παραμύθι, ἀλλὰ ὅτι εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια: ὅπως ἡ ἀρχὴ ποὺ ἔδωσε τὴ μορφὴ σ' ἐκεῖνο τὸ γένος ποὺ δημιούργησε καὶ συγκράτησε τὸν κόσμο. Βγαλμένο ἀπὸ τὴν ἐνασχόληση τοῦ πνεύματος μὲ τὴν οἰκογένεια, γενιά, συγγένεια αἵματος — ἔτσι χαρακτηρίζει ὁ μεγάλος γερμανιστὴς τὴν ἐπικὴ ἀφήγηση[4] — ἔφτειαξε ἀπὸ ἕνα γενεαλογικὸ δέντρο ἕναν κόσμο, ποὺ ἔμενε ὅμοιος μέσα σὲ ἑκατὸ παιχνιδίσματα ἀντικατοπτρισμοῦ, ἕναν κόσμο ἀπὸ προγονικὴ ὑπερηφάνεια καὶ πατρικὴ κατάρα, ἀπὸ οἰκογενειακὰ πλούτη καὶ οἰκογενειακὲς διχόνοιες, ἀπὸ ἁρπαγὲς γυναικῶν καὶ μοιχεῖες, ἀπὸ ἐκδικήσεις καὶ αἱμομιξίες, συγγενικὴ πίστη καὶ συγγενικὰ μίση μεταξὺ πατέρα καὶ γιῶν, ἀδερφῶν καὶ ἀδερφάδων, ἕναν κόσμο τῆς κληρονομικότητας. Αὐτὴ ἡ περιγραφὴ μᾶς προτρέπει νὰ σκεφτοῦμε τὶς ὁμοιότητες καὶ μάλιστα καὶ τὶς ἱστορίες τῆς δυναστείας τῶν Ἀτρειδῶν, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὶς διαφορὲς ποὺ συναντᾶμε στὶς ἑλληνικὲς ἱστορίες τῶν ἡρώων. Στὶς διαφορὲς ἀνήκει ἤδη, ὅτι δὲν συναντᾶμε στὴν Ἑλλάδα μιὰ τόσο πυκνή, συγκροτημένη καὶ αὐθύπαρκτη παράδοση μὲ τοὺς ἥρωες — καμιὰ πραγματικὴ οἰκογενειακὴ παράδοση — ὅπως εἶναι ἡ Saga στὴν Ἰσλανδία. Πρέπει νὰ μαζέψωμε ἀποσπάσματα — καὶ πάντα ἀπὸ δεύτερο χέρι. Αὐτὸ τὸ χέρι εἶναι βέβαια συχνὰ τὸ χέρι μεγάλων ποιητῶν, πρὸ παντὸς τοῦ Ὁμήρου. Πάντως, μπορεῖ νὰ φτάση κανεὶς στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπῆρχε ἕνας πνευματικὸς κόσμος πρὶν ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ ποίηση, ὁ κόσμος τῆς ἀρχικῆς μυθολογίας τῶν ἡρώων. Καὶ τότε τίθεται δικαιολογημένα τὸ ἐρώτημα: ἦταν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο ἡ μυθικὴ ἡρωικὴ παράδοση αὐτὸ ποὺ εἶναι ἡ Saga γιὰ τὴν Ἰσλανδία, ἢ ἕνα χωριστὸ φαινόμενο τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας;

Ὅταν κανεὶς διαβῆ τὴν φημισμένη Πύλη τοῦ ἰσχυροῦ κάστρου καὶ τῆς πόλης τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηνῶν, ποὺ ἔχει σὰν κόσμημα καὶ ἐπιστέγασμα μιὰ στήλη ἀνάμεσα σὲ δυὸ λιοντάρια — σύμβολο τῆς λατρείας τῆς Μεγάλης Θεᾶς καὶ κυρίας τῶν ἀγρίων ζώων, πιθανῶς τὸ σημεῖο τῆς ἐμφανίσεώς της σὲ μορφὴ πτηνοῦ — τότε βλέπει κανεὶς πρῶτα ἕναν ταφικὸ χῶρο. Περιβάλλεται ἀπὸ πέτρινες πλάκες, ποὺ εἶναι βαλμένες παράλληλα. Μ' αὐτὸ τὸν περίβολο προστατεύτηκαν τὸν 14ο αἰώνα π.Χ., ἀφοῦ χτίστηκε ἡ Πύλη καὶ τὰ ἰσχυρὰ κυκλώπεια τείχη, οἱ βαθιοὶ τάφοι τῶν πρώτων βασιλιάδων: ἕνα δεῖγμα τοῦ σεβασμοῦ τῶν προκατόχων, ποὺ ἴσως δὲν ἦσαν οἱ πραγματικοὶ πρόγονοι τῶν μεταγενεστέρων ἡγεμόνων, ἀπὸ τοὺς διαδόχους τους, τοῦ σεβασμοῦ τῶν Περσειδῶν — γιὰ ν' ἀναφέρουμε τὰ ὀνόματα ἀπὸ τὴ Μυθολογία τῶν ἡρώων χωρὶς ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα—ἀπὸ τοὺς Ἀτρεῖδες. Ὁ Schliemann βρῆκε ἐκεῖ, ἐνῶ ἀνέσκαβε τὸν ταφικὸ περίβολο, ἕνα βωμὸ ποὺ ἀνῆκε στὴ λατρεία τῶν ἡρώων, ὅπως τὴν περιγράφουμε παραπάνω. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ δὲν ὑπῆρχε βασιλικὴ ἀρχὴ στὴν Ἀκρόπολη μᾶς εἶναι γνωστὲς δύο ἐπιβιώσεις λατρείας ἡρώων ἐν σχέσει μὲ τὶς Μυκῆνες, καὶ οἱ δύο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη: ἡ λατρεία τοῦ ἴδιου τοῦ Περσέως — ὄχι τῶν βασιλιάδων ποὺ πιθανῶς ἐθεωροῦντο ὡς οἱ ἀπόγονοί του, δηλ. Περσεῖδες—γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὴν παράδοση, καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἀτρείδου Ἀγαμέμνονος, ἀπὸ τὰ εὑρήματα στὸν τόπο, ὅπου τοῦ ἀποδίδανε τιμές.

Ἀντίθετα ὁ Schliemann δὲν βρῆκε καμιὰ ταφικὴ πλάκα, ὅπου θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διαβάση τὸ ὄνομα κάποιου βασιλικοῦ νεκροῦ τιμώμενου στὸν περίβολο. Δὲν περίμενε ἄλλωστε κανεὶς τότε γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ μιὰ τόσο πρώιμη ἐποχή. Πάντως, ὅταν πρὸ ὀλίγου βρέθηκε καὶ ἀνασκάφτηκε ἕνας δεύτερος περίβολος μὲ ἀνάλογους τάφους ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἔπεσαν ἐπάνω σὲ ταφικὲς στῆλες μὲ παραστάσεις, σκηνὲς κυνηγιοῦ καὶ ἀγῶνες μὲ δυνατὰ ζῶα, ἀλλὰ οὔτε μιὰ ἐπιγραφή, ἄρχισε νὰ κάνη τὴ σιωπὴ τῶν λίθων νὰ παίρνη σημασία. Ἀπὸ κανένα εὕρημα σὲ ἄλλον τόπο δὲν μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι ἡ σιωπὴ αὐτὴ εἶναι τυχαία. Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικό. Σήμερα γνωρίζει κανεὶς τὴν μυκηναϊκὴ γραφή. Τὰ μνημεῖα της βρέθηκαν στὸ παλάτι τῆς Κνωσοῦ στὴν Κρήτη καὶ σὲ μερικὰ μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, καὶ στὸ Παλάτι τοῦ Νέστορος στὴν Πύλο, στὶς Μυκῆνες καὶ — γιὰ νὰ ἀναφέρωμε ἐδῶ μόνο αὐτὸ τὸ κέντρο τῆς ἱστορίας τῶν ἡρώων — στὴ Θήβα. Ὁ Πλούταρχος μᾶς μιλάει γι' αὐτὴ τὴ γραφή, ποὺ οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν ὅτι ἦταν πλησιέστερη στὰ αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικά, παρὰ στὰ δικά τους γράμματα.

Οἱ Σπαρτιάτες, ποὺ στὸν καιρὸ τοῦ Ἀγησίλαου, γύρω στὰ 380 π. Χριστοῦ, κυριαρχοῦσαν στὴ Βοιωτία, ἄνοιξαν ἕναν τάφο στὴν Ἁλίαρτο, γιὰ τὸν ὁποῖο λεγόταν ὅτι ἀνῆκε στὴν Ἀλκμήνη, τὴ μητέρα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ βρῆκαν ἕνα μπρούντζινο πίνακα μὲ ὅμοια σημεῖα γραφῆς,[5] ἀλλὰ μὲ πολὺ φτωχότερα κτερίσματα (Beigaben) ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους τοῦ λίθινου

περίβολου τῶν Μυκηνῶν. Σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τάφους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ποὺ ἀνοίχτηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους δὲν βρέθηκε μιὰ ἐπιγραφή. Οἱ π ί ν α κ ε ς τ ῶ ν ἐ π ι γ ρ α φ ῶ ν, ποὺ βρέθηκαν στὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ σπίτια, εἶναι κατάλογοι περιουσιακῶν στοιχείων, θυσιῶν καὶ φόρων, ποὺ προορίζονταν γιὰ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τὶς Μυκῆνες φαίνεται ὅτι ἀκόμα ἰσχύει μιὰ παρατήρηση ποὺ κάποτε ἐξέφρασα[6] καὶ ποὺ ἐπαναλαμβάνεται μὲ τὰ λόγια τοῦ Oswald Spengler: «Στὸ σύνολο τῶν κρητικῶν εὑρημάτων λείπει κάθε μνεία μιᾶς ἱστορικῆς, πολιτικῆς κι ἀκόμα βιογραφικῆς συνειδήσεως, μὲ τὸν τρόπο ποὺ συνέβαινε ἀπὸ τοὺς πιὸ παλαιοὺς χρόνους τοῦ Ἀρχαίου Βασιλείου». Δὲν ὑπῆρχε τουλάχιστο λόγος ν' ἀφήσουν μιὰ ἐπιγραφή, γιὰ νὰ διαιωνίσουν τ' ἀχνάρια τους στὰ τόσο ἐπιδέξια βαλμένα καὶ φυλαγμένα μυκηναϊκὰ ταφικὰ ἀντικείμενα. Κι ἡ διαιώνιση ὑπῆρχε βέβαια καὶ χωρὶς τὶς ἐπιγραφές. Οἱ θαυμάσιοι θολωτοὶ τάφοι ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη χτίστηκαν ἀπὸ τὸν 15ο μέχρι τὸν 13ο π.Χ. αἰώνα. Οἱ πλούσιοι σὲ πολύτιμα ἀντικείμενα διακοσμημένοι τάφοι δὲν ἀποδείχνουν μόνο μιὰ λατρεία τῶν νεκρῶν στὶς Μυκῆνες, προδρομικὴ τῆς ἑλληνικῆς ἡρωικῆς λατρείας τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἀλλὰ βέβαια καὶ στὴ σιωπή τους ἀποδείχνουν μιὰ λατρεία ἀναμνηστικὴ κι ἐμπιστευτικὴ— γιὰ νὰ μιλήσουμε στὴ γλώσσα τῶν ἱστορικῶν Ἑλλήνων, ποὺ μιλοῦσαν στὴν ἀκρόπολη ποὺ περιεῖχε τοὺς τάφους — στ' ὄνομα τῆς θεᾶς Μνημοσύνης. Σύμφωνα μὲ πολὺ κατοπινότερες μαρτυρίες μιᾶς πίστης, ποὺ βασιζόταν βέβαια σὲ παλιὰ νεκρικὴ λατρεία, ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη τὴν ἐμπιστοσύνη της καὶ νὰ πιῆ ἀπὸ τὶς πηγές της. Ὅποιος θυμᾶται τὸν ἑαυτό του, ὀφείλεται στὴν ἀνάμνηση στὴν ὁποία ζῆ ἀκόμα: αὐτὸ θὰ ἦταν βέβαια τὸ ὕψιστο δῶρο τῆς Μνημοσύνης. Ἀπὸ τὴ μυκηναϊκὴ λατρεία τῶν νεκρῶν δὲν κατέχουμε τέτοιες μαρτυρίες, ὅπως ἐκεῖνες οἱ χρυσὲς μικρὲς πλάκες, πάνω στὶς ὁποῖες ὑπάρχει ἡ ὁδηγία γιὰ τὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ ὕψιστου δώρου. Δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ παραχωρήσουμε στὴ Μνημοσύνη μιὰν ἐποχή, ποὺ δὲν τὴν χαρακτήριζαν ἀποκλειστικὰ λίγο ἢ πολὺ θλιβερὲς οἰκογενειακὲς ἀναμνήσεις καὶ στὴν ὁποία παῖρναν τὸ μέρος τους οἱ κόρες ἐκείνης τῆς Μεγάλης θεᾶς. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παλατιοῦ τοῦ Νέστορος στὴν Πύλο ἀπόδειξε, ὅπως νομίζω, ὅτι προηγήθηκε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μιὰ πολὺ ἀνθρώπινη, πολὺ εὐχάριστη ἐπικὴ ποίηση, ποὺ ἔφτασε μέχρις αὐτὸν μέσα ἀπὸ τὶς ταραγμένες ἐποχὲς τῶν αἰώνων.[7] Πόσο βοήθησε ἡ γραφή, τόσο τὴν ἐνθύμηση, ὅσο βέβαια καὶ τὴν ποίηση, δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε ἀκριβῶς: γραπτὰ μνημεῖα δὲν ὑπήρχανε βέβαια σ' ἐκείνη τὴν ἐποχή, ποὺ γι' αὐτὸ τὴν ὀνόμασα ἐποχὴ τῆς Μνημοσύνης. Κι ὅταν

πρέπη νὰ παρατηρήσουμε μιὰν ὁμοιότητα καὶ μὲ τὰ θρυλούμενα στὴν ἰσλανδικὴ Saga, τότε ἡ σκοτεινὴ ἱστορία τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀτρειδῶν μᾶς φαίνεται σὰν ὄχι χαρακτηριστικὴ γιὰ ὅλη τὴν ἡρωικὴ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων. Μερικὲς μορφὲς τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων ἔχουν μιὰ ξάστερη θεϊκὴ λάμψη, ποὺ μποροῦσε νὰ ταιριάζη στὶς τότε θεότητες. Δὲν ξέρουμε πόσο οἱ βασιλιάδες τῶν Μυκηνῶν ἐπιζητούσανε νὰ εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς θεοὺς καὶ πόσο ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν τους ἐξέφραζε αὐτή τους τὴ διάθεση. Τὰ μέχρι σήμερα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα[8] μαρτυροῦν καθαρά, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ λατρεία τῶν ἡρώων δὲν εἶναι ἡ συνέχεια μιᾶς γενικῆς μυκηναϊκῆς λατρείας νεκρῶν, ἀλλὰ λατρεία τῶν βασιλικῶν νεκρῶν τῶν Μυκηναίων. Ἂν ὑπῆρχε κάποιος θεομορφισμός, ποὺ ἡ ἔκτασή του μᾶς εἶναι ἄγνωστη, τότε σχετίζεται μ' ἕναν ἀνθρωπομορφισμὸ στὸ μύθο τῶν θεῶν, γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς μιλάει μιὰ ὁμάδα ἐλεφαντοστῶν δυὸ θεαινῶν κι ἑνὸς θείου παιδιοῦ,[8α] ἤδη στὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Ἡ συνάντηση θὰ πρέπη νὰ συνέβη στοὺς μύθους τῶν ἡρώων. Τὸ θεῖο μπῆκε στὸ ἀνθρώπινο, τὸ ἀνθρώπινο ἀνυψώθηκε στοὺς θεούς, κι ἔτσι γίνηκε ὁ μύθος τοῦ ἥρωα. Ὄντας ὁ ἥρωας μέσα στοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, ἐνισχυόταν ἀπὸ τὴ διπλὴ ἰδιότητα τῆς Μνημοσύνης, ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἡ λατρεία στράφηκε στοὺς τάφους, κι ἀπὸ τὸ παρελθόν, ποὺ ἔμεινε παρὸν ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση καὶ κέρδισε μιὰ ταυτότητα ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦσαν θεῖοι ἄντρες.

Μ' αὐτὸ μόνο μιὰ εἰκασία ἐκφράζουμε γιὰ τὴν προέλευση τῆς λατρείας τῶν ἡρώων. Ἂν θέλουμε νὰ δοῦμε στὴ θεϊκὴ αἴγλη τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τοὺς ὁποίους γινόταν ἡ λατρεία ἐκείνη, τὴν ἐπιτυχία τῆς πραγματοποιήσεως μὲ τὸ θάνατο μιᾶς ἔμφυτης στὴν ἀνθρώπινη φύση τάσεως, τότε ὁ κατάλληλος τρόπος εἶναι νὰ μιλᾶμε γιὰ μιὰ ἀντιφατικὴ μορφή, ποὺ ἐπέτρεψε ὅλες τὶς παραλλαγὲς τῆς Μυθολογίας τῶν ἡρώων: γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου - θεοῦ στὶς ἀμέτρητες παραλλαγές της καὶ στὶς ἀμέτρητες ἱστορίες. Ἡ προϋπόθεση τῆς ἱστορίας τῶν ἡρώων θὰ ἦταν τότε αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐπίσης ἱκανὸς καὶ μέσα στοὺς δεσμοὺς τῆς φυλῆς καὶ τῆς οἰκογενείας νὰ ἔχη ἐπίγνωση γιὰ τὸ μοναδικό, ποὺ μέσα κεῖ δὲν φανερώνεται. Ἡ προέλευση τοῦ μοναδικοῦ, τὸ πρωταρχικὸ μιᾶς οὐσίας ποὺ ἀπὸ τὴ μάνα του σὰν καταπληκτικὸ νέο καὶ μέχρι τότε ἀνύπαρκτο ἦρθε στὸν κόσμο, ἡ ἀμεσότητα μιᾶς εἰσβολῆς στὸν κόσμο, ποὺ ἐπακόλουθό της εἶχε μιὰ μοναδικὴ ζωή, παρουσιάζεται στὴν ἱστορία τῶν ἡρώων σὰν καταγωγὴ ἀπὸ τοὺς θεούς. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ μιλᾶμε στὴ γλώσσα τῆς φιλοσοφίας σὰν γιὰ μιὰ ἀποκάλυψη τοῦ εἶναι στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ προσθέταμε

πὼς ὅλες οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ εἶναι φάνηκαν σὲ μορφές, ὅπου τὶς βρίσκουμε τόσο στὴν ἱστορία, ὅσο ἐπίσης στὴ μυθολογία, στὴν ὁποία εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀντικείμενό μας. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ χριστιανική του σημασία ἐκλέγω τὴν ἔκφραση «θεάνθρωπος», μὲ βάση τὸ ἑλληνικὸ εὕρημα, ποὺ τὸ νόημά του δὲν εἶναι ἡ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ βέβαια ἕνα ὑψηλὸ νόημα γι' αὐτὸν ποὺ ζητάει σ' ὅλη τὴν ἱστορία τῶν θρησκευμάτων τὸν ὅμοιό του. Γιὰ τὸ γενικὰ ἀνθρώπινο, ποὺ ἐννοεῖται ἐδῶ, καὶ γιὰ τὸν μεταχριστιανικὸ τρόπο ἀποδόσεως θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφερθοῦμε στὸν Carlyle:[9] «Ἡ οὐσία τοῦ εἶναι μας, τὸ μυστήριο σὲ μᾶς ποὺ ὀνομάζεται "Ἐγὼ" — ἔχουμε λόγια γι' αὐτό; — εἶναι τ' οὐρανοῦ τὸ ὕψιστο ε ἶ ν α ι καὶ ἀποκαλύπτεται στὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ τὸ σῶμα, αὐτὲς οἱ δυνατότητες, αὐτή μας ἡ ζωή, δὲν εἶναι στὸ σύνολό της ἕνα ἔνδυμα γιὰ κεῖνο τὸ ἄρρητο κι ἀκατανόμαστο; "Ἕνας ναὸς ὑπάρχει στὸν κόσμο" λέει ὁ εὐσεβὴς Novalis "κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Δὲν ὑπάρχει κάτι ἁγιότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑψηλὴ μορφή. Ὁ σεβασμὸς μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο εἶναι τιμὴ σ' αὐτὴ τὴν ἀποκάλυψη στὴ σάρκα. Ὅταν κανεὶς ἐγγίζη ἕνα ἀνθρώπινο σῶμα, ψαύει τὸν οὐρανό!" Αὐτὸ ἠχεῖ πολὺ σὰν λεκτικό· δὲν εἶναι ὅμως. Ἂν τὸ σκεφτοῦμε καλά, θὰ δοῦμε πὼς εἰπώθηκε σὰν ἐπιστημονικὸ δεδομένο, σὰν ἔκφραση μὲ λόγια, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ βρεθοῦν γιὰ τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια τοῦ πράγματος. Ἐ μ ε ῖ ς εἴμαστε τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων — τὸ μεγάλο ἀνεξερεύνητο μυστήριο τοῦ θεοῦ».

Ὁ Carlyle μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θεμελίωσε τὸν ὑψηλό του σεβασμὸ στοὺς ἥρωες, ποὺ γι' αὐτὸν ἦταν ἡ βάση τοῦ χριστιανισμοῦ: ὁπωσδήποτε ἑνὸς ἀρειανισμοῦ κι ἑπομένως ἑνὸς χριστιανισμοῦ ὄχι τελείως ξένου στὴν ἀρχαιότητα, ἑνὸς σεβασμοῦ στοὺς ἥρωες. Θὰ πρέπη ν' ἀκούσουμε τὰ ἴδια του τὰ λόγια: ὁ ἥρωας προξενεῖ θαυμασμό, ὑποταγή, δύναμη, ἀνεξαρτησία γιὰ μιὰ εὐγενικὴ κι ὅμοια μὲ τὸ θεὸ Μορφή, ποὺ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Δὲν εἶναι αὐτὸ ὁ πυρήνας κι αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ; Ὁ μέγιστος ἀπ' ὅλους τοὺς ἥρωες εἶναι Ἕνας — ποὺ δὲν τὸν ὀνομάζουμε!» Οἱ ἱστορίες τῶν ἡρώων τῶν Ἑλλήνων εἶναι τόσο λίγο ὑπερβολικές, ὅσο καὶ ἡ λατρεία τῶν ἡρώων τους. Οἱ ἱστορίες αὐτὲς εἶναι καταπληκτικὰ πραγματικὲς καὶ καθόλου ἠθικὰ ἰδεαλιστικές, ὅταν παριστάνουν τὶς ἀνθρώπινες ἰδιότητες τῶν ἡρώων τους. Ὁ Karlyle ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸν ἀντίποδα γι' αὐτό. Ἡ ἑλληνικὴ ἡρωικὴ Μυθολογία ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἀρχὲς τῶν πόλεων, τῶν εἰκογενειῶν, τῶν φυλῶν — καὶ μαζὶ ἀσχολεῖται μὲ τοὺς «θεανθρώπους»: μ' αὐτὸ καθορίζεται τὸ

ἰδιάζον ὕψος της. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δύο θέματα οἱ ἱστορίες γιὰ τὶς οἰκονομικὲς καὶ τεχνικὲς ἐφευρέσεις καὶ τὰ οἰκονομικὰ καὶ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα παίζουν ἕνα μικρότερο ρόλο. Ἡ καθιέρωση ἀπὸ τοὺς ἐθνολόγους τοῦ ὅρου «ἥρωας τοῦ πολιτισμοῦ» ἀνήκει σὲ ἄλλου εἴδους μυθολογίες παρὰ στὴν ἑλληνική. Θὰ ἦταν αὐθαίρετο νὰ τὸν εἰσαγάγουμε στὴν ἑλληνικὴ Μυθολογία. Ἕνας «πολιτιστικὸς ἥρωας» θὰ ἦταν περιορισμένος σὲ μιὰ λειτουργία, καὶ τὸ ἀνθρώπινο τῶν ἡρώων τῶν Ἑλλήνων δὲν δέχεται ἀκριβῶς μιὰ τέτοια μείωση. Ὁ Ἡρακλῆς θὰ ἦταν, ἂν ἤθελε κανεὶς σ' αὐτὸν νὰ τονίση τὸν «ἥρωα τοῦ πολιτισμοῦ», τὸ πολὺ ἕνας ἥρωας τῶν κυνηγῶν, ἕνας ἐχθρὸς τῶν ἄγριων θηρίων, ἕνας Ὠρίων. Ἀλλὰ ὁ Ἡρακλῆς ἦταν περισσότερο ἀπ' αὐτὸ μονάχα. Ἡ ἀνάλυση τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους ἀποδείχνει ἀκριβῶς κάτι ἄλλο. Μονάχα ἡ κατοπινότερη ἑρμηνεία του πάει σ' αὐτὴ τὴν ἁπλούστευση. Δυὸ ἀπ' τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα ποὺ ἦσαν ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμό, τὸ σιτάρι καὶ ἡ φωτιά, ἀποδίνονται σὲ θεοὺς καὶ τιτᾶνες, στὴ Δήμητρα, στὸν Ἑρμῆ καὶ στὸν Προμηθέα. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μετάλλου ἀποδίνεται σὲ θεούς, ὅπως εἶναι ὁ Ἥφαιστος, καὶ στὰ ξεφυτρωμένα ἀπὸ τὴ γῆ ὄντα, τοὺς Δακτύλους καὶ Καβείρους. Μονάχα ὁ εἰσαγωγέας τοῦ κρασιοῦ εἶναι ἕνας «θεάνθρωπος», βέβαια ὁ «θεάνθρωπος» ἀνάμεσα στοὺς θεούς: ὁ Διόνυσος.

Ἡ ἑλληνικὴ Μυθολογία τῶν ἡρώων εἴτε ὅταν πρόκειται γιὰ τοὺς «θεανθρώπους» εἴτε ἐπίσης γιὰ τὶς θεμελιώσεις (ἱδρύσεις), χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ οὐσιῶδες βρίσκεται σ' αὐτή, σὲ μιὰν εἰδικὴ κλιμάκωση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπινου καὶ καθόλου στὴ σπουδαιότητα μιᾶς θεμελιώσεως. Κατὰ ἕναν ἔντονο τρόπο ταυτίζεται τὸ θεῖο στοὺς Ἰνδοὺς καὶ μεγαλώνει, ὅταν οἱ ἥρωές τους ἐμφανίζουν τὸ θεό, ποὺ πῆρε ἀνθρώπινη μορφὴ μὲ ἀσυγκράτητη ἀνάπτυξη δυνάμεως. Γιὰ τὴν ἡρωικὴ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων τίποτε δὲν εἶναι χαρακτηριστικότερο ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ θεϊκὸ ἐννοεῖται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του: οἱ ἐπιφάνειές του (οἱ θεϊκὲς ἐμφανίσεις του) εἶναι τὸ φυσικότερο στὸν κόσμο. Μιὰ ἀνύψωση (ἀνάβαση) συμβαίνει στὸ ἀνθρώπινο σ' ὅλες τὶς ἐμφανίσεις του, ὄχι λιγότερο στὶς δυσκολίες τῆς μοίρας καὶ τοῦ πόνου, ποὺ ὑποφέρουν οἱ ἥρωες. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τοῦ τονισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου ἡ μυθολογία τῶν ἡρώων ἀπὸ τὴν ἀρχὴ παίρνει ἕνα δρόμο ποὺ ἐκβάλλει χαρακτηριστικὰ στὴν τραγωδία. Οἱ ἱστορίες τῶν ἡρώων ὁδηγοῦν ἀπὸ τὴν ἑορταστικὴ αὐτονόητη λατρεία τῶν ἡρώων πέρα στὴν τραγικὴ σκηνή, στὸ χῶρο τῶν πάντα νέων συγκινήσεων, μέσα ἀπὸ τὴν παλιὰ ὕλη. Ἂν ἀναζητᾶμε μιὰ ἑλληνικὴ ἔκφραση γι' αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο ὑλικὸ τῆς Μυθολογίας, κάτι σὰν «Sage» ἢ «Saga» ποὺ δὲν

ὑπάρχει στὰ ἑλληνικά, φτάνουμε σ' ἐκεῖνον τὸν 'Ασκληπιάδη τοῦ Τρωίλου, ποὺ τὸν ἐξέδωκε σὲ πεζὸ στὸ τέλος τῆς τραγικῆς ποίησης καὶ ὀνόμασε τὸ βιβλίο του «Τραγωδούμενα», δηλαδὴ «ὕλη τῆς τραγωδίας». Αὐτὸ τὸν τίτλο τὸν ἀξίζουν ὅλες αὐτὲς οἱ ἱστορίες, ἀκόμα κι ἐκεῖνες ποὺ τυχαῖα δὲν τὶς ἐπεξεργάστηκαν οἱ τραγικοί. Γιατὶ ἦσαν πάντα δυνάμει τραγωδίες.

Σ' αὐτὴ τὴν ὕλη δὲν πρόκειται μονάχα γιὰ μικρὰ δράματα, τῶν ὁποίων τὸ ἀρχέτυπο σχέδιο περιέχει μιὰν ἀναγκαία ὁμάδα προσώπων, ὅπως στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν, ἀλλὰ πρόκειται στὴ βάση του γιὰ ἕνα ὁρισμένο δράμα, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὴν μοίρα τοῦ «ἀνθρωποθέου», γιὰ ἕνα δράμα σὲ ἀμέτρητες παραλλαγές. 'Εκτὸς ἀπ' αὐτὸ βρίσκονται ἕτοιμα ἄλλα πρόσωπα τοῦ δράματος, ποὺ δὲν ἐμφανίζονται, πρὸ παντὸς ἡ μητέρα τοῦ «θεανθρώπου», ποὺ τὸν συνέλαβε μ' ἕνα θεό. Ἔτσι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος ἐκείνου, ὁ ἐπίγειος πατέρας τοῦ ἥρωα, καὶ συχνὰ ἕνας ἀσύγκριτος ἀδερφός, καὶ κάποτε ἕνας δίδυμος ἀδερφός. Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανόνας τῶν βαθμῶν (σταδίων) ποὺ πρέπει νὰ περάση καὶ τῶν πραγμάτων ποὺ πρέπει νὰ κάνη, γιὰ νὰ εἶναι ἥρωας. Μοιραῖο καὶ ἐξέλιξη δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. 'Η ἀλήθεια γιὰ τὸν ἥρωα ἐκφράστηκε ἀπὸ τὸν Emerson — κι ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὸν Ρίλκε — μ' αὐτὴ τὴ φράση: «The hero is he who is immovably centred» (ὁ ἥρως εἶναι κεῖνος ποὺ ἀποτελεῖ τὸ σταθερὸ κέντρο. Αὐτὴ τὴ φράση πρέπει νὰ θυμούμαστε πάντα, ὅταν καταπιανόμαστε μὲ ἱστορίες ἡρώων. 'Η αἴγλη τοῦ θεϊκοῦ βρίσκεται στὸ «ἐν αὐτῷ» ἀκίνητο, σκιάζεται ὅμως ἀπὸ τὴ μοίρα του. Τὸ θεϊκὸ λύνει τὰ μοιραῖα ζητήματα μὲ τὴ δύναμη ἐκείνου τοῦ ἀκίνητου, τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖ ἡ λατρεία ἀκόμη καὶ στὸ θάνατό του. Εἶναι ἡ σπανιότερη ἐξαίρεση — ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ 'Ηρακλέους — ὅταν ὁ ἥρωας δὲν πέφτη στὰ χέρια τοῦ θανάτου. Τὸν ἀγγίζει ὁ θάνατος πάντα, ὁ θάνατος ἀνήκει στὴ «μορφή» του, καὶ ἡ λατρεία γεννιέται ἀπ' αὐτόν, ὅπως ἀπὸ τὴν τελευταία μοιραία φάση τῆς ζωῆς τοῦ ἥρωα: εἶναι ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν.

Λατρεία καὶ μύθο τοῦ ἥρωα περιέχουν οἱ τραγωδίες στὸ κέντρο τους. Ὄχι μονάχα σύμφωνα μὲ τὴν ὕλη της, μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς μορφῆς της καὶ τὸ νόημά της, ἀλλὰ καὶ χρονικὰ ἡ ἀττικὴ τραγωδία συνδέεται μὲ τὴ λατρεία τῶν ἡρώων καὶ τὴ μυθολογία τους. Δὲν ὑπάρχει στὸ σημεῖο αὐτὸ διακοπὴ ἢ κενό. Εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη συνέχεια τῆς πνευματικῆς δουλειᾶς, ποὺ — σχετικὰ μὲ τὴ μυθολογία τῶν ἡρώων, τὴ λατρεία τούτη τῶν ἡρώων στὴ διήγηση — ἤδη μπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ἄσκηση λατρείας. 'Η τραγωδία δὲν εἶναι λιγότερο μιὰ πράξη λατρείας ἀπὸ τὶς ἱεροτελεστίες τῆς τιμῆς τῶν

ἡρώων: μιὰ μεγάλη ἑορταστικὴ πράξη τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, γεμάτη ἀπὸ τὰ πάθη τῶν ἡρώων. Ἔτσι παραμένει ἡ ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση: ἀνήκουν, λοιπόν, οἱ ἥρωες στὸ Διόνυσο κι ὁ Διόνυσος σ' αὐτούς; Τὴ σταθερὴ σχέση στὴ λατρεία καὶ τὴ διήγηση πρὸς τιμὴ τῶν ἡρώων, καὶ τὸ δραματικὸ παιχνίδι ποὺ τὸ λέμε τραγωδία, γιὰ νὰ τιμήσουμε τὸν Διόνυσο, τὰ βρίσκομε στὴν τραγωδία καὶ τὰ ἴδια μιλᾶνε γιὰ μιὰ πλευρὰ τοῦ θεοῦ, μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς (ὁ Διόνυσος) ἀπαντάει στὴν ἐρώτησή μας. 'Ο Διόνυσος ἦταν πραγματικὰ ὁ ἥρωας ἀνάμεσα στοὺς θεούς. Οἱ γυναῖκες τῆς Ἤλιδος τὸν προσφωνοῦσαν ἔτσι: «Ἔλα, ἥρωα Διόνυσε!»[10] Ἂν ἦταν κανεὶς σίγουρος στὸ πῶς «ἥρωας» σημαίνει σ' αὐτὴ τὴν συνάρτηση τὸν «κύριο», τότε θά 'πρεπε νὰ δοθῆ προσοχὴ στὴν περίσταση, ὅτι ἡ προσφώνηση, μὲ τὴν ὁποία προσφωνοῦνται στὸν Ὅμηρο ἄνθρωποι χωρὶς νὰ ἔχουν καμιὰ ἀξίωση γιὰ λατρεία, ἐδῶ δίνεται σ' ἕνα θεὸ τὴ στιγμὴ τῆς λατρείας του. Σ' ἕνα θεό, ποὺ ἤδη μὲ τὴν ἱστορία τῆς γέννησής του εἶναι βέβαιος ὁ σύνδεσμος μὲ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο. Ἂν γεννήθηκε ἀπὸ τὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου, τὴν Περσεφόνη, ἢ ἀπὸ τὴ θηβαϊκὴ βασιλοπούλα Σεμέλη, ὅταν αὐτὴ κάηκε ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς τοῦ Διός,[11] ὁπωσδήποτε ἦταν μιὰ ὑποχθόνια γέννηση ἢ γέννηση στὸ θάνατο. Ὅπως ὁ θεραπευτὴς θεὸς 'Ασκληπιὸς σώθηκε ἀπὸ τὴ φωτιά, ὅπου καιγόταν ἡ μητέρα του Κορωνίς, ἔτσι κι ὁ Ζεὺς πῆρε τὸ Διόνυσο ἀπὸ τὴ θανατικὴ φωτιά. Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία τῆς γέννησης ἑνὸς θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά, ἑνὸς θεοῦ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ θάνατο κι ἐγγίζεται ἀπ' αὐτόν. Κι ὁ 'Ασκληπιὸς ἔπρεπε νὰ πεθάνη. 'Η γέννησή του ὅμως ἤτανε γέννηση ἄξια ἑνὸς θεοῦ τῆς θεραπείας. Καὶ ἡ Σεμέλη ἦταν ἐπίσης ἡρωίδα — ἔτσι λέγαν τὴ δική της γιορτὴ στοὺς Δελφοὺς («'Ηρωίς»), ὅπου τὴ γιόρταζαν μὲ μυστηριακὲς τελετές.[12] 'Ο Διόνυσος ἔπρεπε νὰ τὴν πάρη ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο.[13] Πέθανε ὅμως κι αὐτός.

'Η γέννηση ἑνὸς θεοῦ στὸν τάφο — καὶ χωρὶς τὸ κίνητρο τοῦ καψίματος — πρέπει νά 'ναι μιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία, ἀφοῦ εἰπώθηκε καὶ γιὰ τὸν Περσέα, τὸν ἱδρυτὴ - ἥρωα τῶν Μυκηνῶν, σὰν ἱστορία τῆς γέννησής του. 'Ο Περσεὺς γεννήθηκε σὲ μιὰ ὑπόγεια αἴθουσα, σ' ἕνα σιδερένιο θάλαμο, μέσα στὸν ὁποῖο εἶχε κλειστεῖ παντοτινὰ ἡ μάνα του, σὰν σ' ἕνα τάφο. 'Απὸ κεῖ ἡ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ ἔφτανε μέχρι τὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ. 'Η ἱστορία συμβαίνει στὸ Ἄργος, στὸ βασιλικὸ πύργο ἀπέναντι στὶς Μυκῆνες, καὶ μᾶς θυμίζει τὸν πέτρινο ταφικὸ περίβολο. Στὴν αὐλὴ τῆς μυκηναϊκῆς ἀκροπόλεως οἱ ἀρχαῖοι ἀφηγητὲς σὰν νὰ φαντάστηκαν ὅτι ἡ σιδερένια αἴθουσα ἦταν χτισμένη ἐδῶ βαθιά. 'Ο θάνατος ὅμως τοῦ Διο-

νύσου ἀποδόθηκε στὸν Περσέα. Ἀργότερα ὑποστήριζαν[14] ὅτι ὁ Περσεὺς εἶχε σκοτώσει τὸ Διόνυσο, μὲ τὸ νὰ θέλη νὰ σταματήση τὴ λατρεία του. Πέταξε τὸ θεὸ στὰ βαθιὰ νερὰ τῆς Λέρνας. Ἡ ἱστορία γιὰ τὴν ἔχθρα μεταξὺ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Περσέως θέλει ἡ ἴδια νὰ δηλώση κάτι. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ ἐξαπλωμένη πληροφορία στὰ περίχωρα τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Ἄργους, ὅτι ὁ Διόνυσος εἶχε νὰ κάμη μὲ τὸν κάτω κόσμο, τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδο νόμιζαν στὴ Λέρνα — σὲ μιὰ προϊστορικὴ πόλη κοντὰ στὶς παραπάνω πόλεις. Ὅπως στὴν Ἤλιδα, ἔτσι κι ἐδῶ ὑπῆρχε μιὰ γιορτή, στὴν ὁποία καλοῦσαν τὸ θεὸ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο. Στὴν Ἤλιδα τραγουδοῦσαν οἱ γυναῖκες καὶ ὁ ἥρωας Διόνυσος θὰ 'ρχόταν μὲ πόδια ταύρου, ὁρμητικός, στὸ ναό του. Στὴ Λέρνα λέγαν τὸ Διόνυσο: Βουγενῆ, «γιὸ τοῦ ταύρου»,[15] καὶ τὸν καλοῦσαν μὲ τρομπέτες. Αὐτὸ ἦταν μία σπάνια τελετὴ στὴν Ἑλλάδα — ἀκούγοταν σὰν νὰ προέρχοταν ἀπὸ ἕναν προηγούμενο κόσμο, ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὸν μυκηναϊκὸ — κι ἕνα ἀρνὶ βυθιζόταν στὰ βαθιὰ νερὰ γιὰ τὸν Πυλάοχο, «τὸν θυρωρό». Θυρωρὸς ἢ κλειδοκράτορας, Πυλάρτης, λεγόταν ὁ κυρίαρχος τοῦ κάτω κόσμου, ὅπως καὶ Ἅδης ἄλλωστε. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς Σεμέλης ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο, ὁ Διόνυσος κατέβηκε στὴ Λέρνα γιὰ χάρη τῆς μητέρας. Σύμφωνα μὲ τὶς ἱστορίες τοῦ Περσέως, τὸν πέταξαν ἐκεῖ κάτω. Γιὰ ποιὸν ἦταν, λοιπόν, τὸ κάλεσμα τῆς τρομπέτας, ἂν ὄχι γιὰ κεῖνον ποὺ κατοικοῦσε κεῖ καὶ περίμενε τὸ κάλεσμα γιὰ νὰ ξαναεμφανισθῆ ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς;

Ἂν τὸν φώναζαν ἥρωα, ἦταν γιατὶ ἀπόβλεπαν σ' ἕνα τέτοιο σύνδεσμο μὲ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Καὶ μ' αὐτὸ δηλωνόταν τὸ λιγότερο. Περισσότερα εἰπώθηκαν ἀπὸ τὸν φιλόσοφο Ἡράκλειτο. Ὁ Ἡράκλειτος ἔβρισκε παντοῦ παραδείγματα τοῦ Ἑνός, ποὺ ἀποκαλύπτεται μέσα στὸ ἀντίθετο (στὶς ἀντιθέσεις). Παίρνει αὐτὰ τὰ παραδείγματα καὶ δὲν τὰ φτιάχνει. Πῶς θὰ ἦσαν τότε παραδείγματα ποὺ ἀποδείχνανε κάτι; Ἀπὸ τὸν ὁρατὸ κόσμο: «Τὸ θαλασσινὸ νερὸ εἶναι τὸ καθαρότερο καὶ τὸ ἀκαθαρτότερο. Γιὰ τὰ ψάρια εἶναι πόσιμο καὶ ἡ ἴδια ἡ σωτηρία, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὄχι πόσιμο καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος»· «ὁδὸς ἄνω κάτω μία». Καὶ ἀπὸ τὸν ἀόρατο κόσμο: «Τὸ ἴδιο εἶναι ὁ Ἅδης καὶ ὁ Διόνυσος».[16] Εἶναι ἡ ἴδια πληροφορία — πληροφορία γιὰ μᾶς, ὄχι γιὰ τοὺς σύγχρονους — ποὺ παίρνουμε ἀπὸ τὰ μνημεῖα ἐπίσης, πρὸ παντὸς ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀγγειογραφία τοῦ ἀρχαϊκοῦ δασκάλου Ξενοκλέους. Ὁ Ξενοκλῆς μᾶς διηγεῖται, μὲ τὸν τρόπο του, πῶς ὁ Διόνυσος μὲ τὸν κάνθαρο στὸ χέρι ὑποδέχεται τὴν Περσεφόνη ἢ τὴν διώχνει.[17] Περισσότερα, βέβαια, φανερώνουν οἱ

ἀρχαϊκὲς ταφικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Σπάρτης,[18] τὸν τελευταῖο καιρὸ μάλιστα ἕνα μεγάλο εὕρημα ἀπὸ μικρὲς πήλινες πλάκες,[19] ποὺ μᾶς παρουσιάζουν τὴν ἴδια ταυτότητα. Ἐδῶ θρονιάζεται ὁ θεός, κρατώντας στὸ χέρι τὸν κάνθαρο, τὸ ἴδιο τὸ δοχεῖο τοῦ κρασιοῦ, ἢ τὸ ρόδι ποὺ τό 'δινε σὰν τροφὴ στὴν Περσεφόνη. Πλάι, του βρισκόταν ἡ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου. Ἄλλα σχέδια — τὸ φίδι, ὁ σκύλος, τὸ ἄλογο, μιὰ φορὰ καὶ τὸ φανταστικὸ νεανικὸ κεφάλι, τὸ θῦμα ποὺ προσφέρουν στὸ θεϊκὸ ζευγάρι μικρὲς ἀνθρώπινες μορφὲς — φανερώνουν ξεκάθαρα ὅτι αὐτός, ὁ Ἅδης καὶ ὁ Διόνυσος σ' ἕνα πρόσωπο, παριστάνει τὸν «ἥρωα». Κι ἀκόμα: Σ' ἕναν τάφο βρίσκεται τ' ὄνομα τοῦ σπαρτιάτη σοφοῦ Χείλωνος, ποὺ δείχνει ὅτι ἡ παράσταση δὲν ἐννοοῦσε ἕναν ἥρωα γενικά, ἀλλὰ τὸν θαμμένο ἐκεῖ νεκρὸ σὰν ἥρωα, σὰν Διόνυσο — κι αὐτὸ εἶναι ἡ σπουδαιότερη πληροφορία.

Ὑψηλὸς στόχος τοῦ θεομορφισμοῦ φαίνεται πὼς ἦταν στὴν Ἑλλάδα ὁ Διόνυσος. Δὲν πρόκειται γενικὰ γιὰ ἀποθέωση χωρὶς τὴ δήλωση μιᾶς ὁρισμένης μορφῆς, ἀλλὰ γιὰ ταυτότητα μ' αὐτὸ τὸ θεό, τὸ σύζυγο τῆς ὑποχθόνιας θεᾶς καὶ κυρίαρχο στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Αὐτὸ ἦταν βέβαια ἀρχικὰ μιὰ βασιλικὴ τάση, παρμένη ὄχι ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ ποίηση, ποὺ ἦταν κλειστὴ ὡς πρὸς τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο. Κατ' ἀρχὴν ὑποθέτομε ὅτι ὑπῆρχε ἐκεῖ ποὺ ὁ Διόνυσος ἦταν βασιλιὰς τοῦ κάτω κόσμου, πρὸ παντὸς στὴν Πελοπόννησο, σὲ μιὰ περιοχή, ὅπου πολὺ λιγότερο ἁπλώθηκε τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου ἀπ' ὅ,τι στὰ νησιὰ ἢ στὴν Ἀθήνα. Τὸ νόημα τῆς ἰδέας αὐτῆς δηλώνουνε καὶ τὰ λίγα ἀχνάρια ποὺ μᾶς ἄφησε. Γιὰ παράδειγμα εἶναι τὰ κλήματα, πάνω στὰ ὁποῖα οἱ Ἀθηναῖοι ἐναπόθεταν τοὺς νεκροὺς στοὺς τάφους τους.[20] Ποιὰ ἀχνάρια δὲν ἄφησε αὐτὴ ἡ συνήθεια, τῆς ὁποίας τὸ νόημα μπόρεσε εὔκολα νὰ ἐξαφανιστῆ, δηλαδὴ ἡ συνήθεια νὰ βάζουν κοντὰ στοὺς θαμμένους κρασοβάρελα! Χρωστᾶμε σ' αὐτὴ τὴ συνήθεια θησαυροὺς τῆς ἀγγειογραφίας καὶ τὶς περισσότερες γνώσεις μας γενικὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν τέχνη. Ἡ ἀρχαία ταφὴ — ἕνα εἶδος προερχόμενο ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν ἡρώων — εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο μέχρι τοὺς κατοπινότερους καιρούς. Ὅλα ἐδῶ εἶναι ὑπαινιγμοὶ καὶ ὅρκοι τῆς εὐτυχίας, ποὺ μὲ τὰ ἀναπόφευκτα, μὲ τὰ πολεμικὰ ἔργα, μόνο ὁ Διόνυσος προσφέρει: τὰ ὡραῖα καὶ ὑψηλὰ πάθη τῆς ζωῆς, ὁ Διόνυσος, ὁ μέτοχος θεὸς στὰ πάθη καὶ στὸ θάνατο. Αὐτὸς ἦταν ὁ ἥρωας ἀνάμεσα στοὺς θεούς, τὸν ὁποῖο μιμοῦνταν οἱ βασιλιάδες. Γι' αὐτὸν τραγουδοῦσαν ἕνα τραγούδι γιὰ τὸ τραγί, ποὺ σὰν ζῶο θυσίας τὸν ἀντιπροσώπευε μὲ τὸν πόνο του.[21] Τὸ τραγούδι λεγόταν τ ρ α γ ω δ ί α (τὸ τραγούδι ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ τράγου) κι ἐδῶ ἀκριβῶς,

στὴν τραγωδία, ἀπὸ σπουδαίους πάντα τραγωδοὺς ποιητὲς τοῦ προσφερόταν τὸ πάθος τῶν ἡρώων.

Ὁ μύθος του, ποὺ ἀρχικὰ περιλάμβανε τὴ μοίρα ὅλων τῶν πραγμάτων—τῶν φυτῶν, ζώων καὶ ἀνθρώπων—πῆρε στὶς θηβαϊκὲς ἱστορίες τῆς γέννησης τοῦ θεοῦ στοιχεῖα, ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν μύθο γιὰ τὸν «θεάνθρωπο». Ἡ προσωνυμία του «βουγενὴς» στὴ Λέρνα ἀναφερόταν στὴν καταγωγή του ἀπὸ θεότητες σὲ μορφὴ ζώου. Ἡ θηβαϊκή του μητέρα, ἡ Σεμέλη, ἔχει ἐπίσης κι ἕνα ὄνομα ποὺ στὴ Φρυγία χαρακτήριζε τὴ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου.[22] Τώρα ὅμως εἶναι μονάχα μιὰ βασιλοπούλα, ἡ διαλεγμένη νύφη τοῦ θεοῦ - βασιλιᾶ. Δὲν τὴν ἀδικεῖ κανείς, ἂν τὴ βλέπη σὰν γήινο κορίτσι.[23] Ἡ Σεμέλη ἀνήκει στὴ μεγάλη σειρὰ τῶν ἀγαπημένων ἀπὸ τοὺς θεοὺς μητέρων τῶν ἡρώων, οἱ ὁποῖες κατέχουν πέρα κεῖ στὸν ἄλλο κόσμο, ὅπως μᾶς λέει ἡ Ὀδύσσεια, τὴν εὐγενέστερη θέση. Ἡ γενεαλογικὴ ποίηση τὶς ἀνάφερε ἰδιαίτερα καὶ τὶς ἐξυμνοῦσε τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, «ἢ σὰν αὐτή!» — ἔτσι ἄρχιζε ἡ ἐξύμνηση τῆς καθεμιᾶς κι αὐτὸ ἔγινε ἕνα ποιητικὸ εἶδος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνάντηση μὲ τὴν ἴδια του τὴ μητέρα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἤθελε κυρίως νὰ μιλήση γι' αὐτές. Ὅταν σωπαίνη γιὰ τὴ Σεμέλη, αὐτὴ ἡ σιωπὴ εἶναι βαρυσήμαντη καὶ ἔχει δυὸ ἀντίθετες ἑρμηνεῖες. Ἢ ὁ ποιητὴς ἀγνόησε τόσο τὸ θεό, ὅσο καὶ τὴ μητέρα τοῦ θεοῦ, ἢ μὲ τὴ σιωπή του δείνει ἰσχὺ σ' ἐκείνη τὴ διήγηση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Διόνυσος δὲν ἄφησε τὴ Σέμελη πολὺν καιρὸ στὸν κάτω κόσμο. Σύμφωνα μὲ μιὰ θηβαϊκὴ ἱερὴ ἱστορία, συνέλαβε κι ἐγέννησε τὸ θεὸ σὰν θνητή, στὸ σπίτι τοῦ πατέρα της, καὶ σὰν θνήσκουσα μητέρα πάνω στὴ γέννα. Ἔτσι ἔφτασε ὁ μύθος τῶν θεῶν στὸ παλάτι τοῦ Κάδμου σὰν μύθος τῶν ἡρώων. Ἐδῶ ἐμφανίστηκε καθαρὰ ἡ θεότητα καὶ θνητότητα ἑνωμένη τοῦ «θεανθρώπου» γιὰ μιὰ στιγμή, στὴ μορφὴ τοῦ Διονύσου, στὸ γιὸ μιᾶς θνητῆς γυναίκας.

Ἔτσι ἦσαν γενικὰ οἱ ἱστορίες τῶν Ἡρώων. Ἕνα ὂν γεννιόταν θεϊκῆς προελεύσεως, ὄχι ὅμως στὸ θάνατο, ὅπως ὁ γιὸς τῆς Σεμέλης, τελικὰ βέβαια στὸ θάνατο, στὸν κάτω κόσμο, γιὰ νὰ ἐνεργῆ ἔτσι κατόπιν ἀπὸ τὸν τάφο καὶ νὰ δέχεται στὸν τάφο τὶς τιμές του. Οἱ ἱστορίες τῶν ἡρώων, ποὺ τὶς θεωροῦμε σὰ μιὰ λατρεία ἡρώων συνδεμένη μὲ τὴ μυθολογία, ὁδηγεῖ ἀβίαστα καὶ μὲ συνέπεια στὴν ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας. Τίποτα δὲν ταίριαζε περισσότερο στὸ Διόνυσο, ὅσο ἡ μοίρα ἑνὸς ἥρωα, ποὺ μὲ τὰ πάθη καὶ τὸ θάνατο πέρασε στὴ λατρεία. Ἡ λύση τοῦ παλιοῦ προβλήματος γίνεται αὐτονόητη ἀπὸ τὴν ἐκτιθέμενη ἐδῶ θεώρηση καὶ σύγχρονα βεβαιώνει τὴν ὀρθότητά της. Ἡ θεώρηση κερδήθηκε ἀπὸ τὴν παράδοση. Ἡ παράδοση πρέπει νὰ ἐκτεθῆ μὲ τὶς λεπτομέρειές

της κι ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ γίνη μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας. Ὄχι μόνο μὲ τὴν ἱστορία τῆς γέννησης τοῦ Διονύσου ἔφτανε ὁ μύθος τῶν θεῶν στὸ παλάτι τοῦ Κάδμου, στὸ μύθο τῶν ἡρώων, ἀλλ' ἐπίσης μὲ τὴ διήγηση γι' αὐτὸ τὸ θεϊκὸ ζευγάρι. Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία δὲν εἶχαν στὴν Ἑλλάδα λατρεία ἡρώων κι ἡ ἱστορία τους εἶναι φτωχὴ σ' ἀνθρώπινες ἰδιότητες. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπη ἀπὸ πρῶτα νὰ μάθουμε ποιοὶ πραγματικὰ ἦσαν.

Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία θεωροῦνταν σὰν ἥρωας καὶ ἡρωίδα, τῶν ὁποίων ὅμως οἱ τάφοι δὲν βρίσκονταν ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ στὴ μακρινὴ Ἰλλυρία. Ἡ διήγηση γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή τους στὴ χώρα τῶν μακάρων ὀφειλόταν ἀκριβῶς στὸ ὅτι στὴν Ἑλλάδα δὲν τιμοῦσαν πουθενὰ τοὺς τάφους τους σὰν τάφους ἡρώων. Ἡ μεταμορφωσή τους σὲ φίδια θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἡ συνηθέστερη μορφὴ τῆς ἐπιβίωσης στὴ λατρεία γιὰ ἕναν ἥρωα καὶ μιὰ ἡρωίδα. Ἢ ὅμως — αὐτὴ ἦταν ἡ ἄλλη δυνατότητα — μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ συνδέονταν πιὸ πολὺ μὲ τὰ ὑποχθόνια. Κι αὐτὸ πραγματικὰ συμβαίνει. Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχη λατρεία ἡρώων, πάντως τοὺς τιμοῦσαν μὲ τὴ λατρεία ἑνὸς ὑποχθόνιου ζευγαριοῦ, μ' ἕναν πιὸ πολὺ ἑορταστικὸ τρόπο. Στὸ κέντρο τῆς λατρείας ἦταν ὁ γάμος τους. Αὐτὸς ὁ γάμος γιορταζόταν στὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης. Ὁ ἄλλος τόπος τῶν ἴδιων μυστηρίων ἦταν ἡ Θήβα, καὶ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ξεχωρίσουμε πόσο πολὺ ἡ λατρεία τούτη στὸ θηβαϊκὸ χῶρο ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη καὶ κατὰ πόσο τὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης, ποὺ μαρτυροῦνται ἀπὸ σχετικὰ μόνο νέα χτίσματα, διαμορφώθηκαν ἀπὸ τὴ Θήβα. Τρία ἀπὸ τὰ πιὸ παράξενα ὀνόματα τῶν μυστηριακῶν θεῶν — Ἀξίερος, Ἀξιόκερσος, Ἀξιόκερσα — εἶναι ἑλληνικά· τὸ τέταρτο, Κάδμιλος ἢ Κάσμιλος, εἶναι ὑποκοριστικὴ μορφὴ τοῦ Κάδμου. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ μάρτυρες, στοὺς ὁποίους βασίζεται ἡ πολὺ σύντομη πηγή μας,[24] εἶναι ὁ ἱστορικὸς Διονυσόδωρος, πιθανότατα ὁ Βοιωτός, ποὺ μποροῦσε νὰ μᾶς πληροφορήση γιὰ τὰ θηβαϊκὰ ὀνόματα τῶν θεῶν. Στὴ Θήβα μετάγραφαν τὸ θεϊκὸ ζευγάρι τῶν μυστηρίων σὰν Ἀξιόκερσο καὶ Ἀξιόκερσα, ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς «ἄξιους τοῦ γάμου,»[25] καὶ μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἐννοοῦσαν τὸν Ἄδη καὶ τὴν Περσεφόνη. Μὲ μιὰ γιορτὴ γάμου σχετίζονται μερικὰ βάζα, ποὺ βρέθηκαν στὸ θηβαϊκὸ ἱερὸ τῶν μυστηρίων. Καὶ δὲν πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι σ' ἐκεῖνο τὸ Καβείριον ὁ γάμος θὰ γιορταζόταν διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι στὴ Σαμοθράκη, στὸ νησὶ τῶν Καβείρων. Τὸ ἱερὸ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Ἀντίθετα, στὰ ἱερὰ ἐρείπια τοῦ παλατιοῦ τοῦ Κάδμου στὴν ἀκρόπολη τῶν θηβαίων, τὴν Καδμεία, βρισκόταν μιὰ πανάρχαιη πόλη τοῦ Διονύσου-Κάδμου.[26] Δὲν ἦταν κάποιος ἄλλος ὁ ἄξιος γαμπρὸς στὴ

Θήβα, παρὰ αὐτός, ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Ἅδης σ' ἕνα πρόσωπο, ποὺ τὸν λέγανε Κάδμο στὶς ἱστορίες τῶν ἡρώων. Ἡ Ἀξιόκερσα στὰ μυστήρια δὲν ἦταν ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἁρμονία, τὴν ἄξια νύφη, ποὺ ἀλλιῶς τὴ λέγαν Περσεφόνη. Ἡ σχετικὴ ἱστορία, τὸ πῶς βρῆκε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ πῶς γιόρτασαν τὸ γάμο τους, μᾶς παραδόθηκε σὰν ἱστορία ἡρώων.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

1

ΚΑΔΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΑ

Δὲν ὑπάρχει ἄλλη πόλη στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς Μυκῆνες, ποὺ νὰ ἔχῃ συγκεντρώσει στὸ ἔδαφος καὶ στὸ περιβάλλον της τόσες πολλὲς ἱστορίες ἡρώων, ὅσο ἡ Θήβα. Καὶ κανένας ἥρωας δὲν τιμήθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, ὅσο ὁ Κάδμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πῆρε τὸ ὄνομά της ἡ Ἀκρόπολη τῶν Θηβῶν: Καδμεία. Ἀνήκει στὴν πέμπτη γενιὰ τῶν παλαιῶν βασιλιάδων, τῶν ἱδρυτῶν τῆς χώρας καὶ τοῦ γένους, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἕνωση τοῦ μεταμορφωμένου Διὸς σὲ ταῦρο καὶ τῆς ἀγελαδόμορφης Ἰοῦς.[7] Μὲ θαυμασμὸ μετρᾶ κανεὶς τὰ νήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Κάδμος ἦταν ἑνωμένος μὲ τοὺς θεούς.[8] Ὁ προπροπάππος του ἦταν ὁ Ζεύς, παππούς του ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἄρης κι ἡ Ἀφροδίτη τὰ πεθερικά του. Ἡ κόρη του Σεμέλη ἔγινε μητέρα τοῦ Διονύσου κι ἀνέβηκε μαζὶ μὲ τὸ γιό της στοὺς οὐρανούς.[9] Θεὰ ἔγινε κι ἄλλη μιὰ ἀπὸ τὶς κόρες του: ἡ Ἰνώ, ποὺ μεταβλήθηκε σὲ Λευκοθέα, ἡ «λευκὴ θεά». Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Διόνυσο, ὁ Κάδμος εἶχε ἀπὸ τὴ Λευκοθέα τὸ γιό της Παλαίμονα ἢ Μελικέρτη, ἕνα θεϊκὸ παιδί, γιὰ ἐγγόνι. Καὶ τὰ δυὸ παιδιὰ ἀνήκουν στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν.

Ὅλα αὐτὰ προσφέρουν ἕνα μεγάλο ἱστὸ ἀπὸ ἱστορίες καταγωγῆς γύρω ἀπὸ τὸν Κάδμο. Κι ἦταν τὸ ἔργο τῶν Θηβαίων γενεαλόγων, ποὺ θέλησαν νὰ ἐξασφαλίσουν σ' αὐτὸν μιὰν ἐξέχουσα θέση μέσα στὸν κυβερνώμενο ἀπὸ τὸ Δία κόσμο τῶν θεῶν. Τὸν παρουσίασαν νὰ προέρχεται ἀπὸ μιὰ γενιά, στὴν ὁποία ὁ Ζεὺς δυὸ φορὲς γιόρτασε γάμους, μεταμορφωμένος σὲ ταῦρο. Τὴν πρώτη φορὰ μὲ τὴν Ἰνώ. Αὐτὴ εἶναι, ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν Θεῶν, ἡ κόρη τοῦ ποτάμιου θεοῦ Ἰνάχου ἀπὸ τὸ Ἄργος. Ἔτσι κατάγεται κι αὐτὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ ὅπου οἱ Μυκῆνες κι οἱ ἄλλες ἰσχυρὲς ἀκροπόλεις τῆς χώρας τοῦ Ἄργους ἐπρόκειτο νὰ ὑψωθοῦν. Περιπλανώμενη μὲ μορφὴ ἀγελάδας ἔφτασε ἀπὸ τὸν πατρικὸ ποταμὸ στὸ Νεῖλο. Ἐκεῖ ἀπόκτησε ἀπὸ τὸν Δία τὸν Ἔπαφο, τὸν γενάρχη ἐκείνης τῆς γενιᾶς, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε στὴν ἱστορία τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν θυγατέρων του. Σ' αὐτὴ τὴ γενιὰ φέρνουν οἱ γενεαλόγοι καὶ τὸν Κάδμο. Ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη μιᾶς ἀγελάδας πρέπει νὰ ἦλθε στὴ Βοιωτία κι ἐκεῖ νὰ ἔχτισε τὴν ἀκρόπολη τῶν

Θηβῶν. Στὴν ἴδια γενιὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἀνήκει κι ἡ ὡραία Εὐρώπη, τὴν ὁποία στὴν Κρήτη ἀποπλάνησε ὁ Ζεὺς μὲ τὴ μορφὴ ταύρου κατὰ τὴ γνωστὴ παράδοση, καὶ κατὰ τὴ λιγότερο γνωστὴ παράδοση στὴ Βοιωτία.

Ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη αὐτῆς ἢ μιᾶς ἄλλης συνηθισμένης ἀγελάδας στοὺς δυὸ αὐτοὺς γάμους τοῦ ταυρόμορφου Διός, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν προϊστορία τῆς γέννησης τοῦ Διονύσου, ποὺ λατρευόταν εἴτε σὰν ταῦρος εἴτε σὰν γιὸς ταύρου, ὁ Κάδμος παρουσιάζεται σὰ βοσκός. Ἔτσι παρουσιαζόταν αὐτὸς καὶ στὶς ἱστορίες τῶν Τιτάνων.[10] Τότε δὲν εἶχε ἀκόμα ἐξασφαλιστῆ ἡ κυριαρχία τοῦ Διὸς στὸν κόσμο τῶν θεῶν. Ὁ δράκος Τυφωεὺς τοῦ εἶχε κόψει τὶς χορδὲς καὶ τὶς εἶχε κρύψει σὲ μιὰ σπηλιά. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία παίρνει μέρος καὶ ὁ Κάδμος σὰν βοσκόπουλο, ποὺ μὲ τὴ φλογέρα του καταμάγεψε τὸ δράκο. Ἔτσι μπόρεσε καὶ πῆρε τὶς χορδὲς καὶ τὶς ἔδωσε πίσω στὸ Δία. Αὐτὰ συνέβησαν στὴν Κιλικία, στὴν ἀνατολικὴ περιοχή, ὅπου, σύμφωνα μὲ τὴ γενεαλογία τοῦ Κάδμου, ἔπρεπε νὰ βασιλεύῃ ὁ ἀδελφός του Κίλιξ. Ἕνας βουκόλος τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς στὰ ἴχνη μιᾶς ἀγελάδας, ποὺ ὁπωσδήποτε δὲν ἦταν μιὰ συνηθισμένη ἀγελάδα ἀλλὰ ἡ σύζυγος ἑνὸς θεοῦ, καὶ ποὺ ἔφερε τὰ σημάδια τοῦ φεγγαριοῦ: ἔτσι μᾶς πλησιάζει ἡ μορφὴ τοῦ Κάδμου ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ποὺ στὸ παλάτι του στὴ Θήβα ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῇ ὁ Διόνυσος. Μένει σκοτεινὸ — κρατήθηκε καλὰ μυστικὸ — ἂν ὁ ἴδιος ὁ Κάδμος ἀπόχτησε παιδὶ ἀπὸ θεά. Στὴν περιοχὴ τῶν Καβείρων, ποὺ στὴ νῆσο Σαμοθράκη ἀλλὰ καὶ στὴ Θήβα τελοῦσαν τὴ μυστικὴ λατρεία τους, ὀνομαζόταν ἕνας ἀπὸ τοὺς θεοὺς Καδμίλος, ὁ μικρὸς Κάδμος. Κανένας ἄλλος δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἱερὴ ἱστορία τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης[11] παρὰ ὁ Ἑρμῆς, στὴ μορφὴ ποὺ τοῦ 'διναν συχνὰ οἱ Ἀθηναῖοι: τοῦ ἰθυφαλλικοῦ Ἑρμοῦ. Γιατί νὰ ὀνομάζουν αὐτὸν τὸν Ἑρμῆ ὁ «μικρὸς Κάδμος», ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ θεῖος γιὸς τοῦ Κάδμου; Ἀργότερα ἔγινε γνωστὸ γιὰ τὴ στενώτερη σχέση τοῦ ἀγγελιοφόρου τῶν θεῶν μὲ τὸν πρῶτο βασιλιὰ τῶν Θηβῶν. Ἀπὸ τότε βέβαια λεγόταν ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἦταν ἀφοσιωμένος στὸν Κάδμο, ὅπως στὸν Ὑάκινθο ὁ Ἀπόλλων.[12]

Κάμποσες χῶρες περιλάμβανε ἡ ἱστορία γιὰ τὶς περιπλανήσεις τοῦ Κάδμου. Ὁ Ἀγήνωρ, ποὺ θεωρεῖται πατέρας του, ἕνας θεῖος τῆς Ἰοῦς, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του «ὁδηγὸς ἀνδρῶν», βασίλευε στὴ Φοινίκη.[13] Οἱ γιοί του ὀνομάζονταν Κάδμος, Φοῖνιξ, Κίλιξ, καὶ ἡ κόρη του Εὐρώπη. Σύμφωνα μὲ παλιότερες διηγήσεις, ἦταν αὐτὴ μᾶλλον ἡ κόρη τοῦ Φοίνικος[14] καὶ ὁ Κάδμος ἴσως καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ἀδελφός της. Μετὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Εὐρώπης ἔστειλε ὁ πατέρας τοὺς γιούς του, γιὰ νὰ ἀναζητήσουν τὴν ἁρπαγμένη. Δὲν ἔπρεπε μὲ κανένα τρόπο νὰ ἐπιστρέψουν, ἂν δὲν ἔβρισκαν τὴν ἀδερφή τους. Ἔτσι ἄρχισαν οἱ περιπλανήσεις τοῦ Κάδμου. Ἦταν ὁ μόνος κι ὁ μοναδικὸς ποὺ πῆρε τὴν ἀναζήτηση στὰ σοβαρά. Γιὰ τὸν Κίλικα λέγεται ὅτι γύρισε πίσω, γιὰ νὰ βασιλεύσῃ στὴν Κιλικία, σὲ μιὰ γειτονικὴ χώρα τῆς Φοινίκης, στὴν ὁποία ὁ Φοῖνιξ ἔδωσε τὸ ὄνομά του.

Ὁ Κάδμος περιπλανήθηκε κι ἔφθασε στὴ χώρα τῶν Θρακῶν. Γι' αὐτὲς κυρίως τὶς περιπλανήσεις του διηγοῦνται στὴ νῆσο Σαμοθράκη, ὅπου μιλοῦν τὴν ἴδια γλώσσα ὅπως καὶ στὴ Θράκη. Μερικοὶ λὲν πὼς ἐδῶ σταμάτησε τὶς ἀναζητήσεις του γιὰ τὴν Εὐρώπη, κι ἄλλοι πὼς βρῆκε μιὰν ἄλλη Εὐρώπη.[15] Τὸ πῶς μπορεῖ τοῦτο νὰ ἐξηγηθῆ, δὲν λέγεται. Πάντως, στὶς θρακικὲς διηγήσεις δὲν ἀναγνωρίζει κανεὶς τὸν Κάδμο σὰν μοναχικὸ περιπλανώμενο. Θὰ πρέπη νὰ πῆρε τὴ μητέρα του στὶς ἀναζητήσεις του. Αὐτὴ ὀνομαζόταν μὲ τὸ σεληνιακὸ ὄνομα Τηλεφάεσσα ἢ Τηλέφη, αὐτὴ ποὺ «λάμπει ἀπὸ μακριά», ἢ Ἀργιόπη, ἡ γυναίκα μὲ τὸ «ἄσπρο πρόσωπο». Ἐδῶ παρουσιάζεται ἕνας ἄλλος ἀδερφὸς τοῦ Κάδμου: ὁ Θάσος, ποὺ ἔδωσε τ' ὄνομά του στὴ γειτονικὴ νῆσο τῆς Σαμοθράκης.[16] Εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς μητέρας μὲ τοὺς δυὸ γιούς, ποὺ παρουσιάζεται σ' αὐτὲς τὶς διηγήσεις, σὰν νὰ πλανιέται πάνω ἀπὸ τὶς ἀκτὲς καὶ τὰ νησιὰ τοῦ θρακικοῦ πελάγους.

Στὴ Σαμοθράκη εἶχαν οἱ τρεῖς τους κι ἄλλα ὀνόματα.[17] Ἡ μητέρα ὀνομαζόταν ἐκεῖ Ἠλέκτρα ἢ Ἠλεκτρυόνη, οἱ γιοί της εἶχανε τὰ ὀνόματα Δάρδανος καὶ Ἠετίων ἢ Ἰασίων. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν παρουσιαζόταν ὅμως καὶ σὰν μιὰ τρίτη μορφὴ ὄχι μόνον ἡ μητέρα. Εἶχανε μιὰν ἀδελφή. Γιατί, ὅπως ἡ Τηλεφάεσσα εἶχε τὴν Εὐρώπη, ἔτσι καὶ ἡ Ἠλέκτρα εἶχε μιὰ κόρη. Αὐτὴ ἡ κόρη ἦταν ἡ Ἁρμονία, ποὺ ἦταν προορισμένη γιὰ γυναίκα τοῦ Κάδμου. Σύμφωνα μὲ παραδόσεις τῆς Σαμοθράκης γεννήθηκε ἀπὸ τὸ Δία. Καὶ ὅπως ὁ Ζεὺς ἅρπαξε τὴν Εὐρώπη, ἔτσι κι ὁ Κάδμος ἅρπαξε τὴν Ἁρμονία. Ἴσως γι' αὐτὸ νὰ λένε ὅτι στὴ Σαμοθράκη βρῆκε αὐτὸς μιὰ δεύτερη Εὐρώπη. Ἡ Ἠλέκτρα ἀναζητοῦσε τὴν κόρη της, ὅπως ἡ Δήμητρα τὴν Περσεφόνη κι ὅπως ἡ Τηλεφάεσσα, μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Κάδμου, ἀναζητοῦσε τὴν Εὐρώπη. Ὁ Κάδμος στὸ μεταξύ, ποὺ ἔψαχνε γιὰ τὴν ἀδελφή του, βρῆκε στὴ Σαμοθράκη σύζυγο.

Πιστεύτηκε ἐπίσης ὅτι ὁ πρῶτος γάμος στὴ γῆ, στὸν ὁποῖο παρευρέθηκαν οἱ θεοὶ κι ἔφεραν τὰ δῶρα τους, γιορτάστηκε ἐδῶ, στὸ νησὶ τῶν μυστηρίων.[18] Διηγοῦνταν ἐπίσης πὼς ἄρχισε ἡ ἀγάπη.[19] Ὁ Κάδμος μυήθηκε στὰ Μυστήρια καὶ παρατήρησε στὴ γιορτὴ με-

ταξὺ τῶν παρθένων τὴν Ἁρμονία. Μιὰ ὡραία, ἀλλὰ βέβαια ὄχι καμιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία, τὸ πρότυπο, ἂν ὄχι ἡ ἀπομίμηση, μιᾶς ἀκόμη γνωστότερης ἱστορίας: ἔτσι εἶδε ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας στὰ σαμοθρακικὰ μυστήρια γιὰ πρώτη φορὰ τὴ νεαρὴ Ὀλυμπιάδα, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνη ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴ Ἁρμονία, στὴ Σαμοθράκη, ὁ Κάδμος ὑπάκουσε στὸ χρησμὸ τῶν Δελφῶν, ποὺ τὸν ἔστελνε νὰ ἐκπληρώση τὸ ἔργο του σὰν ἱδρυτὴς στὴ Βοιωτία.[20]

Διηγοῦνταν ἐπίσης[21] — κι ἔτσι φτάνουμε στὴ συνέχεια τῆς διηγήσεώς μας, στὴν ὁποία ἡ Θράκη δὲν ἔπαιξε κανένα ἢ τουλάχιστο κανένα μεγάλο ρόλο — ὅτι ὁ Κάδμος στὶς περιπλανήσεις του δὲν συνοδευόταν ἀπὸ τὴ μητέρα του[22] ἀλλὰ ἀπὸ ὁπλισμένους συντρόφους.[23] Μὲ τοὺς συντρόφους του πέρασε τὶς χῶρες καὶ ρώτησε κατὰ τὸ ταξίδι τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἡ ἀπάντηση μᾶς παραδόθηκε σὲ στίχους. Πρέπει νὰ ἦταν περίπου ἔτσι:[24] «Σκέψου τὰ λόγια μου, γιὲ τοῦ Ἀγήνορος, Κάδμε! Ἀφοῦ σηκωθῆς πρωὶ - πρωί, νὰ φύγης ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ Μαντείου. Ντυμένος ὅπως πάντα καὶ ὁπλισμένος μόνο μὲ ξίφος κυνηγιοῦ, πάρε τὸ δρόμο μέσα ἀπὸ τὸ λαὸ τῶν Φλεγύων καὶ μέσα ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Φωκίδος, μέχρι νὰ φτάσης στὸ βοσκὸ καὶ στὸ κοπάδι ἀπὸ ἀγελάδες τοῦ Πελάγοντος, ποὺ γεννήθηκε γιὰ νὰ πεθάνη. Σὰ φτάσης ἐκεῖ, ἀκολούθησε ἀπὸ τὶς ἀγελάδες ποὺ μουγκρίζουν ἐκείνη ποὺ στὰ δυὸ πλευρά της ἔχει τὸ ἄσπρο σημάδι τοῦ ὁλόγιομου φεγγαριοῦ. Αὐτὴ νἄχης γιὰ ὁδηγὸ στὸ μονοπάτι ποὺ ἀνοίγεται μπροστά. Ἀκόμα ἕνα σημάδι θὰ σοῦ φανερώσω, ποὺ πρέπει νὰ μὴν τὸ ξεχάσης: Ὅπου ἡ ἀγελάδα τὸ στολισμένο μὲ κέρατα κεφάλι της γιὰ πρώτη φορὰ θ' ἀκουμπήση πάνω στὴ γῆ, λυγίζοντας τὰ γόνατα, σ' αὐτὴ τὴ θέση πρέπει νὰ τὴ θυσιάσης στὴ μαυροντυμένη γῆ μ' ὅλους τοὺς τύπους. Τέλεια καθαρός, κι ἀφοῦ θὰ ἔχης θυσιάσει στὴ γῆ, πάνω στὸ λόφο τὸν πιὸ ψηλὸ νὰ ἱδρύσης τὴν πόλη μὲ πλατιοὺς δρόμους, ἀφοῦ ἤδη θά 'χης στείλει στὸν κάτω κόσμο τὸ φοβερὸ φύλακα τοῦ βασιλιᾶ τοῦ πολέμου. Ἔτσι θὰ εἶσαι ὀνομαστὸς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ μέλλοντος, ἔχοντας βρῆ ἀθάνατη σύζυγο, εὐτυχισμένε Κάδμε!»

Δὲν θὰ πρέπη κανεὶς νὰ ἰσχυριστῆ ὅτι αὐτὸς ὁ χρησμὸς εἶναι πολὺ παλιός. Οἱ στίχοι του ὅμως θὰ βασίστηκαν ἀσφαλῶς σὲ κάποια παλιὰ διήγηση. Ὁ Κάδμος βρῆκε τὴν ἀγελάδα μὲ τὰ σημάδια τοῦ φεγγαριοῦ, ποὺ ζητοῦσε, κοντὰ στὸν γεννημένο ἀπὸ πηλὸ βοσκὸ — γιατὶ τὸ ὄνομα Πελάγων τὸ καταλαβαίνει κανεὶς σὰν «πηλόγονος»[24α] — καὶ τὴν ἀγόρασε ἀπ' αὐτόν. Ἔτσι ἡ χώρα, ὅπου ἡ ἀγελάδα τὸν ὁδήγησε,[25] ὀνομάστηκε «ἀγελαδοχώρα», Βοιωτία.[26] Τὸ ζῶο περιπλανήθηκε σ' ὅλη τὴ χώρα κι ἐκεῖ ὅπου ἀπὸ τὴν κούραση

ἔπεσε, ξάπλωσε στὸ δεξὶ πλευρό. Κι αὐτὸ ἦταν ἐπίσης ἕνα ἀπὸ τὰ σημάδια. Τότε προετοίμασε ὁ Κάδμος τὴ θυσία. Ἔστειλε μερικοὺς ἀπὸ τοὺς συντρόφους του νὰ βροῦν μιὰ πηγή, γιατὶ τὸ νερὸ ἦταν ἀπαραίτητο στὴ θυσία.[27] Αὐτοὶ ὅμως δὲν γύρισαν πίσω. Τοὺς σκότωσε ὁ δράκος ποὺ φύλαγε τὴν πηγή. Ἡ πηγὴ βρισκόταν ἐκεῖ κοντὰ κι ὀνομαζόταν Ἀρεία, πηγὴ τοῦ Ἄρεως. Ἕνα φοβερὸ φίδι κατοικοῦσε κεῖ σὲ μιὰ σπηλιά. Αὐτὸ ἦταν ἕνα βλαστάρι τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου,[28] στὸν ὁποῖο ἀνῆκε ὁ λόφος, ὅπου σὲ λίγο ἐπρόκειτο νὰ ὑψωθῆ ἡ Καδμεία, ἡ Ἀκρόπολη τῶν μελλοντικῶν Θηβῶν. Ὁ Κάδμος λοιπὸν βρέθηκε μπροστὰ σ' ἔργο, ποὺ μόνος αὐτὸς ἔπρεπε νὰ φέρη σὲ πέρας, κι ἂς ἐρχόταν πραγματικὰ ἀπὸ μακριά, ἢ — ὅπως μερικοὶ ξέρανε[29] — ἤτανε γιὸς ἑνὸς γηγενοῦς ἀρχέγονου ἀνθρώπου, τοῦ Ὠγύγου, ποὺ ξεπήδησε μέσα ἀπ' τὴ γῆ,[30] στὸν ὁποῖο τότε οἱ γενεαλόγοι δώσανε σὰν πατέρα τὸν τοπικὸ ἥρωα Βοιωτό.[31] Πατοῦσε σ' ἕνα χῶμα ἀπ' τὸ ὁποῖο δὲν εἶχε ξεπηδήσει κανένας λαός, πρὶν γίνη αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς τῆς πόλεως, σὰν νὰ βρισκόταν στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, στὴν ἀρχέγονη μοναξιά. Γιατὶ μόνος του ἔπρεπε νὰ ὁλοκληρώση τὸ ἔργο του. Σὰν ἕνας θεός, σὲ μιὰ χώρα κατοικημένη μόνο ἀπὸ μερικοὺς πρωτογόνους, ἀντιμετώπισε τὸ Δράκοντα. Ἕνας πρωτόγονος ἦταν κι ὁ γεννημένος ἀπὸ πηλὸ θνητὸς Πελάγων, ποὺ κοντά του βρῆκε τὴν φεγγαρίσια ἀγελάδα, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους θνητούς, ποὺ ἡ ὕπαρξή του ἡμέρωσε τὴν ἐρημιὰ τοῦ πρωτογονισμοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν μεταβάλη οὐσιαστικά. Σὰν ἕνα μοναχικὸ περιπλανώμενο, ὄχι σὰν ἥρωα περιστοιχιζόμενο ἀπὸ εὐγενεῖς, παρουσιάζει τὸν Κάδμο ὁ δελφικὸς χρησμός, ὁπλισμένο μόνο μ' ἕνα ἀκόντιο.

Τὸν ἄθλο του ἔκαμε ἐντελῶς σύμφωνα μὲ τὸν πρωτόγονο τρόπο, χωρὶς κανένα ὅπλο: μὲ μιὰ πέτρα ὁ Κάδμος σκότωσε τὸ φίδι.[32] Μερικοὶ ἀφηγητὲς[33] κι ἀγγειογράφοι τὸν παριστάνουν νὰ κρατᾶ ξίφος. Ὁ ἀγροῖκος ὅμως Ἀστέας ἀπὸ τὴν Ποσειδωνία τὸν ζωγράφισε γυμνό, μὲ τὸν ταξιδιωτικὸ μανδύα ριγμένο στοὺς ὤμους καὶ μὲ ἕνα μικρὸ μυτερὸ καπέλο. Δυὸ ἀκόντια κρατᾶ στὸ ἀριστερὸ χέρι, ἀλλὰ δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ: μὲ τὸ δεξὶ ρίχνει τὴν πέτρα στὸ δράκο. Οἱ πέτρες θὰ παίξουν κάποιο ρόλο στὴ συνέχεια τῆς διήγησης. Οἱ περισσότεροι ζωγράφοι καὶ ποιητές, ποὺ δὲν εἶδαν τίποτε θεϊκὸ στὸν Κάδμο, ἦταν σύμφωνοι ὅτι στὴν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου του τοῦ παραστάθηκαν θεὲς καὶ θεός. Ἡ Ἀθηνᾶ τὸν βοήθησε[34] καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ συμβουλὴ νὰ χρησιμοποιήση τὰ δόντια τοῦ δράκου γιὰ σπορά. Ἡ ἴδια μάλιστα ἔκαμε αὐτὸ γιὰ χάρη του.[35] Ἄλλοι νομίζαν πὼς ὅλα αὐτὰ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τὴ θέληση καὶ τὸ σχέδιο τοῦ Ἄρεως.[36] Κι αὐτὸ ποὺ συνέβηκε ἔπειτα ἀπὸ τὴν παράξενη

αὐτὴ ἐνέργεια δὲν εἶναι καθόλου ἐνάντιο στὸ πνεῦμα τοῦ πολεμόχαρου θεοῦ. Ἀπὸ τὴ δρακοσπορὰ ξεπετάχτηκαν ὁπλισμένοι πολεμιστές, πέντε ἢ περισσότεροι, μιὰ ὁλόκληρη ἀπειλητικὴ συντροφιὰ γιὰ τὸν μοναχικὸ Κάδμο, ποὺ τοὺς χάρισε τὴν ὕπαρξη. Δὲν τὸν πρόσεξαν ὅμως. Γιατὶ τὰ μάτια τῶν νεογέννητων ἀπὸ τὴ γῆ δὲν εἶχαν ἀνοίξει ἀκόμη. Τότε ὁ ἥρωας ἔριξε πέτρες ἐνάντιά τους κι οἱ πολεμιστὲς πίστεψαν ὅτι συνεπλάκησαν μεταξύ τους. Στὸν ἀγώνα ποὺ ξέσπασε ἀλληλοσπαράχτηκαν. Μόνο πέντε μεῖναν στὴ ζωή: ὁ Οὐδαῖος, ὁ «πρῶτος ἄνθρωπος», ὁ Χθόνιος, ὁ «ἄνθρωπος τῆς γῆς», Πέλωρ, ὁ «γίγαντας», Ὑπερήνωρ, ὁ «ὑπεράνθρωπος», καὶ Ἐχίων, ὁ «φιδάνθρωπος». Ὅλοι ὀνομάστηκαν «σπαρτοὶ» καὶ δοξάστηκαν σὰν σπορὰ μὲ τὸ χρυσὸ κράνος.[37] Ἀκόμα οἱ ἀπόγονοί τους, ἡ κυρίαρχη φυλὴ τῶν Θηβαίων, τοὺς παριστάνουν σὰν γεννημένους ἀπ' τὴ γῆ ποὺ εἶχαν ἕνα τόξο στὸ σῶμα σὰν ἐλιά.[38]

Ἔτσι δημιούργησε ὁ ἄοπλος Κάδμος τὸν πυρήνα ἑνὸς θωρακισμένου κι ἐξοπλισμένου λαοῦ. Τὸ ἱδρυτικό του ἔργο — ἡ δημιουργία ἑνὸς κόσμου πάνω στοὺς Θηβαϊκοὺς λόφους, ὅπου δὲν ἦταν πιὰ κυρίαρχος ὁ Δράκος — ὁλοκληρώθηκε μὲ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἁρμονία, τὴν κόρη τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Αὐτὸ δὲν διαφωτίζεται ἀπὸ τὸ ὄνομα Κάδμος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ ἐτυμολογήση κανεὶς τὴν ἑλληνικὴ λέξη γιὰ τὴ φυσικὴ τάξη «κόσμος», ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας Ἁρμονία καὶ ἀπὸ τὸ γάμο τὸν ἴδιο, ποὺ ἀμέσως ἐπακολούθησε. Μόνον αὐτοὶ ποὺ συνδέουν τὴν ἱστορία τῆς ἱδρύσεως τῆς πόλεως ἀπόλυτα μὲ τὸ δελφικὸ πνεῦμα, θέλαν τὸν Κάδμο νὰ ὑπηρετῆ τιμωρημένος ἀκόμη ἕνα μεγάλο χρόνο — ὀκτὼ συνηθισμένα χρόνια — στὸν Ἄρη, γιὰ νὰ ἐξιλεωθῆ, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόλλων μετὰ ἀπὸ τὸ φόνο τοῦ δράκοντα.[39] Ἡ Ἁρμονία, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομα της, ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἁρμονία, «αὐτὴ ποὺ συνδέει», μιὰ δεύτερη Ἀφροδίτη καὶ συνάμα ἡ κόρη τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου. Ἑνώθηκε μὲ τὸν Κάδμο, ὅπως καμιὰ ἄλλη θεά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη θεὰ τοῦ Ἔρωτος, ποὺ εἶχε ἑνωθῆ κάποτε μ' ἕναν ἥρωα. Μόνο ἡ ἕνωση τοῦ Διονύσου, τοῦ ἥρωα ἀνάμεσα στοὺς θεούς, μὲ τὴν Ἀριάδνη, ὅταν αὐτὴ πιὰ ὀνομαζόταν Ἀφροδίτη-Ἀριάδνη, θὰ μποροῦσε νὰ παραβληθῆ μ' αὐτὴ τὴν ἕνωση. Οἱ Σαμοθράκες ὅμως θεωροῦν σὰν γονεῖς τῆς Ἁρμονίας τὴν Ἠλέκτρα καὶ τὸν Δία καὶ ἴσως νὰ ἦταν αὐτὴ κυρίως ἡ γνώμη τῶν Θηβαίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ μία ἀπὸ τὶς ἑφτὰ πύλες τῆς πόλης ὀνομαζόταν Ἠλέκτρα.[40] Ποιός ὅμως ξέρει ἂν μὲ τὴν κόρη τοῦ Ἄτλαντος Ἠλέκτρα ἐννοοῦσαν πάλι τὴν Ἀφροδίτη καὶ μὲ τὴν Ἁρμονία ἐπίσης μιὰ νεώτερη Ἀφροδίτη; Τὰ δυὸ ὀνόματα καὶ οἱ δυὸ παραδόσεις σχετίζονται τόσο μεταξύ τους, ποὺ διηγοῦνται[41] ὅτι ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη πῆρε μαζί

του ὁ Κάδμος τὴν Ἁρμονία ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Ἠλέκτρας, γιατὶ ἡ Ἠλέκτρα εἶχε ἀναλάβει νὰ ἀναθρέψη τὴν κόρη τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὸν γνωστὸ ἔρωτά της μὲ τὸν Ἄρη.[42] Οἱ Θηβαῖοι γνώριζαν ἐπίσης μιὰν ἄλλη ἱστορία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἁρμονία γνώριζε πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τῆς παραδόθηκαν ἀπὸ βάρβαρους,[43] σὰν αὐτὲς τὶς πριγκίπισσες ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα φτασμένες ἀπὸ μακριά, ὅπως ἡ Μήδεια στὴν Κόρινθο.

Στὸ γάμο ἦλθαν οἱ θεοί,[44] ἄφησαν θεληματικὰ τὰ οὐράνια διαμερίσματα καὶ οἱ Μοῦσες τιμοῦσαν τὸ ζευγάρι μὲ τὸ τραγούδι τους:[45] μιὰ γιορτὴ σπάνια στὴν ἱστορία τῶν ἡρώων. Γιὰ δεύτερη φορὰ γιορταζόταν ἔτσι γάμος στὴ γῆ ἀπὸ τότε ποὺ ἑνώθηκαν ἡ Θέτις μὲ τὸν Πηλέα, μιὰ θεὰ μ' ἕναν ἥρωα. Ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς θὰ παρακάθησε στὸ γεῦμα κοντὰ στὸν εὐτυχισμένο Κάδμο.[46] Στὴ γαμήλια πομπὴ καθόταν τὸ ζευγάρι σὲ μιὰ θαυμάσια ἅμαξα. Μπορεῖ νὰ τὴ δῆ κανεὶς σὲ μιὰ ἀγγειογραφία: ἕνας κάπρος κι ἕνα λιοντάρι ἦταν ζεμένα στ' ἁμάξι. Τὸ ἴδιο θέλησε ἀργότερα ὁ βασιλιὰς Πελίας γιὰ τὴν κόρη του Ἄλκηστιν. Ὁ Ἀπόλλων βοήθησε τότε τὸν Ἄδμητο νὰ ζέψη τὰ ἀτίθασα ζῶα.[47] Στὴ γαμήλια ἅμαξα τῆς Ἁρμονίας, «αὐτῆς ποὺ ἑνώνει», ἄξιζε μιὰ τέτοια ἕνωση (ζέψιμο). Αὐτὸς ποὺ τὴν προκάλεσε, ὁ Ἀπόλλων, προχωροῦσε κοντὰ στ' ἁμάξι καὶ οἱ Μοῦσες τραγουδοῦσαν. Συχνὰ μᾶς εἶπαν τί τότε τραγουδοῦσαν:[48] «ὅ,τι εἶναι ὡραῖο, ἀγαπιέται γιὰ πάντα». Ὡραία ἦταν ἡ νίκη τοῦ Κάδμου καὶ πιὸ ὡραία ἡ νύφη, ἡ «βοῶπις», ξανθὴ Ἁρμονία.[49]

Γνωρίζομε ἐπίσης γιὰ τὰ γαμήλια δῶρα τοῦ Κάδμου,[50] ποὺ θὰ ἦσαν μοιραῖα στοὺς ἀπογόνους.[51] Τὸ ἕνα δῶρο ἦταν πέπλο, τὸ ἄλλο ἕνα περιδέραιο, δῶρο τῆς Ἀφροδίτης στὸν Κάδμο, ἔργο τοῦ Ἡφαίστου,[52] τὸ ἀντίστοιχο γαμήλιο δῶρο σ' ἐκεῖνο ποὺ ἡ Εὐρώπη πῆρε ἀπὸ τὸ Δία:[53] μαρτυρία κι αὐτὸ ἑνὸς ὑψηλοτάτου γάμου, ἀπ' ὅπου ὅμως δὲν πήγασε πραγματικὴ εὐτυχία. Ὅπου ὁ Διόνυσος εἶναι κοντά, εἶναι κοντὰ καὶ ἡ τραγωδία. Τέσσερεις κόρες κι ἕναν γιὸ ἀπόκτησαν ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία: ἡ Σεμέλη ἔμελλε νὰ χτυπηθῆ ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ τοῦ Διός,[54] ἡ Ἀγαύη σὲ μιὰ στιγμὴ παραφροσύνης νὰ κατασπαράξη τὸν ἴδιο της τὸ γιό,[55] ἡ Αὐτονόη νὰ μαζεύη τὰ κόκαλα τοῦ γιοῦ της Ἀκταίονος,[56] ἡ Ἰνὼ ν' ἀποτολμήση ἕνα πήδημα στὴ θάλασσα μὲ τὸ γιὸ της Παλαίμονα.[57] Μαζὶ μὲ τὴ Σεμέλη κάηκε καὶ τὸ παλάτι τοῦ Κάδμου, πρὶν αὐτὸς μὲ τὴν Ἁρμονία ἐξαφανιστῆ. Στὸ μοναδικό του γιὸ Πολύδωρο, στὸν «προικισμένο μὲ πολλὰ δῶρα», ἀπόμεινε ἡ κυριαρχία στὴ Θήβα[58] καὶ ἡ διαιώνιση τοῦ γένους μέσα ἀπὸ τὴ μοιραία γενιὰ τῶν Λαβδάκου, Λαΐου, Οἰδίποδος.

Διηγοῦνται[59] ὅτι ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία ἐγκατέλειψαν τὴ

Θήβα μ' ἕνα ἁμάξι πού τό 'σερνε μιὰ ἀγελάδα: ἕνα θεϊκὸ ζευγάρι, ποὺ δὲν ξέρει κανεὶς πότε μεταμορφώθηκε σὲ φίδια. Ἔγινε αὐτὴ ἡ θαυμαστὴ μεταμόρφωση σὲ ὑποχθόνιες θεότητες στὴ Θήβα, πρὶν ν' ἀρχίσουν τὸ ταξίδι τους γιὰ τὰ βορειοδυτικά;[60] Ἢ στοὺς Ἰλλυριούς, ποὺ τοὺς ἐξουσίαζαν καὶ τοὺς ὁδηγοῦσαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων μέχρι ποὺ ἔφτασαν στοὺς Δελφούς; Τὸ Ἰλλυρικὸν γένος τῶν Ἐγχελέων ἔχει στὰ λάβαρά του φίδια κι αὐτὴ ἡ συνήθεια ἴσως ἔχει σχέση μὲ τὴ διήγηση γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας σ' αὐτὴ τὴ φυλὴ τῆς βόρειας βαλκανικῆς χερσονήσου. Μὲ τὴ βοδάμαξά τους ἔφτασαν πιθανὸν στὴν Ἀδριατικὴ θάλασσα, ὅπου σήμερα βρίσκεται τὸ μικρὸ λιμάνι Budva, ποὺ ὀνομαζόταν τότε Βουθόη[61] ἀπὸ τὶς γοργοπόδαρες ἀγελάδες τοῦ κυριαρχικοῦ ζευγαριοῦ στοὺς Θηβαίους. Ἕνα γιὸ ἀκόμη ἀπόκτησαν αὐτοὶ ἐδῶ, αὐτὸν ποὺ ἔδωσε καὶ τὸ ὄνομά του στοὺς Ἰλλυριούς, τὸν Ἰλλυριό, γιὰ τὸν ὁποῖο διηγοῦνται[62] ὅτι ἕνα φίδι τὸν εἶχε ἀναθρέψει καὶ τοῦ εἶχε δώσει μεγάλη δύναμη.

Στοὺς Ἰλλυριοὺς βλέπει κανεὶς τοὺς τάφους τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας καὶ δυὸ φιδόμορφες πέτρες,[63] ποὺ θὰ πρέπη νὰ θυμίζουν ἐκείνους. Διηγοῦνται ἐπίσης ὅτι ἔφυγαν ἀπὸ τὴ γῆ. Ὁ Ζεὺς — ἢ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ἄλλων ποὺ θέλουν νὰ παρουσιάζουν τὸ θεὸ τοῦ πολέμου σὰ σύζυγο τῆς Ἀφροδίτης, ὁ Ἄρης[64] — τοὺς μετέφερε στὴ νῆσο τῶν Μακάρων:[65] ὄχι μόνο τὸν Κάδμο ἀλλὰ καὶ τὴν Ἁρμονία, καὶ τοὺς δυὸ μὲ μορφὴ φιδιοῦ.[66] Ὅπως τὸ γνωστὸ θεϊκὸ ζευγάρι ἀπὸ τὰ σπαρτιατικὰ ἐπιτύμβια ἢ ἀπὸ τὶς ἰωνικὲς πήλινες πινακίδες — ἕνα ζευγάρι ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸν Διόνυσο σὰν ἥρωα καὶ βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου καὶ ἀπὸ τὴ βασίλισσά του — ἔτσι κι αὐτοὶ βασιλεύουν στοὺς νεκρούς. Στοὺς ζωντανοὺς παρουσιάζεται ἕνα ζευγάρι φιδιῶν.

2
ΟΙ ΘΗΒΑΙΟΙ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ

Οἱ γάμοι τοῦ Διὸς χαρίζουν σ' αὐτὸ τὸν κόσμο Ὀμορφιά, Τάξη καὶ Μνήμη. Ὁ γάμος μὲ τὴν Εὐρυνόμη, μιὰ κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ἐπικύρωσε τὴν κυριαρχία τῆς Ὀμορφιᾶς. Γιατὶ ἀπ' αὐτὸν γεννήθηκαν οἱ Χάριτες. Ἡ ἕνωση μὲ τὴν Θέμιν, «τὸ νόμο τῆς φύσεως», μὲ μιὰ μεγάλη θεὰ ποὺ γέννησε στὸ Δία τὶς τρεῖς Ὧρες, τὶς κυράδες τῆς ὡριμότητας καὶ τῶν καταλλήλων ἐποχῶν, ἐνίσχυσε τὴν κανονικότητα ποὺ δημιουργεῖ τὴ φυσικὴ τάξη τοῦ κόσμου. Ὁ γάμος μὲ τὴ Μνημοσύνη, ποὺ τοῦ χάρισε τὶς ἐννέα Μοῦσες, αὔξησε τὴ Μνήμη γιὰ τὶς τέχνες τῶν ἐννιὰ θυγατέρων.

Ἀπὸ τὸ γάμο τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας προῆλθε ἡ κυριαρχία τοῦ Οὐρανοῦ σὲ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους, στὴν ὁποία ἕνας θεὸς καὶ μιὰ θεὰ λαβαῖναν μέρος σὰν ἀνδρόγυνο. Ὁ πρῶτος ὑποδειγματικὸς γάμος στὴ γῆ ἦταν ἐκεῖνος τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας. Στοὺς γάμους τῆς Ἁρμονίας ἦλθαν οἱ γιοὶ τοῦ Οὐρανοῦ. Μὲ παιχνίδι ἠχηρὸ ὑψώθηκαν τὰ τείχη τῆς Θήβας, μὲ τὴ λύρα τοῦ Ἀμφίονος ἱδρύθηκε ἡ πόλη ἀνάμεσα σὲ δυὸ ποτάμια.[67]

Πολλὰ ξέραν οἱ Θηβαῖοι — καὶ ὄχι αὐτοὶ μόνο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων — νὰ διηγηθοῦν γιὰ τοὺς θεϊκοὺς Διδύμους,[68] γιὰ τοὺς ὀνομαστοὺς καὶ μάλιστα ἐχθρικοὺς ἀδελφούς. Ἡ θηβαϊκὴ ἱστορία γιὰ τὴ Μελία καὶ τοὺς δυὸ ἀδελφούς της ἦταν μόλις γνωστή, πρὶν ν' ἀρχίσουν νὰ διηγοῦνται γιὰ τοὺς δίδυμους Ἀμφίονα καὶ Ζῆθο. Ἡ Μελία ἦταν — αὐτὸ φανερώνει τ' ὄνομά της — μελία νύμφη, ὅπως οἱ μητέρες καὶ οἱ ἀδελφὲς τῶν πρώτων ἀνθρώπων,[69] ἕνα πλάσμα γεννημένο ἀπὸ τὴ γῆ.[70] Ἦταν ὅμως ἐπίσης ἡ θεὰ μιᾶς πηγῆς καὶ νομιζόταν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ.[71] Εἶχε δύο ἀδελφούς: τὸν Ἰσμηνό, ὅπως ὀνομαζόταν ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ ποταμοὺς τῆς Θήβας, καὶ τὸν Κάαιθο ἢ Κάανθο — ἕνα πολὺ παλιὸ ὄνομα, ποὺ τὴ σωστή του μορφὴ δὲν γνωρίζουν πιὰ — δύο γιοὺς τοῦ Ὠκεανοῦ. Μ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἦλθε ἡ ἀδελφοκτονία στὸν κόσμο. Γιατὶ φιλονείκησαν γιὰ τὴν ἀδελφή τους.[72] Ὁ Ἰσμηνὸς φαίνεται ὅτι προτιμήθηκε,[73] γι' αὐτὸ τὸν σκότωσε ὁ ἀδελφός του. Διηγοῦνται ἐπίσης καὶ ἔτσι τὴν ἱστορία αὐτή:[74] Ὁ Ἀπόλλων, ποὺ ἔχει τὸ παρωνύμιο Ἰσμήνιος, ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀποπλάνησε τὴ Μελία. Ὁ Κάανθος πῆρε ἐντολὴ ἀπὸ τὸν πατέρα του, ὅπως ὁ Κάδμος, νὰ βρῆ τὴν ἀδελφή του. Ὅταν τὴ βρῆκε στὴν κατοχὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, τότε πυρπόλησε τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ Ἰσμήνιον. Ἡ Μελία γέννησε τὸν Τήνερο, αὐτὸν ποὺ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔγινε γνωστὸ τὸ μέρος ὅπου ὑψώθηκε ἀπὸ τοὺς Θηβαίους τὸ ἱερὸ τῶν Καβείρων. Μιὰ παρόμοια τριάδα ἦταν αὐτὴ ποὺ συναντᾶμε στὸ νησὶ τῶν Καβείρων, τὴ Σαμοθράκη: δυὸ ἀδελφοὶ ποὺ μάλωναν γιὰ μιὰν ἀδελφή, γιὰ τὴ μελία, τὴ νύμφη, τὴν ἀρχέγονη γυναίκα, ποὺ κάποιοι τὴν ἅρπαξαν κι αὐτοὶ τὴ ζητοῦσαν νὰ τὴ βροῦν, καὶ ποὺ προκάλεσε ἀδελφοκτονία ἢ — σὲ μεταγενέστερη παραλλαγὴ τῆς διηγήσεως — πυρπόληση ναοῦ.

Ὑπῆρχαν ἐπίσης στὴ Μυθολογία τῶν Θηβαίων ἡρώων ἄλλοι δύο ἀδελφοί, δύο νεαροὶ ἥρωες κοντὰ στὴ μητέρα τους. Ἡ Ἀντιόπη, ἡ κόρη τοῦ Ἀσωποῦ, ἑνὸς ποτάμιου θεοῦ τῆς Βοιωτίας, μπορεῖ νὰ περηφανευτῆ ὅτι ἀναπαύτηκε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Διός. Αὐτὴ γέννησε τοὺς δίδυμους, ποὺ ἔμελλε νὰ ἱδρύσουν τὴν ἑπτάπυλη πόλη: τὸν Ἀμφίονα καὶ τὸν Ζῆθο. Γιατὶ χωρὶς τείχη δὲν μποροῦσαν

νὰ ζήσουν στὴν ἀπλόχωρη Θήβα, ὅσο δυνατοὶ κι ἂν ἦταν.[75] Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση, ποὺ μὲ τὶς ἴδιες λέξεις ἀναφέρεται στὴν Ὀδύσσεια, ἡ πόλη ἔπρεπε νὰ εἶναι μιὰ ἀνοχύρωτη περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν Καδμεία, ὅπως στὴν Κρήτη ἦσαν οἱ πόλεις τὴν ἐποχὴ τοῦ Μίνωος γύρω ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ.

Περίφημη ἦταν ἡ ὀμορφιὰ τῆς Ἀντιόπης,[76] ἡ ὀμορφιὰ τοῦ φεγγαριοῦ τότε ποὺ μᾶς δειχνότανε ὁλόγιομο: αὐτὸ ἄλλωστε σήμαινε τ' ὄνομά της. Ἔτσι ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους ἡ σύζυγος τοῦ θεοῦ Ἡλίου.[77] Ὅταν διηγοῦνται γιὰ ἕνα γήινο πατέρα τῆς Ἀντιόπης, τότε τοῦ δίνουν τ' ὄνομα Νυκτεύς, «ὁ νυχτερινός». Σὲ μιὰ μεταγενέστερη, καθαρὰ ἀνθρώπινη διήγηση, δὲν ἦταν ὁ Ζεὺς ὁ ἐραστής της ποὺ τὴν ἀποπλάνησε μὲ μορφὴ Σατύρου,[78] ἀλλὰ ἕνας βασιλιὰς μὲ τ' ὄνομα Ἐπωπεύς,[79] ποὺ σημαίνει τὸν Θεὸ τ' οὐρανοῦ ποὺ μᾶς βλέπει. Γιὰ τοὺς Κορινθίους, ποὺ ὀνομάζαν τὸ χτισμένο ψηλὰ φρούριό τους Ἐπωπή,[80] ἦταν αὐτὸς ὁ Ἥλιος ἢ ὁ Ζεύς. Ἡ Ἀντιόπη δὲν ἦταν ἀρχικὰ θνητὴ γυναίκα, ἀλλὰ ἡ θεὰ Ἀντιόπη, ποὺ χάρισε στὸ βασιλιὰ τ' οὐρανοῦ διδύμους, τοὺς Θηβαίους «γιοὺς τοῦ Διός», ὅπως ἡ Λήδα στὴ Σπάρτη[81] τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκη: δύο ἱππεῖς πάνω σ' ἄσπρα πουλάρια.[82] Σὲ μιὰ σπηλιὰ τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς, μεταξὺ τῆς Οἰνόης καὶ τῶν Ἐλευθερῶν, γεννήθηκαν ὁ Ἀμφίων καὶ ὁ Ζῆθος. Ἡ μητέρα τους τοὺς ἄφησε ἐκεῖ.[83] Μιὰ πηγὴ ξεπήδησε ἀπὸ τὴ σπηλιά. Ἐδῶ ἔπλυνε ἕνας βοσκὸς τοὺς θεϊκοὺς διδύμους. Ἔφηβοι πιὰ βρῆκαν ξανὰ τὴ μητέρα τους. Ἔτσι παρουσιάστηκε ἡ ἱστορία στὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη στὴν τραγωδία του «Ἀντιόπη».[84] Ἡ τραγωδία τούτη δὲν ἔχει φτάσει σὲ μᾶς ὁλόκληρη, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενό της μπορεῖ νὰ ἀποδοθῆ. Ἀρχίζει μὲ τὴ διήγηση ἐκείνου τοῦ βοσκοῦ, στὸν ὁποῖο ἡ Ἀντιόπη ἐμπιστεύτηκε τὰ δίδυμα στὸν Κιθαιρῶνα. Στὴν τραγωδία ἦταν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Νυκτέως, ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Πενθέως, τοῦ κατασπαραγμένου ἐγγόνου τοῦ Κάδμου, ἐξουσίαζε στὴ Θήβα. Ἔγκυος ἡ Ἀντιόπη ἀπὸ τὸ Δία, ἔπρεπε νὰ φύγη ἀπὸ τὸν πατέρα της. Περιπλανιόταν στὸν Κιθαιρῶνα, μέχρι ποὺ ἔφτασε στὴ Σικυῶνα, στὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ κυβερνοῦσε ὁ Ἐπωπεὺς καὶ σ' αὐτὸν βρῆκε ἡ Ἀντιόπη ἕνα σύζυγο-προστάτη της. Ὁ Νυκτεὺς αὐτοκτόνησε πάνω στὸ θυμό του. Στὸν ἀδελφὸ καὶ διάδοχό του Λύκο ἄφησε τὴν παραγγελία νὰ φέρη πίσω τὴν Ἀντιόπη. Ὁ Λύκος κατάκτησε τὴ Σικυῶνα, σκότωσε τὸν Ἐπωπέα κι αἰχμαλώτισε τὴν ἀνηψιά του. Περνώντας τὸν Κιθαιρῶνα, τὸ βουνὸ τῶν Καδμείων Μαινάδων, ὅπου πιθανὸν καὶ ὁ Ζεὺς σὲ μορφὴ Σατύρου νὰ τὴν εἶχε συναντήσει, ἔπρεπε ἡ Ἀντιόπη νὰ γυρίση σὰ δούλη

στὴν πατρίδα, ὅπου τώρα κυρίαρχος ἦταν ὁ Λύκος. Στὸ δρόμο γέννησε τοὺς γιούς της, νύχτα σ' ἐκείνη τὴ σπηλιά, καὶ τοὺς παράδωσε στὸ βοσκό.

Γι' αὐτὸ διηγόταν ὁ βοσκὸς στὴν τραγωδία, μπροστὰ στὴν ἴδια τὴ σπηλιά, ὅπου οἱ δίδυμοι μεγάλωσαν κι ἔγιναν ἔφηβοι. Δὲν τολμοῦσε ἀκόμη νὰ τοὺς τὰ ἀποκαλύψη ὅλα. Ἦταν συνάμα καὶ βουκόλος τοῦ βασιλιᾶ, στὴ γυναίκα τοῦ ὁποίου, τὴν ἄνασσα Δίρκη, ἡ Ἀντιόπη τώρα ὑπηρετοῦσε σὰ σκλάβα. Τότε ἐμφανιζόταν ὁ Ἀμφίων κρατώντας τὴ λύρα, ποὺ τὴν εἶχε βρῆ καὶ τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Ἑρμῆς, ὁ γιὸς τῆς Μαίας, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς κι αὐτὸς τῶν διδύμων. Ἔψαλλε τότε γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ μητέρα ὅλων Γῆ.[85] Γιατὶ μόνο μὲ τὸ τραγούδι ζοῦσε ὁ ὄμορφος νέος. Διαφορετικὰ παρουσιαζόταν ὁ Ζῆθος. Γύριζε ἀπὸ κυνήγι καὶ κατηγοροῦσε τὸν ἀδελφό του γιὰ τὴν ἀταραξία του. Καθένας εἶχε διαφορετικὸ τρόπο ζωῆς. Ὁ Ζῆθος πολεμικός, δραστήριος, ὁ Ἀμφίων μουσόφιλος κι ὀνειροπόλος. Ἦσαν ἀνόμοια αὐτὰ τὰ δίδυμα ἀδέρφια, ἀλλὰ δὲν ἐχθρεύονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ φιλονεικοῦσαν γιὰ τὴν ἀδελφή τους. Ὁ φρόνιμος καὶ ἤρεμος Ἀμφίων ὑποχώρησε πάλι τώρα καὶ ἀκολούθησε τὸν ἀδελφό του στὸ κυνήγι.[86] Αὐτὴ τὴν ἡμέρα ὅμως ἡ Ἀντιόπη δραπέτευσε, ἐνῶ ἡ βασίλισσα Δίρκη μὲ τὶς Καδμεῖες Μαινάδες ἀνέβαιναν στὸ βουνὸ νὰ γιορτάσουν τὸ Διόνυσο.

Μπρὸς ἀπ' τὴ σπηλιὰ ἡ φευγάτη συνάντησε τοὺς μεγαλόπρεπους νέους. Ἀναγνώρισε σ' αὐτοὺς τοὺς γιούς της, ποὺ ἀπόκτησε μὲ τὸ Δία, καὶ τοὺς μίλησε σὰν μητέρα.[87] Μάταια ὅμως: οἱ δίδυμοι δὲν μποροῦσαν νὰ ἀναγνωρίσουν στὴ βασανισμένη γυναίκα τὴν γυναίκα τοῦ Διός. Ὁ Ζῆθος τὴν ἀπέκρουσε καθὼς ζητοῦσε καταφύγιο στὴ σπηλιά. Γιατὶ ἔφτασε ἡ Δίρκη μὲ τὶς ἔξαλλες μαινάδες,[88] γιὰ νὰ ζητήση ἀπὸ τὸ βοσκὸ ἕναν ταῦρο, προσφορὰ στὸ Διόνυσο. Τότε συνάντησε τὴ φευγάτη δούλη. Μανιασμένη διάταξε τοὺς νέους νὰ δέσουν τὴν Ἀντιόπη στὸν ταῦρο καὶ τὴν ἔσυρε μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια στὸ μέρος ὅπου ἔλπιζε νὰ βρῆ τὸ ζῶο. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἔφτασε τρέχοντας ὁ γεροβοσκός. Σταμάτησε τοὺς διστακτικοὺς κι ἀναποφάσιστους νέους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνον ὁ Ζῆθος εἶχε λάβει μέρος στὴν προηγούμενη σκηνή, καὶ ἔδωσε τὴ μαρτυρία: ἡ Ἀντιόπη ἦταν πράγματι ἡ μητέρα τους. Οἱ ἀδελφοὶ ἔτρεξαν πίσω ἀπὸ τὶς γυναῖκες, ἐλευθέρωσαν τὴν Ἀντιόπη, ἔπιασαν τὴ Δίρκη καὶ τὴν ἔδεσαν στὸν ταῦρο. Ἔτσι σύρθηκε ἡ βασίλισσα στὸ θάνατο. Καὶ ὁ Λύκος ἔχασε τὸ θρόνο. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ βοσκοῦ τὸν ἔκλεισαν μέσα στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν σκότωναν ἐκεῖ. Δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς ἐμποδίση ὁ Ἑρμῆς, ποὺ ἔφερνε μήνυμα ἀπὸ τὸν Πατέρα: ἡ ἐξουσία ἀνῆκε στοὺς γιοὺς τοῦ Διὸς καὶ ὁ Λύκος ἔπρεπε νὰ τοὺς

τὴν παραδώση μὲ τὴ θέλησή του, ἡ Δίρκη ἔπρεπε νὰ καῆ καὶ ἡ στάχτη της νὰ σκορπισθῆ στὴν πηγὴ τοῦ Ἄρεως. Ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὀνόμασαν τὶς πηγὲς καὶ τὰ ρυάκια ποὺ ἄρδευαν μὲ καθαρότερο νερὸ τὴ Θήβα, Δίρκη.

Ὑπερασπιστὴς τῆς πόλεως ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ Ζῆθος καὶ ὑμνητὴς τῶν θεῶν ὁ Ἀμφίων. Μὲ τὴ λύρα καὶ τὸ τραγούδι του κινοῦσε τὶς πέτρες, καὶ τὰ δένδρα ἄφηναν τὶς ρίζες τους στὸ χῶμα καὶ παραδίδονταν στοὺς ξυλουργούς. Ὁ Ἑρμῆς τὸ προεῖπε ὅτι ἡ Θήβα μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔγινε ἰσχυρὴ πόλη: οἱ κινούμενες πέτρες ἔμπαιναν σὲ τάξη μὲ τὸν ἦχο τῆς λύρας κι ὑψώθηκε ἔτσι τὸ τεῖχος μὲ τὶς ἑπτὰ πύλες — γιατὶ ἑπτὰ χορδὲς εἶχε ἡ λύρα τοῦ Ἀμφίονος.[89] Αὐτὴ ἦταν ἡ Ἁρμονία στὴν ἵδρυση τούτης τῆς πόλης, ποὺ ὁδήγησε στὴ δημιουργία ἑνὸς μικροῦ κόσμου. Λιγότερο ταίριαζε σ' αὐτὴν ἡ μελλοντικὴ μοίρα τοῦ Ἀμφίονος.

Γιατὶ πῆρε γυναίκα τὴ Νιόβη, τὴν πιὸ ὄμορφη νύφη, μιὰ κόρη τοῦ Λυδοῦ βασιλιᾶ Ταντάλου, σύμφωνα μὲ τὴ πρόρρηση τοῦ Ἑρμοῦ. Καὶ ὅλοι γνωρίζουν[90] ποιὰ δυστυχία κτύπησε τὸν Ἀμφίονα ἐξ αἰτίας της. Τὶς κόρες ποὺ ἀπόκτησε ἡ Νιόβη τὶς σκότωσε ἡ Ἄρτεμις, τοὺς γιοὺς ὁ Ἀπόλλων. Ἀνάμεσα στὶς κόρες μιὰ ὀνομαζόταν Μελία.[91] Κι ὅπως γιὰ τὴ Μελία, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω, ὁ Καίανθος ἐχθρεύτηκε τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ ἴδιο συνέβη ἐπίσης καὶ στὸν Ἀμφίονα. Γεμάτος ὀργὴ κι ἐκδίκηση γιὰ τὰ σκοτωμένα παιδιά του, θέλησε νὰ γκρεμίση τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ γι' αὐτὸ ὁ θεὸς τὸν σκότωσε.[92] Μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ζῆθο εἶχαν κοινὸ τάφο,[93] ἂν καὶ θεωροῦσαν τὰ δύο ἀδέλφια σὰν ἀθάνατους θεϊκοὺς καβαλάρηδες. Στὴ Θήβα τοὺς λάτρευαν σὰν ἥρωες, ὄχι σὰν θεούς.

Ἡ Ἀντιόπη δὲν ἔμεινε σὲ θηβαϊκὸ ἔδαφος. Σὰν θεὰ ἐξουσίαζε σὲ μιὰ εὐρύτερη περιοχή. Ἀπὸ τότε ἴσως ἦταν μιὰ περιπλανώμενη θεία γυναίκα, ὅπως ἡ Ἰνὼ ἢ ἡ Εὐρώπη. Μ' αὐτὸ ἐννοοῦσαν ὅτι ὁ Διόνυσος τὴν κατέστησε μαινάδα καὶ τὴν τιμώρησε μὲ τὸ νὰ περιπλανιέται, γιατὶ ἡ Δίρκη θέλησε νὰ τὸν γιορτάση, ὅταν βρῆκε τὸ θάνατο ἐξ αἰτίας τῆς Ἀντιόπης. Διηγοῦνται στὴ συνέχεια,[94] ὅτι στὴ Φωκίδα ὁ ἥρωας Φῶκος, ποὺ ἔδωσε τ' ὄνομά του στὴν περιοχή, περιμάζεψε τὴν περιπλανώμενη, τὴ γιάτρεψε ἀπὸ τὴν τρέλα της καὶ τὴν πῆρε γυναίκα του. Δεῖχναν τὸν κοινὸ τάφο τῆς Ἀντιόπης καὶ τοῦ Φώκου στὴν πόλη Τιθοραία τῆς Φωκίδος.[95] Πάντοτε, ὅταν ὁ ἥλιος μπαίνη στὸν ἀστερισμὸ τοῦ Ταύρου, οἱ Τιθορεῖς κλέβαν χῶμα ἀπὸ τὸν τάφο τῶν παιδιῶν της καὶ τὸ σκόρπιζαν πάνω στὸν τάφο τῆς μητέρας: συνήθεια ποὺ δείχνει τὸν σύνδεσμο τῆς Ἀντιόπης μ' ἕνα θεϊκὸ ταῦρο, εἴτε αὐτὸς ἦταν ὁ Ζεύς, εἴτε ὁ Διόνυσος, ἀκόμη καὶ

μετὰ τὸ θάνατό της. Σὲ περίπτωση ποὺ κατόρθωναν νὰ κλέψουν χῶμα ἀπὸ τὸν τάφο, οἱ Τιθορεῖς πίστευαν ὅτι αὐτὴ τὴ χρονιὰ ἡ χώρα θὰ ἦταν εὐλογημένη μὲ εὐφορία καρπῶν, περισσότερο ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Θηβαίων.

3

Ο ΔΑΝΑΟΣ ΚΑΙ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ

Οἱ διηγήσεις γιὰ τοὺς ἥρωες καὶ τὰ πάθη τους, ποὺ διαδραματίστηκαν στὴ Θήβα ἢ γύρω ἀπ' αὐτήν, δὲν τελειώνουν βέβαια ἐδῶ. Πρέπει ὅμως ν' ἀναφέρουμε κι ἄλλες ἱστορίες, ποὺ ἔλαβαν χώρα σὲ ἄλλες πόλεις καὶ τοπία, καὶ ἰδιαίτερα στὸ Ἄργος. Κι αὐτὲς ἀρχίζουν μὲ τὴν Ἰὼ καὶ μὲ τὰ ὀνόματα Μελία καὶ Νιόβη.

Ἡ Μελία συνδέεται ἐδῶ μὲ τὸν ποτάμιο θεὸ Ἴναχο, τὸν πατέρα τῆς Ἰοῦς. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ζευγάρι ξεπήδησε ὁ ἀρχέγονος ἄνθρωπος Φορωνεύς,[96] στὸν ὁποῖο ἀνῆκε κατὰ κάποιο τρόπο σὰν ἀρχέγονη γυναίκα ἡ Νιόβη. Γιὰ τὴν Ἰὼ δὲν ἔχει κάτι παραδοθῆ, ἂν ἦταν ἐπίσης καὶ κόρη τῆς Μελίας κι ὄχι μόνο τοῦ Ἰνάχου. Ἡ Ἰὼ ἐθεωρεῖτο σὰν προγιαγιὰ τοῦ Ἀγήνορος καὶ τοῦ Βήλου, τῶν δυὸ γιῶν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λιβύης, ποὺ τ' ὄνομά της εἶχε μιὰ χώρα τῆς Ἀφρικῆς. Στὴν ἀρχὴ αὐτῶν τῶν διηγήσεων ὁ ἀφηγητὴς μὲ τὸ ἕνα πόδι πατεῖ στὴν πεδιάδα κάτω ἀπ' τὴ Λάρισα, στὴν ὑψηλὴ ἀκρόπολη τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἄργους, ὅπου ρέει ὁ Ἴναχος, καὶ μὲ τὸ ἄλλο πέρα μακριά, ὅπου ὁ Νεῖλος, ποὺ ὀνομαζόταν παλιότερα καὶ Αἴγυπτος, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ νότια, ἐκβάλλει στὴ Μεσόγειο.

Ἔχομε κι ἐδῶ πάλι δίδυμους καὶ ἀνόμοιους ἀδελφούς:[97] τὸν Δαναὸ καὶ τὸν Αἴγυπτο, τοὺς γιοὺς τοῦ Βήλου, ποὺ τ' ὄνομά του ἀποδίδει τὸ φοινικικὸ Βάαλ, τὸν «κύριο». Οἱ Ἕλληνες, ἢ τουλάχιστο ἕνα μέρος αὐτῶν, ὀνομάζονταν σὲ παλιὰ ἐποχὴ Δαναοί. Ἡ Μελία ὀνομαζόταν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, σύζυγος αὐτοῦ τοῦ Δαναοῦ καὶ κόρη τοῦ Ἀγήνορος.[98] Μιὰ παράδοση θέλει τοὺς Δίδυμους, Δαναὸ καὶ Αἴγυπτο, νὰ προέρχωνται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν Ἰώ.[99] Ὁ ποτάμιος θεὸς Ἴναχος ἀπὸ τὸ Ἄργος, ἡ περιπλανώμενη Ἰώ, ἡ Μελία, ἡ ἀρχέγονη γυναίκα Νιόβη καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λαῶν καὶ τῶν χωρῶν σὰν ἀνόμοιοι ἀδελφοί, ἀνήκουν στὸ ἴδιο γενεαλογικὸ δέντρο.

Ἡ ἀνομοιότητα τοῦ Δαναοῦ καὶ τοῦ Αἰγύπτου βρίσκεται στὸ ὅτι ὁ ἕνας εἶχε μόνο κόρες καὶ ὁ ἄλλος μόνο γιούς: πενήντα γιοὺς ὁ Αἴγυπτος, πενήντα κόρες ὁ Δαναός. Ὁ Βῆλος εἶχε ἔτσι διαιρέσει τὸ κράτος του, ὥστε ὁ Δαναὸς πῆρε τὸ δυτικὸ ἥμισυ, τὴ

Λιβύη, ὁ Αἴγυπτος ἀρχικὰ τὸ ἀνατολικό, τὴν 'Αραβία.[100] Παρ' ὅλα αὐτὰ τ' ἀδέρφια μάλωσαν μεταξύ τους καὶ λὲν ὅτι ὁ Δαναὸς καὶ οἱ κόρες του φοβήθηκαν ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Αἰγύπτου. Τότε ὁ Δαναὸς κατασκεύασε τὸ πρῶτο πλοῖο γιὰ πενήντα κωπηλάτες[101] κι ἔφυγε μὲ ὅλες του τὶς κόρες γιὰ τὴν κοινὴ προγονικὴ χώρα στὶς ὄχθες τοῦ 'Ινάχου.

Δὲν ἦσαν συνηθισμένες κοπέλες αὐτὲς οἱ πενήντα. Τὶς περιγράψανε κάποτε σὰν ὄντα,[102] ποὺ δὲν εἶχαν γυναικεία φωνὴ καὶ ποὺ ἀγωνίζονταν σὲ ἁρματοδρομίες. Ἄλλοτε κυνηγοῦσαν σὲ ἡλιόλουστα δάση καὶ ἄλλοτε μάζευαν χουρμάδες, κανέλλα καὶ λιβάνι. Ἦσαν κιόλας πάνοπλες γιὰ μάχη ἐνάντια στὰ ξαδέλφια τους, τοὺς γιοὺς τοῦ Αἰγύπτου,[103] ποὺ τὶς ἐπιθυμοῦσαν γιὰ γυναῖκες τους, ἢ ἐξόπλιζαν μόνες τους τὸ πλοῖο, τὸ ὁποῖο κινοῦσαν κωπηλατώντας μόνες τους. Εἶναι ἡ εἰκόνα πενήντα 'Αμαζόνων, ἂν καὶ ποτὲ δὲν ὀνομάστηκαν ἔτσι, πενήντα πολεμικῶν γυναικῶν, ποὺ μάχονταν ἐνάντια στοὺς ἄντρες, ὅπως ἦσαν ἐκεῖνες ποὺ ὀνομάζονταν 'Αμαζόνες καὶ ποὺ κάποτε ἔπρεπε νὰ πολεμήσουν ἐνάντιά τους ὁ 'Ηρακλῆς κι ὁ Θησεύς. 'Ο ἀριθμὸς αὐτὸς ἐκφράζει ἐκεῖνον τῶν πενήντα φεγγαριῶν, ἑνὸς τετραετοῦς ἑορταστικοῦ κύκλου, τὸ μισὸ δηλαδὴ ἑνὸς «μεγάλου ἔτους». Τὸ ἄλλο μισὸ εἶχε μόνο σαρανταεννέα φεγγάρια, ὅπως ἀκριβῶς μόνο σαρανταεννέα ἀπὸ τὶς κόρες τοῦ Δαναοῦ ἔμειναν πιστὲς Δαναΐδες. 'Η νίκη πάνω στοὺς μνηστῆρες καὶ διῶκτες μόνο ἐδῶ κάτω στὴ γῆ ἦταν ἕνα τρομερὸ γεγονός, γιατὶ στὸν οὐρανὸ νίκησαν τὰ φεγγάρια, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, καθὼς τὸ ἕνα ἀκολουθοῦσε τὸ ἄλλο, χωρὶς αἱματοχυσία κεῖ πάνω στὰ σκοτάδια τῆς νύχτας.

Στὸ Ἄργος, στὴ «φωτεινὴ χώρα», ὅπως δηλώνει τ' ὄνομά του, ἔφτασαν τελικὰ μὲ τὸ πλοῖο τους τὰ κυνηγημένα κορίτσια ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς γιοὺς τοῦ Αἰγύπτου. Τὴν ἄφιξή τους κι ὅ,τι συνέβηκε ἀμέσως μετὰ τὸ παρουσίασε ὁ Αἰσχύλος στὴν τραγωδία του «'Ικέτιδες». Σύμφωνα μ' αὐτὸν[104] βασίλευε τότε ὁ Πελασγός, ἕνας γιὸς τοῦ γηγενοῦς Παλαίχθονος — τοῦ ἥρωα «'Αρχαία Γῆ» — στὴν πεδιάδα τοῦ 'Ινάχου. Αὐτὸς καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Ἄργους ἦσαν πρόθυμοι νὰ προστατεύσουν τὶς Δαναΐδες καὶ τὸν πατέρα τους ἀπὸ τοὺς διῶκτες Αἰγυπτιάδες. Ἄλλοι λένε[105] ὅτι ὁ Δαναὸς ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Γελάνορα τὴν κυριαρχία στὸ Ἄργος, γιατὶ ἦταν ὁ ἴδιος ἀπόγονος τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀρχέγονου βασιλιᾶ 'Ινάχου.

Τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ λαὸς ἐπρόκειτο νὰ ἀποφασίση γιὰ τὴν ἀπαίτησή του αὐτή, ἕνας λύκος ἔπεσε πάνω στὸν ταῦρο ποὺ ὁδηγοῦσε τὴν ἀγέλη τοῦ Ἄργους. 'Ο Δαναὸς πολέμησε μὲ τὸν λύκο καὶ τὸν νίκησε. Στὸν ταῦρο ἔβλεπε τώρα ὁ λαὸς τὸ δικό του βασιλιά,

στὸ λύκο τὸν ξένο, καὶ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τῶν θεῶν.

'Ο Δαναὸς ἔγινε κυρίαρχος καὶ ἵδρυσε ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἕνα ναὸ στὸν 'Απόλλωνα, στὸν Λύκιο 'Απόλλωνα. Στοὺς διῶκτες γιοὺς τοῦ Αἰγύπτου δὲν ἀρνήθηκε τὸ γάμο μὲ τὶς κόρες του. Καὶ πάντρεψε μὲ κλῆρο τὶς πενήντα κόρες μὲ τὰ πενήντα ξαδέλφια. Ἔτσι τελειώνει καὶ ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου, ἂν καὶ στὸ τέλος τῶν «'Ικετίδων» οἱ Αἰγύπτιοι πάλι ἀποκρούονται.

Τότε σκέφτηκαν πατέρας καὶ κόρες ἕνα ἀπαίσιο τέχνασμα. 'Ο Δαναὸς ἔδωσε σὲ κάθε κοπέλα ἕνα ἐγχειρίδιο.[106] Ὅταν ἦλθε ἡ νύχτα τοῦ γάμου, οἱ σαρανταεννέα νύφες σκότωσαν τοὺς συζύγους τους. Τὰ κεφάλια τῶν σκοτωμένων κόπηκαν καὶ πετάχτηκαν στὰ βαθιὰ νερὰ τῆς Λέρνας, ποὺ ἀπὸ τότε ξεπηδάει ἀπὸ πολλὰ κεφαλάρια.

'Η 'Υπερμήστρα, ἡ μοναδικὴ ποὺ συγκινήθηκε ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μ' ἕναν ἔφηβο, τὸν ἐρωτεύτηκε καὶ δὲν τὸν σκότωσε, ἔγινε ἀπὸ τὸ σύζυγό της Λυγκέα ἡ προμάμμη μεγάλων ἡρώων, τοῦ Περσέως καὶ τοῦ 'Ηρακλέους. 'Αλλὰ μὲ τὸν ἔρωτά της αὐτὸν δείχτηκε ἄπιστη στὸν πατέρα της καὶ στὶς ἀδελφές της. 'Ο Δαναὸς τὴν ἔκλεισε τὸ πρωὶ στὴ φυλακὴ καὶ ἀποφάσισε νὰ δικασθῆ.[107] Γύρω στὸ δικαστήριο αὐτὸ στρέφεται ἡ ὑπόθεση τῶν «Δαναΐδων» τοῦ Αἰσχύλου. Πολὺ λιγότερα ἔχουν περισωθῆ ἀπὸ αὐτὴ τὴν τραγωδία παρὰ ἀπὸ τοὺς «Αἰγυπτίους», τὸ θλιβερὸ δεύτερο μέρος τῆς τριλογίας, στὸ ὁποῖο συνέβη τὸ τρομερὸ αὐτὸ γεγονός.

Στὶς Δαναΐδες, μόνον ἡ 'Υπερμήστρα ἀντιμετωπίζει σὰν ἁμαρτωλὴ τὸν πατέρα της καὶ τὶς ἀδελφές της. 'Η ἴδια ἡ 'Αφροδίτη ἔρχεται συνήγορος τῆς κόρης στὸ δικαστήριο καὶ δίδαξε ὅλους, ποὺ ἤθελαν νὰ δικάσουν, γιὰ τὴν παντοδυναμία της. 'Απὸ δικιά της θέληση ὁ ξάστερος οὐρανὸς διαποτίζει μ' ἀγάπη τὴ γῆ, αὐτὰ ἦταν περίπου τὰ λόγια της,[108] κι ὅταν ἡ γῆ διψοῦσε γιὰ τὴν ἀγάπη, ἡ βροχὴ τ' οὐρανοῦ τὴ γονιμοποιοῦσε καὶ μ' αὐτὴ τότε γεννοῦσε τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τρέφονται οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἰώνιο μεγάλο παράδειγμα ποὺ ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτος χρησιμοποίησε ὑπὲρ τῆς 'Υπερμήστρας. 'Ο διασωσμένος ἔφηβος εἶχε κιόλα φύγει πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τῆς αὐγῆς γιὰ τὴ γειτονικὴ χώρα Λυρκεία. Λυρκεὺς ὀνομαζόταν τότε ἐκεῖνος καὶ ὄχι Λυγκεύς, ὅπως ὁ ὀξυδερκὴς γιὸς τοῦ 'Αφαρέως, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε ἀργότερα. 'Απὸ τὴ Λυρκεία ἔδινε αὐτὸς σήματα μὲ φωτιά.[109] 'Απὸ τὸ ψηλὸ φρούριο Λάρισα ἀπάντησε ἡ ἀπελευθερωμένη, ἐρωτευμένη 'Υπερμήστρα. Ἔτσι ἔγινε ὁ Λυρκεὺς μετὰ τὸν Δαναὸ βασιλιὰς τοῦ Ἄργους.

Διηγοῦνται ἐπίσης[110] ὅτι ἡ 'Αθηνᾶ καὶ ὁ 'Ερμῆς μὲ διαταγὴ

τοῦ Διὸς ἐξάγνισαν τὶς ὑπόλοιπες Δαναΐδες ἀπὸ τὸ φόνο καὶ ὅτι μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ πατέρας τους Δαναὸς ἔστειλε[111] τὶς κόρες του — γιὰ τὴν ἀκρίβεια τὶς 48 ἀπ' αὐτὲς — στὸ τέρμα ἑνὸς σταδίου, σὰν βραβεῖο στὸ νικητὴ δρομέα.

Δὲν εἶχε ἀκόμα γίνει μεσημέρι κι εἶχε κιόλας γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἕναν γαμπρὸ ἢ σκοτώθηκαν ὅλες — ἡ Ὑπερμήστρα, κι ἐκείνη ποὺ ἀποτέλεσε τὴν ἐξαίρεση, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνη ἀμέσως λόγος — ἀπὸ τὸν μοναδικὸ ἐπιζήσαντα ἀδελφό;[112] Αὐτὸ πιστεύτηκε τότε κι οἱ μορφές τους μπῆκαν σ' ἐκεῖνο τὸν μακρινὸ κόσμο τῶν σκιῶν, στὸ βασίλειο τοῦ Ἅδου, σὰν παραδείγματα τῶν αἰώνια ἀνικανοποίητων — ἐκείνων ποὺ δὲν φτάνουν ποτὲ σ' ἕνα σκοπό, σ' ἕνα τέλος, εἴτε αὐτὸ εἶναι ἡ πραγματοποίηση ἑνὸς γάμου, εἴτε ἡ μύηση. Μεταφέρουν στὸν κάτω κόσμο ἀκατάπαυστα νερὸ σὲ σπασμένους πίθους ἢ τὸ ἀδειάζουν σ' ἕνα ἀπύθμενο δοχεῖο. Οἱ πίθοι τῶν Δαναΐδων, ποὺ ποτὲ δὲ γεμίζουν, γίνανε παροιμία.[113]

Ἀκόμα μένει ἡ διήγηση γιὰ τὴ μοίρα ἐκείνης τῆς Δαναΐδος μὲ τ' ὄνομα Ἀμυμώνη, ἡ «ἄψογη», ποὺ ὁ Αἰσχύλος σὰν ἡρωίδα ἑνὸς σατυρικοῦ δράματος τὴν ἔβαλε στὸ τέλος τῆς τετραλογίας του ἐκείνης ποὺ ἄρχιζε μὲ τὶς «Ἱκέτιδες».

Ὅπως μᾶς παρουσιάζεται σ' ἕνα εὔθυμο ἀπόσπασμα, φαίνεται ὅτι δὲν ἔγινε ποτὲ αἱματηρὸ ἐπεισόδιο τῶν Δαναΐδων, ἢ τουλάχιστο δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτὸ ἡ Ἀμυμώνη. Ὁ Δαναὸς ἔφτασε μὲ τὶς κόρες του στὴ Λέρνα,[114] στὸν κόλπο τοῦ Ἄργους, ὅπου τώρα γιὰ τοὺς ὑδρόμυλους ἡ περιοχὴ ὀνομάζεται Μύλοι. Ὁ πατέρας ἔστειλε τὴν Ἀμυμώνη νὰ φέρη νερὸ γιὰ τὴ θυσία ποὺ ἤθελε νὰ τελέση ἐκεῖ. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ θύμωσε ὁ Ποσειδῶν, γιατὶ ὁ Ἴναχος, σὰν δικαστὴς ἀνάμεσα στὴν Ἥρα καὶ σ' αὐτόν, μὲ τὴν ἀπόφασή του ἔδωσε τὴ χώρα στὴ βασίλισσα τῶν θεῶν.[115] Αὐτὴ ἦταν ἡ κυρίαρχος σ' αὐτὴ τὴ χώρα ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ ἀρχέγονου Φορωνέως, ποὺ τὴν λάτρευε σὰν πρώτη, κι ἔμεινε πρώτη κι ἔξω ἀπὸ τὸ περίφημο ἱερό της, ἀνάμεσα στὴν Τίρυνθα καὶ τὶς Μυκῆνες, κοντὰ στὴν πόλη Ἄργος. Ὁ Ποσειδῶν ἔπρεπε κι ἐδῶ νὰ ὑποκύψη, ὅπως στὴν Ἀττική, στὴ φιλονεικία του μὲ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Κι ἐπειδὴ ἦταν γι' αὐτὸ θυμωμένος, ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ βρῆς ἐκεῖ μιὰ πηγή. Ἡ Ἀμυμώνη ἀποκοιμήθηκε ἀπὸ τὴν κούραση, ἔτσι συνεχίζει ἡ διήγηση[116] στὸ ὕφος τῶν πομπηιανῶν τοιχογραφιῶν. Τότε τὴν εἶδε ἕνας φιλήδονος Σάτυρος. Ἤ, ἂν θέλη κανεὶς νὰ τὴν παρουσιάση σὰν ἀμαζόνα, ρίχνει τὸ βέλος σ' ἕνα ἐλάφι καὶ πετυχαίνει ἕναν κοιμισμένο Σάτυρο.

Πληγωμένος ὁ Σάτυρος τὴν ἅρπαξε. Σὰ νά 'ταν τώρα ἡ ἴδια πληγωμένη ἢ ἁπλῶς ξαφνιασμένη, ἡ παρθένα φώναξε σὲ βοήθεια

καὶ ὁ Ποσειδῶν ἔσπευσε κοντά της. Ἔριξε τὴν τρίαινά του στὸ Σάτυρο κι ἔγινε ὁ πραγματικὸς καὶ τροπαιοῦχος σύζυγος τῆς Δαναΐδος. Ἀπ' τὸν Ποσειδῶνα ἀπέκτησε τὸν Ναύπλιο, τὸν ἱδρυτὴ τοῦ Ναυπλίου, τῆς πόλης μὲ τὸ λιμάνι, ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα βρίσκεται κεῖ.[117]

Ἕνα ὡραῖο πρωινὸ δῶρο ἔδωσε ὁ θεὸς στὴ νεαρὴ γυναίκα, τὴ μελλοντικὴ νύμφη τῶν νερῶν: αὐτὴ ἡ ἴδια ἔπρεπε νὰ τραβήξη τὴν τρίαινα ἀπὸ τὸ βράχο καὶ σ' αὐτὴ τὴ θέση ξεπήδησε ἡ τριπλὴ πηγὴ Ἀμυμώνη, ἡ ὡραιότερη ἀνάμεσα στὶς ἀναρίθμητες πηγὲς τῆς Λέρνας. Ἕνα παλιὸ κείμενο λέει:[118] Τὸ Ἄργος ἦταν ἄνυδρο καὶ ἡ κόρη τοῦ Δαναοῦ τὸ ἔκανε πλούσιο σὲ νερό.

4

Ο ΠΕΡΣΕΥΣ

Ὑπάρχει μιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία, ποὺ διηγεῖται γιὰ μιὰ κόρη τοῦ Δαναοῦ ποὺ λεγόταν κι αὐτὴ Δανάη. Ἀρχικὰ ὀνομάζονταν ἐπίσης καὶ οἱ κόρες τοῦ Δαναοῦ: Δανααί, «κορίτσια τοῦ Δαναοῦ» ἢ «γυναῖκες τοῦ Δαναοῦ», ὅπως δηλώνει ὁ πληθυντικὸς τῆς «Δανάης». Ἦταν ὅμως ἡ κόρη τοῦ Δαναοῦ, ἡ ξεχωριστὴ ἀπ' ὅλες τὶς Δαναΐδες, ἡ τελειότερη ἀντιπρόσωπος, τόσο τέλεια, ποὺ ἔγινε ἡ γήινη γυναίκα τοῦ Διὸς κι ἡ μητέρα τοῦ ἥρωα - ἱδρυτῆ τῶν Μυκηνῶν. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει μὲ τὴ διήγηση τοῦ πατέρα της καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, τῶν ἐγγόνων τῆς Δαναΐδος Ὑπερμήστρας καὶ τοῦ Λυρκέως.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία σχετικὰ μὲ τοὺς δύο ἐχθρικοὺς δίδυμους ἀδελφούς.[119] Ὁ Ἀκρίσιος καὶ ὁ Προῖτος ἔπρεπε νὰ κυριαρχοῦν ἀπὸ κοινοῦ στὸ Ἄργος. Τσακώνονταν ἤδη καὶ μέσα στὴν κοιλιὰ τῆς μάνας τους. Δὲν εἶχαν ἀκόμη μεγαλώσει ποὺ φιλονείκησαν γιὰ τὴν κυριαρχία. Στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ἄργος στὴν Ἐπίδαυρο ὑψωνόταν μιὰ πυραμίδα στολισμένη μὲ ἀσπίδες, ἕνας γιγάντιος τάφος,[120] τὸ μνημεῖο τοῦ φημισμένου πολέμου τῶν ἀδελφῶν, στὸ ὁποῖο, ὅπως λένε, γιὰ πρώτη φορὰ ἀνακαλύφτηκαν οἱ στρογγυλὲς ἀσπίδες. Ἡ μάχη ποὺ συνέβη κεῖ ἔμεινε, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση,[121] ἄκριτη. Τὸ βασίλειο μοιράστηκε μετὰ ἀπ' αὐτὸ σὲ δυὸ μέρη. Ὁ Ἀκρίσιος ἐξουσίασε στὸ Ἄργος, ὁ Προῖτος στὴν Τίρυνθα, στὴ γειτονικὴ Ἀκρόπολη τὴν ὀχυρωμένη ἀπὸ Κύκλωπες. Κατὰ μιὰ ἄλλη παράδοση[122] νίκησε ὁ Προῖτος. Περιπλανήθηκε στὴ Μ. Ἀσία, πῆρε γυναίκα του τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Λυκίας, ἐκείνη τὴν Ἄντεια ἢ Σθενέβοια, ποὺ ἔγινε γνωστὴ γιὰ τὸν ἔρωτά της μὲ τὸν ἥρωα Βελλεροφόντη, καὶ γύρισε πίσω μὲ τὴ βοήθεια

τοῦ πεθεροῦ του. Ἀπὸ κεῖ ἦλθαν τελικὰ κι οἱ ἑπτὰ Κύκλωπες, ποὺ ἔχτισαν τὰ ἀκατάλυτα τείχη.[123] Γιὰ τὶς τρεῖς κόρες τοῦ Προίτου, ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ τιμήσουν τὸν Διόνυσο καὶ ποὺ γι' αὐτὸ ὁ θεὸς τοὺς πῆρε τὰ λογικά, μιλήσαμε στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν.[124] Ὁ γιός του Μεγαπένθης φαίνεται ὅτι ἔπαιξε ἐδῶ τὸν ἴδιο ρόλο, ὅπως ὁ Θηβαῖος διώκτης τοῦ Διονύσου Πενθεύς. Τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ὁ Προῖτος ἦταν τελικὰ ὁ πατέρας τοῦ γιοῦ τῆς Δανάης, ὁ θεῖος τοῦ ξεπλανευτῆ τῆς ἀνηψιᾶς του,[125] πρέπει νὰ τὸν ἀφήσουμε κατὰ μέρος. Ἀντίκρυ σ' αὐτὸν εἶναι ἡ διήγηση[126] γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Διὸς καὶ τῆς μοναδικῆς κόρης τοῦ Ἀκρισίου Δανάης.

Ὁ Ἀκρίσιος, ὁ βασιλιὰς τοῦ Ἄργους, εἶχε μόνο αὐτὸ τὸ παιδί. Τότε ρώτησε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, ἂν θ' ἀποκτήση γιό. Ὁ θεὸς ἀπάντησε ὅτι δὲν θ' ἀποκτήση γιό, ἀλλὰ μιὰ κόρη, καὶ ὅτι ὁ γιὸς τῆς κόρης του θὰ εἶναι ὀλέθριος γι' αὐτόν. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς τοποθέτησε στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ ἕνα χάλκινο θάλαμο, ὑπόγειο σὰν τάφο. Ἐκεῖ ἔκλεισε τὴν κόρη του μὲ τὴν τροφό της. Ἡ Δανάη ἔπρεπε ν' ἀποχαιρετήση τὸ οὐράνιο φῶς.[127] Θάφτηκε γιὰ πάντα στὰ σκοτάδια, γιὰ νὰ μὴν ἀποκτήση γιό. Στὸ μεταξὺ ὅμως ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν πόθησε τὴν κόρη τοῦ Δαναοῦ. Μεταμορφώθηκε σὲ χρυσὴ βροχή, κύλησε ὁ Ζεὺς μέσα ἀπὸ τὴ σκεπὴ τοῦ ὑπόγειου θαλάμου. Ἡ παρθένα τὸν δέχτηκε στὸ ἱμάτιό της. Ἀπὸ τὴ βροχὴ παρουσιάστηκε ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ τάφος ἔγινε νυφικὴ παστάδα. Κι ἔτσι τότε γεννήθηκε ἕνας γιὸς τοῦ Διός.

Τούτη εἶναι ἡ ἱστορία γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Περσέως. Ἡ Δανάη γέννησε τὸ παιδί της καὶ τὸ ἀνάθρεψε κρυφὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς παραμάνας. Γιὰ ὅ,τι ἐπακολούθησε μετὰ τὴ γέννηση δὲν ἦσαν σύμφωνοι οἱ ἀφηγητές, οἱ τραγικοὶ καὶ οἱ ἀγγειογράφοι, ποὺ συνέχισαν τὴ διήγηση. Ἕνας λέει ὅτι ὁ Περσεὺς ἦταν τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν, ὅταν ὁ Ἀκρίσιος ἀπὸ ψηλά, ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ, ἄκουσε τὴ φωνὴ κάποιου παιδιοῦ ποὺ ἔφτασε σ' αὐτὸν ἀπ' τὰ βαθιά. Τὸ παιδὶ ἔπαιζε μὲ τὴ μπάλα του, ὅπως τὸ παρουσιάζει μιὰ ἀγγειογραφία, ποὺ ἀπεικονίζει τὸν Περσέα μὲ τὸ παιχνίδι στὸ χέρι. Φώναξε δυνατά, γιατὶ τοῦ ξέφυγε ἡ μπάλα. Ὁ βασιλιὰς ἔβγαλε τὴ Δανάη ἀπὸ τὸν χάλκινο θάλαμο. Ἡ τροφὸς ἔπρεπε νὰ πεθάνη, γιατὶ αὐτὴ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν ἐπάνω κόσμο, γιὰ νὰ μπορέση νὰ θρέψη τὸ κορίτσι. Στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ, ὅπως συνηθιζόταν, βρισκόταν ἕνας βωμὸς τοῦ Διός. Κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ βωμὸ ἀνάγκασε ὁ Ἀκρίσιος τὴν κόρη του νὰ τοῦ ἀποκαλύψη ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ. «Ὁ Ζεύς», ἀκούστηκε ἡ ἀπάντηση, ποὺ δὲν ἔγινε πιστευτή. Ὁ πατέρας φυλάκισε τὴ μάνα καὶ τὸ παιδὶ σ' ἕνα σεντούκι, σὲ μιὰ

κλεισμένη κιβωτό, καὶ τὴν πέταξε στὴ θάλασσα. Ἔτσι ἔπλεαν καὶ οἱ δυό, γιὰ νὰ συναντήσουν τὸ θάνατο πάνω στὰ κύματα.

Κατὰ τὴ γνώμη ἄλλων ἀφηγητῶν, αὐτὸ συνέβη νωρίτερα, ἀμέσως μετὰ τὴ γέννηση τοῦ ἥρωα. Τὸ παιδὶ γεννήθηκε στὴν σκοτεινιὰ τοῦ χάλκινου τάφου κι ἀμέσως κλείστηκε στὴ σκοτεινὴ κιβωτό. Κι ὅταν[128] μέσα στὸ πλουμισμένο σπάργανο τὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα κι ἡ κινούμενη θάλασσα τοὺς τρόμαξαν, καθὼς σπρώχνανε μητέρα καὶ γιό, ἡ μάνα ἀγκάλιασε τὸ παιδὶ καὶ τὰ δάκρυά της νότιζαν τὸ πρόσωπό της — καὶ εἶπε: «Παιδί μου, πόσο βασανίζεσαι, χωρὶς νὰ τὸ ξέρης! Κοιμᾶσαι τὸ βαθὺ βρεφικὸ ὕπνο καὶ λάμπεις μέσα στὸ σκοτάδι τοῦ σκληροῦ χαλκοστρωμένου ξύλου, ἀμέριμνο γιὰ τὰ κύματα καὶ τὸ φύσημα τ' ἀγέρα πάνω στ' ἁπαλά σου μαλλιά. Σὲ μένα στρέφεις, τυλιγμένο στὰ πορφυρένια σπάργανα, τὸ ὄμορφο πρόσωπό σου. Ἂν σὲ στενοχωροῦν αὐτὲς οἱ τραγικὲς περιπέτειες, ἄκουσε μὲ τὰ μικρά σου αὐτάκια τὰ λόγια μου. Κοιμήσου μόνο, κοιμήσου παιδί μου, κοιμήσου θάλασσα, κοιμήσου ἀτέλειωτη δυστυχία! Κι ἀπὸ σένα ἂς ἔλθη ἀλλαγή, Ζεῦ! Ἂν εἶχα τὸ θάρρος θὰ σοῦ ἔκανα μιὰ παράκληση, συγχώρεσέ με γι' αὐτό».

Ἔτσι ἀποδίδει ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης τὰ λόγια τῆς ταπεινῆς προσευχῆς τῆς ἀγαπημένης τοῦ θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ κιβωτὸ καὶ τὴ λάμψη ποὺ φέγγει γύρω ἀπὸ τὸ θεϊκὸ παιδί.

Ἕνας ἄλλος ποιητής, ὁ Αἰσχύλος, μᾶς παρουσίασε στὴ σκηνή, στὸ σατυρικό του δράμα «Οἱ ψαράδες», πῶς πρόβαλε τὸ σεντούκι ἀπὸ τὴ νῆσο Σέριφο.[129] Ἕνας ψαράς, ποὺ τὸν λέγαν Δίκτυν, ὁ «ἄνθρωπος τῶν διχτυῶν», παρατήρησε τότε τὸ πλεούμενο ἀντικείμενο κοντὰ στὴν ἀκτή: «Τί εἶναι αὐτό; Τί νὰ ὑποθέσω; Φάλαινα, καρχαρίας, ἢ κιβώτιο; Κύριέ μου Ποσειδῶν καὶ σὺ Ζεῦ τοῦ πελάγους, τί δῶρο μοῦ στέλνετε; Τὸ πράγμα δὲν πλησιάζει! Πρέπει νὰ φωνάξω!» Ἔτσι φώναξε ὁ Δίκτυς γιὰ βοήθεια. Ἔριξαν ἕνα μεγάλο δίχτυ καὶ τράβηξαν τὸ κιβώτιο στὴν ξηρά.

Στὸ σατυρικὸ δράμα ἐμφανίστηκαν στὶς φωνὲς τοῦ Δίκτυος γιὰ βοήθεια, ἀντὶ γιὰ γεωργούς, ψαράδες καὶ βοσκοὺς Σιληνοί, ποὺ παρευρίσκονται στὸ ἄνοιγμα τοῦ σεντουκιοῦ: ἕνας ὅμιλος ἀπὸ ἄχρηστους, μισοθεούς, μισοζῶα, κατοίκους τῶν βουνῶν καὶ τῶν ἀγρῶν, ποὺ ἦσαν ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ζῶα, φαλακροί, πλατσομύτες καὶ κοκκινοπρόσωποι. Ὁ μικρὸς Περσεὺς γέλασε μέσα ἀπ' τὸ κιβώτιο.[130] Αὐτὸ τὸ γέλιο ἦταν ἀπόδειξη τῆς θεϊκῆς του καταγωγῆς. Ἡ Δανάη ἔμεινε κατάπληκτη στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀλλαγὴ κι ἀποκάλυψε κλαίγοντας ποιὰ ἦταν αὐτὴ καὶ τὸ παιδί. Ὁ ψαρὰς τὴ σεβάστηκε καὶ τοὺς πῆρε στὴν καλύβα του σὰν νὰ ἦσαν συγγενεῖς του,[131] ὅπως καὶ πράγματι ἦσαν ἀπὸ τὶς Δαναΐδες. Ὁ Δί-

κτυς καταγόταν ἀπὸ τὸν Ναύπλιο, τὸ γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς κόρης τοῦ Δαναοῦ Ἀμυμώνης.

Στὴ Σέριφο ὅμως δὲν ἐξουσίαζε ὁ Δίκτυς ἀλλὰ ὁ ἀδελφός του Πολυδέκτης. Ἀνόμοιοι ἀδελφοὶ ἦσαν ἐπίσης αὐτοί, ὁ ψαρὰς κι ὁ βασιλιάς. Ἂν καὶ ὄχι δίδυμοι — λέγαν[132] κάποτε ὅτι εἶχαν μόνο τὴν ἴδια μητέρα — ἀποτελοῦσαν ὅμως ἕνα ζευγάρι. Σ' αὐτὸν ποὺ «ἔριχνε τὰ δίχτυα» ἀνῆκε αὐτὸς ποὺ «δεχόταν πολλά».

Αὐτὸς ἦταν ὁ «Πολυδέκτης», τὸ ἴδιο ὅπως ὁ «Πολυδέγμων», ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀνόματα τοῦ βασιλιᾶ τοῦ κάτω κόσμου.[133] Ὅ,τι ἔπιανε ὁ ἕνας, ἔπρεπε νὰ γίνη λεία τοῦ ἄλλου. Ἔτσι ἔγινε ἡ Δανάη αἰχμάλωτη τοῦ Πολυδέκτου καὶ γιὰ τρίτη φορὰ μαζὶ μὲ τὸ παιδί της ἔφτασε στὸν κάτω κόσμο.

Σὰ σκλάβα τοῦ βασιλιᾶ θὰ ζοῦσε ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς μέσα στὸ σπίτι του.[134] Ὑποστηρίζουν ἐπίσης,[135] ὅτι παντρεύτηκε τὸν Πολυδέκτη, ἐνῶ ὁ Περσεὺς ἀποτραβήχτηκε στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς σὰν προστατευόμενος τῆς θεᾶς, στὴ γέννηση τῆς ὁποίας εἶχε συμβῆ κάτι παρόμοιο, ὅπως καὶ στὴ σύλληψη τοῦ Περσέως: χρυσὴ βροχὴ ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανό.[136]

Ὅταν ὁ ἥρωας μεγάλωσε καὶ μποροῦσε νὰ ἀπελευθερώση τὴ μητέρα του, ὁ Πολυδέκτης ἔκαμε ἕναν ἔρανο, ἕνα συμπόσιο, ὅπου καθένας καλεσμένος ἔπρεπε νὰ φέρη ἕνα ὁρισμένο δῶρο. Ἕνα γαμήλιο δῶρο γιὰ τὴν Ἱπποδάμεια, τὴν κόρη τοῦ Οἰνομάου, ἔπρεπε τότε νὰ συγκεντρωθῆ.[137] Κατὰ τὰ φαινόμενα προφασιζόταν ὁ βασιλιάς, πὼς ἤθελε νὰ πάρη τὴν ὄμορφη νύφη, γιὰ τὴν ὁποία τότε μιλοῦσε ὅλος ὁ κόσμος: ἀργότερα θὰ εἰποῦμε περισσότερα γι' αὐτήν. Στὸν ἔρανο τοῦ Πολυδέκτου καθένας ποὺ ἔλαβε μέρος ἔπρεπε νὰ προσφέρη ἕνα ἄλογο. Ὁ Περσεύς, ὁ γιὸς τῆς σκλάβας, δὲν εἶχε βέβαια κανένα. Ἂν ἡ Δανάη ζοῦσε ἀκόμη στὴν καλύβα τοῦ Δίκτυος, ὅπως θέλουν νὰ παρουσιάσουν ἄλλοι ἀφηγητές,[138] τότε ὁ ἥρωας θὰ εἶχε ἀνατραφῆ μέσα στὶς περιορισμένες συνθῆκες τοῦ φτωχοῦ ψαρᾶ, καὶ τί ἄλλο ἤθελε ὁ βασιλιὰς γιὰ νὰ ταπεινώση πολὺ τὸν Περσέα; Ὑπέθετε ἴσως ὅτι ὁ εὐγενὴς ἔφηβος στὴν ψαροκαλύβα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βρῆ αὐτὸ τὸ δῶρο, ἀλλὰ ντροπιασμένος θὰ ἐγκατέλειπε τὸ νησὶ καὶ τὴν μέχρι τότε προστατευόμενη μάνα.

Οἱ ψαράδες δὲν ἀνάτρεφαν βέβαια ἄλογα, πῶς θὰ μποροῦσε λοιπὸν ὁ Περσεὺς νὰ προσφέρη ἕνα; Πεισματωμένος γι' αὐτὸ εἶπε στὸ βασιλιά: «Θὰ σοῦ φέρω τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς». Ὁ Πολυδέκτης ἀπάντησε: «Φέρ' το!» Ἡ Μέδουσα Γοργὼ εἶχε σὲ μιὰ πολὺ παλιὰ ἀπεικόνιση σῶμα ἀλόγου. Σύμφωνα μὲ παλιότερες διηγήσεις ἦταν φοράδα, σύζυγος τοῦ Ποσειδῶνος ἀπὸ ἕνα γάμο ποὺ ἔκαμε μεταμορφωμένος σὲ ἄλογο.[139] Ὁ Περσεὺς δὲν ὑποσχέθηκε τίποτα ἄλλο παρὰ

52. Ὁ Περσεὺς φονεύει τὴ Μέδουσα Γοργώ.

τὸ ἐπιθυμητὸ δῶρο: ἕνα ἄλογο, ἀλλὰ ἕνα πολὺ πιὸ σπάνιο, πιὸ δύσκολο καὶ πιθανὸν ἀφύσικο ζῶο. Ἡ φοράδα, ποὺ αὐτὸς πρόσφερε, εἶχε τὴ μορφὴ τῆς Γοργοῦς, ποὺ ἡ θέα της ὅλους τοὺς μαρμάρωνε. Κάτι τέτοιο θὰ εἶχε σκεφτῆ κι ὁ Πολυδέκτης, ὅταν δέχτηκε τὴν πρόταση τοῦ ἥρωα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Περσεὺς μετάνοιωσε γι' αὐτὸ ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ. Ἀποτραβήχτηκε στὴν πιὸ ψηλὴ κορυφὴ τοῦ νησιοῦ παραπονεμένος. Μὲ τὸ δίκιο του παραπονιόταν. Ἂν δὲν βρισκόταν ἡ Δανάη ἀκόμη στὴν κατοχὴ τοῦ βασιλιᾶ, τώρα ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ γίνη αὐτό, ἂν ὁ γιός της δὲν τηροῦσε τὴν ὑπόσχεσή του. Αὐτὸ ἀφοροῦσε τὴν ἀπελευθέρωση τῆς μητέρας ἀπὸ τὴ δύναμη αὐτοῦ ποὺ «ὅλα τὰ δεχόταν». Τότε ἐμφανίστηκε στὸν ἥρωα ὁ Ἑρμῆς.[140] Ἢ ἦταν ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ ἔσπευσε πρώτη γιὰ βοήθεια; Στὶς παραστάσεις παλιῶν καλλιτεχνῶν πρὶν ἀπ' τὸν Ἑρμῆ βρίσκεται ἡ Ἀθηνᾶ. Ποιός ἄλλος ὅμως θὰ μποροῦσε νὰ δώση σ' αὐτὸν τὰ φτερωτὰ πόδια — τουλάχιστο τὸ ἕνα, ὅπως διαβάζουμε στὸν Ἀρτεμίδωρο, τὸν ἐξηγητὴ τῶν ὀνείρων[141] — μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἔφυγε ἀπὸ τὸ νησὶ κι ἔφτασε κοντὰ στὶς Γοργόνες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ; Αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὸν Αἰσχύλο,[142] στὴν Τραγωδία μὲ τὸν τίτλο «Οἱ κόρες τοῦ Φόρκυνος». Ὁ σκηνικὸς ποιητὴς ἁπλοποίησε τὴν εἴσοδο τοῦ Περσέως μέσα ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῶν ἐννέα θεαινῶν

καὶ παράλειψε μάλιστα τὶς πρῶτες τρεῖς, τὶς νύμφες τῶν πηγῶν.

Αὐτὲς οἱ Ναϊάδες ἦσαν πιθανὸν οἱ πρῶτες ποὺ βοήθησαν τὸν ἥρωα στὴν ἀπελπιστική του θέση. Κατοικοῦσαν σὲ μιὰ σπηλιὰ στὴ νῆσο Σέριφο, ὅπως καὶ ἀλλοῦ σὲ σπηλιὲς ἀπὸ σταλακτίτες στὰ ἑλληνικὰ βουνὰ εἶχαν τὴν κατοικία τους. Καὶ κατεῖχανε τὰ μέσα ποὺ χρειαζόταν ὁ Περσεύς, γιὰ νὰ φέρῃ σὲ πέρας τὸ ἔργο του. Ἀργότερα μπόρεσε νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ τὰ τρία ἀνεκτίμητα ἀντικείμενα, εἴτε ὅμως ἦλθαν αὐτὲς στὸν ἥρωα, εἴτε ὁ Περσεὺς τὶς ἐπισκέφτηκε μὲ τὴ συνοδεία τῆς Ἀθηνᾶς, αὐτὲς ἦσαν οἱ σωτῆρες του. Σὲ μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία μπορεῖ νὰ δῇ κανεὶς πῶς ὑποδέχτηκαν οἱ Νύμφες τὸν ἥρωα: ἡ μία τοῦ ἔφερε τὰ φτερωτὰ πέδιλα, ἡ δεύτερη τὸ σκοῦφο ποὺ θὰ τὸν ἔκανε ἀόρατο, ἡ τρίτη τὸν θύλακα, τὴν «κίβισιν», γιὰ τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς.

Ἔτσι ἐξοπλισμένος, ἔσπευσε ὁ Περσεὺς σὰν ἕνας γρήγορος πεζοπόρος, διασχίζοντας τὸν ἀέρα[143] — σὰν ἥλιος πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ τὸν ὠκεανό. Σὲ μᾶς ἔφτασε ἡ παράδοση[144] ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος εἶχε τὸ ὄνομα Περσεύς. Πέρα ἀπὸ τὸν ὠκεανό, κοντὰ στοὺς κήπους τῶν Ἑσπερίδων, ἐκεῖ ὅπου ἄρχιζε τὸ βασίλειο τῆς Νυκτός, κατοικοῦσαν οἱ Γοργόνες,[145] τρεῖς γερόντισσες θεές, ἢ μόνο δύο, κόρες τοῦ γέρου τῆς θάλασσας Φόρκυος. Οἱ Γραῖες φύλαγαν γι' αὐτὲς σκοπιά.[146] Οὔτε ἥλιος οὔτε φεγγάρι τὶς ἔβλεπε ποτέ.[147] Ἀδιάβατα δάση καὶ βροχοτόπια ἄρχιζαν ἀπὸ κεῖ.[148] Ἡ χώρα τῶν βραχορρόδων ὀνομαζόταν ἐπίσης καὶ Κισθένη καὶ δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν πλησιάσῃ ἀπὸ τ' ἀνατολικά:[149] ἦταν ἡ χώρα τῆς σκοτεινιᾶς, ὅπου τὰ φῶτα τ' οὐρανοῦ ἐξαφανίζονταν καὶ ἀπ' ὅπου πάλι ξαναφαίνονταν συνορεύοντας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύση. Εἶναι πιθανό, ὅτι οὔτε καὶ ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ ἤξερε τὸ δρόμο γιὰ τὶς Γοργόνες μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν περιοχή. Γιατὶ δὲ γνώριζαν τὰ πάντα οἱ νεώτερες θεότητες, αὐτὰ ποὺ γνώριζαν οἱ παλιότερες, οἱ Μοῖρες καὶ οἱ Γραῖες. Ἔπρεπε πρῶτα νὰ φτάσῃ τὶς γερόντισσες θεὲς ὁ Περσεύς, ἂν ἤθελε νὰ βρῇ τὸ δρόμο γιὰ τὶς Γοργόνες.

Οἱ Γραῖες κρατοῦσαν σκοπιὰ ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη,[150] γιατὶ εἶχαν ἕνα μοναδικὸ μάτι, ὅπως ἐπίσης ὅλες μαζὶ κι ἕνα μοναδικὸ δόντι. Θὰ εἶχαν παρατηρήσει μ' αὐτὸ τὸ μάτι μέσα στὴ σκοτεινιὰ τὸν Περσέα ποὺ πλησίαζε, ἂν αὐτὸς δὲν εἶχε μαζί του τὴ σκούφια ποὺ τὸν ἔκανε ἀόρατο, τὴν «σκούφια τοῦ Ἅδου». Τώρα βρισκόταν ἐκεῖ, κοντὰ στὶς κόρες τοῦ Φόρκυος, περιμένοντας τὴν ἀλλαγὴ τῆς σκοπιᾶς, μπροστὰ στὴν εἴσοδο τῆς σπηλιᾶς, ἴσως τῆς ἴδιας ὅπου κρυβόταν οἱ Γοργόνες.[151] Στὴν ἀλλαγὴ τῆς σκοπιᾶς ἡ μιὰ Γραῖα ἔδινε στὴν ἄλλη τὸ μοναδικὸ μάτι καὶ σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἦσαν κι οἱ δυὸ τυφλές. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ περίμενε ὁ Περσεὺς κι

53. Ὁ Περσεὺς μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸ τῆς Μεδούσης

ἅρπαξε τὸ μάτι ἀπ' τὰ χέρια καὶ τῶν δυό. Δὲν θὰ τοὺς τό 'δινε πίσω, πρὶν αὐτὲς τοῦ δείξουν τὸ δρόμο γιὰ τὶς Γοργόνες. Ἀναγκασμένες ἀπὸ ἀνώτερη βία, οἱ ἀδελφὲς ὑπάκουσαν.

Πότε ὁ ἥρωας τοὺς ἔδωσε πίσω τὸ μάτι; Ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι ἡ εἴσοδος τῆς σπηλιᾶς ὁδηγοῦσε στὶς Γοργόνες; Ἢ ἀμέσως μετὰ τὴ φυγὴ ἔριξε τὸ μάτι πίσω στὶς Γραῖες; Ἢ τοὺς τὸ πέταξε, καθὼς διηγοῦνται,[152] καθὼς ἔφευγε στὴ λίμνη Τριτωνίδα; Πόσο θὰ φώναξαν ἀπὸ πόνο οἱ τρεῖς πανάρχαιες θεότητες! Ἀλλ' αὐτὸ μόνο μετά. Οἱ «Φορκυάδες» τοῦ Αἰσχύλου εἶναι βέβαια γεμάτες ἀπὸ τὰ παράπονά τους. Σὲ μᾶς ὅμως σώθηκε μόνο μιὰ γραμμὴ ἀπὸ τὸ ἔργο:[153]. «Ὅρμησε σὰν κάπρος μέσα στὴ σπηλιά . . .».

Σ' αὐτὴ τὴ σπηλιὰ κοιμόνταν οἱ τρεῖς Γοργόνες. Θνητὴ ἦταν μόνο μία ἀνάμεσά τους, ἡ Μέδουσα,[154] ἡ «κυρίαρχος», ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ μεταφράσῃ τὸ ὄνομα. Ἡ τύχη του ἔπρεπε νὰ ὁδηγηθῇ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Περσέως ἢ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ ἥρωας ἔπρεπε ψηλαφώντας νὰ βρῇ τὸ λαιμὸ τῆς Μεδούσης καὶ νὰ ἔχῃ γυρισμένο τὸ κεφάλι,[155] γιὰ νὰ μὴ δῇ τὴ μακάβρια ὄψη της. Διηγοῦνται ἐπίσης[156] ὅτι ἡ θεὰ τοῦ ἔδειξε τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς σὲ μιὰ λαμπερὴ ἀσπίδα, τὴν ὁποία ἢ ἔδωσε στὸν Περσέα ἢ τὴν κρατοῦσε γι' αὐτὸν αὐτὴ ἡ ἴδια.[157] Ἦλθε μ' ἕνα καμπυλωτὸ ξίφος — ἕνα θεϊκὸ δῶρο ἦταν ἐπίσης κι αὐτὸ — ἕνα δρεπάνι. Μ' αὐτὸ τὸ παλιὸ ὅπλο τῶν Τιτάνων ἔκοψε τὸ κεφάλι τῆς Μεδούσης πέρα γιὰ πέρα.

Ἡ Μέδουσα ἦταν ἔγκυος ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα κι εἶχε στὴν κοιλιά της τὸν ἥρωα Χρυσάορα καὶ τὸ ἄλογο Πήγασο. Ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς ἀποκεφαλισμένης ξεπήδησαν κι οἱ δυό. Τὸ κεφάλι τὸ ἔκρυψε ὁ ἥρωας στὴν «κίβισιν»[158] κι ἔπρεπε νὰ φύγῃ ἀμέσως, γιατὶ οἱ δυὸ ἀθάνατες ἀδελφὲς τῆς Μεδούσης ξύπνησαν καὶ ρίχτηκαν ἀπὸ πίσω του. Ὁ ἀέρας ἔγινε τὸ πεδίο μάχης ἀνάμεσα στὸν Περσέα καὶ στὶς Γοργόνες. Σὲ παλιὲς ἀγγειογραφίες βλέπει κανεὶς τὶς δυὸ Γοργόνες νὰ πετοῦν πίσω ἀπὸ τὸν ἥρωα καὶ σὲ μιὰ μάλιστα ἐκεῖνος νὰ ἔχῃ ἀνέβει στὸν Πήγασο, σὰν πρῶτος ἱππέας τοῦ Πηγάσου πρὶν ἀπὸ τὸν Βελλεροφόντη.[159] Ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸν πιάσουν. Στὰ πόδια του εἶχε τὰ φτερωτὰ πέδιλα, ἀπὸ τὸν ὦμο του κρεμόταν τὸ ξίφος — ἔτσι μποροῦσε νὰ τὸν δῇ κανεὶς σύμφωνα μ' ἕναν συνεχιστὴ τοῦ Ἡσιόδου πάνω στὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους[160] — καὶ πετοῦσε τόσο γρήγορα ὅσο πετάει ἡ σκέψη. Τὸ φοβερὸ κεφάλι τῆς Μεδούσης σκέπαζε τοὺς ὤμους του. Ριγμένη πίσω του κουβαλοῦσε τὴν «κίβισιν». Στὸ μέτωπό του φοροῦσε τὴ σκούφια τοῦ Ἅδου. Σκοτάδι τῆς νύχτας ἁπλωνόταν γύρω ἀπὸ τὸν ἥρωα.

Σὲ λίγο ὁ Περσεὺς ἦταν πέρα ἀπὸ τὴν περιοχή, ὅπου μένανε οἱ Γοργόνες, κι αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὸ σύνορο τῶν χωρῶν ὅλων τῶν λαῶν, ποὺ κι οἱ ἴδιοι ζοῦσαν πέρα ἀπὸ τὶς χῶρες τῶν κοινῶν θνητῶν. Στὸ βορρᾶ[161] σταμάτησε κι «εὐωχήθη» μὲ τοὺς ὑπερβορείους. Στὸ Νότο πέταξε πάνω ἀπὸ τοὺς Αἰθίοπες καὶ παρατήρησε πάνω σὲ μιὰ βραχώδη ἀκτὴ — λένε[162] ὅτι ἦταν στὴν Παλαιστίνη κοντὰ στὴ Γιάφα — μιὰ ὡραία κόρη, ποὺ ἐκεῖ ἦταν ἐκτοπισμένη καὶ δεμένη. Ἕνα ἀποκορύφωμα ἦταν αὐτὸ τὸ βλέμμα, ὄχι μόνο στὴν ἱστορία τοῦ Περσέως, ἀλλὰ καὶ στὴν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων θεατρικῶν συγγραφέων. Ὁ Εὐριπίδης παρουσιάζει τὴ σκηνὴ στὴν «Ἀνδρομέδα» του. Μ' αὐτὸ δηλώνεται κιόλας τὸ ὄνομα τοῦ κοριτσιοῦ. Στὸ ἔργο ἦταν ὁ θεὸς Διόνυσος, ποὺ γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν παῖζαν τὴν παράσταση, τόσο ἐρωτευμένος, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ χωριστῇ ἀπ' αὐτὴν — ὅπως ὁ κωμωδὸς Ἀριστοφάνης γράφει τὰ ἀστεῖα.[163] Τὸ ἔργο ἄρχιζε μ' ἕνα μεγάλο μονόλογο τοῦ ἥρωα, ποὺ πίστευε ὅτι εἶχε παρατηρήσει τὴν εἰκόνα μιᾶς νεαρῆς γυναίκας, ἕνα ἔργο καλλιτέχνη κι ὄχι ἕνα ζωντανὸ κορίτσι ἀπὸ τὸν ἀέρα.[164] Ὁ μονόλογος κατέληγε μετὰ σ' ἕνα συγκινητικότατο διάλογο ἀνάμεσα στὸν ἥρωα καὶ τὴν ἡρωίδα, μὲ τὰ λόγια τῆς Ἀνδρομέδας:[165] «Πάρε με, ξένε, πάρε με μαζί σου, ὅπως σὺ τὸ θέλεις, σὰ σκλάβα σου, γυναίκα σου, ἢ δούλα σου . . .».

Στὴν χώρα τῶν Αἰθιόπων βασίλευε ὁ Κηφεύς.[166] Ἡ γυναίκα του, ἡ ὑπερήφανη Κασσιόπεια, εἶχε ἐξοργίσει τοὺς θεοὺς τῆς θάλασσας. Ἀγώνα ὀμορφιᾶς εἶχεν ἀρχίσει μὲ τὶς Νηρηίδες κι

ὑπερηφανευόταν ὅτι αὐτὴ εἶχε κερδίσει τὴ νίκη. Τιμωρήθηκε ὅμως γι' αὐτό: Ὁ Ποσειδῶν ἔστειλε πλημμύρες στὴ χώρα κι ἀκόμα ἕνα δράκοντα, στὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ ἡ κόρη της, ἡ Ἀνδρομέδα. Ἔτσι ἐχρησμοδότησε ἕνα μαντεῖο κι ἔτσι κι ἔγινε. Ὁ Περσεὺς ἦλθε πετώντας καὶ σκότωσε τὸ δράκοντα. Μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία δείχνει πῶς αὐτὸς πολέμησε τὸ καπροκέφαλο τέρας, ποὺ ἀναδυόταν ἀπὸ τὴ θάλασσα, ρίχνοντας πέτρες μὲ τὰ δυό του χέρια. Ἡ Ἀνδρομέδα τοῦ δίνει τὶς πέτρες. Ὁ ἥρωας τὴν ἔλυσε ἀπὸ τὸ βράχο. Τὴν πῆρε, καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, ποὺ δὲν ἤθελαν εὐχαρίστως νὰ τὴν ἀφήσουν, κι ἀπὸ τὸ σκυθρωπὸ μνηστήρα της μὲ τ' ὄνομα Φινεύς: ὄνομα ποὺ θὰ τὸ ξανασυναντήσουμε στὴν ἱστορία τῶν Ἀργοναυτῶν. Γι' αὐτὸν τὸν Φινέα λένε ὅτι ἦταν ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Κηφέως, ποὺ ἤθελε νὰ πάρῃ γυναίκα του τὴν ἀνηψιά του. Ὁ Περσεὺς ἦταν ἀντιμέτωπος πάλι μ' ἕναν ἐχθρό, ποὺ στὴ μορφή, καθὼς τὴν παρουσιάζουν οἱ διηγήσεις τῶν Ἀργοναυτῶν, ἔμοιαζε μὲ τὶς Γραῖες. Τότε τὸν βοήθησε τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς. Ὁ ἥρωας τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν «κίβισιν».[167] Ὁ Φινεὺς κι οἱ ἄνθρωποί του μαρμάρωσαν. Ὁ Περσεὺς πῆρε τὴν Ἀνδρομέδα κι ἔφτασαν στὴ Σέριφο διασχίζοντας τὸν ἀέρα. Καὶ οἱ τέσσερες ὅμως ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴν αἰθιοπικὴ διήγηση, ἡ Κασσιόπεια, ὁ Κηφεύς, ἡ Ἀνδρομέδα κι ὁ Περσεύς, ἔγιναν τελικὰ ἀστερισμοὶ στὸν Οὐρανό.[168] Αὐτὸ τὸ ὑποσχέθηκε ἡ Ἀθηνᾶ στὸ τέλος τῆς τραγωδίας. Ὁ ποιητὴς βέβαια δὲν θὰ εἶχε βάλει στὸ στόμα τῆς θεᾶς αὐτὴ τὴν προφητεία, ἂν δὲν πίστευαν ὅτι εἶχαν ἰδεῖ τὸν Περσέα νὰ πετάῃ στὸν οὐρανό.

Ἀφοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι τῆς Μεδούσης τό 'κρυψε στὴν «κίβισιν», κι ἀφοῦ ἐλευθέρωσε καὶ κέρδισε τὴν Ἀνδρομέδα, ὁ Περσεὺς ἐπέστρεψε στὴ Σέριφο.

Ὑπάρχει πάλι μιὰ ἐκδοχή, πιθανὸν σὲ μιὰ τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου, στὸν «Δίκτυν», ὅτι ὁ ἥρωας βρῆκε τὴ μάνα του καὶ τὸν προστάτη της, τὸν ψαρά, σὰν ἱκέτες στὸ βωμό.[169] Οἱ βιαιότητες τοῦ Πολυδέκτου τοὺς ἀνάγκασαν νὰ καταφύγουν ἐκεῖ. Τώρα ἐμφανίστηκε ὁ νεαρὸς ἥρωας γρηγορώτερα ἀπ' ὅ,τι περίμεναν.

Ὁ ἔρανος, στὸν ὁποῖο ὁ Περσεὺς ἀντὶ γιὰ ἄλογο εἶχε ὑποσχεθῇ τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς, δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη.[170] Οἱ συνδαιτημόνες, ποὺ ὅλοι μόνο κοινὰ ἄλογα μπόρεσαν νὰ φέρουν, ἦσαν ἀκόμα συγκεντρωμένοι, ὅταν ὁ Περσεὺς παρουσιάστηκε μὲ τὸ δῶρο του, διασχίζοντας τὸν ἀέρα μὲ τὰ φτερωτά του πέδιλα καὶ τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς μέσα στὸ σάκκο, κρεμασμένο στὸν ὦμο του. Κανεὶς δὲν ἤθελε νὰ πιστέψῃ ὅτι ὁ ἥρωας κράτησε τὴν ὑπόσχεσή του. Λιγότερο ἀπ' ὅλους ὁ Πολυδέκτης, ὁ βασιλιάς. Συγκάλεσε τὸ λαὸ[171]

μὲ σκοπὸ ν' ἀποδείξῃ τὸν Περσέα ἔνοχο ἀπάτης· κανεὶς δὲν ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ νεαροῦ στὴ Σέριφο. Ὁ Περσεὺς παρουσιάστηκε στὴ συνέλευση τῶν Σεριφίων, πῆρε τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴν «κίβισιν» καὶ τὸ ἔδειξε στὸ συγκεντρωμένο λαὸ γιὰ ἀπόδειξη. Ἀπὸ τότε ἡ Σέριφος ἀνῆκε στὰ βραχώδη πετρονήσια τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ὅλοι μαρμάρωσαν. Τὸ «γοργόνειο» ὁ ἥρωας τὸ ἀφιέρωσε στὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ ἀπὸ τότε τὸ φοράει στὸ στῆθος της. Τὴν «κίβισιν», τὰ φτερωτὰ πέδιλα καὶ τὴ σκούφια τοῦ Ἅδου τὰ ἔδωσε πίσω στὶς Νύμφες.

Ὁ Δίκτυς ἔγινε βασιλιὰς τῆς Σερίφου. Ὁ Περσεὺς ὅμως ἐγκατέλειψε τὸ νησὶ καὶ γύρισε πίσω στὴν πατρίδα, στὸ Ἄργος, μὲ τὴν Ἀνδρομέδα καὶ τὴ Δανάη.

Ἐκεῖ δὲν βασίλευε πιὰ ὁ Ἀκρίσιος.[172] Φοβόταν τὸ θάνατο ἀπὸ τὸν ἐγγονό του κι ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἀκρόπολη γιὰ τὴ Θεσσαλία, σὲ μιὰν ἄλλη ἀκρόπολη, ποὺ ὀνομαζόταν κι αὐτὴ Λάρισα. Ὁ Περσεὺς τὸν ἀκολούθησε, τὸν ἀναζήτησε καὶ θέλησε νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν παππού του.

Ὑπάρχει γι' αὐτὸ μιὰ τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους: «Οἱ Λαρισαῖοι». Ἡ γιορτὴ τῆς συμφιλιώσεως πανηγυρίστηκε καὶ ὁ Ἀκρίσιος ἦταν πιὰ ἕτοιμος νὰ γυρίσῃ πίσω στὸ Ἄργος.[173] Πάνω στὴ γιορτὴ τῆς εἰρήνευσης οἱ Λαρισαῖοι ἔφηβοι ἔπαιξαν μὲ τὸ δίσκο. Ὁ Περσεὺς δὲν μποροῦσε ν' ἀντισταθῇ. Πῆρε στὰ χέρια του τὸν ἡλιόσχημο δίσκο, ὅπως ἔκαμε κι ὁ Ἀπόλλων σὲ παρόμοιο τραγικὸ περιστατικό, καὶ τὸν ἄφησε νὰ πετάξῃ. Ὁ δίσκος πέταξε στὸν ἀέρα καὶ πέτυχε τὸν Ἀκρίσιο. Τὸν πέτυχε στὴν ἄκρη στὸ πόδι, ἀλλὰ τὸ χτύπημα ἦταν θανατηφόρο. Ὁ παπποὺς πέθανε ἀπὸ τὸν ἐγγονό. Ἡ λάμψη γύρω ἀπὸ τὸν ἥρωα μεταβλήθηκε σὲ νεκρικὴ σκοτεινιά. Σκοτάδι ἀκολούθησε ἐπίσης μετὰ τὶς ἀκτίνες τοῦ οὐράνιου ἥλιου, ὅπως πολὺ περισσότερο μετὰ τὶς πράξεις ἑνὸς θεϊκοῦ παιδιοῦ στὴ γῆ, ἔστω καὶ ἂν ὑπῆρξε ἕνα πραγματικὸ παιδὶ τοῦ ἥλιου!

Στὴν ἀκρόπολη τῆς Τίρυνθος, τὴν κτισμένη μὲ πελώριες πέτρες, ἦταν κυρίαρχος τότε ὁ μοναδικὸς γιὸς τοῦ Προίτου, ὁ Μεγαπένθης. Μιὰ διήγηση λέει πὼς ὁ Προῖτος ἐκδικήθηκε τὸ θάνατο τοῦ θείου του Ἀκρισίου καὶ σκότωσε τὸν Περσέα, ὅταν αὐτὸς ἐπαναπατριζόταν.[174] Αὐτὴ ἡ ἱστορία δὲν μᾶς διασώθηκε. Καὶ μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Μεγαπένθους δηλώνει ὅτι αὐτὸς ἦταν ἕνας ἄνθρωπος «μεγάλων παθημάτων», κι ὅπως οἱ τρεῖς ἀδελφὲς ἴσως πολέμησε ἐνάντια στὸν Διόνυσο καὶ τελικά, ὅπως ὁ Πενθεύς, ὁ «ἄνθρωπος τοῦ πάθους», στὴ Θήβα, τιμωρήθηκε ἀπὸ τὸ θεό. Ὑποστηρίζουν ἐπίσης,[174a] ὅτι ἄλλαξε μὲ τὸν Περσέα τὴν ἐξουσία, γιατὶ αὐτὸς ντρεπόταν γιὰ τὸ θάνατο τοῦ παπποῦ καὶ δὲν ἤθελε νὰ γυρίσῃ πίσω

στὸ Ἄργος. Ἔτσι, πιθανῶς ἐξουσίαζε στὴ θέση του ὁ Μεγαπένθης στὴ Λάρισα τοῦ Ἄργους καὶ ὁ Περσεὺς στὴν Τίρυνθα, ὅπου ὀχύρωσε τὴν πετρώδη Ἀκρόπολη τῆς Μιδέας καὶ τῶν Μυκηνῶν.

Οἱ Μυκηναῖοι τίμησαν ἀργότερα αὐτὸν σὰν τὸν ἱδρυτὴ - ἥρωά τους καὶ ξέχασαν τὴν ἡρωίδα Μυκήνη, μιὰ κόρη τοῦ Ἰνάχου,[175] ποὺ κάποτε ἦταν τόσο ξακουστὴ ὅπως ἡ Τυρὼ καὶ ἡ Ἀλκμήνη[176] καὶ ποὺ ἔδωσε τ' ὄνομά της στὴν ἰσχυρὴ Ἀκρόπολη καὶ στὴν πόλη τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Δὲν μποροῦσαν ὅμως νὰ διηγηθοῦν γι' αὐτὸ σημαντικότερες ἱστορίες, ὅπως συνέβη μὲ τὴν ἵδρυση ἀπὸ τὸν Περσέα, ποὺ χρειάστηκε κάποτε νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθί του[177] κι εἶδε ὅτι ἡ αἰχμή του, ποὺ ὀνομαζόταν «μύκης», εἶχε χαθῆ. Σ' αὐτὸν τὸν τόπο ἵδρυσε τὶς Μυκῆνες. Ἄλλοι θυμοῦνται τὶς περίφημες πηγὲς κάτω ἀπὸ τὰ κυκλώπεια τείχη τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι, βασανισμένος ἀπὸ τὴ δίψα ὁ Περσεύς, ξερίζωσε ἕνα μανιτάρι, ποὺ ὀνομαζόταν ἐπίσης «μύκης». Ἔτσι ξεπήδησε ἡ πηγή, ἀπ' ὅπου ὁ ἥρως ξεδίψασε, κι ἀπὸ μεγάλη χαρὰ ἵδρυσε τὴν ἰσχυρὴ πόλη.[178] Πιθανὸ νὰ ὁδήγησε τὸ νερὸ μετὰ ἀπ' ἔξω, κάτω ἀπ' τὸ τεῖχος, στὸ βαθὺ πηγάδι Περσεία.

Θεωρεῖται ἀκόμη καὶ σὰν ἱδρυτὴς μιᾶς μεγάλης δυναστείας μεγάλων βασιλιάδων. Ἡ Ἀνδρομέδα εἶχε τάχα γεννήσει προηγουμένως ἀπ' αὐτὸν ἕνα γιὸ μὲ τ' ὄνομα Πέρσης, τὸν γενάρχη τῶν Περσῶν βασιλιάδων. Αὐτοὶ στηρίχτηκαν ἀργότερα, ὅταν πρόβαλαν ἀξιώσεις πάνω στὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων, στὸν Περσέα σὰν προπάτορά τους.[179] Στὶς Μυκῆνες εἶχε πολλοὺς γιοὺς καὶ μιὰ κόρη. Ἀνάμεσα στοὺς γιοὺς ἦσαν ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Ἠλεκτρύων, οἱ προπαπποῦδες τοῦ Ἡρακλέους, καὶ κόρη ἦταν ἡ Γοργοφόνη, ἡ γιαγιὰ τῶν Διοσκούρων τῆς Σπάρτης. Μιὰ τόσο μεγάλη φήμη ὅμως, ὅπως ὁ δισέγγονός του Ἡρακλῆς, δὲν ἀπόκτησε ὁ Περσεύς, γιατί, λέγαν,[180] ἀνῆκε στοὺς διῶκτες τοῦ Διονύσου μὲ τὸ νὰ φερθῇ βίαια ἐνάντιά του. Νὰ παρουσιάζεται ἄραγε στὶς διηγήσεις μὲ τοὺς ἐχθρούς του στὴ θέση τοῦ Μεγαπένθους, ἢ πρῶτα ὁ Μεγαπένθης στὴ θέση του; Διηγοῦνται στὸ Ἄργος ὅτι ὁ Διόνυσος ἔφτασε κεῖ μὲ τὴν Ἀριάδνη ἀπὸ τὴ θάλασσα, μὲ τὴ συνοδεία θαλάσσιων γυναικῶν. Ὁ Περσεὺς πολέμησε ἐναντίον τους καὶ σκότωσε πολλὲς ἀπὸ τὶς συνοδούς.

Στὸ Ἄργος δεῖχναν ἕνα μνημεῖο τῆς Χορείας,[181] μιᾶς Μαινάδος μὲ τὸ ὄνομα «χορός», καὶ τὸν τάφο τῶν Ἁλιάδων,[182] τῶν γυναικῶν τῆς θάλασσας, ποὺ ἦλθαν μαζὶ μὲ τὸν θεό. Ἀγγειογραφίες δείχνουν τὸν Περσέα στὴ μάχη ἐνάντια στὴ διονυσιακὴ πομπή. Κρατοῦσε μπροστὰ στὶς ἐνθουσιασμένες τὸ γοργόνειο καὶ διηγοῦνται ἐπίσης[183] ὅτι μαρμάρωσε καὶ τὴν Ἀριάδνη, προτοῦ φτάση

μαζί μὲ τὸ στέμμα της στὸν οὐρανό. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, οἱ δυὸ ἥρωες, ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Περσεύς, καὶ οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Διός, κλεῖσαν τελικὰ εἰρήνη.[184] Ἕνας ναὸς μὲ ἱερὸ περίγυρο ἦταν στὸ Ἄργος ἀφιερωμένος στὸν κρητικὸ Διόνυσο κι ἐκεῖ ἦταν πιθανῶς θαμμένη ἡ Ἀριάδνη.[185] Μιὰ παλιὰ διήγηση ὑποστήριζε κιόλας ὅτι ὁ Διόνυσος σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Περσέα[186] καὶ πετάχτηκε στὰ νερὰ τῆς Λέρνας, ποὺ ἦσαν πύλη γιὰ τὸν κάτω κόσμο. Ἀπὸ κεῖνα τὰ βάθη ξαναπαρουσιάστηκε ὁ καλεσμένος μὲ ἤχους σαλπίγγων θεός.[187] Μήπως ὅμως ὁ ἴδιος ὁ θεὸς πῆρε τὸ δρόμο στὴ Λέρνα γιὰ τὸν κάτω κόσμο, γιὰ νὰ ἐλευθερώση τὴ Σεμέλη;[187a] Διώκτης καὶ καταδιωκόμενος δὲν ἦσαν ἀνόμοιοι, τουλάχιστο σ' αὐτὸ τὸ ἔργο: τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μητέρας. Ὁ Περσεὺς ἀπόκτησε ἕναν τάφο ἡρώων πρίν, μπροστὰ στὴν πόλη τῶν Μυκηνῶν, στὸ δρόμο πρὸς τὸ Ἄργος,[188] καὶ κεῖ δέχτηκε τὶς τιμές της.

5
Ο ΤΑΝΤΑΛΟΣ

Περισσότερες ἀπὸ μιὰ φορὰ ἐμφανιζόταν τὸ ὄνομα τῆς Νιόβης στὶς ἱστορίες γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου γένους:[189] στὸ Ἄργος, συνδεδεμένο μὲ τὸν ἀρχέγονο Φορωνέα, στὴ Βοιωτία μὲ τὸν Ἀλαλκομενέα, αὐτὸν ποὺ ἀνάθρεψε τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ. Στὴ Θήβα ἐθεωρεῖτο σύζυγος τοῦ Ἀμφίονος. Ἐκεῖ λεγόταν, ὅτι ἡ περήφανη καὶ σκληρὰ τιμωρημένη γυναίκα ἦταν κόρη τοῦ Ταντάλου, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Λυδίας, μιᾶς χώρας στὴ Μ. Ἀσία. Πέρα κεῖ μᾶς πάει ἡ ἱστορία του.

Στὴν ἀρχὴ ἀναφερόταν ἐπίσης ὁ Τάνταλος ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὸν Ἀλαλκομενέα ἢ τὸν Φορωνέα καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τοὺς Θηβαίους Διοσκούρους. Ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Βροτέου, ἑνὸς πρόγονου τῶν θνητῶν, τῶν «βροτῶν», ὅπως δηλώνει τ' ὄνομά του, ποὺ πρῶτος σκάλισε στοὺς βράχους τὴ μορφὴ τῆς μητέρας τῶν θεῶν.[190] Καὶ ἦταν ἐπίσης ὁ πατέρας τοῦ Πέλοπος, ἀπ' τὸν ὁποῖο πῆρε τ' ὄνομά του ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Ἑλλάδας, ἡ Πελοπόννησος, ἡ νῆσος τοῦ Πέλοπος. Δυὸ γιοὶ τοῦ Πέλοπος, ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης, ἵδρυσαν τὴ δεύτερη δυναστεία τῶν Μυκηνῶν, ποὺ σὰν κυρίαρχη οἰκογένεια ἔγινε ξακουστὴ περισσότερο παρὰ ἡ πρώτη, ἡ οἰκογένεια τοῦ Περσέως.

Ἕνα σπουδαῖο νῆμα ἀρχίζει στὴ Λυδία, στὸ μικρασιατικὸ βασίλειο τοῦ Ταντάλου, στὴν ὀροσειρὰ τοῦ Σιπύλου, ποὺ οἱ κορυφές του δεσπόζουν τῆς Σμύρνης καὶ ποὺ ἀργότερα ἔδειχναν ἐκεῖ τὴν ἀπολιθωμένη Νιόβη. Μιὰ λίμνη ἐκεῖ ἔχει τ' ὄνομα Τάνταλος.[191]

Γιὰ κάποιαν ἄλλη ὀροσειρὰ λένε[192] ὅτι ἐκεῖ καταποντίστηκε μιὰ πόλη. Στὸ Σίπυλο ὑψωνόταν ἕνας πολυθαύμαστος τάφος,[193] ἂν καὶ δὲν εἶναι ὁ μόνος τόπος, ὅπου σ' αὐτὸν προσφερόταν λατρεία ἡρώων. Στὸ Ἄργος πίστευαν ὅτι εἶχαν τὰ ὀστά του[194] καὶ στὴν πολίχνη Πόλιον τῆς Λέσβου[195] εἶχαν ἱδρύσει πρὸς τιμήν του ἕνα ἡρῷον. Στὸ ὀροπέδιο τοῦ Σιπύλου πρέπει νὰ ἵδρυσε μὲ τὸ γιό του Πέλοπα τὴν πρώτη πόλη αὐτῆς τῆς περιοχῆς, ἂν ὄχι τοῦ κόσμου ὅλου.[196]

Τὸν θεωροῦσαν γιὸ τοῦ Διός,[197] ἀλλὰ λέγανε καὶ τὸ βουνὸ Τμῶλο στὴ Λυδία γιὰ πατέρα του.[198] Ἡ μητέρα του ἦταν ἡ Πλουτώ, ἡ «πλούσια», μιὰ κόρη τοῦ Κρόνου[199] σὰν βερεκυνθία νύμφη,[200] κόρη ἀσφαλῶς ἐπίσης τῆς βερεκυνθίας μεγάλης Μητέρας, ἂν ὄχι αὐτὴ ἡ ἴδια μὲ ἄλλο ὄνομα, ποὺ ταίριαζε στὴ χορηγὸ τόσο μεγάλου πλούτου.

Ἀπὸ τότε ἦταν ἡ Λυδία ὀνομαστὴ γιὰ τὸ χρυσάφι της. Χρυσάφι ἔκρυβαν τὰ βουνά της, ὁ Τμῶλος περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Χρυσάφι ἔφερναν τὰ ποτάμια της στὴν ἄμμο τους. Κανένα ἄλλο ὄνομα δὲν ταίριαζε περισσότερο στὴ μεγάλη θεὰ αὐτῆς τῆς χώρας, παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ πλούτου. Στὴ γυναίκα τοῦ Ταντάλου δίνονταν διάφορα ὀνόματα, μεταξὺ αὐτῶν καὶ Διώνη. Θὰ ἦταν μιὰ Πλειάς, κόρη τοῦ Ἄτλαντος, καὶ εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες συζύγους τοῦ Διός.[201] Μὲ τὴ Διώνη οἱ γενεαλόγοι συνδέανε τὸν Ἄτλαντα, ἕναν παλιὸ θεὸ ἀπὸ τὸ γένος τῶν Τιτάνων, μὲ τὸν βασιλιὰ τῆς Λυδίας. Τὸ βασίλειο τοῦ Ταντάλου θά 'πρεπε ν' ἁπλωνόταν ὄχι μόνο σὲ μιὰ χώρα. Περιελάμβανε ἀκόμα τὴ Φρυγία, τὸ ὀροπέδιο τοῦ Ἴδα καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Τροίας.[202] Στὸ νησὶ Λέσβο, ὅπου τοῦ ἀνῆκε ἕνα ἡρῷο, ἕνα βουνὸ εἶχε ἐπίσης τὸ ὄνομά του.[203] Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἦταν ἑλληνικὸ καὶ σήμαινε αὐτὸν ποὺ τολμᾶ,[204] αὐτὸν ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀποτολμήση τὸ πιὸ μεγάλο τόλμημα. Ὁ πλοῦτος τοῦ γιοῦ τῆς Πλουτοῦς ἔγινε παροιμία[205] καὶ οἱ συγγραφεῖς ἔπαιξαν μὲ τὸ ὁμόηχο ὄνομά του μὲ τὸ πιὸ μεγάλο νομισματικὸ μέτρο, τὰ τάλαντα, ὅταν συνδέανε «τὰ τάλαντα τοῦ Ταντάλου».[206]

Ὅπως ὁ Ἰξίων, ὁ ἀσεβής,[207] καθόταν κι αὐτὸς στὸ τραπέζι τῶν θεῶν[208] καὶ δὲν ἦταν θνητὸς — ἂν καὶ ὑπολογίζεται στοὺς ἀνθρώπους[209] — ὅπως τὸ δείχνει ἡ αἰώνια διάρκεια τῆς τιμωρίας του. Γιὰ τὸ συμπόσιο τῶν θεῶν ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς[210] καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία τούτη τοὺς προσκάλεσε στὸ Σίπυλο, στὴν ἀγαπημένη του πόλη.[211] Τὸ συμπόσιο ὅμως ποὺ πρόσφερε στοὺς θεοὺς ἦταν τόσο παράξενο, ποὺ οἱ ποιητὲς οὔτε θέλουν[212] νὰ τὸ πιστέψουν, οὔτε νὰ τὸ διηγηθοῦν εὐχαρίστως, τουλάχιστον οἱ Ἕλληνες ποιητές. Κατοπινότεροι Ρωμαῖοι βρῆκαν μεγαλύτερο γοῦστο σ' αὐτό.[213] Πρέπει

ὅμως νὰ εἰπωθῆ ὅτι αὐτὸ ἦταν τόλμημα τοῦ Ταντάλου καὶ κατὰ κάποιο τρόπο προέρχεται ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν, ποὺ ἰσχυρίζονταν[214] ὅτι ἀρχικὰ συνέβηκαν μὲ τὸ Διόνυσο παιδί, αὐτὸ ποὺ γινόταν μὲ τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ θῦμα, τὸ ἐρίφιο ἢ τὸ μοσχάρι: κομματιάστηκε καὶ ψήθηκε. Σ' ἕνα τέτοιο συμπόσιο μετὰ ἀπὸ θυσία προσκάλεσε ὁ Τάνταλος τοὺς θεούς. Τόλμησε ὅμως νὰ παραθέση σ' αὐτοὺς κάτι ποὺ ἦταν μεγαλύτερο ἁμάρτημα ἀπὸ τὴν ἀπάτη τοῦ Προμηθέως, μὲ τὴν ὁποία θεμελίωσε τὴ συνήθεια γιὰ θυσίες στοὺς Ἕλληνες.

Ὁ Τάνταλος ἁμάρτησε γιατὶ δὲν πρόσφερε κανένα ἀντιπροσωπευτικὸ ζῶο, ἀλλὰ τὸ καλύτερο ποὺ εἶχε νὰ δώση,[215] τὸ γιό του. Ἔτσι προπαρασκεύασε τὸ συμπόσιο καὶ τοὺς περίμενε. Ἔσφαξε τὸν μικρὸ Πέλοπα,[216] τὸν κομμάτιασε, ἔβαλε τὸ κρέας νὰ βράση σ' ἕνα καζάνι[217] κι ἤθελε, ὅπως οἱ μεταγενέστεροι πίστεψαν,[218] νὰ δοκιμάση τὴν παντογνωσία τῶν καλεσμένων του. Οἱ θεοὶ τὸ κατάλαβαν καὶ συγκρατήθηκαν. Οἱ παλιοὶ ἀφηγητὲς τὸ βρίσκανε πολὺ τρομερό, ὅταν κάποιος μηχανευόταν στὰ σοβαρὰ τέτοια θυσία κι ὄχι σὰν ἀστεῖο προσφέροντας ἕνα ζῶο στοὺς οὐράνιους.

Ἡ Ρέα, ἡ μεγάλη θεά, ποὺ εἶχε ἐπίσης περιμαζέψει τὰ μέλη τοῦ παιδιοῦ Διονύσου,[219] ἔβαλε τὰ κομμάτια τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ ξανάστησε τὸ παιδὶ μέσα ἀπὸ τὸν λέβητα.[220] Κι ὁ Ἑρμῆς θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ξαναφέρη στὴ ζωή,[221] ἢ ἡ Κλωθώ,[222] ἡ Μοῖρα ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμα ἀποφασίσει τὸ θάνατό του.

Ἦταν σὰν μιὰ νέα γέννηση. Καθαρὸ ἔμεινε τὸ καζάνι, ἀμόλυντο ἀπὸ τὸ κακούργημα, καὶ τὸ παιδὶ βγῆκε ἀπ' αὐτὸ ἀκόμα ὡραιότερο ἀπ' ὅ,τι ἦταν.[223] Ὁ ὦμος του ἔλαμπε σὰν ἐλεφαντοστοῦν.[224] Διηγοῦνται ὅτι μιὰ θεὰ εἶχε δοκιμάσει τὴ σάρκα του στὸ μέρος ποὺ τώρα ἔλαμπε. Οἱ περισσότεροι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Δήμητρα ἦταν ἀφηρημένη γιὰ τὸ χαμὸ τῆς κόρης της.[225] Αὐτὸ ἦταν ἐπίσης ἕνας ὑπαινιγμός, ὅτι ἡ Δήμητρα, στὴν ἰδιότητά της σὰν θεὰ τῆς γῆς, εἶχε καὶ δικαίωμα πάνω στὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε ὁ Πέλοψ ἀπόκτησε ἕναν ὦμο ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο, ποὺ τοῦ τὸν ἔδωσαν οἱ θεοὶ σ' ἀντικατάσταση τοῦ χαμένου, κι ἀπὸ τότε καὶ οἱ ἀπόγονοί του διακρίνονταν μ' ἕνα σημάδι ἐκ γενετῆς: εἴτε αὐτὸ ἦταν ἕνας ἰδιαίτερα ἄσπρος ὦμος,[226] εἴτε ἕνα ἀστέρι στὴν ἴδια θέση.[227] Ὁ Ποσειδῶν ἀγάπησε τὸν Πέλοπα κι ἅρπαξε τὸ ὡραῖο παιδί. Τὸν ἔβαλε πάνω στ' ἁμάξι του καὶ τὸν ἔφερε μὲ τὴ χρυσή του ἅμαξα στὸ παλάτι τοῦ Διός. Αὐτὸ θὰ πρέπη νὰ συνέβηκε πρὶν φτάση κεῖ ὁ Γανυμήδης.[228] Μόνο κακὲς γλῶσσες μποροῦν νὰ ἰσχυριστοῦν ὅτι τὸ παιδὶ δὲν δόθηκε πίσω στὴ μητέρα του, γιατὶ τὸ καταβρόχθισαν.[229] Ἀργότερα ὅμως ἔστειλαν οἱ θεοὶ τὸν νεαρὸ πίσω στοὺς

βραχύβιους ἀνθρώπους.[230] Μετὰ τὸ ἁμάρτημα ὁ Τάνταλος ἔμελλε νὰ γίνη ἕνας ξακουστὸς κυρίαρχος πάνω στὴ γῆ. Στὸν Τάνταλο ἀποδόθηκαν διάφορα ἁμαρτήματα: ἁμαρτήματα πιθανῶς, ἀλλὰ ἴσως μόνο ἐπικαλύμματα τῆς μεγάλης τόλμης, τῆς μὲ μεγάλη ἀκρίβεια ἐκτελέσεως μιᾶς ἱερῆς ἐνέργειας — μιᾶς φρικτῆς πράξεως, ποὺ ἔμελλε νὰ ξαναφανῆ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Πέλοπος. Διηγοῦνται μερικὰ ἁμαρτήματα τοῦ Ταντάλου ὅπως τὰ ἀκόλουθα: Σὰν φιλοξενούμενος τῶν θεῶν δὲν μπόρεσε νὰ κρατήση τὸ στόμα του κλειστό,[231] ἀλλὰ ἀποκάλυψε στοὺς θνητοὺς αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀποσιωπήση: τὰ μυστικὰ τῶν ἀθανάτων.[233] Ἔδωσε στοὺς φίλους του, ἔτσι συνεχίζει ἡ διήγηση, ἀκόμα κι ἀπὸ τὴ γεύση τῆς ἀμβροσίας καὶ τοῦ νέκταρος,[234] τῆς τροφῆς καὶ τοῦ πιοτοῦ τῶν θεῶν. Κι αὐτὸ ἦταν ἐπίσης μιὰ κλοπὴ ποὺ δὲν διέφερε ἀπ' αὐτὴ τοῦ Προμηθέως.

Ἀκόμα καὶ σὲ λάθη ἄλλων τὸν εἶχαν ἀνακατέψει. Διηγοῦνται, ἀνάμεσα στὶς κρητικὲς ἱστορίες,[235] γιὰ ἕνα χρυσὸ σκύλο τοῦ Διός. Ὁ Πανδάρεως, ὁ γιὸς τοῦ Μέροπος, ἑνὸς προπάτορα τῆς ἀνθρωπότητας,[236] ἔκλεψε τὸ θαυμαστὸ ζῶο, τὸ ἔφερε στὸ Σίπυλο καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Τάνταλο νὰ τὸ φυλάξη.[237] Ὁ κλεπταποδόχος ὅμως ξεγέλασε τὸν κλέφτη. Ὅταν ζητήθηκε πίσω ἀπὸ τὸν Τάνταλο ὁ χρυσὸς σκύλος, αὐτὸς ἀρνήθηκε ὅτι τὸν πῆρε ποτὲ καὶ ψευδορκίστηκε. Ὁ Ζεὺς τιμώρησε καὶ τοὺς δυό: τὸν Πανδάρεω τὸν μεταμόρφωσε σὲ πέτρα, τὸν Τάνταλο τὸν γκρέμισε καὶ πάνω στὸ κεφάλι του ἔριξε τὸν Σίπυλο. Ἄλλοι λὲν πὼς δὲν ἦταν ὁ Ζεύς, ἀλλὰ ὁ Τάνταλος ἐκεῖνος ποὺ ἅρπαξε τὸν Γανυμήδη,[238] ἢ τουλάχιστο ποὺ ἔπαιξε κάποιο ρόλο[239] στὴν ἐξαφάνιση τοῦ παιδιοῦ. Δὲν τιμωρήθηκε ὅμως γι' αὐτό. Ἕνα παλιὸ ποίημα δὲν ἀποδίδει σ' αὐτὸν ἄλλη μεγαλύτερη ἐνοχὴ ἀπὸ αὐτήν:[240] Ὅταν ὁ Ζεὺς σ' αὐτὸν τὸν ἀγαπημένο ξένο θέλησε νὰ πραγματοποιήση κάθε ἐπιθυμία του, τὸν παρακάλεσε αὐτὸς νὰ τοῦ χαρίση τὴ ζωὴ ποὺ ζοῦν οἱ θεοί. Ἐξοργισμένος ὁ Ζεὺς γι' αὐτό, τοῦ ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Ταντάλου κρέμασε μιὰ πέτρα, γιὰ νὰ μὴ μπορῆ ν' ἀπολαύση ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του.

Ὁ τόπος τῆς τιμωρίας του ἦταν κατ' ἀρχὰς βέβαια ὅλος ὁ κόσμος. Δὲν διηγοῦνται γι' αὐτὸν τὰ ἴδια, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Προμηθέα: ὅτι δηλ. δεμένος ἀπ' τὰ χέρια κρεμόταν ἀπὸ ἕνα βράχο,[241] καὶ ὅτι ὅπως ὁ Ἄτλας ἔπρεπε νὰ σηκώση τὸν οὐρανό.[242] Λέγεται ξάστερα ὅτι κρεμιόταν ἀνάμεσα σὲ γῆ κι οὐρανό.[243] Τοῦ εἶχαν δώσει τὴν ἐπωνυμία ὁ «περιπλανώμενος στὸν ἄνεμο».[244] Σὰν μιὰ πυρωμένη πέτρα εἶχε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση — ὅπως λέει ὁ Εὐριπίδης[245] — τὸν ἥλιο πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του. Στὸν κοσμικὸ χῶρο ὅμως ἐπεβλήθηκαν κι ἄλλες πανάρχαιες τιμωρίες, τὶς ὁποῖες μεταγενέ-

στερες διηγήσεις μεταθέτουν στὸν κάτω κόσμο: ὅπως ἡ τιμωρία τοῦ Ἰξίονος[246] ἢ τοῦ Τιτυοῦ,[247] γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε πάλι τὸν Προμηθέα, ποὺ ἦταν κι ὁ μοναδικὸς ποὺ λυτρώθηκε ἀπὸ τὰ βάσανά του. Ὁ Τάνταλος ἀνήκει στοὺς αἰώνια τιμωρημένους.

Τὴ μοίρα του ζωγράφισαν ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες, ποὺ παρουσιάζουν τὸν κάτω κόσμο. Ἐκεῖ στεκόταν, ἔτσι διαβάζουμε στὸν Ὅμηρό μας,[248] μέσα σὲ μιὰ λίμνη. Τὸ νερὸ ἔφτανε ὡς τὰ γονατά του. Βασανιζόταν ἀπὸ δίψα, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ πιῆ. Μόλις ἔσκυβε ὁ γέροντας γιὰ νὰ πιῆ, ἐξαφανιζόταν τὸ νερὸ σὰ νὰ τὸ ρουφοῦσε τὸ χῶμα, καὶ στὰ πόδια του φαινόταν ἡ μαύρη γῆ. Ψηλὰ δέντρα κρεμοῦσαν τοὺς καρπούς τους πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του. Ἤθελε ὁ γέροντας νὰ τοὺς πιάση μὲ τὰ χέρια του, μὰ ἕνα φύσημα ἀνέμου τοὺς σήκωνε στὰ σύννεφα. Ὁ ζωγράφος Πολύγνωτος πρόσθετε καὶ τὸν βράχο ποὺ τὸν ἀπειλοῦσε.[249] Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ κάτω κόσμου σ' ἕνα ταρεντικὸ ἀγγεῖο μᾶς δείχνει, πὼς ὁ βασιλιὰς μὲ μακρὺ μανδύα φεύγει μπροστὰ στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ βράχου: τὸ ἀπείκασμα ἐκείνου ποὺ τολμᾶ καὶ ζητᾶ πάρα πολλὰ γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές.

6

ΠΕΛΟΨ ΚΑΙ ΙΠΠΟΔΑΜΕΙΑ

Ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς μας χώρας — τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς — ποὺ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πέλοπος, τοῦ γιοῦ τοῦ Ταντάλου, ἑνώνεται μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα μὲ μιὰ μοναδικὴ λουρίδα γῆς, τὸν Ἰσθμό. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν Κόρινθο μποροῦσαν νὰ τὸ πλευρίσουν μὲ τὰ πλοῖα γύρω - γύρω καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στὴν ἴδια πόλη, ἀλλὰ σ' ἕνα ἄλλο λιμάνι, ἔδινε πάντοτε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς μεγάλου νησιοῦ καὶ μιᾶς ἰδιαίτερης χώρας. Ἦταν ὅμως χαραγμένο ἀπὸ τόσες πολλὲς βουνοσειρὲς καὶ στὴν ἀρχαιότητα χωρισμένο σὲ τόσες φυλές, ποὺ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι δὲν θὰ ἦταν συνηθισμένος ἥρωας καὶ κυρίαρχος, ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὸ ὄνομά του παρουσιάστηκε σὰν ἑνότητα αὐτῶν τῶν πολλῶν πραγμάτων.

Ἡ φήμη του διατηρήθηκε, ὄχι ὅμως ἡ ἀνάμνηση ἑνὸς μοναδικοῦ λαοῦ, στὸν ὁποῖον ἔπρεπε νά 'χε δώσει τὸ ὄνομά του. Τὸ σκῆπτρο ποὺ ὁ ἀρχιτεχνίτης Ἥφαιστος εἶχε τεχνικὰ κατασκευάσει γιὰ τὸν Δία καὶ ποὺ ἀργότερα τὸ φοροῦσαν ὁ Ἀτρεύς, ὁ Θυέστης κι ὁ Ἀγαμέμνων, οἱ βασιλιάδες τῆς δεύτερης δυναστείας τῶν Μυκηνῶν, σὰν σύμβολο τῆς κυριαρχίας τους στὸ Ἄργος καὶ σὲ πολλὰ νησιά, τὸ ἔστειλε ὁ Ὀλύμπιος μὲ τὸν Ἑρμῆ στὸν Πέλοπα.[249α] Νόμιζαν πὼς ὁ Ἑρμῆς ἦταν ὁ πρῶτος κυρίαρχος αὐτοῦ τοῦ μεγάλου βασιλείου. Πίστεψαν κιόλας,[250] ὅτι πατέρας του ἦταν ὁ Ἑρμῆς καὶ μητέρα του ἡ Καλύκη, «τὸ μπουμπούκι», μιὰ νύμφη τῆς περιοχῆς τῆς Ἤλιδος

Ποιό ὅμως ἦταν τὸ ἱδρυτικό του ἔργο, ποὺ μπορεῖ νὰ παραβληθῆ μὲ τὸ φόνο τοῦ Δράκοντος ἀπὸ τὸν Κάδμο ἢ μὲ τὸ παίξιμο τῆς λύρας ἀπὸ τὸν Ἀμφίονα, ἢ μὲ τὸ χτίσιμο τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν; Τείχη, ποὺ νὰ ὑψώθηκαν ὕστερα ἀπὸ αὐτό του τὸ ἔργο, δὲν σοῦ δεῖχναν πουθενά. Διηγοῦνται πολλὲς φορὲς γιὰ τοὺς ἀγῶνες ποὺ κάθε τέσσερα χρόνια συνένωναν πιὸ πολλὰ ἑλληνικὰ φῦλα σὲ μιὰ κοινὴ ἑορταστικὴ κοινωνία, ἀπ' ὅ,τι περιελάμβανε ἡ Πελοπόννησος. Ἡ διήγηση γι' αὐτὴ τὴν ἵδρυση ἀρχίζει μὲ τὸν Οἰνόμαο, τὸν βασιλιὰ τῆς Πίσας, ποὺ κυριαρχοῦσε σὲ μιὰ πλούσια περιοχὴ στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς χερσονήσου, στὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ. Σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του θὰ μποροῦσε νὰ πιστέψη κανείς, ὅτι ἦταν ἕνας ἤπιος βασιλιάς, σὰν «βασιλιὰς τοῦ κρασιοῦ».

Ὁ βασιλιὰς τῆς Αἰτωλίας Οἰνεύς, μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, εἶχε ἕναν ἀνόμοιο ἀδελφὸ μὲ τ' ὄνομα Ἄγριος, ἐνῶ ὁ Οἰνόμαος εἶχε μέσα του τὴν ἀγριότητα. Κι ἐκεῖνος ὁ Οἰνεὺς ἐπίσης, ἢ Οἰνοπίων, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν,[251] ἀποδείχτηκε ἀπέναντι στὸν Ὠρίωνα πιὸ πολὺ σκληρός, παρὰ καλόκαρδος. Ὁ Οἰνόμαος θεωρεῖτο γιὸς τὸν Ἄρεως,[252] τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου. Στὴν ἐποχή του ἔπεφτε πλούσιο χιόνι πάνω στὸ λόφο, ποὺ οἱ ἐπισκέπτες τῆς Ὀλυμπίας ὀνόμαζαν λόφο τοῦ Κρόνου. Ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσε τὸ ὄνομα σ' αὐτόν, ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Οἰνομάου δὲν εἶχε ἀκόμα ὄνομα.[253]

Διηγοῦνταν,[254] ὅτι ὁ βασιλιὰς Οἰνόμαος, ὁ γιὸς τοῦ Ἄρεως, εἶχε μιὰ κόρη μὲ τ' ὄνομα Ἱπποδάμεια, αὐτὴ ποὺ «δαμάζει τὰ ἄλογα», καὶ ποὺ κανεὶς μέχρι τότε δὲν τὴν εἶχε γνωρίσει σὰ σύζυγο. Γιὰ τὸν ἀφύσικο σύνδεσμο στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις ἀνάμεσα σὲ κόρη καὶ πατέρα ὑπάρχουν δυὸ δικαιολογίες. Κατὰ τὴ μία, ἀγαποῦσε ὁ ἴδιος ὁ Οἰνόμαος τὴν Ἱπποδάμεια. Κατὰ τὴν ἄλλη, χρησμοδότησε ἕνα μαντεῖο, ὅτι αὐτὸς θὰ πέθαινε ἀπὸ ἕνα ἀτύχημα. Εἴτε ὅμως ὁ Οἰνόμαος δὲν εἶχε καμιὰ ἐπιτυχία στοὺς πόθους του, εἴτε, ὅπως ἤθελαν ἄλλοι,[255] συζοῦσε μὲ τὴν κόρη του σὰν σύζυγός της, αὐτὸς σκότωνε τοὺς μνηστῆρες. Τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἄλογα τὰ εἶχε πάρει αὐτὸς ἀπὸ τὸν Ἄρη: δυὸ φοράδες μὲ τὸ ὄνομα Ψύλλα, «ὁ ψύλλος», καὶ Ἅρπιννα, «ἡ ἁρπάχτρα». Κι οἱ δυὸ εἶχαν τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὴ μητέρα τοῦ Οἰνομάου,[256] ἦσαν γρήγορες σὰν τὶς Ἅρπυιες[257] καὶ γρηγορώτερες ἀπὸ τὸν ἄνεμο.[258] Κι ἦταν σὰν νά 'θελε νὰ δώση τὴν κόρη του σ' αὐτόν, ποὺ θὰ τὸν νικοῦσε σὲ

ἁρματοδρομίες.[259] Τὸ τέρμα τῆς ἁρματοδρομίας ἦταν ὁ βωμὸς τοῦ Ποσειδῶνος στὸν Ἰσθμό,[260] ἡ πίστα ὅλη ἡ χώρα, γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς ὁποίας ὁ ἀγώνας δὲν εἶχε λιγότερο νόημα ἀπ' ὅσο ἡ απόκτηση τῆς Ἱπποδαμείας. Ἦταν πάλι μιὰ ἁρπαγὴ νύφης, ὅπως ἐκείνη τῆς Περσεφόνης, μόνο σ' ἀντίστροφο πνεῦμα. Γιατὶ ἡ Ἱπποδάμεια ἔπρεπε νὰ ἐλευτερωθῆ ἀπὸ τὸν ὅμοιο μὲ τὸν Ἅδη πατέρα καὶ σύζυγο. Ὁ μνηστήρας τὴ ἔπαιρνε μαζὶ στὴν ἅμαξά του, ἐνῶ ὁ Οἰνόμαος κυνηγοῦσε τοὺς δυὸ δραπέτες. Ἂν ὁ μνηστήρας κατόρθωνε νὰ ξεφύγη, θὰ κρατοῦσε τὴν νύφη γιὰ σύζυγο, ἀλλιῶς ὁ διώκτης πατέρας θὰ τὸν σκότωνε. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Οἰνόμαος δολοφόνησε πολλοὺς μνηστῆρες. Ἔκοβε τὰ κεφάλια τους καὶ τὰ ἐντοίχιζε στὸ ἀνάκτορό του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σκοτωμένων ἔφτασε στοὺς δώδεκα. Ὁ ὄχι λιγότερο σημαντικὸς ἀριθμὸς δεκατρία — δώδεκα μῆνες εἶχε ἕνας χρόνος, μὲ τὸν δίσεκτο δεκατρεῖς — ἀναφέρεται ἐπίσης[261] καὶ φαίνεται ὅτι μ' αὐτὰ εἶχε περάσει ὁ χρόνος τοῦ Οἰνομάου. Μερικοὶ ἀφηγητὲς σταματοῦν σ' αὐτὰ τὰ ὅρια, ἀλλὰ ἀναφέρουν μὲ τὰ ὀνόματά τους περισσότερους ἀτυχεῖς.[262]

Τὸ ὅριο μπῆκε ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Ταντάλου, τὸν «μελανοπρόσωπο» πρίγκιπα, ὅπως μποροῦσε νὰ ἑρμηνευτῆ τ' ὄνομά του. Μόλις ὁ Πέλοψ ἀποκαταστάθηκε ἀπὸ τοὺς θεούς, μόλις τὸ πρῶτο μαῦρο χνούδι γυάλισε στὸ πηγούνι του,[263] ἀμέσως ἐπιθύμησε τὴν Ἱπποδάμεια γιὰ σύζυγο. Μέσα στὸ σκοτάδι βγῆκε, ἔτσι μᾶς διηγοῦνται,[264] στὴν ἀκτὴ τῆς μαύρης θάλασσας καὶ φώναξε τὸ θεϊκὸ ἐρωμένο του. Ὁ Ποσειδῶν παρουσιάστηκε ἀμέσως κι ἄκουσε τὴν προσευχή του: «Ἂν τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης ἀξίζουν ἕνα εὐχαριστῶ, τότε σταμάτησε τὸ χάλκινο κοντάρι τοῦ Οἰνομάου, πήγαινέ με μὲ τὸ πιὸ γρήγορο ἁμάξι στὴν Ἦλιδα καὶ δῶσε μου τὴν ἐξουσία. Γιατὶ ἔχει σκοτώσει κιόλας δεκατρεῖς μνηστῆρες καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ γάμος τῆς κόρης του παίρνει νέα ἀναβολή. Ὁ μεγάλος κίνδυνος δὲν παρασύρει κανένα δειλὸ ἄνδρα! Ἂν κανεὶς εἶναι προορισμένος νὰ πεθάνη, γιατί τάχα πρέπει νὰ ζήση τὴ ζωή του ἀνώνυμος, καθισμένος στὰ σκοτάδια, χωρὶς νὰ πάρη μέρος σ' ὅλες τὶς χαρές; Ἂς μοῦ χαριστῆ τὸ ἀγώνισμα, δῶσ' μου τὴν ποθητὴ ἐπιτυχία!».

Ὁ θεὸς τοῦ δώρησε μιὰ χρυσὴ ἅμαξα μὲ φτερωτὰ ἄλογα. Μ' αὐτὰ πέταξε ἀπὸ τὴν ἀνατολική του πατρίδα, τὸ Σίπυλο, πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα,[265] κατὰ τὴ μελλοντική του πατρίδα στὴ Δύση. Τὰ λόγια του μαρτυροῦσαν ἥρωα ποὺ ἄξιζε τὴ νίκη. Καὶ τὴν απόκτησε, γιατί, ὅπως εἴπαμε, εἶχε περάσει πιὰ ὁ καιρὸς τοῦ Οἰνομάου. Ἡ Ἱπποδάμεια ἦταν ἕτοιμη γιὰ τὸ πραγματικὸ γαμήλιο ταξίδι

καὶ κοντά της στεκόταν ὁ βοηθός. Νεαρὸ δείχνουν οἱ ἀγγειογραφίες τὸν προξενητὴ τοῦ γάμου, ποὺ ἦταν σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του καθορισμένος γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Λεγόταν Μυρτίλος, ἀπὸ τὸ «μύρτος», τὴ μυρτιά, ἀγαπημένο τῆς Ἀφροδίτης, ἀλλὰ μισητὸ σὲ παρθένες θεότητες θάμνο. Ὁ Πέλοψ εἶχε ὑποσχεθῆ στὴ θεὰ τοῦ ἔρωτα — ἔτσι διηγοῦνται στὴν πατρικὴ χώρα του, στὴ Μικρασία[266] — ἕνα ἄγαλμα ἀπὸ ξύλο μυρτιᾶς, ἂν γινόταν ὁ γάμος του μὲ τὴν Ἱπποδάμεια. Τώρα ἦταν ὁ Μυρτίλος, ἕνας γιὸς τοῦ Ἑρμοῦ,[267] ποὺ ὑπηρετοῦσε στὸν Οἰνόμαο σὰν ἡνίοχος καὶ ποὺ χάρισε τὴ νίκη στὸ γαμπρό. Ἡ ἱστορία εἶναι ἀντάξια σ' ἕνα γιὸ τοῦ Ἑρμοῦ, ἀλλὰ ἔφτασε σὲ μᾶς μὲ ἄλλες πρόσθετες πράξεις, ποὺ ταιριάζουν σ' ἕνα συνηθισμένο ἄπιστο δοῦλο. Ἔτσι, λένε, ὅτι ὁ Πέλοψ ὑποσχέθηκε στὸ Μυρτίλο, ποὺ ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν Ἱπποδάμεια, γιὰ τὴ βοήθειά του τὴν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου.[268] Ἄλλοι λένε, πὼς ἡ ἴδια ἡ νύφη ἔδωσε αὐτὴ τὴν ὑπόσχεση,[269] γιατὶ ἡ Ἱπποδάμεια ἐρωτεύτηκε ἀμέσως τὸν Πέλοπα, μόλις τὸν εἶδε, καὶ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίση τὴ νίκη του μὲ κάθε μέσο. Ἴσως ἀκόμη τὸ μισὸ βασίλειο νὰ ὑποσχέθηκαν στὸ Μυρτίλο.[270] Παρουσιάζεται ὅμως αὐτὸς ἀκόμη πιὸ νωρίτερα σὰν ἕνας δαίμονας τοῦ γάμου, ποὺ τοῦ ἀνῆκε κατὰ παράξενο τρόπο ἡ πρώτη νύχτα. Κι ἔπρεπε νὰ πεθάνη — ὅπως ἐπίσης ὁ σωσίας του Ὑμέναιος[271] δὲν ζοῦσε ποτὲ μετὰ τὸ γάμο — κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νικήτριας πορείας, σπρωγμένος ἀπὸ τὸν Πέλοπα ἔξω ἀπὸ τὴν ἅμαξα.[272]

Ἀλλὰ στὸ μεταξὺ προχωρήσαμε πολύ. Ἀπὸ μιὰ τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους μὲ τὸν τίτλο «Οἰνόμαος» διασώθηκαν τὰ λόγια τῆς Ἱπποδάμειας, ποὺ περιγράφουν[273] τὴ σαγήνη τοῦ Πέλοπος, τὴ μαγεία ποὺ ἀκτινοβολοῦσε τὸ πρόσωπό του καὶ τὴ φλογερή του ματιά. Ὁ Εὐριπίδης παρουσιάζει ἔτσι τὸν ἐρχομὸ τοῦ ἥρωα στὸν «Οἰνόμαό» του, σὰ νὰ μετάνοιωσε[274] μόλις εἶδε τὰ κομμένα κεφάλια στὴν πύλη τοῦ παλατιοῦ. Οἱ καλύτεροι ἀφηγητὲς ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ πέρα εἶναι οἱ ἀγγειογράφοι, ποὺ παίρνουν ἀπὸ δῶ τὸ νῆμα καὶ παριστάνουν τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας σὲ πίνακες.

Ὁ Οἰνόμαος ἔκλεισε μιὰ συμφωνία μὲ τὸν καινούριο ὑποψήφιο, ὅπως συνήθιζε πάντοτε: μὲ σπονδὴ στὸ βωμὸ τοῦ Ἑρκείου Διὸς στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ. Τὰ κεφάλια τῶν δολοφονημένων ὑποψηφίων, τοῦ Πελαργοῦ καὶ τοῦ Περίφαντος, παρακολουθοῦσαν τὴν πανηγυρικὴ τελετή. Ἡ συμφωνία κλείστηκε ἐπίσης μὲ τὴν Ἱπποδάμεια, ποὺ τότε μόνο θὰ ἀνῆκε στὸν μνηστήρα, ἂν δὲν τοὺς πρόφταιναν. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀνέβηκαν κι οἱ δυὸ στὴν ἅμαξα. Ὁ Οἰνόμαος ἔμεινε πίσω, γιὰ νὰ θυσιάση ἕνα κριάρι. Ἄφηνε αὐτὸς τὸ χρόνο τῆς θυσίας στὸν μνηστήρα, γιὰ νὰ κερδίση ἕνα προβάδι-

σμα.[275] Μιὰ ἀγγειογραφία μᾶς δείχνει ὅτι τὸ ἀνοικτόχρωμο κριάρι δὲν ἦταν προορισμένο, ὅπως μερικοὶ πιστεύουν, γιὰ τὸν Δία, ἀλλὰ γιὰ τὴ θεὰ ποὺ ἀγαποῦσε τὶς ἀνθρωποθυσίες: τὸ ἄκαμπτο εἴδωλο τῆς Ἀρτέμιδος ἐπιβλέπει στὴν τέλεση τῆς θυσίας καὶ συγχρόνως ρυθμίζει τὴ θυσία τοῦ ἐφήβου. Ἀφοῦ ἐκπληρώθηκαν τὰ καθιερωμένα, ἀνέβηκε ὁ βασιλιὰς στὸ ἁμάξι, ποὺ τοῦ εἶχε ἕτοιμο ὁ Μυρτίλος.

Τὰ ἄλογα τοῦ Ἄρεως θὰ μποροῦσαν ἴσως νὰ προφθάσουν ἐκεῖνα ποὺ ὁ Πέλοψ εἶχε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα. Ἡ καταδίωξη ἔγινε μὲ πλάγια κατεύθυνση σ' ὅλη τὴ χώρα, ἀλλὰ τὸ τέχνασμα τοῦ Μυρτίλου εἶχε ἀποφασίσει ἀπὸ πρὶν τὴ νίκη. Στοὺς τροχοὺς τῆς ἅμαξας δὲν εἶχε τοποθετήσει τὰ ξύλινα καρφιά, ἢ εἶχε βάλει μόνο καρφιὰ ἀπὸ κερί.[276] Κι ὅταν οἱ τροχοὶ ἄρχισαν νὰ χαλαρώνουν ἀπὸ τὴν ἅμαξα, ὁ Μυρτίλος πήδηξε ἔξω. Ὁ Οἰνόμαος μπερδεύτηκε στὰ χαλινάρια καὶ παρασύρθηκε στὸ θάνατο.[277]

Λένε ἐπίσης[278] ὅτι δέχτηκε ἀπὸ τὸν Πέλοπα τὸ τελειωτικὸ χτύπημα: μιὰ περιττὴ αἱματηρὴ πράξη, στὴν ὁποία προστέθηκε ἀκόμα κάτι χειρότερο, ἡ δολοφονία τοῦ Μυρτίλου, ἁμάρτημα ἐνάντια στὸν Ἑρμῆ, μοιραῖο γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Πέλοπος.[279] Σὰν αἰτία τῆς δολοφονίας παρουσιάστηκε τὸ ὅτι ὁ Μυρτίλος ζήτησε βίαια τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τὴ βοήθειά του.[280] Τὸ πέσιμό του ἀπὸ τὴν ἅμαξα, μὲ τὴν ὁποία ὁ Πέλοψ καὶ ἡ Ἱπποδάμεια συνέχισαν τὸ ταξίδι τους, τὸ βλέπομε σὲ μιὰν ἀγγειογραφία. Καὶ οἱ ἀγγειογράφοι ἀποδείχνουν ἀκόμη τοῦτο: ὅτι τὸ νικηφόρο ζευγάρι, ἀφοῦ πέτυχε τὸ σκοπὸ μὲ τὸ νὰ φθάση στὸν Ἰσθμό, συνέχισε τὴν πορεία του γύρω ἀπ' ὅλη τὴ χώρα τοῦ Πέλοπος, αἰωρούμενο πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἰσχυριστῆ κανείς,[281] ὅτι τὸ Μυρτῷο πέλαγος, ποὺ περιλούζει τὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου, πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν γκρεμισμένον ἐκεῖ ἡνίοχο.

Διηγοῦνται ἐπίσης,[282] ὅτι ὁ Ζεὺς κατέστρεψε μὲ ἕνα κεραυνὸ τὸ μικρὸ παλάτι τοῦ Οἰνομάου. Ἡ μοναδικὴ κολώνα ποὺ ἀπόμεινε μετὰ τὴν πυρκαγιὰ φαίνονταν σημαδεμένη μὲ μιὰ χάλκινη πινακίδα γιὰ πολὺν καιρὸ στὸν ἱερὸ περίβολο, ποὺ ὕστερα θὰ συγκέντρωνε τὰ ἑλληνικὰ φῦλα σὲ ἑορταστικοὺς ἀγῶνες: στὸ ἄλσος τοῦ βασιλιᾶ τῶν θεῶν στὴν Ἄλτιν τῆς Ὀλυμπίας. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἀγῶνες ὑπάρχει κι αὐτὴ ἡ πληροφορία: γιὰ τὸν ἀγώνα δρόμου τῶν πέντε Ἰδαίων Δακτύλων, ποὺ ὁ μεγαλύτερος ὀνομαζόταν Ἡρακλῆς καὶ διοργάνωσε τὸ παιχνίδι,[283] ὕστερα ἀπὸ τὴν πάλη τοῦ Διὸς μὲ τὸν Κρόνο, γιὰ τὴν κυριαρχία καὶ γιὰ τὴ νίκη τοῦ Ἀπόλλωνος πάνω στὸν Ἑρμῆ καὶ στὸν Ἄρη.[284] Οἱ ποιητὲς δὲν ὑμνοῦν ὅμως χωρὶς λόγο τὴν «ἁρματοδρομία τοῦ Πέλοπος»[285] καὶ τοὺς ἀγῶνες

54. Ὁ Πέλοψ, ἡ Ἱπποδάμεια καὶ ἡ πτώση τοῦ Μυρτίλου. Στὸ βάθος ἡ τιμωρὸς θεὰ Νέμεσις.

του.[286] Ἀφοῦ νίκησε ἡ ἅμαξά του τὴν ἅμαξα τοῦ Οἰνομάου, ἔγινε κύριος τῆς Ὀλυμπίας καὶ κατόπιν θὰ τοῦ δίνανε τιμὲς ἥρωα ἀνάμεσα στὰ ἱερὰ ποὺ ἐκεῖ θὰ ὑψώνονταν.

Ὁ τάφος τοῦ ἥρωα, ποὺ μετὰ τὸ θάνατό του ὑψώθηκε στὴ μέση τῆς Ἄλτεως, ἦταν ἕνα «κενοτάφιο»,[287] ἕνας ἄδειος τάφος πρὸς τιμὴ του. Τὰ κόκαλα τοῦ Πέλοπος θάφτηκαν στοὺς ἀμπελόκηπους, στὴν περιοχὴ τῆς ἐξαφανισμένης πόλης Πίσας, κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος Κορδάκας.[288] Στὸ κενοτάφιο του, στὸ μεταξύ, κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Ἥρας, πρόσφεραν κάθε χρόνο ἕνα μαῦρο κριάρι.[289] Ὅποιος ἔτρωγε ἀπὸ τὸ κρέας αὐτοῦ τοῦ ζώου, δὲν τοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ μπῆ στὸ ναὸ τοῦ Διός,[290] καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε θυσία στὸν Δία θυμόντουσαν καὶ τὸν ἥρωα[291] μὲ μιὰ θυσία ἀπὸ τὴν ὁποία κανεὶς δὲν ἔτρωγε. Ὅταν τότε κτίστηκε ὁ ναὸς τοῦ Διός, τοῦ ὁποίου σήμερα ἔκπληκτος βλέπει κανεὶς τὶς κολῶνες ποὺ ἀπόμειναν, εἶχε στὸ ἀνατολικό του ἀέτωμα ἀγάλματα ποὺ ἀπαθανάτιζαν σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἁρματοδρομία τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Οἰνομάου: Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα Στερόπη ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπιου, ποὺ στεκόταν στὴ μέση, ὁ Πέλοψ καὶ ἡ Ἱπποδάμεια ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ δύο ἅμαξες καὶ οἱ ὑπηρέτες, καὶ σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Μυρτίλος,[292] ὁλοκλήρωναν τὶς σκηνές: τὴν ἑτοιμασία γιὰ τὸ ἱδρυτικό του ἔργο.

Ἡ Ἱπποδάμεια ἐξ ἄλλου, ἀπὸ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴ βασίλισσα τῶν θεῶν, καθιέρωσε μιὰ γιορτὴ στὴν Ἥρα, ποὺ γιορταζόταν ἐπίσης κάθε τέσσερα χρόνια μ' ἕναν ἀγῶνα δρόμου παρθένων. Σὰν πρώτη νικήτρια θεωρήθηκε[293] ἡ Χλωρίς, ἡ κόρη τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιόβης, ἡ μοναδικὴ ποὺ διασώθηκε κι ἔγινε μητέρα τοῦ μακρόβιου Νέστορος. Τὸ ὄνομα Ἱπποδάμεια ὅμως μᾶς φανερώνει ὅτι καὶ ἡ ἴδια πολλὲς φορὲς ἀσχολεῖτο μὲ ἄλογα καὶ ἅμαξες. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τουλάχιστο διατηρήθηκε στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς μὲ μιὰ σκηνὴ ἀπὸ τὴν ἱστορία μιᾶς Ἱπποδάμειας, ποὺ πιθανὸν ἦταν κάποια ἄλλη: ἡ σύζυγος τοῦ θεσσαλικοῦ ἥρωα Πειρίθου, ποὺ ὁ γάμος του ἦταν τὸ κίνητρο τοῦ πολέμου ἀνάμεσα στοὺς Λαπίθας καὶ στοὺς Κενταύρους, ποὺ παριστάνονταν στὸ ἀέτωμα. Ὑπῆρχαν πιθανὸν καὶ Κένταυροι ἐπίσης ἐδῶ, κοντὰ στὴν ὀροσειρὰ Φολόη, καὶ ἴσως καὶ Λαπίθαι, ἐὰν ὀνομάζονταν ἔτσι οἱ κάτοικοι τῆς ὀροσειρᾶς Λάπιθος, ποὺ ὑψωνόταν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Πίσα. Ἂν συνέβη κάτι παρόμοιο στοὺς γάμους τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς Ἱπποδάμειας, εἶχε ξεχαστῆ κιόλας στὴν κατοπινὴ ἀρχαιότητα.

Διηγοῦνταν γιὰ τοὺς ἕξι γιοὺς τοῦ ζευγαριοῦ,[294] ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς γιὰ τὸν Ἀτρέα καὶ τὸν Θυέστη, ποὺ κληρονόμησαν τὸ σκῆπτρο τοῦ Διός. Ἀναφέρονταν ἐπίσης δυὸ κόρες, ἡ Λυσιδίκη, ἡ μελλοντικὴ μητέρα τοῦ Ἀμφιτρύονος, καὶ ἡ Νικίππη, ἡ μητέρα τοῦ Εὐρυσθέως, καὶ πάλι ἄλλοι δεκατρεῖς γιοί,[295] ἱδρυτὲς πόλεων, χωρῶν καὶ δυναστειῶν στὴν Πελοπόννησο καὶ στὸν Ἰσθμό. Μόνο ἀπὸ ἕναν ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔχομε διαδοχή: ἀπὸ τὸν Χρύσιππο, ποὺ τ' ὄνομά του σημαίνει «αὐτὸς μὲ τὰ χρυσὰ ἄλογα», σωσία τοῦ Πέλοπος. Ἡ ἱστορία του μᾶς ὁδηγεῖ πάλι στὴ Θήβα. Λέγεται ὅτι ἡ Ἱπποδάμεια τοῦ φερόταν σὰν σὲ προγονό.[296] Ἔβαλε τὸν Ἀτρέα καὶ τὸν Θυέστη νὰ τὸν σκοτώσουν καὶ κατόπιν ἡ Ἱπποδάμεια, γιὰ νὰ γλυτώση ἀπ' τὸν Πέλοπα, ἔπρεπε νὰ καταφύγη στὴν ἀκρόπολη Μιδέα.[297]

Ἀπὸ κεῖ μεταφέρθηκαν τὰ κόκαλά της στὴν Ὀλυμπία καὶ τοποθετήθηκαν στὸ ἱερό της, ὅπου μόνο γυναῖκες ἔμπαιναν, καὶ μάλιστα μία φορὰ τὸ χρόνο. Δὲν ἦταν εὔκολο νὰ τὴν πλησιάση κανεὶς καὶ πολὺ περισσότερο νὰ γνωρίση τὴ θεία της μορφή.

7.
ΣΑΛΜΟΝΕΥΣ, ΜΕΛΑΝΙΠΠΗ ΚΑΙ ΤΥΡΩ

Ἀφοῦ μιλήσαμε γιὰ τὸν Οἰνόμαο καὶ τελικὰ γιὰ τὴ σύζυγό του Στερόπη, ποὺ τὸ ὄνομά της σημαίνει «ἀστραπή», πρέπει νὰ ἀναφερθῆ καὶ ὁ Σαλμονεύς, ὁ ἱδρυτὴς τῆς πόλης Σαλμόνης στὸ ποτάμι Ἀλφειό, κοντὰ στὴν Πίσα, ποὺ ἤθελε νὰ 'χη τὴν ἀστραπὴ στὰ χέρια του γιὰ ἀνόσιους σκοπούς. Ὁ Σαλμονεὺς ἀνῆκε στὴν ἴδια οἰκογένεια τῶν σκοτεινῶν βασιλιάδων τῶν ἡρωικῶν διηγήσεων, ὅπως ὁ Τάνταλος καὶ ὁ Σίσυφος, ὁ ἀδελφός του, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνη λόγος σὲ λίγο. Τὸ γενεαλογικό του δένδρο ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Δευκαλίωνα, τὸ γιὸ τοῦ Προμηθέως, καὶ τὴν Πύρρα, τὴν κόρη τοῦ Ἐπιμηθέως, τοὺς δυὸ ποὺ ἐπιζήσανε μετὰ τὸν πασίγνωστο κατακλυσμό.[298] Ἐκτὸς ἐὰν ὁ παππούς του ὁ Ἕλλην ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομά του στοὺς Ἕλληνες δὲν ἦταν βέβαια αὐτὸς γιὸς τοῦ Δευκαλίωνος ἀλλὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Πύρρας.[299] Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση θὰ 'πρεπε καὶ ὁ Σαλμονεὺς νὰ κατάγεται ἀπὸ τὸν Δία.

Ὁ πατέρας του εἶχε τ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ τῶν ἀνέμων, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐκεῖνος, ὁ Αἴολος, ὀνομαζόταν Ἱπποτάδης,[300] ἐνῶ αὐτὸς μόνο Αἴολος. Πρέπει νὰ ἔδωσε τὸ ὄνομά του στὴ φυλὴ τῶν Αἰολέων. Αἴολος ὀνομαζόταν καὶ ὁ ἐγγονός του, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἢ οἱ Αἰολεῖς στὴν Προποντίδα, ἢ τὰ αἰολικὰ νησιὰ στὴ Δύση.

Αὐτὸς ὁ νεώτερος Αἴολος ἦταν ἀνηψιὸς τοῦ Σαλμονέως. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σαλμονέως Μελανίππη γέννησε τοῦ Ποσειδῶνος αὐτὸν καὶ τὸν δίδυμο ἀδελφό του Βοιωτό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὀνομάστηκαν οἱ κάτοικοι τῆς Βοιωτίας. Ἡ ἱστορία της ἔγινε γνωστὴ ἀπὸ δυὸ τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδου. Καὶ πρέπει ἡ δικιά της ἱστορία ν' ἀναφερθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Σαλμονέως, πολὺ πιὸ πρίν, ἐπειδὴ στὴ Μελανίππη συνέβη τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴν κόρη του Τυρώ: ἡ παλιὰ ἱστορία γιὰ τοὺς ἔκθετους θείους διδύμους, τοὺς ἥρωες καὶ ἱδρυτὲς πόλεων, ὅπως ἦσαν καὶ οἱ θηβαῖοι Διόσκουροι.

Ὁ παλιότερος βασιλιὰς Αἴολος ἦταν στὴ Θεσσαλία, ὅπως ὁ Βορέας, ὁ βόρειος ἄνεμος, ὁ ἐραστὴς τῆς φοράδας,[301] ὁ ἀγαπημένος μιᾶς κόρης τοῦ Κενταύρου Χείρωνος. Αὐτὴ τὴ λέγαν Ἱππὼ ἢ Ἵππη, ὄνομα ποὺ σημαίνει φοράδα. Διηγοῦνται στὸ μεταξύ, ὅτι ἀρχικὰ εἶχε μορφὴ κοριτσιοῦ κι ὅτι ὀνομαζόταν διαφορετικά. Ντράπηκε ἐπειδὴ ἔμεινε ἔγκυος, ἔφυγε στὸ δάσος, καὶ γιὰ νὰ μὴ τὴν δῆ ὁ πατέρας της νὰ γεννᾶ, οἱ θεοὶ τὴ μεταμόρφωσαν σὲ φοράδα.[302] Ἡ κόρη τούτη τοῦ Χείρωνος διακρινόταν ἀπὸ τὸ δῶρο τῆς προφητείας καὶ πρόλεγε πολλὰ ἀπὸ κεῖνα ποὺ πρόβλεπε:[303] τὸ θάνατο τοῦ Ἀσκληπιοῦ,[304] ποὺ τὸν ἀνέθρεψε ὁ Χείρων, κι ἀκόμα καὶ τὴν τύχη τοῦ ἴδιου τοῦ πατέρα της.[305] Ἰσχυρίζονταν[306] ὅτι ὁ Ζεὺς τὴ μάγεψε νὰ πάρη τὴ μορφὴ ζώου, καὶ μάλιστα μιᾶς καστανῆς φοράδας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶχε μεγάλη γλῶσσα.

Μεταμορφώθηκε στὴ στιγμὴ — ἔτσι μᾶς λένε[307] — ἀφοῦ εἶχε γεννήσει μιὰ κόρη. Τὸ κορίτσι πῆρε τὸ ὄνομα Μελανίππη, ἡ «μαύ-

ρη φοράδα», κι αὐτὸ μᾶς δείχνει ὅτι στὴν οἰκογένειά τους παλιότερη ἦταν ἡ ἀλογίσια μορφὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μορφή. Ὁ Ποσειδῶν ἦτανε ἐραστής της, ποὺ μὲ τόση εὐχαρίστηση ἔπαιρνε τὴ μορφὴ ἀλόγου κι ἔκανε γάμους μεταμορφωμένος σὲ ἄτι.[308] Ἀπόκτησε ἀπ' αὐτὸν τοὺς δίδυμους Αἴολο καὶ Βοιωτό. Ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδου «Ἡ σοφὴ Μελανίππη» — κάποτε περίφημο ἔργο, ποὺ ἀργότερα ὅμως χάθηκε μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο, τὴν «Αἰχμάλωτη Μελανίππη» — μᾶς μιλάει γι' αὐτὰ μὲ λεπτομέρειες.[309] Ὅταν ὁ Αἴολος ἐξ αἰτίας μιᾶς δολοφονίας ἔπρεπε νὰ ζήση ἕνα χρόνο σὲ θεληματικὴ ἐξορία, συνέβη τοῦτο στὴν κόρη του: ἡ Μελανίππη ἔκρυψε τοὺς δίδυμους προτοῦ ἐπιστρέψη ὁ πατέρας της. Ὁ ταῦρος φύλαγε τὰ μωρὰ στὸ σταῦλο καὶ μιὰ ἀγελάδα τὰ θήλαζε. Οἱ βουκόλοι εἶδαν τοῦτο τὸ παράξενο καὶ τὸ ἀνακοίνωσαν στὸ βασιλιά. Πίστεψαν ὅτι κάποιο βόδι εἶχε γεννήσει ἀνθρώπινα παιδιά. Ὁ Αἴολος φοβήθηκε καὶ ρώτησε τὸ γέρο πατέρα του Ἕλληνα, τί ἔπρεπε νὰ κάνη. Αὐτὸς τὸν συμβούλευσε νὰ κάψουν τ' ἀφύσικα νεογέννητα. Ὁ Αἴολος πρόσταξε τὴν κόρη νὰ στολίση τὰ νεογέννητα γιὰ τὴ θυσία: γιατὶ αὐτὴ εἶχε τὴ χάρη τῆς σοφίας καὶ γνώριζε ὅλες τὶς θεῖες ἐνέργειες. Τότε πετάχτηκε ἡ σοφὴ Μελανίππη μὲ πονηρὰ λόγια ἐνάντια στοὺς ἄντρες καὶ διηγήθηκε γιὰ τὴν ἀρχή, ὅπως τὸ εἶχε μάθει ἀπὸ τὴ μητέρα της, τὴν κόρη τοῦ Κενταύρου. Ἀνάφερε τὴν κοινὴ ἀρχὴ τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, μιὰ διδασκαλία ποὺ τὴ διατηροῦσαν[310] οἱ ὀπαδοὶ καὶ λατρευτὲς τοῦ τραγουδιστῆ Ὀρφέως καὶ ποὺ ἐδῶ, μὲ τὴν ἀναφορὰ στὴν κόρη τοῦ σοφοῦ Κενταύρου, ἀποδιδόταν σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Δὲν μποροῦσε λοιπόν, σύμφωνα μ' αὐτά, νὰ ὑπάρξη κατόπιν ἀφύσικη γέννα, καὶ ἂν ἴσως γινόταν κάτι τέτοιο — κι αὐτὴ τὴ δυνατότητα δὲν τὴν ἀποσιώπησε ἡ Μελανίππη — τότε κάποιο παραπλανημένο κορίτσι θὰ εἶχε ἐκθέσει τὰ παιδιὰ κι ἔτσι μὲ τὴν καύση, ἀντὶ γιὰ θυσία, θά 'καναν φόνο.[311] Ἔτσι, ἢ κάπως ἔτσι, μίλησε ἡ ἐνσαρκωμένη γυναικεία ἐξυπνάδα πάνω στὴ σκηνή. Δὲν ἔσωσε ὅμως αὐτὴ τὰ δίδυμα, ἀλλὰ ἡ προφήτισσα μητέρα της, ποὺ παρουσιάστηκε μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς κενταύρου καὶ προεῖπε τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν σὰν ἱδρυτῶν - ἡρώων.

Στὴν ἄλλη τραγωδία ἔφτασε ἡ Μελανίππη σὰν αἰχμάλωτη στὴν πόλη τῆς νότιας Ἰταλίας Μεταπόντιο. Ἐκεῖ μεγάλωσαν οἱ γιοί της κι ἔγιναν ἥρωες. Οἱ λεπτομέρειες δὲν ἀξίζει ἐδῶ νὰ ἀναφερθοῦν καὶ θὰ μᾶς πήγαιναν μακριὰ ἀπὸ τὸν Σαλμονέα, στὸ σπίτι τοῦ ὁποίου παιζόταν ἡ ἴδια ἱστορία. Αὐτὴ παρουσιάστηκε στὴ σκηνὴ ἀπὸ τὸν Σοφοκλέα. Ἀλλὰ ἔμεινε τόσο πιστὴ στὶς παλιὲς διηγήσεις γιὰ τὰ ἔκθετα θεϊκὰ δίδυμα, ποὺ οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν διάβασαν τὴν τραγωδία, ἀναγνώρισαν μέσα της τὴν παιδικὴ ἡλικία τῶν

δικῶν τους ἱδρυτῶν - ἡρώων Ρωμύλου καὶ Ρέμου. Καὶ ἴσως νὰ ὑπῆρξαν συγγραφεῖς, ποὺ ἀναγνώρισαν πράγματι τὰ κοινὰ στοιχεῖα, καὶ στὴν διήγησή τους γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἱδρύσεως τῆς Ρώμης ἔγραψαν πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι ἔβγαινε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια. Ὁ σημερινὸς ἀφηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Τυροῦς, τῆς ἄσπρης σὰν τὸ γάλα κόρης τοῦ Σαλμονέως, πρέπει ἀπεναντίας ν' ἀντισταθῆ στὸν πειρασμὸ γιὰ νὰ φτάση στὸν Τίβερι, ποὺ σύμφωνα μὲ μιὰ ἀξιόπιστη παράδοση[312] φτάνει ὁ ἀγαπημένος σύζυγος τῆς μητέρας τοῦ ρωμαϊκοῦ γένους. Πρέπει νὰ μείνη στὸν Ἐνιπέα.

Ἔτσι ὀνομαζόταν τὸ ποτάμι, ὅπου ἐξουσίαζε ὁ Σαλμονεὺς ἀρχικά, στὴ Θεσσαλία, στὴ χώρα τοῦ πατέρα του Αἰόλου, ὕστερα στὴν Πελοπόννησο, στὴν περιοχὴ τῆς Ἤλιδος, ὅπου ἵδρυσε τὴ δική του πόλη. Ἐνιπεὺς σήμαινε αὐτὸν ποὺ «ἀντιβουΐζει». Μ' ἕνα τέτοιο ὄνομα μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῆ κάθε ποταμὸς ποὺ χοχλάκιζε, ἀκόμα καὶ ἡ ἴδια ἡ θάλασσα. Κι ὁ Ποσειδῶν τὸ εἶχε σὰν προσωνυμία.[313] Μὲ τὸ ποτάμι Ἐνιπέα, τὸν ὡραιότερο τῆς γῆς, ἦταν ἡ Τυρὼ ἐρωτευμένη.[314] Συχνὰ πήγαινε στὴν ἀκτὴ τοῦ μεγαλόπρεπου ποταμιοῦ, ποὺ ὁ Ποσειδῶν εἶχε διαλέξει σὰ μορφὴ νὰ ἐμφανίζεται, γιὰ νὰ κάνη ἔρωτα τὸ κορίτσι.

Ἕνα πορφυρένιο κύμα σηκώθηκε σὰν βουνὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι καὶ ἔκρυψε τὸν θεὸ καὶ τὴν παρθένα. Τῆς ἔλυσε τὴ ζώνη καθὼς κοιμόταν. Ἀλλὰ ὅταν ἀποτέλειωσε τὸν ἔρωτά του, κράτησε τὸ χέρι της καὶ τῆς εἶπε: «Νὰ χαίρεσαι, παρθένα, γιατὶ ἀγαπήθηκες! Αὐτὸ τὸ χρόνο θὰ κάνης λαμπρὰ παιδιά. Γιατὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἀθάνατων δὲν εἶναι μάταιο παιχνίδι. Νὰ τὰ μεγαλώσης καὶ νὰ τὰ ἀναθρέψης. Τώρα γύρισε σπίτι σου καὶ μὴν πῆς τίποτα! Εἶμαι ὁ Ποσειδῶν, ποὺ κάνω τὴ γῆ νὰ τρέμη». Ἔτσι μίλησε κι ἐξαφανίστηκε στὴν κυματισμένη θάλασσα.

Ἡ Τυρὼ γέννησε δίδυμα καὶ δὲν τόλμησε νὰ τὰ κρατήση. Τὰ ἔβαλε μέσα σὲ μιὰ ξύλινη σκάφη, ποὺ χρησίμευε καὶ γιὰ κούνια καὶ μποροῦσε νὰ πλέη στὸ νερό: ἕνα βαθουλωτὸ κομμάτι ξύλο,[315] ποὺ ἔγινε ὀνομαστὸ καὶ ποὺ μέσα σ' αὐτὸ ἐμπιστεύτηκε τὰ παιδιὰ στὰ πατρικὰ νερά, γιατὶ δὲν τὰ ἀνάθρεψε ἡ μητέρα, ἀλλὰ τὰ παρέδωσε στὸν Ἐνιπέα. Τὸ νερὸ τὰ πήγαινε ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ καὶ τὰ ἔφερε σ' ἕνα μέρος στὴν ὄχθη, ὅπου ἕνα κοπάδι ἄλογα περνοῦσαν βόσκοντας. Τὰ ζῶα ἔσωσαν τὰ παιδιά: τὸ ἕνα, ποὺ πῆρε τ' ὄνομα Νηλεύς, θήλασε ἀπὸ μιὰ σκυλίτσα τῶν τσοπάνων,[316] τ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ φοράδα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ζῶο τὸν πάτησε στὸ κεφάλι καὶ ἀπὸ τότε εἶχε ἕνα μαῦρο σημάδι, ὀνομαζόταν αὐτὸ τὸ παιδὶ Πελίας.[318] Τελικά, ἕνας ἀπὸ τοὺς βοσκοὺς βρῆκε καὶ τὰ δυό, τὰ ἀνέθρεψε

καὶ τὰ φύλαξε, ἀκόμα καὶ τὸ βαθουλωτὸ σανίδι μὲ ὅλα ὅσα ἡ μητέρα εἶχε δώσει μαζὶ στὰ ἔκθετα.

Τὸ πρόσωπο τῆς Τυροῦς ἦταν ἄσπρο, γιατὶ αὐτὴ ζοῦσε μόνο ἀπὸ γάλα.[319] Τὸ ὄνομά της τὸ ἴδιο μιλοῦσε γι' αὐτό: ἡ ἴδια λέξη, ὅπως λένε σήμερα τὸ «τυρὶ» στὰ ἑλληνικά, τὸ ἄσπρο, μαλακὸ δῶρο τῶν προβάτων. Ἁπαλὸ ἦταν τὸ κορμὶ τῆς βασιλοπούλας[320] καὶ τὰ ὡραῖα της μαλλιὰ γεμάτα γοητεία.[321] Μιὰ σκληρὴ μητριὰ τὴν συντηροῦσε, ἡ δεύτερη γυναίκα τοῦ Σαλμονέως, ἡ Σιδερώ, «ἡ σιδερένια». Στὴν τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους «Τυρὼ» παρουσιαζόταν νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὴ σκληρότητα τῆς Σιδεροῦς. Εἴκοσι χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε ἀφήσει στὸ ποτάμι τὰ δίδυμα. Τὸ ἄσπρο της πρόσωπο εἶχε μαῦρες γραμμὲς ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς μητριᾶς.[322] Κουρεμένα ἦταν τὰ ὄμορφα μαλλιά, γιὰ νὰ νιώθῃ ἡ δυστυχισμένη βασιλοπούλα ἀκόμα πιὸ ταπεινωμένη, σὰν ἕνα πουλάρι ποὺ τοῦ κόψαν τὴ χαίτη.[323] Καὶ ἔπρεπε πρωὶ - πρωὶ νὰ φέρνῃ νερὸ ἀπ' τὸ πηγάδι. Ἐκεῖ συνάντησε τοὺς δυὸ νέους. Ὁ βοσκὸς δὲν ἦταν μακριά, ποὺ εἶχε τὸ μικρό της βιὸς σ' ἕνα σάκκο καὶ σ' ἕνα βαθουλωτὸ σανίδι. Ἀλλὰ ὁ συνοδὸς ἐμφανίστηκε στὸ τέλος γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀναγνώριση.[324] Προηγουμένως ἦταν ἐκεῖ ἡ Σιδερώ, ἡ διώκτρια τῆς προγονῆς της, ἔπρεπε ὅμως νὰ καταφύγῃ τώρα στὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας ἐμπρὸς στὴν ὀργὴ τῶν νέων, ποὺ πῆραν τὴ βασανισμένη Τυρὼ στὴν προστασία τους. Ὁ Νηλεὺς ἔδιωξε τὸν Σαλμονέα, ποὺ ἔτρεξε γιὰ βοήθεια, καὶ ὁ Πελίας σκότωσε στὸ ναὸ τῆς Ἥρας τὴν κακιὰ βασίλισσα.[325]

Τὸ ὅτι δὲν τιμωρήθηκε ἀμέσως ἀπὸ τὴ βασίλισσα τῶν θεῶν, τὸ χρωστοῦσε στὸν πατέρα Ποσειδῶνα, ποὺ τὴν τελευταία στιγμὴ ἅπλωσε χέρι προστατευτικὸ πάνω στὴν Τυρὼ καὶ στοὺς γιούς της. Ἀργότερα βρῆκε τὴν τιμωρία ὁ Πελίας, στὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας τῶν Ἀργοναυτῶν. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ Σιδερὼ δύσκολα ἦταν συμπαθητικὴ στὴν Ἥρα, ἐὰν φέρθηκε στὴ θεὰ ὅπως ὁ Σαλμονεὺς στὸν Δία.

Πῶς ἦταν οἱ καλοὶ βασιλιάδες στὸν καιρὸ τῶν ἡρώων καὶ μὲ τί ἀσχολοῦνταν, μᾶς τὸ περιγράφουν τὰ λόγια τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ συγκρίνει τὴ φήμη τῆς Πηνελόπης μὲ τὴ φήμη ἑνὸς τέτοιου βασιλιᾶ.[326]

Ὅποιος ἕνα μεγάλο λαὸ ἀπὸ δυνατοὺς ἄντρες κυβερνᾶ
καὶ τὴ δικαιοσύνη προστατεύει, οἱ εὔφοροι λόφοι καὶ κοιλάδες
σφύζουν ἀπὸ στάρι καὶ κριθάρι, τὰ κλαδιὰ κρέμονται γεμάτα φροῦτα,
συχνὰ γεννοῦν τὰ ζᾶ, καὶ τὰ νερὰ μυρμηγκιάζουν ἀπὸ ψάρια
κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ σοφοῦ βασιλιᾶ, ποὺ κάνει εὐτυχισμένο τὸ λαό του.

Αὐτοὶ οἱ βασιλιάδες γνώριζαν τὴ θέση ποὺ προτιμοῦσαν γι' αὐτοὺς οἱ θεοί, γνώριζαν ὅμως καὶ γιὰ τὴ δύναμη ποὺ 'στεκε πάνω ἀπ' αὐτούς. Ὑπῆρχαν ὅμως κι ἄλλοι ποὺ ἐπιδίωκαν νὰ γίνουν Δίες[327] καὶ σ' αὐτοὺς ἀνῆκε ὁ Σαλμονεύς. Τὶς θυσίες ποὺ ἅρμοζαν στὸ βασιλιὰ τῶν θεῶν, τὶς ἀπαιτοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του.[328] Καὶ προσπαθοῦσε κιόλας, τριγυρνώντας μὲ τ' ἁμάξι του στὶς ὄχθες τοῦ Ἀλφειοῦ νὰ βροντᾶ καὶ ν' ἀστράφτῃ.[329] Πυρσοὺς ἔριχνε ἀνάμεσα στὸ λαό, ποὺ τὸν μισοῦσε,[330] καὶ οἱ πυρσοὶ πέφταν κι ἐπάνω στοὺς ἀγρούς.[331]Πάνω σὲ σιδερένιες γέφυρες ὁδηγοῦσε τρέχοντας τ' ἁμάξι του, γιὰ νὰ μιμηθῇ τὸ θόρυβο τοῦ κεραυνοῦ.[332] Ἢ ἔδενε χάλκινους λέβητες στὸ ἁμάξι του καὶ τοὺς ἔσερνε ἐδῶ καὶ κεῖ.[333] Αὐτὸ τουλάχιστο ταίριαζε στὸ σατυρικὸ δράμα, στὸ ὁποῖο ὁ Σοφοκλῆς παρουσίαζε ἀπὸ σκηνῆς τὸν μανιακὸ βασιλιά. Σὲ μιὰ ἀγγειογραφία βλέπει κανείς, ὅτι ὁ Σαλμονεὺς εἶχε δεθῆ καὶ ὅτι μόνος του ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὰ δεσμά. Ὁ Ζεὺς τελικὰ τὸν κατακεραύνωσε καὶ ὁ Σαλμονεὺς ἔγινε στὸν Ἅδη ἕνας αἰώνια τιμωρημένος. Σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ ξακουστὴ μνεία του στὴν περιγραφὴ τοῦ κάτω κόσμου ἀπ' τὸν Βιργίλιο, φαίνεται ὅτι καὶ κεῖ κάτω ἔτρεχε σὰν μανιασμένος μὲ τὸ ἁμάξι του καὶ τοὺς πυρσούς, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ σταματήσῃ, ὅπως καὶ ὁ Ἡρακλῆς στὸν Ἅδη ἔπρεπε πάντοτε νὰ σημαδεύῃ μὲ τὸ τόξο του.[334] Δὲν ἦταν ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς, ἀλλὰ μόνο τὸ ἀπείκασμά του — ὁ ἴδιος ἀνέβηκε στὸν Ὄλυμπο — ἐνῶ ἀπὸ τὸν Σαλμονέα δὲν ἀπόμεινε κάτι ἄλλο παρὰ ἡ εἰκόνα τοῦ τρελοῦ περιπλανώμενου κυνηγοῦ.

Ἡ Τυρώ, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της, ἔγινε γυναίκα τοῦ θείου της Κρηθέως, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Αἰόλου, καὶ μ' αὐτὸν ἀπόχτησε τρεῖς γιούς: τὸν Φέρητα, τὸν Αἴσονα καὶ τὸν Ἀμυθάονα. Ἔγινε ἔτσι ἡ μάνα πέντε ἱδρυτῶν καὶ γεναρχῶν καὶ ἡ μάμμη μεγάλων φυλῶν. Οἱ δίδυμοί της δὲν ἦσαν μονιασμένοι.[335] Ὁ Πελίας βασίλευε στὴν Ἰωλκὸ στὴ Θεσσαλία. Ὁ Νηλεὺς ἵδρυσε τὴν πόλη Πύλο, στὴ νοτιοδυτικὴ ἄκρη τῆς Πελοποννήσου, καὶ πῆρε γυναίκα του τὴ Χλωρίδα, τὴν κόρη τῆς Νιόβης, τὴν πρώτη νικήτρια στὴ γιορτὴ τῆς Ἥρας στὴν Ὀλυμπία.[336] Ἔτσι ἔγινε πατέρας τοῦ Νέστορος, τοῦ γεροντότερου ἥρωα τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Ἕνας γιὸς τοῦ Φέρητος, ὁ Ἄδμητος, ὑπηρέτησε σὰ βοσκὸς πλάι στὸν Ἀπόλλωνα.[337] Ὁ Αἴσων ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Ἰάσονος, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Ἀργοναῦτες ἀπὸ τὴν Ἰωλκό, τὴν πόλη τοῦ Πελίου, στὴν Κολχίδα. Ὁ Ἀμυθάων εἶχε ἀνάμεσα στοὺς γιούς του τὸν Μελάμποδα, «τὸν μαυροπόδη», ποὺ ἐξάγνισε ἀπὸ τὴν τρέλα της τὴν κόρη τοῦ Προίτου, τοῦ θείου τῆς Δανάης.[338] Στὸν Προῖτο, στὴν

ἰσχυρὴ ἀκρόπολη Τίρυνθα, θὰ μᾶς ὁδηγήση πάλι ἡ ἱστορία τοῦ Βελλεροφόντου.

8

ΣΙΣΥΦΟΣ ΚΑΙ ΒΕΛΛΕΡΟΦΟΝΤΗΣ

Τὰ φύλλα τοῦ δάσους μοιάζουνε μὲ τὰ φύλα τῶν ἀνθρώπων·
μερικὰ τὰ φέρνει ὁ ἄνεμος πάνω στὴ γῆ κι ἄλλα πάλι
τὰ βγάζει τὸ μπουμπουκιασμένο δάσος καὶ τὰ γεννᾶ στὴ
θαλπωρὴ τῆς ἄνοιξης:
ἔτσι εἶναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ θάλλει κι ἐκεῖνο
χάνεται.

Αὐτὸς εἶναι ὁ Ὅμηρος,[339] στὸν ὁποῖο ὁ νεαρὸς Γλαῦκος τὴ διήγηση τῆς καταγωγῆς του ἀρχίζει μ' αὐτὰ τὰ λόγια:

Ἀπὸ τὸν Σίσυφο καταγόταν, τὸ γιὸ τοῦ Αἰόλου, τὸν παπποὺ τοῦ Βελλεροφόντου, τοῦ ὁποίου ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ἐγγόνι. Φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σισύφου ἀρχίζει ἔτσι, ποὺ πρέπει ἀμέσως νὰ μᾶς ὁδηγῆ, ἐπειδὴ γιὰ τὸ γεροντότερο Γλαῦκο, τὸ γιὸ τοῦ Σισύφου, δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε πολλά, στὴν ἱστορία τοῦ Βελλεροφόντου, τοῦ πιὸ μεγάλου ἥρωα κοντὰ στὸν Κάδμο καὶ τὸν Περσέα πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡρακλέους. Ὑπάρχει καὶ μιὰ τραγωδία[340] ποὺ παρουσιάζει τὸν Σίσυφο σὰν τὸν βίαιο σύζυγο τῆς Τυροῦς. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἦταν περισσότερο πονηρὸς παρὰ βίαιος: ὁ πονηρότερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.[341]

Ὁ Σίσυφος ἀνῆκε σ' ἐκείνους τοὺς πρωτόγονους κατοίκους τῆς γῆς, ποὺ μποροῦσαν νὰ κρυφακούσουν καὶ τὰ πρῶτα ἔργα τῶν θεῶν, ὅπως ἔκανε ὁ παράξενος γέροντας ποὺ καλλιεργοῦσε ἕνα ἀμπέλι στὴ Βοιωτία κοντὰ στὸν Ὀγχηστὸ καὶ κατασκόπευε τὸν μικρὸ Ἑρμῆ μὲ τὰ κλεμμένα του βόδια. Τὸν πρόδωσε στὸν ἀδελφό του Ἀπόλλωνα, ὅπως μάθαμε στὶς διηγήσεις τῶν θεῶν.[342] Ὁ Σίσυφος κατοικοῦσε στὴν Σφύρα, σ' ἐκείνη τὴ γωνιὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου θὰ ὑψωνόταν ἡ Κόρινθος, τῆς ὁποίας ἐθεωρεῖτο ἱδρυτής.[343] Ἂν ἤθελε κάποιος ἀπὸ τὸν Φλιοῦντα, μιὰ χώρα ποὺ βρισκόταν στὸ ἐσωτερικὸ κρυμμένη πίσω ἀπὸ βουνά, νὰ ἔλθη στὸ Σαρωνικὸ κόλπο, θὰ τὸν καταλάβαιναν εὔκολα ἀπὸ τὸν ἀπόκρημνο βράχο, ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε Ἀκροκόρινθος. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν Δία. Στὸν Φλιοῦντα ἅρπαξε τὴν Αἴγινα,[344] τὴν κόρη τοῦ ποτάμιου θεοῦ Ἀσωποῦ, τὴ μελλοντικὴ μάνα τοῦ Αἰακοῦ, ποὺ γι' αὐτὸν ὁ θεϊκὸς βασιλιὰς τὰ μυρμήγκια τοῦ νησιοῦ, στὸ ὁποῖο ἔδωσε τ' ὄνομά της, τὰ μεταμόρφωσε σὲ ἀνθρώπους.[345] Τὸ νησὶ βρισκόταν στὸ Σαρωνικὸ κόλπο κι ὀνομαζόταν καὶ Οἰνόνη, τὸ «νησὶ τοῦ κρασιοῦ». Ὁ Ἀσωπὸς ἔψαχνε γιὰ τὴν κόρη του κι ἔφτασε στὴν κατοικία τοῦ Σισύφου. Αὐτὸς ἤξερε τὰ καθέκαστα, δὲν εἶπε ὅμως τίποτα, μέχρις ὅτου ὁ θεὸς τῶν ποταμῶν διέταξε νὰ ξεπηδήση γιὰ χάρη του μιὰ πηγὴ πάνω στὸν ἀπόκρημνο βράχο.[346] Τὸ βαθὺ πηγάδι στὴν παλιά του μορφὴ εἶναι σήμερα τὸ μοναδικὸ ποὺ ἀπόμεινε ἐκεῖ ψηλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Γι' αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴ ἀποκάλυψε ὁ Σίσυφος τὸν ληστή. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἀπαίσιος κατάσκοπος πῆρε τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν πάνω του.[347] Ὁ Ζεὺς ἔστειλε τὸ Θάνατο ἐνάντιά του. Ἀλλὰ κι αὐτὸν τὸν κατάλαβε ἐγκαίρως.

Θά 'ταν καλὸ νὰ μάθουμε μὲ ποιὸν τρόπο ὁ Σίσυφος ξεγέλασε τὸ θάνατο. Ἡ διήγηση δὲν ἔφτασε ὥς ἐμᾶς. Κατόρθωσε ὅμως κι ἔδεσε γερὰ τὸ θάνατο. Κανένας δὲν πέθαινε ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ πάνω στὴ γῆ, ὥσπου ὁ Ἄρης, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, ἐλευθέρωσε τὸ θάνατο καὶ παράδωσε σ' αὐτὸν τὸ Σίσυφο. Ὁ πανοῦργος ὅμως ζήτησε, πρὶν κατεβῆ στὸν κάτω κόσμο, μιὰ τελευταία χάρη καὶ πέτυχε: νὰ μιλήση γι' ἄλλη μιὰ φορὰ μὲ τὴ σύζυγό του, τὴ βασίλισσα Μερόπη. Τὴν ἔπεισε κρυφὰ νὰ μὴ προσφέρη πιὰ καμιὰ θυσία στὸ κυρίαρχο ζευγάρι τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν. Ἐκεῖνοι στὸν κάτω κόσμο θὰ ἀποροῦσαν, ὅταν γιὰ πολὺν καιρὸ δὲ θὰ δέχονταν καμιὰ σπονδὴ ἀπὸ πάνω. Ὁ Σίσυφος φαίνεται ὅτι ἦταν, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ὄχι μόνο ἕνας ἀρχέγονος ἄνθρωπος, ἀλλὰ κι ἕνας ἀρχέγονος βασιλιὰς καὶ κυρίαρχος σχεδὸν ὅλης τῆς γῆς. Κατόρθωσε τότε νὰ ξεγελάση μὲ πονηρὰ λόγια[348] τὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου Περσεφόνη, νὰ τὸν ἐλευθερώση ὥστε πάλι νὰ ρέουν ἄφθονα δῶρα τῆς θυσίας — ἡ σάρκα καὶ τὸ αἷμα τῶν σφαγίων. Ἔτσι ὁ Σίσυφος ἀποχαιρέτισε τὸ σπίτι τοῦ Ἅδου καὶ τὸν Ζαγρέα, τὸ γιὸ τοῦ χθονίου Διὸς καὶ τῆς Περσεφόνης,[349] κι ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ κάτω κόσμου. Τοὺς ἀποχαιρέτησε γιὰ πάντα: λόγια ποὺ ἀκούγονταν σ' ἕνα σατυρικὸ δρᾶμα τοῦ Αἰσχύλου,[350] στὸν «Δραπέτη Σίσυφο».

Ἀφοῦ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο γλύτωσε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸ θάνατο, θὰ πρέπη ἐδῶ νὰ ἀναφερθῆ ἡ γνωστὴ ἱστορία ποὺ συνέβη ἀνάμεσα στὸν πανοῦργο καὶ στὸν ἀρχικλέφτη, στὸν Σίσυφο καὶ στὸν Αὐτόλυκο, ὅταν αὐτοὶ οἱ δυὸ συναντήθηκαν. Γιὸς τοῦ Ἑρμοῦ ἦταν ὁ Αὐτόλυκος. Ὁ θεὸς τῶν κλεφτῶν τὸν γέννησε μὲ μιὰ ἐρωμένη τοῦ Ἀπόλλωνος. Κοντὰ στὴ Χιόνη, «τὸ κορίτσι τοῦ χιονιοῦ», πῆρε τὴ νύχτα τὴ θέση τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ του σ' ἕνα καταφύγιο στὰ χιονισμένα βουνὰ τοῦ Παρνασσοῦ.[351] Ἔτσι γεννήθηκε ὁ Αὐτόλυκος, ποὺ τιμοῦσε περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς τὸν πατέρα του Ἑρμῆ. Ἀπ' αὐτὸν πῆρε τὸ χάρισμα τῆς κλεψιᾶς καὶ τῆς ἐπιδέξιας ψευδορκίας.[352] Ὅ,τι ἄγγιζε τὸ

χέρι του τὸ ἔκανε ἀόρατο.[353] Μποροῦσε νὰ μεταμορφώνη τὰ ἄσπρα ζῶα σὲ μαῦρα καὶ τὰ μαῦρα σὲ ἄσπρα. Ἀπὸ τὰ κερασφόρα ἔπερνε τὰ κέρατα καὶ τὰ τοποθετοῦσε σ' αὐτὰ ποὺ δὲν εἶχαν.[354]

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ — πρέπει ἀκόμα νὰ ἦταν ἡ ἐποχὴ τῶν σπάνιων πρωτόγονων ἀνθρώπων — ἔβοσκαν τὰ κοπάδια καὶ τῶν δύο πανούργων σὲ μιὰ μεγάλη περιοχή, ἀνάμεσα στὸν Παρνασσὸ καὶ τὸν Ἰσθμό. Ποτὲ δὲν μποροῦσαν νὰ πιάσουν τὸν Αὐτόλυκο, ὅταν ἔκανε μιὰ κλεψιά. Ὁ Σίσυφος ἔβλεπε μόνον, ὅτι τὸ κοπάδι του μέρα μὲ τὴ μέρα γινόταν μικρότερο καὶ τοῦ ἄλλου μεγαλύτερο. Τότε βρῆκε ἕνα τέχνασμα. Ἀνῆκε στοὺς πρώτους ποὺ κατεῖχανε τὴν τέχνη τῶν γραμμάτων. Ἔτσι χάραξε στὶς ὁπλὲς τῶν βοδιῶν τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός του. Ὁ Αὐτόλυκος ὅμως μπόρεσε κι αὐτὸ ν' ἀλλάξη,[355] γιατὶ μποροῦσε ν' ἀλλάζη τὸ καθετὶ στὰ ζῶα. Τότε ὁ Σίσυφος ἔχυσε μολύβι στὸ βαθούλωμα τῆς ὁπλῆς, ποὺ φανέρωνε στὰ ἴχνη τῶν βοδιῶν τὴ φράση: «Ὁ Αὐτόλυκος μ' ἔκλεψε».[356]

Γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ μαρτυρία ἀποδείχτηκε ὁ ἀρχικλέφτης νικημένος. Ἦταν ἕνας ἀγώνας πονηριᾶς, κι ὁ Αὐτόλυκος ἐκτίμησε τόσο πολὺ τὸν νικητή, ποὺ ἔκλεισε μαζί του τὴν ἴδια στιγμὴ φιλία. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐντελῶς σαφὲς ἀπὸ ποιὸν προῆλθε αὐτὸ ποὺ συνέβη στὸ φιλόξενο σπίτι του. Ἕνα ποίημα, λοιπόν, ποὺ τὸ λέγαν ὁμηρικό, δείχνει τὸν Σίσυφο νὰ βρίσκεται σχεδὸν χωρὶς νὰ φαίνεται στὸ δωμάτιο τῆς κόρης αὐτοῦ ποὺ τὸν φιλοξενοῦσε: ὁ πανοῦργος καθόταν πάνω στὸ στρῶμα καὶ τὸ κορίτσι κρατοῦσε τ' ἀδράχτι του. Γλίστρησε κρυφὰ κοντὰ στὴν ὡραία Ἀντίκλεια; Θά 'ταν ἄξιος γιὰ κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Αὐτόλυκος ἦταν ἱκανὸς γι' αὐτὴ τὴ σκέψη, νὰ προσφέρη μὲ τὴν πονηριά του τὴν κόρη του στὸν νικητή, γιὰ νὰ γεννηθῆ ὁ πιὸ πονηρὸς ἀπ' ὅλους.[357] Ἔτσι ἔγινε ἡ Ἀντίκλεια ἡ μητέρα τοῦ Ὀδυσσέως. Ὄχι ἀπὸ τὸν Λαέρτη, ποὺ τὸν ξέρουμε σὰν πατέρα τοῦ Ὀδυσσέως, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Σίσυφο κληρονόμησε, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, τὴν πανουργία. Ὁ Λαέρτης τὴν ζήτησε σὲ γάμο, ὅταν πιὰ ἦταν ἔγκυος.[358] Ἕνας ἀγγειογράφος τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας διατήρησε τὴ σκηνή: πῶς ὁ ἐρωτευμένος νέος παρουσιάζει στοὺς ἔκπληκτους συντρόφους του τὴ νύφη σ' ἐνδιαφέρουσα κατάσταση. Γιατὶ δὲν ἀπατήθηκε οὔτε μιὰ φορά: Ὁ Αὐτόλυκος στὴν ἀγγειογραφία τοῦ δείχνει τὸ ὄνομα τοῦ Σισύφου σ' ἕνα φύλλο — σ' ἕνα φύλλο λίγο μεγαλύτερο ἀπὸ φύλλο δάφνης. Ἦταν ἡ ἀπόδειξη πὼς ὁ ξένος ποὺ γνώριζε τὴ γραφὴ ἦταν ὁ αἴτιος τῆς ἐγκυμοσύνης. Τὴν τελευταία νίκη τὴν κέρδισε ἡ Ἀφροδίτη, ποὺ ἀπεικονιζόταν ἐπίσης ἐδῶ καὶ ποὺ ἔδωσε στὸν Ὀδυσσέα ἕναν πατέρα νὰ τὸν φροντίζη: τὸν τότε ἀκόμα νέο κι ἐρωτευμένο Λαέρτη. Ἕνα γιὸ εἶχεν ἐπίσης ὁ Σίσυ-

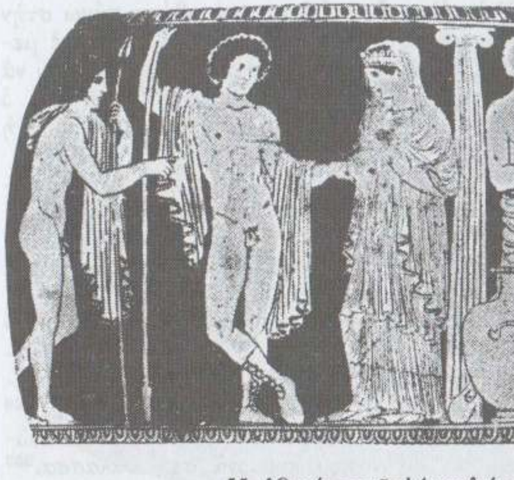

55. Ὁ γάμος τῆς Ἀντικλείας

φος ἀπὸ τὴ βασίλισσα Μερόπη: τὸν Γλαῦκο, τὸν μεγαλύτερο ἀπ' τοὺς δυὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ποὺ σήμαινε τὸν «πράσινο σὰν τὴ θάλασσα» καὶ ποὺ ταίριαζε σὲ μιὰ θεότητα τῆς θάλασσας. Ὅπως καὶ ἡ ποσειδώνεια ἀδυναμία του, εἶχε βέβαια ὁ «κύριος τῆς θάλασσας» μιὰ προτίμηση στὰ ἄλογα καὶ στὶς ἀλογίσιες μορφές. Περίπου στὸ μισὸ δρόμο ἀνάμεσα στὸν Ἰσθμὸ καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Παρνασσοῦ, στὶς Ποτνιές, ὁ Γλαῦκος εἶχε ἕνα ἱπποφορβεῖο, ποὺ ἡ ράτσα τους ἄφηνε νὰ φανῆ ἡ συγγένειά τους μὲ τὶς Ἅρπυιες καὶ τὶς Γοργόνες: τρέφονταν μὲ ἀνθρώπινο κρέας καὶ κατασπάραξαν στὸ τέλος καὶ τὸν κύριό τους στοὺς νεκρικοὺς ἀγῶνες τοῦ Πελίου, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰωλκοῦ.[359] Μιὰ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου, ὁ «Γλαῦκος Ποτνιεύς», μᾶς μιλάει γι' αὐτό.[360]

Ὁ Σίσυφος πέθανε τελικὰ ἐξασθενημένος ἀπὸ τὴ μεγάλη ἡλικία.[361] Δὲν μποροῦσε νὰ ξεφύγη ἀπὸ τὸ θάνατο. Γιὰ τὸν τάφο του λένε,[361α] ὅτι κείτονταν στὸν Ἰσθμό, ἀλλὰ μόνο λίγοι Κορίνθιοι γνώριζαν ποῦ. Ἀνήκει στοὺς ἥρωες, ποὺ τόσο τοὺς τιμοῦσαν στὸν Ἰσθμό, καὶ πρέπει νὰ ἦταν αὐτός,[362] ποὺ ἵδρυσε τὰ Ἴσθμια σὲ ἀνάμνηση τοῦ νεκροῦ Μελικέρτου.[363] Στὸν ἥρωα Σίσυφο στήθηκε ἕνας ἀνδριάντας· διαβάζομε τ' ὄνομα στὸ βάθρο. Ἡ εἰκόνα μᾶς παρουσιάζει ἄλλωστε τὴν περίφημη τιμωρία αὐτοῦ ποὺ μάταια προσπαθεῖ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴ μοίρα ὅλων τῶν θνητῶν. Αἰώνια κυλᾶ στὸν κάτω κόσμο τὸν βράχο κατὰ τὴν κορφή, σπρώχνοντάς τον μὲ χέ-

ρια καὶ μὲ πόδια. Ἀλλὰ μόλις εἶναι ἕτοιμος νὰ φθάση πάνω στὴν κορυφή, τότε ὁ ἀνελέητος βράχος τοῦ κυλᾶ ξαφνικὰ πίσω μὲ μεγάλη ὁρμή.[364] Κάποιες ἀγγειογραφίες δείχνουν τὴν κορυφὴ σὰν νὰ ἦταν ὁ βράχος τῆς Ἀκροκορίνθου. Πάλι καὶ πάλι ξαναρχίζει ὁ Σίσυφος τὴ μάταιη δουλειά. Ὁ ἱδρώτας κυλάει στὸ σῶμα του κι ἡ σκόνη σκεπάζει τὸ κεφάλι του.

Ἀπὸ τὸ γένος του ἀπόμεινε μόνο ὁ γιὸς τοῦ μεγαλύτερου Γλαύκου καὶ παπποὺς τοῦ νεώτερου, ποὺ γι' αὐτὸν ἀκοῦμε στὴν Ἰλιάδα, ὁ Βελλεροφόντης. Ἂν δὲν εἶχε σωθῆ ἐκείνη ἡ γενεαλογία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ παππούς του ἦταν ὁ Σίσυφος, τόσο βαθιὰ χαραγμένη στὴ μνήμη μας μὲ τοὺς ὡραίους ὁμηρικοὺς στίχους, τότε θὰ ἐθεωρεῖτο μονάχα γιὸς τοῦ θαλάσσιου θεοῦ, εἴτε τὸν λέγαν Γλαῦκο εἴτε Ποσειδῶνα. Ἡ μάνα του εἶχε τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς Εὐρυνόμης,[365] μιᾶς κυριάρχου τῆς θάλασσας[366] καὶ σπουδαίας συζύγου τοῦ Διὸς στὰ παλιὰ χρόνια,[367] ἢ ἀκριβῶς τῆς Εὐρυμέδης,[368] ὅπως δηλώνει ὁ Εὐρυμέδοντας, αὐτὸς ποὺ «ἡ ἐξουσία του ἁπλώνεται μακριά» — ὅμοια μ' αὐτὸν ποὺ κυβερνᾶ στὴ θάλασσα.[369] Ἕνα ἡρωικὸ παιδί, ποὺ ξεπήδησε ἀπὸ τὴ θάλασσα, θεωρεῖται ἐπίσης σὰν γιὸς τοῦ Γλαύκου, «τοῦ πράσινου σὰν τὴ θάλασσα»,[370] ποὺ ἔγινε ἀργότερα ὁ φονιὰς ἑνὸς παλαιοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸ ὄνομα Βέλλερος: ὁ Βελλεροφόντης ἢ Βελλεροφῶν.

Δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε τίποτα ἄλλο γι' αὐτὸν τὸν ἐχθρό, παρὰ ὅτι βρισκόταν ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἐδῶ κι ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀνομαζόταν ἔτσι, ὅταν ὁ Βελλεροφόντης πῆρε τὸ πασίγνωστο ὄνομά του σὰν τὸν νίκησε, ὅπως κι ὁ Ἑρμῆς τὴν ἐπωνυμία Ἀργειφόντης μετὰ τὸ φόνο τοῦ πολύφθαλμου Ἄργου. Πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴ νίκη θὰ ὀνομαζόταν ἀλλιῶς ὁ νεαρὸς ἥρωας: Ἱππόνοος γιὰ παράδειγμα[371] — ὄνομα ποὺ τὸν σύνδεε μ' ἕνα εὐγενικὸ ἄλογο, «ἵππο». Ἢ τὸν ὀνόμαζαν μ' ἐκεῖνο τὸ ὄνομα ποὺ εἶχε ὁ ἀδελφὸς τοῦ περίφημου ἀλόγου, τοῦ Πηγάσου, ἑνὸς γιοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, μὲ τὸ ὁποῖο δὲν θὰ τὸν συνδέση σχεδὸν καμιὰ ἱστορία ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενεαλογίες. Δὲν εἶναι παράξενο αὐτὸ ποὺ συνέβη σ' αὐτὸ τὸ ἀρχικὸ ὄνομα, νὰ ὑποχωρήση σὲ λίγο στὸ ὄνομα Βελλεροφόντης καὶ ὁ ἥρωας νὰ ὀνομάζεται Χρυσάωρ μόνο στὴν παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία. Τὸ ὄνομα τοῦτο — «αὐτὸς μὲ τὸ χρυσὸ ξίφος» — παραδίνεται σὲ μιὰ γενεαλογία σ' ἐκείνη τὴ θέση,[372] ποὺ διαφορετικὰ ἀνήκει στὸν Βελλεροφόντη: ἕνα γιὸ τοῦ Γλαύκου, τοῦ γιοῦ τοῦ Σισύφου, τὸν λέγαν Χρυσάορα.

Γνωρίζομε τὴν ἱστορία τῆς γεννήσεώς του. Ὅταν ὁ Περσεὺς ἔκοψε τὸ κεφάλι τῆς Μεδούσης, αὐτὴ ἐγκυμονοῦσε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα ἕναν ἥρωα κι ἕνα φτερωτὸ ἄτι: τὸν Χρυσάορα καὶ τὸν Πήγασο. Ξεπήδησαν μέσ' ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς μάνας χωρὶς κε-

56. Ἡ τιμωρία τοῦ Σισύφου· στὶς δυὸ πλευρὲς ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ Κάτω Κόσμου

φάλι. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ πέρα δὲν ἀκοῦμε πιὰ νὰ γίνεται κουβέντα γιὰ τὸν Χρυσάορα, παρὰ μόνο γιὰ τὸ ἄτι. Ὁ Πήγασος ἤπιε νερὸ ἀπὸ τὴν κρήνη Πειρήνη.[373] Ἔτσι ὀνομαζόταν ἡ διπλὴ πηγὴ στὴν Κόρινθο, ποὺ ξεπήδησε ψηλὰ πάνω στοὺς βράχους τῆς Ἀκροκορίνθου καὶ ἐπίσης κάτω, στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ Λέχαιον, στὸ λιμάνι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ στὸ ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα Πήγασος ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἀναβλύζουσα κρήνη - πηγή. Ἡ Ἱπποκρήνη, ἡ «πηγὴ τοῦ ἀλόγου», πάνω στὸν Ἑλικῶνα, θὰ πρέπη νὰ ξεπήδησε κάτω ἀπὸ τὸ χτύπημα τῆς ὁπλῆς του,[374] κι αὐτὸ τὸ ἴδιο διηγοῦνται καὶ γιὰ τὴν Πειρήνη.[375] Σ' αὐτόν, ποὺ πατέρας του ἦταν ὁ Ποσειδῶν, ἦταν εὔκολο νὰ κάνη τέτοια πράγματα. Φαίνεται ὅτι ἐπισκεπτόταν μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση τὴν Πειρήνη, γιατὶ βρισκόταν ἐκεῖ κοντὰ στὸ πατρικὸ ἱερὸ κι ἐπίσης ἴσως ἐξ αἰτίας τοῦ ἀδελφοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τελικὰ θὰ αἰχμαλωτιζόταν: τὸ ἀθάνατο ἄλογο ἀπὸ τὸ θνητὸ ἀδελφό.

Ὁ Βελλεροφόντης ἦταν ὁ θνητὸς ἀδελφός, ἔστω κι ἂν ἦταν τὸ ἴδιο ὅπως ὁ Χρυσάωρ, ἕνας γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἀνάμεσα στοὺς πολλούς, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει ὁ θεὸς πάνω στὴ γῆ. Ἀπὸ τὸν πατέρα του ἐπιθυμοῦσε ἕνα φτερωτὸ ἄλογο. Ὁ Ποσειδῶν τὸ δώρισε στὸ γιό του.[376] Δὲν ἦταν ὅμως εὔκολο νὰ πιάση τὸ ζῶο ποὺ 'πινε νερό.

Γιατί δὲν εἶχε ἀκόμη βρεθῆ τὸ χαλινάρι. Πολὺ κουράστηκε γι' αὐτὸ ὁ ἥρωας, ἴσαμε ποὺ ἡ ἴδια ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ ἔφερε τὸ χρυσὸ χαλινάρι.[377] Στὸ ὄνειρό του συνέβη τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ὄνειρο ἦταν μιὰ πραγματικότητα καθὼς τοῦ μιλοῦσε: «Κοιμᾶσαι, βασιλικὲ ἀπόγονε τοῦ Αἰόλου; Πάρε καλύτερα αὐτὸ τὸ μαγικὸ πράμα, ποὺ δαμάζει τὰ ἄλογα, καὶ δεῖξ' το στὸν πατέρα Ποσειδῶνα καὶ στὸ μεταξὺ νὰ μὴν παραμελήσης νὰ τοῦ θυσιάσης ἕναν ἄσπρο ταῦρο». Πήδηξε πάνω ὁ νεαρός. Εἶχε ἀποκοιμηθῆ κοντὰ στὸ βωμὸ τῆς θεᾶς, γιὰ νὰ πάρη μιὰ συμβουλή της γιὰ τὶς ἔγνοιες του. Στὸ χέρι του κρατοῦσε τὸ χρυσὸ θαυματουργὸ πράγμα: βρισκόταν ἐκεῖ. Στὸν Πολύιδο, τὸν μάντη, ἔτρεξε κρατώντας το — στὸν ἴδιο ποὺ βρῆκε τὴν παραβολὴ γιὰ τὰ θαυμαστὰ μοσχάρια τοῦ κοπαδιοῦ τοῦ Μίνωος, γιὰ τὸ μικρὸ παιδὶ στὸ βαρέλι μὲ τὸ μέλι, τὸν Κρητικὸ Γλαῦκο — καὶ τὸν ξύπνησε.[378] Μὲ διαταγή του ὁ Βελλεροφόντης ἵδρυσε τώρα, ἀφοῦ θυσίασε στὸν Ποσειδῶνα, ἕνα βωμὸ στὴν Ἱππία Ἀθηνᾶ. Ἔτσι ἀνῆκε σ' αὐτὸν τώρα ὁ Πήγασος: σὰ δῶρο ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, ἡμερωμένος καὶ ὁδηγημένος σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ.[379] Ὁ ἥρωας καβαλίκεψε τὸ θεϊκὸ ἄλογο καὶ χόρεψε μαζί του, γιὰ νὰ τιμήση τὴ θεά, ἁρματωμένος, τὸ χορὸ τῶν ὅπλων.[380]

Εἶναι βέβαιο ὅτι πολὺ γρήγορα μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ Βελλεροφόντης ἔγινε ὁ φονιὰς τοῦ Βέλλερου κι αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔκανε νὰ ξεχαστῆ τὸ προηγούμενο. Ὅπως κι ὁ Ἀπόλλων μετὰ τὸ φόνο τοῦ δράκου Δελφίνου,[381] ἔπρεπε κι αὐτὸς νὰ μετανοήση καὶ νὰ ἐξαγνιστῆ. Ἡ διήγηση γιὰ τὸ πῶς σκότωσε καὶ μιάστηκε δὲν μᾶς ἔχει διασωθῆ, πιθανῶς ὅμως[382] ὁ ἥρωας, μετανοημένος, ἐγκατέλειψε τὴν Κόρινθο καὶ πῆγε στὴν Τίρυνθα. Ἐκεῖ βασίλευε ὁ βασιλιὰς Προῖτος ποὺ τὸν ἐξάγνισε. Ἕνας παλιὸς βασιλιὰς ἔπρεπε νὰ ἦταν τότε ὁ Προῖτος, ὁ θεῖος τοῦ Περσέως ποὺ σκότωσε τὴ Μέδουσα. Γι αὐτὸ πιστεύουν ἴσως μερικοί,[383] ὅτι ὑπῆρχε κι ἕνας ἄλλος Προῖτος καὶ αὐτοῦ ἡ γυναίκα ἦταν ἐκείνη ἡ Ἄντεια, γιὰ τὴν ὁποία ἐπίσης τόσα πολλὰ διηγοῦνται. Ἀλλὰ σπάνια ἐνδιαφέρονται οἱ διηγήσεις τῶν ἡρώων γιὰ τὴν ἡλικία τῶν ἡρώων, καὶ στὶς ἡρωίδες ταίριαζε σχεδὸν παντοτινὴ νεότητα. Αὐτὸς ὁ Προῖτος ἦταν βεβαίως ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ Ἄργος, ποὺ ἀκόμα στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του τσακωνόταν μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀκρίσιο, καὶ ἔπειτα ἐγκατέλειψε τὸ διαφιλονικούμενο βασίλειο καὶ περιπλανήθηκε στὴ Μικρασία. Ἀπὸ κεῖ, ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Λυκίων, ἐπέστρεψε στὴ χώρα του μὲ μιὰ βασιλοπούλα καὶ ἑπτὰ Κύκλωπες, γιὰ νὰ οἰκοδομήση τὴν ἰσχυρὴ ἀκρόπολη Τίρυνθα. Καὶ ὅταν ἀποσύρθηκε ὁ Ἀκρίσιος στὴ Λάρισα τῆς Θεσσαλίας, ἐξουσίαζε ὁ Προῖτος σὰν ἀνώτερος βασιλιὰς σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα τοῦ Ἄργους, ἀπὸ τὴν ὁποία προσπάθησαν ἀργότερα οἱ τρεῖς του κόρες καὶ ὁ γιός του Μεγαπένθης νὰ κρατήσουν μακριὰ τὸ Διόνυσο. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία δὲ βρισκόμαστε τόσο μακριά: ὁ Προῖτος ἐξουσιάζει ἀκόμα παντοδύναμος.

Στὴν ἰδιότητά του σὰν μεγάλου βασιλιᾶ ἐξάγνισε τὸν Βελλεροφόντη ἀπὸ τὸ φόνο καὶ κράτησε τὸ βασιλικὸ βλαστάρι ἀπὸ τὴν Κόρινθο κοντά του, στὴν Τίρυνθα. Ἀλλὰ ὄχι γιὰ πολὺν καιρό. Γιατί[384] ἡ γυναίκα του Ἄντεια, ἡ βασιλοπούλα ἀπὸ τὴ Μικρασία, ἐρωτεύτηκε τὸν ὄμορφο καβαλάρη τοῦ Πηγάσου. Οἱ τραγικοὶ ποιητὲς τὴν λέγαν Σθενέβοια. Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν οἰκογένεια τοῦ Θησέως ἀνάμεσα στὴ Φαίδρα καὶ τὸν Ἱππόλυτο κι ὄχι μόνον ἐκεῖ — γιὰ μεγάλη χαρὰ κι ἀθάνατη φήμη ἑνὸς ἀφηγητῆ στὰ πολὺ μεταγενέστερα χρόνια, ποὺ σχεδὸν μετὰ ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ξαναξετύλιξε τὸ γνωστὸ σ' ὅλους φάδι. Ἡ βασίλισσα προσπάθησε νὰ γοητεύση τὸ νεαρό. Καὶ ὅταν δὲν τὸ κατόρθωσε, μίλησε στὸ σύζυγό της: «Πρέπει νὰ πεθάνης σύ, Προῖτε, ἢ νὰ σκοτώσης τὸν Βελλεροφόντη, ποὺ θέλησε νὰ μὲ παρασύρη σ' ἔρωτα χωρὶς τὴ θέλησή μου». Ὁ βασιλιὰς ἐξοργίστηκε, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ σκοτώση ὁ ἴδιος τὸν φιλοξενούμενο. Τὸν ἔστειλε στὴν Λυκία, στὸν πεθερό του, ποὺ ὀνομαζόταν κατὰ τοὺς τραγικοὺς ποιητὲς Ἰοβάτης, καὶ κατ' ἄλλους, ἴσως κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀφηγητές, ἦταν ἐκεῖνος ὁ Ἀμισώδαρος,[385] ποὺ εἶχε ἀναθρέψει ἡ Χίμαιρα.[386] Σ' αὐτὸν ἔστειλε ὁ Προῖτος τὸν Βελλεροφόντη μὲ ὀλέθρια σημάδια σὲ σφραγισμένα πινάκια.

Ἐννιὰ μέρες τὸν φιλοξένησε ὁ βασιλιὰς τῆς Λυκίας, ἐννιὰ ταῦροι θυσιάστηκαν στὴ γιορτή. Τὴ δέκατη μέρα διάβασε ὁ βασιλιὰς τὸ γράμμα τοῦ γαμπροῦ του καὶ εἶδε ὅτι ἔπρεπε νὰ παραδώση στὸ θάνατο τὸν Βελλεροφόντη. Ἔτσι ἔδωσε σ' αὐτὸν τὴν παραγγελία νὰ σκοτώση τὸ θαυμαστὸ ζῶο ποὺ εἶχε ἀνάμεσα στὰ κοπάδια του. Ἦταν, βέβαια, σὰν ἐκεῖνο τὸ πλουμιστὸ θαυμαστὸ μοσχάρι στὶς ἀγέλες τοῦ Μίνωος,[387] τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίση ὁ Πολύιδος, ὁ μάντης, ριγμένο στὶς δικές του ἀγέλες.[388] Τὸ ζῶο ἦταν μιὰ γίδα. Μιὰ μικρὴ κατσίκα, ποὺ μόνο ἕνα χειμώνα εἶχε περάσει κι ὀνομαζόταν Χίμαιρα. Γιατί μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα θυμοῦνται τὸ ἀξιοπερίεργο Λύκιο ζῶο, ἂν καὶ μόνο στὴ μέση εἶχε κορμὶ καὶ κεφάλι κατσίκας. Μπροστὰ ἦταν λιοντάρι, πίσω φίδι, ἕνα τρικέφαλο πράγμα ποὺ ἔβγαζε φωτιές.[389] Ὁ Βελλεροφόντης καβάλησε τὸ δικό του θαυμαστὸ ζῶο, τὸν Πήγασο, σηκώθηκε μαζί του ψηλὰ καὶ χτύπησε ἀπὸ ψηλὰ μὲ τὰ βέλη του τὴ Χίμαιρα.[390] Ἀγγειογραφίες τὸν δείχνουν πολλὲς φορὲς μὲ τὸ σπαθὶ ἢ κιόλας μὲ τὴν τρίαινα τοῦ Ποσειδῶνος στὸ χέρι.

Ὁ βασιλιὰς τὸν ἔστειλε μετὰ γιὰ δεύτερη φορὰ στὸ θάνατο,

ἐναντίον ἑνὸς λαοῦ ἀγαπημένου τῶν θεῶν, τῶν Σολύμων.[391] Ὁ Βελλεροφόντης ὅμως τοὺς νίκησε. Γιὰ τρίτη φορὰ τὸν ἔστειλε ἐνάντια στὶς Ἀμαζόνες, καὶ ὅταν ἐπέστρεφε νικητὴς κι ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα, τὸν περίμεναν σὲ ἐνέδρα τὰ γενναιότερα παληκάρια τῆς Λυκίας. Κανεὶς δὲ γύρισε πίσω: τοὺς σκότωσε ὁ Βελλεροφόντης. Τότε ἀναγνώρισε ὁ βασιλιὰς σ' αὐτὸν τὸν γόνο τῶν θεῶν. Τὸν κράτησε κοντά του, τοῦ 'δωσε γιὰ γυναίκα τὴν κόρη του καὶ τοῦ παραχώρησε τὸ μισό του βασίλειο. Δυὸ γιοὺς καὶ μιὰ κόρη ἀπόκτησε ὁ Βελλεροφόντης μ' αὐτὴ τὴ νεώτερη ἀδελφὴ τῆς Ἀντείας. Ἡ κόρη του ἦταν ἡ Λαοδάμεια, ποὺ ἀπὸ τὸν Δία θὰ γεννοῦσε τὸν Σαρπηδόνα, γιὰ τὸν ὁποῖο πιστεύτηκε ἄλλοτε ὅτι ἦταν, ὅπως ὁ Μίνως στὴν Κρήτη καὶ ὁ Ραδάμανθυς, γιὸς τοὺς Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης.[392] Ὅπως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ Λυκία συνδέθηκε μὲ τὴν Κρήτη κι ὅπως ὁ Πέλοψ, ὁ ἥρωας τῆς Ὀλυμπίας, σύνδεσε τὴ Λυδία μὲ τὴν Πελοπόννησο, ἔτσι, συνένωσε ὁ Βελλεροφόντης μιὰν ἄλλη μικρασιατικὴ χώρα, ἢ μᾶλλον δυὸ μικρασιατικὲς χῶρες, τὴ Λυκία καὶ τὴν Καρία, μὲ τὸ βασίλειο τοῦ Ἄργους, ποὺ περιλάμβανε ἀκόμη καὶ τὴν Κόρινθο.

Ὁ καβαλάρης τοῦ φτερωτοῦ ἄλογου εἶχε τὴν πατρίδα του κι ἐδῶ κι ἐκεῖ. Στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου «Σθενέβοια» παριστάνονταν πῶς ὁ ἥρωας, μετὰ τὸ φόνο τῆς Χίμαιρας, ἔφτασε πετώντας στὴν Τίρυνθα, γιὰ νὰ πάρη ἐκδίκηση ἀπὸ τὴ γυναίκα τοῦ Προίτου. Αὐτὴ ἦταν ἕτοιμη νὰ θυσιάση στὸν Βελλεροφόντη σὰν σ' ἕνα νεκρό,[393] γιατὶ τὸν ἀγαποῦσε ἀκόμη. Ὁ ἥρωας παραδόθηκε τάχα στὸν ἔρωτα τῆς βασίλισσας, τὴν πῆρε πάνω στὸν Πήγασο σὰν νὰ ἤθελε νὰ πετάξη μαζί της στὸ μισό του βασίλειο στὴν Καρία, καὶ τὴν γκρέμισε ἔπειτα στὴ θάλασσα κοντὰ στὴν νῆσο Μῆλο.[394] Ἦ συμφιλιώθηκε στὴν πραγματικότητα μαζί της κι ἦταν μόνο ἀκόμη ὀργισμένος μὲ τὸν ψεύτικο Προῖτο; Σὲ μιὰ ἀγγειογραφία, ποὺ δείχνει τὸ γκρέμισμα τῆς Σθενέβοιας, ὁ Βελλεροφόντης κρύβει τὸ πρόσωπό του μὲ τὸ χέρι. Μιὰ παρόμοια πτώση, ὅπως αὐτὴ τοῦ Φαέθοντος: ἡ πτώση ἀπὸ τὸν Πήγασο — εἴτε ἦταν αὐτὸς ἔνοχος γιὰ τὴν πτώση τῆς γυναίκας εἴτε ὄχι — θά 'ταν ἀργότερα καὶ ἡ δικιά του μοίρα. Θέλησε — ἔτσι διηγοῦνταν[395] — ν' ἀνεβῆ μὲ τὸ ἄλογό του στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ λάβη μέρος στὸ Συμβούλιο τῶν θεῶν. Πῶς ἔφτασε σ' αὐτὴ τὴ σκέψη, τὸ θέτει ὁ Εὐριπίδης σὲ μιὰν ἄλλη τραγωδία, στὸν «Βελλεροφόντη». Ἡ πεῖρα του θὰ εἶχε πείσει τὸν ἥρωα, ὅτι μόνο τὸ παλιὸ γνωμικὸ ἦταν ἀληθινό: δὲν γεννήθηκε ἀκόμα ὁ τέλειος.[396] Ὑπάρχουν ἄραγε θεοί;[397] Ἐπειδὴ εἶχε στὴν κατοχή του τὸ θαυμαστὸ ζῶο, ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ τὸ πληροφορηθῆ. Πάνω στὴ σκηνὴ βλέπομε τὸν ἀπογοητευμένο καὶ ἀπελπισμένο νὰ ὑψώνεται στὴ

ράχη τοῦ φτερωτοῦ Πηγάσου μὲ κατεύθυνση πρὸς τὸν οὐρανό.[398] Χρειαζόταν ὁ Βελλεροφόντης τὴν ἀπογοήτευση καὶ τὴν ἀμφιβολία, γιὰ ν' ἀποτολμήση τὸ πέταγμά του στὸν οὐρανό; Ζήτησε τὸν οὐρανὸ ἀπὸ πίκρα ἢ ἀπὸ ματαιοδοξία; Τὸ θεϊκὸ ἄλογο γκρέμισε τὸν τολμηρὸ καβαλάρη.[399] Κι ἔπεσε — ἔτσι ξέραν κιόλας οἱ παλιοὶ ἀφηγητές — στὴν πεδιάδα Ἀλήιον, στὴν «πεδιάδα τοῦ περιπλανώμενου», ὅπου, μακριὰ στὴ Μικρασία, ἀπέφευγε τοὺς ἀνθρώπους.[400] Κουτσαίνοντας θλιβόταν ἐκεῖ γιὰ τὴ μοίρα τῶν θνητῶν, ἐνῶ ὁ Πήγασος, ὁ ἀθάνατος, ἔφερνε τὴν ἀστραπὴ στὸ βασιλιὰ τῶν θεῶν[401] ἢ ὑπηρετοῦσε τὴ θεία Ἠώ,[402] ποὺ φέρνει τὸ πρωὶ κι ἁρπάζει τοὺς νέους. Ἔγινε δεκτὸς στὸν Ὄλυμπο, στὶς πανάρχαιες φάτνες τῶν ἀλόγων τῶν θεῶν.[403]

9

ΦΡΙΞΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗ

Γιὸς τοῦ μεγάλου γενάρχη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τῶν ἀνέμων Αἰόλου ἦταν ὁ Ἀθάμας. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σαλμονέως καὶ τοῦ Σισύφου ἀνῆκε ἐν μέρει στὶς διηγήσεις γύρω ἀπὸ τὸ Διόνυσο.

Σὰν δεύτερη γυναίκα του εἶχε τὴν κόρη τοῦ Κάδμου Ἰνώ, μιὰ τροφὸ τοῦ θεοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγαν[404] ὅτι ἀνατράφηκε στὸ σπίτι τοῦ Ἀθάμαντος ὄντας κορίτσι. Πῶς ὕστερα τέλειωσε ἡ ἱστορία μὲ τὴ μανία τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς βασίλισσας καὶ πῶς αὐτὴ μὲ τὸ μικρό της γιὸ Μελικέρτη ἢ Παλαίμονα πήδησε στὴ θάλασσα κι ἔγινε ἡ θεὰ Λευκοθέα, τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ κεῖνες τὶς διηγήσεις. Γνωρίζουμε ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἰνώ, σὰν δεύτερη γυναίκα τοῦ Ἀθάμαντος, ἦταν κακὴ μητριὰ τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Ἕλλης, τῶν παιδιῶν τοῦ βασιλιᾶ ἀπὸ τὸν προηγούμενο γάμο του. Αὐτὸ πρέπει τώρα νὰ ἐκτεθῆ λεπτομερέστερα, τόσο πολύ, ἀφοῦ ἡ εἰκόνα τῶν δυὸ ἀδελφῶν ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα πάνω σ' ἕνα κριάρι, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα σώθηκε καὶ τ' ἄλλο γκρεμίστηκε, μᾶς φέρνει καλύτερα στὴν ἱστορία τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Πηγάσου.

Ὁ Ἀθάμας, ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομά του στοὺς Ἀ θ α μ ᾶ ν α ς, ἵδρυσε τὴν πόλη Ἄ λ ω στὴ Θεοσαλία,[405] ἐθεωρεῖτο ὅμως ἐπίσης καὶ βασιλιὰς τῆς Βοιωτίας.[406] Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Σαλμονεὺς ἦταν οἰκεῖος σὲ δυὸ χῶρες : στὴ Θεσσαλία καὶ στὴν Πελοπόννησο. Στὴ Θεσσαλία διηγοῦνται,[407] ὅτι ἦρθε στὸ βασιλιὰ Ἀθάμαντα μιὰ θεὰ μὲ τ' ὄνομα Νεφέλη καὶ τὸν διάλεξε γιὰ ἄντρα της. Δὲν ἦταν ἐκεῖνο τὸ σύννεφο, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποστήριζαν[408] ὅτι τὸ ἔστειλε ὁ Ζεὺς μὲ τὴν μορφὴ τῆς Ἥρας στὸν Ἰξίονα, ποὺ

μαζί της γέννησε τὸν Κένταυρο, τὸν πατέρα τῶν Κενταύρων. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἡ Νεφέλη γέννησε ἀπὸ τὸν 'Αθάμαντα δυὸ παιδιά: τὸν Φρίξο, τὸν «σγουρομάλλη», καὶ τὴν Ἕλλη, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομαστῆ μιὰ μικρὴ ἐλαφίνα ἢ ἐπίσης ἕνα μικρὸ ζαρκάδι. Ὁ βασιλιὰς ὅμως παράτησε τὴ θεὰ καὶ πῆρε θνητὴ γυναίκα. Τότε ἐπέστρεψε ἡ Νεφέλη στὸν οὐρανὸ καὶ τιμώρησε ὅλη τὴ χώρα μὲ ξηρασία. Ὁ 'Αθάμας ἔστειλε ἀποσταλμένους στὸ μαντεῖο τοῦ 'Απόλλωνος γιὰ νὰ πληροφορηθῆ τί ἔπρεπε νὰ γίνη ἐνάντια σ' αὐτό. Διηγοῦνται, ἐξ ἄλλου, καὶ ἔτσι τὴν ἱστορία:[409] ὅτι ἦταν ἡ βασίλισσα 'Ινώ, ποὺ παρακίνησε νὰ ξηράνουν στὰ κρυφὰ τοὺς σπόρους καὶ μ' αὐτὸ προκάλεσε τὴν ἀφορία τῶν ἀγρῶν. Καὶ δωροδόκησε, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἐπίσης καὶ τοὺς ἀποσταλμένους ποὺ εἶχαν σταλῆ στοὺς Δελφοὺς νὰ ποῦν: τὸ μαντεῖο διατάζει νὰ θυσιαστοῦν τὰ παιδιὰ τῆς Νεφέλης.

Ὁ Εὐριπίδης ἦταν, προπαντός, ποὺ ἔφερε στὴ σκηνὴ τὴν ἱστορία μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ στὴν τραγωδία του «Φρίξος».[410] Ἡ ἀρχικὴ διήγηση προχωροῦσε βέβαια περισσότερο: πῶς ὁ ἴδιος ὁ νεαρὸς Φρίξος προσφέρθηκε θῦμα γιὰ ν' ἀποτραπῆ ἡ ξηρασία ἀπὸ τὴ χώρα.[411] Στὴν πόλη Ἅλω ἔμεινε γιὰ πολὺ ἀκόμα ἡ συνήθεια νὰ θυσιάζουν στὸ Λαφύστιο Δία τὸν μεγαλύτερο γιὸ ἀπὸ τὸ γένος τοῦ 'Αθάμαντος, σὲ περίπτωση ποὺ ἔμπαινε σ' ἕνα ἱερὸ οἰκοδόμημα, στὸν τόπο συγκεντρώσεως τῶν ἡγεμόνων ἀνδρῶν.[412] Γνωρίζουμε ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Πέλοπος, ὅτι μὲ τὴ θυσία ἑνὸς κριαριοῦ ὁλοκληρωνόταν ταυτόχρονα καὶ μιὰ ἀνθρωποθυσία. Τώρα χρειαζόταν ἕνα κριάρι ὄχι ἀνοιχτόχρωμο, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Πέλοπος, ἀλλὰ ἕνα χρυσόμαλλο κριάρι.

Ὅπως ὁ Πήγασος ἦταν καρπὸς ἑνὸς γάμου τοῦ Ποσειδῶνος μεταμορφωμένου σὲ ἄτι, ἔτσι κι αὐτὸ τὸ θαυμάσιο ζῶο ἦταν βλαστάρι ἑνὸς γάμου τοῦ θεοῦ μεταμορφωμένου σὲ κριάρι.[413] Ὁ Ζεὺς τὸ ἔστειλε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν δυὸ ἀδελφῶν.[414] Γιατὶ καὶ ἡ Ἕλλη θὰ θυσιαζόταν μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό της, μὲ δική της ἐλεύθερη ἀπόφαση, ἐπειδὴ κι ὁ Φρίξος προσφέρθηκε μὲ τὴ θέλησή του. Ἢ συνέβη ἔτσι, ὥστε κι οἱ δυὸ ἦταν ἀνυποψίαστοι, ὅταν ὁ 'Αθάμας, ποὺ ἤθελε νὰ τοὺς θυσιάση, ἔστειλε νὰ τοὺς φέρουν; Ἔμεναν κοντὰ στὰ κοπάδια τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν τοὺς διέταξε νὰ φέρουν μαζί τους τὸ καλύτερο κριάρι σὰν ἱερὸ σφάγιο.[415] Αὐτὸ τὸ κριάρι ἦταν τὸ θαυμαστὸ ζῶο, ποὺ ἐξήγησε στὰ παιδιὰ τὶς προθέσεις τοῦ 'Αθάμαντος κι ἔτσι τὰ γλύτωσε.

Διηγοῦνται ἐπίσης,[416] ὅτι ἡ οὐράνια μητέρα τους Νεφέλη εἶχε πάρει τὸ χρυσόμαλλο κριάρι σὰ δῶρο ἀπὸ τὴν Ἥρα καὶ τὸ ἔστειλε γιὰ νὰ βοηθήση τὰ παιδιά της. Κάθησαν πάνω στὴ ράχη τοῦ ἔξυπνου ζώου καὶ πέταξαν μαζί του διασχίζοντας τὸν ἀέρα γιὰ τὴ μακρινὴ ἀνατολικὴ χώρα Κολχίδα. Ἡ μοίρα τοῦ κοριτσιοῦ ἦταν νὰ φτάση μέχρι τὸ θαλάσσιο στενό, ποὺ χωρίζει τὴν ἠπειρωτική μας χώρα ἀπὸ τὴ Μ. 'Ασία καὶ ποὺ σήμερα εἶναι γνωστό, ἀπὸ τὴν παλιὰ πόλη Δάρδανο, σὰ δρόμος τῶν Δαρδανελλίων. Στὴν ἀρχαιότητα ὀνομαζόταν Ἑλλήσποντος, «ἡ θάλασσα τῆς Ἕλλης», γιατὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Φρίξου ἔπεσε σ' αὐτὰ τὰ νερά. Αὐτὸ ἦταν ὁ γάμος της μὲ τὸν Ποσειδῶνα, ἔτσι τὸ παρουσιάζουν οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες.

Στὸν τρομοκρατημένο ἀδελφὸ μίλησε τὸ κριάρι καὶ τοῦ ἔδωσε θάρρος.[417] Ὁ Φρίξος ἔφτασε στὴν Κολχίδα, τὴ χώρα τοῦ Αἰήτου, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἡλίου, ποὺ τὸν δέχτηκε φιλόξενα καὶ τοῦ ἔδωσε γιὰ σύζυγο τὴν κόρη τοῦ Χαλκιόπη, «τὴ γυναίκα μὲ τὸ χάλκινο πρόσωπο». Τὸ κριάρι ὅμως προοριζόταν ἀπ' τὴν ἀρχὴ γιὰ θυσία. Ὁ Φρίξος τὸ πρόσφερε στὸν Φύξιο Δία, τὸν σωτήρα τῶν δραπετῶν. Τὸ χρυσόμαλλο δέρας τὸ χάρισε στὸν βασιλιὰ Αἰήτη, τὸν ἀδελφὸ τῆς Κίρκης καὶ τῆς Πασιφάης, ποὺ τὸν γνωρίσαμε στὶς διηγήσεις τῶν θεῶν μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ θεοῦ Ἡλίου. Κόρη του ἦταν καὶ ἡ Μήδεια, ποὺ τὸ ὄνομά της ἔγινε γνωστὸ καὶ διαβόητο, γνωστὸ γιὰ τὸ χρυσόμαλλο δέρας καὶ διαβόητο γιὰ τὶς δολοφονικές της πράξεις καὶ τὶς μαγικές της τέχνες. Τὸ δέρας τὸ κρέμασαν σὲ μιὰ βελανιδιὰ στὸ ἱερὸ τοῦ Ἄρεως. Γι' αὐτὸ ἦρθε ὁ 'Ιάσων μὲ τοὺς ἀργοναῦτες, ὕστερα ἀπὸ περιπετειῶδες ταξίδι, στὴν Κολχίδα.

Αὐτὸ συνέβη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Φρίξου, ποὺ πέθανε σὲ βαθιὰ γεράματα στὸ παλάτι τοῦ Αἰήτου.[418] Τέσσερεις γιοὺς τοῦ γέννησε ἡ Χαλκιόπη. Ὁ ἕνας πῆρε τὴν κληρονομιὰ τοῦ πατέρα του στὴν πατρίδα του τὴν Ἅλω, ἀφοῦ ὁ 'Αθάμας καὶ ἡ 'Ινὼ τιμωρήθηκαν μὲ τρέλα.

10

Ο ΟΙΔΙΠΟΥΣ

Τί ἔμεινε μετὰ τὸν Κάδμο στὴ Θήβα, ἀφοῦ αὐτὸς μὲ τὴν Ἁρμονία πέρασαν σὰν ζωντανὰ φίδια μαζὶ στὸν ἄλλο κόσμο; 'Απόμεινε ὁ πυρπολημένος θάλαμος τῆς Σεμέλης στὸ ἄλλοτε παλάτι του, ποὺ τώρα ἦταν ἱερὸ τῆς Δήμητρος.[419] Σ' αὐτὸ τὸ θάλαμο παρουσιάστηκε ὁ Ζεὺς στὴν παντοδυναμία τῆς ἀστραπῆς του,[420] ἐκεῖ πῆρε τὸν Διόνυσο κοντά του ἀπὸ τὴν καψαλισμένη κοιλιὰ τῆς μάνας του. Σ' αὐτὴ τὴ θέση ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἕνα κομμάτι ξύλο[421] κι ἀντικατάστησε τὸ παιδὶ στὰ μάτια τῶν θνητῶν. Ὁ Πολύδωρος, ὁ γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κάδμου, τὸ ἔκλεισε σ' ἕνα σιδερένιο περίβλημα καὶ τὸ ὀνόμασε Διόνυσος - Κάδμος. Ἕνα ἀμπέλι περιτρι-

γύρισε τὸ ἄδυτο μὲ κληματόβεργες.[422] Ὁ κισσός, τὸ ἄλλο ἱερὸ φυτὸ τοῦ θεοῦ, περιτύλιξε τὸ Διόνυσο - παιδί,[423] αὐτὸ ποὺ βρισκόταν στὴ θέση του. Κατὰ τὸ ὄνομά του — «ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ πολλὰ χαρίσματα» — θὰ μποροῦσε κι ὁ Πολύδωρος νὰ ἦταν ἕνας μικρὸς Διόνυσος. Ἀλλὰ ὀνομαζόταν ἐπίσης Πίνακος,[424] «ὁ ἄνθρωπος τῶν γραπτῶν πινακίδων», γιατὶ ὁ πατέρας του Κάδμος εἶχε φέρει τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο ἀπὸ τὴ Φοινίκη. Ὁ γιός του Λάβδακος[425] ἔφερε γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ὄνομα ἑνὸς γράμματος, τοῦ λάμβδα, ποὺ στὴν ἀλφάβητο ἔρχεται μετὰ ἀπὸ τὸ κ. Ὅμως τότε γι' αὐτόν, οὔτε γιὰ τὸν ἀδελφό του, ἔχει νὰ πῇ κανεὶς πολλά. Καὶ μάλιστα τὴν ἐποχή τους τὴ γεμίζει ἡ ἱστορία τῶν Θηβαίων Διοσκούρων.

Καὶ τί ἔμεινε μετὰ ἀπ' αὐτούς, μετὰ τὸν Ἀμφίονα καὶ τὸν Ζῆθο, τοὺς γιοὺς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἡρῷο ἀπ' ὅπου οἱ Τιθορεῖς προσπαθοῦσαν κάθε χρόνο νὰ κλέψουν χῶμα; Μὲ τὸν Ἀμφίονα συνδέθηκε ἡ Νιόβη καὶ ἡ ἱστορία τῆς δύστυχης μάνας καὶ τῶν παιδιῶν της εἶναι παντοῦ γνωστή. Ὄχι λιγότερο θλιβερὴ ἦταν ἡ ἱστορία τῆς οἰκογένειας τοῦ Ζήθου. Ἀλλ' αὐτὴ ἀνήκει σ' ἕνα ἄλλο ἰδιαίτερο εἶδος διηγήσεων, ποὺ στηρίζονται σὲ κοινὸ δῶρο τῶν Μουσῶν στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ πουλιά: ὅτι κι ἐκεῖνοι κι αὐτὰ μποροῦσαν νὰ τραγουδοῦν. Ἡ μορφὴ πουλιοῦ δὲν ἦταν ξένη στὶς ἴδιες τὶς Μοῦσες.[426]

Διηγοῦνταν γιὰ τὴ γυναίκα τοῦ Ζήθου,[427] ὅτι ἦταν κόρη τοῦ Πανδάρεω, ὅπως ἐκεῖνες οἱ δυὸ ποὺ ἁρπάχτηκαν ἀπὸ τὶς Ἅρπυιες.[428] Αὐτὴ ὅμως, μὲ τὸ ὄνομα Ἀηδών, σκότωσε κατὰ λάθος τὸν Ἴτυλο, ποὺ εἶχε γεννήσει μὲ τὸ Ζῆθο.[429] Ἕνας ἀττικὸς ἀγγειογράφος μᾶς παρουσιάζει τὴ σκηνή: πῶς σκότωσε τὸ παιδὶ στὸ κρεβάτι του· κι αὐτὸ τὸ ἔκανε πάνω στὴ ζάλη της. Λεγόταν ἀκόμα,[430] ὅτι ἡ ἀναστατωμένη γυναίκα δὲν ἤθελε νὰ σκοτώσῃ τὸ δικό της παιδί, ἀλλὰ ἕνα μικρὸ ἀνίψι ἀπὸ ζήλια γιὰ τὴ νύφη της. Μέσα στὸν πόνο της εὐχήθηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ἀνθρώπων καὶ μεταμορφώθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς σὲ ἀηδόνι. Αὐτὴ εἶναι ποὺ θρηνεῖ τὸν Ἴτυλο, ἂν αὐτὸς δὲν ὀνομάζονταν ἐπίσης Ἴτυς καὶ ἦταν γιὸς τῆς Πρόκνης, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ λόγος στὴν ἱστορία τοῦ Τηρέως.

Ὁ Ζῆθος πέθανε ἀπὸ καημὸ καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνακήρυξαν βασιλιὰ τὸν Λάιο, τὸ γιὸ τοῦ Λαβδάκου.[431] Λάιος σημαίνει, σὲ συντομώτερη μορφή, τὸ ἴδιο ὅπως Λαομέδων, ἕναν «βασιλιὰ τοῦ λαοῦ». Ἦταν χρονιάρικο, ὅταν πέθανε ὁ Λάβδακος, καὶ οἱ δυὸ σκυθρωποὶ ἀδελφοί, ποὺ ἔπαιξαν ἕνα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Ἀντιόπης καὶ τῶν γιῶν της, ὁ Νυκτεὺς καὶ ὁ Λύκος, σταθεροποιήθηκαν στὴν ἐξουσία.[432] Στὸν καιρὸ τοῦ Ἀμφίονος καὶ τοῦ Ζήθου ἔμενε ὁ Λάιος ἀκόμα κοντὰ στὸν Πέλοπα κι ἔτσι ἀπ' αὐτὸν συν-

δέθηκαν οἱ Θηβαϊκὲς διηγήσεις μ' αὐτὰ ποὺ διαδραματίσθηκαν στὴν Πίσα. Σὰ γνησιότερος γιὸς τοῦ Πέλοπος, ἀκριβῶς σὰν σωσίας του, φάνηκε ἐδῶ ὁ Χρύσιππος, ἕνα πραγματικὸ παιδὶ τοῦ ἥλιου, μὲ τὸ ὄνομα «αὐτὸς μὲ τὰ χρυσὰ ἄλογα», ποὺ μοιράστηκε τὴ μοίρα τοῦ πατέρα του. Κι αὐτὸς ἁπάχθηκε, ὅπως ὁ Πέλοψ. Ἀπαγωγέας του ἦταν ὁ Λάιος.

Κινδύνεψαν καὶ οἱ δυὸ ἀπὸ δολοφονικὰ σχέδια: ὁ Λυδὸς πρίγκιπας στὸ σπίτι τοῦ πατέρα του Ταντάλου, ποὺ τὸν πρόσφερε γεῦμα στοὺς θεούς, ὁ Χρύσιππος ἀπὸ τὴν Ἱπποδάμεια, ποὺ φέρθηκε σὰ μητριά, καὶ τὰ ἀδέλφια του, τὸν Ἀτρέα καὶ τὸν Θυέστη, ποὺ τελικὰ δολοφόνησαν κι αὐτόν.[433] Οἱ διηγήσεις τὸν παρουσιάζουν σὰν παιδὶ ποὺ δὲ γνώρισε γάμο, ἀλλὰ ἁρπάχτηκε νωρὶς — ὅπως ἤθελε μιὰ ποιήτρια —[434] ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Δία, σὰν ἕνας δεύτερος Γανυμήδης. Ὀνομαστὴ ἔμεινε ἀπὸ τὴν τραγωδία ἡ ἁρπαγή του ἀπὸ τὸν Λάιο. Ὁ γιὸς τοῦ Λαβδάκου ἦταν — ἔτσι παρουσιάζει ὁ Εὐριπίδης τὴν ἱστορία στὸ «Χρύσιππό» του — ὁ εἰσηγητὴς τῆς παιδεραστίας.[435] Σὰν φιλοξενούμενος τοῦ Πέλοπος δίδαξε τὸ ὄμορφο παιδὶ νὰ χειρίζεται τὰ ἡνία τῆς ἅμαξας.[436] Διηγοῦνται ἐπίσης ὅτι τὸν ἅρπαξε ὄχι ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ Νεμέα, καὶ τὸν ἔφερε μὲ τὴν ἅμαξά του στὴ Θήβα.[437] Αὐτὸ θὰ μποροῦσε πιθανῶς νὰ ἦταν δυνατό, ἐφ' ὅσον οἱ ἀγῶνες δὲν ἱδρύθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Νεμέα τὴν ἐποχὴ τῶν ἐγγόνων τοῦ Λαΐου. Μὲ πόλεμο, λέγεται στὴ συνέχεια, ξανακέρδισε ὁ Πέλοψ τὸ γιό του. Ἕνας ἀγγειογράφος μᾶς τὸν δείχνει στὴ σκηνὴ τῆς ἁρπαγῆς, πῶς ὁ Χρύσιππος ἀπὸ τὸ τέθριππο τοῦ Λαΐου ἅπλωσε τὰ χέρια του πρὸς τὸν πατέρα του. Ἕνας ἄλλος παρουσιάζει καὶ τὴν Ἱπποδάμεια στὸ βάθος νὰ φωνάζῃ ἀπελπισμένη γιὰ βοήθεια, σὰ νὰ μὴν εἶχε συμπεριφερθῆ σὰ μητριὰ τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἁρπαγὴ ἔγινε στὸ σπίτι τοῦ Πέλοπος. Μᾶς παραδόθηκε ἐπίσης,[438] ὅτι ὁ Λάιος ἔφτασε μακριὰ σὲ ξένη χώρα, σὲ ἀπόσταση πέντε ἡμερῶν ταξιδιοῦ, γιὰ νὰ ἐρωτευθῆ τὸ Χρύσιππο καὶ νὰ τὸν ἀπαγάγῃ. Τόσο μακριὰ βρίσκονταν ἡ Πίσα καὶ τὸ ἄλσος τοῦ Διὸς ἀπὸ τὴ Θήβα.

Ἡ κατάρα τοῦ Πέλοπος συνόδευε τὸν ἅρπαγα τοῦ παιδιοῦ: δὲν θ' ἀποκτοῦσε ποτὲ γιό, καὶ ἂν κάποτε τὸ κατόρθωνε, θὰ πέθαινε ἀπὸ αὐτὸν τὸ γιό του.[439] Λεγόταν ἐπίσης,[440] ὅτι ὁ Χρύσιππος αὐτοκτόνησε ἀπὸ ντροπή. Ἡ ἱστορία παρουσιάστηκε κι ἀλλιῶς:[441] Ὁ Ἀτρεὺς κι ὁ Θυέστης, οἱ μεγαλύτεροι ἀδελφοί, συνέλαβαν τὸν ἅρπαγα καὶ τὸν ξανάφεραν πίσω μαζὶ μὲ τὸ παιδί. Τότε συγκινήθηκε ὁ Πέλοψ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Λαΐου γιὰ τὸ Χρύσιππο. Μόνο ἡ Ἱπποδάμεια ἤθελε νὰ πείσῃ τοὺς μεγαλύτερους γιοὺς νὰ σκοτώσουν τὸ μικρότερο, ποὺ δὲν ἦταν γιός της. Ὅταν αὐτοὶ δὲν ὑπάκουσαν,

μπῆκε αὐτὴ τὴ νύχτα στὸ θάλαμο τοῦ Λαΐου, ὅπου κοιμόταν μὲ τὸν Χρύσιππο, τράβηξε τὸ σπαθὶ τοῦ ἐραστῆ, πλήγωσε μ' αὐτὸ τὸ παιδὶ κι ἄφησε τὸ ὅπλο στὴν πληγή. Ὁ Χρύσιππος ἔζησε τόσο μόνο, ὥστε νὰ μπορέση μὲ τὴν μαρτυρία του νὰ σώση τὸν Λάϊο καὶ νὰ ὑποδείξη τὴ φόνισσα. Ὁ Πέλοψ καταδίωξε γι' αὐτὸ τὴν Ἱπποδάμεια καὶ τὴν ἔστειλε ἐξορία. Εἶναι γνωστὴ ἀκόμη καὶ ἡ ἄλλη μορφὴ τῆς ἱστορίας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης κάμανε τὸ φόνο. Ἡ κατάρα τοῦ Πέλοπος τοὺς ἀκολούθησε κι αὐτούς,[442] καὶ τὸ γένος τους δὲν ἦταν περισσότερο εὐτυχισμένο ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Λαΐου.

Ἕνας τραγικὸς ποιητὴς μετάθεσε τὴν αὐτοκτονία τοῦ Χρυσίππου[443] στὶς Θῆβες, σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐκεῖ ἀπὸ πολὺ παλιὰ ἐξουσίαζε ὁ γιὸς τοῦ Λαβδάκου. Σὰ βασιλιὰς στὴ Θήβα ὁ Λάιος εἶχε διαλέξει γιὰ γυναίκα του τὴν κόρη ἑνὸς προέγγονου τοῦ Ἐχίονος, τοῦ «φιδάνθρωπου», ἀπὸ τὴ δρακοσπορά, καὶ ἔγγονου τοῦ «ἀνθρώπου τοῦ πάθους» Πενθέως, τοῦ γιοῦ τῆς Ἀγαύης, τῆς «σεμνῆς»: τὴν Ἐπικάστη ἤ, ὅπως αὐτὴ συχνότερα ὀνομαζόταν, Ἰοκάστη. Μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα κέρδισε τὴ φήμη μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅσο σχεδὸν καμιὰ ἄλλη ἀπὸ τὶς βασίλισσες ποὺ ἦσαν μητέρες καὶ σύζυγοι ἡρώων. Αὐτὴ ἕνωνε καὶ τὶς δυὸ ἰδιότητες σ' ἕνα καὶ τὸν ἴδιο ἥρωα. Ἐξ αἰτίας της κέρδισε κι ὁ ἀδελφός της Κρέων μιὰ μακροχρόνια κυριαρχία στὶς Θῆβες. Ὑπάρχει μιὰ πληροφορία γι' αὐτό,[444] ὅτι ὁ Λάιος δολοφόνησε τὸν πεθερό του Μενοικέα. Ἦταν γραμμένο τῆς Ἰοκάστης νὰ γίνη πηγὴ βασιλικῆς δύναμης στὴ Θήβα. Ὁ Λάιος ὅμως δὲν θά 'κανε παιδὶ μαζί της. Τρεῖς φορὲς τὸν προειδοποίησε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν:[445] μόνο ἂν πέθαινε χωρὶς παιδιά, θὰ σώζονταν ἡ Θήβα. Ὁ Λάιος δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ πάρη μιὰ σταθερὴ ἀπόφαση.[446] Ἔγινε σὰν σὲ τρέλα, ποὺ οἱ σύζυγοι ὁλοκλήρωσαν τὸ γάμο:[447] ἔτσι παρουσιάζεται αὐτὸ στὴν Τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις», ἀπὸ τὴν ὁποία προηγοῦνται δυὸ ἔργα ποὺ δὲν διασώθηκαν, ὁ «Λάιος» καὶ ὁ «Οἰδίπους». Στὸ πρῶτο ἴσως διηγεῖται, πῶς ὁ Λάιος, ποὺ δὲν ὑπάκουσε στὸ μαντεῖο, ἀφοῦ ἐξέθεσε[448] τὸ παιδὶ ποὺ ἀπόκτησε μὲ τὴν Ἰοκάστη, προκάλεσε τὴν ὀργὴ τῆς Ἥρας καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ καὶ τὸ μίσος τοῦ Δελφικοῦ θεοῦ.[449] Ὁ Ἀπόλλων ἄφηνε στὴ διάθεση αὐτῶν ποὺ ρωτοῦσαν τὸ μαντεῖο του, ἂν ἤθελαν νὰ διαλέξουν τὸ καλύτερο ποὺ τοὺς συμβούλευε, ἢ τὸ χειρότερο ποὺ ἦταν δυνατὸ νὰ διαλέξουν. Γιὰ τὸ μίσος τοῦ θεοῦ χρειάστηκε κάτι περισσότερο: ὁ βίαιος θάνατος τοῦ Χρυσίππου στὸ σπίτι τοῦ Λαΐου στὴ Θήβα θὰ ἔδωσε τὴν αἰτία γιὰ τὴν ἀποστροφὴ τοῦ θεοῦ, ποὺ ἦταν ὁ προστάτης τῶν παιδιῶν καὶ τῶν τρυφερῶν ἐφήβων. Γιὰ τὴν

ὀργὴ τῆς Ἥρας ἦταν ἀρκετό, ὅταν τὸ παιδὶ ποὺ ἅρπαξε καὶ κράτησε μὲ τὴ βία ἐπρόκειτο ν' ἀντικαταστήση τὴ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ. Ἔστειλε τὴ Σφίγγα, τὸ τέρας γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ γίνη ἀμέσως λόγος, ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Ὁ Χρύσιππος αὐτοκτόνησε γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀποφάσισε ὁ Λάιος νὰ ταξιδέψη στοὺς Δελφοὺς καὶ γιὰ τέταρτη φορὰ νὰ ρωτήση τὸ θεό: ἔτσι διηγοῦνταν τὴν ἱστορία[450] καὶ πιθανῶς αὐτὴ ἡ διήγηση συνδέεται μὲ τοὺς «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις», τουλάχιστον ἀποδίδεται ἐν μέρει στὸν Αἰσχύλο. Γι' αὐτὸν δὲν ἦταν ὁ Λάϊος ὁ ἐφευρέτης τῆς παιδεραστίας, ἀλλὰ ὁ κακὸς ἐραστής, ποὺ κατάστρεφε τὸ ἀγαπημένο παιδὶ τῆς κατοχῆς του. Ὁ Τειρεσίας, ὁ σοφὸς μάντης τῶν Θηβαίων, ποὺ γνώριζε ὅτι ὁ θεὸς μισοῦσε τὸ βασιλιά, τὸν ἀπότρεψε ἀπὸ τὸ ταξίδι καὶ τὸν παρακίνησε νὰ θυσιάση καλύτερα στὴν Ἥρα, τὴ θεὰ τοῦ γάμου. Ὁ Λάιος δὲν ὑπάκουσε στὸν μάντη καὶ πῆρε τὸ δρόμο ποὺ στὴν ἀρχὴ θὰ τὸν ὁδηγοῦσε στὰ νότια,[451] σ' ἕνα στενὸ μονοπάτι ἀνάμεσα στὸν Κιθαιρῶνα καὶ στὶς Ποτνιές.[452]

Τὴν ἱστορία τοῦ μαντείου καὶ τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Λαΐου τὴν διηγήθηκαν καὶ διαφορετικά, μὲ τὰ λόγια τῆς Ἰοκάστης στὴν ἀρχὴ τῶν «Φοινισσῶν» τοῦ Εὐριπίδου, ποὺ ἀκολούθησαν μετὰ τὸν «Χρύσιππο». Πολλὰ χρόνια εἶχε ζήσει κιόλας ὁ Λάιος μὲ τὴν Ἰοκάστη κι ὁ γάμος τους ἦταν ἄγονος,[453] ὅταν ἀποφάσισε νὰ συμβουλευτῆ τὸ μαντεῖο γιὰ ἀπογόνους. Ὁ θεὸς τοῦ ἀπάντησε:[454] «Μὴ σπείρης κανένα παιδὶ ἐνάντια στὴ θέληση τῶν θεῶν! Ἂν ἀποκτήσης γιό, τότε θὰ δολοφονηθῆς ἀπ' τὸ βλαστάρι σου κι ὅλο σου τὸ σπίτι θὰ κυλιστῆ στὸ αἷμα». Θὰ ἔπρεπε μετὰ ἀπ' αὐτὸ νὰ ἡσυχάση καὶ νὰ μὴ θέλη ἀπογόνους. Νικημένος ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὸ κρασί, ἀπόκτησε ἕνα γιὸ[455] καὶ τὸν ἔδωσε ἀμέσως νὰ τὸν ἀφήσουν ἔξω μακριά. Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια ἔφυγε, παρακινημένος ἀπὸ κακὰ προαισθήματα, γιὰ νὰ πληροφορηθῆ ἀπὸ τὸ μαντεῖο, ἂν τὸ ἔκθετο παιδὶ ζοῦσε ἀκόμα. Πῆρε τὸ συντομώτερο δρόμο γιὰ τοὺς Δελφοὺς μέσα ἀπὸ τὴ χώρα Φωκίδα[456] κι ἔφτασε σ' ἕνα στενὸ μονοπάτι.

Ἡ τρίτη κι ἡ πιὸ ἁπλὴ ἱστορία γιὰ τὸ μαντεῖο βρίσκεται στὴν τραγωδία, ποὺ τὸ μεγαλεῖο της ἔριξε στὴν ἀφάνεια ὅλες τὶς ἄλλες ποὺ συντέθηκαν γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, πρὶν ἢ μετὰ ἀπ' αὐτήν, καὶ σχεδὸν τὶς ἔκανε νὰ ξεχαστοῦν: στὸν «Οἰδίποδα τύραννο» τοῦ Σοφοκλέους. Ὁ βασιλιὰς κι ἡ βασίλισσα τῆς Θήβας, Λάιος καὶ Ἰοκάστη, πληροφορήθηκαν ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς τὴν ἀπειλή, ὅτι ὁ γιός τους ἐπρόκειτο νὰ σκοτώση τὸν πατέρα του.[457] Κι ἔτσι ἔφτασαν νὰ ἐκθέσουν τὸ παιδί. Ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα ὅτι μποροῦσαν νὰ παρουσιά-

σουν ἕνα χρησμὸ σὲ στίχους τῆς Πυθίας, ποὺ δὲν ἦταν βέβαια καθόλου τόσο ἁπλὸς κι ἀρχαῖος, ἀλλὰ ποὺ περιλάμβανε ὅλη τὴν προηγούμενη ἱστορία.[458] Μόνο γι' αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρχη αὐτὸ ἐδῶ, πρὶν ἡ διήγησή μας φτάση στὸ πεπρωμένο τοῦ ἔκθετου παιδιοῦ: «Λάιε, γιὲ τοῦ Λαβδάκου, θέλεις ἕναν πραγματικὸ ἀπόγονο; Θὰ ἀποκτήσης τὸν πολυπόθητο γιό, ἀλλ' αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ μοίρα σου: νὰ χάσης τὴ ζωή σου ἀπ' τὰ χέρια τοῦ ἴδιου σου παιδιοῦ. Γιατὶ ὁ Ζεύς, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου, κατένευσε στὴ φοβερὴ κατάρα τοῦ Πέλοπος, ποὺ τοῦ ἅρπαξες τὸ γιό. Τὸν εἶχε ἱκετέψει νὰ πέσουν ὅλ' αὐτὰ πάνω σου».

Οἱ παλιότεροι ἀφηγητὲς ἔστρεφαν τὸ βλέμμα περισσότερο στὴ μορφὴ τοῦ Οἰδίποδος καὶ λιγότερο στὴν προϊστορία τῆς ἐγκαταλείψεώς του. Σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του, ὁ ἥρωας εἶχε «πρησμένα πόδια» καὶ οἱ ἀφηγητὲς πάσχιζαν νὰ ἐξηγήσουν αὐτὸ τὸ παράξενο ὄνομα καὶ νὰ κάνουν πιστευτό, ὅτι αὐτὸς πράγματι εἶχε σχέση μὲ τὰ πόδια τοῦ ἔκθετου παιδιοῦ. Ἀλλιῶς, θὰ μποροῦσε κανεὶς εὔκολα νὰ σκεφτῆ ἕναν ἀπὸ τοὺς Δακτύλους, τοὺς ἀπὸ τὴ γῆ γεννημένους γιοὺς τῆς μεγάλης μητέρας τῶν θεῶν. Στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια χρησιμοποιοῦσε κανεὶς κύρια ὀνόματα χωρὶς τὴν περίφραση «πρησμένα πόδια», ἂν εἶχε στὸ νοῦ του τὴν ἰδιότητα τῶν Δακτύλων: τότε μποροῦσε ἀκόμη νὰ ὀνομάζεται κανεὶς ἁπλὰ Οἰδίφαλλος.[459] Στὰ χρόνια κατὰ τὰ ὁποῖα παρουσιάζεται ἡ διήγηση γιὰ τὸν Οἰδίποδα, φαίνεται ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν πιὰ συνηθισμένο.

Τὸ παιδὶ εἶχε ἐκτεθῆ τὸ χειμώνα μέσα σ' ἕνα πήλινο ἀγγεῖο: ἔτσι παρουσιαζόταν στὸν «Λάιο» τοῦ Αἰσχύλου.[460] Γυμνὸ κάθεται τὸ παιδάκι στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Εὐφόρβου ποὺ τὸ βρῆκε: ἔτσι ἀπεικονίζεται σὲ μιὰν ἀγγειογραφία. Ἀργότερα διηγήθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ γιὰ τὰ σπάργανά του.[461] Καὶ γιὰ νὰ αὐξήσουν τὴν ἐγκατάλειψή του, τρύπησαν ἀκόμη τὰ πόδια του μὲ μιὰ χρυσὴ βελόνα[462] ἢ μὲ σιδερένιο καρφί,[463] γιὰ νὰ εἶναι σ' ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ «πρησμένα πόδια»!

Μιὰ περιττὴ σκληρότητα τοῦ ἀφηγητῆ καλύπτει ὅ,τι δὲν ἤθελαν νὰ πιστέψουν καὶ ὅ,τι ὑπαινίσσονταν ἤδη πρωτύτερα: τὴν παλιὰ Δακτυλικὴ φύση τοῦ Κοκκινομάλλη,[464] ποὺ γιὰ τὶς μανιασμένες του ἐπιθέσεις θὰ ἀκούσουμε σὲ λίγο περισσότερα.

Ἡ ἱστορία του δὲν ἀρχίζει διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνες ἄλλων ἔκθετων ἡρώων καὶ θεϊκῶν παιδιῶν. Ἰσχυρίστηκαν[465] κιόλας ὅτι ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἡλίου. Διηγοῦνται γι' αὐτὸν κάτι παρόμοιο, ὅπως γιὰ τὸν Περσέα ἢ ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Διόνυσο:[466] σὲ μιὰ κιβωτὸ τὸν ἄφησαν πάνω στὸ νερό,[467] ἢ στὰ νερὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἢ τοῦ Εὐρίπου, τοῦ θαλάσσιου στενοῦ ποὺ χωρίζει τὴν Εὔβοια ἀπὸ τὴ Βοιωτία. Περιπλανιόταν ἡ κιβωτὸς πάνω στὴ

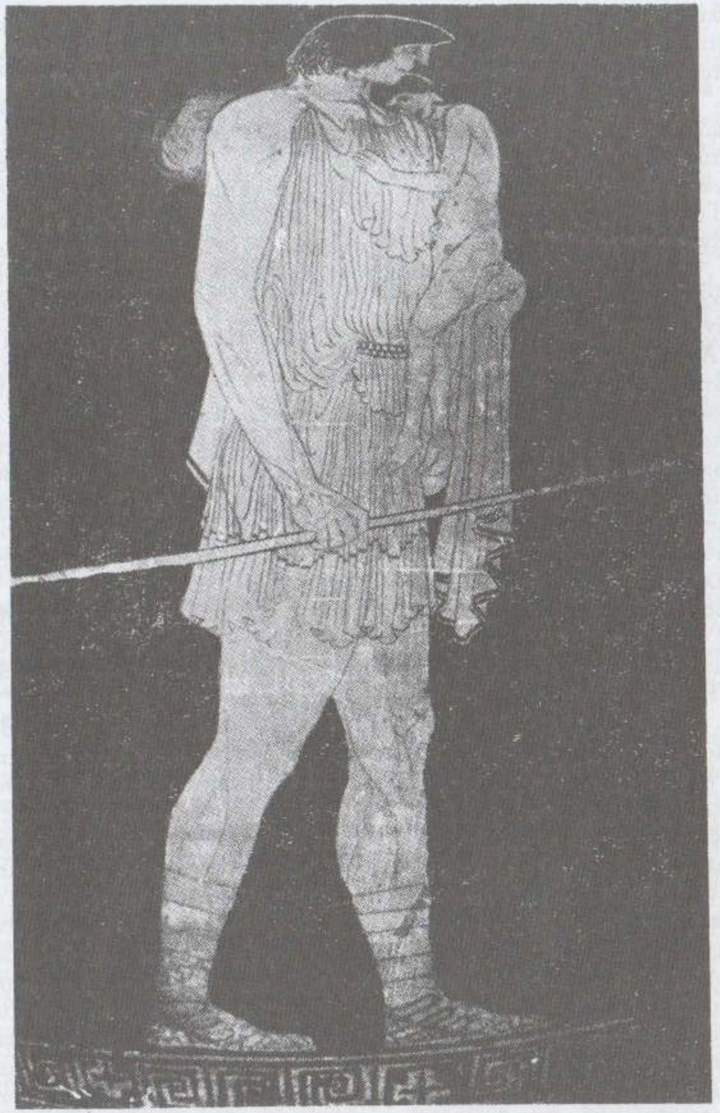

57. Ὁ βοσκὸς Εὔφορβος κρατεῖ τὸν Οἰδίποδα

θάλασσα, μέχρις ὅτου ἡ ἴδια ἡ Ἱπποδάμεια βρῆκε τὸ ἔκθετο καὶ μπόρεσε νὰ τὸ ἀναθρέψη σὰν νὰ ὅπως ἦταν ὁ Χρύσιππος, ἕνας γιὸς τοῦ Πέλοπος.[468]

Θὰ σκότωνε τὸν Λάιο γιὰ νὰ προστατέψη αὐτὸν ποὺ θεωροῦσε ἀδελφό του ἢ γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ, καὶ κατέκτησε τὴν Ἰοκάστη, ὅταν αὐτὴ ἦλθε στὴν Πίσα γιὰ τὴν ταφὴ τοῦ ἄντρα της. Θὰ πρέπη αὐτὸς νὰ ἦταν ἕνας ἀντίζηλος τοῦ Λαΐου καὶ γι' αὐτὸ τὸν δολοφόνησε. Τοῦτο ὅμως εἶναι μεγαλύτερη διακλάδωση τῆς διηγήσεως, ὅπου ἀνακατεύονται τὰ παλιὰ μὲ τὰ νέα καὶ χάνεται τὸ ἀρχικὸ νόημα.

Σύμφωνα μὲ μιὰ παλιὰ διήγηση, ἔφτασε ἡ κιβωτὸς μὲ τὸ παιδὶ ὄχι μακριά, παρὰ κοντὰ στὴν πόλη, ὅπου ἐξουσίαζε ὁ Πόλυβος, ἕνας γιὸς τοῦ Ἑρμοῦ.[469] Ἦταν αὐτὴ ἡ Σικυὼν ἢ ἡ Κόρινθος ἢ ἡ Ἀνθηδών;[470] Ἡ βασίλισσα Περίβοια ἔπλενε στὴν Ἀκτὴ τὰ ροῦχα, ὅταν ἡ Κιβωτὸς ἔφτασε ἐκεῖ στὴν ξηρά.[471] Σ' ἕνα γνωστὸ ὁμηρικὸ κύπελλο βλέπει κανείς, ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔφερε τὸ παιδὶ στὴ βασίλισσα κι ὅτι ἡ Περίβοια τὸ ἀπόθεσε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ βασιλιᾶ. Καὶ δὲν ἔφερε ἀτυχία στὸ βασιλιά. Στὸ σπίτι τοῦ Πόλυβου μεγάλωσε ὁ Οἰδίπους, νομίζοντας ὅτι ἡ Περίβοια — ὀνομαζόταν ἐπίσης καὶ Μερόπη[472] — κι ὁ βασιλιὰς ἦταν οἱ γονεῖς του. Μόνο, σύμφωνα μὲ τὴ γνωστότερη διήγηση, δὲν τὸν ἄφησαν στὴ θάλασσα ἀλλὰ στὸν Κιθαιρῶνα, ὅπου συναντιῶνται ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ οἱ βοσκοὶ ἀπὸ τὴ Θήβα κι ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ βοσκοὶ ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἢ τὴ Σικυῶνα. Ἂν ἄφηναν ἐκεῖ οἱ βοσκοὶ τοῦ Λαΐου τὸ μωρό, θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ βροῦν οἱ βοσκοὶ τοῦ Πολύβου. Στὰ λιβάδια τῆς Ἥρας ἔγινε αὐτό, σύμφωνα μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ Εὐριπίδου.[473]

Τὸ παιδὶ δὲν τὸ ἐγκατέλειψαν, ἔτσι μαθαίνουμε στὸν «Οἰδίποδα Τύραννο»:[474] Ὁ Θηβαῖος βοσκὸς τὸ παρέδωσε σ' ἕναν ἀπὸ τὴν Κόρινθο, γιὰ νὰ τὸ ἀναθρέψη σὰν νὰ ἦταν δικό του. Ἐκεῖνος ὅμως τὸ δώρησε στὸ βασιλιὰ ποὺ δὲν εἶχε παιδιά.[475] Ὁ Οἰδίπους ὁ ἴδιος διηγεῖται σ' αὐτὴ τὴν τραγωδία,[476] πῶς στὸ συμπόσιο ἕνας μεθυσμένος ξένος, αὐτὸν ποὺ εἶχε γίνει ὁ ἐξοχώτερος πολίτης τῆς Κορίνθου, τὸν κατηγόρησε ὅτι δὲν ἦταν γιὸς τοῦ βασιλιᾶ, πῶς ἔπειτα οἱ θετοί του γονεῖς, ποὺ ζήτησαν τὸ λόγο, ἀρνήθηκαν τὴν κατηγορία, καὶ πῶς ἔφυγε κρυφά, γιὰ νὰ ρωτήση τὸ θεὸ στοὺς Δελφούς. Ἀκούει κανεὶς ἀπ' αὐτόν, ὅτι ὁ θεὸς δὲν ἀπάντησε στὴν ἐρώτησή του,ἀλλὰ τὸν ἀπείλησε μὲ τὴ φοβερή του μοίρα, ὅτι θὰ γίνη σύζυγος τῆς μητέρας του καὶ δολοφόνος τοῦ πατέρα του. Δὲν τόλμησε, ἔπειτα ἀπ' αὐτό, νὰ γυρίση στὴν Κόρινθο καὶ πῆρε ἄλλο δρόμο μέσ' ἀπὸ τὴ Φωκίδα, μέσ' ἀπὸ στενὸ μονοπάτι, ὅπου θὰ γινόταν δολοφόνος κάποιου ἄγνωστου.

Ἔτσι ὁδηγεῖ ἡ ἱστορία, εἴτε τὴν ἀρχίζομε μὲ τὸν Λάιο εἴτε

μὲ τὸν Οἰδίποδα, σ' ἕνα στενὸ μονοπάτι, ὅπου κι ἂν βρίσκεται αὐτό, ἀνάμεσα στὴ Θήβα καὶ στοὺς Δελφούς, στὴ Φωκίδα, ἢ νοτιότερα ἀπὸ τὴ Θήβα, ἀνάμεσα στὸν Κιθαιρῶνα καὶ στὶς Ποτνιές. Πατέρας καὶ γιὸς ἔπρεπε νὰ συναντηθοῦν ἐκεῖ, χωρὶς ν' ἀναγνωρίση ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἕνας ἄθλιος πατέρας κι ἕνας ὅμοια ἄτυχος γιός, ποὺ θά 'πρεπε ἀντιθέτως νὰ ἀποφύγουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ κάνουν τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν.

Γι' αὐτὴ τὴν ἱστορία δὲν ἦταν ἀναγκαῖο τὸ νὰ ξέρουν, πατέρας καὶ γιός, τὴ μοίρα τους ποὺ βρισκόταν μπροστά τους: εἶναι φανερὴ καὶ χωρὶς τὴ συμπαιγνία ἑνὸς χρησμοῦ. Οἱ ἀφηγητές, ποὺ πίστευαν στὸ χρησμό, ἔβρισκαν ἐδῶ κάτι ποὺ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἀποτέλεσε τὸν πυρήνα τῶν διηγήσεων τῆς πατροκτονίας, ποὺ ἔγινε χωρὶς νὰ εἶναι προσχεδιασμένη.

Ὁ Οἰδίπους δὲν ὑποψιαζόταν, σὲ καμιὰ ἐκδοχὴ τῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ δρόμος του μέσα στὸ στενὸ μονοπάτι θὰ ἔβγαινε στὸ δρόμο τοῦ πατέρα. Ἡ ἀγωνία τοῦ Λαΐου γιὰ τὴν ἐκθρόνισή του ἀπὸ τὸ γιό του δὲν χρειαζόταν ἐπίσης χρησμό: τὸ ἀρχέτυπο ἀναφερόταν ἤδη στὶς διηγήσεις τῶν θεῶν, στὴ διήγηση γιὰ τὸν Οὐρανὸ καὶ τὸν Κρόνο, σὲ μιὰ πολὺ παλιὰ κοινὴ παράδοση ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μικρασιατῶν. Μὲ τὴν προφητεία δίνουν οἱ ἀφηγητὲς μιὰ μορφὴ στὸν πρωτόγονο φόβο, κι ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ παιδιοῦ ἔγινε ἀπὸ φόβο, κι ὄχι ἀπὸ τὴν προφητεία τοῦ Ἀπόλλωνος: βέβαια, ὄχι χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζη, ἂν αὐτὸς ἦταν ὁ θεὸς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Ἀπὸ φόβο γιὰ τὸ τρομερό, ὁ ἄνθρωπος καταφεύγει συχνὰ στὸ τρομερό.

Ἔτσι συνέβηκε αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινο: ὁ δρόμος τοῦ γιοῦ κατέληγε στὸ δρόμο τοῦ πατέρα σ' ἕνα στενὸ πέρασμα, ὅπου ἦταν ἀδύνατο νὰ παραμερίση κανείς, γιὰ νὰ περάση ἄλλος. «Διαβάτη, φύγε ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ βασιλιᾶ!»[477] — ἔτσι φώναξε στὸν ἄγνωστο ὁ κήρυκας τοῦ Λαΐου, ποὺ προχωροῦσε πάνω στὸ ἁμάξι του μέσα ἀπὸ τὸ στενό. Στὸν Οἰδίποδα φούντωσε ἡ ὀργή. Ἀμίλητος προχώρησε στὸ δρόμο του.[478] Πάνω στὸ πόδι του πάτησε ἕνα ἄλογο τοῦ βασιλιᾶ.[479] Καὶ μόλις ὁ γέρος τὸν κτύπησε στὸ κεφάλι μὲ τὴν μυτερή του βουκέντρα, ποὺ τοῦ χρησίμευε νὰ κεντάη τ' ἄλογα,[480] τότε ἔγινε ἔξω φρενῶν. Τυφλωμένος ἀπὸ ὀργὴ ὁ γιὸς καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζη ποιὸν συναντοῦσε, ὅπως ξεκάθαρα λέγεται,[481] χτύπησε μὲ τὸ ραβδί του[482] καὶ σκότωσε τὸν πατέρα[483] καὶ μαζὶ καὶ τὸν κήρυκα.[484] Στὴν εἰκόνα τοῦ τυφλωμένου ἀπ' τὴν ὀργὴ ὁ Αἰσχύλος πρόσθεσε ἀκόμα μιὰ μαρτυρία:[485] δάγκωσε τὸν σκοτωμένο κι ἔφτυσε τὸ αἷμα του.

Σὲ μιὰ πολὺ παλιὰ μορφὴ τῆς ἱστορίας ἀναφέρεται ἐκεῖνος ὁ

μεταγενέστερος ἀφηγητὴς πού μᾶς πληροφορεῖ:[486] Ὁ Οἰδίπους εἶχε τότε ξεκινήσει ν' ἁρπάξη ἄλογα, κι ὅταν συναντήθηκαν, ὁ Λάιος συνοδευόταν ἀπὸ τὴ γυναίκα του Ἐπικάστη. Ἀλλάζει ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἱστορίας καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Οἰδίπους μετὰ τὸ φόνο κατέφυγε στὰ βουνά, ὅπως ἀκόμη σήμερα γίνεται στὴν Ἑλλάδα, καὶ δὲν ἄγγιξε τὴν Ἐπικάστη. Πῶς ὅμως ἡ Ἐπικάστη θὰ μποροῦσε, στὴ μετέπειτα πορεία τῆς ἱστορίας, νὰ παντρευτῆ μὲ τὴ θέλησή της τὸ φονιά, ἀφοῦ ἦταν μάρτυρας τοῦ φόνου, ἂν δὲν εἶχε πέσει στὰ χέρια τοῦ ληστῆ σὰν λεία; Ὅλα ἔγιναν πιθανῶς — σύμφωνα μ' ἐκείνη τὴν παλιὰ διήγηση — μέσα στὸ ἴδιο ξέσπασμα τῆς ὀργῆς: ὁ γιὸς σκότωσε τὸν πατέρα κι ἔκανε δικιά του τὴ μητέρα του, τὴν ἄγνωστη βασίλισσα, καὶ μ' αὐτὴν ἀπόκτησε τὴν κυριαρχία στὴ Θήβα.

Ἔτσι τὸ γνώριζε κι ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδύσσειας, ὅταν μᾶς διηγεῖται:[487] ἡ Ἐπικάστη ἔγινε ἡ γυναίκα τοῦ γιοῦ της κι αὐτὸς τὴν πῆρε, ἀφοῦ σκότωσε κι ἐσύλησε τὸν πατέρα. Γρήγορα οἱ θεοὶ τὸ φανέρωσαν σ' ὅλο τὸν κόσμο. Ὁ Οἰδίπους ἔμεινε βασιλιὰς τῶν Καδμείων στὴν Θήβα μὲ βάσανα, σύμφωνα μὲ τὴν ὀλέθρια θέληση τῶν θεῶν. Ἡ Ἐπικάστη ὅμως χάθηκε μέσα ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ Ἅδου, ἀφοῦ κρεμάστηκε ἀπὸ θλίψη, κι ἄφησε στὸ γιό της τὴ συμφορά, πού φέρνει τὰ ἐκδικητικὰ πνεύματα τῆς μητέρας. Καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Οἰδίποδος θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ καταλάβουν, πῶς σύμφωνα μὲ τοὺς παλιοὺς ἀφηγητές, δὲν ἦσαν παιδιὰ τῆς Ἐπικάστης, ἀλλὰ μιᾶς δεύτερης γυναίκας μὲ ὡραῖο ὄνομα: Εὐρυγάνεια,[488] «αὐτὴ πού ἀστράφτει ἀπὸ χαρά». Καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμη ὄνομα παραδίδεται, πού θὰ εἶχε μιὰ γυναίκα τοῦ Οἰδίποδος: Ἀστυμέδουσα,[489] ἕνα ὄνομα πού ταιριάζει σὲ κάθε βασίλισσα. Μπορεῖ ὅμως καὶ τὰ δυὸ ὀνόματα νὰ δηλώνουν τὴν ἴδια δεύτερη γυναίκα. Ὁ Οἰδίπους ὁ ἴδιος θὰ ἔπεσε — ἔτσι βλέπουμε στὴν Ἰλιάδα[490] — μὲ μεγάλη ὁρμὴ στὸ πεδίο τῆς μάχης.

Μὲ καμιὰ λέξη δὲ φανερώνεται στὸν Ὅμηρο ἡ προφητεία πῶς ὁ Οἰδίπους ἔπρεπε νὰ κυριαρχήση στὴ Θήβα μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Λαΐου, σὰν νὰ μὴν εἶχαν ποτὲ καταπιεστῆ οἱ Καδμεῖοι ἀπὸ τὸ τέρας τοῦ γειτονικοῦ βουνοῦ Φικίου, ἀπὸ τὴ Σφίγα, ἤ, ὅπως τὸ ὄνομα ἀκουγόταν καθαρότερα, Σφίγγα, «αὐτὴν πού στραγγαλίζει»! Ἂν ὁ Οἰδίπους εἶχε ἐπιστρέψει μὲ τὰ κλεμμένα ἄλογα ἢ μουλάρια τοῦ Λαΐου στὸ θετό του πατέρα Πόλυβο, ὅπως ἔλεγε ὁ ὑστερώτερος ἀφηγητὴς τῆς παλιᾶς ἱστορίας σχετικὰ μὲ τὴν ἔξοδό του γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῶν ἀλόγων,[491] δὲν θὰ εἶχε πάρει στὴν κατοχή του μαζὶ μὲ τὴ βασίλισσα καὶ τὸ βασίλειο, κι ἔτσι θὰ ἔπρεπε νὰ γυρίση ἀργότερα στὴ Θήβα, γιὰ νὰ ἐλευθερώση τὴν πόλη ἀπὸ τὴ Σφίγγα.

58. Ὁ Οἰδίπους λύνει τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγὸς

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λαΐου ἐξουσίαζε ὁ Κρέων, ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης. Αὐτὸς καὶ οἱ Γέροντες τῆς Θήβας ἦταν σὲ μεγάλη στενοχώρια ἀπὸ τότε πού ἡ φτερωτὴ λέαινα ἢ σκύλλα μὲ τὸ κεφάλι παρθένας διαδραμάτιζε ρόλο στὴν τύχη τῆς πόλης.

Λεγόταν ἐπίσης, ὅτι αὐτὴ ἡ μάστιγα βασάνιζε τὴ Θήβα ἀπὸ τὰ χρόνια πού ζοῦσε ὁ Λάιος. Ἡ Ἥρα εἶχε στείλει τὴ Σφίγγα ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία ἐνάντια στοὺς Καδμείους, γιατὶ ἀνέχονταν τὸ πάθος τοῦ βασιλιᾶ γιὰ τὸ Χρύσιππο. Κι ὁ Διόνυσος ἐπίσης θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε στείλει τὴν ἁρπακτικὴ λιονταροπαρθένα ἐνάντια στὴ γενέτειρά του, γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν τιμήση. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι κι ὁ Εὐριπίδης θὰ τὸ εἶχε ἰσχυριστῆ,[492] πού λέει κιόλας τί ἔπρεπε νὰ παρουσιάζεται σ' ὅσους ὑπέφεραν:[493] ὁ κάτω κόσμος εἶχε στείλει τὴ Σφίγγα ἐπάνω, ἐνάντια στοὺς Θηβαίους. Γιὰ τὴ φθορὰ

τῆς Θήβας ἡ μητέρα εἶχε γεννήσει[494] τέτοιο τέρας, τὴ φιδοθεὰ Ἔχιδνα, ἀφοῦ ζευγάρωσε[495] μὲ τὸν ἴδιο της τὸ γιό, τὸ σκύλο Ὄρθο.

Πάνω στὸ βουνό, ποὺ ἀπ' αὐτὴν ὀνομαζόταν Φίκιον, καθόταν ἡ Σφίγξ, ὅταν δὲν κατέβαινε πάνω σὲ μιὰ κολώνα στὴν ἀγορὰ τῶν Καδμείων, γιὰ νὰ διαλέξη τὰ θύματά της. Σ' αὐτὴ τὴ στάση πάνω στὴν κολώνα, ἢ ἀκόμη πάνω στὸ βουνό, τὴν παριστάνουν οἱ ἀγγειογραφίες. Τὴ βλέπει κανεὶς νὰ ἁρπάζη νέους καὶ νὰ τοὺς στραγγαλίζη. Ἔτσι ἀπεικονίζεται στὸ θρόνο τοῦ Διός, στὸ ἔργο τοῦ Φειδίου.[496] Σύμφωνα μὲ μιὰ παλιὰ διήγηση,[497] ἡ Σφίγξ ἅρπαξε τὸν Αἵμονα, τὸν ὡραιότερο καὶ τρυφερώτερο ἔφηβο τῆς Θήβας, τὸ γιὸ τοῦ Κρέοντος. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ Κρέων διακήρυξε: ἡ Ἰοκάστη καὶ τὸ βασίλειο θ' ἀνῆκε σ' αὐτὸν ποὺ θὰ κατατρόπωνε τὴ Σφίγγα.

Ἀρχικὰ νόμισαν ὅτι ὁ ἥρωας ποὺ ἤθελε νὰ τὴ σκοτώση θὰ ἔπρεπε ν' ἀνέβη στὸ βουνὸ Φίκιον. Ἔτσι παριστάνει ἕνα ἀγγεῖο τὸν Οἰδίποδα: νὰ σηκώνη τὸ ρόπαλο ἐνάντια στὴ λιονταροπαρθένα, κι ὄχι νὰ προσπαθῆ νὰ λύση τὸ αἴνιγμα. Σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ γνωστὴ διήγηση,[498] ὅλοι οἱ Θηβαῖοι συγκεντρώνονταν καθημερινὰ γιὰ νὰ λύσουν τὸ αἴνιγμα, ποὺ τοὺς ἔβαζε ἡ Σφίγξ. Κι ὅταν δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ λύσουν, ἅρπαζε αὐτὴ πάντοτε ἕναν ἀπ' τοὺς δικούς τους. Τὸ αἴνιγμα τὸ εἶχε ἀπὸ τὶς Μοῦσες,[499] ὅμως ἔμοιαζε πιὸ πολὺ στὶς Σειρῆνες παρὰ στὶς Μοῦσες: μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἡ «σοφὴ παρθένα»,[500] πολὺ περισσότερο ἡ ἀνόητη ποὺ εἶχε μάθει τὸ μοναδικό της κόλπο. Σὲ μιὰ λαξεμένη πέτρα τῆς καλύτερης κλασσικῆς ἐποχῆς βλέπει κανείς, πῶς ἀντλοῦσε τὴν σοφία της ἀπὸ ἕνα εἱλητάρι ἢ ἀπάγγελνε. Ἡ Σφίγξ ἀπάγγελνε τὸ αἴνιγμά της σὰν χρησμό:[501] «Ἕνα δίποδο ὑπάρχει στὴ γῆ κι ἕνα τετράποδο, ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα, ἐπίσης ἕνα τρίποδο. Ἀλλάζει τὴ μορφή του μόνο αὐτὸ ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα πλάσματα ποὺ κινοῦνται πάνω στὴ γῆ, στὸν ἀέρα καὶ στὴ θάλασσα. Ὅταν περπατάη στηριγμένο στὰ περισσότερα πόδια, τότε ἡ γρηγοράδα τῶν μελῶν του εἶναι πολὺ μικρή».

Ἡ Σφίγξ θά 'ταν περήφανη γιὰ τὸ αἴνιγμα ποὺ ἀπέλπιζε τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ δὲν καταλάβαιναν καὶ ἐκεῖνο τὸ αἴνιγμα ποὺ μὲ τὰ λόγια ἑνὸς σοφοῦ ἦταν χαραγμένο σὰν ὑπενθύμιση στὸν πρόναο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος στοὺς Δελφούς: «Γνῶθι σαυτόν!» καὶ ποὺ ἡ λύση του ἦταν: «ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος!» Βλέπομε τὸν Οἰδίποδα νὰ κάθεται μπροστὰ στὴ Σφίγγα καὶ νὰ σκέπτεται (περισσότερες ἀπὸ μιὰ φορὰ τὸν ἀπεικόνισαν ἔτσι οἱ ἀγγειογράφοι). Τί θὰ μποροῦσε αὐτὸ νὰ σημαίνη: «... κι' ἐπίσης τρίποδο»; «Τὸν ἄνθρωπο ἐννοεῖς!» — ἔτσι φώναξε[502] — «γιατὶ αὐτὸς πάνω στὴ γῆ δῶ καὶ κεῖ

59. Ὁ Οἰδίπους φονεύει τὴ Σφίγγα· ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θεότητες Ἀθηνᾶ καὶ Ἀπόλλωνα ὁ ἀγγειογράφος προσθέτει καὶ ἄλλες ἡρωικὲς μορφές, τὸν Κάστορα, τὸν Πολυδεύκη καὶ τὸν Αἰνεία

σέρνεται, μόλις γεννηθῆ, πρῶτα εἶναι τετράποδο, ὅταν ὅμως γεράση μὲ κυρτωμένη ράχη κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν γηρατειῶν, γιὰ τριπόδι χρησιμοποιεῖ τὸ ραβδί, καὶ τρίποδο ἐπίσης!»

Ὅταν ἡ Σφίγξ τὸν ἄκουσε, ἔκανε ὅπως οἱ Σειρῆνες, ὅταν κάποιος δὲν ἄκουγε τὸ τραγούδι τους: γκρεμίζονταν, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν φτερωτές, μὲς στὴ θάλασσα κι αὐτοκτονοῦσαν. Αὐτὸ ἔκανε, λοιπόν, κι ἡ φτερωτὴ λιονταροπαρθένα καὶ γκρεμίστηκε ἀπὸ τὸ βράχο της,[503] ἢ ἀπὸ τὴν κολώνα, ἢ ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας.[504] Βλέπει κανεὶς πάλι σὲ μιὰ ἀγγειογραφία, πῶς ὁ Οἰδίπους μὲ τὸ ἐλαφρὺ σπαθί του τῆς ἔδωσε τὸ τελειωτικὸ χτύπημα.

Ἔτσι ἔγινε ὁ Οἰδίπους ὁ σοφὸς καὶ ταυτόχρονα ὁ μωρότερος βασιλιὰς τοῦ κόσμου. Σὰν ἀμοιβὴ τῆς νίκης του κέρδισε — ἔτσι τὸ ἤθελε ἡ γνωστὴ παραλλαγὴ ποὺ δὲν ἄφηνε τὴν Ἰοκάστη νὰ παρευρίσκεται στὴ δολοφονία τοῦ Λαΐου — τὴ μητέρα του γιὰ σύζυγο κι ἀπόκτησε μαζί της τέσσερα παιδιά: τοὺς γιοὺς Ἐτεοκλέα καὶ Πολυνείκη καὶ τὶς κόρες Ἀντιγόνη καὶ Ἰσμήνη, ποὺ ὅλοι τους θὰ γίνονταν γνωστοὶ ἀπὸ τὴ δυστυχία τοῦ οἴκου τῶν Λαβδακιδῶν. Τίποτε δὲν ὑποπτευόταν ἀπ' αὐτὰ ὁ μόνο στὰ φαινόμενα σοφὸς Οἰδίπους. Τὸν ἑαυτό του ἴσως ἀναγνώρισε στὸ παράξενο ἐκεῖνο ὄν, ποὺ ἐννοοῦσε ἡ Σφίγξ μὲ τὸ αἴνιγμά της, ὄχι ὅμως τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὄχι τὶς ἐπιβουλὲς τῆς μοίρας του, στὶς ὁποῖες ἦταν παραδόμενος, σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς θεοὺς ποὺ δὲν ὑπακούουνε στὴ μοίρα! Ἦταν ἡ ἀνθρώπινη μοίρα, ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρώση, κι αὐτὴ ἡ μοίρα γινόταν μὲ τὸν καιρὸ φανερή. Δὲν πέθαναν

ὅμως ὅλοι, ποὺ παραπέταξαν τὸ παιδί, ἢ ποὺ θὰ ἐπρόκειτο νὰ τὸ παραπετάξουν, ἢ κάτι τέτοιο ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαναν. Γιατὶ ὑπῆρχε ἐπίσης ὁ μοναδικὸς πραγματικὸς σοφὸς στὴ Θήβα, ὁ μάντης Τειρεσίας, πού, ὅπως νωρίτερα εἶδε τὴν πλάνη τοῦ Λαΐου, ἔτσι τώρα εἶδε τὴν πλάνη τοῦ Οἰδίποδος μὲ τὰ τυφλά του μάτια. Ὅταν ὅμως ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὸ βασιλιὰ νὰ μιλήση, εἶχαν περάσει πολλὰ χρόνια κάτω ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ ἄθλιου ζευγαριοῦ, τῆς μητέρας καὶ τοῦ γιοῦ, κι ἕνας λοιμὸς ἔκανε τοὺς Θηβαίους νὰ νιώσουν ὅτι ἡ πόλη τους δὲν πήγαινε καλά.[505] Κάτι κοινὸ εἶχεν ἐπίσης ὁ Τειρεσίας — σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του «ὁ ἑρμηνευτὴς τῶν σημείων», ἀπὸ τὴ λέξη «τείρεα» — μὲ τὸν Οἰδίποδα. Τυφλώθηκε, ὅταν ἦταν νέος, καὶ ὅπως ὁ ἥρωας ποὺ εἶχε πάρει γιὰ σύζυγο τὴ μητέρα του, θὰ ἔφτανε σὲ μεγάλη ἡλικία. Καὶ γι' αὐτὸν πίστεψαν,[506] ὅτι ἦταν ἀπόγονος ἑνὸς ἀπ' τοὺς Σπαρτούς, τοῦ Οὐδαίου, τοῦ «ἱδρυτοῦ». Ἡ μητέρα του ὀνομαζόταν Χαρικλώ, ὅπως ἡ γυναίκα τοῦ σοφοῦ Κενταύρου Χείρωνος, κι ἀνῆκε στὶς θεραπαινίδες τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Ἔτσι εἶδε ὁ Τειρεσίας στὰ νιάτα του αὐτὸ ποὺ δὲ θά 'πρεπε ποτὲ νὰ δῆ. Ἡ θεὰ τριγύριζε μὲ τὴν ἅμαξα στὴ Βοιωτία, εὐχαριστημένη γιὰ τὰ ἄλογά της. Ἐδῶ ἔβγαλε τὰ ροῦχα της γιὰ νὰ δροσιστῆ στὸ μπάνιο. Αὐτὸ τὸ ἔκανε μιὰ φορά,[507] στὴν Ἱπποκρήνη, στὴν «πηγὴ τοῦ ἵππου», πάνω στὸν Ἑλικῶνα, στὴ γαλήνη τοῦ μεσημεριοῦ καὶ στὴν ἐρημιά. Ὁ Τειρεσίας, μὲ τὸ πρῶτο χνούδι στὸ πηγούνι, κυνηγοῦσε ἐκεῖ μόνος στὸν ἱερὸ τόπο μὲ τὰ σκυλιά του. Παρακινημένος ἀπὸ ἀσίγαστη δίψα ἔτρεξε στὴν πηγή, ὁ τρομερός. Χωρὶς νὰ τὸ θέλη εἶδε αὐτὸ ποὺ δὲν ἐπιτρεπότανε νὰ δῆ. Εἶδε τὸ στῆθος καὶ τὸ κορμὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε πιὰ νὰ ξαναδῆ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου. Ἡ θεὰ ἔβαλε τὰ χέρια της πάνω στὰ μάτια του καὶ τὸν τύφλωσε.[508] Ὅμως ἀπ' ἀγάπη στὴ συνοδό της Χαρικλὼ τοῦ 'δωσε τὸ χάρισμα τῆς μαντείας: τοῦ καθάρισε τ' αὐτιά, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ καταλαβαίνη τὴ φωνὴ τῶν πουλιῶν καὶ τοῦ ἔστειλε ἕνα ραβδὶ ἀπὸ ξύλο ἀγριοκερασιᾶς, ποὺ μ' αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ προχωρῆ σὰ νά 'βλεπε.

Μιὰ ἄλλη ἱστορία γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ Τειρεσίου εἶχε τὸ ἴδιο νόημα: κι ἐδῶ ὁ Τειρεσίας εἶδε κάτι ποὺ δὲ θά 'πρεπε νὰ δῆ. Διηγοῦνταν, ὅτι ὅταν ἦταν νεαρὸς βοσκὸς[509] σ' ἕνα λιβάδι[510] στὸν Κιθαιρῶνα[511] — ἢ στὸ βουνὸ Κυλλήνη,[512] στὴν περιοχὴ ὅπου ὁ Ἑρμῆς ἀσκοῦσε τὴν τέχνη του μὲ τὸ ραβδὶ τὸ στολισμένο μὲ ζευγάρι ἀπὸ φίδια — εἶδε δυὸ φίδια τὴν ὥρα ποὺ ζευγαρώνονταν. Τὸ ζήτημα, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν πίστευαν ὅτι ἦταν κάτι ἀσυνήθιστο στὴ ζωὴ τῶν βοσκῶν στὴν Ἑλλάδα, θά 'πρεπε νὰ εἶχε σπουδαία σημασία στὰ ἀρχαῖα χρόνια, ἂν δεχτοῦμε πὼς κάτι τέτοιο γιὰ τοὺς

μεταγενέστερους ἦταν ἔκφραση ἑνὸς πραγματικοῦ ἀστείου τῶν θεῶν. Ὁ Τειρεσίας εἶχε σκοτώσει, ἔτσι ἔλεγαν,[513] τὸ θηλυκὸ φίδι ποὺ ζευγάρωνε καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ μεταμορφώθηκε σὲ γυναίκα. Ἔτσι, σὰν γυναίκα, ἔζησε τὰ ἑπόμενα ἑφτὰ χρόνια καὶ δοκίμασε τὸν ἔρωτα τοῦ ἄνδρα.[514] Μετὰ ἀπὸ ἑφτὰ χρόνια εἶδε πάλι ἕνα ἐρωτευμένο ζευγάρι. Τώρα σκότωσε μὲ τὴ γροθιά του τὸ ἀρσενικὸ κι ἀμέσως μεταμορφώθηκε πάλι σὲ ἄνδρα. Τότε μάλωσαν μεταξύ τους ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα, ἂν τὸ ἀρσενικὸ ἢ τὸ θηλυκὸ φύλο ἔνιωθε περισσότερο τὴν ἀγάπη. Γιὰ διαιτητὴ διάλεξαν τὸν Τειρεσία.«Μόνο τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δέκα μέρη ἀπολαμβάνει ὁ ἄνδρας — ἔτσι ἀκούστηκε ἡ ἀπόφασή του[515] — τὰ δέκα πραγματοποιεῖ ἡ γυναίκα, ποὺ χαίρεται μὲ τὴν ψυχή της».

Ἡ Ἥρα θύμωσε γι' αὐτό, ἐπειδὴ τὸ ἀποκάλυψε, καὶ τὸν τιμώρησε μὲ τύφλωση. Ὁ Ζεὺς γι' αὐτὸ τὸν προίκισε μὲ τὸ χάρισμα τοῦ μάντη καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ζήση ἑφτὰ γενεὲς ἀνθρώπων. Μᾶς παραδόθηκε ὅμως, ὅτι αὐτὸ τὸ χάρισμα δὲν ἔκανε εὐτυχισμένο τὸν σοφὸ ἄντρα: «Πατέρα, Ζεῦ — θὰ ψιθύρισε ἀναστενάζοντας[516] — ἢ θά 'πρεπε νὰ μοῦ χαρίσης συντομώτερη ζωή, ἢ τόση μόνο γνώση, ὅση ἔχουν καὶ οἱ κοινοὶ θνητοί. Ὅπως εἶναι τώρα τὰ πράγματα, δὲν εἶναι γιὰ μένα καθόλου τιμὴ τὸ ὅτι θὰ ζήσω ἑφτὰ γενεὲς ἀνθρώπων!» Τυφλὸς καὶ προικισμένος μὲ θεϊκὴ γνώση, ἔπρεπε νὰ ζήση τὰ πεπρωμένα τοῦ Κάδμου καὶ τῶν ἀπογόνων του — ἦσαν ἕξι γενιὲς — καὶ νὰ ξέρη μόνος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τί γίνεται καὶ στὸν κάτω κόσμο. Αὐτὸ τὸ δῶρο τοῦ τὸ παραχώρησε ἡ Περσεφόνη.[517] Στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν τὸν ἐπισκέφτηκε ἀργότερα ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ ἄφησε αὐτόν, ποὺ ἀκόμα καὶ ἐδῶ κρατοῦσε τὸ χρυσὸ ραβδὶ τοῦ μάντη, νὰ μπῆ πρῶτος στὸ λάκκο, τὸν γεμάτο μὲ τὸ αἷμα τῶν σφαγίων. Ὁ Τειρεσίας τὸν γνώρισε καὶ τοῦ μίλησε,[518] χωρὶς ἀκόμα νά 'χει πιεῖ, καὶ ὅταν ἤπιε αἷμα, τοῦ φανέρωσε ὅλη τὴν μελλοντική του μοίρα.

Εἶδε ἐπίσης τὴ μοίρα τοῦ Οἰδίποδος, ποὺ ἐκπληρώθηκε, ὅπως ὁ Τειρεσίας τὸ προφήτεψε.[519] Ὅταν ὁ δύστυχος ἔνιωσε ὅτι ἔγινε ὁ ἄντρας τῆς μητέρας του κι ἀδελφὸς τῶν παιδιῶν του, τυφλώθηκε μόνος του.[520] Αὐτὴ ἦταν ἡ ποινὴ γι' αὐτὸν ποὺ εἶχε δεῖ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔπρεπε. Ὅπως ὁ Τειρεσίας εἶχε δεῖ τὴ θεὰ ἢ τὸ ἐρωτευμένο ζευγάρι φιδιῶν, ἔτσι καὶ ὁ Οἰδίπους εἶχε δεῖ τὴ μητέρα. Ἰσχυρίζονταν ἐπίσης,[521] ὅτι δὲν τυφλώθηκε μόνος του, ἀλλὰ ὅτι τὸν τύφλωσαν οἱ παλιοὶ συμπολεμιστὲς τοῦ Λαΐου, ποὺ θέλησαν ἔτσι νὰ τιμωρήσουν τὸν δολοφόνο τοῦ ἀφέντη τους, χωρὶς νὰ ξέρουν ὅτι ἦταν ἐπίσης ὁ γιός του. Προσπαθοῦν πάντα νὰ δώσουν νέες μορφὲς στὴν ἱστορία. Στὶς «Φοίνισσες» τοῦ Εὐριπίδου παρουσιάζεται ἡ ἴδια

ἡ Ἰοκάστη σὰν γερόντισσα βασίλισσα μητέρα, ἀκόμα πολλὰ χρόνια ἀργότερα μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς θλιβερῆς πράξης μὲ τρεμάμενα πόδια,[522] κι αὐτοκτονεῖ πάνω στὰ πτώματα τῶν δυὸ γιῶν της ποὺ ἀλληλοσκοτώθηκαν,[523] ἔχοντας γευτῆ μέχρι σταγόνα ὅλες τὶς συμφορὲς τῆς πονεμένης μητρότητας. Σ' ὅλες τὶς παλιότερες παραλλαγὲς τῆς ἱστορίας ἡ Ἰοκάστη κρεμιόταν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς θλιβερῆς πράξης.

Ὁ τυφλὸς Οἰδίπους ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὰ μάτια τῶν Θηβαίων. Γιὰ νὰ μὴ μολυνθῆ τὸ ἁγνὸ φῶς τοῦ ἥλιου ἀπὸ τὴ σωματική του παρουσία,[524] κρύφτηκε ἀπὸ τοὺς δικούς του σὰν μέσα σὲ εἱρκτή: ἀπὸ τὸν Κρέοντα[525] ἢ ἀπὸ τοὺς γιούς του.[526] Μὴ ἔχοντας πιὰ τὰ λογικά του,[527] ξεσπώντας σὲ βίαιες ἐκρήξεις ὀργῆς, ἔκαμε τὸ ἑξῆς: ἀπαγόρευσε στοὺς γιούς του νὰ τοῦ παρουσιάζουν τὰ βασιλικὰ σκεύη, ἔτσι συνεχίζει ἡ ἱστορία.[528] Καὶ ὅταν ὁ ξανθὸς Πολυνείκης, παρὰ τὴ θέληση τοῦ πατέρα του, τοποθέτησε μπροστά του τὸ ἀσημένιο τραπέζι τοῦ εὐσεβοῦς Κάδμου γεμίζοντας τὸ χρυσὸ κύπελλο μὲ γλυκὸ κρασί, ὁ τυφλὸς τὸ παρατήρησε, τὸ θεώρησε σὰν ἐμπαιγμό, μεγάλη πικρία γέμισε τὴν ψυχή του καὶ καταράστηκε τοὺς δυό του γιοὺς νὰ μοιράσουν μεταξύ τους τὴν πατρικὴ κληρονομιὰ μὲ τὸ σίδερο.[529] Ὅταν πάλι μιὰ φορὰ ξέχασαν[530] νὰ στείλουν στὸν πατέρα ἀπὸ τὴ θυσία τὸ βασιλικὸ κομμάτι, τὴν ὠμοπλάτη, κι ἀντὶ γι' αὐτὴ τοῦ 'στειλαν ἕνα κόκαλο ἀπὸ τὰ μεριά, ἀφοῦ τὸ κοίταξε, πέταξε τὸ κομμάτι στὸ πάτωμα καὶ καταράστηκε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τοὺς γιούς του: ἔστειλε τὴν κατάρα στὸ Δία καὶ τοὺς λοιποὺς θεούς, ὥστε οἱ δυό τους νὰ πᾶνε στὸν κάτω κόσμο σκοτωμένοι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἄλλου.

Ἀπὸ τὸ παλάτι, τὴ φυλακή του, προβάλλει ὁ Οἰδίπους στὶς «Φοίνισσες» σὰν φάντασμα,[531] γιὰ νὰ δῆ τὴν πραγματοποίηση τῆς κατάρας του. Ἡ φυλάκισή του στὸ ἴδιο του τὸ παλάτι — σ' ἕνα ὑπόγειο δωμάτιο, ὅπου σύμφωνα μὲ μιὰ μεταγενέστερη διήγηση πέθανε[532] — ἦταν μόνο ἡ μιὰ μορφὴ τῆς συμφορᾶς του. Ἡ Ἀντιγόνη, ἡ μεγαλύτερη καὶ δυνατότερη ἀπὸ τὶς κόρες του, τὸν ὁδήγησε σ' αὐτὴ τὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου πέρα ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης, ὅπου γιὰ τελευταία φορὰ χάιδεψε τὰ τρία ἀγαπημένα σώματα — τὰ λείψανα τῆς Ἰοκάστης, τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκους.[533] Ἡ Ἀντιγόνη ὁδήγησε τὸν Οἰδίποδα, ποὺ τοῦ ἦταν γραμμένο νὰ γίνη ἐπίσης καὶ περιπλανώμενος,[534] στὸ δρόμο γιὰ τὸν Κολωνό, στὸ βραχώδη λόφο τοῦ Ποσειδῶνος καὶ στὸ κατώφλι τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ κάτω κόσμου, στὸν ἱερὸ χῶρο, ὅπου σύμφωνα μὲ τὸ δελφικὸ χρησμὸ θὰ τελείωνε τὴ ζωή του.[535]

Στὴν τελευταία τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους, ποὺ σύνθεσε στὰ

γηρατειά του, στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ», συναντᾶ κανεὶς αὐτὸ τὸ ζευγάρι. Ἡ νεώτερη κόρη Ἰσμήνη θὰ τοὺς συναντήση ἀργότερα στὸ δρόμο, ποὺ εἶχαν πάρει πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τῶν ἀδελφῶν. Ζητιανεύοντας περιπλανιόταν στὴ χώρα. Ὁ γερο - Οἰδίπους δὲν ἦταν πιὰ ὁ ὀργισμένος. Γιὰ λίγα παρακαλοῦσε καὶ μὲ τὰ πιὸ λίγα ἀκόμα ποὺ τοῦ ἔδιναν ἦταν εὐχαριστημένος.[536] Εἶχε καταντήσει ἕνας βασανισμένος ἥρωας, ποὺ μετὰ τὸ θάνατό του ἔγινε θησαυρὸς καὶ προστασία ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς, γιὰ κείνους ποὺ στὴ χώρα τους βρῆκε τὴ γαλήνη. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ συμβῆ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Σοφοκλέους, στὸ δῆμο Κολωνό, πάνω στὸν πετρόλοφο. Ἐκεῖ εἶχαν τὸ ἄδυτό τους τὰ ἐκδικητικὰ πνεύματα τῶν μητέρων, οἱ Ἐρινύες, ποὺ ὁ λαὸς τὶς ὀνόμαζε καὶ Εὐμενίδες, «οἱ καλόκαρδες». Ἐδῶ ἦταν τὸ τέρμα τοῦ βασανισμένου ταξιδιοῦ τοῦ Οἰδίποδος, ἐδῶ ἔγινε εὐσπλαχνικὰ δεκτός.[537]

Θαρρετὰ μπῆκε μέσα στὸ ἀπαγορευμένο ἄλσος. Ἤξερε πὼς ἔπρεπε νὰ περιμένη ἐδῶ[538] τὴν ἀναγγελία τῆς ἐξαφανίσεώς του μὲ σεισμούς, ἀστραπὲς καὶ βροντές. Τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ μυστικὸ τοῦ τάφου του, ποὺ δὲ θά 'ταν ἕνας συνηθισμένος τάφος, ἀλλὰ ποὺ θὰ προστάτευε τοὺς Ἀθηναίους, τὸ ἐμπιστεύτηκε στὸ Θησέα, τὸν κύριο τῆς χώρας. Τοῦ φώναξε νὰ ἔρθη γρήγορα, ὅταν ὁ Ζεὺς μὲ τὸν κεραυνό του ἔδειξε τὸ πρῶτο σημάδι.[539] Βροντοῦσε σὰ μιὰ θύελλα ποὺ δὲ λέει νὰ σταματήση: βροντὲς κι ἀστραπὲς ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη. Καὶ τότε ὁ τυφλὸς ἔγινε ὁδηγὸς τοῦ Θησέως καὶ τῶν δυὸ κοριτσιῶν, ποὺ τὸν Οἰδίποδα εἶχαν φέρει πρὸς τὰ ἐκεῖ. Μὲ σταθερὸ βῆμα ἀκολούθησε τὸν ψυχοπομπό, ποὺ φαινόταν νὰ τὸν βλέπη, καθὼς εἶπε τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρμοῦ. Ἀκολούθησε τὴ θεὰ τοῦ βασίλειου τῶν νεκρῶν, ποὺ δείλιαζε νὰ εἰπῆ τὸ ὄνομά της.[540] Στὸ ἀπόκρημνο βάραθρο σταμάτησε.[541] Μέσα ἀπ' αὐτὸ χάλκινα σκαλιὰ δημιουργοῦσαν τὴν εἴσοδο γιὰ τὰ ριζὰ τοῦ βράχου. Τὰ ἀμέτρητα μονοπάτια, ποὺ ὁδηγοῦσαν στὸν κάτω κόσμο, συναντιόνταν. Ἐδῶ, ἀνάμεσα σὲ μιὰ κούφια ἀχλαδιὰ καὶ ἕναν πέτρινο τάφο, κάθησε ὁ Οἰδίπους. Ἔβγαλε τὰ βρώμικα ροῦχα του, ἄφησε τὶς κόρες του νὰ τὸν πλύνουν καὶ νὰ τὸν ντύσουν, ὅπως ἁρμόζει σ' ἕνα νεκρό. Καὶ μαζί τους ἄρχισε τὰ μοιρολόγια τοῦ χωρισμοῦ, ὅταν ἀκούστηκε ἡ βροντὴ τοῦ χθονίου Διός. Μὰ πέρασε κι αὐτὴ κι ὅλοι σώπασαν. Τρέμοντας ἀκούγονταν ἡ φωνὴ ἑνὸς θεοῦ:[542] «Ἄκου, ἄκου, Οἰδίπου! Γιατί ἀφήνεις νὰ σὲ περιμένομε; » Μόνος ὁ Θησεὺς μπόρεσε νὰ δῆ, ὅ,τι ὕστερα ἔγινε.[543] Ἔμεινε γιὰ πολὺ ἀκόμα ἐκεῖ καὶ σκέπασε τὸ πρόσωπό του. Ὁ Οἰδίπους εἶχε ἐξαφανιστῆ.

Κάτι παρόμοιο περιέγραφε ἴσως ὁ Αἰσχύλος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔλεγαν[544] ὅτι εἶχε ἀποκαλύψει στὸν «Οἰδίποδά» του κάτι ποὺ ἀνῆκε

στὰ Μυστήρια τῆς Δήμητρος: Ἐκεῖνα τὰ Μυστήρια ἦσαν τὰ ἴδια μὲ τῆς κόρης της, τῆς θεᾶς τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν. Σύμφωνα μὲ παλιότερες διηγήσεις, ὁ Οἰδίπους δὲν ἔφτασε ὣς τὸν Κολωνό. Ὁ βασανισμένος περιπλανήθηκε, ἀφοῦ τυφλώθηκε μόνος του, γιὰ πολὺ μέσα στὴν ἄγρια περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα,[545] ὅπου τὸν εἶχαν κάποτε παραπετάξει κι ὅπου, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη, σκότωσε τὸν πατέρα του. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ δεῖχναν τὸν τάφο του. Οἱ δικοί του ἤθελαν νὰ τὸν θάψουν στὴ Θήβα.[546] Ἀλλὰ οἱ Θηβαῖοι δὲν τὸ δέχτηκαν. Ἦταν σὰ σημαδεμένος ἀπὸ τὴ δυστυχία του. Ἔτσι τὸν θάψανε σ' ἕνα ἄλλο μέρος τῆς Βοιωτίας μὲ τὸ ὄνομα Κέως. Συνέβηκαν ὅμως ἀτυχίες σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ τῆς Βοιωτίας κι οἱ κάτοικοι πίστεψαν, ὅτι αἰτία γι' αὐτὲς ἦταν ὁ τάφος τοῦ Οἰδίποδος. Τελικὰ τὸν ἔθαψαν στὸν Ἐτεωνό. Καὶ αὐτὸ τὸ χωριὸ βρισκόταν στὴ Βοιωτία καὶ ὀνομάστηκε ἀργότερα Σκάρφη. Τὴ νύχτα τὸν ἔθαψαν στὰ κρυφά, χωρὶς νὰ ξέρουν ὅτι ἡ θέση αὐτὴ βρίσκονταν στὸν ἱερὸ περίγυρο τῆς Δήμητρος. Ὅταν ἀποκαλύφτηκε αὐτό, οἱ Ἐτεωνοὶ ρώτησαν τὸν θεὸ στοὺς Δελφοὺς τί ἔπρεπε νὰ κάνουν. Ὁ Ἀπόλλων ἀπάντησε: «Νὰ μὴ ἀπομακρύνετε αὐτὸν ποὺ ζητᾶ τὴν προστασία τῆς θεᾶς!» Ἔτσι ἔμεινε ἐκεῖ θαμμένος κι ἀπὸ τότε ὀνομάζεται ὁ τόπος «ἱερὸ τοῦ Οἰδίποδος».

Σὲ ἀγγειογραφίες βλέπει κανεὶς ἔφηβους καὶ νέες γυναῖκες νὰ πλησιάζουν τὸν τάφο. Ἐννοοῦσε ὁ ζωγράφος τοὺς γιοὺς καὶ τὶς κόρες τοῦ Οἰδίποδος; Ἢ ἦταν ἄλλοι νέοι, ἴσως καὶ ἀντρόγυνα, ποὺ πρόσφεραν θυσία στὸν ἥρωα, ποὺ τὰ πάθη του μποροῦσαν νὰ δώσουν εὐλογία, ὄχι βέβαια στοὺς δικούς του, ἀλλὰ στοὺς ξένους ποὺ θὰ τὸν τιμοῦσαν; Ὁ τάφος, σημειωμένος μὲ μιὰ κολώνα, εἶχε τὴν ἐπιγραφή:[547] «Πάνω στὴ ράχη μου ἔχω μολόχες κι ἀσφοδελοὺς ἀπὸ χίλιες ρίζες, στὸν κόλπο μου τὸ γιὸ τοῦ Λαΐου Οἰδίποδα».

11

ΟΙ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ ΤΑ ΞΑΔΕΡΦΙΑ ΤΟΥΣ

Ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης — περισσότερο γνωστοὶ ἴσως στὴ λατινική τους μορφὴ Castor καὶ Pollux — ἔγιναν ὀνόματα ποὺ δηλώνουν ἀκόμα καὶ σήμερα τὴν ἀχώριστη ἀδελφικὴ φιλία. Δὲν ἦταν οἱ μοναδικοί, ποὺ ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται «Διός κοῦροι», γιοὶ τοῦ Διός. Ἡ Θήβα ἐπίσης γνώριζε καὶ τιμοῦσε ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες - ἱδρυτὲς τοὺς Διόσκουρους, τοὺς δίδυμους - γιοὺς τῆς Ἀντιόπης, ποὺ εἶχαν πατέρα τὸν βασιλιὰ τῶν θεῶν. Ὅταν ὅμως ἀκούη κανεὶς γιὰ Διοσκούρους, τοῦ ἔρχονται κυρίως στὸ νοῦ αὐτοὶ οἱ δίδυμοι ἀδελφοί, οἱ γιοὶ τῆς Λήδας, ποὺ τὴ γνωρίσαμε, καθὼς

καὶ τὴ μητέρα της,[548] ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν. Ὀνομάζονταν ἐπίσης Τυνδαρίδαι καὶ νωρίτερα Τιδαρίδαι, πιθανῶς ἀπὸ ἕνα γήινο πατέρα μὲ τὸ ὄνομα Τυνδάρεως. Ἡ ἔκφραση «γιοὶ τοῦ Διὸς» μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ πατρικὸ ὄνομα, ἐκφρασμένο σὲ μιὰ διάλεκτο ποὺ μιλοῦσαν παλιότερα στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ διήγηση γιὰ τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκη, ἐφ' ὅσον ἀνήκει στὶς ἱστορίες τῶν ἡρώων, πρέπει νὰ ἀρχίση μὲ τὸν βασιλιὰ Τυνδάρεω. Γιατὶ αὐτὲς οἱ ἱστορίες ἀγαποῦν τὸ γενεαλογικὸ δέντρο, ποὺ συνδέει μεταξύ τους τοὺς ἥρωες μὲ τὴ μεσολάβηση γήινων πατέρων καὶ μητέρων, καθὼς καὶ πολυπλόκων συγγενικῶν δεσμῶν. Λεγόταν λοιπόν,[549] ὅτι ἡ κόρη τοῦ Περσέως Γοργοφόνη, «ἡ φόνισσα τῶν Γοργόνων», ὀνομασμένη ἔτσι γιὰ ἀνάμνηση τῆς πατρικῆς νίκης, παντρεύτηκε πρῶτα μὲ τὸν Περιήρη, ἕναν ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Αἰόλου, τὸν κυρίαρχο τῶν Μεσσηνίων τῆς Οἰχαλίας, ὅπως τότε ὀνομαζόταν ὁ κατοπινότερος τόπος μυστηριακῆς λατρείας Ἀνδανία. Μὲ τὸν Περιήρη ἀπόκτησε τὸν Ἀφαρέα καὶ τὸν Λεύκιππο μὲ τὸ ξεκάθαρο ὄνομα, ποὺ δηλώνει κάποιον μὲ ἄσπρο ἄλογο. Αὐτὴ ὅμως ἦταν ἡ πρώτη γυναίκα,[550] ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πρώτου της ἄντρα ξαναπαντρεύτηκε. Στὸ δεύτερο γάμο ἔγινε γυναίκα τοῦ Οἰβάλου, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δακτυλικοὺς πρώτους ἀνθρώπους τῆς Λακωνίας, τοῦ «ἐπιβήτορος», ποὺ θεωροῦσαν μερικοὶ σὰν πατέρα του τὸν Κυνόρτα, αὐτὸν ποὺ «προκαλεῖ τοὺς σκύλους», ἕναν ἀδελφὸ τοῦ Ὑακίνθου.[551] Ὁ Τυνδάρεως ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Οἰβάλου καὶ τῆς Γοργοφόνης ἢ — σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη παράδοση,[552] ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει ὅλο αὐτὸ τὸ γενεαλογικὸ δέντρο — μιᾶς νύμφης τῶν πηγῶν μὲ τὸ ὄνομα Βάτεια, «λόχμη».

Ἔτσι ρίζωσε τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Διοσκούρων μὲ τὸν Τυνδάρεω στὰ Λακωνικὰ χώματα. Αὐτὸ ταίριαζε γιὰ ἕναν βασιλιὰ τῆς Σπάρτης, ποὺ θὰ πρέπη νά 'ταν ὁ Τυνδάρεως, καὶ γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες Διοσκούρους, ποὺ γέννησε ἡ γυναίκα του. Ὄχι ἀνενόχλητος βέβαια[553] θὰ ἐξουσίασε τὴ Λακωνία. Γιὰ πολὺν καιρὸ εἶχε παραγκωνιστῆ ἀπὸ τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφό του Ἱπποκόοντα. Ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἀποκατέστησε ἀργότερα. Ἔφυγε κατὰ τὰ δυτικὰ τῆς ἑλληνικῆς ἠπειρωτικῆς χώρας. Ὅπως οἱ περισσότεροι διηγοῦνται, ἐξουσίαζε ἐκεῖ ὁ Θέστιος, ἕνας ἀπόγονος τοῦ Πλευρῶνος, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πόλης μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα τῶν αἰτωλικῶν Κουρήτων. Ἴσως εἶναι δυνατὸ ὅτι, ὅπως διηγοῦνται, ὁ Θέστιος ταυτόχρονα εἶχε ἱδρύσει πόλεις: τὴ Θεστία στὴν Αἰτωλία καὶ ἤδη νωρίτερα μιὰν ἄλλη Θεστία στὴ Λακωνία.[554] Οἱ Σπαρτιάτες λέν, ὅτι ὁ Τυνδάρεως δὲν ἐγκαταστάθηκε στὴν Αἰτωλία, στὸ Θέστιο, ἀλλὰ στὴ

λακωνικὴ πόλη Πελλάνα.[555] Ὁ Θέστιος στὴν Αἰτωλία ἦταν κιόλας πατέρας μιᾶς ὀνομαστῆς κόρης, τῆς Ἀλθαίας, ποὺ γι' αὐτὴ θὰ γίνη λόγος στὴν ἱστορία τοῦ Μελεάγρου. Ἡ ἄλλη περίφημη κόρη του πρέπει νά 'ταν ἡ Λήδα. Διηγοῦνται βέβαια,[556] ὅτι ἡ γυναίκα τοῦ Θεστίου Παντειδυῖα, ἡ «παντογνώστρια», εἶχε συλλάβει τὴ Λήδα ὄχι μ' αὐτόν, ἀλλὰ μὲ τὸ Γλαῦκο, τὸ γιὸ τοῦ Σισύφου. Δὲν ἦταν εὔκολο γιὰ τὴν ἀρχέγονη γυναίκα, ποὺ ἦταν ἡ Λήδα σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά της, νὰ βρῆ ἕναν πατέρα καὶ ἕνα γενεαλογικὸ δέντρο.

Εἶναι γνωστὴ ἡ περίφημη ἱστορία,[557] πῶς ἡ Λήδα συνέλαβε στὴ Λακωνία τοὺς Τυνδαρίδες: μὲ τὴ μορφὴ τοῦ κύκνου ἔκανε μαζί της ἔρωτα ὁ Ζεὺς κάτω ἀπὸ τὴν κορφὴ τοῦ Ταϋγέτου. Κεῖ πάνω πῆγαν ἴσως ἀπὸ συνήθεια τὰ μεγάλα ἄσπρα πουλιά. Στὸ μεσσηνιακὸ κόλπο, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ λακωνικὴ ἀκτή, ἀναδύθηκε τὸ μικρὸ πετρονήσι Πέφνος: ἐκεῖ εἶδαν τὸ φῶς τὰ δίδυμα Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης. Τὸ νησὶ δὲν ἐθεωρεῖτο σὰν τόπος γεννήσεως τῶν ἀδελφῶν τους, Ἑλένης καὶ Κλυταιμνήστρας. Θυμᾶται κανεὶς τὴν ἀγγειογραφία[558] ποὺ παριστάνει τοὺς γιοὺς τῆς Λήδας, ἔφηβους πιά, ἐνῶ τὸ αὐγὸ ἀπ' ὅπου ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῆ ἡ Ἑλένη βρισκόταν στὴ μέση τοῦ βωμοῦ: μιὰ σκηνὴ ποὺ διαδραματιζόνταν στὴ βασιλικὴ ἕδρα τοῦ Τυνδάρεω, εἴτε αὐτὴ ἦταν στὴν Πελλάνα, εἴτε στὴ Σπάρτη. Ἡ Πέφνος δὲν εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἕνας σκόπελος, ὅπου μποροῦσαν νὰ γεννηθοῦν μόνο οὐράνια παιδιά: μιὰ γυναίκα δὲν ἐπισκεπτόταν βέβαια ποτὲ τὸ νησί, γιὰ νὰ γεννήση ἐκεῖ. Φτερὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε κείνη ἡ μητέρα κι αὐγὰ νὰ γεννᾶ, ὅπως τὰ πουλιὰ τῆς θάλασσας κι ἡ οὐράνια σωσίας τῆς Λήδας, ἡ θεὰ Νέμεσις. Μὲ τέτοια μορφὴ ἔφερε ἀσφαλῶς στὸν κόσμο ἡ κόρη τῆς Νυκτὸς τοὺς γιούς της, εἴτε τὴν ὀνομάζουν μὲ τὸ ἕνα ἢ μὲ τ' ἄλλο ὄνομα, καὶ θ' ἀκούση ἀκόμα κανείς, ὅτι τὰ φτερά τους δὲν ἔχουν λησμονηθῆ ἐντελῶς.

Στὴν ἀρχαιότητα ἑρμήνευαν[559] ἐπίσης τὴ στρογγυλὴ σκούφια, τὸν Πίλο, ποὺ φοροῦσαν οἱ Διόσκουροι, ὅταν ἵππευαν ἢ σταματοῦσαν τὸ ἄλογο μὲ τὸ χαλινάρι, ἔτσι ποὺ τοὺς θύμιζε τὸ αὐγό, ποὺ ἀπὸ τὸ τσόφλι του σέρνοντας εἶχαν πεταχτῆ. Ὁ Ἑρμῆς, σύμφωνα μὲ μεταγενέστερες διηγήσεις,[560] θὰ ἔφερνε τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Πέφνο στὴν Πελλήνη. Στὸ μικρὸ νησὶ δεῖχναν τοὺς χάλκινους ἀνδριάντες τους, ὄχι μεγαλύτερους σὲ ὕψος ἀπὸ ἕνα πόδι, ἂν καὶ αὐτοὶ ὀνομάζονταν, ὅπως οἱ Κάβειροι, καὶ «μεγάλοι θεοί», καὶ διηγοῦνταν[561] ὅτι ἡ παλίρροια, ποὺ τὸ χειμώνα σκεπάζει τοὺς ὑφάλους (βράχους), δὲν μετακινοῦσε αὐτὰ τὰ ἀγάλματα. Στοὺς Σπαρτιάτες ἀρκοῦσαν δυὸ δοκοί, ἑνωμένοι μεταξύ τους σὲ σχῆμα Η, ἢ δυὸ λεπτοὶ ἀμφορεῖς, ποὺ στὶς ἀπεικονίσεις τυλιγόνταν γύρω

τους ἕνα φίδι, ὅταν ἤθελαν νὰ θυμηθοῦν τοὺς ἀγαπημένους τους Τινδαρίδες.

Ἡ Μεσσηνία, ἡ γειτονικὴ χώρα τῆς Λακωνίας, εἶχε ἐπίσης τοὺς θεϊκούς της διδύμους. Ἦταν ξαδέλφια τῶν σπαρτιατικῶν Διοσκούρων. Ἡ Γοργοφόνη γέννησε στὸν πρῶτο της γάμο τὸν Ἀφαρέα. Ὁ Ἀφαρεὺς πῆρε γυναίκα τὴν Ἀρήνη, τὴν ἀδελφὴ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Τυνδάρεω.[562] Δὲν ἦταν ὅμως οὔτε λιγότερο οὔτε περισσότερο ὁ πατέρας τῶν γιῶν του ἀπ' ὅ,τι ὁ Τυνδάρεως ἦταν πατέρας τῶν Διοσκούρων. Ὁ πραγματικὸς πατέρας τῶν διδύμων ποὺ γέννησε ἡ Ἀρήνη, πρέπει νὰ ἦταν ὁ Ποσειδῶν.[563] Ὁ κύριος τῆς θάλασσας φαίνεται ὅτι θὰ γέννησε τὸν γίγαντα Ἴδα. Ἕνα παράξενο πλάσμα ἦταν ἐπίσης καὶ ὁ Λυγκεύς, «αὐτὸς μὲ τὰ μάτια τοῦ λυγκός», ποὺ ἡ διαπεραστική του ματιὰ προχωροῦσε βαθιὰ μέσα στὴ γῆ.[564] Ἡ διήγηση γιὰ τοὺς Λάκωνες Διοσκούρους πρέπει νὰ περιλαμβάνη τοὺς Μεσσήνιους ξαδέλφους τους, γιατὶ σὲ λίγο θὰ ἔρχονταν σὲ προστριβές.

Γιὰ τὸν Ἴδα λένε,[565] ὅτι ἦταν γενικὰ ὁ πιὸ δυνατὸς πάνω στὴ γῆ. Ἀγωνίστηκε μὲ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ἴδιο γιὰ ἕνα ὡραῖο κορίτσι: γιὰ τὴ Μάρπησσα, τὴν κόρη τοῦ Αἰτωλικοῦ βασιλιᾶ Εὐήνου.[566] Γι' αὐτὸν ὅμως, ἕνα γιὸ τοῦ Ἄρεως, διηγοῦνταν τὸ ἴδιο ὅπως γιὰ τὸν Οἰνόμαο: ἤθελε νὰ δώση τὴν κόρη του σ' αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν νικοῦσε σὲ ἁρματοδρομίες. Νικοῦσε ὅμως πάντα, ἔκοβε τὸ κεφάλι τοῦ νικημένου καὶ στόλιζε μὲ τὰ κεφάλια τους τὸ παλάτι του. Ὁ Ἴδας ὅμως ἅρπαξε τὴ Μάρπησσα ἀπὸ τὸ χορὸ τῶν παρθένων, ποὺ τὴν ἔσυρε σ' ἕνα λιβάδι γιὰ νὰ τιμήση τὴν Ἄρτεμιν. Τὸ λιβάδι ὀνομαζόταν Ὀρτυγία, «κάμπος μὲ τὰ ὀρτύκια», ὅπως ὁ τόπος γεννήσεως τῆς θεᾶς. Ὁ Ἴδας εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα του Ποσειδῶνα τὰ γρηγορώτερα ἄλογα. Μάταια τὸν κυνηγοῦσε ὁ Εὔηνος. Ὅταν ὁ βασιλιὰς εἶδε νὰ ξεφεύγουν ὁ ἅρπαγας τοῦ κοριτσιοῦ μὲ τὴ λεία του στὸν ποταμὸ Λύκορμο, σκότωσε τὰ ἄλογά του καὶ γκρεμίστηκε στὸ ποτάμι, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε Εὔηνος, «αὐτὸς μὲ τὰ καλὰ ἡνία». Ὁ δυνατὸς ὅμως μνηστήρας ἔχασε σχεδὸν τὴ Μάρπησσα. Παρουσιάστηκε ἕνας δυνατότερος κι ἅρπαξε τὴ γυναίκα ἀπὸ τὸν Ἴδα.

Σὰν τὴν ἀλκυόνη θρηνοῦσε τὸ κορίτσι στὰ χέρια τοῦ Ἀπόλλωνος.[567] Αὐτὸ συνέβη, ὅταν ὁ Ἴδας μὲ τὴ λεία του εἶχε φτάσει πιὰ στὴ Μεσσηνία.[568] Δὲν ὑποχώρησε ὅμως, ἀλλὰ τέντωσε τὸ τόξο του ἐνάντια στὸ θεό.[569] Ἰσχυρίζονταν,[570] ὅτι τὰ βέλη τοῦ Ἴδα χτυποῦσαν πάντα τὸ στόχο τους. Ὁ Ζεὺς ὅμως δὲν τὸν ἄφησε νὰ χτυπήση. Ἔστειλε τὸν Ἑρμῆ[571] ἢ — ὅπως παρουσιάζει ἕνας ἀγγειογράφος— τὴν ἀγγελιοφόρο Ἶριν καὶ διέταξε νὰ ἀφήσουν τὴν ἐκλογὴ στὸ κο-

ρίτσι. Ἡ Μάρπησσα διάλεξε τὸ θνητὸ σύζυγο. Φοβήθηκε, ὅτι ὁ Ἀπόλλων θὰ τὴν ἐγκατέλειπε, ὅταν θὰ γερνοῦσε. Ἔτσι τοποθετοῦσαν τὴν ἐκλογὴ οἱ μεταγενέστεροι ἀφηγητές,[572] ποὺ δὲν σκέπτονταν πιὰ πόσο καταστρεπτικὴ πρέπει νὰ φάνηκε στὸ θνητὸ κορίτσι ἡ ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ Μάρπησσα συμπεριφέρθηκε σὰν νὰ τὴν εἶχε κάνει δικιά του ὁ ἴδιος ὁ θάνατος. Ἡ κόρη, ποὺ γέννησε ἀπὸ τὸν Ἴδα, ὀνομαζόταν Ἀλκυόνη, τὸ «πουλὶ τοῦ χιονιοῦ»,[573] σ' ἀνάμνηση τοῦ πονεμένου θρήνου τῆς μητέρας της στὰ χέρια τοῦ θεοῦ. Ἀλλιῶς ὀνομαζόταν Κλεοπάτρα, «ἡ ξακουσμένη ἀπὸ τὸν πατέρα της», κι ἔγινε σύζυγος τοῦ Μελεάγρου.

Ἡ ἁρπαγὴ τοῦ κοριτσιοῦ ἦταν καθορισμένη μορφὴ γάμου, ἁγιασμένη ἀπὸ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια καὶ ἰδιαίτερα συνηθισμένη στὴ Λακωνία. Οἱ Σπαρτιάτες Διόσκουροι προηγοῦνταν σ' αὐτὸ ἀπ' ὅλους τοὺς θνητούς. Πιθανῶς δὲν εἶχαν μόνο ξαδέλφους ἕνα ζεῦγος διδύμων, ἀλλὰ ἐπίσης δίδυμες ξαδέλφες: τὶς κόρες τοῦ Λευκίππου, τοῦ ἄλλου ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Τυνδάρεω. Ἴσως νὰ μὴν εἶχαν θνητὸ πατέρα τὰ κορίτσια, ἀλλὰ ὀνομάζονταν Λευκιππίδες, ἐννοώντας οὐράνια «ἄσπρα πουλάρια». Θεωροῦσαν τὸν Ἀπόλλωνα γιὰ πατέρα τους[574] καὶ τοὺς ἔδιναν ὀνόματα ποὺ ταίριαζαν στὶς δυὸ φάσεις τῆς σελήνης: Φοίβη, «ἡ ἁγνή», στὸ νέο τέταρτο, Ἱλάειρα, ἡ «Φαιδρή», στὴν πανσέληνο. Ἡ Φοίβη πρέπει νὰ ἦταν ἐπίσης ἱέρεια τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ Ἱλάειρα τῆς Ἀρτέμιδος.[575] Ἀργότερα εἶχαν τὸ ἱερό τους στὴ Σπάρτη, κοντὰ στὸ σπίτι ποὺ νομιζόταν ἱερὴ κατοικία τῶν Διοσκούρων.[576] Ἅρπαξαν τὶς Λευκιππίδες στὸν ἱερὸ περίβολο τῆς Ἀφροδίτης. Ἔπαιζαν ἐκεῖ μὲ τὶς συνοδούς τους, ὅταν ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης τὶς πῆραν στ' ἁμάξι τους. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπεικόνιση ἑνὸς ἀττικοῦ ἀγγειογράφου, τότε ἦσαν παρόντες ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτος καὶ ὁ Ζεύς, οἱ ὁποῖοι διευκόλυναν τὴν ἁρπαγή, ποὺ μ' αὐτὴν σύναψαν γάμο δυὸ θεϊκὰ ζευγάρια σύμφωνα μὲ τὰ σπαρτιατικὰ ἔθιμα.

Μ' αὐτὸ ὅμως ἄρχισε ἡ ἐχθρότητα ἀνάμεσα στὰ δυὸ θεϊκὰ ἀδελφικὰ ζευγάρια. Μᾶς διηγοῦνται[577] ὅτι εἶχαν ὑποσχεθῆ μὲ ὅρκο τὶς Λευκιππίδες στοὺς Μεσσηνίους ξαδέλφους τους. Ἀλλὰ οἱ Διόσκουροι δωροδόκησαν τὸν Λεύκιππο μὲ μεγαλύτερα δῶρα κι ἔτσι μπόρεσαν ν' ἁρπάξουν τὶς ξαδέλφες. Ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεὺς καταδίωξαν τοὺς ἅρπαγες. Κοντὰ στὸν τάφο τοῦ Ἀφαρέως τοὺς πρόφτασαν κι ἔτσι ἔφτασε ἡ ἱστορία στὸ τραγικό της τέλος. Γιὰ παλιότερους ἀφηγητὲς[578] ἡ ἐχθρότητα ἄρχισε ἀλλιῶς. Τὰ τέσσερα ξαδέρφια ὁρμήσανε ἑνωμένα στὴ βόρεια γειτονικὴ χώρα τῶν Ἀρκάδων. Ἀπὸ τὴν Λακωνία ἦρθαν ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, ἀπὸ τὴ Μεσσηνία ὁ Ἴδας κι ὁ Λυγκεύς, γιὰ νὰ κλέψουν βόδια. Γύρισαν πίσω μὲ μεγάλη λεία κι ἄφησαν τὴν διανομὴ στὸν Ἴδα. Ἔσφαξε μιὰν ἀγελάδα, τὴ χώρισε σὲ τέσσερα μέρη κι ἔκανε τὴν πρόταση: αὐτὸς ποὺ θὰ καταβρόχθιζε πρῶτος τὸ τέταρτό του, θά 'παιρνε τὸ μισὸ τῆς λείας, κι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τέλειωνε μετὰ ἀπὸ τὸν πρῶτο, τὸ ἄλλο μισό. Τότε ὁ γίγαντας Ἴδας καταβρόχθισε πρῶτα τὸ δικό του μερίδιο καὶ ὕστερα τὸ μερίδιο τοῦ Λυγκέως κι ἔτσι οἱ Μεσσήνιοι ἀδελφοὶ ὁδήγησαν στὴν πατρίδα τους ὅλο τὸ κλεμμένο κοπάδι. Ἔτσι εἶχαν παίξει στοὺς Διοσκούρους ἕνα ἄσχημο παιχνίδι.

Οἱ γιοὶ τῆς Λήδας πῆραν μέρος σὲ πολλὲς περιπέτειες, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ χωριστῆ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο: ὁ Κάστωρ σὰν ἀλογοδαμαστής, ὁ Πολυδεύκης σὰν πυγμάχος.[579] Θὰ τοὺς συναντήση κανεὶς στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Ὁλοκληρωμένη ὅμως ἦταν ἡ εἰκόνα τῶν Τινδαρίδων, ὅταν ἀνάμεσά τους ἦταν μιὰ ἀκτινοβόλος γυναικεία μορφή: ἡ ὄμορφη ἀδελφή τους ἢ ἐπίσης ἡ μεγαλύτερη θεά, ἡ μητέρα ὅλων τῶν θεῶν. Γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῶν Διοσκούρων κοντὰ στὴ μεγάλη Μητέρα Ρέα - Κυβέλη μιλᾶνε οἱ σκαλισμένες στὸ βράχο εἰκόνες, κοντὰ στὴν πόλη Ἄκραι, στὴ Σικελία. Τὴν ἀδελφή τους Ἑλένη τὴν ὑπηρετοῦσαν, ἐνῶ τὴν ἐλευθέρωναν ἀπὸ τὸ φρούριο Ἄφιδνα στὴν Ἀττική. Αὐτὸ ὅμως ἀνήκει στὶς ἱστορίες γύρω ἀπὸ τὸν Θησέα, ποὺ ἅρπαξε τὴν κόρη τοῦ Διός. Τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τῶν ἐρίδων ἀνάμεσα στὰ ξαδέλφια καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τῶν Τυνδαρίδων[580] ἦλθε πολὺ ἀργότερα, μετὰ τὸ γάμο τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος.

Ὁ Πάρις βρισκόταν κιόλας στὸ δρόμο, ἐνθαρρυμένος καὶ προστατευμένος ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη καὶ μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Αἰνείου, τοῦ γιοῦ τῆς θεᾶς, μὲ σκοπὸ ν' ἁρπάξη καὶ πάλι τὴν Ἑλένη. Στὴ Σπάρτη δὲν ἐξουσίαζε πιὰ ὁ Τυνδάρεως, ἀλλὰ ὁ γαμπρός του Μενέλαος. Ὁ Μενέλαος ὅμως ἄφησε σὲ λίγο μόνη τὴν ὄμορφη γυναίκα του — ἀρκετὰ ἀπρόσεκτος — μὲ τοὺς Ἀσιάτες φιλοξενουμένους του. Ὁ Πάρις καὶ ὁ Αἰνείας ἐπισκέφτηκαν, μόλις ἔφτασαν στὴ Λακωνία, πρῶτα τοὺς Διοσκούρους, ποὺ ἦσαν πάντοτε ἄγρυπνοι φύλακες τῆς ἀδελφῆς τους. Ἔτσι τὸ ἤθελε ὁ Ζεύς, ποὺ κανόνισε ὥστε οἱ ἀδελφοὶ νὰ ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ἀπ' ὅλα ὅσα θὰ συνέβαιναν στὴ Σπάρτη καὶ Λακωνία. Στὸ συμπόσιο ποὺ παράθεσαν γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν ξένων, παρακάθησαν καὶ ὁ Ἴδας καὶ Λυγκεύς. Ξανάρχισαν τὰ χοντρὰ ἀστεῖα τους καὶ μίλησαν γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς νύφης τῶν Διοσκούρων, σὰ νὰ ἦταν μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴ δώσουν στὸν Λεύκιππο προῖκα γιὰ τὶς κόρες του. Καὶ οἱ Τινδαρίδες ἀπάντησαν: θὰ τὸ ἐπανορθώσουμε καὶ θὰ τοῦ δωρί-

σουμε πολλὰ ὡραῖα βόδια! Καὶ φύγανε ἀμέσως, γιὰ νὰ πάρουν τὰ κοπάδια τοῦ Ἴδα καὶ τοῦ Λυγκέως ἀπὸ τὴ Μεσσηνία. Ὁ Πολυδεύκης πήγαινε μπροστὰ γιὰ νὰ παρασύρῃ τὰ βόδια. Ὁ Κάστωρ κρύφτηκε σὲ μιὰ κούφια βελανιδιά, γιὰ νὰ πιάσῃ σὲ παγίδα τὰ ξαδέλφια, γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποψιάζονταν ὅτ' θά 'ρχονταν. Εἶχαν ἀφήσει τὴν ἀδελφὴ ἀφύλακτη, παραδομένη στὰ παραπλανητικὰ τεχνάσματα τοῦ Τρωικοῦ πρίγκιπα, ποὺ στὴν ἀπουσία τῶν ἀδελφῶν πέτυχε τὸ σκοπό του.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Μεσσήνιοι δίδυμοι δὲν ἔμειναν πολὺ στὸ συμπόσιο. Γρήγορα πῆρε ὁ Λυγκεὺς τὸν ἀνήφορο τῆς ἐπιστροφῆς πάνω ἀπὸ τὸν Ταΰγετο, ποὺ χωρίζει τὴ Λακωνία ἀπὸ τὴ Μεσσηνία. Ἀπὸ τὴν κορυφὴ εἶδε μὲ τὸ διαπεραστικό του βλέμμα τὸν Κάστορα νὰ παραμονεύῃ. Τὸ εἶπε στὸν ἀδελφό του κι ὁ Ἴδας χτύπησε τὸν ξαφνιασμένο Κάστορα μὲ τὸ σπαθί του. Μετὰ τὴ δολοφονία τὰ ξαδέλφια ἔφυγαν τρέχοντας. Ἀλλὰ ὁ Πολυδεύκης ἦταν κοντὰ — σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση θά 'ταν κι αὐτὸς κρυμμένος μέσα στὴ βελανιδιὰ — καὶ τοὺς πῆρε ἀπὸ κοντά. Στὸν τάφο τοῦ Ἀφαρέως τοὺς πρόφτασε: κι ἐδῶ ἦλθε τὸ τέλος. Οἱ Μεσσήνιοι πήρανε τὸ μνημεῖο τοῦ πατέρα τους ἀπὸ τὴ γῆ, τὸ ξίφος τοῦ Πολυδεύκους πλήγωσε θανάσιμα τὸν Λυγκέα, αὐτὸν ὅμως τὸν βρῆκε ὁ βράχος τοῦ ἐκσφενδονισμένου μνημείου καὶ μετὰ τὸ βράχο ὅρμησε ὁ Ἴδας πάνω στὸ ναρκωμένο Πολυδεύκη. Ὁ Ζεὺς ἔριξε τὸν κεραυνό του ἀνάμεσα στοὺς δυὸ καὶ χτύπησε τὸν γίγαντα.

Χωρὶς μοιρολόγια ἐκεῖ κάηκαν τὰ πτώματα τῶν γιῶν τοῦ Ἀφαρέως. Ὁ Πολυδεύκης ἔτρεξε στὸν ἀδελφὸ καὶ τὸν βρῆκε νὰ κοίτεται στὰ στερνά του. Ἔκραξε στὸν Δία καὶ παρακάλεσε τὸν πατέρα νὰ πεθάνῃ κι αὐτὸς ἐκείνη τὴ στιγμή. Ὁ Ζεὺς ἦλθε καὶ τοῦ μίλησε:[581] «Ἐσὺ εἶσαι γιός μου, αὐτὸν ὅμως τὸν γέννησε ἕνας ἥρωας, ὁ ἄντρας τῆς μητέρας σου, μὲ θνητὸ σπέρμα». Κι ἔδωσε στὸν Πολυδεύκη τὴν ἐκλογή: ἢ νὰ ζήσῃ ἀπὸ δῶ κι ἐμπρὸς στὸν Ὄλυμπο, ἢ νὰ κατοικῇ μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του τὴ μιὰ μέρα κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὴν ἄλλη μὲ τὸν Κάστορα κοντὰ στοὺς θεούς, στὸ οὐράνιο παλάτι. Αὐτὸ ποὺ διάλεξε ὁ Πολυδεύκης ἦταν ἡ κοινὴ τύχη στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι γιὰ πάντα. Ἔτσι ζοῦσαν τώρα κι οἱ δυὸ μιὰ μέρα κοντὰ στὸ Δία, τὴν ἄλλη στὸν τάφο τῶν ἡρώων στὴ Θεράπνη, ἀπέναντι στὴ Σπάρτη, στὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ Εὐρώτα, ὅπου ἕνα ἱερὸ ὑψώθηκε ἐπίσης γιὰ τὴν Ἑλένη. Ὅταν δὲν ἀπολάμβαναν τὸ οὐράνιο φῶς, κατοικοῦσαν στὴν σκοτεινὴ ὑπόγεια κατοικία τους.[582]

Διηγοῦνται,[583] καὶ πίστευαν ἐπίσης, ὅτι θὰ ἦταν στὸν οὐρανὸ οἰκεῖοι σὰν ἀστραφτερὰ ἀστέρια, καὶ τοὺς ἀναγνώριζαν[584] στὸν

ἀστερισμὸ τῶν διδύμων. Ἕνα ἀστέρι στολίζει συχνὰ τὴν κορυφὴ τοῦ καπέλου τους, μερικὲς φορὲς μάλιστα στὸ γύρο τοῦ φεγγαριοῦ σὰν νὰ παρίσταναν οἱ δυὸ Διόσκουροι τὰ δυὸ ἡμισφαίρια τοῦ οὐρανοῦ ἢ σὰν νά 'καναν αὐτὸ τουλάχιστον οἱ στρογγυλὲς σκούφιες τους.[585] Γιὰ κείνους ποὺς τοὺς τιμᾶνε σὲ κάθε ἐποχὴ εἶναι ἀσφαλῶς κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἥρωες: θεότητες τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ δύουν σὰν τ' ἀστέρια χωρὶς νά 'ναι δεμένοι μὲ κανέναν τάφο, ἀλλὰ γρήγοροι καβαλάρηδες, ποὺ ταξιδεύοντας στὸν οὐρανὸ κατεβαίνουν ἀπὸ ψηλά, ὅπου πάντα στὸν κίνδυνο τοὺς φώναζαν οἱ ἄνθρωποι. Ἦταν βοηθοὶ καὶ σωτῆρες στὸν κίνδυνο τῆς μάχης, ἀκόμα συχνότερα ὅμως στὸν κίνδυνο τῆς θάλασσας.

Ὅταν γλύτωναν ἕνα πλοῖο ποὺ κινδύνευε σὲ χειμωνιάτικη καταιγίδα, τότε δὲν παρουσιάζονταν σὰν καβαλάρηδες ἀλλὰ — ἔτσι ὅπως ἔδειχναν τοὺς θεοὺς σὲ παλιότερα χρόνια — σὰν πτερωτὰ οὐράνια ὄντα. Οἱ ναῦτες σφάζανε — ἔτσι ὑποστηρίζουν[586] — πάνω στὸ κατάστρωμα, ποὺ ἡ καταιγίδα τὸ σκέπαζε μὲ κύματα, ἄσπρα ἀρνιὰ καὶ φώναζαν τοὺς γιοὺς τοῦ Διός. Αὐτοὶ ἐμφανίζονταν ἀμέσως μὲ τὰ γρήγορα φτερά τους. Διασχίζανε ὁρμητικὰ τὸν ἀέρα. Οἱ ἄγριοι ἄνεμοι ἡσύχαζαν ἀμέσως καὶ τὰ ταραγμένα κύματα ἠρεμοῦσαν: καλὸ σημάδι γιὰ τοὺς ναυτικοὺς μέσα στὴν ἀπελπισία τους. Κοιτάζανε μονάχα πέρα κι ἦσαν εὐχαριστημένοι γιὰ τὴ σωτηρία τους.

12
ΜΕΛΕΑΓΡΟΣ ΚΑΙ ΑΤΑΛΑΝΤΗ

Ἡ ἀδελφὴ τῆς Λήδας, ἢ ἀκόμα περισσότερο ἐκείνη ποὺ στὴν Αἰτωλία τὴν τιμοῦσαν πάρα πολὺ σὰν ἀδελφὴ τῆς ἀρχέγονης γυναίκας[587] ἡ Ἀλθαία, πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὶς μολόχες ποὺ φυτρώνουν στοὺς βάλτους. Ὁ ἄντρας της ἦταν ὁ Οἰνεύς, ὁ βασιλιὰς τῆς Καλυδῶνος, ποὺ ὀνομαζόταν ἔτσι ἀπὸ τὸν «οἶνο», τὸ κρασί. Οἱ βασιλιάδες μὲ παρόμοια ὀνόματα εἶχαν ἐπίσης σὲ μεγάλο βαθμὸ χαρακτηριστικὰ τοῦ κάτω κόσμου. Ἰδιαίτερα ὁ Οἰνόμαος, ποὺ εἶχε στολίσει τὸ παλάτι του μὲ τὰ κεφάλια τῶν δολοφονημένων μνηστήρων τῆς Ἱπποδαμείας. Γιὰ τὸν Οἰνοπίωνα, τὸν βασιλιὰ τῆς Χίου, ποὺ ἄφησε τὸν κυνηγὸ Ὠρίωνα νὰ μεθύσῃ κι ὕστερα τὸν τύφλωσε, διηγοῦνταν[588] ὅτι κρύφτηκε μέσα σ' ἕνα χάλκινο θάλαμο κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐθεωρεῖτο ἐπίσης καὶ σὰ γιὸς τοῦ Διονύσου[589] ἢ ἑνὸς μεγάλου κρασοπότη μὲ τ' ὄνομα Οἰνόμαος.[590] Ὁ Οἰνεὺς δὲν εἶχε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ θλιβερὰ χαρακτηριστικά, ἀλλ' ὅμως εἶχε ἀδελφὸ μὲ τ' ὄνομα Ἄγριος, γιὰ τὸν ὁποῖο πίστευαν[591] ὅτι εἶχε

διώξει ἀργότερα τὸν Οἰνέα. Καὶ γιὰ τὸν Οἰνέα τὸν ἴδιο διηγοῦνταν, ὅτι εἶχε σκοτώσει τὸ γιό του Τοξέα, τὸν «σκοπευτή», γιατὶ δὲν πρόσεχε τὰ ἀμπέλια τοῦ πατέρα του καὶ πηδοῦσε πάνω ἀπ' τὰ χαντάκια.

Κατὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς γενεαλόγους[592] ὁ Οἰνεὺς καταγόταν ἀπὸ τὸν Αἰτωλό, αὐτὸν ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομά του στοὺς Αἰτωλούς. Αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν γιὸς τοῦ Ἐνδυμίωνος καὶ μιᾶς νύμφης τῶν πηγῶν,[593] ἂν καὶ πάντοτε μιλοῦσαν μόνο γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Ἐνδυμίωνος. Οἱ ἔρωτες τῆς θεᾶς Σελήνης μ' ἕνα ἀρχέγονο πλάσμα φαίνεται ὅτι ἦταν μιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη γενεαλογία,[594] ὁ Οἰνεὺς καταγόταν ἀπὸ τὸν Δευκαλίωνα, τοῦ ὁποίου ὁ γιὸς Ὀρεσθεὺς ἦταν ὁ παπποὺς τοῦ Οἰνέως. Αἰτωλός, λοιπόν, ἦταν πρῶτα ὁ γιὸς τοῦ Οἰνέως. Ὁ Ὀρεσθεύς, «ὁ ἄνθρωπος τῶν βουνῶν», εἶχε μιὰ σκύλα, γιὰ τὴν ὁποία λένε πὼς γέννησε ἕνα ραβδί. Ὁ Ὀρεσθεὺς ἔχωσε τὸ ραβδὶ στὴ γῆ κι ἀνακάλυψε σὲ λίγο ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο ἀμπέλι. Ἔτσι δὲν μποροῦσε ἡ σκύλα νὰ εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ὁ Σκύλλος στὸν οὐρανό, ὁ Σείριος, ποὺ κάνει τὰ σταφύλια νὰ ὡριμάσουν. Ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ Ὀρεσθέως, ποὺ δὲν ὀνομαζόταν ὁ «βουνίσιος» ἐπειδὴ κατοικοῦσε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ βουνοῦ, ἀλλὰ πιθανῶς ἐπειδὴ ζοῦσε τὴ ζωὴ κυνηγοῦ μὲ τὴ σκύλα του, ὀνομαζόταν Φύτιος, «αὐτὸς ποὺ φυτεύει», κι ὁ γιός του Οἰνεύς.

Ἄλλοι ἀφηγητὲς[595] λένε πὼς τὸ κρασὶ ἔγινε γνωστὸ γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Οἰνέα. Συχνὰ ἐξαφανιζόταν γιὰ λίγο ἕνα τραγὶ ἀπὸ τὸ κοπάδι του, κι ὅταν γύριζε πίσω, φαινόταν χορτασμένο. Ὁ βοσκὸς τὸ πῆρε ἀπὸ πίσω καὶ βρῆκε τὸ τραγὶ κοντὰ στ' ἀμπέλι νὰ τραγανίζῃ γλυκὰ σταφύλια. Τὸ ὄνομα τοῦ βοσκοῦ μᾶς παραδόθηκε σὰν Ὀρίστας,[596] μιὰ παρεφθαρμένη μορφὴ τοῦ Ὀρεσθεὺς ἢ τοῦ Ὀρέστη. Τὸν λέγαν ἐπίσης καὶ Στάφυλο[597] κι ἔτσι θὰ πῆραν τὰ σταφύλια τ' ὄνομά τους. Ὁ Οἰνεὺς ἔβγαλε τὸ κρασὶ ἀπὸ τὰ σταφύλια καὶ τοῦ 'δωσε τὸ δικό του ὄνομα. Τὸ νερό, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἀνακατεύτηκε μὲ τὸ κρασί, τὸ ἄντλησαν ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀχελῶο κι αὐτὸ δὲν ξεχάστηκε ἀπὸ τοὺς ποιητές.[598]

Ποιός δίδαξε ὅμως γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Οἰνέα τὴ σωστὴ χρήση τοῦ μεθυστικοῦ πιοτοῦ; Διηγοῦνταν,[599] ὅτι ὁ Διόνυσος εἶχε μείνει στὸ ἀνάκτορο τοῦ βασιλιᾶ. Δὲν ἤθελε νὰ ἐπισκεφτῇ αὐτὸν ἀλλὰ τὴν βασίλισσα Ἀλθαία. Ὁ Οἰνεὺς προσποιήθηκε ὅτι δὲν κατάλαβε τὴ διάθεση τοῦ θεοῦ κι ἔφυγε ἀπὸ τὴν πόλη, γιὰ νὰ θυσιάσῃ στὴν ἐξοχή. Καὶ στὴν Ἀθήνα τὸ ἴδιο ἔγινε: ἡ βασίλισσα, ἡ γυναίκα τοῦ ἄρχοντος, ποὺ εἶχε τὸν τίτλο «βασιλιάς», ἀποχωρίστηκε τὸν ἄντρα της, ὅταν περίμενε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Διονύσου. Τὸ ἀμπέλι κι ἡ διδασκαλία γιὰ τὸ πῶς τὸ καλλιεργοῦν καὶ πίνουν τὸ κρασὶ ἦταν τὸ δῶρο τοῦ εὐγνώμονος θεοῦ πρὸς τὸν Οἰνέα. Σ' αὐτὴν τὴν ἱστορία, ἂν καὶ δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ ὅτι θυσιάσανε τὸν ταῦρο ποὺ ἔβοσκε στὸ ἀμπέλι αὐτό, ὅμως τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ πολλὲς παραδόσεις τῆς διονυσιακῆς λατρείας.

Ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀλθαίας μὲ τὸν Διόνυσο γεννήθηκε ἕνα κορίτσι: ἡ Δηιάνειρα, ποὺ τ' ὄνομα της λέει πὼς ἦταν παρθένα ἐχθρικὴ στοὺς ἄντρες καὶ γυναίκα καταστροφική. Γι' αὐτὴν θὰ μιλήσουμε στὴν ἱστορία τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ τὸν Οἰνέα ἡ Ἀλθαία γέννησε πολλοὺς γιούς.[600] Γιὰ τὸν πιὸ σπουδαῖο λέγαν, ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Ἄρεως, ποὺ μαζί του ἡ Ἀλθαία εἶχε κάνει ἔρωτα τὴν ἴδια νύχτα ποὺ 'κανε καὶ μὲ τὸν Οἰνέα.[601] Γιατὶ δὲν ἦταν εὔκολο νὰ πιστέψῃ κανεὶς ὅτι ὁ Μελέαγρος δὲν εἶχε θεϊκὴ καταγωγή. Στὴ γέννησή του ἔπαιξε πάλι ρόλο ἕνα κομμάτι ξύλο στὸ σπίτι τοῦ Οἰνέως, διαφορετικὸ ὅμως ἀπὸ τὸ ξύλο ποὺ ὁ πλοῦτος του ἦταν τὸ κρασί.

Διηγοῦνταν,[602] ὅτι στὴ γέννηση τοῦ Μελεάγρου παρουσιάστηκαν οἱ τρεῖς Μοῖρες. Μπῆκαν στὸν θάλαμο, ὅπου ἡ Ἀλθαία εἶχε γεννήσει ἕνα γιό. Ἡ Κλωθώ, ἡ πρώτη, εἶπε: νὰ γίνῃ γενναιόκαρδος. Ἡ Λάχεσις, ἡ δεύτερη, ἐγκωμίασε τὸν ἥρωα ποὺ θὰ γινόταν. Ἡ Ἄτροπος, ἡ τρίτη, κοίταξε στὴν ἑστία, ὅπου καιγόταν ἕνα κομμάτι ξύλο. Αὐτὴ μοίρανε: Θὰ ζήσῃ τόσο, ὅσο νὰ καῇ τελείως αὐτὸ τὸ ξύλο. Τότε πετάχτηκε ἡ Ἀλθαία ἀπὸ τὸ στρῶμά της, ἅρπαξε τὸ δαυλὸ ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ τὸν ἔκρυψε σ' ἕνα σεντούκι[603] καὶ κανεὶς στὸ παλάτι δὲν ἤξερε ποῦ. Τὸ παιδὶ ὅμως πῆρε τ' ὄνομα Μελέαγρος, ποὺ ἔδειχνε κάποιον ποὺ ἡ σκέψη του ἦταν στὸ κυνήγι στὴν πιὸ ἀρχαία ἑλληνικὴ διάλεκτο, ὅταν ἀκόμα δὲν ξεχώριζαν τὰ φωνήεντα.

Μιὰ μεγάλη θεότητα ἦταν στὸ βασίλειο τοῦ Οἰνέως ἡ θεία κυνηγήτρα Ἄρτεμις. Κι ὅμως ὁ ἀμπελουργὸς Οἰνεὺς τὴν εἶχε μιὰ φορὰ ξεχάσει.[604] Διηγοῦνταν [605] ὅτι σὲ μιὰ γιορτὴ γιὰ τὴ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν εἶχε φιλοξενήσει ὅλους τοὺς θεούς, μὰ σ' αὐτὸ τὸ συμπόσιο δὲν τῆς εἶχε θυσιάσει κανένα ζῶο. Τὸ μετάνοιωσε πικρά. Ἡ θεὰ ἐξοργίστηκε καὶ ξαμόλησε στοὺς εὔφορους ἀγροὺς τοῦ βασιλιᾶ ἕναν ἄγριο κάπρο. Τόσο μεγάλο ἦταν τὸ ζῶο,[606] ποὺ μόνος του κανένας κυνηγός, οὔτε ἀκόμα ὁ Μελέαγρος, δὲν μποροῦσε νὰ τὸ σκοτώσῃ. Ἀπὸ πολλὲς πόλεις ἔπρεπε νὰ μαζευτοῦν οἱ ἄντρες, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ὁ κάπρος ἔριξε μερικοὺς στὴ φωτιά. Τέλος, ἡ Ἄρτεμις ἔβαλε τοὺς κυνηγοὺς νὰ πολεμή-

σουν ἀναμεταξύ τους κι ἔτσι ἔγινε τὸ καλυδώνιο κυνήγι μόνο ἡ ἀρχὴ τῆς τιμωρίας, ποὺ ἡ θεὰ προόρισε γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Οἰνέως.

Γιὰ τὴν κατατρόπωση τοῦ κάπρου ἦλθαν στὴν Καλυδῶνα πρὶν ἀπ' ὅλους οἱ θεῖοι τοῦ Μελεάγρου, οἱ ἀδελφοὶ τῆς 'Αλθαίας, ἀπὸ τὴν Πλευρῶνα, μιὰ γειτονικὴ πόλη τῶν Κουρητῶν. Οἱ Κουρῆτες ἀποτελοῦσαν στὴν Αἰτωλία ἕναν ὁλόκληρο λαό, ἐνῶ στὴν Κρήτη ἦταν μόνο τρεῖς θεϊκοὶ ἔφηβοι, ποὺ ἔσυραν γύρω ἀπὸ τὸ παιδὶ - Δία τὸν χορὸ τῶν ὅπλων, ὀνομάστηκαν Κουρῆτες.[607] Λέγαν ἐπίσης,[608] ὅτι ἀπ' ὅλη τὴν 'Ελλάδα εἶχαν συναντηθῆ ἥρωες γιὰ τὸ καλυδώνιο κυνήγι. Κανένας ἀπ' τοὺς ἥρωες ποὺ ζοῦσαν τότε δὲν εἶχε μείνει στὴν πατρίδα του. Μοναδικὴ ἐξαίρεση ἦταν ὁ 'Ηρακλῆς, ποὺ ἦταν δοσμένος στοὺς ἄθλους του. 'Ισχυρίστηκαν ἀργότερα,[609] ὅτι τότε ὑπηρετοῦσε στὴν 'Ομφάλη. Ἦλθαν οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Μεσσήνιοι ξάδελφοί τους Ἴδας καὶ Λυγκεύς, ὁ Θησεὺς ἀπὸ τὴν 'Αθήνα. 'Ο 'Ιφικλῆς, ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ 'Ηρακλέους, ἦλθε ἀπὸ τὴ Θήβα, ὁ 'Ιάσων, ὁ Ἄδμητος, ὁ Περίθοος, ὁ Πηλεὺς καὶ ὁ πεθερός του ὁ Εὐρυτίων ἦλθαν ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ὁ Τελαμὼν ἀπὸ τὴ Σαλαμῖνα,ὁ 'Αμφιάραος ἀπὸ τὸ Ἄργος, ὁ 'Αγκαῖος κι ἡ 'Αταλάντη ἀπὸ τὴν 'Αρκαδία καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ δυὸ ὅμως ποὺ τοὺς ἀπαριθμήσαμε τελευταίους ἦσαν αὐτοὶ ποὺ ἔφεραν τὴν καταστροφή.

'Ο 'Αγκαῖος τὴν ἔφερε γιὰ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του — ἕνας παλαιστής, ποὺ μὲ τὸ δυνατό του ἀγκάλιασμα σπάζει τὰ πλευρὰ τοῦ ἀντιπάλου του — εἶχε λάβει μέρος, μαζὶ μ' ἕναν ὁμώνυμο ξάδελφο, στὴν ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Γιὰ τὸν ἄλλον 'Αγκαῖο διηγοῦνταν,[610] ὅτι εἶχε πάρει χρησμό, ὅτι δὲν θά 'πινε ποτὲ ἀπὸ τὸ χυμὸ τοῦ ἀμπελιοῦ του. Ἦταν τότε ἤδη στὸ σπίτι του στὴ Σάμο, εἶχε φυτέψει ἕνα ἀμπέλι κι εἶχε κάμει κιόλας τὸν πρῶτο τρυγητό. Φώναξε τὸν μάντη, ἔστιψε μὲ τὸ χέρι του τὸ χυμὸ ἑνὸς σταφυλιοῦ στὸ κύπελλο καὶ τό 'φερε στὰ χείλη του. Τότε ὁ μάντης εἶπε τὰ γνωστὰ λόγια: «Πολλὰ μεταξὺ κύλικος πέλει καὶ χείλεος ἄκρου!» Τὰ χείλη τοῦ 'Αγκαίου δὲν εἶχαν ἀκόμα βραχῆ, ὅταν ἀκούστηκαν φωνές: ἕνας κάπρος ρήμαζε τ' ἀμπέλι του. Παράτησε τὸ κύπελλο μὲ τὸ μοῦστο, ἔτρεξε ἔξω, γιὰ νὰ σκοτώση τὸ ζῶο, καὶ σκοτώθηκε ἀπ' αὐτό. Μιὰ κακὴ προφητεία φαίνεται ὅτι πῆρε καὶ ὁ ἀρκαδικὸς 'Αγκαῖος, γιατὶ στὸ σπίτι του εἶχαν κρύψει ὅλα τὰ ὅπλα.[611] Μὲ μιὰ προβιὰ ἀρκούδας κι ὁπλισμένος μόνο μ' ἕναν διπλὸ πέλεκυ, βγῆκε ἔξω καὶ βρῆκε τὸ θάνατο ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ καλυδώνιου κάπρου. Αἱμορραγώντας ἀπὸ τὶς πολλὲς πληγές,[612] ἔμεινε ἐκεῖ κάτω στὰ πόδια τοῦ γιγάντιου ζώου. 'Η θεότητα τοῦ θανάτου κρατᾶ τὸν διπλὸ πέλεκυ στὸ καλυδώνιο κυνήγι πάνω σὲ

ρωμαϊκὴ σαρκοφάγο. 'Απὸ πάντα τοῦτο τὸ κυνήγι βρίσκοταν ὑπὸ τὴν ἐπίδραση αὐτῆς τῆς θεότητας.

'Ολέθρια πρόκειται νά 'ναι γιὰ τὸν Μελέαγρο καὶ τὸ σπίτι τοῦ Οἰνέως ἡ συμμετοχὴ τῆς ὡραίας κυνηγήτρας 'Αταλάντης στὴν περιπέτεια. Στὸ πρόσωπό της παρουσιάστηκε ταυτόχρονα καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις στὸ κυνήγι τοῦ κάπρου, ποὺ δὲν ἄφηνε νὰ τὸν σκοτώση κάποιος ποὺ δὲν τῆς ἀνῆκε. Ἤτανε κιόλας ὁ ταῦρος σὰν λεία καὶ ἰδιοκτησία της. 'Η 'Αταλάντη δὲν ἦταν μιὰ κοινὴ θνητή. Κανεὶς δὲν ἤξερε ἀργότερα ποῦ κοιτόταν θαμμένη. Ἕνας ἐπιγραμματοποιὸς εἶπε μόνο: «παράμερα».[613] Ὑπῆρχε ὅμως μιὰ διήγηση ὅτι ἡ 'Αταλάντη ἔμεινε αἰώνια στὴ ζωὴ μὲ τὴ μορφὴ ζώου: σὰ λέαινα, ὅπως ἐπίσης ἡ Ἄρτεμις γιὰ τὶς γυναῖκες ἦταν μιὰ λέαινα.[614] Γιὰ πατέρα της θεωροῦσαν ἢ τὸν 'Ιάσιο[615]—τὸν λέγαν ἐπίσης καὶ 'Ιάσονα[616] — τὸν κυνηγὸ ἀπὸ τὴν Κρήτη,[617] γιατὶ ἡ 'Αταλάντη δὲν ἦταν δεμένη μὲ μιὰν ὁρισμένη περιοχή, ὁπωσδήποτε μὲ τὶς περιοχὲς τῆς 'Αρτέμιδος, ἢ ὀνόμαζαν τὸν πατέρα της Σχοινέα,[618] «ἄνθρωπος τῶν σχοίνων». Οἱ περιοχὲς τῆς 'Αρτέμιδος ἦταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀροπέδια, τὰ ἕλη. Ἕνα ἕλος ἔζωνε τὴν Καλυδῶνα κι ἕλη ὑπῆρχαν παντοῦ ἐκεῖ, ὅπου ὁ Σχοινεὺς εἶχε μιὰ πόλη μὲ τὸ ὄνομα Σχοῖνος, «ἡ πόλη τῶν σχοίνων».[619]

Λέγαν,[620] ὅτι ὁ πατέρας τῆς 'Αταλάντης πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή της περίμενε γιό. Ὅταν γεννήθηκε ἕνα κορίτσι, δὲν παρατήρησε ὅτι ἡ κόρη του ἦταν τόσο καλὴ ὅσο ἕνας γιὸς καὶ τὴν ἔδωσε νὰ τὴν παραπετάξουν στὴν ὀροσειρὰ Παρθένιον, ὅπως λέει μιὰ διήγηση.[621] Μιὰ ἀρκούδα ἀνάλαβε στὴν προστασία της τὸ παιδί. Ἔτσι μπῆκε κι αὐτὴ στὸν κύκλο τῆς 'Αρτέμιδος,[622] ὅπου ἡ μεγάλη θεὰ κι οἱ μικρές της σωσίες θεωροῦνταν καὶ ὀνομάζονταν «ἄρκτοι». Κυνηγοὶ βρῆκαν καὶ ἀνάθρεψαν τὸ κορίτσι. Κάποια ἄλλη διήγηση[623] μᾶς λέει πὼς μόνη της ἄφησε τὸ σπίτι τοῦ πατέρα της, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκαστῆ νὰ παντρευτῆ, κι ἀποτραβήχτηκε στὴν ἐρημιά. 'Εκεῖ κυνηγοῦσε μόνη της. Κάποτε τῆς συνέβη τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴν Ἄρτεμιν, ποὺ τὴν κυνήγησαν δυὸ παιδιὰ - γίγαντες, οἱ γιοὶ τοῦ 'Αλωέως:[624] τὴν ἔπιασαν δυὸ Κένταυροι.[625] 'Η 'Αταλάντη σκότωσε καὶ τοὺς δυὸ μὲ τὰ βέλη της.

'Απὸ τὴν ἀγάπη ὅμως δὲν θά 'πρεπε νὰ μείνη ἄτρωτη, ὅπως δὲν ἔμεινε κι ἡ Ἄρτεμις.[625a] 'Η ὀμορφιὰ τῆς ξανθῆς κυνηγήτρας[626] τράβηξε τοὺς μνηστῆρες μέχρι τὰ βουνά,[627] ἂν καὶ τοὺς εἶχε θέσει ἕναν βαρὺ ὅρο. 'Η 'Αταλάντη ἦταν ὁ καλύτερος δρομέας τοῦ κόσμου. Στοὺς διῶκτες της πρόσφερε ἀγώνα δρόμου: γιὰ γάμο ἢ γιὰ θάνατο. Ἔδινε στὸ μνηστῆρα τὸ προβάδισμα καὶ τοῦ ὑποσχόταν ὅτι θὰ γίνη δικιά του, ἂν ἔφτανε πρὶν ἀπ' αὐτὴν στὸ τέρμα. 'Αλλιῶς

εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ σκοτώση μὲ τὰ βέλη της ὁποιον ξεπερνοῦσε.[628] Δὲν μᾶς ἔγινε γνωστὸ πόσους σκότωσε. Ἄρχιζε τὸν ἀγώνα δρόμου γυμνή, ὅπως οἱ ἔφηβοι: κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ ἀντισταθῆ στὸν πειρασμό.[629] Ὡραῖος ἦταν ἐπίσης καὶ ὁ Ἱππομένης, ἕνας ἀκόλουθος τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπως ὁ Ἱππόλυτος, καὶ μὲ παρόμοιο ὄνομα. «Τὸ μένος τοῦ ἀλόγου» σήμαινε τὸ ὄνομα τοῦ Ἱππομένους, ὅπως τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου τῆς Ἀρτέμιδος σήμαινε «λεύτερο ἄλογο». Πετοῦσε μπροστὰ ὁ πονηρὸς Ἱππομένης καὶ στὰ χέρια του κρατοῦσε τρία χρυσὰ μῆλα. Καὶ τοῦτο ἔκρινε τὸν δρόμο.

Ἀπὸ τὸ στεφάνι τοῦ Διονύσου προέρχονταν τὰ μῆλα, ποὺ ἡ Ἀφροδίτη τὰ ἔφερε στὸν ἔφηβο:[630] ἀκτινοβολοῦσαν μιὰν ἀκαταμάχητη γοητεία.[631] Καθὼς ἡ Ἀταλάντη τὰ παρατηροῦσε, πιάστηκε στὰ δίχτυα τῆς ἀγάπης.[632] Ὁ Ἱππομένης ἔριχνε τὰ χρυσὰ μῆλα στὰ πόδια της. Μαγευόταν ἡ Ἀταλάντη μόνο ἀπὸ τὴ λάμψη τους σὰν ἕνα μικρὸ κορίτσι; Ἔτρεξε κοντά τους, τὰ πῆρε στὰ χέρια της, κι ἔτσι ὁ μνηστήρας εἶχε πετύχει τὸ σκοπό του. Ἡ Ἀταλάντη τὸν ἀκολούθησε σ' ἕνα σκοτεινὸ ἄλσος.[633] Ἐκεῖ βρισκόταν ἕνα κρυμμένο ἱερὸ τοῦ δάσους, ὅπως ἐκεῖνο στὸ Lucus Nemorensis, στὸ Lago di Nemi, ὅπου ἡ Ἄρτεμις ἅρπαξε τὸν ἀγαπημένο της Ἱππόλυτο καὶ ὅπου οἱ κυνηγοὶ στὰ κατοπινότερα χρόνια τῆς ἔφερναν ἕνα κλαδὶ προσφορά, ἀπ' τὸ ὁποῖο κρέμονταν ἀκόμα τὰ μῆλα.[634] Τὸ ἱερὸ ὅπου ἑνώθηκαν ἡ Ἀταλάντη κι ὁ Ἱππομένης ἀνῆκε στὴ Μεγάλη Μητέρα,[635] γιὰ τὴν ὁποία ξέρουμε[636] ὅτι ὀνομαζόταν ἐπίσης καὶ «Μεγάλη Ἄρτεμις». Ἴσως τιμώρησε τοὺς ἐραστὲς ἔτσι, μὲ τὸ νὰ τοὺς μεταμορφώση σὲ ζευγάρι λιονταριῶν καὶ νὰ τοὺς ζέψη στ' ἁμάξι της: αὐτὴ εἶναι μιὰ ὑστερώτερη διήγηση, ποὺ δίνει βέβαια στοὺς ἐραστὲς τὴν αἰωνιότητα. Αἰώνια παίρνουν μέρος οἱ ἐραστὲς στὴ θριαμβευτικὴ πορεία τῆς μητέρας τῶν θεῶν. Τὰ λιοντάρια ζοῦν, ὅπως ξέρουμε, ἔτσι νόμιζαν τότε,[637] μεταξύ τους ἁγνά, ζευγαρώνοντας μόνο μὲ παρδάλεις: μὲ τὴ μεταμόρφωσή τους θὰ ἦταν τιμωρημένοι ὁ Ἱππομένης κι ἡ Ἀταλάντη σὲ αἰώνια ἁγνότητα.

Διηγοῦνταν παλιότερα[638] κι ἕνα ἄλλο προξενιὸ γιὰ τὴν Ἀταλάντη. Ἦταν τὸ προξενιὸ τοῦ ξαδέλφου της Μελανίωνος. Τὸν ἔχουν μπερδέψει καὶ μὲ τὸν Ἱππομένη[639] κι ἴσως ὄχι χωρὶς λόγο. Εἶναι ἡ ἴδια ἱστορία ἀγάπης, μόνο ποὺ δείχνει ἡ θεϊκὴ παρθένα σ' αὐτὴ τὴ διήγηση ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιὰ φιλικότερη διάθεση. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐφήβου φαίνεται ἐπίσης νὰ εἶναι παλιότερο ἀπὸ τὸν Ἱππομένη ἢ τὸν Ἱππόλυτο. Τὸ γράφαν ἄλλοτε Μελανίων κι ἄλλοτε Μειλανίων. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐτυμολογήση. Διηγοῦνταν στὰ παιδιὰ στὴν Ἀθήνα, τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀριστοφάνους:[640]

Ἔτσι συνέβηκε στὸ νεαρὸ Μελανίωνα, ἔφυγε πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, πῆγε στὶς ἐρημιὲς καὶ κατοικοῦσε στὰ βουνά. Ἐκεῖ κυνηγοῦσε λαγοὺς — μὲ δίχτυα ποὺ ἔπλεκε — κι εἶχε ἕνα σκυλί. Καὶ δὲν ξανάρθε ποτὲ στὸ σπίτι. Ἡ συνέχεια τῆς ἱστορίας ἦταν ἴσως ἔτσι: ὅτι εἶδε στὰ βουνὰ τὴν Ἀταλάντη. Τὴ ζήτησε σὲ γάμο μὲ ἕνα ἐλαφάκι,[641] κι ἔστελνε προξενιὰ γιὰ πολὺν καιρό. Ἡ ἐπιμονή του σ' αὐτὸ ἔμεινε φημισμένη. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία[642] ὑπῆρχαν οἱ ἀντίζηλοι, ἀλλὰ θά 'ταν νικητὴς αὐτὸς ποὺ θὰ ὑπόμενε γιὰ περισσότερο καιρὸ ὅλες τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς τοῦ κυνηγοῦ γιὰ χάρη τῆς παρθένας.[643] Ξέραν ἐπίσης νὰ μιλᾶνε γιὰ τὴν ἕνωση τῶν δυὸ[643a] καὶ γιὰ ἕνα γιὸ ποὺ γέννησε ἡ Ἀταλάντη ἀπὸ τὸν Μελανίωνα, τὸν Παρθενοπαῖο,[644] «τὸν γιὸ τῆς παρθένας». Θὰ ἐκστρατεύση κι αὐτὸς μὲ τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας.

Ὅταν ἡ Ἀταλάντη παρουσιάστηκε στὸ κυνήγι στὴν Καλυδῶνα, οἱ ἄνδρες ἀναστατώθηκαν. Ἐννιὰ μέρες[645] φιλοξενοῦσε ὁ Οἰνεὺς τοὺς ἥρωες ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ ἐκεῖ. Δὲν ἤθελαν ὅμως ν' ἀρχίσουν τὸ ἐπικίνδυνο κυνήγι μαζὶ μὲ μιὰ γυναίκα. Ἦταν ἴσως μιὰ παλιά, ἱερὴ συνήθεια, οἱ ἄντρες νὰ πηγαίνουν μόνοι τους στὸ κυνήγι. Γιὰ πρώτη φορὰ ἤθελε τώρα ἕνα θηλυκὸ πλάσμα νὰ πάρη μέρος στὸ κυνήγι τους. Ὁ Μελέαγρος ὅμως — ἔτσι παρουσίασε ὁ Εὐριπίδης τὴν παλιὰ ἱστορία στὴ σκηνὴ — ἔστειλε προξενιὸ στὴν Ἀταλάντη ἀμέσως μόλις τὴν εἶδε.[646] Τὴν δέκατη μέρα ἀνάγκασε τοὺς ἥρωες ν' ἀρχίσουν τὸ κυνήγι.[647] Ὁ Ἀγκαῖος ἀνῆκε σ' αὐτοὺς ποὺ ἀντιστάθηκαν περισσότερο κι ἔπεσε θῦμα τοῦ κάπρου. Δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ ἀτυχία ποὺ ἔγινε σ' αὐτὸ τὸ κυνήγι. Ὁ Πηλεὺς σκότωσε ἀπὸ ἀπροσεξία τὸν πεθερό του Εὐρυτίωνα μὲ τὸ σπαθί του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀγκαῖο κι ἕνας δεύτερος κυνηγὸς σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν κάπρο. Τέλος ἦλθε ἡ μεγάλη ἀτυχία.

Ἔξι μέρες διάρκεσε τὸ κυνήγι.[648] Τὴν ἕκτη μέρα σκότωσαν κι οἱ δυὸ μαζὶ τὸν κάπρο: ἡ Ἀταλάντη κι ὁ Μελέαγρος. Ἡ Ἀταλάντη χτύπησε πρώτη τὸν κάπρο μὲ τὸ τόξο της. Τὸ χτύπημα ἦταν θανάσιμο. Τὸ κρέας ἔπρεπε τώρα νὰ μοιραστῆ καὶ νὰ γίνη μεγάλο συμπόσιο, ὅπως συνήθιζαν οἱ ἄντρες μετὰ τὸ κυνήγι. Τὸ κεφάλι καὶ τὸ δέρμα τοῦ κάπρου ἀνῆκε σ' αὐτὸν ποὺ τὸν σκότωσε.[649] Ὁ Μελέαγρος τὰ ἔδωσε στὴν Ἀταλάντη. Αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ἀνεχτοῦν οἱ θεῖοι του, οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀλθαίας. Ἐπέμεναν στὸ δίκιο τῆς γενιᾶς ποὺ ἀντιπροσώπευαν. Ἄναψε καβγάς. Οἱ νικητὲς θά 'παιρναν τὰ τρόπαια ἀπὸ τὴν Ἀταλάντη. Ἡ φιλονεικία ἔγινε πόλεμος κι ὁ Μελέαγρος σκότωσε τοὺς ἀδελφοὺς τῆς μητέρας του. Ἔφεραν τὴν εἴδηση στὴν Ἀλθαία: τ' ἀδέλφια της σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ γένος της, νικήτρια στὴν κατοχὴ τῶν τροπαίων ἦταν ἡ ξένη παρθένα!

Ἡ πάλη ἀνάμεσα στὸν Μελέαγρο καὶ στοὺς ἀδελφοὺς τῆς μητέρας του ἔγινε νωρὶς θέμα περιγραφῶν. Διηγοῦνται γιὰ ἕναν πόλεμο ἀνάμεσα στοὺς Αἰτωλοὺς ἀπὸ τὴν Καλυδῶνα καὶ τοὺς Κουρῆτες ἀπὸ τὴν Πλευρῶνα.[651] Καὶ ὅσο περισσότερο ὁ ἀφηγητὴς ἦταν ταυτόχρονα κι ἐπικὸς ποιητής, τόσο ξεχνοῦσε τὴν Ἀταλάντη σὰν ἀφορμὴ τῆς φιλονεικίας καὶ ξεχνοῦσε τὸν δαυλό, ποὺ δὲν εἶχε καῆ ἀκόμα κι ἦταν στὴν κατοχὴ τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴν Πλευρῶνα, τῆς Ἀλθαίας. Ὅπως ἀκοῦμε τὴν ἱστορία στὴν Ἰλιάδα ἀπὸ τὸν γερο - Φοίνικα,[652] ἔπεσε ἡ μητέρα τοῦ Μελεάγρου γονατιστὴ στὸ ἔδαφος. Τὸ στῆθος της ἦταν ὑγρὸ ἀπὸ τὰ δάκρυα. Μὲ τὰ χέρια της χτυποῦσε τὴ γῆ καὶ καλοῦσε τοὺς ἄρχοντες τοῦ κάτω κόσμου, τὸν Ἄδη καὶ τὴν Περσεφόνη. Τόσο ἐπιθυμοῦσε τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της.

Ὅταν ὁ Μελέαγρος τὸ ἔμαθε, ἔτσι συνεχίζει ὁ ἐπικὸς ποιητὴς τὴν ἱστορία,[653] ὀργίστηκε μὲ τὴ μητέρα, τραβήχτηκε ἀπὸ τὸν πόλεμο κι ἔμεινε κοντὰ στὴ γυναίκα του, τὴν ὡραία Κλεοπάτρα, τὴν κόρη τοῦ Ἴδα καὶ τῆς Μάρπησσας. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία ἐπίσης, ποὺ δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴν Ἀταλάντη καὶ τὸν δαυλό, ὑποτάχτηκε στὰ γυναικεῖα θέλγητρα. Μάταια τὸν ἱκέτευαν οἱ γέροι τῆς Καλυδῶνος[654] νὰ προχωρήση ἐνάντια στὸν ἐχθρό, μάταια ὁ πατέρας του, ἡ μητέρα του, τ' ἀδέλφια του. Ἄφησε νὰ εἰσβάλουν οἱ Κουρῆτες στὸ τεῖχος καὶ νὰ φτάσουν μέχρι τὸ σπίτι του. Μόνον ὅταν ἔπεσαν οἱ πέτρες του πάνω στὴ στέγη τοῦ ὑπνοθάλαμου, ὅπου ὁ Μελέαγρος ἦταν ξαπλωμένος μὲ τὴν ὡραία Κλεοπάτρα, καὶ ἡ γυναίκα του κλαίγοντας τὸν παρακαλοῦσε, θέλησε νὰ τὴν προστατεύση ἀπὸ τὴ ντροπὴ τῆς σκλαβιᾶς, ἁρματώθηκε κι ἔδιωξε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν πόλη.

Οἱ Ἐρινύες ὅμως στὸ Ἔρεβος εἶχαν στὸ μεταξὺ ἀκούσει τὶς κατάρες τῆς μητέρας.[655] Ὁ Ἀπόλλων ἔφτασε ἐνάντια στὸν ἥρωα μὲ θανατηφόρα βέλη.[656] Τὸ χέρι τοῦ θεοῦ ἐξουδετέρωσε τὴ μαγικὴ δύναμη τοῦ δαυλοῦ. Ἀρχικὰ ἔγινε αὐτὸ ἀλλιῶς. Ἔτσι μᾶς τὸ διηγήθηκαν ἀπὸ τότε κι ἔτσι τὸ παρουσίασε ἕνας παλιὸς τραγικὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴ σκηνή:[657] «Δὲν ἀπόφυγε τὸ τραγικὸ πεπρωμένο του, γρήγορα τὸν καταβρόχθισε ἡ φλόγα τοῦ ἀναμμένου δαυλοῦ, τὸ ἔργο τῆς τρομερῆς, τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ μητέρας». Αὐτὸ τὸ εἶχε κάνει ἡ Ἀλθαία: πῆρε ἀπὸ τὸ σεντούκι τὸ δαυλὸ ποὺ μὲ ἀγωνία ἔκρυβε, καὶ τὸν ἔριξε στὴν ἑστία. Ὅταν διαλύθηκε σὲ στάχτες, ἔπεσε καὶ ὁ Μελέαγρος στὸ πεδίο τῆς μάχης[658] — ἤ, σύμφωνα μὲ μιὰ πολὺ παλιὰ διήγηση,[659] κοντὰ στὰ κομμάτια τοῦ κάπρου, δίπλα στὰ πτώματα τῶν ἀδελφῶν τῆς μητέρας.

Οἱ γυναῖκες τῆς Καλυδῶνος μοιρολογοῦσαν ἀσταμάτητα τὸν

ἥρωα, ποὺ πέθανε στὸν ἀνθὸ τῆς ζωῆς του. Μεταμορφώθηκαν στὸν αἰώνιό τους θρῆνο σὲ πουλιά, ποὺ τὰ λένε μελεαγρίδες ἢ φραγκόκοτες.[660] Ὅπου πάνω σὲ ἀττικὲς ἐπιτύμβιες στῆλες παριστάνεται ἕνας νεαρὸς νεκρὸς σὰν ὀνειροπόλος κυνηγός, πρόκειται κατὰ κάποιο τρόπο γιὰ τὸν Μελέαγρο. Ἡ ἱστορία του ἔρχεται στὴ μνήμη ὄχι μὲ λεπτομέρειες, ἀλλ' ὅμως σὰν διήγηση πρόωρου, ἄδικου θανάτου. Στὸν κάτω κόσμο ἦταν ὁ μοναδικός, ποὺ ἀπὸ τὴ σκιά του κι ὁ Ἡρακλῆς ἀκόμα ἔνιωσε φόβο.[661] Κι ὅταν ὁ Μελέαγρος μὲ δάκρυα στὰ μάτια τοῦ διηγόταν γιὰ τὸ κυνήγι στὴν Καλυδῶνα, γιὰ πρώτη καὶ μοναδικὴ φορὰ δάκρυσαν κι αὐτοῦ τὰ μάτια, τοῦ μεγαλύτερου ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες, τοῦ γιοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ὁ Ἡρακλῆς

Ὁ ἥρωας ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς ἦταν ὁ Διόνυσος. Ἡ σύλληψη κι ἡ γέννησή του στὸ σπίτι τοῦ βασιλιᾶ Κάδμου στὴ Θήβα, σὰν γιοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς βασίλισσας Σεμέλης, ἦταν γνήσια σύλληψη καὶ γέννηση ἥρωα. Μιὰ ζωὴ ἡρωικὴ θὰ μποροῦσε νά 'χε ζήσει, ἂν δὲν ἦταν θεός: ἕνας θεός, ποὺ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπὸ τὴ μητέρα του συνδέθηκε μὲ τοὺς θνητοὺς πιὸ στενὰ ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους θεούς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιό. Αὐτὴ ἡ γέννηση θεωρεῖτο ἀπὸ μερικούς, ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, μόνο σὰ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς γεννήσεις ἀνάμεσα στὴν πρώτη γέννησή του ἀπὸ τὴν Περσεφόνη καὶ τὴν τρίτη ἀπὸ τὸ μερὶ τοῦ Διός: γι' αὐτὸ ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς «ὁ γεννημένος τρεῖς φορές».[662] Γι' αὐτὲς τὶς ἄλλες γεννήσεις ἦταν πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ ἥρωας. Σὰ θεὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Περσεφόνη καὶ σὰν ἕνας καινούριος θεὸς καθιερώθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Δία. Κάτι τέτοιο ἔγινε μόνο μιὰ φορὰ στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν.

Μὲ τὸν Ἡρακλέα συνέβηκε κάτι παρόμοιο περίπου. Θεωρήθηκε θνητός, γεννημένος ἀπὸ τὸ Δία μὲ θνητὴ μητέρα. Ἔπρεπε ὅμως νὰ ζήση μιὰ μεγάλη γήινη ζωή, πρὶν νὰ μπορέση νὰ γιορτάση τὴν εἴσοδό του στὸν Ὄλυμπο. Σκοτεινὲς σκιὲς ἔπεφταν πάνω του, πρὶν τελικὰ ἀστραποβολήση. Τὸ καλύτερο ἔκαναν βέβαια ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἐκεῖνοι, ποὺ ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Κῶ[663] ἔκαιγαν τὸ βράδυ ἕνα πρόβατο, γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν σὰ νὰ ἔκαναν θυσία σὲ ἥρωα, καὶ τὸ ἑπόμενο πρωὶ τοῦ πρόσφεραν ἕναν

ταῦρο, ὅπως ταίριαζε σὲ θεό. Τὸ ἴδιο ἔκαναν, ὅπως ἔγινε γνωστὸ ἀπὸ ἐπιγραφὲς καὶ ἀπομεινάρια θυσιῶν, ποὺ βρέθηκαν στὸ ἀνασκαμμένο ἱερὸ στὴ Θάσο, οἱ κάτοικοι αὐτοῦ τοῦ ἄλλου μεγάλου νησιοῦ. Ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος πίστεψε ὅτι συναντήθηκε μὲ τὸν ἴδιο τὸ θεό, ποὺ τὸν γνώρισε στὴ Φοινίκη, κοντὰ στοὺς Τυρίους.[664] Γι' αὐτὸ παραδεχόταν πολὺ αὐτὲς τὶς διπλὲς θυσίες. Ὅμως δὲν εἶχε δίκιο, ἂν ἤθελε νὰ διαχωρίση τὸ θεὸ ἀπὸ τὸν ἥρωα σὰν νά 'ταν δυὸ διαφορετικὰ πρόσωπα. Ἔτσι, θά 'πρεπε κανεὶς νὰ διαχωρίση καὶ τὸ Διόνυσο, τὸ γιὸ τῆς Περσεφόνης, ἀπὸ τὸ Διόνυσο, τὸ γιὸ τῆς Σεμέλης. Τὸν ἕνα πρέπει νὰ τὸν ἀναγνωρίζη κανεὶς μέσα στὸν ἄλλο.

Οἱ Σικυώνιοι θυσίαζαν πιθανῶς[665] πρῶτα μόνο στὸν ἥρωα. Ἀλλὰ ἀργότερα διδάχτηκαν κάτι καλύτερο καὶ τοῦ πρόσφεραν θυσίες δυὸ εἰδῶν. Τὸ μάθημα ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦταν θεός, τὸ χρωστοῦσαν σ' ἕναν ποὺ ἤξερε τὰ καθέκαστα: σ' ἐκεῖνον τὸν Φαιστό, ποὺ σὰν ξένος ἦλθε σ' αὐτοὺς ἴσως ἀπὸ τὴν Κρήτη, καὶ ἀφοῦ ἔγινε βασιλιὰς στὴ Σικυῶνα, ξεκίνησε γιὰ τὸ μεγάλο νότιο νησὶ κι ἀνάλαβε ἐκεῖ τὴν κυριαρχία.[666] Αὐτὸς θεωρεῖτο γιὸς κι ἔγγονος τοῦ Ἡρακλέους, κι ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους, παρόμοια κρητικῆς καταγωγῆς.

Διηγοῦνταν ἐπίσης καὶ γιὰ ἕναν ἄλλον ἀπόγονο τοῦ Ἡρακλέους σὰν Δάκτυλον Ἰδαῖον ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἕναν Κλύμενο ἀπὸ τὴν κρητικὴ Κυδωνία.[667] Καὶ σὰν Δάκτυλος, ὄχι σὰν γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἔτσι λεγόταν,[668] ὅταν ἦρθε ἀπὸ τὴν Κρήτη ἀγωνίστηκε τὸν πρῶτο δρόμο στὴν Ὀλυμπία, ἕναν παλιὸ τόπο λατρείας τῆς Ἥρας, μὲ τὰ ἀδέλφια του.

Μ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα, σὰν Δάκτυλος, τιμήθηκε ἀπὸ τοὺς Τυρίους, τοὺς Ἴωνες στὴν Μ. Ἀσία,[669] ἀπὸ τοὺς Κώους, κι ἀσφαλῶς κι ἀπὸ τοὺς Θασίους. Παραδόθηκε,[670] ὅτι τὸ πρῶτο ἥμισυ τῶν θυσιῶν τῶν κατοίκων τῆς Κῶ τιμοῦσε τὸν Ἡρακλέα, τὸν Δάκτυλο. Ταυτόχρονα, ἦταν τιμὴ ποὺ ταίριαζε στοὺς Δακτύλους, ὅταν θεωρεῖτο ἐπίσης στὴν Κῶ ὡς θεὸς τοῦ γάμου.[671] Οἱ ἰδιότητες ἑνὸς Δακτύλου σημείωναν τὴν ἀρχὴ τῆς πορείας του. Νομιζόταν σὰν ἕνας ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ἀδελφῶν τῶν γηγενῶν, τῶν φαλλικῶν πρωταρχικῶν ὄντων, σὰ γιὸς τῆς Μεγάλης Μητέρας, ἀλλὰ ξεχωριστός: ἕνας μοναδικός, ἀπαράμιλλος θεός, ὑπηρέτης μιᾶς θεᾶς. Δὲν ἦταν ὅμως ἀπόλυτα σωστό, ποὺ ὁ ποιητὴς Ὀνομάκριτος ἤθελε νὰ τὸν ἀναγνωρίση στοὺς δακτυλικοὺς ὑπηρέτες τῆς Δήμητρος:[672] ἐκεῖνος ὑποδήλωνε περισσότερο τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Οἰδίποδος, μιᾶς ζωῆς ποὺ, ὅπως γνωρίζομε, τέλειωνε σὲ μιὰν ἱερὴ περιοχὴ τῆς Δήμητρος καὶ στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Ἡρακλῆς ἀνυ-

ψώθηκε σὲ γιὸ τοῦ Διὸς ἐνῶ ὑπηρετοῦσε τὴν Ἥρα, τὴ μεγάλη θεὰ τοῦ γάμου.

Γιὰ τὴ θεϊκότητα αὐτοῦ τοῦ ὑπηρέτη τῶν θεῶν μαρτυροῦνε οἱ τελετὲς ποὺ γίνονταν στὴν Κῶ καὶ στὴ Σικυῶνα, κάθε φορὰ σὲ δυὸ φάσεις, ποὺ δημιουργοῦσαν μιὰν ἑνότητα. Γιὰ τὸν σύνδεσμό του μὲ τὴν Ἥρα δὲν μιλᾶ μόνο τὸ ἀξίωμά του σὰν θεοῦ τοῦ γάμου στὴν Κῶ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομά του, Ἡρακλῆς, μὲ τὴ φανερὴ σημασία του: «αὐτὸς ποὺ ἔδινε κλέος στὴν Ἥρα». Μὲ ποιὸ τρόπο μοιραζόταν αὐτὴ τὴ φήμη, θὰ τὸ διηγηθοῦμε στὴ συνέχεια. Τὴ θειότητά του τὴν εἶχε φέρει μαζί του ἐπίσης στὶς ἱστορίες γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ὅπως τὸν γνώριζε ὅλος ὁ κόσμος. Δίκιο εἶχε βέβαια ὁ σοφὸς ποιητής,[673] ποὺ τὸν ὀνόμασε «ἥρωα θεόν». Καὶ γι' ἄλλους ἴσως νεώτερους θεοὺς διηγήθηκαν ἱστορίες ἡρώων. Κανεὶς ὅμως δὲν ἦταν τόσο ὁλοφάνερα θεὸς ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες, ὅσο ὁ Ἡρακλῆς.

I. ΟΙ ΘΗΒΑΪΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

1
ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Δὲν εἶναι ἴσως ὑπερβολή, ἂν λέγαμε:[674] κανέναν ἄλλο θεὸ δὲν τίμησαν οἱ Θηβαῖοι μὲ τόσες τελετὲς καὶ θυσίες ὅσο τὸν Ἡρακλέα. Ἦσαν πολὺ περήφανοι γιὰ τὸ γεγονός, πὼς δὲν γεννήθηκε μόνο ὁ Διόνυσος στὰ μέρη τους, ἀλλὰ κι αὐτὸς ἐπίσης. Αὐτὸ συνέβηκε σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γενεαλόγων τὴν ἐποχὴ τοῦ Κρέοντος, τοῦ θείου τοῦ Οἰδίποδος. Ἕνας Θηβαῖος ἥρωας, ὅπως ὁ Οἰδίπους, ἦταν ἐπίσης κι ὁ Ἀμφιτρύων, ὁ γήινος πατέρας τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ἡ Ἀλκμήνη, ἡ μητέρα τοῦ γιοῦ τοῦ Διός, λατρευόταν σὰν βοιωτικὴ ἡρωίδα. Αὐτοὶ οἱ δυὸ κατάγονταν, σύμφωνα μὲ τὶς γενεαλογίες, ἀπὸ τὸν Περσέα, γιατὶ θεωροῦσαν τὸν Ἡρακλέα καὶ σὰν ἥρωα τῆς Τίρυνθος καὶ οἰκεῖο στὸ βασίλειο τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν.

Οἱ γιοὶ τοῦ Περσέως ἦταν κυρίαρχοι σὲ τρεῖς ἀκροπόλεις στὸ Ἄργος: στὶς Μυκῆνες, στὴν Τίρυνθα καὶ στὴ Μιδέα. Ἕνας ἀπὸ τοὺς γιοὺς ὀνομαζόταν Ἀλκαῖος ἢ Ἀλκεύς. Ὁ γιός του ἦταν ὁ γνωστὸς Ἀμφιτρύων, ὅπως πρόσφατα ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς γενεαλόγους. Ἀπὸ τὸν παππού του θά 'πρεπε ὁ Ἡρακλῆς νὰ ἦταν γνωστὸς σὰν Ἀλκείδης: ὄνομα ποὺ θυμίζει πιὸ πολὺ τὸ θάρρος, τὴν ἀλκὴ τοῦ ἥρωα. Ὑπῆρχαν ἀκόμα μερικοὶ ποὺ ἰσχυρίζονταν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὀνομαζόταν παλιότερα Ἀλκαῖος[675] ἢ ἁπλὰ Ἀλκείδης,[676]

κι ὅτι ἀργότερα μετονομάστηκε ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν.[677] Ἡ μητέρα του Ἀλκμήνη εἶχε κι αὐτὴ στ' ὄνομά της τὸ «θάρρος». Σ' αὐτὴν ἔδιναν πατέρα τὸν Ἠλεκτρύονα, ἕνα δεύτερο γιὸ τοῦ Περσέως, καὶ διηγοῦνταν γι' αὐτήν, σύμφωνα μὲ τὴν τρίτη οἰκογενειακὴ ἀκρόπολη τῶν Περσειδῶν, σὰν νά 'ταν «τὸ κορίτσι τῆς Μιδέας».[678] Ὁ γιός της ὀνομάστηκε «Τιρύνθιος» ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη τῆς Τίρυνθος.[679] Ὁ ἄντρας της Ἀμφιτρύων, γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὴν γέννηση τοῦ Ἡρακλέους θὰ πρέπη νὰ μετοίκησε ἀπὸ τὴν Τίρυνθα στὴ Θήβα.[679α] Αὐτὸ συνέβηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἠλεκτρύονος. Τότε ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία στὶς Μυκῆνες καὶ στὴν Τίρυνθα ὁ Σθένελος, ὁ τρίτος γιὸς τοῦ Περσέως (τὴν Μιδέα τὴν παραχώρησε στοὺς γιοὺς τοῦ Πέλοπος, Ἀτρέα καὶ Θυέστη). Μετὰ τὸν Σθένελο βασίλεψε στὶς Μυκῆνες[679β] καὶ στὴν Τίρυνθα ὁ γιός του Εὐρυσθεύς: ἕνας Τιρύνθιος ἐπίσης κι αὐτὸς[679γ] καὶ κύριος τοῦ Ἡρακλέους, μάλιστα ἂν αὐτός, ὅπως εἶπαν ἀργότερα γενικὰ ὅλοι, γεννήθηκε στὶς Θῆβες. Τὰ γεγονότα ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴ γέννηση τοῦ ἥρωα, εἶχαν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ μόνο τὴν ἀρχή τους στὸ βασίλειο τοῦ Περσέως.

Στὰ δυτικὰ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ἀκαρνάνων, βρίσκονται τὰ νησιὰ τῶν Ταφίων ἢ Τηλεβόων, αὐτῶν ποὺ «φωνάζουν πέρα μακριά». Σ' αὐτοὺς ἐξουσίαζε ὁ βασιλιὰς Πτερέλαος. Μὲ τὴ χάρη τοῦ Ποσειδῶνος ἦταν ἀνίκητος, ὅσο εἶχε μιὰ χρυσὴ τρίχα.[680] Ὁ παππούς του ἦταν ὁ θεὸς τῆς θάλασσας, ὁ προπάππος του, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μητέρας του, ἦταν ὁ Μέστωρ, ἕνας γιὸς τοῦ Περσέως. Οἱ ἔξι γιοὶ τοῦ Πτερελάου, ἄγριοι πειρατές,[681] παρουσιάστηκαν μιὰ φορὰ στὶς Μυκῆνες κι ἀπαίτησαν τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὸν Ἠλεκτρύονα, ποὺ εἶχε ὀχτὼ γιούς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀλκμήνη, τὴν κόρη του. Τότε ὁ Ἠλεκτρύων ἔδιωξε τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἀδελφοῦ του Μέστορος. Αὐτοὶ ὅμως διασκόρπισαν τὰ βόδια του. Ὅπως συνέβαινε συχνὰ στὰ χρόνια τῶν ἡρώων, ἄρχισε ἀγώνας γιὰ τὶς ἀγελάδες. Πάνω στὸν ἀγώνα πέσανε οἱ ἑπτὰ γιοὶ τοῦ Ἠλεκτρύονος — ὁ ὄγδοος ἦταν ἀκόμα πολὺ μικρὸς — καὶ πέντε γιοὶ τοῦ Πτερελάου. Οἱ Τάφιοι ποὺ γλύτωσαν γύρισαν στὰ πλοῖα τους, ποὺ τά 'χαν ἀφήσει στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου. Τὰ βόδια τὰ ἐγκαταλείψανε στὸ βασιλιὰ τῆς Ἤλιδος, τὸν Πολύξενο. Ἀπ' αὐτὸν τὰ ξαναγόρασε ὁ Ἀμφιτρύων. Σ' αὐτόν, στὸν ἀνηψιό του, ἐμπιστεύτηκε ὁ Ἠλεκτρύων τὸ βασίλειό του καὶ τὴν κόρη του καὶ ἦταν ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύση ὁ ἴδιος ἐναντίον τῶν Τηλεβόων, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς γιούς του. Τότε τοῦ συνέβηκε μιὰ ἄλλη ἀτυχία, πάλι ἀπ' ἀφορμὴ τῶν ἀγελάδων ποὺ ὁ Ἀμφιτρύων εἶχε ξαναγοράσει κι εἶχε φέρει πίσω. Δὲν παραδόθηκαν οἱ λεπτομέρειες, μόνον ὅτι ὁ Ἀμφιτρύων κατάντησε μανιακός.[682] Ἢ ἦταν ἁπλὴ σύμπτωση, ποὺ πέταξε τὸ ραβδί του σὲ μιὰν ἀγελάδα; Τὸ ραβδί του χτύπησε πάνω στὸ κέρατο τῆς ἀγελάδας, πετάχτηκε πίσω καὶ σκότωσε τὸν Ἠλεκτρύονα. Ἔτσι, ἔπρεπε τώρα ὁ Ἀμφιτρύων ν' ἀναλάβη τὴν ἀρχιστρατηγία ἐναντίον τῶν Τηλεβόων. Τὴν Ἀλκμήνη, τὴν ἐμπιστευμένη σ' αὐτὸν νύφη, δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν ἀγγίση, πρὶν ἐκδικηθῆ τοὺς ἀδελφούς της. Αὐτὸς ἦταν ὁ ὅρος, ποὺ ἔθεσε ἡ ἴδια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της. Ἔτσι προετοιμάστηκε ἡ σύλληψη τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ γιοῦ τοῦ βασιλιᾶ τῶν θεῶν, ἀπὸ τὴν παρθένα βασιλοπούλα.

Πιὸ μπροστὰ βέβαια ἀπ' ὅλα ἔπρεπε ὁ Ἀμφιτρύων, ἔτσι λένε ἐκεῖνοι οἱ ἀφηγητὲς ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ σύλληψη κι ἡ γέννησή του συνέβη στὴ Θήβα, νὰ βρῆ μιὰν ἄλλη πατρίδα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν Ἀλκμήνη. Ὁ θεῖος του, ὁ Σθένελος, τὸν ἔδιωξε ἀπὸ τὸ βασίλειο,[683] ἀφοῦ σκότωσε τὸν Ἠλεκτρύονα, ἀπὸ ὀργὴ ἢ ἀπὸ ἁπλὴ σύμπτωση. Ἔτσι τὸ νέο ζευγάρι ἦρθε στὴ Θήβα. Ὁ Κρέων ἐξάγνισε τὸν Ἀμφιτρύονα ἀπὸ τὸ φόνο. Ἡ Ἀλκμήνη ἔμεινε ἡ παρθένα σύζυγός του, ἀφοῦ ὁ Ἀμφιτρύων δὲν εἶχε ἐκπληρώσει τὴν ἐκδίκησή του. Ἀλλὰ δὲν χρειάστηκε πολὺς καιρὸς ἀκόμα γι' αὐτό. Μιὰ ἀλεποὺ ζήτησε τότε κατοικία στὴ Θήβα.[684] Τὸ ἐπικίνδυνο ζῶο εἶχε τὴν τρύπα του στὸ βουνὸ Τευμησσός. Καὶ ἐπειδὴ μποροῦσε νὰ τρέχη τόσο γρήγορα, ὥστε κανεὶς νὰ μὴν κατορθώνη νὰ τὴν πιάση, ἅρπαζε στὴν πόλη ὅ,τι ἤθελε. Κάθε μήνα οἱ Θηβαῖοι τῆς ἄφηναν ἔκθετο ἕνα παιδί, γιὰ νὰ ἐξευμενίσουν ἔτσι τὸ ζῶο.[685] Οὔτε ὁ Ἀμφιτρύων μποροῦσε νὰ τὸ σκοτώση. Ἦταν τότε ἐποχὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ συγκεντρώση στρατὸ ἐνάντια στοὺς Τηλεβόες. Στράφηκε στὸν Κέφαλο, τὸν Ἀττικὸ ἥρωα, ποὺ ἡ γυναίκα του ἡ Πρόκρις εἶχε φέρει μαζί της ἀπὸ τὴν Κρήτη[686] τὸ σκύλο τοῦ Μίνωος, ἕνα δῶρο τοῦ Διὸς στὴν Εὐρώπη.[687] Ὅπως δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ πιάση τὴν ἀλεποὺ ἀπὸ τὸν Τευμησσό, ἔτσι δὲν μποροῦσε κανένα πλάσμα νὰ ξεφύγη ἀπ' αὐτὸ τὸ σκύλο. Ὁ σκύλος καταδίωξε τὴν ἀλεποὺ στὴ θηβαϊκὴ πεδιάδα κι ὁ Ζεὺς μαρμάρωσε καὶ τοὺς δυό. Τότε ἐξεστράτευσε ὁ Ἀμφιτρύων μὲ τὸν Κέφαλο, τὸν Πανοπέα ἀπὸ τὴ Φωκίδα, καὶ τὸν Ἕλειο, τὸν μικρότερο γιὸ τοῦ Περσέως, ἐνάντια στοὺς Ταφίους. Ἡ τύχη τους ἦταν νὰ ἐρωτευθῆ ἡ Κομαιθώ, ἡ κόρη τοῦ Πτερελάου, ἕναν ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς — τὸν Ἀμφιτρύονα ἢ τὸν ὡραῖο Κέφαλο[688] — κι ἔτσι ἁρπάζει ἀπὸ τὸν πατέρα της τὴ χρυσὴ τρίχα, ποὺ τὸν ἔκανε ἀνίκητο. Μὲ τέτοια βοήθεια κατόρθωσε ὁ Ἀμφιτρύων νὰ ἐκδικηθῆ τὰ ἀδέλφια τῆς Ἀλκμήνης. Γύρισε λοιπὸν νικητὴς σ' αὐτήν.

Ἀλλὰ ἡ πρώτη νύχτα τοῦ γάμου τῆς παρθένας συζύγου του,

τῆς προεγγόνας τῆς Δανάης, δὲν ἦταν γι' αὐτόν. Ὁ Ζεὺς τὴν ἐπισκέφθηκε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Ἀμφιτρύονος. Μ' ἕνα χρυσὸ κύπελλο στὸ χέρι καὶ μ' ἕνα περιδέραιο, σὰν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε χαρίσει στὴν Εὐρώπη,[689] μπῆκε ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν στὸ θάλαμο τῆς Ἀλκμήνης.[690] Ἐκείνη ρώτησε γιὰ τοὺς νικημένους Τηλεβόες. Ὁ θεὸς στὴ μορφὴ τοῦ συζύγου τὴν πληροφόρησε γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐκδίκησης: τὸ κύπελλο ἦταν ἡ ἔκφραση, ἕνα δῶρο τοῦ Ποσειδῶνος στὸν πρῶτο βασιλιὰ τῶν Ταφίων.[691] Ὁ γάμος ἔγινε ἀπὸ τὸν Δία στὴ θέση τοῦ γήινου νικητῆ μέσα σὲ μιὰ νύχτα, γιὰ τὴν ὁποία ἰσχυρίστηκαν ὅτι διάρκεσε ὅσο τρεῖς νύχτες.[692] Ὅπως γιὰ τὴν πρώτη νύχτα κλεψιᾶς τοῦ Ἑρμοῦ πίστεψαν ὅτι τὸ φεγγάρι βγῆκε δυὸ φορές,[693] ἔτσι φαίνεται ὅτι τότε βγῆκε τρεῖς φορές. Γι' αὐτὸ ὀνόμαζαν τὸν Ἡρακλέα, τὸν καρπὸ τῆς νύχτας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, «τρισέληνο», τὸ παιδὶ τῶν τριῶν φεγγαριῶν.[694] Εἴτε, λοιπόν, ὁ Ἀμφιτρύων τὴν ἴδια νύχτα γύρισε σπίτι,[695] ἢ τὴν ἑπόμενη,[696] ἡ Ἀλκμήνη βρέθηκε ἔγκυος μὲ δίδυμα, ἕνα γιὸ τοῦ Διὸς κι ἕνα τοῦ Ἀμφιτρύονος μὲ τὸ ὄνομα Ἰφικλῆς, ποὺ σημαίνει τὸν «φημισμένο γιὰ τὴ δύναμή του». Ἀλλὰ διηγήθηκαν ἐπίσης, ὅτι ὁ νικητὴς δὲν ἔγινε δεκτὸς ἔτσι ὅπως περίμενε: «Ἦρθες χθὲς σπίτι, ἔκανες ἔρωτα μαζί μου καὶ διηγήθηκες τὰ κατορθώματά σου» τοῦ εἶπε[697] καὶ τοῦ ἔδειξε γιὰ ἀπόδειξη τὸ κύπελλο. Τότε ἀναγνώρισε ὁ Ἀμφιτρύων ποιὸς πῆρε τὴ θέση του — κι ὁ μάντης Τειρεσίας θὰ τὸν βοήθησε μὲ τὶς μαντεῖες του[698] — καὶ δὲν ἄγγιξε τὴ σύζυγο τοῦ θεοῦ.

2

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΗΡΩΑ

Δὲν εἶναι εὔκολο στὴν παραπέρα διήγηση νὰ ἐπιμείνη κανεὶς στὴν παλιὰ ἱστορία, ὅτι ἡ Ἥρα χάρισε στὸν Ἡρακλέα τὴ φήμη, ὅπως δήλωνε τὸ ὄνομά του. Ἐπειδὴ ὅμως παλιοὶ καλλιτέχνες, ὅπως στὴν ἐκβολὴ τοῦ Sele κοντὰ στὴν Ποσειδωνία κοσμοῦσαν τὸ ναὸ τῆς θεᾶς μὲ τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, πρέπει καὶ μεῖς νὰ πιστέψουμε, ὅτι ἡ Ἥρα μποροῦσε νὰ βρῆ κι εὐχαρίστηση στὸν ἥρωα. Στὶς παραδομένες ἱστορίες φαίνεται, σχεδὸν σὲ κάθε περίπτωση, σὰν νὰ ἦταν ἡ πιὸ σκληρὴ ἐχθρά του. Κάτι τέτοιο ἄρχισε ἀμέσως ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ ἥρωα, ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα τῆς γέννας τῆς Ἀλκμήνης.

Τὴν ἡμέρα ποὺ ἔπρεπε νὰ γεννηθῆ ὁ Ἡρακλῆς, ἔπεσε ὁ Ζεὺς θύμα τῆς Ἄτης, τῆς γοητείας. Μὲ δυνατὴ φωνὴ πληροφόρησε ὅλους τοὺς θεούς:[699] «Ἀκοῦστε με ὅλοι, θεοὶ καὶ θεές, νὰ σᾶς πῶ γιὰ ποιὸ λόγο μ' ἀναγκάζει ἡ καρδιά μου! Σήμερα ἡ Εἰλήθυια, ἡ θεὰ ποὺ βοηθᾶ στὶς δύσκολες γέννες, θὰ φέρη στὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἕναν ἄντρα, ποὺ θὰ κυριαρχήση σ' ὅλους τοὺς περίοικους, ἕναν ἄνδρα ἀπὸ τὸ γένος τῶν ἀνδρῶν ποὺ προέρχονται ἀπ' τὴ γενιά μου!» Ἡ Ἥρα ἔκανε σὰ νὰ μὴν ἤθελε νὰ τὸν πιστέψη καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ὁρκιστῆ, ὅτι ὅποιος ἀπὸ τὸ γένος τῶν ἀνδρῶν ποὺ ἀνῆκε στὴ γενιά του, θά 'πεφτε στὰ πόδια μιᾶς γυναίκας, τότε θὰ κυριαρχοῦσε πραγματικὰ στοὺς περίοικους. Ὁ Ζεὺς δὲν κατάλαβε τὴν πονηριὰ κι ὁρκίστηκε. Ἡ Ἥρα πετάχτηκε πάνω κι ἄφησε τὴν κορφὴ τοῦ Ὀλύμπου. Ἔτρεξε στὸ Ἄργος, ὅπου ἡ κόρη τοῦ Πέλοπος Νικίππη, ἡ γυναίκα τοῦ γιοῦ τοῦ Περσέως Σθενέλου, τοῦ κυρίαρχου τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, ἦταν ἔγκυος στὸν ἕβδομο μήνα. Ἔφερε στὴ ζωὴ τὸ παιδὶ μὲ πρόωρο τοκετὸ καὶ διέκοψε τοὺς πόνους τῆς γέννας τῆς Ἀλκμήνης. Ἡ θεὰ τῆς γέννας ἐμπόδισε τοὺς πόνους νά 'ρθουν στὴ σύζυγο τοῦ Ἀμφιτρύονος. Καὶ ἀφοῦ ἔκαμε κι αὐτό, πληροφόρησε τὸν Δία ὅτι γεννήθηκε ὁ ἄνδρας ποὺ θὰ κυριαρχήση σ' ὅλους τοὺς Ἀργείους: ὁ Εὐρυσθεύς, ὁ γιὸς τοῦ Σθενέλου. Μάταια ἅρπαξε τώρα ὁ Ζεὺς τὴν Ἄτην, τὴ θεὰ τῆς γοητείας, ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ τὴν γκρέμισε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο, μακριὰ κάπου στοὺς ἀνθρώπους: δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ πάρη πίσω τὸν ὅρκο του.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦλθε στὸ φῶς τὴν ἴδια μέρα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι αὐτός, ἀλλὰ ὁ Εὐρυσθεὺς — μὲ τὸ ὄνομα «ὁ πολὺ δυνατός», ἕνα ὄνομα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ στολίζη τὸ βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου — ὁ μεγάλος βασιλιὰς σ' ἐκεῖνο τὸ βασίλειο τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν, στὸν ὁποῖο ἔμεινε ὑπήκοος ὁ Ἡρακλῆς, ἂν καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία ὁ Ἡρακλῆς γεννήθηκε στὴ Θήβα. Στὸν πρόδομο τοῦ παλατιοῦ, ὅπου ἡ Ἀλκμήνη εἶχε τοὺς πόνους τῆς γέννας, καθόταν ἡ Εἰλήθυια[700] συντροφευμένη ἀπὸ τὶς τρεῖς Μοῖρες, μὲ τὰ γόνατα διπλωμένα καὶ τὰ χέρια σφιχτὰ πάνω σ' αὐτά. Τότε ξαφνικὰ πέρασε ἀπὸ πάνω μιὰ νυφίτσα.[701] Φοβήθηκαν οἱ θεὲς καὶ σήκωσαν ψηλὰ τὰ χέρια. Τὰ διπλωμένα χέρια ἄνοιξαν. Ἦ δὲν ἦταν νυφίτσα, ἀλλὰ τὸ «κορίτσι - νυφίτσα» Γαλινθιὰς ἢ Γαλινθὶς — γιατὶ ὀνομάζεται «γαλῆ» ἡ νυφίτσα — ἡ συντρόφισσα τῆς Ἀλκμήνης στὰ παιχνίδια, ποὺ σκέφτηκε αὐτὸ τὸ παιχνίδι; Ἔτρεξε ἔξω ἀπὸ τὸ θάλαμο τῆς λεχώνας, στὸν πρόδομο, πρὸς τὸ μέρος τῶν θεαινῶν, καὶ φώναξε: «Ὁ Ζεὺς ἔτσι τὸ θέλησε, ἡ Ἀλκμήνη γέννησε ἀγόρι, δὲν ἔχετε καμιὰ δουλειὰ πιά!» Ἔκπληκτες ἄνοιξαν οἱ θεὲς τὰ χέρια κι ἐκείνη τὴ στιγμὴ γέννησε ἡ Ἀλκμήνη τὸν Ἡρακλέα. Οἱ ξεγελασμένες θεὲς μεταμόρφωσαν τότε τὸ πονηρὸ κορίτσι στὸ ζῶο, ποὺ — ἔτσι πίστεψαν γιὰ πολὺν καιρὸ — συλλαμβάνει ἀπὸ τ' αὐτὶ καὶ γεννάει ἀπὸ τὸ στόμα.

Ἡ Ἑκάτη τὴν πῆρε σὰν ἱέρειά της. Ὁ Ἡρακλῆς ἵδρυσε στὸ παλάτι του τὴ λατρεία τῆς Γαλινθιάδος καὶ οἱ Θηβαῖοι θυσίαζαν σ' αὐτὴν πρὶν ἀπὸ κάθε γιορτὴ τοῦ ἥρωα. Διηγοῦνταν ἐπίσης,[702] ὅτι οἱ ξεγελασμένες δὲν ἦσαν θεές, ἀλλὰ κακὲς μάγισσες, ποὺ ἀπατήθηκαν ἀπὸ τὴν Ἱστορίδα, «τὴν πολύγνωρη», μιὰ κόρη τοῦ Τειρεσίου, μὲ τὴν ψεύτικη εἴδηση ὅτι ἡ Ἀλκμήνη γέννησε. Ἡ νυφίτσα ὅμως θὰ γινόταν ἀργότερα, μὲ ἀφορμὴ τῆς φημολογουμένης συλλήψεως ἀπὸ τ' αὐτί, ἀλληγορία γιὰ τὴν Παρθένο Μαρία.

Ὁ Ἡρακλῆς γεννήθηκε τὴ δεύτερη μέρα τοῦ φεγγαριοῦ[702a] καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν — μερικοὶ νόμιζαν μιὰ νύχτα ἀργότερα[703] — ὁ δίδυμος ἀδελφός του Ἰφικλῆς. Μόνο σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του ὁ Ἰφικλῆς ἦταν σωσίας τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅμοια ἕνας Ἡρακλῆς, προτοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δύναμή του γίνη γνωστὸς μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἥρας. Δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ ἱστορία γιὰ τὸν Ἰφικλέα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτός,[704] σὰ νὰ τοῦ εἶχε πάρει ὁ Ζεὺς τὰ λογικά, παράτησε σπίτι καὶ γονεῖς καὶ μπῆκε ἐθελοντικὰ στὴν ὑπηρεσία τοῦ Εὐρυσθέως. Θὰ τὸ μετάνοιωσε ἀργότερα, ἀλλὰ ἐμεῖς δὲν γνωρίζομε τίποτα περισσότερο. Δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ ἀγαπημένος σύντροφος τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλὰ ὁ Ἰόλαος, γιὰ τὸν ὁποῖο λεγόταν ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Ἰφικλέους κι ὅτι οἱ Θηβαῖοι δὲν τὸν τιμοῦσαν λιγότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ Ἀργεῖοι τὸν Περσέα.[705] Ὅσον ἀφορᾶ τὸν Ἡρακλέα, συμφώνησαν ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα.[706] Ὁ Εὐρυσθεὺς θ' ἀναλάβαινε βέβαια τὴν ἐξουσία στὴν Τίρυνθα καὶ στὶς Μυκῆνες κι ὁ Ἡρακλῆς θὰ ἦταν στὴν ὑπηρεσία του, μέχρις ὅτου ἐπιτελέση γι' αὐτὸν καὶ τὸν δωδέκατο ἆθλο. Ἔπειτα ὅμως ὁ γιὸς τοῦ Διὸς θὰ κέρδιζε τὴν ἀθανασία, ποὺ θὰ τοῦ ἀνῆκε μετὰ ἀπὸ τὰ κατορθώματά του.

Πολὺ μακριὰ ἀπ' αὐτὸ βρίσκεται ἀκόμα ἡ διήγηση! Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ ἱστορία,[707] ὅτι ἡ Ἀλκμήνη μετὰ τὴ γέννηση πέταξε τὸν μικρὸ Ἡρακλέα, ἀπὸ φόβο γιὰ τὸ φθόνο τῆς Ἥρας, σ' ἕναν τόπο ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε περιοχὴ τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ κεῖ πέρασαν, φαινομενικὰ τυχαῖα, ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἥρα. Κάτι τέτοιο ὅμως δὲν ἦταν βέβαια ἄσκοπο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς παρθένας θεᾶς, μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀλκή, τὸ ἀδάμαστο θάρρος, συνέδεε στενὰ τὸ γιὸ τῆς Ἀλκμήνης, τὸν Ἀλκαῖο καὶ Ἀλκείδη, ὅπως ὀνομάστηκε. Ἄφησε νὰ φανῆ ὁ θαυμασμός της γιὰ τὸ ρωμαλέο παιδὶ κι ἔπεισε τὴν Ἥρα νὰ τοῦ προσφέρη τὸ στῆθος της νὰ θηλάση. Τὸ παιδὶ ὅμως θήλαζε μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἡ θεὰ δὲν ἄντεξε στὸν πόνο καὶ πέταξε τὸ παιδὶ ἀπὸ πάνω της. Τὸ γάλα ὅμως τῆς βασίλισσας τῶν θεῶν εἶχε κιόλας κάμει τὸ παιδὶ ἀθάνατο. Ἡ Ἀθηνᾶ χαρούμενη ἔφερε τὸ παιδὶ πίσω στὴ μητέρα του. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση[708] τὰ πράγματα γίνηκαν κάπως ἔτσι: Ὁ Ἑρμῆς ἔβαλε τὸν

60. Ἡ Ἥρα θηλάζει τὸν Ἡρακλῆ

μικρὸ Ἡρακλέα στὴ στῆθος τῆς κοιμισμένης Ἥρας μέσα στὸν οὐράνιο θάλαμό της, καὶ ὅταν ἐκείνη ἀπὸ τὸν πόνο πέταξε τὸ παιδὶ ἀπὸ πάνω της, τὸ γάλα της ἔσταζε ἀκόμα καὶ σχημάτισε τὸν γαλαξία.

Κάτι τέτοιο συνέβηκε στὸν οὐρανό, μὰ κάτι ἄλλο ὅμως συνέβηκε στὸ παλάτι τοῦ Ἀμφιτρύονος στὴ Θήβα. Σύμφωνα μὲ μιὰ παλιὰ διήγηση,[709] αὐτὸ ἔγινε ἀμέσως ἀφοῦ εἶχαν γεννηθῆ τὰ δίδυμα, σύμφωνα ὅμως μὲ μιὰ νεώτερη διήγηση,[710] ὅταν καὶ τὰ δυὸ ἦταν δέκα μηνῶν. Ἡ εἰκόνα ἑνὸς θεϊκοῦ παιδιοῦ ἀνάμεσα σὲ δυὸ φίδια ἄρεσε στοὺς Θηβαίους, ποὺ τιμοῦσαν τοὺς Καβείρους, ἀκόμη κι ἂν δὲν ἦταν ἡ πρώτη ἡρωικὴ πράξη, ὅπως ἀπὸ παλιὰ θεωρήθηκε σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία. Ἀνοιχτὲς ἦταν οἱ πόρτες τοῦ θαλάμου τῆς Ἀλκμήνης, ὅπου ἦταν ξαπλωμένα τὰ νεογέννητα μέσα στὰ

κίτρινα σπάργανά τους. Σταλμένα ἀπ' τὴ βασίλισσα τῶν θεῶν, γλίστρησαν τότε δυὸ φίδια καὶ ἀπειλοῦσαν μὲ τ' ἀνοιχτά τους στόματα νὰ καταπιοῦν τὰ παιδιά. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ θὰ γινόταν φημισμένο ἀπὸ τὴν Ἥρα, ὁ γιὸς τοῦ Διός, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ δοκιμάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ἀγώνα. Μὲ τὰ δυό του χέρια ἔπιασε καὶ τὰ δυὸ φίδια καὶ τὰ ἔσφιξε τόσο, ὥσπου ἔφυγε ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸ φρικιαστικό τους σῶμα. Τρομοκρατημένες στέκονταν οἱ γυναῖκες, ποὺ ἦταν γύρω ἀπ' τὸ κρεβάτι τῆς Ἀλκμήνης γιὰ νὰ τὴ βοηθοῦν. Ἡ μητέρα πετάχτηκε ἀπὸ τὸ στρῶμα κι ἤθελε ἡ ἴδια νὰ ἀντιμετωπίση τὸ ἔγκλημα τῶν δυὸ τεράτων. Οἱ Καδμεῖοι ἔτρεξαν μὲ τὰ ὅπλα, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλους ὁ Ἀμφιτρύων μὲ γυμνὸ σπαθί, ποὺ στάθηκε συγκρατημένος ἀπὸ ἔκπληξη, φρίκη κι ἀγαλλίαση, ὅταν εἶδε τὴν ἀνήκουστη τόλμη καὶ δύναμη τοῦ παιδιοῦ. Ἔστειλε νὰ φέρουν ἀμέσως ἀπὸ τὸ διπλανὸ παλάτι τὸν θαυμάσιο μάντη τοῦ Διός, τὸν Τειρεσία. Αὐτὸς προφήτεψε στὸ βασιλιὰ καὶ σ' ὅλο τὸ λαὸ τὴ μοίρα τοῦ παιδιοῦ: πόσα ἀδάμαστα θηρία σὲ γῆ καὶ σὲ θάλασσα θὰ σκότωνε, πῶς θὰ πολεμοῦσε μαζὶ μὲ τοὺς θεοὺς ἐνάντια στοὺς γίγαντες καὶ ποιὰ ἀνταμοιβὴ θὰ κέρδιζε στὸ τέλος.

Δὲ θά 'ταν τίποτα εὐκολώτερο ἀπὸ τὸ νὰ συνεχίσουμε ἐδῶ μὲ τοὺς δασκάλους τοῦ Ἡρακλέους, ὅπως ἔκαναν οἱ μεταγενέστεροι ἀφηγητές:[711] Ἀπὸ τὸν Ἀμφιτρύονα ἔμαθε νὰ ὁδηγῇ τὴν ἅμαξα, ἀπὸ τὸν Εὔρυτο νὰ τοξεύῃ, ἀπὸ τὸν Κάστορα νὰ πολεμᾷ μὲ ὅπλα, ἀπὸ τὸν Αὐτόλυκο νὰ παλεύῃ κλπ. Σὰ νὰ ἦταν ὁ Ἡρακλῆς μόνον ἕνα ἀρχοντόπουλο, ἀπὸ θεϊκὴ ὅμως γενιὰ κι ὄχι θεῖο πλάσμα, ἢ ἕνας ποὺ δὲν ἔμοιαζε μόνο μὲ τοὺς ἄλλους ἥρωες ποὺ ποτὲ δὲν ὑψώθηκαν στὸν Ὄλυμπο, ἀλλὰ σὰν τὸν Οἰδίποδα θάφτηκαν σὲ μητρικὸ τάφο! Οἱ ἐκρήξεις τῆς ὑπεράνθρωπης ἄγριας φύσης του δὲν μποροῦσαν στὸ μεταξὺ νὰ κρυφτοῦν, ἀκόμα καὶ στὶς ἱστορίες γιὰ τὴ ζωή του σὰ γιοῦ τοῦ Ἀμφιτρύονος κι ἔπειτα σὰ γαμπροῦ τοῦ Κρέοντος.

Τὸ ἀλφάβητο θὰ τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Λίνο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔλεγαν ὅτι πρῶτος τὸ ἔφερε στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸν τὸν Λίνο γνώριζαν ὅλοι, ὅτι αὐτὸς — ἕνας γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος[712] ἢ τῆς Μούσας Οὐρανίας[713] — πέθανε νωρὶς ἀπὸ βίαιο θάνατο, κι ὅτι ὅλοι οἱ τραγουδιστὲς κι οἱ λυράρηδες σὲ κάθε συμπόσιο καὶ κάθε χορὸ τὸν μοιρολογοῦσαν.[714] Μιὰ διήγηση γιὰ τὸ βίαιο θάνατό του ἔλεγε ὅτι τὸν σκότωσε ὁ Κάδμος, γιατὶ ἤθελε νά 'ναι ὁ πρῶτος ποὺ θά 'φερνε στοὺς Ἕλληνες τὴ γραφή.[715] Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη κατοπινότερη διήγηση, ὁ Λίνος εἶχε ἀναλάβει νὰ διδάξῃ στὸν Ἡρακλέα τὴν τέχνη τῆς γραφῆς καὶ τῆς λύρας καὶ τιμωροῦσε κιόλας[716] τὸν δύσμαθο

61. Ὁ Ἡρακλῆς συνοδεύεται στὸ σχολεῖο ἀπὸ γέροντα ραψωδό

μικρὸ ἥρωα. Ἕνας ἀγγειογράφος μᾶς περιγράφει τὴ σκηνή, πῶς ὁ μικρὸς ἥρωας ἔσπασε στὸ κεφάλι τοῦ δάσκαλου τὴν καρέκλα πάνω στὴν ὁποία καθόταν. Γι' αὐτὸ τὸν ἔστειλε ὁ Ἀμφιτρύων, ἔτσι ἔλεγαν στὴ συνέχεια,[717] στὰ κοπάδια. Ἐκεῖ, κοντὰ στοὺς βοσκούς, μεγάλωσε κι ἦταν τέσσερεις πῆχες ψηλός, ὅταν ἔγινε δεκαοχτὼ χρονῶν. Ἡ λάμψη τῶν ματιῶν του ἔδειχνε τὴ θεϊκὴ καταγωγή του. Τέλειος ἦταν στὴν τοξοβολία καὶ στὸ πέταγμα τῆς λόγχης. Ἕνα μεγάλο κομμάτι κρέας κι ἕνα καλάθι μαῦρο ψωμὶ ἦταν ἡ καθημερινὴ τροφή του.[718] Ζοῦσε στὸ ὕπαιθρο καὶ κοιμόταν μπροστὰ ἀπὸ τὶς πόρτες.[719] Αὐτὸ πιὰ ἔχει ὅμως σχέση μὲ τὶς περιπλανήσεις τοῦ ἥρωα, ὄχι κοντὰ στοὺς βοσκοὺς τοῦ Κιθαιρῶνος, ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν τὸ φυσικότερο.

Στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἰσμηνίου στὴ Θήβα ἔδειχναν ἕναν τρίποδα, ποὺ θὰ πρέπῃ νὰ τὸν εἶχε ἀφιερώσει ὁ Ἀμφιτρύων,[720] σ' ἀνάμνηση ὅτι ὁ γιός του Ἀλκαῖος[721] εἶχε ἀναλάβει τὸ ἀξίωμα τοῦ δαφνοστεφανωμένου νεαροῦ ἱερέα, ἕνα ἀξίωμα ποὺ στοὺς Θηβαίους διαρκοῦσε ἕνα χρόνο. Τὸν ἀγώνα τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν ἀδελφό του γι' αὐτὸν τὸν τρίποδα στοὺς Δελφοὺς τὸν διατήρησαν ἄλλωστε μνημεῖα, ποὺ εἶναι πολὺ παλιότερα ἀπ' αὐτὴ τὴ διήγηση. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ἀγώνας ἔγινε στὴ ζωὴ τοῦ ἥρωα πολὺ ἀργότερα καὶ θὰ πρέπῃ τότε νὰ τὸν διηγηθοῦμε. Θὰ εἶναι σωστότερο νὰ περάσουμε στὶς ἱστορίες τῆς νεότητάς του στὴ Θήβα, ἢ στὰ βουνὰ γύρω ἀπὸ τὴ Θήβα. Ἐκεῖ θὰ ἔκανε τὴ δεύτερη ἡρωικὴ πράξη του καὶ γιὰ πρώτη φορὰ θά 'δειχνε τὴ δακτυλικὴ φύση του.

3
ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΝΕΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ὁ Κιθαιρών, ποὺ στὶς πλαγιές του οἱ βοσκοὶ ἀπ' τὴ Θήβα ἔβοσκαν τὰ κοπάδια τους, ἦταν ἡ σκηνὴ πολλῶν ἱστοριῶν θεῶν καὶ ἡρώων. Ἐκεῖ ἔσμιξαν ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα σὲ ἱερὸ γάμο, ἐκεῖ ξετρελάθηκαν οἱ ἀδελφὲς τῆς Σεμέλης γιὰ τὸ Διόνυσο, ἐκεῖ παραπετάχτηκαν ὁ Ἀμφίων, ὁ Ζῆθος καὶ ὁ μικρὸς Οἰδίπους, ἐκεῖ περιπλανήθηκαν ἡ Ἀντιόπη καὶ ὁ βασανισμένος γερο-Οἰδίπους. Ἀνάμεσα στὸν Κιθαιρῶνα καὶ στὸ ἄλλο βοιωτικὸ θεϊκὸ βουνό, τὸν Ἑλικῶνα, ἁπλωνόταν ἡ πόλη Θεσπιαί, ὅπου ἀργότερα ὁ Ἡρακλῆς σὰν Ἰδαῖος Δάκτυλος — ἔτσι μᾶς τὸ διαβεβαίωσαν[722] — ἀπόκτησε ἕνα ἱερὸ πολὺ παλιοῦ ρυθμοῦ. Ἐδῶ ἐξουσίαζε τότε, ὅταν ὁ νεαρὸς ἥρωας ἔμενε κοντὰ στοὺς βοσκούς, ὁ βασιλιὰς Θέσπιος. Ἡ παράδοση εἶναι ἀμφίβολη, ἂν τὸ λιοντάρι, ποὺ ἅρπαζε τὰ δικά του κοπάδια καὶ τὰ κοπάδια τοῦ Ἀμφιτρύονος, εἶχε κατέβει ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα[723] ἢ τὸν Ἑλικῶνα.[724] Στὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ δὲν λημέριαζαν πιὰ ἐκεῖ λιοντάρια. Ὁ Ἡρακλῆς ἐπρόκειτο νὰ σώσῃ τὸν τόπο ἀπ' αὐτὴ τὴ μάστιγα. Περιπλανιόταν τότε ἀνάμεσα στὰ βουνὰ χωρὶς ὅπλα. Γιὰ τὸ περίφημο ὅμως ρόπαλο, ποὺ χωρὶς αὐτὸ οἱ μεταγενέστεροι δὲν μποροῦν νὰ τὸν φανταστοῦν, εἶναι γνωστὸ ἀπ' τὴν παράδοση,[725] ὅτι τὸ ξερίζωσε ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα: μιὰ ἄγρια ἐλιὰ μὲ τὶς ρίζες της. Παρόμοια ραβδιὰ σὲ σχῆμα ρόπαλου κρατοῦσαν συχνὰ οἱ βοσκοὶ στὶς περιπλανήσεις τους. Τὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ σὰν ἁπλούστατα κυνηγετικὰ ὅπλα, ὄχι λιγότερο ἀπ' ὅτι τὸ γνωστὸ καμπυλωτὸ ραβδί, ποὺ τὸ πετοῦσαν στοὺς λαγούς. Ὁ Ἡρακλῆς ἀφιέρωσε ἀργότερα αὐτὸ τὸ πρῶτο ρόπαλο — ἢ ἕνα δεύτερο, ἢ τρίτο, γιατὶ ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὲς παραδόσεις[726] — στὸν Πολύγιο Ἑρμῆ ἤ, πιὸ σωστά, στὸν Πολύγυιο, «σ' αὐτὸν μὲ τὰ πολλὰ μέλη»: σημάδι ὅτι ἕνα τέτοιο ἰσχυρὸ κομμάτι ταίριαζε σ' ἕνα δακτυλικὸ πλάσμα, ὅπως ἦταν ὁ Ἑρμῆς μ' αὐτὴ τὴν ἐπωνυμία.

Ὁ Ἡρακλῆς βγῆκε νὰ κυνηγήσῃ τὸ λιοντάρι κι ἔφτασε στὸ βασιλιὰ Θέσπιο. Ὁ Θέσπιος τὸν φιλοξένησε ἐγκάρδια καὶ θέλησε, ὅπως κάποτε ὁ Αὐτόλυκος ἀπ' τὸν Σίσυφο, ν' ἀποκτήσῃ ἀπὸ τὸν ἥρωα ἕνα ἐγγόνι.[727] Εἶχε πενήντα κόρες καὶ τὶς ἔβαλε καὶ τὶς πενήντα στὴ σειρὰ νὰ κοιμηθοῦν πλάι στὸν φιλοξενούμενο. Μόνο μιὰ ἀντιστάθηκε στὸν ἥρωα. Ἀλλὰ καὶ τότε συνδέθηκε στενώτερα μαζί του. Οἱ ὑπόλοιπες γέννησαν γιούς, ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη[728] δίδυμα κιόλας. Αὐτοὶ οἱ γιοὶ τοῦ Ἡρακλέους ἀποίκισαν ἀργότερα τὸ νησὶ Σαρδηνία.[729] Ἐκείνη ὅμως ποὺ τοῦ ἀντιστάθηκε ἔμεινε σ' ὅλη της τὴ ζωὴ ἱερειά του.[730] Ἦταν ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς παρθένες ἱέρειες στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλέους στὶς Θεσπιές. Παρθένες ἱέρειες εἶναι πάντα οἱ σύζυγοι τοῦ θεοῦ, ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε καὶ τὸ λιοντάρι. Μὲ τὸ δέρμα του ὁ ἥρωας σκέπασε τὸ κεφάλι καὶ τοὺς ὤμους.[731] Εἶναι γνωστὴ αὐτὴ ἡ χαρακτηριστικὴ ἐνδυμασία, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι πιθανὸ νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλη παράδοση.[732] Σύμφωνα μ' αὐτή, τὸ δέρμα τοῦτο τό 'βγαλε ἀπὸ τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας: μιὰ ἄλλη ἱστορία, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω.

Μετὰ ἀπὸ τὶς περιπέτειές του ἀνάμεσα στὸν Κιθαιρῶνα καὶ τὸν Ἑλικῶνα ὁ Ἡρακλῆς γύρισε στὴ Θήβα. Ἦταν τότε μόνο δεκαοκτὼ χρονῶν — ἔτσι νόμιζαν οἱ κατοπινότεροι ἀφηγητές,[733] ποὺ δὲν μποροῦσαν πιὰ νὰ φανταστοῦν ἕναν ἥρωα τῶν περασμένων καιρῶν χωρὶς νά 'χῃ ἡλικία — κρατοῦσε τὸ ρόπαλο καὶ φοροῦσε τὴ λεοντή. Στὸ δρόμο συνάντησε ἀποσταλμένους,[734] ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὸν βοιωτικὸ Ὀρχομενό, μιὰ πόλη τῶν Μινύων, ὅπου ἐξουσίαζε ὁ βασιλιὰς Ἐργῖνος. Πρὶν ἀπὸ χρόνια οἱ Θηβαῖοι εἶχαν σκοτώσει τὸν πατέρα του, ὀργισμένοι[735] γιὰ κάτι ἀσήμαντο στὴ γιορτὴ τοῦ Ποσειδῶνος στὸν Ὀγχηστό. Τὴν ἐκδίκηση τὴν πῆρε ὁ Ἐργῖνος, ποὺ νίκησε τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς ἐπέβαλε σκληρὸ τίμημα: ἔπρεπε νὰ στέλνουν στοὺς Μινύες γιὰ εἴκοσι χρόνια ἑκατὸ ἀγελάδες κάθε χρόνο. Αὐτὰ τὰ εἴκοσι χρόνια δὲν εἶχαν περάσει ἀκόμα. Ἡ Θήβα εἶχε πέρα γιὰ πέρα ἀφοπλιστῆ[736] καὶ ἄρχοντας ἦταν ὁ ἀδύναμος Κρέων. Οἱ πρέσβεις ἔρχονταν, ὅταν τοὺς συνάντησε ὁ Ἡρακλῆς, γιὰ νὰ πάρουν τὸ φόρο, κι οἱ τρόποι τους δὲν ἦταν βέβαια εὐγενικοί.

Τί μεσολάβησε στὴ συνάντηση ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸν νεαρὸ ἥρωα, δὲν μᾶς εἶναι γνωστό, παρὰ μονάχα τί ἐπακολούθησε: Ὁ Ἡρακλῆς τοὺς ἔκοψε τὶς μύτες καὶ τ' αὐτιά, τοὺς τὰ κρέμασε

γύρω στὸ λαιμὸ κι ἔστειλε αὐτὸ τὸ φόρο στὸν Ἐργῖνο. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἦρθαν πάλι οἱ Μινύες ἀπ' τὸν Ὀρχομενό, γυρεύοντας ἐκδίκηση. Ὁ Ἡρακλῆς ἀντιμετώπισε μόνος του τὸ στρατό, ἔτσι τὸν παρουσίαζε μιὰ ἀπὸ τὶς παλιότερες διηγήσεις.[737] Ἀρματωμένος ἀπὸ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ,[738] χτύπησε τοὺς Μινύες καὶ ἐλευθέρωσε τὴ Θήβα. Γι' αὐτὸ ὁ Κρέων τοῦ ἔδωσε γιὰ σύζυγο τὴν κόρη του Μεγάρα.[739] Ὁ Ἡρακλῆς τὴν ὁδήγησε στὴν πατρίδα του μὲ ἤχους αὐλῶν,[740] στὸ παλάτι τοῦ Ἀμφιτρύονος: κανεὶς δὲν ὑποψιαζόταν τὸ φοβερὸ τέλος. Ὁ Κρέων τοῦ παράδωσε τὴν κυριαρχία στὴ Θήβα.[741]

Ὁ Ἀμφιτρύων, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση,[742] ἔπεσε στὴ μάχη ἐνάντια στοὺς ἐπιστρέφοντες Μινύες, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη,[743] ἔζησε στὸ παλάτι του μὲ τὴν Μεγάρα καὶ τὸν ἔγγονο, τὸ γιὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὅταν ὁ ἥρωας τοὺς παράτησε. Οἱ Θηβαῖοι τὸν τίμησαν ἀργότερα στὸν ἡρωικὸ τάφο του μαζὶ μὲ τὸν Ἰόλαο,[744] τὸ γιὸ τοῦ Ἰφικλέους, τὸν ἔγγονό του κι ἀγαπημένο τοῦ Ἡρακλέους: αὐτὸν πού, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη παράδοση, ὁδήγησε τοὺς πενήντα γιοὺς τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τὶς Θεσπιὲς στὴ Σαρδηνία. Ἐπίσης δείχνουν τὰ ἐρείπια τοῦ παλατιοῦ του στὴ Θήβα, ποὺ οἱ ἥρωες - ἀρχιμάστορες Ἀγαμήδης καὶ Τροφώνιος, οἱ γιοὶ τοῦ Ἐργίνου, εἶχαν κτίσει γι' αὐτόν.[745] Ἔλεγαν μάλιστα ὅτι ἀναγνώριζαν ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τὸ νυφικὸ θάλαμο τῆς Ἀλκμήνης. Οἱ Βοιωτοὶ πίστευαν ὅτι εἶχαν τὸν τάφο τῆς Ἀλκμήνης κοντὰ στὴν Ἁλίαρτο, μέχρι ποὺ οἱ Σπαρτιάτες μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Καδμείας τὸν ἄνοιξαν καὶ τὰ φτωχικὰ κτερίσματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἦταν μιὰ χάλκινη πινακίδα μὲ μυκηναϊκὴ γραφή,[746] τὰ ἔφεραν στὴν πατρίδα τους. Ὑπῆρχαν ἀσφαλῶς παλιοὶ τάφοι ἡρώων ἀπὸ τὴν μυκηναϊκὴ ἐποχή, ποὺ οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ γείτονές τους ἀπόδιναν σὲ συγγενεῖς τοῦ Ἡρακλέους.

Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως ἔπρεπε νὰ φέρουν τὸν ἥρωα, ἀφοῦ τὸν δέσανε μὲ τόσα νήματα μὲ τὴ Θήβα, στὴν Τίρυνθα, στὸ μυκηναϊκὸ βασίλειο, ὅπου ἦταν ὑπήκοος στὸ βασιλιὰ Εὐρυσθέα. Ἐκεῖ κυριαρχοῦσε ἡ θεά, ποὺ σ' ὅλη τὴ χώρα ὀνομαζόταν «ἡ Ἥρα τοῦ Ἄργους». Τὸ ἱερό της, πάνω σ' ἕνα ὀχυρὸ πλάτωμα ἀνάμεσα στὴν Τίρυνθα καὶ στὶς Μυκῆνες, δὲν ἀνῆκε σὲ μιὰ πόλη, εἶχε ὅμως ἀκόμα τὸ ναό της στὴν Τίρυνθα. Αὐτή, κι ὄχι ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ, ἦταν ἡ κυρὰ τοῦ κάστρου. Μαζὶ μὲ τὸ κάστρο ἦταν κι ὁ ὑπηρέτης τῆς θεᾶς, ὁ Τιρύνθιος Ἡρακλῆς, στὴν ἐξουσία τοῦ Εὐρυσθέως. Μάθαμε κιόλας τί διηγοῦνταν γιὰ τὶς ἔχθρες τους στὴν ἐποχὴ αὐτῆς τῆς ὑποταγῆς. Ἦταν μιὰ παλιὰ ἱστορία, ὄχι ὅμως τόσο παλιὰ ὅσο ὁ σύνδεσμος τῆς Ἥρας μὲ τὸν Ἡρακλέα, ποὺ ἴσως νά 'ναι

παλιότερος ἀπ' αὐτὸν τῆς βασίλισσας τῶν θεῶν μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν θεῶν. Σὲ χρόνους ποὺ ὁ Ζεὺς δὲν εἶχε ἀκόμα κερδίσει τὴ μεγάλη θεὰ τοῦ Ἄργους, ἡ θεὰ μποροῦσε νὰ ἔχη χωρὶς ἔχθρα στὴ διάθεση τοῦ βασιλιᾶ τῆς χώρας της τὸν θεϊκό της ἱερέα, στὸν ὁποῖο ἔμελλε νὰ χαρίση τὴ φήμη. Ἕναν θεϊκὸ θεράποντα εἶχε βρῆ κιόλας ὁ βασιλιὰς Ἄδμητος στὴ Θεσσαλία στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀπόλλωνος,[747] κι αὐτός, ὁ Εὐρυσθεύς, ἦταν ἕνας γήινος κυρίαρχος, μὲ ἕνα ὄνομα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ σημαίνη τὸν κάτω κόσμο.

Λένε ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς εἶχε γυρέψει τὸν Ἡρακλέα στὴ Θήβα.[748] Ἢ ὁ Ἡρακλῆς ὁ ἴδιος εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ κατοικήση στὰ κυκλώπεια τείχη τῆς Τίρυνθος[749] καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ πληρώση μὲ τοὺς ἄθλους του. Οἱ θηβαϊκὲς ἱστορίες δὲν ἔχουν βέβαια ἀκόμα τελειώσει, πρέπει ὅμως καλύτερα ν' ἀρχίσουμε μὲ τὰς τιρυνθιακὲς ἢ μὲ τὶς μυκηναϊκές, γιατὶ ὁ Εὐρυσθεὺς εἶχε τὴν ἕδρα του στὶς Μυκῆνες κι ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψη ὁ Ἡρακλῆς σύμφωνα μὲ τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς κάποιας ἐντολῆς, γιὰ νὰ ἐπωμισθῆ νέα διαταγή.

II. ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΙ

1
ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

Στὴ βόρεια ἄκρη τῆς ἀργολικῆς πεδιάδας, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Τίρυνθα καὶ τὶς Μυκῆνες, ὑψώνονται βουνά, ποὺ περνᾶ ἀπὸ πάνω τους ὁ δρόμος γιὰ τὴν Κόρινθο. Τὸ ψηλότερο, μὲ τὴν παράξενη μορφὴ σὰν ἕνα μισὸ ἀναποδογυρισμένο πιάτο, εἶναι ὁ Ἀπέσας, ποὺ στὴν κορυφή του εἶχε θυσιάσει γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Περσεὺς στὸ Δία:[750] τὰ νερὰ ἑνὸς κατακλυσμοῦ ποὺ πάνω τους κολυμποῦσε, φτάναν κατὰ μιὰ παλιὰ διήγηση μέχρι κεῖ ψηλά. Κάτω ἀπὸ τὸν Ἀπέσαντα ἁπλώνεται ἡ μεγάλη πεδιάδα τῆς Νεμέας μὲ μερικὲς σπηλιὲς στὰ περίχωρα. Ἕνα βουνὸ ἐκεῖ τὸ λένε μάλιστα Τρητόν,[751] τὸ «τρυπημένο». Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ λημέριαζε ἕνα λιοντάρι καὶ προκαλοῦσε ἀνασφάλεια σ' ὅλο τὸ ὀροπέδιο. Κάποιος θεὸς τὸ εἶχε στείλει, γιὰ νὰ τιμωρήση τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, τοὺς ἀπογόνους τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου Φορωνέως. Ἔτσι βρίσκεται σὲ μιὰ ἁπλὴ ἱστορία,[752] κι αὐτὸ φαινόταν κιόλας κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀναγκαῖο. Δὲν ἀρκοῦσε ἕνα μόνο λιοντάρι, χωρὶς νὰ τὸ ἔχουν στείλει οἱ θεοί, σὰν ἄθλο γιὰ τοὺς ἥρωες;

Τὶς λεπτομέρειες τῶν 12 ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους τὶς διηγήθηκαν ἀπὸ τότε τόσο πολλοὶ ἀνώνυμοι καὶ φημισμένοι ποιητὲς καὶ

62. Ὁ νεαρὸς Ἡρακλῆς καταβάλλει τὸν Νηρέα

τὶς στόλισαν ἔτσι, ποὺ δὲν πρέπει νὰ παραξενευόμαστε, ἂν ἀκοῦμε μιὰ παράξενη ἱστορία γιὰ τὴν προέλευση αὐτοῦ τοῦ ἄγριου θηρίου. Μιὰ διήγηση[753] λέει: Μητέρα τοῦ λιονταριοῦ ἦταν ἡ φιδοθεὰ Ἔχιδνα,[754] ἀπὸ τὸν ἴδιο της τὸ γιό, τὸ σκύλο Ὄρθο. Τὸ λιοντάρι λοιπὸν τῆς Νεμέας ἦταν ἀδελφὸς τῆς Σφιγγός. Ἡ Ἥρα τὸ ἔφερε ἐδῶ, στὴ χώρα της, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ χώρα τῶν Ἀρίμων. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη,[755] τὸ θηρίο βρισκόταν ἀρχικὰ στὸ παλάτι τῆς θεᾶς τοῦ φεγγαριοῦ, τῆς Σελήνης. Τὸ τίναξε ἀπὸ πάνω της κι ἔτσι ἔπεσε ἀπὸ κάτω στὸ βουνὸ Ἀπέσαντα. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβη κανεὶς περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀγώνα μὲ τὸ παράξενο ζῶο, γιατὶ δὲν τὸ χτυποῦσε κανένα ὅπλο.

63. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὸ Γῆρας, μιὰ ἠπία μορφὴ τοῦ θανάτου, ποὺ σύμφωνα μὲ πολλὲς διηγήσεις τὸν καταπολεμᾶ ὁ Ἡρακλῆς

Τέτοιες λεπτομέρειες μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν διακοσμητικὲς καὶ μετὰ αὐξήθηκαν ἀκόμα. Τὸ λιοντάρι λοιπόν, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἦρθε ὁ Ἡρακλῆς, εἶχε κάτι τὸ ἰδιαίτερο. Ἐνσάρκωνε τὸ θάνατο καὶ τὸν Ἅδη. Τὰ λιοντάρια, ποὺ οἱ παλιοὶ καλλιτέχνες ἔστηναν πάνω στοὺς τάφους, ὑπενθύμιζαν αὐτὸ τὸ πράγμα κι ὅταν δὲν παρουσιάζανε τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας. Ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς πιθανὸ νὰ ἔστησε ἕνα λιοντάρι μπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, μετὰ ἀπὸ τὴ νίκη του ἐνάντια στοὺς κατοίκους τοῦ Ὀρχομενοῦ.[756] Τὸ ὄνομα Εὔκλεια Ἄρτεμις σημαίνει τὴ θεά, τὸ λιοντάρι τῶν γυναικῶν,[757] σὰν θεὰ τοῦ κάτω κόσμου. Σὰν κυνηγὸς ὁ Ἡρακλῆς δὲν ριχνόταν σὲ κοινὰ θηρία τῆς γῆς, ὅπως ὁ Ὠρίων,[758] κι οὔτε παρουσιαζόταν στὸ ρόλο τοῦ κυρίου τοῦ κάτω κόσμου σὰν θεὸς - κυνηγός, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶχε παλέψει ἐνάντια στὸ θάνατο. Εἶχε νικήσει κι αἰχμαλωτίσει παράξενα ζῶα, ποὺ ἀνῆκαν σὲ θεούς, μερικὰ μάλιστα σὲ θεοὺς τοῦ κάτω κόσμου. Ὅταν μετὰ τὴ νίκη του ἐνάντια στὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας ἔριξε τὸ δέρμα του μαζὶ μὲ τὸ κεφάλι πάνω στοὺς ὤμους του, μεταμόρφωσε τὸ γεγονὸς — ὅ,τι ἀπει-

λοῦσε προηγούμενα τοὺς θνητοὺς μὲ τὸ θάνατο — σὲ ὑπόσχεση τῆς σωτηρίας τους.

Διηγοῦνταν,[759] ὅτι ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ξεκίνησε ἐνάντια στὸ λιοντάρι, σταμάτησε στὴ μικρὴ πόλη Κλεωναί, στὶς παρυφὲς τοῦ δάσους τῆς Νεμέας. Σύμφωνα μὲ μεταγενέστερη διήγηση, τὸν φιλοξένησε ὁ Μόλορχος, ἕνας φτωχὸς γεωργὸς καὶ μεροκαματιάρης.[760] Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη διήγηση, ἴσως νὰ φιλοξενήθηκε ἀπὸ ἕναν πρωταρχικὸ ἄνθρωπο καὶ ἱδρυτὴ τῆς πόλης Μολορχίας.[761] Τὸ λιοντάρι εἶχε σκοτώσει τὸ γιό του καὶ τώρα ἤθελε νὰ θυσιάση τὸν μοναδικὸ κάπρο του, γιὰ νὰ τιμήση τὸν ξένο. Ὁ Ἡρακλῆς τὸν σταμάτησε, γιὰ νὰ περιμένη ἀκόμα τριάντα μέρες. Ἂν δὲν γύριζε πίσω νικητὴς ἀπὸ τὸν ἀγώνα του μὲ τὸ λιοντάρι μέχρι τὴν τριακοστὴ μέρα, τότε νὰ τοῦ θυσίαζε τὸν κάπρο σὰν σὲ ἥρωα, διαφορετικὰ στὸν «Δία - Σωτῆρα». Ἀπὸ τὸν Μόλορχο πληροφορήθηκε ὁ ἥρωας τὸν τρόπο ποὺ θά 'πρεπε ν' ἀγωνιστῆ μὲ τὸ θηρίο. Θά 'πρεπε νὰ γίνη πάλη, ἀκόμα κι ἂν ὁ Ἡρακλῆς, ὅπως ἀπεικονίζουν παλιὲς παραστάσεις, χρησιμοποιοῦσε γι' αὐτὸ ξίφος καὶ λόγχη ἤ, ὅπως διηγήθηκαν ἀργότερα,[762] ζάλιζε πρῶτα τὸ ζῶο μ' ἕνα χτύπημα τοῦ ρόπαλου. Ἔπρεπε νὰ χωθῆ στὴ σπηλιά του, ποὺ ἴσως εἶχε δυὸ περάσματα. Τὸ ἕνα τὸ ἔκλεισε ὁ Ἡρακλῆς[763] καὶ χρειάστηκε γιὰ ὅλα τριάντα ἡμέρες. Ὄχι γιὰ νὰ φτάση ἀπὸ τὶς Κλεωνὲς στὴ Νεμέα, ποὺ εἶναι γειτονικές, ἀλλὰ γιὰ νὰ φτάση στὸ βάθος, ὅπου κατοικοῦσε τὸ τέρας. Ἦ διάρκεσε τόσο πολὺ ὁ ὕπνος, ποὺ τὸν ἔπιασε ἀφοῦ ἔπνιξε τὸ λιοντάρι; Διηγοῦνταν γι' αὐτὸν τὸν ὕπνο[764] καὶ δὲν θά 'πρεπε νὰ λησμονήσουμε αὐτὸν τὸν ἀδελφὸ τοῦ θανάτου. Οἱ μετόπες τῶν ἡρακλείων ἄθλων τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στὴν Ὀλυμπία δείχνουν τὸν ἥρωα ἀκόμα σχεδὸν μισοκοιμισμένο, σ' ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ ἐπικίνδυνου ὕπνου. Ἀλλ' ὅταν τὴν τριακοστὴ μέρα ξύπνησε, στεφανώθηκε μὲ σέλινο, σὰν νά 'ταν κάποιος ποὺ βγαίνει ἀπ' τὸν τάφο: γιατὶ κοσμοῦσαν τοὺς τάφους μὲ σέλινο.[765] Τὸ ἴδιο στεφάνι φοροῦσαν ἀργότερα οἱ νικητὲς στὰ Νέμεα καὶ μετὰ ἀπ' αὐτοὺς καὶ στὰ Ἴσθμια.[765a]

Ὁ Μόλορχος ἤθελε πιά, ἔτσι μᾶς διηγοῦνταν στὴ συνέχεια, γιὰ χάρη τοῦ ἥρωα νὰ θυσιάση τὸ κριάρι σὰ νεκρικὴ προσφορά, μὰ ὁ ἥρωας παρουσιάστηκε ζωντανός. Στὴν πλάτη του σήκωνε τὸ λιοντάρι. Τὸ κριάρι τὸ θυσίασαν, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν διήγηση, στὸ «Δία - Σωτῆρα». Θὰ ἦταν ὅμως τὸ ζῶο ποὺ ἀργότερα θυσίασαν στὸν Ἡρακλέα. Ἔμεινε μιὰ νύχτα ἀκόμα στὸ σπίτι τοῦ Μολόρχου. Τὴν αὐγὴ πῆρε τὴ νότια κατεύθυνση καὶ περιπλανήθηκε στὸ μονοπάτι γιὰ τὸ Ἄργος. Ἀπὸ κεῖ ἔστειλε σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν φιλοξένησε ἕνα μουλάρι, ποὺ τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ, καὶ τὸν τίμησε, σὰ νὰ εἶχε συμπεθεριάσει μαζί του.[766] Μὲ τὸ λιοντάρι ἦλθε στὶς Μυκῆνες, τὴν κατοικία τοῦ Εὐρυσθέως.[767] Ὁ βασιλιὰς ταράχτηκε τόσο ἀπὸ τὴν ὑπερφυσικὴ πράξη τοῦ ἥρωα, ποὺ τοῦ ἀπαγόρευσε νὰ ξαναμπῆ στὸ μέλλον μὲ τὴ λεία του μέσα στὴν ἀκρόπολή του. Τοῦ ἦταν ἀρκετὸ νὰ τοῦ τό 'δειχνε ἀπὸ τὶς πύλες. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὁ Εὐρυσθεὺς τοποθέτησε ἕνα χάλκινο πιθάρι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ χωνόταν ἐκεῖ μέσα κάθε φορὰ ποὺ πλησίαζε ὁ Ἡρακλῆς. Μαζί του ἐπικοινωνοῦσε μόνο μὲ τὸν κήρυκά του Κοπρέο, τὸν «κοπράνθρωπο».

Τὸ ἄτρωτο δέρμα τοῦ λιονταριοῦ τὸ φοροῦσε ὁ ἥρωας, ἀφοῦ τὸ ἔσχισε μὲ τὰ νύχια τοῦ θηρίου.[768] Ὁ Ζεὺς ὅμως, γιὰ νὰ τιμήση τὸ γιό του, ἀνύψωσε τὸ θηρίο σὲ σύμβολο στὸν οὐρανό: ἔγινε τὸ λιοντάρι στὸ ζωδιακὸ κύκλο.[769]

2

Η ΛΕΡΝΑΙΑ ΥΔΡΑ

Στὰ περίχωρα τοῦ Ἄργους, στὰ δυτικά, ἀλλὰ ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὶς Μυκῆνες καὶ τὴν Τίρυνθα, στὰ στενὰ μονοπάτια ἀνάμεσα στὸ βουνὸ Ποντῖνος[770] καὶ στὴ θάλασσα, ὑπάρχουν πραγματικὰ βάραθρα γεμάτα μὲ γλυκὸ νερὸ ἀπὸ τὶς πολλὲς πηγές, ποὺ ἀναβλύζουν στοὺς πρόποδες τῆς ὀροσειρᾶς ἀπὸ ἀσβεστόλιθο. Ἡ ἱστορία τῶν Δαναΐδων σχετίζεται μ' αὐτὲς τὶς πηγές, μὲ τὰ βάραθρα ὅμως ἡ μοίρα τοῦ Διονύσου, πού, δολοφονημένος ἀπὸ τὸν Περσέα, μέσα ἀπ' αὐτὰ κατέβηκε στὸν κάτω κόσμο, γιὰ νὰ γίνη ἐκεῖ κυρίαρχος καὶ νὰ ξαναγυρίση μέσα ἀπ' αὐτά, ὅταν καὶ πάλι τὸν κάλεσαν. Ὁ κάτω κόσμος συνόρευε στὰ σκοτεινὰ νερὰ τῆς Λέρνης ἄμεσα μὲ τὴ χώρα τοῦ Ἄργους. Ὁ φύλακας τῶν συνόρων, τῆς εἰσόδου στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, ἦταν τὸ φίδι ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ νικήση μετὰ ἀπὸ τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας.

Καὶ σ' αὐτὸ ἐπίσης ἔδιναν γιὰ μητέρα[771] τὴ φιδοθεὰ Ἔχιδνα, ὅμως κανένα ἰδιαίτερο ὄνομα. Γι' αὐτὸ εἶναι εὐνόητο, πὼς ἡ λέξη ὕ δ ρ α, «τὸ νερόφιδο», αὐτὸ σήμαινε. Μὲ τὸν μεγαλύτερο ἀδελφό της Κέρβερο, τὸν ἄλλο φύλακα τοῦ κάτω κόσμου, ἦταν αὐτὴ ἡ φονικὴ σκύλα τῆς Λέρνας[772] — τὴν ὀνόμαζαν κι ἔτσι — τὸ πολυκέφαλο τέρας. Ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός της ἦταν ἐκεῖνος μόνο στὴ Γενεαλογία.[773] Τὸ ἔργο του σὰν φύλακα τῶν νεκρῶν ἔμεινε περισσότερο στὴ μνήμη μας ἀπ' ὅ,τι τὰ ἔργα τῆς Ὕδρας. Αὐτὴ ἡ ἰδιότης τοῦ νερόφιδου τῆς Λέρνας ξεχάστηκε γρήγορα. Λεγόταν βέβαια, ὅτι ἡ ἀναπνοή της σκότωνε ἀνθρώπους.[774] Πίστευαν ὅτι μποροῦσαν νὰ προσδιορίσουν ἀκριβῶς τὴ θέση της:[775] στὶς ρίζες

τοῦ πλάτανου κοντὰ στὴν τριπλὴ πηγὴ Ἀμυμώνη. Γιγάντιοι πλάτανοι μὲ τεράστιες ρίζες καὶ πελώριες κουφάλες φύτρωναν σ' ὁρισμένες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας. Μεγαλωμένο μέσα στὰ ἕλη, ἔτσι διηγόνταν,[776] τὸ τεράστιο νερόφιδο ἐρήμωνε τὰ κοπάδια καὶ τὴ χώρα.

Ὅπως ὁ κέρβερος ἄλλοτε ὀνομάζεται τρικέφαλος κι ἄλλοτε πεντακέφαλος,[777] ἔτσι δὲν εἶναι εὔκολο νὰ δώση κανεὶς τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸ γιὰ τὰ κεφάλια τῆς Ὕδρας. Τὰ πέντε ἕως δώδεκα ποὺ ἀπεικονίστηκαν γίνονται τὰ ἐννιά,[778] πενήντα[779] ἢ ἑκατὸ[780] κεφάλια, γιὰ τὰ ὁποῖα μιλοῦν οἱ ποιητές. Ἰσχυρίζονταν ἐπίσης, ὅτι μόνο ἕνα κεφάλι στὴ μέση τῶν ἄλλων ὀχτὼ κεφαλιῶν ἦταν ἀθάνατο,[781] καὶ κατοπινότεροι καλλιτέχνες παρουσίασαν τὸ ἕνα κεφάλι τῆς Ὕδρας καὶ σὰν ἀνθρώπινο. Σ' αὐτὸ διαφωνοῦσαν μὲ μιὰ πολὺ παλιὰ παράδοση. Γιατὶ ἡ εἰκόνα τῶν ἀμέτρητων φιδοκεφαλῶν, ποὺ ξεπηδοῦσαν ἀπὸ ἕνα κοινὸ ἄμορφο σῶμα, προέρχεται ἀπὸ μιὰ πολὺ παλιὰ μυθολογία, πέρα ἀπὸ τὶς ἱστορίες γύρω ἀπ' τὸν Ἡρακλέα. Στοὺς παλιοὺς καλλιτέχνες τῆς Μεσοποταμίας ποὺ τὸ συνέλαβαν ἡ σημασία τους δὲν εἶναι καθόλου ἀμφίβολη. Τὴ δυσκολία τῆς νίκης πάνω στὸν ἀντίπαλο ποὺ — κάτω ἀπὸ διάφορα ὀνόματα — δὲν μποροῦσε νά 'ναι ἄλλος παρὰ ὁ θάνατος ἐκφράζαν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο: νὰ τὸν ἀντιμετωπίζη ἕνας ἥρωας. Τὸ μάταιο τοῦ ἀγώνα, ἐκτὸς γιὰ τὸν Ἡρακλέα, τὸν μοναδικό, ἐκφράστηκε ἔτσι στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία, ὥστε στὴ θέση κάθε κομμένου κεφαλιοῦ ἀμέσως νὰ φυτρώνουν δυὸ ἄλλα. Ὁ ἴδιος Ἡρακλῆς χρειάστηκε βοηθό, γιὰ νὰ ξεμπερδεύη μὲ τὸ θηρίο. Κοντά του στάθηκε σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἕνας νεώτερος ἥρωας, ὁ θηβαῖος ἀνηψιός του Ἰόλαος.

Ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τῆς περιπέτειας ἔμεινε μόνο αὐτό:[782] ὁ ἥρωας ἦρθε μὲ τὸν Ἰόλαο, ὁδηγώντας τὴν ἀγωνιστική του ἅμαξα κοντὰ στὴν πολὺ παλιὰ πόλη Λέρνα, καὶ βρῆκε τὸ καταχθόνιο φίδι στὴ φωλιά του κοντὰ στὴν πηγὴ Ἀμυμώνη. Τὸ χτύπησε μὲ πυρωμένα βέλη μέσα στὴν τρύπα καὶ τὸ ἀνάγκασε νὰ παρουσιαστῆ. Μόλις πρόβαλε ἕρποντας, τὸ ἅρπαξε. Ἡ Ὕδρα τυλίχτηκε στὸ ἕνα πόδι τοῦ ἥρωα. Βλέπομε σὲ παλιὲς ἀπεικονίσεις, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς δὲ χτύπησε τὸ φίδι μὲ τὸ ρόπαλο, ἀλλὰ μ' ἕναν πέλεκυ. Σὲ κάθε ὅμως κεφάλι πού 'κοβε, φύτρωναν δυὸ ζωντανά. Δὲν ἔφτανε αὐτό: ἕνας πελώριος κάβουρας ἦταν ἐκεῖ κοντὰ καὶ δάγκωνε τὸ πόδι τοῦ ἥρωα. Ἔπρεπε πρῶτα νὰ σκοτώση αὐτὸν τὸν προστάτη τοῦ τόπου. Τότε γιὰ πρώτη φορὰ ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Ἰόλαου. Ὁ νεαρὸς ἥρωας πῆρε γρήγορα σχεδὸν ἕνα δάσος, γιὰ νὰ κάψη μὲ πυρωμένα δαδιὰ τὶς πληγὲς τοῦ φιδιοῦ, ὥστε νὰ μὴ φυτρώση καινούριο κεφάλι. Τώρα μποροῦσε ὁ Ἡρακλῆς νὰ κόψη καὶ τὸ ἀθά-

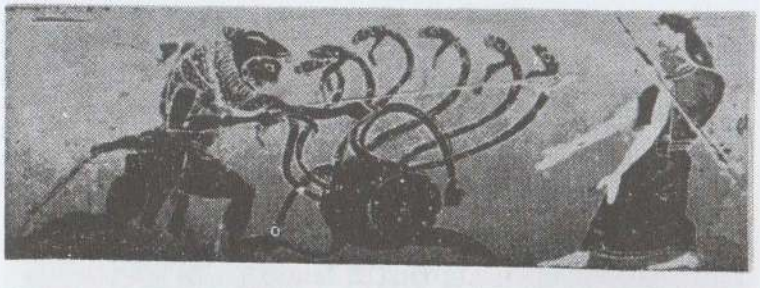

64. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ λερναία Ὕδρα, — πίσω της στέκεται ἔκπληκτη ἡ τοπικὴ θεότητα τῆς Λέρνης, ἡ θεὰ τῶν νερῶν, ποὺ ἐδῶ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸν κάτω κόσμο

νατο κεφάλι. Τὸ ἔθαψε στὸ δρόμο, ποὺ ἀπὸ τὴ Λέρνα ὁδηγοῦσε στοὺς Ἐλαιούς. Στὸ δηλητήριο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἦταν γεμάτο τὸ σῶμα τοῦ θηρίου βύθισε τὰ βέλη του. Ὁ τεράστιος κάβουρας ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ σὰ σημεῖο στὸ ζωδιακὸ κύκλο κοντὰ στὸ λιοντάρι. Ἐκεῖ τὸν ὕψωσε ἡ Ἥρα.[782α] Εἶναι ἡ θέση ὅπου, σύμφωνα μὲ τὶς θεωρίες τῶν ὡροσκόπων, οἱ ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων κατεβαίνουν κάτω στὶς χαμηλότερες περιοχές.[782β] Μὲ τὸ σημεῖο τοῦ καρκίνου ἀρχίζει τὸ ὑποχθόνιο μισὸ τοῦ οὐρανοῦ.

Φαίνεται ὅτι ἐπικρατοῦσε ἀμφιβολία στοὺς ἀφηγητές,[783] ἂν ὁ Ἡρακλῆς ὑποχρεώθηκε κοντὰ στὸν Εὐρυσθέα νὰ ἐπιτελέση δώδεκα ἄθλους, σὲ ἐργασίες ποὺ ἔπρεπε νὰ τελειώση σὲ δώδεκα χρόνια, ἢ φτάναν μόνο δέκα ἄθλοι. Ὁ χρόνος γιὰ τὸν ἐξαγνισμὸ καὶ τὴν ὑπηρεσία γιὰ τοὺς θεοὺς ἦταν ἕνα μεγάλο ἔτος, ποὺ ὀνομάζεται ὀχτὼ ἔτη. Ἔτσι συνέβηκε μὲ τὸν Ἀπόλλωνα,[784] ἔτσι ἔγινε ἴσως καὶ μὲ τὸν Κάδμο, καὶ σύμφωνα μ' ἕναν ὑπολογισμὸ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἡρακλέα, ποὺ ἔπρεπε ν' ἀποτελειώση[784α] τοὺς πρώτους δέκα ἄθλους σὲ ὀχτὼ χρόνια κι ἕνα μήνα. Ὁ ἀριθμὸς δώδεκα εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μηνῶν καὶ τῶν ζωδίων. Ἀκούσαμε ἐπίσης ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς τὸ χρόνο γιὰ τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας τὸν καθόρισε σὲ τριάντα ἡμέρες. Αὐτὴ θὰ πρέπη νὰ εἶναι μιὰ παλιά, περισσότερο ἀνατολικὴ ἐκδοχή, ποὺ μᾶς τὴ θυμίζουν οἱ οὐράνιες ἀντιστοιχίες τοῦ λιονταριοῦ καὶ τοῦ καρκίνου. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δώδεκα φαινόταν πὼς πήγαινε νὰ ὑποσκελίση τελείως τὸν ἀριθμὸ δέκα τῶν ἄθλων. Ὁ ἀριθμὸς δέκα ἴσχυε βέβαια κάποτε ἐπίσης.

Ὁ Εὐρυσθεὺς ἤθελε, ἔτσι ἔλεγαν, νὰ μὴν ἀναγνωρίση δυὸ ἀπὸ τοὺς δώδεκα ἄθλους καὶ πρῶτα τὴ νίκη τῆς Λερναίας Ὕδρας, γιατὶ ὁ ἥρωας εἶχε βοηθηθῆ ἀπὸ τὸν Ἰόλαο.[785] Τέτοια λόγια εἶχαν βάλει

στὸ στόμα τοῦ Εὐρυσθέως ἀργότερα κι ὄχι πάντοτε μὲ συνέπεια. Αὐτὸ ὅμως ποὺ εἶναι σωστό, εἶναι ὅτι δύο ἀπὸ τοὺς δώδεκα ἄθλους δὲν εἶχαν τὸν ἴδιο σκοπό, ὅπως αὐτοὶ οἱ δυὸ ποὺ διηγηθήκαμε, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμα ὀχτώ: τὸν ἀγώνα ἐνάντια στὸ θάνατο. Σ' αὐτὴ τὴν πάλη ἔπρεπε ὁ Ἡρακλῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Εὐρυσθέως, νὰ πεθάνη. Στοὺς πιὸ ἔγκυρους ὅμως ἀνῆκε τότε ὁ ἆθλος τῆς Λερναίας Ὕδρας.

3

Η ΚΕΡΥΝΙΤΙΣ ΕΛΑΦΟΣ

Ψηλὲς ὀροσειρὲς χωρίζουν τὸ Ἄργος στ' ἀνατολικὰ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία: τὸ Παρθένιον καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Τὰ ὀνόματά τους — ὀροσειρὰ τῆς παρθένας καὶ ὀροσειρὰ τῆς Ἀρτέμιδος — θυμίζουν τὴν παρθένα μεγάλη θεά, ποὺ ἐκεῖ ἐξουσίαζε. Ἡ Ἄρτεμις εἶχε τὸ ναό της ἐπάνω σὲ μιὰ κορυφὴ τῆς ὀροσειρᾶς Ἀρτεμίσιον καὶ τὴν λέγαν ἐκεῖ Οἰνάτις, ἀπὸ τὴν Οἰνόη, «τὸ ἀμπελοχώρι», σύμφωνα μὲ τὸν τελευταῖο τόπο καὶ περιοχὴ ποὺ ἀνῆκε ἀκόμα στὸ Ἄργος. Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ πάη τώρα ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ Εὐρυσθεὺς τοῦ ἀνάθεσε τὴν τρίτη ἐντολή:[786] τὴν ἔλαφο μὲ τὰ χρυσὰ κέρατα νὰ φέρη ζωντανὴ στὶς Μυκῆνες. Ἡ ἔλαφος τούτη ἀνῆκε στὴ θεὰ τῆς Οἰνόης, προσπαθοῦσε ὅμως πάνω στὸν ἀρκαδικὸ βράχο Κερύνεια νὰ κρυφτῆ ἀκόμη κι ἀπ' τὴν ἴδια τὴν Ἄρτεμιν.[787] Τὰ βοσκοτόπια της ἦταν ὅλη ἡ ἄγρια Ἀρκαδία κι ἐπίσης τὰ βουνὰ τῆς θεᾶς κοντὰ στὸ Ἄργος. Ἀπὸ κεῖ θὰ πρέπη νὰ ἐπισκεπτόταν τοὺς ἀγροὺς τῶν χωρικῶν καὶ νὰ τοὺς ἐρήμωνε.[788] Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἦταν ἐκεῖνο τὸ τρίτο θηρίο στὴ σειρά, ποὺ κυνήγησε ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας καὶ τὴ Λερναία Ὕδρα. Οἱ ἐλαφίνες θὰ εἶχαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ κέρατα, κι ἂν ἕνα εἶχε κιόλας χρυσὰ κέρατα, δὲν ἦταν βέβαια ἕνα συνηθισμένο ζῶο, ἀλλὰ θεῖο πλάσμα. Διηγοῦνταν ἐπίσης,[789] ὅτι μιὰ συνοδὸς τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ Τιτανὶς Ταϋγέτη, ἀπὸ τὴν ὁποία πῆρε τ' ὄνομα τὸ βουνὸ Ταΰγετος, θὰ πρέπη νὰ μεταμορφώθηκε σὲ λαφίνα, γιατὶ ἀγαπήθηκε ἀπὸ τὸν Δία. Ἔτσι τιμωρήθηκε ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν. Ἄλλοι λέν,[790] ὅτι ἡ Ἄρτεμις μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἤθελε νὰ τὴν σώση. Ἀφοῦ ὅμως ἡ Ταϋγέτη χάρηκε τὸν ἔρωτα τοῦ Διός, ἀφιέρωσε ἡ ἴδια τὴ λαφίνα, ποὺ θὰ 'παιρνε τὴ μορφή της, σὰν ἐξιλαστήριο θῦμα στὴν Ὀρθωσία Ἄρτεμιν.[791] Ἦταν δύσκολο νὰ ξεχωρίση κανεὶς τὸ θεϊκὸ ζῶο ἀπὸ τὴν ἡρωίδα καὶ τὴ θεά. Ὅταν οἱ θρασεῖς πελώριοι δίδυμοι Ἀλωάδαι κυνηγοῦσαν τὴν Ἄρτεμιν, τότε ἦταν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ κυνηγημένη λαφίνα.[792] Ἕνα θεϊκὸ πλάσμα μὲ χρυσὰ κέρατα ἄφηνε νὰ

65. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Λαφίνα στὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων

κυνηγηθῆ ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα: αὐτὴ ἐδῶ εἶναι ἡ σωστὴ ἔκφραση. Τὸ δύσκολο, ἐπικίνδυνο κι ἀσυνήθιστο στὴ λαφίνα δὲν ἦταν ἡ ἐξαιρετικὴ ἀγριότητά της,[793] ποὺ πρόσφερνε ἀγώνα στὸν κυνηγό, ὅπως μερικοὶ πίστευαν, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἔτρεχε κι ὁ κυνηγός της δὲν μποροῦσε νὰ σταματήση νὰ θέλη γιὰ λεία του τὸ παράξενο αὐτὸ ζῶο. Στὸ κυνηγητὸ βρισκόταν ὁ κίνδυνος: τὸ ζῶο τραβοῦσε πέρα ἀπὸ τὴ γνωστὴ κυνηγετικὴ περιοχή, σὲ μιὰν ἄλλη χώρα, ἀπ' ὅπου κανεὶς δὲ γύριζε πίσω. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε ὁ Ἡρακλῆς νὰ αἰχμαλωτίση τὴ λαφίνα κι ὄχι νὰ τὴν τοξεύση, πράγμα ποὺ θὰ 'ταν εὔκολο στὸν μεγάλο τοξότη καὶ ποὺ τὸ ἔκανε, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἐκδοχή.[794] Αὐτὸ ποὺ τοῦ ἀνάθεσαν ἦταν πάλι ἕνα ἀσυνήθιστο κυνήγι. Ἡ λαφίνα ἔτρεχε μπροστὰ ἀπ' αὐτόν, ἀπὸ τὴν Οἰνόη πρῶτα κι ὕστερα πιὸ πέρα, στὸ βουνὸ Ἀρτεμίσιο, μέσα ἀπ' ὅλη τὴν Ἀρκαδία, μέχρι τὸν Λάδωνα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἥρωας δὲν ἤθελε οὔτε νὰ τὴ σκοτώση, οὔτε νὰ τὴν πληγώση, τὴν κυνηγοῦσε ἕναν ὁλόκληρο χρόνο.[795] Ποῦ τὸν ὁδήγησε τὸ κυνηγημένο ζῶο αὐτὸ τὸ χρόνο, τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Πινδαρικὸ Ὕμνο γιὰ τὶς ἀγριελιές, ποὺ ἔφερε

66. Ὁ Ἡρακλῆς λαφυραγωγεῖ τὸ «χρυσοῦν κέρας». Μπροστά του βρίσκεται ὁ Ἀπόλλων καὶ πίσω του ἡ προστάτιδά του Ἀθηνᾶ

ὁ Ἡρακλῆς στὴν Ὀλυμπία, γιὰ νὰ γίνουν στεφάνι στὸν νικητή. Τὸ μαθαίνουμε ἐπίσης ἀπὸ ἕναν παλιὸ ἀγγειογράφο. Στὴν Ἴστρια, ἔτσι λέει τὸ παλιὸ ἐκεῖνο τραγούδι,[796] ἡ Ἄρτεμις ἦρθε ἐνάντια στὸν διώκτη. Ἐδῶ, στὴ βορειότερη ἄκρη τῆς Ἀδριατικῆς θάλασσας, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Τίμαυου ἡ θεὰ εἶχε ἕνα ἄλσος, γιὰ τὸ ὁποῖο διηγοῦνταν ὅτι ἐκεῖ ζοῦσαν ἐλάφια καὶ λύκοι εἰρηνικά.[797] Ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἐκείνης τῆς χώρας, τοὺς Βενετούς, ὀνομάστηκε Ρειτία, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόδοση τοῦ Ὀρθία ἢ Ὀρθοσία. Ἐκεῖ ἦρθαν ὁ διώκτης καὶ ἡ κυνηγημένη μέσα ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ὑπερβορίων,[798] τοῦ ἱεροῦ λαοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Αὐτὴ ἡ χώρα εἶχε ἐπίσης τὸ ὄνομα Ἰστρία, ὅπως ἡ χερσόνησος στὸν Τίμαυο. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ χώρα Ἰστρία ἔφερε ὁ Ἡρακλῆς τὰ μοσχεύματα τῆς ἀγριελιᾶς στὴν ἄδεντρη τότε Ὀλυμπία. Μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία δείχνει ὅμως, ὅτι καταδιώκοντας ἔφτασε ἀκόμα πέρα, στὸ ἐπέκεινα, μέχρι τοὺς κήπους τῶν Ἑσπερίδων. Κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο μὲ τὰ χρυσὰ μῆλα στέκεται ἡ λαφίνα, προστατευμένη ἀπὸ δυὸ γυναῖκες, τὶς Ἑσπερίδες. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀγγειογραφία ὁ

ἥρωας πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, ἀφοῦ γλύτωσε τὸν κίνδυνο νὰ μείνη στὸν ἄλλο κόσμο. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση, ὁ ἥρωας πῆρε τὴ λεία του, τὸ χρυσὸ κέρατο τῆς λαφίνας.

Πέρα, μακριὰ ἀπὸ τὸ ἀρκαδικὸ ποτάμι Λάδωνα, ἁπλώνονταν οἱ κῆποι τῶν Ἑσπερίδων κι εἶχαν αὐτὸ γιὰ σύνορο, ὅπως ὁ κάτω κόσμος συνόρευε μὲ τὸ Ἄργος στὴ Λέρνα: αὐτὲς ἦταν περιοχὲς ποὺ οἱ ἀφηγητὲς σιγὰ - σιγὰ ἔφεραν στὸ δικό μας κόσμο. Λάδων, ὅπως τὸ ποτάμι, ὀνομαζόταν τὸ φίδι ποὺ φρουροῦσε[799] τὸ δέντρο μὲ τὰ χρυσὰ μῆλα. Ἀπὸ τὸν Λάδωνα ἤθελε νὰ περάση ἡ Λαφίνα κολυμπώντας. Δὲν εἶχε προφτάσει ὅμως νὰ περάση «ἀπέναντι», σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση,[800] ὅταν ὁ Ἡρακλῆς χύμηξε καὶ τὴν ἅρπαξε. Μερικοὶ κατοπινότεροι ἀφηγητὲς νόμιζαν πὼς τὴν τόξευσε. Ὁ ἥρωας ἔδεσε τὰ πόδια τῆς λείας του, ὅπως μᾶς τὸ δείχνει μιὰ παλιὰ παράσταση στὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ Veji, τὴν πῆρε στοὺς ὤμους καὶ περιπλανήθηκε μαζί της μέσα στὴν Ἀρκαδία γυρίζοντας πίσω. Τότε παρουσιάστηκαν μπροστά του τ' ἀδέλφια Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις, ὁ θεὸς τοῦ ἄλλου κόσμου καὶ ἡ θεὰ τῶν βουνῶν καὶ τῶν βάλτων, ποὺ ὁδηγᾶνε πέρα, στὸν ἄλλο κόσμο. Τότε τσακώθηκαν σχεδὸν τὰ δυὸ ἀδέλφια, οἱ γιοὶ τοῦ Διός, ὅπως ἔγινε κι ἀργότερα γιὰ τὸν τρίποδα τῶν Δελφῶν.

Βλέπει κανεὶς στὶς παραστάσεις, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἤθελε ν' ἁρπάξη τὴ λαφίνα μὲ τὴ βία ἀπὸ τὸν ἥρωα. Ἡ Ἄρτεμις τοῦ ἐπιτέθηκε, γιατὶ τῆς εἶχε σκοτώσει τὸ ἱερό της ζῶο. Ὁ Ἡρακλῆς ζήτησε συγγνώμη ὅτι ἀναγκάστηκε καὶ τῆς ἔδειξε ὅτι ἔφερνε ζωντανὴ τὴ λαφίνα — ἂν ὄχι μόνο τὰ κέρατα — στὶς Μυκῆνες. Ἔτσι τὸν συγχώρησε ἡ θεά.

4

Ο ΕΡΥΜΑΝΘΙΟΣ ΚΑΠΡΟΣ

Ἡ ἀρχικὴ περιοχὴ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ χοροστάσι της ἀπάνω στὶς σπαθωτὲς βουνοπλαγιὲς καὶ τὸ ἀγαπημένο της βουνό, ὅπως ὁ Ταΰγετος,[801] ἦταν ὁ Ἐρύμανθος στὴ νοτιοδυτικὴ γωνία τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου συνορεύει μὲ τὴν Ἀχαΐα καὶ τὴν Ἤλιδα. Ἐκεῖ στάλθηκε ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὴν τέταρτη ἐντολή: νὰ πιάση τὸν κάπρο. Ὅταν ἡ θεὰ ὀργισμένη ἔστρεφε τὸ πρόσωπό της σὲ μιὰ χώρα, ὅπως στὴν ἱστορία τοῦ Μελεάγρου, ἔστελνε ἕναν μανιασμένο κάπρο, ποὺ κατάστρεφε τοὺς ἀγροὺς τῶν χωρικῶν. Γι' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται τίποτα ἐδῶ, μόνο ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ψωφίδος παραπονιοῦνταν γιὰ τὸν Ἐρυμάνθιο κάπρο.[802] Ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτὸς πάλι ὁ λόγος ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ τὸν πιάση ζωντανὸ καὶ νὰ τὸν φέρη στὶς Μυκῆνες. Στοὺς γεωργοὺς θ' ἀρκοῦσε, ἂν σκότωνε τὸ ζῶο.

67. Ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Ἐρυμάνθιο κάπρο

Ὁ ἥρωας περιπλανήθηκε κι αὐτὴ τὴ φορὰ σ' ὅλη τὴν Ἀρκαδία κι ἔφτασε πρῶτα στὰ δάση τῆς Φολόης, τοῦ ὀροπεδίου ἀνάμεσα στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ στὸν Ἐρύμανθο. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ κατοικοῦσαν οἱ Κένταυροι, ποὺ εἶχαν τὴν ἴδια φύση καὶ τὶς ἴδιες συνήθειες ὅπως οἱ ζωώδεις ἀντίπαλοι τῶν Λαπιθῶν στὴ Θεσσαλία. Ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ Λαπίθαι στὰ γύρω, μὲ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε καμιὰ δουλειὰ ὁ Ἡρακλῆς. Φιλοξενήθηκε ἐγκάρδια ἀπὸ τὸν Κένταυρο Φόλο, ποὺ κατοικοῦσε δῶ σὲ μιὰ σπηλιά.[803] Ὁ οἰκοδεσπότης τοῦ πρόσφερε ψητὸ κρέας, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔτρωγε ὠμό. Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση, ἦταν μαζί τους καὶ ὁ σοφὸς Κένταυρος Χείρων,[804] ὁ πιὸ δίκαιος ἀνάμεσα στοὺς Κενταύρους.[805] Ὁ Χείρων εἶχε ἀποτραβηχτῆ ἀπὸ τοὺς Θεσσαλοὺς Λαπίθας στὴν Πελοπόννησο καί, ἀντὶ νὰ κατοικῆ στὸ Πήλιο, κατοικοῦσε στὸ Ἀκρωτήριο Μαλέα. Ζήτησε ἄραγε ὁ Ἡρακλῆς κρασί,[806] ἢ ἦταν κι αὐτὸ μέσα στὴ φιλοξενία τοῦ Φόλου; Ἄνοιξε τὸ κοινὸ κρασὶ τῶν Κενταύρων, ποὺ ὁ Φόλος τὸ φύλαγε σ' ἕνα μεγάλο πιθάρι.

Αὐτὸ τὸ κρασὶ θὰ πρέπη νὰ ἦταν δῶρο τοῦ Διονύσου,[807] προορισμένο ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ θεὸ γιὰ τὸν ἥρωα.[808] Ἦταν ἕνα ἐπικίνδυνο δῶρο, ποὺ τὴ φύση του δὲν τὴν ἤξεραν προφανῶς οἱ Κένταυροι. Παλιοὶ ἀγγειογράφοι παριστάνανε μ' εὐχαρίστηση τὴ σκηνή, πῶς ὁ Ἡρακλῆς ἄντλησε πρῶτος ἀπὸ τὸ μεγάλο βαρέλι.

Τὸ ἄρωμα τοῦ κρασιοῦ δελέασε τώρα καὶ τοὺς ἄλλους Κενταύρους, καὶ τὸ κενταυρικὸ συμπόσιο μεταβλήθηκε σὲ λίγο σὲ κενταυρικὴ μάχη, ποὺ πάλι παρουσίαζαν εὐχαρίστως οἱ καλλιτέχνες καὶ οἱ ἀφηγητές. Ἰσχυρίστηκαν ὅτι ἡ μάχη ἁπλώθηκε ἀπὸ τὸ βουνὸ Φολόη μέχρι τὴ σπηλιὰ τοῦ Χείρωνος στὸ ἀκρωτήριο Μαλέα. Μέχρις ἐκεῖ θὰ κυνήγησε ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὰ δηλητηριασμένα βέλη του τοὺς Κενταύρους. Ἕνα βέλος, προορισμένο γιὰ τὸν Ἔλατο, ἀστόχησε καὶ χτύπησε τὸν θεϊκὸ Χείρωνα. Μάταια προσπάθησε ὁ ἥρωας νὰ τὸν γιατρέψη μὲ χειρονικὰ γιατρικά: τὸ δηλητήριο τῆς Ὕδρας ἦταν πολὺ δραστικό.

Τραυματισμένος στὸ γόνατο ὁ Χείρων, δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ γίνη καλά, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ πεθάνη. Ἔτσι ἀποτραβήχτηκε μὲ τὴν ἀγιάτρευτη πληγή του στὴ σπηλιά του καὶ βασανιζόταν ἐκεῖ, μέχρι ποὺ μπόρεσε, ἀντὶ γιὰ τὸν βασανιζόμενο Προμηθέα, νὰ προσφέρη στὸ Δία τὸν ἑαυτό του.[809] Ἔτσι πέθανε ὁ Χείρων καὶ λυτρώθηκε ὁ Προμηθεύς. Ἀπὸ ἕνα βέλος τοῦ Ἡρακλέους πέθανε ἐπίσης ὁ καλὸς Φόλος μ' αὐτὸ τὸν τρόπο: τράβηξε τὸ δηλητηριασμένο βέλος ἀπὸ κάποιο πτῶμα Κενταύρου κι ἀποροῦσε πῶς ἕνα τόσο μικρὸ πράγμα μπόρεσε νὰ θανατώση ἕνα τόσο μεγάλο πλάσμα. Τότε τὸ βέλος ἔπεσε στὸ πόδι του καὶ σκότωσε καὶ τὸν ἴδιο. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἔθαψε τὸ φίλο του καὶ πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸν Ἐρύμανθο.

Ἐκεῖ καταδίωξε τὸν κάπρο ἀπὸ τὴν κρυψώνα του. Τὸν παράσυρε στὰ χιόνια τῆς κορυφῆς, τὸν ἔπιασε μὲ μιὰ θηλιὰ κι ἔριξε τὸ ζῶο στοὺς ὤμους του. Μετὰ τράβηξε γιὰ τὶς Μυκῆνες, παίρνοντας καὶ τὸ ζῶο μαζί του. Τότε ἀκολούθησε ἡ ἀπὸ παλιὰ γνωστὴ σκηνή, ποὺ οἱ ἀγγειογράφοι ἀπεικόνιζαν πάλι μ' εὐχαρίστηση. Ὁ ἥρωας, μὲ τ' ἀγριογούρουνο στὴν πλάτη, πάτησε μὲ τὸ ἕνα του πόδι στὴν ἄκρη τοῦ ὑποχθόνιου πιθαριοῦ, ὅπου εἶχε γλιστρήσει ὁ Εὐρυσθεύς. Βλέπει κανεὶς μόνο τὸ κεφάλι καὶ τὰ χέρια τοῦ φοβητσιάρη. Τόσο τρόμαξε, ὅταν εἶδε τὸν κάπρο, λὲς κι ἔβλεπε τὸ θάνατο.

5
ΟΙ ΣΤΥΜΦΑΛΙΔΕΣ ΟΡΝΙΘΕΣ

Στὴ βορειοανατολικὴ ἄκρη τῆς Ἀρκαδίας βρίσκεται τὸ ἕλος τοῦ Στυμφάλου, περιτριγυρισμένο ἄλλοτε ἀπὸ βαθύσκια δάση.[810]

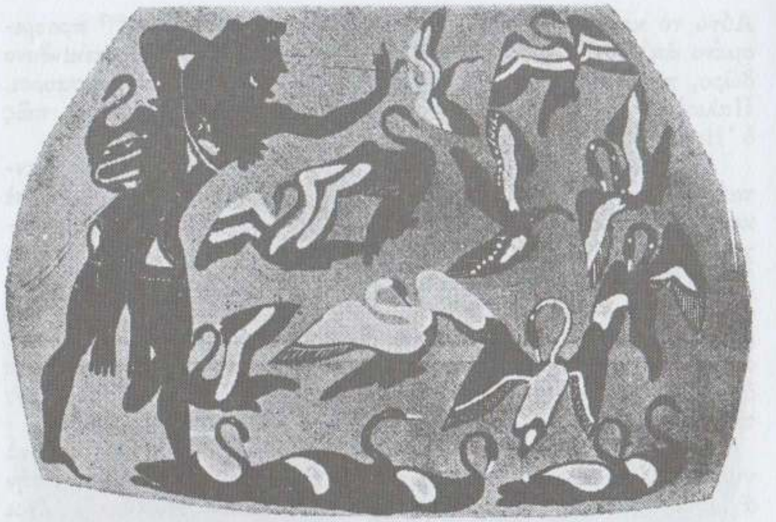

68. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες

Ἀμέτρητα[811] ἦσαν τὰ πουλιὰ ποὺ κούρνιαζαν ἐκεῖ. Ὅταν σηκώνονταν, σκοτείνιαζαν τὸν ἥλιο.[812] Ἀμέτρητες, ὅπως αὐτά, ἔφταναν οἱ ψυχὲς στὸν βαλτώδη Ἀχέροντα στὸν κάτω κόσμο: «Τόσο πολλὰ πουλιὰ μαζεύονται στὴ θάλασσα, ὅταν ὁ κρύος χειμώνας τὰ διώχνει στὶς θερμὲς χῶρες...»[813] «Τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ βλέπεις, ὅπως πάνω στὰ ἐλαφρὰ φτερὰ τὰ πουλιά, νὰ πετοῦν πιὸ γρήγορα κι ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴ φωτιὰ πρὸς τὴν ἀκτὴ τοῦ νυχτερινοῦ θεοῦ».[814] Ἡ δυτικὴ ἀκτή, ὅπου βυθίζεται ὁ ἥλιος, σημαίνει σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ἑνὸς τραγικοῦ ποιητῆ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Αὐτὸ θυμίζουν ἐδῶ τὰ πουλιά.

Οἱ εἰκόνες τους στόλιζαν τὸ ναὸ τῆς Στυμφαλίας Ἀρτέμιδος,[815] τῆς δέσποινας αὐτοῦ τοῦ βαλτόνερου. Καὶ παρθένες ἐπίσης μὲ πόδια πουλιῶν ἀπεικονίζονταν ἐκεῖ κι ὑπονοοῦσαν τὶς στυμφαλίδες ὄρνιθες σὰν νεκρικὲς Σειρῆνες τοῦ βάλτου. Ἦσαν ἀνθρωποφάγα πουλιά, καὶ διηγοῦνταν γι' αὐτὰ τὰ ζῶα τοῦ βάλτου,[816] ὅτι ὁ Ἄρης τὰ εἶχε μεγαλώσει.[817] Τὰ φτερά τους ἦταν τόσο μυτερά, ποὺ ὅποιον χτυποῦσαν, τὸν πλήγωναν.[818] Ἡ ἐκδοχὴ[819] ὅτι κατάστρεφαν τὰ ὀπωρικὰ δὲν εἶναι ἀρκετή. Στὸν Ἡρακλέα δόθηκε ἐντολὴ πάλι νὰ ἐπιτεθῇ σὲ κάτι θανάσιμο καὶ νὰ τὸ καταδιώξῃ. Ἔπρεπε νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ πουλιὰ ἀπὸ τὴ Στυμφαλίδα λίμνη. Ἀνέβηκε πάνω σ' ἕνα ὕψωμα στὴν ἄκρη τοῦ βάλτου[820] κι ἔσκιαξε τὰ πουλιὰ κάνοντας μεγάλο θόρυβο. Διηγοῦνταν[821] ὅτι εἶχε χρησιμοποιήσει χάλκινα κρόταλα, κι αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ λίμνη ἀπὸ τὰ πουλιά.

Σὲ παλιὲς ἀγγειογραφίες βλέπουμε τὸν ἥρωα νὰ σημαδεύῃ τὰ πουλιὰ μὲ μιὰ σφεντόνα ἢ νὰ τὰ χτυπάῃ μ' ἕνα ραβδί. Τὸ κυριότερο ὅμως ὅπλο του ἐνάντιά τους ἦταν τὸ τόξο.[822] Τὰ πουλιὰ ποὺ γλύτωσαν ἀπ' τὸ σημάδι, πέταξαν στὸ νησὶ τοῦ Ἄρεως, στὴ Μαύρη Θάλασσα. Ἐκεῖ ἀργότερα εἶχαν μαζί τους φασαρίες κι οἱ Ἀργοναῦτες.[823] Στὴ μετόπη τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας ὁ Ἡρακλῆς δείχνει τὴ λεία του στὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ: σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση, ἡ Ἀθηνᾶ τὸν συμβούλεψε σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση. Κι ἔφερε ὕστερα τὰ θανατηφόρα πουλιὰ στὶς Μυκῆνες, σὰν ἀπόδειξη τοῦ ἄθλου του.

6
ΟΙ ΣΤΑΥΛΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΕΙΟΥ

Ὁ ἑπόμενος ἄθλος περίμενε τὸν Ἡρακλέα στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ ἐξουσίαζε ὁ Αὐγείας, ὁ βασιλιὰς τῆς Ἤλιδος, ἕνας γιὸς τοῦ Ἡλίου. Τὸ ὄνομά του σήμαινε τὸν λαμπερό. Διηγοῦνταν γι' αὐτόν,[824] ὅτι τὰ μάτια του ἀκτινοβολοῦσαν. Φαινόταν νὰ ἔχῃ στὰ κοπάδια του τὰ πλούτη τοῦ θεοῦ Ἡλίου. Ἡ κυριαρχία του ἦταν ἐδῶ, στὴ δυτικὴ ἀκτή, περισσότερο ἕνα βασίλειο τοῦ ἥλιου ποὺ δύει, μιὰ κυριαρχία στὸν κάτω κόσμο, παρὰ στὴ χώρα τῆς Ἤλιδος. Σ' αὐτὸν ἔστειλε ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν ἥρωα.[825] Ἡ ἐντολὴ ποὺ τοῦ δόθηκε θυμίζει τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ χθόνιου βασιλείου: τὴν κοπριὰ πλάι στὸν πλοῦτο. Ἡ κοπριὰ τῶν ἀγελάδων γέμιζε τοὺς σταύλους καὶ νόμιζαν[826] ὅτι θὰ μόλυνε ὅλη τὴ χώρα. Ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ ἀπομακρύνῃ τώρα αὐτὴ τὴν κοπριὰ καὶ ἡ νέα δουλειά του γινόταν ἀκόμα πιὸ δύσκολη, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ τὴν τελειώσῃ σὲ μιὰ ἡμέρα.

Διηγοῦνταν ἐπίσης ὅτι ὁ ἐργοδότης του δὲν ἦταν μόνο ὁ Εὐρυσθεύς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὁ Αὐγείας.[827] Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση,[828] ὁ Αὐγείας ὑποσχέθηκε στὸν Ἡρακλέα ἕνα κομμάτι τοῦ βασιλείου του σὰν ἀνταμοιβὴ στὸν κόπο του. Φαίνεται ὅτι ὁ ἥρωας, μαζὶ μὲ τὸ μέρος τοῦ βασιλείου, θὰ 'παιρνε γιὰ γυναίκα καὶ τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ. Ἂν δὲν τέλειωνε τὴν ἐργασία του σὲ μιὰ μέρα, τότε θὰ 'πρεπε νὰ καθαρίζῃ σ' ὅλη τὴ ζωὴ σὰ σκλάβος τὴν κοπριὰ ἀπ' τοὺς σταύλους. Μιὰ θυγατέρα τοῦ Αὐγείου, ἡ Ἐπικάστη, ἦταν ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες τοῦ Ἡρακλέους.[829] Ἐκείνη ἡ μορφὴ τῆς διηγήσεως, ποὺ λέει ὅτι τὸν ξεγέλασαν καὶ δὲν τοῦ τὴν

ἔδωσαν γυναίκα κι ὅτι ἀναγκάστηκε ἀργότερα ν' ἀγωνιστῆ γι' αὐτὸ ἐνάντια στὸν Αὐγεία, ἔχει χαθῆ.

Σύμφωνα μὲ ἄλλη διήγηση,[830] ὁ Ἡρακλῆς ἔκρυψε ἀπὸ τὸ βασιλιὰ ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς τοῦ εἶχε δώσει αὐτὴ τὴν ἐντολή, καὶ ὁ ἴδιος ἀξίωσε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ τὸ ἕνα δέκατο τῶν κοπαδιῶν, στὴν περίπτωση ποὺ θὰ κατόρθωνε νὰ καθαρίση τοὺς σταύλους. Ὁ μάρτυρας σ' αὐτὴ τὴ συμφωνία ἦταν ὁ Φυλεύς, ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ. Μὲ ποιὰ φόρα πῆρε στὸ χέρι τὴ σκούπα καὶ τὸ φτυάρι, τὸ θαυμάζομε σὲ μιὰ μετόπη στὴν Ὀλυμπία. Μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς λὲν ὅτι ὁ ἥρωας ἄνοιξε τὰ θεμέλια τοῦ κτιρίου κι ἔστρεψε μέσα κεῖ στοὺς σταύλους ἕνα ποτάμι — ἢ μάλιστα δυό, τὸν Ἀλφειὸ καὶ τὸν Πηνειό. Τὸ ἀκατόρθωτο, ποὺ ὁ Αὐγείας δὲν ἤθελε νὰ πιστέψη, πραγματοποιήθηκε. Ὅταν ὅμως ἄκουσε ὅτι αὐτὴ τὴ δουλειὰ τὴν εἶχε ἀναθέσει στὸν Ἡρακλέα ὁ Εὐρυσθεύς, δὲν ἤθελε νὰ κρατήση τὸ λόγο του. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ τῆς διηγήσεως, ποὺ ἀσφαλῶς δὲν ἦταν ἡ πιὸ παλιά, ὁ βασιλιὰς ἀρνήθηκε ὅτι εἶχε δώσει ποτὲ κάποια ὑπόσχεση. Ἕνας κάποιος Λεπρεύς, ὁ «ψωριάρης», τὸν συμβούλεψε νὰ δέση τὸν ἥρωα.[831] Ἡ διαμάχη ἔπρεπε νὰ λυθῆ μὲ διαιτητή.[832] Ἡ μαρτυρία τοῦ Φυλέως ἦταν ἐνάντια στὸν πατέρα. Ὁ Αὐγείας ὀργίστηκε κι ἔδιωξε τὸ γιό του καὶ τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τὴ χώρα, πρὶν βγῆ ἡ ἀπόφαση: μιὰ αἰτία τοῦ πολέμου, ποὺ κήρυξε ὁ ἥρωας ἀργότερα ἐνάντια στὴν Ἦλιδα.

Στὴν ἐπιστροφή του στὶς Μυκῆνες πέρασε ἀπὸ τὴν πόλη Ὠλενό, στὸ παλάτι τοῦ βασιλιᾶ Δεξαμενοῦ, ποὺ τ' ὄνομα του «φιλόξενος» μπορεῖ νὰ σήμαινε κάποιον φιλόξενο θνητό, ὅπως καὶ τὸν κύριο τοῦ κάτω κόσμου, ποὺ ὀνομαζόταν τότε Πολυδέκτης ἢ Πολυδέγμων, «αὐτὸς ποὺ δέχεται πολλούς». Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ὁ Δεξαμενὸς δὲν ἦταν, σύμφωνα μ' ὅλες τὶς διηγήσεις, ἕνας ἄνθρωπος καὶ ὁ πατέρας τοῦ κοριτσιοῦ ποὺ ἔπρεπε νὰ σώση ὁ Ἡρακλῆς, ἀλλὰ ἕνας Κένταυρος, ποὺ σκοπός του ἦταν ν' ἁρπάξη τὸ κορίτσι.[833] Αὐτὸς ὁ Κένταυρος, ποὺ ἦλθε τώρα σὲ σύγκρουση ὁ ἥρωας,[833α] ὀνομαζόταν ἐπίσης Εὐρυτίων: ἕνα ὄνομα πού, ὅπως τὸ Εὔρυτος, σήμαινε ἕναν καλὸ τοξότη καὶ δήλωνε συχνὰ κάποιο ὂν τοῦ κάτω κόσμου, τὸν βοσκὸ τοῦ Γηρυονέως. Οἱ ἀνατολικοὶ καλλιτέχνες παράσταιναν Κενταύρους σὰν τοξότες κι ἔτσι ἐκφράζανε τὴ θανάσιμη σημασία μ' αὐτὸ τὸ ἄγριο καὶ βίαιο πλάσμα. Στὴν Ἑλλάδα ἔλεγαν,[833β] ὅτι κανένας Κένταυρος δὲν χρησιμοποιοῦσε τὸ τόξο.

Καὶ ὁ Κένταυρος Εὐρυτίων, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλᾶμε τώρα, δὲν εἶχε τόξο. Ὁ ἥρωας ἔφτασε στὸ σπίτι τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ὠλενοῦ τὴ στιγμὴ ποὺ γινόταν ὁ γάμος τῆς βασιλοπούλας μὲ τὸν Εὐρυτίωνα, ποὺ πῆρε τὴ θέση τοῦ γαμπροῦ μὲ τὴ βία.[833γ] Ἦ γινόταν ὁ γάμος μὲ τὸν πραγματικὸ γαμπρό; Μεταξὺ ὅμως τῶν καλεσμένων ἦταν κι ὁ Εὐρυτίων, καὶ θέλησε ν' ἁρπάξη τὴ νύφη.[833δ] Ὁ Ἡρακλῆς χτύπησε τὸν Κένταυρο κι ἔσωσε τὸ κορίτσι. Ὄχι ὅμως γιὰ νὰ τὸ κρατήση γιὰ τὸν ἑαυτό του! Μόνο σ' ἐκείνη τὴν ἐκδοχή, ποὺ ἡ νύφη σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία ὀνομαζόταν Δηιάνειρα,[834] τὴν εἶχε πάρει πρὶν σὰν φιλοξενούμενος τοῦ Δεξαμενοῦ. Τῆς ὑποσχέθηκε ὅμως ὅτι θὰ ξαναγυρίση, γιὰ νὰ τὴν φέρη σὰν σύζυγό του στὴν πατρίδα. Στὴν ἀπουσία του ὁ Εὐρυτίων πῆρε μὲ τὴ βία τὴ θέση τοῦ γαμπροῦ. Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Κένταυρος μὲ τ' ἀδέλφια του ἤθελε ν' ἁρπάξη τὴ νύφη, φάνηκε κι ὁ Ἡρακλῆς, ὅπως εἶχε ὑποσχεθῆ, καὶ ἀποδείχτηκε, ὅπως ἤδη στὴν ἱστορία τοῦ Φόλου καὶ τοῦ Χείρωνος, σὰν ἐξολοθρευτὴς Κενταύρων.

Στὶς Μυκῆνες μάταια εἶπε ὅτι εἶχε τελειώσει τὴ δουλειὰ στὸν βασιλιὰ τῆς Ἤλιδος. Δὲν τὸ παραδέχτηκαν. Ὁ Εὐρυσθεὺς κατηγόρησε τὸν ἥρωα ὅτι δὲν ἀνάλαβε κάτι τέτοιο μόνο γι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Αὐγεία ἐπίσης.

7

ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ σειρὰ μὲ τὴν ὁποία διηγοῦνταν τοὺς δώδεκα ἄθλους δὲν ἦταν πάντοτε ἀκριβῶς ἡ ἴδια. Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως φαίνεται ὅτι ἦταν τουλάχιστο σύμφωνοι σ' αὐτό, ὅτι πρῶτος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἦταν ἡ πάλη μὲ τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας καὶ ὅτι γιὰ τοὺς πρώτους ἕξι ἄθλους σὰν τόπος τους ἦταν μιὰ περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου γύρω ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ Ἄργους, τὸ βασίλειο τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Ἀπὸ τὸν ἕβδομο ἄθλο του ὁ Ἡρακλῆς διατάχτηκε ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα νὰ περιπλανιέται πολὺ στὰ μακρινὰ μέρη. Γιὰ ὅσα πράγματα συμβήκανε σ' αὐτὰ τὰ ταξίδια στὸν Ἡρακλέα, ὑπάρχουνε πολλὲς διηγήσεις. Ἔτσι, βλέπουμε πῶς ἔπρεπε στὴν περιπλάνησή του στὴ Θράκη νὰ φέρη στὶς Μυκῆνες τὰ ἐπικίνδυνα ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ Διομήδους. Μ' αὐτὴ τὴν ἐντολὴ θ' ἀνοίξη γιὰ μᾶς τὸ δεύτερο μέρος τῶν δώδεκα ἄθλων.

Τὰ ἄλογα τοῦ Διομήδους ἦταν ἀνθρωποφάγα, καὶ νόμισαν ἀργότερα[835] ὅτι ἦταν τὰ ἴδια ποὺ κατασπάραξαν τὸ Γλαῦκο, τὸ γιὸ τοῦ Σισύφου, στοὺς νεκρικοὺς ἀγῶνες γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Πελία. Εἶναι πραγματικὰ δύσκολο νὰ διακρίνη κανείς, ἂν τὰ τέσσερα ἄλογα, ποὺ μπροστά τους πάνω σ' ἕνα πέτρινο ἀνάγλυφο κοίτονταν ἕνας ἄνθρωπος γιὰ τροφὴ στὸ ματωμένο παχνί, ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ἕνας τραγικὸς ποιητής,[835α] ἀνῆκαν στὸ Γλαῦκο ἀπὸ τὶς Ποτνιὲς ἢ στὸν Διομήδη ἀπὸ τὴ Θράκη.

Μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία μᾶς τὰ παρουσιάζει σὰν φτερωτά. Μπερδεύοταν βέβαια μὲ τὶς Ἅρπυιες, τὶς Γοργόνες, τὶς Ἐρινύες, καὶ μέναν πιὸ πολὺ στὴ χώρα τοῦ Βορέου, τοῦ βόρειου ἄνεμου, ποὺ ζευγάρωνε μὲ φοράδες στὴ Θράκη. Ὁ βασιλιὰς τοῦ κάτω κόσμου βέβαια λεγόταν ἐπίσης Κλυτόπωλος, ὁ «φημισμένος γιὰ τὰ πουλάρια του».[836] Ἄλογα τοῦ φέρναν οἱ ἥρωες. Ὅταν παριστάνανε τότε κάποιον καθισμένο πάνω σὲ θρόνο, ἢ ξαπλωμένο, καὶ μέσα ἀπὸ τὸ παράθυρο νὰ παρατηρῆ ἕνα κεφάλι ἀλόγου, δὲν ὑπῆρχαν ἀμφιβολίες ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἀπονομὴ τιμῆς σ' ἕνα νεκρό. Γιορταστικά, πάνω σὲ πολὺ παλιὰ νεκρικὰ δοχεῖα, ζεμένα στὴ νεκρικὴ ἅμαξα ἑνὸς ἥρωα, ἄγρια καὶ ξεσχίζοντας τοὺς ἥρωες στὶς διηγήσεις μεταγενεστέρων ἀφηγητῶν: αὐτὰ εἶναι πάντα τὰ ἄλογα τοῦ θανάτου, κι ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ καταλάβουμε τὴν παράξενη ἱστορία γιὰ τὰ ἀνθρωποφάγα ἄλογα.

Ὁ Διομήδης, ποὺ κάτεχε τὰ ἄλογα τοῦ θανάτου, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου Ἄρεως. Ἐξουσίαζε πάνω στὸ θρακικὸ γένος τῶν Βιστόνων. Σ' αὐτὸν ἔστειλε ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν Ἡρακλέα, γιὰ νὰ τοῦ πάρη τὰ ἄλογα. Ὁ ἥρωας ἄρχισε τὸ ταξίδι του μέσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ στάθμεψε στὶς Φερές, στὸ παλάτι τοῦ βασιλιᾶ Ἀδμήτου: ἡ ἱστορία ἔγινε ἀθάνατη ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη στὸ δράμα του «Ἄλκηστις». Ὁ Ἄδμητος, ὁ «ἀδάμαστος», εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου καὶ ἦταν ὁ ἄρχοντας, ποὺ στὴ δούλεψή του ἔμεινε ὁ Ἀπόλλων ἕνα μεγάλο χρόνο. Ὁ θεὸς φύλαγε τὰ κοπάδια τοῦ Ἀδμήτου[837] καὶ πότιζε[838] τὰ φημισμένα ἄλογά του, τὰ καλύτερα τοῦ κόσμου.[839] Τὸν βοήθησε ἐπίσης νὰ κερδίση τὴν Ἄλκηστιν, τὴν πανέμορφη κόρη τοῦ Πελίου,[840] τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰωλκοῦ. Ὁ Πελίας ἔβαλε ὅρο στοὺς μνηστῆρες[841] νὰ ζέψουν στὴ γαμήλια ἅμαξα ἕνα λιοντάρι κι ἕναν κάπρο. Ὁ Ἀπόλλων εἶχε κιόλας κατορθώσει κάτι τέτοιο στοὺς γάμους τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας καὶ τό 'κανε πάλι γιὰ τὸν Ἄδμητο.[842] Διηγοῦνταν[843] ἐπίσης, ὅτι μόλις ὁ γαμπρὸς ἄνοιξε τὸ νυφικὸ θάλαμο, τὸν βρῆκε γεμάτο ἀπὸ φίδια: πιθανῶς νὰ ἦταν μιὰ τιμωρία ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν, ποὺ ὁ βασιλιὰς τὴν εἶχε ξεχάσει στὴ θυσία. Ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι νύξη μιᾶς παλιᾶς ἱστορίας, ὅπου ὁ Ἄδμητος κι ἡ Ἄλκηστις, ὅπως ταίριαζε στὸ ὑποχθόνιο ζευγάρι, ἔκαμαν γάμο φιδιῶν. Σ' αὐτὴ τὴ διήγηση ὡστόσο, ποὺ τὴ συνέχειά της δίνει ἡ ἄφιξη τοῦ Ἡρακλέους στὶς Φερές, ὑποσχέθηκε ὁ Ἀπόλλων νὰ καταπραΰνη τὴν Ἄρτεμιν κι ἐξαπάτησε βέβαια τὶς Μοῖρες, ποὺ παρευρίσκονταν σ' αὐτὴ τὴ γαμήλια γιορτή. Τοὺς ἔδωσε κρασὶ μέχρι ποὺ μέθυσαν[843a] καὶ ζήτησε ἀπ' αὐτὲς ἕνα γαμήλιο δῶρο. Οἱ μεθυσμένες Μοῖρες διπλασίασαν τότε τὴ σύντομη ζωὴ τοῦ Ἀδμήτου μὲ τὸν ὅρο:[844] ἂν τὴν

ἡμέρα ποὺ θά 'πρεπε νὰ πεθάνη ἀντὶ γι' αὐτὸν ἕνας ἄλλος, ἴσως ὁ πατέρας του, ἡ μητέρα του ἢ ἡ γυναίκα του, θ' ἄφηνε μὲ τὴ θέλησή του τὴ ζωή. Ἡ μέρα ἔφτασε σὲ λίγο κι αὐτὴ τὴ μέρα μᾶς τὴν περιγράφει ὁ Εὐριπίδης.

Ἐκείνη τὴ μέρα ποὺ ὁ Ἀπόλλων ἐγκατέλειψε τὸ παλάτι τοῦ Ἀδμήτου, αὐτὴ τὴ μέρα ἔφτασε ὁ Θάνατος.[845] Ἦρθε γιὰ νὰ πάρη τὴ βασίλισσα Ἄλκηστιν. Γιατὶ κανένας ἄλλος, οὔτε κι αὐτὸς ὁ γέροντας πατέρας του ἢ ἡ γριὰ μητέρα του θέλανε νὰ πεθάνουν γιὰ τὸν Ἄδμητο, παρὰ μόνο ἡ νεαρὴ γυναίκα του. Ἀποχαιρετᾶ τώρα τὸν ἄντρα της καὶ τὰ δυὸ μικρὰ παιδιά της. Τὸ παλάτι βυθίζεται στὴ θλίψη καὶ στὰ μοιρολόγια. Τότε φτάνει ὁ Ἡρακλῆς.[846] Ὁ βασιλιὰς δὲν πληροφόρησε τὸν ξένο, ποιὸς πεθαίνει. Ὁ ξένος πρέπει νὰ πιῆ ἥσυχα τὸ κρασί του. Ἡ Ἄλκηστις ἔχει πιὰ συρθῆ πάνω. Πίσω ἀπὸ τὸ μνῆμα τῆς βασίλισσας περιμένει ὁ Θάνατος,[847] γιὰ νὰ τὴν πάρη μαζί του. Τότε γιὰ πρώτη φορὰ μαθαίνει ὁ ἥρωας τί συμβαίνει. Τρέχει πίσω ἀπὸ τὴ νεκρικὴ πομπὴ κι ἁρπάζει ἀπὸ τὸ θάνατο, μετὰ ἀπὸ πάλη, τὴ λεία του.[848] Στὴ θαυμάσια συνομιλία στὸν τραγικὸ ποιητὴ Ἀγάθωνα, ποὺ διαιώνισε ὁ μεγάλος Πλάτων,[848a] ἀναφέρεται ἡ διήγηση, ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ τοῦ κάτω κόσμου ἄφησαν τὴν Ἄλκηστιν: τόσο θαμπώθηκαν ἀπὸ τὸν θεληματικὸ ἐρχομό της στὸν Ἄδη. Ὁ παλιὸς σκηνικὸς ποιητὴς Φρύνιχος[849] περιέγραψε τὴν πάλη, σῶμα μὲ σῶμα, τοῦ ἥρωα μὲ τὸ Θάνατο.

Φεύγοντας ἀπὸ τὸν Ἄδμητο περιπλανήθηκε πάλι ὁ Ἡρακλῆς πηγαίνοντας στὸ γιὸ τοῦ Ἄρεως, σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τρομερώτερους θεούς, στὸν ἀποτρόπαιο Διομήδη. Διηγοῦνταν γι' αὐτόν,[850] ὅτι ἔδενε τὰ ἄγρια ἄλογά του μὲ σιδερένιες ἁλυσίδες στὴ χάλκινη φάτνη κι ὅτι τὰ τάιζε μὲ τὸ κρέας τῶν ἄτυχων ξένων. Γιὰ νὰ τὰ δαμάση, τοὺς ἔριξε ὁ Ἡρακλῆς γιὰ τροφὴ τὸ ἴδιο τους ἀφεντικὸ καὶ πῆρε μαζί του τὰ ζῶα στὶς Μυκῆνες. Ὁ Εὐρυσθεὺς θά 'πρεπε νὰ ἀφιερώση τὰ ἄλογα στὴν Ἥρα κι ἡ ράτσα τους διατηρήθηκε πιθανῶς μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.[851]

Ἄλλοι ἀφηγητὲς συνέδεαν αὐτὴ τὴν ἱστορία μὲ τὴν ἵδρυση τῆς ἑλληνικῆς πόλεως Ἄβδηρα στὴ Θράκη. Πρὸς τὰ ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ὁδηγήση τὸ πλοῖο ὁ Ἡρακλῆς[852] μὲ τὴ συνοδεία πολλῶν συντρόφων. Τὰ ἄλογα τὰ πῆρε σὰ λεία ἀπὸ τοὺς βοσκούς τους καὶ τὰ καταδίωξε ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Βιστόνων μέχρι τὴ θάλασσα. Τὸν καταδίωξε ὁ Διομήδης μὲ τοὺς Βίστονες. Ὁ ἥρωας ἄφησε τότε τὰ ἄλογα στὴν προστασία τοῦ ἀγαπημένου του Ἀβδήρου, συγκρούστηκε μὲ τοὺς διῶκτες, σκότωσε τὸ Διομήδη, κι ἔκαμε τοὺς Βίστονες νὰ πάρουν δρόμο. Ὁ Ἄβδηρος ὅμως ἔπεσε στὸ μεταξὺ θῦμα στὰ ζῶα: τὸν χτύπησαν μέχρι θανάτου ἢ τὸν κατασπάραξαν,

ὅπως τὸ συνήθιζαν. Ὁ Ἡρακλῆς ἔθαψε τὸν Ἄβδηρο κι ἵδρυσε κοντὰ στὸ μνημεῖο του τὴν πόλη Ἄβδηρα.

Βλέπει κανείς, ὅτι ἡ ἱστορία μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διευθύνεται ἀπὸ τὴν μυθολογία ἡρώων στὶς διηγήσεις γιὰ ἐκστρατεῖες ὁλοκλήρων ὁμίλων ἡρώων. Διηγοῦνταν ἐπίσης ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸν θρακικὸ ἄθλο, προσχώρησε στοὺς Ἀργοναῦτες.[853] Δὲν ἔμεινε ὅμως πολὺ μαζί τους, γιατί, ὅταν ἀράξανε σ' ἕναν κόλπο τῆς θάλασσας τοῦ Μαρμαρᾶ, ἔχασε στὶς νύμφες τῶν πηγῶν τὸν νεαρὸ σύντροφό του, τὸ ἀγαπημένο παιδὶ Ὕλα.[854] Ἐνῶ ἔψαχνε γι' αὐτὸ ἀπελπισμένος, ξεκίνησε τὸ πλοῖο Ἀργὼ μὲ εὐνοϊκὸ ἄνεμο.[855] Ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε τότε, σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση, μὲ τὰ πόδια στὴν Κολχίδα[856] καὶ πῆρε μέρος στὴν ἀπόκτηση τοῦ Χρυσόμαλλου Δέρατος. Σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη ἄλλων[857] γύρισε πίσω στοὺς ἄθλους του, ποὺ μοιραῖα ἔπρεπε νὰ πραγματοποιήση γιὰ τὸν Εὐρυσθέα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταστήση ὀνομαστὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄλλου ἥρωα, τοῦ Ἰάσονος, ταίριαζε στὸν Ἡρακλέα — αὐτὸ τὸ λέει στὰ δράματά του ὁ Εὐριπίδης, δαίμονά του, προσωπική του μοίρα[858] — νὰ ἀγωνιστῇ καὶ μὲ τοὺς τρεῖς γιοὺς τοῦ θανατεροῦ Ἄρεως, στὴ Μακεδονία, Θράκη καὶ Θεσσαλία: ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Διομήδη, μὲ τὸν Λυκάονα καὶ τὸν Κύκνο. Ἡ ἱστορία τῆς νίκης του πάνω στὸν Λυκάονα δὲν ἔχει σωθῆ, τὸν ἀγώνα του μὲ τὸν Κύκνο ἐξύμνησε ἕνας συνεχιστὴς τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσιόδου.[859] Σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του, ὁ Κύκνος ἀνῆκε στοὺς ὑπηρέτες κι ἀγαπημένους τοῦ Ἀπόλλωνος. Κατοικοῦσε σ' ἕνα ἄλσος τοῦ Ἀπόλλωνος κοντὰ στὶς Παγασὲς στὴ Θεσσαλία[860] κι αἰφνιδίαζε μὲ τὶς ἐπιθέσεις του τοὺς πιστοὺς τοῦ θεοῦ, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ πηγαίνοντα. μὲ τὶς ἑκατόμβες τους στοὺς Δελφούς.[861] Ὁ Κύκνος ἦταν βέβαια, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, κάθε ἄλλο παρὰ θεράπων τοῦ Ἀπόλλωνος. Τοῦ παραστεκόταν ἐνσαρκωμένος ὁ πατέρας του Ἄρης μὲ τοὺς ἡνιόχους του Δεῖμο καὶ Φόβο. Ἐνάντια στὸν Κύκνο πολέμησε ὁ Ἡρακλῆς, συντροφευμένος στὸν ἀγώνα του ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι της τὴ Νίκη καὶ τὴ Φήμη.[862] Ὁ ἔξυπνος ἡνίοχός του ἦταν ὁ ἥρωας Ἰόλαος, τὸ ζεμένο ἄλογο ὅμως ἦταν τὸ θεϊκὸ ἄτι Ἀρίων,[863] ποὺ τὸ γέννησε κάποτε ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴ Δήμητρα.[864] Ὁ Ἡρακλῆς τὸ εἶχε ὄχι σὰν λεία, ἀλλὰ σὰν δῶρο,[865] ἢ σὰν δάνειο,[866] καὶ τὸ παραχώρησε κατόπιν στὸν Ἄδραστο.

Διηγοῦνταν κι ἔτσι τὴν ἔκβαση τῆς μάχης:[867] ὅτι ὁ Ἄρης βοήθησε τὸν Κύκνο, ἀλλὰ ἀστραπὴ τοῦ Διὸς χώρισε τοὺς μαχόμενους. Σύμφωνα μὲ τοὺς περισσότερους ὅμως ἀφηγητὲς ὁ Κύκνος

σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν ἥρωα καὶ ὁ Ζεὺς μεσολάβησε τότε μὲ τὴν ἀστραπή του, καθὼς τὰ δυὸ ἀδέρφια ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν μεταξύ τους: ὁ Ἄρης κι ὁ Ἡρακλῆς[868]. Σὲ μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία φαίνονται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ γέρος τῆς θάλασσας κι ὁ Ποσειδῶν, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Ἀπόλλων κι ὁ Διόνυσος στὴ μάχη ποὺ ἄναψε γιὰ τὸ σῶμα τοῦ Κύκνου καὶ ποὺ τὴν κόπασε ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς μὲ προσωπική του παρέμβαση. Στὴ διήγηση τοῦ συνεχιστοῦ τοῦ Ἡσιόδου δὲν παίρνει μέρος ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε προετοιμαστῆ ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ, ὅτι ὁ Ἄρης θά 'μπαινε στὴ μάχη, γιὰ νὰ βοηθήση τὸ γιό του, καὶ χτύπησε τὸ θεὸ μὲ τὴ λόγχη στὸ μηρό. Τὸν πληγωμένο Ἄρη ἔφεραν στὸν Ὄλυμπο οἱ ἡνίοχοί του. Ὁ Ἡρακλῆς πῆρε τὰ ὅπλα τοῦ Κύκνου. Αὐτὸν τὸν ἔθαψε ἀργότερα ὁ πεθερός του Κήυξ: ὁ Ἀπόλλων ἐπέτρεψε στὸν τάφο του νὰ πλέη πάνω στὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀναύρου.[869]

Ὁ Κύκνος ἀνῆκε πρωτύτερα, ὅπως ὁ πεθερός του Κήυξ κι ἡ γυναίκα του Ἀλκυόνη, στὰ πουλιά. Κήυξ ὀνομαζόταν στὰ ἑλληνικὰ τὸ ἀρσενικό, Ἀλκυόνη τὸ θηλυκὸ ψαροπούλι. Θά 'ταν ἀρχικὰ ἕνα ἀνθρώπινο ζευγάρι, συνδεμένο μὲ τὸν Ἡρακλέα μὲ δεσμοὺς φιλίας. Ἦταν ὅμως τόσο περήφανοι, ποὺ μίλησαν σὰν τὸν Δία καὶ τὴν Ἥρα. Γιὰ τιμωρία μεταμορφώθηκαν σὲ πουλιά.[870] Οἱ ἀφηγητὲς πέτυχαν κι αὐτό, ὅτι ὁ κύκνος, τὸ ἱερὸ πουλὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, γιὰ τὸν ὁποῖο νόμιζαν ὅτι τὸ τραγούδι του ἠχοῦσε σὰν προαίσθημα θανάτου,[871] ἔγινε φονικὸς γιὸς τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου. Δὲν θὰ μποροῦσαν βέβαια νὰ βροῦν κανέναν καλύτερο ἀντίθετό του ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ποὺ ἦταν ἐπίσης κύριος τῶν θανατηφόρων ἀλόγων τοῦ Διομήδους καὶ γύριζε πίσω στὸ Ἄργος μαζὶ μ' αὐτά.

8
Ο ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ

Οἱ περισσότεροι ἀφηγητὲς λένε ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς πρῶτα εἶχε στείλει τὸν Ἡρακλέα στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ φέρη τὸν ταῦρο, κι ἔπειτα στὴ Θράκη, γιὰ νὰ φέρη τὰ ἄλογα. Ὁ βασιλιὰς Μίνως ἦταν πιθανὸν ὁ κάτοχος τοῦ ταύρου, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτός. Γιατὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ταῦρος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε ἤδη λόγος στὶς κρητικὲς ἱστορίες[872] καὶ ποὺ τὸν εἶχε ἐρωτευθῆ ἡ Πασιφάη. Στὴ διήγηση ποὺ μᾶς παραδίδεται[873] ὑπάρχει κάτι ἄλλο γι' αὐτόν, ὅταν δὲν παίζει πιὰ τὸν ρόλο τοῦ ἐραστῆ τῆς βασίλισσας. Λέγουν ὅτι ἀναδύθηκε ἀπὸ τὰ κύματα καὶ ὅτι ὁ Μίνως εἶχε ἀπὸ πρὶν ὑποσχεθῆ, ὅτι αὐτὸ ποὺ θὰ παρουσιαζόταν μέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα θὰ τὸ θυσίαζε στὸν Ποσειδῶνα.[874] Τὸ ζῶο ὅμως

ἦταν τόσο ὄμορφο, ποὺ ὁ Μίνως θυσίασε ἀντὶ γι' αὐτὸ ἕνα ἄλλο ζῶο κι αὐτὸ τὸ 'στειλε στὰ κοπάδια τῶν ἀγελάδων του.

Μέχρις αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ διήγηση ταυτίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Πασιφάης, ὅπως τὴν παρουσίασε ὁ Εὐριπίδης στὸ σκηνικὸ ἔργο «Κρῆτες». Ἡ τιμωρία γιὰ τὸν Μίνωα ἐκεῖ ἦταν ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἄναψε στὴ βασίλισσα ἀνίερο πάθος γιὰ τὸν ταῦρο.[875] Διηγοῦνταν καὶ γι' ἄλλη μεγαλύτερη τιμωρία τοῦ Ποσειδῶνος:[876] τὸ ζῶο ἔγινε ἄγριο κι εἶχε τὴν ἀνάγκη τοῦ Ἡρακλέους γιὰ νὰ τὸν γλυτώση ἀπ' αὐτό. Γι' αὐτὸ ἔστειλε ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν ἥρωα στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ φέρη τὸ ζῶο ζωντανὸ στὶς Μυκῆνες. Ὁ Μίνως ὁ ἴδιος τοῦ παραστάθηκε.[876a] Παλιὲς ἀγγειογραφίες δείχνουν πῶς αἰχμαλωτίστηκε τὸ ζῶο: μ' ἕνα σχοινί, ποὺ τὸ ἔριξε ὁ Ἡρακλῆς γύρω ἀπὸ τὸ στόμα καὶ στὰ μπροστινὰ πόδια τοῦ ζώου, ἢ καὶ χωρὶς σχοινί, πέφτοντας ὁ ἴδιος πάνω στὸν ταῦρο. Τελικὰ τὸν ζάλισε μὲ τὸ ρόπαλο καὶ τὸν ἔφερε στὶς Μυκῆνες. Ἐκεῖ τὸν ζάλισε ἐλεύθερο. Γιὰ πολὺν καιρὸ περιπλανιόταν τὸ ἀδάμαστο ζῶο στὴν Πελοπόννησο. Τέλος ἔφτασε, περνώντας ἀπὸ τὸν Ἰσθμό, στὸν Μαραθῶνα. Ἐκεῖ τὸν ἔπιασε πάλι ὁ Θησεὺς καὶ τὸν θυσίασε τελικὰ στὸν Ἀπόλλωνα.[877]

Τοῦτο ἦταν κατόρθωμα τοῦ Θησέως. Ἂν εἶναι ἀληθινὸ αὐτὸ ποὺ λεγόταν παλιότερα ἐπίσης μονάχα γιὰ τοὺς δέκα ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, τότε ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἄθλος καὶ ἡ ἑπόμενη περιπέτεια ἦταν βέβαια ἐκεῖνες ποὺ προστέθηκαν ἀργότερα.

9

Η ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ ΤΩΝ ΑΜΑΖΟΝΩΝ

Ἡ Ἀδμήτη,[878] ἡ κόρη τοῦ Εὐρυσθέως, ἤθελε τὴ ζώνη τῆς βασίλισσας τῶν Ἀμαζόνων Ἱππολύτης. Ἔστειλαν, λοιπόν, τότε τὸν Ἡρακλέα στὴ μικρασιατικὴ χώρα Πόντος, στὴ Μαύρη Θάλασσα, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ Ἀμαζόνες κοντὰ στὸν ποταμὸ Θερμόδοντα: ἕνας λαός, ποὺ ἀποτελεῖτο μόνο ἀπὸ πολεμόχαρες γυναῖκες. Ἀπ' τὰ παιδιά τους ἄφηναν νὰ ζοῦν μόνο τὰ κορίτσια, ἔκοβαν τὸ δεξιὸ βυζί τους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζη στὸ τόξο καὶ στὸ σπαθί, καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸ ἔτρεφαν τὶς κόρες τους. Ἡ πιὸ γενναία ἀνάμεσά τους ἦταν ἡ Ἱππολύτη, ἡ βασίλισσά τους. Σὰ διακριτικὸ γνώρισμα εἶχε ἀπὸ τὸν πατέρα της Ἄρη τὴ ζώνη. Ὁ Ἡρακλῆς ξεκίνησε μ' ἕναν ὁλόκληρο στρατὸ γι' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση.[879] Μεταξὺ τῶν συντρόφων του ἦταν ὁ Θησεύς, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε διεξοδικὰ πιὸ κάτω, καὶ ὁ Τελαμών,[880] ὁ ἥρωας τῶν Σαλαμινίων καὶ Αἰγινητῶν. Ἦταν σὰν μιὰ ἀργοναυτικὴ ἐκ-

69. Ὁ Ἡρακλῆς στὴ χώρα τῶν Ἀμαζόνων

στρατεία κι ἰσχυρίστηκαν ἀκόμα ὅτι πῆραν μέρος ὅλοι οἱ Ἀργοναῦτες.[881] Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μερικῶν ἀφηγητῶν, ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ κατάληξε σ' ἕναν τρωικὸ πόλεμο: ἀκριβῶς σὰν ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε ὁ Ἡρακλῆς ἐνάντια στὸν Λαομέδοντα, τὸν βασιλιὰ τῆς Τροίας, ἔχοντας μαζί του πολλοὺς Τιρυνθίους,[882] καθὼς καὶ τὸν Ἰόλαο καὶ τὸν Τελαμῶνα.

Ὑπῆρχε μιὰ παλιὰ ἱστορία[883] γιὰ τὸν ὕπουλο Λαομέδοντα, ποὺ εἶχε στοὺς σταύλους του θαυμαστὰ ζῶα, δῶρα τοῦ Διός.[884] Τὸ ἴδιο διηγοῦνταν καὶ γιὰ τὸν Ἄδμητο. Καὶ σ' αὐτὸν κοντά, «τὸν κύριο τοῦ λαοῦ» — αὐτὸ σημαίνει τὸ ὄνομά του, καὶ πάνω στὸν πολυαριθμότερο λαὸ ἐξουσιάζει ὁ βασιλιὰς τοῦ κάτω κόσμου — ὑπηρέτησε σὰ βοσκὸς[885] ὁ Ἀπόλλων καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν ὁ Ποσειδῶν, ποὺ ἔχτισε τὰ τείχη τῆς Τροίας.[886] Οἱ θεοὶ ὑπηρετοῦσαν μὲ μορφὴ ἀνθρώπου[887] καὶ συναγωνίζονταν[888] γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς πόλεως. Ὁ Λαομέδων ὅμως τοὺς κορόιδεψε, σὰν ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ἀμοιβῆς τους. Τοὺς φοβέρισε μάλιστα,[889] ὅτι θὰ τοὺς δέση χεροπόδαρα, θὰ τοὺς πουλήση στὰ ξένα, κι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ὅτι θὰ τοὺς κόψη τ' αὐτιά.

Αὐτὸ ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ σὰν ἀμοιβὴ — στοὺς δυὸ ἤ, τὸ πιθανότερο, σ' αὐτὸν ποὺ θὰ ἐρχόταν πρῶτος στὸ συναγωνισμὸ — ἦταν φυσικὰ τὰ περίφημα ἄλογα. Γι' αὐτὰ τὰ ἄλογα ἦλθε κι ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὰ ἔξι πλοῖα του στὴν Τροία.[890] Τότε — ἔτσι συνεχίζει ἡ ἱστορία[891] — ὁ γελασμένος Ποσειδῶν, ὁ ἱδρυτὴς τῆς

ἀκροπόλεως, ἔστειλε ἕνα θαλάσσιο τέρας στὴ χώρα τῶν Τρώων καὶ ὁ Ἀπόλλων ἔστειλε τὴν πανούκλα. Τὸ μαντεῖο ἔδωσε τὴ συμβουλή,[892] ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσουν βορὰ στὸ θηρίο τὴν Ἡσιόνη, τὴν κόρη τοῦ Λαομέδοντος. Βασιλικὰ ντυμένη,[893] τὴν ἄφησαν στὴν ἀκρογιαλιά, κι ὁ Λαομέδων ὑποσχέθηκε στὸ σωτήρα της τὰ θεϊκὰ ἄλογα, ποὺ γι' αὐτὰ εἶχε ξεγελάσει τὸν Ποσειδῶνα. Ὁ Ἡρακλῆς ἀνάλαβε τὸ ἔργο. Οἱ Τρῶες κατασκεύασαν γι' αὐτόν, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, ἕνα χαράκωμα στὴν παραλία, γιὰ νὰ μπορῇ ὁ ἥρωας νὰ ἀποτραβηχτῇ σ' αὐτὸ σὲ περίπτωπτωση κινδύνου.[894]

Μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία παρουσιάζει τὸ τέρας : ἕνα γιγάντιο ψάρι μ' ἀνοιχτὸ τὸ φάρυγγα, ὅπου μπῆκε ὁ ἥρωας κρατώντας δρεπάνι γιὰ νὰ τοῦ κόψῃ τὴν τεράστια γλῶσσα. Ἡ Ἡσιόνη τὸν βλέπει σ' ὅλη του τὴ μεγαλοπρέπεια. Διηγοῦνταν ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς πήδηξε στὸ λαρύγγι τοῦ ζώου,[895] ὅτι ἔμεινε τρεῖς μέρες στὴν κοιλιά του κι ὅτι βγῆκε ἔξω φαλακρός.[896] Ἔτσι σκότωσε τὸ τέρας.

Ὅμως ὁ Λαομέδων δὲν ἤθελε οὔτε σ' αὐτὸν νὰ δώσῃ τὰ ἄλογα κι ἔβρισε τὸν ἥρωα.[897] Ἔτσι ἔγινε ἡ πρώτη καταστροφὴ τῆς Τροίας. Μ' ἔρημους δρόμους ἀπόμεινε ἡ πόλη, ὅταν ἀποσύρθηκε ὁ Ἡρακλῆς.[898] Ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του διακρίθηκε ἰδιαίτερα ὁ Τελαμὼν[899] καὶ πῆρε σὰ δῶρο τιμῆς τὴν Ἡσιόνη γιὰ σύζυγο.[900] Ὁ Λαομέδων καὶ οἱ γιοί του σκοτώθηκαν[901] ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν νεώτερο. Αὐτὸν τὸν ἔσωσε ἡ Ἡσιόνη, ἀφοῦ τὸν ἐξαγόρασε ἀπὸ τὸν ἥρωα μὲ τὸ χρυσοΰφαντο πέπλο της.

Μέχρι τότε ὀνομαζόταν ὁ νεαρός: Ποδάρκης, «ὁ γοργοπόδαρος», αὐτὰ διηγοῦνταν γι' αὐτόν.[902] Ἀλλὰ ἔπειτα, σύμφωνα μὲ τὴ λέξη «πρίαμαι» — ἐξαγοράζω — Πρίαμος. Θὰ ζοῦσε σὰ βασιλιάς, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, τὴ δεύτερη καταστροφὴ τῆς Τροίας.

Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν παλαιοτέρων ἀφηγητῶν,[903] μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ νίκη ἀκολούθησε ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἀμαζόνων. Σύμφωνα μὲ τοὺς νεώτερους ἀφηγητές,[904] αὐτό συνέβηκε μᾶλλον ἀντίστροφα. Γιὰ νὰ κάμῃ αὐτὴ τὴν παραγγελία τοῦ Εὐρυσθέως, ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸ στρατό του ἄραξε στὴ Θεμίσκυρα, στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Θερμώδοντος. Οἱ Ἀμαζόνες δὲν συμπαθοῦσαν τοὺς ἄντρες καὶ ἡ Ἱππολύτη ἀρνήθηκε νὰ χαρίσῃ στὸν Ἡρακλέα τὴ ζώνη της.[905] Ἕνας ἀγγειογράφος περιγράφει τὴ σκηνή : τὸν ἥρωα νὰ κάθεται ἥσυχος καὶ τὴν Ἀμαζόνα ντυμένη μὲ σκυθικὰ παντελόνια. Τοῦ προσφέρει πρόθυμα τὴ ζώνη. Ἦ εἶχε προηγηθῇ ἡ αἰχμαλωσία τῆς ἀδελφῆς της Μελανίππης ἀπὸ

τὸν Ἡρακλέα[906] καὶ θὰ ἐλευθερωνόταν μ' ἀντάλλαγμα τὴ ζώνη;[907] Διηγοῦνταν ἐπίσης[908] ὅτι ἡ Ἥρα ἡ ἴδια εἶχε παρουσιαστῇ μὲ τὴ μορφὴ Ἀμαζόνος. Προκάλεσε τὴν ὑποψία στὸ γυναικεῖο λαὸ γιὰ τὸν Ἡρακλέα καὶ τοὺς δικούς του, ὅτι δῆθεν εἶχαν σκοπό τους οἱ ξένοι ν' ἁρπάξουν τὴν Ἱππολύτη. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ἔγινε μάχη ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες καὶ στὶς Ἀμαζόνες. Ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε τὴ βασίλισσα καὶ πῆρε ἀπὸ τὴ νεκρὴ Ἱππολύτη τὴ ζώνη : τὸ ἀνάγλυφο τῆς μετόπης στὴν Ὀλυμπία μᾶς δείχνει τὴ νεκρὴ πάνω στὸ ἔδαφος.

Σύμφωνα μὲ τοὺς ἀφηγητές, ἐκείνους ποὺ ὑποστήριζαν ὅτι ὁ πρῶτος ἥρωας ποὺ πολέμησε τὶς Ἀμαζόνες ἦταν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ σύνοδός του Θησεύς, πῆρε σὰν βραβεῖο — ὅπως ὁ Τελαμὼν τὴν Ἡσιόνη — τὴν Ἀμαζόνα Ἀντιόπη.[909] Ἄλλοι λένε πὼς ὁ Θησεὺς ἔπιασε τὴ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων,[910] πῆρε σὰ λάφυρο τὴ ζώνη της[911] καὶ τὴ χάρισε στὸν Ἡρακλέα. Πρόσθεταν ἐπίσης,[912] ὅτι ἡ Ἀμαζών, ποὺ τὴν ὁδήγησε στὴν πατρίδα του καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἀπέκτησε τὸ γιό του Ἱππόλυτο, ἦταν ἡ Ἱππολύτη κι ὄχι ἡ Ἀντιόπη. Αὐτὴ ἡ ἱστορία συγκαταλέγεται στὶς ἱστορίες γιὰ τὸν Θησέα. Τὴ ζώνη τὴ φύλαγαν στὶς Μυκῆνες,[913] ἂν ὄχι, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ πιθανό, στὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας, ὅπου ἡ Ἀδμήτη ὑπηρετοῦσε σὰν ἱέρεια.[914]

Καὶ γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἡρώων διηγοῦνται ἱστορίες. Σ' αὐτὲς ἦταν μιὰ πολὺ παλιά, ποὺ συνδεόταν ὄχι μὲ τὴν εὔκολη ἐπιχείρηση στὶς Ἀμαζόνες, ἀλλὰ μὲ τὴ δύσκολη στὴν Τροία.[915] Διηγοῦνταν,[916] ὅτι τὴν ἴδια μέρα ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἄφηνε πίσω του τὴν Τροία ἡ Ἥρα παρακίνησε τὸ θεό, τὸν Ὕπνο, νὰ βυθίσῃ τὸ Δία σὲ βαθὺ ὕπνο. Ἡ ἴδια σήκωσε μιὰ δυνατὴ ἀνεμοθύελλα καὶ παράσυρε τὸν ἥρωα στὴν νῆσο Κῶ, μακριὰ ἀπ' ὅλους τοὺς συντρόφους του. Ἀπὸ τὰ πλοῖα του ἔχασε τὰ πέντε.[917] Οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ πετροβόλημα.[918] Νύχτα ἀποβιβάστηκε στὴ στεριὰ κι εἶχε νὰ κάνῃ μὲ τὸ βασιλιὰ Εὐρύπυλο, «αὐτὸν μὲ τὴν πλατιὰ πύλη», ἕνα ὁλοφάνερο ὄνομα γιὰ τὸν κυρίαρχο τοῦ κάτω κόσμου. Ἀφοῦ τὸν σκότωσε,[919] ἔπρεπε νὰ ἀγωνιστῇ μὲ τὸν γιό του Χαλκώδοντα, «τὸν χαλκοδόντη»,[920] καὶ πληγώθηκε ἀπ' αὐτόν. Μόνον ὁ Ζεὺς μποροῦσε νὰ σώσῃ τὸν γιό του:[921] ἀπὸ ποιόν ἀλήθεια ; Τὸ ὄνομα μᾶς θύμισε κιόλας τὸ βασιλιὰ τοῦ θανάτου. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλης Ἀντιμάχειας στὴν Κῶ διηγοῦνταν τὴν ἱστορία κάπως διεξοδικότερα.[922] Ἀφοῦ ὁ Ἡρακλῆς στὸ Ἀκρωτήριο Λακητὴρ εἶχε σώσει ἀπὸ τὸ τελευταῖο του πλοῖο μόνο τοὺς ἄντρες καὶ τὰ ὅπλα, συνάντησε ἕνα κοπάδι ἀπὸ πρόβατα καὶ τὸν βοσκό τους Ἀνταγόρα. Λέγαν,[923] ὅτι

αὐτὸς ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Χαλκώδοντος. Ὁ Ἀνταγόρας — ἀρχικὰ ἴσως ὅπως ὁ Ἀνταῖος — εἶναι βέβαια μόνο ἕνα ἄλλο, λιγότερο φανερὸ ὄνομα γιὰ κεῖνον. Ἀπὸ τὸν ἄγνωστο βοσκὸ ὁ Ἡρακλῆς ζήτησε ἕνα κριάρι. Ἀλλὰ ὁ γιὸς τοῦ Εὐρυπύλου τὸν προκάλεσε σὲ ἀγώνα. Ἡ πάλη κατάληξε σὲ λίγο σὲ μάχη, γιατὶ οἱ Μέροπες, οἱ κάτοικοι τῆς Κῶ, βοήθησαν τὸν Ἀνταγόρα καὶ οἱ σύντροφοι τοῦ Ἡρακλέους ἤθελαν νὰ ὑπερασπίσουν τὸν ἀρχηγό τους. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοὺς νίκησαν. Ὁ ἴδιος ὁ ἥρωας ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήση. Κατέφυγε σὲ μιὰ σκλάβα ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ κρύφτηκε ντυμένος μὲ γυναικεῖα ροῦχα, μέχρι νὰ μπορέση νὰ νικήση τοὺς Μέροπας. Μὲ φανταχτερὰ γυναικεῖα στολίδια γιόρτασε ἀργότερα τὸ γάμο του μὲ τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Χαλκιόπη, «τὴν χαλκοπρόσωπη». Ἀπὸ τότε ὁ ἱερέας τοῦ Ἡρακλέους στὴν Ἀντιμάχεια φοράει στὴ θυσία γυναικεῖα ροῦχα καὶ γυναικεῖο στόλισμα στὸ κεφάλι, καὶ κάθε γαμπρὸς αὐτὰ τὰ ἴδια στὸ γάμο. Ὁ Ἡρακλῆς δὲν φόρεσε τότε γιὰ τελευταία φορὰ γυναικεῖα ροῦχα: ἄλλη μιὰ ἱστορία θὰ διηγηθοῦμε ἀργότερα. Γιατὶ ἔτσι ντυμένος θὰ ὑπηρετήση τὴν βασίλισσα Ὀμφάλη: γυναικεῖα ροῦχα καὶ γυναικεία ὑπηρεσία ταιριάζουν στὸν ὑπηρέτη τῆς θεᾶς, ποὺ στὶς πιὸ παλιὲς ἱστορίες οὔτε ἡ Ἥρα τὸν κυνηγοῦσε οὔτε γιὰ νὰ σωθῆ χρειαζόταν ἡ ἐπέμβαση τοῦ Διός.

Ὁ Ὅμηρος διηγιέται τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἱστορίας[924] ἔτσι: Ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν ξύπνησε καὶ εἶδε τὸ γιό του σὲ δύσκολη θέση. Θὰ εἶχε πετάξει τὸν Ὕπνο στὴ θάλασσα καὶ θὰ τὸν εἶχε τσακίσει, ἂν ὁ φτερωτὸς θεὸς δὲν εἶχε πετάξει στὴ μητέρα του, τὴ Νύκτα, ποὺ καταπιέζει ὅλους τοὺς θεούς. Αὐτὴν σεβόταν ὁ Ζεὺς καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὴν δυσαρεστήση. Τὴν Ἥρα ὅμως τὴν κρέμασε ψηλὰ στὸν ἀέρα ἀπὸ ἕνα χρυσὸ σκοινί, μὲ δυὸ ἀμόνια στὰ πόδια. Κανένας θεὸς δὲν μποροῦσε νὰ τὴν γλυτώση, κι ὅταν ἕνας σὰν τὸν Ἥφαιστο τόλμησε κάτι τέτοιο, τὸν πέταξε ὁ Ὀλύμπιος ἀπὸ τὸ κατώφλι τοῦ οὐράνιου παλατιοῦ πέρα μακριὰ στὴ γῆ.[925] Τὸ γιό του τὸν γλύτωσε ἀπὸ τὴν Κῶ καὶ τὸν ὁδήγησε στὴν πατρίδα, στὸ Ἄργος, ποὔτρεφε ἄλογα.

10

ΤΑ ΒΟΔΙΑ ΤΟΥ ΓΗΡΥΟΝΟΥ

Γιὰ νὰ φέρη τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνου, στάλθηκε ὁ Ἡρακλῆς πέρα μακριὰ στὰ δυτικά. Ἔπρεπε νὰ διασχίση τὸν ὠκεανὸ καὶ νὰ φτάση στὸ νησὶ Ἐρύθεια,[926] τὸ νησὶ τῆς Ἑσπέρας, ὅπου ὁ βοσκὸς Εὐρυτίων κι ὁ δικέφαλος σκύλος Ὄρθος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ

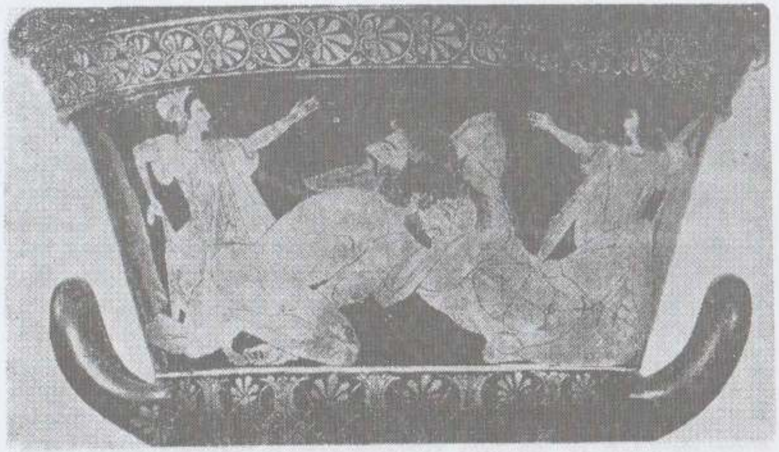

70. Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος

Κερβέρου καὶ τῆς Λερναίας Ὕδρας,[927] σὲ καταχνιασμένους σταύλους σταύλιζαν τὰ βόδια. Ἦταν βόδια πορφυρένια,[928] ἀνῆκαν στὸν Γηρυόνη, κι ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ τὰ πάρη σὰ λάφυρο καὶ νὰ τὰ ὁδηγήση στὸ μακρὺ δρόμο γιὰ τὸ Ἄργος. Γιὰ τὸν Γηρυόνη λέγαν,[929] ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Χρυσάορος καὶ τῆς Ὠκεανίδος Καλλιρόης, ἐκείνου τοῦ Χρυσάορος, τοῦ «ἥρωα μὲ τὸ χρυσὸ σπαθί», ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Πήγασο ξεπήδησε ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς ἀποκεφαλισμένης Μεδούσης.[930]

Τέτοιος πατέρας ταίριαζε σ' αὐτόν, ποὺ δὲν ἦταν βοσκός, ἀλλὰ ὅπως τὸν ἀπεικονίζουν ὁπλισμένος πολεμιστὴς μὲ περικεφαλαία, ἀσπίδα καὶ λόγχη. Τὸ ὄνομά του, Γηρυονεὺς ἢ Γηρυόνης, σήμαινε τὸν «φωνακλά». Γιατὶ οἱ φωνὲς ἀνῆκαν στὴ μάχη.[931] Ὅταν ὁ πληγωμένος Ἄρης φώναζε, ἦταν σὰ νὰ φώναζαν ἐννιὰ ἢ δέκα χιλιάδες πολεμιστές.[932] Ὁ βοσκός του Εὐρυτίων, μὲ τὸ κυνηγετικὸ ὄνομα, ποὺ εἶχε κι ὁ Κένταυρος στὸ κυνήγι μὲ τὸν Δεξαμενό, εἶχε τὸν Ἄρη γιὰ πατέρα.[933] Τὸν Γηρυόνη τὸν παρουσίαζαν τρικέφαλο,[934] ἦταν ὅμως — ἔτσι τὸν περιγράφουν ποιητὲς καὶ ἀγγειογράφοι — τρισώματος, τουλάχιστο ἀπὸ τὸν κορμό. Πολεμοῦσε μὲ ἔξι χέρια κι εἶχε ἀκόμα καὶ φτερά,[935α] γιὰ νὰ ὁρμᾶ στὰ θύματά του, ὅπως οἱ Ἅρπυιες κι οἱ Ἐρινύες, ἢ ὅπως ἕνα ἁρπακτικὸ πουλί. Σύμβολο στὴν ἀσπίδα του εἶχε τὸν ἀετό. Μὲ τὴ δύση τοῦ ἥλιου ἔβοσκαν οἱ κόκκινες ἀγελάδες του.

Ἐκεῖ παραμόνευε κι ἴσως φώναξε ἀπὸ τὴ δύση καὶ κάλεσε τοὺς πολεμιστὲς ποὺ θέλαν τὰ βόδια στὸ θάνατο.

Σύμφωνα μὲ παλιότερες διηγήσεις δὲν χρειάστηκε ἀσφαλῶς ὁ Ἡρακλῆς νὰ πάη πολὺ μακριά, ὄχι πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου, γιὰ ν' ἀνεβῆ στὸ μοναδικὸ ὄχημα, ποὺ μ' αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ φτάση στὸ κόκκινο νησὶ τοῦ Γηρυόνου. Ἴσως μόνο μέχρι τὴν Πύλο, στὴ νοτιοδυτικὴ ἀκτή, ὅπου ἐξουσίαζε ὁ Νηλεὺς μὲ τὸ ταιριαστὸ ὄνομα, «ὁ ἀνηλέητος», ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Τυροῦς, ποὺ ἡ ἱστορία τους εἰπώθηκε πιὸ πάνω. Διηγοῦνταν ἀργότερα,[936] ὅτι ὁ Νηλεὺς καὶ οἱ γιοί του θέλησαν νὰ πάρουν τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνου, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς στὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ τὰ ὁδηγοῦσε στὴν πατρίδα, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Νέστορα: γι' αὐτὸ ὁ ἥρως ἀνάθεσε σ' αὐτὸν τὴν ἐξουσία στὴν Πύλο. Διηγοῦνταν ἐπίσης ὅτι κάποιος ἔκλεισε τὴν πύλη τῆς πόλεως, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Πύλο χωρὶς κοπάδια, κι ἀσφαλῶς ὄχι, ὅπως ἀργότερα ἰσχυρίστηκαν,[937] γιὰ νὰ ἐξαγνιστῆ. Τότε, οὔτε οἱ θεοὶ οἱ ἴδιοι δὲν προσπάθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ μπῆ μέσα.

Τὸ ὄνομα Πύλος, ποὺ ἔτσι ὀνομάζουν στὴν ἴδια ἀκτὴ μιὰν ἄλλη πόλη — καὶ ποὺ μάλιστα ἀνῆκε σ' ἕνα ἱερὸ τοῦ Ἅδου[938] — — σήμαινε γιὰ τοὺς ἀφηγητές, ποὺ δὲν εἶχαν ζήσει τὸ μεγαλεῖο τοῦ παλατιοῦ τοῦ Νέστορος, τὶς «πύλες τοῦ Ἅδου». Ὑπῆρχε μιὰ παλιὰ ἱστορία, στὴν ὁποία ἀναφέρεται κι ὁ Ὅμηρος:[938α] ὁ Ποσειδῶν, ἡ Ἥρα κι ὁ Ἅδης[939] — ἄλλοι συγγραφεῖς μιλοῦν γιὰ τὸν Ἄρη καὶ τὸν Ἀπόλλωνα[940] ἐπίσης — ἦρθανε σὲ βοήθεια τοῦ Νηλέως, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐκυρίευε τὴν Πύλο. Ὁ Ζεὺς κι ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ βοήθησαν τὸν ἥρωα. Χτύπησε τὴν Ἥρα στὸ δεξὶ στῆθος μὲ τὸ τριπλαγκιστρωτὸ βέλος του καὶ τῆς προξένησε ἀγιάτρευτο πόνο.[940α] Τρεῖς φορὲς ξάπλωσε κάτω τὸν Ἄρη μὲ τὴ λόγχη του καὶ τὴν τρίτη τοῦ τρύπησε πέρα - πέρα τὸν μηρό.[941] Μὲ τὸ βέλος του πλήγωσε καὶ τὸν Ἅδη στὸν ὦμο, «στὴν Πύλο κοντὰ στοὺς νεκρούς» — ἔτσι παραστατικὰ τὸ διηγήθηκαν.[942] Ὁ Παιήων, ὁ γιατρὸς τῶν θεῶν, τὸν γιάτρεψε πάνω στὸν Ὄλυμπο.[943] Ὁ Νηλεὺς καὶ ἕντεκα ἀπὸ τοὺς δώδεκα γιούς του ἔπεσαν στὴ μάχη.[944]

Ἕνας ἄλλος λέει — ἴσως ἀκόμα παλιότερη ἀφήγηση —[945] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε στὴν Πύλο ἰδιαίτερες σχέσεις μ' ἕνα γιὸ τοῦ Νηλέως, μὲ τὸν Περικλύμενο, τὸν «φημισμένο». Καὶ μ' αὐτὸν ἐπίσης δὲν ἐννοοῦσαν ἄλλον παρὰ τὸ γιὸ τοῦ Εὐρυπύλου στὴν Κῶ. Διηγοῦνταν ὅτι ἦταν πραγματικὰ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος κι εἶχε ἀπ' τὸν πατέρα του γιὰ δῶρο νὰ μπορῆ νὰ παίρνη πολλὲς μορφές. Ἄλλοτε ἐμφανιζόταν σὰν ἀετός, ἄλλοτε σὰ μυρμήγκι, ἄλλοτε σὰ μέλισσα

μ' ἕνα ὁλόκληρο μελίσσι, κι ἄλλοτε σὰ φίδι. Σὰ μέλισσα κάθησε πάνω στὸ κέντρο τοῦ ζυγοῦ τῶν ἀλόγων τοῦ Ἡρακλέους.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἱστορίας, τὸν ἀναγνώρισε ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἀθηνᾶς καὶ σκότωσε τὴ μέλισσα. Ἡ ἀρχικὴ ἐκδοχὴ ἦταν, πιθανόν, ὅτι ὁ πολύμορφος δὲ σκοτώθηκε, ἀλλὰ γλύτωσε μὲ μορφὴ ἀετοῦ.[946] Μπροστὰ στὸν Ἡρακλέα ὅμως ἀνοιγόταν ἕνα μακρὺ ταξίδι, πρὶν πιάση τὸν Γηρυόνη καὶ τὰ βόδια του, ἀκόμα κι ὅταν εἶχε παραβιάσει τὴν πύλη τῆς Πύλου.

Σύμφωνα μὲ μεταγενέστερους ἀφηγητὲς συνέχισε τὸ ταξίδι του μέσα ἀπὸ τὶς χῶρες τῆς βόρειας Ἀφρικῆς μέχρι τὶς περίφημες στῆλες τοῦ Ἡρακλέους, ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία τούτη τὶς ἔκτισε. Ὑπῆρξαν κάποιοι ποὺ ἰσχυρίστηκαν,[947] ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία, καθὼς διάσχιζε τὴ Λιβύη, συνάντησε τὸν γίγαντα Ἀνταῖο. Ὁ Ἀνταῖος δὲν ἦταν κανένας ἄλλος — αὐτὸ φανερώνει τὸ ὄνομά του — παρὰ «αὐτὸς ποὺ συναντιέται». Γιὰ τὶς ἐμφανίσεις τῶν πνευμάτων ἔλεγαν, ὅτι «συνάντησαν» κάποιον. Ἡ Δήμητρα, ἐφόσον ἦταν ἐπίσης ἡ δέσποινα τῶν νεκρῶν, τῶν «Δημητρείων», ὀνομαζόταν σ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητά της «μητέρα Ἀνταία»,[948] κι ἔτσι ὀνομαζόταν πρὸ πάντων ἡ Ἑκάτη, ἡ κυρία τῶν φαντασμάτων, ποὺ στέλνει[949] καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ «συναντήση» κάποιον. Γιὰ τὸν Ἀνταῖο ὑπάρχουν δύο διαφορετικὲς διηγήσεις. Ἡ μιὰ ἔλεγε[950] ὅτι ἦταν βασιλιὰς τῆς ἀφρικανικῆς πόλεως Ἴρασα. Ὅμοια ὅπως ὁ Δαναός, ἔθεσε στοὺς μνηστῆρες τῆς πανέμορφης κόρης του ἕνα στοίχημα: ἔτσι ὁ Κυρηναῖος Ἀλεξίδαμος ἔγινε γαμπρός του. Ἡ ἄλλη διήγηση[951] λέει, πὼς ἦταν ἕνας γίγαντας ποὺ καλοῦσε τοὺς ξένους σὲ πάλη, ὅπως ὁ Ἀνταγόρας μὲ τὸ ἐλάχιστα διαφορετικὸ ὄνομα. Ἦταν δυνατότερος ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ στόλιζε μὲ τὰ κρανία τῶν νικημένων τὸ ναὸ τοῦ πατέρα του Ποσειδῶνος.

Ἡ δύναμή του ὅμως προερχόταν κι ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν γιὸς τῆς Γῆς, καὶ μόλις τὸ σῶμα του ἀκουμποῦσε στὸ ἔδαφος, ἡ μητέρα του τοῦ ἔδινε μεγαλύτερη δύναμη.[952] Ὁ Ἡρακλῆς ἄρχισε τὸν ἀγώνα μαζί του: ἔτσι εἶχε κάνει καὶ στὴ Κῶ ἢ στὸν τάφο τῆς Ἀλκήστιος. Δὲν ἄφηνε τὸν Ἀνταῖο νὰ πέση στὴ γῆ, κι ὅταν ἔπεφτε, τὸν σήκωνε πάλι ἐπάνω. Ἔτσι δὲν ἔπαιρνε ὁ γίγαντας δύναμη: νικήθηκε καὶ σκοτώθηκε. Ἀλλὰ κι ὁ ἥρωας ἔπεσε ἀποκαμωμένος κάτω κι ἀποκοιμήθηκε. Τότε ἦλθαν οἱ Πυγμαῖοι, οἱ ἀστεῖοι νάνοι τῆς Αἰγυπτιακῆς ὑπαίθρου, ποὺ πάνω στὶς πομπηιανὲς τοιχογραφίες συχνὰ παριστάνονται, καὶ — ἔτσι λέει ὅλη ἡ κατοπινότερη ἀφήγηση —[953] θέλανε νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν ἀδελφό τους Ἀνταῖο. Ἀλλὰ κι αὐτοὶ ξεπετάχτηκαν ἀπὸ τὴ γῆ. Ὁ Ἡρακλῆς ἦταν γι' αὐτοὺς πραγματικὸς γίγαντας. Ἑτοίμασαν ἐναντίον του ἐπίθεση μὲ πολεμικὲς μη-

χανές, ὅπως ἐναντίον ἰσχυροῦ φρουρίου, καὶ δῶσαν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ ἀκόμα κατοπινότερη διήγηση, ποὺ διαδραματίστηκε ὄχι στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ σ' ἕνα ὁμιχλῶδες νησὶ πέρα ἀπὸ βόρεια, στὴ Νεκρὴ Θάλασσα. Καὶ ὁ Ἡρακλῆς; Ξύπνησε γελώντας καὶ μάζεψε τοὺς νάνους μέσα στὴ λεοντή του, γιὰ νὰ τοὺς φέρη στὸν Εὐρυσθέα σὰν σπουδαῖο λάφυρο...

Ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν σύνδεσε μόνη τὸν Ἡρακλέα μὲ τὴν Αἴγυπτο στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ του μὲ σκοπὸ τὸν Γηρυόνη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Βουσίριδος,[954] τοῦ βασιλιᾶ στὴν ὁμώνυμη πόλη στὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἢ σὲ μιὰν ἄλλη κοντὰ στὴν Μέμφιν. Στὴ γλώσσα τῶν Αἰγυπτίων ὀνομαζόταν ἡ πόλη «σπίτι τοῦ Ὀσίριδος»: ὄνομα ποὺ ἀποδίδει περίπου ἡ λέξη Βούσιρις. Εἶναι ὁ θεὸς τῶν νεκρῶν Ὄσιρις, ποὺ οἱ ἀφηγητὲς στὴν ἱστορία μετάτρεψαν σὲ βασιλιὰ Βούσιριν. Αὐτὸς εἶχε τὴ συνήθεια νὰ θυσιάζη τοὺς ξένους στὸ Δία[955] κι ἔτρωγε κι ὁ ἴδιος ἀνθρωπινὸ κρέας.[956] Γιὰ νὰ γίνη ἡ ἱστορία πιὸ πιστευτή, διηγοῦνταν[956] ὅτι γιὰ ἐννιὰ χρόνια μάστιζε τὴν Αἴγυπτο ξηρασία κι ἕνας μάντης ἀπὸ τὴν Κύπρο εἶχε δώσει γι' αὐτὸ σκοτεινὸ χρησμό, ὅτι κάθε χρόνο ἔπρεπε νὰ προσφέρουν αὐτὴ τὴ φριχτὴ θυσία. Ὁ Βούσιρις σὰν πρῶτο θυσίασε τὸν μάντη.

Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε στὴν Μέμφιν, αἰχμαλωτίστηκε. Ἄφησε κάτι τέτοιο νὰ γίνη. Ἔλεγαν ἐπίσης[958] ὅτι ἔπρεπε νὰ παλαίψη μὲ τὸ βασιλιά. Πάνω στὴν πάλη ἤ, ὅπως μ' εὐχαρίστηση παριστάνουν οἱ ἀγγειογράφοι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ θυσιάσουν στὸ βωμό, ἔριξε τὸν Βούσιριν χάμω καὶ γονάτισε αὐτὸν καὶ τοὺς μαύρους τοξότες του. Δὲν διηγηθήκαμε ὅμως ὅλα γιὰ τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀνταῖο.

Σύμφωνα μὲ κατοπινότερες διηγήσεις, ὁ Ἀνταῖος δὲ συνάντησε τὸν Ἡρακλέα στὴ Λιβύη, ἀλλὰ στὴ Μαυριτανία, στὸ θαλάσσιο στενὸ ποὺ χωρίζει τὴν Ἀφρικὴ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ἐκεῖ εἶχε ἱδρύσει ὁ γίγαντας τὴν πόλη του Τίνγκριν, τὴ σημερινὴ Ταγγέρη, κι ἐκεῖ ἔδειχναν ἀργότερα τὸν τάφο του: ἕνα λόφο μὲ τὴ μορφὴ ἑνὸς ἄντρα ξαπλωμένου ἀνάσκελα.[959] Ἐκεῖ ἀνοίγεται ἡ θάλασσα, ἀκόμα περισσότερο κατὰ τὰ δυτικὰ ἀπ' ὅ,τι στὴν Πύλο. Ἀπέναντι, πέρα μακριὰ στὴν ἰβηρικὴ ἀκτή, βρίσκεται ὁ Κάδιξ. Ἐκεῖ ὕψωσε ὁ Ἡρακλῆς τὶς κολῶνες μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Ἀπὸ τὰ Γάδειρα γιὰ τὰ δυτικὰ δὲν ὑπάρχει πέρασμα».[960]

Ἀκόμα πιὸ μακριὰ χύνεται ὁ Γκουαδαλκιβὶρ στὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεανό: σ' αὐτόν, σχεδὸν ἀπέναντι στὸν Ταρτησσὸ ποταμό, καθόριζε ὁ ποιητὴς Στησίχορος τὴ θέση τοῦ νησιοῦ Ἐρυθείας.[961] Ἡ ἀπόσταση μέχρι σ' αὐτὴν δὲν ἦταν τόσο μεγάλη, ὅπως ὁ δρόμος

71. Ὁ Ἡρακλῆς χτυπᾶ τὸν Ἥλιο

ποὺ ἔχει νὰ διανύση ὁ ἥλιος μέχρι τοὺς ἀνατολικοὺς Αἰθίοπες, ἀλλὰ ἡ κατεύθυνση ἦταν ἡ ἴδια.

Μάταια ἤθελαν οἱ ἀφηγητὲς νὰ πραγματοποιήση ὁ ἥρωας τὴ μεγάλη περιπλάνησή του. Δὲν ἦταν ἐδῶ πιὸ κοντὰ στὸ σκοπό του ἀπ' ὅτι στὴν «Πύλο κοντὰ στοὺς νεκρούς», ὅπου εἶχε ρίξει τὰ βέλη του ἐνάντια στοὺς θεούς. Ἐνάντια στοὺς θεοὺς ἔπρεπε νὰ τεντώση τὸ τόξο του, ἐὰν ἤθελε νὰ παραβιάση τὸ πέρασμα, ἢ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς πληροφοροῦσε ἡ ἐπιγραφή του ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Ἡ διήγηση συνεχιζόταν ἔτσι, σὰ νὰ συνδεόταν ἄμεσα μὲ τὶς ἱστορίες γύρω στὴν Πύλο. Ὁ Ἡρακλῆς τέντωσε τὸ τόξο του μόνο ἐνάντια στὸ θεὸ τοῦ ἥλιου,[962] βέβαια ὄχι ἐπειδὴ ἔκανε ὑπερβολικὴ ζέστη.[963] Ὁ Ἥλιος φοβήθηκε καὶ δάνεισε στὸν Ἡρακλέα τὸ μεγάλο χρυσὸ κύπελλο, ποὺ τὸ ὕψωνε κάθε βράδυ γιὰ νὰ φθάση στὰ δυτικὰ πάνω ἀπὸ τὸν Ὠκεανό.[964] Ἡ Ἐρύθεια ἔστειλε καὶ ξεπροβόδισε τὸ δοχεῖο,[965] τὴν Ἑσπερίδα, ἀπὸ τὴν ὁποία πῆρε τ' ὄνομά του τὸ νησὶ τῆς Ἑσπέρας.[966]

Ὁ ἥρωας καθόταν πιὰ μέσα στὸ κύπελλο: τότε προσπάθησε τελευταῖος ὁ Ὠκεανὸς νὰ τὸν ἐμποδίση στὸ πέρασμα. Ἔφερε σὲ ταραχὴ τὰ κύματα κι ἔδειξε ἀπειλητικὸ τὸ πρόσωπό του.[967] Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἡρακλῆς τέντωσε τὸ τόξο του ἐναντίον του, τὸν ἄφησε νὰ περάση.

Στὸ κόκκινο νησί, μέσα στοὺς σταύλους, πάνω στὸ βουνὸ

Ἄβαντα[968] ὀχυρώθηκε ὁ ἥρωας. Ὁ σκύλος Ὄρθος τὸν μυρίστηκε ἀμέσως καὶ τοῦ ἐπιτέθηκε. Ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε τὸ ζῶο μὲ τὸ ρόπαλο. Γιὰ νὰ βοηθήση τὸ σκύλο ἦλθε ὁ Εὐρυτίων, ποὺ σκοτώθηκε κι αὐτός. Ἕνας ἄλλος βοσκὸς ἔβοσκε τὸ κοπάδι του ἐκεῖ κοντά. Ἦταν τὸ κοπάδι τοῦ Ἅδου, ὁ βοσκὸς ὀνομαζόταν Μενοίτης καὶ εἰδοποίησε τὸν Γηρυόνη γιὰ τὴν ἁρπαγή.

Πλάι στὸ ποτάμι Ἄνθεμο, τὸ «ὁλάνθιστο», ὁδήγησε ὁ Ἡρακλῆς τὰ βόδια, ὅταν ὁ Γηρυόνης τὸν σταμάτησε. Μὲ τὰ τρία χέρια του ὕψωνε ἐνάντια στὸν Ἡρακλέα τρεῖς λόγχες, μὲ τὰ τρία χέρια του κρατοῦσε ἐνάντιά του τρεῖς ἀσπίδες. Ἦταν ἴδιος μὲ τὸν Ἄρη, καθὼς προχωροῦσε στὸν ἥρωα.[969] Ὁ Ἡρακλῆς ἄρχισε τὸν ἀγώνα μαζί του καὶ τόξευσε τὸν τρισώματο. Τὸ κοπάδι τὸ πῆρε μαζί του μέσα στὴν κούπα καὶ προσγειώθηκε γρήγορα κοντὰ στὸν ποταμὸ Ταρτησσό. Ὁ θεὸς ἥλιος ἀνέβηκε στὸ χρυσὸ δοχεῖο. Στὸ σκοτεινὸ δάσος μὲ τὶς ἰτιὲς χάθηκε ὁ γιὸς τοῦ Διός.[970]

Πολλὲς διηγήσεις ὑπήρχανε γιὰ τὴν ἐπιστροφή του στὸ Ἄργος, στὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου, μὲ τὸ θαυμάσιο κοπάδι. Παντοῦ παραμόνευαν κλέφτες γιὰ τὴ σπάνια λεία. Καὶ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ σὲ ὅλες τὶς πόλεις ἀπ' ὅπου περνοῦσε, παρεκκλίνοντας πολὺ ἀπὸ τὴν πορεία του, ἀπὸ τοὺς Μαυριτανοὺς[971] μέχρι τοὺς μακρινοὺς Σκύθες,[972] ὅλοι οἱ γενεαλόγοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ μᾶς μιλήσουν γιὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἡρακλέους, γιὰ νὰ μποροῦν οἱ διάφορες δυναστεῖες νὰ ἕλκουν τὴν καταγωγή τους ἀπ' αὐτόν. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διηγηθοῦμε ὅλες τὶς ἱστορίες, ἀφοῦ μάλιστα καθόλου δὲν ἀναφέρονται στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία τῶν Ἡρώων. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρουμε τὴν ἱστορία ἐκείνη, ποὺ ὁ Προμηθεὺς εἶχε προειπεῖ στὸν ἥρωα[973] (γιατὶ τὸ ταξίδι στὶς Ἑσπερίδες, στὸ ὁποῖο ὁ Ἡρακλῆς πρέπει νὰ συνάντησε τὸν Τιτᾶνα, συνέβη, ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ὅλων τῶν ἀφηγητῶν, ἀργότερα ἀπὸ τὴν περιπλάνησή του μὲ τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνου). Στὴ λιγυρικὴ ἀκτὴ δυὸ γιοὶ τοῦ Ποσειδῶνος προσπάθησαν ν' ἁρπάξουν τὰ βόδια ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα.[974] Τοὺς σκότωσε, κι ἔτσι συγκρούστηκε μὲ τὸ λαὸ τῶν Λιγύων. Ὁ Ἡρακλῆς ἔριξε ὅλα του τὰ βέλη ἐνάντιά τους κι ὕστερα, γονατιστός, μάζευε πέτρες ἀκόμα καὶ μὲ τὰ χέρια. Τὸ ἔδαφος ὅμως ἦταν μαλακὸ καὶ θὰ τὸν νικοῦσαν ἴσως, ἂν δὲν τὸν βοηθοῦσε ὁ Ζεὺς μὲ μιὰ βροχὴ ἀπὸ πέτρες.[975] Τώρα μποροῦσε νὰ διασκορπίση τοὺς Λίγυες μὲ πετροβολήματα. Σ' αὐτὴ τὴ θέση δημιουργήθηκε ἡ πετρώδης «πεδιάδα τῆς Crau». Ὁ Ἡρακλῆς συνέχισε τὸ δρόμο του μὲ τὰ βόδια. Διέσχισε ὅλη τὴν Τυρρηνία, τὴ χώρα τῶν Ἐτρούσκων, μέχρι σ' αὐτὸ τὸ μέρος κοντὰ στὸν Τίβερι, ὅπου ἀργότερα θὰ ὑψωνόταν ἡ Ρώμη. Τότε κατοικοῦσε στὸν Ἀβεντῖνο ἕνας γιὸς τοῦ

Βολκάνου — ἔτσι ὀνομαζόταν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς ὁ Ἥφαιστος — ὁ μέχρι τὴ μέση ἄνθρωπος Κάκος.[976] Ἕνας φρικαλέος δολοφόνος, ποὺ ἔβγαζε πύρινες ματιές, ἀντάξιος τοῦ πατέρα του, ποὺ ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τοῦ γιοῦ του ἐξουσίαζε μέσα σὲ φλόγες ἀπὸ τὸ σωρὸ τῶν ξύλων ὅπου ἔκαιγαν τὰ πτώματα.

Καὶ ὁ Κάκος θὰ ἦταν τρικέφαλος,[977] ὅπως ὁ Γηρυόνης, καὶ λένε ὅτι εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία γιὰ τὰ βόδια. Τέσσερεις ταύρους καὶ τέσσερεις ἀγελάδες ἔκλεψε ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα. Τὰ ἔσυρε πίσω στὴ σπηλιά του πιάνοντάς τα ἀπὸ τὴν οὐρά. Δὲν θὰ εἶχε ὁ ἥρωας ἀντιληφθῆ τὴν κλοπή, ἂν δὲν μούγκριζαν τὰ μαντρωμένα βόδια, ὅταν ἡ χορτασμένη ἀγέλη τραβοῦσε γιὰ πιὸ μακριά. Θυμωμένος γύρισε πίσω ὁ Ἡρακλῆς κι ἔτρεξε κατὰ τὸ Ἀβεντῖνο, παίρνοντας κατεύθυνση ἀπὸ τὸ μουγκρητὸ τῶν βοδιῶν. Ὁ Κάκος κατατρόμαξε κι ἔριξε στὶς ἁλυσίδες μπροστὰ στὴν εἴσοδο τῆς σπηλιᾶς ἕναν ὀγκόλιθο. Μιὰ τέτοια πύλη δὲν μποροῦσε ὁ Ἡρακλῆς νὰ παραβιάση, ξεκόλλησε ὅμως ἕναν μεγάλο βράχο ἀπ' τὸ βουνὸ κι ἔτσι ἔμεινε ξαφνικὰ ἡ σπηλιὰ χωρὶς σκεπή, κι αὐτὸ ποὺ φάνηκε τότε ἦταν σὰν τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.[978] Μάταια ἔβγαζε φωτιὲς ὁ Κάκος ἐνάντια στὸν Ἡρακλέα. Τὸν βούτηξε μὲ τὴν περίφημη λαβή του,[979] «τὸν ἡράκλειο κόμβο», καὶ τὸν ἔσφιξε μέχρι ποὺ πέθανε. Ἐλευθέρωσε τὰ βόδια κι ἔσυρε τὸν νεκρό, ποὺ ἦταν μισὸς ζῶο καὶ μισὸς ἄνθρωπος, στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἐκεῖ κοντὰ ἀπόκτησε βωμό, δεῖγμα εὐγνωμοσύνης, ποὺ οἱ Ρωμαῖοι ὀνόμαζαν Μέγιστο βωμό, καὶ λάτρευαν τὸν ἥρωα γιὰ πολὺν καιρό.

Στὴ δυτικὴ ἄκρη τῆς Ἰταλίας ξέκοψε ἀπὸ τὸ κοπάδι ἕνα δαμάλι[980] καὶ κολύμπησε ἀπέναντι στὴ Σικελία. Ἀπ' αὐτὸ θὰ πρέπη νὰ ἔχη ὀνομαστῆ ἡ πόλη Ρήγιον (Rhegium), τὸ σημερινὸ Reggio. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὸ «ρύγνυμι», ξεφεύγω, καὶ ἡ χώρα θὰ πρέπη νὰ ἔχη ὀνομαστῆ ἀπὸ τὸ δαμάλι, τὸ vitulus στὴ ντόπια γλώσσα, ἀρχικὰ Vitalia κι ἀργότερα Ἰταλία.[980a] Τὸν ταῦρο τὸν πῆρε στὸ κοπάδι του ὁ Ἔρυξ, ἕνας γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος: ὁ κλέφτης αὐτὸς ἔδωσε τ' ὄνομά του στὸ βουνὸ Ἔρυκα. Καθὼς ὁ Ἡρακλῆς διάσχιζε τὸ στενό, τοῦ ἅρπαξε κι ἡ Σκύλλα[981] ταύρους. Τὴν σκότωσε καὶ προκάλεσε τὸν Ἔρυκα, ἕναν ἀπὸ τοὺς Ἐλύμους, σὲ ἀγώνα. Οἱ ὅροι ἦταν, ὅτι ἂν νικοῦσε ὁ Ἡρακλῆς, θὰ τοῦ ἀνῆκε ὅλη ἡ χώρα τῶν Ἐλύμων, διαφορετικά, θὰ ἔπαιρνε ὁ Ἔρυξ ὅλο τὸ κοπάδι.[982] Ἦταν πάλι ἕνας ἀγώνας πάλης. Τρεῖς φορὲς νίκησε ὁ Ἡρακλῆς τὸν Ἔρυκα στὴν πάλη. Σ' αὐτὸ ἀπάνω στηρίζονταν οἱ Ἕλληνες ἀργότερα, ὅταν ἔπαιρναν στὴν κατοχή τους τὴ χώρα τῆς Σπάρτης.

Τέλος, ἔφτασε ὁ ἥρωας μὲ τὰ βόδια του στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κο-

ρίνθου. 'Εκεῖ παραμόνευε μεγάλος ἐχθρός, ὁ γίγας 'Αλκυονεύς.[983] Γι' αὐτὸν κάναμε λόγο στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν,[984] ὅτι στὴ μάχη τῶν 'Ολυμπίων ἐνάντια στοὺς Γίγαντες ἔπρεπε νὰ κινητοποιηθοῦνε δυὸ ἄντρες ἡμίθεοι, γιατὶ μόνον ἔτσι θὰ μποροῦσαν οἱ γιοὶ τῆς Γῆς νὰ κερδίσουν νίκη. Αὐτοὶ οἱ δυὸ ἦταν ὁ Διόνυσος κι ὁ 'Ηρακλῆς, οἱ ἥρωες ἀνάμεσα στοὺς θεούς.

'Ο 'Ηρακλῆς ἀγωνίστηκε ἐνάντια στὸν γίγαντα 'Αλκυονέα καὶ τὸν σκότωσε. Διηγήθηκαν ἀργότερα ἔτσι τὴν ἱστορία αὐτή:[985] ὅτι οἱ Γίγαντες ἐπετέθηκαν ἐνάντια στὸν 'Ηρακλέα κατὰ τὴν περιπλάνησή του μέσα ἀπὸ τὴν 'Ιταλία, στὰ φλεγραϊκὰ λιβάδια κοντὰ στὴν Κύμη, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ τρέξανε νὰ τὸν βοηθήσουν. Ἔτσι, νίκησε ἐκεῖ τοὺς Γίγαντες καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς τὸν 'Αλκυονέα.[986] Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη παλιότερη διήγηση, τὰ φλεγραϊκὰ λιβάδια καὶ ἡ Παλλήνη, ὅπου ὁ 'Ηρακλῆς πολέμησε τὸν 'Αλκυονέα, ἁπλώνονταν στὴ χερσόνησο Χαλκιδικὴ ποὺ βρίσκεται στὴ Μακεδονία. 'Εκεῖ ὅμως ἦλθε ὁ 'Ηρακλῆς ἀπὸ τὴν Κῶ μαζὶ μὲ τοὺς συντρόφους του. Εἶναι μιὰ ἄλλη παραλλαγὴ τῆς ἱστορίας ποὺ θὰ διηγηθοῦμε τώρα ἀμέσως.

Καὶ ὁ 'Αλκυονεὺς ἦταν ὀνομαστὸς γιὰ τὸ κοπάδι του, ὅπως ὁ Γηρυόνης.[987] Ἦταν πιθανὸ τοῦ 'Ηλίου τὰ γελάδια, ποὺ ἀρχικὰ ἔβοσκαν στὴν 'Ερύθεια. 'Ο γίγαντας θὰ 'πρεπε νὰ τὰ εἶχε κλέψει ἀπὸ κεῖ.[988] Αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν ὁ λόγος τῆς μάχης τῶν θεῶν ἐνάντια στοὺς Γίγαντας.[989] Ὅταν ὅμως ὁ 'Ηρακλῆς σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία μας μὲ τοὺς συντρόφους του ἐπετέθηκε ἐνάντια στοὺς Γίγαντας, εἶναι πάλι μιὰ ἄλλη διήγηση. 'Ο 'Αλκυονεὺς δὲν ξαφνιάστηκε, ἀλλὰ σύντριψε μ' ἐκσφενδόνισμα μιᾶς μονάχα πέτρας δώδεκα πολεμικὲς ἅμαξες μαζὶ μὲ τοὺς πολεμιστὲς καὶ τοὺς ἡνιόχους.[990] Μιὰ ἀλλαγὴ ἔγινε, ὅταν ὁ Ὕπνος μὲ τὴ διαταγὴ τῆς 'Αθηνᾶς ἀποκοίμισε τοὺς Γίγαντας. Γι' αὐτὸ μᾶς μιλοῦνε μόνο οἱ ἀγγειογράφοι, ποὺ ἀπεικονίζουν τοὺς Γίγαντας κοιμισμένους, μὲ τὸ θεὸ τοῦ ὕπνου νὰ αἰωρῆται πάνω τους. 'Ο 'Ηρακλῆς πλησιάζει μὲ τὸ ρόπαλο καὶ τὸ τόξο, πίσω του εἶναι ὁ Τελαμὼν ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, ἀπὸ τὴν ἄλλη φαίνεται ἡ θεά. Σ' ἄλλες ἀγγειογραφίες εἶναι ὁ 'Ερμῆς ἐκεῖνος ποὺ παραστέκεται στὸν ἥρωα. Εἶναι πραγματικὰ μιὰ μικρὴ γιγαντομαχία, ποὺ γίνηκε ὕπουλα, στὴν ὁποία σκοτώθηκε ὁ 'Αλκυονεύς.

'Η ἱστορία πρέπει ὅμως νὰ συνέβη στὸν 'Ισθμό. 'Εκεῖ δὲν ἦταν ὁ Γίγας βοσκός: ἡ παρουσία του ἐκεῖ, στὸν 'Αλκυονικὸ κόλπο, στὴ «θάλασσα τῶν 'Αλκυονίδων», ἀρχικὰ δείχνει ὅτι ἦταν ἕνα πλάσμα ὅμοιο μὲ τὸν κύκνο. Στοὺς πολλοὺς λόγους ποὺ δίνονται γιὰ τὴν αἰτία ποὺ οἱ 'Αλκυόνες στὶς ἀνεμοδαρμένες χειμωνιάτικες μέρες θρηνοῦν — τὶς λένε γι' αὐτὸ «ἀλκυονίδες ἡμέρες»[991] — ἀνήκει κι αὐτός: ὅτι εἶναι οἱ θλιμμένες κόρες τοῦ 'Αλκυονέως, ποὺ τὸν σκότωσε ὁ 'Ηρακλῆς. Τὴν πέτρα ποὺ ὁ Γίγας ἐκσφενδόνισε ἐνάντια στὸν ἥρωα τὴν δείχνουν στὸν 'Ισθμό.[992] 'Ο 'Ηρακλῆς ἔπιασε τὴν πέτρα μὲ τὸ ρόπαλο καὶ τὴν ἔριξε πίσω σ' αὐτὸν ποὺ τὴν πέταξε. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἔφτασε μὲ τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνου στὶς Μυκῆνες καὶ ὁ Εὐρυσθεὺς τὰ θυσίασε στὴν Ἥρα.[993]

11

ΤΑ ΜΗΛΑ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΩΝ

'Ο 'Ηρακλῆς ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐπίσης τὰ χρυσὰ μῆλα ἀπὸ τὸν κῆπο τῶν 'Εσπερίδων. Κυνηγώντας τὴ λαφίνα ἀπὸ τὴν Κερύνεια εἶχε περιπλανηθῆ ὡς ἐκεῖ. Καὶ θὰ μποροῦσε κι ἀπὸ τὴ Λιβύη,[994] ἢ ἀπὸ τὴν περιπλάνησή του τραβώντας στὴν 'Ερύθεια, νὰ εἶχε ἤδη μπῆ ἐκεῖ. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν ἀπὸ μόνο του κατορθωτὸ χωρὶς τὴν καθοδήγηση καὶ τὴ συνεργασία τῶν θεῶν. Διηγοῦνταν,[995] ὅτι αὐτὸς ἔπρεπε πρῶτα νὰ βρῆ τὶς κόρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος κοντὰ στὸν 'Ηριδανό: πιθανῶς σ' ἐκείνη τὴ σπηλιά, ὅπου αὐτὸ τὸ θεϊκὸ ποτάμι ἀπὸ τὸ ὑπερπέραν χύνεται στὴ γῆ. 'Ο ἀφηγητὴς τὶς ὀνομάζει μόνο «νύμφες». Βέβαια, σὰν κόρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος θεωροῦνταν οἱ Μοῖρες[996] καὶ οἱ 'Εσπερίδες.[997] Ἔτσι, ἦταν αὐτὲς οἱ αἰνιγματικὲς θεὲς οἱ ἀληθινοὶ συμβουλάτορες. Γνώριζαν γιὰ τὴν ἀθανασία τοῦ 'Ηρακλέους καὶ ὅτι σ' αὐτόν, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, δὲν ἀπαγορευόταν ἡ εἴσοδός του στὸν κῆπο τῶν 'Εσπερίδων. Τὸν συμβούλεψαν νὰ βρῆ τὸν Νηρέα καὶ νὰ τὸν ἐνοχλῆ, μέχρι ποὺ ὁ γέρων τῆς θάλασσας νὰ τοῦ δείξῃ τὸ δρόμο.

Δὲν γνωρίζομε ποῦ τὸν βρῆκε ὁ 'Ηρακλῆς, σὲ ποιὸν κόλπο τῆς Μεσογείου. Θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Ταρτησσοῦ. Γιατὶ ἔλεγαν κάποτε, ὅτι ὁ 'Ηρακλῆς πῆρε ἀπὸ τὸν Νηρέα τὸ χρυσὸ κύπελλο γιὰ τὸ πέρασμά του στὴν 'Ερύθεια,[998] καθὼς ἐπίσης ὅτι ἄρχισε τὸ ταξίδι του γιὰ τὶς 'Εσπερίδες ἀπὸ τὸν Ταρτησσό,[999] καὶ τελικά, ὅτι χρησιμοποίησε σ' αὐτὸ τὸ ταξίδι τὸ κύπελλο τοῦ ἥλιου.[1000] Δὲν γνωρίζομε ἐπίσης γιατί ὁ ἥρωας ἔπρεπε νὰ παλαίψῃ μὲ μιὰ νεώτερη θεότητα τῆς θάλασσας, τὸν Τρίτωνα.[1] Γιὰ τὴν πάλη τοῦ 'Ηρακλέους μὲ τὸν Τρίτωνα ἢ μὲ τὸν Νηρέα ὑπῆρχαν ἐξηγήσεις, ποὺ εὐχαρίστως τὶς παρουσίαζαν παλιοὶ καλλιτέχνες καὶ ποὺ ἀργότερα χάθηκαν. 'Ο Γέρων τῆς θάλασσας ἤξερε νὰ παίρνῃ διάφορες μορφές: νὰ γίνεται φίδι, νερὸ καὶ φωτιά. 'Ο ἥρωας δὲν τὸν ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγῃ καὶ κέρδισε τὴ νίκη. Τὸ ἔπαθλο

γιὰ τὴν πάλη του μὲ τὸν Νηρέα ἦταν νὰ τοῦ δείξη τὸ δρόμο γιὰ τὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων, καὶ τὸ ἔπαθλο τοῦ ταξιδιοῦ ἀρχικὰ ἴσως ἦταν νὰ γίνη θεός.

Ἕνα συμβουλάτορα καὶ προφήτη τῆς μοίρας του εἶχε δώσει κι ὁ Αἰσχύλος στὸν Ἡρακλέα μὲ τὴν τραγωδία του «Ὁ ἀπελευθερωμένος Προμηθεὺς» στὸ πρόσωπο τοῦ τιμωρημένου Τιτᾶνος, τοῦ εὐεργέτη τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Ζεὺς εἶχε προορίσει λοιπὸν τὸ γιό του,[2] νὰ ἀπαλλάξη τὸν Προμηθέα ἀπὸ τὰ βάσανά του — ἀφοῦ ἤδη ὁ Χείρων εἶχε προσφέρει γι' αὐτὸν τὴν ἀναξιοπάθειά του. Ὁ σοφὸς θαλάσσιος Γέρων φαίνεται ὅτι ἔτσι εἶχε ἀνοίξει τὸ δρόμο στὸν ἥρωα, ὥστε ἔφτασε πρῶτα στὶς ζεστὲς χῶρες τοῦ ἡλιου. Λέγαν ἐπίσης,[3] ὅτι προχώρησε στὴν Ἀραβία καὶ κεῖ σκότωσε ἕναν γιὸ τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Τιθωνοῦ, τὸν Ἠμαθίωνα, ποὺ θέλησε νὰ τὸν ἐμποδίση νὰ κόψη τότε τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων.[4] Ἔτσι ἔφτασε ἴσως καὶ στὴν ἱερὴ Ἐρυθρὰ θάλασσα μὲ τὴν πορφυρένια ἄμμο, σ' αὐτὴ ποὺ ἀκτινοβολεῖ σὰ χαλκὸς καὶ τροφοδοτεῖ ὅλους, στὴ θάλασσα τῶν Αἰθιόπων στὸν Ὠκεανό, ὅπου ὁ πανόπτης Ἥλιος λούζει τὸ ἀθάνατο κορμί του καὶ τὰ κουρασμένα ἄλογά του στὰ ζεστὰ κύματα τῶν ἁπαλῶν νερῶν.[5]

Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔρχονταν καὶ οἱ Τιτᾶνες στὸν Προμηθέα, ποὺ τὰ βάσανά του ἄρχισαν στὸν Σκυθικὸ Καύκασο.[6] Δεμένος σὲ μιὰ κολώνα, γιὰ τὴν ὁποία λέγανε[7] ὅτι σὰν ἕνας πάσαλος ἔβγαινε ἀπὸ μέσα του, ἦταν παραδομένος σ' ἕναν ἀετό, ποὺ κάθε μέρα τοῦ ἔτρωγε τὸ ἀθάνατο συκώτι. Τὴ νύχτα ξαναγινόταν πάλι τὸ συκώτι. Ἕνα πρωί, ποὺ ὁ ἀετὸς ἦλθε ὅπως πάντα πετώντας, ὁ Ἡρακλῆς τὸν χτύπησε: ἕνας παλιὸς ἀγγειογράφος μᾶς παρουσιάζει τὴ σκηνή.[8] Μιὰ ἄλλη παλιὰ ἀγγειογραφία παριστάνει τί βρίσκεται ἀπέναντι στὸν Προμηθέα: ὁ Ἄτλας καὶ τὸ φίδι τῶν Ἑσπερίδων.[9] Σ' αὐτὴ τὴ διήγηση ὁ Ἄτλας καὶ τὸ φίδι δὲν στέκονταν πιθανῶς ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλον, στὴν ἀνατολικὴ ἢ στὴ δυτικὴ ἄκρη τῆς γῆς, ὅπως ὁ Καύκασος καὶ οἱ ὀροσειρὲς τοῦ Ἄτλαντος, ἀλλὰ στὰ νότια καὶ βόρεια. Στὸ βορρὰ σηκώνει ὁ Ἄτλας τὸν ἄξονα, ποὺ γύρω του στρέφεται ὁ ἔναστρος οὐρανός: ἐκεῖ εἶναι ὁ πόλος, τὸν ὁποῖο προσέχουν οἱ δυὸ ἄρκτοι τοῦ οὐρανοῦ.[10] Φαίνεται πὼς ὑπήρχανε πολλὲς εἴσοδοι στὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων. Τὴν μιὰ τὴ φρουροῦσε στὰ νότια ὁ Ἠμαθίων. Ὁ Προμηθεὺς στὸ μεταξὺ ἔστειλε τὸν ἥρωα στὸν Ἄτλαντα, τὸν γείτονα τῶν Ἑσπερίδων, καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ συμβουλὴ νὰ μὴ μπῆ ὁ ἴδιος στὸν κῆπο, ἀλλὰ νὰ ζητήση τὰ μῆλα του.[11] Ἀπὸ τὶς Ἑσπερίδες, σύμφωνα μὲ τὴ γενικὰ ἔγκυρη ἱστορία, δὲν θὰ μποροῦσε τότε νὰ ἐπιστρέψη πίσω.

72. *Ὁ Ἡρακλῆς στὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων*

Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε νὰ κάνη ἕνα ἀκόμη μεγάλο ταξίδι στὰ βόρεια. Ὁ Προμηθεὺς τοῦ ἔδειξε ἀκριβῶς τὴν κατεύθυνση.[12] Ἦταν ἕνας ἴσιος δρόμος στὴ στεριά, σὰν νὰ τὸν εἶχε βέβαια ὁ ἥρωας προτιμήσει ἀπὸ τὸν Καύκασο καὶ σὰν νὰ εἶχε φτάσει πρῶτα ἐκεῖ μὲ μιὰ θαυμάσια ἅμαξα, ὅπως ἴσως ἐπίσης καὶ στὸν ἔσχατο νότο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κύπελλο τοῦ Ἡλίου, διηγοῦνταν στὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Ἐρύθεια καὶ γιὰ ἕνα χάλκινο πλοῖο, ποὺ ἀντὶ γιὰ πανὶ χρησιμοποιοῦσε δέρμα λιονταριοῦ.[13] Πάνω στὴ θάλασσα μποροῦσε ὅμως, ἂν ἦταν ἀνάγκη, νὰ ταξιδέψη,[14] κι ἔτσι τὸν παριστάνει μιὰ ἀγγειογραφία, νὰ προχωρῆ μὲ τὴν ἅμαξα καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ. Θά 'φτανε στὴν περιοχὴ τοῦ βόρειου ἄνεμου—ἔτσι τοῦ προεῖπε ὁ Τιτάν—καὶ θά 'πρεπε νὰ προσέξη νὰ μὴ τὸν σήκωναν τὰ ἀδιάκοπα ρεύματα στὸν ἀέρα. Ὁ δρόμος τὸν ὁδήγησε μακρύτερα, στὴ χώρα τῶν Σκυθῶν, ποὺ τρέφονταν μὲ ἀλογίσιο τυρί, καὶ μεταξύ τους στὸν πιὸ δίκαιο καὶ φιλόξενο λαὸ τῆς γῆς, στοὺς Γαβίους, ποὺ δὲν καλλιεργοῦσαν τοὺς ἀγρούς, γιατὶ τὸ ἔδαφος τοὺς τὰ ἔδινε ὅλα μόνο του. Σὲ λίγο θά 'φτανε πιὰ καὶ στοὺς Ὑπερβορείους, πίσω ἀπὸ τὰ Ριπαῖα ὄρη, ὅπου πηγάζει ὁ Ἴστρος, τὸ μεγάλο ποτάμι ποὺ τὸ ξέρουμε καλύτερα σὰ Δούναβη. Στὴ χώρα τῶν Ὑπερβορείων κι ἀπὸ κεῖ στὶς Ἑσπερίδες

ἔφτασε ξαφνικά, ὅπως ἐπίσης βλέπουμε καὶ στὴν ἱστορία γιὰ τὴν λαφίνα ἀπὸ τὴν Κερύνεια.

Ὅλοι οἱ ἀφηγητὲς βέβαια δὲν λένε πῶς ὁ ἥρωας ἔκαμε αὐτὸ τὸ μεγάλο ταξίδι. Μερικοὶ νόμιζαν ὅτι οἱ κῆποι τῶν Ἑσπερίδων βρίσκονταν ἐκεῖ ὅπου σταματάει τὸ ταξίδι μὲ τὸ πλοῖο, στὰ κόκκινα νερὰ κοντὰ στὸ δυτικὸ Ἄτλαντα.[15] Ἐκεῖ θὰ πρέπῃ ὁ Ζεὺς νὰ εἶχε ἕνα παλάτι κι ἡ Ἥρα τὸ νυφικὸ κρεβάτι της, πλάι στὶς ἀθάνατες πηγές, ὅπου ἡ εὐφορία τῆς γῆς ἔκανε καὶ τοὺς θεοὺς εὐχαριστημένους.[16] Τὸ δέντρο μὲ τὰ χρυσὰ μῆλα ἦταν τὸ γαμήλιο δῶρο τῆς Μητρὸς Γῆς στὴ βασίλισσα τῶν θεῶν:[17] ἔτσι, ἔπρεπε κιόλας νὰ γίνῃ λόγος γι' αὐτό, γιὰ τὸν φύλακά του καὶ τοὺς φρουρούς του, στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν.[18] Τὸν φύλακα τὸν εἶχε τοποθετήσει ἡ ἴδια ἡ Ἥρα: τὸ φίδι Λάδωνα, ἕνα πλάσμα ποὺ ποτὲ δὲν ἔκλεινε τὰ μάτια του[19] καὶ ποὺ γιὰ τοὺς γενεαλόγους εἶχε ἀδελφικὴ σχέση μὲ τὴν Ἔχιδνα, τὴ μητέρα τοῦ σκύλου τῶν νεκρῶν Κερβέρου, τοῦ Ὄρθου καὶ τῆς Λερναίας Ὕδρας. Ὅπως ἡ Ὕδρα, εἶχε πολλὰ κεφάλια καὶ πολλὲς φωνές.[20] Θὰ πρέπῃ νὰ ἦταν ἀπαίσιες κραυγές. Οἱ καθαρὲς φωνὲς τῶν Ἑσπερίδων, τῶν βραδινῶν θυγατέρων τῆς Νυκτός, δὲν ἦσαν ἔτσι. Τὸ τραγούδι τῶν Ἑσπερίδων γοήτευε πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο προκαλοῦσε τὸν τρόμο.

Οἱ τρεῖς Ἑσπερίδες — ἢ ἦταν ἐπίσης τέσσερεις ἢ ἀκόμη περισσότερες — παρομοιάζονταν μὲ τὶς ἁρπακτικὲς θεὲς τοῦ θανάτου, τὶς Ἅρπυιες.[21] Δὲν ἄφησαν ὅμως ποτὲ τὸν κῆπο γύρω ἀπ' τὸ δέντρο καὶ δὲν τραγουδοῦσαν, ὅπως οἱ Σειρῆνες, στὸ δρόμο τῶν ναυτικῶν. Ὅποιος ἐρχόταν σ' αὐτές, ἐρχόταν ὅπως στὸ νησὶ τῶν Μακάρων: κανένας θνητὸς δὲν ἔβρισκε τὸ δρόμο σ' αὐτές. Ἂν κατόρθωνε ὅμως ἕνας νὰ φτάσῃ ἐκεῖ καὶ τολμοῦσε ἀκόμα κάτι περισσότερο, νὰ ἐγγίσῃ τὴν ἰδιοκτησία τῆς βασίλισσας τῶν θεῶν, τὰ χρυσὰ φροῦτα, ἔτσι τοῦτο γι' αὐτὸν θὰ σήμαινε διπλὸ θάνατο — ἢ τὴν ταραχὴ καὶ καταστροφὴ μιᾶς εὔφορης περιοχῆς, ποὺ στὴ μακρινή της ἀπομόνωση δὲν ἐνδιέφερε τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Ἄτλας, ὁ γείτονας τῶν Ἑσπερίδων, θεωρεῖτο σὰν ἕνας πονηρὸς θεός,[22] σὰν ἕνας ὕπουλος καὶ δόλιος Τιτάν, ποὺ ἦταν τιμωρημένος νὰ σηκώνῃ τὸν ἄξονα τοῦ οὐρανοῦ. Ἦταν πρόθυμος νὰ πάρῃ τὰ χρυσὰ μῆλα, ἔθεσε ὅμως γιὰ ὅρο νὰ κρατήσῃ ὁ ἥρωας γι' αὐτὸν τὸν οὐρανό. Γιὰ τὸ τέχνασμα μὲ τὸ ὁποῖο κέρδισε τὰ μῆλα δὲν μᾶς λένε κάτι, ἀλλὰ γιὰ τὸ δόλιο φέρσιμό του στὸν Ἡρακλέα.[23] Πῆρε τοὺς χρυσοὺς καρπούς, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τοὺς δώσῃ στὸν ἥρωα. Ὁ Ἡρακλῆς θὰ 'πρεπε νὰ σηκώσῃ ἀντὶ γι' αὐτὸν τὸν οὐρανό. Αὐτὸ ἦταν μιὰ παλιὰ εὔθυμη ἱστορία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἡρακλῆς φάνηκε σὰν νὰ συγκατατέθηκε. Μόνο μιὰ χάρη

73. Ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων μπροστὰ στὸ Δία

ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἄτλαντα: ὅση ὥρα θὰ τακτοποιοῦσε ἕνα μαξιλάρι, στήριγμα γιὰ νὰ ἀκουμπήσῃ ὁ οὐρανὸς στὸ κεφάλι του, θά 'πρεπε ὁ Τιτὰν νὰ τὸν ξανακρατήσῃ στοὺς ὤμους του. Καὶ ὁ πονηρὸς Τιτὰν φάνηκε ταυτόχρονα ὁ κουτὸς Τιτάν: ἀκούμπησε τὰ μῆλα στὸ ἔδαφος καὶ πῆρε πάνω του τὸ βάρος τοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἔτρεξε μὲ τὴ λεία του στὸν Εὐρυσθέα. Τὸ μαξιλάρι στὸ σβέρκο του δείχνει ἡ μετόπη στὴν Ὀλυμπία. Ἐκεῖ βοηθάει ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ τὸν ἥρωα καὶ ὁ Ἄτλας τοῦ φέρνει τοὺς καρποὺς ἥσυχα καὶ συνετά.

Διηγοῦνταν ἐπίσης τὴν ἱστορία στὴ μορφὴ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς μπῆκε στὶς Ἑσπερίδες, ἐπιτέθηκε στὸ φίδι, τὸν φύλακα, καὶ τελικὰ τὸ σκότωσε.[24] Καὶ τὸν βλέπουμε στὶς ἀγγειογραφίες ἥσυχον στὸν κύκλο τῶν Ἑσπερίδων: τέλειωσε, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ τῆς διήγησης, τὸ ἔργο του μὲ τὴν κατανόηση καὶ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν. Αὐτὴ ἦταν ἡ τελικὴ ἐκδοχὴ τῆς ἱστορίας, ποὺ μᾶς τὴν διηγοῦνται περισσότερο οἱ ἀγγειογράφοι παρὰ οἱ ποιητές. Παραδόθηκε ἐπίσης,[25] ὅτι ὁ Λάδων, τὸ ἄγρυπνο φίδι, φρουροῦσε τὰ χρυσὰ μῆλα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνίερη ἐπιθυμία τῶν Ἑσπερίδων. Γιατὶ θὰ τά 'κοβαν μ' εὐχαρίστηση: κάτι ποὺ ἀνῆκε στὴν Ἥρα ἤ, σύμφωνα μ' ἄλλη παράδοση,[26] στὴν Ἀφροδίτη. Ἔδωσαν λοιπὸν τὴ βοήθεια τους στὸ νὰ ἀποκοιμηθῇ ὁ δράκοντας. Ὁ ἀττικὸς δάσκαλος Μειδίας, ποὺ ἔφερε στὶς Ἑσπερίδες μαζὶ μὲ τὸν Ἡρακλέα μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ ἥρωες σὰ μιὰ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, δίνει

θέση ἀνάμεσα στὴ συντροφιὰ καὶ στὴ μάγισσα Μήδεια μὲ τὶς κασετίνες της τὰ γεμάτα ἀπὸ μαγικὰ βότανα. Ὁ Ἀστέας ἀπὸ τὴν Ποσειδωνία περιγράφει τὴ σκηνὴ ἀκόμα διεξοδικότερα: παροῦσα εἶναι ἡ Καλυψώ, ποὺ τὸ νησί της στὸν ὀμφαλὸ τῆς θάλασσας[27] ἀνήκει στὴν ἴδια περιοχὴ τοῦ Ὑπερπέραν, ὅπως καὶ ὁ κῆπος τῶν Ἑσπερίδων, καὶ προσφέρει τὸ ποτὸ στὸν δράκοντα μέσα σ' ἕνα τάσι, ποὺ μόνο ρουφάει καὶ δὲν παρατηρεῖ ὅτι μιὰ Ἑσπερὶς ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ κόβει τοὺς καρπούς, οὔτε ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἔχει πάρει κιόλας ἕναν καρπὸ κι ὅτι δυὸ Ἑσπερίδες γεύονται κιόλας τὰ μῆλα!

Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ἑνὸς ἄλλου τεχνίτη, πάλι ἑνὸς ἀττικοῦ τεχνίτη, ποὺ ζωγράφισε[28] πάνω στὸ ἀγγεῖο καὶ τὸν Ὀμφαλό, τὸ μαγικὸ ποτὸ ἦταν κρασί: ὁ μεγάλος κρατήρας βρίσκεται ἐδῶ, τὸ φίδι ἔχει δαμαστῆ, οἱ τρεῖς Ἑσπερίδες ἔχουν μεταμορφωθῆ σὲ Μαινάδες, ἀπὸ τὸ βάθος κυττάζουν μέσα Πᾶνες. Δὲν λείπει οὔτε ὁ Ἰόλαος, κι ὁ Ἡρακλῆς στὴ μέση στεφανώνεται ἀπὸ μιὰ Νίκη ποὺ αἰωρεῖται : δική του εἶναι ἡ νίκη. Σ' ἕναν τρίτο ἀττικὸ ζωγράφο δὲν φαίνεται πιὰ τὸ φίδι, εἶναι σκοτωμένο. Οἱ Ἑσπερίδες περιτριγυρίζουν τὸν Ἡρακλέα καὶ δυὸ νεώτερους ἥρωες. Πίσω του στέκει ὁ Ἔρως καὶ κόβει τὰ μῆλα. Κυριαρχεῖ ἡ ἀγάπη, διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι στὸν ποιητὴ Ἀπολλώνιο,[29] ποὺ φέρνει τοὺς Ἀργοναῦτες στὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων μιὰ μέρα μετὰ τὸ φόνο τοῦ φιδιοῦ. Οἱ θεὲς θρηνοῦν μὲ ἁπαλὲς φωνὲς καὶ μεταμορφώνονται πάνω στὴ θλίψη τους μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἡρώων σὲ δέντρα: σὲ λεύκα, φτελιὰ καὶ ἰτιά.

Οἱ καλλιτέχνες δὲν ἄφησαν νὰ τοὺς ξεφύγη ἄλλη μιὰ σκηνή, ἢ μᾶλλον οἱ ἴδιοι τὴ δημιούργησαν: πῶς ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσε πίσω τὸν κλεμμένο χρυσὸ καρπὸ στοὺς θεοὺς Δία καὶ Ἥρα. Μᾶς διηγοῦνται μόνο, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἁπλῶς ἔδειξε στὸν Εὐρυσθέα τὰ μῆλα.[30] Λεγόταν στὸ μεταξύ,[31] ὅτι ὁ βασιλιὰς τῶν Μυκηνῶν δὲν ἤθελε καθόλου νὰ τὰ δεχτῆ, ἀλλὰ τὰ δώρησε στὸν ἥρωα. Δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν νὰ τὰ φυλάξη κάπου. Τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων ἦταν ἰδιοκτησία τῶν θεῶν, ἀκόμα ἱερώτερα κι ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ. Ἂν κάποιος ρωτοῦσε ἕναν ἀφηγητὴ τί ἀπόγιναν τὰ μῆλα, ἡ ἀπάντηση θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν αὐτή: θὰ ξαναγύρισαν στοὺς κατόχους τους.

12

Ο ΣΚΥΛΟΣ ΤΟΥ ΑΔΟΥ

Μερικοὶ ἀφηγητὲς ἐπιμένουν σὲ μιὰ σειρά, στὴν ὁποία ὁ ἐρχομὸς τοῦ Κερβέρου ἦταν ἡ προτελευταία θέση, καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων, ποὺ ἦταν ἴδια μὲ θεοποίηση, ἡ τελευταία.

Βέβαια, γιὰ τοὺς περισσότερους, ὄχι ὅμως γιὰ ὅλους, τὰ πράγματα ἦταν ἔτσι.[32] Γιατὶ ἡ τελευταία δοκιμὴ τῆς θεότητας τοῦ ἥρωα, ἡ τελευταία προσπάθεια νὰ τὸν στείλουν στὸν Ἅδη, ἤτανε νὰ πιάση τὸ σκύλο τοῦ Ἅδου στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Εὐρυσθεὺς δὲν βρῆκε μιὰ δυσκολώτερη δουλειὰ γιὰ τὸν Ἡρακλέα. Αὐτὸ ὁμολόγησε ἀργότερα ἡ σκιὰ τοῦ Ἡρακλέους στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.[33] Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ἡ δουλειὰ τούτη συνδεόταν μὲ τὴν παραβίαση μιᾶς ἱερῆς περιοχῆς. Μιὰ τέτοια περιοχὴ ἀντιπροσώπευε τὸ σπίτι τοῦ Ἅδου, πίσω ἀπὸ τὰ καθορισμένα ὅριά του, μετὰ ἀπὸ τὴ μοιρασιὰ τοῦ κόσμου μεταξὺ τῶν ὕψιστων θεῶν. Ἡ παραβίασή του ἦταν μιὰ ἀνήκουστη πράξη, ποὺ οὔτε μιὰ φορὰ ἔπρεπε νὰ τὴν τολμήση ἕνας ἥρωας: ἕνας συνηθισμένος τουλάχιστο ἥρωας. Οἱ ἥρωες ἦταν τραγικὰ δεμένοι μὲ τὸν Ἅδη. Μόνο ὁ θεὸς - ἥρωας, ὁ νικητὴς στὴν πάλη ἐνάντια στὸ θάνατο, ἀποτελοῦσε ἐξαίρεση. Ἐντελῶς ἀνάγγιχτος σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα δὲν βγῆκε ὁ Ἡρακλῆς. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ θ' ἀκούσουμε ἀργότερα.

Οἱ Ἐλευσίνιοι διηγοῦνταν,[34] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς μυήθηκε πρῶτα στὰ Μυστήρια, γιὰ νὰ μὴ πικράνη τοὺς θεοὺς τοῦ κάτω κόσμου: ἔτσι μποροῦσε νὰ πάη σ' αὐτοὺς σὰν δικός τους. Εἶχε ὅμως πολὺ σκοτώσει κι ἦταν μολυσμένος ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν νικημένων ἐχθρῶν του. Ἰδιαίτερα ἔπρεπε νὰ ἐξαγνιστῆ ἀπὸ τὸ φόνο τῶν Κενταύρων. Λέγαν ἐπίσης,[35] ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχή, ὅταν ἡ Ἐλευσὶς δὲν ἀνῆκε ἀκόμη στὴν Ἀθήνα, κανεὶς ξένος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μυηθῆ. Ἔτσι ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε νὰ υἱοθετηθῆ ἀπὸ ἕναν Ἐλευσίνιο, ποὺ τὸν λέγαν Πύλιο, αὐτὸν «ἀπὸ τὴν Πύλο» ἢ ἀπὸ «τὴν πύλη τοῦ Ἅδου». Ἔτσι ἔγινε γιὸς τοῦ «Πυλίου». Σ' αὐτὴν τὴν ἱστορία λεγόταν ἐπίσης μὲ ἄλλα λόγια, τί ὁ ἥρως θὰ κέρδιζε σὰν μυημένος. Τὸν ἐξαγνισμὸ τὸν ἀνάλαβε ὁ Εὔμολπος, ὁ Ἱεροφάντης, ὁ μέγιστος ἱερέας τῶν Μυστηρίων, ποὺ εἶχε δεχτῆ τὴν μυμυστηριακὴ μύηση προσωπικὰ ἀπὸ τὴν ἱδρύτρια καὶ πρώτη μυημένη, τὴ μεγάλη θεὰ Δήμητρα.[36] Οἱ τελετὲς τῆς καθάρσεως, ἀπὸ τὶς ὁποῖες πετύχαιναν τὸν ἐξαγνισμό, δὲν ἦταν μυστικές. Παριστάνονταν ἐπίσης, πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ δημιουργήθηκε αὐτὴ ἡ ἱστορία, πάνω σὲ μιὰ σαρκοφάγο καὶ σὲ μιὰ μαρμάρινη ὑδρία ποὺ βρέθηκε στὰ περίχωρα τῆς Ρώμης. Ἐδῶ κάθεται ὁ Ἡρακλῆς μὲ καλυμμένο τὸ κεφάλι πάνω σ' ἕνα θρόνο καὶ παρακολουθεῖ τὴν ἱερὴ τελετή, ποὺ θὰ τοῦ ξανάδινε τὴν ἀγνότητα μπροστὰ στοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Πίσω του φαίνεται ἡ ἱδρύτρια καὶ προστάτρια τῶν Μυστηρίων, καθισμένη στὸ κλειστὸ καλάθι μὲ τὰ ἀπόκρυφα ἀντικείμενα τῆς λατρείας. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ παραστάσεις ὁ ἐξαγνισμένος συμφιλιώνεται μὲ τὴ μορφὴ τοῦ

μύστου, μὲ τὸ φίδι τῆς θεᾶς. Οἱ ἴδιες μυήσεις δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἰδωθοῦν ἀπὸ βέβηλα μάτια, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ τὶς διηγηθοῦν σὲ ἀμύητους.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀναφέρονται στίχοι τοῦ ποιητῆ Εὐφορίωνος,[37] ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς εἶχε συνοδέψει μὲ ἀναθέματα τὸν Ἡρακλέα σ' ὅλη του τὴν πορεία ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα μέσα ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ μέχρι τὸ Ταίναρο, στὴ νότια ἄκρη τῆς Πελοποννήσου. Ἔτρεμε μήπως ὁ ἥρωας καὶ τώρα ἀκόμη θὰ ξαναγύριζε ζωντανὸς ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε ἡ Ἄρτεμις, ποὺ λατρευόταν στὸ δυτικότερο ἀκρωτήριο τῆς χερσονήσου ὅπου βρισκόταν ἡ εἴσοδος στὸν κάτω κόσμο, νὰ τὸν σκοτώσῃ μὲ τὸ τόξο της, κι ὁ ἴδιος ἐκεῖ κάτω νὰ σηκώνῃ τὴν πέτρα τοῦ Ἀσκαλάφου. Αὐτὲς οἱ κατάρες βασίζονταν ἴσως στὴ διήγηση τῶν Ἐλευσινίων. Ἀλλὰ ἐκείνη βέβαια δὲν ἦταν ἡ πιὸ παλιά.

Ἀρχικὰ ὁ Ἡρακλῆς δὲν πέρασε ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα, γιὰ νὰ φτάσῃ ἀπὸ τὴν Τίρυνθα στὸ Ταίναρο. Πῶς αὐτὴ ἡ ἱστορία ἀναφερόταν σὲ μιὰν ἄλλη «πορεία τοῦ Ἡρακλέους γιὰ τὸν Ἄδη», μᾶς τὸ λένε μόνο μερικὲς νύξεις, ποὺ ἡ διήγηση αὐτὴ ἄφησε στοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητὲς καὶ στὴν περιγραφὴ ἀπὸ τὸ Βιργίλιο τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Αἰνείου στὸν κάτω κόσμο. Ἀπὸ τὸ Ταίναρο μιὰ σπηλιὰ ὁδηγοῦσε στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.

Ὁ Ἡρακλῆς ὅρμησε μέσα κεῖ ὄχι σὰν μυημένος, ἀλλά, καθὼς φαίνεται, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.[38] Προσπάθησε καὶ τότε σ' αὐτή του τὴν ἐπιχείρηση νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ σπαθί του. Μάταια: Ἐνάντια στοὺς θεοὺς καὶ στὰ πνεύματα τοῦ θανάτου φαίνεται ὅτι εἶναι κατάλληλη μόνο ἡ πάλη καὶ τὸ πετροβόλημα. Τὴν ἄγρια, ἀκμαία δύναμη τοῦ Χάρου, τοῦ παλιοῦ βαρκάρη τῶν νεκρῶν, ὑμνεῖ ὁ Ρωμαῖος ποιητής,[39] ὄχι ὅμως βέβαια σὲ σχέση μὲ τὸν Αἰνεία, ποὺ πλησίαζε εὐλαβικὰ μὲ τὸ χρυσὸ κλωνάρι! Θὰ μποροῦσαν ἄλλωστε εὔκολα νὰ 'ρθοῦνε στὰ χέρια ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Χάρων. Πρέπει ὅμως τόσο πολὺ νὰ τρόμαξε,[40] ὅταν εἶδε τὸν ἥρωα, ποὺ τὸν πῆρε ἀμέσως στὴν πανάρχαιη βάρκα του, τὴν πλεγμένη ἀπὸ φλοῦδες δέντρων.[41] Παρὰ λίγο νὰ βυθιστῆ τὸ ἐλαφρὸ πλοιάριο ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἥρωα,[42] ἐὰν δὲν συνέβαινε σχεδὸν τὸ ἴδιο μὲ τὴν Ἀργώ,[43] τὸ καλοκαμωμένο σκαρὶ τῶν Ἀργοναυτῶν. Δὲν χάρηκε λοιπὸν ὁ Χάρων ποὺ τὸν πῆρε.[44] Διηγοῦνταν,[45] ὅτι σὰν τιμωρία γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἕνα χρόνο στὰ κάτεργα.

Ἔτσι διάσχισε ὁ ἥρωας τὰ νερὰ τοῦ Ἄδου. Τὸ ποτάμι μὲ τὰ βαλτονέρια ἦταν στὸ βάθος ὅμοιο μὲ τὸν Ἀχέροντα, ποὺ στὴ Βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα φτιάχνει τὴν Ἀχερουσία λίμνη, ἕνα παρόμοιο βάλτο μὲ αὐτὸν τοῦ Στυμφάλου. Γιὰ τὸν ἠπειρωτικὸ Ἀχέροντα

καὶ τὴν ἀρκαδικὴ Στύγα[46] λέγανε κυρίως ὅτι κι οἱ δυὸ χύνονταν στὸν κάτω κόσμο.

Στὴν ἀντίπερα ὄχθη τῆς βαλτώδικης περιοχῆς περίμενε αὐτὸν ποὺ πλησίαζε ἐκεῖ ὁ Κέρβερος, σὰν ἕνα καλὸ τσοπανόσκυλο, ποὺ ἤξερε ποιοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονταν ἔπρεπε νὰ ριχτοῦν στὰ κοπάδια τοῦ Ἄδου καὶ ποιοὶ νὰ κρατηθοῦν μακριά. Χαιρετοῦσε κιόλας κουνώντας τὴν οὐρά του ἐκείνους ποὺ ἤθελε νὰ τοὺς κρατήσῃ ἐκεῖ. Ἂν ἔδειχναν ὅμως τὴν ἐπιθυμία νὰ γυρίσουν πίσω, τότε τοὺς κατασπάραζε.[47] Ἦταν ἕνα ζῶο ποὺ ἔτρωγε ὠμὸ κρέας[48] καὶ γαύγιζε μὲ μεταλλικὴ φωνή. Ἀπειλοῦσε νὰ καταπιῆ ὅλα, ὅταν ἄνοιγε[49] τὰ τρία[50] ἢ πενήντα[51] στόματά του. Ὄχι χωρὶς λόγο θεωροῦσαν ἀδελφή του[52] τὴν Ὕδρα ἀπὸ τὴ Λέρνα. Οἱ παραστάσεις ἔδειχναν, ὅτι φίδια ποὺ δάγκωναν σχημάτιζαν τὸ σῶμα του: σὰν οὐρὰ ἢ σὰν παραφυάδες. Κι ὅμως, ὅταν ὁ Κέρβερος διάκρινε τὸν Ἡρακλέα, ἔτρεξε τρέμοντας στὸν κύριό του, τὸν βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου, καὶ κρύφτηκε κάτω ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Ἄδου.[53]

Καὶ οἱ ψυχὲς ἐπίσης ἔφυγαν στὴ θέα τοῦ ἥρωα.[54] Μόνο ἡ ψυχὴ τοῦ Μελεάγρου ἔμεινε στὴ θέση της. Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε πεθάνει. Ἄφησε τὴν ἀδελφή του Δηιάνειρα ἀνύπαντρη στὸ πατρικὸ σπίτι καὶ παρακαλοῦσε τώρα τὸν Ἡρακλέα νὰ τὴ διαλέξῃ γιὰ γυναίκα του.[55] Διηγοῦνταν,[56] ὅτι πῆγε στὸ μελλοντικὸ γαμπρό του λαμποκοπώντας μὲς στὴν ἁρματωσιά του κι ὅτι ὁ Ἡρακλῆς τέντωσε τὸ τόξο ἐνάντιά του. Ὁ Μελέαγρος ὅμως τοῦ ἐξήγησε ὅτι οἱ ψυχὲς ἦταν ἄτρωτες κι ὅτι ἐπίσης δὲν μποροῦσαν νὰ προκαλέσουν καμιὰ πληγή. Τότε φοβήθηκε ὁ Ἡρακλῆς ἀκόμα περισσότερο, ὅτι ἡ Ἥρα εἶχε στείλει ἐνάντιά του αὐτὸν τὸν ἀστραφτερὸ ἥρωα. Καθὼς ὅμως ὁ Μελέαγρος τοῦ διηγόταν τὴ θλιβερὴ ἱστορία του, γιὰ μοναδικὴ φορὰ τὰ μάτια τοῦ γιοῦ τοῦ Διὸς πλημμύρισαν δάκρυα. Ὁ ἴδιος ρώτησε τὸν Μελέαγρο ἂν δὲν εἶχε ἀκόμα μιὰ ἀδελφὴ στὸ σπίτι τοῦ πατέρα του Οἰνέως: θὰ ἤθελε μὲ χαρὰ νὰ τὴν πάρῃ γυναίκα του. Ἡ ἀπάντηση ἦταν:[57] «Ἄφησα στὸ σπίτι τὴ Δηιάνειρα μὲ τὸν τρυφερὸ λαιμό, ποὺ ἀκόμα δὲν ἔχει γνωρίσει τὰ θέλγητρα τῆς Ἀφροδίτης». Ἔτσι ὁ Ἡρακλῆς διάλεξε στὸν κάτω κόσμο μιὰν ὀλέθρια γι' αὐτὸν γυναίκα.

Ἔπειτα τὸν συνάντησε τὸ κεφάλι τῆς Γοργοῦς. Μπροστὰ στὴν τρομερὴ θέα ὁ Ὀδυσσεὺς ἀργότερα θὰ 'παιρνε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς,[58] χωρὶς κὰν νὰ τὴν ἔχῃ ἀντικρύσει. Ὁ Ἡρακλῆς ἀντίθετα γύμνωσε τὸ σπαθί του.[59] Καὶ πάλι ἔμαθε ὅτι ἡ φριχτὴ ὄψη στὸ βασίλειο τῶν ψυχῶν ἦταν μιὰ ἄδεια εἰκόνα. Πίστευαν, ὅτι αὐτὸ τοῦ τὸ ἐξήγησε ὁ Ἑρμῆς. Ἀλλ' ἴσως ἐπετέθηκε ἐνάντια στὴ μορφὴ τῆς Μεδούσης! Ἔτσι, μὲ τὴν ἐνέργειά του αὐτὴ ἔθιξε τὴ

φαινομενικὰ τόσο σταθερὴ τάξη τοῦ Ἅδου. Κάτω ἀπὸ μιὰ πέτρα, ὅπως σ' ἕναν τάφο μέσα στὸν ἴδιο τὸν κάτω κόσμο, κείτοταν ὁ Ἀσκάλαφος, ἕνας ὑπηρετικὸς δαίμονας τοῦ Ἅδου, γιὰ τιμωρία, γιατὶ εἶχε μαρτυρήσει ἐνάντια στὴν Περσεφόνη.[60] Ὁ Ἡρακλῆς σήκωσε τὴν πέτρα κι ἐλευθέρωσε τὸν δαίμονα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Ἀσκάλαφος μεταμορφώθηκε ἀπὸ τὴ Δήμητρα, ποὺ δὲν συγχώρεσε ποτὲ τὴν πράξη του, σὲ κουκουβάγια. Ὁ Ἡρακλῆς ἤθελε νὰ φιλέψη ὅλες τὶς ψυχὲς μὲ ζεστὸ αἷμα κι ἔσφαξε ἕνα ἀπὸ τὰ βόδια τοῦ Ἅδου. Ὁ βοσκὸς ἦταν ὁ ἴδιος Μενοίτης, ποὺ εἶχε προδώσει τὸν ἥρωα στὸν Γηρυόνη. Ὁ Μενοίτης, γιὸς τοῦ Κευθώνυμου,[61] αὐτοῦ «ποὺ 'κρυβε τὸ ὄνομά του», προκάλεσε τὸν ἥρωα σὲ πάλη κι ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἔσφιξε μέχρι ποὺ τοῦ τσακίστηκαν τὰ πλευρά. Μόνο γιὰ χάρη τῆς Ἀφροδίτης τὸν ἄφησε.

Ὁ Ἡρακλῆς ἔφτασε μέχρι τὸ θρόνο τοῦ ὑποχθόνιου κυρίαρχου ζευγαριοῦ. Πῶς συνεχιζόταν ἀρχικὰ ἡ ἱστορία μᾶς τὸ διηγεῖται ἕνας παλιὸς ἀγγειογράφος. Ὁ Ἡρακλῆς σήκωσε μιὰ πέτρα ἐνάντια σ' αὐτοὺς ποὺ κάθονταν στὸ θρόνο. Ὁ Ἅδης πετάχτηκε πάνω κι ἔτρεξε στὴ μιὰ μεριά. Στὴν ἄλλη μεριὰ ἔτρεχε ὁ σκύλος. Μόνο ἡ Περσεφόνη στάθηκε, πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ἀπέναντι στὸν ἥρωα. Οἱ μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς ἰσχυρίζονταν,[62] ὅτι ἡ βασίλισσα δέχτηκε μὲ καλοσύνη τὸ γιὸ τοῦ Διός: ἦταν ἄλλωστε ἀδελφός της. Περισσότερο ἀκόμα ἴσχυε αὐτό, ἂν ὁ Ἡρακλῆς ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν σὰν μυημένος.[62a] Κι ἔτσι συνεχίζονταν ἡ διήγηση,[63] ὅτι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τοῦ κάτω κόσμου τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ πάρη μαζὶ τὸ σκύλο, ἂν αὐτὸς τὸν ἔπιανε χωρὶς ὅπλα, φορώντας μόνο θώρακα καὶ λιονταρόδερμα. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὁ Ἡρακλῆς γύρισε πάλι πίσω στὴν πύλη τοῦ Ἅδου, στὸν Ἀχέροντα, ὅπου ὁ Κέρβερος ἦταν στὴ σκοπιά, καὶ τὸν ἔσφιξε τόσο πολύ, μέχρι ποὺ παραδόθηκε. Τὸ ζῶο προσπαθοῦσε νὰ τὸν δαγκώση καὶ μὲ τὴν οὐρά του ἀκόμα, ὕστερα ὅμως ἄφησε νὰ τὸ δέσουν μὲ τὶς ἁλυσίδες. Ἁλυσοδεμένο ὁδήγησε ὁ Ἡρακλῆς τὸ σκύλο τοῦ Ἅδου πρὸς τὰ πάνω.

Κοντὰ στὴν πύλη τοῦ παλατιοῦ τοῦ Ἅδου εἶδε νὰ κάθωνται ἀκόμα δυὸ αἰχμάλωτοι:[64] Ὁ Θησεὺς κι ὁ Πειρίθοος, ποὺ ἦταν δεμένοι γιατὶ ἤθελαν νὰ ληστέψουν τὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Ἀλλὰ κι αὐτὴ τὴν ἱστορία θὰ τὴ διηγηθοῦμε ἀργότερα. Πάνω σὲ μιὰ πέτρα κάθονταν οἱ δυὸ ἥρωες[65] κι ἦταν ἔτσι καθορισμένο καὶ στοὺς δύο, αἰώνια νὰ κάθωνται κεῖ.[66] Ἅπλωσαν τὰ χέρια σ' αὐτὸν ποὺ προσπερνοῦσε, διαφορετικὰ ἦσαν σὰν μαρμαρωμένοι. Ὁ Ἡρακλῆς ἤθελε τουλάχιστο νὰ γλυτώση τὸν Θησέα ἀπὸ τὴ νάρκη του. Τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ἔφερε πάλι στὴ ζωή.[67]

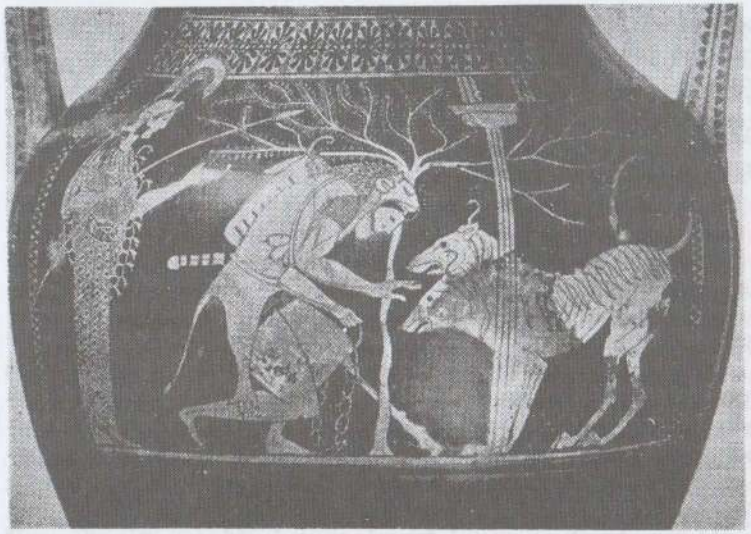

74. Ὁ Ἡρακλῆς ἁλυσοδένει τὸν Κέρβερο

Τὸ ἴδιο ἤθελε νὰ κάνη μὲ τὸν Πειρίθοο. Τότε σείστηκε ἡ γῆ καὶ τὸν ἄφησε μόνο του.

Τὸ φῶς ξαναεῖδε ὁ Ἡρακλῆς στὴ Τροιζῆνα, ἀπέναντι στὴν Ἀθήνα, στὴν ἀνατολικὴ γωνία τοῦ Ἄργους,[68] ἢ κοντὰ στὴν Ἑρμιόνη,[69] στὴ νότια πλευρὰ τῆς ἴδιας χερσονήσου. Ἀπὸ κεῖ πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Τίρυνθα καὶ τὶς Μυκῆνες σέρνοντας τὸν Κέρβερο ἀπὸ τὴν ἁλυσίδα. Ἔτρεχαν πολλὰ σάλια ἀπὸ τὸ ἀφρισμένο στόμα τοῦ τρομαγμένου σκύλου.[70] Τὰ φίδια ἦταν χωμένα κάτω ἀπὸ τὴν τριχωτὴ κοιλιὰ καὶ στὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ θηρίου. Σπιθοβολοῦσαν τὰ μάτια του: ἔτσι πετάγονται οἱ σπίθες μέσα στὸ σιδηρουργεῖο, ὅταν τὸ σίδερο χτυπιέται στὸ σφυρὶ καὶ βροντοκοπᾶ τὸ χτυπημένο ἀμόνι. Ἔφτασε ὅμως ζωντανὸς ἀπὸ τὸν Ἅδη στὴν Τίρυνθα, σὰν μαρτυρία τοῦ τελευταίου ἄθλου του γιὰ τὸν ἐχθρικὸ Εὐρυσθέα. Ὅπου οἱ δρόμοι διασταυρώνονται κοντὰ στὴ Μιδέα, τὸν εἶδαν οἱ τρομαγμένες γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ μάτια.

Ἕνας παλιὸς ἀγγειογράφος ἀπεικόνιζε τὴ σκηνή, πῶς ὁ βασιλιὰς τῶν Μυκηνῶν μπροστὰ στὸ τέρας, ποὺ πηδοῦσε ἁλυσοδεμένο, ἔτρεξε μέσα στὸ ὑποχθόνιο πιθάρι, ἔτσι ὅπως μπροστὰ στὸν Ἐρυμάνθειο Κάπρο. Σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση,[71] ὁ ἴδιος ὁ Ἡρα-

κλῆς ἔφερε τὸ σκύλο πίσω στὸν Ἅδη, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη,[72] τὸ ζῶο τοῦ ξέφυγε κοντὰ στὴν πηγὴ ἀνάμεσα στὶς Μυκῆνες καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομαζόταν «Ἐλεύθερον Ὕδωρ». Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως γύρισε ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν τόσο χολωμένος, ποὺ πῆρε ἕνα παράνομα σχετικὸ μὲ τὸ ὄνομα «Χάρων»: στὴ Βοιωτία τὸν λάτρευαν μὲ τ' ὄνομα «Χάρωψ».[73]

III. ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΥΣ

1
Ο ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

Ἀφοῦ ὁ Ἡρακλῆς γύρισε ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο, δίκαια πῆρε τὴν περιφημότερη ἐπωνυμία του: Καλλίνικος, ποὺ σημαίνει ἐκεῖνον «μὲ τὴν ὡραία νίκη». Ἡ ὡραία νίκη, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες νίκες, ἦταν ἴσως πάνω στὸ θάνατο. Καὶ Καλλίνικος ὀνομαζόταν μόνον σχεδὸν ὁ Ἡρακλῆς[74] ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωες. Οἱ πολὺ ἁπλοὶ ἄνθρωποι συνήθιζαν, καὶ βέβαια ὄχι γιὰ πρώτη φορὰ στὴν κατοπινὴ ἀρχαιότητα, νὰ γράφουν στὶς πόρτες:[75]

Ὁ γιὸς τοῦ Διός, ὁ Καλλίνικος Ἡρακλῆς,
κατοικεῖ ἐδῶ: μὴ μπαίνη λοιπὸν κανένα κακὸ μέσα!

Μὲ τὸ κακὸ ἐννοοῦσαν ὅλοι τὸ θάνατο, ποὺ ἀποφεύγανε νὰ τὸν ὀνομάσουνε ἀνοικτὰ καὶ νὰ τὸν γράψουνε στὶς πόρτες τους. Ὁ Ἡρακλῆς μόνος μποροῦσε αὐτὸ τὸ κακὸ ἀκόμα καὶ τότε νὰ ἀποτρέψη, ὅταν αὐτὸ βρισκόταν πιὰ στὸ σπίτι κι αὐτὸς ἔφτανε τυχαῖα ἢ σχεδὸν πολὺ ἀργά: θὰ πίστευε τώρα ὁ κουτὸς θάνατος, ὅτι ὁ ἥρωας τὸν πρόλαβε ἐδῶ!

Τὸν πρῶτο βωμὸ γιὰ τὸν Καλλίνικο Ἡρακλέα,[76] ἢ μ' ἕνα ἄλλο ὄνομα, ποὺ σήμαινε τὸ ἴδιο μὲ τοὺς προηγούμενους στίχους, γιὰ τὸν Ἀλεξίκακο[77] Ἡρακλέα, γιὰ τὸν Ἡρακλέα «πού 'διωχνε τὸ κακό», πιθανὸ τὸν ἐγκαινίασε ὁ Τελαμὼν στὴν καταστροφὴ τῆς Τροίας, ὅταν ἀπειλήθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ζηλόφθονο Ἡρακλέα μὲ θάνατο. Ἡ ἐπίκληση αὐτῆς τῆς ἰδιότητας τοῦ ἥρωα τὸν ἔσωσε. Καὶ ἡ νίκη πάνω στὴν Τροία ὁδηγεῖ πιὸ πέρα, στὶς ἱστορίες γιὰ τὶς νικηφόρες ἐκστρατεῖες τοῦ Ἡρακλέους. Ἰδιαίτερα οἱ Δωριεῖς ὑποστήριζαν ὅτι ὁ ἥρωας εἶχε βοηθήσει τρεῖς φορὲς τὸν ἀρχαιότατο βασιλιά τους Αἰγίμιο, ποὺ μαζί του δὲν εἶχαν φθάσει ἀκόμα τότε στὴν Πελοπόννησο,[78] μιὰ φορὰ ἐνάντια στοὺς Λαπίθας, ἔπειτα ἐνάντια στοὺς Δρύοπας καὶ τελικὰ ἐνάντια στὸν βασιλιὰ Ἀμύντορα ἀπὸ τὸ Ὀρμένιον. Κι οἱ τρεῖς ἦταν κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Τραχῖνος, κοντὰ στὸ μοιραῖο βουνὸ Οἴτη. Στὴν ἴδια τὴ Σπάρτη, ὅπου τότε δὲν κατοικοῦσαν ἀκόμα Δωριεῖς, ὁ Ἡρακλῆς ἦταν ποὺ ἐνίκησε τὸν ἀδελφὸ τοῦ Τυνδάρεω Ἱπποκόοντα καὶ τοὺς εἴκοσι γιούς του καὶ ξανάφερε στὴν πατρογονικὴ κυρίαρχη θέση του[79] τὸν γήινο πατέρα τῶν Διοσκούρων.

Ὁ ἴδιος ἦταν ἐπίσης αἴτιος ἄλλης μιᾶς ἐκστρατείας: τῆς ἐκστρατείας γιὰ τιμωρία τοῦ Αὐγείου, ποὺ τὸν εἶχε γελάσει στὴν ἀμοιβὴ γιὰ τὸ καθάρισμα τῶν σταύλων. Τὸν βασιλιὰ τῆς Ἤλιδος βοήθησαν οἱ δίδυμοι, ποὺ τοὺς εἶχε γεννήσει ἡ γυναίκα τοῦ Ἄκτορος Μολιόνη ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα. Ὁ Ἄκτωρ ἦταν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐγείου, τὰ δίδυμα ὀνομάζονταν ἀπὸ τὸν γήινο πατέρα τους Ἀκτορίονες καὶ ἀπὸ τὴ μητέρα τους Μολίονες.[80] Ἀπὸ ἕνα αὐγὸ ξεπήδησαν οἱ γιοὶ τοῦ Ποσειδῶνος Κτέατος καὶ Εὔρυτος,[81] ὅπως οἱ Σπαρτιάται Διόσκουροι. Ἦταν ἕνα ἀσημένιο αὐγὸ[82] καὶ τὰ ἀδέρφια ἀποτελοῦσαν μιὰν ἀδιάσπαστη ἑνότητα, ὅπως οὔτε ὁ Κάστωρ κι ὁ Πολυδεύκης. Ὅταν ὁ ἕνας ἔζευε τὰ ἄλογα τῆς πολεμικῆς ἅμαξας, ὁ ἄλλος κρατοῦσε τὸ μαστίγιο.[83] Ἔλεγαν[84] ὅτι οἱ δίδυμοι εἶχαν ἕνα ἰδιαίτερο νόημα: ἀδέλφια ποὺ μεγάλωναν μαζὶ καὶ ποὺ μαζί τους εἶχε νὰ κάνη ὁ Ἡρακλῆς περισσότερο ἀπ' ὅ,τι μὲ τοὺς σταύλους τοῦ Αὐγείου.

Μιὰ παλιὰ παροιμία ἔλεγε,[85] ὅτι οὔτε καὶ ὁ Ἡρακλῆς δὲ μπόρεσε νὰ τὰ βγάλη πέρα μὲ δύο. Οἱ θαυμάσιοι γιοὶ τῶν θεῶν χτύπησαν τὸ στρατό του, ὅταν μαζὶ μ' αὐτὸν ἔστησε καρτέρι στὴν Ἤλιδα.[86] Ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Ἰφικλῆς θὰ πρέπη νὰ ἔπεσε σ' αὐτὴ τὴ μάχη.[87] Διηγοῦνταν κατόπιν, ὅτι σ' αὐτὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης προσβλήθηκε κι ἔπεσε ἀπὸ ἀρρώστια.[88] Γι' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο, πὼς τὸν βρῆκε ἀπὸ τὴ μανία του τῆς ἐκδίκησης. Τότε ἔκλεισε ἀνακωχὴ μὲ τοὺς Ἀκτορίονας. Ὅταν οἱ Ἀκτορίονες ἄκουσαν γιὰ τὴν ἀρρώστια τοῦ Ἡρακλέους, προσβάλανε τὴν ἀνακωχὴ κι ὁ πόλεμος συνεχίστηκε καταστρεπτικός, μέχρις ὅτου ἔπρεπε νὰ διακοπῆ ἀπ' ἀφορμὴ τὴ γιορτὴ στὰ Ἴσθμια. Οἱ δίδυμοι ἔφυγαν γιὰ τοὺς ἀγῶνες κι αἰφνιδιάστηκαν ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα κοντὰ στὶς Κλεωνές. Μόνον ἔτσι ἔπεσαν χτυπημένοι ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἥρωα.[89] Αὐτὴ ἡ νίκη δὲν τοῦ χάρισε φήμη. Τέτοια ἦταν ἡ πάλη του ἐνάντια στὸν πονηρὸ Αὐγεία καὶ τοὺς ὑπεράνθρωπους βοηθούς του, ποὺ τὴν τέλειωσε μ' αὐτὸ τὸ θλιβερὸ τρόπο. Μάταια ἡ Μολιόνη ἀνάλαβε τὴν ἐκδίκηση τῶν σκοτωμένων γιῶν της μὲ τὶς κατάρες της.[90]

Στὴν Ἤλιδα ὅρισε ὁ Ἡρακλῆς βασιλιὰ στὴ θέση τοῦ Αὐγείου[91] τὸν γιό του Φυλέα, ποὺ εἶχε πάει μάρτυρας ὑπὲρ αὐτοῦ. Τότε ἀναδιάρθρωσε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες κι ἔγινε στὴν ἀρχαιό-

τητα ὁ δημιουργὸς τῆς ὡραιότερης νίκης.[92] Τὸ στεφάνι ποὺ ἔπαιρνε ὁ νικητὴς στὴν Ὀλυμπία ἦταν ἀπὸ τὰ κλωνάρια τῆς ἀγριελιᾶς, ποὺ εἶχε φέρει ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴ χώρα τῶν ὑπερβορείων.[93] Ἕνα ἄλλο ἱερὸ δέντρο ἐφύτεψε ὁ Ἡρακλῆς στὴν Ὀλυμπία, φερμένο ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα: τὴ λεύκα.[94] Μόνο ἀπὸ τὸ ξύλο αὐτοῦ τοῦ δέντρου ἔπρεπε ν' ἀνάβουν τὴ φωτιὰ τῶν θυσιῶν γιὰ τὸν Δία, τῆς Ὀλυμπίας. Ὁ Ἡρακλῆς ἔχτισε ἐπίσης τὸν μεγάλο χῶρο, ὅπου θὰ καίγονταν τὰ σφάγια ποὺ θυσίαζαν στὸν ἥρωα Πέλοπα.[95] Ὕψωσε δώδεκα βωμοὺς γιὰ τοὺς δώδεκα θεούς[96] καὶ γιόρτασε γιὰ πρώτη φορὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὅπως θὰ γιορτάζονταν ἀργότερα. Πρόσθεταν ἐπίσης,[97] ὅτι σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες κέρδισε ὁ ἴδιος τὴ νίκη. Ποιός θὰ μποροῦσε ἄλλωστε νὰ θέλη νὰ ἀναμετρηθῆ στὰ σοβαρὰ μ' αὐτόν, τὸν Καλλίνικο;

2
Ο ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ

Γιὰ πολὺν καιρό, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ὑπηρετοῦσε κοντὰ στὸν Εὐρυσθέα, εἶχε μείνει μακριὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του, ποὺ εἶχε δημιουργήσει στὴ Θήβα. Ἡ μοίρα αὐτῆς τῆς οἰκογένειας ἀνῆκε κυρίως στὶς «θηβαϊκὲς ἱστορίες» καὶ μερικοὶ ἀφηγητὲς τὴν τοποθέτησαν πρὶν ἀπὸ τοὺς δώδεκα ἄθλους, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ τὴν παρουσιάσουν ἔτσι, σὰ νὰ εἶχε ἀναλάβει ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς τὴν ὑπηρεσία στὴν Τίρυνθα σὰν ποινὴ γιὰ τὴν τύχη τῶν παιδιῶν του.[98] Ἐκείνη ὅμως τὴν παράδοση τῶν Βοιωτῶν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς σὰν Χάρωψ, σὰν θλιβερὸς περιπλανώμενος, γύρισε πίσω ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, φαίνεται ἀκριβῶς νὰ τὴν ἀποδίδη ὁ Εὐριπίδης, ποὺ παρουσίασε στὴ σκηνὴ τὴν τραγικὴ αὐτὴ ἱστορία καὶ ποὺ ἤθελε νὰ τὴν τοποθετῆ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο.

Οἱ Θηβαῖοι μιλοῦσαν γιὰ ὀχτὼ γιούς, ποὺ εἶχε γεννήσει ἡ Μεγάρα στὸν Ἡρακλέα.[99] Τοὺς τιμοῦσαν στοὺς τάφους τους σὰν νέους ἥρωες, τοὺς δίναν τ' ὄνομα Χαλκοαραί, ποὺ σημαίνει ἐκείνους «ποὺ τοὺς βρῆκε ἡ χάλκινη κατάρα», ἀλλὰ δὲν διηγοῦνταν μ' εὐχαρίστηση τὴν ἱστορία, πῶς οἱ ἄμοιροι βρῆκαν τὸ θάνατο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ πατέρα τους. Ὁ Εὐριπίδης λέει πὼς ἦταν μόνο τρεῖς. Ἀλλ' αὐτὸν στὴν παρουσίασή του τὸν ρύθμιζαν οἱ δυνατότητες τῆς σκηνῆς. Στὸν «Ἡρακλέα» του παρουσιάζει ἕνα βασιλιὰ Λύκο, ὅπως καὶ στὴν «Ἀντιόπη» τὸν γιὸ τοῦ ἄλλου, ποὺ καταπιέζει καὶ θέλει νὰ καταστρέψη τὴν οἰκογένεια τοῦ ἥρωα: τὸ γέρο πατέρα του Ἀμφιτρύονα, τὴ γυναίκα του Μεγάρα καὶ τοὺς τρεῖς γιούς του.

75. *Ὁ Ἡρακλῆς μαινόμενος*

Γιὰ τὸν Ἡρακλέα γνώριζαν, ὅτι μπῆκε στὸν κάτω κόσμο. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀκόμα γυρίσει, ἀνῆκε στοὺς νεκρούς. Καὶ ὁ Ἀμφιτρύων καὶ ἡ Μεγάρα δὲν βλέπανε ἄλλη διέξοδο ἀπὸ τὴν καταπίεση παρὰ τὸν κοινὸ θάνατο μαζὶ μὲ τὰ παιδιά. Στόλισαν κιόλας τὰ τρία μικρὰ σὰν σὲ ταφή.[100] Τότε ὁ Ἡρακλῆς φτάνει ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο. Δὲν εἶχε ἀκόμα πάρει τὸ δρόμο γιὰ τὸν Εὐρυσθέα. Παράτησε τὸν Κέρβερο στὸ ἄλσος τῆς χθονίας Δήμητρος, κοντὰ στὴν Ἑρμιόνη,[101] καὶ ἔτρεξε στὴ Θήβα. Εἶναι ὅμως λίγο ταραγμένος. Δὲν ἀναγνώρισε ἀμέσως τὸν γέρο Ἀμφιτρύονα ἢ τοῦ διέφυγε τὸ ὄνομά του.[102] Τοὺς ἀγνώμονες Καδμείους ἀπειλεῖ μ' ἕνα λουτρὸ αἵματος.[103] Δέχεται τώρα μὲ τὴ Μεγάρα καὶ τὰ παιδιά, ποὺ σ' αὐτοὺς ἀργότερα προστέθηκε ὁ Ἀμφιτρύων, στὸ παλάτι τὸν Λύκο καὶ τοὺς τοξότες του. Δὲν ὑποψιάστηκαν τὸν ἐρχομό του καὶ βρῆκαν τὸ θάνατο στὴ στιγμή. Στὰ σίγουρα ἡ Μανία εἶναι πιὰ στὸ σπίτι. Ὁ Εὐριπίδης τὴν παρουσιάζει στὴ σκηνὴ στὸ πρόσωπο τῆς Λύσσας, σταλμένη ἀπὸ τὴν Ἥρα καὶ ὁδηγημένη ἀπὸ τὴν Ἶριν. Ὁ Ἡρακλῆς πιάνεται στὰ δίχτυα τῆς Μανίας καὶ τρέχει ἐνάντια στὸν Εὐρυσθέα, σὰν νὰ ἦταν κοντά του, σὰν νὰ ἦταν τὰ παιδιά του τὰ παιδιὰ ἐκείνου. Τὰ κυνηγᾶ, χτυπᾶ τὸ ἕνα μὲ τὸ ρόπαλο, διαπερνᾶ τὰ ἄλλα δύο μὲ τὸ βέλος, τοξεύει τὴ Μεγάρα, καὶ θὰ σκότωνε καὶ τὸν Ἀμφιτρύονα, ἂν δὲν τοῦ ἔριχνε ἡ Ἀθηνᾶ στὸ στῆθος τὸν «σωφρονιστῆρα λίθον».[104] Τότε σωριάζεται κάτω, πέφτει σὲ βαθὺ ὕπνο καὶ ξυπνᾶ βαρύς, χωρὶς νὰ ξέρη τί ἔκανε.

῾Ο ἴδιος ὁ Εὐριπίδης ἀναφέρεται στὴν παλιότερη μορφὴ τῆς διηγήσεως, στὴν ὁποία μιλᾶ ὁ ῾Ηρακλῆς γιὰ καθαρτήριο πῦρ.[105] Διηγοῦνταν ἀρχικά, ὅτι ὁ ῾Ηρακλῆς ἄναψε μιὰ τέτοια φωτιὰ μετὰ τὸ γυρισμό του στὴν πατρίδα του. ῾Ο ἀγγειογράφος ᾿Αστέας παρουσιάζει πῶς ἔριξε στὴ φωτιὰ τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ σκεύη τοῦ σπιτιοῦ καὶ πῶς φέρνει τὸ πρῶτο παιδί. ᾿Απὸ τὸ βάθος κοιτάζουν, σὰν ἀπὸ ψηλότερο πάτωμα τοῦ παλατιοῦ, ὁ ᾿Ιόλαος, ἡ ᾿Αλκμήνη καὶ ἡ Μανία. ῾Η Μεγάρα σώνεται θρηνώντας μέσα ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ πόρτα.

Λεγόταν στὴν πραγματικότητα, ὅτι ὁ ῾Ηρακλῆς εἶχε ρίξει τοὺς γιούς του στὴ φωτιά.[106] Διηγοῦνταν ἐπίσης,[107] ὅτι μετὰ ἀπὸ τὸ ξεμέθυσμά του πάντρεψε τὴ Μεγάρα μὲ τὸν ᾿Ιόλαο κι ἄφησε γιὰ πάντα τὴ Θήβα, γιὰ νὰ δημιουργήση κάπου ἀλλοῦ οἰκογένεια. Γιατὶ ὁ ῾Ηρακλῆς δὲν ἦταν μὲ κανένα τρόπο ἅρπαγας γυναικῶν, ὅπως ὁ Θησεύς, ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Καὶ στὴν περίπτωση τοῦ ματιοῦ δὲν ἔγινε ἁρπαχτικὸς — μιὰ ἰδιαίτερη ἱστορία, ποὺ θὰ ἀναφερθῆ σὲ σχέση μὲ τὸν Τήλεφο, τὸ γιό του. Καὶ μετὰ ἀπ᾿ αὐτὸ τὸ χτύπημα ἔμεινε στὴν ὑπηρεσία τῆς ῞Ηρας.

Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως ἀναβάλανε μόνο τὸ χρονικὸ σημεῖο γιὰ τὶς ἱστορίες πάνω στὶς νέες προξενιὲς τοῦ ἥρωα, στὸ ὁποῖο ἡ καθαρτήρια φωτιά, ποὺ ἀρχικὰ ἦταν προορισμένη γιὰ τὸν ἴδιο κι ὅπου ἔριξε πρῶτα τὰ παιδιά του, τελικὰ θὰ κατάκαιγε τὸν ἴδιο. ῞Ενα προξενιό, ποὺ κατάληξε σὲ ἁρπαγὴ παρθένας καὶ ποὺ τὸν ἔμπλεξε στὸ ἔγκλημα τῆς δολοφονίας φιλοξενούμενου, θὰ ὁδηγοῦσε τὸν ἥρωα ζωντανὸ πάνω στὴν πυρά.

3

Ο ΙΕΡΟΣΥΛΟΣ

Δὲν χάρισε τὴ φήμη στὸν ῾Ηρακλέα ἐκείνη ἡ πράξη του, νὰ σκοτώση σὲ ἐνέδρα τοὺς δύο Μολίονες, ἐνῶ αὐτοὶ πήγαιναν στὰ ῎Ισθμια. ῏Ηταν ὅμως ἀποτέλεσμα τῆς ἀπάτης ποὺ εἶχε κάνει ὁ Αὐγείας, ὁ θεῖος τῶν θεϊκῶν διδύμων, ἐνάντια στὸν ἥρωα. Σχετιζόταν μὲ τὴν ἱστορία τῶν σταύλων τοῦ βασιλιᾶ τῆς ῎Ηλιδος κι ἴσως ἀκόμα μὲ τὴν κόρη ποὺ τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ. Μ᾿ αὐτὴ τὴν ἱστορία μοιάζει ἡ περιπέτεια τοῦ ῾Ηρακλέους μὲ τὸν Εὔρυτο, τὸν ἀφέντη τοῦ κάστρου τῆς Οἰχαλίας, ποὺ τὸν ὁδήγησε στὴ δολοφονία τοῦ φιλοξενούμενου καὶ στὴν ἁρπαγὴ παρθένας.

Κανεὶς δὲν ξέρει ἀκριβῶς ποῦ βρισκόταν τὸ φρούριο τοῦ Εὐρύτου. Πέντε πόλεις τῆς ῾Ελλάδος ἰσχυρίζονταν ὅτι ἦταν ἐκείνη ἡ Οἰχαλία: στὴ Μεσσηνία, στὴν Αἰτωλία, στὴ Θεσσαλία, στὴν Εὔ-

βοια καὶ στὴν Τραχῖνα. Πιθανὸ ὅμως ἔχουν ἐκεῖνοι δίκιο, ποὺ στὸ ὄνομα Οἰχαλία ἄκουγαν τοὺς «οἰχουμένους», «ἐκείνους ποὺ ἔφυγαν». Εὔρυτος σήμαινε τὸν καλὸ τοξότη, ποὺ τεντώνει τὸ τόξο καὶ πετυχαίνει τὸ στόχο, ὅπως ὁ ᾿Απόλλων, ὁ «ρύτωρ τόξων».[108]

῾Ο Εὔρυτος ἦταν γιὸς τοῦ Μέλα ἢ Μελανέως, τοῦ «μαύρου».[109] Διηγοῦνταν[110] ὅτι εἶχε προκαλέσει τὸν ᾿Απόλλωνα σὲ ἀγώνα τόξου κι εἶχε σκοτωθῆ ἀπὸ τὸ θεό. ῾Ο ᾿Απόλλων τοῦ εἶχε χαρίσει τὸ τόξο[111] καὶ τὸν εἶχε διδάξει νὰ τοξεύῃ.[112] ῎Ετσι οἱ ἀφηγητὲς παρουσίαζαν τὴ στενὴ σχέση του μὲ τὸ θεό, ποὺ ἤθελαν τὸν Εὔρυτο σχεδὸν σὰν ἕνα δεύτερο ᾿Απόλλωνα.

῾Ο ᾿Απόλλων θά ᾿πρεπε τουλάχιστο νὰ ἦταν παππούς του.[113] Τὸ τόξο ποὺ εἶχε ἀπ᾿ αὐτὸν ὁ Εὔρυτος τὸ ἄφησε κληρονομιὰ στὸ γιό του ῎Ιφιτο.[114] ῾Ο ῎Ιφιτος τὸ χάρισε στὸν ᾿Οδυσσέα, ὅταν συναντήθηκε μαζί του στὴν μοιραία ἀναζήτηση τῶν φοράδων τοῦ πατέρα του στὴ Μεσσηνία.[115] Καὶ οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης βρῆκαν, ὅπως θ᾿ ἀκούσουμε, σὲ μιὰ γιορτὴ τοῦ ᾿Απόλλωνος[116] τὸ θάνατο ἀπὸ τὸ δῶρο τοῦ θεοῦ.

῞Οπως ἄλλοι ἀπαίσιοι βασιλιάδες, ποὺ ὅλοι τὸ ἴδιο ἦταν σωσίες τοῦ θεοῦ τοῦ θανάτου, ὁ Εὔρυτος ἀνάγγειλε: θά ᾿δινε τὴν κόρη του, τὴν ὡραία ᾿Ιόλη — μὲ τὸ λουλουδένιο ὄνομα ποὺ σήμαινε στὴν παλιά του μορφὴ τὴ Βιόλα, «βιολέτα» — γιὰ σύζυγο σ᾿ ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὸν νικοῦσε στὴν ἰδιαίτερη ἐπιδεξιότητά του.[117] Καὶ ἔλεγαν γι᾿ αὐτὸν ἐπίσης, ὅπως γιὰ τὸν Οἰνόμαο, ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν κόρη του κι ἤθελε νὰ τὴν κρατήση γιὰ τὸν ἑαυτό του[118] καὶ γι᾿ αὐτὸ ἔβαλε σὰν ὅρο τὴ νίκη σ᾿ ἀγώνα τόξου. ῾Ο ῾Ηρακλῆς ἔφτασε, ἀφοῦ εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὴν μανία του κι εἶχε χωρίσει ἀπὸ τὴ Μεγάρα, στὴν Οἰχαλία, γιὰ νὰ πάρη μέρος στὸν ἀγώνα. Διηγοῦνταν ἀργότερα,[119] ὅτι ὁ ἴδιος ὑπῆρξε σὰν τοξότης μαθητὴς τοῦ Εὐρύτου, ἐνῶ ἄλλοι τοῦ ἔδιναν γιὰ δάσκαλο ἕναν ἀπὸ τὴ Σκυθία[120] ἢ ἀπὸ τὴν Κρήτη: τὸν Ραδάμανθυ,[121] ποὺ μιὰ παράδοση[122] λέει πὼς ἦρθε στὴ Βοιωτία καὶ πῆρε τὴν ᾿Αλκμήνη γυναίκα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ᾿Αμφιτρύονος. Κανένας δὲν ἦταν τόσο ὅπως ὁ ῾Ηρακλῆς ὁ κατάλληλος ἀντίπαλος τοῦ «ἀνίκητου τοξότη». ῍Η ποιό ἄλλο ὄνομα θὰ μποροῦσε νὰ δώση κανένας στὸν Εὔρυτο;

Λεπτομέρειες ἀπὸ τὸν ἀγώνα τόξου στὴν Οἰχαλία μᾶς διηγοῦνται μόνο οἱ ἀγγειογράφοι, κι αὐτοὶ ὅμως ὄχι πολὺ καθαρά. Βλέπει κάποτε κανένας, ὅτι ὑπάρχουνε μπηγμένα στὸ στόχο τέσσερα βέλη. ῾Ο ῾Ηρακλῆς ὅμως, ποὺ σύμφωνα μ᾿ ὅλες τὶς διηγήσεις κέρδισε τὸ παιχνίδι, σκότωσε καὶ δυὸ γιοὺς τοῦ Εὐρύτου καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν ῎Ιφιτο. ῎Εστρεψε τώρα τὸ τόξο του στὸ κορίτσι, σὰν νά ᾿θελε νὰ στείλη στὸν κάτω κόσμο καὶ τὸ βραβεῖο ἀκόμα τοῦ ἀγώνα. ῾Ο

Εὔρυτος κι ἕνας ἀδελφὸς τοῦ κοριτσιοῦ προσπαθοῦν νὰ συγκρατήσουν τὸν ἥρωα. Τοῦ ἀρνήθηκαν, ἔτσι ἀναφέρουν ὅλες οἱ ἱστορίες, ἂν καὶ εἶχε νικήσει, τὸ ἔπαθλο τοῦ ἀγώνα. Τώρα θὰ τοῦ δώσουν ὅμως τὴν Ἰόλη.

Ἡ ἄλλη πλευρὰ τοῦ ἀγγείου τὸν παριστάνει ξαπλωμένο. Ὁ Διόνυσος μπαίνει στὸ σπίτι καὶ ἡ νύφη στεφανώνει τὸν νικητή. Σὲ μιὰ παλιότερη ἀγγειογραφία ἡ Ἰόλη στέκεται ἀνάμεσα στοὺς ξαπλωμένους ἄντρες: ἀνάμεσα στὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, τ' ἀδέρφια της καὶ τὸν πατέρα της ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά. Ἄλλοι πάλι ἀγγειογράφοι παρουσιάζουν μιὰ ἐπίθεση τῶν γιῶν τοῦ Εὐρύτου ἐνάντια στὸν Ἡρακλέα, ποὺ τοῦ εἶχαν πάρει στὸ συμπόσιο τὸ ρόπαλο καὶ τὸ τόξο. Μᾶς πληροφοροῦνε μόνο[123] γιὰ τὰ κοροϊδευτικὰ λόγια, ποὺ μ' αὐτὰ ὁ Εὔρυτος καὶ τ' ἀδέρφια θέλησαν νὰ μπαλώσουν τὴν παρασπονδία τους: κατηγόρησαν τὸν ἥρωα γιὰ τὴν παιδοκτονία του, ποὺ ἔκαμε μαινόμενος, καὶ πέταξαν τὸν ἄοπλο κι ἐξαντλημένον ἀπὸ τὸ μεθύσι ἥρωα καταντροπιασμένον ἔξω.[124]

Αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία τῆς κατακτήσεως τῆς Οἰχαλίας, ποὺ ἀναπότρεπτη ἐπακολούθησε, ἴδια ὅπως ἡ ἐκστρατεία γιὰ ἐκδίκηση ἐνάντια στὸν Αὐγεία μετὰ τὴν ἀπάτη καὶ τὴν ἀτίμωση. Ἀκόμα νωρίτερα ἡ ἀτυχία ἔφερε τὸν Ἴφιτο, τὸν μεγαλύτερο γιὸ τοῦ Εὐρύτου, στὰ χέρια τοῦ Ἡρακλέους. Στὴν ἀναζήτηση δώδεκα φοράδων,[125] ποὺ θήλαζαν ἀκόμα τὰ πουλάρια τους, ὁ Ἴφιτος ἔφτασε στὴν Τίρυνθα, τὴν ἕδρα τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε στὴν κατοχή του τὶς φοράδες, εἴτε τὶς εἶχε ἁρπάξει ἀπὸ ἐκδίκηση,[126] εἴτε ὁ Αὐτόλυκος τὶς εἶχε κλέψει γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Εὔρυτο.[127] Αὐτὸς ὅμως σκεφτόταν μεγαλύτερα σχέδια γιὰ ἐκδίκηση.[128] Τὸν γιὸ τοῦ Εὐρύτου τὸν φιλοξένησε, προσκαλώντας τον μάλιστα στὸ σπίτι του σὰν νὰ μὴν εἶχε συμβῆ τίποτα.[129] Ἀλλὰ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ μάτι τῶν θεῶν καὶ γιὰ τὸ τραπέζι ποὺ ἔστρωσε στὸν ξένο καὶ δολοφόνησε τὸν Ἴφιτο.[130] Διαφορετικὰ παρουσιάζεται ἡ ἐγκληματικὴ πράξη. Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως συμφωνοῦν σ' αὐτό,[131] ὅτι ὁ ἄρχοντας ὁδήγησε τὸν φιλοξενούμενο ψηλὰ στὰ Κυκλώπεια τείχη τῆς Τίρυνθος καὶ τὸν γκρέμισε κάτω ἀπὸ ἕναν πύργο.

Δυὸ φορὲς παρασύρθηκε ὁ Ἡρακλῆς στὴ μανία, ὅπως τὸ εἶδαν ἀργότερα.[132] Τὴν πρώτη ὅταν σκότωσε τὰ παιδιά του, καὶ τὴν δεύτερη φορὰ ὅταν δολοφόνησε τὸν φιλοξενούμενο. Ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ τρέλα, καὶ τὰ δυὸ ἀπαιτοῦσαν νὰ καθαριστῆ καὶ νὰ ἐξαγνιστῆ ὁ αὐτουργός. Τὸν ἕναν, ποὺ θὰ τὸν ἐξάγνιζε, τὸν βρῆκε ὁ Ἡρακλῆς στὶς Ἀμύκλες, κοντὰ στὴ Σπάρτη. Τὸν λέγαν Δηίφοβο, κι ἦταν γιὸς τοῦ Ἱππολύτου.[133] Δὲν μᾶς λένε περισσότερα γι' αὐτὸν τὸν ἐξαγνισμό. Ἀλλ' αὐτὸς ἔδωσε τουλάχιστο τὴν ἀφορμὴ στοὺς ἀφη-

76. *Ἀγώνας στὴν Οἰχαλία*

γητὲς νὰ καταπιαστοῦν μὲ μιὰν ἄλλην ἔχθρα. Αὐτὴ ἡ ἔχθρα, ποὺ τὸν ὁδήγησε σὲ μιὰ πιὸ μεγάλη ἀσέβεια, δημιουργήθηκε ἀνάμεσα στὸν Ἡρακλέα καὶ σ' ἕναν πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὸν μεγάλο Εὔρυτο:[134] τὸν πιὸ θανάσιμο τοξότη. Διηγοῦνται, ὅτι ὁ ἥρωας μπῆκε μέσα στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος στοὺς Δελφοὺς καὶ θέλησε νὰ συλήση τὸ ἱερώτερο ἀντικείμενο ποὺ φύλαγαν ἐκεῖ, τὸν τρίποδα καὶ τὸν λέβητα.

Δυὸ φορὲς στάθηκε ἐνάντιά του ὁ Ἀπόλλων, ὅταν πραγματοποιοῦσε τοὺς δώδεκα ἄθλους του. Βοήθησε τὴν ἀδελφή του, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς εἶχε μπῆ πέρα μακριὰ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀρτέμιδος κι ἔπαιρνε τὴ λαφίνα ἀπὸ τὴν Κερύνεια. Καὶ ὑπερασπίστηκε μὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς τὴν Πύλο, τὴν πύλη ποὺ διάβηκε ὁ Ἡρακλῆς γιὰ νὰ φθάση στὸ ὑπερπέραν. Εἶχε ὅμως νὰ ὑπερασπιστῆ ἀκόμα καὶ τὸ ἱερό του ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα: τὸ ἱερὸ ἄδυτο παραβίασε ὅμως ὁ Ἡρακλῆς καὶ πῆρε τὸ ἱερώτερο ἀπόκτημα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ ἀσέβεια τούτη θὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη πράξη τοῦ Ἡρακλέους, τόσο μεγαλύτερη, ὅσο ὁ Ἀπόλλων ἦταν τὸ μεγαλύτερο ὄνομα τοῦ ἐχθροῦ τὸν ὁποῖο πολεμοῦσε ἀδιάκοπα, μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὀνόματα. Ἡ περιπέτεια ἔγινε στὸ μεταξὺ μόνο τὸ ὅριο τῶν πράξεών του, ταυτόχρονα μιὰ γεμάτη νόημα σύνοψη γιὰ κείνους ποὺ ἤθελαν νὰ θυμηθοῦν ὅτι τὰ βέλη τοῦ θεοῦ, ὅταν ὀργιζόταν, παντοδύναμα σκόρπιζαν τὸ θάνατο σ' ἀνθρώπους καὶ ζῶα.[135]

Ἐξηγοῦσαν ἀργότερα τὴν ἁρπαγὴ τοῦ τρίποδα[136] λέγοντας

ὅτι ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸ ἱερὸ σκεῦος, ποὺ τὸ ἔφερε μαζί του μέχρι τὸν ἀρκαδικὸ Φενεό, ἤθελε νὰ ἱδρύση ἐκεῖ ἕνα δικό του μαντεῖο, πρᾶγμα ποὺ ὁ Ἀπόλλων δὲν θὰ συγχωροῦσε στοὺς Φενεάτες οὔτε μετὰ ἀπὸ χίλια χρόνια. Διηγοῦνταν,[137] ὅτι ἡ φιλονεικία ἀνάμεσα στοὺς δυὸ γιοὺς τοῦ Διὸς ἄρχισε περίπου ἔτσι: Ὁ Ἡρακλῆς ἤθελε γιὰ κάποιο λόγο νὰ ζητήση χρησμὸ ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, ἀλλὰ πῆρε ἀπὸ τὴν Πυθία τὴν ἀπάντηση ὅτι ὁ θεὸς ἦταν ἐκεῖ καὶ δὲν θέλει νὰ τοῦ δώση καμιὰ ἀπάντηση. Ἢ ἀλλιῶς: ὅτι ὁ ἥρωας ἦρθε στοὺς Δελφοὺς γιὰ ἐξαγνισμό, ἀπ' ὅπου τὸν ἔδιωξαν.[138] Ἡ δολοφονία τοῦ Ἰφίτου ἀρκοῦσε[139] γιὰ ν' ἀρνηθοῦνε στὸν Ἡρακλῆ τὸ χρησμό, ἂν ὁ ἴδιος ἔμπαινε στὸ ναό. Οἱ δολοφόνοι ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὸ ἱερό, μποροῦσαν ὅμως νὰ πάρουν μιὰ συμβουλὴ γιὰ ἐξανιγσμό, ἂν τὴν ζητοῦσαν μ' ἕναν τρίτο.

Μ' εὐχαρίστηση ἀπαθανάτισαν οἱ καλλιτέχνες τὴ σκηνή, ὅπου ἡ ἐχθρότητα ἔφτασε στὸ ἔπακρο, ἐνῶ σ' αὐτὸ βλέπανε μόνο τὴ φιλονεικία ἀνάμεσα στ' ἀδέρφια, ἕνα παιχνίδι ἀνάμεσα στοὺς θεούς. Τὸ ἔκαμαν αὐτὸ ἀκόμη καὶ στοὺς Δελφούς. Οἱ Θηβαῖοι ἀποτύπωσαν κιόλας στὰ νομίσματά τους τὴν εἰκόνα τοῦ Ἡρακλέους, ποὺ μετὰ τὴν κλεψιὰ στὸ ναὸ φεύγει τρέχοντας. Στὰ χέρια του κρατᾶ τὸν τρίποδα. Ἐδῶ μάλιστα συνεχίζουν τὸ φάδι τῆς διηγήσεως οἱ ζωγράφοι καὶ ἀγγειογράφοι. Ὁ ἥρωας εἶχε κιόλας ἐγκαταλείψει τὸν ναό, καὶ φαίνεται ὅτι ἔχει φτάσει μὲ τὸν τρίποδα ἀπὸ ἕναν καθορισμένο δρόμο ἀρκετὰ μακριὰ πιά. Τότε τὸν προφταίνει ὁ Ἀπόλλων, συχνὰ μὲ τὴ συντροφιὰ τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἡ Ἀθηνᾶ σ' αὐτὴ τὴν κλοπὴ παίρνει τὸ μέρος τοῦ ἥρωα. Οἱ θεὲς προσπαθοῦν νὰ τὸν ἀποτρέψουν ἢ νὰ χωρίσουν τοὺς δυό. Ὁ θεὸς κρατᾶ τὸ ἕνα πόδι τοῦ ἱεροῦ σκεύους, ὁ Ἡρακλῆς ὑψώνει τὸ ρόπαλο. Ἀφοῦ οἱ θεὲς δὲν πέτυχαν τίποτα, μόνο ὁ Ζεὺς μποροῦσε νὰ ρυθμίση τὸν ἀγώνα ἀνάμεσα στοὺς θεούς.

Διηγοῦνταν,[140] ὅτι ἐκσφενδόνισε τὸν κεραυνὸ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ μάλωναν. Τότε ξεχωρίστηκαν κι ἔκλεισαν εἰρήνη. Ἴσως τοῦτο νὰ συνέβηκε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ὅπως στὸ Γύθειο, στὴ λακωνικὴ παραλία. Τότε, μετὰ τὴ συμφιλίωσή τους,[141] θὰ πρέπη μαζὶ νὰ θεμελίωσαν αὐτὴ τὴν πόλη.

Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῆ καὶ γιὰ τὴν κλεψιὰ στὸ ναὸ ἢ γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ φιλοξενούμενου, ὅπως λένε μερικοὶ ἀφηγητές.[142] Αὐτὴ ἦταν ἡ θέληση τοῦ Διὸς[143] καὶ ἡ καθοδήγηση τοῦ Ἀπόλλωνος.[144] Ἔπρεπε νὰ πληρώση τὸ φόρο τοῦ αἵματος, ὅπως μιὰ διήγηση λέει,[145] ὄχι στὸν πατέρα ἀλλὰ στ' ἀδέρφια τοῦ Ἰφίτου. Μετὰ σκότωσε καὶ τὸν Εὔρυτο στὸν ἀγώνα τόξου στὴν Οἰχαλία. Ἦταν οἱ ἀδελφοί, ποὺ δὲν παράδωσαν τὴν Ἰόλη καὶ

ἄφησαν νὰ φύγη ὁ Ἡρακλῆς ἀποφασισμένος γιὰ ἐκδίκηση. Καὶ ἔπρεπε καὶ γι' αὐτὸ τώρα νὰ τιμωρηθῆ, μὲ τὸ νὰ ὑπηρετήση τρία χρόνια σὰν σκλάβος. Ὁ Ἑρμῆς τὸν ἔφερε στὸ σκλαβοπάζαρο καὶ τὸν πούλησε γιὰ τρία τάλαντα.[146] Ἡ βασίλισσα τῆς Λυδίας ποὺ τὸν ἀγόρασε ὀνομαζόταν Ὀμφάλη.

4

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Δὲν πίστευαν ὅλοι οἱ ἀφηγητὲς ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἡρακλέους στὴ βασίλισσα Ὀμφάλη μὲ τὰ χρυσὰ γοβάκια[147] χρειαζόταν μιὰν ἰδιαίτερη δικιολογία. Ἡ δακτυλικὴ φύση τοῦ ὑπηρέτη τῆς Ἥρας ἀρκοῦσε γι' αὐτό. Σύνδεσαν τὴ δούλεψή του στὶς γυναῖκες τῆς πλούσιας χώρας, ὅπου ἄλλοτε κυριαρχοῦσε ὁ Τάνταλος, μὲ τὶς ὑπόλοιπες περιπέτειες τοῦ ἥρωα. Ἴσως μὲ κάποιο τρόπο νὰ εἶχε ἐγκαταλείψει τοὺς Ἀργοναῦτες γιὰ χάρη τῆς ὡραίας βασίλισσας.[148] Ἴσως οἱ Λυδοὶ ἦσαν οἱ ἴδιοι, ἢ οἱ περίοικοι Ἕλληνες, ποὺ διηγοῦνταν[149] ὅτι ὁ διπλὸς πέλεκυς, τὸ σύμβολο τῶν κυριάρχων τῆς Λυδίας πρὶν ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Κανδαύλη, ἦταν ἕνα δῶρο τοῦ Ἡρακλέους στὴν Ὀμφάλη. Εἶχε πάρει τὸ ἱερὸ αὐτὸ δῶρο ἀπὸ τὴ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων Ἱππολύτη καὶ τὸ εἶχε φέρει στὶς Σάρδεις. Μιὰ παλιὰ ἱστορία ἦταν ἐπίσης ἐκείνη τῶν κατοίκων τῆς Κῶ, τοῦ νησιοῦ στὶς ἀσιατικὲς ἀκτές, ποὺ φαινόταν ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἐδῶ τιμοῦσαν τὸν Ἡρακλέα σὰν θεότητα γάμου,[150] ντύνανε τὸν γαμπρὸ μὲ γυναικεῖα φορέματα καὶ διηγοῦνταν[151] ὅτι τὸ ἴδιο εἶχε κάνει κι ὁ Ἡρακλῆς ἄλλοτε σὲ μιὰ σκλάβα στὴ Θράκη. Τὸ ἴδιο θὰ τοῦ συνέβη τώρα κοντὰ στὴν Ὀμφάλη.

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση,[152] ἡ πρόγονος τῶν Λυδῶν βασιλιάδων μὲ τὸ διπλὸ πέλεκυ, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ἦταν μιὰ σκλάβα, κόρη τοῦ Ἰαρδάνου. Ἰάρδανος ὀνομαζόταν ἕνα ποτάμι στὴ Λυδία.[153] Σ' αὐτὸ δώσανε γιὰ κόρη τὴν Ὀμφάλη, ποὺ μὲ τὸν Ἡρακλέα θὰ ἵδρυε τὴ δυναστεία.[154] Τὸ ὄνομά της εἶναι ἡ θηλυκὴ μορφὴ τοῦ ὀ μ φ α λ ό ς, καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πιστέψη ὅτι οἱ σκλάβες εἴχανε τοῦτο τὸ ὄνομα. Ὄχι ὅμως μονάχα ὁ ποτάμιος θεὸς Ἰάρδανος ἐμφανιζόταν σὰν πατέρας της, ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς - ὄρος Τμῶλος, ὁ πατέρας τοῦ Ταντάλου, σὰν πρῶτος της ἄντρας.[155] Καὶ σ' ὅλες τὶς διηγήσεις αὐτὴ ἦταν ἡ κυρία κι ὁ Ἡρακλῆς ὁ ὑπηρέτης. Αὐτὸ ποὺ οἱ ἀφηγητὲς στὴν Ἑλλάδα ἐκφράζανε πιθανῶς μὲ προφύλαξη λέγοντας «σκλάβα» ἢ «χήρα», ὅταν δὲ θέλανε νὰ τὸ ἀρνηθοῦν ὁλωσδιόλου,[156] ἦταν τὸ φυσικότερο στὴ Λυδία, ὅπου τὰ κορίτσια δὲν ζοῦσαν σὰν παρθένες, ἀλλὰ σὰν ἑταῖρες.

Αὐτὸ τὸ ἔκαναν γιὰ χάρη τοῦ γάμου τους, γιατὶ ἔτσι μάζευαν τὴν προίκα τους καὶ παντρευόντουσαν μόνες τους σὰν αὐτοκυρίαρχες.[157] Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἡ λέξη ὁ μ φ α λ ὸ ς δὲν σημαίνει μόνον τὸν ὀμφαλὸ στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀλλὰ κι ἕνα πέτρινο λατρευτικὸ μνημεῖο, τὸν ἀφαλὸ τῆς γῆς, μὲ τὸν ὁποῖο συνδεόταν καὶ ἡ λατρεία μιᾶς θεότητας, στοὺς Δελφοὺς τῆς Θέμιδος ἢ τῆς Γαίας, στὴν Πάφο τῆς Ἀφροδίτης.

Καμιὰ ἀφήγηση δὲν μιλάει βέβαια γιὰ τὴν Ὀμφάλη σὰν γιὰ μιὰ θεότητα. Οἱ ἀφηγητές, ποὺ εἶναι ὅλοι Ἕλληνες, μᾶς τὴν περιγράφουν μᾶλλον[158] σὰν μιὰ ἀκόλαστη γυναίκα, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἡρακλέους κοντά της καὶ στὴ συμπεριφορὰ τῶν γαμπρῶν ἀπὸ τὴν Κῶ στὸ γάμο. Συχνὰ διηγοῦνταν, καὶ μεγενέστεροι καλλιτέχνες παριστάνανε, πὼς ὁ Ἥρωας φοροῦσε γυναικεῖα φορέματα γιὰ χάρη τῆς κυρίας του. Αὐτὸ συνήθως ζωγραφίζεται ἔτσι, ὥστε νὰ δείχνεται ὅτι τὰ φορέματα καὶ τὰ στολίδια ἦταν τῆς Ὀμφάλης. Καὶ ἔχει ἀκόμα πάντα κάτι τὸ τελετουργικό, ὅταν σύμφωνα μὲ μιὰ μεταγενέστερη ἀφήγηση[159] στὴν ἀρχὴ ὁ Ἡρακλῆς κρατάει μιὰ χρυσὴ ὀμπρέλα πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς βασίλισσας, ὅταν πηγαίνουν στ' ἀμπέλια τοῦ βουνοῦ Τμώλου γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Διονύσου, ἔπειτα ὅμως σεμνά, μὲ τέλεια ἁγνότητα, τὴν παραμονὴ τῆς γιορτῆς ἀλλάζει μαζί της τὰ φορέματα: αὐτὸς ντύνεται μ' ὅ,τι λεπτὸ καὶ πολύτιμο φοροῦσε ἡ Ὀμφάλη, αὐτὴ ντύνεται μὲ τὸ δέρμα τοῦ λιονταριοῦ καὶ παίρνει στὰ χέρια τὸ ρόπαλο.

Οἱ κατοπινοὶ ἀφηγητὲς ἦταν ἐπίσης ἐκεῖνοι ποὺ συνυφάνανε στὴ διήγησή τους τὴ δουλειὰ τοῦ Ἡρακλέους στὶς γυναῖκες σὰν γυναικεία δουλειά, ἢ σὰν ἕνα χρέος παρόμοιο μὲ τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Εὐρυσθέα. Τοῦ ἔβαλαν στὰ χέρια τὸ ἀδράχτι καὶ τὸν κάνανε νὰ ἐπεξεργάζεται τὸ μαλλὶ μαζὶ μὲ τὶς σκλάβες.[160] Ἀνάμεσα στὰ πολυάριθμα κατορθώματα ποὺ διηγοῦνται γιὰ τὸν Ἡρακλέα ἀναζήτησαν ἐκεῖνα ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ φανοῦν μικρὰ ἔργα κοντὰ στὰ μεγάλα καὶ τὰ παρουσίασαν σὰν νὰ ἦταν ἐντολὲς τῆς βασίλισσας τῆς Λυδίας στὸν ὑπηρέτη της.[161] Διηγοῦνταν[162] γιὰ ἕνα φίδι ποὺ ἐρήμωνε τὰ πάντα στὸ ποτάμι τῆς Λυδίας Σαγγάριο, ποὺ τὸ σκότωσε ὁ Ἡρακλῆς, ὅπως τὴν Ὕδρα τῆς Νεμέας: γι' αὐτὸ ἴσως τὸν βρίσκουμε ἀνάμεσα στοὺς ἀστερισμοὺς σὰν ὀφιοῦχο, δηλαδὴ σὰν ἕναν ποὺ κρατάει φίδι.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πραγματοποιήσει μὲ τὴ διαταγὴ τῆς Ὀμφάλης[163] ἦταν ἡ σύλληψη τῶν κερκοφόρων Κερκώπων. Τὸ ὄνομά τους σημαίνει τοὺς κερκοφόρους (αὐτοὺς ποὺ ἔχουν οὐρά). Θὰ μποροῦσαν ἐπίσης νὰ θεωρηθοῦν σὰν Κάβειροι ἢ

σὰν πίθηκοι. Οἱ παλιοὶ ἀφηγητὲς ἔδιναν σ' αὐτοὺς ὀνόματα ὅπως «ψεῦτες, ἀπατεῶνες, κατεργάρηδες ποὺ σκαρώνουν τὰ πιὸ ἀπίθανα, αἰώνιοι ἀλῆτες ποὺ πλανεύουν τοὺς ἀνθρώπους».[164] Ἦσαν ἕνα ζευγάρι ἀδέρφια μὲ τὰ ὀνόματα Ὦλος καὶ Εὐρύβατος. Τὸ ὄνομα Εὐρύβατος εἶχε ἀποκτήσει ἀκριβῶς τὴ σημασία τοῦ μπερμπάντη.[165] Λεγόταν γι' αὐτοὺς τοὺς δύο, ὅτι εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν «Οἰχαλία» (ξέρει κανεὶς ποιὰ σημασία μποροῦσε νὰ ἔχῃ αὐτὸ τὸ τοπωνύμιο), τριγύριζαν στὰ σταυροδρόμια καὶ λήστευαν τοὺς Βοιωτούς. Ἦσαν γνωστοὶ καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα φανέρωναν ὅτι ἦσαν ἀκριβῶς οἱ Κάβειροι. Ὁ ἕνας ἀπὸ κείνους τοὺς ἀδελφοὺς λεγόταν βέβαια Ἄκμων.[166] Ἄκμων καὶ Πάσσαλος, ἀμόνι καὶ παλούκι, ἦταν ἐπίσης ὀνόματα τῶν Κερκώπων,[167] ποὺ μητέρα τους ἐθεωρεῖτο ἡ Θεία, ἡ «θεϊκή», μιὰ κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ,[168] ἢ ἀλλιῶς μιὰ Τιτανίς,[169] ἕνα ὄνομα γιὰ τὴ μεγάλη θεϊκὴ Μητέρα.

Στὴ Μ. Ἀσία ἦταν ἐγκατεστημένοι οἱ Κέρκωπες στὰ μέρη τῆς Ἐφέσου,[170] στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα μένανε στὶς Θερμοπύλες, τὴ στενὴ τοποθεσία στὴ διάβαση ἀπὸ τὶς «θερμὲς πύλες» (αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τῶν Θερμοπυλῶν),[171] ποὺ τὶς ἰαματικὲς πηγές τους, ὅπως πιστεύτηκε ἀργότερα, εἶχε κάμει ν' ἀναβλύσουν ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ κυρίως γιὰ χάρη τοῦ κουρασμένου Ἡρακλέους.[172] Ἦταν ἕνας τόπος γιὰ ληστές, ὡστόσο ὅμως γιὰ τὶς θερμὲς πηγὲς ἐπίσης καὶ γιὰ τοὺς Καβείρους. Ἐκεῖ κοιμήθηκε ὁ Ἡρακλῆς σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλές του περιπλανήσεις. Ἡ μητέρα τους εἶχε κάποτε προειδοποιήσει τοὺς Κέρκωπες νὰ προφυλάγωνται ἀπὸ τὸν μελάμπυγον, δηλαδὴ «ἐκεῖνον ποὺ ἔχει μαῦρα πισινά».[173] Ἐκεῖ ἀποκοιμήθηκε ὁ Ἡρακλῆς ἀνάσκελα. Κοντά του[174] ἦταν ἀκουμπισμένα τὰ ὅπλα του. Αὐτὰ θέλησαν ν' ἁρπάξουν τὰ δυὸ ἀδέρφια. Ὡστόσο ὁ Ἡρακλῆς δὲν κοιμόταν καὶ τόσο βαθιά. Ξύπνησε καὶ ἄδραξε καὶ τοὺς δυὸ μὲ τὸ χέρι του, ἔδεσε μαζὶ τὰ δυὸ παράδοξα ὄντα, τὰ κρέμασε ἀπὸ τὰ πόδια σ' ἕνα ξύλο καὶ τὰ κουβαλοῦσε σὰν δυὸ κουβάδες. Μὲ τὰ κεφάλια κάτω, κρεμασμένοι πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη τοῦ ἥρωα ξαφνικά, οἱ δυὸ κατεργάρηδες ποὺ ἦσαν στὴν ἀρχὴ τρομαγμένοι, μὰ σὲ λίγο ἡ προειδοποίηση τῆς μητέρας τους εἶχε πραγματοποιηθῆ. Ἀπορημένος ὁ Ἡρακλῆς γιὰ τὰ γέλια, τοὺς ρώτησε γιὰ τὴν αἰτία κι ἔτσι γέλασε καὶ κεῖνος μαζί τους. Γιὰ ἀμοιβὴ τοὺς ἀπόλυσε ἀπὸ τὰ δεσμά τους. Διηγοῦνταν ἐπίσης,[175] ὅτι ὁ Ζεὺς τοὺς εἶχε μεταβάλει ἀργότερα σὲ πιθήκους καὶ γέμισε μ' αὐτοὺς τὶς Πιθηκοῦσες, τὸ «νησὶ τῶν πιθήκων». Στὴ Νότια Ἰταλία παιζόταν αὐτὸ σὰν φάρσα, καὶ πάνω σ' ἕνα ἀγγεῖο διασώθηκε μιὰ παράσταση ποὺ δείχνει πὼς ὁ Ἡρακλῆς φέρνει τοὺς Κέρκωπες σὰν δυὸ πιθήκους σ' ἕνα διπλὸ κλουβὶ στὸν βασιλιὰ Εὐρυσθέα καὶ διασκεδάζουν μαζί.

"Ενα ἄλλο ἔργο ἦταν, καὶ πάλιν δῆθεν μὲ τὴ διαταγὴ τῆς 'Ομφάλης, ἡ δουλειὰ κοντὰ στὸν Συλέα, τὸν ληστὴ καὶ τὸν ἰδιοκτήτη ἀμπελιῶν. Ληστὴς ἦταν ἤπια μετάφραση τοῦ ὀνόματος, γιατὶ σ υ λ ε ὺ ς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ παίρνει ἀπὸ κάποιον ὅλα ἀφήνοντάς τον γυμνὸ καὶ τελικὰ τὸν πουλάει. Σ' αὐτὴ τὴ διήγηση ἔβαζε ὁ Συλεὺς τοὺς ξένους νὰ δουλεύουν στ' ἀμπέλι του σὰ σκλάβοι.[176] Αὐτὸς εἶχε ὡστόσο[177] ἕναν ἀδελφὸ μὲ τ' ὄνομα Δίκαιος καὶ μιὰ θυγατέρα, ποὺ τὴν λέγαν Ξενοδίκη, δηλαδὴ «αὐτὴ ποὺ ἀπονέμει δικαιοσύνη στοὺς ξένους».[178] Μόνο ποὺ ὁ Συλεὺς φαίνεται ὅτι κακοποιοῦσε τοὺς περιπλανώμενους ξένους. Γιὰ τὸ ποῦ ἔκανε κάτι τέτοιο, δὲν ἦταν σύμφωνοι οἱ ἀφηγητές. Μιὰ «πεδιάδα τοῦ Συλέως» βρισκόταν στὴ Μακεδονία.[179] 'Εκεῖνοι ὅμως ποὺ διηγοῦνταν τὴν ἱστορία ἔτσι: πῶς ἡ 'Ομφάλη ἔστειλε τὸν ἥρωα νὰ ἐξολοθρέψη τὸν ληστή, παρουσίαζαν τὸν Συλέα σὰν Λυδό.[180]

"Οπως παρουσίασε στὴ σκηνὴ ὁ Εὐριπίδης τὴν ἱστορία στὸ σατυρικό του δράμα «Συλεύς», ἦταν ὁ 'Ερμῆς ποὺ πούλησε τὸν ἥρωα στὸ ληστή. Δὲν ἦταν εὔκολη ἐπιχείρηση, γιατὶ ὁ 'Ηρακλῆς δὲν φαινόταν καθόλου σὰ σκλάβος.[181] Καὶ ποιός ἤθελε ν' ἀγοράση ἕναν ἀφέντη γιὰ τὸ σπίτι του,[182] ποὺ μόνο μὲ τὴ θέα προκαλοῦσε τὸ φόβο; Τὰ φλογερά του μάτια ἦσαν σὰν τοῦ ταύρου ποὺ βλέπει ἕνα λιοντάρι. Δὲν χρειαζόταν ν' ἀνοίξη τὸ στόμα του,[183] γιὰ νὰ μάθη κανεὶς ὅτι αὐτὸς δὲν δεχόταν ἀλλὰ ἔδινε διαταγές. Μονάχα ὁ Συλεὺς ἦταν ἀρκετὰ τολμηρός, γιὰ ν' ἀγοράση ἀπὸ τὸν ἀγγελιαφόρο τῶν θεῶν αὐτὸ τὸ σκλάβο. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἀγόρασε, τὸν ἔβαλε στὸ ἀμπέλι του γιὰ νὰ σκάβη τὰ κλήματα. Αὐτὸ περίμενε κι ὁ 'Ηρακλῆς: ν' ἁρπάξη τὸ ξινάρι στὰ χέρια του! 'Η Ξενοδίκη κατάφερε νὰ ξεφύγη μὲ τὸ ρόπαλο καὶ τὸ δέρμα τοῦ λιονταριοῦ ποὺ ἔκλεψε ἀπὸ τὸν ἥρωα — ἔτσι τὴν παρουσιάζει μιὰ ἀγγειογραφία, καὶ μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς τὴν παρουσιάζουν νὰ τιμωρῆται κι αὐτὴ σὰν τὸν πατέρα της.[184] 'Ο ἥρωας χρησιμοποιοῦσε τὸ ξινάρι ὅπως κανένας ἄλλος!

Πρῶτα ξερίζωσε ὅλα τὰ κλήματα,[185] τὰ κουβάλησε στὸ σπίτι τοῦ Συλέως καὶ ἄναψε μιὰ μεγάλη φωτιά, γιὰ νὰ ψήση ψωμὶ καὶ κρέας. Θυσίασε τὸν καλύτερο ταῦρο στὸν Δία,[186] ἄνοιξε τὸ ὑπόγειο κι ἔβγαλε τὸ σκέπασμα ἀπὸ τὸ πιὸ ὡραῖο πιθάρι μὲ τὸ κρασί. Σήκωσε τὴν ἐξώπορτα ἀπὸ τὰ στηρίγματά της καὶ τὴ χρησιμοποίησε σὰν τραπέζι. Γιὰ νὰ ξανασβήση τὴ φωτιά, ἔστρεψε ἕνα ποτάμι στὸν κῆπο. Κι ὕστερα ἄρχισε τὸ γλέντι. "Οταν ξαφνικὰ ἦλθε ὁ Συλεύς, ἔμεινε καταγανακτισμένος γιὰ τὸ ρήμαγμα τῆς περιουσίας του. 'Ο 'Ηρακλῆς προσκάλεσε κι αὐτὸν στὸ τραπέζι.[187] 'Ο ἐξαπατημένος τύραννος, ὅπως φαίνεται, ξέσπασε σὲ βρισιὲς καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ξεφύγη τὸν θάνατο. Τὸ ρόπαλο ξαναγύρισε στὰ χέρια τοῦ ἥρωα.[188] Διέταξε τὴν Ξενοδίκη νὰ σκουπίση τὰ δάκρυά της καὶ τὴν ἔσυρε στὸ σπίτι, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ τὴν τιμωρήση.

'Η ἐρωτικὴ ἱστορία διαδραματίστηκε, σύμφωνα μὲ μιὰ κατοπινότερη ἀφήγηση,[189] στὸ σπίτι τοῦ Δικαίου, στὸ Πήλιο. Αὐτός, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του, ἔγινε ὁ θετὸς πατέρας τοῦ κοριτσιοῦ κι ὁ οἰκοδεσπότης ποὺ φιλοξένησε τὸν 'Ηρακλέα. Καὶ ἡ Ξενοδίκη ἔγινε σύζυγος τοῦ 'Ηρακλέους. "Οταν ὁ 'Ηρακλῆς ξανάφυγε, πέθανε ἀπὸ τὴ νοσταλγία της γι' αὐτόν. 'Εκεῖνος ὡστόσο δὲν παράτησε γιὰ πάντα τὴν ἀγαπημένη του γυναίκα, μὰ ξαναγύρισε κοντά της. Τὴ βρῆκε ὅμως νεκρή, τοποθετημένη πάνω στὰ ξύλα τῆς φωτιᾶς γιὰ τὴν ἀποτέφρωσή της. Γιὰ χάρη της θέλησε νὰ προτιμήση τὸ θάνατο μὲς στὶς φλόγες. Τὸν συγκράτησαν ὅμως κι ἔχτισαν πάνω στὸν τάφο τῆς Ξενοδίκης ἕνα ἱερὸ τοῦ 'Ηρακλέους.

'Ο τόπος ἑνὸς ἄλλου κατορθώματος τοῦ ἥρωα ἦταν ἡ χώρα τῆς Φρυγίας, ποὺ συνορεύει μὲ τὴ Λυδία. "Ομως αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πράξη δὲν ἀναφέρεται πουθενὰ ὅτι ἔγινε μὲ τὴ διαταγὴ τῆς 'Ομφάλης. 'Ανήκει ὡστόσο ἐπίσης στὶς μικρασιατικὲς περιπέτειες τοῦ 'Ηρακλέους, ὅσο καὶ ἡ ὑπηρεσία του στὴ βασίλισσα τῆς Λυδίας. Εἶναι ἡ διήγηση γιὰ τὸν θεριστὴ τῆς Φρυγίας Λιτυέρση, ποὺ ἦταν καὶ θεριστὴς ἀνθρώπων. Τὸ τραγούδι ποὺ παρακινοῦσε τοὺς ἀνθρώπους στὴ δουλειὰ στὴ διάρκεια τῆς συγκομιδῆς τὸ λέγαν ἐπίσης στὰ ἑλληνικὰ μέρη Λιτυέρσης,[190] σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο θεριστὴ ποὺ τὸ τραγούδησε γιὰ πρώτη φορά.[191] Πῶς ὁ Λιτυέρσης τοὺς ἀνάγκαζε νὰ δουλεύουν στὴ συγκομιδή, ἀναφερόταν πιθανῶς ἀρχικὰ στὸ ἴδιο τὸ τραγούδι, μολονότι ἀργότερα λησμονήθηκε ἢ ἀποσιωπήθηκε ἀπὸ τοὺς καλύτερους ἀοιδούς. 'Ο Λιτυέρσης κατοικοῦσε στὶς Κελαινές, στὸν «σκοτεινὸ τόπο», καὶ ἀνάγκαζε τοὺς περαστικοὺς ξένους νὰ συναγωνισθοῦν μαζί του μὲ τὸ δρεπάνι στὸ θέρισμα.[192] Τοὺς ἡττημένους τοὺς μαστίγωνε. "Ετσι ἀναφέρεται στὴν πιὸ ἤπια μορφὴ τῆς διηγήσεως, ποὺ τὴν ἄκουγε κανεὶς ἴσως στὰ πιὸ πολλὰ τραγούδια τοῦ θερισμοῦ. 'Αναφερόταν ὅμως ἐπίσης στὴ διήγηση,[193] ὅτι ὁ Λιτυέρσης θέριζε τὰ κεφάλια τῶν νικημένων — καὶ ὅλοι ἦσαν νικημένοι ἀπὸ τὸν θεῖο θεριστὴ — κι ἔδενε τὰ σώματα σὰν δεμάτια. Λέγαν ὅτι πατέρας του ἦταν ὁ βασιλιὰς Μίδας.[194] Κανένας ὡστόσο γήινος βασιλιὰς δὲν συγκεντρώνει τέτοια σοδειά, μόνο ὁ κυρίαρχος τοῦ κάτω κόσμου.

'Επίσης λέγαν πὼς ὁ Λιτυέρσης ἦταν μεγάλος φαγάς.[195] Μόνο ψωμὶ ἔτρωγε δέκα φορτώματα γαϊδάρου τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα καὶ τὸ πιθάρι ποὺ ἔπαιρνε δέκα ἀμφορεῖς κρασιοῦ τό 'λεγε «μικρὸ ποτήρι». "Ετσι ἀναφερόταν σ' ἕνα σατυρικὸ δράμα, ποὺ διηγόταν[196]

ὅτι ὁ Δάφνις, ὁ τρυφερὸς ἐρωτευμένος βοσκός, ἔπεσε στὰ νύχια τοῦ φρυγικοῦ τέρατος κι ἔγινε σχεδὸν θῦμα του. Ὡστόσο — ἀκοῦμε ἀπ' ἀλλοῦ —[197] ὁ Λιτυέρσης δὲν ἦταν φθονερός, ὅταν κι ἄλλοι τρώγανε μαζί του, καὶ φιλοξενοῦσε τὰ θύματά του. Πάνω σ' ἕνα φαγοπότι φάνηκε ὁ Ἡρακλῆς. Δέχτηκε ἀρχικὰ τὸ στοίχημα γιὰ τὸ θέρισμα μὲ τὸν βασιλιά. Θέριζαν στὴν εὔφορη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου, ὅπου τὸ σπαρτὸ ἔφθανε στὸ ὕψος ἀνθρώπου. Τελευταῖα ὁ ἥρωας θέρισε τὸ κεφάλι τοῦ Λιτυέρσου καὶ πέταξε τὸ ἀποκεφαλισμένο σὰν δίσκο στὸ ποτάμι.[198]

Λέγαν ἐπίσης[199] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς θεραπεύτηκε πρῶτα στὶς θερμὲς πηγὲς τῶν παταμῶν τῆς Λυδίας Ὕλλου καὶ Ἀκέλητος ὁ Ἀκέλης χύνεται στὸν Ὕλλο. Νύμφες, οἱ κόρες τοῦ Ἀκέλητος, τὸν λούσανε στὰ ζεστὰ νερά. Κι αὐτὸς ὅμως ὀνόμασε ἕναν ἀπὸ τοὺς γιούς του, ποὺ ἀπόκτησε μὲ τὴ Δηιάνειρα, «Ὕλλον», ἕναν ἄλλον, ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν Ὀμφάλη, Ἀκέλητα.

5
ΣΩΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΙΑΝΕΙΡΑΣ

Κοντὰ στὴν Ὀμφάλη ὁ Ἡρακλῆς ἦταν ὑπηρέτης γυναικῶν μὲ ὅλη τὴ σημασία. Ὑπηρέτης γυναικῶν ὅμως ὑπῆρξε καὶ σὰν σωτήρας: σωτήρας τῆς Ἡσιόνης ἀπὸ τὸ θαλάσσιο τέρας, σωτήρας τῆς Ἀλκήστιος ἀπὸ τὸ θάνατο, σωτήρας τῆς κόρης τοῦ Δεξαμενοῦ ἀπὸ τὸν Κένταυρο. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς διασώσεις φάνηκε ταυτόχρονα σὰν ὑπηρέτης τῆς Ἥρας. Διηγοῦνταν ὅτι εἶχε σώσει ἀπὸ μιὰ παρόμοια στενοχώρια καὶ τὴν ἴδια τὴ βασίλισσα τῶν θεῶν.

Θὰ πρέπη νὰ ἦταν κάποιος ἐντελῶς ἐξαιρετικὸς ἀφηγητής, ποὺ διηγήθηκε αὐτὴ τὴν ἱστορία στοὺς καλλιτέχνες, κι αὐτοὶ τὴν ἀπεικόνισαν κι ἔτσι μονάχα τὴν διέσωσαν! Ὁ ἀφηγητὴς αὐτὸς δὲν ξεγελάστηκε καθόλου γιὰ τὴν ἔχθρα ποὺ ἐπικρατοῦσε, ὅπως λὲν οἱ ποιητές, ἀνάμεσα στὴν Ἥρα καὶ τὸν Ἡρακλέα. Τὸ βλέπει κανεὶς πάνω στὶς μετόπες τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Σειληνοῦ κοντὰ στὴν Ποσειδωνία, ὅπως ἐπίσης καὶ σὲ μιὰ ἀττικὴ ἀγγειογραφία, πῶς πραγματοποιήθηκε ἡ ἐπίθεση. Ὄχι κάποιος Κένταυρος, ἀλλὰ αὐθάδεις Σειληνοὶ ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἐπιτέθηκαν. Ἀκόμη καὶ στὸν οὐρανὸ στὶς ἑλληνικὲς παραστάσεις τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου φαίνεται ὁ Σειληνὸς στὴ θέση τοῦ τοξότη Κενταύρου. Σειληνοὶ ἐμπόδισαν τὴ θεὰ στὸ δρόμο της, ὅταν κάποτε[200] περιπλανιόταν στὴ γῆ. Ξαφνικὰ ἦρθε σὰ σωτήρας ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ ἀττικὸς ἀγγειογράφος πρόσθεσε ἐπίσης τὸν Ἑρμῆ σὰν συνοδὸ τῆς βασίλισσας τῶν θεῶν. Ὁ κύριος ὑπερασπιστὴς ὅμως — πάνω στὴν

παράσταση τῆς μετόπης μὲ τὸ ξίφος, πάνω στὸ ἀγγεῖο μὲ τὸ ρόπαλο — στὸν ὁποῖο ἡ Ἥρα ζήτησε καταφύγιο, ἦταν ὁ ἥρωας ποὺ εἶχε τ' ὄνομά της μέσα στὸ δικό του ὄνομα.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Ἡρακλῆς ἔγινε σωτήρας τῆς Δηιάνειρας. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔδιναν κοντὰ στ' ἄλλα ἐπίσης καὶ στὴ θυγατέρα τοῦ Δεξαμενοῦ, ποὺ ἔπεσε θῦμα τῶν Κενταύρων. Ἡ πραγματικὴ Δηιάνειρα ὅμως ἦταν κόρη τοῦ Οἰνέως ἤ, ὅπως ἄλλοι ἰσχυρίστηκαν,[201] τοῦ ἴδιου τοῦ Διονύσου, ποὺ φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὴ βασίλισσα Ἀλθαία στὴν Καλυδῶνα. Σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά της θὰ πρέπη νὰ ἦταν γεμάτη ἔχθρα γιὰ τοὺς ἄντρες κι ὄχι μόνο πολεμόχαρη[202] παρθένα. Θὰ πρέπη νὰ ἀρνήθηκε γιὰ πολὺ προτοῦ πάρη σύζυγο. Γι' αὐτὸ ὁ ἀδελφός της Μελέαγρος στὸν κάτω κόσμο ἱκέτεψε τὸν Ἡρακλέα νὰ τὴν πάρη γυναίκα του. Μόνο αὐτοὶ οἱ δυὸ φαινόντουσαν ἀντάξιοι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο.

Ὡστόσο, ὅταν ὁ ἥρωας ἄρχισε τὸ ταξίδι του στὴν Αἰτωλία, ὅπου βασίλευε ὁ Οἰνεὺς στὴν Πλευρῶνα καὶ Καλυδῶνα, ἀνάμεσα στὸν Ἀχελῶο καὶ Εὔηνο, τὴν βασάνιζε ἤδη ἀπὸ καιρὸ[203] ἕνας βίαιος μνηστήρας, ποὺ ζητοῦσε[204] τὸ κορίτσι παίρνοντας διάφορες μορφές. Ἦταν ὁ θεὸς-ποταμὸς Ἀχελῶος. Σὰν μνηστήρας παρουσιαζόταν σὰν ταῦρος, σὰν φίδι καὶ σὰν ἄντρας μὲ κεφάλι ταύρου — σὰν δεύτερος Μινώταυρος. Σὰν ταῦρο μὲ κέρατα στὸ κεφάλι καὶ γενειάδα, ἢ μᾶλλον σὰν ἕναν ταυροκένταυρο, τὸν παρίσταναν οἱ παλαιοὶ καλλιτέχνες, ἐκτὸς ἂν δὲ θέλανε παρὰ νὰ ἐκφράσουν πιὸ πολὺ τὴν ὁμοιότητά του μὲ τὸν Τρίτωνα, τὸν Κένταυρο τῆς θάλασσας.[205] Τὸ πὼς δὲν εἶχε μικρὴ σχέση μὲ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, τὸ πρόδιναν οἱ ἀφηγήσεις γιὰ τὸ δεσμό του μὲ τὶς Σειρῆνες, τόσο ἡ παλιότερη,[206] σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἦταν ὁ πατέρας τους, ὅσο καὶ ἡ κατοπινότερη,[207] σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Σειρῆνες ξεπήγασαν ἀπὸ τὶς σταγόνες τοῦ αἵματός του, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς τοῦ ξεκόλλησε τὰ κέρατα. Γιατὶ ἐκεῖ θὰ 'φτανε τὸ πράγμα.[208] Ἡ Δηιάνειρα παρακολουθοῦσε ἀπὸ τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ψηλὰ[209] καὶ δὲν εἶδε ἀπὸ τὸν τρόμο της[210] πῶς πάλευαν μεταξύ τους οἱ δυὸ μνηστῆρες. Ἦταν ἕνας ἀληθινὸς ἀγώνας, ἕνας ἀγώνας γιὰ χάρη τῆς νύφης.[211] Μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς[212] ἔδιναν μεγάλη σημασία στὸ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς κέρδισε τὴ νύφη μαζὶ μὲ τὸ κέρατο τοῦ Ἀχελώου καὶ τὸ ταύτιζαν μὲ τὸ κέρατο τῆς Ἀμαλθείας, τὸ ἀνεξάντλητο δοχεῖο τῆς ἀφθονίας, ποὺ βαστάζει ὁ ἥρωας σὲ μερικὲς παραστάσεις ἀντὶ γιὰ τὸ ρόπαλο, ἢ ποὺ τὸ παίρνει ἀπὸ τὸν Διόνυσο. Ἰσχυρίζονται ἐπίσης,[213] ὅτι ὁ Ἀχελῶος ξαναπῆρε πάλι πίσω τὸ κέρατό του ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ἀφοῦ γιὰ ἀντάλλαγμα ἔδωσε στὸν ἥρωα τὸ κέρατο τῆς Ἀμαλθείας. Ἔτσι ἀποτραβήχτηκε ὁ θεὸς-ποταμὸς νι-

κημένος καὶ ὄχι χωρὶς νὰ ἔχῃ παρατήσει ἕνα πολύτιμο δῶρο.

Μ' αὐτὴ τὴ νίκη πάνω σ' ἕνα θεὸ ἄρχισε ἡ ἱστορία γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῆς Δηιάνειρας στὴν πατρίδα. Δὲν τέλειωσε ὅμως μ' αὐτό. Γιὰ τὸν ἀρχαῖο βασιλιὰ Οἰνέα[214] ἀκούσαμε ἤδη στὴν ἱστορία τοῦ Μελεάγρου. Ἦταν ἕνας ἀγαθὸς βασιλιάς, φιλόξενος καί, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του, ἕνας σωσίας τοῦ θεοῦ τοῦ κρασιοῦ. Ὅπως ὅμως ὁ κακὸς καὶ ἄνομος ἰδιοκτήτης ἀμπελιῶν Συλεὺς εἶχε ἕναν δίκαιο ἀδερφὸ στὸ πρόσωπο τοῦ ἀγαθοῦ Δικαίου, ἔτσι εἶχε κι ὁ Οἰνεὺς ἕναν ἄγριο. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀνόμοιου ζευγαριοῦ ἦταν ὁ Πορθεύς,[215] «ὁ ἐρημωτής», καὶ ἡ Εὐρύτη.[216] Στοὺς γιοὺς τοῦ Οἰνέως ἀνῆκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μελέαγρο τὸν κυνηγό, ἐπίσης ὁ Τοξεύς, «ὁ τοξευτής», ὁ Θυρεύς, «ὁ θυρωρός», καὶ ὁ Κλύμενος, «ὁ περίφημος» — γνωστὰ ὄντα μὲ ὀνόματα τοῦ Ἅδου. Ὅποιος ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὸ βασίλειο τοῦ Οἰνέως γιὰ τὰ δυτικὰ — ἀπὸ μιὰ χώρα ποὺ βρισκόταν ἀρκετὰ δυτικὰ — ἔπρεπε νὰ περάσῃ πάνω ἀπὸ τὸν Ἀχελῷο, ὅποιος ἤθελε νὰ ταξιδέψῃ ἀνατολικά, ἔπρεπε νὰ διαπεραιωθῇ πάνω ἀπὸ τὸν Εὔηνο. Σ' αὐτὸ τὸ ποτάμι, ποὺ ἀκόμα παλιότερα λεγόταν Λύκορμος,[217] συνάντησαν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Δηιάνειρα, ὅταν ἡ νεαρὴ γυναίκα ξαναγύριζε στὴν πατρίδα της, τὸν Κένταυρο Νέσσο. Αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχε ἕνας ποταμὸς - θεὸς μεταξὺ τῶν γιῶν τοῦ Ὠκεανοῦ.[218] Ἐδῶ ἦταν ὁ πορθμεύς, ποὺ κουβάλαγε τοὺς ἀνθρώπους στὴν πλάτη του πάνω ἀπ' τὰ νερὰ καὶ ἀπαιτοῦσε γι' αὐτὸ τὴν ἀμοιβή του.[219]

Ὁ Νέσσος ἰσχυρίστηκε ὅτι ἔχει ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσία τοῦ πορθμέα σὰν ἀνταμοιβὴ ἀπὸ τοὺς θεοὺς γιὰ τὴ δικαιοσύνη του.[220] Ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα δὲν ζήτησε ἄλλη ἀμοιβή, παρὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ μεταφέρῃ πρώτη τὴ νέα γυναίκα πάνω ἀπ' τὸ ποτάμι. Μόλις φορτώθηκε τὴ Δηιάνειρα στὴν πλάτη του, ἄρχισε νὰ τῆς βάζῃ χέρι. Οἱ ἀγγειογράφοι δείχνουν ὅτι ὁ ἥρωας τὸν κατάδιωχνε καί, εἴτε εἶχε ἀκόμη ὁ Κένταυρος στὴν πλάτη του τὴν ἁρπαγμένη, εἴτε τὴν εἶχε πάρει πιὰ πίσω ὁ Ἡρακλῆς, τὸν τρύπησε μὲ τὸ ξίφος ἢ τὸν φόνευσε μὲ τὸ ρόπαλο. Ἔπειτα ἔπρεπε νὰ τὴ μεταφέρῃ ὁ ἴδιος πάνω ἀπ' τὸ νερό. Καὶ αὐτὸ βέβαια ἔκανε, ἂν κι αὐτὴ ἡ μορφὴ τῆς διηγήσεως δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Διηγοῦνται ὅμως ἐπίσης, ὅτι ὁ Νέσσος ἐπετέθηκε στὴ Δηιάνειρα μόλις πέρασε στὴν ἄλλη ὄχθη.[221] Ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος περίγραψε,[222] πὼς ἡ νέα γυναίκα ξέσπασε σ' ἕνα μεγάλο θρῆνο καὶ κάλεσε σὲ βοήθεια τὸν ἄντρα της, μόλις κατάλαβε τὸ σκοπὸ τοῦ Κενταύρου. Ὁ Ἡρακλῆς ἔπρεπε τότε νὰ δείξῃ τὴν τέχνη του σὰν τοξότη. Τὸ βέλος του πέτυχε μακριά, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη, τὸν βιαστὴ κι ἔσωσε τὴ γυναίκα του.

Ὁ Σοφοκλῆς, ποὺ παρουσίασε στὴ σκηνὴ τὴν ἱστορία τῆς

77. Ὁ Νέσσος ἁρπάζει τὴν Δηιάνειρα

Δηιάνειρας στὴν τραγωδία του «Τραχίνιαι», ἀφήνει τὴν ἴδια νὰ μᾶς διηγηθῆ πῶς συνέβη τὸ ἀτύχημα στὸν Εὔηνο. Ὁ Ἡρακλῆς φαίνεται, ὅπως λένε κι ἀλλοῦ,[223] νὰ περνᾶ μὲ ἀσφάλεια τὰ νερά. Μὲς στὴ μέση τοῦ ποταμοῦ ἔνιωσε ἡ Δηιάνειρα τὸ ἄγαρμπο χέρι τοῦ Νέσσου.[224] Ἔβαλε τὶς φωνές. Ὁ γιὸς τοῦ Διὸς εἶχε φθάσει πιὰ στὴν ἄλλη ὄχθη. Ἔστριψε καὶ τὸ βέλος του χώθηκε στὸ στῆθος τοῦ Κενταύρου. Ὁ Νέσσος δὲν πέθανε ἀμέσως. Πεθαίνοντας εἶχε ἀκόμη χρόνο νὰ ἐξαπατήσῃ τὴ γυναίκα τοῦ Ἡρακλέους. Θέλησε νὰ τῆς κάνῃ μιὰ τελευταία καλὴ πράξη: αὐτὸ ἦταν τὸ ψέμα του. Τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴ δηλητηριασμένη πληγή του εἶχε τάχα μεγάλη δύναμη. Θά 'πρεπε νὰ τὸ μαζέψῃ. Ἡ Δηιάνειρα ἔφερνε πιθανῶς μαζί της, ὅπως συνήθιζαν νὰ κάνουν οἱ Ἕλληνες ταξιδευτές, ἕνα μικρὸ δοχεῖο γιὰ πόσιμο νερό. Ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐπρόκειτο, σύμφωνα μὲ τὸ ψέμα τοῦ Κενταύρου, νὰ ἀγαπήσῃ ἄλλη γυναίκα, ἐφ' ὅσον θὰ φοροῦσε τὸ χιτώνα ποὺ θὰ ἦταν ποτισμένος μὲ τὸ αἷμα του. Ἡ Δηιάνειρα ἄκουσε τὴν καταστροφικὴ συμβουλή, μάζεψε τὸ αἷμα τοῦ Νέσσου, ἐνῶ αὐτὸς ἔφτανε πεθαίνοντας στὴν ὄχθη, καὶ τὸ φύλαξε στὸ σπίτι της κρυμμένο μέσα σ' ἕνα σιδερένιο λαγήνι.[225]

Ἔτσι ἔφτασε ἡ Δηιάνειρα στὴν πατρίδα της. Σύμφωνα μὲ τοὺς πιὸ πολλοὺς ἀφηγητές, ὄχι βέβαια ὅλους, ὅλα αὐτὰ γίνανε σύντομα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ ἥρωα ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο, ἀκόμα προτοῦ συμβῆ ἡ ντροπὴ στὴν Οἰχαλία καὶ ἐξιλεωθῆ γιὰ τὸ φόνο τοῦ Ἰφίτου μὲ τὴ δουλικὴ ὑπηρεσία του κοντὰ στὴν Ὀμφάλη. Ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἦταν ἡ Δηιάνειρα, ὅπως πρὶν ἀπ' αὐτὴν ἡ Μεγάρα, «ἡ γυναίκα τῆς μεγάλης ὑπομονῆς», ποὺ γέννησε στὸν ἄντρα της, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ὕλλο, ἀκόμη κι ἄλλους γιούς.[226]

6

ΤΟ ΓΗΙΝΟ ΤΕΛΟΣ

Ὁ Ἡρακλῆς δὲν εἶχε ἀκόμη πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὴ ντροπὴ τῆς Οἰχαλίας. Γι' αὐτὸ παράτησε τὴ Δηιάνειρα στὸν πύργο τοῦ φιλόξενου φίλου του Κήυκος στὴν Τραχῖνα. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχή, στὴ χώρα γύρω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Οἴτης, εἶχε ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴν Τίρυνθα μὲ τοὺς δικούς του μετὰ τὸ θάνατο τοῦ φιλοξενουμένου του.[227] Ἔφερε ἕνα στρατὸ[228] ἐνάντια στὸν ψηλοτειχισμένο πύργο[229] τοῦ Εὐρύτου καὶ ἡ Οἰχαλία ἔπεσε. Ὁ κύριος τοῦ πύργου κι οἱ γιοί του φονεύθηκαν, ἡ Ἰόλη ἁρπάχτηκε ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα. Ἐκεῖνοι ποὺ θέλανε νὰ συνδέσουνε τὴν ἱστορία της μὲ τὴν ἱστορία τῆς Δηιάνειρας, λέγαν[230] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς τὴν κράτησε σὰν παλλακίδα κι ὅτι τὴν προτιμοῦσε ἀπὸ τὴ σύζυγό του. Δὲν ἔχει παραδοθῆ ὅμως καμιὰ πραγματικὴ ἐρωτικὴ ἱστορία τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὴν Ἰόλη. Ὡστόσο, ἀκριβῶς γι' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ ὑπηρέτης γυναικῶν ἔγινε ἅρπαγας κοριτσιῶν, προετοίμασε τὸ τέλος του.

Ἡ Δηιάνειρα πίστεψε ὅτι εἶχε ἔρθει ἡ στιγμὴ νὰ κάνη χρήση τοῦ δώρου τοῦ Νέσσου. Τὸ αἷμα του τὸ εἶχε δώσει ὁ Κένταυρος νὰ φυλαχτῆ, γιὰ νὰ καταστραφῆ ὁ Ἡρακλῆς, προβλέποντας ὅτι θά 'ρθη ἡ εὐκαιρία. Τὸ δῶρο του καὶ ἡ εὐπιστία τῆς Δηιάνειρας μαζὶ ἀποτελοῦσαν τὸ δῶρο τοῦ Κενταύρου. Διηγοῦνταν ἐπίσης γιὰ ἕνα χρησμό,[231] ποὺ εἶχε προαναγγείλει στὸν ἥρωα, ὅτι ὄχι ἕνα ζωντανὸ ὄν, ἀλλὰ ἕνας κάτοικος τοῦ κάτω κόσμου θὰ τοῦ 'φερνε τὸ θάνατο. Ἀνυποψίαστος πῆρε τώρα τὸ δηλητηριασμένο μεγαλόπρεπο ροῦχο, ποὺ τοῦ ἔστειλε ἡ ἀνύποπτη Δηιάνειρα, γιὰ νὰ τὸ φορέση στὴν εὐχαριστήρια θυσία στὸ Δία.[232] Ἀλλὰ μόλις ἄρχισε νὰ τοῦ καίη τὸ δέρμα καὶ νὰ μὴ μπορῆ νὰ πετάξη ἀπὸ πάνω του[233] τὸ φαρμακωμένο ροῦχο, ἀναγνώρισε τὸ σημάδι[234] κι εἶπε νὰ ἑτοιμάσουν φωτιὰ στὸ βουνὸ Οἴτη.

Ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα,[235] ὅτι εἶχε φθάσει σ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ Ἀπόλλωνος. Μέσα στοὺς πόνους του

ἀπὸ τὸ δῶρο τοῦ Νέσσου, εἶχε στείλει νὰ ρωτήσουν τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ ἔλαβε τὴν ἀπάντηση, ὅτι ὄφειλε μὲ ὅλη του τὴν πανοπλία ν' ἀνέβη στὴν Οἴτη κι ἐκεῖ νὰ ἑτοιμάση μιὰ φωτιά. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα θὰ φρόντιζε ὁ Ζεύς. Σύμφωνα ὅμως μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὁ Ἡρακλῆς ἀνέβηκε στὴ φωτιὰ ἀπὸ δική του πρωτοβουλία. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόφασή του, ὅπως βλέπουμε στὴν τραγωδία «Τραχίνιαι», προηγήθηκε ἔκρηξη θυμοῦ. Οἱ πόνοι ποὺ αἰσθανόταν στὸ σῶμα ἑνώθηκαν μ' ἐκείνη τὴν ἀρρώστια τῶν ἡρώων, τὴν κλίση τους στὴν ὀργή, ποὺ συνορεύει κυρίως μὲ τὴν τρέλα. Τὸν ἀπεσταλμένο ποὺ τοῦ μετάφερε τὸ θανατηφόρο ροῦχο τὸν πέταξε στὴ θάλασσα ἀπὸ τὸ Κηναῖον,[236] τὴ βορειοδυτικὴ ὀροσειρὰ τῆς νήσου Εὐβοίας, ὅπου ἤθελε νὰ προσφέρη θυσία στὸ Δία.[237] Φτασμένος στὸ σπίτι του, στὴν Τραχῖνα, θέλησε ὁ ταλαίπωρος νὰ ἐκδικηθῆ τὴ Δηιάνειρα. Αὐτὴ ὅμως εἶχε πιὰ αὐτοκτονήσει μὲ ξίφος,[238] μόλις ἔμαθε τὸ τί ἔκαμε ἡ ἐνέργειά της. Καὶ μόλις ἔμαθε καὶ ὁ Ἡρακλῆς τὴν αἰτία τῶν παθημάτων του, τὴν πανουργία τοῦ Κενταύρου, ἀνακοίνωσε τὶς τελευταῖες του ἐπιθυμίες στὸν Ὕλλο, τὸν μεγαλύτερο γιό του ποὺ εἶχε ἀπ' τὴ Δηιάνειρα. Ἡ πρώτη ἐπιθυμία ἦταν[239] ἡ ἑτοιμασία τῆς φωτιᾶς, ἡ δεύτερη[240] ὁ γάμος τῆς Ἰόλης μὲ τὸν Ὕλλο. Αὐτὸ τὸ γάμο δὲν ἐπρόκειτο ὅμως νὰ τὸν ζήση.

Ἔπειτα εἶπε νὰ τὸν φέρουν πάνω στὸ ψηλὸ ὀροπέδιο τοῦ Διὸς στὴν Οἴτη,[241] ὅπου τὸ χορτάρι δὲν εἶχε θεριστῆ ποτέ.[242] Ἀπὸ τότε, ἐκεῖ ποὺ ἄναψε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ φωτιὰ τοῦ Ἡρακλέους, σ' ἕναν πέτρινο περίβολο, ποὺ διατήρησε τὴ στάχτη μέχρι τὶς μέρες μας καὶ ποὺ στὶς γιορτές του πάντοτε τὴν ξανάναβαν, τὸ μέρος αὐτὸ ὀνομάστηκε Φρυγία, «ὁ καμένος τόπος».[243] Διηγοῦνταν[244] ὅτι ὁ μαλικὸς ποταμὸς Δύρας, ὁ σημερινὸς Γοργοπόταμος, τότε πήγασε ἀπὸ τὸ βουνό, γιὰ νὰ σβήση τὴν πελώρια πυρκαγιὰ ποὺ κατάστρεψε τὸ ζωντανὸ σῶμα τοῦ Ἡρακλέους. Μάταια πήγασε τὸ ποτάμι. Ἦταν τὸ θέλημα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἡρακλέους νὰ καίη ἡ φωτιά. Ὁ Ὕλλος, ποὺ μὲ τὴν ἐπιθυμία του εἶχε ἑτοιμάσει τὴ φωτιά, ἀρνήθηκε νὰ τὴν ἀνάψη.[245] Πάνω στὰ πελώρια ξύλα καθόταν ὁ πάσχων Ἡρακλῆς καὶ περίμενε κάποιον ξένο, ἕναν διαβάτη στὸ δρόμο, ποὺ πάνω ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Οἴτης ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἔφτανε στοὺς Δελφούς. Τότε ἦρθε ὁ Φιλοκτήτης, ὁ γιὸς τοῦ Ποίαντος, τοῦ δρόμου,[246] ποὺ κάποτε σὲ παρόμοιους πόνους ἐπρόκειτο νὰ φωνάξη τὶς ἴδιες λέξεις: «Βάλε φωτιά, καλέ μου ἄνθρωπε, βάλε φωτιά».[247] Ἄλλοι λένε[248] πὼς ἦταν ὁ Ποίας ποὺ ἀναζητοῦσε τὰ χαμένα πρόβατά του πάνω στὸ βουνὸ κι ἄναψε τὴ φωτιά. Μεγάλη ἦταν γι' αὐτὸ ἡ ἀμοιβή.[249] Τὸ τόξο τοῦ Ἡρακλέους. Αὐτὸ τὸ δώρησε ὁ ἴδιος στὸν Φιλοκτήτη, ἢ στὸν πατέρα του τὸν Ποίαντα, γιὰ

τὴν ἀπολυτρωτικὴ πράξη. Κι ἀπ' τὸν πατέρα τὸ κληρονόμησε ὁ γιός. Μόνο μ' αὐτὸ τὸ τόξο θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ κατακτηθῆ κάποτε ἡ Τροία.

Ἡ φωτιὰ ποὺ ἄναψε κεῖ δὲν ἦταν ὡστόσο μιὰ λυπητερὴ φωτιά. Ὅπου πάντοτε ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες σ' ἐνθύμηση τοῦ Ἡρακλέους ξαναναβόταν,[250] ἦταν μιὰ χαρούμενη γιορτή, στὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἀγάπης,[251] τῆς θύμησης στὸν μεγάλο Δάκτυλο. Μέσα στὶς καθαρτικὲς φλόγες ἔγιναν τὰ μέλη του θεῖα[252] καὶ δὲν κάηκε, ὅπως πίστευαν μερικοί,[253] τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ θεοῦ σὰν τὸ πτῶμα ἑνὸς θνητοῦ. Διηγοῦνταν,[254] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς μέσα ἀπὸ τὰ καιόμενα ξῦλα μ' ἕνα σύννεφο ἀνέβηκε στὸν οὐρανό. Ὅταν οἱ δικοί του, ὅπως ἦταν συνήθεια στὶς ἀποτεφρώσεις τῶν λειψάνων,[255] θέλησαν νὰ ἀναζητήσουν τὰ ὀστὰ ἀνάμεσα στὶς στάχτες, δὲν βρῆκαν τίποτε.[256] Ἕνας καλλιτέχνης τῆς ἀγγειογραφίας, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν πιθανῶς ἤδη ἕνας σατυρικὸς συγγραφεύς, διαιώνισε τὴν ἀναζήτηση τῶν ὀστῶν τοῦ Ἡρακλέους. Σ' αὐτὴ τὴν ἀναζήτηση παίρνανε μέρος καὶ Σάτυροι, ποὺ τρομαγμένοι ἀναπήδησαν, ὅταν βρῆκαν μέσα στὴ φωτιά, ποὺ δὲν εἶχε ἀποκαῆ ἀκόμα, τὸν ἄδειο θώρακα τοῦ ἥρωα. Στὸ μεταξὺ ἔτρεχε ὁ Ἡρακλῆς, ξανανιωμένος, σχεδὸν σὰν ἀγόρι, μὲ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ μὲ τὴν ἅμαξα πάνω ἀπ' τὴν κορυφὴ τῆς Οἴτης. Οἱ ἀστρολόγοι γνώριζαν[257] ὅτι πέρασε στὸν οὐρανὸ ἀπὸ κείνη τὴν πύλη ποὺ βρίσκεται στὸ Σκορπιό, κοντὰ στὸν Τοξότη τοῦ Κενταύρου, ποὺ μετατέθηκε στὸν οὐρανό.

Πολλοὶ καλλιτέχνες παραστήσανε τὴν ἄνοδο τοῦ Ἡρακλέους στὸν οὐρανό. Ἡ ὡραιότερη εἰκόνα, πάνω σ' ἕναν ἀττικὸ ἀμφορέα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, βρισκόταν στὸ ἱερὸ κρεβάτι ποὺ εἶχαν τοποτήσει καὶ ἐντειχίσει στὸν ὑπόγειο μικρὸ ναὸ γιὰ τιμὴ τῆς Ἥρας στὴν Ποσειδωνία. Ὁ Ἡρακλῆς ἀνεβαίνει στὸ ἁμάξι μὲ τὴν Ἀθηνᾶ μπροστὰ στοὺς ἄλλοτε ἐχθρούς του, τὸ ζευγάρι τῶν ἀδελφιῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος. Ὁ Ἑρμῆς εἶναι ἕτοιμος νὰ τὸν συνοδεύση. Δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ στηθῆ ἐκεῖ τὸ ἀγγεῖο μὲ μιὰ τέτοια παράσταση, ἂν δὲν εἶχαν πιστέψει, ὅτι ἡ βασίλισσα τῶν θεῶν αἰσθανόταν χαρὰ στὴν ἀνύψωση τοῦ ἥρωα στὸν Ὄλυμπο. Ἀνῆκε πιὰ στὴν κοινότητα τῶν θεῶν. «Ἀγαπητὲ Δία», προσφώνησε ὁ Ἡρακλῆς, ὅπως μᾶς λέη ὁ τεχνίτης Σωσίας, ἀνάμεσα στὴν ἀστραφτερὴ συντροφιά. Στὸν Δία ὁδηγιέται ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ. Θρονιασμένη κοντὰ στὸ Δία, τὸν ὑποδέχεται ἡ Ἥρα.

Ἐκεῖνοι ποὺ νόμιζαν ὅτι ὑπῆρχε πραγματικὰ ἔχθρα ἀνάμεσα στὴν Ἥρα καὶ στὸν Ἡρακλέα διηγήθηκαν γιὰ τὴ συμφιλίωση.[258] Λὲν πῶς ὁ Ζεὺς τὴν εἶχε παρακινήσει[259] ν' ἀναλάβη τὴν

78. Διονυσιακὴ ἀποθέωση τοῦ Ἡρακλέους

τελετουργία, μάλιστα τῆς δεύτερης γεννήσεως τοῦ Ἡρακλέους. Στὴ θέση μιᾶς γυναίκας ποὺ γεννάει, τὸν πῆρε κείνη στὸ θεῖο σῶμα της καὶ τὸν ἄφησε νὰ πέση ἀπὸ τὰ ροῦχα της στὴ γῆ. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἱστορία, ποὺ διηγοῦνταν στὴν Ἰταλία, κι ἐδῶ δὲν θὰ μποροῦσαν ὅλα νὰ ξαναναφερθοῦν — στὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ εἶχαν γίνει πιστευτὰ — τοῦ πρόσφερε τώρα, σὰν σ' ἕνα νήπιο ποὺ θηλάζει, τὸ βυζί. Ἡ σκηνὴ παριστανόταν στὴ διακόσμηση ἑνὸς καθρέφτη στοὺς Ἐτρούσκους. Ἔτσι ὁ Ἡρακλῆς ἔγινε πέρα γιὰ πέρα ὁ γιὸς τῆς Ἥρας.

Μὲ τὴν ἰδιότητά της σὰν Ἥρα Τελεία, ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ γάμου[260] ἡ ἴδια ἔφερε τὴν θυγατέρα της Ἥβη στὸν Ἡρακλέα. Τοὺς γάμους τοὺς γιόρτασαν — ὁ θετὸς γιὸς τῆς Ἥρας καὶ ἡ νεαρὴ σωσίας της[261] — κοντὰ στοὺς Ὀλύμπιους, πάνω στὸ βουνὸ τῶν θεῶν.[262] Στὸ χρυσὸ παλάτι κυριαρχεῖ ὁ θετὸς γιὸς τῆς Ἥρας.[263] Γι' αὐτὸ ἔψελναν οἱ ποιητές:[264] «Εἶναι θεὸς πιά, ἄφησε πίσω του τοὺς πόνους καὶ τοὺς κόπους, ἐκεῖ ζῆ, ὅπου ζοῦν κι οἱ ἄλλοι κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου, ἀθάνατος, χωρὶς νὰ γερνᾶ, ἔχοντας τὴν Ἥβη, τὴ θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας». Τὸ ὁμοίωμα τοῦ γήινου Ἡρακλέους — ἐπειδὴ καὶ ὁ περιπλανώμενος πάνω στὴ γῆ ἔμεινε μὲ τοὺς μόχθους του ἀλησμόνητος — τὸ εἴδωλό του, ἦρθε στὸν κάτω κόσμο. Ἐκεῖ τὸν συνάντησε ὁ Ὀδυσσεύς.[265] Ἐκεῖ βρισκό-

ταν γύρω του τὸ σμάρι τῶν ψυχῶν, ποὺ ἀκουγόταν ὅμοια μὲ τῶν πουλιῶν τὸ φτερούγισμα, ὅπως τότε ποὺ τρομαγμένα μπροστά του πέταγαν δῶ κι ἐκεῖ. Ἔμοιαζε κεῖ κάτω μὲ τὴ σκοτεινὴ νύχτα, ἔχοντας τὸ τόξο στὸ χέρι καὶ τὸ βέλος πάνω στὴ χορδή. Μὲ τρομερὸ βλέμμα στὰ ὁρμητικὰ μάτια του φαινόταν διαρκῶς ἕτοιμος νὰ σκοπεύση. Σὲ μιὰ παρόμοια μορφὴ τὸν ἔβλεπε κανεὶς στὸν οὐρανό: στὸν ἀστερισμό «ἐν γόνασιν»,[266] ὅμοιο μὲ ἄνδρα γονατισμένο στὸ δεξί του πόδι, ἀδιάκοπα σκυμμένο ἀπ' τὸ μόχθο[267] — ἕνα μνημεῖο ποὺ πρέπει νὰ τὸ τοποθέτησε ὁ Ζεὺς γιὰ τοὺς μόχθους τοῦ γιοῦ του.

Γιὰ τοὺς δικούς του πῆγαν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ κόποι ἐδῶ πάνω στὴ γῆ μάταιοι. Ἂν καὶ πολλοὶ βασιλιάδες καὶ λαοὶ νόμιζαν πὼς προέρχονταν ἀπ' αὐτόν,[268] ἂν καὶ πολλοὶ γενεαλόγοι κοπίασαν ἐπίσης γιὰ ἱστορίες καταγωγῆς καὶ παραπλάνησαν τοὺς μεταγενέστερους, ὁ Ἡρακλῆς, σύμφωνα μὲ τὴ μορφή του, δὲν ὑπῆρξε οὔτε θεμελιωτὴς μιᾶς δυναστείας, οὔτε ἥρωας μιᾶς φυλῆς. Τοὺς γιούς του ἀπὸ τὴ Μεγάρα, τὴ Θηβαία σύζυγό του, τοὺς εἶχε φέρει ὁ ἴδιος νὰ πεθάνουν στὶς φλόγες, κι ὁ ἴδιος ἀνέβηκε στὴ φωτιὰ στὸν φιλόξενο πύργο τοῦ Κήυκος. Δὲν εἶχε κὰν μιὰ δική του κατοικία, ὅταν ἄφησε τὴ γῆ. Γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ τοῦ γέννησε ἡ Δηιάνειρα ὑπήρχανε περισσότερες διηγήσεις, ποὺ ὅλες συμφωνούσανε στὸ ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους εἶχαν ἐξαφανιστῆ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Μονάχα ἔτσι μποροῦσαν οἱ γενεαλόγοι νὰ μᾶς μιλᾶνε γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἀπογόνων ἀπὸ τοὺς ἀρχέγονους καὶ νὰ συνδέουνε τὴν ἄφιξη τῶν Δωριέων στὴ Σπάρτη μ' αὐτὴ τὴν ἐπιστροφή.[269]

Σύμφωνα μ' ὅλες τὶς διηγήσεις, τὰ παιδιὰ τοῦ Ἡρακλέους δραπετεύσανε ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα, ποὺ τὰ ἀπειλοῦσε μετὰ ἀπὸ τὴ θεοποίηση τοῦ ἥρωα μὲ θάνατο.[270] Ὁ Κήυξ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ προστατεύση ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηνῶν καὶ τὰ παρακίνησε νὰ φύγουν.[271] Φύγανε ἀπὸ πόλη σὲ πόλη καί, σύμφωνα μὲ μιὰ μονάχα διήγηση, μέχρι τὴ Θήβα. Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστηρίζανε ὅτι ὁ Ἰόλαος δὲν πέθανε στὴ Σαρδηνία, ὅπου εἶχε καταφύγει μὲ τοὺς γιοὺς τοῦ Ἡρακλέους ἐκπατρισμένος ἀπὸ τὶς θυγατέρες τοῦ Θεσπιοῦ, ἀλλὰ ὅτι εἶχε ἐνταφιασθῆ στὸν τάφο τοῦ παπποῦ του Ἀμφιτρύονος, τὸν παρουσιάζαν σὰν γέροντα νὰ ἐκστρατεύη ἐνάντια στὸν Εὐρυσθέα καὶ νὰ τὸν ἀποκεφαλίζη.[272] Μάλιστα ὑπῆρχε μιὰ διήγηση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἰόλαος ἦταν τότε νεκρὸς καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, γιὰ νὰ τιμωρήση τὸν Εὐρυσθέα,[273] κι ἔπειτα πέθανε πάλι.

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση,[274] ὁ Ἰόλαος ἔμεινε ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡρακλέους, ὅπως ἦταν ἄλλωστε καὶ ἐξ

ἀρχῆς, κι ἔφυγε μαζί τους ἀπὸ τὸ Ἄργος στὴν Ἀττική. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑποδεχτήκανε τὴν ὁμάδα αὐτὴ καὶ ἀντιστάθηκαν στὸν Εὐρυσθέα, ποὺ ἐμφανίστηκε μ' ἕνα μεγάλο στρατό. Ὁ Ὕλλος ἀγωνιζόταν κοντὰ στὸν Ἰόλαο καὶ ἦταν ἐκεῖνος[275] ποὺ ἀποκεφάλισε τὸν βασιλιὰ τῶν Μυκηνῶν. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἐκδοχὴ τῆς ἱστορίας,[276] ὁ γέροντας ἥρωας Ἰόλαος προσευχήθηκε στὴν Ἥβη καὶ στὸ Δία νὰ τοῦ ξαναδώσουν τὰ νιάτα του μονάχα γιὰ μιὰ μέρα. Δυὸ ἀστέρια λάμψανε πάνω ἀπ' τὸ ἅρμα του καὶ οἱ ἄνθρωποι φώναξαν: ἡ Ἥβη κι ὁ Ἡρακλῆς! Τὸν σκέπασαν μ' ἕνα σύννεφο. Ξανανιωμένος βγῆκε ὁ Ἰόλαος ἀπ' τὸ σύννεφο, ἔπιασε τὸν βασιλιὰ τῶν Μυκηνῶν καὶ τὸν ἔφερε ζωντανὸ στὴν Ἀλκμήνη. Ἀλλὰ δὲν τὸν συγχώρησε. Αὐτὸς ἦταν ὁ θάνατος τοῦ Εὐρυσθέως.

Γιὰ τὴ νίκη ὡστόσο, ἔτσι διηγοῦνται στὴν Ἀθήνα,[277] ἔπρεπε νὰ πεθάνη ἕνα κορίτσι. Αὐτὸ τὸ θῦμα ἤθελε νά 'χη ἡ Περσεφόνη. Ἡ διήγηση ἦταν, ὅπως θὰ δειχτῆ, μιὰ ἱστορία ποὺ συχνὰ παρουσιαζόταν στὴν Ἀθήνα. Μαζὶ μὲ τὴ γριὰ Ἀλκμήνη δραπέτευσαν ἐπίσης στὴν Ἀττικὴ καὶ οἱ θηλυκοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους.[278] Μιὰ ἀπ' αὐτὲς προσφέρθηκε ἐθελοντικὰ γιὰ θῦμα, μιὰ ἀληθινὴ θυγατέρα τοῦ Ἡρακλέους. Στὴ θέση ὅπου θυσιάστηκε ξεπετάχτηκε μιὰ πηγή, ποὺ διατήρησε τ' ὄνομά της στὸ μέλλον.[279] Καθὼς αὐτὴ ὀνομάστηκε Μακαρία, ἔτσι λέγανε καὶ τὴν πηγὴ στὸ Μαραθῶνα: πηγὴ τῆς μακαριότητας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

I

Κέκροψ, 'Ερεχθεὺς καὶ Θησεὺς

'Εὰν οἱ 'Αθηναῖοι ἔπρεπε νὰ ὀνομαστοῦν σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα γενάρχη τους, θὰ λεγόντουσαν Κεκροπίδαι: ἀπόγονοι, ἢ μᾶλλον συγγενεῖς τοῦ Κέκροπος, ἐπειδή, ἂν καὶ εἶχαν αὐτὸ τὸ ὄνομα, νόμιζαν ὅμως ὅτι δὲν κατάγονταν ἀπὸ ἕνα ἀρσενικὸ ὄν, ἀλλ' ἄμεσα ἀπὸ τὴ λεπτή, κοκκινωπὴ γῆ τῆς 'Αττικῆς, ποὺ στὰ πανάρχαια χρόνια ἀντὶ ἄγρια θηρία γέννησε τὸν ἄνθρωπο.[280] 'Ο Κέκροψ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχικὴ μορφὴ τοῦ ὀνόματός του, ποὺ σήμαινε «αὐτὸς ποὺ ἔχει οὐρά»,[281] ἦταν μισὸ φίδι καὶ μισὸς ἄνθρωπος.[282] Φίδι, γιατὶ ξεφύτρωσε ἀπὸ τὴ γῆ, ὡστόσο ὅμως καὶ μέτοχος τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο διφυής, «ἀπὸ δυὸ εἰδῶν φύσεις». Τὸ νὰ εἶναι γεννημένος ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἀναθρεμμένος ἀπὸ τὴν παρθενικὴ θεά, τὴν κόρη ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα της, τὴν Παλλάδα 'Αθηνᾶ, καθὼς καὶ τὸ νὰ σκέφτεται μὲ τὸ δικό του καὶ τὸ δικό της πνεῦμα, ἦταν ἡ εἰκόνα τοῦ πανάρχαιου 'Αθηναίου, ποὺ παρουσιάζεται πρῶτα στὸν Κέκροπα. Εἶχε, ἔτσι λεγόταν, ἀμέσως ἀνακαλύψει τὴ διπλὴ καταγωγὴ τῶν ἀνθρώπων,[283] τὴν καταγωγὴ ὄχι μονάχα ἀπὸ τὴ μητέρα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἕναν πατέρα. Ἵδρυσε τὸ γάμο ἀνάμεσα σ' ἕνα καὶ μόνο ἄνδρα καὶ σὲ μιὰ καὶ μόνη γυναίκα,[284] ἕνα θεσμὸ ποὺ θὰ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς θεᾶς 'Αθηνᾶς. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἱδρυτική του πράξη, ἀντάξια ἑνὸς πανάρχαιου πατέρα, ποὺ δὲν ἦταν βέβαια ὁ προσωπικὸς πρόγονος τῶν 'Αθηναίων, ἀλλὰ αὐτοὶ τοῦ χρωστοῦσαν πάντως τὴν πατρική τους καταγωγή. 'Ιστοριογράφοι,[285] ποὺ δὲν ἔδειχναν μεγάλη κατανόηση γιὰ τὴν προέλευσή του ἀπὸ τὴ γῆ, ἐννοοῦσαν μάλιστα τὴν ὀνομασία του «διφυὴς» ἔτσι, σὰν νὰ ἐκφραζότανε μ' αὐτὴν ἡ διπλὴ γραμμὴ καταγωγῆς ποὺ ἴσχυσε ἀπὸ τὸν Κέκροπα, ὅταν δὲν τὸν θεωροῦσαν ἀκριβῶς γι' αὐτὸ σὰν ἕνα δίφυλο ἀρχέγονο ἄνθρωπο.[286]

Περιγράψαν τὴν κυριαρχία του σὰν τὴν κυριαρχία ἑνὸς γήινου βασιλιᾶ. Σὰν κύρια ἱδρυτικὴ πράξη θεωροῦσαν γενικὰ οἱ 'Αθηναῖοι τὴν «συνοίκησιν», ποὺ ἡ ἀνάμνησή της γιορταζόταν στὴ γιορτὴ τῆς «συνοικίας»: τὴ σύναξη ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ κατοικοῦσαν διασκορπισμένοι πάνω στὰ παράλια τῆς 'Αττικῆς, σὲ μιὰ μεγάλη κοινότητα. Αὐτὴ τὴν πράξη τὴν ἀποδίνανε στὸν Κέκροπα.[287] Λέγεται μάλιστα, ὅτι αὐτὸς εἶχε ὀνομάσει τὸ φρούριο τῶν 'Αθηναίων, τὴν 'Ακρόπολη, ποὺ ἔγινε μετὰ τόσο περίφημη, σύμφωνα μὲ τὸ δικό του ὄνομα, δηλαδὴ Κεκροπία.[288] 'Ωστόσο πουθενὰ δὲν λέγεται ὅτι τὴν εἶχε ἀνοικοδομήσει ὁ ἴδιος. Φαίνεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν θυγατέρων του,[289] ὅτι ἡ Παλλὰς 'Αθηνᾶ μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια εἶχε κοπιάσει γιὰ νὰ κάνη τὴν 'Ακρόπολη ἕνα ἀπροσπέλαστο φρούριο. Μετάφερε μάλιστα γι' αὐτὸ ἕναν ἀκόμη πιὸ ψηλὸ βράχο ἀπὸ τὴν Παλλήνη, τὸν ἄφησε ὅμως πάνω στὸ θυμό της γιὰ τὴν ἀνυπακοὴ τῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος νὰ πέσῃ στὴ θέση ποὺ βρίσκεται καὶ σήμερα κι ἔχει ὄνομα Λυκαβηττός. 'Απὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κέκροπος θὰ πρέπη ὅμως νὰ ὑπῆρχε ἕνας λαὸς κι ὄχι ἁπλῶς ἕνα συγκεντρωμένο πλῆθος,[290] γιατὶ διάταξε, ὅταν ὀργάνωσε τὴν πρώτη συνέλευση τοῦ λαοῦ, νὰ φέρη ὁ καθένας μαζί του κι ἕνα λιθάρι, τὸν «λᾶαν», καὶ νὰ τὸ ρίξη στὴ μέση. Ἔτσι μπόρεσε νὰ μετρήση τοὺς πρώτους κάτοικους τῆς 'Αττικῆς, ποὺ ἦσαν εἴκοσι χιλιάδες. Μὲ τὸ ὄνομά του σύνδεαν[291] ἐπίσης τὸ ἔθιμο τοῦ ἐνταφιασμοῦ στὴ γῆ, μὲ τὸ ὁποῖο παράδιναν τοὺς νεκροὺς ἀμέσως στὴ μεγάλη μητρικὴ ἀγκαλιά. Πάνω στοὺς τάφους ἔσπερναν σιτηρά. Δὲν τοὺς ἄφηναν ἔτσι στὰ χωράφια τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ μ' αὐτὸ τοὺς ξανάδιναν καθαροὺς στοὺς ζωντανούς. Στεφάνωναν τὸ μνημεῖο τοῦ νεκροῦ, ἔψελναν κι ἐπαινοῦσαν τὸ νεκρό. Τὸ ψέμα ἀπαγορευόταν ἐδῶ.

Τέτοιοι νόμοι ἀποδιδόντουσαν στὸν Κέκροπα, τὸν πανάρχαιο βασιλιά. Ἂν καὶ δὲν ἦταν ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἕνα ὂν σὰν μισὸς ἄνθρωπος καὶ μισὸς θεός, καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἐποχὲς ὁ προστάτης ἥρωας καὶ κύριος τῶν 'Αθηναίων,[292] πρέπει ν' ἄρχισε μ' αὐτὸν μιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ στὴν 'Αττική. Ὅποιος ἔδινε ἔμφαση στὸ ὅτι ὁ Κέκροψ ἦταν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ γάμου, θά 'πρεπε ἐπίσης ν' ἀναφέρη,[293] ὅτι πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀνακατεύονταν χωρὶς καμιὰ διάκριση. 'Η παράδοση γιὰ μιὰν ἄλλη θέση τῆς γυναίκας στὴ διαδρομὴ τῆς ἱστορίας ἀπὸ ἐκείνη τὴ μεταγενέστερη τῶν ἀποκλεισμένων ἀπὸ τὴ δημόσια ζωὴ 'Αθηναίων γυναικῶν, διατηρήθηκε γιὰ πολὺ χρόνο ἀκόμα, ὅπως ἀκόμα καὶ στὴν πολὺ κατοπινότερη μορφὴ τῆς ἀφηγήσεως γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς χώρας ἀπὸ τὴν Παλλάδα 'Αθηνᾶ. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸν τύπο τῆς περίφημης ἱστορίας,[294] ξεφύτρωσε ἀπὸ τὴ γῆ τὸ δένδρο τῆς ἐλιᾶς γιὰ πρώτη φορὰ ὅταν κυριαρχοῦσε ὁ Κέκροψ. Ταυτόχρονα ἀναπήδησε καὶ μιὰ πηγή. 'Ο βασιλιὰς ὕστερα ρώτησε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ πῆρε τὴν ἀπάντηση, ὅτι τὸ δένδρο τῆς ἐλιᾶς σήμαινε τὴ θεὰ 'Αθηνᾶ, τὸ νερὸ τὸ θεὸ Ποσειδῶνα. Οἱ πολίτες ἔπρεπε νὰ ἀποφασίσουν ποιανοῦ τὸ ὄνομα ἔπρεπε νὰ πάρη ἡ πόλη τους. Τότε ὅμως ἀκόμα εἶχαν καὶ οἱ γυναῖκες δικαίωμα ψήφου καὶ ἀποτελοῦσαν μὲ μιὰ ψῆφο παρα-

πάνω τὴν πλειοψηφία. Ἔτσι νίκησε ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἡ πόλη ὀνομάστηκε ἀπ' αὐτὴν Ἀθῆναι. Ὁ Ποσειδῶν — ἔτσι φαίνεται σὲ μερικὲς ἀφηγήσεις — ἐξοργίστηκε καὶ πλημμύρισε τὶς ἀκτές. Γιὰ νὰ τὸν ἐξευμενίσουν θὰ ἔπρεπε οἱ γυναῖκες νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὰ προηγούμενα δικαιώματά τους, καὶ ἐπίσης τὰ παιδιὰ ἀπὸ τότε δὲν ὀνομαζόντουσαν μὲ τὸ μητρικὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἔπαιρναν τὴν ὀνομασία τους ἀπὸ τὸν πατέρα.

Ἡ ἀρχικὴ διήγηση γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονός, ποὺ συνέβη κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Κέκροπος, εἶναι διαφορετική. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὄχι μόνον αὐτοὶ ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, γνώριζαν πολὺ καλὰ ὅτι οἱ θεοί τους, ὄχι ὅλοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὄχι ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἦσαν κυρίαρχοι πάνω σὲ κάθε ἑλληνικὴ χώρα. Διηγοῦνταν στὸ Ἄργος[295] ὅτι ἡ Ἥρα εἶχε ἐκεῖ μιὰ φιλονεικία μὲ τὸν Ποσειδῶνα γιὰ τὴ χώρα. Οἱ κριτὲς σ' αὐτὴ τὴ φιλονεικία ἦταν ὁ ἀρχέγονος ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ τόπου, ὁ Φορωνεύς, καὶ οἱ ποτάμιοι θεοὶ τοῦ Ἄργους: αὐτοὶ παραχώρησαν τὴ χώρα στὴ θεά. Ἡ θεὰ ἦταν ἐκεῖ σίγουρα ἀπὸ ἀνέκαθεν ἡ κυρίαρχη, ὁ Ποσειδῶν εἶχε ἔρθει μετά. Αὐτὸς ὅμως στεροῦσε κάθε τόσο τὰ νερὰ ἀπὸ τοὺς Ἀργείους καὶ ὁ Ἴναχος μέχρι σήμερα εἶναι τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἕνας ξεροπόταμος. Τὸν Φορωνέα τὸν γνώριζαν σὰν ἕναν ἰδιαίτερο λάτρη τῆς Ἥρας καὶ προστατευόμενό της.[296] Παρόμοια ἦταν ἡ σχέση τοῦ Κέκροπος μὲ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ εἶναι δύσκολο νὰ πῆ κανεὶς ποιὰ ἱστορία ἀκολούθησε τὴν ἄλλη, ἢ ἐὰν καὶ οἱ δυὸ ἀρχικὰ παρουσιάστηκαν μαζί.

Ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν, ἔτσι λέει ἡ παλιὰ ἱστορία, φιλονείκησαν μεταξύ τους γιὰ τὴν ἀττικὴ γῆ. Ἡ θεὰ πάνω στὴν ἅμιλλα ἔκαμε ὥστε νὰ ξεφυτρώση πάνω στὸ βράχο, ποὺ θὰ ἔφερνε τὸ ναό της, τὸ πρῶτο δέντρο ἐλιᾶς. Ὁ θεὸς χτύπησε ἀμέσως μὲ τὴν τρίαινά του τὸ βραχῶδες ἔδαφος καὶ ἀμέσως ἐπίσης ξεπήγασε πάνω κεῖ στὸ βράχο ἁλμυρὸ νερό. Τὸ ὀνόμασαν ἀργότερα «θάλασσα τοῦ Ἐρεχθέως».[297] Τὸ Ἐρεχθεῖον, τὸ ἱερὸ τῆς προστάτιδας τῆς πόλης, τῆς Πολιάς Ἀθηνᾶς, θὰ περιλάμβανε καὶ τὰ δυὸ σημάδια τῆς θείας δυνάμεως: τὴν ἐλιὰ καὶ τὴν ἁρμυρὴ πηγή. Τότε ὅμως, στὰ πανάρχαια χρόνια, θὰ ἔπρεπε ὁ Κέκροψ, ὁ βασιλιὰς τῆς χώρας, ν' ἀποφασίση — σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση πιθανῶς τὸ μοναδικὸ ὂν πάνω στὴ γῆ — ποιὸς εἶχε νικήσει. Κι αὐτὸς βρῆκε[298] ὅτι ἁρμυρὸ νερὸ ὑπῆρχε παντοῦ, ὅπου κι ἂν κύτταζε κανεὶς ἀπὸ τὴ στεριά, ἐνῶ λιόδεντρο εἶχε μόλις ξεφυτρώσει μόνον ἐκεῖ, στὴν Ἀττική,[299] καὶ ἀπένειμε σὰ βραβεῖο νίκης τὴ χώρα καὶ τὴν πόλη στὴν Ἀθηνᾶ. Ὑπῆρχαν ὅμως Ἀθηναῖοι ποὺ πίστευαν, ὅτι ἕνα τόσο μεγάλο γεγονὸς ὅπως ἡ ἐξουσία τῆς πατρίδας τους ἀπὸ τὴν Ἀ-

79. Ὁ Κέκροψ καὶ ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ μπροστὰ στὴν ἱερὴ ἐλιά

θηνᾶ δὲν θὰ εἶχε ἀκόμα ὑμνηθῆ, ἂν γι' αὐτὸ εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση μονάχα ἕνα γήινο ὂν σὰν τὸν Κέκροπα, καὶ τὸν ἄφησαν, ἀντὶ γιὰ κριτή, σὰν ἕναν ἁπλὸ μάρτυρα τοῦ γεγονότος.

Ἔτσι παραστάθηκε ἡ ἔρις ἀπὸ τὸ Φειδία στὴ μέση τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ Κέκροψ παρακολουθοῦσε ἀπὸ μιὰ γωνιά. Στὴν εἰκόνα ἑνὸς ἀγγειογράφου μάλιστα τὸν ὑποδηλώνει μόνο τὸ φίδι, ποὺ εἶναι τυλιγμένο γύρω ἀπὸ τὸ δέντρο τῆς ἐλιᾶς. Σ' αὐτὴ τὴ μορφὴ τῆς διηγήσεως οἱ κριτὲς ἦσαν οἱ δώδεκα μεγάλοι θεοί.[300] Κυρίως, βέβαια, μόνον οἱ δέκα ἀπ' αὐτοὺς μποροῦσαν νὰ εἶναι κριτές, ἀφοῦ ἐπίσης καὶ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν ἀνῆκαν στὸν κύκλο τους. Οἱ ἀφηγητὲς δὲν ἦταν σύμφωνοι στὸ ἂν ἡ ἔρις ἄρχισε μπροστὰ στοὺς θεούς[301] ἢ ἐὰν αὐτοὶ ἐμφανίστηκαν μόνο γιὰ τὴν κρίση. Μόνο σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση θὰ χρειαζόντουσαν τὸν μάρτυρα, ποὺ σὰν μοναδικὸ ὂν πάνω στὴ γῆ θὰ μποροῦσε νὰ μαρτυρήση, ὅτι ἡ Παλλὰς ἦταν ἡ πρώτη ποὺ εἶχε δημιουργήσει τὸ δέντρο τῆς ἐλιᾶς.[302] Τὴν ἔριδα ὅμως φαίνεται ὅτι

τὴν ἄρχισε ὁ Ποσειδῶν:[303] ἐπίσης κι ἐδῶ ἦταν α ὐ τ ὸ ς ποὺ ἦρθε ἔπειτα. Οἱ ψῆφοι τῶν θεῶν μοιράστηκαν ἀνάμεσα στοὺς δύο: Ὁ Ζεὺς ἀποφάσισε μὲ τὴ δική του ψῆφο ὑπὲρ τῆς κόρης του.[304] Ὁ Κέκροψ ἦταν λοιπὸν ὁ πρῶτος ποὺ τὸν ὀνόμασε «ὕψιστο», «ὕπατο»,[305] ποὺ ἵδρυσε τὸν πρῶτο βωμὸ κι ἔστησε τὸ πρῶτο ἄγαλμα τῆς Παλλάδος.[306]

Ὁ στενώτατος δεσμὸς τοῦ Κέκροπος μὲ τὴ θεὰ διατηρήθηκε γιὰ πάντα. Ἦταν μιὰ γεμάτη μυστήριο σχέση, γιὰ τὴν ὁποία δὲν εἰπώθηκαν πολλά, ἢ σχεδὸν τίποτα. Γνωστὴ εἶναι μόνο ἡ διπλή του σχέση μὲ τὴν Ἄγλαυρο, ὅπως ἦταν τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς,[307] ἕνα ὄνομα ποὺ ἡ θεὰ εἶχε σὲ σκυθρωπὲς τελετὲς ποὺ τὶς θεωροῦσαν σὰν μυστήρια.[308] Ἴσως πιὸ ἀρχικὰ νὰ ἦταν ἀντὶ Ἄγλαυρος τὸ ὄνομα Ἄγραυλος. Τὸ ὄνομα Ἄγραυλος[309] σήμαινε «αὐτὴ ποὺ μένει στοὺς ἀγρούς». Ἦταν ἡ γυναίκα τοῦ Κέκροπος,[310] ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς του θυγατέρες εἶχε αὐτὸ τὸ ὄνομα:[311] τοῦτο δείχνει τὴ διπλὴ σχέση. Ἡ Ἄγλαυρος, ἡ μητέρα τῶν τριῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος,[312] τοῦ γέννησε ἐπίσης ἕνα γιὸ μὲ τ' ὄνομα Ἐρυσίχθων, ποὺ σημαίνει «ὁ προστάτης τῆς γῆς». Πῶς προστάτευε τὴ γῆ δὲν μᾶς τὸ διηγοῦνται. Μᾶς λένε μόνο ὅτι πέθανε χωρὶς παιδιά.[313] Ἴσως ἦταν ἕνα παρόμοιο ὄν, σὰν τὸν Σωσίπολι, «τὸν σωτῆρα τῆς πόλεως», στὴν Ὀλυμπία,[314] ποὺ ἐπίσης δὲν ἦταν ἥρωας ἀλλὰ ἕνα θεῖο ἀγόρι μὲ μορφὴ φιδιοῦ, ποὺ προστάτευε ἐκείνη τὴ χώρα. Γιὰ τὶς θυγατέρες τοῦ Κέκροπος διηγοῦνταν,[315] ὅτι εἶχαν λάβει ἀπὸ τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ γιὰ προστασία ἕνα ἀγόρι παρόμοια μεταμορφωμένο, κλεισμένο σ' ἕνα καλάθι: τὸν μικρὸ Ἐριχθόνιο. Γνωρίζει κανεὶς τὴν ἱστορία: ἡ μιὰ ἢ κι οἱ δυὸ κύτταξαν ἀπὸ περιέργεια μέσα στὸ καλάθι. Ἔτσι ἀποδείχτηκαν σὰν ἀνάξιες προστάτιδες τοῦ μυστηριώδους παιδιοῦ.

Ὁ Κέκροψ ἐπαναλαμβανόταν μ' αὐτὰ τὰ δυὸ ὀνόματα: σὰν Ἐρυσίχθων ἢ Ἐριχθόνιος. Ὁ τόπος ὅπου ἔδειχναν σὰν τάφο του δὲν ἦταν ἕνας τάφος, ἀλλὰ πάλι ἕνα σημεῖο τοῦ στενοῦ του συνδέσμου μὲ τὴν Ἀθηνᾶ. Βρισκόταν μέσα στὴν ἱερώτατη περιοχὴ τῆς θεᾶς, ἐκεῖ ὅπου στεκόταν καὶ τὸ πρῶτο λιόδεντρο. Ὅταν πάνω κεῖ χτίστηκε τὸ Ἐρεχθεῖο, τὸ μεγαλόπρεπο οἰκοδόμημα ποὺ σώζεται ἀκόμη σήμερα, ἔπρεπε νὰ στηθοῦν ἀγάλματα κορῶν ἀντὶ γιὰ κολῶνες, γιὰ νὰ βαστάσουν τὴ στέγη τοῦ δῆθεν τάφου, τοῦ Κεκροπείου. Ὁ Κέκροψ ἦταν ἴσως παρὼν ἐκεῖ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ φιδιοῦ, ποὺ περιποιόντουσαν στὸ ἴδιο οἴκημα σὰν «προστάτη τῆς κατοικίας τῆς θεᾶς».[316] Ὡστόσο οἱ ἀττικοὶ ἱστοριογράφοι, ποὺ θέλανε νὰ δώσουν ἕναν κατάλογο τῶν βασιλιάδων τῆς χώρας τους, παρουσιάζανε τὸν Κέκροπα νὰ ξαναγεννιέται κατὰ κάποιο τρόπο στὸν Ἐριχθόνιο, τὸν δεύτερο προ-Ἀθηναῖο μὲ τὴν παράδοξη ἱστορία γεννήσεως, ποὺ γνωρίζει κανεὶς ἀπὸ τὶς διηγήσεις γύρω ἀπὸ τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ.[317] Τὸν τοποθετοῦσαν στὴ τρίτη θέση, μετὰ ἀπὸ τὸν πανάρχαιο βασιλιά, καὶ τοῦ ἀπέδιναν τὴν ἵδρυση τῶν Παναθηναίων[318] καὶ ἄλλων μεγάλων ἑορτῶν τῶν Ἀθηναίων. Θὰ πρέπη ἐπίσης νὰ ἔχη οἰκοδομήσει αὐτὸς τὸ ἱερὸ τῆς Πολίας Ἀθηνᾶς,[319] ποὺ ἀναφέρθηκε ἤδη πιὸ πάνω, νὰ ἔχη τοποθετήσει μέσα σ' αὐτὸ τὸ ξύλινο ἄγαλμα τῆς θεᾶς,[320] καὶ ἐπίσης ἐκεῖ νὰ ἔχη ἐνταφιασθῆ. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις τῆς μυθολογίας δὲν εἶναι γνήσιες, ὅπως ἐκεῖνες ποὺ μιλᾶνε γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Κέκροπος ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο καὶ γιὰ τὴ μοίρα του μέσα στὸ καλάθι. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι τὸ ἐκφραστικό του ὄνομα, ποὺ φανερώνει μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ἕναν χθόνιο, δηλαδὴ ἕνα ὂν ἀπὸ τὴν ὑποχθόνια περιοχή, δὲν ἤθελε νὰ χαρακτηρίση ἕναν κυρίαρχο καὶ βασιλιὰ ἐδῶ πάνω στὸ δικό μας κόσμο, ἀλλὰ τὸ μυστηριῶδες παιδί, ποὺ τιμοῦσαν σὲ μερικὰ μυστήρια καὶ ἀναφερόταν σὲ μερικὲς σπάνιες διηγήσεις. Ὁ ἀπὸ τὴ γῆ γεννημένος ἥρωας, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλᾶνε φανερώτερα — ἀναφέρεται στὸν γνωστό μας Ὅμηρο ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ τὸν εἶχε ἀναθρέψει[321] καὶ διαλέξει γιὰ σύνοικό της,[322] σίγουρα σ' ἐκεῖνο τὸ ναὸ ποὺ πῆρε γι' αὐτὸν τὸ ὄνομα Ἐρεχθεῖον — αὐτὸς ὁ ἥρωας λεγόταν Ἐρεχθεύς.[323]

Σύμφωνα μὲ ἕνα πανάρχαιο ὂν ὀνομαζόντουσαν οἱ Ἀθηναῖοι Κεκροπίδαι, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸν βασιλιά τους καὶ ἥρωα Ἐρεχθεῖδαι.[324] Τὸ ὄνομα Ἐρεχθεύς, στὸν τύπο του Ἐριχθεύς,[325] περιλαμβάνει τὰ ἴδια στοιχεῖα ὅπως καὶ ἡ σύνθετη λέξη Ἐριχθόνιος, μὲ τὴν κατάληξη ὅμως παλαιότερων, γνησιότερων ὀνομάτων. Ἡ παράδοση γιὰ ἕνα γιό, ποὺ γέννησε ὁ Ἥφαιστος μὲ τὴ θεὰ Γῆ, σχετίζεται ρητῶς[326] ἐξ ἴσου μ' αὐτόν, ὅσο καὶ μὲ τὸν Ἐριχθόνιο, καὶ ἀκόμα ὁ σύνδεσμός του μὲ τὴν Ἀθηνᾶ ἦταν ὄχι λιγότερο στενὸς καὶ ἐσωτερικός. Ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν Ἐριχθόνιο δὲν ἀφηγοῦνταν μὲ σαφήνεια, ὅτι σὰν παιδὶ ἦταν ὁ ἴδιος φίδι καὶ πολὺ περισσότερο ὅτι φυλαγόταν ἀπὸ φίδια:[327] ὅταν τὸν περιλάβανε στὸν κατάλογο τῶν βασιλιάδων τῶν Ἀθηναίων, τοῦ δώσανε τὴν πλήρη ἀνθρώπινη μορφή. Ὁ Ἐρεχθεὺς δὲν συνδέεται πιὰ σὲ καμιὰ σίγουρη μαρτυρία τῆς ἱστορίας του μὲ τὴ μορφὴ τοῦ φιδιοῦ. Διηγοῦνται ἀντίθετα γιὰ τὸν τραγικό του ἀγώνα μὲ τὸν Ποσειδῶνα, πάνω στὸν ὁποῖο τελικὰ ὑπέκυψε: κάτω ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς τρίαινας ἐξαφανίστηκε στὰ βάθη τῆς γῆς.[328] Αὐτὴ ἦταν μιὰ ἄλλη ἱστορία ἀπὸ ἐκείνη, ποὺ ἡ τρίαινα τοῦ θεοῦ τῆς θάλασσας ἔκαμε ἁπλῶς ν' ἀναπηδήση ἡ ἁρμυρὴ πηγὴ ἀπὸ τὸ βραχῶδες ἔδαφος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ ἀφήγηση λέει ὅτι ὁ Ποσειδῶν — στὴ σειρὰ τῶν Ὀλυμπίων θεῖος τῆς θυγατέρας τοῦ Διός — μπῆκε τελικὰ μέσα

στὸ ἴδιο της βασίλειο καὶ τὴν ἰδιοκτησία της. Λατρεία ὡστόσο στὸ κοινὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς καὶ τοῦ συγκατοίκου της μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα — σὰν ἥρωας ὀνομαζόταν ἐκεῖνος Ἐρεχθεὺς — μπόρεσε νά 'χη, ὅταν ἀκριβῶς πῆρε ἐκεῖνο τὸ ὄνομα σὰν Ποσειδῶν - Ἐρεχθεύς.[329] Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κινδυνέψανε νὰ λησμονήσουν κοντὰ στὸν ἰσχυρὸ θεὸ τῆς θάλασσας τὸν παλαιὸ ἥρωα ποὺ ἔμενε κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, τοὺς συμβούλεψε ἕνα μαντεῖο ὅτι ἔπρεπε ἐπάνω στὸ βωμὸ τοῦ Ποσειδῶνος στὸ Ἐρεχθεῖο νὰ προσφέρουν θυσίες καὶ στὸν Ἐρεχθέα.[330] Τὸ κοινὸ ὄνομα καὶ ἡ λατρεία ἦταν τὸ σημεῖο τῆς συμφιλιώσεώς τους, τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἥρωα ἀπὸ τὸ θεὸ σὰν τοῦ πάντοτε ἰσότιμου συγκάτοικου σ' αὐτὸ τὸ ἱερό.

Διηγοῦνταν ὅμως γιὰ πολὺν καιρὸ γιὰ τὸν ἀγώνα τοῦ Ἐρεχθέως τουλάχιστο μὲ τοὺς γιοὺς τοῦ Ποσειδῶνος, ποὺ ἦρθαν ἀπὸ τὸ βορρὰ καὶ μείνανε στὴ μνήμη τῶν Ἀθηναίων σὰν Θρᾶκες: ὅπως μὲ τὸν Ἰμμάραδο,[331] τὸ γιὸ τοῦ Εὐμόλπου, ἢ — ὅπως περιέγραψε ὁ Εὐριπίδης στὴν τραγωδία του ὁ «Ἐρεχθεὺς» τὴ σύγκρουση — μ' αὐτὸν τὸν ἴδιο.[332] Γιὰ τὸν Εὔμολπο γίνεται καὶ ὕστερα λόγος. Μ' αὐτὸ τὸν ἀγώνα ὡστόσο συνδέανε (ἂν τὸ ἔκαμε αὐτὸ πρῶτος ὁ Εὐριπίδης, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ μάθουμε πιὰ) ἐπίσης τὴν ἀνάμνηση τῶν Ἀθηναίων παρθένων, ποὺ σὰν θύματα τοῦ θεοῦ τοῦ κάτω κόσμου ἔπρεπε νὰ πεθάνουν παρόμοια μὲ τὴ θυγατέρα τῆς Δήμητρος. Οἱ παρθένες αὐτὲς ὅμως ἀναφέρονταν στὶς διηγήσεις σὰν ἡρωίδες καὶ σὰν τέτοιες εἶχαν τὴ λατρεία τους στὴν Ἀθήνα.

Ὁ τόπος αὐτῆς τῆς λατρείας δὲν ἦταν λιγότερο ἱερὸς ἀπ' ὅ,τι τὸ Ἐρεχθεῖον ἢ τὸ Θησεῖον στὴν Ἀθήνα: ἕνα ἡρῶο. Ἦταν τὸ Λεωκόριον[333] ἢ Λεωκορεῖον,[334] τὸ ἱερὸ τῶν «Λεωκόρων», τῶν «κοριτσιῶν τοῦ λαοῦ», δηλαδὴ τῶν παρθένων ποὺ θυσιάζονταν γιὰ τὸ λαό. Ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα ὅτι κάποιος Λεὼς — τὸ ὄνομα ἠχεῖ στὴν Ἀττικὴ παρόμοια μὲ τὴ λέξη «λεώς», δηλαδὴ λαὸς — εἶχε ἀφήσει νὰ θυσιάσουν τὶς τρεῖς θυγατέρες του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν Ἀθηναίων. Τὰ ὀνόματά των — Πραξιθέα, Θεόπη καὶ Εὐβούλη[335] — θὰ μποροῦσαν νὰ ἦσαν ἐκεῖνα τῆς θεᾶς τοῦ κάτω κόσμου. Διηγοῦνταν τὸ ἴδιο γιὰ τὶς Ὑακινθίδες, τὶς τέσσερεις θυγατέρες τοῦ Ὑακίνθου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἀργότερα εἶπαν ὅτι ὑπῆρξε ἕνας «Σπαρτιάτης»:[336] γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ὑάκινθος λατρευόταν στὶς Ἀμύκλες κοντὰ στὴ Σπάρτη. Οἱ Ὑακινθίδες εἶχαν θυσιασθῆ, προφανῶς γιὰ χάρη τῶν Ἀθηναίων, τότε ποὺ ὁ Μίνως καταπίεζε τὴν πόλη καὶ ὁ λαὸς ὑπέφερε, ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, κι ἀπὸ πανούκλα καὶ λιμό. Τὸ πιὸ ἁπλὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖο τιμοῦσαν ὅλα αὐτὰ τὰ πρόθυμα γιὰ θυσία κορίτσια, ἦταν τὸ ὄνομα Παρθένες, καὶ δὲν μιλοῦσαν πολὺ γιὰ τὸ ποιὲς παρθένες ἐννοοῦσαν. Σὰν πρῶτες - πρῶτες

ποὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὴν πατρίδα μνημονεύονται ὡστόσο ἡ Ἄγλαυρος,[337] ἡ σωσίας τῆς Ἀθηνᾶς στὶς μυστικές, σκυθρωπὲς τελετουργίες, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν τὴν θυγατέρα τοῦ Κέκροπος οἱ κόρες τοῦ Ἐρεχθέως,[338] κυρίως μία: ἡ Χθονία.[339]

Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖες κάποτε πράγματι θὰ ἔπρεπε νὰ πεθαίνουν ἔτσι σὰν αὐτὲς τὶς ἡρωίδες, ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο ὅλες εἶναι ὅμοιες μὲ τὴν Περσεφόνη, δὲν θὰ μπορέση νὰ τὸ κρίνη κανεὶς χωρὶς τὶς μαρτυρίες τῆς μὴ μυθολογικῆς ἱστορίας. Σὰν παραδείγματα τῆς ἀγάπης στὴν πατρίδα ἀναφέρονται συχνὰ ἀπὸ τότε ποὺ τὶς παρουσίασε ἐπὶ σκηνῆς ὁ Εὐριπίδης. Τότε ποὺ ἦρθε ὁ Εὔμολπος μὲ θρακικὸ στρατὸ ἐναντίον τῆς Ἀθήνας — ἔτσι λέγεται σ' ἐκείνη τὴν Τραγωδία[340] — ρώτησε ὁ βασιλιᾶς Ἐρεχθεὺς τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ πῆρε τὴν ἀπάντηση ὅτι ἔπρεπε γιὰ τὴ νίκη νὰ θυσιάση μιὰ κόρη. Εἶχε τρεῖς θυγατέρες καὶ ἡ γυναίκα του, ἡ Πραξιθέα, «ποὺ ὁδηγεῖ τὸ θύμα», συνηγόρησε κι αὐτὴ γιὰ τὴ θυσία.[341] Οἱ γονεῖς δὲν ξέρανε ὅτι τὰ τρία κορίτσια εἶχαν ὁρκιστῆ[342] ὅτι θὰ πέθαιναν ὅλα, ἂν πέθαινε ἡ μιά. Ἔτσι ἐξαφανίστηκε ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἐρεχθέως. Μιὰ θυγατέρα θυσιάστηκε, οἱ ἄλλες αὐτοκτόνησαν. Ὁ Ἐρεχθεὺς νίκησε στὴ μάχη: σκότωσε, σύμφωνα μὲ τὴν παράσταση τοῦ Εὐριπίδου, τὸν Εὔμολπο.[343] Ὡστόσο κι ὁ ἴδιος δὲν ἔμεινε στὴ ζωή. Τὸν σκότωσε ὁ Ζεύς, κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Ποσειδῶνος, μὲ τὸν κεραυνό του.[344] Στὸ τέλος τῆς τραγωδίας ἐμφανίστηκε ἡ Ἀθηνᾶ κι ἀνάγγειλε στοὺς θεατές, ὅτι οἱ θυγατέρες τοῦ Ἐρεχθέως μεταμορφώθηκαν στὸν ἀστερισμὸ τῶν Ὑάδων.[345]

Οἱ ἱστοριογράφοι, ποὺ εἶχαν φροντίδες μὲ τὸν κατάλογο τῶν Ἀθηναίων βασιλιάδων, ἔδιναν στὸν Ἐρεχθέα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κόρες ποὺ ὁ ἀριθμός τους στὴν παράδοση ἀνέβηκε σὲ ἕξι, καὶ γιούς: σὰν πρῶτο ἕναν δεύτερο Κέκροπα,[346] τοῦ ὁποίου ὁ ἐγγονὸς Αἰγεὺς ἦταν ὁ θνητὸς πατέρας τοῦ Θησέως. Σὰν θεϊκὸς πατέρας αὐτοῦ τοῦ περίφημου ἥρωα τῶν Ἀθηναίων, ποὺ τὸν τιμοῦσαν σὰν τὸν ἀληθινὸ ἱδρυτὴ τοῦ κράτους των, ἐθεωρεῖτο ὁ Ποσειδῶν. Καὶ ὁ Αἰγεὺς ὅμως εἶχε σχέση μὲ τὴ θάλασσα, ἂν κρίνη κανεὶς ἀπὸ τὸ ὄνομά του, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο προφανῶς ὀνομάστηκε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Α ἴ ξ, «ἡ γίδα», ἦταν ὁ χαρακτηρισμὸς γιὰ τὰ κύματα,[347] καὶ γι αὐτὸ ἴσως εἶχαν ὀνομάσει οἱ ἄνθρωποι ἐπίσης Αἰγαῖο[348] τὸν ἑκατόγχειρα Βριάρεω, τὸν παλαιότερο θεὸ ἐκείνης τῆς θάλασσας. Τὸν σωσία ὅμως τοῦ Ποσειδῶνος στὸ ρόλο του σὰν πατέρα τοῦ Θησέως ὀνόμασαν Αἰγέα. Μετὰ ἀπὸ τοὺς δυὸ γιοὺς τῆς γῆς, τὸν Κέκροπα καὶ τὸν Ἐρεχθέα, ἀνάλαβε τώρα κι ἕνας γιὸς τῆς θάλασσας τὸ καθῆκον τοῦ ἥρωα - ἱδρυτοῦ στὴν πανάρχαιη ἱστορία τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων.

᾿Από τὴν ᾿Ακρόπολη φτάνει τὸ βλέμμα,[349] ὅταν στρέφεται πρὸς τὰ νότια, πέρα μακριὰ ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, στὴ μικρὴ πόλη Τροιζῆνα. Ὅταν ὁ Αἰγεὺς βασίλευε στὴν ᾿Αθήνα, ἐκεῖ κάτω κυριαρχοῦσε ὁ Πιτθεύς,[350] ἕνας γιὸς τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς Ἱπποδαμείας. Ἡ κόρη του ὀνομαζόταν, ὅπως ἡ φωτεινότητα τοῦ οὐρανοῦ, Αἴθρα. Ὁ ἥρωας Βελλεροφόντης τὴν εἶχε μνηστευθῆ.[351] Δὲν ἔγινε ὅμως σύζυγος ἥρωα, ἀλλὰ μητέρα ἥρωα, ποὺ ἀπὸ τὸ γιό της ἐπρόκειτο νὰ γίνη φημισμένη. Μάλιστα ὁ πατέρας της Πιτθεὺς δὲν ἦταν ἀντίθετος στὸ νὰ συνεχίση νὰ μένη στὸν οἶκο του, σὰν παρθένα βασιλοπούλα, καὶ κεῖ νὰ τοῦ γεννήση ἕναν ἀπόγονο.

Μπροστὰ στὴν Τροιζῆνα βρισκόταν ἕνα μικρὸ νησί, τόσο κοντὰ στὴν ἀκτή,[352] ὥστε μποροῦσε κανεὶς μὲ τὰ πόδια νὰ περάση σ' αὐτὸ ἀπέναντι. Παλαιότερα ὀνομαζόταν Σφαιρία, «ἡ ὅμοια μὲ σφαίρα», ἀργότερα ὅμως, μετὰ τὸν ἱερὸ γάμο τῆς Αἴθρας, Ἱερά, δηλ. «ἀφιερωμένη». Τὸ νησάκι αὐτὸ ἦταν «ἱερό», δηλ. ἀφιερωμένο στὴν ᾿Αθηνᾶ. Ἡ Αἴθρα εἶχε ἀφιερώσει τὸ ναὸ ποὺ ὕψωσε κεῖ στὴν «᾿Απατουρία» ᾿Αθηνᾶ, ἐπειδὴ ἡ θεὰ τὴν εἶχε παρασύρει στὸ νησὶ μὲ πανουργία, «ἀπάτη». Τὸ ἐπωνύμιο ὅμως ᾿Απατουρία ἔδειχνε ὡστόσο ἐκείνη τὴν ἰδιότητα τῆς ᾿Αθηνᾶς, μὲ τὴν ὁποία ὑποδέχεται τὶς παρθένες σὰν μελλοντικὲς μητέρες στὴν κυριαρχούμενη ἀπὸ τοὺς ἄνδρες κοινότητα. Γι' αὐτὸ ἀφιέρωναν οἱ παρθένες τῆς Τροιζῆνος πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τους τὴν παρθενικὴ ζώνη τους σ' ἐκεῖνο τὸ ναό. Διηγοῦνται,[353] ὅτι κάποτε ἡ Αἴθρα εἶχε ἐξαπατηθῆ ἀπὸ τὴν ᾿Αθηνᾶ μ' ἕνα ὄνειρο. ᾿Ονειρεύτηκε ὅτι ἔπρεπε νὰ θυσιάση ἐπάνω στὸ νησὶ Σφαιρία στὸ νεκρὸ πνεῦμα τοῦ Σφαίρου, ποὺ ἦταν ὁ ἡνίοχος τοῦ Πέλοπος. Αὐτὸν τὸν ἡνίοχο τὸν ἤξεραν ἐπίσης καὶ μὲ τὸ ὄνομα Μυρτίλος, καὶ μάλιστα μιὰ σφαίρα συμβόλιζε ἐπίσης τὴ γαμήλια ἕνωση τῶν ἀγαπημένων, ὅπως καὶ ἡ μυρτιά. Τὸ μνῆμα τοῦ ἡνίοχου ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ γάμο βρισκόταν δῆθεν πάνω στὸ νησί. Ὅταν ἡ Αἴθρα ξύπνησε ἀπὸ τ' ὄνειρό της, πέρασε ἀπέναντι καὶ συνάντησε κεῖ τὸν Ποσειδῶνα σὰν θεϊκὸ σύζυγο.

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση,[354] αὐτὴ ἡ συνάντηση ἔγινε στὸν ἴδιο τὸ ναὸ τῆς ᾿Αθηνᾶς, τὴν ἴδια νύχτα κατὰ τὴν ὁποία ὁ Πιτθεὺς ἄφησε τὸν Αἰγέα νὰ κοιμηθῆ μαζὶ μὲ τὴν Αἴθρα.[355] Ὁ Αἰγεὺς εἶχε τότε ἤδη δυὸ συζύγους,[356] ὡστόσο οἱ γάμοι του ἔμειναν ἄκαρποι. ᾿Επῆγε λοιπὸν στοὺς Δελφοὺς καὶ κεῖ πῆρε τὸν χρησμό:[357] «Δὲν πρέπει νὰ λύσης τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν ἀσκὸ τοῦ κρασιοῦ, πρὶν φθάσης στὴν ᾿Αθήνα». Ὁ Αἰγεὺς δὲν κατάλαβε τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ καί, ἀντὶ νὰ γυρίση στὴν πατρίδα, πῆγε ἀπὸ ἄλλο δρόμο στὸν Πιτθέα, ποὺ εἶχε τὴ φήμη ἑνὸς σοφοῦ.[358] ᾿Εκεῖνος κατάλαβε καλύτερα τὸ χρησμὸ τοῦ θεοῦ. Γυρίζοντας στὴν ᾿Αθήνα ὁ Αἰγεὺς εἶχε

ἀποκτήσει τὸ γιό, ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦσε. Ὁ Πιτθεὺς ἤθελε νὰ γεννήση ἡ θυγατέρα του αὐτὸ τὸ γιό, ποὺ τόσο πολὺ περίμεναν. Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἂν αὐτὸς εἶχε ξεγελάσει τὸν Αἰγέα, ἀφοῦ τὸν μέθυσε,[359] ἢ ἁπλῶς τὸν εἶχε πείσει.[360] Τὸν ἄφησε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του στὴν πατρίδα νὰ περάση μιὰ νύχτα μὲ τὴν Αἴθρα. Ὅταν ὁ ἥρωας, ποὺ εἶχε τὸ ὄνομα ἑνὸς θεοῦ τῆς θάλασσας, ξύπνησε τὸ ἄλλο πρωὶ στὸ πλευρὸ ἑνὸς κοριτσιοῦ μὲ τ' ὄνομα τοῦ οὐράνιου φωτὸς (Αἴθρα), ἄφησε σ' αὐτὴ τὸ ξίφος του καὶ τὰ σαντάλια του. Κύλησε πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημάδι ἀναγνωρίσεως ἕνα πελώριο λιθάρι[361] καὶ ἔδωσε στὴν Αἴθρα τὴν ἀκόλουθη ὁδηγία: Ἂν γεννοῦσε ἕνα γιὸ ποὺ θὰ γινόταν τόσο δυνατός, ποὺ νὰ μποροῦσε νὰ κυλήση τὸ βράχο, τότε νὰ ἔκανε δικά του τὸ ξίφος καὶ τὰ σαντάλια καὶ νὰ ἐρχόταν μ' αὐτὰ στὴν ᾿Αθήνα. Ἔτσι θ' ἀναγνώριζε ὁ Αἰγεὺς τὸ γιό του. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἄφησε τὴ νεαρὴ γυναίκα στὴν Τροιζῆνα, ποὺ θὰ γινόταν ἡ πρώτη πατρίδα τοῦ Θησέως.

Ἔδειχναν ἀργότερα στὸ μικρὸ λιμάνι Κελένδεριν κοντὰ στὴν Τροιζῆνα τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς του, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε Γενέθλιον.[362] Σὲ μιὰ παλιὰ διήγηση ὁ Πιτθεὺς δὲν ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ προστάτου, ἀφοῦ ἡ Αἴθρα ἔλαβε μετὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Αἰγέα τὴν ἐντολὴ νὰ μὴ φανερώση ἀπὸ ποιὸν προερχόταν τὸ παιδί.[363] Ὡστόσο, οἱ πιὸ πολλοὶ ἀφηγητὲς περιγράφανε τὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ Θησέως σὰν χρόνια ἑνὸς πρίγκιπα στὸν οἶκο τοῦ Πιτθέως. Ὅταν ὁ Θησεὺς ἦταν ἑφτὰ χρόνων,[364] ὁ Ἡρακλῆς ἐπισκέφτηκε τὸν βασιλιὰ τῆς Τροιζῆνος καὶ στὴν ὥρα τοῦ γεύματος ἀπόθεσε τὸ δέρμα τοῦ λιονταριοῦ. Σ' αὐτὴ τὴ φιλοξενία εἶχαν ἔλθει ὅλα τὰ ἀγόρια τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ μόλις εἶδαν τὸ λιονταρίσιο δέρμα τὸ βάλανε στὰ πόδια ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θησέα. Τὰ παιδιὰ νομίσανε πὼς μέσα κεῖ βρισκόταν ἕνα ζωντανὸ λιοντάρι. Τὸ ἴδιο νόμισε κι ὁ μικρὸς ἥρωας. Ἅρπαξε ἀπὸ ἕναν ὑπηρέτη τὸ ρόπαλο καὶ ἤθελε νὰ σκοτώση τὸ θηρίο. Στὸ τέλος τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ταξίδεψε στοὺς Δελφούς, γιὰ νὰ προσφέρη τὰ μαλλιά του στὸν ᾿Απόλλωνα. Δὲν ἄφησε ὅμως νὰ τοῦ κόψουν ὅλα τὰ παιδικά του μαλλιά, ἀλλὰ μονάχα τὶς μποῦκλες γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπο: ἔτσι ἕνας τρόπος κομμώσεως πῆρε ἀπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Θησηίς.[365] Ὁ δεκαεξάχρονος[366] Θησεὺς ἀναποδογύρισε τὸ βράχο, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο βρίσκονταν τὸ ξίφος καὶ τὰ σαντάλια τοῦ πατέρα του, καὶ τὰ φόρεσε.

Ἔπρεπε νὰ τοῦ πηγαίνουν, αὐτὸ ἦταν τὸ ἕνα νόημα τοῦ σημείου ἀναγνωρίσεως. Ἔπρεπε νὰ τοῦ ταιριάζουν ὄχι μόνο τὸ ξίφος, ἀλλὰ καὶ τὰ σαντάλια τοῦ Αἰγέως, μὲ τὰ ὁποῖα τώρα ἔφτασε στὴν ᾿Αθήνα. Στὶς παλαιότερες ἀφηγήσεις ἦταν ἀσφαλῶς ἕνας

ἥρωας μεγαλωμένος, ὅμοια μὲ τὸν Αἰγέα καὶ τὸν Ποσειδῶνα. Ἂν καὶ ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες διαφωνοῦνε στὴν ἀπεικόνιση τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, δὲν ξεχάστηκαν ὅμως ἐντελῶς καὶ οἱ παραστάσεις ποὺ τὸν δεῖχναν μὲ μακριὰ γενειάδα.[367] Σὲ μιὰ ἀγγειογραφία βλέπουμε πῶς ὁ τολμηρὸς ἀμούστακος νεαρὸς — κι αὐτή του ἡ εἰκόνα ἔμεινε ἡ ἐπικρατέστερη — θέλει νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθί του, ποὺ μόλις τὸ ἔκανε δικό του, γιὰ κάποιο λόγο ἐνάντια στὴν Αἴθρα, τὴ μητέρα του, ποὺ τὸν θωπεύει. Πληροφορήθηκε ἄραγε ἀπὸ τὸν Πιτθέα κι ὄχι ἀπ' αὐτὴν τὸ μυστικὸ τοῦ βράχου ; Θέλησε μήπως αὐτὴ νὰ τὸν συγκρατήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη περιπλάνηση πέρα ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου ; Ἐκεῖ τὸν ἀπειλοῦσε ὁ θάνατος μὲ πολλὲς μορφές. Ἦσαν ὅμοιες μ' ἐκεῖνες ποὺ νίκησε ὁ Ἡρακλῆς. Ἀργότερα ἰσχυρίστηκαν γι' αὐτὸν ὅτι παρέμενε τότε κοντὰ στὴν Ὀμφάλη, κι ἔτσι ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νεώτερος ἥρωας ν' ἀναλάβῃ νὰ καθήκοντα ἐκείνου ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ πρῶτος ἐπικίνδυνος σύντροφος, ποὺ συνάντησε στὸ γειτονικὸ ἔδαφος τῆς Ἐπιδαύρου, ἦταν ὁ Περιφήτης,[368] ὁ «περιώνυμος» — ἕνα ὄνομα ποὺ ταίριαζε καὶ στὸν κύριο τοῦ κάτω κόσμου — μὲ τὸ παράνομα Κορυνήτης,[369] «ὁ ροπαλοφόρος». Αὐτὸς[370] ἦταν γιὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀντικλείας, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ ἂν ἦταν ἡ κόρη τοῦ Σισύφου, ποὺ εἶχε γεννήσει καὶ τὸν Ὀδυσσέα. Τὸ σιδερένιο του ρόπαλο τὸ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐπίσης πιθανῶς εἶχε κληρονομήσει καὶ τ' ἀσθενικὰ πόδια. Παραμόνευε τοὺς περαστικοὺς καὶ τοὺς σκότωνε, μέχρις ὅτου σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Θησέα, ποὺ ἀπὸ τότε κρατοῦσε τὸ ρόπαλο,[371] μὲ τὸ ὁποῖο τὸν δείχνουν μερικὲς παραστάσεις.

Στὶς Κεγχρεές,[372] ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ λιμάνια τῆς Κορίνθου, ὅπου στρίβει ὁ δρόμος γιὰ τὸν Ἰσθμό, παραμόνευε ἕνας δεύτερος κίνδυνος. Ἦταν ὁ Σίνις, ὁ «ληστής», γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος,[373] τοῦ θεοῦ στὸν ὁποῖο ἦταν ἀφιερωμένο ἐκεῖνο τὸ πευκόφυτο μέρος, ἢ[374] γιὸς τοῦ Πολυπήμονος, τοῦ «μεγάλου καταστροφέα» (πιθανῶς ἕνα ἄλλο ὄνομα τοῦ Ἅδου), καὶ τῆς Συλέας, τῆς «ἁρπακτικῆς». Εἶχε ἕνα παρατσούκλι : Πιτυοκάμπτης,[375] δηλ. «αὐτὸς ποὺ λυγίζει τὰ πεῦκα». Ἔδενε τοὺς ξένους σὲ δυὸ γειτονικὰ πεῦκα καὶ τοὺς καταξέσχιζε τὰ σώματα ἀφήνοντας τὰ δέντρα νὰ ξαναγυρίσουν πρὸς τὰ πάνω.[376] Καὶ τοὺς ὑποχρέωνε μάλιστα νὰ τὸν βοηθᾶνε σ' αὐτό, κρατώντας τὸ ἕνα πεῦκο, ἐνῶ αὐτὸς λύγιζε τὸ ἄλλο. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θησεύς, μετὰ ὅμως ἐξολόθρεψε καὶ τὸν Σίνιν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Γιὰ τὴ θυγατέρα αὐτοῦ τοῦ φονιᾶ

80. Ὁ Θησεὺς ἐναντίον τοῦ Σκίρωνος, τῆς Φαίας καὶ τοῦ Σίνιδος

διηγοῦνταν,[377] ὅτι ἦταν ἕνα ἐξαιρετικὰ ὄμορφο καὶ μεγαλόσωμο κορίτσι, ποὺ λεγόταν Περιγούνη, δηλαδὴ «αὐτὴ ποὺ γυρίζει στὸν κῆπο». Ξέφυγε ἀπὸ τὸν Θησέα, κρύφηκε ἀνάμεσα στὰ σπαράγγια καὶ τὶς καυκαλίδες καὶ ξόρκισε τὰ φυτὰ τοῦ κήπου της νὰ σώσουν τὴν κυρά τους. Ὁ Ἥρωας ὅμως μὲ τὰ καλά του λόγια τὴν τράβηξε κοντά του καὶ ἡ Περιγούνη γίνηκε ἡ ἀρχηγὸς μιᾶς οἰκογένειας, στὸ πρόσωπο τῆς ὁποίας τιμοῦσαν ἐκεῖνα τὰ φυτά.

Στὸ κορινθιακὸ ἔδαφος βρισκόταν ἀκόμα ὁ τόπος Κρομμυών,[378] ποὺ πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ τὸ φυτὸ κρεμμύδι. Ἐκεῖ κατοικοῦσε μιὰ γριὰ γυναίκα καὶ μιὰ γουρούνα, ποὺ σὰν τὴν κυρά της[379] ὀνομαζόταν Φαῖα, ἡ «σκούρα», ἡ «σκοτεινή». Μ' αὐτὸ τὸ χρῶμα βέβαια ἐννοοῦσαν τοὺς βρυκόλακες καὶ αὐτὴ ἡ γουρούνα θεωριόταν ἕνα ὑποχθόνιο θανατικὸ ζῶο.[380] Ὁ Θησεὺς ἔπρεπε ν' ἀγωνιστῇ ἐνάντια στὴ γουρούνα μὲ λόγχη καὶ ξίφος, ἢ ὅπως οἱ πιὸ παλιοὶ ἥρωες μὲ πετροβόλημα. Οἱ ἀγγειογράφοι δείχνουν ἐπίσης τὴ γριά, ποὺ κάποτε τὴ λέγανε Κρομμυώ, καθὼς θέλει νὰ βοηθήσῃ μὲ τὶς παρακλήσεις της τὸ ζῶο της.

Στὸ πιὸ ἐπικίνδυνο σημεῖο τοῦ δρόμου ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ κάτω ἀπὸ τὰ Γεράνεια, τὰ ὄρη τῶν γερανῶν, μέσα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Μεγάρων πρὸς τὴν Ἀθήνα, καθόταν ὁ θανατηφόρος κυρίαρχος αὐτῆς τῆς ἀσβεστολιθικῆς περιοχῆς, ποὺ εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα, Σκίρων (ἀσβεστόλιθος = σκῦρον). Ὁ δρόμος γινόταν ἐδῶ τὰ παλαιότερα χρόνια μονοπάτι. Δεξιὰ ὑψώνονται μέχρι καὶ σήμερα ὄρθιες βουνοπλαγιές, ἀριστερὰ κατηφορίζει ἀπότομα στὰ κύματα, στὰ ὁποῖα—ὅπως διηγοῦνταν—[381] κολυμποῦσε μιὰ θαλασ-

σινὴ χελώνα: ἕνα ζῶο τοῦ Ἅδου, ποὺ καταξέσχιζε καὶ κατάτρωγε τοὺς ἀνθρώπους. Ἂν σταματοῦσε καμιὰ φορὰ ἐκεῖ πάνω ὁ δρόμος—κι αὐτὸ γινόταν συχνὰ ἀκόμα καὶ στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους—οἱ ὁδοιπόροι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατηφορίζουνε μέχρι τὴ θάλασσα καὶ νὰ συνεχίζουνε τὸ δρόμο τους περπατώντας κατὰ μῆκος στενῆς ἀμμουδιᾶς, ἂν ὄχι καὶ νὰ τσαλαβουτᾶνε μέσα στὰ νερὰ ἢ νὰ κολυμπᾶνε μέχρι τὴ θέση, ὅπου καὶ πάλι μποροῦσαν νὰ σκαρφαλώσουν μέχρι τὸ ὕψος τοῦ μονοπατιοῦ. Ὅταν ὁ καιρὸς ἦταν ἄσχημος, ἡ ἀπειλὴ ἦταν μόνιμη σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι τοῦ δρόμου. Ἦταν πάντοτε σὰν μιὰ πόρτα τοῦ Ἅδου καὶ χωρὶς τὴ θαλάσσια χελώνα, ἀκόμα καὶ μετά, ἀφοῦ ὁ Θησεὺς εἶχε στείλει τὸν Σκίρωνα στὸν Ἅδη.

Ψηλά, πάνω σ' ἕνα βράχο καθόταν ὁ φύλακας τοῦ δρόμου καὶ ἀνάγκαζε τοὺς περαστικοὺς νὰ τοῦ πλένουν τὰ πόδια.[382] Ἴσως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔπρεπε νὰ πληρωθῆ ἡ διάβαση. Μόλις ὁ ὁδοιπόρος ἄρχιζε τὴν ταπεινὴ ὑπηρεσία, τὸν ἔσπρωχνε ὁ Σκίρων μὲ μιὰ κλωτσιὰ κάτω στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ φαγωθῆ ἀπὸ τὴ χελώνα. Ὁ Θησεὺς ὅμως πέταξε τὴ λεκάνη στὸ κεφάλι του—ἔτσι παριστάνουν ἀγγειογράφοι, ἀκόμα καὶ κωμικοὶ ποιητὲς[383] τὸ ἐπεισόδιο—καὶ τὸν ἴδιο τὸν Σκίρωνα στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ καταβροχθισθῆ ὁ φονιὰς ἀπὸ τὴ χελώνα.[384] Σπάνιες παραστάσεις δείχνουν τὸν ἥρωα πάνω στὴ ράχη τῆς χελώνας, ὅπως μιὰ μετόπη στὴ Ποσειδωνία, ποὺ τὸν παριστάνει ἀγένειο. Σὲ μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία φαίνεται σὰν ἕνας ἄντρας μὲ γένεια, ἔτσι ὅπως τὸν ζωγράφιζαν καμιὰ φορά, νὰ μεταφέρεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, δηλ. πάνω στὴ ράχη τῆς χελώνας, ἀπὸ βράχο σὲ βράχο. Αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὴν ἄλλοτε πολὺ ἁπλωμένη διήγηση, ποὺ δὲν μᾶς παραδίνεται ὅμως ἀπὸ κανέναν ποιητή.

Στὰ Μέγαρα πίστευαν βέβαια[385] ὅτι ὁ Σκίρων δὲν ὑπῆρξε ληστὴς ἀλλὰ τιμωρὸς ληστῶν καὶ φίλος τῶν δικαίων, γαμπρὸς τοῦ Κυχρέως καὶ πεθερὸς τοῦ Αἰακοῦ. Ὁ Κυχρεὺς ἦταν ὁ Κέκροψ τῶν κατοίκων τῆς Σαλαμῖνος, τοῦ ἀπέναντι νησιοῦ, γεννημένος ἀπὸ τὴ γῆ, μισὸς ἄνθρωπος καὶ μισὸ φίδι.[386] Στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος φάνηκε πάνω στὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων σὰν φίδι,[387] σημάδι καὶ συνεργὸς στὴ νίκη τους, καὶ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ φιδιοῦ ἦταν στὴν Ἐλευσῖνα ὁ ὑπηρέτης τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος.[388] Ὁ Αἰακός, ὁ γαμπρὸς τοῦ Σκίρωνος κατὰ τοὺς Μεγαρίτες, γιὸς τοῦ Διὸς κι αὐτῆς ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομα στὸ νησὶ Αἴγινα,[389] κρατοῦσε τὰ κλειδιὰ τοῦ κάτω κόσμου.[390] Ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη—ἡ ἀσβεστολιθικὴ περιοχὴ τῶν Μεγάρων, τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τῆς Αἴγινας—μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ δῆ ἀπὸ τὴ Σαλαμῖνα, καὶ ταιριάζει ἐπίσης καὶ στοὺς δυὸ ἥρωες, στὸν Κυχρέα καὶ τὸν Αἰακό, ὁ συγγενικὸς

σύνδεσμος μ' ἕναν θεὸ τοῦ κάτω κόσμου, ὅπως ἦταν ὁ Σκίρων.

Μόλις ἔφθασε στὸ ἔδαφος τῆς Ἐλευσῖνος ὁ Θησεύς, συνάντησε ἕνα πλάσμα, ποὺ θὰ μποροῦσε, σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του στὶς πιὸ παλιὲς ἀφηγήσεις,[391] νὰ ἦταν ὅμοιο μὲ τὸν φιδίσιο Κέκροπα ἢ τὸν Κυχρέα. Τὸ πλάσμα τοῦτο ὀνομαζόταν Κερκυών, δηλ. αὐτὸς ποὺ ἔχει οὐρά. Σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ γνωστὲς διηγήσεις, ἦταν ἕνας παράφορος παλαιστής,[392] ὅπως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους ποὺ ἔπρεπε νὰ νικήση ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ Κερκυὼν ἀνάγκαζε, ὅπως ἐκεῖνοι, τοὺς ὁδοιπόρους σὲ ἀγώνα πάλης καὶ πάνω στὴν πάλη τοὺς σκότωνε ὅλους. Ἔδειχναν[393] στὸ δρόμο ἀνάμεσα στὰ Μέγαρα καὶ τὴν Ἐλευσῖνα τὸ μέρος ὅπου ἔκαμνε τὸ θανατηφόρο του ἀγώνισμα. Ὁ Θησεὺς τὸν σήκωσε ψηλά, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς τὸν Ἀνταῖο,[394] καὶ τὸν πέταξε μὲ τόση δύναμη στὸ ἔδαφος, ὥστε συντρίφτηκε. Ἀργότερα λέγαν,[395] ὅτι ὁ Θησεὺς εἶχε πρῶτος ἀνακαλύψει τὴν ἔντεχνη πάλη καὶ ὅτι εἶχε νικήσει τὸν Κερκυόνα μᾶλλον μὲ τὴν ἐπιδεξιότητά του παρὰ μὲ τὴ δύναμή του.

Ἡ ἕκτη μορφή, μὲ τὴν ὁποία παρουσιάστηκε ὁ θάνατος στὸ δρόμο τοῦ Θησέως γιὰ τὴν Ἀθήνα, εἶχε περισσότερα ὀνόματα : τὸ πιὸ γνωστὸ ἦταν Προκρούστης,[396] ὁ «τανυτής», δηλ. αὐτὸς ποὺ τεντώνει: τεντώνει μὲ τὰ χτυπήματα, ὅπως ὁ σιδερὰς μὲ τὰ χτυπήματα τοῦ σφυριοῦ τεντώνει τὸ σίδερο. Ἄλλοι λένε πὼς Προκρούστης ἦταν μόνο τὸ παρατσούκλι[397] του, ὅπως καὶ τὸ παρόμοιο σὲ σημασία Προκόπτης.[398] Τὸ κύριο ὄνομά του πρέπει νὰ ἦταν Δαμάστης, δηλ. «βιαστής». Μ' αὐτὸ γινόταν ἕνας ὑπαινιγμὸς στὸ σφυρί, ὅπως στὸ ὄνομα τῶν Δακτύλων Δαμναμενεύς.[400] Τὸ σφυρὶ θὰ πρέπη νὰ ἀνῆκε παλιότερα σ' ἐκεῖνον τὸν Πολυπήμονα, «τὸ μεγάλο φονιά»,[401] γιὰ τὸν ὁποῖο λέγαν ἐπίσης, ὅτι ἦταν πατέρας τοῦ ληστῆ Σίνιδος—γιὰ ἄλλους τοῦ Σκίρωνος[402] καὶ τοῦ Προκρούστου,[403] ἂν δὲν λεγόταν αὐτὸς ὁ ἴδιος Πολυπήμων.[404] Ἕναν ὑποχθόνιο θεὸ ποὺ κουβαλάει τὸ σφυρί, γνωστὸ ἀπὸ τὶς παραστάσεις τῶν Ἐτρούσκων, φαντάστηκαν ἴσως κι ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονταν[405] ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς θὰ κατοικοῦσε στὸν Ἐρινεό, τὴν ἄγρια συκιά, ὅπου σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση τῶν Ἐλευσινίων εἶχε ἁρπάξει ὁ Ἅδης τὴν Περσεφόνη.

Ἄλλοι πάλι διηγόνταν,[406] ὅτι τὸ θανατηφόρο σιδεράδικο βρισκόταν πάνω στὴν ὀροσειρὰ Κορυδαλλός. Πάνω ἀπ' αὐτὸν ὁδηγοῦσε ἡ Ἱερὰ ὁδὸς ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἐργαζόταν ὁ Προκρούστης μὲ τὰ σύνεργά του.[407] Σ' αὐτὰ ἀνῆκε βέβαια ὄχι ἕνα συνηθισμένο ἀμόνι, ἀλλὰ ἕνα σκαλισμένο στοὺς βράχους ἢ καὶ σφυρηλατημένο κρεβάτι, πάνω στὸ ὁποῖο ξάπλωνε τοὺς περαστικοὺς γιὰ νὰ τοὺς «ἐπεξεργαστῆ» μὲ τὸ σφυρί του. Ἐπειδὴ

τὸ κρεβάτι ἦταν πάντα πολὺ μεγάλο, ἔπρεπε νὰ τεντώση τὸν ξαπλωμένο. Ἰσχυρίζονταν ἀργότερα,[408] λησμονώντας τὴ σημασία τῶν ὀνομάτων Προκρούστης, Προκόπτης, Δαμάστης, ὅτι δῆθεν εἶχε κιόλας δυὸ κρεβάτια: ἕνα μεγάλο καὶ ἕνα μικρό. Στὸ μεγάλο ἔβαζε τοὺς κοντούς, στὸ μικρὸ τοὺς ψηλούς, ὅπου τοὺς ἔκοβε τὰ μέλη ποὺ ἐξέχανε.[409] Ὁ Θησεὺς ἔκανε τὸ ἴδιο σ' αὐτόν,[410] καὶ ἀφοῦ ξεκαθάρισε ὅλο τὸ δρόμο ἀπὸ τοὺς θανάσιμους κινδύνους,[411] ἔφθασε, ἀκολουθώντας τὴν Ἱερὰ Ὁδό, στὴν Ἀθήνα.

Ἡ φήμη του εἶχε προηγηθῆ. Στὴν τοποθεσία ὅπου ἡ Ἱερὰ ὁδὸς διασχίζει τὸν ποταμὸ Κηφισό, τον ὑποδέχτηκε[412] ἡ γενιὰ τοῦ ἥρωα Φυτάλου. Ἐδῶ εἶχε ὑποδεχτῆ φιλόξενα ἄλλοτε ὁ Φύταλος, ὁ «φυτευτής», τὴ θεὰ Δήμητρα[413] καὶ ἔλαβε ἀπ' αὐτὴν σὰν δῶρο τὸ πρῶτο δέντρο συκιᾶς. Οἱ ἀπόγονοί του, οἱ Φυταλίδαι, βάλανε τὸν Θησέα σὲ καθαρμό, ποὺ ἦταν ἀναγκαῖος ὕστερα ἀπὸ τόσους πολλοὺς ἀναγκαστικοὺς φόνους.[414] Πρόσφεραν τὸ καθαρτήριο θύμα στὸ βωμὸ τοῦ Μειλιχίου Διός, τοῦ Διὸς τοῦ κάτω κόσμου, στὸν ὁποῖο ἦταν ἀφιερωμένο τὸ δέντρο τῆς συκιᾶς. Ἔτσι βγῆκε πάνω γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Θησεὺς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Ἅδου, ἀλλὰ ἀμέσως κινδύνεψε. Ἦταν ἡ ὄγδοη μέρα τοῦ Κρονίου μήνα, ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἀργότερα ὀνόμασαν Ἑκατομβαιῶνα[415] καὶ ποὺ πέφτει περίπου στὸν δικό μας Ἰούλιο. Ἡ ὄγδοη μέρα τοῦ μήνα ἀνῆκε ὡστόσο στὸν Ποσειδῶνα.[416] Ἔτσι ἡ ἄφιξη τοῦ Θησέως ἔπεσε σὲ μιὰ μέρα ἀφιερωμένη στὸν πατέρα του. Ἡ ἀπειλὴ ὅμως προῆλθε, σύμφωνα μὲ τοὺς ἀφηγητὲς ποὺ παρουσιάζανε τὸν γήινο πατέρα τοῦ ἥρωα, τὸν βασιλιὰ Αἰγέα, νὰ ἔχη παντρευτῆ ἤδη τότε τὴ Μήδεια, ἀπὸ τὴ μάγισσα.

Αὐτὴ γνώριζε ἀπὸ πρῶτα ὅτι αὐτὸς ποὺ πλησίαζε ἦταν ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου.[417] Ἦταν δικό της ἔργο πού, ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ποὺ λέγανε γιὰ τὸν Θησέα, ἔπιασε τὸν Αἰγέα μεγάλος φόβος γι' αὐτὸν[418] καὶ πείστηκε ἀπὸ τὴ γυναίκα του νὰ προσφέρη στὸν ξένο ἕνα κύπελλο μὲ δηλητήριο. Αὐτὴ ἦταν ἡ μορφὴ τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως στοὺς Ἀθηναίους. Ἄραγε νὰ εἶχε εἰσαχθῆ τότε ἀπὸ τὴ Μήδεια ; Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ξένου ἔγινε στὸ Ἱερὸ τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος, γιὰ τὸ ὁποῖο λεγόταν,[419] ὅτι ἐκεῖ ἦταν τὸ παλάτι τοῦ Αἰγέως. Ἔχτιζαν ἀκόμη τότε τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος — ἔτσι λέει μιὰ μεταγενέστερη ἀφήγηση.[420] Οἱ ἐργάτες στέκονταν πάνω στοὺς τοίχους, ποὺ ἤδη ἦσαν ἕτοιμοι, καὶ ἡ στέγη μεταφερόταν πάνω σὲ μιὰ βοδάμαξα. Ὁ Θησεύς, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, δὲν εἶχε ἀκόμη γένεια, ἀλλὰ φοροῦσε μακρὺν ἰωνικὸ χιτώνα, ποὺ μοιάζει μὲ τὴ γυναικεία φορεσιά, κι εἶχε πλέξει τὰ μαλλιά του σὲ κοτσίδες. Οἱ ἄντρες τοῦ φώναξαν ἀπὸ πάνω : «Κορίτσι τῆς παντρειᾶς καὶ περιπλανιέσαι ἔτσι μοναχό σου χωρὶς συνοδεία ;» Τότε ὁ Θησεὺς ξέζεψε τὰ βόδια, πῆρε τ' ἁμάξι μὲ τὴ σκεπὴ καὶ τὸ ξεσφεντόνισε κατὰ πάνω στοὺς ἐργάτες. Ἄλλοι ἀφηγητὲς[421] —καὶ ἀγγειογράφοι—ἀναφέρουν, ὅτι ὁ νεαρὸς εἶχε σταλῆ πρῶτα ἐνάντια στὸν ταῦρο τοῦ Μαραθῶνος, καὶ μόλις γύρισε νικητής, τοῦ ἑτοιμάστηκε ἡ ὑποδοχὴ μὲ τὸ δηλητηριασμένο κύπελλο.

Ἡ φήμη ποὺ εἶχε προηγηθῆ ἀπὸ τὸν Θησέα μιλοῦσε[422] γιὰ ἕνα ἀγόρι στὸ πρῶτο ἄνθισμα τῆς νιότης του, ποὺ τὸ συνόδευαν δυὸ ὑπηρέτες. Ἕνα κασκέτο, ὅμοιο μ' ἐκεῖνο ποὺ φοροῦσαν οἱ Σπαρτιάτες, βρισκόταν πάνω στὸ κοκκινόξανθο κεφάλι του, καὶ στὸ σῶμα του εἶχε ἕναν πορφυρὸ χιτώνα κι ἕναν μαλακὸ μάλλινο μανδύα. Τὰ μάτια του ἦσαν σὰν φωτιά, ὅπως ἡ πυρὰ τοῦ ἱεροῦ σιδηρουργοῦ στὴ Λῆμνο, καὶ ἡ σκέψη του ἦταν πάντα στὸν ἀγώνα. Ἀναζήτησε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἀθήνα, τὸν πῆρε καὶ βρῆκε κεῖ ἕνα θυσιαστικὸ δεῖπνο, ποὺ τὸν περίμενε μὲ τὸ θανατηφόρο ποτό. Ὁ πατέρας τοῦ πρόσφερε τὸ κύπελλο.[423] Αὐτὸς ὅμως τράβηξε τὸ ξίφος μὲ τὴ λαβὴ ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο,[424] σὰν νὰ ἤθελε νὰ κόψη ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ κρέας τῆς θυσίας. Στὴ πραγματικότητα τὸ ἔκανε γιὰ νὰ τὸν ἀναγνωρίση ἔτσι ὁ Αἰγεύς. Μάλιστα ἔδωσε τὸ ξίφος στὰ χέρια τοῦ γέροντα,[425] μόλις πῆρε τὸ κύπελλο. «Στάσου γιέ μου», φώναξε ὁ Αἰγεὺς[426] καὶ τὰ μάτια του ἔπεσαν στὰ σανδάλια.[427] «Μὴ πίνης !» καὶ πέταξε τὸ κύπελλο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ νεαροῦ.[428] Ὁ τόπος ὅπου τὸ δηλητήριο χύθηκε πάνω του, περιφράχτηκε σὰν ἱερὸ «Δελφίνιον», καὶ ἡ Μήδεια ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ χώρα.[429] Τὴν καθαυτὸ ἱστορία της, στὴν ὁποία δὲν ἀνῆκε ἀρχικὰ αὐτὸ ἐδῶ τὸ περιστατικό, θὰ τὴν παρακολουθήσουμε σὲ λίγο λεπτομερέστατα.

Ἡ παράδοση[430] γνωρίζει ἐπίσης καὶ αὐτόχθονες ἐχθροὺς τοῦ Θησέως στὴν Ἀττική. Ἦταν ὁ Πάλλας καὶ οἱ πενήντα γιοί του, ποὺ ἔλπιζαν νὰ κυριαρχήσουνε σ' ὅλη τὴ χώρα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Αἰγέως. Ἦταν ἕνας ἄγριος λαὸς γιγάντων, ποὺ κατοικοῦσε στὴν Παλλήνη, στὴ νότια πλαγιὰ τοῦ Πεντελικοῦ.[431] Ὁ πατέρας Πάλλας θεωροῦνταν γιὸς τοῦ Πανδίονος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Αἰγέως. Οἱ γιοί του ἔκαναν ἐκστρατεία ἐνάντια στὸν Θησέα. Χωρίστηκαν σὲ δυὸ ὁμάδες. Ἡ μιὰ ἔκανε σὰ νά 'θελε νὰ πέση πάνω στὸν ἥρωα ἀπὸ τὸν Σφηττό, ἐνῶ ἡ ἄλλη παραμόνευε στὸν Γαργηττό. Ὡστόσο ἕνας ἄνδρας ἀπὸ τὸν Ἁγνοῦντα, ἐκεῖνος ὁ Λέως τοῦ ὁποίου οἱ θυγατέρες εἶχαν γίνει περίφημες μὲ τὸν θεληματικὸ θάνατό τους, πρόδωσε τὴν παγίδα στὸ Θησέα. Ἦταν ὁ κήρυκας τῶν Παλλαντιδῶν τοῦ Γαργηττοῦ. Αὐτοὶ σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸν ἥρωα, οἱ ὑπόλοιποι διασκορπίστηκαν. Ἀπὸ τότε διατηροῦνταν ἔχθρα ἀνάμεσα στοὺς

κατοίκους τῆς Παλλήνης καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ 'Αγνοῦντος. "Ολα αὐτὰ ἦσαν χωριὰ τῆς 'Αττικῆς, ποὺ ἡ θέση τους μόνο σπάνια μπορεῖ ν' ἀναγνωριστῆ, καὶ τότε μονάχα ἀπὸ σύμπτωση. Διηγόνταν ὅτι ὁ Θησεὺς εἶχε σκοτώσει τὸν Πάλλαντα[432] κι ὅλους τοὺς γιούς του,[433] ἢ ἁπλῶς ἕναν μοναδικὸ στὸ κυνήγι γιὰ ἕνα ἀγριογούρουνο, καὶ ὅτι ἐπίσης γι' αὐτὸ ἔπρεπε[434] νὰ ἐξιλεωθῆ μὲ ἑκούσια ἐξορία. Τὸ ἔκανε αὐτό, μὲ τὸ ν' ἀποτραβηχτῆ γιὰ ἕνα χρόνο στὴν Τροιζῆνα. Αὐτὸ ὡστόσο πρέπει νὰ εἶχε συμβῆ πολὺ ἀργότερα.

"Ισως νὰ εἶχαν σκεφθῆ οἱ ἀφηγητὲς ἔτσι,[435] ὅτι δηλαδὴ οἱ Παλλαντίδαι παραφύλαξαν τότε ἐνάντια στὸν Θησέα στὸν Γαργηττό, ὅταν αὐτὸς ἐβάδιζε γιὰ τὸν Μαραθῶνα, γιὰ νὰ δαμάση τὸν ταῦρο, ἐπειδὴ ὁ δρόμος ὁδηγοῦσε κεῖ κάτω ἀπὸ τὴ βόρεια πλαγιὰ τοῦ 'Υμηττοῦ, πέρα πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ποὺ τὴν ἐρήμωνε τὸ ἄγριο θηρίο. Σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ περίφημη διήγηση,[436] ὁ Αἰγεὺς προσπάθησε, ἀφοῦ εἶχε ξαναβρῆ τὸ γιό του ἔτσι ἀναπάντεχα, νὰ τὸν κρατήση σὰν ἔγκλειστο, γιὰ νὰ μὴ ξαναβρεθῆ στὸν κίνδυνο κάποιας νέας περιπέτειας. 'Εκείνη τὴ σειρὰ τῶν κατορθωμάτων, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ συγκρίνουμε μ' ἐκεῖνα τοῦ 'Ηρακλέους, ἤδη τὰ εἶχε κάμει ὁ ἥρωας. Τώρα ἔρχονταν ἐκεῖνα ποὺ ἄφηναν νὰ παρουσιαστῆ ὁ δικός του χαρακτήρας: μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος τρεῖς τολμηρὲς ἐπιχειρήσεις γιὰ ἁρπαγὴ γυναικῶν καὶ ὁ πόλεμος ἐνάντια στὶς 'Αμαζόνες. Γιὰ κεῖνον τὸν ταῦρο διηγόνταν μάλιστα ἀργότερα, ὅτι ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος ποὺ μετάφερε ὁ 'Ηρακλῆς ἀπὸ τὴν Κρήτη στὸ "Αργος καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύθερο.[437] Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ ἦταν καὶ ἔτσι, δηλαδὴ πὼς αὐτὴ τὴν περιπέτεια, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν καταπολέμηση τῶν 'Αμαζόνων, τὴν διηγόνταν πρῶτα γιὰ τὸν Θησέα κι ὕστερα γιὰ τὸν 'Ηρακλέα. 'Η ἄποψη ὅτι τὸ θηρίο ἔφτυνε φωτιὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῆ ὁλόκληρη στοὺς πιὸ κατοπινότερους ἀφηγητές.[438] 'Ο ἀγώνας μ' ἕναν ταῦρο ἀπαιτοῦσε μιὰν ἰδιαίτερη ἐπιδεξιότητα : ἀκριβῶς ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία διακρίνονταν οἱ νέοι τῶν Κρητῶν στὰ χρόνια τοῦ Μίνωος. Γιὰ τὸν Θησέα αὐτὸ ἦταν σὰ μιὰ προετοιμασία τοῦ ἀπόπλου του ἐνάντια σ' ἕναν πολὺ ἐπικίνδυνο ταῦρο: τὸν κάτοικο τοῦ Λαβυρίνθου στὴν Κνωσό.

Πιθανῶς νὰ ἦταν ἀκόμη πολὺ πρωί, ὅταν ὁ Θησεὺς ἄφησε κρυφὰ τὸ παλάτι τοῦ Αἰγέως. 'Ο οὐρανὸς ἦταν ξάστερος σὰν κρύσταλλο,[439] ὅπως μόνο μπορεῖ νά 'ναι πάνω ἀπὸ τὴν 'Αττική. Τὶς ἀπογευματινὲς ὧρες μαζεύτηκαν τὰ σύννεφα πάνω ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Πάρνηθος καὶ ἀστραπὲς λάμψανε πάνω ἀπὸ τὸν 'Υμηττό, ποὺ ὁ Θησεὺς τὸν εἶχε στὶς πλάτες του. Στὸν τόπο ὅπου ξαφνιά-

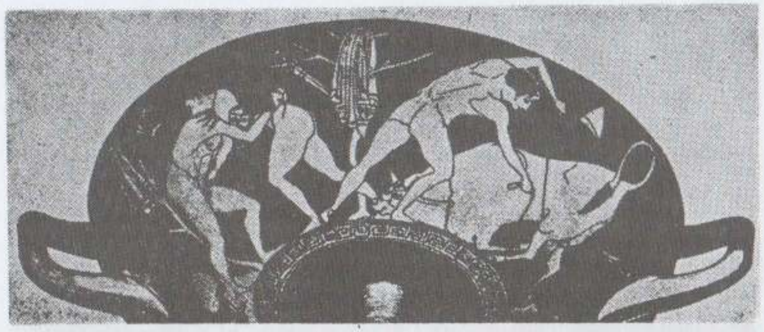

81. 'Ο Θησεὺς ἐναντίον τοῦ Κερκυόνος καὶ τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος.

στηκε ἀπὸ τὴν καταιγίδα, στεκόταν ἀργότερα, ὅμοιο μὲ τὸν τάφο μιᾶς ἡρωίδας, ἕνα μικρὸ ἱερό. Οἱ χωρικοὶ λατρεύανε ἐκεῖ μιὰν 'Εκάλη, καὶ μάλιστα μὲ τ' ὄνομα ποὺ τὸ πρόφεραν πιὸ τρυφερά: 'Εκαλίνη,[440] μιὰ κάτοικο τοῦ κάτω κόσμου. Θὰ πρέπη νὰ ἦταν ἄλλοτε μιὰ μεγάλη θεὰ καὶ συνδεμένη ἰδιαίτερα φιλικὰ μὲ τὸν βασιλιὰ τ' οὐρανοῦ, στὸν ὁποῖο ἐπίσης πρόσφεραν ἐκεῖ θυσίες, ὅπως ἡ 'Εκάτη.[441] "Ετσι εἶναι τ' ὄνομα πιὸ γνωστό. Διηγόνταν ὅμως,[442] ὅτι αὐτὴ ἦταν μιὰ φιλόξενη γριὰ γυναίκα, ποὺ ἡ καλύβα της δὲν ἔμενε σὲ κανέναν περαστικὸ κλειστή. 'Εκείνη τὴ θυελλώδη νύχτα φιλοξένησε τὸ νεαρὸ Θησέα, ποὺ τὸ ἑπόμενο πρωινὸ συνέχισε τὸ δρόμο του πιὸ κεφάτος καὶ συνάντησε τὸν ταῦρο. Τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὰ κέρατα.[443] Μὲ τὸ δεξὶ χέρι κράτησε χαμηλὰ τὸ ἕνα κέρατο καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸ ἔπιασε τὸ ρουθούνι τοῦ ζώου, ποὺ ξεφυσοῦσε μανιασμένο, καὶ τὸ πίεσε κάτω στὸ χῶμα.[444] "Επρεπε νὰ τὸν ἀκολουθήση.[445] Μ' ἕνα σκοινὶ ὁ "Ηρωας ὁδήγησε τὸν περίφημο ταῦρο στὴν 'Αθήνα. Πολλοὶ πῆγαν καὶ στάθηκαν στὸ δρόμο καὶ αὐτὸς φώναζε στὸ λαό:[446] «Μὴ φεύγετε, ἀλλὰ ὁ πιὸ γρήγορος ἀπὸ σᾶς ἂς φέρη τὸ μήνυμα στὸν πατέρα μου Αἰγέα. 'Ο Θησεὺς ἔρχεται καὶ φέρνει μαζί του ζωντανὸ τὸν ταῦρο ἀπὸ τὸν πλούσιο σὲ νερὰ Μαραθῶνα». "Ολοι σηκώθηκαν ὀρθιοι, ἔψαλλαν τὸν παιάνα κι ἔραιναν τὸ νέο μὲ φύλλα δέντρων. "Ετσι γιορτάστηκε ἡ νίκη του παντοῦ. 'Ο Θησεὺς ὅμως πῆρε βιαστικὰ τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς στὴν 'Εκάλη. Καὶ ἔφτασε ὅταν ἑτοιμάζονταν νὰ φτιάξουν τὸ μνῆμα στὴ γριὰ γυναίκα.[447] Τὴν κήδεψε μὲ μεγάλες τιμές, ἵδρυσε τὸ δῆμο τῆς 'Εκάλης[448] καὶ τὴ λατρεία τοῦ 'Εκαλείου Διός. Αὐτὲς οἱ ἱδρυτικὲς πράξεις τοῦ ἀποδόθηκαν τουλάχιστον ἀργότερα.[449] Τὸν ταῦρο τὸν θυσίασε στὸν Δελφίνιο 'Απόλλωνα.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρόγεω, ἑνὸς γιοῦ τοῦ Μίνωος, ποὺ ἔπεσε θύμα τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτόν, συνέβη ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξη τοῦ Θησέως. Ἰσχυρίστηκαν,[450] ὅτι αὐτὸ δὲν ἔγινε χωρὶς τὴν ἐνοχὴ τῶν Ἀθηναίων: ὁ Αἰγεὺς εἶχε στείλει τὸν ξένο πρίγκιπα ἐνάντια στὸ ἄγριο θηρίο.[451] Ἄλλοι ἀφηγητὲς[452] λὲν ὅτι αὐτὸς σκοτώθηκε στὴν Ἀττική, πηγαίνοντας στὴ Θήβα γιὰ τοὺς νεκρικοὺς ἀγῶνες τοῦ Λαΐου. Θὰ μποροῦσε ἐπίσης κανεὶς νὰ ὑποθέση, ὅτι ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ ἀπὸ τὴν Κρήτη θὰ θέλησε εὐχαρίστως νὰ δοκιμάση τὴν ἐπιδεξιότητά του μὲ τὸν περίφημο ταῦρο. Ὁ Μίνως ζοῦσε τότε στὴν Πάρο[453] καὶ θυσίαζε στὶς Χάριτες, ὅταν τοῦ μεταδόθηκε ἡ εἴδηση γιὰ τὸ δυστύχημα τοῦ γιοῦ του. Πέταξε τὸ στεφάνι ἀπὸ τὸ μέτωπό του καὶ διάταξε τοὺς αὐλοὺς νὰ σταματήσουν: ἀπὸ τότε θυσιάζουν οἱ Πάριοι στὶς Χάριτες χωρὶς στεφάνι καὶ ἦχο αὐλῶν. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀδρόγεω ἐπρόκειτο νὰ γίνη μιὰ συμφορὰ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Γνωρίζουμε τὴν προσωπικὴ δυστυχία τοῦ Μίνωος ἀπὸ τὶς διηγήσεις γιὰ τοὺς θεούς,[454] ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴ διήγηση γιὰ τὴν περιπέτεια τοῦ Ἡρακλέους στὴν Κρήτη, τὸν ἔρωτα τῆς βασίλισσας Πασιφάης γιὰ τὸν ὡραῖο ταῦρο καὶ τὴ γέννηση τοῦ ταυροκέφαλου Μινωταύρου, ποὺ τὸν ἔκρυβε τὸ θαυμαστὸ ἔργο τοῦ Δαιδάλου, ἕνα κάτεργο μὲ πολύπλοκους διαδρόμους, ὁ Λαβύρινθος. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Μίνως ἦταν κυρίαρχος στὴ θάλασσα.[455] Ἔπλευσε μὲ τὸ στόλο του ἐνάντια στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸ γιό του καὶ ν' ἀπαιτήση θύματα γιὰ τὸ γιὸ τῆς Πασιφάης. Στὴν ἀρχὴ κυρίεψε τὰ Μέγαρα. Ἐκεῖ βασίλευε ὁ Νῖσος, ἕνας ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ Αἰγέως. Σ' αὐτὸν τὸν γιὸ τοῦ Πανδίονος χάριζε τὴν ἀθανασία μιὰ κατάξανθη μπούκλα μαλλιῶν του.[456] Μονάχα ἐπειδὴ ἡ κόρη του ἡ Σκύλλα ἐρωτεύτηκε τὸν ξένο βασιλιὰ κι ἔκοψε ἐκείνη τὴ μπούκλα ἀπὸ τὰ μαλλιά του, μπόρεσε νὰ νικηθῆ. Ὁ Μίνως δὲν στάθηκε εὐγνώμων ἀπέναντί της. Τὴν ἄφησε δεμένη στὸ πλοῖο του νὰ τριγυρίζη στὴ θάλασσα. Καὶ ἐνῶ ὁ Νῖσος ἔγινε θαλάσσιος ἀετός,[457] ἡ Σκύλλα μεταμορφώθηκε σὲ θαλλάσιο πουλί. Οἱ κάτοικοι ἐκείνων τῶν ἀκτῶν ξέρανε ποιὰ θαλασσινὰ πουλιὰ ὑπονοοῦσαν. Ἀκοῦμε μόνο, ὅτι τὸ ἕνα ἀκολουθεῖ πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο. Ὁ Μίνως βάδισε μετὰ ἐνάντια στὴν Ἀθήνα. Εἴτε ἡ δύναμή του ἦταν ἀρκετή, εἴτε ἦταν ἀπὸ θεῖες μάστιγες,[458] πανούκλα καὶ πείνα, ἕνεκα τοῦ ἀνοσιουργήματος κατὰ τοῦ Ἀνδρόγεω, οἱ Ἀθηναῖοι ὑποτάχθηκαν. Ὑποχρεώθηκαν νὰ πληρώνουν ἕνα φριχτὸ φόρο.

Κάθε ἔνατο ἔτος ἀπὸ τότε ἔστελναν ἑφτὰ νέους καὶ ἑφτὰ παρθένες στὴν Κρήτη, ποὺ σὰν θύματα τοῦ Μινωταύρου θὰ ἐξαφανίζονταν μέσα στὸν Λαβύρινθο. Ὅταν ὁ Θησεὺς νίκησε τὸν ταῦρο τοῦ

82. Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Προσκρούστης

Μαραθῶνος, εἶχαν περάσει ἤδη δεκαοχτὼ χρόνια καὶ ἔφθανε γιὰ τρίτη φορὰ ἡ ἐκλογὴ τῆς ὁμάδας τῶν θυμάτων, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίση τὸ ταξίδι γιὰ τὴν Κνωσό. Οἱ ὑπόλοιποι εἶχαν ἤδη κληρωθῆ, ὁ Θησεὺς ὅμως πῆγε μαζὶ[459] ἐθελοντικὰ σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς δεκατέσσερεις, ἂν ὄχι σὰ δέκατος πέμπτος.[460] Ὑπῆρχαν βέβαια καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονταν,[461] ὅτι καὶ αὐτὸς ἁπλῶς εἶχε κληρωθῆ. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαιότερη διήγηση ὅμως, ταξίδεψε πιθανῶς μὲ τὸ δικό του ἢ μὲ τὸ πλοῖο τοῦ πατέρα του Αἰγέως στὴν Κρήτη σὰν σὲ μιὰ περιπέτεια, καὶ σίγουρα εἶναι μιὰ μεταγενέστερη ἱστορία ἐκείνη ποὺ λέει πὼς ὁ ἴδιος ὁ Μίνως ἦρθε στὴν Ἀθήνα, διάλεξε ὁ ἴδιος τὰ θύματα καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν Θησέα,[462] καὶ μὲ τὸ δικό του πλοῖο πῆρε τὰ θύματα στὴν Κνωσό.

Οἱ ἀφηγητὲς[463] καὶ οἱ ἀγγειογράφοι πιστεύανε μάλιστα, πὼς μποροῦσαν ν' ἀναφέρουν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἑφτὰ ἀγοριῶν καὶ τῶν ἑφτὰ κοριτσιῶν. Ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς παρθένες ἦταν ἐκείνη ἡ Ἐρίβοια, ποὺ ἔμεινε γνωστὴ[464] καὶ μὲ τὸ ὄνομα Περίβοια καὶ ποὺ ἀργότερα σὰν σύζυγος τοῦ Τελαμῶνος ἔγινε μητέρα τοῦ σαλα-

μινίου Αἴαντος.[465] Στὴν ἱστορία στὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τῆς Κρήτης συγκέντρωσε τὸ θλιβερό φόρο, τὴν ἐρωτεύτηκε ὁ Μίνως στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ.[466] Χάιδεψε τὰ λευκά της μάγουλα σὰ νὰ ἦταν καμιὰ σκλάβα του. Ἡ Ἐρίβοια ἔβαλε τὶς φωνὲς καὶ κάλεσε τὸν Θησέα. Αὐτὸς τὸ εἶδε, τὰ μάτια του σκοτείνιασαν καὶ ὁ πόνος ξέσκισε τὴν καρδιά του. Εἶπε στὸ βασιλιά : «Γιὲ τοῦ Διός, δὲν εἶναι οἱ σκοποί σου καὶ οἱ σκέψεις σου αὐτοὶ ποὺ ταιριάζουν! Προφυλάξου ἀπὸ τὴ βία. Ὅ,τι ἡ παντοδύναμη Μοίρα καὶ ἡ δίκαιη Δίκη ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἔχουν ἀποφασίσει γιὰ μᾶς, αὐτὸν τὸν κλῆρο τὸν ἐκπληρώνουμε, ὅταν ἔρχεται πάνω μας. Ὡστόσο, σὺ πρέπει νὰ συγκρατηθῇς. Ὅπως ἐσένα σὲ γέννησε ἡ σοφὴ κόρη τοῦ Φοίνικος μὲ τὸ ἀγαπητὸ ὄνομα, μὲ τὸν Δία κάτω ἀπὸ την κορφὴ τοῦ βουνοῦ Ἴδη σὰν τὸν δυνατότερο ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι γέννησε καὶ μένα ἡ θυγατέρα τοῦ Πιτθέως ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, τὸ θεὸ τῆς θάλασσας. Οἱ Νηρηίδες μὲ τὰ μενεξεδένια μαλλιὰ τῆς δώρησαν τὸ νυφικὸ πέπλο. Γι' αὐτὸ σοῦ λέω, στρατηλάτη τῆς Κνωσοῦ, ἄφησε τὶς ὀδυνηρὲς προσβολές. Ἐπειδὴ δὲν θά 'θελα νὰ κοιτάξω τὸ ἀγαπημένο φῶς τῆς ἀνέσπερης αὐγῆς, ἂν ἤθελες νὰ ἐπιτεθῇς σὲ κάποιον ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν νέων. Προηγουμένως θὰ σοῦ δείξω τὴ δύναμη τοῦ χεριοῦ μου. Τί θὰ συμβῇ μετά, θὰ τὸ ἀποφασίση τὸ πεπρωμένο».

Ἔτσι μίλησε ὁ Ἥρωας. Οἱ ναῦτες ὅλοι θαύμασαν τὸ μεγάλο θάρρος. Ὁ γαμπρὸς τοῦ Ἡλίου ἐξαγριώθηκε μέσα του καὶ σκαρφίστηκε ἕνα καινούργιο σχέδιο. Προσευχήθηκε στὸ Δία καὶ τὸν παρακάλεσε, ἂν πράγματι ἦταν πατέρας του, νὰ τὸ ἐπιβεβαιώση μὲ μιὰν ἀστραπή. Σὰν σημεῖο ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα πάλι ζήτησε νὰ τοῦ ξαναφέρη ὁ νέος τὸ δαχτυλίδι, ποὺ ἐκείνη τὴ στιγμὴ πέταξε στὴ θάλασσα. Θὰ ἔβλεπε ποιὸν ἄκουσε ὁ πατέρας. Ὁ Ζεὺς ἄκουσε τὴν τεράστια εὐχὴ κι ἔδειξε στὸ γιό του μεγάλη τιμή. Ἐπιβεβαίωσε τὴν καταγωγή του μ' ἕνα ἀστροπελέκι. Τώρα ἦταν ἡ σειρὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Θησέως. Ἡ καρδιὰ τοῦ Ἥρωα δὲν φοβήθηκε. Στάθηκε στὸ κατάστρωμα καὶ πήδηξε στὰ βαθιά. Μὲ χαρὰ ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὰ φυτὰ τοῦ θαλασσινοῦ βυθοῦ. Ὁ Μίνως θαύμασε στὴν καρδιά του, ὡστόσο διάταξε νὰ συνεχίση τὸ πλοῖο γρήγορα τὸ ταξίδι του μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ βορεινοῦ ἀγέρα. Τ' ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια τῶν Ἀθηναίων ἔτρεμαν. Δάκρυα ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια τους καὶ περίμεναν τὴν πιὸ σκληρὴ μοίρα.

Σύμφωνα μὲ τὸν ποιητὴ Βακχυλίδη, τοῦ ὁποίου τὴ διήγηση ἀκολουθοῦμε σχεδὸν κατὰ λέξη, ἦταν τὰ δελφίνια ποὺ ἔφεραν τὸν Θησέα στὸν οἶκο τοῦ πατέρα του. Ἀγγειογράφοι, ποὺ πιθανῶς συμμορφώνονται μὲ μιὰ περίφημη ζωγραφικὴ παράσταση, παρουσιά-

83. *Ἄφιξη τοῦ Θησέως στὸ παλάτι τοῦ Ποσειδῶνος*

ζουν τὸν Τρίτωνα, τὸ γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης, νὰ ὑποδέχεται τὸν νεώτερο ἀδερφό. Μὲ προστατευτικὰ χέρια ὁδήγησε τὸ νεαρὸ στὸ παλάτι τοῦ βυθοῦ τῆς θάλασσας. Στὸ βασίλειό του τὸν ὑποδέχθηκε ὁ βασιλιάς, στὸ θρόνο της ἡ βασίλισσα τῆς θάλασσας. Καὶ ἐκεῖ μόνο τρόμαξε αὐτός:[467] τόσο μεγάλη ἦταν ἡ λάμψη ποὺ ἄστραφτε ἀπὸ τὰ μέλη τῶν Νηρηίδων καὶ τὰ χρυσά τους διαδήματα. Μ' ἕναν ἀστραφτερὸ πορφυρὸ μανδύα τὸν περιέβαλε ἡ Ἀμφιτρίτη κι ἔβαλε πάνω στὰ μαλλιά του τὸ ροδόπλεχτο στεφάνι, ποὺ εἶχε λάβει στοὺς γάμους της σὰ δῶρο ἀπὸ τὴ θεὰ τοῦ Ἔρωτος. Πόσο ἀλάλαξαν τ' ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια καὶ πόσο τρόμαξε ὁ Μίνως, ὅταν ἀναδύθηκε ὁ Θησεὺς κοντὰ στὸ πλοῖο μὲ βασιλικὴ μεγαλοπρέπεια, χωρὶς κἂν νὰ ἔχη βραχῇ ἀπὸ τὸ νερό, καὶ τοῦ πρόσφερε τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι.[468]

Ἀλλὰ τὴν ἱστορία αὐτή, ὅπως εἰπώθηκε, τὴ διηγοῦνται κι ἀλλιῶς: ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἥρωας εἶχε ἀναλάβει αὐτὸ τὸ ταξίδι στὴν Κνωσὸ μὲ τὸ πλοῖο τοῦ πατέρα του. Εἶχε ἀποπλεύσει μὲ μαῦρο πανί—ἔτσι λέγαν μετά.[469] Ὡστόσο ὁ βασιλιὰς τοῦ εἶχε δώσει κι ἕνα ἄσπρο ἢ πορφυρὸ πανί,[470] ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑψωθῇ, ἂν ὁ Θησέας γύριζε νικητής. Καὶ σ' ὅλες τὶς διηγήσεις, καὶ ὄχι μόνον σ' αὐτὴν ποὺ παρουσιάστηκε ἤδη, ἦταν μιὰ ὑπέροχη γυναικεία μορφή, ἂν ὄχι μάλιστα μιὰ θεὰ σὰν τὴν Ἀμφιτρίτη, ποὺ ὑποδέχθηκε τὸν νεαρὸ ἥρωα στὴν Κνωσό. Ἡ ὑποδοχὴ τῆς Ἀμφιτρίτης ἦτανε μόνο τὸ προανάκρουσμα—ἢ ἴσως ὁ μεταγενέστερος ἀπόηχος—τῆς ὑπο-

δοχῆς ἀπὸ τὴν ᾿Αριάδνη. Αὐτή, μιὰ ἐγγονὴ τοῦ ῾Ηλίου καὶ τοῦ Διός, γεννημένη ἀπὸ τὴν Πασιφάη, τὴ θυγατέρα τοῦ θεοῦ ῾Ηλίου, καὶ τὸν Μίνωα, εὐσπλαγχνίστηκε, ἔτσι ἀναφέρεται χαρακτηριστικά,[471] τὸν Θησέα, ποὺ θέλησε ἑκούσια νὰ μπῆ πρῶτος στὰ σκοτάδια τοῦ Λαβυρίνθου. Περίφημη[472] ἔγινε μ᾿ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ποὺ στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα τῶν Κρητῶν ἐσήμαινε ἡ «κατ᾿ ἐξοχὴν ἁγνή», ἡ ἀρι-ἁγνή, ὀνομάστηκε ὅμως ἀκριβῶς τότε καὶ ᾿Αριδήλη, ἡ «κατ᾿ ἐξοχὴν δήλη (σαφής)». Μ᾿ αὐτὰ τὰ δυὸ ὀνόματα ὑπῆρξε ἀρχικὰ μιὰ μεγάλη θεά: σὰν ὑποχθόνια «καθαρή», σὰν οὐράνια «διαυγής».

᾿Αναφέρεται ἐπίσης καὶ στὶς ἱστορίες γιὰ τοὺς θεούς,[473] ἀφοῦ γιὰ τὴν τόσο γνωστὴ ἀγάπη της στὸν Θησέα θά ᾿πρεπε νὰ συγκαταριθμηθῆ στὶς ἄπιστες ἀγαπημένες τῶν θεῶν. Γιὰ τὸν ᾿Αθηναῖο ἔφηβο πρόδωσε τὸν ἴδιο της τὸν ἀδερφό,[474] τὸν Μινώταυρο, τὸ θαυμαστὸ ζῶο μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ τὸ κεφάλι τοῦ ταύρου, ποὺ εἶχε ἐπίσης καὶ τ᾿ ὄνομα ἑνὸς ἀστέρινου πλάσματος: ᾿Αστέριος[475] ἢ ᾿Αστερίων[476]—γι᾿ αὐτὸ παριστανόταν ἀπὸ τοὺς ἀγγειογράφους μὲ σῶμα γεμάτο μὲ ἀστέρια. ᾿Επίσης γι᾿ αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ συναριθμηθῆ ἀνάμεσα στὶς μεγάλες ἁμαρτωλὲς[477] καὶ νὰ παραβληθῆ μὲ μιὰ θυγατέρα τοῦ ῾Ηλίου καὶ φόνισσα τοῦ ἴδιου της τοῦ ἀδερφοῦ, τὴ Μήδεια. Κυρίως ὅμως φάνηκε ἄπιστη στὸ Διόνυσο, διαφορετικὰ δὲν θὰ εἶχε ὁ θεὸς ἐπικαλεσθῆ τὴν ῎Αρτεμιν ἐναντίον της.[478] Αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι πιὸ γνωστὸ στοὺς παλιότερους ἀφηγητές, παρὰ στοὺς νεώτερους, οἱ ὁποῖοι περιγράφανε μᾶλλον τὴν ἀπιστία τοῦ Θησέως. ῾Ο ῞Ηρωας θὰ πρέπη νὰ εἶχε ὁρκιστῆ στὴν ᾿Αριάδνη, ὅτι θὰ τὴν ὁδηγοῦσε σὰν σύζυγο στὸ σπίτι του, κι ἔτσι φαίνεται πὼς θὰ εἶχε κερδίσει τὴ βοήθειά της.[479] ῾Ωστόσο ἡ ἱστορία, πῶς ὁ Θησεὺς κέρδισε τὴν ἀγάπη τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ, δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Εἶναι μιὰ ἐντελῶς κατοπινότερη ἀφήγηση, κατὰ τὴν ὁποία τὸν πρόσεξε σ᾿ ἕνα ἀγώνισμα μὲ κάποιον ὀνόματι Ταῦρον, ἕναν ἀνθρώπινο ἀντίζηλο τοῦ Μίνωος πλάι στὴν Πασιφάη. ᾿Αλλὰ ἔτσι μ᾿ αὐτὸ παραδίνεται ἀπὸ τὴν πάρα πολὺ παλιὰ ἐποχὴ ἡ εἴδηση, ὅτι οἱ γυναῖκες τῶν Κρητῶν παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν.[480]

Δὲν μᾶς ἔχουν ἀφηγηθῆ τὸ πῶς ὁ Θησεὺς μπόρεσε νὰ συναντήση ἐντελῶς μόνη τὴν ᾿Αριάδνη καὶ νὰ πάρη ἀπ᾿ αὐτὴν τὸ ἁπλὸ δῶρο, ποὺ τοῦ ἐξασφάλισε τὴ σίγουρη ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὸ Λαβύρινθο. ῏Ηταν ἀπασχολημένη στὸ νὰ γνέθη, ἔτσι μᾶς τὴ δείχνει μιὰ πολὺ παλιὰ παράσταση, ὅταν ὁ νεαρὸς ἅπλωνε τὸ χέρι του παρακλητικὰ καὶ θωπευτικὰ πρὸς τὸ μέρος της. ῏Ηταν ἴσως ἐξυπνάδα δική της, ποὺ τοῦ ἔδωσε στὸ χέρι τὸ ἀδράχτι μὲ τὸ νῆμα. ῍Η ἦταν

84. ῾Ο Θησεὺς στὴν ᾿Αμφιτρίτη

ἕνα κουβάρι, στὸ ὁποῖο εἶχε ἤδη τυλιχτῆ τὸ κλῶσμα, ὅπως βλέπει κανεὶς σὲ μιὰ παλιὰ εἰκόνα ἀγγείου ; Δὲν χρειαζόταν νὰ ἔχη μάθει τὴν πανουργία αὐτὴ πρῶτα ἀπὸ τὸν τεχνίτη Δαίδαλο, ὅπως ἀναφέρουν κατοπινότεροι ἀφηγητές.[481] ῾Ο Θησεὺς ἔπρεπε, ἔτσι δασκαλεύτηκε ἀπὸ τὸ ἔξυπνο κορίτσι, νὰ στερεώση τὴν ἄκρη τοῦ νήματος ψηλὰ πάνω στὴν πόρτα τοῦ Λαβυρίνθου καὶ νὰ μὴ τ᾿ ἀφήση ἀπὸ τὸ χέρι. ῾Ο Λαβύρινθος δὲν ἦταν κανένας πολύπλοκος δρόμος, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὅποιος ἔμπαινε μέσα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βρῆ τὴν πιὸ ἐσωτερική του γωνιά. ῎Επρεπε ὅμως ἀπὸ κεῖ νὰ μπορῆ νὰ ξαναγυρίση ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ δυσκολία. ῞Οταν ἀργότερα ὁ ἴδιος ὁ κατασκευαστής του, ὁ ᾿Αθηναῖος Δαίδαλος, μὲ τὸν γιό του ῎Ικαρο φυλακίστηκαν ἐκεῖ μέσα, μπόρεσε νὰ διαφύγη μόνο χάρη στὸ ὅτι κατασκεύασε πτέρυγες ἀπὸ κερὶ καὶ φτερὰ κι ἐφεῦρε τὸ πέταγμα. Γνωρίζουμε ἐπίσης αὐτὴ τὴ θλιβερὴ ἱστορία:[482] ῾Ο ῎Ικαρος πετοῦσε κοντὰ στὸν ἥλιο, ἔλειωσαν τὰ φτερά

του κι ἔπεσε στὴ θάλασσα, ποὺ ἀπ' αὐτὸν δῆθεν πῆρε τ' ὄνομα Ἰκάριον πέλαγος. Μόνον ὁ γέροντας τεχνίτης σώθηκε.

Στὴν πιὸ βαθιὰ γωνιὰ τοῦ Λαβυρίνθου κοιμόταν ὁ Μινώταυρος. Ὁ Θησεὺς ἔπρεπε νὰ τὸν ἁρπάξῃ ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ νὰ τὸν θυσιάσῃ στὸν Ποσειδῶνα. Λεγόταν[483]—καὶ ἐπίσης τὸ παρίσταναν ἔτσι—ὅτι ἡ ἐρωτευμένη Ἀριάδνη συνόδεψε τὸν Ἥρωα καὶ τοῦ φώτιζε στὸ σκοτάδι μὲ τὸ στεφάνι της. Ἢ εἶχε δώσει στὸν Θησέα, ἀντὶ γιὰ τὸν μίτο, τὸ διάδημά της ; Αὐτὸ θὰ ἦταν μιὰ ἀσυγχώρητη πράξη ἀπιστίας. Αὐτὴ εἶχε λάβει τὸ στεφάνι, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση,[484] σὰν ἀμοιβὴ γιὰ τὴν παρθενία της. Οἱ ἀφηγητὲς ὅμως καὶ οἱ ἀγγειογράφοι δὲν φαίνεται ὅτι σχετικὰ μ' αὐτὸ ἐννοοῦσαν ἕνα ἀνοσιούργημα, ἀλλὰ μονάχα ὅτι τὸ στεφάνι ἦταν ἀπὸ πάντα τὸ γνωστὸ κόσμημα τῆς Ἀριάδνης, ἀπ' ὅποιον γαμπρὸ κι ἂν προερχόταν: εἴτε ἀπὸ τὸν Διόνυσο εἴτε ἀπὸ τὸν Θησέα. Κι ἂν ἀκόμα τῆς ἔφερε ὁ Ἥρωας ἐκεῖνο ποὺ εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Ἀμφιτρίτη, ἀκόμη καὶ τότε ἔφθασε τὸ στεφάνι τῆς Ἀριάδνης νὰ λάμπῃ στὸν οὐρανό, τοποθετημένο ἀπὸ τὸ θεὸ ἀνάμεσα στοὺς ἀστερισμούς.

Ὁ Θησεὺς σκότωσε μὲ τὸ ξίφος τὸν Μινώταυρο μέσα στὸν Λαβύρινθο. Μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία τὸν δείχνει στὴν τελευταία φάση τῆς πάλης του μὲ τὸν Ταυροκέφαλο. Μὲ τὸ ἕνα χέρι συμπλέκονται, μὲ τὸ ἄλλο ὁ Ἥρωας κρατάει τὸ σπαθί, τὸ ζωόμορφο πλάσμα τὸ λιθάρι. Διηγοῦνται ἐπίσης,[485] ὅτι ὁ Θησεὺς δὲν κρατοῦσε σπαθί, ἀλλὰ στραγγάλισε μὲ τὸ χέρι του τὸν ἀντίπαλό του σ' ἕνα ἀγώνισμα μὲ πάλη καὶ γροθιές. Συχνὰ ὅμως βαστάει ἕνα ρόπαλο ἢ ἕνα ραβδί. Ἔτσι παρουσιάζεται νικητὴς στὴν πόρτα τοῦ ὑποχθόνιου οἰκοδομήματος, ὅταν δὲν σέρνῃ καὶ τὸν νεκρὸ ταυράνθρωπο μαζί. Τὸν ὑποδέχονται οἱ νέοι τῶν Ἀθηναίων κι ἕνας τοῦ φιλάει τὸ σωτήριο χέρι.

Ἐπιβιβάστηκε μὲ τὴν Ἀριάδνη στὸ καράβι. Δὲν ἐγκατέλειψε βέβαια τοὺς νέους καὶ τὶς παρθένες, καὶ λέγεται[486] ὅτι προηγουμένως κατάστρεψε ἀκόμη τοὺς πάτους τῶν κρητικῶν πλοίων. Νύχτα ξεκίνησαν γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν πατρίδα.[487] Ἂν ἦταν ἀκόμη ἡ ἴδια νύχτα, ὅταν φτάσανε στὸ νησὶ Δία, τότε δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ τὸ νησὶ τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀριάδνη καὶ τῆς ἑνώσεώς της πάλι μὲ τὸ Διόνυσο νὰ εἶναι ἡ Νάξος, ποὺ τότε ἴσως ὀνομαζόταν ἔτσι,[488] ἀλλὰ ἡ Δία ποὺ βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὸν ὅρμο τῆς Ἀμνισοῦ, τὸ μικρὸ γειτονικὸ στὴν Κρήτη νησάκι. Σύμφωνα μὲ μιὰ παλιὰ ἀφήγηση,[489] ἐδῶ σκότωσε ἡ Ἄρτεμις μὲ τὰ βέλη της τὴν ἄπιστη θυγατέρα τοῦ Μίνωος, στηριγμένη στὴ μαρτυρία τοῦ Διονύσου. Οἱ Κυπριῶτες ἀντίθετα πιστεύουν,[490] ὅτι ἡ Ἀριάδνη πέθανε πάνω στὴ λοχεία της στὸ νησὶ τους, ἐνῶ ἄλλοι ἰσχυρίστη-

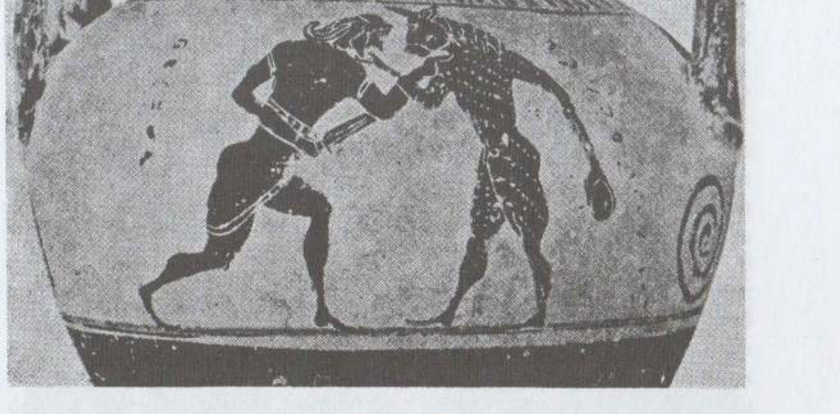

85. Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Μινώταυρος

καν,[491] ὅτι κρεμάστηκε μόνη της στὴν Κρήτη μετὰ τὴν ἐγκατάλειψή της ἀπὸ τὸν ἄπιστο Θησέα. Αὐτὲς εἶναι ἱστορίες ποὺ ἐφευρέθηκαν, ἐπειδὴ στοὺς τόπους ὅπου τῆς πρόσφερναν θυσίες, σὰ σὲ μιὰ θεότητα ποὺ ξαναγύρισε στὸν κάτω κόσμο, ἔδειχναν τὸ μνῆμα της: ὅπως στὸ Ἄργος,[492] στὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου ἀπὸ τὴν Κρήτη, κοντὰ στὸ ναὸ τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης, ἢ στὴν Κύπρο, ὅπου αὐτὴ μὲ τὴν οὐράνια μορφή της λατρευόταν σὰν Ἀριάδνη - Ἀφροδίτη.[493] Ὅμως ἀκριβῶς τοῦτο, τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ δὲν ἔμεινε μόνο μιὰ ὑποχθόνια θεότητα καὶ μιὰ θνητὴ βασιλοπούλα, γιὰ χατήρι τῆς ὁποίας ὁ τεχνίτης Δαίδαλος κατασκεύασε ἕναν τόπο χοροῦ,[494] ὅπου θεωροῦνταν σὰν ἡ «κυρία τοῦ Λαβυρίνθου»,[495] τὸ ὀφείλει ἡ Ἀριάδνη στὸ Διόνυσο. Ἂν λοιπὸν ἡ ἄνοδός της στὸν οὐρανὸ μαζὶ μὲ τὸ θεὸ συνέβη στὴ Δία τῆς Κρήτης ἤ, ὅπως πιστεύουν οἱ Ναξιῶτες, συνέβη στὴ δική τους Δία, ἢ ἂν αὐτὸ συνέβη ἀφοῦ πρῶτα ὁ Θησεὺς εἶχε δείξει τὴν ἀπιστία του ἢ προτοῦ ἀκόμη αὐτὸ μπορέσῃ νὰ γίνῃ, αὐτὴ ἡ ἱστορία παρέμεινε γιὰ τὶς μεταγενέστερες ἐποχὲς ἡ μόνη ἔγκυρη.

Σὲ μιὰ νύχτα στὴ Δία, ἔτσι ἀναφέρει μιὰ μορφὴ τῆς ἀφηγήσεως γιὰ τὴν ἄνοδο στὸν οὐρανὸ τῆς Ἀριάδνης,[496] ἐμφανίστηκε ὁ Διόνυσος καὶ πῆρε ἀπὸ τὸν Ἥρωα τὴν ὄμορφη νύφη. Βλέπει κανεὶς πάνω σὲ μιὰ ταραντινὴ ἀγγειογραφία πῶς ὁ Θησεὺς μὲ τεντωμένο σπαθί, σὰ νὰ ὑπερασπίζεται τὸν ἑαυτό του, ἀποσύρεται στὸ πλοῖο του, ἐνῶ ὁ θεὸς χαϊδεύει στὸ στῆθος τὴν κοιμισμένη Ἀριάδνη. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἐκδοχή,[497] ποὺ ἀνταποκρίνεται ἐπίσης σὲ

ἀγγειογραφία,[498] ἐμφανίστηκαν δυὸ θεότητες στὴ Δία, ὁ Διόνυσος καὶ ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ. Παρακίνησαν ἀπὸ κοινοῦ τὸ Θησέα νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι του χωρὶς τὴν Ἀριάδνη. Ἡ τρίτη μορφὴ τῆς ἀφηγήσεως ἦταν,[499] ὅτι ὁ θεὸς ἐμφανίστηκε στὸν Ἥρωα σὲ ὄνειρο καὶ τὸν ἀπείλησε, ἂν δὲν ἤθελε ν' ἀφήση σ' αὐτὸν τὴν Ἀριάδνη. Ὁ Θησεὺς τρόμαξε καὶ τὴν ἐγκατέλειψε, ἐνῶ αὐτὴ κοιμόταν βαθιά, ὅπως συνήθως περιγράφεται ἡ σκηνὴ αὐτή.[500] Στὴ Νάξο ὁδηγήθηκε ἡ Ἀριάδνη τὴν ἴδια νύχτα στὸ ὄρος Δρῖος.[501] Ἐκεῖ ἐξαφανίστηκε πρῶτα αὐτός, ὕστερα τὸ κορίτσι. Στὶς μεταγενέστερες παραστάσεις ἔρχεται ὁ θεὸς μὲ ὅλη του τὴ συνοδεία, ξυπνᾶ τὴν κοιμισμένη καὶ τὴν παίρνει μαζί του σὲ μιὰ διονυσιακὴ γαμήλια πομπή. Ἦταν αὐτός, ἔτσι λέγεται ἐπίσης,[502] ποὺ ἔστειλε στὸ Θησέα λησμοσύνη, ὥστε νὰ ξεχάση ἐντελῶς[503] πάνω στὸ ἐρημικὸ βραχῶδες νησὶ τὴ νύφη καὶ νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι χωρὶς αὐτήν. Δὲν ἔμεινε ἐκεῖ ἐντελῶς μόνη, ἀλλὰ μὲ τὴν παραμάνα της Κορύνη, τὸ «μπουμπούκι», ποὺ τὸ μνῆμα της δείχνανε στὴ Νάξο.[504] Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἡ Δία ἦταν τὸ μικρὸ νησάκι πρὶν ἀπὸ τὴ σημερινὴ Νάξο, ὅπου πάει κανεὶς περπατώντας σὲ στενὴ γλώσσα γῆς, γιὰ νὰ θαυμάση τὸ μεγαλόπρεπο μαρμάρινο πλαίσιο τῆς πύλης ἑνὸς ναοῦ.

Ὁ Θησεὺς συνέχισε τὸ ταξίδι του μὲ τ' ἀγόρια καὶ τὶς κόρες στὴ Δῆλο,[505] ἔσυρε πρῶτος τὸ χορὸ τῶν γερανῶν, ἕναν κυκλικὸ χορὸ ποὺ ἀπομιμεῖται τὶς στροφὲς τοῦ Λαβυρίνθου, θυσίασε στὸν Ἀπόλλωνα κι ἔστησε ἀνάθημα τὸ ξόανο τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ ἡ Ἀριάδνη εἶχε πάρει μαζί της σὰ νὰ ἦταν αὐτὸ τὸ δικό της alter ego. Λατρεύτηκε μετὰ στὴ Δῆλο σὰν Ἁγνὴ Ἀφροδίτη. Σύμφωνα μὲ τὴν παράσταση ἑνὸς παλαιοῦ ἀγγειογράφου, σ' αὐτὴ τὴ γιορτὴ τῆς χαρᾶς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση παρούσα ἦταν ἀκόμη καὶ ἡ Ἀριάδνη μαζὶ μὲ τὴν παραμάνα της καὶ ὄχι τὸ ξόανο. Ὁ Θησεὺς ἔσερνε τὸν χορευτικὸ κύκλο κι ἔπαιζε τὴ λύρα. Οἱ Ἀθηναῖοι γιόρταζαν ἔπειτα[506] σὲ ἀνάμνηση τῆς ἀφίξεως τῶν γιῶν καὶ θυγατέρων τους —αὐτὴ συνέπεσε τὴν ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ— στὴν ἀκτὴ τοῦ Φαλήρου τὸ θεῖο ζευγάρι: Διόνυσο καὶ Ἀριάδνη. Ὡστόσο μαζὶ θυμόντουσαν κι ἕνα θλιβερὸ ἐπεισόδιο. Ὁ Θησεὺς ἢ ὁ ναύκληρός του ξέχασε μέσα στὴ χαρά του[507] (ἢ μέσα στὴ λύπη του γιὰ τὴ ἀπώλεια τῆς Ἀριάδνης)[508] ν' ἀλλάξη τὸ πανί. Ὁ Αἰγεὺς παρατήρησε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη τὸ μαῦρο πανί, ποὺ ἔφερε τὸ πλοῖο στὴν ἀναχώρησή του, καὶ ρίχτηκε ἀπὸ τὸ βράχο κάτω. Ἔτσι ἔγινε ὁ Θησεὺς βασιλιὰς κι ἀπὸ τότε ὀνομάζεται αὐτὴ ἡ θάλασσα, πάνω ἀπὸ τὴν ὁποία πλανιέται ἡ μορφὴ τῆς θεᾶς καὶ ἡρωίδος Ἀριάδνης, Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἂν οἱ ἀφηγήσεις γιὰ τὴν ἀπιστία τοῦ Θησέως μπόρεσαν νὰ

86. Ὁ Θησεὺς καὶ ἡ Ἀριάδνη στὴ Νάξο

σωθοῦν, τοῦτο ὀφείλεται μόνον στὸ ὅτι ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος θεωριόταν καὶ ἀπὸ ἄλλες περιπτώσεις σὰν ἕνας μεγάλος ἅρπαγας κοριτσιῶν.[509] Λεγόταν[510] ὅτι εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν Ἀριάδνη, γιατὶ φλεγόταν ἀπὸ ἔρωτα γιὰ τὴν Αἴγλη, τὴ θυγατέρα τοῦ Πανοπέως. Ἡ Αἴγλη, δηλ. τὸ «φῶς», εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς φωτεινοῦ κοριτσιοῦ, ἀκριβῶς ὅπως ἡ Φαίδρα, δηλ. ἡ «ἀστραφτερή», ἡ ἀδελφὴ τῆς Ἀριάδνης, ποὺ τὴν πῆρε ὁ Θησεὺς ἀπὸ τὸν Δευκαλίωνα, τὸν γιὸ τοῦ Μίνωος, σὰν σύζυγο, ἀφοῦ εἶχε πιὰ κλείσει μαζί του συμμαχία[511] —σὲ περίπτωση πού, σύμφωνα μὲ μιὰ χαμένη ἀφήγηση, δὲν τὴν εἶχε ἁρπάξει μαζὶ μὲ τὴν Ἀριάδνη. Τέτοια ὀνόματα ἀνταποκρίνονταν στὸν χαρακτηρισμὸ τῆς Ἀριάδνης σὰν «Ἀριδήλης». Θὰ μποροῦσε νὰ πῆ σχεδὸν κανείς, ὅτι σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἡ Ἀριάδνη ἀντικατέστησε τὴν Ἀριδήλη. Ἴσως στὰ παλαιότερα χρόνια νὰ ἦταν ἡ θυγατέρα τοῦ Πανοπέως ἐπίσης θεὰ καὶ ὄχι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τὴν Αἴγλη, ποὺ στὸν γειτονικὸ μὲ τὸν πύργο τοῦ Πανοπέως Ὀρχομενὸ πιστευόταν σὰν μητέρα τῶν Χαρίτων καὶ σύζυγος τοῦ Ἡλίου.[512] Ἄλλη ἄποψη εἶναι πὼς ὀνομαζόταν ἐπίσης Κορωνίς, «παρθένα κουρούνα». Αἴγλη μὲ τὸ ὄνο-

μα καὶ Κορωνὶς μὲ τὸ ἐπωνύμιο ὀνομαζόταν ἐπίσης ἡ ἄπιστη ἐρωμένη τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ γέννησε ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἀσκληπιό.[513] Τὴν Αἴγλη[514] καὶ τὴν Κορωνίδα[515] τὶς θεωροῦσαν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὰν τροφοὺς τοῦ Διονύσου, ὅπως καὶ τῆς ἴδιας τῆς Ἀριάδνης.[516] Καὶ τελικὰ μᾶς δείχνει μιὰ εἰκόνα ἀγγείου πῶς ὁ Θησεὺς ἁρπάζει τὴν Κορώνα—μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ κοριτσιοῦ γραμμένο—ἐνῶ δυὸ ἄλλες περίφημες ἐρωμένες τοῦ Ἥρωα, ἡ Ἑλένη καὶ ἡ ἀμαζόνα Ἀντιόπεια, θέλουν νὰ τὸν ἐμποδίσουν σ' αὐτό. Μόλις τὴν κύτταξε, ἀμέσως ἔτρεξε μαζί της—γράφει ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ζωγράφου.

Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀφηγητὲς δὲν μπόρεσε νὰ καθορίση τὴ σειρὰ ὅλων αὐτῶν τῶν σκηνῶν ἁρπαγῆς κοριτσιῶν, ἔτσι ποὺ νὰ μείνη αὐτὴ ἡ σειρὰ ἔγκυρη. Ὑπῆρξε ἴσως μιὰ παλιὰ παράδοση, ποὺ ἰσχυριζόταν[517] ὅτι ὁ Θησεὺς εἶχε ἁρπάξει τὴν Ἑλένη ἐνωρίτερα ἀπὸ τὴν Ἀριάδνη. Ἀντίθετα, ὑπολόγιζαν ἀργότερα[518] ὅτι αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν τότε πενήντα χρόνων, ὅταν ἔγινε ὁ πρῶτος ἅρπαγας καὶ σύζυγος τῆς ὡραίας θυγατέρας τοῦ Διός. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση, τὴν ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ φίλος του Πειρίθους, στοὺς γάμους τοῦ ὁποίου στὴ Θεσσαλία ἄρχισε ὁ ἀγώνας ἀνάμεσα στοὺς Λαπίθας καὶ στοὺς Κενταύρους. Ἂν καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ἱστορίες, δηλαδὴ αὐτὴ γιὰ τοὺς γάμους καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὴν ἁρπαγή, λέγονταν ὄχι ἀνεξάρτητα ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη σὲ σχέση μὲ τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς ἑνὸς ζεύγους ἡρώων, καὶ ἐπὶ πλέον μαζὶ μ' αὐτὲς ἡ τολμηρὴ περιπέτεια τῶν δύο ἡρώων, δηλ. ἡ προσπάθειά τους ν' ἁρπάξουν τὴν βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου, τότε θὰ ἔπρεπε βέβαια τὰ μεγάλα αὐτὰ τολμήματα, τῶν ὁποίων ἀντικείμενο ἦσαν δυὸ θυγατέρες τοῦ Διός, ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Περσεφόνη, νὰ συνέβησαν, ὅταν οἱ φίλοι ἦσαν μεγαλύτεροι στὴν ἡλικία. Αὐτοὶ ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸ ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης τῶν Ἀθηναίων, σὰν νὰ ἦσαν πάντοτε συνδεμένοι μὲ τὴν Ἑλένη καὶ ὄχι μόνο σὰν ἅρπαγες: σὰν νὰ μὴ χρειάζονταν αὐτοὶ νὰ τὴν φέρουν πρῶτα ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὴν Ἄφιδνα, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶχε πάρει τὸ νησί, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου Σούνιον, τὸ ὄνομά του ἀπὸ μιὰ λιγότερο γνωστὴ ἱστορία γεννήσεως τῆς θυγατέρας τῆς Νεμέσεως. Ἴσως νὰ ἀνέφερε αὐτὴ ἡ ἀττικὴ ἱστορία γεννήσεως, ὅτι ἡ θεὰ Νέμεσις, ποὺ λατρευόταν σ' αὐτὴ τὴν ἀκτὴ στὸν Ραμνοῦντα, εἶχε γεννήσει τὴ θυγατέρα της Ἑλένη πάνω στὸ νησὶ Ἑλένη. Ὅπως μᾶς παρουσιάζεται ἡ παράδοση, πρέπει ἡ θεσσαλικὴ ἱστορία γιὰ τὸν βασιλιὰ τῶν Λαπιθῶν Πειρίθουν νὰ μπῆ ἐδῶ.

Ὁ Πειρίθους ἀνῆκε στὴ σειρὰ τῶν γιῶν τοῦ Διός.[519] Ἡ Δία,

87. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Κορώνης ἀπὸ τὸν Θησέα

ἡ σύζυγος τοῦ Ἰξίονος, μία σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά της συνδεμένη μὲ τὸν οὐρανὸ ἡρωίδα,[520] τὸν γέννησε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ τοῦ οὐρανοῦ.[521] Γι' αὐτὸ θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς κατοπινότερους[522] σὰν γιὸς τοῦ Ἰξίονος καὶ ἀδελφὸς τῶν Κενταύρων, ποὺ καταγόντουσαν ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀνόσιο.[523] Ὁ Ζεὺς τάχα τὸν εἶχε γεννήσει μὲ μορφὴ ἀλόγου,[524] ὅπως ὁ Κρόνος τὸν Χείρωνα. Ἦταν ἕνα ἰσχυρό, σχεδὸν τιτάνιο γένος αὐτὴ ἡ φυλὴ τῶν Λαπιθῶν, τῆς ὁποίας ἦταν βασιλιὰς ὁ Πειρίθους. Στὴν ἴδια φυλὴ ἀνῆκε ὁ Καινεύς, γιὸς τοῦ Ἐλάτου, ὄνομα ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ δένδρο ἔλατο,[525] ὅπως ἐπίσης ἔτσι λεγόταν καὶ κεῖνος ὁ Κένταυρος ποὺ εἶχε σκοτώσει ὁ Ἡρακλῆς. Στὴν ἀρχὴ ὁ Καινεὺς ὅμως ἦταν μιὰ θυγατέρα τοῦ Ἐλάτου μὲ τὸ ὄνομα Καινίς, δηλ. ἡ «καινούργια», ἡ ὁποία ἔλαβε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, ποὺ τὴν ἐρωτεύτηκε, τὴ χάρη νὰ γίνη ἄντρας καὶ νὰ εἶναι ἄτρωτος.[526] Οἱ Κένταυροι γι' αὐτὸ τὸν ἔθαψαν ζωντανὸ[527] μέσα στὴ γῆ, ἀφοῦ τὸν σκέπασαν μὲ κορμοὺς δέντρων. Μόλις ὅμως λύγισε κάτω ἀπὸ τὰ χτυπήματα,[528] ξαναπῆρε στὸν κάτω κόσμο τὸ γυναικεῖο φύλο ποὺ εἶχε πρωτύτερα.[529]

Αὐτὸ συνέβη, ὅταν αὐτὰ τὰ σὰν ζῶα ἄγρια πλάσματα στοὺς γάμους τοῦ Πειρίθου καὶ τῆς Ἱπποδάμειας δοκίμασαν τὸ κρασί:[530] γνωρίζουμε αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα τῶν Κενταύρων ἀπὸ τὶς διηγήσεις τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ Ἱπποδάμεια λέγεται ἐπίσης καὶ Δηιδάμεια[531] ἢ Ἰσχομάχη,[532] δηλ. «αὐτὴ ποὺ ἀγωνίζεται μὲ δύναμη», ἐνῶ τὰ δυὸ πρῶτα ὀνόματα ἐκφράζουνε τὸ δάμασμα. Φαίνεται νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἐξαίρετη μορφή, ὅπως καὶ ἡ νύφη τοῦ Πέλοπος στὴν Πῖσα, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ξέρουμε περισσότερα, παρὰ μόνο ὅτι σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά της ἔπρεπε νὰ εἶναι «δαμάστρια ἀλόγων». Σύμφωνα μὲ τὴν παλιότερη ἀφήγηση, ποὺ μᾶς παραδίνεται μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη,[533] ἦλθε ὁ Κένταυρος Εὐρυτίων μόνος του στὸ παλάτι τοῦ Πειρίθου, στὸ ὁποῖο γιόρταζαν οἱ Λαπίθαι τοὺς γάμους, καὶ συμπεριφέρθηκε μὲ αἰσχρότητα, παρασυρμένος σὲ μανία ἀπὸ τὸ κρασί. Τοῦ κόψανε τ' αὐτιὰ καὶ τὴ μύτη καὶ τὸν πέταξαν ἔξω. Ἔτσι ξέσπασε ὁ πόλεμος μεταξὺ Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν. Ἀργότερα ἐξηγήθηκε μὲ πολλοὺς τρόπους,[534] πῶς οἱ Κένταυροι, ποὺ εἶχαν προσκληθῆ στὴ γιορτή, ἐπετέθηκαν στὶς γυναῖκες, ὁ Εὔρυτος—ὀνομάζεται κι ἔτσι—στὴ νύφη, καὶ πῶς ἄρχισε μὲ ἀμφορεῖς κρασιοῦ αὐτὸ τὸ λουτρὸ αἵματος, στὸ ὁποῖο σκοτώθηκαν πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ παρατάξεις. Ὁ Θησεὺς ἔλαβε μέρος ἐπίσης σ' αὐτὸ σὰν πρῶτος βοηθὸς τοῦ γαμπροῦ,[535] ἢ μᾶλλον στὸν πόλεμο[536] ποὺ ἔγινε μετά. Αὐτὸς ὁ πόλεμος θὰ πρέπη νὰ τελείωσε μὲ τὸ διώξιμο τῶν Κενταύρων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Πηλίου τὴ μέρα ποὺ ἡ Ἱπποδάμεια γέννησε τὸ γιό της Πολυποίτη.

Ἡ ἱστορία[537] τῆς φιλίας τοῦ Θησέως μὲ τὸν Πειρίθουν δὲν διαδραματίστηκε ὡστόσο στὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ στὴ χώρα τῆς Ἀττικῆς, ἐκτὸς ἐὰν αὐτοὶ οἱ δυὸ στὶς κοινές τους ἐπιχειρήσεις ἐγκατέλειψαν τὴ χώρα. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς, κυρίως στὸ Δῆμο Περιθοῖδαι, τιμοῦσαν τὸν Πειρίθουν σὰν δικό τους ἥρωα. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ σίγουρη παράδοση γιὰ τὸ πῶς ἦρθε αὐτὸς ἐκεῖ, προτοῦ γνωρίσει τὸν Θησέα. Σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν κάποιος «περιπλανώμενος» (δηλ. αὐτὸς ποὺ τρέχει πέρα δῶθε). Ἡ φήμη γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν παληκαριὰ τοῦ Θησέως ἔφθασε μέχρι σ' αὐτὸν[538] καὶ τὸν παρακίνησε νὰ κάνη μιὰ δοκιμή. Ἕνα κοπάδι ἀπὸ τὶς ἀγελάδες τοῦ Θησέως ἔβοσκε στὸν Μαραθῶνα. Ὁ Πειρίθους ἦρθε καὶ τὶς ἔδιωξε. Ὁ Θησεὺς ἅρπαξε τὰ ὅπλα καὶ καταδίωξε τὸν ληστή. Μόλις αὐτὸς τὸ κατάλαβε, στάθηκε καὶ στράφηκε ἐνάντιά του. Μὲ θαυμασμὸ παρατήρησαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο—ὁ καθένας τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸ θάρρος τοῦ ἄλλου—καὶ παραιτήθηκαν ἀπὸ τὸν ἀγώνα. Ὁ Πειρίθους ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἅπλωσε τὸ χέρι του καὶ παρακάλεσε τὸν Θησέα νὰ γίνη κριτής του γιὰ τὴν

ἁρπαγὴ τῶν ἀγελάδων: ἦταν πρόθυμος νὰ πληρώση γιὰ ἐξιλέωση ὅ,τι αὐτὸς θὰ ὅριζε. Ὁ ἄλλος παραιτήθηκε ἀπὸ κάθε πληρωμὴ καὶ τοῦ πρόσφερε φιλία καὶ συμμαχία. Στὸν Κολωνὸ ἰσχυροποίησαν τὸ δεσμὸ μὲ ὅρκο. Ἔδειχναν ἀργότερα[539] τὸ κοίλωμα στὸ βράχο, ποὺ τοὺς ἐχρησίμευσε σὰν κρατήρας, ὅταν ἤπιαν κατὰ τὴ συναδέλφωσή τους. Σύμφωνα μὲ τὴ μιὰ ἀφήγηση,[540] ὕστερα προσκάλεσε ὁ Πειρίθους τὸν Θησέα στὴ Θεσσαλία γιὰ τοὺς γάμους του, καὶ πολὺ ἀργότερα προσπαθήσανε κι οἱ δυὸ νὰ πάρουν σὰ σύζυγο τὴν Ἑλένη. Σύμφωνα μὲ τὴν ἄλλη διήγηση,[541] ἀποφάσισαν, μιὰ κι ἦσαν γιοὶ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, νὰ πάρουν θυγατέρες τοῦ Διὸς γιὰ συζύγους.

Ἡ Ἑλένη ἦταν τότε μόλις δώδεκα χρονῶν,[542] ἂν ὄχι καὶ μικρότερη,[543] εἴτε τὴν εἶχε γεννήσει ἡ Λήδα στὴ Λακωνία, εἴτε ἡ θεὰ Νέμεσις στὴν Ἀττικὴ ἀπὸ τὸ Δία. Ἀπὸ τὸν πύργο τοῦ Θησέως Ἄφιδνα ἔβλεπε κανεὶς κάτω τὴν κοιλάδα τοῦ Ραμνοῦντος, στὴν ὁποία ἡ θυγατέρα τῆς Νυκτός, ἡ θεὰ μητέρα τῆς Ἑλένης, εἶχε τὸ ἱερό της. Διηγοῦνταν ἀργότερα,[544] ὅτι ὁ Θησεὺς εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν Τυνδάρεω τὴν κόρη σὰν νύφη κι εὐχαρίστως θὰ ἔκανε τοὺς Διοσκούρους τῆς Σπάρτης κουνιάδους του.[545] Ἀφοῦ ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ ἀποκτήση τὴν Ἑλένη εἰρηνικά, τὴν ἅρπαξε ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ χοροῦ στὸ ἱερὸ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος,[546] ἂν βέβαια αὐτὸ δὲν συνέβη στὸν Ραμνοῦντα ἢ στὸν γειτονικὸ ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα. Γι' αὐτὸ βέβαια δὲν παραδίνεται τίποτε, μόνο γιὰ τὴν ἀπαγωγὴ τῆς Σπάρτης. Οἱ ἅρπαγες τῆς κόρης καταδιώχτηκαν ἀπὸ τοὺς Διοσκούρους μόνο μέχρι τὴν Τεγέα. Μετὰ ἀποφασίσανε μὲ κλῆρο[547] σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς δυὸ θὰ ἀνῆκε σὰν σύζυγος ἡ Ἑλένη. Ὁ Θησεὺς κέρδισε στὸν κλῆρο. Ὁδήγησε τὴν παρθένα στὸ σπίτι του στὴν Ἄφιδνα, κοντὰ στὴ μητέρα του Αἴθρα. Ἀπὸ τὴν Ἄφιδνα ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκη, ἐνῶ ἡ Αἴθρα σύρθηκε στὴν αἰχμαλωσία.[548] Ὑπηρετοῦσε τὴν Ἑλένη ἀκόμη καὶ στὴν Τροία,[549] ὅπου ἡ γιὰ δεύτερη φορὰ ἁρπαγμένη μάταια περίμενε ὅτι θὰ ἐμφανιζόταν τὰ ἀδέλφια της[550] καὶ θὰ τὴν ἐλευθέρωναν καὶ πάλι. Ἀπὸ τὸν Θησέα γέννησε μιὰ κόρη,[551] ἐκείνη τὴν Ἰφιγένεια, ποὺ μετὰ θεωροῦνταν κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, γιατὶ τὴν εἶχε παραδώσει στὴν ἀδελφή της, ἀφοῦ τὴν ξεγέννησε στὸ Ἄργος. Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση[552] ἔμεινε καὶ στὴ συνέχεια τὸ πεπρωμένο αὐτῆς τῆς κόρης συνδεμένο μὲ τὴν Ἀττική: ὄχι στὴν Αὐλίδα, ἀλλὰ στὴ Βραυρῶνα ἐπρόκειτο δῆθεν νὰ θυσιασθῆ.

Τὴν Ἄφιδνα ὑπερασπίστηκε ἐναντίον τῶν Διοσκούρων ὄχι ὁ Θησεύς, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομα στὸ φρούριο, ὁ Ἄφιδνος,

καὶ μάλιστα αὐτὸς τραυμάτισε τὸν Κάστορα στὸ δεξὶ μηρί.[553] Ὁ Θησεὺς ὁ ἴδιος ἦταν ὑποχρεωμένος[554] νὰ ἐγκαταλείψη τὴ νεαρὴ γυναίκα του, ποὺ εἶχε συλλάβει καὶ κρατοῦσε κρυμμένη στὴν Ἄφιδνα, καὶ τώρα πιὰ μὲ τὴ σειρά του ν' ἀκολουθήση τὸν Πειρίθουν σ' ἕνα πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνο ταξίδι, γιὰ ν' ἁρπάξουν καὶ γι' αὐτὸν μιὰ θυγατέρα τοῦ Διός. Ἦ ἦταν αὐτὸ ἐπίσης ἀρχικὰ δική του ἐπιχείρηση, χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸν ἀπαγωγέα τῆς Ἀριάδνης, καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἀνοσιότητα τῆς περιπέτειας ἀποδόθηκε μᾶλλον στὸν Πειρίθουν; Ἐπειδὴ τὸ ταξίδι ὁδηγοῦσε στὸ ὑπερπέραν, τὸ ὁποῖο οἱ κατοπινότεροι τοποθετοῦσαν στὴ χώρα τῶν Θεσπρωτῶν[555] ἢ Μολοσσῶν στὴν Ἤπειρο,[556] καὶ ἐπειδὴ σὰν νύφη εἶχαν διαλέξει τὴν Περσεφόνη. Τὴ βασίλισσα τοῦ Ἅδου θέλανε νὰ πάρουν μαζί τους οἱ παράτολμοι,[557] μέσα ἀπὸ τὸ νυφικό της θάλαμο, ποὺ μοιραζόταν μὲ τὸ βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου. Μπῆκαν ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἅδου στὸ Ταίναρο,[558] ποὺ περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ Θησεὺς σὲ μιὰ ἀφήγηση Ρωμαίου ποιητοῦ,[559] ἀκριβῶς στὸ ἴδιο μέρος ὅπου ἐπρόκειτο νὰ περάση σύντομα ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὁ Ἡρακλῆς.

Διηγοῦνται,[560] ὅτι αὐτοὶ δὲν βρῆκαν τὸν Χάροντα μὲ τὸ πορθμεῖο του στὸ συνηθισμένο λιμάνι τοῦ Ἀχέροντος. Ἔχει χαθῆ ἡ συνέχεια τῆς διηγήσεως καὶ δὲν ξέρουμε πιὰ πῶς πέτυχαν νὰ καλοπιάσουν τὸν πορθμέα τῶν νεκρῶν καὶ νὰ ἐπιβιβαστοῦν ζωντανοὶ στὸ πλοῖο τῶν ψυχῶν.[561] Θὰ συνέβη ἴσως ὄχι μὲ βία, ποὺ τὴν ἀπέδωσαν στὸν Ἡρακλέα, ἀλλὰ μὲ δόλο. Ἀφοῦ μὲ δόλο ἐπίσης τοὺς ὑποδέχτηκε κατόπιν καὶ ὁ κυρίαρχος τοῦ κάτω κόσμου. Τοὺς ἔβαλε νὰ καθίσουν σὲ θρόνους,[562] ποὺ ἦταν σκαλισμένοι πάνω σὲ βράχο[563] κοντὰ στὴν πύλη τοῦ παλατιοῦ του.[564] Θὰ κάθονταν ἐκεῖ, μέχρις ὅτου ἐκεῖνος θὰ πήγαινε νὰ τοὺς φέρη τὰ δῶρα του. Αὐτοὶ ὅμως ἦσαν οἱ θρόνοι τῆς λήθης, τῆς λησμονιᾶς.[565] Κάθησαν ἐκεῖ σὰν ἀλυσοδεμένοι,[566] ἡ λήθη τοὺς ἔκαμε νὰ μαρμαρώσουν. Μόνο τὰ χέρια τους μπόρεσαν ν' ἁπλώσουν στὸν Ἡρακλέα, ὅταν αὐτὸς πέρασε ἀπὸ κεῖ.[567] Περιγράφανε αὐτὰ τὰ δεσμὰ τῆς λήθης ἐπίσης ἔτσι, σὰν νὰ ἤτανε φίδια[568] ἢ ἑκατοντάδες ἁλυσίδες,[569] ἢ σὰν νὰ ἦταν αὐτοὶ οἱ δυὸ ἐκεῖ δὰ φυτρωμένοι.[570] Σὰν ἀστεῖο λέγανε,[571] ὅτι τάχα ὁ Θησεὺς εἶχε ἀφήσει ἐκεῖ ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ πισινά του, ὅταν τὸν σήκωσε ὁ Ἡρακλῆς ψηλά. Ἀπ' αὐτὸ προερχόταν ἡ ὀλόισια γραμμὴ τοῦ σώματος στοὺς ἀπογόνους του, τοὺς Ἀθηναίους ἐφήβους. Γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις γιὰ τὸν Ἡρακλέα, ὅτι μόνον ὁ Θησεὺς μπόρεσε νὰ ἀφυπνισθῆ καὶ νὰ ξαναγυρίση πάλι πίσω. Σύμφωνα μὲ τὶς παλιὲς ἀφηγήσεις, αὐτὸς ἦταν ὡστόσο ἀκόμα ἀρκετὰ νέος, καὶ ἰσχυρίζονταν ἐπίσης[572] ὅτι καὶ ὁ Πειρίθους εἶχε ἐπιστρέψει μαζί του. Μετὰ θάνατον ὁ Θησεὺς ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐξιλεωθῆ κι ἄλλο. Αἰώνια ἔπρεπε νὰ μένη καθισμένος στὸν πέτρινο θρόνο του,[573] ἐνῶ στὸ φίλο του ἐπιφυλάχτηκε μιὰ τιμωρία ὅμοια μ' αὐτὴ τοῦ ἀνόσιου Ἰξίονος,[574] ποὺ ἤθελε νὰ βιάση τὴ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ, ἢ σὰν ἐκείνη τοῦ Ταντάλου πρὶν ἀπ' αὐτούς.

Μακριὰ ζωὴ εἶχε ἀκόμη μπροστά του ὁ Θησεύς, ἂν καὶ μόνο γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης λέγεται καθαρὰ πὼς εἶχε προηγηθῆ ἀπὸ τὴν κρητικὴ περιπέτεια, ὄχι ὅμως ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ στὸν Ἅδη. Μιὰ διήγηση, ὅτι ὁ Θησεὺς ξαναβρῆκε τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἐκεῖ ζωντανὸς ἀκόμα μιὰ φορὰ καὶ ἴσως μάλιστα—κάτι ποὺ ἀργότερα δὲ θέλανε νὰ τὸ πιστέψουν[575]—ὅτι ἐλευθέρωσε τὸν Πειρίθουν, δὲν μᾶς παραδίνεται πιά, καὶ ὑπάρχουν καὶ κεῖνοι[576] ποὺ ἀρνιόνταν τὴ σωτηρία του ἀπὸ τὸν Ἅδη. Ἡ περίφημη ἐπιστροφή του ἦταν ἐκείνη ἡ ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὸ Λαβύρινθο, τὴν Κυρία τοῦ ὁποίου δὲν μπόρεσε νὰ τὴν ὀνομάση δική του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴν Περσεφόνη. Τὴν Ἑλένη τοῦ τὴν εἶχαν πάρει οἱ Διόσκουροι, ὅπως τὴν Ἀριάδνη ὁ Διόνυσος. Τοῦ ἔμενε ὅμως ἡ κυριαρχία πάνω στὴν Ἀθήνα, ἀφοῦ ὁ Αἰγεύς, μόλις εἶδε τὸ μαῦρο ἱστίο, ἔπεσε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ἤ, ὅπως θέλουν νὰ ἰσχυρίζωνται ἀκριβέστερα,[577] στὴ θάλασσα ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του. Σὰν ἱδρυτικὴ πράξη τοῦ Θησέως φημίζεται ἡ συνένωση τῶν χωριῶν τῆς Ἀττικῆς σ' ἕνα κράτος, τῶν Ἀθηναίων.[578] Ἀπ' αὐτὸν προῆλθε ἔτσι μιὰ κοινὴ π ο λ ι τ ε ί α, δηλαδὴ μιὰ κοινὴ ζωὴ σ' ἕνα κράτος: μιὰ πράξη ποὺ ἐκτεινόταν σ' ὅλη τὴ χώρα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπὸ τότε γιορταζόταν μὲ τὴν γιορτὴ τῆς Συνοικίας. Ἡ ἴδια πράξη εἶχε ἀποδοθῆ καὶ στὸν Κέκροπα, ὄχι σὰ συνένωση χωριῶν, κοινοτήτων ποὺ ὑπῆρχαν ἤδη, ἀλλὰ σὰ σύναξη τῶν ἀρχεγόνων κατοίκων. Ὁ Θησεὺς θὰ πρέπη[579] νὰ εἶχε ὀνομάσει πρῶτος τὴν πόλη τῆς Ἀθήνας στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ Ἀθῆναι καὶ νὰ εἶχε διαμορφώσει τὰ Παναθήναια, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπὸ ἄλλους λεγόταν ὅτι εἶχαν ἱδρυθῆ ἀπὸ τὸν Ἐριχθόνιο, σὲ γιορτὴ «ὅλων τῶν Ἀθηναίων», ὄχι μόνο τῶν ἀστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου. Οἱ ἀφηγητὲς παρουσίαζαν τὸν Ἥρωα νὰ παίρνη μέρος σ' ὅλες σχεδὸν τὶς κοινὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἡρώων τῆς ἐποχῆς του. Ἔτσι βγῆκε ἡ παροιμία:[580] «Ὄχι χωρὶς τὸν Θησέα» ἤ,[581] μιὰ καὶ ὁ ἴδιος δὲν χρειαζότανε κανένα βοηθό: «Ἕνας νέος Ἡρακλῆς παρουσιάστηκε!».

Ἔτσι ἔγινε καὶ συνοδὸς τοῦ Ἡρακλέους στὴν ἐκστρατεία ἐνάντια στὶς Ἀμαζόνες. Ἀπ' αὐτὴ τὴν περιπέτεια πῆρε τὴν πολεμόχαρη γυναίκα, ποὺ τοῦ γέννησε τὸν Ἱππόλυτο. Ἡ πράξη αὐτὴ ἄλλωστε ταίριαζε περισσότερο στὸ Θησέα παρὰ στὸν Ἡρακλέα.

Ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἡρακλῆς εἶχε κάποια σχέση, λεγόταν Ἱππολύτη, ὅπως ὀνομάζεται συχνὰ καὶ ἡ μητέρα τοῦ Ἱππολύτου, ἕνα ὄνομα τὸ ὁποῖο ἤδη ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὴν εἶχε συνδέσει μὲ τὸ γιό της. Ἡ πληροφορία ὅτι ἦταν ὁ Θησεὺς ἐκεῖνος ποὺ ἅρπαξε τὴ ζώνη τῆς Ἱππολύτης καὶ τὴ δώρησε στὸν μεγαλύτερό του καὶ δυνατότερο Ἥρωα, διατηροῦνταν μάλιστα καὶ στὶς ἀφηγήσεις γιὰ τὸν Ἡρακλέα. Οἱ ἀφηγητὲς δυσκολεύονταν νὰ διακρίνουν τὴν Ἀμαζόνα τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τὴν Ἀμαζόνα τοῦ Θησέως. Ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Θησεὺς τὴ δική του τὴν εἶχε πάρει σὰν τιμητικὸ δῶρο ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Διός, μιλοῦσαν γι' αὐτὴν σὰν νὰ ἦταν ἀδελφὴ τῆς βασίλισσας τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῆς ἔδιναν τὸ σεληνιακὸ ὄνομα Ἀντιόπεια ἢ Ἀντιόπη, ποὺ εἶχε καὶ ἡ μητέρα τῶν Θηβαίων Διοσκούρων. Στὶς διηγήσεις γύρω ἀπὸ τὸν Θησέα συνταιριαζόταν ἡ μορφὴ τῆς Ἀμαζόνος μ' ἐκείνη τῆς Ἑλένης, τῆς Περσεφόνης καὶ τῆς Ἀριάδνης, ποὺ ἦσαν ὅλες ὅμοιες μεταξύ τους, καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ μορφὴ ποὺ φαντάζονταν πιθανῶς οἱ ἀφηγητές.

Στὴν πραγματικότητα μᾶς παρουσιάζεται σὰν ἀσιατικὴ Ἑλένη, τὴν ὁποία ἁρπάξανε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ στὴ Δύση καὶ γιὰ χάρη τῆς ὁποίας πολέμησαν πάνω στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος, ὅπως γιὰ τὴ θυγατέρα τῆς Λήδας πάνω στὰ ἀνατολικὰ τῆς Τροίας. Μιὰ διήγηση γιὰ τὸν ἐρχομὸ στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ κοριτσιῶν ὅμοιων μὲ Ἀμαζόνες ἦταν ἡ ἱστορία τῶν Δαναΐδων. Ἀλλὰ μόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἱστοροῦσαν, ὅτι οἱ ἀληθινὲς Ἀμαζόνες μὲ ὅλο τὸ στρατό τους εἶχαν ἔλθει ἐδῶ ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ εἶχαν πολιορκήσει τὴν Ἀκρόπολη. Ἔδειχναν παράξενα μνήματα ξένων καὶ τὰ ἀπέδιναν στὶς Ἀμαζόνες: στὴν Ἀθήνα τὸ μνῆμα τῆς Ἀντιόπης,[582] στὰ Μέγαρα ἐκεῖνο τῆς Ἱππολύτης.[583] Αὐτὸ πίστευαν ὅτι τὸ ἀναγνώριζαν ἀπὸ τὴ μορφὴ τοῦ μισοφέγγαρου, ποὺ εἶχε ἡ ἀσπίδα τῶν Ἀμαζόνων. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Ἀμαζόνος προηγήθηκε ἀπὸ τὸν πόλεμο μαζί τους, στὸν ὁποῖο ὁ Θησεὺς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ὑπερασπίση τὴν ἴδια του τὴν πόλη: καὶ ἀρχικὰ ἴσως ἦταν ἀκόμη καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ὁ Θησεὺς καὶ ὄχι ὁ Ἡρακλῆς ἐκεῖνος ποὺ ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ ἅρπαγα παρθένων.

Διηγοῦνται[584] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς μάταια πολιορκοῦσε τὴν πόλη τῶν Ἀμαζόνων Θεμίσκυρα καὶ ὅτι μπόρεσε νὰ τὴν πάρη μόνο ὅταν ἡ Ἀντιόπη ἀγάπησε τὸν Θησέα καὶ πρόδωσε τὶς δικές της. Μιὰ περιφημότερη ἀφήγηση[585] ἦταν ὅμως ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Θησεὺς ξεκίνησε γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Ἀμαζόνος μὲ τὸν Πειρίθουν, παρόμοια ὅπως εἶχαν πάει γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης. Μιὰ ἀγγειογραφία μᾶς δείχνει τὴν Ἀντιόπη στὸ χέρι τοῦ

88. Ὁ Θησεὺς στὴ μάχη τῶν Ἀμαζόνων

Θησέως καὶ κοντὰ σ' αὐτὸν τὸ φίλο του, ποὺ τὸν ὑπερασπίζει. Στὴν Ἀθήνα τοῦ γέννησε ἡ Ἀμαζὼν ἕνα γιό. Σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ πολλὲς διηγήσεις, αὐτὸς ὁ γιὸς ἦταν ὁ Ἱππόλυτος, σύμφωνα μὲ παλαιότερη, ἐκεῖνος ὁ Δημοφῶν, ποὺ ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύση κατὰ τῆς Τροίας καὶ νὰ σώση τὴ γιαγιά του Αἴθρα ἀπὸ τὴν καιόμενη πόλη.[586] Ἄλλοι θεωροῦν τὸν Δημοφῶντα καὶ τὴν ἀδελφό του Ἀκάμαντα σὰν γιοὺς τῆς Φαίδρας, τῆς συζύγου τοῦ Θησέως, ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰρήνη ποὺ ἔκλεισε μὲ τοὺς Κρῆτες. Μέχρι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ζοῦσε ἡ Ἀντιόπη ἤ, ὅπως καὶ ἂν λεγόταν, ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων μαζί του, μὲ τὸν ἅρπαγά της, ὅπως ἡ Ἑλένη μὲ τὸν Πάριν στὴν Τροία.

Γιὰ ν' ἀπελευθερώσουν τὴ βασίλισσά τους,[587] ἢ γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὴν ἀτίμωση ποὺ τοὺς ἔγινε, ὅταν ὁ Θησεὺς πῆρε δεύτερη γυναίκα,[588] φάνηκε ὁ στρατὸς τῶν Ἀμαζόνων. Ἦρθε ἀπὸ τὰ βόρεια (ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης θάλασσας), ἀκολουθῶντας μεγάλους πλάγιους δρόμους, γιατὶ οἱ Ἀμαζόνες δὲν ἦταν ναυτικὸς λαός, ἀλλὰ ἱππικός.[589] Θὰ μποροῦσε ὅμως ἐπίσης νὰ εἶναι ἁπλῶς μιὰ ἀνταρσία τῶν πολεμόχαρων γυναικῶν, ποὺ προσβημένη προκάλεσε ἡ ἴδια ἡ Ἀντιόπη. Ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα[590] τοῦ στρατοῦ εἶχε ἔρεισμα στὸν Ἄρειο Πάγο, σὲ κείνη τὴ θέση ποὺ βρισκόταν ἀργότερα τὸ Ἀμαζόνειον, τὸ Ἡρῶον πρὸς τιμὴν τῶν Ἀμαζόνων, καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυγα στὴν Πνύκα. Ἀπὸ κεῖ προωθήθηκαν ἐναντίον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἕνα Ἀθηναϊκὸ στράτευμα ὅμως ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὸ λό-

φο τῶν Μουσῶν καὶ τοὺς ἐπιτέθηκε ἀπὸ πίσω. Ἔτσι, στὸν τέταρτο μήνα τῆς πολιορκίας ἀναγκάστηκαν νὰ κλείσουν εἰρήνη. Γιὰ τοὺς Ἀθηναίους αὐτὰ ὅλα ἦταν ἀληθινὴ ἱστορία. Δυὸ μεγάλες τοιχογραφίες τους παρουσίαζαν τὴ μάχη μὲ τὶς Ἀμαζόνες: μιὰ στὸ Θησεῖο, στὸν ἱερὸ τοῦ Θησέως,[591] ποὺ ὅμως δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀργότερα, ἡ ἄλλη στὴν Ποικίλη Στοά.[592] Εὐχαρίστως ἱστοροῦσαν ἐπίσης οἱ ἀγγειογράφοι τὶς ἐπὶ μέρους σκηνές, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τοὺς γλύπτες, οἱ ὁποῖοι ἐκόσμησαν τόσους πολλοὺς ναοὺς καὶ μνημεῖα—καὶ ὄχι μόνο στὴν Ἀθήνα—μὲ τὶς εἰκόνες τῶν Ἀμαζόνων, ποὺ πολεμοῦν καὶ πεθαίνουν.

Διηγοῦνταν ἐπίσης,[593] ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἔτρεξε σὲ βοήθεια τοῦ φίλου του καὶ ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ ἄλλη περίφημη Ἀμαζών, ποὺ ἀργότερα ἦρθε στὴν Τροία καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ Πενθεσίλεια, ἔλαβε μέρος καὶ σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο. Αὐτὴ εἶχε τάχα σκοτώσει κατὰ λάθος τὴν ἀρχηγό της.[594] Ἄλλοι λένε πὼς τὸ ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Θησεύς, ἢ οἱ σύντροφοί του, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχε ξεσπάσει ἡ ἀνταρσία τῶν Ἀμαζόνων καὶ ἡ βασίλισσα ἀπειλοῦσε τοὺς καλεσμένους στὸ γάμο τῆς Φαίδρας μέσα στὸ παλάτι.[595] Τέλος, ὑπῆρχε ἀκόμα αὐτὴ ἡ διήγηση[596] γιὰ τὸ θάνατο τῆς Ἀντιόπης: ὅτι ἀγωνίστηκε κοντὰ στὸ Θησέα ἐνάντια στὶς ὁμοφύλους της, ποὺ ἤθελαν νὰ τὴν ξαναποκτήσουν, ὅτι σκοτώθηκε ἀπὸ τὸ βέλος τῆς Ἀμαζόνος Μολπαδίας, τῆς «ἀοιδοῦ», καὶ ὅτι ἀμέσως τὴν ἴδια στιγμὴ τὴν ἐκδικήθηκε ὁ Θησεύς. Ἕνα μνῆμα ἔκαναν οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τὴν Μολπαδία, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Ἀντιόπη—ἢ τουλάχιστον πίστευαν ὅτι δυὸ παλιὲς τοποθεσίες τάφων στὴ πόλη σχετίζονταν μὲ τὴν Ἀντιόπη.

Στὸν Ἥρωα ἔμεινε μόνο ἡ δεύτερη κρητικὴ βασιλοπούλα, ἡ Φαίδρα, καὶ ὁ γιὸς τῆς Ἀμαζόνος, ὁ ὡραῖος καὶ θαυμαστὸς ἔφηβος Ἱππόλυτος. Ἡ μεγάλη θεότητα, ποὺ πρὸ παντὸς ὑπηρετοῦσαν οἱ Ἀμαζόνες, ἦταν ἡ Ἄρτεμις, ἂν καὶ αὐτὲς εἶχαν σὰν πρότυπο περισσότερο τὴν ἀγριότητα τῆς τιμώμενης στὴ Μαύρη θάλασσα Θεᾶς, παρὰ τὴν ἁγνότητα τῆς ἑλληνίδας Ἀρτέμιδος. Σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του, ὁ Ἱππόλυτος, ἔπρεπε νὰ ἦταν τὸ ἀτίθασο, ἐλεύθερο ἀπὸ δεσμὰ ἄτι, ὅπως οἱ Ἀμαζόνες ἔμοιαζαν μὲ ἀχαλίνωτες φοράδες καὶ γι' αὐτὸ ἔφεραν ὀνόματα ὅπως Ἱππολύτη, ἢ ὅπως ἐκείνη ἡ Ἱππώ, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση[597] εἶχε ἱδρύσει τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Ἔφεσο, ἀφοῦ ὅμως πρῶτα εἶχε τιμωρηθῆ ἀπὸ τὴ θεά, ἐπειδὴ δὲν ἔπαιρνε πιὰ μέρος στὸ χορὸ τῶν παρθένων γύρω ἀπὸ τὸ βωμό της. Ὁ Ἱππόλυτος ὑπηρετοῦσε στὴν Τροιζῆνα σὰν νέος κυνηγὸς ἀποκλειστικὰ τὴν Παρθένα Ἄρτεμιν. Ἐκεῖ μεγάλωσε, στὴ χώρα τοῦ προπάππου του Πιτθέως,

καὶ ἐκεῖ[598] ἡ Φαίδρα ἐρωτεύθηκε τὸν ἐξαίσιο, παρθενικὸ προγονό της.

Τὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἄτυχου ἔρωτα παρουσίασε δυὸ φορὲς ὁ Εὐριπίδης στὴ σκηνὴ καὶ ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ τραγωδίες ἔχει διατηρηθῆ μέχρι τώρα. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν[599] ψηλὰ πάνω στὴ νότια πλαγιὰ τῆς Ἀκρόπολης ἕνα μικρὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης «ὑπὲρ Ἱππολύτου» καὶ διηγόνταν,[600] ὅτι τὸ εἶχε ἱδρύσει ἐκεῖ ἡ Φαίδρα, γιατὶ ἀπὸ κεῖ μὲ ἐρωτικὸ βλέμμα παρατηροῦσε τὶς ἀκτὲς τῆς χώρας τῆς Τροιζῆνος. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀφήγηση[601] εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ νεαρό, ὅταν αὐτὸς ἀφοσιωμένος[602] σ' ὅλες τὶς τελετές, ὅπως καὶ σ' αὐτὲς τοῦ Ὀρφέως, ἦρθε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ λάβη μέρος στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Γιὰ πολὺν καιρὸ κρατήθηκε μακριὰ ἀπ' αὐτόν, ποὺ δὲν εἶχε ἰδέα, ὥσπου ἦταν ἀναγκασμένη νὰ ἀκολουθήση τὸν Θησέα στὴν Τροιζῆνα. Οἱ Τροιζήνιοι ἀντίθετα[603] πάλι διατηροῦσαν στὸ δικό τους ἱερὸ τοῦ Ἱππολύτου ἕνα ναὸ τῆς «κατοπτεύουσας Ἀφροδίτης» καὶ διηγοῦνταν, ὅτι ἀπὸ κείνη τὴ θέση ἀγνάντευε ἡ ἐρωτευμένη Φαίδρα πέρα στὸ στάδιο, στὸ ὁποῖο ἀγωνιζόταν γυμνὸς ὁ Ἱππόλυτος, καὶ τὸ ὁποῖο ἀργότερα πῆρε τὸ ὄνομά της. Ἐκεῖ ἐπίσης βρισκόταν ἡ μυρτιά, τῆς ὁποίας πάνω στὴν ἔξαψή της τρυποῦσε τὰ φύλλα της μὲ τὴν καρφίτσα τῶν μαλλιῶν. Δυνατὴ ἦταν ἡ Ἀφροδίτη στὸ ἔργο της, ὅμως μονάχα ἡ ὡραία βασίλισσα ὑπέκυψε σ' αὐτήν, ὄχι καὶ ὁ ἔφηβος. Δὲν ἤθελε ν' ἀκούση τίποτε γιὰ τὴν Ἀφροδίτη,[604] μόνο γιὰ τὴν Ἄρτεμιν. Ὅπως καὶ νὰ τοῦ φανερώθηκε ὁ ἔρωτας γιὰ τὴ Φαίδρα, αὐτὸς ἀπέκρουσε τὴν περήφανη γυναίκα.

Ἔτσι ἐπαναλήφθηκε ἡ ἱστορία τοῦ Βελλεροφόντου—μιὰ ἱστορία ποὺ τὴν διηγοῦνταν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες. Ὁ περιφρονημένος ἔρωτας τῆς βασιλικῆς γυναίκας, ποὺ στὸ πάθος της προδόθηκε, μεταβλήθηκε σὲ μίσος καὶ φόβο. Ἡ Φαίδρα ἐνοχοποίησε τὸν Ἱππόλυτο στὸ Θησέα, ὅτι δῆθεν εἶχε θελήσει νὰ τὴν παρασύρη. Στὴν πιὸ ἀφελὴ μορφὴ[605] τῆς διηγήσεως δείχνει τὴ σπασμένη πόρτα τοῦ ὑπνοδωματίου της καὶ τὰ σχισμένα ροῦχα της. Ὁ σύζυγος τὴν πιστεύει, καταριέται τὸ γιό του καὶ τὸν ἐξορίζει ἀπὸ τὸ βασίλειο. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πατέρας του ὁ Ποσειδῶν τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ τὴν ἐκπλήρωση τριῶν εὐχῶν,[606] εὔχεται τὸ θάνατο τοῦ Ἱππολύτου. Ὅταν αὐτὸς θέλησε νὰ πάη στὴν Ἐπίδαυρο καὶ πιὸ πέρα ἀπὸ κεῖ, στὸ Ἄργος,[607] τρέχοντας πλάι στὴν ἀκτὴ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου μὲ τὰ εὐγενικά του ἄλογα, ξέσπασε ἕνας σεισμὸς καὶ μιὰ φουρτούνα στὴ θάλασσα. Σηκώθηκε ἕνα κύμα, ποὺ σκέπασε τὸν Ἰσθμό, ἕνας ταῦρος ξεπήδησε ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔκαμε τὰ ἄλογα τοῦ Ἱππολύτου νὰ τρομάξουν. Στὸ ἀφηνιασμά τους κάναν τὸν ἡνίοχο νὰ χάση

τὸν ἔλεγχο τῆς ἅμαξας καὶ τὸν παρασύρανε στὸ θάνατο. Οἱ Τροιζήνιοι νόμιζαν πὼς ὁ Ἱππόλυτος δὲν πέθανε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἐπίσης δὲν δεῖχναν τὸ μνῆμα του,[608] ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι,[609] ἂν καὶ ἤξεραν ποῦ βρισκόταν. Ἀλλὰ δείχνανε μιὰν ἀγριελιὰ κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Σαρωνίας Ἀρτέμιδος καὶ διηγοῦνταν,[610] ὅτι ἐκεῖ εἶχε μπλεχτῆ ὁ Ἱππόλυτος στὰ ἡνία τῶν ἀλόγων του καὶ σὰν νὰ εἶχε ἔτσι κρεμαστῆ πάνω στὸ γερμένο δέντρο. Αὐτὸ ἦταν ἕνα εἶδος θανάτου, ποὺ συνέβαινε συχνὰ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ Φαίδρα κρεμάστηκε ἐπίσης καὶ λέγονταν[611] ὅτι στὸν Ἅδη κουνιόταν πάνω σὲ μιὰ κούνια πέρα-δῶθε, ἀναπαριστάνοντας τὸ θάνατό της μ' αὐτὸ τὸ παιχνίδι.

Οἱ κόρες τῶν Τροιζηνίων θρηνοῦσαν τὸν Ἱππόλυτο στὸ μεγαλόπρεπο ἱερό, ποὺ τοῦ εἶχε κατασκευάσει ὁ Διομήδης.[612] Αὐτὸ γινότανε μιὰ μέρα πρὶν ἀπὸ τὸ δικό τους γάμο[613] καὶ θυσίαζαν σ' αὐτόν, στὸ θύμα τῆς καταστρεπτικῆς γυναίκειας ἀγάπης, ἕναν πλόκαμο ἀπὸ τὰ μαλλιά τους. Καὶ ὡστόσο αὐτὸς δὲν ἦταν νεκρός. Δὲν ἀνῆκε στοὺς ἥρωες ποὺ πέθαιναν γιὰ πάντα. Ἡ Ἄρτεμις τράβηξε τὸν εὐνοούμενό της ἀπὸ τὸ θάνατο. Γιὰ χάρη της[614] τὸν ἀνάστησε ὁ Ἀσκληπιός,[615] ποὺ κατοικοῦσε ἐκεῖ κοντά, στὴν Ἐπίδαυρο, ξαναφέρνοντάς τον μὲ τὰ θεραπευτικά του βότανα πάλι στὴ ζωή. Οἱ Τροιζήνιοι τὸν βλέπανε στὸν οὐρανό, στὸν ἀστερισμὸ τοῦ ἡνίοχου.[616] Οἱ κάτοικοι ὅμως τῶν Ἀλβανῶν βουνῶν στὴν Ἰταλία, κοντὰ στὴ Ρώμη, γνώριζαν[617] ὅτι ὁ θεὸς Βίρμπιος, ὁ ὁποῖος ἔμενε κρυμμένος στὸ ἄλσος τῆς Διάνας στὴν Ἀρικία, στὰ σκοτεινὰ δάση γύρω ἀπὸ τὴ λίμνη Νέμη, δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ὁ Ἱππόλυτος, ποὺ τὸν εἶχε μεταφέρει ἐκεῖ ἡ θεὰ Ἄρτεμις. Γι' αὐτὸ πιθανῶς ποτὲ δὲν ἐπιτρεπόταν σ' αὐτὴ τὴν ἱερὴ περιοχὴ νὰ ὁδηγηθοῦν ἄλογα, δηλαδὴ ζῶα ποὺ θύμιζαν τὸ θάνατο τοῦ ἀναστημένου θεοῦ.

Γιὰ τὸ πῶς πέθανε ὁ Θησεὺς δὲν ὑπάρχει καμιὰ σαφὴς παράδοση. Αὐτός, ποὺ ὑποδέχτηκε τὸν Οἰδίποδα, γιὰ νὰ βρῆ ὁ ἥρωας τῶν Θηβῶν τὴν ἡσυχία του στὴν Ἀττικὴ γῆ, καὶ βοήθησε τοὺς Ἡρακλεῖδες νὰ ἐλευθερωθοῦν γιὰ μιὰ πάντα ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ τοῦ πατέρα τους καὶ διώκτη τους Εὐρυσθέα, ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Ἀττικὴ καὶ νὰ κοίτεται σ' ἕνα μακρινὸ μνῆμα στὴ νῆσο Σκῦρο, μέχρι ποὺ νὰ ξαναβρεθοῦν τὰ λείψανά του πολλὲς ἑκατοντάδες χρόνια ἀργότερα.[618] Ὑπῆρχαν ἐπίσης τότε ἀφηγητὲς ποὺ ὑποστήριζαν, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε καθόλου ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸν Ἅδη, ὅπου εἶχαν πάει μὲ τὸ φίλο του, τὸν Πειρίθουν, γιὰ ν' ἁρπάξουν τὴν Περσεφόνη.

Ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι τὸ ταξίδι του στὸν Ἅδη τὸ μετέθεταν κάπου

στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, διηγόνταν γιὰ ἕναν παλαιότατο ἐγγονὸ τοῦ Ἐρεχθέως, τὸν πρῶτο δημαγωγό, τὸν ὁποῖο ὁ λαός, κατὰ τὸ διάστημα ποὺ αὐτὸς γύριζε στὸν Ἅδη, τὸν ἀποκήρυξε σὰν ἀποστάτη. Γι' αὐτὸ δῆθεν ταξίδεψε στὴ Σκῦρο κι ἐκεῖ ὁ βασιλιὰς Λυκομήδης ἀπὸ ἕναν ψηλὸ βράχο τὸν πέταξε στὰ βαθιά.[620] Αὐτὸς ἦταν γιὰ τὸ Θησέα ἕνας θάνατος ποὺ τὸν ὑπόφερε μακριὰ καὶ χωρὶς λόγο. Ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του δὲν ἀπόμεινε ἀρχικὰ κανένα μνῆμα, κανένας σίγουρος τόπος τῆς λατρείας τοῦ ἥρωα. Αὐτὸ ἔμοιαζε μὲ ἐξαφάνιση κι ὄχι μὲ θάνατο. Τὸ Ἱερό του, τὸ Θησεῖο, στὴν ἄνοδο γιὰ τὴν Ἀκρόπολη, ἔγινε τὸ πρῶτο μνῆμα του, ὅταν τὰ δῆθεν λείψανά του τὸ 473 π.Χ. μεταφέρθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴ Σκῦρο.

II

Ἰάσων καὶ Μήδεια

Ὁ ἥρωας ποὺ ἐξεστράτευσε νὰ φέρη τὸ χρυσόμαλλο δέρας γεννήθηκε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ γένος στὸ ὁποῖο ἀνῆκε ἐπίσης ὁ Φρίξος, ὁ γιὸς τοῦ Ἀθάμαντος. Αὐτὸν τὸν εἶχε φέρει στὴν Κολχίδα τοῦ Καυκάσου τὸ χρυσόμαλλο κριάρι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀθάμαντα, τὸν πατέρα τοῦ Φρίξου, ἦταν ἐπίσης καὶ ὁ Σαλμωνεὺς καὶ ὁ Κρηθεύς, γιοὶ τοῦ Αἰόλου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καταγόταν αὐτὴ ἡ μεγάλη γενεά. Ἡ πρόγονος τοῦ κλάδου, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνη τώρα λόγος, ἡ Τυρώ, ἡ κόρη τοῦ Σαλμωνέως, γέννησε ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα τοὺς διδύμους Νηδέα καὶ Πελία καὶ ὕστερα ὅμως πάλι ἀπὸ τὸ θεῖο της Κρηθέα περισσότερους γιούς. Σὰν πρῶτο τὸν Αἴσονα, ποὺ ἵδρυσε τὴ πόλη Αἴσονα στὴ Θεσσαλία. Ὁ γιός του ὁ Ἰάσων ἦταν ὁ ἥρωας τοῦ χρυσόμαλλου δέρατος. Ἀφοῦ ὁ Φρίξος, ὁ ξάδελφος τοῦ πατέρα του, πέθανε στὴν Κολχίδα σὰ γαμπρὸς τοῦ βασιλιᾶ Αἰήτου, ἔμεινε τὸ χρυσόμαλλο δέρας στὴν κατοχὴ αὐτοῦ τοῦ γιοῦ τοῦ ἥλιου. Ἀπ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ξαναγυρίση στὴν οἰκογένεια.

Οἱ πόλεις Αἴσων καὶ Ἰωλκός, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία εἶναι δημιούργημα τοῦ Κρηθέως, βρίσκονταν κοντὰ στὸ μεγάλο θεσσαλικὸ κόλπο, τὸν Παγασητικό, τὸν σημερινὸ κόλπο τοῦ Βόλου. Στὴν Ἰωλκὸ βασίλευε ὁ θετὸς γιὸς τοῦ Κρηθέως, ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος Πελίας, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Αἴσονος: σὰν κοινή τους μητέρα εἶχαν, ὅπως ἐλέχθη, τὴν Τυρώ. Σ' ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς γεννήθηκαν γιοί: στὸν Πελία ὁ Ἄκαστος, στὸν Νηλέα μάλιστα, ποὺ βασίλευε στὴν Πύλο, στὸ νοτιοδυτικὸ ἄκρο τῆς Πελοποννήσου, δώδεκα γιοί, κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Νέστωρ. Ἐπίσης καὶ οἱ

ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί, Αἴσων, Φέρης καὶ Ἀμυθάων, εἶχαν γιούς: ὁ Ἀμυθάων τὸν μάντη Μελάμπουν, ποὺ θεράπευσε τὶς κόρες τοῦ Προίτου, ὁ Φέρης τὸν Ἄδμητο, τὸν ἀγαπημένο τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ σύζυγο τῆς Ἀλκήστιος, ὁ Αἴσων, ὅπως εἰπώθηκε, τὸν Ἰάσονα. Ἡ μητέρα αὐτῆς τῆς πιὸ περίφημης μορφῆς ἀπ' ὅλη τὴ γενιὰ εἶναι μὲ διάφορα ὀνόματα γνωστὴ ἢ μᾶλλον κρυμμένη: σὰν Πολυμήδη,[621] ποὺ ἔπρεπε νὰ ἦταν θυγατέρα τοῦ Αὐτολύκου,[622] ἢ σὰν Ἀλκιμέδη,[623] μιὰ Μινυάδη, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε καὶ ἄλλα ὀνόματα. Ὁ Αὐτόλυκος ἀνατράφηκε ἀπὸ τὸ σοφὸ Κένταυρο Χείρωνα,[624] τοῦ ὁποίου ἡ διαμονή, τὸ ὄρος Πήλιον, ἦταν ψηλὰ πάνω ἀπὸ τὶς δυὸ πόλεις Αἴσονα καὶ Ἰωλκό. Τὸ θεῖο αὐτὸ πλάσμα τῶν δασῶν πρῶτο θὰ πρέπη νὰ τὸν εἶχε ὀνομάσει[625] Ἰάσονα καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ νὰ ἐσήμαινε ἕναν θεραπευτὴ ἢ ἕναν ποὺ φέρνει τὴ θεραπεία.[626]

Σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του θὰ μποροῦσε βέβαια ἐπίσης ὁ Ἰάσων νὰ ἔχη κάτι κοινὸ μὲ τὸν Ἰάσιον ἢ Ἰασίονα, τὸν ἀγαπημένο τῆς Δήμητρος.[627] Μόνον ποὺ αὐτὸς ἦταν εὐνοούμενος τῆς Ἥρας[628] καὶ ὄχι τῆς μητέρας τῆς Περσεφόνης. Γιὰ τὶς δυὸ αὐτὲς μεγάλες ἀδελφὲς θεὲς διηγόνταν ὅτι περιπλανιόνταν στὴ γῆ: ἡ Δήμητρα σ' ἀναζήτηση τῆς θυγατέρας της, ἡ Ἥρα ὅταν ἐξοργισμένη ἔφευγε ἀπὸ τὸν Δία ἢ ξαναγύριζε σ' αὐτόν. Τότε, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις γιὰ τὸν Ἡρακλέα, τῆς ἐπετέθηκαν οἱ αὐθάδεις Σειληνοί. Ὁ Ἰάσων τὴν συνάντησε στὸ κυνήγι, ὅπως ἴσως καὶ ὁ Ἰάσιος ἢ Ἰασίων, ὁ Κρητικὸς κυνηγός, τὴ Δήμητρα. Μόνον ποὺ αὐτὴ ἡ συνάντηση ἔγινε σ' ἕνα ποτάμι μὲ πολλὰ νερά, εἴτε αὐτὸς ἦταν ὁ θεσσαλικὸς Ἄναυρος,[629] ἢ Ἐπινεύς,[630] ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο ποτάμι.[631] Στὴ γριὰ γυναίκα, τῆς ὁποίας τὴ μορφὴ εἶχε πάρει ἡ Ἥρα, δὲν ἀναγνώρισε ὁ Ἰάσων τὴ θεά, τὴν πῆρε ὅμως στὴν πλάτη του καὶ τὴν πέρασε πάνω ἀπὸ τὰ νερά. Λένε ἐπίσης[632] ὅτι τότε ἔχασε καὶ τὸ ἕνα σανδάλι του. Ἔτσι ἐμφανίστηκε μὲ ἕνα ὑπόδημα στὴ θυσία,[633] ποὺ πρόσφερε ὁ Πελίας στὴν Ἰωλκὸ στὸν πατέρα Ποσειδῶνα καὶ στοὺς ἄλλους θεούς, ὄχι ὅμως καὶ στὴ βασίλισσα τῶν θεῶν.[634] Γιατὶ γνωρίζουμε ἤδη ἀπὸ τὴν ἱστορία γιὰ τὴν Τυρώ, ὅτι δὲν τιμοῦσε τὴν Ἥρα. Καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῆ.

Ὁ Ἰάσων ἔχασε ἕνα σανδάλι σ' ὅλες τὶς διηγήσεις. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Μονοσάνδαλου ἦταν ἀνοίκεια, ὄχι μόνο στὶς ἱστορίες γύρω ἀπ' αὐτὸν τὸν ἥρωα. Γιατὶ ἕνας τέτοιος—ἀκόμα κι ἂν ἦταν ἕνας θεὸς ὅπως ὁ Διόνυσος—δημιουργοῦσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐρχόταν ἀπὸ ἕναν ἄλλο κόσμο καὶ ἴσως ἀπὸ τὸν Ἅδη, καὶ ὅτι εἶχε ἀφήσει ἐκεῖ τὸ ἄλλο ὑπόδημά του σὰν ἐνέχυρο καὶ σημεῖο, ὅτι ἀνῆκε ἐκεῖ

μὲ τὸ ἕνα του πόδι. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ὁ Πελίας πρέπει νὰ εἶχε λάβει τὸ χρησμό,[635] ὅτι θὰ πέθαινε ἀπὸ τὸ χέρι ἀνθρώπου μ' ἕνα σανδάλι. Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς εἶχε καλέσει ὅλη τὴν πόλη τῆς Ἰωλκοῦ στὴ θυσία του, βρισκόταν ὁ Ἥρωας στὰ χωράφια ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ Ἀναύρου. Ἐκεῖνοι ποὺ διηγόνταν γι' αὐτόν, ὅτι δὲν ἦταν ἕνας κυνηγός, ἀλλὰ ἕνας γεωργός,[636] ἰσχυρίζονταν ὅτι εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ ἀροτρό του στὸν Ἄναυρο, πέρασε τὸν ποταμὸ ξυπόλητος καὶ ξέχασε νὰ φορέση πάλι τὸ ἀριστερό του σανδάλι. Ἤ, στὴν ἄλλη περίπτωση, ὅτι τὸ ἔχασε στὸν ποταμό.[637] Ὅπως λοιπὸν παρουσιάστηκε αὐτὸς μπροστὰ στὸν Πελία, τὸν ἔκανε νὰ θυμηθῆ τὸ χρησμό. Ἐκείνη τὴ μέρα ὁ Πελίας δὲν εἶπε τίποτε, τὴν ἑπόμενη μέρα ὅμως ἔστειλε καὶ τὸν φώναξαν καὶ τὸν ρώτησε τί θὰ ἔκανε αὐτός, ἂν ἐπρόκειτο νὰ σκοτωθῆ ἀπὸ κάποιον ὁρισμένον ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του. «Θὰ ἔστελνα αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο», ἔτσι ἀπάντησε ὁ Ἰάσων, «νὰ φέρη τὸ χρυσόμαλλο δέρας». Καὶ ὁ Πελίας τοῦ εἶπε: «Πήγαινε καὶ φέρε το».

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλην ἀφήγηση[638] μάλιστα, ὁ Πελίας εἶχε λάβει δυὸ χρησμούς. Ὁ ἕνας ἀπειλοῦσε ὅτι θὰ πέθαινε ἀπὸ ἕναν ἀπόγονο τοῦ Αἰόλου. Πρὸ πάντων ὅμως ἔπρεπε αὐτός, ἔτσι ἔλεγε ὁ ἄλλος χρησμός, νὰ προσέξη ἐκεῖνον ποὺ θὰ κατέβαινε ἀπὸ τὶς ψηλὲς τοποθεσίες στὴν Ἰωλκὸ μὲ ἕνα σανδάλι. Καὶ ὅταν ἔφθασε ὁ καιρός, ἦρθε ἀπὸ κεῖ ὁ φοβερὸς καὶ ἐκπληκτικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος. Ἔφερνε δυὸ κοντάρια. Ἦταν ντυμένος ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς κοντινῆς χερσονήσου Μαγνησίας. Ἕνα δέρμα πάνθηρα τοῦ σκέπαζε τοὺς ὤμους, γιὰ νὰ τὸν προστατεύη ἀπὸ τὴ βροχή. Ποτὲ μέχρι τώρα δὲν εἶχε κόψει τὰ μαλλιά του, ποὺ ἔπεφταν ἀστραφτερὰ πάνω στὴν πλάτη του. Σὰν νὰ ἤθελε νὰ ἀποδείξη τὴν ἠρεμία του, στάθηκε στὴν ἀγορὰ τῆς Ἰωλκοῦ μέσα στὴν ὀχλοβοὴ τοῦ πλήθους. Κανεὶς δὲν τὸν ἀναγνώρισε: ὅλοι προσπαθοῦσαν νὰ μαντέψουν ποιὸς νὰ ἦταν. Σκέφτηκαν τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Ἄρη, τοὺς Ἀλοάδες καὶ τὸν Τιτυόν. Ὕστερα ἀπόρριψαν ὅλες αὐτὲς τὶς σκέψεις. Ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι μιλοῦσαν μεταξύ τους γι' αὐτό, πέρασε μὲ τὸ ἁμάξι του ζευγμένο μὲ μουλάρια καὶ ὁ βασιλιὰς Πελίας. Τὰ μάτια του ἔμειναν καρφωμένα πάνω στὸ σανδάλι ποὺ φοροῦσε ὁ νέος ἄνδρας ἐντυπωσιακὰ μόνο στὸ δεξὶ πόδι. Ἔκρυψε τὸν τρόμο του καὶ ρώτησε τὸν ξένο ποιὰ ἦταν ἡ πατρίδα του καὶ ποιοὶ οἱ γονεῖς του.

Σταθερὰ καὶ ἤρεμα ἀπάντησε ἐκεῖνος: «Φέρνω μαζί μου τὴ διδασκαλία τοῦ Χείρωνος. Ἔρχομαι ἀπὸ τὴ σπηλιά, ὅπου κατοικοῦσα μὲ τὴ Χαρικλὼ καὶ τὴ Φιλύρα, τὴ σύζυγο καὶ τὴ μητέρα τοῦ Κενταύρου. Οἱ ἁγνὲς θυγατέρες τοῦ Κενταύρου μὲ ἀνάθρεψαν.

Ἔγινα εἴκοσι χρονῶν χωρὶς νὰ κάνω καμιὰ ἀνάρμοστη πράξη ἐναντίον τους ἢ νὰ τοὺς πῶ ἕναν ἄπρεπο λόγο. Τώρα ξαναγυρίζω στὴν πατρίδα, γιὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν παλιὰ δόξα τοῦ πατέρα μου, ποὺ κάποτε τὴν εἶχε δωρίσει ὁ Ζεὺς στὸν πρίγκιπα Αἴολο καὶ ποὺ τὴν κατέχει σήμερα κάποιος ἄλλος παράνομα». Ἔτσι συνέχισε νὰ μιλᾶ ἐντελῶς ἀνοιχτά, χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται σὲ ποιὸν βρισκόταν μπροστά. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀφήγηση, ὁ Πελίας εἶχε προσοικειωθῆ παράνομα τὴν ἐξουσία, ποὺ ἀνῆκε στοὺς γονεῖς τοῦ Ἰάσονος, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀπὸ φόβο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ τὸ εἶχαν στὰ φανερὰ πενθήσει, σὰν νὰ εἶχε πεθάνει ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του, ἐνῶ μυστικὰ τὸ εἶχαν στείλει στὸν Χείρωνα. Τώρα ρωτοῦσε ὁ ἔφηβος γιὰ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του Αἴσονος καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε ἐλεύθερα μὲ τ' ὄνομα ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ὁ σοφὸς Κένταυρος.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία ἑπομένως εἶχε σὰν προϋπόθεση, ὅτι στὴν Ἰωλκὸ νομίμως ἔπρεπε νὰ βασιλεύη ὁ Αἴσων, ὁ μεγαλύτερος γιὸς τοῦ Κρηθέως, ὄχι ὁ Πελίας, τὸν ὁποῖο εἶχε γεννήσει ἡ Τυρὼ ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο της μὲ τὸν Κρηθέα. Ὁ Αἴσων, ὅπως μᾶς λέει ἡ ἱστορία στὴ συνέχεια,[639] τὸν δέχτηκε μὲ δάκρυα. Ἦρθαν ἐπίσης οἱ ἀδελφοί του μὲ τοὺς γιούς των, γιὰ νὰ χαιρετήσουν τὸν ἀνηψιὸ καὶ ξάδερφο: ὁ Φέρης καὶ ὁ Ἄδμητος ἀπὸ τὶς θεσσαλικὲς Φερρές, ὁ Ἀμυθάων καὶ ὁ Μελάμπους ἀπὸ τὴ Μεσσηνία. Πέντε μερόνυχτα τοὺς φιλοξένησε ὁ Ἰάσων στὸ σπίτι τοῦ πατέρα του γιορτάζοντας. Τὴν ἕκτη μέρα τοὺς εἶπε τὸ σχέδιό του, νὰ ξαναπάρη τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὸν Πελία. Σηκώθηκαν ἀμέσως καὶ τὸν συνόδεψαν στὸ παλάτι τοῦ Πελίου. Ἤρεμα καὶ στοχαστικὰ μίλησε ὁ Ἰάσων μπροστὰ στὸ βασιλιά. Ἐπικαλέστηκε τὴν κοινὴ μητρικὴ καταγωγή τους καὶ τοῦ πρότεινε ἕναν εἰρηνικὸ χωρισμό. Τὰ κοπάδια καὶ τὰ χωράφια, ποὺ εἶχε ἀφαιρέσει ὁ Πελίας ἀπὸ τὸν Αἴσονα, θὰ τὰ κρατοῦσε, τὸ σκῆπτρο καὶ τὸ θρόνο, ποὺ ἀνῆκαν σ' ἕνα γιὸ τοῦ Κρηθέως, θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιστρέψη. Μὲ ἠρεμία ἀπάντησε σ' αὐτὸν καὶ ὁ Πελίας. Θὰ τὸ ἔκανε αὐτό, μόνο ποὺ τὸν ἀνησυχοῦσε μιὰ ἀπαίτηση τῶν ὑποχθονίων. Ἦταν ἤδη πολὺ γέρος γιὰ ν' ἀνταποκριθῆ σ' αὐτήν. Ὁ Ἰάσων ὅμως θὰ τὸ μποροῦσε πάνω στὸ ἄνθος τῆς νεανικῆς του δύναμης. Ὁ Φρίξος τάχα τοῦ εἶχε ἐμφανιστῆ σὲ ὄνειρο καὶ ἐπιθυμοῦσε νὰ πάη κάποιος στὸν οἶκο τοῦ Αἰήτου καὶ ἀπὸ κεῖ νὰ φέρη πίσω τὴν ψυχή του καὶ τὸ χρυσόμαλλο δέρας. Ρώτησε ὕστερα τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ κεῖνο ἐπίσης τὸν διέταξε νὰ στείλη τὸ πλοῖο. Αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ἀντίτιμο τῆς ἐξουσίας γιὰ τὸν Ἰάσονα. Ὁ Πελίας τὸ ἐπιβεβαίωσε μὲ ὅρκο.

Στὰ ὁλόχρυσα διαμερίσματα τοῦ Αἰήτου, ἔτσι λεγόταν σὲ μιὰ παλιὰ ἀφήγηση,[640] ἀναπαύονταν τὴ νύχτα οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου. Σίγουρα, δὲν εἶχε σχεδιασθῆ σὰν ἕνας τόπος γιὰ ἀνθρώπους ἡ διαμονὴ τοῦ Αἰήτου στὶς ὄχθες τοῦ Φάσιος ποταμοῦ, ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς διηγήσεις τῶν ναυτικῶν ἀπὸ τὸν Καύκασο χυνόταν στὴ Μαύρη Θάλασσα. Αἶα ὀνομαζόταν ἡ πόλη—ἀπὸ τὸ ὄνομα «Αἶα» πῆρε ὁ Αἰήτης τὸ δικό του ὄνομα—ἔτσι ἐπίσης λεγόταν ἡ χώρα, ποὺ ταυτιζόταν μὲ τὴν Κολχίδα τοῦ Καυκάσου, ἀρχικὰ ὅμως σήμαινε ἴσως τὴ χώρα τῆς αὐγῆς, τῆς Ἠοῦς. Γιὰ τὴν ψυχὴ ἑνὸς νεκροῦ βασιλιᾶ, ποὺ βρισκόταν στὸ δρόμο τῆς θεώσεως—γιατὶ ὁ Πελίας ἔλεγε σίγουρα ψέματα μὲ τὴν ἱστορία γιὰ τὸ ὄνειρό του, ἡ φανέρωνε πάντως τὴν ἀντίληψη μιᾶς νεώτερης ἐποχῆς—αὐτὴ ἡ χώρα τοῦ αὐγινοῦ φωτός, πέρα μακριά, ἦταν ὁ κατάλληλος τόπος. Πρέπει νὰ ἦταν μιὰ θέση γιὰ ἀθάνατα, θεῖα πλάσματα. Γνωρίζουμε,[641] ὅτι ὁ Αἰήτης ἦταν γιὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς συζύγου τοῦ Ἡλίου, τῆς Πέρσης[642] ἡ Περσηίδος,[643] ἀδελφὸς τῆς βασίλισσας τῆς Κρήτης Πασιφάης καὶ τῆς Κίρκης, τῆς ὁποίας τὸ νησί, ἡ Αἰαία, ἀνῆκε στὴν Αἶα, εἴτε βρισκόταν ἀνατολικὰ εἴτε δυτικὰ ἀπὸ κείνη τὴ χώρα, ὅπου οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου ἀναπαύονταν καὶ πάλι ξυπνοῦσαν. Θὰ πρέπη νὰ παραδεχτοῦμε, ὅτι τὰ διαμερίσματα τοῦ Αἰήτου, ὅπως ἦταν οἶκος τοῦ Ἡλίου, παρόμοια ταυτόχρονα ἦταν καὶ τόπος ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ δῆ κανείς, δηλ. τόπος Ἅδου. Ἔκρυβαν τὸ χρυσόμαλλο δέρας, καλὰ φυλαγμένο στὴν προστασία ἑνὸς πελώριου φιδιοῦ. Ὁ Ἰάσων ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήση ὅ,τι καὶ ὁ Περσεὺς καὶ νὰ ἀγωνιστῆ μ' ἕνα δράκοντα, παρόμοια ὅπως ὁ Κάδμος. Καὶ θὰ ἔπρεπε ἐπίσης, ὅπως ὁ Κάδμος βρῆκε τὴν Ἁρμονία καὶ ὁ Περσεὺς τὴν Ἀνδρομέδα, νὰ βρῆ μιὰ νύφη, γιὰ τὴν ὁποία βέβαια δὲν εἶχε ξεκινήσει καὶ ἡ ὁποία θὰ τοῦ παρουσιαζόταν σὰν βοηθός, ὅπως στὸ Θησέα ἡ Ἀριάδνη, μιὰ δεύτερη ἐγγονὴ τοῦ ἥλιου, ποὺ θὰ τὸν συνόδευε στὸν κόσμο τῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὅμως γιὰ παντοτεινὴ εὐτυχία.

Σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς διηγήσεις, ὁ Ἰάσων ἀνέλαβε μονάχα αὐτὸ ποὺ κάπως τὸ εἶχε ἐπιζητήσει: τὴν ἐντολὴ νὰ ξανακερδίση τὸ χρυσόμαλλο δέρας ἀπὸ κεῖνο τὸ σπίτι πέρα ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν θνητῶν. Λεγόταν,[644] ὅτι αὐτὸ τὸ χρέος βάραινε σὰν μιὰ κατάρα τὴ γενιὰ τοῦ Αἰόλου, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ἀθάμας θέλησε νὰ θυσιάση τὸ γιό του Φρίξο καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ διαφύγη στὸ ὑπερκόσμιο βασίλειο τοῦ Αἰήτου. Ἡ θυσία τοῦ κατσαρομάλλη γιοῦ τοῦ βασιλιᾶ ὁλοκληρώθηκε ἔτσι κάπως, ἡ ὀργὴ τοῦ Διὸς ἐνάντια στοὺς θυσιαστὲς ἀφυπνίσθηκε καὶ ἡ ἐξιλέωση ἦταν ἀναγκαία. Μιὰ συνέπεια αὐτοῦ ἦταν ἡ σύναξη τῆς ὁμάδας ποὺ θὰ συνόδευε τὸν Ἰάσονα.

Χρειαζόταν, γιὰ νὰ φθάση αὐτὸς μέχρι τὸν Αἰήτη καὶ νὰ μπορέση νὰ ἐπιστρέψη, ἕνα ἐξαιρετικὰ γρήγορο πλοῖο καὶ συντρόφους ἕτοιμους γιὰ τὸ θάνατο σὰν πλήρωμα. Αὐτὸ τὸ πλοῖο, ποὺ τόσο θαυμάστηκε,[645] σὰν νὰ ἦταν τὸ πρῶτο πλοῖο,[646] κατασκευάστηκε γι' αὐτὸν μὲ τὴ βοήθεια τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς,[647] ἂν δὲν ἔγινε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια.[648] Ὀνομαζόταν ἡ «γοργή», ἡ Ἀργώ,[649] καὶ ὁ ἐπίγειος κατασκευαστής της Ἄργος. Κουκουναριὲς κόπηκαν[650] πάνω στὸ Πήλιο καὶ μεταφέρθηκαν κάτω στὸν Παγασητικὸ κόλπο.[651] Τὸ πλοῖο ποὺ κατασκευάστηκε ἀπ' αὐτές, σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ παλιὲς ἀφηγήσεις, κατεῖχε καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς ὁμιλίας,[652] ἐπειδὴ—ὅπως ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα[653]—εἶχε χρησιμοποιηθῆ στὴν κατασκευή του καὶ ξύλο δωδωναίας δρυός. Τὸ πρῶτο πλήρωμα ἀπαρτιζόταν ἀπὸ Μινύας,[654] κατοίκους μερικῶν πόλεων στὶς χῶρες ὅπου ἄλλοτε βασίλευε ὁ Ἀθάμας, γιός, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση,[655] τοῦ Μινύου. Ὁ Ὀρχομενὸς στὴ Βοιωτία, ἡ Μίνυα στὴ Θεσσαλία ἦταν τέτοιες πόλεις. Στὸν Ὀρχομενὸ τιμοῦσαν οἱ Μινύαι τὸν Λαφύστιον Δία, στὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ θυσιαστῆ ὁ Φρίξος. Ἐπιβιβάστηκαν μὲ τὸν Ἰάσονα στὸ πλοῖο Ἀργὼ καὶ κωπηλατοῦσαν, ὅταν ὁ ἄνεμος δὲν τὸ ἔκανε νὰ πετάη στὴ μακρινὴ Αἴα.

Ἐξαιρετικὰ γρήγορη θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἡ Ἀργώ, γιὰ νὰ μπορέση νὰ γυρίση πίσω. Τὰ ἐλάχιστα ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ διηγηθῆ μὲ βάση τὴν πιὸ παλιὰ ἀφήγηση γιὰ τοὺς ταξιδιῶτες τῆς Ἀργοῦς—τοὺς Ἀργοναῦτες, ὅπως ὕστερα πάντα ὀνομάζονταν—ἱστοροῦνται ἀπὸ τὴν Κίρκη στὸν Ὀδυσσέα:[656] ὄχι μὲ ὅλη τὴν ἀκρίβεια, γιατὶ αὐτὴ δὲν ἤθελε νὰ φανερώση ὅλο τὸ μυστικὸ τοῦ δρόμου. Ὁ Ὀδυσσεὺς βρισκόταν τότε στὴ νῆσο Αἰαία, στὸ γυρισμὸ ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότερη ἱστορία γιὰ τοὺς Ἀργοναῦτες, ἡ πύλη τῶν βράχων ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ ὑπερπέραν ἀπειλοῦσε ἴσως μόνο αὐτοὺς ποὺ ἐπέστρεφαν. Ἡ Κίρκη φανερώνει τὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι γνωστοὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὀνομάζονταν αὐτὲς οἱ πέτρες Πλαγκταί, «οἱ κινούμενοι βράχοι». Ἡ Κίρκη διηγόταν στὴ συνέχεια, ὅτι περνοῦσαν αὐτοὺς τοὺς βράχους τὰ περιστέρια, ποὺ ἔφερναν στὸν Δία πατέρα τὴν Ἀμβροσία. Ὡστόσο, ἀκόμα κι ἀπ' αὐτὲς μιὰ κάθε φορὰ χανόταν. Καὶ ὁ Πατέρας ἔπρεπε κάθε φορὰ νὰ συμπληρώνη τὸν ἀριθμό τους. Τὸ ἔκανε αὐτὸ —καὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ μαντέψη κανεὶς—γιὰ νὰ μένη τὸ σμῆνος τῶν περιστεριῶν, ὅπως τὸ βλέπει κανεὶς στὸν οὐρανό, σὰν Πλειάδες. Ἡ χώρα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔρχονταν τὰ περιστέρια μὲ τὴν ἀμβροσία, μπορεῖ νὰ συγκριθῆ βέβαια μόνο μὲ τὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων. Τὸ τελευταῖο περιστέρι ἔπεφτε θύμα ὅμως, γιατὶ οἱ κινούμενοι βράχοι συγκρούονταν.

Γι' αὐτὸ ἀκριβέστερα ὀνομάζονταν Πληγάδες[657] ἢ Συμπληγάδες,[658] καὶ μὲ λιγότερη ἀκρίβεια Πλαγκταί.[659] Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιστερές, τὸ μοναδικὸ πλάσμα ποὺ σώθηκε περνώντας ἦταν μόνον ἡ πολυαγαπημένη ἀπ' ὅλους Ἀργώ, ὁδηγημένη ἀπὸ τὴν Ἥρα, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὸν Αἰήτη. Ἔτσι ἀναφέρει ἡ μάγισσα,[660] στὴν ὁποία εἶχαν φθάσει οἱ Ἀργοναῦτες στὴν ἐπιστροφή τους ἐκείνη.

Ὅπως μᾶς ἐξιστορεῖται τὸ ταξίδι ἀπὸ μεταγενέστερους ποιητές, πρὸ παντὸς ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιο τὸ Ρόδιο, ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὸ ὄχι μόνο Μινύαι, ἀλλά, ὅπως στὸ κυνήγι τῆς Καλυδῶνος, ἥρωες ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἰάσων πρέπει[661] νὰ εἶχε στείλει κήρυκες γιὰ νὰ τοὺς προσελκύση, ἀφοῦ εἶχε λάβει ἀπὸ τὸ βασιλιὰ Πελία τὴν κοπιαστικὴ ἐντολή, ἡ ὁποία ἐξισωνόταν[662] μὲ μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ βαριὲς ὑποχρεώσεις, καὶ ἀφοῦ τοῦ εἶχε ἑτοιμάσει ὁ Ἄργος —τοῦ ὁποίου καὶ ἦταν γιός[663]— τὴν Ἀργὼ μὲ τὴν καθοδήγηση τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ Ἀργὼ κατασκευάστηκε, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα παράδοση,[664] γιὰ πενήντα κωπηλάτες. Τουλάχιστον τόσοι ἄνδρες ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθοῦν γιὰ τὴν ἐπιχείρηση. Πρῶτος-πρῶτος πρέπει νὰ ὀνομαστῆ ὁ Τῖφυς, ὁ ναύκληρος ἀπὸ τὴ Βοιωτία, ὁ ὁποῖος ἴσως ἦταν συνδεμένος μὲ τὴν Ἀργὼ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ αὐτὴ ἔφερε μόνο Μινύας. Θὰ ὑπέκυπτε στὸ θάνατο, ἂν καὶ ἦταν ἡ ἴδια ἡ Ἀθηνᾶ ποὺ τὸν εἶχε παρακινήσει νὰ συνταξιδέψη.[665] Ὁ Ἰάσων τὸν ἔχασε στὸ ταξίδι,[666] ὅπως ὁ Αἰνείας τὸν Παλίνουρον. Ἀπὸ τοὺς γιοὺς τῶν θεῶν κατέφθασαν πρὸ πάντων[667] στὴν Ἰωλκὸ οἱ γιοὶ τοῦ Διός: ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης. Ἔπειτα οἱ γιοὶ τοῦ Ποσειδῶνος: ὁ Εὔμενος ἀπὸ τὸ Ταίναρο καὶ ὁ Περικλύμενος ἀπὸ τὴν Πύλο, ποὺ θεωροῦνταν ἄλλωστε καὶ σὰν γιὸς τοῦ Νηλέως, ὁ Ναύπλιος, ὁ γιὸς τῆς Ἀμυμώνης,[668] καὶ οἱ δίδυμοι ἀπὸ τὴν Μεσσηνία, Ἴδας καὶ Λυγκεύς.[669] Ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἀπόλλωνος ἦρθε ὁ Ὀρφεύς,[670] καὶ μαζί μ' αὐτὸν ἔλαβε μέρος στὸ ταξίδι ὁ ἀοιδὸς Φιλάμμων,[671] ἕνας γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.[672] Γιοὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἦσαν ὁ Ἐχίων καὶ ὁ Ἔρυτος, οἱ δίδυμοι,[673] καὶ ὁ Αἰθαλίδης,[674] ὁ κήρυκας τῶν Ἀργοναυτῶν. Ἀκολουθοῦσαν ὁ Αὐγείας, ὁ βασιλιὰς τῆς Ἤλιδος, ποὺ τὸν γνωρίζουμε σὰν γιὸ τοῦ Ἡλίου[675] ἀπὸ τὶς διηγήσεις τοῦ Ἡρακλέους, καὶ οἱ γιοὶ τοῦ Βορέου, ὁ Κάλαϊς καὶ ὁ Ζήτης. Ἐπίσης δυὸ μάντεις, ὁ Ἴδμων, γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ αὐτός,[676] καὶ ὁ Μόψος, ποὺ τὸν εἶχε διδάξει ὁ Ἀπόλλων.[677] Ὁ Πηλεὺς καὶ ὁ Τελαμών,[678] γιοὶ τοῦ Αἰακοῦ καὶ ἔγγονοι τοῦ Διός, ὁ Ἄδμητος,[679] ὁ ξάδελφος τοῦ Ἰάσονος, καὶ μάλιστα καὶ ὁ Ἄκαστος, ὁ γιὸς τοῦ Πελίου, γιὰ τὸν ὁποῖο λεγόταν[860] ὅτι εἶχε ἔλθει παρὰ τὴ θέληση τοῦ πατέρα του.

Ἔτσι τελειώσαμε μὲ τοὺς γιοὺς τῶν θεῶν, καὶ ὡστόσο δὲν ὀνομάστηκαν ὅλοι ὅσοι εἶχαν ἀπαίτηση γιὰ θεϊκὴ καταγωγή. Τελευταῖα προστέθηκαν μάλιστα καὶ ὁ Μελέαγρος καὶ ἡ Ἀταλάντη,[681] καὶ ἀκόμη καὶ ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους,[682] στὴ λαμπρὴ συντροφιά: στὴ μεγαλύτερη συγκέντρωση ἡρώων πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, ποὺ πῆρε τὴ θέση τῶν ἀνώνυμων ἢ τῶν πεσμένων στὴ λήθη Μινύων. Στὶς καταπινότερες διηγήσεις γιὰ τὸ ταξίδι δίνεται πολλὴ προσοχὴ σὲ πολλὰ περίφημα ὀνόματα. Οἱ ξεχωριστὲς περιπέτειες ὅμως τῶν ἡρώων δὲν σχημάτισαν τὸ πεπρωμένο τοῦ Ἰάσονος : σ' αὐτὸ ἀνῆκαν μόνο τὰ συμβάντα μὲ τὴν Ἀργὼ καὶ τὴν ὁμάδα τῶν Ἀργοναυτῶν. Ἦταν βέβαια τολμήματα, ἀλλὰ στὶς γνωστὲς διηγήσεις δὲν ξεπερνοῦσαν τὸν κόσμο τῶν θνητῶν. Δὲν προχώρησαν σ' ἕναν κόσμο ὑπερφυσικό, ἀλλὰ συμπλήρωσαν ἕνα ταξίδι ἀπὸ τὴν Ἰωλκὸ μέχρι τὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας. Μὲ τὴν οἰκοδόμηση ἑνὸς βωμοῦ καὶ θυσία στὸν Ἐμβάσιο Ἀπόλλωνα, τὸ θεὸ τῆς ἐπιβιβάσεως, ἐγκαινιάστηκε[683] τὸ ταξίδι, καὶ σὰν προανάκρουσμα ἔψαλε ὁ Ὀρφεύς,[684] ποὺ ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς ἤξερε καλύτερα τὸ δρόμο πρὸς τὰ ὑποχθόνια καὶ ἀπὸ κεῖ πάλι πίσω πρὸς τοὺς ζωντανούς. Ἔψαλε τὴ νύχτα, πρὶν ἀποπλεύσουν, γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τοὺς θεούς. Αὐτὸ ἦταν μιὰ προετοιμασία γιὰ ἕνα ταξίδι ἰδιαίτερα ἱερό.

Ἡ ἐπιχείρηση πῆρε πραγματικά, ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο νησὶ στὸ ὁποῖο πάτησαν οἱ Ἀργοναῦτες, ἕναν ἰδιαίτερο, ἂν ὄχι μονοσήμαντο ἀπολλώνιο χαρακτήρα. Τὸ νησὶ βάραινε μιὰ κατάρα: τὸ κακὸ τῆς Λήμνου, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα ποὺ ἦσαν γνωστὰ στὴν Ἑλλάδα, ἀκόμη καὶ στοὺς μεταγενέστερους καιρούς.[685] Οἱ γυναῖκες τῆς μεγάλης νήσου Λήμνου εἶχαν πιθανῶς παρόμοια ἀποστροφὴ γιὰ τοὺς ἄνδρες, ὅπως καὶ οἱ κόρες τοῦ Δαναοῦ καὶ οἱ Ἀμαζόνες: δὲν πρόσφεραν τὴν τιμὴ ποὺ ἔπρεπε στὴν Ἀφροδίτη[686] καὶ γι' αὐτὸ τιμωρήθηκαν ἀπὸ τὴ θεὰ μὲ μιὰν ἀναφροδίσια ὀσμή. Οἱ ἄνδρες τους ἀποξενώθηκαν ἀπ' αὐτές, στράφηκαν πρὸς τὶς συνήθειες τῶν θρακικῶν ἀκτῶν,[687] ἅρπαξαν κορίτσια τῆς Θράκης καὶ ζοῦσαν μαζί τους. Ἔτσι ξέσπασε στὶς Λημνιάδες ἀμαζόνια μανία ἐνάντια στοὺς ἄνδρες καὶ τὶς παλλακίδες τους. Συνωμότησαν μεταξύ τους καὶ ἐξολόθρεψαν ὄχι μόνο τοὺς ἐνόχους, ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸ ἀνδρικὸ φύλο ἀπὸ τὸ νησί: πατέρες, συζύγους καὶ γιούς. Ἡ Ὑψιπύλη, ποὺ ἔγινε πιὰ ἡ βασίλισσα τῆς Λήμνου, ἔσωσε ἕνα μοναδικὸ ἀνδρικὸ πλάσμα : τὸν πατέρα της, τὸν βασιλιὰ Θόαντα, τὸν «ὀνειροπόλο», ἕναν γιὸ τοῦ Διονύσου. Τὸν ἔβαλε σ' ἕνα κιβώτιο στὴ θάλασσα, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν Περσέα, καὶ σύμφωνα μὲ τὶς διηγήσεις τῶν κατοίκων ἀπὸ τὴν πόλη Πρασιαί,[688] καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Διόνυσο.

Μαζί του ἐγκατέλειψαν τὴ Λῆμνο[689] οἱ Κάβειροι, οἱ ἀρσενικοὶ θεοὶ τῆς νήσου. Οἱ γυναῖκες κυριάρχησαν ἐκεῖ μόνες τους, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν πιὰ νὰ ἀποκτήσουν ἄνδρες.

Αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο μεγάλο κακὸ γιὰ τὴ Λῆμνο: ἡ θανάτωση τῶν ἀνδρῶν καὶ οἱ συνέπειές της. Ἀργότερα διηγόνταν καὶ γιὰ κάποιο ἄλλο,[690] τὴ θανάτωση τῶν παλλακίδων τῶν Λημνίων, ποὺ ἦσαν ἀπὸ τὴν Ἀττική: ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία. Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία φέρανε τὴ θεραπεία ὁ Ἰάσων καὶ οἱ Ἀργοναῦτες καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸ βρίσκεται ὁ ἀπολλώνειος χαρακτήρας. Δυὸ μεγάλοι ποιητὲς τραγωδιῶν ἐξιστόρησαν ἐπὶ σκηνῆς τὴν ἄφιξή τους: ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς.[691] Μιὰ θύελλα τοὺς ἀνάγκασε νὰ προσεγγίσουν. Οἱ Λημνιάδες ἔτρεξαν ὁπλισμένες στὴν ἀκτὴ[692] καὶ θέλησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς ἄνδρες, μέχρις ὅτου ὁ Ἰάσων καὶ ἡ Ὑψιπύλη φτάσαν σὲ μιὰ συμφωνία, ποὺ θὰ ἱκανοποιοῦσε καὶ τὴν Ἀφροδίτη. Ἡ συνεννόηση δὲν ὀφείλεται στὸν Ἡρακλέα, ποὺ κρατήθηκε μακριὰ ἀπὸ τὶς Λημνιάδες,[693] ἀλλὰ στὸν ἥρωα ποὺ ἐκστράτευε γιὰ τὸ χρυσόμαλλο δέρας καὶ βρῆκε ἐδῶ τὸν ἔρωτα μιᾶς βασιλοπούλας: ὀφείλεται καὶ στὸν πόθο τῶν γυναικῶν γιὰ ἔρωτα. Ὀργανώθηκαν ἀγῶνες καὶ οἱ νικητὲς ἔλαβαν πλούσια ροῦχα κι ἔτσι γιόρτασαν τὴ σύζευξη.[694] Οἱ γυναῖκες περιγέλασαν τὸν Ἐργῖνο, ποὺ εἶχαν ἀσπρίσει πρόωρα τὰ μαλλιά του, ὅταν αὐτὸς μὲ πλήρη ἐξάρτυση θέλησε νὰ λάβη μέρος στὸν ἀγώνα δρόμου. Αὐτὸς ὅμως ἔδειξε μὲ τὴ νίκη του, ὅτι συνδυάζει νιάτα καὶ ἄσπρα μαλλιά.[695] Στὸ μεγάλο γαμήλιο συμπόσιο ξαναφάνηκαν οἱ Κάβειροι στὸ νησὶ καὶ γέμισαν τὰ πιθάρια κρασί.[696] Πολλὲς μέρες,[697] ὅπως λένε κατοπινότεροι ἀφηγητές,[698] μῆνες καὶ χρόνια κράτησε ἡ διάρκεια τῶν γάμων στὴ Λῆμνο. Ἡ Ἀφροδίτη εἶχε ἱκανοποιηθῆ[699] καὶ ἡ Ὑψιπύλη, ποὺ ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη θὰ γινόταν μέσα στὴν ἐγκατάλειψή της μιὰ ἡρωίδα τραγωδίας, δὲν βαρυγκόμησε μὲ τὸν Ἰάσονα, ὅταν αὐτὸς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι.[700] Τοῦ γέννησε δυὸ γιούς, τὸν Εὔηνο[701] καὶ τὸν νεώτερο Θόαντα.[702] Καὶ οἱ Λημνιάδες ἐπίσης ξαναγέννησαν, καὶ ἔτσι κατοικήθηκε πάλι τὸ νησὶ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ φύλα.

Ἡ Σαμοθράκη δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ Λῆμνο καὶ οἱ Σαμοθράκιοι διηγόνταν ἀργότερα,[703] ὅτι ὁ Ἰάσων καὶ οἱ Διόσκουροι, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ὀρφεὺς εἶχαν μυηθῆ ἀπ' αὐτοὺς στὰ Μυστήρια καὶ εἶχαν λάβει μέρος στὴν Ἀποκάλυψη τῶν μεγάλων θεῶν. Γι' αὐτὸ αὐτοὶ οἱ ἥρωες εἶχαν πάντα τύχη στὰ ταξίδια τους στὴ θάλασσα καὶ στὶς ἐκστρατεῖες τους. Ἔδειχναν ἀκόμη τὰ πιθάρια[704] ποὺ εἶχαν ἀφιερώσει οἱ Ἀργοναῦτες, ὅταν φτάσανε στὸ νησὶ καὶ

ἔλαβαν μέρος στὶς τελετές.[705] Καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἐπίσης ἔπαιρνε τὸ ταξίδι ἕναν ἱερὸ χαρακτήρα.

Μιὰ παλιότερη ἀφήγηση, γιὰ τὸ πῶς οἱ 'Αργοναῦτες πέρασαν τὸν 'Ελλήσποντο καὶ κατάφεραν νὰ ξεπεράσουν μιὰ περιπέτεια κοντὰ στὴν «πηγὴ τῶν ἄρκτων» 'Αρτακία, ἴσως ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ὁ 'Οδυσσεὺς καὶ οἱ σύντροφοί του δέχτηκαν ἐπίθεση μὲ πέτρες ἀπὸ τοὺς πελώριους Λαιστρυγόνες, δὲν μᾶς ἔχει διασωθῆ.[706] Οἱ πολίτες τῆς Κυζίκου, ἡ ὁποία ἀργότερα βρισκόταν στὴν ἴδια θέση στὴν Προποντίδα—ποὺ ἀργότερα πῆρε τὸ ὄνομα θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ—γνώριζαν[707] ὅτι κοντά τους κατοικοῦσαν γιοὶ τῆς γῆς μὲ ἔξη χέρια: στὸ ἀρκουδονήσι, ἢ μᾶλλον στὴ χερσόνησο τῆς ἄρκτου, πάνω στὴν ὁποία ὑψωνόταν τὸ βουνὸ Δίνδυμον. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ Δολίονες, δὲν εἶχαν τίποτε νὰ φοβηθοῦν, γιατὶ κατάγονταν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα. 'Ο βασιλιάς τους Κύζικος, ἕνας νέος ἄνδρας στὴν ἡλικία τοῦ 'Ιάσονος, εἶχε κάποτε λάβει τὴν προειδοποίηση νὰ ὑποδεχθῆ φιλικὰ τὴν ὁμάδα τῶν ἡρώων, ἂν ἐπρόκειτο νὰ φθάση καμιὰ τέτοια. 'Ακριβῶς τότε γιόρταζε τὸ μήνα τοῦ μέλιτος μὲ τὴν Κλείτη, δηλ. τὴν «περίφημη», τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Περκώτης, ὅταν ἀποβιβάστηκαν ἐκεῖ οἱ 'Αργοναῦτες. Ἔτρεξε ὅμως σὲ προϋπάντησή τους καὶ τοὺς φιλοξένησε ἄνετα. Μονάχα ὅταν οἱ ἥρωες θέλησαν ν' ἀνέβουν πάνω στὸ βουνὸ Δίνδυμον, ἐπιτέθηκαν οἱ ἐντόπιοι γίγαντες στὴν 'Αργώ. 'Ωστόσο ὁ 'Ηρακλῆς ἦταν ἐκεῖ. Σκότωσε τοὺς πιὸ πολλοὺς καὶ οἱ 'Αργοναῦτες, ποὺ γύρναγαν, τοὺς ὑπόλοιπους. Ἔτσι ἄρχισε ἡ συμφορά, ποὺ θά 'φερναν οἱ Ἥρωες στοὺς Δολίονας. 'Εγκατέλειψαν τὸ λιμάνι τους ἀμέσως καὶ δὲν πρόσεξαν ὅτι τὴ νύχτα σπρώχτηκαν ἀπὸ τὸν ἄνεμο πίσω, στὴν τοποθεσία τῆς ἀκτῆς ποὺ ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ ὀνομασθῆ ὁ «ἱερὸς βράχος», μὲ τὴν πιὸ σκυθρωπὴ ὡστόσο σημασία τῆς λέξεως «ἱερός». Μέσα στὸ σκοτάδι δὲν ἀναγνώρισαν τοὺς Δολίονες, κι αὐτοὺς οἱ Δολίονες, ἀλλὰ οἱ τελευταῖοι πίστεψαν ὅτι οἱ ἐχθροί τους ἤθελαν νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν καὶ ὑποδέχτηκαν ἐχθρικὰ τοὺς ἐρχόμενους. Πάλι ἐγκατέλειψε ὁ βασιλιὰς Κύζικος τὴ νεαρὴ γυναίκα του καὶ δὲν ξαναγύρισε πίσω κοντά της. Σκοτώθηκε μὲ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του ἀπὸ τὸ χέρι τῶν 'Αργοναυτῶν. Αὐτοὶ πρῶτοι, μόλις ξημέρωσε, ἄρχισαν τοὺς θρήνους γιὰ τοὺς σκοτωμένους, ὅταν ἀναγνωρίστηκαν μεταξύ τους οἱ δῆθεν ἐχθροί. Τρεῖς μέρες κράτησε τὸ μοιρολόι. Οἱ Νύμφες θρήνησαν τὴ νεαρὴ γυναίκα, ποὺ κρεμάστηκε μόλις ἔμαθε γιὰ τὸ θάνατο τοῦ συζύγου. 'Απὸ τὰ πολλὰ δάκρυα ξεπήδησε ἡ πηγὴ Κλείτη. Ὕστερα, ἐπὶ δώδεκα μέρες, ἔπνεαν ἀντίθετοι ἄνεμοι καὶ ἐμπόδιζαν τοὺς 'Αργοναῦτες νὰ συνεχίσουν τὸ ταξίδι τους. Τὴ δωδέκατη μέρα

ὁ μάντης Μοψὸς πρόσεξε τὴ φωνὴ τῆς 'Αλκυόνης καὶ τὴν κατάλαβε. Ἔδωσε στὸν 'Ιάσονα τὴ συμβουλὴ νὰ ἐξιλεώσουν τὴ Μεγάλη Μητέρα τῶν θεῶν. Πάλι ἀνέβηκαν οἱ Ἥρωες στὸ Δίνδυμον. Βρῆκαν στὸ δάσος ἕναν ἐξαιρετικὰ χοντρὸ κορμὸ ἄγριου ἀμπελιοῦ. 'Ο ξυλουργὸς Ἄργος, ὁ κατασκευαστὴς τῆς 'Αργοῦς, ἐσκάλισε ἀπ' αὐτὸ ἕνα ξόανο τῆς Ρέας, τῆς θεᾶς στὴν ὁποία περισσότερο ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες θεὲς ἦταν ἀφιερωμένη ἡ κληματαριά.[708] 'Απ' αὐτὸ τὸ βουνὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα μὲ παρόμοιο ὄνομα ὀνομάστηκε ἐπίσης καὶ Δινδυμήνη.

Στὴ συνέχεια τοῦ ταξιδιοῦ, στὴ χώρα τῆς Μυσίας, ἔχασαν οἱ 'Αργοναῦτες στὶς Νύμφες τῶν ὑδάτων[709] τὸν ὡραῖο Ὕλα, καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν τὸν 'Ηρακλέα, ποὺ ξαναγύρισε στὰ ἔργα του,[710] ἀφοῦ πολὺν καιρὸ μάταια ἀναζήτησε τὸ ἀγαπημένο ἀγόρι. Στὴ χώρα τῶν Βεβρύκων, τὴ μεταγενέστερη Βιθυνία, στὴν ἀκτὴ τοῦ Μαρμαρᾶ, ἀπέδειξε ὁ Πολυδεύκης ὅτι ἦταν ὁ πιὸ δυνατὸς ἀθλητὴς στὶς γροθιές. Νίκησε τὸν κυρίαρχο τῆς περιοχῆς καὶ κάτοχο τῆς πηγῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἤθελαν νὰ πάρουν οἱ Ἥρωες νερό, ποὺ λεγόταν Ἄμυκος, ἕναν γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Νύμφης Μελίας[711] ἀπὸ τὴ Βιθυνία. Ἴσως δὲν τὸν σκότωσε ὁ Πολυδεύκης,[712] ἀλλὰ τὸν διέταξε ἁπλῶς νὰ ὁρκιστῆ στὸν πατέρα του, ὅτι δὲν θὰ ξαναενοχλοῦσε πιὰ τοὺς ξένους, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, οἱ 'Αργοναῦτες εἶχαν πιὰ ξεπεράσει τὸ Βόσπορο. Στὴν πιὸ γνωστὴ ὅμως μορφὴ τῆς ἱστορίας ἀποβιβάστηκαν πρὶν ἀπὸ τὸ τελευταῖο στενὸ τῆς θάλασσας ἀκόμα μιὰ φορὰ στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτή, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Βιθυνία, κοντὰ στοὺς Θυνίους τῆς Θράκης.

Σ' αὐτὸ τὸ λαὸ μετέθεταν οἱ ἀφηγητὲς τὸ παλάτι τοῦ Φινέως, τοῦ ὁποίου ἡ τοποθεσία ἀρχικὰ ἦταν ἐκεῖ ὅπου ἄρχιζε τὸ βασίλειο τοῦ σκοταδιοῦ. Γι' αὐτὸ συνάντησε ἤδη ὁ Περσεὺς ἕναν Φινέα, ὁ ὁποῖος—ὅπως ὁ Ἅδης τὴν Περσεφόνη—θέλησε νὰ ἔχῃ γιὰ σύζυγό του τὴν ἀνηψιά του 'Ανδρομέδα. Οἱ γενεαλόγοι[713] τὸν λογάριαζαν στοὺς ἀπόγονους τοῦ 'Αγήνορος, περίπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως καὶ τὸν Κάδμο: εἴτε σὰ γιὸ εἴτε σὰν ἔγγονο, ὅταν μάλιστα δὲν τὸν ἔκαναν ἀδελφὸ τοῦ 'Αγήνορος καὶ γιὸ τοῦ Βήλου,[714] ἢ ἁπλῶς ἕναν γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος.[715] Οἱ ἀρχαιότεροι ἀφηγητές, ὅπως ἕνας ἀρχαῖος ἀγγειογράφος, ἔδιναν πιθανῶς σὰν σύζυγό του τὴν 'Εριχθώ, ἕνα ὄνομα ποὺ δείχνει τὸν Φινέα συγχρόνως σὰν σύζυγο τῆς βασίλισσας τοῦ Ἅδου καὶ μιᾶς θυγατέρας τοῦ Βορέου: τόσο αὐτή, ὅσο καὶ κείνη ἦσαν γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα Χθονία (πιὸ καθαρὴ μορφὴ τοῦ 'Εριχθώ). 'Ωστόσο, στὶς διηγήσεις ποὺ ἔφτασαν σὲ μᾶς ἀργότερα, ὁ Φινεὺς εἶναι μᾶλλον τὸ θύμα παρὰ ὁ κύριος τοῦ

κάτω κόσμου, ποὺ τὸν βασανίζει μὲ πολλὲς μορφές: μὲ τὴ μορφὴ τῆς τυφλώσεως καὶ τῶν Ἁρπυιῶν. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μέσα στὴν τύφλωσή του γνώριζε αὐτός, ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένος ὅσο κανεὶς ἄλλος νὰ ὑποφέρη κοντὰ στὴ γειτονιὰ τοῦ ἀποτρόπαιου Ἅδου, πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τρυπώση ἐκεῖ ἔτσι, ὥστε νὰ ἔχη ἴσως τὴ δυνατότητα τῆς ἐπιστροφῆς. Οἱ ἄνδρες, ποὺ θὰ ἦσαν ἱκανοὶ ἀκριβῶς γι' αὐτό, θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἔφερναν καὶ τὴ λύτρωση ἀπὸ τὰ βάσανά του.

Ἔτσι διηγόνταν γι' αὐτόν, σὰν γιὰ ἕναν μάντη, ποὺ μὲ τὸ χάρισμα νὰ τὰ προβλέπη ὅλα εἶχε ὁ ἴδιος διαλέξει τὴ μακριὰ ζωὴ μὲ τὴ σωματικὴ τύφλωση:[716] ἡ τύφλωση ἦταν τιμωρία γι' αὐτὴ τὴν ἀλαζονικὴ ἐκλογή, ἢ γιὰ τὸ ὅτι ἤδη εἶχε δείξει στὸ Φρίξο τὸ δρόμο πρὸς τὰ κεῖ. Γιὰ ἄλλους ἀφηγητὲς[717]—ἐπειδὴ ὅλοι ἤθελαν νὰ δικαιολογήσουν μὲ κάποιο τρόπο τὴ συνένωση στὸ Φινέα τῆς τυφλώσεως καὶ τῆς δύναμης νὰ βλέπη στὰ σκοτάδια τοῦ βασίλειου τῶν νεκρῶν—αὐτὸ τὸ χάρισμα, τὸ νὰ προβλέπη, ἦταν ἕνα δῶρο σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, ἡ τύφλωση ὅμως καὶ ἡ ἄχαρη γεροντικὴ ζωὴ μιὰ κατάρα τοῦ Διός. Ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν ὀργίστηκε μαζί του, ἐπειδὴ φανέρωνε τὸ μέλλον στοὺς θνητοὺς μέχρι τὸ ἔσχατο τέλος. Οἱ Ἅρπυιες πάλι εἶχαν σταλῆ ἐναντίον του ἀπὸ τὸν Ἥλιο,[718] γιὰ τὸ ὅτι ἀλαζονικὰ εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ νὰ βλέπη τὸ φῶς τοῦ ἥλιου. Ἐρχόνταν πάντα, ὅταν ἔβαζαν φαγητὰ μπροστὰ στὸν Φινέα, καὶ τοῦ τὰ ἅρπαζαν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὸ στόμα. Ὅ,τι ἔμενε ὑπόλοιπο γέμιζε μὲ τέτοια δυσοσμία, ποὺ δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν ὑποφέρη ἀπὸ κοντά.[719]

Τυφλός, μὲ ρουφηγμένα τὰ μάγουλα, σὰν πεθαμένος, παρουσιάζεται στὴν περίφημη ἀγγειογραφία, πάνω στὴν ὁποία ἄλλοτε μποροῦσε ἐπίσης νὰ διαβαστῆ τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας ποὺ καθόταν στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ σὰν Ἐριχθώ. Καὶ ἔτσι τὸν περιέγραφε ἐπίσης ὁ ἀφηγητής.[720] Πάλι ἦρθαν οἱ Ἅρπυιες, τοῦ ἅρπαξαν τὸ φαγητό, ἄκουγε ὅμως τὸν ἐρχομὸ τῶν Ἡρώων, γιὰ τοὺς ὁποίους γνώριζε ἀπὸ φωτισμὸ τοῦ Διός, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τοῦ ξαναδώσουν τὴν ἀπόλαυση τῆς τροφῆς. Σὰ μιὰ σκιὰ χωρὶς ζωὴ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ στρῶμα του καὶ ψαύοντας βάδισε πλάι στὸν τοῖχο μὲ τὰ ζαρωμένα πόδια του, στηριγμένος στὸ ραβδί του, κατὰ τὴν πόρτα. Ἀπὸ τὰ γηρατειὰ καὶ τὴν ἀδυναμία ἔτρεμαν τὰ μέλη του. Σὰν ξεραμένη κρούστα ἁπλωνόταν ἡ βρώμα πάνω στὸ σκελετωμένο σῶμα, μόνο τὸ δέρμα συγκρατοῦσε τὰ κόκαλα. Ἄφησε τὸ δωμάτιο, μὰ τὰ γόνατα δὲν τὸν πήγαιναν παραπέρα. Στὸ κατώφλι τῆς αὐλῆς ἀναγκάστηκε νὰ καθίση. Κατακόκκινη τὸν τύλιγε ἡ ζαλάδα, τὸ ἔδαφος φαινόταν νὰ φεύγη ἀπὸ τὰ πόδια του. Ἔπεσε σὲ λιποθυμία. Οἱ

Ἀργοναῦτες τὸν περιτριγύρισαν μὲ ἔκπληξη. Δύσκολα ξαναβρῆκε ὁ γέροντας τὴν πνοὴ καὶ χαιρέτησε τοὺς Ἥρωες, ξέροντας τὰ πάντα γι' αὐτοὺς καὶ πληροφορώντας τους καὶ γιὰ τὴ δική του μοίρα. Οἱ δυὸ κουνιάδοι του, οἱ γιοὶ τοῦ Βορέου Κάλαϊς καὶ Ζήτης, ποὺ ἔρχονταν μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες, ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τὶς Ἅρπυιες.

Οἱ δίδυμοι τὸ ἔκαναν, ἀφοῦ ὅμως πρῶτα ὁ Φινεὺς τοὺς ὁρκίστηκε ὅτι δὲν θὰ ἐξόργιζαν ἔτσι κανέναν ἀπὸ τοὺς θεούς—μιὰ ἀπόδειξη ὅτι τὶς Ἅρπυιες δὲν τὶς ἔστελνε κάποια θεότητα ἐκεῖ ὅπου κατοικοῦσε ὁ Φινεύς: στὴν εἴσοδο τοῦ ἄλλου κόσμου, ποὺ ἄρχιζε κεῖ δὰ γιὰ τοὺς Ἀργοναῦτες. Οἱ νεώτεροι Ἥρωες πρόσφεραν στὸν ὅμοιο μὲ νεκρὸ γέροντα φαγητά, ποὺ θὰ τ' ἅρπαζαν γιὰ τελευταία φορὰ οἱ Ἅρπυιες. Αὐτὲς ἔπεσαν ἐπάνω κρώζοντας. Ἔβαλαν τὶς φωνὲς οἱ ἄνδρες καὶ οἱ δυὸ φτερωτοὶ γιοὶ τοῦ Βορέου στάθηκαν μὲ τεντωμένα σπαθιὰ ἐκεῖ καὶ κυνήγησαν τ' ἁρπακτικὰ πουλιά, ποὺ στὴ στιγμὴ τὰ εἶχαν καταπιῆ ὅλα καὶ ἄφησαν πίσω τους μόνο τὴ δυσοσμία τους. Ἡ καταδίωξη συνεχίστηκε πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις γιὰ τοὺς θεούς,[721] μέχρι σ' ἐκεῖνα τὰ νησιά, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάστηκαν Στροφάδες, δηλ. νησιὰ τῆς στροφῆς. Ἐκεῖ πισώστρεψαν, καὶ οἱ διῶκτες, καὶ οἱ καταδιωκόμενες, ὅταν ἡ Ἶρις, ἡ φτερωτὴ ἀγγελιαφόρος τοῦ Διός, συγκράτησε τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς καὶ ὁρκίστηκε πὼς δὲν θὰ ξαναενοχλοῦσαν τὸν Φινέα οἱ Ἅρπυιες. Δὲν μποροῦσαν νὰ θανατωθοῦν, γιατὶ κι αὐτὲς ἀνῆκαν στὴν τάξη τῆς Φύσεως: γιὰ διαμονὴ ὅμως διάλεξαν τὰ βάθη τῆς γῆς κάτω ἀπὸ τὴ Μινωικὴ νῆσο Κρήτη.[722]

Ὅλη τὴ νύχτα, μέχρι νὰ γυρίσουν ὁ Κάλαϊς καὶ ὁ Ζήτης, ξεφάντωναν οἱ Ἀργοναῦτες μὲ τὸν Φινέα καὶ κεῖνος τοὺς δασκάλευε, ὅπως ἡ Κίρκη τὸν Ὀδυσσέα, γιὰ τὸ δρόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ φτάναν ἀπὸ τὸν ἕνα κόσμο στὸν ἄλλο. Ἀρχικὰ μάθανε οἱ Ἀργοναῦτες ἀπὸ τὸν Φινέα, πῶς θὰ γύριζαν πίσω, καὶ ὄχι πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ τρυπώσουν ἐκεῖ. Ἐπειδὴ θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ τυφλοῦ μάντη, νὰ μιμηθοῦν τὰ περιστέρια τοῦ Διός, ποὺ ἔφερναν τὴν Ἀμβροσία ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο στοὺς θεοὺς πάνω στὸν Ὄλυμπο τοῦ δικοῦ μας κόσμου. Στὰς «κυανέας πέτρας», ποὺ ἦταν στὸ Βόσπορο, ἀρχικὰ ὅμως στὰ σύνορα τοῦ ἄλλου κόσμου, θὰ ἔπρεπε ν' ἀφήσουν νὰ πετάξη μέσα ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα ἕνα περιστέρι. Ὅπως θὰ πέρναγε αὐτό, ἔτσι θὰ μποροῦσαν κι αὐτοὶ νὰ περάσουν. Οἱ βράχοι συγκρούστηκαν, γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸ πουλί, ποὺ πέρναγε ἀνάμεσά τους. Μετὰ ξανάνοιξαν καὶ νά !
Ὅπως ἀπὸ τὰ περιστέρια τοῦ Διὸς μποροῦσαν νὰ πιάσουν πάντα

μόνο τὸ τελευταῖο, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τώρα εἶχαν ἀποκόψει μονάχα μερικὰ φτερὰ ἀπὸ τὴν οὐρὰ τοῦ περιστεριοῦ, ποὺ μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ Φινέως εἶχαν πάρει οἱ 'Αργοναῦτες μαζί τους. Καὶ ἀνάμεσα στοὺς βράχους, ποὺ εἶχαν ἀποτραβηχτῆ πάλι, πέταξε ἡ 'Αργὼ σὰν φτερωτὸ βέλος: μόνο ἡ τελευταία ἄκρη ἀπὸ τὸ ξύλο τοῦ καταστρώματος ἀποκόπηκε, κατὰ τὰ ἄλλα εἶχε μείνει σώα καὶ ἀβλαβής. 'Από κεῖνο τὸν καιρὸ στάθηκαν οἱ βράχοι τόσο κοντά, ὅσο ἰσχυρίστηκαν καὶ γιὰ τὸ Βόσπορο ἀργότερα μὲ κάποια ὑπερβολή: στὴν πραγματικότητα τὸ στενὸ τῆς θάλασσας ἀνοίγει πρὸς τὴ μεριὰ τῆς Μαύρης Θάλασσας. 'Αρχικὰ ἔκλεισε πιθανῶς γιὰ πάντα αὐτὸ τὸ πέρασμα πρὸς τὸ ὑπερπέραν, ἀφοῦ πέτυχαν θνητοὶ ἥρωες ἔστω καὶ μιὰ φορὰ νὰ γυρίσουν ἀπὸ κεῖ. "Επειτα ὅμως διηγόνταν τὴν ἴδια ἱστορία ἔτσι, σὰν νὰ χωρίστηκαν γιὰ πάντα οἱ βράχοι, ἀφοῦ πέρασε ὁ 'Ιάσων μὲ τὴ Μήδεια.[723] 'Ακόμα καὶ ὁ μεταγενέστερος ἀφηγητὴς ποὺ διαβάζουμε, ὁ ποιητὴς 'Απολλώνιος, παρουσιάζει τοὺς "Ηρωες τῆς 'Αργοῦς, ποὺ πέταξε μὲ ἐπιτυχία ἀνάμεσα ἀπ' αὐτούς, νὰ λένε ὅτι εἶχαν σωθῆ ἀπὸ τὸν "Αδη.[724]

Σύμφωνα μὲ ὅσα τοὺς εἶχε ἀποκαλύψει ὁ Φινεύς,[725] ὄφειλαν αὐτοὶ ὡστόσο, ἀφοῦ εἶχαν διασωθῆ ἀπὸ τὰς «κυανέας πέτρας», νὰ φθάσουν σὲ μιὰ «μέλαινα πέτρα» καὶ ἀπὸ αὐτὴ στὰ «'Αχερόντεια ὄρη», ὅπου ἕνα ἀνώμαλο μονοπάτι ὁδηγεῖ στὸν "Αδη καὶ ὁ ποταμὸς 'Αχέρων χύνεται στὴ θάλασσα. Τὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ Λύκου, ποὺ ὑποδέχτηκε ἐκεῖ φιλόξενα[726] τοὺς 'Αργοναῦτες, δὲν τὸ μνημόνεψε ὁ Φινεύς. "Εχασαν ὅμως σ' αὐτὴ τὴ φαινομενικὰ τόσο φιλόξενη χώρα δυὸ ἀπὸ τοὺς συντρόφους τους, ποὺ τοὺς βρῆκε ὁ θάνατος: τὸν μάντη "Ιδμονα καὶ τὸν ναύκληρο Τῖφυν. Καὶ στὸ ἐγκαταλελειμένο νησὶ «Θυνιὰς»[727]—ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ψαριοῦ θύννος (τόννος)—ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ δὰ πρὶν ἀπὸ τὶς μικρασιατικὲς ἀκτές, ὅπου συνορεύει ἡ Βιθυνία μὲ τὴ χώρα τῶν Μαριανδυνῶν, τοῦ λαοῦ τοῦ Λύκου, συνάντησαν τὸν 'Απόλλωνα.

Παραδινόταν ἐπίσης,[728] ὅτι ἡ θεὰ 'Αθηνᾶ μὲ τὸ ἀριστερό της χέρι ἀπωθοῦσε «τὰς κυανέας πέτρας», ἐνῶ μὲ τὸ δεξὶ ἔσπρωχνε πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὴν 'Αργώ. "Οταν ὅμως ἔφθασαν οἱ 'Αργοναῦτες στὸν μικρὸ ὅρμο τοῦ ἔρημου νησιοῦ, ἦταν ἡ ὥρα τῆς αὐγῆς: ἡ ὥρα ποὺ ὁ νυχτερινὸς θεὸς μεταβάλλεται σὲ θεὸ τῆς ἡμέρας καὶ ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμὴ φανερώνεται ὁλόκληρος. 'Από τὴ Λυκία ἐρχόταν ὁ γιὸς τῆς Λητοῦς καὶ ἔσπευδε πρὸς τοὺς ὑπερβορείους, ἔτσι διηγοῦνταν.[729] Οἱ χρυσὲς μποῦκλες του πέφτανε στὰ πλάγια, στὰ μάγουλα τοῦ θεοῦ σὰν κρεμασμένα σταφύλια καθὼς ἔτρεχε βιαστικά. Στὸ ἀριστερὸ κρατοῦσε τὸ ἀσημένιο τόξο. Στὴν πλάτη κρεμόταν ἀπὸ τὸν δεξιὸ ὦμο του ἡ φαρέτρα. Κάτω ἀπὸ τὰ πόδια

του σειόταν ὅλο τὸ νησί, τὰ κύματα στὴν ἀκτὴ φούσκωναν. Οἱ 'Αργοναῦτες ἔπεσαν σὲ ἀμήχανη ἔκπληξη. Κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ κοιτάξη τὸ θεὸ στὰ ὄμορφα μάτια. Στάθηκαν μόνο ἐκεῖ, βλέποντας στὸ ἔδαφος. 'Εκεῖνος ὅμως πέρασε πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ψηλὰ στὸν ἀέρα. Πολὺ πιὸ ὕστερα ξαναβρῆκε τὴ μιλιά του ὁ 'Ορφεὺς καὶ εἶπε στοὺς ἥρωες: «"Ας ἀφιερώσουμε τὸ νησὶ τοῦτο σὰν ἱερὸ στὸν 'Ηῷο 'Απόλλωνα, ἐπειδὴ φανερώθηκε σ' ὅλους μας τὴν αὐγή. "Ας τοῦ θυσιάσουμε ὅ,τι βροῦμε ἐδῶ καὶ ἂς οἰκοδομήσουμε ἕνα βωμὸ σὲ μιὰ προέκταση τῆς ἀκτῆς. Κι ἂν μᾶς χαρίση μιὰν εὐτυχισμένη ἐπάνοδο, θὰ τοῦ κάνουμε πλούσιες θυσίες μὲ κατσίκια. Τώρα ἂς τοῦ προσφέρουμε λίπος καὶ ποτά. Κι ἂς εἶσαι εὐσπλαχνικός, Κύριε, ἂς εἶσαι εὐσπλαχνικὸς σ' ὅσους φανερώθηκες!».

'Ο 'Απόλλων εὐνόησε τοὺς ἥρωες στὸ κυνήγι. "Ετσι μπόρεσαν νὰ τοῦ προσφέρουν πλούσια τὴ θυσία. 'Επικαλέστηκαν τὸν «'Ηῷο», τὸν αὐγινό, 'Απόλλωνα, σ' αὐτὸν ἔψαλαν τὸν Παιᾶνα καὶ χόρεψαν ἐπίσης σὲ κύκλο. "Αρχισε νὰ ψάλλη πρῶτος ὁ 'Ορφεὺς μὲ τὸν ὕμνο στὸν θεῖο ἔφηβο, ποὺ τόξεψε στὸν Παρνασσὸ τὸν Δράκοντα. Καὶ ἔκλεισαν τὴ γιορτή, ὅταν αὐτοί, ἀκουμπώντας τὰ χέρια πάνω στὰ θύματα, ὁρκίστηκαν ἀναμεταξύ τους πίστη καὶ ἀφιέρωσαν ἕνα ἱερὸ στὴν 'Ομόνοια, τὴ σύμπνοια, ἕνα ἱερὸ ποὺ καὶ στοὺς κατοπινοὺς χρόνους βρισκόταν ἐκεῖ. Τὴν τρίτη μέρα ἐγκατέλειψαν οἱ 'Αργοναῦτες τὸ νησὶ Θυνιάς.

'Ο Φινεὺς τοὺς εἶχε ἐκ τῶν προτέρων πεῖ, ποιὲς ἀκτὲς καὶ ποιὰ ἔθνη—ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς Μαριανδυνοὺς—θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισκεφθοῦν καὶ ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ παραπλεύσουν, μέχρις ὅτου ἀναπλεύσουν κωπηλατώντας τὸν πλατὺ ποταμὸ Φάσιν, στὴ χώρα τῆς Κολχίδος, καὶ φθάσουν στὴν Αἴα, τὴ διαμονὴ τοῦ βασιλιᾶ Αἰήτου. Στὸ μνῆμα τοῦ Σθενέλου,[730] ὁ ὁποῖος εἶχε ἀγωνισθῆ μαζὶ μὲ τὸν 'Ηρακλέα ἐναντίον τῶν 'Αμαζόνων καὶ σκοτώθηκε στὴν ἀκτή, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὸν 'Αχέροντα καὶ τὸν διονυσιακὸ ποταμὸ Καλλίχορον,[731] οἱ 'Αργοναῦτες πρόσφεραν θυσία, ἐπειδὴ ἡ Περσεφόνη ἐπέτρεψε στὴν ψυχὴ τοῦ "Ηρωα νὰ ἐμφανιστῆ μ' ὅλη του τὴν πανοπλία πάνω στὸ μνῆμα του, γιὰ νὰ δῆ τοὺς ἄνδρες μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε ζήσει μαζί. Στὴ Σινώπη[732] συνάντησαν τρεῖς ἄλλοι σύντροφοι τοῦ 'Ηρακλέους τοὺς 'Αργοναῦτες, ποὺ εἶχαν μείνει ἐκεῖ. Στὴ χώρα τῶν 'Αμαζόνων, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Θερμώδοντος ποταμοῦ, ἔστησε τὸ στρατόπεδό του[733] ὁ 'Ιάσων. 'Ωστόσο, δὲν ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς αὐτόχθονες, γιατὶ ὁ Ζεὺς ἔστειλε ἔγκαιρα ἕναν εὐνοϊκὸ ἄνεμο. Τὴ χώρα ποὺ κατοικοῦσαν οἱ ἄθλιοι Χάλυβες, ποὺ τυλιγμένοι στοὺς καπνοὺς ἐπεξεργάζονταν τὸ σίδερο,[734] παράπλευσαν οἱ "Ηρωες, ὅπως καὶ τὴ χώρα τῶν Τιβαρηνῶν καὶ τῶν

Μοσύνων: δυὸ λαῶν ποὺ ζοῦσαν ἀνάποδα. Δηλαδὴ στοὺς Τιβαρηνοὺς[735] κάθονταν οἱ ἄνδρες στὸ κρεβάτι, ὅταν γεννοῦσαν οἱ γυναῖκες, καὶ στοὺς Μοσύνους[736] γινόταν ὅλα φανερά—ἀκόμα καὶ οἱ πράξεις τοῦ ἔρωτα—ὅσα στοὺς ἄλλους γινόταν μυστικά, καὶ κρυφὰ πάλι, ὅσα οἱ ἄλλοι ἔκαναν φανερά.

'Ακολουθώντας τὴ συμβουλὴ τοῦ Φινέως, πλησιάσανε οἱ 'Αργοναῦτες τὸ νησὶ τοῦ "Αρεως, πάνω στὸ ὁποῖο εἶχαν ἐγκατασταθῆ οἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες, ποὺ τὶς εἶχε διώξει ὁ 'Ηρακλῆς ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα. Στάθηκαν ἐπικίνδυνες γιὰ τοὺς "Ηρωες μὲ τὰ κοφτερά τους φτερά, ποὺ τὰ ἄφηναν νὰ πέφτουν ἀπάνω τους. Αὐτὸ τὸ κατάλαβαν οἱ 'Αργοναῦτες, ὅταν πλησιάσανε στὸ νησί.[737] Γι' αὐτὸ χωρίστηκαν οἱ "Ηρωες σὲ δυὸ ὁμάδες: οἱ μισοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔμειναν στὰ κουπιά, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, σχηματίζοντας μὲ τὶς ἀσπίδες μιὰ σκεπὴ πάνω ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ δημιουργώντας μὲ τὰ ὅπλα πάταγο, φυγάδεψαν τὰ θανατηφόρα πουλιά. "Ετσι μπόρεσαν ν' ἀποβιβαστοῦν πάνω στὸ νησὶ τοῦ "Αρεως, κρατημένοι πάνω σὲ ξύλα, συγχρόνως καὶ οἱ τέσσερεις γιοὶ τοῦ Φρίξου: ὁ "Αργος, ὁ Κυτίσσωρος, ὁ Φρόντις καὶ ὁ Μέλας, ποὺ εἶχαν σωθῆ ἀπὸ ἕνα ναυάγιο. "Ηταν θέληση τοῦ πεθαμένου πατέρα τους νὰ ἀναλάβουν τὸ ταξίδι πρὸς τὸν Βοιωτικὸ 'Ορχομενό, γιὰ νὰ φέρουν τοὺς θησαυροὺς τοῦ παπποῦ τους 'Αθάμαντος. Καὶ ἐπειδὴ ὁ 'Αθάμας καὶ ὁ Κρηθεύς, ὁ παπποὺς τοῦ 'Ιάσονος, ἦσαν ἀδέλφια, θὰ μποροῦσαν τώρα νὰ φανοῦν ὠφέλιμοι στὸν ξάδελφό τους. Γύρισαν μὲ τοὺς 'Αργοναῦτες στὴν Αἶα, γιὰ νὰ ὁδηγήσουν ἐκεῖ τοὺς ἥρωες στὸν Αἰήτη, τὸν παππού τους ἀπὸ μητρικὴ καταγωγή.

Τὸ νησί, μπροστὰ ἀπὸ τὸ ὁποῖο πέρασαν οἱ 'Αργοναῦτες ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν περιπέτεια,[738] ὀνομαζόταν «νησὶ τῆς Φιλύρας», ὄχι ἀπὸ τὸ δέντρο ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐρωμένη τοῦ Κρόνου,[739] μιὰ θυγατέρα τοῦ 'Ωκεανοῦ, ποὺ τοῦ γέννησε τὸν πιὸ σοφὸ ἀνάμεσα στοὺς Κενταύρους, τὸν Χείρωνα. 'Εκεῖ ἡ μητέρα τῶν θεῶν Ρέα εἶχε αἰφνιδιάσει τὸ ἐρωτικὸ ζευγάρι.[740] Σὰν ἄτι πήδηξε ὁ πατέρας τῶν θεῶν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς Νύμφης. Ντροπιασμένη ξέφυγε καὶ κείνη μέχρι τὸ ὄρος Πήλιον, στὴ Θεσσαλία, ὅπου γεννήθηκε ὁ Κένταυρος. Αὐτὸ συνέβη τὴν ἐποχὴ τῶν Τιτάνων, ὅταν ἀκόμη ὁ Ζεὺς σὰν μικρὸ παιδὶ ἔμενε κρυμμένος σὲ μιὰ σπηλιὰ τῆς Κρήτης. 'Απ' αὐτὴ τὴν ἀλλοτινὴ νῆσο τοῦ Κρόνου ἔφθασαν σύντομα οἱ 'Αργοναῦτες σὲ ὁρατὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν Καύκασο. Παρατήρησαν τὸν ἀετὸ τοῦ βασιλιᾶ τῶν θεῶν, ποὺ μὲ πιὸ μεγαλόπρεπο φτερούγισμα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα πουλιὰ κατευθυνόταν γιὰ τὴν ψηλότερη κορφή. Καὶ γρήγορα ἄκουσαν τὸ θρῆνο τῶν βασανισμένων Τιτάνων, ἀπὸ τὸ συκώτι τῶν ὁποίων τρεφόταν ὁ

ἀετός. 'Ο λυτρωτὴς τοῦ Προμηθέως δὲν εἶχε ἀκόμα φανῆ, ὅταν ἡ 'Αργὼ μπῆκε στὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Φάσιος, στοὺς πρόποδες τοῦ Καυκάσου.

Στοὺς πιὸ παλιοὺς ἀφηγητὲς οἱ γιοὶ τοῦ Φρίξου δὲν ἔπαιζαν στὴν ἱστορία τῶν 'Αργοναυτῶν κανένα ρόλο. Μᾶλλον εἶχαν ἐνωρίτερα κιόλας ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα τοῦ πατέρα τους. 'Ακόμη καὶ στὸν ποιητὴ 'Απολλώνιο, τοῦ ὁποίου τὴ διήγηση ἀκολουθήσαμε μέχρις ἐδῶ, αὐτοὶ διακρίθηκαν περισσότερο μὲ τὸ νὰ φέρουν τὸν 'Ιάσονα μὲ δυὸ συντρόφους του μέσα στὸ παλάτι τοῦ Αἰήτου, τοῦ γιοῦ τοῦ 'Ηλίου, παρὰ μὲ τὸ νὰ τὸν καθησυχάσουν. 'Απὸ τὸν πατέρα του ὁ 'Ιάσων θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ,[741] ὅτι ὁ κίνδυνος τὸν ἀπειλοῦσε ἀπὸ τὴ δική του γενιά. Μὰ αὐτὸς δὲν εἶχε ὑποψίες οὔτε ἐναντίον τοῦ ἴδιου του γιοῦ 'Αψύρτου, ποὺ οἱ κάτοικοι τῆς Κολχίδος τὸν ὀνόμαζαν ἐπίσης μὲ τὸ ἡλιακὸ ὄνομα Φαέθων,[742] οὔτε ἐναντίον τῆς θυγατέρας του Μηδείας, ἀλλὰ μόνον ἐναντίον τῶν γιῶν τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης, ποὺ ἔφθασαν μόλις μὲ τοὺς ξένους πολεμιστές. Στοὺς παλιότερους ἀφηγητὲς ὁ Αἰήτης δὲν εἶχε ἴσως δυὸ θυγατέρες—τὴν Χαλκιόπη, δηλ. «χαλκοπρόσωπη», καὶ τὴ Μήδεια, δηλ. «αὐτὴ μὲ τὴν καλὴ συμβουλή»—ἀλλὰ μόνο αὐτὴ τὴν τελευταία, ποὺ τοῦ εἶχε γεννήσει ἡ γυναίκα του 'Ιδυῖα,[743] δηλ. «ἡ γνωστική», ἢ μὲ ἕνα ἄλλο σεληνιακὸ ὄνομα: ἡ Νέαιρα,[744] δηλ. ἡ «νέα». Καχύποπτος καὶ μοχθηρὸς φαινόταν ὁ κυρίαρχος τῆς Αἴας σ' ὅλες τὶς διηγήσεις. 'Ο Αἰήτης ἦταν κάτοχος τῆς μαύρης καὶ τῆς λευκῆς μαγείας. 'Η κόρη του Μήδεια μάλιστα, μὲ τὸ ὡραῖο καὶ κάποτε μὲ τὸ σκοτεινιασμένο πρόσωπο, ἐπίσης εἶχε ξετρελαθῆ ἀπὸ ἔρωτα γιὰ τὸν 'Ιάσονα.

Στὴν πιὸ παλιὰ διήγηση ὁ 'Ιάσων παρουσιάστηκε χωρὶς μεσάζοντα μπροστὰ στὸ βασιλιὰ τῆς Αἴας καὶ ἀπαίτησε ἀπ' αὐτὸν τὸ χρυσόμαλλο δέρας γιὰ τὴν οἰκογένειά του—καὶ ἡ 'Αργὼ δὲν ἔμεινε πιθανῶς κρυμμένη μέσα στὸν καλαμιώνα τοῦ Φάσιος ποταμοῦ μαζὶ μὲ ὅλη τὴν ὁμάδα τῶν Μινύων, ὅπως λέει ὁ 'Απολλώνιος. Τὸν νεαρό, ποὺ ἔλαμπε σὰν τὸν Σείριο—ἔτσι ἀκριβῶς μᾶς λέει ἡ γνωστὴ διήγηση—[745] τὸν παρατήρησε ἡ βασιλοπούλα μέσα ἀπὸ τὸ ἀσημένιο πέπλο ποὺ τὴν τύλιγε.[746] 'Η ἀπάντηση τοῦ βασιλιᾶ ἦταν ὅτι ἔστελνε τὸν ἥρωα στὴ σπηλιὰ τοῦ δράκοντα, ποὺ φύλαγε τὸ χρυσόμαλλο δέρας. Διηγόνταν ἐπίσης,[747] ὅτι τὸ δέρας αὐτὸ κρεμόταν μέσα σ' ἕνα δάσος ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δράκοντα, ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ περιτυλίξῃ ἕνα ὁλάκερο πλοῖο σὰν τὴν 'Αργὼ μὲ τοὺς πενήντα κωπηλάτες της. 'Ονόμαζαν τὴν πυκνὴ λόχμη «ἄλσος τοῦ "Αρεως», ποὺ σήμαινε σ' ὅλες τὶς ἀφηγήσεις—ὄχι τίποτε διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι στὴ θηβαϊκὴ ἱστορία τοῦ Κάδμου καὶ τῆς

Ἁρμονίας—ἕναν τόπο θανάτου, μιὰ περιοχὴ τοῦ Ἅδου. Κι ἂν ἀκόμη δὲν κρεμόταν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ τέρατος, ἦταν πάντως ἐκεῖ τὸ δέρας, ἁπλωμένο στὰ κλαδιὰ καὶ κρεμασμένο ἀπὸ τὴν κορυφὴ μιᾶς βαλανιδιᾶς,[748] ποὺ φυλαγόταν ἀπὸ τὸ δράκοντα, ἢ βρισκόταν πάνω σ' ἕνα βράχο, ποὺ τὸν εἶχε τυλίξει τὸ φίδι, ὅπως δείχνουν μερικὲς ἀγγειογραφίες.

Ἀπὸ ἕναν ἀγγειογράφο γνωρίζουμε ἐπίσης, πῶς ὁ Ἰάσων ξεπρόβαλε πάλι ἀπὸ τὸ λαρύγγι τοῦ πελώριου φιδιοῦ: στὴν ἴδια κατάσταση ὅπως καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας καί, ὅπως ἦταν βέβαια ἐπίσης φυσικό, ὅπως ὅταν ὁ κάτω κόσμος ξαναδίνη πίσω στὸν κόσμο τῶν ζωντανῶν ἕναν θνητό. Λιπόθυμος κρεμόταν αὐτὸς ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δράκοντα. Τὸ δέρας φαίνεται πάνω στὸ δέντρο καὶ ἡ παρουσία τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς μὲ τὴν κουκουβάγια φανερώνει ὅτι, μολαταῦτα, ὁ ἥρωας δὲν εἶναι νεκρός. Ἐξαντλημένος μέχρι θανάτου γύριζε ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τοῦ θηρίου πίσω καὶ χρειαζόταν μιὰ Σώτειρα, ποὺ θὰ τὸν ἀφύπνιζε ἀπὸ τὸ λήθαργο τοῦ θανάτου. Αὐτὸ ἔκανε, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν παράσταση, ἡ Ἀθηνᾶ, ἢ ὅπως λὲν ἄλλοι ἡ Μήδεια, ποὺ στὶς ἀγγειογραφίες ἀκολουθεῖ τὸν Ἥρωα κρατώντας τὰ μαγικά της βότανα. Τὸ πιὸ δύσκολο γιὰ τοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητὲς ἦταν αὐτὸς ὁ φαινομενικὸς θάνατος, τὸν ὁποῖο ὡστόσο κατὰ κάποιο τρόπο τὸν εἶχε ὑποστῆ καὶ μὲ τὸν ὁποῖο κέρδισε τὸ χρυσόμαλλο δέρας.

Προτιμοῦσαν νὰ διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἰάσων εἶχε ὑποβληθῆ ἀπὸ τὸν Αἰήτη σὲ τρεῖς δοκιμασίες[749] καὶ ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τῆς Μήδειας τὶς πέρασε καὶ τὶς τρεῖς.[750] Σ' αὐτὴ τὴ μεταγενέστερη μορφὴ τῆς ἱστορίας ἡ θανάτωση τοῦ δράκοντα ἀρχικὰ στεκόταν σίγουρα στὴν πρώτη θέση. Ἡ δεύτερη δοκιμασία ἦταν ἕνας συναγωνισμὸς μὲ τὸν Αἰήτη στὸ ἄροτρο, καὶ αὐτὴ ἡ δοκιμασία μάλιστα τελικὰ τοποθετήθηκε πρώτη. Στὸ γιὸ τοῦ Ἡλίου εἶχε δωρήσει ὁ Ἥφαιστος δυὸ ταύρους μὲ χάλκινα πόδια καὶ χάλκινο στόμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεφυσοῦσαν φωτιά, καὶ ἕνα ἀτσάλινο ἄροτρο ποὺ εἶχε γίνει ἀπὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ κομμάτι μετάλλου.[751] Μ' αὐτὸ μπόρεσε ὁ Αἰήτης νὰ χαράξη ἕνα βαθὺ αὐλάκι καὶ ὁ Ἰάσων ἔπρεπε τώρα νὰ κάνη τὸ ἴδιο. Αὐτὸς πέταξε τὸ ροῦχο του.[752] Τὰ μέλη του ἦταν προστατευμένα ἀπὸ τὴ φωτιὰ μὲ μιὰ μαγικὴ ἀλοιφή, δῶρο τῆς Μηδείας. Ἔτσι ἐξανάγκασε τὰ παράδοξα ζῶα νὰ μποῦν στὸ ζυγὸ καὶ χάραξε τὸ αὐλάκι ποὺ τὸν εἶχαν διατάξει.

Σ' αὐτὴ τὴ δοκιμασία ἀργότερα προστέθηκε καὶ μιὰ ἄλλη.[753] Ὕστερα ἀπὸ τὸ ἀγώνισμα μὲ τὸ ἄροτρο ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ Ἥρωας νὰ φροντίση γιὰ τὴ σπορὰ μὲ τὰ δόντια τοῦ σκοτωμένου

89. Ἡ «ἐξέμεση» τοῦ Ἰάσονος ἀπὸ τὸ Δράκοντα

δράκοντα καὶ νὰ σκοτώση τοὺς πελώριους πολεμιστὲς ποὺ θὰ ξεφύτρωναν ἀπ' αὐτὰ στὴ γῆ. Ἐκεῖνοι ποὺ τὴ θανάτωση τοῦ δράκοντα ἀπὸ τὸν Ἰάσονα τὴν ἔβαζαν στὴν τρίτη θέση, ἰσχυρίζονταν[754] ὅτι ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ εἶχε κρατήσει τὰ μισὰ δόντια τοῦ δράκοντα ἀπὸ τὴ θηβαϊκὴ σπορὰ τοῦ Κάδμου καὶ τὰ εἶχε δώσει γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ στὸν Αἰήτη. Ἔτσι, δὲν ἔμενε στὸν Ἰάσονα τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ μιμηθῆ στὴ συνέχεια τὸν Κάδμο[755] καὶ νὰ ρίξη ἕνα λιθάρι ἀνάμεσα στοὺς γίγαντες ποὺ ξεφύτρωναν ἀπὸ τὴ γῆ, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν ἀμέσως νὰ ἐξολοθρεύουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Τὰ ὑπόλοιπα τὰ ἀνέλαβε ὁ ἴδιος μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες.

Ὡστόσο, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς διηγήσεις—τὴν παλιά, τὴ γεμάτη νόημα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἰάσων πῆρε τὸ χρυσόμαλ-

λο δέρας ἀπὸ τὰ θανατηφόρα σκοτάδια, ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τοῦ φιδιοῦ, καὶ τὴ νέα ἄσκοπη ἐπινόηση, ποὺ διηγόταν γιὰ τὶς δοκιμασίες— θὰ ἦσαν μάταια τὰ κατορθώματα, ἂν οἱ ἥρωες δὲν εἶχαν ἐπιτύχει νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ φρούρηση τοῦ Αἰήτου, ποὺ ἤθελε νὰ τοὺς ἐξολοθρέψη. Ὁ σκοτεινὸς γιὸς τοῦ Ἡλίου καὶ ἡ διαμονή του ἔμοιαζαν σίγουρα μὲ τὸν Ἄδη καὶ τὸν οἶκο του. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς παλιότερες διηγήσεις λεγόταν,[756] ὅτι τὸ χρυσόμαλλο δέρας βρισκόταν στὸ σπίτι τοῦ Αἰήτου. Ἀφοῦ ὁ Ἰάσων εἶχε περάσει τὴ δοκιμασία—σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση πιθανῶς μόνο τὸ ἀγώνισμα μὲ τὸ ἄροτρο—προσκάλεσε ὁ βασιλιὰς τοὺς Ἀργοναῦτες σ' ἕνα συμπόσιο. Κι ἐνῶ οἱ ἥρωες ξεφάντωναν, ὁ Αἰήτης θέλησε νὰ βάλη φωτιὰ στὴν Ἀργώ. Ἐνῶ ὅμως ἔφθασε σχεδὸν μέχρις ἐκεῖ,[357] ἡ Ἀφροδίτη τοῦ ξύπνησε ἐρωτικὸ πόθο γιὰ τὴ γυναίκα του, τὴν Εὐρυλύτη. Ὁ βασιλιὰς βρισκόταν κοντὰ στὴ γυναίκα του. Ὁ μάντης Ἴδμων κάλεσε τοὺς Ἀργοναῦτες νὰ δραπετεύσουν. Ὁ θόρυβος τῶν βημάτων τους ἦταν σημάδι γιὰ τὴ Μήδεια. Σηκώθηκε ἀμέσως καὶ δραπέτευσε μὲ τὸν Ἰάσονα.

Ὁ ποιητὴς Ἀπολλώνιος τὰ ἀφηγεῖται διαφορετικά.[758] Ἡ Μήδεια ξύπνησε, ὅταν ὁ Αἰήτης, ἀφοῦ ὁ Ἰάσων εἶχε περάσει τὶς δυὸ δοκιμασίες, τὸ ἀγώνισμα μὲ τὸ ἄροτρο καὶ τὴ θανάτωση τῶν γιγάντων ποὺ ξεφύτρωναν ἀπὸ τὴ γῆ, ἔκανε σύσκεψη μὲ τοὺς ἄνδρες του, πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ ἐξολοθρέψουν τοὺς Ἀργοναῦτες. Ἡ Τιτανὶς τῆς νύχτας,[759] ἡ θεὰ τῆς Σελήνης, εἶδε τὴ βασιλικὴ κόρη νὰ σπεύδη μέσα στὴ νύχτα σὰ νὰ ἦταν αὐτὴ ἡ ἴδια: ἡ σωσίας της,[760] τὴν ὁποία καλοῦσε κοντά του ἀπὸ τὴν Ἀργὼ ὁ Ἰάσων. Ἔφθασαν στὸ ἱερὸ ἄλσος τοῦ Ἄρεως, ὅπου τὸ πελώριο φίδι φύλαγε τὸ δέρας. Μὲ τὸ κλαδὶ ἑνὸς φρεσκοκομμένου κέδρου, ποὺ τὸ εἶχε βουτήξει προηγουμένως σ' ἕνα μαγικὸ φίλτρο, ράντισε ἡ Μήδεια ψέλνοντας τὰ μάτια τοῦ δράκοντα. Τὸ τέρας ἀποκοιμήθηκε καὶ ὁ Ἰάσων πῆρε τὸ δέρας ἀπὸ τὴ βαλανιδιά. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, δὲ σκότωσε τὸ φίδι, ἀλλὰ μόνο ἀπομακρύνθηκε κοιτάζοντας πίσω του, μέχρις ὅτου ἦλθε πάλι κοντά του τὸ κορίτσι. Σὰ μιὰ παρθένα ποὺ προσπαθεῖ μὲς στὸ δωμάτιό της νὰ πιάση μὲ τὸ λεπτοΰφαντο νυχτικὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ ποὺ ἀνατέλλει καὶ χαίρεται γι' αὐτό, ἔτσι χαιρόταν τώρα ὁ Ἰάσων, σηκώνοντας ψηλὰ τὸ χρυσόμαλλο δέρας, ἡ ἀνταύγεια τοῦ ὁποίου ἄστραφτε γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι του.[761] Σὲ μιὰ παλιότερη ἀφήγηση[762] ἀγκαλιάστηκαν οἱ δυὸ ἐρωτικὰ τὴν ἴδια αὐτὴ στιγμή, στὴν ὄχθη τοῦ Φάσιος ποταμοῦ: κατὰ τὴ γνωστὴ νεώτερη ποίηση ἡ Μήδεια ἀκολούθησε σὰν παρθενικὴ νύφη τοῦ Ἰάσονος τοὺς Ἀργοναῦτες ἀκόμα

γιὰ πολύ, μέχρις ὅτου μπόρεσε νὰ γιορτάση τοὺς γάμους της στὸ νησὶ τῶν Φαιάκων.

Περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ μᾶς περιγράφει ὁ ποιητὴς Ἀπολλώνιος τὴν ἐπίσκεψη τῆς Μηδείας στὴν Ἑκάτη. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἔμπειρη ἱέρεια τῆς θεᾶς τῆς νύχτας, ποὺ ἐξουσίαζε τὴν εἴσοδο τοῦ κάτω κόσμου, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ μυστικὴ ταύτιση μὲ τὴν Περσεφόνη, ποὺ μὲ τὸ ὄνομα τῆς περιπλανώμενης τὴ νύχτα Βριμοῦς, τῆς ὑποχθόνιας, τῆς κυρίαρχης τῶν νεκρῶν,[763] ἐξουσίαζε ἀκόμα καὶ αὐτὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Ὑπῆρχαν γενεαλόγοι,[764] ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι ἡ Ἑκάτη ἦταν μητέρα καὶ τῶν δύο ἔμπειρων στὴ μαγεία γυναικῶν: τόσο τῆς Κίρκης, ποὺ θεωριόταν ἀδελφὴ τοῦ Αἰήτου, ὅσο καὶ τῆς Μηδείας. Στὸ ναὸ τῆς Ἑκάτης εἶχε μιλήσει αὐτὴ γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἰάσονα,[765] πῆρε τὴ μαγικὴ ἀλοιφὴ ἀπὸ τὸν στηθόδεσμό της[766] καὶ τὴν ἔδωσε στὸν Ἥρωα, γιὰ νὰ προστατευθῆ ἀπὸ τὴ φωτιὰ ποὺ ἔβγαζαν οἱ ταῦροι. Ἦταν τὸ «προμηθεϊκὸ φίλτρο»,[767] χυμὸς ἀπὸ λουλούδι ποὺ φύτρωνε στὶς ρεματιὲς τοῦ Καυκάσου ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν βασανιζομένων Τιτάνων: εἶχε ὕψος μιὰ πήχυ καὶ τὸ χρῶμα του ἦταν ὅμοιο μὲ τὸν κρόκο, μὲ μιὰ κοκκινωπὴ σαρκώδη ρίζα. Ἡ γῆ μούγκριζε καὶ σειόταν, ὅταν τὸ ξερίζωναν ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Γιὰ δεύτερη φορὰ[768] συνέβη, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ στὴν Παφλαγονία, νὰ θυσιάση στὴν Ἑκάτη ἡ Μήδεια τὴν τρίτη μέρα τῆς φυγῆς της μὲ τὸν Ἰάσονα. Ὁ ποιητὴς δὲν τολμᾶ νὰ περιγράψη αὐτὸ τὸ τρομερὸ περιστατικό.

Ἄλλοι περιέγραψαν τὴν ἀποκρουστικὴ πράξη[769] ποὺ ἔκανε ἡ Μήδεια, γιὰ νὰ ἀποτρέψη ἀπὸ τὴν καταδίωξη τὸν Αἰήτη καὶ τοὺς Κολχιδεῖς. Αὐτὴ τὴ φοβερὴ ἐνέργεια μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ συγκρίνη μόνο μὲ τὴν πράξη τοῦ Ταντάλου ἢ τὸ κομμάτιασμα τοῦ βρεφικοῦ Διονύσου, τοῦ γιοῦ τῆς Περσεφόνης.[770] Μόνο ποὺ ἐδῶ σκοπὸς ἦταν ὄχι ἡ βρώση ἀλλὰ ἡ ἐπανασύνδεση ἀνθρώπινων μελῶν. Εἰπώθηκε ἤδη, ὅτι ἡ Μήδεια εἶχε ἕναν ἀδελφὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἄψυρτος ἢ Φαέθων.[771] Ἡ μητέρα του λεγόταν Ἀστερόδεια,[772] δηλ. «αὐτὴ ποὺ βρίσκεται στὴν πορεία τῶν ἀστέρων», ὄνομα γιὰ τὴ θεότητα τῆς Σελήνης.[773] Σύμφωνα μὲ τοὺς παλιοὺς ἀφηγητές,[774] ὁ Ἄψυρτος ἦταν ἕνα μικρὸ παιδὶ καὶ ἴσως ὅμοιος μὲ τ' ἀστέρια, ποὺ συνέχεια ἀναβοσβήνουν στὸν οὐρανό. Ἡ Μήδεια τὸν σήκωσε ἀπὸ τὴν κούνια καὶ τὸν πῆρε μαζί της στὴν Ἀργώ. Ἰσχυρίστηκαν ἐπίσης,[775] ὅτι εἶχε σφάξει τὸν ἀδελφό της, ὅταν ἦταν ἀκόμη σπίτι στὸ παλάτι τοῦ Αἰήτου, καὶ ὄχι ὕστερα στὸ δρόμο, ὅταν ἄρχισε ἡ καταδίωξη. Ἐπειδὴ ἡ θυσία τοῦ παιδιοῦ χρησίμευε γι' αὐτό, κομματιάστηκε καὶ πετάχτηκαν τὰ μέλη του στὰ πόδια τῶν διωκτῶν ἢ στὸν Φάσιν

ποταμό. Μέχρις ὅτου ὁ Αἰήτης τὰ συγκεντρώση καὶ τὰ ἐπανασυνδέση, εἶχαν ξεφύγει οἱ Ἀργοναῦτες.

Γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο ὁ Ἄψυρτος ἦταν ὁ ἐνήλικος γιὸς τοῦ Αἰήτου. Ὅταν ἡ Ἀργὼ ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ διάσχισε τὴ Μαύρη Θάλασσα καὶ μπῆκε σ' ἕναν παραπόταμο τοῦ Ἴστρου—τοῦ Δούναβι, γιὰ τὸν ὁποῖον πίστευαν ὅτι εἶχε καὶ μιὰ ἄλλη ἐκβολὴ στὴν Ἀδριατικὴ θάλασσα—ὁ Ἄψυρτος ἀπὸ κάποιον ἄλλον παραπόταμο εἶχε κατορθώσει νὰ φθάσει πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Ἀργοναῦτες. Διηγοῦνταν γιὰ ἕνα νησὶ τοῦ Ἴστρου στὸ Ἰόνιο πέλαγος—προέκταση τῆς Ἀδριατικῆς θάλασσας—μὲ ἕναν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος.[776] Ἐννοοῦσαν μ' αὐτὸν ἴσως ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς στὴν Ἰστρία, ὅπου ἐπίσης εἶχε φθάσει δῆθεν καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταδιώκοντας τὸ ἐλάφι τῆς Κερυνείας. Ἐδῶ βρέθηκαν οἱ Ἀργοναῦτες περικυκλωμένοι ἀπὸ μιὰ στρατιὰ ἀπὸ τὴν Κολχίδα, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Ἄψυρτος. Ἕνας ἄλλος στόλος ἀπὸ τὴν Κολχίδα περιέπλευσε τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέγγισε τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά. Ἡ Μήδεια δῆθεν ἀφέθηκε στὴ μοίρα της, στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἡ συντροφιὰ τῶν ἡρώων τράβηξε ἀνενόχλητη τὸ δρόμο της. Αὐτὴ ἦταν ἡ συμφωνία μὲ τὴν ὁποία ἡ Μήδεια παρέσυρε τὸν ἀδελφό της στὴν παγίδα. Ὁ Ἰάσων τὸν ἔσφαξε σὰν ταῦρο κοντὰ στὸ ναό.[777] Ἡ στρατιὰ ἀπὸ τὴν Κολχίδα διασκορπίστηκε καὶ ἡ Ἀργώ, ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἀδριατική, ξαναμπῆκε πάλι σὲ μιὰ ἑλληνικὴ θάλασσα, τὸ Ἰόνιον πέλαγος, φορτωμένη ὄχι μόνο μὲ τὸ χρυσόμαλλο δέρας, ἀλλὰ καὶ μ' ἕνα ζευγάρι αἱματοβαμμένων δολοφόνων. Παρέπλευσε τὴ «Μέλαινα Κέρκυρα», τὸ σημερινὸ νησὶ Κόρτσουλα,[778] μὲ μεγάλο κίνδυνο, γιατὶ ἔφερνε τοὺς δυὸ ἐνόχους. Τότε τὸ ἴδιο τὸ πλοῖο ὕψωσε τὴ φωνή[779] καὶ παρότρυνε τοὺς ἥρωες νὰ πάρουν τὴν κατεύθυνση πρὸς τὴ διαμονὴ τῆς μάγισσας Κίρκης, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξαγνίση τὸν Ἰάσονα καὶ τὴ Μήδεια ἀπὸ τὸ φόνο τοῦ Ἀψύρτου.

Ἔτσι διάλεξαν οἱ Ἀργοναῦτες μιὰ βορεινὴ πορεία γύρω ἀπὸ τὴ χερσόννησο τῶν Ἀπεννίνων, γιὰ τὴν ὁποία πιστευόταν ὅτι ἦταν ἕνα νησὶ ποὺ συνόρευε στὰ βορεινὰ μὲ δυὸ μεγάλους ποταμούς: τὸν Ἠριδανό, δηλ. τὸν Πάδο, καὶ τὸν Ροδανὸ (Rhône). Οἱ Ἥρωες ἀνέπλευσαν τὸν ἕνα, μέχρις ὅτου φτάσανε στὸν ἄλλο, γιὰ τὸν ὁποῖο λένε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ Ἠριδανοῦ, εἶχε ἀκόμη δυὸ παραποτάμους, καὶ ὅτι μὲ τὸν ἕνα χυνόταν στὸν Ὠκεανὸ καὶ μὲ τὸν ἄλλον στὸ Τυρρηνικὸ πέλαγος.[780] Παρὰ λίγο ἀπὸ λάθος νὰ ἀφήσουν τὸν τυρρηνικὸ παραπόταμο. Στὴ διήγηση τοῦ Ἀπολλώνιου κοντά τους στεκόταν ὅμως σὲ κάθε στιγμὴ ἡ Ἥρα. Ἡ Κίρκη κατοικοῦσε, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ὄχι στὴν Ἀνα-

90. Ὁ Ὀρφεὺς ἀνάμεσα στοὺς Θρᾶκες

τολὴ ἀλλὰ στὴ Δύση: ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὑψώνεται τὸ «Κιρκαῖον ὄρος», σήμερα ὄχι πιὰ πάνω σ' ἕνα νησί, ἀλλὰ σὲ μιὰ χερσόνησο τῆς Τυρρηνικῆς ἀκτῆς. Ἀναγνώρισε τὴν ἀνηψιά της ἀπὸ τὴ χρυσὴ ἀνταύγεια τῶν ματιῶν της, μιὰ χαρακτηριστικὴ ἰδιομορφία ὅλων τῶν παιδιῶν καὶ ἐγγονῶν τοῦ Θεοῦ Ἡλίου.[781] Καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἐξάγνισε τὸ ζευγάρι,[782] κρατώντας πάνω ἀπὸ τοὺς δυὸ ἕνα νεογέννητο γουρουνάκι καὶ κάνοντας ὕστερα προσευχὴ στὸ Δία, τὸν καθαρτήριο θεό, μὲ χέρια ποὺ ἔσταζαν αἷμα ἀπὸ τὸ ζῶο. Ἔπειτα ὅμως ἡ Κίρκη ἔδιωξε ἀπὸ τὸ σπίτι της τὴ Μήδεια, γιατὶ εἶχε προδώσει τὸν πατέρα της.[783]

Στὴν κατοικία τῆς Κίρκης—ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἰάσονα—δὲν πάτησαν οἱ Ἀργοναῦτες καὶ τὸν βράχο τῶν Σειρήνων μπόρεσαν νὰ τὸν παραπλεύσουν, γιατὶ ὁ Ὀρφεὺς μ' ἕνα χαρωπὸ τραγούδι σκέπασε τοὺς τόνους τοῦ ἐπικίνδυνου ἄσματος τῶν Σειρήνων. Ἡ Θέτις μὲ τὶς Νηρηίδες βοήθησαν τὴν Ἀργὼ νὰ περάση ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Σκύλλα καὶ τὴν Χάρυβδιν καὶ ἀνάμεσα στὰ νησιὰ «Πλαγκταί», τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἡ ἀφήγηση ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς Συμπληγάδες—τὰς «κυανέας πέτρας»—στὸ Βόσπορο.[784] Οἱ Ἥρωες εἶδαν τὰ βόδια τοῦ Ἡλίου καὶ ἄκουσαν τὰ μουγγανητά τους στὴν Τρινακρία,[785] καὶ ἀφοῦ ἄφησαν γοργὰ πίσω τους τὴ Σικελία, ἀποβιβάστηκαν σύντομα στὸ νησὶ τῶν Φαιάκων.[786] Μὲ τὸ ὄνομα Μάκρις ἢ

Δρεπάνη—ἀπὸ τὸ δρεπάνι—ἐννοοῦνταν ἡ Κέρκυρα. Ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τοὺς Ἀργοναῦτες ἔφτασε ἐπίσης ἐκεῖ καὶ ἡ ἄλλη στρατιὰ ἀπὸ τὴν Κολχίδα καὶ ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Ἀλκίνοο τὴν παράδοση τῆς Μηδείας, ποὺ εἶχε ἐκλιπαρήσει τὴν προστασία τῆς βασίλισσας Ἀρήτης. Ἔτσι, ταίριαζε ἡ ἱστορία στὴν κατοπινότερή της μορφὴ μὲ τὶς περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ ὁποῖες, σύμφωνα μὲ τὴ χρονικὴ ἀκολουθία τῶν ἱστοριῶν τῶν Ἡρώων, θὰ ἔπρεπε νὰ συμβοῦν ἀργότερα.

Λέγεται στὴ συνέχεια,[787] ὅτι ὁ Ἀλκίνοος πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ παραδώση πίσω στὸν πατέρα της τὴ βασιλοπούλα ἀπὸ τὴν Κολχίδα, μόνο ἐὰν αὐτὴ δὲν εἶχε γίνει ἀκόμα γυναίκα τοῦ Ἰάσονος. Τὴν ἀπόφαση τὴν ἔμαθε ἡ Ἀρήτη ἀπὸ μιὰ νυχτερινὴ συνομιλία μὲ τὸν βασιλιά. Τὴν ἀνακοίνωσε μυστικὰ στοὺς Ἀργοναῦτες. Τὴν ἴδια αὐτὴ νύχτα γιόρτασαν τοὺς γάμους στὴ σπηλιὰ τῆς Μάκριδος, τῆς Νύμφης τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ ἑτοιμάστηκε τὸ νυφικὸ κρεβάτι καὶ ἀπάνω ἁπλώθηκε τὸ μεγαλόπρεπο δέρας.[788] Ἡ Ἥρα, ποὺ ἀγαποῦσε τὸν Ἰάσονα καὶ σὰ θεὰ τοῦ γάμου ἤθελε τὸν γάμο αὐτὸ καὶ θὰ προστάτευε καὶ στὸ μέλλον τὴ Μήδεια, ἔστειλε στοὺς γάμους μιὰ συντροφιὰ ἀπὸ Νύμφες μὲ πολύχρωμα λουλούδια στὰ λευκά τους στήθη. Ἡ ἀνταύγεια ἀπὸ τὸ χρυσόμαλλο δέρας, ποὺ τὶς περιτύλιξε κι αὐτές, ἄναψε στὰ μάτια τους τὴ φωτιὰ τοῦ πόθου. Ὡστόσο ντράπηκαν ν' ἀκουμπήσουν μὲ τὸ χέρι τὸ δέρας. Οἱ Ἥρωες στεφανωμένοι ψάλανε τὸ γαμήλιο ᾆσμα μὲ τοὺς τόνους τῆς λύρας τοῦ Ὀρφέως. Ὁ Ἰάσων καὶ ἡ Μήδεια θὰ ἔπρεπε νὰ πίστευαν ὅτι οἱ γάμοι τους, ὅπως καὶ θὰ ταίριαζε βέβαια, δὲν γίνονταν ἐκεῖ σὲ μιὰ σπηλιά, ἀλλὰ στὸ σπίτι στὴν Ἰωλκό, στὸ παλάτι τοῦ Αἴσονος.

Ἀλλὰ ἦσαν ἀκόμα τότε πάρα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ στὴν πατρίδα τοῦ Ἰάσονος. Οἱ θύελλες ἔριξαν τὴν Ἀργὼ σὲ ἐννιὰ μέρες καὶ νύχτες ἀπὸ τὴ Δρεπάνη[789] στὴ Λιβύη, στὴν ἄβαθη καὶ ἐπικίνδυνη Σύρτιν, ὅπου δὲν τοὺς ἔμενε τίποτα ἄλλο νὰ κάνουν παρὰ νὰ ἀποβιβαστοῦν καὶ νὰ περιπλανηθοῦν μέσα στὴν ἔρημο. Μέσα στὸν καύσωνα τοῦ μεσημεριοῦ ἐμφανίστηκαν στὸν Ἰάσονα σὰν φαντάσματα τρεῖς θεῖες γυναῖκες,[790] θυγατέρες τῆς Λιβύης,[791] καὶ τοῦ ἔδωσαν τὴ συμβουλὴ ὅτι θὰ ἔπρεπε στὴ Μητέρα, ποὺ μὲ τόσο κόπο τοὺς κουβαλοῦσε πάνω της, ν' ἀνταποδώσουν τὴν εὐεργεσία μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Αὐτὸ ἔγινε[792] στὴ συνέχεια: οἱ Ἥρωες σήκωσαν στοὺς ὤμους τους τὴν Ἀργὼ καὶ μεταφέρανε τὸ πλοῖο δώδεκα μέρες καὶ νύχτες μέσα στὴν ἔρημο. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὑπόφεραν τρομερὰ ἀπὸ τὸ βάσανο τῆς δίψας. Ὅταν τέλος ἀκούμπησαν τὸ φορτίο τους πάνω στὸν καθρέφτη τῆς Τριτωνίδος λίμνης,

τρέξανε γιὰ νὰ βροῦν μιὰ πηγή. Ἔτσι ἔφθασαν οἱ Ἀργοναῦτες στὸ ἱερὸ ἔδαφος,[793] ὅπου τὸ φίδι Λάδων μέχρι τὴν προηγουμένη μέρα φύλαγε τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων. Γιατὶ μόλις πρὶν μιὰ μέρα ἦταν ὁ Ἡρακλῆς ἐκεῖ καὶ εἶχε σκοτώσει τὸν δράκοντα, παίρνοντας τὰ μῆλα μαζί του. Μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἡρώων μεταμορφώθηκαν οἱ Ἑσπερίδες σὲ τρία δέντρα. Ὡστόσο, μπόρεσαν νὰ ξαναπάρουν πάλι τὴν προηγούμενη μορφή τους[794] καὶ ἔδειξαν σ' αὐτοὺς τὴν πηγή, ποὺ ὁ Ἡρακλῆς μ' ἕνα χτύπημα τοῦ ποδιοῦ του[795] τὴν εἶχε κάμει ν' ἀναπηδήση ἀπὸ ἕνα βράχο. Δὲν μποροῦσαν πιὰ νὰ προφτάσουν τὸ γιὸ τοῦ Διός. Μόνο ὁ Λυγκεὺς φαντάστηκε ὅτι τὸν εἶδε νὰ διασχίζη σ' ἄμετρη ἀπόσταση τὴ χώρα.[796]

Τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴ λίμνη τοῦ Τρίτωνος στὴν ἐλεύθερη θάλασσα δὲν θὰ τὴν εἶχαν βρῆ, ἂν δὲν τοὺς συναντοῦσε ὁ ἴδιος ὁ Τρίτων, πρῶτα μὲ ἀνθρώπινη μορφή,[797] ἔπειτα σὰ θεὸς μὲ οὐρὰ θαλάσσιου ζώου. Μὲ τὴν ἀνθρώπινη μορφή του χάρισε στοὺς Ἀργοναῦτες ἕνα ὄστρακο, ποὺ τὸ πῆρε μ' εὐγνωμοσύνη ὁ ἥρωας Εὔφημος, ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Μὲ τὴ δική του μορφὴ ὕστερα ὁδήγησε κι ἔσπρωξε τὴν Ἀργὼ πέρα στὴ θάλασσα. Οἱ Ἥρωες κατάφεραν νὰ φτάσουν στὴν Κρήτη, ἀφοῦ ἡ Μήδεια παγίδεψε μὲ τὰ μάγια της τὸν χάλκινο Τάλω,[798] ποὺ περιερχόταν γύρω-γύρω τὸ νησὶ τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα. Γήτεψε μὲ ἐπίβουλα βλέμματα τὰ μάτια τοῦ Γίγαντος:[799] σκίστηκε ἀπροσδόκητα μ' ἕνα μυτερὸ λιθάρι ὁ ἀστράγαλός του, σὲ μέρος ὅπου κρυβόταν ἡ τρωτὴ ἀρτηρία του, καὶ σωριάστηκε αἱμορραγώντας μὲ μεγάλο πάταγο στὸ ἔδαφος. Οἱ Ἀργοναῦτες χτίσανε τότε, ὅπως καὶ πρωτύτερα, βωμοὺς στὸν Ποσειδῶνα καὶ στὸ γιό του Τρίτωνα,[800] ἕνα ἱερὸ στὴν μινωικὴ Ἀθηνᾶ.[801]

Μέσα σὲ βαθιὰ νύχτα φτάσαν οἱ Ἀργοναῦτες τελικὰ στὸν κόσμο τῶν ἑλληνικῶν νησιῶν, τὸν ὁποῖο ἄλλοτε εἶχαν ἐγκαταλείψει περνώντας ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Ἅδου, «τὰς κυανέας πέτρας», στὴν πορεία τους μέσα ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὸν Βόσπορο. Αὐτὴ ἡ νύχτα ἦταν τόσο βαθιά, τόσο ἄγρια καὶ σκοτεινή, ὥστε οἱ Ἀργοναῦτες δὲν ἤξεραν πιὰ ἂν ἔπλεαν μέσα ἀπὸ τὸν Ἅδη ἢ πάνω σὲ νερά.[802] Ὁ Ἰάσων σήκωσε ψηλὰ τὰ χέρια καὶ ἐπικαλέστηκε μὲ δυνατὴ φωνὴ τὸ Φοῖβο. Τότε ἐμφανίστηκε ὁ θεὸς ξανὰ πάνω σ' ἕνα ἐρημικὸ νησί, ὅπως ἄλλοτε ὅταν οἱ Ἥρωες εἶχαν περάσει ἀπὸ «τὰς κυανέας πέτρας». Στὴν πρώτη του «ἐπιφάνεια» στὸ νησὶ «Θυνιάς», ἄστραφτε τὸ ἀσημένιο τόξο τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ ἀριστερό του χέρι.[803] Τώρα κρατοῦσε ψηλὰ μὲ τὸ δεξί του χέρι[804] τὸ χρυσὸ τόξο καὶ στεκόταν σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς δυὸ Μελαντίους βράχους, ποὺ προφανῶς πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀργότερα[805] ἀπὸ

κάποιον ἄνθρωπο μὲ τὸ ὄνομα Μέλας, «μαῦρος». Στὴ λάμψη τοῦ θεοῦ εἶδαν οἱ Ἀργοναῦτες ἕνα μικροσκοπικὸ νησάκι, καὶ ὅταν ἀποβιβάστηκαν ἐκεῖ, ὑψώθηκε τὸ πρωινὸ φῶς τῆς αὐγῆς. Οἰκοδόμησαν ἐκεῖ σὲ κάποιο σκιερὸ ἄλσος ἕνα βωμό, ὀνόμασαν τὸν Ἀπόλλωνα, σύμφωνα μὲ τὴ λάμψη τῆς αἴγλης του, Αἰγλήτην καὶ τὸ νησὶ Ἀνάφη: ἕνα ὄνομα μέσα στὸ ὁποῖο περιέχεται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀκοὴ ἡ λέξη ποὺ σημαίνει «φωτίζω», ἀπὸ τὸ ρῆμα «ἀνάπτω». Στὴ συνέχεια πανηγυρίστηκε ἐκεῖ μιὰ γιορτὴ γιὰ τὸν Αἰγλήτην Ἀπόλλωνα.[806]

Ὅταν οἱ Ἥρωες μετὰ τὴ γιορτὴ ἐγκατέλειψαν τὴν Ἀνάφη, θυμήθηκε ὁ Εὔφημος ἕνα ὄνειρο, ποὺ εἶχε δεῖ τὴν ἴδια ἐκείνη νύχτα, καὶ τὸ διηγήθηκε στὸν Ἰάσονα. Ὀνειρεύτηκε[807] τὸ ὄστρακο, ποὺ σὰ δῶρο τοῦ Τρίτωνος τὸ διατηροῦσε ἀκόμη. Στὸ ὄνειρό του τὸ πῆρε στὸ στῆθος του καὶ τοῦ φάνηκε σὰ νὰ εἶχε χορτάσει ἀπὸ τὸ γάλα του, ἔπειτα ὅτι τὸ ὄστρακο ἔγινε μιὰ παρθένα καὶ ὅτι ἑνώθηκε μαζί της. Μετάνοιωσε γι' αὐτή του τὴν πράξη, μιὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε βυζάξει τὴν κόρη. Ἡ νεαρὴ γυναίκα τὸν παρηγόρησε καὶ τοῦ φανερώθηκε σὰν κόρη τοῦ Τρίτωνος καὶ τῆς θεᾶς Λιβύης, καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ τῆς δώση συντροφιὰ τὶς Νηρηΐδες, γιὰ νὰ κατοικήση στὴ θάλασσα κοντὰ στὴν Ἀνάφη, καὶ πάλι σύντομα νὰ ἀναδυθῆ στὸ φῶς τοῦ ἥλιου σὰν τόπο διαμονῆς τῶν ἀπογόνων του. Κατὰ συμβουλὴ τοῦ Ἰάσονος ὁ Εὔφημος ἔριξε τὸ ὄστρακο στὴ θάλασσα. Τότε ὑψώθηκε ἀπὸ τὰ βάθη τὸ νησὶ Καλλίστη, δηλ. ἡ «ὀμορφότερη», ποὺ ὀνομάστηκε ἀργότερα Θήρα, δηλ. «τὸ κυνήγι», καὶ κατοικήθηκε ἀπὸ μιὰ γενιὰ ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸν Εὔφημο.

Αὐτὴ ἦταν πιθανῶς μιὰ ἀφήγηση τῶν κατοίκων τῆς Θήρας, τῆς κατοπινῆς Σαντορίνης. Ἐπίσης καὶ οἱ Αἰγινῆτες εἶχαν μιὰ ἱστορία γιὰ τὴν ἀποβίβαση τῶν Ἀργοναυτῶν στὸ νησί τους.[808] Γιὰ νὰ μὴ χάσουν αὐτοὶ τὸν εὐνοϊκὸ ἄνεμο, κουβάλησαν μὲ ἀγώνα δρόμου τὸ νερὸ στὴν Ἀργὼ καὶ ἔτσι ἵδρυσαν τὴ γιορτὴ τῆς Ὑδροφορίας.[809] Ἡ μεγάλη ὅμως διήγηση γιὰ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴ Μήδεια, ποὺ δὲν θὰ ἦταν πιὰ καὶ ἱστορία τῶν Ἀργοναυτῶν—αὐτὴ τελείωσε μὲ τὴν ἄφιξη τῆς Ἀργοῦς στὸν Παγασητικὸ κόλπο—θὰ ἔπαιρνε τώρα στὴν Ἰωλκὸ μιὰ καινούργια κατεύθυνση. Βλέπει κανένας τώρα τὰ κοινὰ στοιχεῖα καὶ τὴ διαφορὰ στὴ μοίρα τοῦ Ἰάσονος καὶ τοῦ Θησέως. Καὶ οἱ δυὸ ἥρωες εἶχαν εἰσδύσει σὲ μιὰ περιοχὴ τῶν Ὑποχθονίων—ὁ Ἰάσων στὴ σπηλιὰ τοῦ φιδιοῦ στὴν Αἶα, ὁ Θησεὺς στὸ Λαβύρινθο—καὶ οἱ δυὸ εἶχαν βρεῖ στὸ πρόσωπο μιᾶς θείας κόρης τῆς περιοχῆς αὐτῆς μιὰ εὐνοϊκὴ βοηθό—ὁ Θησεὺς τὴν Ἀριάδνη, τὴν «Κυρία τοῦ Λαβυρίνθου», ἡ ὁποία γιὰ χάρη του

εἶχε προδώσει τὸν πατέρα της καὶ παραδώσει στὸ θάνατο τὸν ἀδελφό, ὁ Ἰάσων τὴ Μήδεια, ποὺ ἔκανε τὰ ἴδια. Τὸ δρόμο στὸν κόσμο τῆς πατρίδας τοῦ Ἥρωα ἀκολούθησε καὶ ἡ Ἀριάδνη, ἀλλὰ αὐτὴ ὅμως ὁδηγήθηκε πίσω. Ἡ Μήδεια, ποὺ κατοικοῦσε παρόμοια ἐκεῖ πέρα, στὸν ὑπερφυσικὸ κόσμο, καὶ ἀνῆκε στὴ γενιὰ τοῦ Ἡλίου, συνέχισε τὴν πορεία της μὲ τὸν Ἰάσονα πρὸς τὴν πατρίδα του, καὶ οἱ ἄνθρωποι σύντομα ἔνιωσαν τὴ δύναμη μιᾶς κυρίας τοῦ ὑπερπέραν.

Διηγόνταν γι' αὐτὴν ὅτι μποροῦσε μὲ θανάτωση καὶ κατατεμαχισμὸ νὰ ἐπιτύχη ἀναγέννηση καὶ ξανάνιωμα: ποὺ ἦταν κάτι παρόμοιο μ' ἐκεῖνο ποὺ εἶχε δῆθεν ὑποστῆ ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνες ὁ Διόνυσος.[810] Ἦταν μιὰ σκοτεινὴ ὑποχθόνια λειτουργία, ποὺ διεξαγόταν στὴ λατρεία μ' ἕνα ζῶο θυσίας, στὰ παλιότερα χρόνια ἴσως φανερά, ἀργότερα μυστικά. Ἡ Μήδεια εἶχε ἤδη θυσιάσει μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸν ἀδελφό της. Ἀκόμα πιὸ ἀποκρουστικὸ θὰ πρέπη νὰ φαινόταν, ὅταν τὰ μέρη τοῦ σώματος τοῦ κατατεμαχισμένου ζώου, ποὺ παρίστανε τὸ θεό, ἔβραζαν μέσα σὲ μιὰ χύτρα,[811] σύμφωνα μὲ μιὰ λεπτομερειακὴ τελετουργία. Ἦταν ὡστόσο παρήγορο, ὅταν διηγόνταν[812] ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος ἔμπαινε κάθε βράδυ σ' ἕναν λέβητα—οἱ ποιητὲς τὸν ὀνόμαζαν πότε-πότε «χρυσοῦν κρατῆρα»—μὲ τὸν ὁποῖον ἔπλεε πάνω στὴ νύχτα τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τὴν αὐγὴ ξεπρόβαλλε ἀπὸ κεῖ ξανανιωμένος. Γνωρίζουμε τὴν ἱστορία, πῶς ὁ Ἥλιος εἶχε παραδώσει τὸ λέβητά του στὸν Ἡρακλέα γιὰ τὸ ταξίδι του στὸν Γηρυόνη. Οἱ ἱστορίες γιὰ τὴ μαγικὴ χύτρα τῆς Μηδείας συνάπτονται στὴ σειρὰ τῶν ἀναμνήσεων γιὰ ἕνα τέτοιο δοχεῖο: ἕνα ἀγγεῖο θυσίας στὴ λατρεία, ἕνα θαυμαστὸ δοχεῖο γιὰ τοὺς ἀφηγητές, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεπήδησε ζωντανὸς ἄλλοτε ὁ Πέλοψ καὶ σίγουρα πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἤδη ἕνα θεῖο ἀγόρι.[813]

Ὅταν ὁ Ἰάσων μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες ἔφθασε στὴν Ἰωλκό, ὁ πατέρας του Αἴσων ἦταν ἤδη τόσο γέρος, ὥστε δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ λάβη μέρος κὰν στὴ μεγάλη γιορτή, μὲ τὴν ὁποία ὁ λαὸς καὶ οἱ ὑπόλοιποι πατεράδες καὶ μανάδες ὑποδέχτηκαν τοὺς ἥρωες.[814] Τότε θὰ πρέπη ἡ Μήδεια νὰ ἔδειξε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν τέχνη της, μὲ τὴν ὁποία—ἔτσι ἰσχυρίστηκαν ποιητὲς καὶ ἀφηγητὲς[815]—ἀργότερα ἐπίσης ξανάνιωσε καὶ τὸν Ἰάσονα. Εἶναι δυνατόν, ὅτι ὁ Πελίας τὴν ἐποχὴ τῆς ἀφίξεως τῶν ἡρώων ἦταν ἤδη νεκρὸς καὶ ὁ γιός του Ἄκαστος, ποὺ εἶχε συνταξιδέψει μὲ τὸν Ἰάσονα, ἔφτασε ἔγκαιρα ἀκριβῶς γιὰ νὰ διοργανώση τοὺς ταφικοὺς ἀγῶνες, ποὺ τόσο εὐχάριστα τοὺς εἶχαν ἀναπαραστήσει[816] καὶ ὑμνήσει,[817] καὶ στοὺς ὁποίους ἔλαβαν ἐπίσης μέρος καὶ οἱ Ἀργοναῦτες, προτοῦ διασκορπισθοῦν. Ἀλλὰ διηγόνταν ἐπίσης, ὅτι ὁ Πελίας ζοῦσε ἀκόμη,

ἦταν ὅμως γέροντας, καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ξανάνιωμα. Ἀπέναντί του ἔδειξε τώρα ἡ Μήδεια τὸ ἄλλο της πρόσωπο: ἐπειδὴ θὰ ἦταν ἄδικο νὰ πάρη τώρα ἀκόμα καὶ τὸ χρυσόμαλλο δέρας, ἀφοῦ αὐτὸς—ἔτσι λεγόταν σ' αὐτὴ τὴ διήγηση—[818] εἶχε σπρώξει στὸ θάνατο τὸν Αἴσονα καὶ τὴ γυναίκα του καὶ ἕνα νεώτερο ἀδελφὸ τοῦ Ἰάσονος. Ἐπίσης, σύμφωνα μὲ τὸ χρησμὸ γιὰ τὸν μονοσάνδαλο, θὰ ἔπρεπε νὰ φέρη τὴν καταστροφὴ τοῦ Πελίου ὁ Ἰάσων μαζὶ μὲ τὴ Μήδεια.[819] Ἡ ξένη γυναίκα παρέσυρε τὶς θυγατέρες τοῦ βασιλιᾶ στὸ ν' ἀποφασίσουν νὰ κάνουν καὶ στὸν πατέρα τους τὰ μάγια τοῦ ξανανιώματος. Μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς θυγατέρες τοῦ Πελίου—ἦταν τέσσερεις σύμφωνα μὲ μιὰ διήγηση[820]—μόνο ἡ Ἄλκηστις δὲν ἤθελε νὰ δείξη ἐμπιστοσύνη στὴ Μήδεια, καὶ μόνο αὐτὴ δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτὴ τὴν πράξη, σύμφωνα καὶ μὲ τὶς παραστάσεις. Οἱ ὑπόλοιπες τρεῖς—ἢ ἦταν πράγματι μόνο δύο;[821]—ἀφέθηκαν νὰ παρασυρθοῦν σ' αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα ἡ μάγισσα κατατεμάχισε ἕνα γέρικο κριάρι, ἔβρασε τὰ κομμάτια σὲ μιὰ χύτρα καὶ ἔκανε νὰ ἀναπηδήση ἀπὸ τὸ ἀγγεῖο ἕνα νέο πρόβατο. Αὐτὲς κομμάτιασαν καὶ ἔβρασαν τὸν πατέρα ποὺ δὲν ξαναβγῆκε ὅμως ζωντανός.

Ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν πράξη τῆς ἐκδικήσεως, ἐγκατέλειψε ὁ Ἰάσων τὴν ἐξουσία τῆς Ἰωλκοῦ στόν Ἄκαστο καὶ ἀποσύρθηκε μὲ τὴ γυναίκα του ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐγγονὴ τοῦ Ἡλίου εἶχε στὴν ἴδια Ἑλλάδα ἀπὸ κληρονομιὰ πατρίδα. Ἐδῶ ἦταν βασίλισσα καὶ μποροῦσε νὰ μοιράζεται τὸ θρόνο μὲ τὸ σύζυγο.[822] Ἡ Κόρινθος ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνῆκε στὴν ἰδιοκτησία τοῦ Ἡλίου. Οἱ Κορίνθιοι τιμοῦσαν αὐτόν, τὸ θεὸ Ἥλιο, σὰν τὸν ἀνώτερο ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἄλλους θεούς. Ἡ ἱερή του περιοχὴ ἦταν ἡ προεξέχουσα κορυφὴ τοῦ Ἀκροκορίνθου,[823] τὸν ὁποῖο ὁ θεὸς εἶχε ἀφήσει στὴν Ἀφροδίτη.[824] Ἡ γυναίκα του εἶχε κεῖ τὸ ὄνομα Ἀντιόπη, ὅπως καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Διός, ποὺ λέγαν πὼς ἦταν μητέρα τῶν Θηβαίων Διοσκούρων. Αὐτὴ εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν Ἥλιο τὸν Αἰήτην[825] καὶ τὸν Ἀλωέα, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν πατέρα τῶν Ἀλωάδων,[826] καὶ ἔλαβε σὰ δῶρο τοῦ θεοῦ Ἡλίου τὴ χώρα κάτω ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀσωπό. Ὁ Αἰήτης κατὰ τὴ διανομὴ πῆρε τὴν Κόρινθο. Τὸν τοποτηρητή του τὸν ὀνόμαζαν ἀπὸ ἕνα ὕψωμα τοῦ Ἀκροκορίνθου Βοῦνον. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ὕψωμα βρισκόταν—ὄχι τόσο ψηλὸς ὅσο τὸ ἱερὸ τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης—ὁ ναὸς τῆς Ἀκραίας Ἥρας,[827] ἢ μὲ τὴν κορινθιακὴ ὀνομασία τῆς Βουνίας[828] Ἥρας. Ἐκεῖ ἔστελναν οἱ Κορίνθιοι γιὰ ὑπηρεσία στὸ ναὸ[829] τόσα παιδιά, ὅσα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι στὸ Λαβύρινθο τῆς Κνωσοῦ: ἑφτὰ ἀγόρια καὶ ἑφτὰ κορίτσια, τὰ ὁποῖα ὅλο τὸ ἔτος ἔπρεπε νὰ τὸ περάσουν στὸ ἱερὸ σὰν σὲ ἐξορία ἢ θάνατο.

Τὰ μοιρολογοῦσαν καὶ τὰ πρόσφεραν σὰν θυσία στοὺς ἐξοργισμένους ὑποχθόνιους Θεούς.

Γιὰ τὴ Μήδεια διηγοῦνταν, ὅτι εἶχε ἱδρύσει τὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης στὴν πιὸ ψηλὴ κορφή.[830] Ὁ δικός της ναὸς ὅμως, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως στὴν Αἴα ὁ ναὸς τῆς Ἑκάτης, ἦταν ἐδῶ ὁ ναὸς τῆς Ἥρας. Εἰπώθηκε,[831] ὅτι ὁ Ζεὺς θέλησε νὰ γίνη σύζυγός της, ἐπειδὴ ὅμως αὐτὴ ἔμεινε πιστὴ στὴν Ἥρα, ὑποσχέθηκε ἡ θεὰ τὴν ἀθανασία στὰ παιδιά της. Σ' αὐτὴ τὴ ἀθανασία συμμετεῖχαν οἱ γιοὶ καὶ οἱ θυγατέρες τῶν Κορινθίων στὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας. Γιὰ τὸ ὅτι ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ διήγηση, τὰ παιδιὰ τῆς Μηδείας ἔπρεπε νὰ πεθάνουν καὶ ἐπίσης στὴ θέση τους ἔπρεπε νὰ ὑποστοῦν τὸ θάνατο, σὲ μιὰ ἠπιότερη μορφή, ἑφτὰ ἀγόρια καὶ ἑφτὰ κορίτσια, σ' αὐτὸ ὑπεύθυνος ἦταν ὁ κύκλος τοῦ σεληνιακοῦ μήνα, στὸν ὁποῖο δέκα τέσσερεις μέρες περνοῦσαν μὲ τὴ λάμψη καὶ μετὰ ἄλλες τόσες πάλι στὴ σκοτεινιά. Μόλις ἡ Μήδεια γεννοῦσε ἕνα παιδὶ—ἔτσι ἔλεγε μιὰ ἀφήγηση[832] ποὺ ἤθελε νὰ ἀποδώση τὴν ἐνοχὴ ἐν μέρει τουλάχιστο σ' αὐτὴ—τὸ ἔφερνε στὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας. Καὶ τὰ κρατοῦσε ἐκεῖ κρυμμένα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τάχα θὰ γινόντουσαν ἀθάνατα. Τί ἀκριβῶς ἔκανε ἐκεῖ μὲ τὰ παιδιὰ δὲν ἀναφέρεται, ἀλλὰ μόνον ὅτι ξεγελάστηκε καὶ ὅτι ὁ Ἰάσων τὴν ἔπιασε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἀκατανόμαστης τελετουργίας: κάτι ποὺ εἶχε συμβῆ καὶ στὴ Δήμητρα, ὅταν στὴν Ἐλευσῖνα θέλησε νὰ κάνη ἀθάνατο[833] τὸν Δημοφῶντα, ἢ στὴν Θέτιν, ὅταν προσπαθοῦσε νὰ κάνη τὸ ἴδιο στὸν μικρὸ Ἀχιλλέα.[834] Ὁ Ἰάσων δὲν ἔδειξε κατανόηση στὴ συγγνώμη τῆς Μηδείας, δὲν τὴ συγχώρησε καὶ ξαναγύρισε στὴν Ἰωλκό. Ἐπίσης καὶ ἡ Μήδεια ἐγκατέλειψε ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὴν Κόρινθο, καὶ ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα, σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλες ἀφηγήσεις,[835] ὅτι ὁ Σίσυφος, τὸν ὁποῖο ἀγαποῦσε, πῆρε ἀπ' αὐτὴ τὴ βασιλεία.

Ἰσχυρίστηκαν ἐπίσης,[836] ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀνέχονταν τὴν κυριαρχία τῆς ξένης μάγισσας καὶ σκότωσαν τοὺς ἑφτὰ γιούς της καὶ τὶς ἑφτὰ κόρες της. Ἢ ὅτι ἦσαν οἱ συγγενεῖς τοῦ βασιλιᾶ Κρέοντος, τοῦ δεύτερου διάδοχου τοῦ Βελλεροφόντου,[837] ποὺ τὸ ἔκαναν γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν, γιατὶ ἡ Μήδεια εἶχε σκοτώσει τὸ βασιλιά. Διάδωσαν ἐπίσης τὴ φήμη, ὅτι αὐτὴ ἡ ἴδια ἦταν ἡ φόνισσα τῶν παιδιῶν της. Τοῦτο θὰ πρέπη νὰ εἶναι μιὰ παλιὰ μορφὴ τῆς διηγήσεως γιὰ τὸν φαινομενικὸ ἀφανισμὸ τῶν δεκατεσσάρων. Αὐτὸ ἦταν γνώρισμα ἐκείνου τοῦ ἄλλου προσώπου τῆς Μηδείας, ποὺ εἶχε ἤδη δείξει στὴ διαδρομὴ αὐτῶν τῶν ἱστοριῶν στὸν Αἰήτη καὶ στὸν Ἄψυρτο, στὸν Πελία καὶ τὶς θυγατέρες του, καὶ τὸ ὁποῖο ὁ Εὐριπίδης τὸ ἔκανε παγκόσμια γνωστὸ μὲ τὴν

τραγωδία του «Μήδεια». Ἀπὸ αὐτὸν ἡ Μήδεια, προσβεβλημένη στὸν ἔρωτά της καὶ στὴν ἀξιοπρέπειά της σὰν βασίλισσας καὶ συζύγου, σὰν ἀντιπροσώπου τῆς θεᾶς Ἥρας, φανερώθηκε στὴ σκηνὴ[838] σὰν κοινὴ θνητή, σὰν φορέας τῆς κοινῆς γυναικείας μοίρας.[839] Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, γνώρισε ἀκόμη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη ἀδικία καὶ ἀγνωμοσύνη ποὺ ἀνταποδόθηκαν ποτὲ σὲ μιὰ σώτειρα.[840]

Οἱ Κορίνθιοι διηγόνταν[841] γιὰ τὴν πηγή τους Γλαύκη, ποὺ ἀναπηδᾶ ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τῆς πόλεως ἀπὸ ἕναν πελώριο κυβοειδῆ βράχο, ὅτι ἡ Νύμφη, ποὺ εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα, ἦταν μιὰ βασιλοπούλα καὶ ὅτι εἶχε ριχτῆ στὰ νερά, γιὰ ν' ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τὰ μαρτύρια ποὺ τῆς εἶχαν προκαλέσει τὰ δῶρα τῆς Μηδείας. Γιατὶ δῆθεν ὁ Ἰάσων γιὰ χάρη της εἶχε ἐγκαταλείψει τὴ θυγατέρα τοῦ Αἰήτου στὴν Κόρινθο. Ἡ ἐξοργισμένη μάγισσα ἔστειλε ὕστερα ἀπ' αὐτὸ στὴ νέα γυναίκα δῶρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἐξολοθρεύτηκε. Φορεῖς ἦταν οἱ δυὸ γιοί, ποὺ εἶχε γεννήσει ἡ Μήδεια ἀπὸ τὸν Ἰάσονα, ὁ Μέρμερος καὶ ὁ Φέρης. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, λιθοβολήθηκαν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους. Καὶ αὐτῶν ἐπίσης τὰ μνημεῖα τὰ ἔδειχναν κοντὰ στὴν πηγή. Γιὰ τὸ ὅτι πέθαναν ἀπὸ τὸ χέρι τῆς μητέρας τους ἐπιμένει ὁ Εὐριπίδης καὶ μᾶς διηγεῖται ἐπίσης ἀκόμη γιὰ μεγαλύτερες προσβολὲς ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ μιᾶς δεύτερης συζύγου καὶ τὴν ἐκδίωξη τῆς Μηδείας.

Ὁ Εὐριπίδης μᾶς λέει ὅτι ἡ γυναίκα ἀπὸ τὴν Κολχίδα ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ χώρα ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νύφης, τὸν Κρέοντα—αὐτὸ τὸ βασιλικὸ ὄνομα σημαίνει «ἐξουσιαστὴς» καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαν παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ ποιητὲς καὶ ἀφηγητές. Ἔτσι ξεχείλισε τὸ ποτήρι τῶν ταπεινώσεων.[842] Ὁ Ἰάσων δὲν στεκόταν σὰν ἕνας συγκυρίαρχος δίπλα σὲ μιὰ βασίλισσα ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ σὰν ἕνας παραπεταμένος πρόσφυγας, ποὺ θέλει νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὸ γάμο του μὲ τὴν κόρη ἑνὸς βασιλιᾶ.[843] Τότε, πηγαίνοντας ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς στὸν Πιτθέα τῶν Τροιζηνῶν, ἐμφανίζεται ξαφνικὰ ἕνας ἀληθινὸς βασιλιάς, ὁ Αἰγεὺς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ποὺ ἦταν ἀκόμη ἄτεκνος.[844] Καὶ μαζί του παρουσιάζεται γιὰ τὴ Μήδεια ἡ ὑπόσχεση μιᾶς νέας πατρίδας,[845] τῆς γήινης χώρας τῶν θεῶν, τῆς Ἀττικῆς.[846] Τίποτε πιὰ δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήση τὴν ἀγριότητα τῆς βασιλικῆς γυναίκας ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Τιτάνων Αἶα.[847] Ὁ Ἰάσων πρέπει νὰ μείνη χωρὶς παιδιά. Τὸν παρακαλεῖ μὲ πανουργία νὰ τῆς κάνη τὴ χάρη νὰ στείλη μὲ τὰ παιδιά της δῶρα στὴ νύφη.[848] Τὰ δυὸ ξανθόμαλλα[849] παιδιὰ φέρνουν τὸ μαγεμένο φόρεμα καὶ τὸ χρυσὸ στεφάνι, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ βασιλοπούλα καὶ ὁ πατέρας της καίγονται, καὶ μετὰ σφάζονται ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ μητέρα, γιὰ νὰ κτυπηθῆ ὁ Ἰάσων, ὅπως τοῦ ἄξιζε, ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴ συμφορά.

Ἡ φόνισσα παρουσιάζεται μὲ τὰ πτώματα τῶν δυὸ ἀγοριῶν πάνω στὸ ἁμάξι ποὺ τῆς ἔστειλε ὁ πατέρας της Ἥλιος.[850] Εἶναι ἕνα ἁμάξι δρακόντων, σὰν ἐκεῖνο τοῦ Τριπτολέμου, μὲ τὸ ὁποῖο φτάνει στὸ βασίλειο τῆς Περσεφόνης. Μόνο ποὺ τὸ ἁμάξι τῆς Μηδείας, ὅπως μᾶς τὸ δείχνουν οἱ ἀγγειογράφοι, σέρνεται ἀπὸ ἀκόμη πιὸ δυνατὰ φίδια. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς εἰκόνες τὸ ὁδηγεῖ σὰν ἡνίοχος ἕνας ὑποχθόνιος «δαίμων», ὁ Οἶστρος ὅπως ὀνομάζεται, δηλ. ἡ «μανία», ποὺ ἔχει σὰν μαλλιὰ φίδια. Τὰ νεκρὰ ἀγόρια τὰ πῆρε ἡ Μήδεια μαζί της στὴν ἱερὴ περιοχὴ τῆς Ἀκραίας Ἥρας καὶ τὰ ἔθαψε ἐκεῖ μὲ τὸ ἴδιο της τὸ χέρι, γιὰ νὰ μπορέσουν ἔτσι νὰ γίνουν μελλοντικὰ συμμέτοχα τῆς μυστικῆς λατρείας.[851] Στὸν Ἰάσονα προφήτεψε τὸ θάνατο, ποὺ ἔσπευδε νὰ τὸν βρῆ ἐκεῖ ὅπου αὐτὸς εἶχε ἀφιερώσει τὴν Ἀργὼ στὴ θεά. Στὸν Ἰσθμό, στὸ ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνος, θὰ πρέπη νὰ εἶχε συμβῆ αὐτό.[852] Ἐκεῖ ξάπλωσε ὁ Ἥρωας στὴ σκιὰ τοῦ σάπιου πιὰ καραβιοῦ καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ ἕνα δοκάρι.[853] Ἢ τὸν βρῆκε στὸ ναὸ τῆς Ἥρας, ὅπου ἦταν ἀφιερωμένο ἕνα ὁμοίωμα τῆς Ἀργοῦς στὴ θεά.

Ἡ Μήδεια ἦταν ἀθάνατη.[854] Ἔζησε μὲ τὸν Αἰγέα, μέχρις ὅτου ἦλθε ὁ Θησεὺς καὶ πῆρε τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀθήνας. Δὲν μπόρεσε νὰ τὸ ἐμποδίση. Ἀπὸ τὸν Αἰγέα ἡ Μήδεια γέννησε τὸν Μῆδο[855] καὶ δραπέτευσε δῆθεν μ' αὐτὸ τὸ γιὸ στὴν Ἀνατολή, ὅπου μαζί του ἔγινε ὀνοματοδότις τῶν Μήδων. Αὐτὴ καὶ ἄλλες παρόμοιες ἱστορίες, ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πολὺ μακριά, εὔκολα συνδέονται μὲ τὶς παλιότερες ἀφηγήσεις, ποὺ ἀναφέρουν μιὰν ἄλλη τελευταία καὶ τελειωτικὴ ἄφιξη τῆς ἐγγονῆς τοῦ Ἡλίου στὴν Ἑλλάδα. Στὰ Ἠλύσια πεδία,[856] ἢ στὴ Νῆσο τῶν Μακάρων,[857] ὅπου ζοῦσαν αἰώνια ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία, παντρεύτηκε ἡ Μήδεια μὲ τὸν Ἀχιλλέα γιὰ πάντα. Ἱερὰ «πρὸς τιμὴν» τοῦ Ἰάσονος ἵδρυσαν παντοῦ ὅπου πίστευαν ὅτι εἶχαν φτάσει οἱ Ἀργοναῦτες, ἀκόμα καὶ στὴν Ἀρμενία καὶ στὴ Μηδία.[858] Στὴν Ἑλλάδα ὡστόσο ἡ φήμη του ὑποχώρησε μπροστὰ στὴ φήμη τοῦ νεώτερου Ἥρωα, ποὺ μόλις ἀναφέρθηκε, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ ὁποῖος αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀνατρεφόταν κοντὰ στὸν Χείρωνα ἀπὸ τὶς Νύμφες.[859]

III

Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη

Χωρὶς τὸν Ὀρφέα, τὸν θαυμάσιο τραγουδιστὴ καὶ ἑρμηνευτὴ τῆς χώρας, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ φανταστοῦμε τὴν Ἀργώ. Παλιοὶ

καλλιτέχνες τὸν παράσταιναν ἤδη μαζὶ μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες. Ἂν ὁ Ὀρφεὺς μποροῦσε νὰ βοηθήσῃ κάποιον, τότε θὰ ἦταν ἡ ὁμάδα ἐκείνη ποὺ ἤθελε νὰ μπῆ στὸ ὑπερπέραν. Ὁ Ὀρφεὺς ἔγινε φημισμένος ἀπὸ τὸ γεγονὸς πὼς μποροῦσε νὰ κάνη τὸ ἐπικίνδυνο ταξίδι στὸν κάτω κόσμο καὶ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του. Στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων δὲν ἦταν ὁ πρῶτος γιὰ τὸν ὁποῖον λέγαν πὼς μὲ τραγούδι καὶ παίξιμο λύρας—καὶ τὰ δυὸ ἦσαν μιὰ τέχνη—κατόρθωνε θαύματα. Ξέρουμε πὼς ὁ Ἑρμῆς ἀνακάλυψε τὴ λύρα καὶ πρῶτος αὐτὸς τραγούδησε στοὺς ἤχους της.[860] Ἀπὸ τοὺς θεοὺς τὴ χάρισε στὸν ἀδερφό του Ἀπόλλωνα κι ἀπὸ τοὺς ἥρωες σ' ἕναν ἄλλο ἀδερφό του, ποὺ ἀργότερα ἐχθρεύτηκε τὸν Ἀπόλλωνα, στὸν Ἀμφίονα. Ὅταν γιὰ τὸν Ὀρφέα λένε,[861] πὼς περιτριγύριζαν γύρω στὸ κεφάλι του ἀναρίθμητα σμάρια πουλιῶν, κι ἀκόμα πὼς ἀπὸ τὰ βαθυγάλανα νερὰ τῆς θάλασσας πηδοῦσαν μπροστά του τὰ ψάρια, τότε ξέρουμε ὅτι αὐτὸ γινόταν ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ τραγουδιοῦ του. Τὸν βλέπουμε μὲ τὴ λύρα στὸ χέρι νὰ ταξιδεύη πάνω στὴν Ἀργώ. Κι ὅταν ὅμως ἀκοῦμε ὅτι τὸ τραγούδι του ἔκανε νὰ κινοῦνται οἱ πέτρες καὶ τὰ δέντρα,[862] τότε θυμόμαστε τὰ τείχη τῆς Θήβας, ποὺ γίνανε μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς λύρας τοῦ Ἀμφίονος. Τὸ ἔργο ποὺ ὁ Ὀρφεὺς τελείωσε μονάχος του ἦταν αὐτό: νὰ κατανικᾶ ὅλες τὶς ἀγριότητες, κι αὐτὲς τὶς φοβερὲς δυνάμεις τοῦ κάτω κόσμου μὲ τὸ τραγούδι του, φτάνοντας μέχρι τὴν Περσεφόνη. Αὐτὸ τὸν τοποθετεῖ στοὺς ἥρωες τῶν Ἑλλήνων πλάι στὸν Περσέα καὶ στὸν Ἡρακλέα, στὸν Θησέα καὶ τὸν Ἰάσονα.

Ἡ λατρεία του διατηρήθηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη του συντροφιά, ποὺ νόμιζε πὼς κατεῖχε βιβλία ποὺ περιεῖχαν ἀποκαλύψεις τοῦ Ὀρφέως: περιστατικὰ τοῦ ταξιδιοῦ του στὸν κάτω κόσμο καί, πρὸ παντός, γιὰ τὸ τί εἶχε μάθει ἐκεῖ καὶ μετὰ τὸ δίδαξε καὶ τὸ κληροδότησε. Δὲν ἀνῆκε περισσότερο σὲ καμιὰ φυλὴ ἢ γένος, παρὰ στὴν ὁμάδα τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ἄλλωστε, οἱ ἱστορίες καὶ τόποι λατρείας του τὸν συνδέανε πρὸ παντὸς μὲ τὸν Ὄλυμπο καὶ κατόπιν μὲ βορειότερα μέρη. Ὅλες οἱ διηγήσεις λένε πὼς ἦταν γιὸς κάποιας Μούσας: γιὰ τὶς περισσότερες[863] τῆς Καλλιόπης. Στὸ γιὸ[864] καὶ μαθητή του[865] δίνανε τὸ ὄνομα Μουσαῖος ἢ φτιάχνανε ἕναν Μουσαῖο, τὸν «ἄντρα τῶν Μουσῶν», στὸ γιὸ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦταν πατέρας πρὶν ἀπὸ τὸ γιό. Καὶ ἐπειδὴ ἀνῆκε στὴ μουσική, ἦταν ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ «ἀπολλώνιος».[866] Σὰν θεῖο πατέρα του θεωροῦσαν τὸν Ἀπόλλωνα.[867] Ἔτσι ἔγινε διπλὴ ἡ ἀπολλώνια φύση του: ἀπὸ τὴ μητέρα κι ἀπὸ τὸν πατέρα. Ἐκεῖνοι ποὺ θέλανε νὰ ξέρουνε πιὸ πολλὰ γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴ γέννησή του, ὀνομάζανε τὸν πατέρα του Οἴαγρο.[868] Ἐπίσης ἔτσι λέγαν κάποιο πο-

τάμι στὰ βόρεια τοῦ Ὀλύμπου,[869] ὅπως ἦταν περίπου ἕνα ποτάμι ὁ Μαρσύας καὶ σύγχρονα τὸ ὄνομα κάποιου ἄγριου κατοίκου τῶν δασῶν κι ἀντιπάλου τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἴαγρος σημαίνει κάποιον «ἐρημικὸ κυνηγό», ἕναν ποὺ κυνηγᾶ μονάχος του. Στὴν Πιερία,[870] στὴ χώρα τῶν ὀλύμπιων Μουσῶν, μεγάλωσε ὁ Ὀρφεύς. Ὁ Ἀπόλλων θὰ πρέπη νὰ ἦταν ὁ δάσκαλός του.[871] Ὁ θεὸς τὸν δίδαξε πάνω σ' ἐκείνη τὴ λύρα ποὺ χάρισε ὁ Ἑρμῆς στὸν Ἀπόλλωνα κι ὁ Ἀπόλλων στὸν Ὀρφέα. Στὰ δασωμένα φαράγγια τοῦ Ὀλύμπου[872] ὁ νέος συγκέντρωνε γύρω του μὲ τοὺς ἤχους τῆς λύρας του καὶ τοῦ τραγουδιοῦ του τὰ δέντρα καὶ τ' ἄγρια ζῶα κι ἐδῶ δειχνόταν ὁ γιὸς τῆς Καλλιόπης σὰν ἕνας ἄλλος Ἀπόλλων. Τ' ἄγρια ζῶα, ὁ λύγκος, τὸ λιοντάρι καὶ τὸ ζαρκάδι, ἀφοσιώνονταν στὴ μουσικὴ τοῦ θεοῦ, καθὼς ἐκεῖνος φύλαγε τὰ κοπάδια τοῦ Ἀδμήτου.[873] Ἂν δὲν ὑπῆρχε ἰδιαίτερα τ' ὄνομα τοῦ τραγουδιστῆ, ἢ δὲν ἀναφερόταν πάνω στὶς εἰκόνες ποὺ παράσταιναν τὸν Ὀρφέα σὰν ἐκτελεστὴ τῆς λύρας, τότε δὲν θά 'ξερε κανεὶς πάντα ποιὸν ἀπὸ τοὺς δυὸ παρίστανε ἡ σκηνή.

Γιὰ τοὺς περισσότερους ἀφηγητὲς ἄρχιζε ἐδῶ ἤδη στὶς πλαγιὲς τοῦ Ὀλύμπου ἡ ἄγρια χώρα τῆς Θράκης, ἂν καὶ ἡ Πιερία ἀνῆκε στὴ Μακεδονία. Οἱ ἀφηγητὲς φαντάστηκαν[874] κάποια θρακικὴ χώρα Πιερία κι ἔδωσαν ἐκεῖ στὸν Ὀρφέα ἕνα βασίλειο. Νόμιζαν πὼς τὰ δέντρα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ Πιερία θὰ φτάνανε μέχρις αὐτὸ τὸ βασίλειο καὶ τὸν κάνανε ἕναν Θρᾶκα (ἀπὸ τὴ Θράκη). Οἱ κατοπινοὶ ἀγγειογράφοι τοὺς πίστεψαν, ἐνῶ οἱ παλιότεροι ἦσαν ἀκόμη κοντὰ στὴν ἀλήθεια, ποὺ χωρὶς αὐτὴν ἡ ἱστορία τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ ἥρωα δὲν θά 'χε νόημα. Κι ὅταν παρασταθῆ σὰν Ἕλληνας ἀνάμεσα στοὺς Θρᾶκας, καὶ τότε δὲν ἔχει κάποιο ξενικὸ ὄνομα. Ὁ «Ὀρφεὺς» θὰ ἠχοῦσε στὸ θρακικὸ στόμα διαφορετικά. Δὲν εἶναι τόσο κατανοητὸ βέβαια τὸ ὄνομα σὰν τὸ ὄνομα Οἴαγρος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι στὴ γλώσσα του τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀπὸ τὴ Θράκη.

Ἴσως νὰ μὴν ἦταν ἀσυμβίβαστο καὶ ἄσκοπο, ποὺ ἕνας κατοπινὸς μαθητὴς τοῦ τραγουδιστῆ χαρακτήρισε[875] τὸ σκοῦρο ροῦχο τοῦ Ὀρφέως, ὅταν θυσίαζε στὴν Ἑκάτη γιὰ χάρη τῶν Ἀργοναυτῶν, μὲ μιὰ λέξη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν «ὄρφνη» (τὸ σκοτάδι). Ὁ Ὀρφεὺς εἶχε σχέση μὲ τὴ σκοτεινιά, ὄχι μονάχα γιὰ τὸ ταξίδι του στὸν κάτω κόσμο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι, ὅπως τοῦ ταίριαζε, ἔκανε τ' ἀφιερώματά του τὴ νύχτα.

Ἡ ἐπιθυμία του γιὰ τὴν Εὐρυδίκη ἔφερε τὸ γιὸ τῶν Μουσῶν στὸ ὑπερπέραν. Ἐκεῖ ξεχώριζε ἀπὸ τὸν Θησέα καὶ τὸν Ἰάσονα, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε καὶ ἀπὸ τὸν Περσέα καὶ τὸν Ἡρακλέα, ποὺ ταξιδέψανε κάτω κεῖ ὄχι ἀπὸ ἔρωτα γιὰ ἕνα θηλυκό, ποὺ μπορεῖ νά 'ταν

θνητὸ ἢ θεῖο. Ὁ Ὀρφεὺς ὅμως συμμερίστηκε καὶ τὴν τύχη τοῦ Θησέως, ὅταν ἡ Εὐρυδίκη, ὅπως καὶ ἡ Ἀριάδνη, δὲν μπόρεσε ν' ἀκολουθήση τὸν ἀγαπημένο μέχρι τὴν πατρίδα του. Γιὰ τὴν Εὐρυδίκη λέγαν πὼς ὑπῆρξε γυναίκα τοῦ τραγουδιστῆ. Ὁ Ὀρφεὺς εἶχε βέβαια ἕναν θεῖο ἀντεραστή, ὅπως εἶχε καὶ ὁ Θησεὺς ἕναν στὸ πρόσωπο τοῦ Διονύσου. Σ' αὐτὸ τὸν ἀντεραστὴ χρωστάει ἡ Εὐρυδίκη τὸν τόσο πρώιμο σύνδεσμό της μὲ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.

Σύμφωνα μὲ τὰ δυό της ὀνόματα—γιατὶ αὐτῆς τῆς φημισμένης ἱστορίας τῆς ἡρωίδας μᾶς παραδόθηκαν δυὸ ὀνόματα, ὅπως γιὰ τὴν Ἀριάδνη, ποὺ λεγόταν ἐπίσης καὶ Ἀριδέλα—θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν κυρίαρχος τοῦ ὑπερπέραν. Τ' ὄνομά της σημαίνει ἐκείνην ποὺ «τραβάει γιὰ μακριά». Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀναλογοῦσε ἀρχικὰ στὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου, ὅπως ἀργότερα ἀνάμεσα στοὺς θνητοὺς τό 'παιρναν γιὰ ὄνομά τους πολλὲς εὐγενεῖς γυναῖκες. Γιὰ τὸ ἄλλο ὄνομά της δὲν ξέρουμε πιὰ κάτι σίγουρο, ἂν αὐτὴ ἠχοῦσε Ἀγριόπη,[876] ἡ ἀγριοπρόσωπη ὅπως λεγόταν ἡ Θαμυρίς, ἡ μάνα τοῦ τραγουδιστῆ.[877] Γιὰ τὸ ὄνομα Ἀργιόπη, «ἡ λευκοπρόσωπη», συνηγορεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι κατοπινοὶ μαθητὲς τοῦ Ὀρφέως,[878] ποὺ θεωροῦσαν τὸν Μουσαῖο σὰν γιὸ τοῦ δασκάλου τους, τοῦ δίνανε γιὰ μάνα τὴν θεὰ Σελήνη. Ἡ ἀγαπημένη γυναίκα τοῦ Ὀρφέως, γιὰ τοὺς ἀφηγητὲς βέβαια, ἦταν ὅμοια μὲ τὸ φεγγάρι, ὅταν τὴν ξέρανε σὰν θῦμα κι ὄχι σὰ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Καὶ τὰ δυό, θῦμα καὶ βασίλισσα, ἦταν βέβαια ἡ Περσεφόνη ποὺ τὴν ἅρπαξε ὁ Ἅδης. Στὸ σπίτι τοῦ Ἅδου, τοῦ ἄντρα τῆς Περσεφόνης, κατέβηκε ὁ Ὀρφεὺς βασανισμένος ἀπὸ τὸν ἔρωτά του γιὰ τὴν Εὐρυδίκη. Ὅπως μᾶς τὴν διηγοῦνται,[879] ἡ ἱστορία ἄρχιζε στὴ Θεσσαλία, ὅπου μιὰ πιστὴ σύζυγος, ἡ Ἄλκηστις, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ Ἀδμήτου, λευτερώθηκε ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ θανάτου. Ξέρουμε τὴν περιπέτεια τοῦ Ἡρακλέους, ποὺ τοῦ 'τυχε στὸ δρόμο του πηγαίνοντας στὸν Θρᾶκα Διομήδη. Ὅπως πρωτύτερα ὁ Ἀπόλλων κοντὰ στὸν Ἄδμητο,[880] ἔτσι τότε ὁ Ἀρισταῖος ζοῦσε ποιμενικὴ ζωὴ στὴν ὡραία πεδιάδα κάτω στὸν Ὄλυμπο. Ἡ νύμφη Κυρήνη γέννησε τὸν Ἀρισταῖο ἀπὸ τὸ γιὸ τῆς Λητοῦς σὰν ἕνα μικρὸ Δία κι ἕναν δεύτερο θεῖο Ἀπόλλωνα.[881] Ἦταν γνωστὴ ἡ περηφάνεια τοῦ Ἀρισταίου γιὰ τὶς μέλισσές του. Σύμφωνα μὲ τ' ὄνομά του, ἦταν «ἀπὸ τοὺς καλύτερους» ποὺ ὑπῆρχαν στὸν κόσμο. Ὁ σὰν τὸ μέλι Ζεὺς τῶν νεκρῶν, ὁ Ζεὺς «μειλίχιος», ποὺ φρόντιζε νὰ δέχεται τιμὲς ἀπὸ τοὺς ζωντανούς, δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν Ἀρισταῖο, κι ὅταν δὲν μᾶς διηγοῦνταν ἀνοιχτὰ γιὰ τὶς μέλισσές του. Ὁ θεῖος μελισσουργὸς εἶχε ἐπιβουλευτῆ τὴν Εὐρυδίκη.[882] Ἡ νιόπαντρη ξέφυγε καὶ σκόνταψε στὴ φυγή της: ἕνα φίδι τὴ δάγκωσε τότε

στὸν ἀστράγαλο.[883] Οἱ συντρόφισσές της, οἱ Δρυάδες, θρηνοῦσαν γι' αὐτὴν βαθιὰ μέσα στὴ Θράκη.[884] Ὅταν ὁ Ὀρφεὺς ἔφτασε κεῖ, ὁ Ἅδης εἶχε πιὰ ἁρπάξει τὴ γυναίκα του. Μὲ θρηνητικὰ τραγούδια περιπλανήθηκε μαζί της σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μέχρι τὸ Ταίναρο, τὴ δυτικότερη ἄκρη τῆς Πελοποννήσου.

Βασισμένος στὴ λύρα του[885] μπῆκε στὸ μαῦρο δρόμο γιὰ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν,[886] στὸ ὁποῖο μπροστὰ ἀπ' αὐτὸν εἴχανε προηγηθῆ λίγοι ζωντανοί: τὸ φιλικὸ ζευγάρι Θησεὺς καὶ Πειρίθους, ποὺ ἤθελαν νὰ ληστέψουν τὴν Περσεφόνη, καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ποὺ ἔφερε πάνω τὸν Κέρβερο. Ὁ Χάρων τοὺς θυμόταν πολὺ καλά.[887] Ὅμως κι αὐτὸν τὸν δάμασε ἡ λύρα. Λένε μάλιστα[888] πὼς ὁ Χάρων παράτησε τὴ σχεδία του κι ἀκολούθησε τὸν τραγουδιστὴ Ὀρφέα, γιὰ ν' ἀκούση τὸ ἀνάκουστο τραγούδι του μπροστὰ στὸ ὑποχθόνιο κυρίαρχο ζευγάρι. Ὅσο ὁ Ὀρφεὺς τραγουδοῦσε,[889] ὁ Κέρβερος δὲν γαύγιζε. Ὁ τροχὸς τοῦ Ἰξίονος σταμάτησε νὰ γυρίζη. Τὸ συκώτι τοῦ Τιτυοῦ δὲν κατατρωγόταν. Οἱ κόρες τοῦ Δαναοῦ σταμάτησαν τὸ ἀέναο κουβαλητὸ τοῦ νεροῦ. Ὁ Σίσυφος κάθησε πάνω στὸ βράχο του. Ὁ Τάνταλος ξέχασε πεῖνα καὶ δίψα. Οἱ Ἐρινύες ἐκπλαγήκανε καὶ οἱ δικαστὲς τῶν νεκρῶν κλαίγανε. Ξέσπασε σὲ κλάμα ἐπίσης τὸ ἀπέραντο πλῆθος τῶν ψυχῶν, ποὺ συγκεντρώθηκε γύρω στὸν Ὀρφέα. Μονάχα ἡ Εὐρυδίκη δὲν ἦταν ἐκεῖ. Βρισκόταν ἀκόμα στὶς νεοφτασμένες σκιὲς καὶ περπατοῦσε σιγὰ μὲ τὸν δαγκωμένο ἀστράγαλο.[890] Ἡ ζωγραφικὴ ἑνὸς δασκάλου ἀπὸ τὴν Μεγάλη Ἑλλάδα, ὅπου τὰ ἀγγεῖα στοὺς τάφους παριστάνουν συχνὰ τὴν εἰκόνα τοῦ κάτω κόσμου, μᾶς τὴν παρουσιάζει νὰ καθοδηγῆται ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὴ μορφὴ ἑνὸς ἱπταμένου Ἔρωτος. Βλέπει κανεὶς ἐπίσης τὴν Περσεφόνη, ποὺ μαλακωμένη ἀπὸ τὸ τραγούδι μιλάει στὴν Εὐρυδίκη μὲ συμπαθητικὴ κίνηση. Ὁ τραγουδιστὴς βρίσκεται μεταξὺ τῶν δυό. Πιάνει τὸ χέρι τῆς ἀγαπημένης καὶ δὲν κοιτάζει κάποιον, σὲ καμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς εἰκόνες.

Ἔτσι ἦταν ὁ νόμος τῶν ὑποχθονίων: κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς κοιτάξη. Μὲ γυρισμένο πρόσωπο θυσίαζαν στὶς θεότητες τῶν νεκρῶν. Κανένα βλέμμα—μονάχα ἡ φωνὴ ἐπιτρεπόταν στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν. Ἡ φωνὴ ἔκανε θαύματα, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιβληθῆ στὸ θάνατο κι οὔτε ν' ἀλλάξη ἐκεῖνα ποὺ ἀνῆκαν στοὺς θεοὺς τοῦ ἄλλου κόσμου. Ὁ νόμος τῶν ὑποχθονίων ἦταν ὁ νόμος τῆς Περσεφόνης.[891] Μονάχα ἐπιβεβαιωνόταν ὅτι οἱ ζωντανοὶ ἦταν ἀντίθετοι σ' αὐτὸ τὸ γεγονός. Ὅταν κανεὶς ἀσεβοῦσε ἐνάντια στὸ νόμο τῆς Περσεφόνης, τότε αὐτὸς ὁ νόμος ἔμπαινε σ' ἐνέργεια. Ἡ Εὐρυδίκη μποροῦσε ν' ἀκολουθήση τὸν ἐρωτευμένο ἄντρα, αὐτὸ τὸ εἶχε κατορθώσει ὁ Ὀρφεὺς μὲ τὸ

τραγούδι του. Δὲν μποροῦσε ὅμως νὰ τὴν κοιτάξη στὸ δύσκολο δρόμο, ποὺ φέρνει ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή. Γιατί ὅμως τό 'καμε ἔτσι ὁ τραγουδιστής ; Ποιός ἦταν ἡ αἰτία πέρα ἀπὸ τὸ μεγάλο, τὸν ὁριστικὸ χωρισμὸ μεταξὺ τοῦ ζωντανοῦ ἀπὸ τὸ νεκρό ; Ἦταν ἀνοησία ;[892] Ἤθελε νὰ τὴ φιλήση ;[893] Ἢ μονάχα νὰ βεβαιωθῆ πὼς τὸν ἀκολουθεῖ ;[894] Βλέπουμε τὴ σκηνὴ σ' ἕνα ἀνάγλυφο σπουδαίας ἀττικῆς τέχνης. Ἐδῶ δὲν εἶναι πιὰ δύο, ἀλλὰ τρεῖς : ὁ Ὀρφεὺς γύρισε καὶ τὴν κοίταξε. Τὸ χέρι τῆς Εὐρυδίκης ἀκουμπᾶ ἀπαλὰ στοὺς ὤμους του μ' ἀποχαιρετιστήρια ἀγάπη. Τὸ δεξί της χέρι τὸ κρατᾶ ἤδη ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς. Ὅπως ἀκούσαμε γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Οἰδίποδος στὰ κύματα τοῦ κάτω κόσμου ἀπὸ τὶς βροντὲς τοῦ Διός, ἔτσι θὰ πρέπη καὶ τότε, καθὼς ἡ Εὐρυδίκη ἀνακλήθηκε στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν, ν' ἀκούστηκε τρεῖς φορὲς μιὰ βροντερὴ φωνή, ἡ φωνὴ τοῦ ἀτέλειωτου πεπρωμένου.[895]

Μάταια προσπάθησε ὁ Ὀρφεὺς νὰ τρέξη πίσω στὴν ἐξαφανιζόμενη καὶ νὰ ἐπιστρέψη ἔτσι στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Χάρων δὲν τὸν πέρασε ἀντίπερα.[896] Πολὺ ἔξυπνα στὴν ἀρχαιότητα[897] τὸν παρομοιάσανε μὲ τὸν Διόνυσο. Ὁ θεὸς εἶχε φέρει ἀπὸ τὸν Ἅδη πάνω τὴ μάνα του Σεμέλη. Ὅ,τι ἐκεῖνος μπόρεσε, δὲν τὸ μπόρεσε ὁ Ὀρφεύς. Ἀλλὰ ἡ σκιά, ποὺ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἔπεσε πάνω στὴν ἀπολλώνια οὐσία του, ἦταν διονυσιακή. Στὸν ἕνα θεό, τὸν Ἀπόλλωνα, ἀνῆκε ὁ Ὀρφεὺς ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι στὸν ἄλλο, τὸν Διόνυσο. Δὲν ἔγινε ἀντίπαλος οὔτε θύμα τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ ἀντίπαλος καὶ θύμα ἐκείνης τῆς ἄγριας συμπεριφορᾶς τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης, στὴν ὁποία μποροῦσε νὰ μεταβληθῆ ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τοῦ κρασιοῦ. Ἑφτὰ μῆνες θὰ πρέπη νὰ ἔμεινε κάτω ἀπὸ ἕναν γερὸ βράχο στὴν ἐκβολὴ τοῦ μακεδονικοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος, σὲ μιὰ σπηλιά.[898] Μετά, ὅπως ἄλλοι μᾶς λέν,[899] ἑφτὰ ὁλόκληρες μέρες χωρὶς οὔτε μιὰ μπουκιὰ μπόρεσε νὰ κρατηθῆ στὸ ποτάμι τοῦ κάτω κόσμου. Προφυλαγόταν ἀπὸ τὶς γυναῖκες: δὲν ἤθελε νὰ κάνη πιὰ ἕναν ἄλλο γάμο.[900] Ἀπὸ τότε βλέπουμε κοντά του τοὺς κατοίκους τῶν δασῶν,[901] ἄντρες ἀπὸ τὴ Θράκη, ὅπως δείχνουν παραστάσεις βάζων, ἢ σατύρους, νεαροὺς καὶ ἀγόρια, ὅπως καθαρὰ ἔδειχνε ἕνα κατοπινὸ ἀνάγλυφο. Δὲν ἦταν οἱ πάρα πολὺ μικροὶ νέοι—δὲν ἦταν ἀκόμη στὴν ἡλικία τῆς ὑψηλῆς μυήσεως—ἀλλὰ οἱ νεαροί. Ὁ Ὀρφεὺς τοὺς δίδαξε τὴν ἐγκράτεια ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τοῦ κρέατος στὴν «ὀρφικὴ ζωή», τοὺς τραγούδησε γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν θεῶν καὶ τοὺς ὁδήγησε νὰ πάρουν μερικὲς μυήσεις, ποὺ τὶς εἶχε πάρει μαζί του ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Διηγοῦνταν ἀργότερα,[902] πὼς ὁ Ζεὺς τὸν εἶχε χτυπήσει μὲ τὸν κεραυνό του, γιατὶ ἔμαθε στοὺς ἀνθρώπους τὰ μυστήρια.

Πραγματικά, ἡ ἀρχαιότερη ἱστορία[903] ἔλεγε ὅτι οἱ Θρακιώτισσες ἦταν ἐκεῖνες ποὺ κακιώσανε στὸν Ὀρφέα, ἐπειδὴ γιὰ τρία χρόνια στερήθηκε τὸν ἔρωτα τῶν γυναικῶν. Ἔτσι ὁ Ὀρφεὺς ἔκανε συντροφιὰ μόνο μὲ νέους καὶ λέγανε[904] ὅτι αὐτὸς ἔμαθε στοὺς Θράκες τὸν ἔρωτα γιὰ τ' ἀγόρια. Γι' αὐτὸ ἔμοιαζε περισσότερο στὸν Ἀπόλλωνα, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸν συντροφεύανε μονάχα νέοι ἄντρες κι ὄχι γυναῖκες, ὅπως τὸ γιὸ τῆς Σεμέλης. Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου «Βασάραι»[905]—ἔτσι λέγαν στὴ Θράκη τὶς βακχίδες—βλέπουμε τὸν Ὀρφέα νὰ σηκώνεται τὴ νύχτα καὶ ν' ἀνεβαίνη στὸ βουνὸ Παγγαῖον, γιὰ νὰ λατρέψη τὸν Ἀπόλλωνα στὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου. Ἀπὸ τὸ θεό τους εἶχαν ὁδηγηθῆ ἐκεῖ πάνω ἐπίσης οἱ θρακικὲς μαινάδες στὶς νυχτερινὲς διονυσιακὲς τελετές τους, σ' ἐνθουσιαστικὲς ὁμάδες.[906] Καθόλου δὲν γνώριζαν γιὰ τὸ μυστικὸ ποὺ ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε σὲ μιὰ τραγωδία του τῆς ἴδιας τριλογίας, στοὺς «Νέους», ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόλλων φώναξε τὴν ὁμάδα του μὲ τὰ ὀνόματα «κισσεὺς» καὶ «βακχεύς».[907] Κι ἴσως ὁ Ὀρφεύς, σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ ποιητῆ, προχώρησε πραγματικὰ πολὺ σὲ μιὰ μονόπλευρη λατρεία ἀπὸ τότε ποὺ γύρισε πίσω ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν κι ἀγανάκτησε τοὺς θεοὺς τοῦ κάτω κόσμου. Στοὺς θεοὺς αὐτοὺς κυριαρχοῦσε ὁ Διόνυσος σὰν Ἅδης καὶ ὑποχθόνιος Ζεύς. Ὁ τραγουδιστής, στὴν περιπλάνησή του στὸ ὄρος Παγγαῖον, μπῆκε στὶς μυστικὲς τελετὲς τῶν Θρακικῶν βακχίδων.[908] Τὸν ἀναγνώρισαν βέβαια. Δὲν ἦταν φάντασμα, ὅπως ἔγινε μὲ τὶς Θηβαῖες ποὺ πήρανε τὸν Πενθέα γιὰ λιοντάρι, καὶ κατασπαράξανε τὸ γιὸ τῆς Μούσας.

Ἕνας ἀφηγητὴς[909] ἤξερε γιὰ κάποιον μεγάλο οἶκο στὴ μακεδονικὴ πόλη Λείβηθρα, χτισμένον ἐκεῖ γιὰ μυήσεις, ἴδιον μ' ἐκεῖνον ποὺ βρέθηκε στὶς ἀνασκαφὲς τῆς Σαμοθράκης. Ὁρισμένες μέρες ἔρχονταν ἐκεῖ στὸν Ὀρφέα οἱ ἄντρες τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Μακεδόνων. Φρόντιζαν ν' ἀφήνουν τὰ ὅπλα τους μπροστὰ στὶς πύλες. Οἱ ὀργισμένες γυναῖκες ἁρπάξανε τὰ ὅπλα, σκότωσαν τοὺς ἄντρες πού 'πεσαν στὰ χέρια τους καὶ πέταξαν τὸ κομματιασμένο σῶμα τοῦ ἱερέα Ὀρφέως στὴ θάλασσα. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, τὸ κεφάλι τοῦ τραγουδιστῆ ἔπλευσε στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Μέλητος, πέρα στὴ Σμύρνη, ὅπου ἀργότερα ὁ Ὅμηρος, ὁ ποιητὴς τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ἔπρεπε νὰ γεννηθῆ σὰν γιὸς τοῦ θεοῦ - ποταμοῦ. Ἐκεῖ διατήρησαν τὸ κεφάλι κι ἔφτιαξαν ἕνα ἡρῶο τοῦ Ὀρφέως. Αὐτὸ ἀργότερα ἔγινε ἱερό, ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ μποῦν μέσα γυναῖκες.

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη διήγηση,[910] ὁ Ὀρφεὺς περιπλανήθηκε σ' ὅλη τὴ Θράκη, ὅπως ἀργότερα στὴν Ἑλλάδα οἱ ὀρφικοὶ ἱερεῖς,

91. Θάνατος τοῦ 'Ορφέως

κι οἱ ἄντρες σχετίστηκαν μαζί του. Στὴν ἀρχὴ οἱ γυναῖκες δὲν τολμοῦσαν νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν. Μετὰ ὅμως πῆραν θάρρος ἀπὸ τὸ κρασὶ κι ἀπὸ τότε οἱ Θρᾶκες πᾶνε στὴ μάχη μεθυσμένοι. 'Αγγειογραφίες μᾶς δείχνουν πῶς οἱ μεθυσμένες Θρακιώτισσες ρίχτηκαν πάνω στὸν ἤπιο τραγουδιστὴ μὲ κοντάρια καὶ μεγάλες πέτρες, μ' ὁτιδήποτε εἶχανε στὸ χέρι. 'Εκεῖνος εἶχε μονάχα τὴ λύρα του, μὲ τὴν ὁποία σωριάστηκε στὴ γῆ καὶ μάταια ὑπερασπίστηκε τὸν ἑαυτό του. Τὰ κομμάτια τοῦ σώματός του σκορπίστηκαν παντοῦ.[911] Οἱ Μοῦσες ἔπρεπε νὰ τὰ μαζέψουν καὶ νὰ θάψουν τὸν ἀγαπημένο τους στὴ Λείβηθρα. 'Η λύρα του, ποὺ μετὰ τὸν 'Απόλλωνα καὶ τὸν 'Ορφέα δὲν βρῆκε ἄξια χέρια, τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν Δία σὰν λύρα ἀνάμεσα στοὺς ἀστερισμούς. Γιὰ τὸ κεφάλι καὶ τὴ λύρα ὑπῆρχε μιὰ ἰδιαίτερη ἱστορία.[912] Οἱ φόνισσες πρέπει νά 'κοψαν τὸ κεφάλι τοῦ 'Ορφέως, νὰ τὸ κάρφωσαν πάνω στὴ λύρα, κι ἔτσι νὰ τὸ πέταξαν στὴ θάλασσα ἢ μᾶλλον στὸν Ἕβρο,[913] ὅπου τραγουδώντας κολυμποῦσε καὶ συνέχιζε νὰ παίζη λύρα.[914] Τὸ ρεῦμα ἔφερε τὸ κεφάλι ποὺ τραγουδοῦσε στὴ θάλασσα καὶ τὰ θαλάσσια ρεύματα στὴ Λέσβο, ποὺ ἀπὸ τότε ἔγινε τὸ νησὶ μὲ τὰ περισσότερα τραγούδια καὶ τοὺς γλυκοὺς τόνους τῆς λύρας. Θάψανε τὸ κεφάλι στὸ ἐκεῖ βακχεῖο, στὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου, καὶ φύλαγαν τὴ λύρα στὸ ναὸ τοῦ 'Απόλλωνος.[915] Ἔτσι ταίριαζε κι ἔτσι ἀνταποκρινόταν στὴ διονυσιακὴ τύχη καὶ στὴν ἀπολλώνεια φύση τοῦ 'Ορφέως. Πολὺ ἀργότερα μιλοῦσαν ἐπίσης[916] γιὰ τὸ χρησμό του στὴ Λέσβο, καὶ ὡραῖες ἀγγειογραφίες καὶ λιθογραφίες δείχνουν πῶς οἱ νέοι παίρνανε ἀποκαλύψεις ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ τραγουδιστῆ, μέχρι ποὺ ὁ ἴδιος ὁ 'Απόλλων τοῦ χάρισε τὴ σιωπή.[917]

Ὅπου πάντα ὁ 'Ορφεὺς κοίτονταν θαμμένος, ἐκεῖ τραγουδοῦσαν τ' ἀηδόνια, ποὺ φώλιαζαν στὸν τάφο του, γλυκύτερα καὶ δυνατότερα ἀπ' ὅ,τι συνήθως τραγουδᾶνε.[918] Στὴ Μακεδονία ὑπῆρχανε δυὸ τάφοι τοῦ 'Ορφέως στοὺς πρόποδες τοῦ 'Ολύμπου: ὁ ἕνας στὴ Λείβηθρα[919] καὶ ὁ ἄλλος κοντὰ στὸ Δῖον,[920] στὴν «πόλη τοῦ Διός», ὅπου θὰ πρέπη νὰ μεταφέρθηκαν τὰ ὀστά του, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ ἄλλος τάφος ἄνοιξε μὲ τὸ πέσιμο τῶν κιόνων. Κίονες καὶ ὑδρίες ἔπεσαν ἀπὸ ἀπροσεξία ἑνὸς μεγάλου πλήθους, ποὺ ἔτρεχε γιὰ ν' ἀκούση μὲ τὰ ἴδια του τ' αὐτιὰ τὸ θαῦμα: στὸν τάφο τὸ μεσημέρι εἶχε ἀποκοιμηθῆ ἕνας βοσκὸς καὶ τραγουδοῦσε στ' ὄνειρο, γλυκὰ καὶ δυνατά, τὰ τραγούδια τοῦ 'Ορφέως, σὰν νά 'ταν ἡ ἀθάνατη φωνὴ ἐκείνου, ποὺ ἀκουγόταν ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.

IV

'Ο Τηρεύς, ὁ Εὔμολπος καὶ ὁ Κέφαλος

Σὰν ἀληθινὸς Θρακιώτης παρουσιάζεται ὁ Τηρεὺς στὶς ἀφηγήσεις καὶ στὴ σκηνὴ τοῦ 'Αττικοῦ θεάτρου. Οἱ δυὸ γυναῖκες του, ἡ Πρόκνη καὶ ἡ Φιλομήλα, τὸν συνδέανε μὲ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς 'Αθήνας, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἕναν δεύτερο Θρακιώτη, τὸν Εὔμολπο, ἡ μητέρα του Χιόνη, καὶ ὅπως τὸν Κέφαλο, τὸν ἀγαπημένο τῆς 'Ηοῦς, ἡ ἄπιστη σύζυγός του Πρόκρις. Οἱ ἱστορίες αὐτῶν τῶν τριῶν ἡρώων καὶ τῶν γυναικῶν τους μᾶς ὁδηγοῦν πίσω στὴν 'Αττική, ἢ τουλάχιστο κοντὰ σ' αὐτή, προτοῦ ξαναπιάσουμε τὸ νῆμα τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς Θήβας καὶ τῶν Μυκηνῶν.

Γιατὶ ὁ Τηρεὺς προφανῶς βασίλευε στὴ Δαυλίδα,[921] στοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς 'Αττικῆς. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀρχικὰ δὲν εἶχε πατρίδα του τὴ Θράκη. Ὕστερα, σὲ κάποια μεταγενέστερη ἀφήγηση, λέγεται[922] ὅτι ἐπισκέφθηκε

τὸν πεθερό του βασιλιὰ Πανδίονα μὲ πλοῖο στὴν Ἀθήνα. Ἀνῆκε μᾶλλον σ' ἐκείνους τοὺς Θρακιῶτες, οἱ ὁποῖοι, ὅπως οἱ ὅμοιοί τους στοὺς νεώτερους χρόνους, οἱ Ἀλβανοί, εἶχαν κατοικήσει σ' ἀπόtομες ὀρεινὲς περιοχὲς μέσα στὴν Ἑλλάδα, καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους μιλοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι στὴν πανάρχαιη ἱστορία τους. Ἀργότερα ἔδειχναν μάλιστα τὸ μνῆμα τοῦ Τηρέως στὰ Μέγαρα[923] καὶ δὲν διηγόνταν ἐκεῖ, ὅπως ἀλλοῦ, τάχα γιὰ μιὰ μεταμόρφωση του σὲ τσαλαπετεινὸ ἢ γεράκι. Ἰσχυρίζονταν μόνο, ὅτι ὁ τσαλαπετεινὸς φάνηκε γιὰ πρώτη φορὰ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Τὴ μεταμόρφωση μὲ τὴν ὁποία μεταβάλανε τὴν τραγικὴ ἱστορία τοῦ Ἥρωα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς διηγήσεις γιὰ πουλιά, ἴσως δὲν τὴν διηγόνταν γι' αὐτὸν παντοῦ. Πρὸ πάντων μιλοῦσαν γιὰ τὶς γυναῖκες του καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὲς ἀκόμα γιὰ τὴ σύζυγο τοῦ Ζήθου, μιὰ θυγατέρα τοῦ Πανδάρεω, μὲ τ' ὄνομα Ἀηδών, ποὺ ὅπως ξέρουμε σημαίνει ἀηδόνι. Σὲ μιὰ παλιὰ παράσταση ὀνομάζονται καὶ οἱ γυναῖκες τοῦ Τηρέως ὄχι Πρόκνη καὶ Φιλομήλα, ἀλλὰ «Ἀηδὼν» καὶ «Χελιδών», δηλ. ἀηδόνι καὶ χελιδόνι.

Ὁ βασιλιὰς τῶν Θρακῶν Τηρεύς, ὁ γιὸς τοῦ Ἄρεως,[924] ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πανδίονα τὴν Πρόκνη γιὰ σύζυγο. Ἦταν ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ θυγατέρες τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθηναίων, μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Ἐριχθονίου. Ἔτσι ἀμείφθηκε ὁ Τηρεὺς γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ πρόσφερε στὸν πόλεμο ἐνάντια στὸν Λάβδακο, τὸ βασιλιὰ τῆς Θήβας. Ἡ Πρόκνη γέννησε ἀπ' αὐτὸν σὰ μοναδικὸ γιὸ τὸν Ἴτυν, αὐτὸν ποὺ σύντομα γιὰ πάντα θὰ θρηνοῦσαν: ἐπειδὴ γρήγορα ἦλθε πάλι ὁ Θρακιώτης στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ πάρῃ τὴν ἀδελφὴ τῆς Πρόκνης, τὴ Φιλομήλα, δηλ. τὴν «φίλη τῶν κοπαδιῶν» — ἕνα ὄνομα ποὺ ταιριάζει στὸ χελιδόνι, ποὺ τοῦ ἀρέσει νὰ χτίζῃ τὴ φωλιά του σὲ στάνες, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴν Ἑκάτη, τὴν ὑποχθόνια θεότητα, ποὺ ἀγαπάει ἐπίσης τὶς στάνες καὶ τὰ κοπάδια.[925]

Ἡ ἱστορία τῆς Φιλομήλας ἀνῆκε πράγματι στὸν κάτω κόσμο. Ὁ Τηρεὺς ἔφερε στὴν Ἀθήνα[926] τὴν ψεύτικη εἴδηση γιὰ τὸ θάνατο τῆς Πρόκνης, γιὰ νὰ πάρῃ καὶ τὴν ἄλλη βασιλοπούλα γιὰ γυναίκα. Καὶ ὅταν τὴν ἀπόχτησε, ἔφερε στὴν Πρόκνη τὴν εἴδηση γιὰ τὸ θάνατο τῆς Φιλομήλας.[927] Αὐτὸ δὲν ἦταν ἀλήθεια. Ἔτσι ὅμως φαινόταν καὶ ἡ τύχη τῆς Περσεφόνης στὰ μάτια τῶν ἀπληροφόρητων θνητῶν, ποὺ δὲν ἤξεραν ὅτι αὐτὴ εἶχε γίνει βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Ἐπίσης γι' αὐτὴν θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθῇ τὸ ἴδιο, ὅπως καὶ γιὰ τὴ Φιλομήλα: τὴ βιάσανε καὶ βουβάθηκε σὰ μιὰ νεκρή. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο λέγανε στὴν Ἰταλία γιὰ μιὰ θεότητα τοῦ κάτω κόσμου,[928] σὲ ἀνάστροφη σειρὰ μόνο: γιὰ τὴ Λάρα, ποὺ ἄλλοτε ἦταν φλύαρη σὰν τὰ χελιδόνια, ἔπειτα ὅμως βουβάθηκε γιὰ πάντα καὶ ὑποχρεώ-

θηκε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ Μερκούριο, ὅπως ἔλεγαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν Ἑρμῆ, στὸ ὑποχθόνιο ἄλσος τῶν νεκρῶν. Καθ' ὁδὸν ἔγινε ἀπὸ τὸν ὁδηγὸ τῶν ψυχῶν, παρὰ τὴ θέλησή της, μητέρα τῶν Λαρήτων.

Ἡ Φιλομήλα ἔπεσε θύμα τοῦ σκοτεινοῦ βασιλιᾶ, τοῦ ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς της, σ' ἕνα σταῦλο κρυμμένο βαθιὰ μέσα στὸ δάσος.[929] Ἐκεῖ ἔσυρε ὁ Τηρεὺς τὴν κουνιάδα του, καὶ γιὰ νὰ μὴ μαρτυρήσῃ αὐτὴ τὴ βιαιοπραγία του, τῆς ἔκοψε ὁ βάρβαρος τὴ γλώσσα. Σὲ κείνη τὴ στάνη τοῦ παρθένου δάσους ἔμενε αἰχμάλωτη, καὶ ἡ Πρόκνη ἀναγκαστικὰ θεωροῦσε τὴν ἀδελφή της νεκρή. Ἀλλὰ ἡ Φιλομήλα ἦταν ὑφάντρα. Ὕφανε μέσα στὴ φυλακὴ τοῦ δάσους ἕνα φόρεμα μὲ τὶς εἰκόνες τῆς ἱστορίας τῶν παθημάτων της καὶ τὸ ἔστειλε στὴν Πρόκνη. Ἡ βασίλισσα πληροφορήθηκε τὸ ἀνοσιούργημα τοῦ Τηρέως. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς νυχτερινῆς γιορτῆς τοῦ θεοῦ τοῦ κρασιοῦ: ἔτρεξε σὰ μαινάδα μὲ τὶς Βακχίδες μέσα στὸ δάσος καὶ ἔσυρε τὴ Φιλομήλα μέσα στὴν ἔξαλλη ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ συντροφιά. Καὶ μετὰ ἔκαναν οἱ δυὸ ἀδελφὲς στὸ παιδὶ Ἴτυν τὸ ἴδιο[930] ποὺ εἶχαν κάνει σ' ἕνα μικρὸ γιὸ οἱ θυγατέρες τοῦ Μινύου μέσα στὴ μανία ποὺ τὶς εἶχε ρίξει ὁ Διόνυσος: κομματιάσανε τὸ ἀγόρι. Αὐτὸ τὸ ἔκαναν συνειδητὰ καὶ σκόπιμα. Δὲν ξέσχισαν τὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ κομμάτιασαν καὶ ἔβρασαν τὰ κομμάτια μέσα σὲ μιὰ χύτρα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὶς ἱστορίες γιὰ τὸ Διόνυσο,[931] γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὶς τρομερὲς πράξεις τῆς Μηδείας. Ἡ Πρόκνη προσκάλεσε τὸ σύζυγό της σὰν σ' ἕνα ἱερὸ δεῖπνο.[932] Ἦταν τὸ δεῖπνο τῶν Τιτάνων, στὸ ὁποῖο παρασύρθηκε ὁ Ζεύς,[933] τὸ δεῖπνο τοῦ Ταντάλου, στὸ ὁποῖο εἶχαν προσκληθῆ οἱ θεοί. Ὁ Τηρεὺς ἔφαγε καὶ κατάλαβε τί εἶχε φάει, μόλις ἡ Φιλομήλα τοῦ πέταξε τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ του. Μὲ γυμνὸ σπαθὶ καταδίωξε τὶς δυὸ γυναῖκες καὶ θὰ τὶς εἶχε σκοτώσει, ἂν ὁ Ζεὺς δὲν ἔκαμνε καὶ τοὺς τρεῖς πουλιά. Ὡστόσο ὅλη αὐτὴ ἡ διήγηση δὲν ἦταν μιὰ φανερὴ ἱστορία μεταμορφώσεως. Δὲν ὑπῆρξε συμφωνία στὸ ἂν ὁ Τηρεὺς πῆρε τὴ μορφὴ ἑνὸς γερακιοῦ ἢ ἑνὸς τσαλαπετεινοῦ, καὶ ἂν ἡ Φιλομήλα, ποὺ παρουσιαζόταν στοὺς παλιοὺς ἀφηγητὲς σὰν χελιδόνι, δὲν ἦταν ἐκείνη ποὺ σὰν ἀηδόνι θρηνοῦσε τὸ θάνατο τοῦ Ἴτυος,[934] ὅπως παρουσιάζεται στὸν ἐπίλογο τῶν περισσότερων ἀφηγήσεων νὰ κάνῃ ἡ Πρόκνη.

Ὁ θρακιώτης Εὔμολπος ἀναφέρεται σὲ σύνδεσμο μὲ τὸν Ἐρεχθέα — στὸν κατάλογο τῶν διαδόχων τοῦ Πανδίονος. Ἀπ' αὐτὸν προερχόταν ἡ εὐγενέστερη γενιὰ τῶν Ἐλευσινίων, ἐκείνη ἡ γενιὰ ἀκριβῶς ποὺ ἔδινε σ' αὐτοὺς κάθε φορὰ τὸν ἀνώτατο ἱερέα τῶν Μυστηρίων, τὸν Ἱεροφάντην, δηλ. τὸν «μυσταγωγὸ τῶν ἱερῶν τελετῶν». Ἦταν οἱ Εὐμολπίδαι, ἀρχικὰ ἴσως ὅλοι ε ὔ μ ο λ π ο ι,

δηλαδὴ «καλοὶ τραγουδιστές», ἐπειδὴ ὅλοι ἔπρεπε νὰ τραγουδοῦν ὡραῖα, ὅσοι δευθύνανε τὶς μυστικὲς τελετουργίες στὶς ἱερὲς νύχτες. Εὔμολπος δὲν ἦταν ἀρχικὰ κάποιο ὄνομα προσώπου, ἀλλὰ ἕνας τελετουργικὸς χαρακτηρισμός, ποὺ τὸν ἔπαιρνε ὁ ἱερέας τῶν μυστηρίων μαζὶ μὲ τὸ ἀξίωμά του, στὴ διάρκεια τοῦ ὁποίου ἔμενε χωρὶς ὄνομα.[935] Πετοῦσε τὸ παλιό του ὄνομα στὴ θάλασσα,[936] μὲ τὰ βάθη τῆς ὁποίας ἐκεῖνος ὁ πρῶτος, ὁ θρακιώτης Εὔμολπος, βρισκόταν σὲ ἰδιαίτερη σχέση. Αὐτὸ διαφωτίζεται ἀπὸ τὴν ἱστορία του.

Εἶναι σχεδὸν ἡ ἴδια ἱστορία, ὅπως ἐκείνη τοῦ Τηρέως. Μόνο ποὺ δὲν ἀκοῦμε γιὰ μιὰ τραγικὴ κατάληξη, καὶ ἐπίσης οἱ ἀφηγητὲς δὲν ἀναφέρουν γιὰ μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ Εὐμόλπου στὴ μορφὴ ἑνὸς πουλιοῦ. Στὴν παράσταση ἑνὸς κλασσικοῦ ἀγγείου, στὴν ὁποία αὐτὸς παρουσιάζεται σὰν τὸ ἀντίστοιχο τοῦ πατέρα του Ποσειδῶνος, ἐμφανίζεται πάντως στὰ πόδια του ὁ κύκνος, ἕνα ᾠδικὸ πτηνὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους, γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἕνα πουλὶ τῆς Θράκης, ποὺ φωλιάζει στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνος. Εἶναι δυνατὸν βέβαια, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ὀνόμαζαν τὸν Εὔμολπο Θρακιώτη, ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Τηρέως, δὲν ἐννοοῦσαν τὴ βορεινὴ χώρα, ἀλλὰ τὴν περιοχὴ τῶν Μεγάρων, ποὺ συνορεύει στὸ νοτιὰ μὲ τὴν Ἐλευσῖνα. Διηγόνταν γιὰ μιὰ λίμνη μὲ τὸ ὄνομα Ἐσχατιῶτις,[937] δηλ. ἐκείνη ποὺ εἶναι «στὸ ἔσχατο ἄκρο», ποὺ βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὸν Ἰσθμό. Καὶ κεῖ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν ἐξαφανισθῆ κάνοντας μπάνιο πολλοὶ ἀπὸ τὸ θρακικὸ στρατὸ τοῦ Εὐμόλπου, μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὸς εἶχε βοηθήσει τοὺς Ἐλευσινίους στὸν πόλεμο ἐνάντια στοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ μητέρα τοῦ Εὐμόλπου, ἡ Χιόνη, «ἡ ἄσπρη σὰ χιόνι», θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε σὰν πατρίδα αὐτὴ τὴ λίμνη Ἐσχατιώτιδα καὶ τὴ θάλασσα ποὺ βρίσκεται μεταξὺ τοῦ Ἰσθμοῦ, τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ἐλευσῖνος, ἐξ ἴσου ὅπως καὶ στὸ μακρινὸ βορὰ τὴ θρακικὴ θάλασσα. Ἀπὸ τὴ Χιόνη εἶχε συνδεθῆ ὁ ἱερατικὸς τραγουδιστὴς μὲ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀθήνας. Ὁ Βορέας,[938] ὁ θεὸς ποὺ ἀποκαλύπτεται μὲ τὸν ὁμώνυμό του ἄνεμο, εἶχε ἁρπάξει τὴν Ὠρείθυια, τὴν κόρη τοῦ Ἐρεχθέως, μιὰν ἀνηψιὰ τῆς Πρόκνης καὶ τῆς Φιλομήλας, κοντὰ στὸν Ἰλισσό.[939] Ἡ Ὠρειθυία, δηλ. αὐτὴ ποὺ «τρέχει στὰ βουνά», σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά της μιὰ βακχίδα σὰν τὶς θεῖες της, γέννησε ἀπὸ τὸν θεὸ Ἄνεμο τοὺς φτερωτοὺς γιοὺς Κάλαϊν καὶ Ζήτην, ποὺ εἶχαν λάβει μέρος στὸ ταξίδι μὲ τὴν Ἀργώ, καὶ τὴν Χιόνην, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ποσειδῶν εἶχε τελέσει ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀναρίθμητους γάμους του.[940] Μυστικὰ γέννησε ἀπὸ τὸ θεὸ τῆς θάλασσας τὸν Εὔμολπο καὶ πέταξε τὸ παιδὶ στὴ θάλασσα. Διηγόνταν, ὅτι ὁ πατέρας του τὸ πῆρε καὶ τὸ ἔφερε στὴν Αἰθιοπία.

Ποῦ ἀνατράφηκε τὸ παιδί, φανερώνεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς παραμάνας του Βενθεσικύμης. Αὐτὸ τὸ ὄνομα σημαίνει «αὐτὴ ποὺ ζῆ στὰ βάθη τῶν κυμάτων». Ἐκεῖ, μέσα στὸ βασίλειο τοῦ νεροῦ, διαδραματίστηκε μιὰ ὅμοια ἱστορία σὰν ἐκείνη τοῦ Τηρέως. Τὸ παιδί, ποὺ μεγάλωσε κι ἔγινε ἄντρας, πῆρε μιὰ θυγατέρα τῆς Βενθεσικύμης γιὰ γυναίκα καὶ ἀπ' αὐτὴ τοῦ γεννήθηκε ἕνας γιός, ὁ Ἴσμαρος ἢ Ἰμμάραδος (καὶ τὰ δυὸ ὀνόματα εἶναι θρακικά), ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ πεθάνη στὸ πλευρὸ τοῦ Ἐρεχθέως στὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν Ἐλευσινίων.[941] Ὁ Εὔμολπος ὅμως θὰ τόλμησε νὰ ἐξαναγκάση τὴν ἀδελφὴ τῆς γυναίκας του σὲ ἔρωτα.[942] Γιὰ τὸ πῶς ἔφτασαν κι ἐδῶ σ' ἕνα γάμο ἑνὸς ἄντρα μὲ δυὸ γυναῖκες, στὴν ἕνωση ἑνὸς ἥρωα μὲ δυὸ ἡρωίδες, ἀρχικὰ ἴσως μὲ δυὸ θεές, καὶ πῶς τελείωσε αὐτὴ ἡ ἱστορία, δὲν μᾶς ἀναφέρεται τίποτα. Ἦταν συμβάντα στὰ βάθη τῆς θάλασσας, σ' ἕναν κόσμο ὑποχθόνιο, τὸν ὁποῖο ὁ Εὔμολπος μὲ τὸ γιό του ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ἐγκαταλείψη ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ τολμήματός του. Ὡστόσο, πῆρε μέρος ἀπὸ εὔνοια τῆς Δήμητρος μεταξὺ τῶν πρώτων στὰ Μυστήρια,[943] τὰ ὁποῖα αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἐπρόκειτο νὰ τὰ καταστήσουν προσιτὰ στοὺς μυημένους.

Πρόκρις, δηλ. ἡ «πιὸ ἐκλεκτὴ ἀπ' ὅλες», ὀνομαζόταν μιὰ κόρη τοῦ Ἐρεχθέως, ἀδελφὴ τῆς Ὠρειθυίας καὶ γι' αὐτὸ ἐπίσης ἀνηψιὰ τῆς Πρόκνης καὶ τῆς Φιλομήλας. Ἀπ' ὅλες τὶς γυναῖκες τῆς βασιλικῆς της οἰκογένειας αὐτὴ ἔμοιαζε πιὸ πολὺ μὲ τὴ θεὰ Σελήνη. Ἐπίσης καὶ ἡ Σελήνη δὲν ἀγάπησε μόνο τὸν Ἐνδυμίωνα, ἀλλὰ ἀφέθηκε νὰ παρασυρθῆ καὶ ἀπὸ τὸν Πᾶνα. Ἡ ἀλλαγὴ εἶναι γιὰ τὴ Σελήνη κάτι τὸ χαρακτηριστικό. Ὁ σύζυγος, μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Πρόκρις ἔκαμε τὸ παιγνίδι τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ἀπιστίας, ἦταν τὸ «ὡραῖο κεφάλι», ὁ Κέφαλος, ἀπὸ τὴ λέξη «κεφαλή», ὅπως λεγόταν ἐπίσης καὶ μιὰ ἀττικὴ κοινότητα. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ μορφὴ τοῦ νεαροῦ εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν.[944] Τὸν ἀπαριθμοῦσαν μάλιστα ἀνάμεσα στοὺς βασιλιάδες τῆς Ἀθήνας.[945] Ὁ Θορικός, ὅπου κατὰ τοὺς περισσότερους ἀφηγητὲς βασίλευε, βρισκόταν στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς χώρας, κοντὰ στὴ νότια κορφὴ τῆς χερσονήσου, καὶ ἦταν ἀπὸ ὅλες τὶς πόλεις-λιμάνια τῆς Ἀττικῆς στραμμένη πιὸ πολὺ στὴν Κρήτη: ἀκόμα περισσότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ Πρασιαί, ἀπ' ὅπου κανεὶς ἀπέπλεε πρῶτα γιὰ τὴ Δῆλο καὶ τὴ Νάξο καὶ συνέχεια γιὰ τὴν Κρήτη. Στὰ βουνά, στὸ βάθος, ἁπλώνονταν οἱ κυνηγετικὲς περιοχὲς τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Πρόκριδος.

Γιατὶ ὄχι μόνο ὁ Κέφαλος ἦταν ἕνας παθιασμένος κυνηγός,[946] ἀλλὰ καὶ ἡ Πρόκρις ἐπίσης μία μεγάλη κυνηγός. Αὐτὴ εἶχε ἕνα ἀλάθευτο ἀκόντιο[947] καὶ τὸν γρήγορο, ἀθάνατο σκύλο, γιὰ τὸν

ὁποῖο διηγόνταν ἤδη στὶς ἱστορίες τοῦ Ἡρακλέους σχετικὰ μὲ τὴν ἀλεποῦ τῆς Τευμησσοῦ. Ἡ ἀφήγηση γιὰ τὴν πρώτη της ἀπιστία συνδεόταν μὲ τὸν χρυσό της κεφαλόδεσμο. Δῆθεν ἦταν ὁ Πτελέων, ὁ ἥρωας-ἱδρυτὴς τῆς Πτελέας, τοῦ χωριοῦ Φτελιὰ στὴν Ἀττική, ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὸ δῶρο τοῦ κεφαλόδεσμου τὴν ἀποπλάνησε. Ὁ Κέφαλος τὴν ἔπιασε πάνω στὸν ἔρωτα μὲ τὸν ξένο. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἀφήγηση, ὑποδύθηκε ὁ Κέφαλος ὁ ἴδιος τὴ μορφὴ τοῦ ξένου. Ἐγκατάλειψε τὴ νεαρὴ γυναίκα του προφασιζόμενος[948] τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ κυνήγι ἢ κάποια ἐνοχὴ γιὰ φόνο, ποὺ τὸν ἀνάγκαζε νὰ ἀφήση τὴ σύζυγό του ἀπείρακτη, νὰ περιμένη ὀχτὼ χρόνια.[949] Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀφήγηση, ὁ ἴδιος ἔφτασε μὲ τὸ χρυσὸ κόσμημα σὲ μιὰ τόσο ὡραία μορφή, ὥστε ἡ Πρόκρις δὲν τὸν ἀναγνώριζε πιὰ καὶ ἀφέθηκε νὰ ἀποπλανηθῆ ἀπ' αὐτόν. Ἦ ἦρθε νύχτα,[950] ἀφοῦ εἶχε στείλει προηγουμένως ἕναν μαστρωπὸ μὲ πολὺ χρυσάφι, καὶ παρακίνησε τὴν Πρόκριν στὴν περιπέτεια. Μόλις πάνω στὸ ἐρωτικὸ κρεβάτι ἀνακάλυψε αὐτὸς τὴν κοροϊδεμένη γυναίκα του. Ἡ Πρόκρις πήδηξε ἀπάνω ντροπιασμένη καὶ προσβεβλημένη καὶ κατάφυγε πέρα στὸν Μίνωα, στὸ μεγάλο νησί.

Ἀπὸ κεῖ ἡ Πρόκρις γύρισε πίσω, ἀφοῦ θεράπευσε πρῶτα τὸν βασιλιὰ τῆς Κρήτης καὶ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν γιὰ ἀμοιβὴ τὸ ἀκόντιο καὶ τὸν σκύλο. Ἡ ἀρρώστια τοῦ Μίνωος ἦταν—ὅπως τουλάχιστον ἐξηγεῖται καὶ παριστάνεται ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητὲς—ὅτι αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ ἀκουμπήση καμιὰ γυναίκα, γιατὶ στὸ ἀγκάλιασμα ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ σῶμα του ζῶα: φίδια, σκορπιοί, σαρανταποδαροῦσες. Ἐκεῖνοι οἱ μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς δὲν ἦσαν σύμφωνοι, οὔτε στὸ ὅτι ἡ Πασιφάη ἤθελε μὲ τέτοια μοχθηρὰ μάγια νὰ ἐμποδίση τοὺς ἔρωτες τοῦ συζύγου της,[951] ἢ στὸ ὅτι τὸ κακὸ εἶχε μιὰν ἄλλη αἰτία, οὔτε σ' αὐτό: δηλ. ποιὸ φάρμακο εἶχε χρησιμοποιήσει ἡ Πρόκρις ἐναντίον τῆς ἀρρώστιας. Ἡ Πασιφάη δὲν θεωροῦνταν μόνο μιὰ ἄτυχη βασίλισσα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μιὰ θεὰ ἀθάνατη. Γνωρίζουμε βέβαια τί τέρας εἶχε γεννήσει. Ἐπιβίωνε ἔτσι μιὰ μυστηριώδης παλιὰ κρητικὴ ἱστορία, τὴν ὁποία, θέλοντας καὶ μή, τὴν συνδέανε μὲ τὴν ἀπουσία τῆς Πρόκριδὸς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ μὲ διάφορες μαγικὲς τέχνες, ποὺ ταίριαζαν σὲ ὅμοιες μὲ τὴ Σελήνη γυναῖκες.

Ὅταν ἡ Πρόκρις ξαναγύρισε στὴν Ἀττική, ἐξακολουθοῦσε ν' ἀγαπᾶ τὸν Κέφαλο καὶ αἰσθανόταν ζήλεια γιὰ τοὺς ἔρωτες, τοὺς ὁποίους κατὰ τὶς μεγάλες ἀπουσίες του, δῆθεν στὸ κυνήγι, μποροῦσε νὰ ἔχη. Διηγόνταν,[952] ὅτι καὶ αὐτὴ τώρα θέλησε νὰ θέση σὲ δοκιμασία τὸ σύζυγό της καὶ ὁδήγησε τὸν νεαρὸ ἄντρα σὲ πειρασμὸ μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς ξένης. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ διήγηση, ἡ Πρόκρις φανερώθηκε στὸ σύζυγό της μόνον ἀφοῦ πρῶτα αὐτὸς ὑπέκυψε στὸν πειρασμό. Ἔτσι ντροπιάστηκε, ὕστερα ὅμως πάλι τοῦ δώρησε ἡ ἐρωτευμένη γυναίκα του τὸ ἀκόντιο καὶ τὸ σκύλο. Ἄλλοι ἀφηγητὲς λὲν ὅτι[953] τὸ κυνηγετικὸ ἀκόντιο τοῦ Κεφάλου πέτυχε ἀπὸ λάθος τὴ ζηλότυπη κυνηγὸ Πρόκριν, ποὺ τὸν εἶχε ἀκολουθήσει καὶ εἶχε κρυφτῆ σὲ μιὰ λόχμη: αὐτὸς πίστεψε ὅτι μὲ τὸ κτύπημα εἶχε σκοτώσει στὴ λόχμη ἕνα ζῶο. Εἴτε αὐτὴ ἔζησε, εἴτε πέθανε—καὶ τὰ δυὸ θὰ μποροῦσε μιὰ ὅμοια μὲ τὴ Σελήνη μορφὴ νὰ ἐνσαρκώση στὸν ἑαυτό της—ὁ Κέφαλος ἁρπάχτηκε ἀπ' αὐτήν. Τὸ ἀκούσαμε αὐτὸ στὶς ἱστορίες τῶν θεῶν. Ἡ Ἠώς, ἡ θεὰ τοῦ αὐγινοῦ φωτός, στὴ ζήλεια τῆς ὁποίας μερικοὶ μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς[953α] ἀπέδιδαν τὴν τρέλα τοῦ Κεφάλου, τὸν ἐρωτεύτηκε γιὰ τὴν ὀμορφιά του καὶ τὸν ἀπήγαγε.

V

Ἀμφιάραος καὶ οἱ ἥρωες τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου

Στὴ Θήβα ὁλοκληρώθηκε ἡ κατάρα τοῦ Οἰδίποδος στοὺς δυὸ γιούς του: τὸν Ἐτεοκλέα, δηλ. «αὐτὸν μὲ τὴν ἀληθινὴ δόξα» καὶ τὸν Πολυνείκην, δηλ. «αὐτὸν ποὺ συχνὰ ἐρίζει». Μερικοὶ βασιλιάδες καὶ εὐγενεῖς ἔφερναν στὰ παλιὰ χρόνια τὸ πρῶτο ὄνομα. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀφηγητὲς καὶ τοὺς ποιητὲς θεάτρου δὲν εἶδαν ὅτι γι' αὐτὸ ἀρχικὰ μόνο ὁ Ἐτεοκλῆς μποροῦσε νὰ ἦταν ὁ καλὸς ἀδελφὸς καὶ ὁ Πολυνείκης ὁ κακός. Ὁ Σοφοκλῆς ἀναφέρει,[954] ὅτι οἱ ἀδελφοὶ στὴν ἀρχὴ θέλανε ν' ἀφήσουνε τὴν ἐξουσία ἐντελῶς στὸ θεῖο τους Κρέοντα, γιατὶ καὶ οἱ δυὸ φοβόντουσαν τὴν κατάρα ποὺ βάραινε τὴ φαμίλια τοῦ Οἰδίποδος. Ἔπειτα ὅμως τοὺς κυρίεψε καὶ τοὺς δυὸ ἡ δίψα γιὰ ἐξουσία καὶ πάλη. Στὴν ἀρχὴ ἦταν βασιλιὰς ὁ Πολυνείκης, ὁ μεγαλύτερος, ἴσως μαζὶ μὲ τὸν Κρέοντα, μιὰ καὶ ὁ Οἰδίπους κατηγορεῖ καὶ τοὺς δυὸ ὅτι τὸν εἶχαν ἀναγκάσει σ' ἐξορία.[954α] Ἔπειτα ὅμως πάλι φαίνεται σὰ νὰ ἦταν ὁ Πολυνείκης ὁ μοναδικὸς ἐξουσιαστὴς καὶ ὅτι ὁ Ἐτεοκλῆς, ὁ νεώτερος, τὸν ἔδιωξε.[955]

Ἀλλιῶς τὰ λέει ὁ Εὐριπίδης:[956] Σύμφωνα μ' αὐτόν, εἶχαν συμφωνήσει οἱ δυὸ ἀδελφοὶ νὰ κυβερνοῦν διαδοχικὰ ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον, ὁ καθένας γιὰ ἕνα χρόνο, ἐνῶ ὁ ἄλλος θὰ ἀποσυρόταν σ' ἑκούσια ἐξορία. Ὁ Ἐτεοκλῆς, ποὺ ἦταν καὶ ὁ μεγαλύτερος, ἄρχισε νὰ βασιλεύη, ὁ Πολυνείκης, ὁ νεώτερος, ἔφυγε στὴν ἐξορία. Ὅταν ὅμως πέρασε ὁ χρόνος, ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν εἶχε πιὰ καμιὰ ὄρεξη νὰ ἐγκαταλείψη τὸ θρόνο καὶ ἐξόρισε γιὰ πάντα τὸν Πολυνείκην.

Ἔτσι αὐτὸς ἀναζήτησε βοήθεια στὸ Ἄργος ἐνάντια στὸν ἀδελφό του. Ἡ ἀρχαιότερη ὅμως διήγηση φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Αἰσχύλος στὴν τραγωδία του «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Πολυνείκης, ὅπως ταιριάζει καὶ στὸ ὄνομά του, ποὺ σημαίνει αὐτὸς ποὺ τσακώνεται ἀπὸ μικρὸ παιδί, συγκρούστηκε μὲ τὸν Ἐτεοκλέα.[957] Σ' αὐτὴ τὴ παλιὰ ἱστορία ἔπαιξαν τὸ μοιραῖο ρόλο τους καὶ τὰ νυφικὰ δῶρα ποὺ πῆρε ὁ Κάδμος ἀπὸ τὶς θεὲς καὶ μὲ τὰ ὁποῖα στόλισε τὴν Ἁρμονία, τὸ φόρεμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ περιδέραιο τῆς Ἀφροδίτης.

Γιατί—ἔτσι ἀναφέρει ἡ ἱστορία[958]—ὁ Πολυνείκης ἔπρεπε νὰ διαλέξη ἀνάμεσα στὸ βασίλειο τῆς Θήβας καὶ στοὺς θησαυροὺς ἀπὸ τὴν κληρονομιὰ τοῦ Κάδμου, σὲ περίπτωση ποὺ ἤθελε νὰ βασιλέψη σὲ μιὰν ἄλλη πόλη. Ἀλλὰ ἤθελε καὶ τὰ δυὸ—ἢ μᾶλλον νὰ ἐξολοθρέψη τὸν ἀδελφό του μὲ κάθε θυσία. Γι' αὐτὸ διάλεξε τοὺς θησαυροὺς καὶ τράβηξε μ' αὐτοὺς γιὰ τὸ Ἄργος, ὅπου τότε βασίλευε ὁ Ἄδραστος, δηλ. «ἐκεῖνος ποὺ δὲν ξεφεύγει». Θὰ πρέπη νὰ εἰπωθοῦν δυὸ λόγια ἐπίσης γιὰ τὸ πῶς ὁ Ἄδραστος ἔφτασε ἐκεῖ στὴ βασιλεία.

Ἀφοῦ ὁ Περσεὺς εἶχε σκοτώσει τὸν παππού του Ἀκρίσιο ἄθελά του, ἄφησε τὸ Ἄργος στὸν ἀδελφό τοῦ παπποῦ του Προῖτο καὶ σὰν ἀντάλλαγμα πῆρε γι' αὐτὸ τὴν Τίρυνθα. Γνωρίζουμε τὴν ἱστορία γιὰ τὶς δυὸ ἢ τὶς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Προίτου ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις γύρω ἀπὸ τὸ Διόνυσο:[959] ἐπειδὴ αὐτὲς δὲν ἤθελαν νὰ δεχθοῦν τὰ ἀπόκρυφα ἔθιμα τοῦ θεοῦ, τὶς ἔπιασε ἡ πιὸ ἄσχημη μανία. Ἦταν ὁ μάντης Μελάμπους, ἕνας γιὸς τοῦ Ἀμυθάονος καὶ ξάδελφος τοῦ Ἰάσονος, ποὺ τὶς θεράπεψε παίρνοντας σὰν ἀμοιβὴ τὰ δύο τρίτα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἄργους. Ἕνα τρίτο ἔμεινε στὸ Μεγαπένθη, τὸ γιὸ τοῦ Προίτου, ἕνα τρίτο τὸ κράτησε ὁ Μελάμπους καὶ τὸ ἄλλο τρίτο τὸ ἄφησε στὸν ἀδελφό του, τὸν Βίαντα. Ὁ Μελάμπους σ' ὅλες τὶς διηγήσεις παρουσιάζεται σὰν βοηθὸς τοῦ ἀδελφοῦ του. Θὰ παρακολουθήσουμε ἔπειτα, πῶς αὐτὸς κέρδισε σὰ σύζυγο τὴν Πηρώ, τὴν ὄμορφη κόρη τοῦ Νηρέως. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν μᾶλλον προφήτης καὶ κήρυκας τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, τοῦ ὁποίου δῆθεν τὰ φαλλικὰ ἔθιμα εἶχε εἰσαγάγει στοὺς Ἕλληνες[960] σὰν κυρίαρχος κάποιας πόλης. Ἀκόμα πιὸ πολὺ ὁ Μελάμπους συνδεόταν μὲ τὴν τοποθεσία Αἰγόσθενα, ἕνα λιμάνι κρυμμένο στοὺς νότιους πρόποδες τοῦ Κιθαιρῶνος, ὅπου ἔδειχναν ἀργότερα τὸ μνῆμα του καὶ γιόρταζαν ἕνα ἐτήσιο πανήγυρι, γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν.[961] Στὸ Ἄργος βασίλεψαν ὁ Βίας καὶ οἱ ἀπόγονοί του: ὁ γιός του Ταλαὸς καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Ἄδραστος, γιὸς τοῦ Ταλαοῦ. Προτοῦ φτάση ὁ Πολυνείκης στὸ Ἄργος, ὁ Ἄδραστος εἶχε λάβει ἕναν παράδοξο χρησμό: ὅτι ἔπρεπε νὰ παντρέψη τὶς δυό του θυγατέρες μ' ἕνα λιοντάρι καὶ μ' ἕναν κάπρο.

Τὴν ἴδια νύχτα ἔφτασε στὸ Ἄργος, ὅπως ὁ Πολυνείκης, κι ἕνας ἄλλος φυγάδας, ὁ Τυδεύς, ἕνας ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ ἄτυχου Μελεάγρου ἀπὸ τὴν Αἰτωλία, τὸν ὁποῖο εἶχε γεννήσει ἡ Γόργη, ἡ θυγατέρα τοῦ Οἰνέως, ἀπὸ τὸν ἴδιο της τὸν πατέρα, σύμφωνα μὲ θέληση τοῦ Διός.[962] Ὁ σκυθρωπὸς ἥρωας μὲ τὴν τόσο ἀπαίσια καταγωγὴ εἶχε προκαλέσει στὸν οἶκο του, ἀνάμεσα στὰ ξαδέλφια του ποὺ ἴσως ἐπιβουλευόντουσαν τὴ ζωὴ τοῦ Οἰνέως, ἕνα λουτρὸ αἵματος:[963] ἦταν ὁ πιὸ ἄγριος ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς πολεμιστὲς τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Ἄγρυπνος σκεφτόταν στὸ κρεβάτι του ὁ Ἄδραστος τὸ νόημα τοῦ παράδοξου χρησμοῦ,[964] ὅταν ἔφτασε μέχρι σ' αὐτὸν πάταγος ὅπλων ἀπὸ τὰ προπύλαια τοῦ παλατιοῦ. Μπροστὰ στὴν πύλη του ἀγωνιζόντουσαν οἱ δυὸ φυγάδες μεταξύ τους, γιὰ νὰ πιάσουν τὴν προστατευμένη θέση γιὰ τὴ διαμονὴ τῆς νύχτας. Ὁ Ἄδραστος βγῆκε ἀπὸ τὴν πύλη καὶ ξαφνικὰ κατάλαβε τὸ χρησμό: αὐτοὶ οἱ δυὸ ἦταν ὅμοιοι μ' ἕναν κάπρο καὶ μ' ἕνα λιοντάρι.[965] Ὑστερώτεροι ἀφηγητὲς θέλανε νὰ τοῦ τὸ κάνουν εὐκολώτερο καὶ ἰσχυρίζονταν[966] ὅτι οἱ δυὸ ἀγωνιστὲς ἔφερναν ἕναν κάπρο καὶ ἕνα λιοντάρι πάνω στὶς ἀσπίδες τους σὰν οἰκόσημα, ἢ μάλιστα[967] ὅτι ὁ Πολυνείκης ἦταν ντυμένος τὴν προβιὰ ἑνὸς λιονταριοῦ καὶ ὁ Τυδεὺς ἑνὸς κάπρου. Αὐτὸ βέβαια δὲν ἦταν ἀναγκαῖο γιὰ τὸν Ἄδραστο. Κατάλαβε ἀμέσως περὶ τίνος ἐπρόκειτο, μόλις κοίταξε τοὺς δυὸ ἥρωες: ἔδωσε γιὰ σύζυγο τὴ θυγατέρα του Δηιπύλη στὸν Τυδέα—ἀπ' αὐτὸ τὸ γάμο γεννήθηκε ὁ Διομήδης, ὁ τρομερὸς ἥρωας τοῦ Τρωικοῦ πολέμου —καὶ τὴν ἄλλη θυγατέρα μὲ τὸ ὄνομα Ἀργεία στὸν Πολυνείκη. Καὶ στοὺς δυὸ ὑποσχέθηκε νὰ τοὺς ξαναφέρη πίσω στὴν πατρίδα τους, καὶ μάλιστα πρῶτα τὸν Θηβαῖο.

Εἶχε φέρει ἄραγε μαζί του ὁ Πολυνείκης τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἁρμονίας σὰν νυφικὰ δῶρα γιὰ τὴν «κόρη τοῦ Ἄργους», τὴν Ἀργεία; Τώρα χρησιμοποίησε τὸ περιδέραιο, γιὰ νὰ μαζέψη στρατὸ ἐναντίον τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς του πόλης. Ἑφτὰ στρατηγοὶ ἦταν ἀναγκαῖοι γιὰ τὶς ἑφτὰ πύλες τῆς Θήβας. Καὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ λείψη καὶ ὁ Ἀμφιάραος, ὁ κουνιάδος καὶ ἄλλοτε δυνατότερος ἐχθρὸς τοῦ Ἀδράστου, τὸν ὁποῖο μάλιστα ἐκεῖνος εἶχε προσωρινὰ ἀποδιώξει ἀπὸ τὸ Ἄργος.[968] Στὴ Σικυῶνα ἐπρόκειτο νὰ δεχθῆ ὁ Ἄδραστος παρόμοια τιμὴ γιὰ τὰ παθήματά του, ὅπως ἀλλοῦ ὁ Διόνυσος.[969] Ὁ Ἀμφιάραος, ὁ γιὸς τοῦ Οἰκλέους, καταγόταν ἀπὸ τὸν Μελάμπουν, ὅπως ὁ Ἄδραστος ἀπὸ τὸν Βίαντα. Λέγαν μάλιστα,[970] ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἀδράστου Ταλαός, δηλ. «ὁ ὑπομονετικός», εἶχε σκοτωθῆ ἀπὸ τὸν Ἀμφιάραο, δηλ. «τὸν διπλὰ

ἄρειον», ὅταν αὐτὸς κατάδιωχνε τὸν Ἄδραστο. Ὡστόσο ὁ Ἄδραστος ἔμεινε πιὸ δυνατός. Ξαναπῆρε τὸ Ἄργος καὶ οἱ πρώην ἐχθροὶ συμφιλιώθηκαν. Ὑπέκυψαν στὰ λόγια μιᾶς γυναίκας. Γιατὶ σὰν κριτὴ τῆς διαφορᾶς τους διάλεξαν τὴν Ἐριφύλη, τὴ σύζυγο τοῦ Ἀμφιαράου, ποὺ ἦταν, σύμφωνα μὲ τοὺς πιὸ πολλοὺς ἀφηγητές,[971] κόρη τοῦ Ταλαοῦ. Ἀναγνωρίζει κανεὶς ἐδῶ τὸ παλιὸ τρίγωνο στὴ μιὰ γυναικεία μορφὴ καὶ τοὺς δυὸ ἄνδρες. Οἱ δυὸ ἥρωες εἶχαν γίνει τώρα ἀπ' αὐτὴν κουνιάδοι. Ὅσο κι ἂν ἦταν μεταξύ τους μεγάλη ἡ διχόνοια,[972] ὑποσχέθηκαν στὴν Ἐριφύλη ὅτι θὰ συμφωνοῦσαν μὲ τὴν ἀπόφασή της. Ἡ διχόνοια ὑπῆρχε μόνο στὸ ὅτι ὁ Ἀμφιάραος δὲν ἤθελε νὰ πάη στὸν πόλεμο, ποὺ ἑτοίμαζε ὁ Ἄδραστος ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Ἀπέτρεπε ἀπ' αὐτὸν τὸν πόλεμο,[973] γιατὶ ἂν καὶ ἦταν μεγάλος πολεμιστής, κατεῖχε ἐπίσης ἐκεῖνο τὸ γνώρισμα τῶν πλασμάτων ποὺ συνδέονται μὲ τὰ ὑποχθόνια—καὶ γι' αὐτὸ ἴσως ὀνομαζόταν ὁ «διπλὰ ἄρειος»—ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ προβλέπη τὸ μέλλον. Ἐγνώριζε ὅτι στὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Θήβας θὰ καταστρεφόταν.

Ἔπρεπε ὅμως καὶ ἡ Ἐριφύλη νὰ δείξη τώρα τὴν ὑποχθόνια φύση της, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε περίφημη.[974] Ὁ Ἀμφιάραος δὲν εἶχε μόνο ἀρνηθῆ νὰ ἐκστρατεύση ἐναντίον τῆς Θήβας, ἀλλὰ—ἔτσι μαθαίνουμε ἀπὸ μεταγενέστερους ἀφηγητές[975]—εἶχε κρυφτῆ ἐπίσης, καὶ μόνο ἡ γυναίκα του ἤξερε ποῦ ἔμενε κρυμμένος. Σ' αὐτὴν πῆγε λοιπὸν ὁ Πολυνείκης. Μιὰ περίφημη ἀγγειογραφία μᾶς δείχνει, πῶς παρουσιάζεται σὰν ὁδοιπόρος μπροστὰ στὴν ὡραία Ἐριφύλη —ἕνας γερανός, συγγενικὸ πουλὶ μὲ τὸν κύκνο, βρίσκεται ἀνάμεσά τους—καὶ πῶς παίρνοντας ἀπὸ τὴν κοσμηματοθήκη τὸ περιδέραιο τῆς Ἁρμονίας φέρνει σὲ πειρασμὸ τὴ νεαρὴ γυναίκα. Ἡ Ἐριφύλη ἐπρόδωσε τὸν ἄντρα της καὶ τὸν πρόσταξε νὰ ὑπακούση στὸν Ἄδραστο. Ὁ Ἀμφιάραος, ὁ μάντης, γνώριζε ἐπίσης τὴ δωροδοκία. Πῆγε στὸν πόλεμο, διέταξε ὅμως τοὺς γιούς του νὰ σκοτώσουν τὴ μητέρα τους, ἂν αὐτὸς δὲν γύριζε ἀπὸ τὸν πόλεμο.

Ὄχι μονάχα τὴ δική του καταστροφή, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπόλοιπων ἀπὸ τοὺς ἑφτὰ ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ εἶχε προβλέψει ὁ Ἀμφιάραος. Παρόμοια ἀπειλοῦσε καὶ τὸν Ἄδραστο,[976] γιὰ τὸν ὁποῖο ὅμως δὲν ἀναφέρουν ὅλες οἱ ἀφηγήσεις ὅτι ἐμφανίστηκε μπροστὰ στὶς πύλες τῆς Θήβας. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀφήγηση, ξέφυγε μονάχα αὐτὸς τὸν θάνατο προσωπικὰ καὶ σώθηκε μὲ ξεσχισμένο φόρεμα[977] χάρις στὸν ἵππο του Ἀρίονα, ἕνα δῶρο τοῦ Ἡρακλέους.[978] Τὸν περίμεναν ἀκόμα παθήματα ποὺ δὲν μᾶς ἀναφέρονται. Ὑπῆρχε μιὰ ἱστορία,[979] στὴν ὁποία αὐτὸς καὶ ὁ γιός του Ἱππόνοος, ἀκολουθώντας τὴν ὁδηγία τοῦ Ἀπόλλωνος, ρίχτηκαν στὴ φωτιὰ ἑκού-

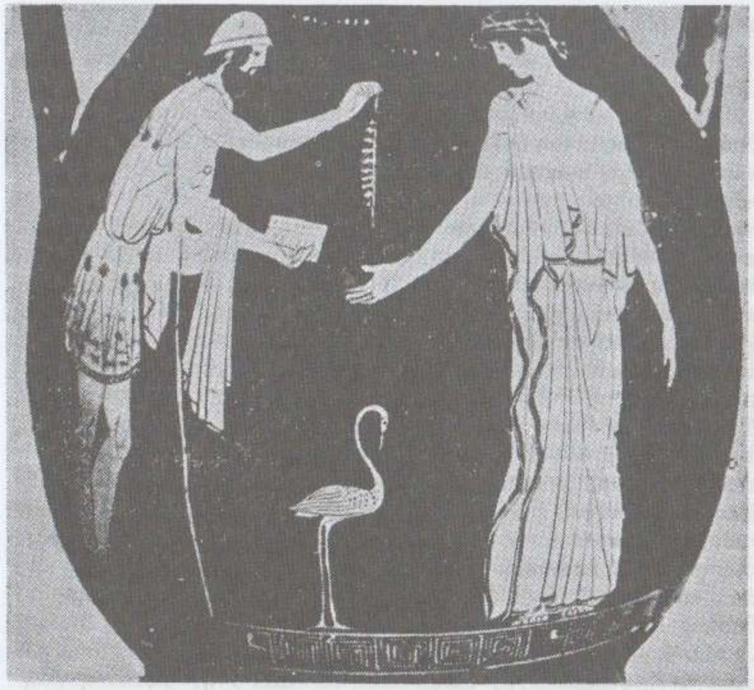

92. *Ὁ Πολυνείκης καὶ ἡ Ἐριφύλη*

σια. Αὐτὴ ἡ ἱστορία ὅμως μαζὶ μὲ ὅλη τὴν ἐπικὴ ποίηση, ποὺ μᾶς διηγεῖται διεξοδικὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Θήβας, ἔχει χαθῆ. Βλέπομε μόνο ὅτι ἡ ἐκστρατεία τῶν ἑφτὰ ἦταν ἡ πιὸ ἀνώφελη καὶ ἡ πιὸ τραγικὴ ἐκστρατεία ποὺ ἔχει γίνει ποτέ. Χρησίμεψε μόνο στὸ νὰ μπορέσουν ὁ Πολυνείκης καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς νὰ σκοτωθοῦν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ νὰ κρατηθοῦν ἀνέπαφες οἱ ἑφτὰ πύλες ἀπὸ κάθε ἐπίθεση.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πολυνείκη, ὁ Τυδεὺς ἦταν ὁ πιὸ σφοδρὸς ὑποκινητὴς γι' αὐτὸ τὸν πόλεμο.[980] Σύμφωνα μὲ μιὰν ἀφήγηση,[981] αὐτὸς εἶχε πάει σὰν κήρυκας στὴ Θήβα πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη στρατιά. Τὸ ἄγγελμα ποὺ ἔπρεπε νὰ φέρη στὸν Ἐτεοκλέα καὶ στοὺς Καδμείους ἦταν εὔκολο νὰ τὸ μαντέψη κανείς: ὄφειλαν νὰ παραχωρήσουν τὴν ἐξουσία στὸν Πολυνείκη. Ὁ Ζεὺς φύλαγε τὸν κήρυκα καὶ ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ προστάτευε τὸν Τυδέα μὲ ἰδιαίτερη

ἀγάπη.[982] Στὸ ἀνάστημα ἦταν μικρός, προκάλεσε ὅμως σὲ συναγωνισμὸ τοὺς νεαροὺς πολεμιστὲς τῶν Θηβαίων, τὸν ἕναν ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ τοὺς νίκησε ὅλους μὲ εὐκολία. Γι' αὐτὸ ἔβαλαν οἱ Καδμεῖοι πενήντα ἄνδρες νὰ τὸν παραφυλάξουν, ὅταν πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Τοὺς σκότωσε ὅλους μὲ μιὰν ἐξαίρεση μονάχα: αὐτὸς ὁ ἕνας καὶ μοναδικὸς μπόρεσε νὰ σωθῆ ἀπὸ ἕνα σημάδι τῶν θεῶν.

Τὰ θεϊκὰ σημάδια ἦταν ὅλα ἀντίθετα, ὅταν ξεκίνησε ὅλος ὁ στρατός.[983] Σ' αὐτὰ τὰ σημάδια ὑπολόγιζαν ἐπίσης τὴ μοίρα ἑνὸς παιδιοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ πάθος στὴ Νεμέα, μὲ παρόμοιο τρόπο ὅπως καὶ τὸ πάθος τοῦ μικροῦ Παλαίμονος στὸν Ἰσθμό,[984] ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἵδρυση περίφημων ἀγώνων. Μᾶς ἔχουν παραδοθῆ γι' αὐτὸ τὸ παιδὶ μόνο παρανόμια καὶ ὄχι κύρια προσωπικὰ ὀνόματα. Τὸ ὀνόμαζαν Ὠφέλτη,[985] δηλ. «αὐτὸς ποὺ φέρνει ὠφέλεια», ἢ Ἀρχέμορον, δηλ. «πρωτοθάνατον», ὅπως τὸν ὀνόμασε δῆθεν ὁ Ἀμφιάραος, ἐπειδὴ ὁ θάνατός του ἦταν τάχα μόνο ἡ ἀρχὴ τῆς καταστροφῆς. Ἦταν δῆθεν βασιλόπουλο, ποὺ ἀνατράφηκε ἀπὸ μιὰ τροφὸ μὲ ἔνδοξο ὄνομα: ἀπὸ τὴν Ὑψιπύλη, δηλ. «τὴν ὑψηλὴ πύλη». Γιὰ τὸν Εὐριπίδη, ἡ Ὑψιπύλη ἦταν ἡ βασίλισσα τῆς Λήμνου, ἡ ἴδια ἡ θυγατέρα τοῦ γιοῦ τοῦ Διονύσου Θόαντος, ὅταν τάχα εἶχε μεταφερθῆ ἐδῶ ἀπὸ τὸ μακρινὸ νησὶ σὰν σκλάβα, καὶ τὸν ποιητὴ τῶν τραγωδιῶν ἀκολουθοῦσαν καὶ οἱ ὑστερώτεροι ἀφηγητές.[986]

Τὸ ὄνομα ἦταν ἐπίσης ἄξιο γιὰ μιὰ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Στὴ Νεμέα εἶχαν ἐμπιστευθῆ τὸ παιδὶ στὴν Ὑψιπύλη. Διηγόταν γιὰ ἕναν χρησμό, ποὺ ἀπαγόρευε νὰ ἀκουμπήσουν τὸ παιδὶ στὸ ἔδαφος, προτοῦ μπορέση νὰ βαδίση.[987] Ὁ στρατὸς τῶν ἑφτὰ βάδιζε μέσα ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῆς Νεμέας. Οἱ ἄνδρες ζητοῦσαν μιὰ πηγὴ καὶ ρώτησαν γι' αὐτὸ τὴν τροφό, ποὺ τοὺς συνάντησε μὲ τὸ νήπιο τυχαῖα. Ἐκείνη, πάνω στὴ σύγχυσή της, ἀκούμπησε τὸ παιδὶ στὸ ἔδαφος, ὅπου φύτρωνε πυκνὰ ἕνα πλατύφυλλο φυτό: τὸ σέλινο, μὲ τὸ ὁποῖο στεφάνωναν τοὺς νεκρούς, σίγουρα ὄχι χωρὶς τὴ σημασία μιᾶς εὐτυχισμένης ζωῆς μετὰ τὸ θάνατο. Ἡ Ὑψιπύλη ἔτρεξε μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ἥρωες, γιὰ νὰ τοὺς δείξη τὴν πηγή, ἡ ὁποία στὸ ἑξῆς ἐπρόκειτο νὰ ὀνομάζεται Ἀδράστεια.[988] Τὸ παιδὶ ἐν τῷ μεταξὺ φαγώθηκε σχεδὸν ὁλόκληρο ἀπὸ ἕνα μεγάλο φίδι,[989] ποὺ προστάτευε αὐτὸ τὸ μέρος. Οἱ ἥρωες σκότωσαν τὸν δράκοντα, ἔθαψαν τὸ παιδὶ καὶ ὀργάνωσαν πρὸς τιμήν του ταφικοὺς ἀγῶνες, ποὺ ἀπὸ τότε σὰν «Νέμεα» (ἀγῶνες τῆς Νεμέας) γιορταζόντουσαν κάθε δεύτερο χρόνο.

Ἐπὶ τέλους στάθηκαν οἱ ἑφτὰ στρατηγοὶ μπροστὰ στὶς ἑφτὰ πύλες: Ὁ Τυδεύς, ὁ Καπανεύς, ὁ Ἐτεοκλῆς, ὁ Ἱππομέδων, ὁ Παρθενοπαῖος, ὁ Ἀμφιάραος καὶ ὁ Πολυνείκης κατὰ τὸν Αἰσχύλο,[990] οἱ ἴδιοι, μὲ ἐξαίρεση τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ κατὰ τὸν Εὐριπίδη,[991] γιατὶ αὐτὸς νόμιζε πὼς μαζί τους ἦταν καὶ ὁ Ἄδραστος, ὁ μόνος ποὺ ἐπέζησε. Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις» ὀνομάζονται ἐπίσης καὶ οἱ Θηβαῖοι ἥρωες, ποὺ εἶχε διαλέξει ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ἀντιπαρατάξει στοὺς ἐπιδρομεῖς. Περιφημότεροι ἔγιναν ὅμως οἱ Ἑπτὰ ποὺ βρίσκονταν ἔξω, καὶ ἰδιαίτερα περίφημοι ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ἐκεῖνοι ποὺ κατὰ τὴν ἐπίθεση ὑπέστησαν ἕναν ἰδιαίτερο θάνατο. Ὁ Καπανεύς, ἕνας γιὸς τοῦ Μεγαπένθους, τοῦ γιοῦ τοῦ Προίτου, πίστεψε ὅτι θὰ μπορέση μὲ μιὰ σκάλα νὰ ἐκπορθήση τὰ τείχη:[992] ὁ πρῶτος καὶ μοναδικὸς ἀνάμεσα στοὺς ἥρωες τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχε αὐτὴ τὴν τόλμη καὶ μὲ τὸ θράσος του προκάλεσε τὸν ἴδιο τὸν Δία. Οἱ ἀστραπὲς θὰ γίνονταν πιὰ γι' αὐτόν, ἔτσι φώναξε,[993] ἁπλὲς θερμὲς ἡλιαχτίδες. Μὲ τὴν ἀστραπὴ ἑνὸς κεραυνοῦ του ὁ Ζεὺς τὸν σφεντόνισε κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα του.

Ἕνα φοβερὸ παράδειγμα ἦταν ἐπίσης ὁ θάνατος τοῦ Τυδέως. Ὁ Μελάνιππος, δηλ. «αὐτὸς μὲ τὸ μαῦρο ἄλογο», γιὸς τοῦ Ἀστακοῦ, ἕνας δῆθεν ἀπὸ τὴ γενιὰ τῶν Σπαρτῶν,[994] ἴσως μᾶλλον ἕνας ποσειδώνιος ἥρωας, πέτυχε τὸν τρομερὸ εὐνοούμενο τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς μὲ τὴ λόγχη στὴν κοιλιά.[995] Δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ καθαρά, ἂν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν Τυδέα ἢ πιὸ ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἐφορμοῦντα Ἀμφιάραον τραυματίστηκε θανάσιμα. Ὁ ἐχθρός του ξεψυχοῦσε καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔσπευδε νὰ φέρη στὸν προστατευόμενό της τὸ πιοτὸ τῆς ἀθανασίας. Τότε ὁ Τυδεύς, αἱμορραγώντας καὶ λυσσώντας ἀπὸ τὸ τραῦμα του, φώναξε στὸν Ἀμφιάραο νὰ τοῦ πετάξη τὸ κεφάλι τοῦ ἀντιπάλου του.[996] Ὁ μάντης γνώριζε τί θὰ ἐπακολουθοῦσε. Σιχαινόταν ὅμως τὸν ὑποκινητὴ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ πέταξε τὸ κομμένο κεφάλι τοῦ Μελανίππου.[997] Σὰν ἕνα σαρκοβόρο θηρίο ὁ Τυδεὺς ρούφηξε μὲ τὴν τελευταία του πνοὴ τὸν ἐγκέφαλο τοῦ ἐχθροῦ του.[998] Ἡ Ἀθηνᾶ τὸν ἀποστράφηκε καὶ τὸν ἄφησε νὰ πεθάνη.

Ὁ Ἀμφιάραος εἶδε μετὰ νὰ ἔρχεται ἐναντίον του ὁ Περικλύμενος, δηλ. «ὁ πασίγνωστος», ἕνας γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος, μὲ ὄνομα ποὺ θὰ ταίριαζε ἐπίσης καὶ στὸν Ἅδη. Ἦταν αὐτὸς ποὺ προηγουμένως εἶχε σκοτώσει τὸν Παρθενοπαῖο, τὸν γιὸ τῆς Ἀταλάντης, ρίχνοντας ἕνα λιθάρι ἀπὸ τὴν ἔπαλξη τῆς πύλης.[999] Ὁ Μάντης ἐστράφηκε μπροστὰ σ' αὐτὸν πρὸς τὴ φυγὴ μὲ τὸ ἁμάξι του. Ὁ γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος τὸν καταδίωξε. Γιατὶ τόσο μακριὰ πῆγε ἡ καταδίωξη, δὲν εἶναι σύμφωνοι ὅλοι οἱ ἀφηγητές. Γιατὶ ὑπῆρχαν μερικὲς τοποθεσίες κοντὰ στὴ Θήβα καὶ ἀκόμα λίγο πιὸ ἀπομεμακρυσμένες, ποὺ ἀξίωναν νὰ ἔχουν τὸν Ἀμφιάραο σὰν δικό τους

ἥρωα, ποὺ μένει στὰ βάθη τῆς γῆς. Γιὰ νὰ τὸν προφυλάξῃ ἀπὸ τὴν καταισχύνη[2000] νὰ τὸν πετύχῃ τὸ ἀκόντιο τοῦ ἐχθροῦ του στὴν πλάτη, ἔσκισε ὁ Ζεὺς μὲ ἕνα ἀστροπελέκι τὴ γῆ καὶ αὐτὴ κατάπιε τὸν μάντη μαζὶ μὲ τὸ ἁμάξι του. Ἀλλὰ ποῦ συνέβη αὐτό; Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὠρωποῦ, ἑνὸς μικροῦ λιμανιοῦ τῆς βορινῆς ἀττικῆς ἀκτῆς, ποὺ βρίσκεται στὰ σύνορα μὲ τὴ Βοιωτία, ἰσχυρίζονταν ὅτι αὐτὸ ἔγινε σ' αὐτούς: σὲ μιὰ χαράδρα κλειστή, ἥρεμη κοιλάδα, ὅπου ἀργότερα ὑψώθηκε τὸ Ἀμφιαράειον, ἕνα ἱερὸ τοῦ Ἀμφιαράου. Ἐκεῖ εἶχε στὸ ἑξῆς ὁ μεγάλος πολεμιστὴς καὶ μάντης τὸ μαντεῖο του καὶ ἐκεῖ ἐπίσης λατρεύτηκε σὰν θεραπευτὴς ὑποχθόνιος θεός, σὰν δεύτερος Ἀσκληπιός.

Μ' αὐτὸν ἐπαληθεύτηκε τὸ ρητό, ποὺ θὰ δοῦμε καὶ στὴν ἱστορία τοῦ Τηλέφου: «ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται». Τὸ ἴδιο συνέβη ἐπίσης καὶ μὲ τὸ γιό του, ποὺ ἔφερνε τὸ πολεμικὸ ὄνομα Ἀμφίλοχος, δηλ. «αὐτὸς μὲ τὴ διπλὴ πανουργία»: κι ἐκεῖνος ἔγινε μετὰ τὸ θάνατό του ἕνας θεραπευτὴς Ἥρωας.[1] Ὁ ἄλλος γιός, ὁ Ἀλκμαίων, ἐκδικήθηκε τὴ μητέρα γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του. Σύμφωνα μὲ μιὰ μεταγενέστερη ἀφήγηση, ἡ Ἐριφύλη ἀφέθηκε νὰ δωροδοκηθῇ ἀκόμη μιὰ φορά. Παίρνοντας σὰν πληρωμὴ ἀπὸ τὸν Θέρσανδρο, τὸν γιὸ τοῦ Πολυνείκους, τὸ φόρεμα τῆς Ἁρμονίας, παρακίνησε τοὺς γιούς του στὸν πόλεμο τῶν Ἐπιγόνων, δηλ. τῶν γιῶν τῶν Ἑπτά, ποὺ ἔκαναν πάλι ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Θήβας. Ὁ Ἀλκμαίων σκότωσε τὴν Ἐριφύλη, ὡστόσο τὰ μοιραῖα δῶρα ἔμειναν στὴν οἰκογένειά του καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀκόμα σκοτώθηκε[2] τελικὰ ἐξ αἰτίας τους.

Γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Οἰδίποδος, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης ἔπεσαν στὴ μοναμαχία, ὁ ἕνας ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἄλλου. Καὶ ἀπὸ τὴν τραγῳδία τοῦ Σοφοκλέους μὲ τὸ ὄνομα τῆς μεγαλύτερης κόρης τοῦ Οἰδίποδος, ὅτι ἡ ὑπέροχη παρθένα Ἀντιγόνη ἔθαψε τὸν ἐξορισμένο ἀδελφὸ ἐνάντια στὸ νόμο τοῦ Κρέοντος καὶ ὅτι γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ. Ὑπῆρξε ἐπίσης μιὰ διήγηση γιὰ τὸν ἐνταφιασμὸ τῶν Ἑπτά, πιὸ σωστὰ μόνον τῶν Ἕξι, ποὺ ἔπρεπε νὰ ταφοῦν, γιατὶ ὁπωσδήποτε ἔμενε κενὴ ἡ φωτιὰ τοῦ Ἀμφιαράου.[3] Λεγόταν[4]—καὶ ἔτσι ἔχει παρουσιάσει ὁ Εὐριπίδης ἐπὶ σκηνῆς αὐτὴ τὴν ἱστορία στὴν τραγῳδία του Ἱκέτιδες — ὅτι οἱ Θηβαῖοι εἶχαν κατηγορηματικὰ ἀρνηθῆ νὰ παραδώσουν γιὰ ταφὴ στὶς μανάδες τὰ πτώματα τῶν σκοτωμένων. Καὶ ὅτι ἦταν ὁ Θησεὺς ἐκεῖνος, ποὺ μὲ παράκληση τοῦ Ἀδράστου καὶ τῶν μανάδων ἔφερε τοὺς νεκροὺς μὲ στρατιωτικὴ βία στὴν Ἐλευσῖνα καὶ στὸν Κιθαιρῶνα.[5] Στὴν ἀρχαιότητα πίστευαν[6] ὅτι ἔξι μεγαλόπρεπα μνήματα τῆς πρώιμης ἐποχῆς κοντὰ στὴν Ἐλευσῖνα ἔκρυβαν[7] τὰ λείψανα τῶν μεγάλων Ἡρώων τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου καὶ πιστεύουν ἀκριβῶς γι' αὐτὰ τὰ μνήματα ἐπίσης σήμερα ὅτι ἔχουν ξαναβρεθῆ.

Ὅ,τι δὲν πέτυχαν οἱ πατέρες, τὸ κατόρθωσαν οἱ γιοί, οἱ Ἐπίγονοι. Δέκα χρόνια ἀργότερα ἔκαναν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Θηβῶν, ὅπου τότε βασίλευε ὁ Λαοδάμας, ὁ γιὸς τοῦ Ἐτεοκλέους. Σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο κυριεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Θήβα, καὶ τόλμησαν νὰ ἰσχυριστοῦν ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι καταστράφηκε. Ἀπὸ τοὺς νέους Ἑφτὰ στρατηγοὺς ἔπεσε μόνο ὁ Αἰγιαλεύς, ὁ γιὸς τοῦ Ἀδράστου, ἀντίθετα μὲ τὸν πατέρα του, ποὺ κατὰ τὸν πρῶτο θηβαϊκὸ πόλεμο ἦταν ὁ μοναδικὸς ποὺ δὲν σκοτώθηκε.[8] Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀγωνίστηκαν σύντομα μπροστὰ στὴν Τροία. Ἐκεῖ ἐπρόκειτο καὶ ὁ γιὸς τοῦ Τυδέως, ὁ Διομήδης, νὰ κερδίσῃ τὴ μεγάλη του φήμη.

VI

Ὁ Ἀτρεὺς καὶ ἡ δυναστεία του

Δυὸ γιοὶ τοῦ Πέλοπος, ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης, συνδέονταν στενὰ μὲ τὴ μητέρα τους Ἱπποδάμεια. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Χρυσίππου βρῆκαν καὶ οἱ τρεῖς προστασία στὸ ψηλὸ φρούριο Μιδέα, στὸ βασίλειο τῶν ἀπογόνων τοῦ Περσέως, κοντὰ στὸν βασιλιὰ Σθένελο.[9] Ἦταν σίγουρα μιὰ δραπέτευση καὶ τῶν τριῶν ὕστερα ἀπὸ τὴ φοβερὴ πράξη ἐναντίον τοῦ μικρότερου ἀδελφοῦ. Ὁ οἶκος τοῦ Περσέως καταστράφηκε στὶς Μυκῆνες μὲ τὸν Εὐρυσθέα, ὅταν αὐτὸς γιὰ τιμωρία ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν ἀπογόνων του κατασφάχτηκε ἀπὸ τὸν Ὕλλο. Στοὺς Ἡρακλεῖδες ὅμως δὲν εἶχε ἐπιτραπῆ νὰ ἐπιστρέψουν ἀμέσως στὴν Πελοπόννησο. Σημεῖα τῶν θεῶν τοὺς ἐμπόδιζαν γι' αὐτό.[10] Ὁ Ἀτρεὺς ἀνάλαβε τότε τὴ βασιλεία στὶς Μυκῆνες[11] καὶ ὁδήγησε ἕναν στρατὸ ἀπὸ Πελοποννησίους, ποὺ ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ Τεγεάτες, ἐναντίον τῶν Ἡρακλειδῶν. Ὁ Ὕλλος, ὁ γιὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἔπεσε στὴ μονομαχία μὲ τὸν Ἔχεμο, τὸν βασιλιὰ τῆς Τεγέας. Οἱ Ἡρακλεῖδες ἀποσύρθηκαν στὸ Τρικόρυθον τῆς Ἀττικῆς καὶ μόνο ὕστερα ἀπὸ πενήντα χρόνια μπόρεσαν νὰ ἐπιστρέψουν.[12] Μάταια ἐπισκέφτηκαν ὁ Πολυνείκης καὶ ὁ Τυδεὺς τὶς Μυκῆνες γιὰ στρατολογία γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Θήβας, στὸν ὁποῖο τὸ Ἄργος θὰ αἱματοκυλιόταν: Ὁ Ζεὺς ἐμπόδισε τὴ συμμετοχὴ μὲ ἐκφοβιστικὰ σημεῖα.[13] Ἔτσι ἔμειναν τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια τῆς μυθολογίας τῶν Ἡρώων Ἑλλήνων, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπάνοδο τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀφιερωμένα

στὸν οἶκο τοῦ 'Ατρέως καὶ στὰ πεπρωμένα του. Τὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' αὐτὰ ἦταν ὁ Τρωικὸς πόλεμος.

Τὸ σκῆπτρο μιᾶς μεγάλης βασιλείας πάνω στὴν 'Ελλάδα, ποὺ ἀντιστοιχοῦσε ἐδῶ στὴ γῆ μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Διὸς στὸν Ὄλυμπο, δὲν τὸ πῆρε ὁ Περσεύς, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς κυρίαρχους τῶν Θηβῶν, οὔτε καὶ ὁ 'Ηρακλῆς, ποὺ κι ἐκεῖ κι ἐδῶ, στὶς Θῆβες καὶ στὶς Μυκῆνες, ἦταν ὑποταγμένος στοὺς βασιλιάδες. 'Ο Πέλοψ, ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὸν λέβητα τῆς θυσίας τοῦ πατέρα του Ταντάλου, τὸ πῆρε πρῶτος. Τὸ ἀκοῦμε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο:[14] 'Ο Ἥφαιστος εἶχε κατασκευάσει τὸ σκῆπτρο. Τὸ ἔδωσε στὸν Δία. 'Ο βασιλιὰς τῶν θεῶν τὸ ἔδωσε κατόπιν στὸν 'Ερμῆ καὶ ὁ 'Ερμῆς στὸν Πέλοπα. 'Ο Πέλοψ τὸ ἔδωσε στὸν 'Ατρέα. Ὕστερα τὸ κληρονόμησαν οἱ βασιλιάδες τῶν Μυκηνῶν. 'Ο Θυέστης τὸ κληρονόμησε ἀπὸ τὸν 'Ατρέα, ὁ 'Αγαμέμνων ἀπὸ τὸν Θυέστη. Καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ὅμως πῆραν καὶ ἄλλη μιὰ κληρονομιὰ ἀπὸ τὸν πατέρα τους:[15] τὴν κατάρα τοῦ Πέλοπος, γιατὶ αὐτοὶ εἶχαν δολοφονήσει τὸ ἀγαπημένο του παιδὶ Χρύσιππο—ἕνας φόνος τοῦ ὁποίου χάθηκε ἡ ἐξιστόρηση καὶ ὁ ὁποῖος ὅμως συνδέει κατὰ κάποιο τρόπο τὸ κομμάτιασμα τοῦ Πέλοπος καὶ ἐκεῖνο τῶν γιῶν τοῦ Θυέστου. Καὶ ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμα μοιραῖο ἀπόκτημα σ' αὐτὸν τὸν οἶκο: τὸ χρυσὸ κριάρι,[16] ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρτιόταν ἡ ἐξουσία ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀπὸ τὸ σκῆπτρο. Τὸ χρυσόμαλλο δέρας τοῦ 'Ιάσονος φαίνεται σὰν ἕνας ὑπαινιγμὸς καὶ μιὰ συντόμεψη τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ ζώου σ' ἕναν ἄλλο κύκλο διηγήσεων.

Στὴν ἱστορία τοῦ Πέλοπος, ὁ Οἰνόμαος θυσίασε ἕνα ἀνοιχτόχρωμο κριάρι—ἦταν μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ θυσία—ἐνῶ ὁ μελλοντικὸς βασιλιὰς ξέφυγε ἀπὸ τὸ θάνατο. 'Η θυσία ἔγινε μπροστὰ σ' ἕνα ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ποὺ οἱ Ἕλληνες τὴν ὀνόμαζαν Ἄρτεμιν καὶ ἡ ὁποία στὴ Μαύρη Θάλασσα δεχόταν ἀνθρωποθυσίες. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἥρωα ἔθαψαν τουλάχιστον τὰ λείψανα του σ' ἕνα ἱερὸ τῆς 'Αρτέμιδος. Στὴν ἱστορία τοῦ Φρίξου ἔφερνε τὸ κριάρι ποὺ τὸν ἔσωσε ἀπὸ τὴ θανατικὴ θυσία, τὸ χρυσόμαλο δέρας, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ξαναφέρη πίσω ὁ 'Ιάσων ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα, γιὰ νὰ πετύχη νὰ πάρη τὴν ἐξουσία στὴν 'Ιωλκό. Πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ θυσιαστῆ ὁ Φρίξος, δὲν τὸ διηγοῦνται, ὡστόσο ὅμως γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν,[17] ὅτι ἡ μητριά του 'Ινὼ ἔριξε μέσα στὸν λέβητα τῆς θυσίας δυὸ γιοὺς τοῦ 'Αθάμαντος—τὰ ἴδια της τὰ παιδιά. 'Απὸ τὸν λέβητα τῆς Μηδείας ξαναβγῆκε στὴν 'Ιωλκὸ ἕνα ξανανιωμένο κριάρι. Ἦταν πιθανῶς μιὰ παλιὰ ἱστορία τῆς 'Ανατολῆς, ὅπου στὴ θέση τοῦ μελλοντικοῦ βασιλιᾶ ἕνα νέο κριάρι ὑφίστατο τὸ πάθος τοῦ βρασμένου στὸν λέβητα, κομματιασμένου θεοῦ—ἢ ἕνας χρυσὸς ἀμνός, προάγγελος τοῦ μελλοντικοῦ σύμβολου τοῦ οὐράνιου βασιλόπαιδος Χριστοῦ. Στὶς Μυκῆνες ἡ κατοχή του ἦταν τὸ σίγουρο σημάδι μιᾶς ἔγκυρης βασιλείας.

'Η ἱστορία τοῦ βασιλείου τοῦ 'Ατρέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Θυέστου ἀρχίζει γιὰ μᾶς[18] ἐκεῖ ὅπου κατοικοῦσαν ἀκόμη στὴν Μιδέα τρεῖς μαζί, ὄχι ὅμως πιὰ μαζὶ μὲ τὴν 'Ιπποδάμεια, τὴ μητέρα τους. Εἶναι μιὰ ἄλλη μοιραία γυναικεία μορφὴ ποὺ τοὺς συνενώνει, ὅπως ἡ 'Εριφύλη συνέδεε τὸν Ἄδραστο μὲ τὸν 'Αμφιάραο. Φέρνει τὸ ὄνομα 'Αερόπη, δηλ. ἡ «νεφελοπρόσωπη». Αὐτὴ ἦταν τάχα θυγατέρα τοῦ Μίνωος, σύζυγος τοῦ 'Ατρέως, ποὺ ἀπάτησε τὸν ἄντρα της μὲ τὸν Θυέστη. Φύλαγε τὸ χρυσὸ ἀρνὶ κλεισμένο σ' ἕνα σεντούκι—σίγουρα μὲ τὴ μορφὴ προβιᾶς—καὶ τὸ παράδωσε κρυφὰ στὸν ἐραστή της. Οἱ ἀφηγητὲς γνώριζαν ὅτι τὸ ἀρνὶ ἀνῆκε σὰν σφάγιο στὴν Ἄρτεμιν καὶ περιέγραψαν τὴν ἱστορία ἔτσι, ὅτι δηλ. ὁ 'Ατρεὺς κάποτε ὑπεσχέθηκε νὰ προσφέρη θυσία στὴ θεὰ τὸ ὡραιότερο κομμάτι ἀπὸ τὰ κοπάδια του καὶ δὲν τὸ ἔκανε, ὅταν εἶδε τὸ χρυσόμαλλο δέρας. Θέλησε νὰ τὸ κρατήση γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ φύλαξε μέσα στὸ σεντούκι τὸν θησαυρό. Ἄλλοι πίστευαν ὅτι γνώριζαν,[19] πὼς ὁ 'Ερμῆς, ὁ πατέρας ἐκείνου τοῦ δύστυχου Μυρτίλλου, τοῦ ἡνίοχου στὸν ὁποῖο χρωστοῦσε ὁ Πέλοψ τὴ νίκη πάνω στὸν Οἰνόμαο, ἀνακάτεψε αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ ζῶο ἀνάμεσα στὰ πρόβατα τοῦ 'Ατρέως, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὴ φαμίλια τοῦ νικητῆ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ του. Ἕνας βοσκὸς ἔφερε τὸ ἀρνὶ στὸν 'Ατρέα καὶ ἔτσι ἔφτασε τελικὰ μὲ τὴν ἄπιστη 'Αερόπη στὴν κατοχὴ τοῦ Θυέστου. Ὅλα αὐτὰ ἔγιναν στὴ Μιδέα ἀκόμα.

Ὅταν λοιπὸν οἱ Μυκηναῖοι ἔλαβαν ἕνα χρησμό,[20] ποὺ τοὺς πρόσταζε νὰ διαλέξουν γιὰ βασιλιά τους ἕναν γιὸ τοῦ Πέλοπος, ἔστειλαν νὰ καλέσουν τὸν 'Ατρέα καὶ τὸν Θυέστη. Δημιουργήθηκε ἕνας ἀνταγωνισμὸς γιὰ τὸ ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ ἔπρεπε νὰ γίνη βασιλιάς. 'Ο Θυέστης πρότεινε ὕπουλα νὰ διαλέξουν αὐτὸν ποὺ εἶχε στὴν κατοχή του τὸ χρυσὸ ἀρνί. 'Ο 'Ατρεύς, ποὺ φανταζόταν ὅτι τὸ εἶχε, ἦταν σ' αὐτὸ σύμφωνος. Τότε ὁ Θυέστης παρουσίασε τὸ δέρας καὶ ἔγινε βασιλιὰς τῶν Μυκηνῶν. 'Ο 'Ατρεὺς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ φύγη σ' ἐξορία.[21] 'Ωστόσο ὁ Ζεὺς δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ἐπιτρέψη. Ἄλλαξε τὴν πορεία τῶν ἀστέρων:[22] ἄφησε τὸν ἥλιο νὰ ἀνατείλη στὴ δύση καὶ νὰ βασιλέψη στὴν ἀνατολή. Ἔτσι ἀναγνώρισαν οἱ Μυκηναῖοι πὼς κάμανε λαθεμένη ἐκλογή. Στὴ συνέχεια ἔδιωξε ὁ 'Ατρεὺς τὸν ἀδελφό του.[23] 'Ο Θυέστης περιπλανιόταν σὰν ἐξόριστος. 'Αλλὰ καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἦταν σίγουρος γιὰ τὴν ἐξουσία του. 'Ο Θυέστης, ποὺ ἀπὸ τὴν εὔνοια τῆς 'Αερόπης εἶχε γίνει κάτοχος τοῦ χρυσοῦ ἀμνοῦ, φαίνεται νὰ εἶχε περισσότερα δικαιώ-

ματα γι' αὐτὴν ἀπὸ τὸν ἀδελφό του. Σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του ἦταν ὁ «ἄνθρωπος τῆς θυσίας», ἂν καὶ οἱ κατοπινότεροι ἀφηγητὲς λίγο ἤξεραν γι' αὐτὴ τὴ θυσία. Εἶχε μ' αὐτὸ χρισθῆ βασιλιάς, κι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἀκυρωθῆ. Γι' αὐτὴ τὴν ἀκύρωση ὁ 'Ατρεὺς θὰ σοφιζόταν τὸ πιὸ τρομερό.

Οἱ κατοπινότεροι ἀφηγητὲς συναντοῦσαν μεγάλη δυσκολία στὸ νὰ δώσουν μιὰν ἐξήγηση γι' αὐτὸ τὸ τρομαχτικό. 'Ισχυρίζονταν,[24] ὅτι ὁ 'Ατρεὺς μόλις τότε εἶχε ἀνακαλύψει τὴν ἀπιστία τῆς γυναίκας του καὶ εἶχε καλέσει τὸν Θυέστη μὲ τὴν πρόφαση τῆς συμφιλιώσεως, γιὰ νὰ πάρη ἐκδίκηση. Στὶς παλιότερες ὅμως ἀφηγήσεις, ὁ Θυέστης ἴσως δὲν εἶχε πάει καθόλου ἐξορία. 'Αλλὰ ἴσως συνέβη ἀμέσως μόλις ὁ 'Ατρεὺς πῆρε στὴν κατοχή του τὸ θρόνο νὰ προσφέρη στὸν ἀδελφό του τὸ τρομερὸ δεῖπνο. Ἔτσι μ' αὐτὴ τὴ δυναστεία, ὁ κόσμος ποὺ βρισκόταν στὴν ἐξουσία τῶν Μυκηνῶν ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀναρχία. Ὁ 'Ατρεὺς ἔκανε ὅ,τι διηγόνταν γιὰ τὸν παππού του Τάνταλο. Δὲν ἔσφαξε ὅμως τὰ δικά του τὰ παιδιά, ἀλλὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Θυέστου, καὶ προσκάλεσε τὸν ἀδελφὸ χωριστὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους[25] νὰ φάη ἀπὸ τὰ ψημένα ἐντόσθια καὶ τὸ μαγειρεμένο κρέας.[26] Παρόμοια εἶχαν προσκαλέσει ἡ Πρόκνη καὶ ἡ Φιλομήλα τὸν Τηρέα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ τρομερὴ τιμωρία στὴν 'Ανατολή,[27] δηλ. ἡ ἀνίερη διάπραξη μιᾶς ἱερῆς τελετῆς, ποὺ στὴν Ἑλλάδα διατηρήθηκε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ μαγειρέματος καὶ ψησίματος ἑνὸς ἐριφίου, τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ θύματος τῶν διονυσιακῶν μυστηρίων.[28] 'Ανίερα προσφέρθηκε αὐτὴ ἡ θυσία ἤδη ἀπὸ τὸν Τάνταλο, ἀκόμα πιὸ ἀνίερα τώρα ἀπὸ τὸν 'Ατρέα, γιὰ νὰ μιανθῆ καὶ νὰ ἐκμηδενιστῆ ἔτσι ἐντελῶς ὁ Θυέστης, ἂν ἔτρωγε ἀπ' αὐτά. Ὅταν αὐτὸς παρατήρησε τί ἔφαγε,[29] ἔπεσε ἀνάσκελα, ξέρασε αὐτὸ ποὺ ἔφαγε, ἀναποδογύρισε μὲ μιὰ κλωτσιὰ τὸ τραπέζι καὶ καταράστηκε τὴ γενιά του: παρόμοια θὰ γκρεμιζόταν κι αὐτή. Λεγόταν ἐπίσης,[30] πὼς ὁ ἥλιος τότε γύριζε πίσω τὸ ἁμάξι του.

Ὁ 'Ατρεὺς εἶχε δυὸ γιοὺς ἀπὸ τὴν 'Αερόπη: τὸν 'Αγαμέμνονα καὶ τὸν Μενέλαο. Στὸν Θυέστη εἶχε μείνει μετὰ τὴ σφαγὴ τῶν γιῶν του μόνο μιὰ κόρη—αὐτὸ ξέραν οἱ πιὸ πολλοὶ ἀφηγητές. Ὅποιος ἤθελε ν' ἀποφύγη τὴν ἐξιστόρηση τῆς γεννήσεως τοῦ Αἰγίσθου,[31] ἰσχυριζόταν ὅτι ὁ ἐκδικητὴς ἦταν τότε γεννημένος καὶ σὰν βρέφος τὸν εἶχε πάρει μαζί του ὁ Θυέστης στὴν ἐξορία. Γιὰ τὸ πῶς ἔπρεπε νὰ εἶχε γεννηθῆ ὁ ἐκδικητής, ὑπήρχανε δυὸ εἰδῶν ἱστορίες μιᾶς, σίγουρα πολὺ παλιᾶς, παραδόσεως. Αὐτὴ ἡ παράδοση φαίνεται πὼς ἤθελε νὰ εἶχε γεννηθῆ ὁ ἐκδικητὴς ἀπὸ μιὰ ὑποχθόνια συνένωση, ἀπὸ τὴν ἕνωση τοῦ πατέρα τῶν σκοτωμένων μὲ τὴν ἴδια του τὴν κόρη, ὅπως τὸ ἱστοροῦσαν γιὰ τὸν Δία καὶ τὴν

Περσεφόνη.[32] Σύμφωνα μὲ μιὰν ἐξιστόρηση, ὁ Θυέστης πῆρε τὴν ὁδηγία ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν,[33] ὅτι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θ' ἀνάσταινε τὸν ἐκδικητή. Κατάφυγε στὸ βασιλιὰ Θεσπρωτό, στὰ σύνορα τοῦ κάτω κόσμου.[34] Καὶ κατοικοῦσε τώρα κοντὰ στὴ θυγατέρα του Πελοπία, ποὺ φάνηκε ἡ πιὸ ὑποταγμένη ἀπέναντι στὸν πατέρα, ἀφοῦ γέννησε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἐκδικητή.[35] Σύμφωνα μὲ τὴν ἄλλη ἐξιστόρηση, τῆς συνέβη τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴν Αὐγή, τὴν ἱέρεια τῆς 'Αθηνᾶς στὴν Τεγέα,[36] ποὺ γέννησε ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα τὸν Τήλεφο—μιὰ ἱστορία ποὺ θὰ τὴν διηγηθοῦμε σύντομα. Ἡ Πελοπία ἔμενε στὴ Σικυῶνα. 'Εκεῖ ἔφτασε μιὰ νύχτα ὁ Θυέστης. Τότε προσφερόταν ἐκεῖ μιὰ θυσία στὴν 'Αθηνᾶ.[37] Ἡ κόρη του ἔσερνε τὸν χορὸ τῶν Παρθένων στὴ γιορτή. Πάνω σ' αὐτὸ γλίστρησε καὶ λέρωσε τὸ φόρεμά της μὲ τὸ αἷμα τοῦ σφαγίου. Τότε ἀποχωρίστηκε τὰ κορίτσια καὶ πῆγε στὸ ποτάμι, γιὰ νὰ καθαρίση τὸ φόρεμά της ἀπὸ τὶς κηλίδες τοῦ αἵματος. Γδύθηκε. Ὁ Θυέστης, ποὺ ἦταν κρυμμένος σὲ μιὰ λόχμη, ἔπεσε πάνω της μὲ σκεπασμένο τὸ κεφάλι του. Ἔτσι ἡ Πελοπία γέννησε ἕνα γιὸ καὶ τὸν ἄφησε ἔκθετο. Μιὰ κατσίκα ἀνάθρεψε τὸ ἀγόρι καὶ γι' αὐτὸ τ' ὀνόμασαν Αἴγισθο.[38] Ὅταν μεγάλωσε, ἔμαθε ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας του, σκότωσε τὸν 'Ατρέα καὶ ἐγκατέστησε πάλι τὸν Θυέστη βασιλιὰ στὶς Μυκῆνες.[39]

Τὸ μνῆμα τοῦ 'Ατρέως τὸ δεῖχναν ἀργότερα μέσα στὶς ἴδιες τὶς Μυκῆνες,[40] τὸ μνῆμα τοῦ Θυέστου στὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε πρὸς τὸ Ἄργος. Ἦταν στεφανωμένο μ' ἕνα πέτρινο κριάρι.[41] Μερικοὶ παλιοὶ τάφοι ἔφεραν ἕνα τέτοιο στέμμα. Ὅταν ὅμως λέγανε γιὰ ἕνα τέτοιο μνημεῖο ὅτι ἀνῆκε στὸν Θυέστη, πίστευαν ἴσως ἐπίσης σ' αὐτό, δηλ. ὅτι αὐτὸς καὶ ὄχι ὁ 'Ατρεὺς ἦταν ὁ βασιλιὰς ποὺ ἀναδείχτηκε, γιατὶ εἶχε στὴν κατοχή του τὸ χρυσὸ ἀρνί. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἀφήγηση,[42] ἐκδιώχτηκε ὁ Θυέστης ἀπὸ τὸν 'Αγαμέμνονα καὶ τὸν Μενέλαο στὸ νησὶ Κύθηρα. Αὐτοὶ δὲν ἦταν, σύμφωνα μ' ὅλους τοὺς ἀφηγητές, γιοὶ τοῦ 'Ατρέως, ἀλλὰ ἐγγονοί του, γιοὶ τοῦ Πλεισθένους,[43] τὸν ὁποῖον οἱ γενεαλόγοι δὲν τὸν τοποθετοῦσαν ὁμόφωνα στὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῶν Πελοπιδῶν. Οἱ ἀδελφοὶ ποὺ θὰ συνέχιζαν τὴ δυναστεία μεγάλωναν στὴν ἐξορία. Ὁ Τυνδάρεως, ὁ βασιλιὰς τῆς Σπάρτης, τοὺς ὁδήγησε ἀργότερα στὴν πατρίδα τους, στὶς Μυκῆνες. Ὁ Θυέστης δραπέτευσε μπροστά τους στὸ βωμὸ τῆς Ἥρας[44] κι ἔτσι ἔσωσε τὴ ζωή του. Ὁ 'Αγαμέμνων ἔγινε ὁ μέγας βασιλιὰς τῶν Μυκηνῶν, ὁ Μενέλαος κληρονόμησε ἀπὸ τὸν Τυνδάρεω τὸ βασίλειο τῆς Σπάρτης. Ἡ βασιλεία τους δὲν θὰ ἦταν εὐτυχισμένη. Ἡ μεγαλύτερη κατάρα ὅμως βάραινε τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό, ποὺ κράτησε τὸ σκῆπτρο τοῦ Πέλοπος ὕστερα ἀπὸ τὸν Θυέστη.

VII

Τὸ προανάκρουσμα τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου

Καὶ οἱ παλαιότεροι ἥρωες στὴν Ἑλλάδα δὲν στεροῦνταν τὴν προστατευτικὴ καὶ εὐνοϊκὴ δύναμη μεγάλων θεοτήτων. Ἡ κόρη τοῦ Διὸς Ἀθηνᾶ παραστεκόταν στοὺς γιοὺς τοῦ Διός. Αὐτὴ ἦταν ποὺ εἶχε παρακινήσει στὴ γέννηση τοῦ Θησέως ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα. Ἡ Ἥρα βοήθησε μὲ τὸν τρόπο της, γιὰ νὰ φθάσουν στὴ δόξα ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἰάσων. Σὰν μητέρα θείων διδύμων ἀνέλαβε τὸ ρόλο τῆς πρώτης γυναίκας, μιὰ οὐράνια θεὰ μὲ διάφορα ὀνόματα —Ἀντιόπη, Μελανίππη, Τυρὼ καὶ Λήδα εἶναι τὰ περιφημότερα— γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὶς θεῖες κόρες, ὅπως Ἁρμονία, Ἀριάδνη ἢ Μήδεια, μὲ τὴ μορφὴ τῶν ὁποίων αὐτὴ ἔκαμε συμμαχία μὲ τοὺς κατοίκους τῆς γῆς. Συνέβη ὡστόσο γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀρχὴ ἐκείνης τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, μὲ τὴν ὁποία ἄρχισε μὲ μυθολογικὸ τρόπο ἡ παγκόσμια ἱστορία, τῆς ἐποχῆς ποὺ ἡ γῆ ὑπόφερε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔγιναν ὑπερβολικὰ πολυάριθμοι,[45] τὸ ὅτι μεγάλες θεὲς ἦσαν κατὰ κάποιο τρόπο καταδικασμένες νὰ γεννήσουν γιοὺς σὲ θνητοὺς ἄνδρες. Μὲ αὐτοὺς θὰ ἔφτανε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων στὸ ψηλότερό του σημεῖο. Θὰ μποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἡ ἱστορία, κατὰ τὴ δική μας ἀντίληψη, παρουσιάζεται στὸ «χρόνο» ἐδῶ πρῶτα: ὅλα τὰ προηγούμενα ἦταν «ἀρχέγονος χρόνος» ἢ «χρόνος» ἀνακατωμένος μὲ «ἀρχέγονο χρόνο».

Στὴν ἀσιατικὴ πλευρὰ τῆς ἑλληνικῆς θάλασσας ἔσμιξε ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτα μὲ τὸν βοσκὸ τῆς Τροίας Ἀγχίση,[46] τὸν ἀνηψιὸ τοῦ τιμωρημένου ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα Λαομέδοντος, καὶ γέννησε ἀπ' αὐτὸν τὸν Αἰνεία, ποὺ δὲν τὸν μεγάλωσε ἡ ἴδια, ἀλλὰ τὸν ἐμπιστεύτηκε στὶς Νύμφες τοῦ ὄρους Ἴδη.[47] Ὁ γιὸς τῆς Ἀφροδίτης ἐπρόκειτο νὰ εἶναι κατὰ τὴν ἐμφάνιση ὅμοιος μὲ τοὺς θεούς,[48] καὶ στὴν Τροία μόνον αὐτὸς νὰ προστατευθῆ[49] ἀπὸ τοὺς Οὐράνιους, ἔτσι ὥστε νὰ φυλαχτῆ γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Σ' αὐτὸν τιμοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν ἱδρυτὴ τοῦ ἔθνους, τὸν αἴτιο τῆς δυνάμεώς τους, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ περιλάβη ὅλες τὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου καὶ ἀκόμη πιὸ πέρα. Ἡ μητέρα του καὶ ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων ἔσωσαν τὸν Αἰνεία ἀπὸ τὸν ἀγώνα μὲ τὸν Διομήδη,[50] ὁ Ποσειδῶν ἀπὸ τὴν ἧττα, ποὺ παρὰ λίγο νὰ ὑποστῆ ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα.[51] Ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ὁ Ἀχιλλεὺς ἦταν γιὸς μιᾶς θεᾶς. Τὴν ἱστορία τῆς γεννήσεως τοῦ Αἰνείου τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις γιὰ τοὺς θεούς. Τώρα θὰ πρέπη νὰ διηγηθοῦμε πῶς γεννήθηκε ὁ Ἀχιλλεύς.

Γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν,[52] ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τηθύν, τὴν Εὐρυνόμη καὶ τὴν Ἀμφιτρίτην, ἀκόμη καὶ ἡ Θέτις ἀνῆκε στὶς μεγάλες θεότητες τῆς ἑλληνικῆς θάλασσας. Προτοῦ γίνη μητέρα τοῦ Ἀχιλλέως, εἶχαν τσακωθῆ γιὰ χατήρι της ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν. Ἂν αὐτὴ εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ θεοὺς γιό, αὐτὸς θὰ γινόταν ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ἀντὶ τῶν πολέμων γιὰ τὴ Θήβα καὶ τὴν Τροία, στοὺς ὁποίους ἡ ἀνθρωπότητα ἀποδεκατίστηκε μέσα καὶ γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, θὰ συνέβαινε νὰ ἀρχίση ὁ αἰώνας μιᾶς καινούργιας δυναστείας θεῶν κάτω ἀπὸ ἕναν καινούργιο βασιλιὰ τῶν θεῶν. Ἡ Θέμις, ἡ μητέρα τῶν Ὡρῶν, ποὺ δὲν ἐξαπατοῦσαν καὶ δὲν ξεγέλαγαν, ἀλλὰ ὁδηγοῦσαν σωστὰ τοὺς καιροὺς στὴν ὁλοκλήρωσή τους, γνώριζε γιὰ τὴν ἀλλαγὴ ποὺ ἀπειλοῦσε τὴν παγκόσμια ἐξουσία. Αὐτὴ ἀπέτρεψε τοὺς ἀδελφούς,[53] ποὺ μαλώνανε μεταξύ τους. Ἀπὸ τὴ συμβουλή της[54] ἀποφάσισε ὁ Ζεὺς νὰ παντρέψη μὲ τὴ βία τὴ θεὰ τῆς θάλασσας μ' ἕναν θνητό.[55] Ἄλλοι παλαιοὶ ἀφηγητὲς πρόσθεταν ἀκόμη, ὅτι ἡ Ἥρα εἶχε διαλέξει γι' αὐτὴν ἕναν ἰδιαίτερα ἀγαπημένο στοὺς θεοὺς θνητό, γιατὶ εἶχε ἀναθρέψει[56] τὴν Θέτιν, καὶ τούτη πάλι γιὰ χάρη της εἶχε δραπετεύσει[57] πρὶν ἀπὸ τὴν ἕνωσή της μὲ τὸν ἴδιο τὸν Δία σίγουρα στὸ δικό της στοιχεῖο, τὴ θάλασσα. Τότε ἴσως βρέθηκε ξαφνικὰ ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν ἀπέναντι στὸν Ποσειδῶνα, καὶ θὰ ἄρχιζε ὁ ἀγώνας ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀδελφούς, ἂν τὰ λόγια τῆς Θέμιδος δὲν εἶχαν κάνει ψύχραιμους καὶ τοὺς δυό.

Ὁ διαλεγμένος γαμπρὸς γιὰ τὴ θεὰ τῆς θάλασσας ἔμενε στὴ Θεσσαλία, κοντὰ στὸν Κένταυρο Χείρωνα, στὸ Πήλιον.[58] Δὲν εἶναι δυνατὸ πιὰ νὰ ποῦμε, ἂν τὸ ὄνομά του τὸν συνέδεε μ' αὐτὸ τὸ μεγάλο βουνὸ ἢ μὲ τὴ λασπερὴ γῆ, δηλ. τὸν πηλό, ἢ ἐὰν Πηλεὺς σήμαινε κάτι ἄλλο κρυμμένο γιὰ μᾶς. Ὁ Αἰακός, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς θεᾶς νήσου Αἰγίνης, γιὰ χατήρι τοῦ ὁποίου ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν ἔκανε νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὰ μυρμήγκια ἄνθρωποι,[59] οἱ Μυρμιδόνες, γέννησε τὸν Πηλέα μὲ τὴν Ἐνδηίδα, δηλ. «αὐτὴν ποὺ εἶναι πάντα σὲ ἔχθρα», τὴ θυγατέρα τοῦ ὑποχθόνιου Σκίρωνος, ποὺ εἶχε σκοτώσει ὁ Θησεύς. Ἄλλοι, ποὺ ἐπέμεναν ὅτι οἱ Μυρμιδόνες, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συνοδεύσουν τὸν Ἀχιλλέα στὴν Τροία, ἦταν ἕνας λαὸς ποὺ ἔμενε στὴ Θεσσαλία καὶ δὲν εἶχε μεταναστεύσει[60] ἐκεῖ μὲ τὸν Πηλέα, ἰσχυρίζονταν[61] ὅτι πατέρας τῆς Ἐνδηίδος ἦταν ὁ Χείρων. Ὁ Ζεὺς εἶχε φέρει τὸ γιό του ἀπὸ τὴν Αἴγινα στὴ Θεσσαλία καὶ τὸν εἶχε ἐγκαταστήσει[62] βασιλιὰ στὸ Πήλιον. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ φημιζόταν[63] ἡ εὐσέβεια τοῦ Αἰακοῦ. Εἶχε σώσει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἀκαρπία, ἀπὸ τὴν ὁποία ὑπέφερε ἕνεκα τοῦ Πέλοπος. Αὐτός, ὑποκρινόμενος φιλία, εἶχε σκοτώσει τὸν βασιλιὰ Στύμφαλο καὶ

σκορπίσει τὰ μέλη του σ' ὅλη τὴ χώρα: πάλι μιὰ ἱστορία γιὰ ἀνίερη θυσία, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἤδη τόσο συχνὰ λόγος. Ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ Δία, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τοῦ κάτω κόσμου τιμήθηκε ὁ Αἰακός. Γνωρίζουμε ὅτι ἔλαβε τὰ κλειδιὰ τοῦ Ἄδου.

Προφανῶς δὲν ἦταν ὁ Πηλεὺς ὁ μοναδικός του γιός. Διηγόνταν γιὰ τὸν Τελαμῶνα,[64] δηλ. «αὐτὸν ποὺ βαστᾶ» ἢ «αὐτὸν ποὺ ὑποφέρει», τὸν πατέρα τοῦ Σαλαμινίου Αἴαντος, ὅτι δὲν ἦταν μόνο φίλος τοῦ Πηλέως ἀλλὰ καὶ ἀδελφός του. Καὶ οἱ δυὸ εἶχαν ἕναν ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ στὸ πρόσωπο τοῦ Φώκου,[65] ὄνομα ἀπὸ τὴ λέξη «φώκια», ποὺ γέννησε ὁ Αἰακὸς ἀπὸ τὴν Ψαμάθη, δηλ. «τὴν κόρη τῆς ἄμμου», μιὰ θυγατέρα τοῦ Νηρέως, ποὺ ἤθελε νὰ κρυφτῆ ἀπ' αὐτὸν παίρνοντας τὴ μορφὴ τῆς φώκιας. Αὐτὸν τὸν Φῶκο τὸν εἶχαν σκοτώσει—σκόπιμα ἢ ἀκούσια[66]—τ' ἀδέλφια του. Ἔδειχναν τὸ μνῆμα του στὴν Αἴγινα κοντὰ στὸ ἱερὸ τοῦ πατέρα του, τοῦ φύλακα τῶν κλειδιῶν τοῦ Ἄδου.[67] Ὁ Τελαμὼν στὴ συνέχεια μετανάστεψε στὸ νησὶ Σαλαμῖνα, ὁ Πηλεὺς στὴ Θεσσαλία. Βρῆκε καταφύγιο κοντὰ στὸ βασιλιὰ τῆς Φθίας, ποὺ εἶχε τὸ ὄνομα κενταύρου, Εὐρυτίων. Ἀπ' αὐτὸν ἐξαγνίστηκε καὶ πῆρε δῶρο σὰ γαμπρός του τὸ ἕνα τρίτο τῆς χώρας.[68] Τότε ὅμως ὁ Πηλεὺς ἔμοιαζε σὰ νὰ στεκόταν κάτω ἀπὸ μιὰ βαριὰ σκιὰ καὶ παντοῦ ἔφερνε μαζί του τὴ συμφορά. Πῆγε μαζὶ μὲ τὸν Εὐρυτίωνα στὸ κυνήγι τῆς Καλυδῶνος[69] καὶ σκότωσε, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἄτυχου ἐγχειρήματος, τὸν πεθερό του ἀπὸ λάθος. Ἦταν ὑποχρεωμένος, ἀντὶ νὰ ξαναγυρίση στὴ Φθία, νὰ δραπετεύση στὴν Ἰωλκὸ καὶ κεῖ νὰ ἐξαγνιστῆ ἀπὸ τὸν Ἄκαστο, τὸ γιὸ τοῦ Πελίου. Σὰν παλαιστὴς ὁ Πηλεὺς ἔλαβε ἐπίσης μέρος στοὺς πολυυμνημένους ταφικοὺς ἀγῶνες τοῦ Πελίου.[70] Οἱ καλλιτέχνες περιγράφαν εὐχαρίστως τὴν πάλη του, καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ὡραία Ἀταλάντη: ἕνα ἐρεθιστικὸ θέαμα, στὸ ὁποῖο παῖρναν ὅλα τὰ μέτρα γιὰ νὰ μὴν καταλήξη ὁ ἀγώνας τῆς πάλης σὲ ἐρωτικὸ ἀγώνισμα. Γιατὶ καὶ ὁ Πηλεὺς ἦταν ὄμορφος καὶ δὲν εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ τὸ ὅτι γι' αὐτὸν ἡ ὀμορφιὰ ἔγινε συμφορά, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Βελλεροφόντη καὶ τὸν Ἱππόλυτο. Ἡ γυναίκα τοῦ Ἀκάστου ἐρωτεύτηκε τὸν παλαιστή, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἥρωας δὲν ὑπέκυψε σ' αὐτή, γύρευε νὰ τὸν καταστρέψη. Σύμφωνα μὲ τοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητές, ποὺ συγκέντρωσαν ὅλες αὐτὲς τὶς ἱστορίες γύρω ἀπὸ τὸν Πηλέα, τὸ πρῶτο θύμα τῆς συκοφαντίας της ἦταν ἡ κόρη τοῦ Εὐρυτίωνος στὴ Φθία, ποὺ αἰσθανόταν παρατημένη ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ κρεμάστηκε.[71]

Ὁ Ἄκαστος πίστεψε τὴ γυναίκα του, ὅπως πάντα οἱ σύζυγοι σ' αὐτὴ τὴν παλιὰ ἱστορία, καὶ ἔπραξε ἀνάλογα. Σὰν οἰκοδεσπότης δὲν ἤθελε νὰ σκοτώση ὁ ἴδιος τὸν ξένο, ποὺ μόλις εἶχε ἐξαγνίσει.

Τὸν ἔστειλε στὸ κυνήγι ἀγρίων θηρίων στὸ Πήλιο, στὴν ἀρχὴ ὄχι μόνο του, ἀλλὰ σὲ συναγωνισμὸ μὲ ἄλλους κυνηγούς. Ἐπίσης κι αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι μιὰ παλιὰ ἱστορία, μὲ τὴν ὁποία ἄλλοτε δικαιολογοῦσαν τὸ ἔθιμο τῆς προσφορᾶς σὰν θυσία στὶς θεότητες τοῦ κυνηγιοῦ Ἄρτεμιν Ἀγροτέραν καὶ Ἀπόλλωνα Ἀγραῖον μονάχα τὴ γλώσσα τοῦ θηράματος.[72] Διηγόταν[73] ὅτι οἱ ἄλλοι κυνηγοὶ εἶχαν φέρει πίσω τὰ ζῶα ποὺ σκότωσε ὁ Πηλεύς, γιὰ νὰ ἀξιώσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὴν τιμὴ τῆς νίκης. Ὁ Ἥρωας στὸ μεταξὺ κοιμόταν πάνω στὸ Πήλιο. Ἦλθε τελευταῖος μὲ τὶς γλῶσσες τῶν θηρίων στὸ σακκίδιό του κι ἔτσι ἀπόδειξε τὴν ὑπεροχή του.[74] Ὁ Ἄκαστος ἔπειτα θέλησε νὰ καταστρέψη τὸν Ἥρωα, ποὺ κοιμόταν σὲ μιὰ στάνη, παίρνοντάς του πρῶτα τὸ μαχαίρι του.[75] Λεπτομέρειες δὲν ἔχουν διασωθῆ, μόνο μᾶς ἔχει παραδοθῆ ὅτι ὁ Πηλεὺς εἶχε λάβει τὸ μαχαίρι, ποὺ ἦταν καλλιτέχνημα τοῦ Δαιδάλου, σὰν ἀμοιβὴ ἀπὸ τοὺς θεοὺς γιὰ τὴν ἀρετή του[76] καὶ ὅτι στὸν Ἄκαστο, ποὺ εἶχε στὸ χέρι τὸ θαυμαστὸ ἀντικείμενο, δὲν ἔμενε ἄλλο[77] πιὰ παρὰ νὰ προσευχηθῆ καὶ νὰ κρύψη τὴν ὄμορφη λεπίδα, ἔργο τοῦ Ἡφαίστου, στὴν κοπριά,[78] γιὰ νὰ μὴ μπορῆ τουλάχιστον ὁ Ἥρωας ν' ἀμυνθῆ ἐνάντια στοὺς Κενταύρους, ποὺ περιτριγύριζαν ἐκεῖ. Φαίνεται ὅτι ἦταν ἕνα θαυμαστὸ μαχαίρι καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὀνόμαζαν καλλιτέχνημα τοῦ Δαιδάλου, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῆ ἐνάντια στὸν κύριό του. Ὁ Χείρων τὸ ἔβγαλε ἀπὸ τὴν κοπριὰ καὶ τὸ ξανάδωσε στὸν Ἥρωα. Στὴ σπηλιά του[79] ἔφθασε τὸ μήνυμα τῶν θεῶν στὸν Πηλέα, ὅτι αὐτός, ὁ πιὸ εὐσεβὴς στοὺς θνητοὺς σ' ὅλη τὴ χώρα, θὰ γιόρταζε τοὺς γάμους του μὲ τὴν Θέτιν.

Ὕστερα ἀπὸ τοὺς γάμους τοῦ Διὸς καὶ τὸ στεφάνωμα τοῦ Κάδμου μὲ τὴν Ἁρμονία, αὐτὴ ἡ γαμήλια γιορτὴ θὰ ἦταν ἡ πιὸ σημαντική, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ἀναφέρουν συνολικὰ ὅλες οἱ ἱστορίες τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Δὲν ὑπῆρξε ὅμως καὶ τόσο εὔκολο στὸν Πηλέα, ὅπως μεταγενέστεροι ποιητὲς παρουσίασαν,[80] νὰ ὁδηγήση τὴ θεὰ τῆς θάλασσας ἀπὸ τὸ παλάτι τοῦ Νηρέως πρῶτα στὴ σπηλιὰ τοῦ Χείρωνος[81] καὶ τελικὰ στὴ Φθία, στὴν εὔφορη χώρα τῆς Στερεᾶς, ὅπου ἄλλοτε βασίλευε ὁ Εὐρυτίων.[82] Θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένη μιὰ νύχτα μὲ πανσέληνο,[83] μιὰ νύχτα γιὰ τοὺς γάμους.[84] Στὴν περίοδο τῆς πανσέληνου ἔβγαινε ἡ Θέτις στὴν ἀκτὴ τῶν Καλαμαριῶν, στὴν ἀμμουδιὰ μὲ τὴν ἀπότομη ἀνατολικὴ πλαγιὰ τοῦ Πηλίου, καὶ ὁδηγοῦσε τὸ χορὸ τῶν ἀδελφῶν της γύρω ἀπὸ τὸ βωμό, στὸν ὁποῖο οἱ θυγατέρες τοῦ Νηρέως λάβαιναν τὶς θυσίες τους. Δὲν παρουσιάστηκε ἴσως ἀλλιῶς ἡ θεὰ μὲ τὰ ἀσημένια πόδια[85] ἀπὸ τὰ κύματα, ἀπὸ ὅ,τι στοὺς πανάρχαιους χρόνους ἡ Φοίβη ἀπὸ τὴ δική της λίμνη στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ἴδιου ὄρους.[86] Ὁ Ἥρωας ἔπρεπε

νὰ τὴν ἀδράξῃ ἐπίμονα καὶ νὰ τὴν κρατήσῃ σταθερὰ στὴν ἀγκαλιά του.[87] Δὲν ἦταν ἕνα ἁπλὸ ἀγώνισμα ὅπως μὲ τὴν Ἀταλάντη, ἀλλὰ μιὰ πάλη γιὰ τὸν ἔρωτα. Ἡ νύφη, ποὺ ἀντιστεκόταν, ξεδίπλωσε τότε ὅλη τὴν τέχνη τῶν μεταμορφώσεων τῶν ἀρχαίων θεοτήτων τῆς θάλασσας. Μεταμορφώθηκε σὲ φωτιὰ καὶ νερό,[88] ἔτριξε τὰ δόντια σὰ λιοντάρι[89] καὶ προσπάθησε σὰ φίδι νὰ ἀμυνθῇ ἐνάντια στὸ ἀγκάλιασμα.[90] Τέλος παραδόθηκε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ πιὸ γλυκοῦ ψαριοῦ, στοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὀνομάζεται ἐκείνη ἡ ἀκτὴ Σηπιὰς ἀκτή.[91] Κανένας ἦχος δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ στόμα τῶν παλαιστῶν.[92]

Τὴν ἑπόμενη μέρα ἦλθαν οἱ θεοὶ στὴ γιορτὴ τοῦ γάμου. Ἦταν μιὰ παλιὰ συνήθεια ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, ποὺ μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία μόνο ἐπιβεβαιώνεται, ὅτι οἱ συγγενεῖς πρόσφεραν τὰ δῶρα τους στὸ νέο ζευγάρι τὴ μέρα μετὰ τὴ νύχτα τοῦ γάμου: μιὰ συνέχεια τῆς γιορτῆς ποὺ λεγόταν ἐ π α ύ λ ι α,[93] ἐπειδὴ νύφη καὶ γαμπρὸς στὰ ἐντελῶς παλιὰ χρόνια γιὰ πρώτη φορὰ ἴσως κοιμόντανε μαζὶ σ' ἕνα α ὐ λ ί ο ν, δηλ. σὲ μιὰ καλύβα στὸ ὕπαιθρο. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἀγγειογράφος Κλιτίας ἤθελε νὰ ἀπεικονίσῃ τὴ Θέτιν ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ σ' ἕνα τέτοιο οἴκημα: σὲ μιὰ στρογγυλὴ πλίθινη καλύβα, ποὺ εἶχε φτιάξει ὁ Πηλεὺς σὰν νυφικὸ θάλαμο, τὴν ὁποία ὅμως ὁ καλλιτέχνης στὴν εἰκόνα του, χάριν μεγαλείου, τὴν διακόσμησε μὲ κίονες καὶ ἕνα ἀέτωμα. Μπροστὰ στεκόταν ὁ Ἥρωας, γιὰ νὰ δεχθῇ τὴν πομπὴ τῶν θεῶν. Πρῶτος ποὺ τὸν χαιρέτησε ἦταν ὁ Χείρων. Κοντὰ σ' αὐτὸν βάδιζε καμαρωτὰ ἡ Ἶρις, ἡ ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν, καὶ ὁδηγοῦσε τὶς θεὲς καὶ τοὺς θεούς: Ἡ Ἑστία, ἡ Δήμητρα καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Κενταύρου Χαρικλὼ ἦλθαν πρῶτες, ὁ Διόνυσος καὶ οἱ τρεῖς Ὧρες τοὺς ἀκολούθησαν, ἔπειτα ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα μὲ τὶς Μοῦσες, γιὰ τὶς ὁποῖες ἐπίσης ἄλλοι λὲν[94] ὅτι ψέλνανε στὴ γιορτή. Ἀκολούθησαν ἄλλα ζευγάρια θεῶν: Ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀμφιτρίτη, ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις, ὁ Νηρεὺς καὶ ἡ Δωρίς, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ μητέρα του Μαῖα καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ οἱ Μοῖρες, τέσσερις τὸν ἀριθμό, ἴσως κι αὐτὲς ὅπως καὶ οἱ Μοῦσες, γιὰ νὰ ψάλουνε στὸ γεῦμα[95] καὶ νὰ προφητέψουνε τὴ γέννηση τοῦ μεγάλου γιοῦ. Ὁ Ὠκεανὸς δὲν ἔλειπε ἐπίσης καὶ μαζί του ἦλθε σίγουρα καὶ ἡ Τηθύς: παρίσταναν ἐκεῖ τὸ ἕνα ζευγάρι τῶν παππούδων, ἐνῶ ὁ Ζεὺς θὰ ἤθελε βέβαια νὰ ἐμφανίζεται ἐπίσης μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ παπποῦ τοῦ Πηλέως. Σίγουρο εἶναι ὅτι ἦλθαν καὶ οἱ Χάριτες: χωρὶς αὐτὲς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ κανένας ἀληθινὸς γάμος.[96] Σὰν δῶρο ἔφερε ὁ Διόνυσος τὸ κρασί: σ' ἕναν ἀμφορέα στὴν πλάτη του, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ ὁ καλλιτέχνης καὶ οἱ θεατὲς τοῦ καλλιτεχνήματος ἤξεραν, ὅτι θὰ εἶχε ἕναν τραγικὸ προορισμό. Διηγόνταν[97] ὅτι ὁ Ποσειδῶν τότε εἶχε χαρίσει στὸν

Πηλέα τὰ ἀθάνατα ἄλογα Βαλίον καὶ Ξάνθον, τὸν «παρδαλὸ» καὶ τὸν «καστανό», τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ συνοδέψουν τὸν Ἀχιλλέα στὴν Τροία καὶ ν' ἀποδειχθοῦν τραγικοὶ προφῆτες. Ὁ Χείρων δώρησε τότε τὴ λόγχη ἀπὸ ξύλο φλαμουριᾶς, ποὺ στὰ χέρια τοῦ γιοῦ, ποὺ ἡ γέννησή του μὲ κάποιο τρόπο γιορταζόταν ἐκ τῶν προτέρων, ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ ἐπίσης τραγικὴ φήμη[98] — ἂν δὲν ἦταν ὁ Πηλεὺς ποὺ τὴν εἶχε κόψει καὶ μ' αὐτὴ στὸ χέρι ἔπειτα βάδισε ἐνάντια στὴν Ἰωλκὸ καὶ κατάχτησε τὴν πόλη.[99]

Αὐτὸ συνέβη ὅμως κάπως ἀργότερα. Οἱ θεοὶ δὲν εἶχαν ἔλθει μόνο γιὰ νὰ χαιρετήσουν καὶ νὰ κάνουν δῶρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ γεῦμα.[100] Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἀκόμη κάθονταν συχνὰ ἀθάνατοι καὶ θνητοὶ μαζὶ καὶ ἔτρωγαν.[101] Στὸ γάμο τῆς Θέτιδος μὲ τὸ θνητὸ Πηλέα συνέβη αὐτὸ γιὰ τελευταία φορά. Ἦταν ἐκεῖ ὅλοι οἱ θεοὶ μαζεμένοι, ὁ Ζεὺς εἶχε προσκαλέσει ὅλους σ' αὐτὸν ἐκτός, πράγμα ποὺ εἶναι αὐτονόητο — ἔτσι τουλάχιστο μποροῦσε νὰ φανῇ — ἀπὸ τὴν Ἔριν, τὴ θεὰ τῆς διχόνοιας.[102] Πρωτύτερα ὅμως εἶχε ἴσως συμβουλευθῇ τὴ Θέμιν,[103] τὴ σοφὴ θεά, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε ἐμποδιστῇ νὰ κάνῃ γάμο μὲ τὴν Θέτιν — ἢ τὸν ἐπισκέφθηκε πραγματικὰ μιὰ μεγάλη θεὰ τῆς θάλασσας μὲ κάποια συμβουλή. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη παράδοση[104] ἦταν ὁ Μῶμος, ὁ «κατήγορος», ποὺ τὸν εἶχε συμβουλέψῃ τότε. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ κατηγορίες τῆς καταπιεζόμενης γῆς ἤθελε ὁ Ζεὺς νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀστραπὲς καὶ κατακλυσμό, ὁ Μῶμος ἴσως ἔψεξε τὸν Δία. Τὸν συμβούλεψε, ἀντὶ γι' αὐτὸ νὰ γεννήσῃ τὴν Ἑλένη καὶ νὰ κάνῃ τὸ γάμο τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως, μὲ ὅλες τὶς συνέπειες ποὺ θά 'ρχονταν ἀπὸ αὐτὰ τὰ δυὸ γεγονότα: ἀκόμη καὶ μὲ τὴν τελευταία, ποὺ συνίστατο στὸ νὰ ἐξαφανισθῇ ὕστερα ἡ γενιὰ τῶν Ἡρώων.[105] Ἡ Ἔρις ὡστόσο θὰ ἐμφανιζότανε σ' αὐτὸ τὸ γαμήλιο γεῦμα. Καὶ μιὰ καὶ δὲν εἶχε προσκληθῇ,[106] ἔριξε στὴ μέση ἕνα μῆλο, ποὺ γιὰ τὸν ἑπόμενο κόσμο ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τόσο περίφημο, ὅσο καὶ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο διηγόνταν οἱ Ἑβραῖοι.

Εἴτε λοιπὸν τὸ μῆλο τῆς Ἔριδος προερχόταν ἀπὸ τὸν κῆπο τῶν Ἑσπερίδων, ὅπως ἕνας μεταγενέστερος ποιητὴς ἤθελε[107] νὰ διηγῆται, εἴτε ἦταν χρυσό,[108] ἐπειδὴ δὲν θὰ ταίριαζε τίποτε ἄλλο γιὰ τὶς θεές, πάντως εἶχε ἐπινοηθῇ μὲ μιὰ χαραγμένη[109] ἢ ἁπλῶς εἰπωμένη[110] λέξη, ἂν δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰν ἀνείπωτη ἀλλὰ ὡστόσο ἀπὸ ὅλους ἐννοούμενη λέξη, δηλ. τὴ λέξη «στὴν πιὸ ὄμορφη». Καλλίστη, ἡ «ὡραιότερη», ἦταν στὸ στόμα τῶν θνητῶν ἕνα θεῖο ὄνομα, ποὺ περισσότερο ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες θεότητες τὸ ἔφερε ἡ Ἄρτεμις.[111] Τώρα θέλησαν ν' ἁρπάξουν αὐτὸ τὸ καταραμένο δῶρο οἱ τρεῖς πιὸ μεγαλύτερες: Ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη. Ἔτσι ξέσπα-

σε ἕνας καβγάς, πού μὲ τὴν ἀπόφαση ἑνὸς θνητοῦ ἐπρόκειτο νὰ ὁδηγήση στὴν ἐξασθένηση τῆς ἀνθρωπότητας, στὴν ἐξαφάνιση τῆς Τροίας καὶ στὴ διάλυση τοῦ βασίλειου τῶν Μυκηνῶν. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τῶν θεῶν ὅρισε τὸ νεαρὸ ἄνδρα ποὺ θὰ ἔκανε τὴν κρίση.[112] Σ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ φέρη τὸ μῆλο ὁ Ἑρμῆς καὶ νὰ ὁδηγήση τὶς τρεῖς θεὲς πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἐνῶ ὁ Πηλεὺς μὲ τὴ λόγχη του καὶ τὰ ἀθάνατα ἄλογα πρῶτα ἐξεστράτευσε ἐνάντια στὴν Ἰωλκό, γιὰ νὰ τιμωρήση τὸν Ἄκαστο καὶ τὴ γυναίκα του, καὶ ὕστερα μαζὶ μὲ τὴν Θέτιν καὶ τὰ λάφυρα ἔκανε τὴν εἴσοδό του στὴ Φθία.[113] Σύμφωνα μὲ τοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητές,[114] ἡ Φάρσαλος καὶ τὸ Θετίδειον, τὸ ἱερὸ τῆς Θέτιδος,[115] ἦταν οἱ πόλεις ποὺ κατοικοῦσε. Ἐκεῖ βασίλευε ὁ θνητὸς σύζυγος μιᾶς θεᾶς, ἡ ὁποία, ὅπως ἀμέσως θὰ ἀκούσουμε, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἀφηγήσεις δὲν ἔμενε κοντά του.

Πέρα ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ὑψωνόταν τὸ ὄρος Ἴδη καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ βουνὸ τῶν θεῶν, πάνω σ' ἕνα λόφο, στὸν ποταμὸ Σκάμανδρο — στὴ γλώσσα τῶν θεῶν στὸν Ξάνθο, δηλ. «τὸν ξανθό»[116]— τὸ στερεὸ φρούριο Τροία. Ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἀπόλλων τὸ εἶχαν χτίσει γιὰ τὸν Λαομέδοντα, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Τελαμών, ὁ ἀδελφὸς ἢ φίλος τοῦ Πηλέως, τὸ εἶχαν γιὰ πρώτη φορὰ καταστρέψει: ἔχουμε ἀκούσει τὴν ἀφήγηση γι' αὐτό. Τώρα βασίλευε ἐδῶ ὁ Πρίαμος, ὁ μοναδικὸς γιὸς τοῦ Λαομέδοντος ποὺ ἄφησε ἀπείραχτον[117] ὁ Ἡρακλῆς. Ἀρχικὰ λεγόταν αὐτὸς Ποδάρκης, «καλοπόδαρος», γνωρίζουμε ὅμως τὴν ἱστορία, δηλ. πῶς ἀπόχτησε τὸ διάσημο ὄνομά του. Ἡ ἀδελφή του Ἡσιόνη τὸν εἶχε ἐξαγοράσει ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα μὲ τὸ χρυσοκέντητο πέπλο της. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἀκολούθησε τὸν Τελαμῶνα στὴ Σαλαμῖνα καὶ γέννησε ἀπ' αὐτὸν τὸν Τεῦκρο,[118] ποὺ ἀργότερα ἔλαβε μέρος μὲ τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφό του Αἴαντα στὸν Τρωικὸ πόλεμο. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ αὐτὴ ἔλπισε, ὅτι δηλ. ἡ Τροία κάτω ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ της θὰ ἀνοικοδομοῦνταν πάλι,[119] πραγματοποιήθηκε. Στὸ νεόχτιστο φρούριο ὁ Πρίαμος ἵδρυσε τὴν πιὸ πλούσια σὲ παιδιὰ βασιλικὴ οἰκογένεια ποὺ ξέρουμε ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν ἡρώων. Πενήντα γιοὺς τοῦ γέννησαν ἡ γυναίκα του καὶ οἱ παλλακίδες του, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὶς θυγατέρες: γιὰ τόσους μιλάει στὸν Ἀχιλλέα,[120] ὅταν εἶχαν σκοτωθῆ οἱ περισσότεροι. Πραγματικά, Πρίαμος σημαίνει ὅ,τι καὶ Π έ ρ ρ α μ ο ς, δηλ. βασιλιάς.[121] Ἡ βασίλισσα Ἑκάβη ἔφερνε ἀντίθετα ἕνα θεῖο ὄνομα, γιατὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ λέγεται στὴ γλώσσα τῆς Φρυγίας αὐτὴ ποὺ οἱ χωρικοὶ τῆς Ἀττικῆς ὀνόμαζαν Ἑκάλη. Πίσω ἀπὸ τὶς δυὸ ἀρχαῖες γυναῖκες τῆς ἱστορίας τῶν ἡρώων προβάλλει ἡ φρικτὴ μορφὴ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἑκάτης. Σὰν πατέρα τῆς Ἑκάβης[122] δίναν τὸν ποταμὸ Σαγγάριο, ἢ σὰν θνητὸ κάποιον μὲ τὸ ὄνομα Κισ-

σεύς. Αὐτὴ ἐπίσης δὲν ἐπρόκειτο νὰ πεθάνη σὰν ἀνθρώπινη γυναίκα ἀλλὰ νὰ μεταμορφωθῆ σὲ σκύλο, σ' ἕνα φάντασμα σκύλας μὲ πυρωμένα μάτια,[123] καὶ νὰ ριχτῆ στὴ θάλασσα:[124] ἀντάξια στὴ μεγάλη θεά, τῆς ὁποίας φαινομενικὴ μορφὴ ἦταν ἡ θαλασσινὴ σκύλα, μὲ τὸ ὄνομα Σκύλλα.[125]

Σύντομα μετὰ τὴ γέννηση τοῦ πρώτου της γιοῦ, τοῦ Ἕκτορος, δηλ. «τοῦ προστάτη»,[126] αὐτοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπιστῆ πιὸ πετυχημένα τὴν Τροία ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ἑκάβη ὀνειρεύτηκε στὴ δεύτερη της ἐγκυμοσύνη[127] ὅτι γέννησε μιὰν ἀναμμένη λαμπάδα. Ἡ φωτιὰ ἁπλώθηκε σ' ὅλη τὴν πόλη. Μιὰ πυρφόρα, ἑκατόχερη Ἐρινὺς γκρέμισε, ὅπως λέει ἕνας ποιητής,[128] στὸ ὄνειρο τῆς βασίλισσας τὴν Τροία. Ἀνάμεσα στοὺς μάντεις ποὺ εἶχαν ἑρμηνέψει τὸ ὄνειρο ἀναφέρεται καὶ ἡ Ἡροφίλη,[129] δηλ. «αὐτὴ ποὺ ἀγαποῦσε ἡ Ἥρα», ἡ πρώτη καὶ ἡ παλιότερη ἀπὸ τὶς Σίβυλλες, ἱέρεια τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος. Μάντισσα ἦταν ἐπίσης καὶ ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἡ ὁποία χρωστᾶ ἐπίσης τὸ προφητικό της χάρισμα στὸν Ἀπόλλωνα, ἐπειδὴ ὅμως ἀδιαφόρησε στὸν ἔρωτα τοῦ θεοῦ, δὲν τὴν πίστευαν ποτέ.[130] Ἡ Κασσάνδρα ἀξίωσε νὰ σκοτωθῆ τὸ παιδὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γεννήση ἡ Ἑκάβη.[131] Ὁ Πρίαμος τότε πρόσταξε νὰ φέρουν τὸ παιδὶ στὸ ὄρος Ἴδη καὶ κεῖ νὰ τὸν ἀφήσουν ἔκθετο.[132] Ἦταν ἡ περιοχὴ τῆς κυρίας τῶν ἄγριων θηρίων, γιὰ τὴν ὁποία γνωρίζουμε[133] ὅτι ἀγαποῦσε τὴ μορφὴ τῆς ἀρκούδας. Στὸ παιδὶ συνέβη ὅ,τι καὶ στὴν Ἀταλάντη: μιὰ ἀρκούδα τὸ βύζαξε ἐπὶ πέντε μέρες.[134] Οἱ βοσκοὶ ποὺ τὸ βρῆκαν[135] τὸ ὀνόμασαν στὴν ἀρχὴ Πάριν,[134α] ἔπειτα ὅμως Ἀλέξανδρο, δηλ. «αὐτὸς ποὺ ὑπερασπίζεται καὶ προστατεύει τοὺς ἄνδρες».[136] Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ὀνόματα ταίριαζαν σ' ἕνα βασιλόπουλο. Ἦταν ἡ Οἰνώνη, ἡ Νύμφη μὲ τὸ διονυσιακὸ ὄνομα, ἡ κόρη ἑνὸς ποταμοῦ - θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία οἱ καταπινότεροι ἀφηγητὲς[137] ἀνάφεραν μόνον ὅτι ἦταν σύζυγος τοῦ Πάριδος στὰ ποιμενικὰ χρόνια τῆς ζωῆς του — ἀρχικὰ ἡ τροφός του. Πάντως, μὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ καὶ μὲ ὁποιοδήποτε ὄνομα τὴ βρίσκουμε, ἦτανε μιὰ θεία μορφὴ τοῦ βουνοῦ Ἴδη, ποὺ εἶχε διατηρήσει τὸ παιδὶ στὴ ζωή.

Στὸν πρίγκιπα τῆς Τροίας καὶ ποιμένα ὁδήγησε ὁ Ἑρμῆς μὲ πρόσταγμα τοῦ Διὸς τὶς τρεῖς θεές, γιὰ νὰ γίνη ἡ ἐκλογὴ σὲ ποιὰν ταίριαζε τὸ μῆλο. Θὰ ἔπρεπε νὰ πῆ ποιὰ ἦταν ἡ ὡραιότερη — σύμφωνα μὲ τοὺς παλιοὺς ἀφηγητὲς καὶ ποιητές, οἱ ὁποῖοι μ' αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἐννοοῦσαν καθόλου τὴν ἑλκυστικότητα μόνο, ἀλλὰ τὸ ὑψηλότερο ἀπ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ περιέχει ὁ κόσμος. Γιατὶ δὲν χρειαζόταν οὔτε ἕνα βασιλόπουλο, οὔτε ἕνα βοσκόπουλο, γιὰ νὰ κριθῆ ὅτι ἡ Ἀφροδίτη κατεῖχε τὴ μεγαλύτερη ἑλκυστικότητα στὸν οὐρανὸ καὶ

στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ ὁ φιλόσοφος εἶχε δίκιο ποὺ ἰσχυρίστηκε[138] ὅτι ὁ Πάρις θὰ εἶχε νὰ διαλέξη τότε ἀνάμεσα στὴν πολεμικὴ τέχνη, τὴν ἀφιερωμένη στὸν ἔρωτα ζωή, καὶ στὴ βασιλεία: τὸ πρῶτο θὰ ἦταν τὸ δῶρο τῆς 'Αθηνᾶς, τὸ τελευταῖο τῆς Ἥρας. Τρεῖς μορφὲς τοῦ θείου «Εἶναι», ποὺ βρίσκεται σ' ὅλες τὶς μορφές, παρουσιάστηκαν μπροστά του, καὶ αὐτὲς ποὺ ἀντιπροσώπευαν αὐτὲς τὶς μορφὲς ἔφερναν τὴ λάμψη τους. Καὶ οἱ τρεῖς ἦταν ὡραῖες. Γιὰ νὰ ἀνυψώσουν τὴν ὀμορφιά τους, λούστηκαν ὅμως στὶς πλούσιες σὲ νερὰ πηγὲς τοῦ ὄρους Ἴδη.[139] 'Ωστόσο, οὔτε κὰν ἡ 'Αφροδίτη γδύθηκε, σύμφωνα μὲ τὶς παλιὲς ἀφηγήσεις. Γιατὶ σ' αὐτὲς δὲν ἐπρόκειτο γιὰ τὴ λάμψη ἑνὸς ὡραίου σώματος. Ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτα ἄφησε[140] νὰ τῆς φορέσουν οἱ Χάριτες καὶ οἱ Ὧρες ἕνα μεγαλόπρεπο φόρεμα μ' ὅλα τὰ χρώματα τῆς ἄνοιξης, νὰ τὴ στεφανώσουν μὲ εὔοσμα λουλούδια καὶ νὰ τὴν συνοδεύσουν μὲ τραγούδια στὸ Πάριν. 'Ωστόσο, μὲ τὴν ἐμφάνισή τους σηκώθηκαν οἱ τρίχες τοῦ βοσκοῦ σὰν βούρτσα,[141] σὰ νὰ ἔβλεπε φαντάσματα. Θὰ προτιμοῦσε νὰ τὸ εἶχε σκάσει. Τότε οἱ τρεῖς θεὲς τοῦ πρόσφεραν τὰ δῶρα τους:[142] ἡ 'Αθηνᾶ νίκη καὶ ἡρωισμό, ἡ Ἥρα τὴν ἐξουσία πάνω στὴν 'Ασία καὶ τὴν Εὐρώπη, ἡ 'Αφροδίτη τὴν ἀπόχτηση τῆς θυγατέρας τοῦ Διὸς Ἑλένης.

Ὅταν ὁ Πάρις κατάλαβε πιὰ ἐκλογὴ ἐπρόκειτο νὰ κάνη, ἀπόκλεισε τὶς ἄλλες δυὸ θεές.[143] Μέσα στὴν ἐπιπολαιότητά του τὶς πρόσβαλε, χωρὶς νὰ ὑπάρχη λόγος, καὶ ἐνέδωσε στὴ μανία του γιὰ ἔρωτα, χωρὶς κὰν νὰ ἔχη δεῖ ποτὲ τὴν ὡραία ἀδελφὴ τῶν Διοσκούρων. Ἡ φήμη τῆς ὀμορφιᾶς της εἶχε πλημμυρίσει ὁλάκερο τὸν κόσμο. Ὁ Θησεὺς τὴν εἶχε ἁρπάξει ἤδη, οἱ ἀδελφοί της ὅμως τὴν πῆραν πίσω ἀπὸ τὴν Ἄφιδνα καὶ ἔμενε στὴ Λακωνία. Γιὰ κεῖ ὁ Πάρις ἔπρεπε νὰ ταξιδέψη. Θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ κατασκευάσουν πλοῖα:[144] γι' αὐτὸ συνέβη ὅ,τι μᾶς παρουσιάζει ἕνας ἀρχαῖος ἀγγειογράφος. Ἡ Ἄρτεμις ὁδήγησε τὸ βασιλόπουλο ἀπὸ τὴν Ἴδη στὸ πατρικὸ σπίτι. Διηγόνταν ἐπίσης,[145] ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πάρις πάνω στὴν Ἴδη ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὴν κοπὴ τῶν πεύκων, γιὰ νὰ κατασκευάσουν τὸ πλοῖο, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ προκαλέση ἀσύγκριτα μεγαλύτερη συμφορὰ ἀπὸ κεῖνο τὸ ἄλλο, ποὺ εἶχαν κατεβάσει ἄλλοτε ἀπὸ τὸ ὄρος Πήλιο στὴ θάλασσα.

'Εκεῖ, στὴ Θεσσαλία, ἡ Θέτις γέννησε στὸν Πηλέα ἕνα γιὸ καὶ μετὰ γύρισε, σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ πολλὲς ἀφηγήσεις, πίσω στὸ θαλάσσιο βυθό,[145α] ἂν καὶ ὄχι γιὰ πάντα: μπορεῖ ἴσως τὴ θεία της ὕπαρξη νὰ τὴ μοίραζε ἀνάμεσα στὸ σπίτι τοῦ Πηλέως καὶ τὸ παλάτι τοῦ Νηρέως. Ὑπῆρχαν ἐπίσης ἀφηγητὲς ποὺ ἰσχυρίζονταν,[146] ὅτι εἶχε σμίξει μὲ τὸν ἥρωα μιὰ καὶ μοναδικὴ φορά, ὅπως ἡ 'Αφροδίτη στὴ γνωστὴ ἱστορία τῶν θεῶν[146α] μὲ τὸν 'Αγχίση. Ἴσως, σύμφωνα μ' αὐ-

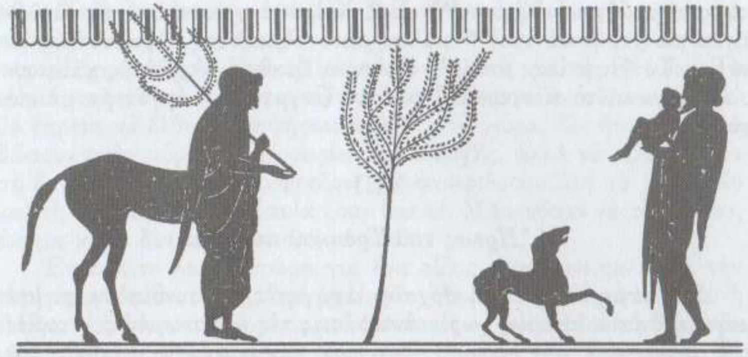

93. Ὁ Πηλεὺς φέρνει τὸν 'Αχιλλέα στὸν κένταυρο Χείρωνα

τὴ τὴ διήγηση, ὁ 'Αχιλλεὺς νὰ γεννήθηκε στὰ βάθη τῆς θάλασσας καὶ ἡ μάνα του νὰ τὸν ἀπίθωσε στὴν ἀκτή, ὅπου ἀργότερα τόσο συχνὰ πήγαινε γιὰ νὰ τὴν καλέση.[147] Τὸ ὄνομα 'Αχιλλεὺς εἶναι στενὰ συγγενικὸ μὲ ὀνόματα ποταμῶν - θεῶν, στὰ βάθη τοῦ νεροῦ ζωντανῶν πλασμάτων, ὅπως 'Αχελῷος καὶ 'Αχέλης. Μυθολογοῦσαν γι' αὐτὸν ἐπίσης καὶ γιὰ μιὰ ἀλλαγὴ ὀνόματος:[148] τάχα λεγόταν πρῶτα Λιγύρων, «ὁ γλυκόλαλος». Σοφίστηκαν διάφορα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὰ πιὸ φυσικό: ὅτι ἡ Θέτις εἶχε προτιμήσει τὸ δικό της στοιχεῖο παρὰ τὸ εὔφορο ἔδαφος τῆς Φθίας. Ὁ Πηλεὺς τάχα τὴν εἶχε προσβάλει.[149] Ἢ ὅτι προσπαθοῦσε τὰ παιδιά της — γιατὶ σύμφωνα μ' αὐτοὺς τοὺς μεταγενέστερους ἀφηγητὲς γέννησε περισσότερα — νὰ τὰ δοκιμάση, ἂν ἦταν ἀθάνατα, ρίχνοντάς τα σ' ἕνα ἀγγεῖο γεμάτο νερό.[150] Ὅτι ἤθελε νὰ τὰ κάνη ἀθάνατα, ὅπως ἡ Δήμητρα τὸν Δημοφῶντα, καὶ τὰ κρατοῦσε πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά.[151] Ὅλα πέθαναν ἔτσι καὶ μόνο τὸν 'Αχιλλέα ἔσωσε ὁ Πηλεύς. Ἡ Θέτις ὅμως ὀργίστηκε σὰν τὴ Μήδεια, γιατὶ ἐνοχλήθηκε στὶς μυστικὲς τελετές της:[151α] αὐτὰ σύμφωνα μὲ ἐπαναλήψεις γνωστῶν ἱστοριῶν, ποὺ δὲν ἀφοροῦσαν ὅλες τὸν 'Αχιλλέα. Μιὰ παλιότερη, ἂν κι ὄχι ἐντελῶς παλιὰ διήγηση, φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτή: δηλ. ὅτι ἡ θεὰ βύθισε τὸ γιό της στὴ Στύγα, τὸν ὑποχθόνιο ποταμό.[152] Ἔτσι ἔγινε ὁ 'Αχιλλεὺς ἄτρωτος μέχρι τὴ φτέρνα, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸν κρατοῦσε ἡ μητέρα του. Τὸν γιὸ ποὺ ἔγινε ὅμως σχεδὸν ἀθάνατος, τὸν ἐγκατέλειψε πάλι. Ὁ Πηλεὺς ὁδήγησε τὸ ἀγόρι στὸ Χείρωνα, καὶ ὁ Κένταυρος τὸ ἀνάθρεψε στὴ σπηλιά του μὲ ἐντόσθια λέοντα καὶ κάπρου καὶ μὲ μεδούλι ἀπὸ ὀστὰ ἀρκούδας.[153] Ἔξι χρονῶν ἄρχισε

τὸ κυνήγι ἄγριων θηρίων.[153α] Στὸ Χείρωνα χρωστοῦσε τὴν ἁπλότητα τῶν τρόπων του[153β] κι ἀπ' αὐτὸν ἔμαθε τὴ θεραπευτική[153γ] τέχνη. Τὸ ὅτι ἐπίσης ἀπὸ τὸν Χείρωνα ἔμαθε ὁ 'Αχιλλεὺς καὶ μουσικὸ ὄργανο, τὸ πίστευαν[153δ] καὶ τὸ ζωγράφιζαν ἀργότερα μὲ εὐχαρίστηση.

VIII

Οἱ Ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου

Δὲν πέτυχαν ποτὲ οἱ ἀρχαῖοι ἀφηγητὲς νὰ συνθέσουν σὲ μιὰ μεγάλη ἑνιαία ἱστορία χωρὶς ἀντιφάσεις τὶς μεμονωμένες ἱστορίες τῆς μυθολογίας τῶν ἡρώων. 'Ιδιαίτερα, πάντοτε ἔμενε σ' αὐτὲς μιὰ ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ τί εἶχε συμβῆ ταυτόχρονα, τί πρωτύτερα καὶ τί ἀργότερα. Ποιός δὲν ἤξερε ὅτι οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ 'Ατρέως, ὁ 'Αγαμέμνων καὶ ὁ Μενέλαος, εἶχαν διαλέξει γιὰ συζύγους τὶς δυὸ πιὸ ἐπικίνδυνες θυγατέρες ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Τυνδάρεω, ποὺ εἶχε ὁδηγήσει τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς στὴν πατρίδα τους, τὴν Κλυταιμνήστρα καὶ τὴν 'Ελένη; Πότε ὅμως συνέβη αὐτό; Ὅπως ἡ 'Ελένη ἤδη μιὰ φορὰ εἶχε ἁπαχθῆ, προτοῦ τὴ νυμφευθῆ ὁ Μενέλαος, ἔτσι εἶχε καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἕναν σύζυγο πρὶν ἀπὸ τὸν 'Αγαμέμνονα. Ἦταν τάχα[154] ἕνας γιὸς τοῦ Θυέστου, ποὺ ὀνομαζόταν σὰν τὸν παππού του Τάνταλος. Στὸν 'Αγαμέμνονα θὰ πρέπη νὰ εἶχε ἀνάψει μεγάλος ἔρωτας γιὰ τὴ γυναίκα τοῦ ἐξαδέλφου του. Καὶ τότε ἔδειξε ἐπίσης γιὰ πρώτη φορὰ τὴ δεσποτικὴ φύση του, ποὺ δὲ γνώριζε ὅρια, τὸν χαρακτήρα ἑνὸς ἐπίγειου Διός, ποὺ στὰ νιάτα του μάλιστα παρουσίαζε τιτανικὰ γνωρίσματα. Σκότωσε τὸν Τάνταλο, ἅρπαξε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸ στῆθος τῆς μητέρας του καὶ τὸ σύντριψε πάνω στὸ ἔδαφος, καὶ ἅρπαξε μὲ τὴ βία τὴ νεαρὴ γυναίκα.[155] Αὐτὴ ἡ πρώτη γεμάτη πάθος ἕνωσή του μὲ τὴν Κλυταιμνήστρα, ποὺ δὲν θεωροῦνταν θυγατέρα τοῦ Διός, ἐξηγεῖ γιατί ὁ 'Αγαμέμνων ζήτησε σὲ γάμο τὴν 'Ελένη γιὰ τὸν ἀδελφό του Μενέλαο, ἀφοῦ εἶχε ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τοὺς Διοσκούρους. Γιατὶ ὁ μεγάλος βασιλιὰς δὲν μποροῦσε νὰ λείπη ἀπὸ προξενιά: ἔπρεπε σ' αὐτὰ νὰ βγαίνη νικητής.

Τὰ προξενιὰ λοιπὸν γιὰ τὴν 'Ελένη γίνανε τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ 'Αγαμέμνων βασίλευε ἀντὶ τοῦ Θυέστου. 'Αλλὰ ὁ ἰσχυρισμὸς[156] ὅτι ὁ 'Αχιλλεὺς δὲν εἶχε τότε νικήσει τὸν Μενέλαο, μόνο καὶ μόνο γιατὶ τότε ἦταν ἀκόμη παιδὶ καὶ ζοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ Χείρωνος, ἢ πρὸ πάντων οἱ κομπασμοὶ τῆς 'Ελένης κατὰ τὸν Εὐριπίδη,[157] ὅτι στὰ προξενιὰ ἦταν παρὼν ἐπίσης καὶ ὁ γιὸς τῆς Θέτιδος, δὲν ταιριάζουν στὴ χρονικὴ πραγματικότητα. Ἂν ἡ 'Ε-

λένη, ὅταν ἁρπάχτηκε ἀπὸ τὸν Πάριν, ἐγκατέλειψε τὴ μικρή της κόρη,[158] ποὺ θὰ ἦταν ἴσως ἐννέα χρονῶν,[159] τότε θὰ πρέπη ὁ γάμος της νὰ ἔχη γίνει πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος. Τὸ νόημα τοῦ ἐθίμου, ὅτι γιὰ ἀντάξια σὲ μιὰ βασιλοπούλα προξενιὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔλθουν ὑποψήφιοι ἀπὸ ὅλη τὴ χώρα, δὲν ἦταν τόσο νὰ δώσουν στὴν κόρη τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ νὰ προσφέρουν τὴ δυνατότητα στοὺς μνηστῆρες νὰ φανερώσουν ὅλο τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δύναμη, γιὰ τὴν ὁποία ἦσαν ἱκανοί. Μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν, ἀκόμα κι ἂν δὲν ἐρχόντουσαν οἱ ἴδιοι.

'Επρόκειτο λοιπὸν τώρα γιὰ ἕνα εἶδος συναγωνισμοῦ γιὰ τὴν περίφημη ὡραία κόρη, ἕνα ὁμοίωμα 'Αφροδίτης,[160] τὴν ὁποία ἡ Λήδα, ποὺ ἦταν τουλάχιστο μιὰ 'Ωκεανὶς — γιατὶ ἔτσι τὴ θεωροῦσαν[161] — τὴν εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν Δία καὶ τὸν Τυνδάρεω. Τὸ ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ μποροῦσαν νὰ τὸ ἀναλάβουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν γήινο πατέρα,[162] καὶ οἱ ἀδελφοί, οἱ Διόσκουροι.[163] Διηγόνταν,[164] ὅτι στὰ προξενιὰ εἶχαν κάπως λάβει μέρος ὅλοι οἱ Ἥρωες ποὺ θὰ 'πρεπε ν' ἀγωνιστοῦν στὴν Τροία γιὰ χάρη τῆς 'Ελένης: ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἦσαν ἁπλῶς μικροὶ βασιλιάδες ἢ σύντροφοι βασιλιάδων καὶ «ἥρωες» μονάχα μὲ τὴν ἔννοια τῶν «εὐγενῶν κυριάρχων», ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔχουν στὴν ἱστορία τους καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους μιὰν ἰδιαίτερη λατρεία — δηλ. μορφὲς πάνω στὶς ὁποῖες ἔπεφτε ἡ σκιὰ ἑνὸς ἀνεπανάληπτου πεπρωμένου. Ἂν κανεὶς θέλη νὰ τὶς γνωρίση, θὰ πρέπη νὰ ρίξη πρῶτα μιὰ ματιὰ σ' αὐτὸ τὸ πεπρωμένο.

Γιὰ τὸ ὅτι ὁ 'Αγαμέμνων παρουσιαζότανε σὰν μνηστήρας ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀδελφό του, μιλήσαμε ἤδη. Θὰ ἔπρεπε γιὰ τὸν Μενέλαο ἐπίσης νὰ ὁδηγήση τὸ στρατὸ τῶν 'Ελλήνων ἐνάντια στὴν Τροία, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐννέα χρόνια πολέμου νὰ γίνη σχεδὸν ὁ αἴτιος μιᾶς γενικῆς ὑποχωρήσεως, ἀκριβῶς γιατὶ ἦταν ἔτσι, ὅπως πάντοτε φαινόταν: ἕνας βασιλιὰς πέρα γιὰ πέρα,[164a] στὸ κεφάλι καὶ στὰ μάτια σὰν τὸν Δία, στὴ ζώνη σὰν τὸν Ἄρη, στὸ στῆθος σὰν τὸν Ποσειδῶνα, ὡραῖος καὶ μεγαλόπρεπος,[164b] πάντοτε ὡστόσο δεμένος μοιραῖα μὲ μιὰ γυναῖκα — κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας μὲ τὴν Χρυσηίδα, τὴν κόρη τοῦ ἱερέα τοῦ 'Απόλλωνος Χρύσου, τὴν παλλακίδα του, γιὰ χατήρι τῆς ὁποίας εἶχε προσβάλει τὸ θεό.[165] Τότε εἶχε γι' αὐτὴ τὴ γυναίκα μεγαλύτερο πάθος παρὰ γιὰ τὴν Κλυταιμνήστρα,[166] ποὺ ὡστόσο[167] ἔκανε στὶς Μυκῆνες συμμαχία μὲ τὸν ἐκδικητή, τὸ γιὸ τοῦ Θυέστου ἀπὸ ἕναν ὑποχθόνιο δεσμό του μὲ τὴν Πελοπία. Ἔγινε μιὰ ὑπόθεση γιὰ τὴ σκηνὴ τραγωδίας: ὁ μεγάλος βασιλιὰς ποὺ σφάζεται ἀπὸ τὸν ἐραστὴ τῆς γυναίκας του σὰν ταῦρος.[168] 'Η εἰκόνα τοῦ ταύρου καὶ τῆς ἀγελάδας, ὅπως εἶδε τὸ βασιλικὸ ζευγάρι[169] ἡ Κασσάνδρα ἡ προφήτισσα, ποὺ τὴν εἶχε

τραβήξει ὁ Ἀγαμέμνων μαζί του στὸ Ἄργος, δὲν ἦταν βέβαια ἀνάξια στὰ πανάρχαια χρόνια οὔτε γιὰ ἕνα θεῖο ζευγάρι σὰν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ἕνας βωμὸς τοῦ Διὸς - Ἀγαμέμνονος,[170] σὰν νὰ εἶχε ταυτιστῆ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του ὁ Ἥρωας πραγματικὰ μὲ τὸν βασιλιὰ τῶν θεῶν, βρισκόταν στὴ Σπάρτη, στὴν ἕδρα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀδελφοῦ του Μενελάου, ποὺ εἶχε ἐπιζήσει. Τὸν τόπο τῆς λατρείας τοῦ Ἥρωα μᾶς τὸν διάσωσε ἡ προστάτισσα γῆ: στὸν ἐξωτερικὸ περίβολο τῶν Μυκηνῶν, ἐκεῖ ὅπου εἶχε καὶ ὁ Περσεὺς τὴ λατρεία του, σὲ μιὰ παλιὰ γέφυρα πάνω στὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ φρούριο.

Σὰν πρῶτος,[171] ἢ πάντως μεταξὺ τῶν πρώτων μνηστήρων,[172] μᾶς ἀναφέρεται καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Δὲν ἦλθε ὁ ἴδιος καὶ δὲν ἔστειλε δῶρα, γιατὶ βέβαια ἤξερε ὅτι θὰ νικοῦσε ὁ Μενέλαος: ἕνας βασιλιὰς τῆς μικρῆς Ἰθάκης δὲν μποροῦσε νὰ συναγωνιστῆ τὸν ἀδελφὸ τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν. Συμβούλεψε μονάχα μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους του ἀπὸ μακριὰ τοὺς Διοσκούρους.[173] Ἀπ' αὐτὸν ἴσως προερχόταν[174] ἡ συμβουλή, ὅτι ὁ Τυνδάρεως θά 'πρεπε νὰ ὁρκίση τοὺς μνηστῆρες, ὥστε νὰ ὑποταχθοῦν στὴν ἐκλογὴ τῆς Ἑλένης καὶ ὕστερα νὰ βοηθήσουν τὸν ἐκλεκτό της, ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ τοῦ ἀμφισβητήση τὴ γυναίκα. Γιατί, σὰν ἦλθαν αὐτοὶ γιὰ μνηστῆρες, ἦταν γεμάτοι ἀπὸ φονικὲς ἐπιθυμίες[175] ὁ ἕνας ἐνάντια στὸν ἄλλον. Ἔτσι δῶσαν ὅλοι τὸν ὅρκο πατώντας πάνω σ' ἕνα θυσιασμένο ἄλογο.[176] Αὐτὸς ἦταν ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους — ὁ ἄλλος ἦταν ἡ ἡγετικὴ δύναμη τοῦ Ἀγαμέμνονος — γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ τότε μνηστῆρες λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν Τροία σὰν βοηθοὶ τοῦ Μενελάου.

Ὁ Ὀδυσσεὺς προτίμησε, ἀντὶ τῆς Ἑλένης, τὸ γάμο μὲ τὴν Πηνελόπη,[177] τὴν κόρη τοῦ Ἰκαρίου, ἑνὸς ἀδελφοῦ τοῦ Τυνδάρεω, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνη ἡ ἀπεικόνιση τῆς πιστῆς γυναίκας ὅλες τῆς ἐποχές. Μέσα στὸ ὄνομά της[178] περιεχόταν ἡ ρίζα «πηνέλοψ», ποὺ θὰ εἰπῆ «πάπια», τῆς ὁποίας ἡ εἰκόνα πάνω σὲ ἀρχαῖα ἀγγεῖα, ποὺ τὰ βρίσκουμε σὲ τάφους τόσο συχνά, ὑποδηλώνει μιὰ στοργικὴ καλὴ θεά. Ἡ ἀνθρώπινη μορφὴ τῆς γυναίκας τοῦ Ὀδυσσέως ἀνήκει ὡστόσο στὴν ἡρωικὴ ποίηση, τῆς ὁποίας τὰ ὅρια ἐδῶ διαρκῶς προσεγγίζονται καὶ ξεπερνιοῦνται μόνον ὅταν εἶναι ἀναπόφευκτο γιὰ τὴν ἐξιστόρηση τῆς μυθολογίας τῶν Ἡρώων.

Βλέπει κανεὶς ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς δείχνεται σὰν ὁ πανουργότερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἂν κι ὄχι τόσο πανοῦργος — θὰ τὸ ἀκούσουμε καὶ αὐτὸ ἐπίσης σύντομα — ὥστε νὰ μπορέση ν' ἀπαλλαγῆ ἀπ' αὐτὸν τὸν γεμάτο λύπες καὶ πόνους πόλεμο, ποὺ θὰ τὸν χώριζε ἀπὸ τὴν Πηνελόπη καὶ θὰ τερματιζόταν τελικὰ γι' αὐτὸν μὲ τὸ γεμάτο περιπέτειες γνωστὸ ταξίδι. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἦταν ἀντάξιος τοῦ παπποῦ του, τοῦ μάστορα τῆς κλεψιᾶς Αὐτόλυκου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἤδη διηγηθήκαμε, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶχε ἑνώσει τὴ θυγατέρα του Ἀντίκλεια μὲ τὸν Σίσυφο, τὸν ἀρχικατεργάρη, γιὰ νὰ τοῦ γεννήσουν οἱ δυὸ ἕναν τέτοιον ἐγγονό. Ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς γεννήθηκε στὸ σπίτι τοῦ Λαέρτου, σὰν γιὸ τοῦ ὁποίου τὸν θεωροῦσαν οἱ ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, φιλοξενοῦνταν τότε ἀκριβῶς ὁ Αὐτόλυκος ἀπὸ τὸ γαμπρό του καὶ τὴν κόρη του. Ἔβαλαν τὸ παιδὶ στὰ γόνατα τοῦ παπποῦ καὶ τὸν παρακαλέσανε νὰ βρῆ ἕνα ὄνομα γιὰ τὸ νεογέννητο.[179] Ὁ γερο - κλέφτης λοιπὸν εἶπε τάχα: «Μιὰ καὶ μὲ συνοδεύει ἐδῶ τὸ μίσος τόσων ἀνθρώπων, θὰ πρέπη νὰ ὀνομαστῆ Ὀδυσσεύς». Ὁ μισητὸς ὀνομάζεται στὰ ἑλληνικὰ «ὀδυσσόμενος» κι ἔτσι ἑρμήνευσε ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδύσσειας τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωά του, ἂν καὶ σ' αὐτὸν δὲν παρουσιάζεται διόλου σὰν μέχρι τέτοιο βαθμὸ ἀξιομίσητη μορφή, ὅπως σὲ ἄλλες διηγήσεις ποὺ δὲν ἀναφέρονται στὸν Ὅμηρο. Μαθαίνουμε ὅμως ἐδῶ, ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὰ ὀνόματα ἔπρεπε νὰ εἶχαν κάποια σημασία καὶ στοὺς Ἕλληνες τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους λαούς.

Ἀπὸ τὸν Αὐτόλυκο, τὸ γιὸ τοῦ Ἑρμοῦ, καταγόταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπ' αὐτὸν τὸ θεό. Ἀνῆκε ὅμως σύγχρονα σ' ἐκείνους τοὺς ἥρωες ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη προστασία τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.[180] Γεννήθηκε δῆθεν[181] στὴ περιοχὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλαλκομενηΐδος στὴ Βοιωτία καὶ γι' αὐτὸ ὀνομαζόταν — ἔτσι ἰσχυρίστηκαν ἀργότερα — μιὰ πόλη στὴν Ἰθάκη ἐπίσης Ἀλαλκομεναί. Εἴτε λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο ἱερὸ τόπο τῆς Ἀλαλκομενηΐδος, ἡ θεὰ τὸν πῆρε ἀπὸ τὴ γέννησή του στὴν προστασία της. Στὸν Τρωικὸ πόλεμο συνδεόταν πιὸ πολὺ μὲ ἕναν ἄλλο προστατευόμενο τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, τὸν Διομήδη, ποὺ ἀνάμεσα στοὺς μνηστῆρες τῆς Ἑλένης ἀναφέρεται[182] ἀμέσως ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Μαζὶ μ' αὐτὸν ἀνάλαβε αἱματηρὰ ἔργα, κι ὄχι μόνο τέτοια ποὺ ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐκπόρθηση τῆς Τροίας. Αὐτὰ τὸν κάνανε σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους μισητό, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὸ μίσος τοῦ Αἴαντος ἐνάντια στὸν Ὀδυσσέα. Θὰ ἀκούσουμε σύντομα γιὰ ὅλα αὐτά.

Ἀνάμεσα στοὺς Ἑπτά, ποὺ εἶχαν ἐκστρατεύσει ἐνάντια στὴ Θήβα, ἦταν καὶ ὁ πατέρας τοῦ Διομήδους, ὁ Τυδεύς, ὁ εὐνοούμενος τῆς Ἀθηνᾶς, ὡστόσο, ὅπως θυμόμαστε, ἕνας τρομερὸς καὶ ἀνάξιος εὐνοούμενος. Ἡ θεὰ ἔστρεψε τὴ μητρική της ἀγάπη στὸ γιό του. Αὐτὸς πῆρε μέρος, ὅπως ἤδη δηλώθηκε, στὴν καταστροφὴ τῶν Θηβῶν ἀπὸ τοὺς ἐπίγονους καὶ βασίλεψε σὰν γαμπρὸς τοῦ Ἀδράστου στὸ Ἄργος: ὄχι πολὺ ἠπιότερο πλάσμα ἀπὸ τὸν πατέρα του, μᾶλλον σὰν ἕνας δεύτερος Ἄρης συνδεμένος μὲ τὴν Ἀθηνᾶ. Κάτω

ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας ἐπρόκειτο νὰ γίνη ὁ δυνατότερος πολεμιστὴς ὕστερα ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα καὶ ν' ἀποδειχθῆ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν Ἄρη ἀνώτερος. Μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς Ἀθηνᾶς πέτυχε μὲ τὸ ἀκόντιό του τὸ θεὸ τοῦ πολέμου, ἔτσι ποὺ νὰ πέση καὶ νὰ φωνάζη σὰ νά 'σαν μαζὶ ἐννέα ἢ δέκα χιλιάδες πολεμιστές.[183] Πρωτύτερα ἤδη εἶχε πληγώσει τὴν Ἀφροδίτη, ποὺ εἶχε σώσει ἀπ' αὐτὸν τὸ γιό της Αἰνεία.[184] Ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἀγωνιστὲς μονάχα ἀπ' αὐτὸν εἶχε ἀφαιρέσει ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ τὴν ὁμίχλη ἀπὸ τὰ μάτια, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἀναγνωρίζη τοὺς θεοὺς μέσα στὸν κουρνιαχτὸ τῆς μάχης.[185]

Ἡ τιμωρία ὅμως τοῦ παράφορου πολεμιστῆ, ποὺ γιὰ τὸ αἱματηρό του ἔργο εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν ὡραία του γυναίκα, ἦταν ἤδη ἕτοιμη. Δὲν θὰ ἔκλαιγε τὶς νύχτες γιὰ πολὺ στὸ μοναχικό της κρεβάτι μὲ λυγμοὺς ποὺ ξυπνοῦσαν ὅλο τὸ παλάτι ἡ Αἰγιάλεια, ἡ ἔξυπνη κόρη τοῦ Ἀδράστου.[186] Σύντομα βρῆκε παρηγοριὰ ἀνάμεσα στοὺς νεαροὺς ἄνδρες τοῦ Ἄργους.[187] Εἴτε λοιπὸν ὁ Διομήδης γύρισε ποτὲ στὴν πατρίδα[188] καὶ διώχτηκε ἀπὸ τοὺς ἐραστὲς τῆς γυναίκας του,[189] εἴτε ἀπόφυγε τὸ Ἄργος[190] καὶ ἀμέσως πῆγε στὴ νότιο Ἰταλία, λέγαν πάντως[191] πὼς ἡ ξανθιὰ θεὰ μὲ τὰ μάτια τῆς κουκουβάγιας τὸν ἔκανε ἀθάνατο θεό, ὁ ὁποῖος λατρευόταν στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα,[192] πρὸ πάντων σ' ἕνα ἀπὸ τὰ μικρὰ νησιὰ — ποὺ σήμερα λέγονται Τρέμιτι — ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ὄρος Γάργανον. Αὐτὰ τὰ νησιὰ θὰ ἀποκτοῦσαν τὸ ὄνομά του, ἐνῶ οἱ σύντροφοί του μεταμορφώθηκαν σὲ ἀγριόχηνες ποὺ ζοῦσαν στὰ ἕλη κάτω ἀπὸ τὸ Γάργανον[193] μὲ τὸ ὄνομα «διομήδεια πουλιά». Ἐπάνω στὸ βουνό, ὅπου σήμερα τιμοῦν τὸν ἀρχάγγελο Μιχαήλ, ἐπρόκειτο ν' ἀποκτήση τὸ μαντεῖο του ὁ Κάλχας, ὁ μάντης τῶν Ἑλλήνων στὴν Τροία.[194]

Ἀκόμα καὶ ὁ μελλοντικὸς ἐχθρὸς τοῦ Ὀδυσσέως, ὁ Αἴας, ὁ γιὸς τοῦ Τελαμῶνος, ἦταν ἀνάμεσα στοὺς μνηστῆρες τῆς Ἑλένης.[195] Ἀπὸ τὸ μικρὸ νησί του, τὴ Σαλαμῖνα, δὲν μποροῦσε νὰ ὑποσχεθῆ πολλά, πρότεινε ὅμως — καὶ αὐτὸ τοῦ φαινόταν ὅτι εἶναι μεγαλειώδης προσφορὰ[196] — ν' ἁρπάξη ὅλα τὰ κοπάδια μαζὶ τῆς Τροιζῆνος, τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Αἰγίνης, τῶν Μεγάρων, τῆς Κορίνθου, τῆς Ἑρμιόνης, τοῦ Μάσητος καὶ τῆς Ἀσίνης. Θὰ ἦταν μὲ τὴ μακριά του λόγχη ἱκανὸς γι' αὐτό. Χωρὶς τὴν προστατευτικὴ παρουσία τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, ἔμπαινε στὴ μάχη[197] σὰν τὸν Ἄρη καὶ παρουσιαζόταν στὴν ἐμφάνιση καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα κατώτερος μόνο ἀπ' τὸν Ἀχιλλέα.[198] Πελώριος στὸ ἀνάστημα,[199] μὲ τὴν ψηλὴ σὰν πύργο ἀσπίδα του,[200] μὲ τὴν ὁποία μποροῦσε νὰ σκεπάζη ὁλόκληρο καὶ τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφό του Τεῦκρο,[201] ὁ μόνος ποὺ δὲν εἶχε κανένα θώρακα, ξεπρόβαλλε στοὺς ἀγῶνες γύρω ἀπὸ τὴν Τροία σὰν ἀπὸ ἄλλες ἐποχές. Τὸ σφεντόνισμα λιθαριῶν τῶν παλιῶν Ἡρώων ἀνῆκε

στὴν πολεμικὴ τέχνη του.[202] Ἀπὸ τοὺς κατοπινότερους ἀφηγητὲς θεωροῦνταν, ὅπως καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, ἄτρωτος[203] κι ἔλεγαν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε βρῆ τ' ὄνομά του.[204] Ὁ γιὸς τοῦ Διὸς εἶχε ἔρθει στὸν Τελαμῶνα, γιὰ νὰ τὸν καλέση στὴν ἐκστρατεία του ἐνάντια στὴν Τροία, ὅταν αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του κάθονταν σὲ γεῦμα. Μὲ τὸ χρυσὸ ποτήρι στὸ χέρι μίλησε ὁ Ἡρακλῆς στὸν πατέρα του καὶ παρακάλεσε γιὰ τὸν φιλόξενο οἰκοδεσπότη, τὸ σύζυγο τῆς ὡραίας Ἐρίβοιας, ν' ἀποκτήση ἕνα θαρραλέο ἀγόρι, ποὺ νὰ εἶναι τὸ σῶμα του ἄτρωτο σὰν τὸ δικό του λιονταρίσιο δέρμα καὶ ἀνάλογο τὸ θάρρος του. Ὁ Ζεὺς ἄφησε τὸν ἀετό του, σὰν ἐπιβεβαίωση αὐτῶν τῶν λόγων, νὰ πετάξη ἀπὸ πάνω τους καὶ τότε ὁ Ἡρακλῆς σὰν ἕνας μάντης εἶπε: «Θὰ γεννηθῆ ἀπὸ σένα ἕνας γιός, ποὺ τόσο ἐπιθυμεῖς, Τελαμόν, καὶ ἀπὸ τὸν ἀ ε τ ὸ θὰ πρέπη νὰ τοῦ δώσεις τὸ ὄνομα Αἴας!»

Σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη ἀφήγηση,[205] ὁ Ἡρακλῆς εἶχε κάνει τὸν μικρὸ Αἴαντα ἄτρωτο, τυλίγοντάς τον μὲ τὴ λιονταρίσια δορά του, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μασχάλες, ὅπου τὸ παιδὶ εἶχε μείνει ἀνέγγιχτο ἀπὸ τὴ δορά. Πραγματικά, πάρα πολὺ εὔτρωτος ἦταν ὁ Αἴας στὴν ἀδέσμευτη φύση του, ποὺ δὲ γνώριζε ὅρια οὔτε στὴν ἁρπαχτικὴ διάθεση οὔτε στὴ μεγαλοδωρία. Στοὺς ταφικοὺς ἀγῶνες γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Ἀχιλλέα θὰ φαινόταν αὐτὸ στὸ ἄκρον ἄωτο. Ἡ Θέτις πρόσφερε τὴν πανοπλία τοῦ γιοῦ της, ποὺ εἶχε κατασκευασθῆ ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο, σὰν βραβεῖο σὲ κεῖνον τὸν Ἥρωα ποὺ εἶχε προσφέρει στὸν πόλεμο τῆς Τροίας τὶς μεγαλύτερες ὑπηρεσίες.[206] Ἦταν μιὰ δύσκολη ἐκλογὴ ποὺ θά 'πρεπε νὰ γίνη ἀνάμεσα στὸν Ὀδυσσέα καὶ στὸν Αἴαντα.[207] Ὅταν αὐτὴ τελικὰ κατέληξε, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τῆς Ἀθηνᾶς,[208] ὑπὲρ τοῦ πανούργου καὶ ὄχι ὑπὲρ τοῦ δυνατοῦ, ἔκαμε τὸν Αἴαντα νὰ αὐτοκτονήση ἀπὸ παραφροσύνη.[209] Ἔτσι ὁ Αἴας ἔγινε ἕνα φοβερὸ παράδειγμα γιὰ τὸ πῶς τιμωροῦν οἱ θεοὶ τὴν ἀκράτεια,[210] ἡ ὁποία σὲ μᾶς φαίνεται μᾶλλον παιδικὴ παρὰ ἔνοχη καὶ ἡ ὁποία γιὰ κανέναν ἄλλον Ἥρωα δὲν ἦταν τόσο χαρακτηριστική, ὅσο γι' αὐτὸν τὸν γίγαντα μὲ τὴν μακριὰ λόγχη καὶ τὴ θεόρατη ἀσπίδα. Ἀκόμα καὶ στὸν κάτω κόσμο ἦταν ἐξοργισμένος ἐνάντια στὸν Ὀδυσσέα καὶ δὲν ἔδωσε ἀπάντηση στὰ συμφιλιωτικὰ λόγια του.[211] Οἱ Σαλαμίνιοι ὅμως τοῦ χτίσανε στὴν ἀγορά τους ἕνα ἱερό, στῆσαν μέσα σ' αὐτὸ τὸ ξόανό του ἀπὸ ἔβενο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συμμετεῖχαν στὴ λατρεία του.[212] Ὅλοι οἱ Ἕλληνες προσευχήθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος στὸν Αἴαντα καὶ στὸν πατέρα του.[213]

Ἀνάμεσα στοὺς μνηστῆρες τῆς Ἑλένης[214] πιθανὸν νὰ ἦταν καὶ ὁ ἄλλος Ἥρωας μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ὁ Αἴας, ὁ γιὸς τοῦ Οἰλέως, ἀπὸ

τὴν ἀνατολικὴ Λοκρίδα στὰ βόρεια τῆς Βοιωτίας. Μ' αὐτόν, πολὺ μικρότερο στὸ ἀνάστημα,[215] ἦταν ὁ Σαλαμίνιος Αἴας κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας τόσο φιλικὰ συνδεμένος, ὥστε φαινόντουσαν σχεδὸν σὰν ἕνα ζευγάρι Ἡρώων: οἱ δυὸ Αἴαντες σὰν δυὸ λιοντάρια ποὺ θηρεύουν τὸ ἴδιο κατσικάκι,[216] ἢ σὰν δυὸ ταῦροι ζεμένοι στὸ ἴδιο ἄροτρο,[217] κι οἱ δυὸ ἀχόρταγοι γιὰ πόλεμο.[218] Σὰν ἀντίβαρο ποὺ ἦταν μικρόσωμος, ὁ γιὸς τοῦ Οἰλέως εἶχε γοργὰ ποδάρια, γιὰ νὰ καταδιώκη τοὺς ἐχθρούς.[219] Κι ἔγινε ἕνας πραγματικὰ ἀνόσιος ἐνάντια στοὺς θεούς. Ὅταν ἔπεσε ἡ Τροία καὶ ἡ Κασσάνδρα κατέφυγε στὸ ἄγαλμα, μὲ τὸ ὁποῖο τιμοῦσαν οἱ Τρωαδίτισσες τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶ, τὴν τράβηξε μὲ βία ὁ Αἴας. Αὐτὴ κρατήθηκε τόσο στέρεα στὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ὥστε αὐτὸ γκρεμίστηκε.[220] Ὁ ἄγριος Αἴας δὲν ἔδωσε σημασία σ' αὐτό. Ἀκόμα κι ἂν δὲν εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια[221] ὅτι αὐτὸς βίασε τὴν ἄτυχη προφήτισσα καὶ ὅτι τὸ ἱερὸ ἄγαλμα γύρισε τὰ μάτια του στὸν οὐρανό,[222] τοῦτο ὀφείλεται πιθανὸν καὶ μόνο ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες τὸν ἐμπόδισαν σ' αὐτὸ καὶ θέλησαν νὰ τὸν λιθοβολήσουν.[223]

Ὁ Αἴας, ποὺ δὲν γνοιαζόταν γιὰ τοὺς θεούς, ἀρνήθηκε μὲ ὅρκο τὴν προσπάθειά του[224] καὶ ἡ Κασσάνδρα ὑποχρεώθηκε ν' ἀκολουθήση τὸν Ἀγαμέμνονα — ἡ ὀργὴ τῆς Ἀθηνᾶς καταδίωξε καὶ τοὺς δυὸ καὶ πιὸ πολὺ τὸν Αἴαντα.[225] Ὁ στόλος μὲ τὸν ὁποῖο θέλανε νὰ ἐπιστρέψουν οἱ δυὸ ἔνοχοι (ὁ Ἀγαμέμνων μὲ τὴν Κασσάνδρα), ἔπεσε σὲ τρικυμία[226] στὸ ἀκρωτήρι Καφηρεύς, στὴ νοτιοανατολικὴ ἄκρη τῆς Εὐβοίας. Τὸ πλοῖο τοῦ Αἴαντος βυθίστηκε, ὁ Ποσειδῶν ὅμως ἄφησε τὸν ἴδιο νὰ πλησιάση κολυμπώντας στὸν κοντινὸ βράχο.[227] Κρατήθηκε στερεὰ πάνω σ' αὐτὸν καὶ φώναξε ὅτι εἶχε σωθῆ παρὰ τὴ θέληση τῶν θεῶν. Ὁ θεὸς τῆς θάλασσας σύντριψε τὸ βράχο καὶ ὁ Αἴας πνίγηκε. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀποῦντος στὴ Λοκρίδα τιμοῦσαν ὅμως τὸν Ἥρωα,[228] πιθανῶς μὲ τὴ μορφὴ ἑνὸς πελώριου φιδιοῦ, ποὺ τὸν συνόδευε κατὰ τὴ ζωή του σὰν ἕνας σκύλος — ἔτσι ἀναφέρει ἕνας κατοπινότερος ἀφηγητής.[229] Οἱ Λοκροὶ ἔπρεπε ὅμως σὰν ἐξιλέωση τῆς ἱεροσυλίας[230] του γιὰ χίλια χρόνια,[231] καὶ ἀκόμα περισσότερα,[232] νὰ στέλνουν διαρκῶς κόρες γιὰ τὴ βαριὰ ὑπηρεσία στὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Ἰλίου, πέρα στὴ χώρα ποὺ ἀνῆκε ἄλλοτε στὸν Πρίαμο.[233]

Σὰν μνηστῆρες γιὰ τὴν Ἑλένη παρουσιάστηκαν δῆθεν[234] καὶ δυὸ γιατροὶ - ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος, οἱ γιοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὅταν ὁ Μαχάων, ὁ θεραπευτὴς τῶν τραυμάτων, πληγώθηκε ἀπὸ τὸ βέλος τοῦ Πάριδος, εἶχε φτάσει γιὰ τοὺς Ἕλληνες[234a] ὁ πόλεμος στὸ χειρότερό του σημεῖο. Γιὰ τὸν Ἰδομενέα, τὸν ἐγγονὸ τοῦ Μίνωος, λέγεται ρητῶς[235] ὅτι ἦλθε σὰν μνηστήρας προσωπικὰ ὁ ἴδιος καὶ δὲν ἔστειλε τάχα

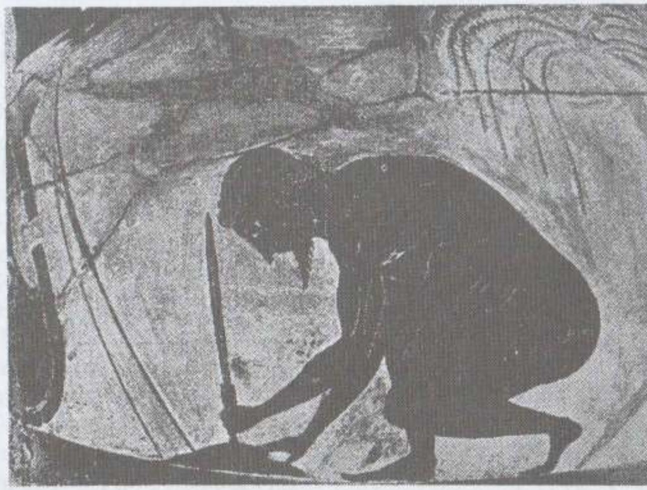

94. Ὁ Αἴας προετοιμάζει τὴν αὐτοκτονία του

ἀπεσταλμένους. Δὲν τοῦ ἦταν ὅμως καὶ αὐτοῦ γραμμένο νὰ δοξαστῆ σὰν σύζυγος τῆς Ἑλένης, ἀλλὰ μόνο μὲ τὰ πολεμικά του κατορθώματα στὴν Τροία καὶ μὲ τὴ μοίρα του, ποὺ τὸν κατάτρεξε μετὰ τὸ γυρισμό του. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἔπεσε κατὰ τὴν ἐπιστροφή του σὲ μεγάλη τρικυμία. Πάνω στὸν κίνδυνο ἔκανε τάμα νὰ θυσιάση στὸν Ποσειδῶνα[236] τὸ πρῶτο ζωντανὸ πλάσμα ποὺ θὰ συναντοῦσε. Ἐκεῖνος ποὺ τὸν προϋπάντησε στὴ στεριὰ πρῶτος ἦταν ὁ ἴδιος του ὁ γιός. Ἤ, ἔτσι ἐπίσης παραδίνεται αὐτὴ ἡ ἱστορία, ἦταν ἡ κόρη του.[237] Ἂν θυσίασε πράγματι τὸ παιδί του, δὲν μᾶς τὸ λένε οἱ κατοπινότεροι ἀφηγητές: ἴσως νὰ ἀρνήθηκε νὰ τὸ κάνη. Διώχτηκε ἀπὸ τὸ λαό του καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ μεταναστεύση στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα, ὅπου πῆρε στὴν κατοχή του τὴν ἔσχατη ἄκρη τῆς χώρας, στὰ νότια τοῦ Ὀτράντο.

Τὸ στεφάνι ποὺ ἦταν προορισμένο γιὰ τὸ γαμπρὸ τοῦ Διός, τὸ πρόσφερε ἡ Ἑλένη στὸ Μενέλαο.[238] Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲν ἐπρόκειτο νὰ πάρη θέση στὴν ἱστορία τῶν Ἡρώων διαφορετικὰ ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλον ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρὰ μὲ τὴν εὔνοια μιᾶς θεᾶς, μόνο ποὺ αὐτὸν ἡ θεότητα — μὲ τὴ μορφὴ τῆς Ἑλένης, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Διὸς καὶ τῆς μητέρας της, τῆς Νεμέσεως — τὸν εἶχε διαλέξει γιὰ σύζυγό της. Ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σπάρτη, πάνω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ ὄχθη τοῦ Εὐρώτα, στὴν

περιοχὴ τῆς Θεράπνης, βρισκόταν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ τὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς Ἑλένης, ἡ ὁποία ἐκεῖ δὰ — ἔτσι διηγόνταν[239] — μποροῦσε καὶ νὰ ἐμφανίζεται προσωπικά, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ μεταμορφώση ἕνα ἄσχημο παιδὶ σὲ ὡραῖο κορίτσι. Στὸ Μενέλαο ὅμως ἐπιφυλάχθηκε νὰ ὑψωθῆ σὲ θεὸ[240] ἀπὸ τὴν Ἑλένη, ζωντανὸς νὰ ἁρπαγῆ στὰ Ἠλύσια,[241] ἐνῶ αὐτοὶ οἱ δυὸ στὴ Θεράπνη λατρευόντουσαν[242] σὲ μνήματα, ὅπως τὰ ὀνόμαζαν. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομαστῆ[243] σὰν ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῆς Τροίας, σύγχρονα ὅμως θὰ παρέμενε γιὰ ὅλες τὶς ἐποχὲς μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἠπιότητας,[244] ὅπως ταίριαζε στὸν μᾶλλον ὑπηρετικὸ παρὰ ἀπαιτητικὸ σύντροφο τῆς θείας συζύγου. Ἂν τὸ ὄνομα Μενέλαος — «αὐτὸς ποὺ περιμένει τὸ λαὸ» — ἀνῆκε σ' ἕναν ὑποχθόνιο θεό, τότε θὰ ἦταν αὐτὸς ὁ θεὸς ἕνας ἤπιος κύριος τῶν νεκρῶν. Ἦταν ξανθός, μὲ γαλανὰ μάτια, μὲ τὸ χνούδι τῆς νιότης στὰ μάγουλα καὶ μὲ λεπτὰ πόδια.[244α] Ἡ Ἑλένη γέννησε μ' αὐτὸν μιὰ μοναδικὴ κόρη, ἀκριβῶς σὰν νεαρὴ σωσία της, ὅπως ἦταν ἡ Ἥβη σωσίας τῆς Ἥρας καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια σωσίας τῆς Λήδας ἢ τῆς Νεμέσεως. Οἱ θεοὶ δὲν τῆς χάρισαν καμμιὰ ἄλλη γέννα, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ παράδοση,[245] ἀφοῦ γέννησε τὸ γεμάτο χάρη παιδί, τὴν Ἑρμιόνη.

Ὁ γάμος θὰ μποροῦσε νὰ συγκριθῆ ἄριστα μὲ κεῖνον τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως, ἂν δὲν ξεπρόβαλλε πάλι, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Διὸς καὶ τώρα ἐπίσης καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ὁ Πάρις, ὁ καινούργιος ἐκλεκτός. Αὐτὸ συνέβη πιθανῶς τὸ δέκατο ἔτος ὕστερα ἀπὸ τὴ μνηστεία τῆς Ἑλένης. Θυμόμαστε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Διοσκούρων τῆς Σπάρτης, ὅτι ὁ πρίγκιπας ἀπὸ τὴν Τροία, ποὺ ἦρθε μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Αἰνείου, τοῦ γιοῦ τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα, στὴ Λακωνία, ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκη ὄχι στὴ Σπάρτη ἀλλὰ στὶς Ἀμύκλες.[246] Γνωρίζουμε ἐπίσης ἤδη, ὅτι οἱ Διόσκουροι, ἕνεκα τῆς ἔριδος μὲ τὰ ξαδέλφια τους ἀπὸ τὴ Μεσσηνία, σύντομα ἀπομακρύνθηκαν. Στὴ Σπάρτη ὑποδέχθηκε τοὺς ξένους ὁ Μενέλαος. Τὴ δέκατη μέρα[247] — δέκα εἶναι ὁ σημαντικὸς ἀριθμὸς σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία — ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ταξιδέψη στὴν Κρήτη. Συχνὰ εἶχε φιλοξενήσει[248] τὸν Ἰδομενέα, τὸν ἐγγονὸ τοῦ Μίνωος. Ἡ Ἑλένη ὑπέκυψε στὴ δύναμη τῆς Ἀφροδίτης σὰν μιὰ θνητὴ βασίλισσα, ὅπως μᾶς τὴν περιγράφει ὁ μεγάλος Ὅμηρος.[249] Ἀκολούθησε τὸν Πάριν μαζὶ μὲ πολλοὺς θησαυροὺς ἀπὸ τὸ βασιλικὸ οἶκο μέσα στὴ νύχτα.[250] Τὸ ζευγάρι ἔσμιξε πάνω «στὸ νησάκι τῶν βράχων» Κρανάη,[251] ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι κάποιο ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα μικρὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἦταν σὰ μιὰ ἐπανάληψη τῆς ἱστορίας τῆς Ἀριάδνης, μόνο ποὺ ὁ Πάρις ἔπαιζε

ταυτόχρονα τὸ ρόλο τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Διονύσου. Ὁ γάμος γιορτάστηκε στὴν Τροία.[252]

Ἡ ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν Ἶρις ἔφερε τὴν εἴδηση στὸ Μενέλαο στὴν Κρήτη.[253] Ὁ Μενέλαος πῆγε ἀμέσως στὸν ἀδελφό του στὶς Μυκῆνες.[254] Συμβουλεύτηκε ἐπίσης τὸ βασιλιὰ Νέστορα στὴν Πύλο,[255] τὸν μοναδικὸ γιὸ τοῦ Νηλέως ποὺ ἐπιζοῦσε — τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς εἶχε σκοτώσει ὁ Ἡρακλῆς — καὶ φαίνεται ὅτι τὸ καθῆκον τοῦ ἤδη τότε γέροντα σοφοῦ ἦταν αὐτό: μαζὶ μὲ τὸν Ὀδυσσέα νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν Πηλέα νὰ ἐπιτρέψη στὸ γιό του Ἀχιλλέα νὰ ἐκστρατεύση ἐνάντια στὴν Τροία.[256] Ἡ μοίρα τοῦ γιοῦ τῆς Θέτιδος ἦταν δεμένη μὲ τὴν Τροία: γι' αὐτὸ εἶχαν ὑποχρεωθῆ οἱ Μοῖρες νὰ ψάλουν μὲ θαυμάσια καὶ σκοτεινὰ λόγια στοὺς γάμους τῶν γονιῶν του. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα φαινόταν ὅτι εἶχε γνώση αὐτοῦ τοῦ πεπρωμένου, ἂν καὶ ὄχι τόσο ὅσο ἡ θεία μητέρα. Ἀλλὰ ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συμμετάσχη στὴν ἐκστρατεία ἀπὸ τὸν ὅρκο τῶν μνηστήρων. Στοὺς ἄλλοτε μνηστῆρες ἔστειλε ὁ Ἀγαμέμνων ἀπεσταλμένους,[257] τοὺς θύμισε τὸν ὅρκο, καὶ ἀκόμα τὸ ὅτι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα κανένας βασιλιὰς στὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν σίγουρος γιὰ τὴ γυναίκα του, ἂν δὲν τιμωροῦσαν τὸν ἀπαγωγέα. Παρ' ὅλα αὐτὰ χρειάστηκαν δέκα χρόνια[257α] γιὰ νὰ παρακινηθοῦν ὅλοι, πρῶτα νὰ συγκεντρώσουν τὰ πληρώματά τους καὶ τὰ πλοῖα στὴν Αὐλίδα καὶ ὕστερα ν' ἀποπλεύσουνε μὲ κατεύθυνση τὴν Τροία.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦταν ἀρκετὰ ἐπιτήδειος — μόνον αὐτὸς[258] ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πηλέα, ποὺ γνώριζε τὴν τύχη τοῦ γιοῦ του ἀπὸ τὴν Θέτιν[259] καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἤθελε νὰ τὸν στείλη — γιὰ νὰ κρατηθῆ μακριὰ ἀπὸ τὴν πρόσκληση. Ἰσχυρίστηκαν,[260] ὅτι ἕνας χρησμὸς τοῦ εἶχε προφητέψει ὅτι, ἐὰν πήγαινε μαζί, μόνο ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια θὰ ξαναγύριζε στοὺς δικούς του. Πραγματικά, δέκα χρόνια θὰ κρατοῦσε ὁ Τρωικὸς πόλεμος καὶ ἄλλα δέκα χρόνια θὰ διαρκοῦσαν οἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσέως. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἀγαμέμνων[261] μὲ μιὰ μεγάλη ἀκολουθία, στὴν ὁποία βρισκόταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μενέλαο, καὶ ὁ Παλαμήδης, ὁ γιὸς τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐγγονὸς τῆς Δαναΐδος Ἀμυμώνης, ἔφθασε στὴν Ἰθάκη, ὁ πανοῦργος τοὺς φέρθηκε σὰν νὰ ἦταν τρελός. Μόλις εἶχε παντρευτῆ μὲ τὴν Πηνελόπη. Εἶχαν ἕνα μικρὸ γιό, ποὺ σύντομα καὶ μὲ τὸ δίκιο τους ἐπρόκειτο νὰ τὸν ὀνομάσουν Τηλέμαχο: ἐπειδὴ τότε ἀποφασίστηκε πὼς ὁ πατέρας του θὰ γινόταν ἕνας «ποὺ πολεμᾶ μακριά». Σὰν νὰ ἦταν ἕνας τέλεια παλαβός, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔζεψε στὸ ἀροτρό του ἕνα ἄλογο κι ἕνα βόδι καὶ φόρεσε ἕνα κάλυμμα στὸ κεφάλι,[262] ποὺ διόλου δὲν ἦταν

ἀξιόπρεπο γιὰ ἕναν βασιλιά, ἀλλὰ τὸν ἔκανε ὅμοιο μὲ ἕναν γελοῖο Κάβειρο ἢ μὲ τὸν Ἥφαιστο.

Ὁ Παλαμήδης, δηλ. ὁ Ἥρωας «τῶν ἐφαρμογῶν καὶ τῶν τεχνασμάτων» — ἀπὸ τὴ λέξη «παλάμαι» — τὸν κατάλαβε. Ἔβαλε τὸν μικρὸ Τηλέμαχο μπροστὰ στὸν τρελὸ ἀγρότη πάνω στὸ χῶμα. «Ἔλα λοιπὸν στὴ συμμαχία μας» τοῦ εἶπε.[263] Στὸν Ὀδυσσέα δὲν ἔμενε τίποτε ἄλλο, ἂν δὲν ἤθελε νὰ χαράξῃ τὸ αὐλάκι πάνω ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸ γιό. Σύντομα ὅμως ἔδειξε τὸ μίσος του στὸν Παλαμήδη. Γιατὶ αὐτὸς δὲν ἐπρόκειτο στὸ μέλλον νὰ θεωρῆται[264] μόνο σὰν ἕνας μεγάλος ἐφευρέτης — ἐφευρέτης γραμμάτων, σημαδεμένων κύβων καὶ ἀριθμῶν[265] — ἀλλὰ ἐπίσης καὶ σὰν πρῶτος ἀθῶος κατάδικος. Οἱ Ἕλληνες τὸν λιθοβόλησαν κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας, ἀφοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε βάλει λαθραία στὴ σκηνή του χρυσάφι καὶ μιὰ πλαστογραφημένη ἐπιστολὴ τοῦ Πριάμου.[266]

Ἀπὸ τὸν Ὅμηρο δὲν μποροῦμε νὰ μάθουμε τίποτα γιὰ ὅλα αὐτά, ὅπως ἐπίσης δὲν μᾶς ἀναφέρεται κι ἐκείνη ἡ ἱστορία, πῶς ὁ Ἀχιλλεύς, προτοῦ μπορέσουν νὰ τὸν πάρουν μαζί τους ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ὁδηγήθηκε σὲ ἀσφάλεια ἀπὸ τὴ Θέτιν.[267] Τὸν εἶχε στείλει, ἐννιάχρονο ἀγόρι,[268] σὲ κεῖνον τὸν βασιλιὰ Λυκομήδη στὸ νησὶ Σκῦρο, ὅπου καὶ ὁ Θησεὺς εἶχε βρῆ τὸν ἀνεξήγητο θάνατό του: σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά του αὐτὸς ἦταν ὁ βασιλιὰς μὲ «σκέψη λύκου». Ὁ Ἀχιλλεὺς ὁ ἴδιος ὀνομάζει στὸν Ὅμηρο[269] τὸν βασιλιὰ τῆς Σκύρου Ἐνυέα, ἕνα ὄνομα ποὺ σημαίνει «καλὸς πολεμιστής». Ἀλλοῦ λέγεται ὡστόσο γι' αὐτὸν τὸν Ἐνυέα,[270] ὅτι ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης. Μὲ τὸν Ἀχιλλέα συνέβη στὴ Σκῦρο ὅ,τι καὶ μὲ τὸν μικρὸ Διόνυσο στὸν οἶκο τοῦ Ἀθάμαντος:[271] ἀνατράφηκε ἐκεῖ σὰν κορίτσι. Ζοῦσε ἀνάμεσα στὶς θυγατέρες τοῦ βασιλιᾶ καὶ λεγόταν ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς κόμης του Πύρρα, δηλ. ἡ «κοκκινομάλλα».[272]

Ἡ φήμη διαδόθηκε, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἦταν κρυμμένος στοῦ Λυκομήδους. Ὁ βασιλιὰς τῆς Σκύρου ἦταν σίγουρος ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ βροῦν τὸ ἀγόρι καὶ ἔστειλε στοὺς συναγμένους γύρω ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα βασιλιάδες τὸ μήνυμα: «Ἐλᾶτε καὶ ψάξτε». Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐμφανίστηκε στὸ παλάτι τοῦ Λυκομήδους καὶ μαζί του ἔφερνε καὶ γυναικεῖα φορέματα. Ἐπιθυμοῦσε νὰ τὰ προσφέρῃ στὶς θυγατέρες τοῦ βασιλιᾶ. Ἔτσι τὸν ἄφησαν νὰ περάσῃ ἐλεύθερα στὸν π α ρ θ ε ν ῶ ν α,[273] δηλ. στὰ διαμερίσματα τῶν παρθένων. Κάτω ἀπὸ τὰ φορέματα ἦταν κρυμμένα μιὰ ἀσπίδα κι ἕνα ἀκόντιο. Ἐνῶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔδειχνε ὅλα αὐτὰ στὶς κοπέλες, ἔβαλε νὰ ἠχήσῃ μιὰ σάλπιγγα σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ μάχη. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἅρπαξε τὰ ὅπλα, κι ἔτσι ἀποκαλύφθηκε. Τότε ὡστόσο ἦταν ἤδη ἡ

βασιλοπούλα Δηιδάμεια—αὐτὴ ποὺ δαμάζει τοὺς ἐχθρούς—ἔγκυος[274] ἀπὸ τὸν Ἥρωα. Τοῦ γέννησε—καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἦταν περήφανος γιὰ τὸ γιό[275] του—τὸν μελλοντικὸ πολεμιστὴ μὲ τὸ διπλὸ ὄνομα: Πύρρος, δηλ. ὁ «κοκκινομάλλης», καὶ Νεοπτόλεμος, δηλ. «αὐτὸς ποὺ ἀνανεώνει τὸν πόλεμο». Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπ' αὐτὸ νὰ φέρῃ κι αὐτὸν ἀπὸ τὴ Σκῦρο,[276] γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουν τὴν Τροία.

Ὅπως μᾶς διηγιέται τὴν ἱστορία ὁ Ὅμηρος,[277] ὁ Ἀχιλλεὺς ἔτρεξε σὲ προϋπάντηση τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Νέστορος ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του καὶ ὁδήγησε τοὺς δυὸ πολεμιστὲς-ἥρωες γεμάτος θαυμασμὸ μέσα στὸ παλάτι, πιάνοντάς τους ἀπὸ τὸ χέρι. Ὁ Πηλεὺς ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ τὸν κρατήσῃ κοντά του. Ἔδωσε στὸ γιό του τὰ ἀθάνατα ἄλογά του — τὸ δῶρο τοῦ Ποσειδῶνος — στὰ ὁποῖα ἡ Ἥρα ἐπρόκειτο νὰ χαρίσῃ ἀνθρώπινη λαλιά,[278] γιὰ νὰ προφυλάξουν τὸ νεαρὸ τους κύριο — ἢ γιὰ νὰ τοῦ προφητέψουν τὸ σύντομο τέλος του — καθὼς καὶ τὴν πελώρια λόγχη, τῆς ὁποίας τὸ ξύλο εἶχε πελεκηθῆ στοὺς γάμους του.

IX

Ἡ Ἰφιγένεια καὶ τὰ ἀδέλφια της

Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνων τράβηξε γιὰ τὴ σύναξη τῶν συμμάχων βασιλέων στὴν Αὐλίδα, γιὰ νὰ ὁδηγήσῃ τὸ στρατὸ τῶν Ἑλλήνων ἐνάντια στὴν Τροία, ἄφησε πίσω στὸ παλάτι του μαζὶ μὲ τὴν Κλυταιμνήστρα, τὴν ὀλέθρια γυναίκα του, τρεῖς θυγατέρες κι ἕναν πάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του γιό,[279] τὸν μικρὸ Ὀρέστη. Ὁ Ὅμηρος [280] λέει, πὼς οἱ θυγατέρες ὀνομαζόταν Χρυσόθεμις, Λαοδίκη καὶ Ἰφιάνασσα. Οἱ δυό, ποὺ θὰ γινόντουσαν περίφημες κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τῶν τραγωδιῶν, μᾶς εἶναι γνωστὲς μὲ ἄλλα ὀνόματα. Ἡ Λαοδίκη: Ἠλέκτρα καὶ ἡ Ἰφιάνασσα: Ἰφιγένεια.[281] Βέβαια δὲν θεωροῦνταν ἀπὸ ὅλους τοὺς ποιητὲς ἡ Ἰφιγένεια καὶ ἡ Ἰφιάνασσα μόνο σὰν δυὸ ὀνόματα γιὰ τὴν ἴδια ἡρωίδα,[282] ἂν καὶ ἀρχικὰ αὐτὰ χρησίμευαν γιὰ τὴν ἐπίκληση διαδοχικὰ τοῦ ἴδιου θείου πλάσματος, τὸ ὁποῖο δὲν ἀνῆκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀγαμέμνονος. Τὸ ὄνομα Ἰφιάνασσα σημαίνει «αὐτὴ ποὺ κυβερνᾶ ἰσχυρὰ» καὶ Ἰφιγένεια σημαίνει ἴσως «αὐτὴ ποὺ κυβερνᾶ ἰσχυρὰ τὶς γεννήσεις». Ἰφιγένεια ἦταν καὶ ἕνα παρωνύμιο τῆς Ἀρτέμιδος.[283] Μ' αὐτὴ τὴν Ἄρτεμιν κοντὰ στὴν Ἑλένη παρουσιάζεται σὲ στενὴ σχέση μὲ τὸν οἶκο τοῦ Ἀτρέως μιὰ ἄλλη, πολὺ αὐστηρότερη στὴν ἐμφάνιση

μορφὴ τῆς πολύμορφης θεᾶς - Σελήνης, ὅμοια μὲ τὴν Ἄρτεμιν καὶ ἄσχετη μὲ τὴν Ἀφροδίτη.

Γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς διηγήσεις γύρω ἀπὸ τὸν Θησέα, ὅτι ἡ Ἰφιγένεια θεωροῦνταν μάλιστα σὰν θυγατέρα τῆς Ἑλένης, ποὺ τὴν εἶχε γεννήσει στὸ Ἄργος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὴν Ἄφιδνα καὶ τὴν εἶχε παραδώσει στὴν ἀδελφή της νὰ τὴν ἀναθρέψη. Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση ποὺ ἀκολουθεῖ τώρα, ἡ Ἰφιγένεια ἦταν ἡ πρωτότοκη, ὀμορφότερη κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας. Ἐνῶ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ διαπεραιωθῆ ἀπέναντι, συναζότανε στὴν Αὐλίδα — καὶ μάλιστα, γιὰ δεύτερη φορά[284] σύμφωνα μὲ τὸν Κύπριο ποιητή, ποὺ ἀφηγήθηκε τὸ προνάκρουσμα καὶ τὰ γεγονότα τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μέχρι ἐκεῖνα τῆς Ἰλιάδος καὶ ποὺ παρενέβαλε τὴν ἱστορία τοῦ Τηλέφου πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἰφιγενείας, — ἁμάρτησε ὁ μεγάλος βασιλιὰς καὶ στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι στὴν Ἄρτεμιν. Ὁ μεγάλος κόλπος, στὸν ὁποῖο περίμεναν τὰ πλοῖα, βρισκόταν ἴσως ἀνάμεσα στὴν Ὑρία καὶ τὴν Αὐλίδα — αὐτὲς τὶς δυὸ τοποθεσίες ἀναφέρει πρῶτα πρῶτα[285] ὁ Ὅμηρος — ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Εὔβοια, στὴ Βοιωτία, σ' ἕνα μέρος ὅπου δὲν βλέπει κανεὶς σήμερα δάση, τὰ ὁποῖα ὅμως τότε κρύβαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς θεᾶς,[286] κι ἕνα ἱερὸ ἄλσος[287] τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐκεῖ ἔκαμε ὁ Ἀγαμέμνων τὴν ἁμαρτία κι ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐξιλεωθῆ.

Τὴν ἱστορία τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὴ διηγηθῆ κανείς, μιὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἀφηγητὲς τὴ μίκρυναν καὶ τὴν ἁπλοποίησαν[288] πάρα πολύ, ἂν δὲν τὴν ἄλλαξαν[289] τέλεια, καὶ οἱ ποιητὲς τραγωδιῶν τὴν ἀγγίζουν μόνον μὲ ὑπονοούμενα. Φαίνεται ὅτι τότε ὁ εὐνοϊκὸς καιρὸς γιὰ τὸν ἀπόπλουν δὲν παρουσιάστηκε γιὰ ἀσυνήθιστα μεγάλο διάστημα. Γι' αὐτό, μόνος του ὁ Ἀγαμέμνων ὑποσχέθηκε νὰ θυσιάση στὴ θεὰ[290] τὸ πιὸ ὄμορφο γέννημα αὐτῆς τῆς χρονιᾶς. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι τὸ δέχτηκε ἡ Ἄρτεμις. Συνέβη ὅμως τυχαῖα[291] νὰ ξετρυπώση ὁ βασιλιὰς μέσα στὸ ἄλσος τῆς θεᾶς ἕνα ἐλαφάκι μὲ κέρατα ποὺ μόλις ξεπρόβαλλαν καὶ παρδαλὸ δέρμα.[292] Ἐπιθυμοῦσε ἄραγε ἡ θεὰ αὐτὸ τὸ ὡραῖο ζῶο σὰν θυσία γιὰ τὸν ἑαυτό της; Ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ βασιλιᾶ ξέφυγαν τὰ ἀστόχαστα λόγια:[293] «Οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις ἀκόμα. . .[294]». Ἐννοοῦσε ἴσως:[295] «Οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄρτεμις ἀκόμα, ἂν τὸ ἤθελε, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ σώση πιὰ τὸ ζῶο!». Γιατὶ σημαδεύοντας εὔστοχα σκότωσε ἀμέσως μέσα στὸ ἄλσος τὸ ἐλάφι.[296] Μακάρι νὰ μὴν εἶχε ἀμφισβητήσει τὴ δύναμη τῆς θεᾶς μέσα στὴν ὑπερβολική του αὐτοπεποίθηση!

Ἔτσι ἔπαψε ὁ εὐνοϊκὸς καιρός, εἴτε γιατὶ ξέσπασε θύελλα,[297]

εἴτε γιατὶ κόπασαν ἐντελῶς οἱ ἄνεμοι.[298] Ὁ Κάλχας, ὁ μάντης τοῦ στρατοῦ, ρωτήθηκε καὶ ἀποκάλυψε[299] ὅτι ἔπρεπε νὰ θυσιαστῆ ἡ πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος, γιὰ νὰ καταπραϋνθῆ ἡ ὀργὴ τῆς θεᾶς: γιὰ τὴ θυσία ποὺ παραλείφθηκε αὐτὴ θὰ ἦταν τὸ μοναδικὸ ἀντάξιο τίμημα.[300] Θὰ ἔπρεπε νὰ στείλουν γιὰ νὰ τὴ φέρουν ἀπὸ τὴ μητέρα της. Ἀλλὰ πῶς θὰ 'δινε ἡ Κλυταιμνήστρα τὴν κόρη της γιὰ θυσία; Ὁ Ὀδυσσεὺς θὰ πρέπη νὰ βρῆκε τὸ ψέμα,[301] ὅτι τάχα ἡ Ἰφιγένεια ἔπρεπε νὰ ἔλθη στὴν Αὐλίδα γιὰ νὰ παντρευτῆ μὲ τὸν Ἀχιλλέα. Γάμος καὶ θάνατος, ὅπως στὸν περίφημο θρῆνο τῶν θυγατέρων τοῦ Οἰδίποδος,[302] ἦταν πάντοτε συγγενικὲς ἰδέες ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ἅδης εἶχε ἁρπάξει τὴν Περσεφόνη. Ἔστειλαν, λοιπόν, μιὰν ἀντιπροσωπεία στὴν Κλυταιμνήστρα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνάλαβε νὰ τῆς μιλήση.[303] Καὶ ἡ ἴδια συνόδεψε τὴ θυγατέρα σὰν σὲ γάμο.[304]

Πάντως δὲν σύρθηκε ἡ Ἰφιγένεια ἀπὸ τὰ ξανθὰ μαλλιά της στὴ θυσία.[305] Μιὰ τοιχογραφία τῆς Πομπηίας μᾶς δείχνει πῶς τὴ σηκώνουν ψηλὰ[306] στὰ χέρια τους ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης καὶ τὴ φέρνουν στὸ βωμό. Τὸ κιτρινωπὸ σὰν ἄνθος κρόκου ροῦχο,[307] ποὺ φοροῦσαν οἱ ἱέρειες τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα,[308] ἔπεφτε πάνω της καὶ τὸ στῆθος της ἦταν γυμνὸ γιὰ τὸ μαχαίρι.[309] Ὁ Ἀγαμέμνων γύρισε ἀλλοῦ καὶ σκέπασε τὸ πρόσωπο. Ἡ Ἰφιγένεια ἅπλωσε τὰ χέρια της στὴ θεά. Ὁ Κάλχας, ὁ ἱερέας τῆς θυσίας, εἶδε ὅμως τί ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ. Ἡ Ἄρτεμις παρακολουθοῦσε ἄγρυπνη τὴ σκηνὴ καὶ ἔδειξε τὴ σωτήρια δύναμή της, ποὺ εἶχε ἀμφισβητήσει ὁ Ἀγαμέμνων. Τὴ στιγμὴ τῆς σφαγῆς[310] ἀντάλλαξε τὴν κόρη μὲ μιὰ λαφίνα καὶ ἅρπαξε τὴν Ἰφιγένεια στὸν ἀέρα γιὰ τὴ χερσόνησο τῆς Ταυρικῆς — ποὺ σήμερα ὀνομάζεται Κριμαία — γιὰ νὰ τὴν ὑπηρετῆ κοντὰ στοὺς βάρβαρους σὰν ἱέρεια. Τῆς θυσίαζαν ἐκεῖ ἀνθρώπους: τοὺς ναυαγισμένους ἐκεῖ Ἕλληνες. Αὐτοὺς ἔπρεπε ἡ ἱέρεια νὰ κρατάη γιὰ τὴ θεά,[311] ἡ ὁποία ἐκεῖ σὰν Παρθένος, ἢ μὲ τὸ ὄνομα μάλιστα Ἰφιγένεια, ἀπολάμβανε τέτοια ἀπάνθρωπη λατρεία. Καὶ ὡστόσο ἐπρόκειτο ἡ Ἰφιγένεια,[312] σὰν ὑπηρετικὴ ἡρωίδα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ σὰν τὸ alter ego τῆς θεᾶς, νὰ ξαναβρεθῆ στὴ Βραυρῶνα, πάνω κεῖ στὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς, στὴν ἑλληνικὴ πατρίδα.[313]

Οἱ Ἕλληνες πίστεψαν ὅτι εἶχαν θυσιάσει τὴν Ἰφιγένεια[314] καὶ μάταια ἡ Κλυταιμνήστρα νόμισε διαφορετικὰ — ἂν τὸ νόμισε διαφορετικά. Ἡ μητρική της ἀξιοπρέπεια πληγώθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάτη καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς θυγατέρας της, ἡ ἀτίθαση φύση της ὀργίστηκε χωρὶς ὅρια ἐνάντια στὸ σύζυγό της. Ἔτσι ἔφθασαν στὸν οἶκο τοῦ Ἀγαμέμνονος, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸν πό-

λεμο, στὰ αἱματηρὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἡ μεγαλύτερη κόρη ἐπρόκειτο νὰ τὰ πληροφορηθῆ μόλις πολὺ ἀργότερα. Σὰν ταῦρος σφάχτηκε ὁ 'Αγαμέμνων, σύμφωνα μὲ τὶς διηγήσεις τῆς 'Οδύσσειας, ὄχι μέσα στὸ δικό του παλάτι, ἀλλὰ στοῦ Αἰγίσθου, ποὺ τὸν εἶχε φιλοξενήσει μετὰ ἀπὸ τὴν ἄφιξή του.[315] Δὲν ὑποψιάστηκε ὅτι ἡ γυναίκα του εἶχε ἀκολουθήσει ἤδη ἀπὸ πολὺν καιρὸ στὸ σπίτι του[316] τὸν ἐκδικητὴ καὶ ἀπαγωγέα. 'Η μόνη ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὸν προειδοποιήση, ἡ Κασσάνδρα, ἔπεσε θύμα ἀπὸ τὸ χέρι τῆς Κλυταιμνήστρας, ποὺ ἔγινε φόνισσα[317] πρῶτα τῆς παλλακίδας τοῦ ἄντρα της. 'Η ἀνελέητη γυναίκα[318] μάνιαζε πάνω στὴν ἐκτέλεση τῆς ἀπὸ καιρὸ σχεδιασμένης ἐκδίκησης—κι αὐτὴ συνέβη, λέει ὁ Αἰσχύλος, στὸ παλάτι τοῦ 'Αγαμέμνονος. Δυὸ φορές, καὶ ἀκόμα καὶ μιὰ τρίτη φορὰ τὸν χτύπησε μὲ τὸ ρόπαλο,[319] ὅταν ὁ μεγάλος βασιλιάς, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ μπάνιο τυλιγμένος μὲ τὴν πετσέτα τοῦ λουτροῦ, δὲν μποροῦσε ν' ἀμυνθῆ. Ἔτσι μᾶς τὸ διηγιέται ἡ ἴδια[320] στὴν τραγωδία μὲ τὸν τίτλο «'Αγαμέμνων». Καὶ στὸ ἐκδικητικὸ σχέδιο ἀνῆκε ἀρχικὰ καὶ ἡ σκέψη νὰ σκοτώσουν καὶ τὸν μελλοντικὸ ἐκδικητή, τὸν ἴδιο της τὸ γιό, τὸν 'Ορέστη.

Αὐτὸν τὸν εἶχε προστατεύσει σὰ μιὰ δεύτερη Παλλὰς 'Αθηνᾶ καὶ τὸν εἶχε στείλει μακριὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ Αἰγίσθου σὲ ἀσφάλεια[321] ἡ 'Ηλέκτρα, ἡ ἀδελφὴ μὲ τὸ ὄνομα μιᾶς μεγάλης θεᾶς, ποὺ τὴ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Κάδμου. 'Ο 'Ορέστης ἦταν πιθανὸ ἀντάξιος τοῦ ὀνόματός του — ὁ ἄνθρωπος τῶν ὀρέων — τὴν ἐποχὴ ποὺ μεγάλωνε στὴ Φωκίδα καὶ ἀργότερα, ὅταν μετὰ ἀπὸ τὸ φόνο τῆς μητέρας του περιπλανιόταν κυνηγημένος ἀπὸ τὶς 'Ερινύες. 'Η Φωκὶς περιλαμβάνει τὴν ψηλὴ ὀρεινὴ χώρα γύρω ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Τὸ ἀγόρι τὸ ἀνάλαβε κεῖ, στοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ, ἴσως στὴν πόλη Κρῖσα, ὁ γέροντας Στρόφιος, ὁ φιλόξενος[322] συγγενὴς τοῦ πατέρα του,[323] καὶ κέρδισε κεῖ στὸ πρόσωπο τοῦ γιοῦ του Πυλάδη τὸν ἀκριβὸ φίλο, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸν συνοδεύση στὶς περιπλανήσεις του. Μαζὶ μεγάλωσαν οἱ δυὸ νεαροί, σίγουρα ἀγαπητοὶ στὸν 'Απόλλωνα καὶ προστατευόμενοι ἀπ' αὐτόν, τὸ θεὸ τοῦ Μαντείου, στὴν περιφέρεια τοῦ ὁποίου ζοῦσαν. Ὅταν ὁ 'Ορέστης ρώτησε τὸ μαντεῖο,[324] ἂν ἔπρεπε νὰ ἐκδικηθῆ τὸ φόνο τοῦ πατέρα του, ταίριαζε σ' αὐτὸν περισσότερο νὰ ρωτήση, παρὰ οἱ ἐρωτήσεις ἄλλων ἡρώων στὸ θεὸ τῶν Δελφῶν. Πιθανὸ σὰν ὥριμος γιὸς τοῦ πατέρα του θὰ ἀναλάμβανε καὶ ἀπὸ μόνος του τὴν ἐκδίκηση. 'Επιτρεπόταν ὅμως νὰ ἐκδικηθῆ ὁ γιὸς στὸ πρόσωπο τῆς ἴδιας τῆς μητέρας του τὸ φόνο τοῦ πατέρα; Ποιὸς θὰ ἀναλάμβανε τὴν εὐθύνη γι' αὐτό; 'Ο 'Απόλλων δώρησε στὸ νεαρό, σύμφωνα μὲ μιὰ παλιὰ ἀφήγηση, ἕνα τόξο, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ὑπερασπίση τὸν

ἑαυτό του ἀπὸ τὶς 'Ερινύες, τὰ ἐκδικητικὰ πνεύματα τῆς μητέρας του.[325] 'Η ὑπόδειξη τοῦ θεοῦ δὲν ἦταν ἀμφισβητούμενη.

'Εφτὰ χρόνια κυριαρχοῦσε ὁ Αἴγισθος στὸ βασίλειο τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν. Τὸ ὄγδοο ἔτος γύρισε στὴν πατρίδα ὁ 'Ορέστης ἀπὸ τὴ Φωκίδα, περνώντας ἀπὸ τὴν 'Αθήνα.[326] Ἦρθε στὸ βασιλικὸ ἀνάκτορο τῶν προγόνων του, προστατευμένος ἀπὸ τὴν Παλλάδα 'Αθηνᾶ, τὴ θυγατέρα τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀντιπροσωπευόταν στὴν οἰκογένεια τοῦ 'Αγαμέμνονος μὲ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὴν 'Ηλέκτρα. 'Ο Ὅμηρος ἀποφεύγει πάνω σ' αὐτὸ κάθε λεπτομέρεια, ὅπως ἐπίσης τὴν περιγραφὴ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ γιοῦ πάνω στὴ μητέρα καὶ τὸν ἐραστή της. Αὐτὸν θὰ ἀκολουθήσουμε σιωπηλὰ καὶ ὄχι τοὺς μεγάλους τραγικοὺς ποιητές, ποὺ παρουσιάζουν ὁ καθένας μὲ τὸ δικό του τρόπο πάνω στὴ σκηνὴ τὰ συμβάντα τοῦ φόνου: 'Ο Αἰσχύλος στὶς «Χοηφόρους», δηλ. «ἐκεῖνες ποὺ φέρνουν τὶς νεκρικὲς σπονδές», ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης στὶς τραγωδίες ποὺ ὀνομάζονται καὶ οἱ δυὸ «'Ηλέκτρα». Μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς πάρη σὰν ὁδηγοὺς σ' αὐτὸ τὸ αἱματηρὸ πεδίο. Τὴν ἡμέρα[327] ποὺ ὁ 'Ορέστης ἔδωσε τὸ νεκρικὸ δεῖπνο γιὰ τὴ φοβερὴ μητέρα του καὶ τὸν δειλὸ Αἴγισθο, ἔφτασαν καὶ ὁ Μενέλαος μὲ τὴν 'Ελένη, ὕστερα ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις τους μετὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, στὸ Ἄργος καὶ συνέχισαν τὸ ταξίδι ἀπὸ τὴν ξηρὰ πρὸς τὴ Σπάρτη. 'Ο 'Ορέστης ἦταν ἀκόμη πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοῦ νὰ βρῆ τὴν ἡσυχία του σ' ἕναν ἀρκαδικὸ τάφο Ἥρωα.[327α]

Ὑπάρχουν δύο ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποιητὲς τραγωδιῶν, ποὺ μᾶς περιγράφουν τὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὶς 'Ερινύες: ὁ Αἰσχύλος στὶς «Εὐμενίδες» καὶ ὁ Εὐριπίδης στὸ δικό του «'Ορέστη». Τὸ τόξο ποὺ τοῦ δώρησε ὁ 'Απόλλων, ἀκόμα καὶ τὸ βέλος τοῦ θεοῦ ποὺ ἔριξε[328] μάλιστα μέσα στὸν δελφικὸ ναό του ἐνάντια στὶς πανάρχαιες θεότητες, τὶς ἐκδικήτριες τῆς μητροκτονίας, πολὺ λίγο ὠφέλησε τὸν καταδιωκόμενο. 'Ακόμα καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἀνώτατο δικαστήριο τῶν 'Αθηναίων, μπροστὰ στὸ ὁποῖο ὁ 'Απόλλων ἀνάλαβε τὴν εὐθύνη καὶ ἡ 'Αθηνᾶ ἔριξε γιὰ τὸν 'Ορέστη τὴν ψῆφο της,[329] δὲν τὸν ἀπάλλαξε μὲ τὴν ἰσοψηφία του ἀπὸ τὴ μητροκτονία, σύμφωνα μὲ ὅλη τὴν παράδοση. Οἱ περιπλανήσεις τοῦ 'Ορέστου δὲν ἐπρόκειτο νὰ σταματήσουν. Δὲν τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο ὅλες οἱ 'Ερινύες, μερικὲς τὸν καταδίωχναν ἀκόμα.[330] Τότε ρίχτηκε κατὰ γῆς μπροστὰ στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ στοὺς Δελφοὺς καὶ παρακάλεσε γιὰ μιὰ τελευταία συμβουλή: διαφορετικὰ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ κρατηθῆ στὴ ζωή.[331]

Ἔτσι πῆρε ὁ 'Ορέστης τὴν ὑπόδειξη, νὰ πάη νὰ φέρη ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ταύρων τὸ ξόανο τῆς 'Αρτέμιδος, ποὺ εἶχε πέσει ἀπὸ τὸν

οὐρανό.[332] Σ' αὐτὸ τὸ λατρευτικὸ εἴδωλο ὑπηρετοῦσε ἡ 'Ιφιγένεια. Σ' αὐτὴν εἶχε στείλει ὁ θεὸς—χωρὶς νὰ τοὺς τὸ πῆ—τὸν 'Ορέστη καὶ τὸν Πυλάδη. Ὅταν ἔφθασαν, ἐπρόκειτο οἱ δυὸ νέοι νὰ ἐξαγνισθοῦν ἀπ' αὐτήν, γιὰ νὰ γίνουν θυσία. Τότε ἔγινε ἡ ἀναγνώριση καὶ ἡ σωτηρία ὅλων: ἡ ἁρπαγὴ τοῦ ξόανου καὶ τὸ ξαναγύρισμα στὴν πατρίδα τῆς ἱέρειας, μιὰ ἱστορία γιὰ παλιοὺς καὶ νέους ποιητές. 'Απὸ τοὺς ἀρχαίους τὴν εἶχε παρουσιάσει στὴ σκηνὴ ὁ Εὐριπίδης καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ἕνας νεώτερος, ποὺ μᾶς φαίνεται ὅμως σήμερα πιὸ ἀντάξια στὸν ἐλάχιστα ἀποκρυπτόμενο θεϊκὸ χαρακτήρα τῆς μορφῆς τῆς 'Ιφιγένειας.

X

'Ο Τήλεφος

'Ο Τρωικὸς πόλεμος δὲν ἄρχισε μόνο ἀπὸ τὴν Αὐλίδα. Οἱ συνέπειες τῆς θυσίας τῆς 'Ιφιγενείας ἁπλώθηκαν πολὺ πέρα στὸ μέλλον. Καὶ τὸ πρῶτο ξεκίνημα τῶν 'Ελλήνων ἔγινε μιὰ ἀκούσια ἐκστρατεία, γιὰ τὴν περιγραφὴ τῆς ὁποίας πρέπει κανεὶς νὰ καταπιαστῆ μὲ προηγούμενα γεγονότα. Διηγόνταν, ὅτι ὁ στόλος τῶν 'Ελλήνων ποὺ εἶχε συναχθῆ στὴν Αὐλίδα ἀπέπλευσε[333] τὸν δεύτερο ἤδη χρόνο μετὰ ἀπὸ τὴν ἁρπαγὴ τῆς 'Ελένης, ἀπὸ λάθος ὅμως δὲν ἄραξε στὴ Φρυγία, στὸ βασίλειο τοῦ Πριάμου, ἀλλὰ κάπως νοτιότερα, στὶς ἀκτὲς τῆς Μυσίας ποὺ ὀνομαζόταν ἀπὸ τὸ βασιλιᾶ Τεύθραντα[334] Τευθρανία. 'Εκεῖ βρῆκαν οἱ Ἕλληνες ἀντίπαλους συγγενικὰ φύλα ποὺ θέλανε νὰ τοὺς σταματήσουν, καὶ μάλιστα κύριο ἀντίπαλο ἕναν Ἥρωα, ποὺ σύμφωνα μὲ τοὺς ἀφηγητὲς εἶχε παραπλανηθῆ ἐδῶ ἀπὸ τὴν 'Αρκαδία, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ὅμως, φαίνεται ὅτι στηριζόταν σὲ πολὺ παλιὲς ἱστορίες, τόσο ἐκεῖ πέρα στὸ Παρθένιον ὄρος τῆς 'Αρκαδίας, ὅπως καὶ στὴ μικρὰ 'Ασία, κυρίως στὴν πόλη Πέργαμον. Δὲν θεωροῦνταν μόνο σὰν γιὸς τοῦ 'Ηρακλέους, ἀλλὰ καὶ σὰν ἐκεῖνος ποὺ τὸν εἶχε γεννήσει ἡ μητέρα του σὰν τὸν πιὸ ὅμοιο στὸν πατέρα.[335] Τὸ ὄνομά του ἦταν Τήλεφος ἢ ἴσως ἀναλυτικότερα—γιατὶ ἔτσι φαίνεται τὸ εἶχαν καταλάβει καὶ χρησιμοποιήσει—Τηλεφάνης, δηλαδὴ «αὐτὸς ποὺ φωτίζει πέρα μακριά».

Οἱ περισσότερες διηγήσεις λὲν πὼς τὸ ὄνομα τῆς μητέρας του ἦταν Αὔγη, μιὰ λέξη ποὺ χρησιμοποιοῦνταν πάντα γιὰ τὸ φῶς. Ἔτσι λεγόταν ἴσως καὶ σὲ κείνη τὴν παλιὰ ἱστορία,[336] στὴν ὁποία ὁ 'Ηρακλῆς τὴν εἶχε συναντήσει στὸ δρόμο πηγαίνοντας στὸ Λαομέδοντα, σίγουρα κοντὰ στὸ βασιλιὰ Τεύθραντα, ποὺ σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς διηγήσεις εἶχε πάρει στὴν προστασία του τὴ μητέρα τοῦ

Τηλέφου. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἱστορία ὁ Τήλεφος γεννήθηκε στὴ Μικρὰ 'Ασία σὰν γιὸς τοῦ 'Ηρακλέους καὶ δὲν εἶχε πρωτοπάει ἐκεῖ μὲ 'Αρκάδες.[337] Στὴν ἴδια τὴν 'Αρκαδία ὑπῆρχε μιὰ ἱερὴ ἱστορία συνδεμένη μὲ τὸ ναὸ τῆς 'Αλέας 'Αθηνᾶς καὶ τὴν ἱερὴ περιοχὴ τοῦ Τηλέφου πάνω στὸ Παρθένιον, ὅπου ἀφηγοῦνταν γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὴ γέννηση τοῦ Ἥρωα. 'Αλέα, αὐτὸ τὸ παρωνύμιο τῆς 'Αθηνᾶς τῶν Τεγεατῶν σημαίνει τὴν προστατευτικὴ θέρμη, ποὺ σὲ νότια μέρη ἀναζητοῦν ἐπίμονα μέσα στὸ ψύχος καὶ τὴν ὑγρασία ὁρισμένων ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Σύμφωνα μ' αὐτὴν ὀνομαζόταν ἐπίσης κι ὁ πατέρας τῆς Αὔγης[338] καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ναοῦ[339] 'Αλεός. 'Η Αὔγη θεωροῦνταν σὰν ἱέρεια τῆς 'Αθηνᾶς[340] στὴν Τεγέα. Ἦταν μᾶλλον τὸ alter ego τῆς 'Αθηνᾶς, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὴ ἀνάλαβε τὴ γέννηση, καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ εἶχε στὴν Τεγέα τὸ ἄγαλμά της σὰν «γονατιστὴ Αὔγη», στὴ στάση ποὺ γεννοῦσαν οἱ γυναῖκες στὶς παλιὲς ἐποχές.[341]

Μιὰ ἱερὴ ἱστορία, γιατὶ ἦταν συνδεμένη μ' ἕνα ναό, ὄχι ὅμως λιγότερο σκοτεινή, ἦταν ἡ ἱστορία γιὰ τὸ πῶς συνέλαβε τὸ παιδί της, σχετικὴ μὲ τὴ διήγηση γιὰ τὸ βιασμὸ τῆς Πελοπίας ἀπὸ τὸν ἴδιο της τὸν πατέρα. Δὲν συνέβη σὲ πανσέληνο, μιὰ νύχτα, στὴν ὁποία ἔκαναν τοὺς γάμους καὶ εἶχε συλληφθῆ καὶ ὁ 'Αχιλλεύς, ἂν καὶ οἱ ἀφηγητὲς ἀναφέρουν γιὰ ἕνα νυχτερινὸ χορό.[342] Παρόμοιοι χοροὶ ὅμως γινόντουσαν πρὸς τιμὴν τῆς 'Αθηνᾶς στὸν καιρὸ τῆς νέας σελήνης. Ἦταν ἐπίσης ὁ καιρὸς ποὺ οἱ κόρες πλένανε τὰ φορέματά τους, φορέματα λερωμένα ἀπὸ αἷμα, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Πελοπίας. Καὶ μᾶς λένε καθαρά,[343] πὼς ἡ Αὔγη αἰφνιδιάστηκε ἀπὸ τὸν 'Ηρακλέα στὴν πηγὴ κοντὰ στὸ ναὸ τῆς 'Αλέας 'Αθηνᾶς. Τοιχογραφίες τῆς Πομπηίας δείχνουν ὅτι τότε ἀκριβῶς ἔπλενε τὸ φόρεμά της. Σὰν ἐλαφρυντικὸ γιὰ τὸν 'Ηρακλέα ἀναφέρεται[344] τὸ ὅτι ἦταν μεθυσμένος. 'Ερχόταν τότε ἀπὸ τὴ Σπάρτη,[345] ὅπου εἶχε ἐγκαταστήσει πάλι τὸν Τυνδάρεω σὰν βασιλιά,[346] καὶ συνέβη ἐκεῖ τότε κάτι τὸ σπάνιο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ὑπηρέτη τῶν γυναικῶν: ἔγινε βιαστὴς σὰν ὄργανο τῆς θείας δύναμης, ποὺ ἤθελε αὐτὴ τὴ γέννηση.

Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση, ἡ Αὔγη ἔκρυψε ἀρχικὰ τὸ παιδί της, ποὺ εἶχε γεννήσει κρυφά, στὸν ἱερὸ περίβολο τῆς 'Αθηνᾶς.[347] 'Η θεὰ δὲν ἤθελε κάτι τέτοιο κι ἔστειλε προειδοποιητικὰ σημεῖα. 'Ο 'Αλεὸς ἀνακάλυψε τὸ μυστικό, ἄφησε τὸν Τήλεφο ἔκθετο πάνω στὸ Παρθένιον καὶ ἔστειλε τὴν Αὔγη μὲ τὸν Ναύπλιο, τὸ γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος, πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα.[348] Εἴτε ἔτσι, εἴτε μάλιστα μέσα σ' ἕνα κιβώτιο, ὅπως μᾶς δείχνει ἕνα νόμισμα τῆς τευθρανικῆς πόλης - λιμανιοῦ 'Ελαίας, ἔφτασε στὸ βασιλιὰ Τεύθραντα.

Τὸν Τήλεφο τὸν βύζαξε μιὰ ἐλαφίνα πάνω στὸ Παρθένιον, ὅπου, σύμφωνα μὲ μιὰν ἄλλη παράδοση, ἦταν ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς του.[349] Ἡ λαφίνα εἶχε κέρατα,[350] ὅπως ὅλα τὰ θαυμαστὰ ἐλάφια τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸ ἀγόρι τὸ προστάτευε ἡ μεγάλη θεά, ποὺ λεγόταν ἐδῶ πάνω ἴσως Παρθένος καὶ κάτω στὸ ὀροπέδιο τῆς Τεγέας Ἀλέα, καὶ ἴσως θέλησε τὴ γέννηση αὐτή. Καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐπίσης γύρισε πίσω καὶ θαύμασε αὐτὸ τὸ παράδοξο παιδί, ποὺ πάνω στὸ ὄρος Παρθένιον βρῆκε ἕναν σύντροφο: τὸν Παρθενοπαῖο, τὸ γιὸ τῆς Ἀταλάντης.[351]

Αὐτὴ εἶναι ἡ φωτεινὴ ἱστορία τῆς γεννήσεως, ποὺ ἀκολούθησε τὴ σκοτεινὴ ἀφήγηση γιὰ τὴ σύλληψη καὶ ποὺ τὴν ἀναπαράστησαν ποιητὲς καὶ ζωγράφοι. Τὸ ἀγόρι, ποὺ ἀνατράφηκε ἀπὸ τὴ λαφίνα, ἕνας γιὸς τοῦ Ἡρακλέους ὅμοιος μὲ τὸν πατέρα, ὑποχρεώθηκε νὰ γίνη ὁδοιπόρος. Μὲ πεπρωμένο ὄχι καὶ πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ μοίρα τῶν ἄλλων περιπλανώμενων Ἡρώων ἀνατράφηκε ἀπὸ τοὺς βοσκοὺς[352] τοῦ βασιλιᾶ Κόρυθου στὴν Ἀρκαδία κι ἔγινε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο δεκτὸς σὰν γιός του.[353] Ὁ Κόρυθος λεγόταν μὲ παρωνύμιο Ἀπόλλων, καὶ μάλιστα σὰν ἕνας θεραπευτὴς θεός,[354] τὸν ὁποῖον ἀργότερα χρειάστηκε πάρα πολὺ ὁ Τήλεφος. Σὰν ἔφηβος ἔγινε φονιὰς τῶν θείων του, τῶν ἀδελφῶν τῆς Αὔγης,[355] καὶ κατάντησε βουβός. Γιατὶ ἦταν νόμος γιὰ τοὺς φονιάδες νὰ χάσουν τὴ φωνή τους.[356] Τὸ μαντεῖο παράπεμψε τὸ βουβὸ Τήλεφο[357] στοὺς «ἀπώτατους Μυσούς».[358] Ἄφωνος ταξίδεψε πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴν Τευθρανία. Λέγαν ἐπίσης,[359] ὅτι τὸν συνόδευε ὁ Παρθενοπαῖος. Ὁ βασιλιὰς Τεύθρας βασανιζόταν τότε ἀπὸ ἕναν ἐχθρό. Τὸν ἔσωσαν οἱ δυὸ ἥρωες καὶ πρὸ πάντων ὁ Τήλεφος. Ὁ Τεύθρας σίγουρα τὸν ἐξάγνισε ἀπὸ τὸ φόνο. Ἄραγε ξαναβρῆκε τότε καὶ τὴ φωνή του; Εἶχε γίνει ἄραγε πραγματικὰ ἢ ἀπὸ πρόφαση βουβός; Τότε συνέβη καὶ σ' αὐτὸν ὅ,τι σχεδὸν καὶ στὸν Οἰδίποδα.[360] Ὁ Τεύθρας τοῦ ἔδωσε γιὰ γυναίκα τὴν Αὔγη, ποὺ τὴν εἶχε δεχθῆ σὰν θυγατέρα. Μόλις εἶχαν ξαπλώσει στὸ κρεβάτι, ὅταν φανερώθηκε ἀνάμεσά τους ἕνα πελώριο φίδι. Ἔτσι ξαναβρῆκε τότε ὁ Τήλεφος τὴ φωνή του ἀμέσως καὶ ἡ μητέρα ἀναγνώρισε τὸ γιό της.

Σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἀφηγήσεις ὁ Τήλεφος ἔγινε ὁ διάδοχος τοῦ Τεύθραντος. Στὴ γυναίκα του δίνονται διάφορα ὀνόματα. Ὀνομάζεται Ἀργιόπη,[361] δηλ. «αὐτὴ μὲ τὸ λευκὸ πρόσωπο», ἀλλὰ ἐπίσης καὶ Ἱερά, μιὰ σεβάσμια, ὅμοια μὲ Ἀμαζόνες μορφή, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πέση στὴ μεγάλη μάχη ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες στὴν πεδιάδα τοῦ Καΐκου.[362] Γιὸς τοῦ Τηλέφου ἦταν ὁ Εὐρύπυλος, δηλ. «αὐτὸς μὲ τὶς μεγάλες πύλες», ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κητείων,[363] ἑνὸς λαοῦ ποὺ οἱ Ἕλληνες τὸν ξέχασαν[364] ἀργότερα σχεδὸν τελείως, ποὺ

ὅμως ἦταν κατάλοιπο τοῦ βασιλείου τῶν Χεττιτῶν. Στοὺς γιοὺς τοῦ Τηλέφου ἀπαριθμοῦσαν ἀκόμα τὸν Τάρχονα καὶ τὸν Τυρσηνό, δυὸ ἥρωες ἱδρυτὲς τῶν Ἐτρούσκων,[365] ποὺ βρήκανε στὴν Ἰταλία πατρίδα, καθὼς ἐπίσης[366] καὶ τὸν Κυπάρισσο,[367] ἕναν ἐρωμένο τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ μεταμορφώθηκε σὲ κυπαρίσσι. Ὁ Τήλεφος, ὁ συνδεμένος μὲ τὴ Μικρὰ Ἀσία ἥρωας ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία —ἴσως ἕνας ἥρωας ἀπὸ κείνη τὴν ἐποχὴ ποὺ Ἕλληνες ἀνῆκαν ἀκόμη στὸ βασίλειο τῶν Χεττιτῶν—ἔδωσε μάχη μὲ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἐρήμωναν τὴν Τευθρανία νομίζοντας ὅτι εἶναι ἡ Τροία.

Τὸ πεδίο τῆς μάχης ἦταν ἡ πεδιάδα στὶς ἐκβολὲς τοῦ Καΐκου ποταμοῦ.[368] Ὁ Τήλεφος ἀπώθησε κεῖ τοὺς ἐπιδρομεῖς μέχρι πίσω στὰ πλοῖα τους.[369] Μόνο ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Πάτροκλος πρόβαλλαν ἀκόμα ἀντίσταση.[370] Ὁ Πάτροκλος εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸν Πηλέα στὸν Ἀχιλλέα σὰν ἕνας μεγαλύτερος,[371] ὑπηρετικὸς σύντροφος.[372] Ὅμως ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ποὺ ὁ σύντροφος εἶχε δείξει τὸ θάρρος του, ὁ νεώτερος ἥρωας δὲν ἤθελε πιὰ νὰ χωριστῆ ἀπ' αὐτὸν στὸ πεδίο τῆς μάχης. Γιατὶ ὁ Πάτροκλος, ποὺ ἔπρεπε νὰ προσέχη τὸν Ἀχιλλέα, ἦταν τότε ἀπρόσεκτος. Πληγώθηκε ἀπὸ τὸν Τήλεφο. Ἡ ἀγγειογραφία τοῦ καλλιτέχνη Σωσία μᾶς δείχνει, πὼς αὐτὸς ποὺ εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα τὴ θεραπεία τῶν τραυμάτων[373] ἐπιδένεται ἀπ' αὐτόν. Ὁ Τήλεφος δραπέτευσε ὑποχωρώντας μπροστὰ στὸν Ἀχιλλέα. Στὴ φυγή του μπερδεύτηκε μέσα στὰ κλήματα, ποὺ σκέπαζαν ὅλη τὴν πεδιάδα τοῦ Καΐκου.[374] Ἔτσι δέχθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα μιὰ βαθιὰ πληγὴ στὴ μασχάλη, μιὰ πληγὴ ποὺ δὲν θεραπευόταν.

Ὡστόσο δὲν εἶχε μάταια ἀποκρούσει τοὺς Ἕλληνες. Ἔκαναν πανιὰ πίσω γιὰ τὸ Ἄργος[375] καὶ ξανασυνάχτηκαν πάλι μὲ μεγάλη ἀργοπορία στὴν Αὐλίδα. Γιὰ τὸν Τήλεφο ὅμως ἄρχισε ἡ ὀδυνηρὴ περιπλάνηση πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν εἶχε πληγώσει. Ἀπὸ τὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνος στὰ Πάταρα τῆς Λυκίας[376] πῆρε σὰν ὑπόδειξη τὸ ρητό: «Ἐκεῖνος ποὺ πλήγωσε θὰ γίνη καὶ σωτήρας».[377] Ἔπρεπε νὰ ἀναζητήση τὸν Ἀχιλλέα καὶ νὰ ἐπιτύχη ἀπ' αὐτὸν τὴ θεραπεία του: μιὰ ἱστορία ποὺ οἱ ποιητὲς τῶν τραγωδιῶν τὴν ξέραν καλύτερα, παρὰ τὴν προηγούμενη μοίρα τοῦ Τηλέφου. Σὰν ζητιάνο μὲ τὸ γούνινο σκοῦφο[378] τῆς Μυσίας τὸν παρουσιάζει ὁ Εὐριπίδης στὴ σκηνὴ[379] ἀνάμεσα στὸν κύκλο τῶν Ἑλλήνων βασιλιάδων. Οἱ τρόποι τῆς ἐκφράσεως καὶ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ πετύχη τὸ σκοπό του δὲν ἀνῆκαν στὴν παλιὰ ἱστορία. Ὁ Ἀχιλλεύς, ποὺ θεράπεψε τὸν Πάτροκλο, θεράπεψε κι αὐτόν. Διηγόνταν ὅμως ἐπίσης, ὅτι ἡ θεραπεία θὰ γινόταν ὄχι μὲ τὸν Ἥρωα ποὺ πέτυχε τὸ τραῦμα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὅπλο ποὺ ἔκαμε τὸ τραῦμα.[380] Ἀπὸ τὴ μύτη τῆς περί-

φημης λόγχης ξύστηκε[381] τὸ φάρμακο καὶ ἁπλώθηκε πάνω στὴν πληγή. Θεραπευμένος καὶ συμφιλιωμένος μὲ τοὺς Ἕλληνες, μποροῦσε πιὰ ὁ Τήλεφος νὰ γυρίση πίσω στὴν πατρίδα του, ἂν δὲν ἦταν ὁ ἴδιος—ὅπως ἰσχυρίστηκαν[381α]—ποὺ ὁδήγησε τοὺς Ἕλληνες ἐνάντια στὴν Τροία.

Ὄχι σ' αὐτόν, ἀλλὰ στὸ γιό του Εὐρύπυλο, ποὺ ἀνάλαβε τὴ βασιλεία ὕστερα ἀπ' αὐτόν,[382] ἔστειλε ὁ Πρίαμος ἕνα μήνυμα καὶ τὸν παρακάλεσε γιὰ βοήθεια. Ὁ Εὐρύπυλος δὲ δίστασε στὴν ἀρχὴ νὰ ἀκολουθήση τὴν πρόσκληση—ἕνεκα τῆς μητέρας του. Γιατὶ σ' αὐτὴν εἶχε στείλει ὁ Πρίαμος ἕνα χρυσὸ ἀμπέλι,[383] ἴσως σὰν ἐξιλέωση γιὰ τὸ τραῦμα ποὺ εἶχε δεχθῆ ἄλλοτε ὁ Τήλεφος, ὅταν μπλέχτηκε στὰ κλήματα. Ἔτσι τράβηξε ὁ γιὸς γιὰ τὸν πόλεμο. Ἡ μητέρα του δὲν ἦταν ἐκείνη ἡ Ἱερά, ποὺ εἶχε πέσει πολεμώντας τοὺς Ἕλληνες. Στὸν Τήλεφο προσφέρονταν ἀργότερα στὴν Πέργαμο θυσίες ἥρωα. Ὅποιος ἐρχόταν ἀπ' αὐτὲς τὶς θυσίες, δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ πατήση στὸ ναὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, προτοῦ ὑποβληθῆ σὲ καθαρμό.[384] Μὲ τοὺς ὕμνους ποὺ ἀντηχοῦσαν γιὰ τὸ θεραπευτὴ θεὸ στὸ Ἀσκληπιεῖον, ὑμνοῦσαν ὡστόσο στὴν ἀρχὴ τὸν Τήλεφο.[385] Μόνο τὸν Εὐρύπυλο δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ τὸν θυμηθοῦν μέσα στὸ Ἱερό, γιατὶ αὐτὸς εἶχε σκοτώσει κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας τὸν Ἥρωα-ἰατρὸ Μαχάονα.

XI

Ὁ Πρωτεσίλαος καὶ ἡ Λαοδάμεια

Ὀχτὼ χρόνια πέρασαν μετὰ τὸ πρῶτο ξεκίνημα τῶν Ἑλλήνων, μέχρις ὅτου ξανασυνάχτηκαν στὴν Αὐλίδα[386] κι ἑτοιμάστηκαν γιὰ τὸν ἀπόπλουν. Γνώριζαν, ὅτι μπροστά τους στεκόντουσαν τουλάχιστον ἐννέα χρόνια πολέμου. Μόνο δυὸ ἢ τρεῖς μέρες ἦσαν συγκεντρωμένοι στὴν Αὐλίδα, ὅταν συνέβη τὸ σημεῖο ποὺ διηγιέται ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα.[387] Ἦσαν ἀπασχολημένοι ἀκριβῶς μὲ τὴν προσφορὰ θυσίας ἑκατοντάδων ὡραίων ἀγελάδων, σὲ βωμοὺς χτισμένους κοντὰ σὲ πλούσια ἀπὸ νερὰ πηγή, ποὺ πήγαζε κάτω ἀπὸ ἕνα πελώριο πλατάνι, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα δεῖχναν ἕνα κομμάτι ξύλου ἀπ' αὐτὸ τὸ δένδρο στὸ ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος.[388] Στὴ διάρκεια τῆς θυσίας φάνηκε κεῖ ἕνα φίδι, ποὺ ἡ ράχη του εἶχε χρῶμα κόκκινο σὰν τὸ αἷμα. Ἀπὸ τὸ βωμό, κάτω ἀπὸ ὅπου βγῆκε ἕρποντας, ὅρμησε στὸ πλατάνι. Πάνω στὸ πιὸ ψηλὸ κλαδὶ φώλιαζε ἕνα σπουργίτι μὲ τὰ μικρά του. Τὸ φίδι κατάπιε ἀμέσως τὰ ὀχτὼ σπουργιτάκια καὶ ἔνατη τὴ μητέρα τους.

Αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ θηρίο μεταμορφώθηκε ἀπὸ τὸ Δία σὲ πέτρα. Ἀπ' αὐτὸ κατάλαβαν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο γιὰ κανένα φυσικὸ γεγονός. Ὁ Κάλχας, ὁ μάντης, τὸ ἑρμήνευσε: ἐννιὰ χρόνια θὰ διαρκοῦσε ὁ πόλεμος καὶ μόλις στὸ δέκατο χρόνο θὰ ἔπεφτε ἡ Τροία.

Ἡ Τροία, ποὺ λεγόταν καὶ Ἴλιος ἢ Ἴλιον, ἀποδείχτηκε μ' αὐτὸ τὸ σημάδι σὰν τόπος θανάτου γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὅπου τόσα πολλὰ χρόνια τῆς ζωῆς τους καὶ τόσες πολλὲς ζωὲς ἐπρόκειτο νὰ χαθοῦν. Ὁ Ἀπόλλων μὲ τὸ ἀργυρό του τόξο,[389] στὴν πιὸ θανατηφόρα παρουσία του, ὑπερασπιζόταν τὸ φρούριο. Ἡ Τροία βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία ἐκείνου τοῦ τόξου, τὸ ὁποῖο εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θεό, εἴτε ἀπὸ ἀνθρώπινο χέρι καθοδηγημένο ἀπὸ κεῖνον, ἔστελνε τὰ βέλη τοῦ θανάτου. Λόγχες καὶ σπαθιά, ἀσπίδες καὶ θώρακες, πολὺ λίγο ὠφελοῦσαν. Μόνο ἕνα τόξο θὰ μποροῦσε νὰ τὰ βγάλη πέρα μαζί του. Θυμᾶται ἴσως κανεὶς ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν βρισκόταν πάνω στὴν πυρά, εἶχε χαρίσει τὸ τόξο του, μὲ τὸ ὁποῖο τόσο συχνὰ εἶχε καταπολεμήσει τὸ θάνατο, σ' ἕναν ὁδοιπόρο ποὺ περπατοῦσε πάνω στὸ ὅρος τῆς Οἴτης. Εἴτε αὐτὸς ἦταν ὁ Ποίας εἴτε ὁ Φιλοκτήτης—πατέρας ἢ γιός—αὐτὸς ποὺ δέχθηκε τὸ δῶρο ζοῦσε στὴ Θεσσαλία, κοντὰ στὴ Φθία, ὅπου παλιότερα βασίλευε ὁ Εὐρυτίων καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Πηλεύς. Μ' ἐκεῖνο τὸ τόξο ἐμφανίστηκε τώρα στὴν Αὐλίδα ὁ Φιλοκτήτης, «αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾶ τὰ κτήματα», ὅπως ἐξηγεῖται τὸ ὄνομά του : δὲν ἀποχωριζόταν αὐτὸ τὸ κτῆμα του ποτέ. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν μὲ ἑφτὰ πλοῖα—καὶ ὅλοι ἦσαν καλοὶ τοξότες[390]—ἐπρόκειτο νὰ ἀποχωριστῆ σύντομα καὶ ἔτσι τὸ τόξο γιὰ πολὺ διάστημα δὲν θὰ πρόσφερε καμμιὰ ὠφέλεια στοὺς Ἕλληνες, ποὺ ξεκίνησαν τώρα μὲ κατεύθυνση τὴν Τροία.

Ἕνα μικρὸ νησὶ ὑπῆρχε σὲ κάποια μεγαλύτερη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Ἴλιον, κοντὰ στὴ Λῆμνο.[391] Γιὰ πολὺν καιρὸ ἔμεινε γνωστὸ[392] καὶ ἔδειχναν πάνω σ' αὐτὸ τὸ βωμό, ποὺ ἔγινε περίφημος ἀπὸ τὸν Φιλοκτήτη, τὰ ὅπλα τοῦ Ἥρωα καὶ ἕνα χάλκινο ὁμοίωμα φιδιοῦ. Τὸ νησὶ τοῦτο τὸ ὀνόμαζαν Νέα,[393] δηλ. ἡ «καινούργια», ποὺ ταίριαζε σ' ἕνα ἡφαιστιογενὲς νησάκι, τὸ ὁποῖο εὔκολα πάλι μποροῦσε νὰ ἐξαφανιστῆ, ὅπως καὶ διηγοῦνται γι' αὐτὸ τελικά.[394] Οἱ παλιοὶ ἀφηγητὲς λέγανε τὸ νησὶ Χρύση, δηλ. χρυσαφένια, ἀπὸ τὴ χρυσὴ σύντροφο στὴ λατρεία τοῦ θεοῦ μὲ τὸ ἀσημένιο τόξο. Ὁ θεὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἐμφανιστῆ καὶ μ' ἕνα χρυσὸ τόξο.[395] Ὁ Ἀπόλλων ἦταν προστάτης κύριος τοῦ νησιοῦ,[396] ποὺ εἶχε κεῖ τὸ βωμό του, στὸν ὁποῖο ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπὸ ἐννιὰ χρόνια νὰ στείλουν οἱ Ἕλληνες μιὰν ἐξιλαστήρια ἑκατόμβη.[397] Τότε, ὅταν αὐτοὶ πλησίασαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ νησὶ Χρύση καὶ ἔτσι πατήσανε τὰ ὅρια ποὺ

περιέβαλλαν τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Τροίας, τοὺς ὁδήγησε κεῖ πιθανὸν ὁ Φιλοκτήτης, γιὰ νὰ προσφέρουν θυσία στὴ θεὰ σὰν προϋπόθεση γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ Ἰλίου.[398] Ὁ Ἰάσων εἶχε οἰκοδομήσει[399] τὸ βωμὸ — καὶ ὁ Φιλοκτήτης, σύμφωνα μὲ τοὺς κατοπινότερους ἀφηγητές,[400] ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἀργοναῦτες — ἢ ὁ Ἡρακλῆς ταξιδεύοντας στὸν Λαομέδοντα.[401]

Εἴτε λοιπὸν ὁ Φιλοκτήτης τοὺς ὁδήγησε στὸ βωμό, εἴτε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ μόνοι τους θέλανε νὰ ἐπισκεφτοῦν τὸ ἱερό, ἡ θεὰ Χρύση ἔκανε κεῖ κάτι, ποὺ συγκρινόμενο μὲ τὰ σημεῖα στὴν Αὐλίδα μποροῦσε νὰ ἦταν ἁπλῶς μιὰ ὠχρὴ ἀπομίμηση. Τὸ ἱερό της φίδι, ὁ φύλακας τοῦ ναοῦ,[402] ἐπιτέθηκε ἀπ' ὅσους πλησίαζαν μόνο στὸν φορέα τοῦ τόξου τοῦ Ἡρακλέους. Τὸν δάγκωσε στὸ πόδι.[403] Μετὰ ἀπὸ τὸ δάγκωμα ἔμεινε μιὰ πληγὴ ποὺ ἔβγαζε δύσοσμο πύο καὶ ἀπόδιωχνε ὅλους τοὺς Ἕλληνες.[404] Οἱ σύντροφοί του ὁδήγησαν τὸν πληγωμένο ἀπέναντι στὴ Λῆμνο καὶ τὸν ἄφησαν νὰ κοίτεται κεῖ μὲ τὸ τόξο του. Ὁ Φιλοκτήτης ἦταν τὸ πρῶτο θύμα. Τὸ δεύτερο, θανατηφόρο, ἀκολούθησε ὅταν οἱ Ἕλληνες πάτησαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ τρωικὸ ἔδαφος. Αὐτὸ τὸ δεύτερο θύμα ἦταν πιθανῶς ἕνας ξάδελφος τοῦ Φιλοκτήτου, ὁ γιὸς τοῦ Ἰφίκλου, ἀδελφοῦ τοῦ Ποίαντος, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση.[405]

Ὁ Ἴφικλος κατοικοῦσε στὴ Φυλάκη, πολὺ κοντὰ στὴ Φθία, καὶ ἦταν γιὸς τοῦ περίφημου ἀπὸ τὰ κοπάδια του Φυλάκου, δηλ. τοῦ «φρουροῦ».[406] Αὐτὸς ὁ ἴδιος — ὁ «περίφημος γιὰ τὴ δύναμή του» — δὲν εἶχε παιδιά, γιατὶ ἦταν ἀνίκανος νὰ γεννήση. Τότε ἦρθε στὴ Φυλάκη ὁ μάντης Μελάμπους, ποὺ ἀναφέρεται σὰν ὁ κληρονόμος τοῦ Προίτου καὶ θεραπευτὴς τῶν θυγατέρων του,[407] γιὰ νὰ κλέψη τὶς ἀγελάδες τοῦ Φυλάκου. Ἔτσι ἤθελε νὰ ζητήση σὲ γάμο γιὰ τὸν ἀδελφό του τὸν Βίαντα τὴν ὡραία Πηρώ, τὴ θυγατέρα τοῦ Νηλέως. Στὴν ἀρχὴ πιάστηκε. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς καταλάβαινε τὴ γλώσσα τῶν σκουληκιῶν ποὺ ζοῦσαν μέσα στὰ ξύλα, τὰ κατάφερε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴ φυλακὴ ποὺ γκρεμιζόταν. Ἡ ἔκπληξη τοῦ Φυλάκου καὶ τῶν ἀνθρώπων του ἦταν μεγάλη. Τὸ τίμημα ὅμως γιὰ τὴν ἐλευθερία του καὶ γιὰ τὶς ἀγελάδες ἦταν ἡ θεραπεία τοῦ Ἰφίκλου. Ἔβαλε νὰ σφάξουν δυὸ ταύρους καὶ μὲ τὸ κρέας τους δελέασε τὰ ἁρπαχτικὰ πουλιά. Πλησίασε ἐπίσης πετώντας κι ἕνας γύπας καὶ ἀπ' αὐτὸν ἔμαθε ὁ Μελάμπους τὴν αἰτία τῆς ἀρρώστιας τοῦ Ἰφίκλου. Στὰ παιδικά του χρόνια αὐτὸς εἶχε δεῖ, πὼς ὁ πατέρας του εὐνούχιζε κριάρια καὶ μετὰ πέταξε κοντά του τὸ μαχαίρι. Τὸ ἀγόρι ἔφυγε τρέχοντας καὶ ὁ πατέρας του μανιασμένος ἔχωσε τὸ μαχαίρι βαθιὰ μέσα σὲ μιὰ ἱερὴ βελανιδιά. Μὲ τὸν καιρὸ τὸ σκέπασε μεγαλώνοντας ἡ φλούδα τοῦ δέντρου. Ὁ μάντης τοὺς ὁδήγησε

νὰ βγάλουν τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ δέντρο, τὸ ἔξυσε καὶ ἔδωσε στὸν Ἴφικλο νὰ πιῆ τὸ ξύσιμο.

Ἔτσι θεραπεύτηκε ὁ Ἴφικλος. Στὴν ἀρχὴ γέννησε τὸν Ποδάρκη, δηλ. τὸν «καλοπόδαρο». Τοῦ ἔδωσε αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιατὶ μποροῦσε νὰ τρέχη τόσο γρήγορα μέσα ἀπὸ χωράφια μὲ σπαρτά, χωρὶς νὰ τσακίζη τὰ στάχυα.[408] Δεύτερο καὶ καλύτερο[409] γέννησε τὸν Πρωτεσίλαο, ποὺ μὲ τ' ὄνομα του εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ εἶναι ὁ πρῶτος: «ὁ πρῶτος ποὺ ὁδηγεῖ τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ». Σὰν πρῶτος πήδηξε στὴν ξηρά, μόλις τὰ πλοῖα ἔφτασαν στὴν ἀμμουδιὰ τῆς Τροίας. Κάποιος ἄγνωστος Τρώας τὸν σκότωσε κι ἔτσι ἄφησε μιὰ νεαρὴ γυναίκα καὶ μισοτελειωμένο σπίτι.[410] Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ὅμως καὶ ὁ πόλεμος[411] ἦταν μιὰ τ ε λ ε τ ή, δηλαδὴ μιὰ «ἐ κ - τ έ λ ε σ ι ς», ὅπως ἀκριβῶς ἡ τέλεια ἐκτέλεση μιᾶς θυσιαστικῆς πράξεως ἢ ἡ συμμετοχὴ σὲ μιὰν ἱερουργία, ποὺ ἔφερνε σὲ στενώτερη σύνδεση τὸν μύστη μὲ τὰ ὑποχθόνια. Λεγόταν ἀργότερα[412] ὅτι ὁ Πρωτεσίλαος χάρισε στὸ Ἴλιο τὴν πρώτη ἱερουργία καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ ἔχτισαν στὸν Ἐλαιοῦντα, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἕνα πάρα πολὺ ψηλὸ λόφο σὰν μνῆμα. Ἀπὸ τὴν κορυφή του τὸ βλέμμα ἔπεφτε στὴν Τροία.[413] Στὸ ἐσωτερικό του τιμοῦσαν τὸν ἥρωα, ὅπως μέσα σ' ἕνα ναό.[414] Πίστευαν,[415] ὅτι οἱ φτελιὲς ποὺ βρίσκονταν γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἡρῶον[415α] ξεραίνονταν—ἀλλὰ καὶ πάλι μεγάλωναν—ὅταν γινόνταν τόσο ψηλές, ὥστε οἱ κορφές τους μποροῦσαν νὰ κυττάξουν τὸ ἐχθρικὸ φρούριο.

Μιὰ ἰδιαίτερη ὅμως εὔνοια τῶν ὑποχθονίων θεῶν εἶχε ἐπιφυλαχθῆ στὸν Πρωτεσίλαο. Ἡ νεαρὴ γυναίκα του δὲν ἦταν ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὸ γάμο, ποὺ δὲν εἶχε ἀρχίσει κάν, καὶ ἀπὸ τὶς ψηλότερες τιμὲς ποὺ μποροῦσαν νὰ ἀπονεμηθοῦν σ' ἕναν πεσόντα ἥρωα. Μόνο μιὰ καὶ μοναδικὴ μέρα εἶχε γίνει πραγματικὰ γυναίκα τοῦ Πρωτεσιλάου[416] ἡ Πολυδώρα, ἡ κόρη τοῦ Μελεάγρου[417] ἢ — καθὼς ἔγινε περίφημη ἀπὸ ἀρχαίους καὶ νεώτερους ποιητὲς[418] — ἡ Λαοδάμεια, ἡ κόρη τοῦ Ἀκάστου. Σὰν Λαοδάμεια εἶχε ἡ ἴδια ἕνα ὄνομα τῆς βασίλισσας τοῦ κάτω κόσμου, «αὐτὴ ποὺ δαμάζει τοὺς λαούς», σὰν Πολυδώρα, δηλ. ἡ «πλούσια σὲ δῶρα», εἶχε μᾶλλον ἕνα διονυσιακὸ ὄνομα. Αὐτὸ ποὺ ἀνάλαβε νὰ κάνη ἦταν ἀντάξιο τοῦ οἴκου τοῦ παπποῦ της Οἰνέως, ποὺ ἄλλοτε τὸν εἶχε ἐπισκεφθῆ ὁ Διόνυσος. Γιατὶ ἀπὸ τὸ μισοτελειωμένο σπίτι τοῦ Πρωτεσιλάου γύρισε πίσω κεῖ — μᾶλλον παρὰ στὸ σπίτι τοῦ Ἀκάστου, ὅπως ἤθελαν ἄλλοι[419] — καὶ ἐπρόκειτο νὰ παντρευτῆ γιὰ δεύτερη φορά.[420] Αὐτὴ ὅμως προτίμησε τὶς νυχτερινὲς ἱερουργίες τοῦ Διονύσου, μυστικὲς τελετές, ποὺ μᾶς ὑπαινίσσονται παραστάσεις κατοπινότερων σαρκοφάγων. Ἔτσι τῆς ἔγινε ἡ χάρη νὰ μὴν ἐμφανιστῆ σ' αὐτὴν ὁ

Διόνυσος, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ σύζυγός της ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο κι ἔτσι νὰ σμίξῃ μαζί του γιὰ μιὰν αἰώνια συμβίωση.

Οἱ ὑποχθόνιοι θεοὶ ἔδειξαν αὐτὴ τὴν εὔνοια στὸν Πρωτεσίλαο. Τὸν ἄφησαν γιὰ μιὰ μέρα[421] — ἢ ἦταν μοναχὰ γιὰ τρεῖς ὧρες[422] — νὰ πάῃ στὴ γυναίκα του ὄχι σὰν σκιά, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴ σωματική του ἀκμή, σὰ νὰ μὴν εἶχε πεθάνη.[423] Διηγόνταν γιὰ ἕνα ὁμοίωμα τοῦ ἄντρα της, ποὺ εἶχε αὐτὴ κατασκευάσει καὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἀκριβῶς μιλοῦσε, ὅταν ὁ Ἑρμῆς τῆς ἔφερε[424] τὸν Πρωτεσίλαο. Ἡ παράσταση πάνω σὲ μιὰ σαρκοφάγο δείχνει τὸ κεφάλι μέσα σὲ μιὰ θήκη γιὰ διονυσιακὰ λείψανα. Πρόσφερε στὸ εἴδωλο μιὰ θυσία καρπῶν[425] μέσα στὸ λιχνιστήρι, καθὼς βλέπουμε σὲ μιὰν ἄλλη σαρκοφάγο. Τώρα ἀνῆκε καὶ πάλι ὁλόκληρη στὸ σύζυγο καὶ μόλις ἐκεῖνος ἐξαφανίστηκε, ἔμεινε κι αὐτὴ νεκρή. Πέθανε στὴν ἀγκαλιά[426] τοῦ Πρωτεσιλάου ἢ αὐτοκτόνησε.[427] Μαζὶ μὲ τὸ ὁμοίωμα καὶ τὰ διονυσιακὰ σκεύη πυρπολήθηκε.[428] Στὴν πατρική του πόλη Φυλάκη γιόρταζαν ἐπίσης τὸν Πρωτεσίλαο μὲ ἀθλητικοὺς ἀγῶνες,[429] στὸν Ἑλλήσποντο δεχόταν σὰν θυσία[430] σταφύλια καὶ καρποὺς καὶ τὴν ἄνοιξη γάλα.

XII

Ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ τὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου

Ἡ μάνα τοῦ Ἀχιλλέως δύσκολα ἄφησε τὸ γιό της νὰ πάῃ στὸν πόλεμο ἐνάντια στὸ Ἴλιον. Ὁ Ἀγαμέμνων καὶ οἱ σύντροφοί του εἶχαν κάνει τὰ πάντα στὸ νὰ τὸν παρασύρουν στὸν πόλεμο καὶ νὰ παρακινήσουν τὸν Πηλέα νὰ τοὺς στείλῃ κοντά τους τὸ γιό του. Ξέρανε καλὰ γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ μοναδικοῦ γιοῦ μιᾶς θεᾶς μεταξύ τους. Ἡ Θέτις ὅμως προεῖδε καθαρὰ τὴν τύχη τοῦ γιοῦ της: ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε ἀτιμώρητος νὰ χτυπήσῃ τὸν Ἕκτορα, τὸν προστάτη τῆς προστατευόμενης ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα ἀκρόπολης. Καὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὸν συγκρατήσῃ ἀπὸ μιὰ πράξη, στὴν ὁποία τὸν ἔσπρωχνε ἡ μεγάλη του ψυχή; Αὐτὴ ἦταν μιὰ ἄλλη τύχη ἀπὸ κείνη τὴν τύχη τοῦ «θεοῦ-ἥρωα» Ἡρακλέους. Ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ ὡραιότερος ἀπὸ τοὺς συγκεντρωμένους γύρω στὴν Τροία ἥρωες,[430a] αὐτὸς ποὺ «γεννήθηκε γιὰ τόσο λίγο χρόνο»,[431] ὥστε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους θά 'πρεπε νὰ ὀνομαστῇ ὁ «θνητὸς ἥρωας», ἔλεγε μπροστὰ στὸ θάνατο πῶς τὸν εἶχε πάρει πάνω του, καὶ πῶς ἡ ἡμίθεη μορφή του ἔφερνε τὴ σκοτεινὴ σκιὰ τοῦ θανάτου.

Ἡ κρίση τοῦ Πάριδος καὶ τὰ πολλὰ προσβλητικὰ λόγια του τοποθέτησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δυὸ θεὲς στὴν πλευρὰ τῶν ἐπιτιθεμένων, κι ἂν ἀκόμα αὐτὲς δὲν ἦσαν οἱ προστάτριες τῶν ἡρώων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ θεὲς αὐτὲς ἦσαν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἥρα. Δὲν ἦσαν παραδομένοι στὰ τόξα τοῦ Ἀπόλλωνος μονάχα θνητοὶ ποὺ θέλανε νὰ κατακτήσουν τὴν Τροία, ἀλλὰ ἥρωες μὲ δική τους μοίρα. Τὸ παιχνίδι τους παιζόταν στὸν ἐλεύθερο χῶρο τῆς μάχης, ἐνάντια στοὺς πολεμιστὲς ποὺ ἦρθαν ἀντιμέτωποί τους. Σὲ κανέναν ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἅπλωσε τὸ χέρι ὁ θεός. Σύμφωνα μὲ παλιὲς διηγήσεις, ἦταν ἐκεῖνος ὁ Κύκνος, ποὺ ἐμπόδισε τὴν ἀποβίβαση τῶν Ἑλλήνων στὰ θαλάσσια στενὰ μεταξὺ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς Τενέδου [432] ἢ στὴν παραλία,[433] κι ὄχι ὁ γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, κι οὔτε βέβαια κάποιος ἄλλος Κύκνος ποὺ σκότωσε ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὸν θρακικὸ Διομήδη. Γιὰ ἕναν τρίτο Κύκνο μᾶς μιλᾶ ἕνας κατοπινὸς ἀφηγητής,[434] πὼς ἦταν κάποιος γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ γιὰ ἕναν τέταρτο, γιὸ ἑνὸς βασιλιᾶ τῆς Λιγουρίας καὶ συγγενὴ τοῦ Φαέθοντος, ποὺ ἐπειδὴ θρηνοῦσε τὸ γιὸ τοῦ Ἡλίου, μεταμορφώθηκε στὸ ὁμώνυμο πουλί.[434a] Αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει, βέβαια, νὰ δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται σὲ μιὰ χαμένη πολὺ παλιὰ ἱστορία γιὰ ἕναν μοναχὰ Κύκνο, ἕναν γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τ' ὄνομα «Κύκνος» καὶ πιθανὸν πάντα γιὰ ἕναν ἀπὸ τὴ Θράκη.

Ἕνας θρακικὸς σύμμαχος τοῦ Πριάμου μπορεῖ νὰ εἶναι ἐκεῖνος ὁ Κύκνος ποὺ πρῶτος ἐπιτέθηκε στοὺς Ἕλληνες, ἴσως ἕνας γιὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Καλύκης, μιᾶς Νύμφης μὲ τ' ὄνομα «κάλυκας λουλουδιῶν». Τὸ παιδὶ περιτριγυρίζονταν ἀπὸ κύκνους, ὅταν οἱ ψαράδες τὸ βρῆκαν στὴν παραλία.[435] Ὄχι σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ σὰν παράξενη μορφή, ἐντελῶς ἄσπρος[436] καὶ χωρὶς τραύματα,[437] πῆγε στὸν Ἀχιλλέα, ποὺ μπῆκε στὴ χώρα σὰν δεύτερος ὕστερα ἀπὸ τὸν Πρωτεσίλαο. Ὁ Κύκνος ἀπείλησε τὸ γιὸ τῆς Θέτιδος μὲ μαστίγωμα.[438] Ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν χτύπησε μὲ μιὰ πέτρα.[439] Αὐτή του ἡ πράξη τραγουδήθηκε ἀπὸ τοὺς ποιητὲς γιὰ πολύ.[440] Ὁ Κύκνος ἔβγαλε μιὰ κραυγή[441] σὰν ἐκείνη ποὺ βγάζουν οἱ κύκνοι ὅταν πεθαίνουν. Οἱ Τρῶες ὅμως, ὅταν εἶδαν τὸν Ἀχιλλέα νὰ χτυπᾶ, ἐπέστρεψαν στὰ τείχη καὶ ἡ πολιορκία ἄρχισε.[442] Μόνο μέχρι μιὰν ὁρισμένη πηγὴ μπροστὰ στὴν πολὺ γνωστὴ σκαϊκὴ πύλη, κοντὰ στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Θυμβραίου — ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι ἀπὸ τὴν εὔοσμη θρούμπα[443] — ἦλθαν ἀπὸ τὴν πόλη οἱ γυναῖκες. Ἔφεραν νερὸ συνοδεύοντας ἕναν ἱππεύοντα νεαρό. Κι αὐτὸ ὁδήγησε τὸν Ἀχιλλέα σὲ μιὰν ἀπαίσια πράξη, ποὺ οἱ ποιητὲς δὲν τραγουδοῦσαν πιὰ σὲ κατοπινότερες ἐποχές. Τόσο πιὸ πολὺ ὅμως τὴν ἀπεικόνιζαν οἱ παλιοὶ καλλιτέχνες πάνω σὲ βαρέλια ποὺ προορίζονταν γιὰ τάφους, σὲ ἀετώματα καὶ ὅπλα ἢ πάνω στοὺς τοίχους ταφικῶν χώρων. Αὐτὴ ἡ πράξη διέσωζε τὸν χαρακτήρα τῆς θυσίας σὲ μιὰ φοβερὴ θεότητα.

Πῶς θὰ μπορούσαμε διαφορετικὰ νὰ καταλάβουμε τὸ ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς παραμόνευε πίσω ἀπὸ τὸ οἴκημα τῆς πηγῆς,[444] ὄχι γιὰ νὰ ἁρπάξῃ γυναῖκες, ἀλλὰ γιὰ νὰ σφάξῃ τὸν νεαρὸ κοντὰ στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ; Οἱ νεαροὶ στὴν Ἑλλάδα ἀνῆκαν στὸν Ἀπόλλωνα, βεβαίως ὄχι σὰν θύματα γιὰ θυσιαστήριο. Γιὰ τὸν ἑαυτό τους φρόντιζαν νὰ προσφέρνουν κριάρια. Ξέρουμε βέβαια, ὅτι ἕνας ὡραῖος νεαρὸς σὰν τὸν Ὑάκινθο[445] ἢ τὸν Κυπάρισσο[446] συχνὰ πέθαινε γιὰ χάρη τοῦ ὁρμητικοῦ θεοῦ. Φαίνεται πὼς ὁ Ἀχιλλεὺς ἤθελε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν θανατερὸ Ἀπόλλωνα τῶν Τρώων μ' αὐτή του τὴν ἀνθρωποθυσία. Ἄφησε νὰ φύγουν οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια — μεταξὺ αὐτῶν μιὰ κόρη τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Ἑκάβης, ἡ Πολυξένη — καὶ ρίχτηκε πάνω στὸν κυνηγημένο νεαρό, ποὺ ἦταν ἀκόμη παιδί. Ἦταν ὁ Τρωίλος, ἀδελφὸς τῆς Πολυξένης κι ἴσως γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ ἔκαμε μὲ τὴν Ἑκάβη.[447]

Μᾶς παραδόθηκε,[447a] ὅτι ὁ θάνατός του ἤτανε σὰν προϋπόθεση τῆς πτώσεως τῆς Τροίας. Τότε δείχτηκε τὸ πόσο ὁ Ἀχιλλεὺς ἄξιζε τὸ χαρακτηρισμὸ «ὁ γοργοπόδαρος».[448] Πάνω στὸ ψηλὸ ἄλογό του μετάφερε τὸ ταραγμένο πάρα πολὺ ἀγόρι, τὸ ἅρπαξε ἀπὸ τὰ μαλλιὰ σέρνοντάς το στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Θυμβραίου, πάνω στὸν ὁποῖο προσκόμιζαν κοκκόρια — σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία μιᾶς παλιᾶς παραστάσεως. Τότε τρέξανε γιὰ βοήθεια τ' ἀδέρφια τοῦ Τρωίλου, ὁ Ἕκτωρ μπροστά. Δὲν μπόρεσαν πιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴ σφαγή. Πάνω σὲ ἀγγειογραφίες βλέπουμε τὸ σῶμα τοῦ ἀγοριοῦ νὰ κοίτεται στὸ βωμὸ καὶ τὸν Ἀχιλλέα νὰ ἐκσφενδονίζῃ στοὺς Τρῶες τὸ κεφάλι τοῦ θύματος. Πολὺ νωρὶς ὁ Τρωίλος χαιρόταν στὴν ἱππασία,[449] κι ἀνώφελο ἦταν τὸ ἀπαίσιο πλησίασμα τοῦ Ἀχιλλέως στὸν θυμβραϊκὸ Ἀπόλλωνα.

Τὰ προφητικὰ ἐννέα χρόνια πέρασαν μὲ τὴ λεηλασία τῆς χώρας γύρω στὴν Τροία καὶ τὴν κυρίεψη μερικῶν πόλεων ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀκόμη στὸ μεγάλο νησὶ Λέσβο ἔκαμε ληστρικὲς ἐπιδρομὲς κι ἔφερε μαζί του ἄξιες γυναῖκες σὰ λάφυρα. Ὅλες σχεδὸν τὶς χάρισε στὸν Ἀγαμέμνονα.[450] Γιὰ τὸν ἑαυτό του κράτησε τὴν ὡραία Διομήδη,[450a] ποὺ μποροῦσε νὰ κατέχῃ μόνο τὴ δεύτερη θέση μετὰ τὴν Βρισηίδα, τὴν κόρη τοῦ Βρισέως.[451] Ὁ Βρισεὺς λεγόταν ἔτσι, ὅπως μὲ τὸ παρωνύμιο τοῦ ἴδιου τοῦ Διονύσου στὴ Λέσβο καὶ στὴ Μυσία βέβαια, ὅπου εἶχε τὸ ἱερατεῖο του.[452] Ἡ Βρισηὶς ἔμοιαζε στὴ χρυσὴ Ἀφροδίτη.[453] Ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν εἶχε ἁρπάξει στὴ μυσαϊκὴ Λυρνησσό,[454] στὴν πόλη τοῦ Μύνητος, τοῦ ἄντρα της, ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς τρεῖς ἀδερφούς του τὸν σκότωσε στὴ μάχη.[455] Θὰ προτιμοῦσε νὰ τὴν εἶχε συνοδέψει σὰ γυναίκα του στὴ Φθία.[456]

Στὴν ἴδια ἁρπαχτικὴ ἐκστρατεία,[457] στὴν κατάκτηση τῆς ὀχυρῆς

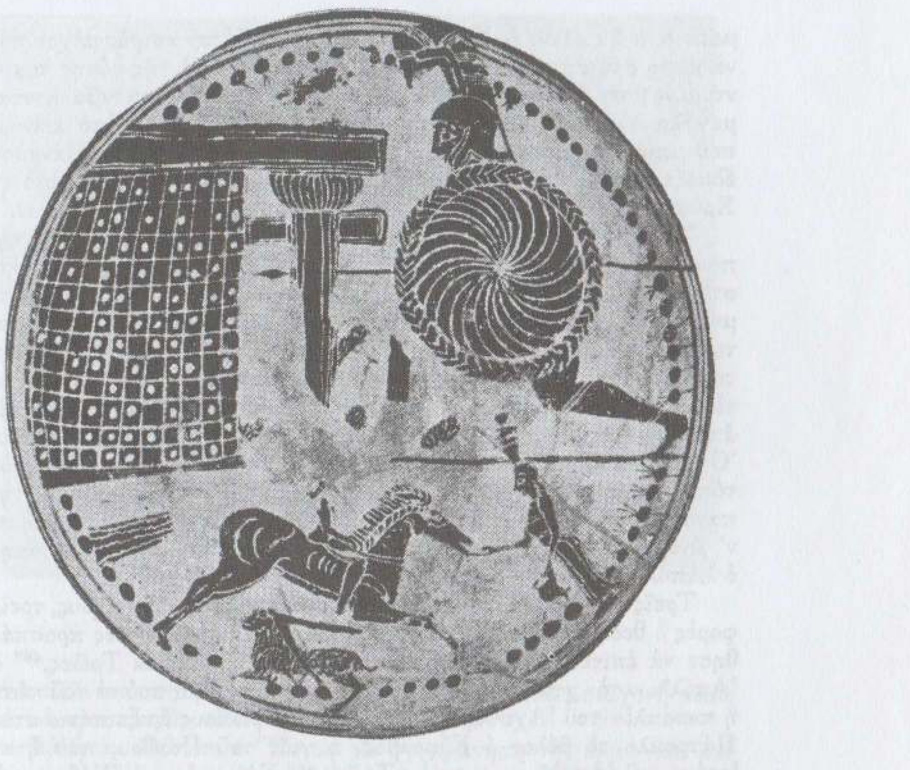

95. Ἀχιλλεὺς καὶ υἱὸς Πριάμου-Ἑκάβης, Τροχίλος, ἱερεὺς τῆς Δήμητρος στὸ Ἄργος

πόλεως Θήβης κάτω ἀπὸ τὸν δασωμένο Πλάκο, ἔπεσε ἡ Χρυσηίς, ἡ κόρη τοῦ Χρύσου, στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων.[458] Αὐτὴ ἡ Θήβη ἦταν ἡ πατρίδα τοῦ Ἠετίωνος, τοῦ πατέρα τῆς Ἀνδρομάχης, τῆς συζύγου τοῦ Ἕκτορος μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀμαζόνας. Ὁ Ἠετίων σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα στὴ μάχη καὶ κηδεύτηκε μὲ τιμὲς ἥρωα.[459] Ἐπίσης πέσανε τὰ ἑφτὰ ἀδέρφια τῆς Ἀνδρομάχης, ὅλα σὲ μιὰ μέρα, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀχιλλέως.[460] Ἡ μητέρα τῆς Ἀνδρομάχης, ποὺ κυβερνοῦσε στὴ Θήβη σὰν βασίλισσα,[461] ἔπεσε αἰχμάλωτη στὰ χέρια τοῦ Ἀχιλλέως, ἀλλὰ ἐξαγοράστηκε μὲ λύτρα. Τὴν κόρη τοῦ Χρύσου, τοῦ ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος, στὴ μοιρασιὰ τῶν λαφύρων τὴν ὑποσχέθηκαν στὸν Ἀγαμέμνονα.[462] Ἦταν ἡ μοναδικὴ ποὺ σὰν παλλακὶς μποροῦσε νὰ μετρηθῇ μὲ τὴν Βρισηίδα. Μάταια ἔφτασε

μετὰ στὸ βασίλειο ὁ Χρύσης—γιατὶ χρειαζόταν καιρὸς μέχρι ποὺ νὰ μάθη στὸ ἀπομακρυσμένο νησὶ γιὰ τὴ σκλαβιὰ τῆς κόρης του—ντυμένος στὰ ἱερατικά του,[463] γιὰ νὰ τὴν παραλάβη καταβάλλοντας μεγάλα λύτρα. Ξέρουμε ὅτι ὁ 'Αγαμέμνων δὲν ἦταν ἀπὸ κείνους ποὺ μποροῦσε τόσο εὔκολα ν' ἀποχωριστῆ μιὰ γυναίκα. Βάναυσα ἔδιωξε τὸν ἱερέα[464] κι ἔτσι ξέσπασε ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ—σὰν ἀπὸ τὴ Χρύση, τὸ δυστυχισμένο νησὶ—πάνω στὸ στρατὸ τῶν 'Ελλήνων.

Τὰ βέλη τοῦ θεοῦ στείλανε πρῶτα ἀπὸ τ' ἀσημένια τόξα[465] τὴν πανούκλα στὰ μουλάρια καὶ τὰ σκυλιὰ τῶν 'Ελλήνων καὶ κατόπιν στοὺς ἴδιους. 'Απ' αὐτὸ προῆλθε ἡ φιλονεικία μεταξὺ τοῦ 'Αγαμέμνονος, ποὺ ἔπρεπε τώρα νὰ στείλη πίσω τὴν κόρη τοῦ Χρύσου, καὶ τοῦ 'Αχιλλέως, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ μεγάλος βασιλιὰς ἅρπαξε τὴν κόρη τοῦ Βρισέως. 'Ο γιὸς τῆς Θέτιδος ἀποτραβήχτηκε ὀργισμένος ἀπὸ τὶς μάχες. Ξέρουμε ἀπὸ τὴν 'Ιλιάδα τὴν ἱστορία γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπαίσιες ἡμέρες καὶ πικρὲς νύχτες στὸν δέκατο χρόνο τοῦ πολέμου. 'Ο 'Αχιλλεὺς θὰ εἶχε φύγει ἤδη μὲ τοὺς Μυρμιδόνες του γιὰ τὸν τόπο του, ἂν ὁ ἀπερίσκεπτος Πάτροκλος, στὸν ὁποῖο ἄφησε τὴν πανοπλία του ἀπὸ τὴν ἀδυναμία ποὺ τοῦ εἶχε, δὲν εἶχε τολμήσει ν' ἀνεβῆ στὰ τείχη τῶν Τρώων, ὅπου στεκόταν σὰν προστάτης ὁ 'Απόλλων.[466]

Τρεῖς φορὲς ὁ Πάτροκλος πάτησε στὶς ἐπάλξεις τοῦ τείχους, τρεῖς φορὲς ὁ θεὸς τὸν ἔδιωξε. Κι ὅταν μετὰ ἀκόμα τρεῖς φορὲς προσπάθησε νὰ ἐπιτεθῆ σκοτώνοντας τρεῖς φορὲς ἀπὸ ἐννιὰ Τρῶες,[467] ὁ 'Απόλλων τὸν χτύπησε μὲ τὸ χέρι του μονάχα, ἔτσι ποὺ νὰ τοῦ πέση ἡ πανοπλία τοῦ 'Αχιλλέως. 'Απὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔριξε πάνω στὸν Πάτροκλο τὸ βέλος ὁ Εὔφορβος, ὁ γιὸς τοῦ Πάνθου, ποὺ ἦταν ἱερέας τοῦ 'Απόλλωνος στοὺς Τρῶες.[468] Σὰν τρίτος ὁ Ἕκτωρ τοῦ ἔδωσε μὲ τὸ ἀκόντιο τὴ χαριστικὴ βολή.[469]

'Ο 'Αχιλλεὺς ἄφησε στὸ φίλο τὰ ὅπλα του μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ μὴ παρασυρθῆ χωρὶς αὐτὸν σὲ μιὰν ἐπίθεση ἐνάντια στὸ Ἴλιον, γιατὶ ὁ 'Απόλλων ἀγαποῦσε πάρα πολὺ τοὺς Τρῶες.[470] Αὐτὸ ποὺ συνέβη, τὸ εἶχε προειπεῖ στὸ γιό της ἡ Θέτις.[471] Καὶ τοῦ προφήτεψε ἐπίσης τώρα, πὼς ξεχνώντας τὴν ὀργή του ἀμέσως θὰ θελήση νὰ ἐπιτεθῆ στὸν Ἕκτορα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸν Πάτροκλο: «'Αμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν Ἕκτορα θὰ πεθάνης κι ἐσύ».[472] 'Η ἀπάντησή του ἦταν: «'Αμέσως πρέπει νὰ πεθάνω . . .».[473] Ἔτσι πῆρε πάνω του τὸ θάνατο. Δὲν σήμαινε γι' αὐτὸν τίποτα, ὅτι πῆρε πίσω τὴν ὡραία κόρη τοῦ Βρισέως μ' ἕναν βαρὺ ὅρκο τοῦ 'Αγαμέμνονος, πὼς δὲν τὴν εἶχε ἀγγίσει.[474] 'Ο Ὅμηρος μιλάει πολὺ λεπτομερειακὰ γιὰ τὴν ἔξοχη πανοπλία, ποὺ εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἥφαιστος μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς Θέτιδος.[475] Οἱ σκέψεις τοῦ 'Αχιλλέως εἶναι ὅμως

96. 'Αχιλλεὺς καὶ Πενθεσίλεια

τότε πάλι στὸ πτῶμα τοῦ συντρόφου, κι ἐπιθύμησε μονάχα ἡ μάνα του νὰ προστατεύη τὸ πτῶμα ἀπὸ τὶς μύγες.[476]

Θὰ ἦταν ἀδύνατο ὁ Ἕκτωρ νὰ συγκρατήση τὴν ὁρμή του καὶ τίποτα δὲν ἦταν φυσικότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὸ βάλη στὰ πόδια μπροστὰ στὸν μανιασμένο, ποὺ οὔτε οἱ θεοὶ μποροῦσαν νὰ συγκρατήσουν.[477] 'Η Παλλὰς 'Αθηνᾶ, ἡ ἐχθρικὴ στοὺς Τρῶες καὶ προστάτιδα τοῦ 'Αχιλλέως, παρακολουθοῦσε τὸν ἀγώνα μὲ τὴν ἄνιση ἔκβαση. 'Ο 'Απόλλων φανερώθηκε τότε στὸν Ἕκτορα γιὰ τελευταία φορά.[477α] 'Αλλὰ τὰ μάτια τοῦ ἀποθνήσκοντος εἴδανε τὸ θεὸ νὰ ἐπιστρέφη στὸ μέλλον, γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸ θάνατό του.[478] Καμιὰ προφητεία δὲν τρόμαξε τὸν 'Αχιλλέα καὶ εἶχε τὴν πρόθεση ἀμέσως πάνω ἀπὸ τὸ πτῶμα τοῦ Ἕκτορος νὰ στρέψη τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Τροία. Σταμάτησε στὸν ἐμψυχωτικὸ λόγο.[479] 'Η σκέψη στὸ ἄταφο ἀκόμα πτῶμα τοῦ φίλου τὸν συγκράτησε. Ἔπρεπε ἀκόμα νὰ ἐπιτελέση[480] τὴ φριχτότατη θυσία τῶν νεκρῶν, τὸ σφάξιμο τῶν δώδεκα νέων τῆς Τροίας πάνω στὴν πυρὰ τοῦ Πατρόκλου, καὶ νὰ ὑποχωρήση μπροστὰ στὸ γέρο Πρίαμο, ποὺ τόλμησε μέσα στὴ νύχτα νὰ φτάση στὸ στρατόπεδο τῶν 'Ελλήνων μέχρι τὸ σφαγέα τόσων πολλῶν

γιῶν του. Παράδωσε τὸ ντροπιασμένο πτῶμα τοῦ ἐχθροῦ του Ἕκτορος γιὰ ἡρωικὴ ταφή.[481]

Περίμεναν τὸν Ἀχιλλέα ἐπίσης μάχες, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν μᾶς μίλησε ὁ Ὅμηρος: μὲ συμμάχους τῶν Τρώων, φημισμένους ἀντιπάλους, ποὺ φτάσανε μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἕκτορος καὶ ἀναλάβανε τὴν ἄμυνα τοῦ Ἰλίου. Ἦρθε ἡ ἀμαζόνα Πενθεσίλεια. Αὐτὴ σκότωσε ἀπὸ λάθος τὴν Ἱππολύτη, τὴ μάνα τοῦ Ἱππολύτου, ἢ ὅπως λέγαν πάντα τὴ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων. Αὐτὸ μᾶς εἰπώθηκε σὲ σχέση μὲ τὸν Θησέα. Ὁ Πρίαμος ἔπρεπε νὰ ἐξαγνίση τὴν κόρη τοῦ Ἄρεως ἀπ' αὐτὸ τὸ φόνο.[482] Στὰ νιάτα του ὁ γερο - βασιλιὰς ἔπρεπε νὰ πολεμήση στὸ ποτάμι Σαγγάριο ἐνάντια στὶς Ἀμαζόνες: ἦταν μιὰ μάχη ἀνάμεσα σὲ δυὸ μεγάλες στρατιές[483] κι ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές. Λέγανε,[484] ὅτι οἱ γυναῖκες τοῦ πολέμου θὰ ἔπρεπε νὰ διακριθοῦνε σὲ μιὰ μάχη ἐνάντια στοὺς ἄντρες, προτοῦ νὰ διαλέξουν ἕναν ἐραστή, καὶ γι' αὐτὸ ἡ παρθενικὴ Πενθεσίλεια μὲ τὶς συντρόφισσές της ἔπρεπε νὰ τρέξη στὰ τείχη τῆς Τροίας. Ἐμφανίστηκε στὴν ταφὴ τοῦ Ἕκτορος μὲ μιὰ στρατιὰ ἀπὸ Ἀμαζόνες.[485] Ὁ Ἀχιλλεὺς παραχώρησε στὸν Πρίαμο προθεσμία ἕντεκα ἡμερῶν, γιὰ νὰ θάψη τὸ γιό του.[486] Ἔφτασε ἡ δωδέκατη μέρα καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὸ βαρύ του πένθος. Τότε ὅρμησε ἐναντίον του ἡ ὡραία Πενθεσίλεια, ποὺ στ' ὄνομά της κουβαλοῦσε τὸ «πένθος», σὰν νά 'τανε μιὰ ἐνσάρκωση τῆς βασίλισσας τοῦ κάτω κόσμου. Ὅσο ὡραία κι ἂν ἦταν κι ὅσο πολὺ ἄξια ν' ἀντικαταστήση τὴν κόρη τοῦ Βρισέως—ὅμως ἦταν πιὸ πολὺ ὅμοια μὲ τὴν Ἄρτεμι[487] παρὰ μὲ τὴν Ἀφροδίτη—ἀναγνώρισε τὸν Ἀχιλλέα, ὅταν τὸ δόρυ του τὴν εἶχε ἤδη πετύχει στὸ στῆθος[488] καὶ δὲν μποροῦσε καθόλου νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὴ γῆ.[489] Τότε τῆς πέσανε τὰ ὅπλα κι ἀπὸ τὸ εὐγενικό της κεφάλι ἡ περικεφαλαία.[490] Στὴν παράσταση τοῦ μεγάλου ἀγγειογράφου, ποὺ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν Πενθεσίλεια, ὁ Ἀχιλλεὺς βυθίζει τὸ σπαθὶ στὴν καρδιὰ τῆς ἀμαζόνας σὰν σ' ἕνα ἄοπλο παιδί.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἔδωσε τὸν πτῶμα τῆς Πενθεσίλειας στοὺς Τρῶες γιὰ ταφή. Τότε, ἀπροσδόκητα ὅπως ἐκείνη, ἐμφανίζεται ὁ ὡραῖος Μέμνων[491] μὲ τὰ σφυρηλατημένα ἀπὸ τὸν Ἥφαιστο ὅπλα του. Ὁ Μέμνων, ὁ γιὸς τῆς Ἠοῦς, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία, γιὰ νὰ τρομάξη τὸ Ἴλιον.[492] Καὶ ὅπως ἡ ἀμαζόνα, ἔπεσε ὁ ἥρως νικημένος σὲ μιὰ ξακουστὴ μονομαχία μὲ τὸν Ἀχιλλέα.[493] Δυὸ γιοὶ θεαινῶν βρέθηκαν ἀντιμέτωποι. Τότε ἦταν ἀνάγκη νὰ πάρη ὁ Ζεὺς τὸ χρυσὸ ζυγὸ στὸ χέρι,[494] ὅπως ἔκαμε καὶ τελευταῖα,[495] ὅταν ἡ τύχη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἕκτορος ἦταν ἀκόμα ἀβέβαιη. Ἀγγειογράφοι συνήθιζαν νὰ ζωγραφίζουν ἕνα φτερωτὸ ὂν σὲ κάθε δίσκο τῆς ζυγαριᾶς τοῦ θανάτου, τὶς ψυχές[496] τῶν δυὸ ἡρώων. Σύγχρονα ἦταν ὅμως μιὰ ψυχοστασία[497] τὸ ζύγισμα τῆς ψυχῆς πάνω στὸ δίσκο τῆς ζυγαριᾶς. Ὅποιος κατεῖχε τὴν ψυχή, σήμαινε πὼς εἶχε καὶ τὴ ζωή.[498] Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου ζυγιάζονταν δυὸ νέες μορφὲς ἀνδρῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιά, θλιμμένη, ἐπρόκειτο σὲ λίγο ν' ἀφήση τὴ νιότη καὶ τὴν ἀνδροσύνη.[499] Ἡ ψυχὴ τοῦ Μέμνονος πῆγε τὸ δίσκο πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ θεὰ Ἠὼ ἔπρεπε νὰ θρηνήση τὸ νεκρὸ γιό της.[500]

Στὴν «Ψυχοστασία» τοῦ Αἰσχύλου ἅρπαξε τώρα ἡ θεά,[501] ποὺ τόσο εὐχαρίστως ἅρπαζε τοὺς νέους, τὸ ὡραῖο πτῶμα, γιατὶ ὁ Ζεὺς τῆς εἶχε τελικὰ ἐπιτρέψει νὰ κάνη τὸ γιὸ ἀθάνατο.[502] Δείχνανε ὅμως στὴν Προποντίδα, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Αἰσήπου,[503] τὸν τύμβο τοῦ Μέμνονος, στὸν ὁποῖο ὅλο τὸ χρόνο ἔρχονταν τὰ πουλιὰ τοῦ Μέμνονος—ποὺ μοιάζανε σὰν μπεκάτσες—καὶ κάναν αἱματηροὺς ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρως.[504] Καὶ θεωροῦσαν τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς δυὸ κολοσσοὺς στὶς Αἰγυπτιακὲς Θῆβες, ποὺ ὅπως λέγαν ἠχοῦσαν μὲ τὴ ροδαυγή, γιὰ ἄγαλμά του. «Τραγούδησε μόνο, γιὲ τῆς Λητοῦς», λένε οἱ στίχοι ἑνὸς μεταγενέστερου ποιητῆ, ποὺ ἔγραψε κάποιος πάνω στὸ γιγαντιαῖο πόδι,[505] «ἕνα μέρος ἀπὸ σένα βρίσκεται ἐκεῖ μέσα, σ' αὐτὸν ποὺ τὸν χτυποῦν οἱ λαμπερὲς ἀχτίδες». Ἀπ' αὐτὸ δύσκολα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ συμπεράνη ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀκούγεται: ὁ Ἀπόλλων ἢ ὁ Μέμνων, ποὺ θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἕνα κομμάτι ἀπ' αὐτὸν καὶ σίγουρα ἐμφανίστηκε ἀρχικὰ στὴν Τροία σὰν ἕνας νέος θεὸς ἥλιος.

Ἀπὸ τὴ νίκη πάνω στὸ γιὸ τῆς θεᾶς, περισσότερο ἔνδοξος ἀπ' ὅτι τὸν εἶχε ἤδη ἀνυψώσει ἡ πτώση τοῦ Ἕκτορος, ὤθησε ὁ Ἀχιλλεὺς ἀκάθεκτος τοὺς Τρῶες πίσω στὴν πόλη[506] καὶ μπῆκε ὁ ἴδιος μέσα στὴν σκαϊκὴ πύλη ἀκολουθώντας τοὺς φυγάδες. Ἐκεῖ τὸν χτύπησε ἀπὸ πίσω πάνω στὴ φτέρνα[507] τὸ βέλος ποὺ ἔριξε ὁ Πάρις μὲ σταθερὸ χέρι, ὁδηγημένο ἀπ' τὸν Ἀπόλλωνα.[508] Εἶχε στήσει ἐνέδρα στὸ ἄλσος τοῦ Θυμβραϊκοῦ Ἀπόλλωνος, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν παλιὰ παράδοση, ἐντελῶς κοντὰ στὴν πύλη τῆς πόλεως, ὅπως συνήθως ἔκανε καὶ ὁ Ὀδυσσεύς;[509] Στηρίζεται ἴσως ἡ μεταγενέστερη διήγηση,[510] ποὺ τοποθετοῦσε ἐκεῖ τὸ φόνο τοῦ Ἀχιλλέως, πάνω σ' αὐτή; Ὁ Ἀχιλλεὺς ἔπεσε στὴ σκαϊκὴ πύλη, ὅπως ὁ Ἕκτωρ πεθαίνοντας εἶδε καὶ προφήτεψε.[511] Χτυπημένος στὴ δεξιὰ φτέρνα γύρισε ὁ ἥρωας ἀκόμα μιὰ φορὰ γύρω καὶ τότε τὸν χτύπησε ἕνα βέλος στὸ στῆθος. Ἔτσι τὸν δείχνει μιὰ παλιὰ ἀγγειογραφία. Ὁ Σαλαμίνιος Αἴας σήκωσε τὸ πτῶμα πάνω στοὺς ὤμους καὶ τὸ ἔσυρε μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ βέλη ἔξω ἀπὸ τὴ μάχη.[512] Ὁ Ὀδυσσεὺς προφύλαξε τὸν Αἴαντα ἐνάντια στὶς ἐπιθέσεις τῶν Τρώων.[513] Παρ' ὀλίγο νὰ πέση ὁ νεκρὸς Ἀχιλλεὺς στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Γλαῦκος ὁ Λύκιος, ὁ ἔγγονὸς τοῦ Βελλεροφόντου, πέταξε ἕνα λουρὶ γιὰ νὰ πιάση τὸ νεκρὸ ἀπ' τὴ φτέρνα. Ἀλλὰ ὁ Αἴας τὸν σκότωσε.[514] Ἡ μάχη γύρω

στὸ πτῶμα κράτησε ὅλη τὴν ἡμέρα. Ὁ Ζεὺς ἔδωσε τέλος στὸν ἀγώνα μὲ τὸν κεραυνό του.[515] Ἡ Θέτις ἦρθε στὸν βαλσαμωμένο γιό της ἔχοντας μαζί της ὅλες τὶς θεὲς τῆς θάλασσας.[516] Οἱ φωνὲς τῶν Νηρηίδων ποὺ θρηνοῦσαν ἀκούγονταν ἀπὸ μακριὰ καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸν τρόμο τους, ἂν ὁ Νέστωρ δὲν τοὺς εἶχε συγκρατήσει κι ἐξηγήσει τί σήμαιναν οἱ φωνές. Μὲ τὶς κόρες τοῦ Νηρέως ἦρθαν οἱ Μοῦσες καὶ θρηνοῦσαν.[517] Δεκαεφτὰ μέρες κράτησε ὁ θρῆνος τῶν ἀθανάτων καὶ τῶν θνητῶν πάνω στὸ πτῶμα. Στὶς δεκαοχτὼ μέρες ὁ Ἀχιλλεύς, ντυμένος σὰν ἕνας θεὸς καὶ ἀλειμμένος μύρα καὶ μέλι, τοποθετήθηκε πάνω στὴν πυρά. Πρόβατα καὶ βόδια σφάχτηκαν κι οἱ πολεμιστὲς ἀδιάκοπα πήγαιναν κι ἔρχονταν πεζοὶ καὶ πάνω στ' ἄλογα, χτυπώντας μὲ μεγάλο θόρυβο τὰ ὅπλα τους γύρω στὴν πελώρια φωτιά. Τὸ πρωί, ἀφοῦ σβῆσαν οἱ φλόγες, μάζωξαν τὰ ὀστὰ καὶ τὰ τοποθέτησαν στὸν χρυσὸ ἀμφορέα, τὸ δῶρο τοῦ Πηλέως, σὲ κρασὶ καὶ μύρα, μὲ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ Πατρόκλου ἑνωμένα, ὅπως τό 'χαν ἐπιθυμήσει οἱ δυὸ φίλοι.[518]

Ὁ τύμβος ὑψώθηκε ἀπ' ὅλο τὸ στρατὸ[519] σὲ μιὰ ὁρατὴ προεξοχὴ τῆς ἀκτῆς, στὴν εἴσοδο τοῦ Ἑλλησπόντου, γιὰ νὰ τὸν βλέπουνε παντοτινὰ οἱ ναυτικοὶ ἀπὸ μακριά. Ἐκεῖ βρίσκονταν τὸ γιγάντιο μνημεῖο, στὸ ἀκρωτήριο Σίγειον, ποὺ οἱ μεταγενέστεροι τὸ τιμοῦσαν ἀκόμα μὲ θυσίες νεκρῶν[520] καὶ τὸ στεφάνωσε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.[521]

Αὐτὸς ἦταν ὁ θάνατος ποὺ διάλεξε ὁ Ἀχιλλεύς. Σχεδὸν ὅλοι οἱ παλιοὶ ποιητὲς σωπαίνουν γιὰ τὴ σφαγὴ τῆς Πολυξένης στὸν τάφο του, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Τροίας.[522] Τοῦ ξέφυγε τότε, ὅταν αὐτὸς κυνηγοῦσε τὸν Τρωίλο. Λέγαν ἀργότερα,[523] ὅτι ὁ ἥρωας ἐμφανίστηκε στὸ ταφικό του μνημεῖο καὶ ζήτησε σὰν μερτικὸ στὴ λεία τὴν θυσία τῆς κόρης τοῦ Πριάμου. Οἱ ποιητὲς προτιμοῦνε τὴν διήγηση, ὅτι ἡ Θέτις πῆρε τὸ πτῶμα τοῦ γιοῦ της, ὅπως ἡ Ἠὼ τὸ πτῶμα τοῦ Μέμνονος, ἀπὸ τὴν πυρὰ καὶ τὸ ἔφερε στὸ πάνω νησί, τὴν Λευκή.[524] Αὐτὴ ἦταν ἕνα εἶδος ἀθανασίας, ἂν κι ὄχι ὅπως ἐκείνη τῶν θεῶν ἢ τοῦ Ἡρακλέους στὸν Ὄλυμπο. Ζητοῦσαν τὸ μακρινὸ κατάλευκο καὶ λαμπερὸ νησὶ στὸν Εὔξεινο Πόντο, στὴ Μαύρη Θάλασσα,[525] καὶ νόμιζαν ὅτι τὸ βρίσκανε σ' ἕνα μικρὸ νησὶ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Δούναβη ἢ πιὸ πολὺ στὸ νησὶ Βορυσθενίδα, μπροστὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Δνίπερου, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἄποικοι χτίσανε πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀχιλλέως ὡς «ποντάρχου»[526] ἕνα ναὸ[527] καὶ ὅπου δείχνανε τὸν τάφο του, ὅπως ταίριαζε στὴ λατρεία ἑνὸς ἥρωα.[527a]

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἑνώθηκε μὲ μιὰ μεγάλη κυρὰ τοῦ Πόντου, τὴν Μήδεια.[528] Διηγοῦνται κιόλας[529] ὅτι ἡ Ἰφιγένεια δὲν γύρισε μὲ τὸν Ὀρέστη στὸν τόπο της, ἀλλὰ ἀπάντησε τὸν Ἀχιλλέα σὰν γυναίκα

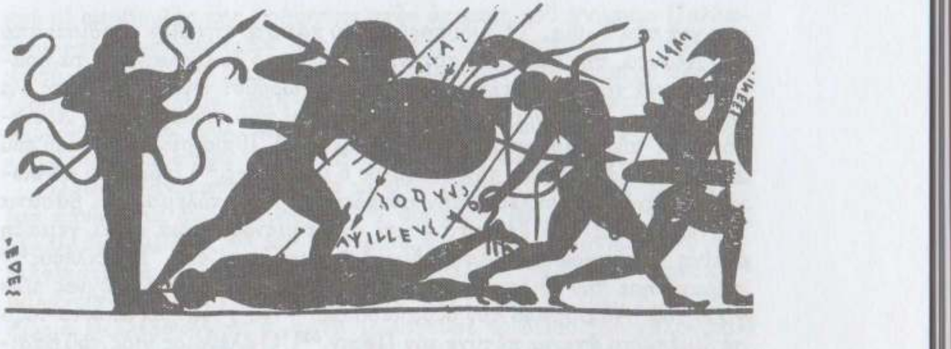

97. Ἡ διαμάχη γιὰ τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Ἀχιλλέως

του μὲ τ' ὄνομα τῆς θεᾶς Ὀρσιλόχης[530] ἢ Ὀρσιλοχείας, «αὐτῆς ποὺ προτρέπει σὲ ἐπίθεση» ὅπως λέγονταν ἡ παρθένος τῶν Ταύρων. Τελικὰ ἰσχυρίζονταν,[531]πὼς ἡ Ἑλένη παντρεύτηκε τὸν Ἀχιλλέα στὴ Λευκη. Κάτω, στὰ τείχη τοῦ Ἰλίου, ἡ Θέτις μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἀφροδίτης τὴν εἶχε ὁδηγήσει σ' αὐτόν, μιὰ ποὺ τουλάχιστο ἤθελε νὰ δῆ τὴν ὡραιότερη γυναίκα, γιὰ τὴν ὁποία πολεμοῦσε.[532] Πιστὸς στὴ μορφή του περιπλανήθηκε σὰ σκιὰ ἀνάμεσα στὶς σκιὲς τοῦ κάτω κόσμου.[533] Δὲ θέλησε νὰ παρηγορηθῆ ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα πάνω στὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου: «Θὰ προτιμοῦσα νὰ δούλευα σὰ σκλάβος στὸ ἀλέτρι ἑνὸς φτωχοῦ γεωργοῦ, παρὰ νά 'μαι ὁ βασιλιὰς στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν». Ἔτσι μίλησε προχωρώντας μὲ μεγάλα βήματα ἀνάμεσα στοὺς ἀσφοδέλους καὶ χάρηκε μόνο σ' αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Ὀδυσσεὺς γιὰ τὸ γιό του, ὅτι βάδιζε στὸν Τρωικὸ πόλεμο στ' ἀχνάρια τοῦ πατέρα του.

Κι ἡ ἱερὴ πόλη τοῦ Ἰλίου ἔπρεπε κάποτε νὰ δύση. Ὁ Ἕκτωρ τό 'ξερε αὐτὸ[534] κι οἱ Ἕλληνες προσπάθησαν μὲ μάντεις καὶ χρησμοὺς νὰ μάθουν ἐπίσης πῶς θὰ μποροῦσαν τελικὰ νὰ τὴν κατακτήσουν. Λέγαν κιόλας,[534a] ὅτι ἔπρεπε νὰ φέρουν στὴν Τροία τὰ ὀστὰ τοῦ Πέλοπος ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία. Σοβαρὲς καὶ ἀνεκπλήρωτες προϋποθέσεις ἦσαν νὰ φέρουν τὸν Φιλοκτήτη μὲ τὸ τόξο τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τὴ Λῆμνο[535] καὶ τὸ Νεοπόλεμο, τὸ γιὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ἀπὸ τὴ Σκῦρο.[536] Εὐκολώτερα μποροῦσε νὰ ἐκπληρωθῆ ὁ δεύτερος ὅρος. Ὁ Ὀδυσσεὺς πῆγε στὴ Σκῦρο.[537] Ἂν τώρα συντέλεσε σ' αὐτὸ ἡ τέχνη τοῦ λόγου του ἢ τοῦ γερο - Φοίνικος, τοῦ πατρικοῦ φίλου τοῦ Ἀχιλλέως ποὺ τὸν συνόδευε,[538] ἢ ἂν ἔδωσε τὴν τελικὴ ἔκβαση ἡ ἐμφάνιση στ' ὄνειρο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀχιλλέως,[539] πάντως ὁ Νεοπτόλεμος σὲ λίγο ἔφερε τὴν πανοπλία τοῦ πατέρα του στὶς μά-

χες γιὰ τὴν Τροία. Ὁ Ὀδυσσεύς, ποὺ κάποτε τὴν εἶχε κερδίσει ἀπὸ τὸν Αἴαντα, τὴν ἄφησε σ' αὐτόν.[540] Πολὺ πιὸ δύσκολα ἦσαν τὰ πράγματα γιὰ τὸν Φιλοκτήτη, ποὺ δὲν συγχωροῦσε στοὺς Ἕλληνες ὅτι τὸν ἄφησαν στὴ Λῆμνο μὲ τὸ τραῦμα του ποὺ πυορροοῦσε. Χρειαζόταν γι' αὐτὸ ἡ πονηριὰ καὶ ἡ δύναμη τοῦ Ἰθακησίου, τοῦ γιοῦ τοῦ Σισύφου. Σὰν βοηθὸς τὸν συνόδευε ὁ Διομήδης,[541] ἐνῶ στὸν «Φιλοκτήτη» τοῦ Σοφοκλέους τὸν συνόδευε ὁ Νεοπτόλεμος. Τί βάσανα καὶ τί πόνους τοῦ ἄρρωστου καὶ ἀπατημένου ἥρωα εἶναι γεμάτη ἐκείνη ἡ τραγωδία! Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἡρακλέους[542] παρακίνησε τὸν Φιλοκτήτη νὰ φύγη μαζί τους καὶ οἱ τέχνες τῶν γιῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸν θεραπεύσανε,[543] τὸ χτύπημα ἀπὸ τὸ τόξο σὲ διμέτωπο ἀγώνα πέτυχε τὸν Πάριν.[544] Ὁ ὀλέθριος γιὸς τοῦ βασιλιᾶ, ὁ κύριος τῆς κόρης τοῦ Διὸς Ἑλένης ἀπὸ εὔνοια τῆς Ἀφροδίτης, ἔπεσε καὶ μὲ τὴν πτώση του ἔρχεται καὶ ἡ πτώση τῆς Τροίας.

Τὸ Ἴλιον κατεῖχε ἕνα ξόανο τοῦ θεοῦ πεσμένο ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ὁ Ἶλος, ὁ πατέρας τοῦ Λαομέδοντος, ἕνα πρωὶ τὸ βρῆκε κεῖ μπροστὰ στὴ σκηνή του ἀπὸ τὸν Δία σὰν σημάδι γιὰ τὴν ἔγκρισή του γιὰ θεμελίωση τῆς πόλεως.[545] Τὸ ξόανο ἦταν ἕνα Παλλάδιον: παρίστανε τὴν Παλλάδα, σύμφωνα μὲ μιὰ ἱστορία γιὰ τὴ νεότητα τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς[546] ὄχι τὴν ἴδια, ἀλλὰ τὴ συντρόφισσά της Παλλάδα, ποὺ σκοτώθηκε σὲ ἀγώνα μὲ τὴ θεά.

Αὐτὸ τὸ ἀρχαῖο ἄγαλμα ἦτανε τρεῖς πῆχες ψηλό, εἶχε κολλητὰ πόδια, στὸ δεξὶ τὸ σπαθὶ καὶ στὸ ἀριστερὸ ρόκα καὶ ἀδράχτι,[547] σὰ μιὰ θεὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πεπρωμένου. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν παράσταση γίνηκαν πολλὰ ὁμοιώματα τῆς θεᾶς σὲ διάφορα μεγέθη.[548] Ἀπ' αὐτὰ κανένας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ξέρη ποιὸ εἶναι τὸ γνήσιο. Γιατὶ ἀπ' τὴν κατοχὴ τοῦ Παλλαδίου ἐξαρτιόταν ἡ ὕπαρξη τῆς πόλεως. Ἂν ἔπεφτε στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, τότε θά 'πεφτε καὶ τὸ Ἴλιον. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης ἀποφασίσανε νὰ ἐκπληρώσουν αὐτὸ τὸν ὅρο καὶ ν' ἁρπάξουν τὸ Παλλάδιον. Ὁ Ὀδυσσεὺς τελικά, ντυμένος σὰ ζητιάνος καὶ παραμορφωμένος ἀπὸ τὰ παθήματα τῆς μοίρας του, μπῆκε στὴν πόλη.[649] Ἄξιζε τὸν κόπο νὰ βρεθῆ ὁ δρόμος στοὺς διαδρόμους καὶ τὰ πολλὰ διαμερίσματα τοῦ βασιλικοῦ παλατιοῦ, ὅπου προφύλαγαν τὸ ἄγαλμα μὲ ὅλα τὰ ὁμοιώματα. Ἀγνώριστος καὶ χωρὶς νὰ τὸ περιμένη ἔφτασε ξαφνικὰ στὴν Ἑλένη. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Πάριδος δώσανε τὴν Ἑλένη σὰν γυναίκα σ' ἕναν ἄλλο γιὸ τοῦ Πριάμου, στὸν Δηίφοβο, μὲ τὸ πολεμικὸ ὄνομα «τρόμος γιὰ τοὺς ἐχθρούς», ποὺ ἐπρόκειτο ὅμως νὰ πληρώση γιὰ τὴ σύντομη εὐτυχία του. Ἡ Ἑλένη ἀναγνώρισε τὸ ζητιάνο[550] καὶ λαχταροῦσε τὴν πατρίδα της, τὴν κόρη καὶ τὸν παρατημένο σύζυγο.[551] Ὁρκίστηκε στὸν Ὀδυσσέα νὰ μὴ τὸν προδώση, κι ἦταν ἐκείνη[552]

ποὺ οἱ συμβουλές της βοήθησαν στὴν ἁρπαγὴ τοῦ γνήσιου Παλλαδίου —τοῦ μικρότερου ἀπ' ὅλα.[553] Τὴ νύχτα ἐπιστρέψανε ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τὸ Διομήδη.[554] Ἔπρεπε νὰ σκαρφαλώσουν[555] στὰ τείχη τῆς πόλεως, νὰ ὁρμήσουν μέσα ἀπὸ τὸν ὀχετὸ[556] τοῦ παλατιοῦ καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς φύλακες.[557] Λέγαν ὅτι ἐπιστρέψανε[558] μὲ τὸ Παλλάδιον στὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων, ὄχι πιὰ σὰν φίλοι.

Προτοῦ γίνει αὐτό, ἄρχισε νὰ φτιάχνεται τὸ τεράστιο ἄλογο,[559] μιὰ πανουργία τοῦ Ὀδυσσέως[559α] σύμφωνα μὲ τὴν ἔμπνευση τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς,[560] καὶ σύγχρονα ἕνα δῶρο σ' αὐτή, ποὺ θ' ἀντικαθιστοῦσε τὸ Παλλάδιον. Εἶχε ἄλλωστε τὸ ὄνομα Ἱππία,[561] «ἀλογοθεά», κι εὐχαρίστως ἔτρεχε μὲ τ' ἄλογά της.[562] Ξέρουμε πὼς ὁ Βελλεροφόντης σ' αὐτὴ χρωστοῦσε τὸ δῶρο τοῦ χαλιναριοῦ καὶ τὸ δάμασμα τοῦ Πηγάσου.[563] Τὸ ξύλινο ἄλογο, ποὺ τώρα φτιάχτηκε, ἔπρεπε νὰ ἔχη τὴν ἐπιγραφή: «Οἱ Ἕλληνες εὐχαριστώντας τὴν Ἀθηνᾶ».[564] Ἦταν τόσο ψηλό, ποὺ γιὰ νὰ μπάσουν τὸ ἀφιέρωμα[565] μέσα στὴν πόλη, ἔπρεπε οἱ Τρῶες νὰ γκρεμίσουν τὴ σκαϊκὴ πύλη. Ἀλλὰ κι αὐτὸ ἦταν ἕνας ὅρος γιὰ τὴν ἅλωση τῆς πόλεως:[566] ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ πελώριου πέτρινου δοκαριοῦ, ποὺ οἱ πιὸ παλιοὶ ἀφηγητὲς τὸ παρίσταναν πὼς ἦταν σὰν ἐκεῖνα ποὺ θαυμάζει κανεὶς ἀκόμα μέχρι σήμερα πάνω στὶς μυκηναϊκὲς πύλες. Ὁ Ὀδυσσεύς, μὲ διαλεγμένους πολεμιστές, ἀνέβηκε στὴν κοιλιὰ τοῦ Ἵππου.[567] Ἡ ὑπόλοιπη στρατιὰ ἔκαψε τὶς σκηνὲς[568] κι ἐξαφανίστηκε μὲ τὸ στόλο πίσω στὴν Τένεδο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κασσάνδρα, τὴν ὁποία δὲν ἄκουγε κανείς,[569] ἕνας μονάχα προσπάθησε νὰ ἐμποδίση τοὺς Τρῶες ποὺ ἦταν γραφτό τους νὰ χαθοῦν, νὰ κάνουν μέσα στὴν χαρά τους καὶ τὴν παραζάλη τους αὐτὸ ποὺ περίμεναν ἀπ' αὐτούς. Ἦταν ὁ Λαοκόων, ποὺ τότε ἐκλέχτηκε μὲ κλῆρο ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνος,[570] ὅπως βέβαια ἀργότερα λέγαν[571] οἱ γνῶστες τῶν τρωικῶν πραγμάτων. Ὁ Λαοκόων ἦταν ἕνας ἱερέας τοῦ Θυμβραϊκοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ ὁ θεὸς τὸν μισοῦσε, γιατὶ μὲ τὴ γυναίκα του ἔκαμε ἔρωτα στὸ ἱερὸ τοῦ θανατηφόρου θεοῦ κι εἶχε φτιάξει γιούς.[572] Πέταξε τὸ δόρυ του μέσα στὰ κενὰ τοῦ Ἵππου. Ὅταν μετὰ μὲ τοὺς δυὸ γιούς του θέλησε νὰ θυσιάση τὸν ταῦρο στὸ θεὸ τῆς θάλασσας, φανερώθηκαν δυὸ πελώρια φίδια πέρα ἀπὸ τὰ νησιά,[573] στὰ ὁποῖα ἀνῆκε κι ἡ Χρύση, χτύπησαν τοὺς δυὸ γιούς, σκοτώσανε τὸν πατέρα καὶ μετὰ συρθήκανε στὰ πόδια τοῦ προσφερόμενου ἀγάλματος στὴν Ἀθηνᾶ, μέσα στὴν ἀκρόπολη.[574] Ἔγινε φανερὸ πὼς οἱ δυὸ θεότητες, ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ Ἰλίου καὶ ἡ ἐχθρὰ τῶν Τρώων, ἑνώθηκαν στὴν πτώση τῆς πόλεως. Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση,[575] ἀποτραβήχτηκε τότε ὁ Αἰνείας μὲ τοὺς δικούς του στὸ βουνὸ Ἴδη

κι ὄχι ὅταν ἡ πόλη εἶχε παραδοθῆ στὶς φλόγες. Ἡ μοῖρα τοῦ Λαοκόοντος ἐπρόκειτο νὰ διαιωνιστῆ ἀπὸ μεγάλους γλύπτες τῆς ἐποχῆς σὰν ἕνα παράδειγμα ἀνόητης ἀντιστάσεως ἐνάντια στὴ θεία ἐπιταγή. Τὰ γλυπτὰ αὐτὰ βρίσκονται στ' ἀφιερώματα ἑνὸς ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

Οἱ Τρῶες ἦσαν στραβοί. Τὸ ρίξανε στὸ γλέντι[576] καὶ σὲ λίγο τοὺς πῆρε ὁ ὕπνος.[577] Οἱ μεγάλοι πολεμιστὲς στὴν κοιλιὰ τοῦ Ἵππου κλαίγανε καὶ φοβόντουσαν ὅλη τὴν ὥρα.[578] Τότε ἡ Ἑλένη τοὺς πρόστεσε ἀκόμα μιὰ φοβερὴ δοκιμασία.[579] Δὲν μᾶς εἰπώθηκε, ἂν αὐτὸ συνέβη τότε ποὺ τὸ ξύλινο ἄλογο ἦταν ἀκόμα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ἢ μετά, ἀφοῦ τὸ εἴχανε μπάσει μὲ μεγάλο κόπο πάνω στὸν Πύργο. Ἡ Ἑλένη ἤξερε βέβαια ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα γι' αὐτὴ τὴν πανουργία. Μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Δηιφόβου τρεῖς φορὲς γύρισε γύρω ἀπὸ τὴν πολεμικὴ μηχανὴ καὶ φώναξε τὰ ὀνόματα τῶν φημισμένων Ἑλλήνων μὲ τὴ φωνὴ τῶν γυναικῶν τους. Ὁ Μενέλαος, ὁ Διομήδης καὶ οἱ νεώτεροι θὰ εἶχαν βγῆ ἔξω, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν τοὺς συγκρατοῦσε μὲ τὸ ζόρι. Σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς φοβισμένους δὲν ἀνῆκε κι ὁ Νεοπτόλεμος.[580] Κι αὐτὸν ἔπρεπε νὰ συγκρατήση ὁ Ὀδυσσεύς, γιατὶ δὲν μποροῦσε κὰν νὰ περιμένη τὰ συμφωνημένα συνθήματα, ποὺ θ' ἀναγγέλνανε τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ στόλου καὶ τὴν ἔναρξη τῆς ἐπιθέσεως.

Ὁ Ὀδυσσεὺς γίνηκε ὁ ἥρωας τῆς φονικῆς νύχτας. Ἕνας ἥρωας βέβαια, μιὰ ποὺ μὲ τ' ὄνομα Πύρρος ἐπρόκειτο νὰ γίνη ὁ πρόγονος τῶν βασιλιάδων τῆς ἠπειρωτικῆς δυναστείας[581] τῶν Μολοσσῶν καὶ νὰ ἀποκτήση στοὺς Δελφοὺς ἡρωικὸ τάφο.[582] Ὁ Πύρρος εἶχε βέβαια ἀμφισβητήσιμη δόξα, γιατὶ ἡ θανατικὴ τιμωρία γι' αὐτὸ ποὺ σκάρωσε στὴν Τροία τὸν βρῆκε στὸ ἱερὸ τοῦ θεοῦ τοῦ καθαρμοῦ.[583] Στὴν τελευταία ἐκείνη νύχτα τῆς Τροίας σκότωσε[584] τὸν Πρίαμο στὸ βωμὸ τοῦ Διός, τὸν γέρο βασιλιὰ ποὺ τὸν εἶχε σπλαχνιστῆ ὁ Ἀχιλλεύς. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ στὸ γιὸ τοῦ Ἕκτορος, ποὺ ὁ ἴδιος τὸν ὀνόμασε Σκαμάνδριο σὰ νά 'ταν τὸ παιδὶ κάποιο δῶρο τοῦ ποταμίσιου θεοῦ Σκαμάνδρου. Οἱ Τρῶες ὅμως τὸν ἔλεγαν Ἀστυάνακτα, ποὺ θὰ εἰπῆ «κύριος τῆς πόλεως», γιατὶ ὁ πατέρας του προστάτευε τὴν πόλη τους.[585] Ὁ Πύρρος ἀπόσπασε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸ στῆθος τῆς παραμάνας καὶ τὸ πέταξε κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἐνῶ κουβαλοῦσε στὰ πλοῖα λάφυρά του τὶς σκλάβες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες σπουδαιότερη ἦταν ἡ Ἀνδρομάχη.[586] Ἔτσι ἐκπληρώθηκαν οἱ πιὸ μαῦρες προφητεῖες, τόσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἕκτορα,[587] ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἄτυχη μάνα τοῦ γιοῦ του.[588] Τὸ σπίτι τοῦ Πριάμου διαλύθηκε.

Μέσα σὲ τέτοια φρίκη ἡ Ἑλένη περίμενε τὸν παρατημένο σύζυγό

της. Ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς πῆγε τὸν Μενέλαο στὰ οἰκήματα τοῦ Δηιφόβου,[589] στὸ μεγάλο βασιλικὸ παλάτι, δίπλα στὸ ἱερὸ γιὰ τὸ Παλλάδιον, ὅπου ἤξερε τὸ δρόμο. Ὁ Μενέλαος ἔπεσε πάνω της, σ' αὐτὴ ποὺ ἦταν ἡ αἰτία τοῦ μεγάλου πολέμου κι αὐτῆς τῆς ἀπαίσιας νύχτας, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. Ἔπρεπε ἡ Ἑλένη νὰ καταφύγη πέρα στὸ ἱερό, ὅπως καλλιτέχνες καὶ ποιητὲς διακοσμήσανε ἀργότερα τὴ σκηνή, μὲ ὁδηγὸ καὶ σωτήρα της τὴν Ἀφροδίτη, ἢ νὰ μεταθέση τὴ συνάντηση κιόλας στὸ ναό της;[590] Ἡ Ἑλένη ξεγύμνωσε τὰ στήθια της σὰ νά 'θελε νὰ δεχτῆ τὸ χτύπημα, μὰ τὸ σπαθὶ ἔπεσε στὸ χῶμα.[591] Φιλήθηκαν οἱ δυό τους.[592] Μήπως ἔπεσε ὁ Δηίφοβος, χτυπημένος ἀπὸ τὸν Μενέλαο, πρωτύτερα ἢ ἀμέσως μετά; Τρέξανε γρήγορα στὰ πλοῖα[593] κι ὁ σύζυγος τῆς Ἑλένης ἔπρεπε τώρα νὰ ὁδηγήση τὴν κερδισμένη πάλι θεία γυναίκα, ὅσο γίνεται γρηγορώτερα,[594] στὴν πατρίδα. Ἄρχισε ἡ ἐπάνοδος στὴν πατρίδα τῶν ἡρώων τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Ξέρουμε πὼς ἡ ἐπάνοδος αὐτὴ γιὰ τὸν Ἀγαμέμνονα τέλειωσε σὲ φονικὰ χέρια, γιὰ τὸν Λοκριτικὸν Αἴαντα μὲ θανάσιμο ναυάγιο, γιὰ τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἰδομενέα μ' ἐξορία στὶς νότιες ἀκτὲς τῆς Ἰταλίας. Μονάχα γιὰ λίγους, ὅπως γιὰ τὸν γερο - Νέστορα στὴν Πύλο, ἡ ἐπιστροφὴ στὴν πατρίδα στάθηκε εὐτυχής. Ἡ Ἑλένη καὶ ὁ Μενέλαος φτάσανε τελικὰ στὸ παλάτι τους στὴ Σπάρτη. Στὸ δέκατο χρόνο μετὰ τὴν ἐπανένωσή τους ὑποδεχτήκανε τὸν Τηλέμαχο, τὸ γιὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ εἶχε βγῆ ἀναζητώντας τὸν ξενιτεμένο ἀκόμα πατέρα του.[595] Ἀλλὰ κι αὐτοὶ πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχαν φτάσει στὸν ὄγδοο χρόνο τῶν περιπλανήσεών τους.[596] Μετὰ ἀπὸ ἕνα ναυάγιο στὴ Φαιστό,[597] στὶς δυτικὲς ἀκτὲς τῆς Κρήτης, ὅπου εἴχανε χάσει πενηνταπέντε ἀπὸ τὰ ἑξήντα πλοῖα τους,[598] τὸ ταξίδι τοὺς ἔφερε παρὰ τὴ θέλησή τους στὴν Κύπρο, Φοινίκη, Αἴγυπτο καὶ Λιβύη.[599] Ἀπὸ τὸ μικρὸ ἀμμόνησο Φάρο, ὅπου ὁ Μενέλαος πέτυχε νὰ πιάση τὸν Γέροντα τῆς θάλασσας καὶ ἀπ' αὐτὸν νὰ πάρη συμβουλή, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὶς ἱστορίες τῶν θεῶν,[600] ὁ Πρωτεὺς τοὺς ἔστειλε πίσω στὸ Νεῖλο, γιὰ νὰ κάμουν στὸ Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς ὅσες θυσίες εἴχανε παραλείψει.[601] Ἔλεγαν ἀργότερα[602] ὅτι ὁ Μενέλαος ἀπὸ τὸ Φάρο καὶ τὴν Αἴγυπτο ἔφερε στὴν πατρίδα τὴν πραγματική του γυναίκα, τὴ γνήσια κόρη τοῦ Διός, ποὺ τὸν περίμενε κεῖ ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἁρπαγῆς της. Ἡ θυμωμένη Ἥρα εἶχε δώσει στὰ χέρια τοῦ Πάριδος ἕνα ζωντανὸ ὁμοίωμα τῆς Ἑλένης καὶ ἡ ἴδια δέχτηκε νὰ ὁδηγηθῆ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ στὸν Πρωτέα.[603] Γιὰ ματαιοδοξία κι ἴσως γιὰ μιὰν ἀνόητη ἐκλογὴ χύθηκαν ποτάμια αἷμα στὴν Τροία.

Κάποιες περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ τοῦ συμβήκανε στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς του στὴν πατρίδα, τὶς ξέρουμε ἀπὸ τὶς ἱστο-

ρίες τῶν θεῶν.[604] Γιατὶ ὁ ἄτυχος ταλαιπωρήθηκε ἀδιάκοπα στὰ φαράγγια καὶ τὰ χάσματα, πάντα κοντὰ στὸ θάνατο, ποὺ τοῦ δειχνότανε ἀδιάκοπα μὲ τὶς ἀπαίσιες μορφὲς πανάρχαιων θείων ὄντων. Ἔτσι δὲν ἀμείφτηκε καθόλου γιὰ τὶς πολεμικές του πανουργίες. Στὸν Ὀδυσσέα συνέβη ὅ,τι καὶ στὸν Ἡρακλέα. Γύρισε στὴν πατρίδα του τελικὰ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο στὸ δέκατο χρόνο τῆς περιπλανήσεώς του, ὕστερα ἀπὸ ἐπικίνδυνες συναντήσεις μὲ τὸν πολυπρόσωπο θάνατο. Γλύτωσε ὅμως ἀπ' αὐτὸν τὸν μεγάλο του ἐχθρὸ μὲ μεγάλο κόπο καὶ δυσκολία, ὄχι σὰ νικητὴς ἥρωας, ἀλλὰ σὰν παλιός, ναυαγισμένος ζητιάνος. Ὁ ἥρωας ἔκρυβε μέσα του ἕνα γέρικο σῶμα. Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ μονάχα τοῦ χάρισε πάλι αἴγλη.[605] Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε ἀφήσει στὸν τόπο του τὸ ἰσχυρό του τόξο, ποὺ δὲν μποροῦσε πιὰ κανένας ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν νὰ τεντώση. Σ' ἕνα νέο φεγγάρι,[606] στὴ γιορτὴ τοῦ Ἀπόλλωνος[607] — αὐτοῦ μὲ τ' ἀσημένιο τόξο — στάθηκε πάλι στὸ παλάτι του καὶ μπόρεσε νὰ ξαναπιάση τὸ τόξο. Αὐτὸ γινόταν τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ ἦταν γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ θεοῦ.[608] Ὁ Ὀδυσσεὺς πέτυχε τὸ σκοπό, σκότωσε τοὺς περήφανους μνηστῆρες ποὺ καταπιέζανε τὴ γυναίκα του καὶ ξανάγινε ὁ κύριος τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τοῦ νησιοῦ του.

Γι' αὐτὸν ὁ θάνατος ἦρθε ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ γιοῦ ποὺ τὸν γέννησε μὲ τὴν Κίρκη. Ὁ γιὸς αὐτὸς λεγόταν Τηλέγονος,[609] «αὐτὸς ποὺ γεννήθηκε μακριά». Ὁ Τηλέγονος ἄραξε στὴν Ἰθάκη ἀναζητώντας τὸν πατέρα του, ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς φαντάστηκε πὼς εἶχε γλυτώσει πιὰ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Τοῦ 'φεραν τὴν εἴδηση γιὰ κάποιο ληστή, ποὺ ἦρθε νὰ κλέψη τὸ κοπάδι του. Ἔτρεξε στὴν ἀκτὴ νὰ τὸν τιμωρήση κι ἐκεῖ ἔπεσε χτυπημένος ἀπὸ τὸ δόρυ τοῦ Τηλεγόνου. Αὐτὸ τὸ δόρυ ἦταν ἕνα ὅπλο, ποὺ μπροστὰ ἡ ἄκρη του ἔφτιαχνε μυτερὸ κεντρί.[610] Πολὺ ἀργὰ ὁ γιὸς ἀναγνώρισε τὸν πατέρα, μὰ ὄχι πολὺ ἀργὰ τὸν ἀδερφό του Τηλέμαχο. Οἱ δυὸ γιοὶ φέρανε τὸ νεκρὸ Ὀδυσσέα καὶ τὴν αἰώνια νέα Πηνελόπη μαζί τους στὴν Κίρκη.[2611] Ἐκεῖ ζήσανε σὰν δυὸ ζευγάρια, ὁ Τηλέγονος μὲ τὴν Πηνελόπη, ὁ Τηλέμαχος μὲ τὴν Κίρκη, πάνω στὴν Αἰαία, στὸ νησὶ τῶν θαυμάτων: Αἰαία, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, μποροῦσε νὰ σημαίνη βέβαια ἐκείνη τὴν ὀροσειρὰ ποὺ ὑψωνόταν ἀπὸ τὴ θάλασσα τῆς Τυρρηνίας, τὴν ἀντάξια διαμονὴ μιᾶς κόρης τοῦ Ἡλίου: Monte Circeo.

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

A.: Αἰσχύλος
- A.: Ἀγαμέμνων
- Ch.: Χοηφόροι
- Eu.: Εὐμενίδες
- Pr.: Προμηθεὺς
- Pe.: Πέρσαι
- Su.: Ἱκέτιδες
- Se.: Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας

A Ambr.: Anonymus, Ambrosianus in Studemundi Analectis I p. 224
Acc.: Accius Tragicus [Ἄκκιος Τραγικὸς]
- M.: Μήδεια

Ach. Intr.: Achilis Introductio in Aratum
Ae.: Αἰλιανὸς
- NA.: Περὶ ζώων ἰδιότητος
- VH.: Ποικίλη ἱστορία

Al.: Ἀλκαῖος
A Lib.: Ἀντωνῖνος Μυθογράφος
Alcid.: Alcidamantis Ulisses [Ἀλκιδάμαντος Ὀδυσσεὺς]
Am.M.: Ammianus Marcellinus Historicus [Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος Ἱστορικὸς]
Ant.: Ἀντίγονος Καρύστιος Παραδοξογράφος
Ap.: Ἀπολλόδωρος Μυθογράφος
A.Pal.: Ἀνθολογία Παλατίνη
A.Rh.: Ἀπολλώνιος Ρόδιος
Apost.: Apostolius Paroemiographus [Ἀποστόλιος Παροιμιογράφος]
App.: Appianus Historicus [Ἀππιανὸς Ἱστορικὸς]
- M.: Bellum Mithridaticum [Μιθριδατικὸς πόλεμος]

Ar.: Ἀριστοφάνης
- Ach.: Ἀχαρνῆς
- Av.: Ὄρνιθες
- Eq.: Ἱππῆς
- Ly.: Λυσιστράτη
- N.: Νεφέλαι
- Pax.: Εἰρήνη
- Th.: Θεσμοφοριάζουσαι
- Ve.: Σφῆκες

Arat.: Ἄρατος Ἐπικὸς
Archil.: Ἀρχίλοχος
Ari.: Ἀριστοτέλης
- EN.: Ἠθικὰ Νικομάχεια
- NA.: Περὶ ζώων ἱστορίας
- MA.: Περὶ ζώων κινήσεως
- Po.: Ποιητικὴ
- Pr.an.: Προβλήματα ἀνέκδοτα

Aristid.: Ἀριστείδης Ρήτωρ
Arn.AN.: Ἀρνόβιος, Adversus Nationes
Arr.A. Ἀρριανός, Ἀνάβασις
Art.: Ἀρτεμίδωρος, Ὀνειροκριτικά.
Athenag.: Ἀθηναγόρας Ἀπολογητὴς
Ath.: Ἀθηναῖος Γραμματικὸς
Aug.CD.: Αὐγουστῖνος, De Civitate Dei

B.: Βακχυλίδης
Batr.: Βατραχομυομαχία
Βίων Βουκολικὸς
BKT.: Berliner Klassikertexte

c.: cum
Ca.: Καλλίμαχος
- Ap.: Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα
- Ce.: Ὕμνος εἰς Δήμητρα
- De.: Ὕμνος εἰς Δῆλον
- Di.: Ὕμνος εἰς Ἄρτεμιν
- Die.: Διηγήματα
- He.: Ἑκάλη
- Io.: Ὕμνος εἰς τὸν Δίαν
- LP.: Ὕμνος εἰς Λουτρὰ τῆς Παλλάδος

Cat.: Κάτουλλος
CG.: Kaibel, Comicorum Graecorum Fragmenta
Chr.: Χρύσιππος Στωϊκός
Ci.: Κικέρων
  Le.: De Legibus
  ND.: De Natura Deorum
  TD.: Tusculanae Disputationes
CIA.: Corpus Inscriptionum Graecarum
Cl.: Κλήμης Ἀλεξανδρεύς
  Pr.: Προτρεπτικός
  Str.: Στρωματεῖς
Cla.RP.: Κλαυδιανός, De Raptu Proserpinae
Co.: Κόλουθος Ἐπικός
c.s.: cum scholiis

D.Chr.: Δίων Χρυσόστομος
Diog. Ep.: Διογένης Κυνικός [in Epistolographis Graecis]
D.H.: Διονύσιος Ἁλικαρνασσεύς
  AR.: Ρωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία
  Op.: Ρητορικαὶ Πραγματεῖαι
DM.: Ventris-Chadwick, Documents in Mycenaean Greek
D.P.: Διονύσιος Περιηγητής
D.S.: Διόδωρος Σικελιώτης

E.: Εὐριπίδης
  Al.: Ἄλκηστις
  An.: Ἀνδρομάχη
  B.: Βάκχαι
  Cy.: Κύκλωψ
  E.: Ἠλέκτρα
  He.: Ἑκάβη
  Hel.: Ἑλένη
  Her.: Ἡρακλεῖδαι
  HF.: Ἡρακλῆς Μαινόμενος
  Hi.: Ἱππόλυτος
  IA: Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι
  Ion: Ἴων
  IT.: Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις
  Me.: Μήδεια
  Or.: Ὀρέστης
  Ph.: Φοίνισσαι
  R.: Ρῆσος
  Su.: Ἱκέτιδες
  Tr.: Τρωάδες

EGr.: Kaibel, Epigrammata Graeca ex lapidibus collecta
Enn.: Ennius [Ἔννιος]
Ep.: Ἐπιμενίδης Φιλόσοφος
ep.: epitoma
Er.C.: Ἐρατοσθένους, Καταστερισμοί
Et.Gen.: Etymologicum Genuinum
Et.Gud.: Etymologicum Gudianum
Et.M.: Etymologicum Magnum
Eud.: Eudoxiae Violarium
Eu.Il.: Εὐστάθιος, Σχόλια εἰς τὴν Ἰλιάδα
Eu.Od.: Εὐστάθιος, Σχόλια εἰς τὴν Ὀδύσσειαν
Euph.: Εὐφορίων Ἐπικός
Eus.: Εὐσέβιος Καισαρείας
  Chr.: Χρονικά
  PE.: Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή

Fe.: Festus Grammaticus
FGH.: Jacoby, Fragmente der griechischen Historiker
fr.: fragmentum

G.Arat.: Germanici Aratus
Gra. Cy.: Grattii Cynegetica

h.Ap.: Ὁμηρικὸς Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα
h.C.: Ὁμηρικὸς Ὕμνος εἰς Δήμητρα
h.Ho.: Ὁμηρικοὶ Ὕμνοι
h.M.: Ὁμηρικὸς Ὕμνος εἰς Ἑρμῆν
h.V.: Ὁμηρικὸς Ὕμνος εἰς Ἀφροδίτην
Harp.: Ἁρποκρατίων γραμματικός
Hdt.: Ἡρόδοτος
He.: Ἡσίοδος
  Sc.: Ἀσπὶς Ἡρακλέους
Her.: Ἡρώνδας Μιμογράφος
Him.: Ἱμερίου, Λόγοι
Him.E.: Ἱμερίου, Ἐκλογαί
Hi. RH.: Ἱππολύτου, Κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος
Hor.: Ὁράτιος
  AP.: Ars Poetica
  C.: Carmina
  Epi.: Epistulae
Hsch.: Ἡσύχιος Λεξικογράφος
Hy.: Ὑγίνου Fabulae
Hy.A.: Ὑγίνου Astronomica
Hyp.: Ὑπερείδης
hyp.: ὑπόθεσις

Ib.: Ἴβυκος
ICo.: Inscriptions of Cos
IG.: Inscriptiones Graecae
Il.: Ὁμήρου Ἰλιάς
Io.: Ἰώσηπος Ἱστορικός
  BI.: Πόλεμος Ἰουδαϊκός
Is.: Ἰσοκράτης Ρήτωρ
Iust.: Ἰουστῖνος Ἱστορικός

La.Inst.: Lactantii Institutiones
Li.: Λιβανίου Λόγοι
Li.N.: Λιβανίου Διηγήματα
Li.Pr.: Λιβανίου Προγυμνάσματα
Lic.: Λικύμνιος Λυρικός
Lu.: Λουκιανός
  Am.: Ἔρωτες
  Ba.: Βάκχος
  Charid.: Χαρίδημος
  Cy.: Κυνικός
  DD.: Θεῶν διάλογοι
  DMar.: Ἐνάλιοι διάλογοι
  DMo.: Νεκρικοὶ διάλογοι
  Ind.: Πρὸς ἀπαίδευτον
  Ir.: Ζεὺς Τραγωδός
  Lex.: Λεξιφάνης
  Ph.: Φιλοψευδής
  Sa.: Περὶ ὀρχήσεως
  SyrD.: Περὶ Συρίης θεοῦ
Ly.: Λυκόφρων
Lycurg.: Λυκοῦργος Ρήτωρ

Ma.: Μακρόβιος
  S.: Saturnalia
  So.: Somnium Scipionis
Mal.Chr.: Μαλάλας Χρονογράφος
Me.: Μένανδρος Κωμικός
MG.: Kerényi, Die Mythologie der Griechen
Mi.: Μίμνερμος
Mo.: Μόσχος Βουκολικός
Mo.Chor.Pr.: Mosis Chorenensis Progymnasmata in Eusebii Chronica, ed. Mai
M.Vat.: Mythographus Vaticanus

N.Al.: Νικάνδρου, Ἀλεξιφάρμακα
N.D.: Νόννου, Διονυσιακά
N.N.: Νόννου, Σχόλια εἰς Γρηγόριον Ναζιανζηνόν
N.Pr.: Νικολάου, Προγυμνάσματα
N.Th.: Νικάνδρου, Θηριακά

Od.: Ὁμήρου Ὀδύσσεια
Op.: Ἡσιόδου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι
Opp.: Ὀππιανοῦ, Ἁλιευτικά
Or.: Kern, Orphicorum Fragmenta
Or.A.: Ὀρφέως Ἀργοναυτικά
Or.H.: Ὀρφικοὶ Ὕμνοι
Ori.C.: Ὠριγένης κατὰ Κέλσου
Ov.: Ὀβίδιος
  AA: Ars Amatoria
  Am.: Amores
  F.: Fasti
  Ib.: Ibis
  M.: Metamorphoses

Pa.: Παυσανίας Περιηγητής
Pac.: Pacuvius Tragicus
Par.: Παρθένιος Μυθογράφος
Ph.: Φιλόστρατος Σοφιστής
  Her.: Ἡρωϊκός
  Im.: Εἰκόνες
  VA.: Βίος Ἀπολλωνίου
Pha.: Φανοκλῆς Ἐλεγειακός
Phi.: Φιλήμων Κωμικός
Phil.: Φίλων Ἰουδαῖος
Ph.iun.: Φιλόστρατος iunior
Phot.: Φωτίου Λεξικόν
PhotB.: Φωτίου Βιβλιοθήκη
Phr.: Φρύνιχος Τραγικός
Pi.: Πίνδαρος
  I.: εἰς Ἰσθμιονίκας
  N.: εἰς Νεμεονίκας
  O.: εἰς Ὀλυμπιονίκας
  P.: εἰς Πυθιονίκας
Pl.: Πλάτων
  Ax.: Ἀξίοχος
  Epi.: Ἐπινομίς
  Ethd.: Εὐθύδημος
  Le.: Νόμοι
  Mx.: Μενέξενος
  Phd.: Φαίδων

Phdr.: Φαῖδρος
Pr.: Πρωταγόρας
Sy.: Συμπόσιον
Ti. Τίμαιος
Ethph.: Εὐθύφρων
Pla.: Πλαῦτος
Am.: Amphitruo
B.: Bacchides
Ru.: Rudens
Pli.NH: Plinii, Naturalis Historia
Plu.: Πλουτάρχου, Ἠθικὰ
Plu.Ro.: Πλουτάρχου, Ρωμύλος
Plu.Ser.: Πλουτάρχου, Σερτώριος
Plu.Ti.: Πλουτάρχου, Τιμολέων
Plu.Th.: Πλουτάρχου, Θησεὺς
PMag.: Preisendanz, Papyri Magici Graeci
PO.: Πάπυροι Ὀξυρύγχου
PO.M.: Pomponius Mela Geographus
Pr.Chr.: Πρόκλου, Χρηστομάθεια, [quae ad Homerum pertinent ed. Allen, caetera ed. Bekker]
Prop.: Propertius
PSI.: Papiri della Sicietà Italiana

Q.S.: Quintus Smyrnaeus

Rh.Gr.: Spengel, Rhetores Graeci

s.: scholium in [Servius vel Probus in Vergilium]
S.: Σοφοκλῆς
Ai.: Αἴας
An.: Ἀντιγόνη
E.: Ἠλέκτρα
OC.: Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ
OT.: Οἰδίπους Τύραννος
Ph.: Φιλοκτήτης
Tr.: Τραχίνιαι
Sa.: Σαπφὼ
Scy.: Σκυθῖνος Λυρικὸς
Se.: Seneca Tragicus
HF.: Hercules Furens
HOe.: Hercules Oetaeus
Thy.: Thyestes
Tr.: Troades
SEmp.: Σέξτος Ἐμπειρικὸς φιλόσοφος
Si.: Σιμωνίδης
Sol.: Solinus Historicus
Sosi.: Σωσίθεος
St.B.: Στέφανος Βυζάντιος, Λεξικογράφος
Ste.: Στησίχορος Λυρικὸς
Str.: Στράβων Γεωγράφος
St.Th.: Statii Thebais
Su.: Σουΐδας
Sup. E.: Supplementum Euripideum, ἐκδ. Arnim
Syll.: Dittenberger, Sylloge Inscriptionum Graecarum, ἐκδ.3.

Terp.: Τέρπανδρος λυρικὸς
Tert.Val.: Tertullianus contra Valerianos
Th.: Ἡσιόδου Θεογονία
The.: Θεοκρίτου Βουκολικὰ
Thgn.: Θέογνις
Thu.: Θουκυδίδης
Tz.: Τζέτζης
Chil.: Χιλιάδες
Co.: Περὶ κωμῳδίας
Ly.: Εἰς Λυκόφρονα
Posthom.: Τὰ πρὸ τοῦ Ὁμήρου

Va.LL.: Varro, De Lingua Latina
Ve.: Βιργίλιος
A.: Aeneis
Cu.: Culex
E.: Eclogae
G.: Georgica
V.Fl.: Valerii Flacci, Argonautica

Zen.: Ζηνόβιος Παροιμιογράφος

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Ὁδηγίες χρήσεως τῶν παραπομπῶν

Οἱ παραπομπὲς (σελ. 600-630) ἀντιστοιχοῦν στοὺς ἀριθμοὺς τῶν παραπομπῶν τοῦ κειμένου ὡς ἑξῆς:

Οἱ παραπομπὲς 1-909 (σελ. 600-607) ἀντιστοιχοῦν στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων τοῦ κειμένου 1-259.

Οἱ παραπομπὲς τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ β' μέρους 1-26 (σελ. 608) ἀντιστοιχοῦν στὶς σελίδες τοῦ κειμένου 263-279.

Οἱ παραπομπὲς 7-1000 (σελ. 609-617) ἀντιστοιχοῦν στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων τοῦ κειμένου 281-415.

Οἱ παραπομπὲς 1-1000 (δηλ. 2.000) (σελ. 617-625) ἀντιστοιχοῦν στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων τοῦ κειμένου 415-540,

καὶ οἱ παραπομπὲς 1-611, (δηλ. 2.611), (σελ. 625-630) ἀντιστοιχοῦν στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων τοῦ κειμένου 540-594.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Οἱ παρακάτω παραπομπὲς ἀντιστοιχοῦν στὶς σελίδες **1 - 60**

[1] Il. 14. 201
[2] Il. 14. 246
[3] Il. 14. 201
[4] Il. 14. 206
[5] Th. 337
[6] Th. 367
[7] Th. 364
[8] Or. 24
[9] Il. 14. 261
[10] Ar. Av. 695
[11] Or. 70. 2
[12] Or. 16; 112
[13] Or. 15
[14] Th. 23
[15] Th. 116
[16] Th. 176
[17] Th. 155
[18] Th. 371
[19] Th. 404
[20] Th. 453
[21] Il. 13. 365
[22] Th. 459
[23] Or. 154
[24] Pi. O. 2. 70
[25] Il. 1. 399
[26] Th. 624
[27] Th. 713
[28] Th. 687
[29] Ap. 1. 6. 3
[30] Th. 821
[31] h. Ap. 307
[32] Th. 829
[33] Plu. 293c
[34] N. D. 1. 362
[35] Th. 186
[36] Ap. 1. 6. 1
[37] Ov. Am. 2. 1. 11
[38] Ap. 1. 6. 1
[39] Il. 14. 261
[40] Or. 99
[41] Th. 217
[42] Th. 904
[43] Or. H. 59. 2
[44] Or. 33
[45] Il. 8. 68
[46] Ap. 1. 6. 2
[47] A. Eu. 728
[48] Hy. 171
[49] He. Sc. 259
[50] Th. 211
[51] Il. 16. 334
[52] Th. 233
[53] Ve. A. 6. 439
[54] Ap. 1. 3. 1
[55] Th. 361
[56] Th. 382
[57] A. Pr. 1
[58] s. A. Rh. 3. 467
[59] Th. 404
[60] Th. 412
[61] A. Rh. 4. 829
[62] s. Od. 12. 124
[63] Th. 931
[64] PMag. 4. 1434
2530
2550
[65] Od. 12. 73
[66] Od. 12. 246
[67] Qd. 12. 101
[68] s. Ve. A. 3. 420
[69] Ly. 45
[70] E. Med. 1342
[71] s. Od. 12. 124
[72] D. S. 20. 41
[73] s. Ar. Pax 758
[74] Hor. A. P. 340
[75] Tert. Val. 3
[76] Ar. Pax 758
[77] Ar. fr. 500–1
[78] Ar. R. 288
[79] PMag. 4. 2334
[80] Th. 346
[81] Or. 16
[82] Or. 114
[83] Th. 237
[84] Od. 4. 354
[85] Th. 233
[86] Th. 270
[87] A. Pr. 792
[88] A. Eu. 150
[89] Pa. 8. 34. 3
[90] A. Eu. 416
[91] S. OC. 40
[92] s. Ly. 406
[93] s. S. OC. 42
[94] Euph. fr. 52
[95] Or. H. 69. 8
70. 2
[96] A. Eu. 50
[97] E. IT. 293
[98] A. Ch. 924
[99] A. Ch. 290
[100] Th. 274
[101] Th. 275
[102] Th. 277
[103] Od. 11. 634
[104] Ap. 2. 4. 2
[105] He. Sc. 233

[106] A. Pr. 800
[107] A. Rh. 4. 1514
[108] Ap. 2. 4. 2
[109] Th. 281
[110] E. Ion 989
[111] Th. 295
[112] Il. 2. 783
[113] Th. 308
[114] Ap. 2. 1. 2
[115] Th. 305
[116] s. Ap. Rh. 4. 1396
[117] Th. 334
[118] Th. 275
[119] Er. C. 1. 3
[120] s. A. Rh. 4. 1396
[121] Er. C. 1. 3
[122] s. Ve. A. 4. 484
[123] Ap. 2. 5. 11
[124] E. HF. 394
[125] Th. 215
[126] s. A. Rh. 4. 1399
[127] D. S. 4. 27. 2
[128] s. E. Hi. 742
[129] s. Ve. A. 4. 484
[130] S. fr. 777
[131] Th. 340
[132] Il. 21. 194
[133] Li. Pr. 4
[134] Ap. 1. 7. 10
[135] Ly. 713
[136] A. Rh. 897
[137] E. Hel. 168
[138] Od. 12. 39
[139] Od. 12. 184
[140] Hy. 125. 13
[141] He. fr. 88
[142] E. fr. 911
[143] Th. 237
[144] Or. 117
[145] Th. 265
[146] s. The. 2. 12
[147] Th. 775
[148] Od. 1. 241
[149] Od. 22. 78
[150] Il. 16. 150
[151] Th. 167
[152] s. Ly. 165
[153] A. Rh. 2. 288
[154] Th. 240
[155] h. C. 420
Or. H. 24. 1
[156] Th. 264
[157] Th. 243
[158] Eu. Od. 1954 4
[159] Il. 18. 46
[160] Or. H. 24. 10
[161] s. GArat. 243
[162] Pa. 1. 19. 2
[163] s. Ly. 406
[164] Pi. fr. 107
[165] Th. 353
[166] Or. 114
[167] Hdt. 2. 55
[168] Il. 5. 370
[169] Th. 188
[170] h. Ve. 2. 5
[171] Fe. 52. 2
[172] Ae. NA. 14. 28
[173] Th. 937
[174] Th. 934
[175] Ci. ND. 3. 59
[176] s. Ve. A. 1. 664
[177] Il. 18. 418
[178] Th. 571
[179] Il. 18. 382
[180] Th. 945
[181] Od. 8. 265
[182] Arn. AN. 6. 22
[183] Ov. Me. 10. 243
[184] Hsch.
[185] Ap. 3. 14. 3–4
ALib. 34
Ov. Me. 10. 298
Hy. 58
s. The. 1. 107
s. Ve. E. 10. 18
[186] Lu. SyrD. 8
[187] s. Ly. 831
[188] The. 15. 100
Bion 1
Lu. SyrD. 6
[189] h. Ve. 1. 1
[190] Hy. 94
s. Ve. A. 2. 288
[191] The. 1. 106–7
[192] Th. 481
[193] AAmbr.
[194] Ov. Me. 4. 282
[195] s. Pl. Sy. 215e
[196] D. S. 5. 65. 1
[197] s. A. Rh. 1. 1126
[198] Pa. 5. 7. 6
[199] s. A. Rh. 1. 1126
[200] Ov. Me. 4. 281
Hsch.
[201] S. fr. 337
[202] A. Rh. 1. 1126
[203] A. Rh. 1. 1130
[204] Str. 10. 3. 20
[205] D. S. 5. 64. 4
[206] D. S. 5. 55. 9
[207] Cl. Pr. 2. 19. 1
[208] Str. 10. 3. 21
[209] Hi. RH 5. 8. 10.
[209a] Hi. 5. 9. 7 ff.; Hsc
[210] s. A. Rh. 1. 916
[211] D. S. 3. 55. 3
[212] D. S. 3. 55. 2
[213] Str. 10. 3. 19
[214] D. S. 3. 55. 1
[215] s. Ve. A. 4. 377
[216] Pi. O. 7. 61
[217] D. S. 3. 56. 1
[218] Arn. AN. 5. 5
Pa. 7. 17. 10
[219] h. Ve. 1. 24
[220] Ov. F. 6. 319
[221] Th. 481
[222] Ca. Io. 10
[223] Pa. 8. 36
[224] Ca. Io. 32
[225] Ath. 375f
[226] Ath. 491a
[227] Hy. 139
[228] Ca. Io. 47

229 A. Rh. 3. 132
230 Ap. 1. 1. 6
231 La. Inst. 1. 22
232 ALib. 19
233 Ca. Io. 48
D. S. 5. 70. 3
234 Er. C. 13
235 Er. C. 27
236 s. Ve. A. 1. 394
237 S. fr. 320
238 Il. 14
239 Il. 14. 295
240 E. Hi. 748
241 Er. C. 3
242 Chr. fr. 1072
243 s. Il. 1. 609
244 s. The. 15. 64
245 s. Il. 1. 609
246 Eus. PE. 3. 1. 3
247 Il. 8. 477
248 Pa. 2. 38. 2
249 Pa. 8. 41. 4
250 A. Rh. 1. 503
251 Ori. C. 1. 6. 42
252 s. S. OC. 42
253 Pa. 9. 38. 1
254 N. Pr. 2. 12
255 Ci. ND. 3. 44
256 s. Il. 14. 276
257 s. Ly. 680
258 Pi. O. 14. 3
259 Th. 909
260 Pi. P. 9. 90
261 Pi. P. 9. 89
262 Pa. 9. 35. 1
263 Pa. 9. 35. 2
264 APal. 15. 25. 14
265 Pa. 9. 35. 5
266 Hor. C. 1. 4. 5
267 Pi. fr. 10
268 Er. C. 13
269 Il. 20. 4
Od. 2. 46
270 Il. 11. 134
271 Il. 5. 749

272 Il. 15. 88
273 Pa. 2. 13. 3
274 Th. 55
275 Op. 197
276 Arat. 127
276a Pi. fr. 12
277 Th. 55
278 Pa. 9. 39. 8
278a Th. 25
279 Th. 24
280 Th. 66
281 Th. 1
282 Th. 77
283 Plu. 743d
284 Pa. 9. 29. 2
285 D. S. 4. 7
286 Hor. C. 3. 4. 1
287 Pa. 9. 29. 3
288 ALib. 9
289 Th. 79
290 Th. 223
291 Op. 200
292 Pa. 9. 35. 6
293 Pa. 9. 36. 6
294 Pli. NH. 36. 17
295 Pa. 1. 33. 3
296 s. Ly. 88
297 Ath. 334b
298 Sa. fr. 105
299 Ap. 3. 10. 7
300 Hy. A. 2. 8
301 Ap. 3. 10. 7
302 h. Ho. 33. 5
303 Hor. AP. 147
304 Pi. N. 10. 55
305 Th. 357
306 Ap. 3. 1. 1
307 Hy. 178
308 s. Il. 12. 292
Mo. 2
309 PO. 11. 1358
310 Lu. DMar. 15. 4
311 Er. C. 33
Hy. A. 2. 33
312 ALib. 36

313 Ap. 1. 9. 26
A. Rh. 4. 1639
Or. A. 1358
314 s. Il. 12. 292
Ap. 3. 1. 2
315 Ap. 3. 1. 3
316 MVat. 1. 47
317 Li. N. 23
318 Ap. 3. 3
Hy. 136
s. Ly. 811
319 Ath. 296b
s. Ly. 754
Ov. M. 13. 917
320 St. B.
321 s. Il. 2. 494
322 Pa. 9. 12. 1
323 Ap. 2. 1. 3
324 A. Pr. 640
325 Hdt. 2. 153
326 Su.
327 Th. 911
328 s. Pl. Go. 497c
329 Th. 970
Ov. Am. 3. 10. 25
330 Od. 5. 128
331 Or. 58; 59
Ov. M. 6. 114
332 Or. 60
333 Or. 86
334 Or. 148
335 Or. 137
336 Or. 145
337 Or. 164
338 Or. 167
339 Or. 21a
340 Th. 896
341 Th. 886
342 Th. 358
343 Ap. 1. 2. 1
344 Ap. 1. 3. 6
345 Th. 887
346 Th. 924
347 Chr. fr. 908
348 Pi. O. 7. 35

349 E. Ion 455
350 s. Pi. O. 7. 66
351 h. Ho. 28. 5
352 Th. 376
353 Ci. ND. 3. 59
s. Ly. 355
Cl. Pr. 24
Arn. AN. 4. 14
354 s. Il. 8. 39
355 Et. M.
356 Ap. 3. 12. 3
357 Pa. 9. 33. 5
St. B.
358 D. H. 1. 33; 61. 2
359 Th. 384
360 Pa. 5. 3. 2
E. Her. 771
361 Hy. 166
362 Ant. 12
363 Hy. 166
364 Ap. 3. 14. 6
365 Ap. 3. 14. 6
366 Hy. A. 2. 13
367 N. D. 41. 64
Ca. He. 1. 2
368 Cl. Pr. 2. 28
Ci. ND. 3. 55; 58
369 Hyp. fr. 70
Ma. S. 1. 17. 55
370 Ap. 3. 14. 1
371 s. Ve. G. 1. 12
372 Eus. PE. 10. 9. 22
373 s. Ar. Pl. 773
Ath. 555c
374 S. fr. 643
375 Ap. 3. 14. 2
376 Hsch.
377 Ov. M. 2. 708
378 Ap. 3. 14. 3
379 IG. 14. 1389
380 Ap. 3. 14. 6
381 Ph. VA. 7. 24
382 Pa. 1. 18. 2
383 Hy. A. 2. 13
Ov. M. 2. 561

E. Ion 23
384 Ant. 12
Ca. He. 1. 2; 3
385 Ap. 1. 5. 3
Ov. M. 539
s. Ve. A. 4. 462
386 Ap. 2. 5. 12
387 Pl. Le. 796b
388 Harp.
389 Arn. AN. 3; 31
390 h. M. 100
391 Hsch.
392 Pi. O. 7. 34
393 Th. 919
394 h. Ap. 3
395 Th. 406
396 Od. 6. 106
397 Th. 403
398 Hy. 140
399 Her. 2. 98
D. S. 2. 47. 2
400 Syll. 590
401 Hy. 140
402 Ari. HA. 580a
403 Ae. NA. 4. 4
404 ALib. 35
Ov. M. 6. 317
405 Th. 409
406 s. Ve. Ae. 3. 73
407 Pi. fr. 42. 7
Ca. Del. 37
408 Ov. M. 6. 108
409 Ar. Av. 870
410 s. Pi. P. hyp.
411 Pi. fr. 79
412 Ca. Di. 22
413 Str. 14. 1. 20
414 h. Ap. 25
415 Thgn. 7
416 Ca. De. 249
417 Ae. NA. 4. 29
418 s. A. Rh. 1. 760
Ap. 1. 3. 4
419 Pi. P. 4. 90
420 A. Rh. 760

421 Hy. 55
422 Od. 11. 576
423 Hy. 55
424 Hy. 140
425 MVat. 1. 36
426 Ath. 701c
h. Ap. 300
E. IT. 1246
427 h. Ap. 300
s. A. Rh. 2. 706
428 h. Ap. 305
429 s. A. Rh. 2. 706
430 E. IT. 1249
A. Rh. 2. 707
Ca. Ap. 100
431 h. Ap. 363
432 h. Ap. 383
433 Pa. 10. 6. 9
434 Him. 14. 10
435 s. Ve. A. 4. 377
436 s. Ve. A. 6. 618
437 Hy. 32
Ca. Ap. 248
438 s. E. Al. 1
439 Plu. 293b
418b
421c
Ae. VH. 3. 1
440 Ap. 3. 10. 4
441 Ap. 1. 3. 3
442 A. Eu. 728
443 Ca. Ap. 49
444 Ap. 1. 3. 3
445 s. E. Rh. 347
446 Ap. 1. 3. 3
447 Pa. 3. 19. 4
448 Zen. 1. 54
449 Ov. M. 10. 162
450 Ov. M. 1. 452
451 h. Ap. 208
452 Li. N. 19
453 Ov. M. 1. 452
454 Pa. 8. 20
Par. 15
455 ALib. 32

456 s. Ve. A. 4. 377
457 Pi. P. 9. 5
458 Ca. Di. 206
459 A. Rh. 2. 509
460 D. S. 4. 81. 2
Plu. 757 d
Ari. MA 100
461 Il. 5. 401
899
462 Prop. 2. 2. 11
463 He. fr. 147
464 Ci. ND. 3. 56
465 He. fr. 148
466 Pi. P. 3. 5
467 IG. 4. 1. 128
468 Pa. 2. 26. 3
469 Hy. 49
470 Ca. Di. 14
471 ALib. 17. 5
472 Ca. LP. 110
Ov. M. 3. 143
Hy. 180
Ap. 3. 4. 4
Pa. 9. 2. 3
473 Ap. 3. 8. 2
474 Hy. A. 2. 1
475 St. B. 'Arkas'
476 Ov. M. 2. 409
F. 2. 155
477 E. He. 375
478 Er. C. 1
479 s. E. Rh. 36
480 Sol. 9. 8
481 Ca. Di. 189
Pa. 2. 30. 3
482 ALib. 40. 3
483 h. Ap. 182
484 Scy. fr. 1
485 Il. 5. 890
486 Il. 5. 761
834
487 Il. 21. 406
488 Il. 5. 859
489 Il. 1. 599
490 h. Ap. 309
491 Ov. F. 5. 299
492 Fe. 97
493 Th. 928
494 Ib. fr. 2
495 Od. 11. 305
496 Ap. 1. 7. 4
497 Hy. 28
498 s. Il. 5. 385
499 s. Pi. P. 4. 156
500 Il. 5. 385
501 s. Ve. A. 10. 763
502 s. Il. 14. 296
503 s. Ve. A. 8. 454
504 Il. 18. 395
505 Il. 1. 590
506 Il. 15. 18
507 s. Il. 14. 296
s. Ve. A. 10. 763
508 Hsch.
509 Li. N. 7
Pa. 1. 20. 3
Hy. 166
s. Ve. E. 4. 62
510 s. Il. 14. 295
511 Pi. P. 2. 21
s. Pi. P. 2. 40
s. E. Ph. 1185
s. A. Rh. 3. 62
512 Pi. P. 2. 43
Plu. 751 d
513 Pi. P. 2. 45
514 s. A. Rh. 1. 554
515 Od. 11. 832
516 s. A. Rh. 1. 554
2. 1331
517 Or. 164
518 s. Il. 18. 486
s. Pi. N. 2. 16
519 Ap. 3. 8. 2
520 h. M. 5
521 Hor. C. 1. 10. 11
522 Hdt. 2. 51
Ca. Die. 8. 33
523 Ci. ND. 3. 56
524 Prop. 2. 2. 11
525 Ci. ND. 3. 56
526 Ci. ND. 3. 60
527 Ci. ND. 3. 56; 59
528 s. Op. 800
529 Ci. ND. 3. 60
530 Ov. M. 4. 288
531 Ov. M. 3. 341
532 FGH. 1. 197
533 ALib. 23
534 Or. 98
535 Pi. fr. 126. 6
s. Ve. A. 1. 651
536 s. Ve. A. 4. 99
537 h. Ho. 19. 32
538 s. E. Rh. 36
539 The. 1. 15
540 h. Ho. 19. 11
541 N. D. 2. 118
Ov. M. 1. 689
3. 356
542 Ve. G. 3. 391
543 EGr. 817
544 Hy. 160
545 s. Lu. ITr. 6
546 s. Ly. 831
547 N. N. 2. 28
548 s. A. Rh. 1. 932
549 Phot.
550 Ov. F. 6. 319
551 Lu. Sa. 21
552 He. fr. 171
553 h. Ve. 259
554 Ca. Ce. 40
555 Ap. 2. 1. 2
556 s. Ve. A. 1. 372
557 He. fr. 44
558 A. Rh. 1. 1228
559 The. 13. 44
560 Pa. 1. 38. 6
561 Pa. 8. 8. 2
562 s. Ly. 644
563 Hy. 188
564 St. B.
565 D. S. 5. 55
566 Ca. De. 31

567 Pa. 8. 25. 5
568 Th. 278
569 s. Il. 23. 346
570 s. Ve. G. 1. 2
571 s. Pi. P. 4. 246
s. Ly. 766
572 Ov. M. 6. 115
573 Th. 243; 254
574 Ap. 1. 2. 2
575 Od. 3. 91
5. 422
576 s. Od. 3. 91
577 Er. C. 31
Opp. 1. 385
578 Il. 7. 411
579 Pi. O. 104
580 Th. 931
581 Pi. O. 7. 54
582 St. B.
583 Il. 18. 239
584 Il. 16. 779
585 Pi. O. 7. 71
586 Pi. O. 7. 70
587 Ar. Nu. 285
588 Pi. fr. 44
589 Hy. 154
590 Il. 3. 277
591 A. Ch. 984
592 Od. 1. 9
593 Pi. fr. 114
594 Ste. fr. 6
595 Ath. 469
596 Mi. fr. 10
597 h. Ho. 31. 9
598 Pi. I. 5. 1
599 h. Ho. 31. 2
600 Il. 19. 398
601 Il. 8. 480
602 Od. 10. 139
603 Th. 957
604 Od. 12. 133
605 Od. 12. 127
12. 261
606 s. Od. 12. 129
607 Od. 12. 382
608 s. Od. 17. 208
609 Hy. 154
Il. 11. 735
610 Pa. 9. 35. 5
611 Ca. 10. 136
612 Il. 11. 735
613 Ci. ND. 2. 20
614 Hy. A. 2. 42
615 Pl. Epi. 987c
616 Hy. A. 2. 42
617 Th. 986
618 Hy. 52 A
619 E. fr. 771
620 Hy. A. 2. 16
621 Hy. 52 A
622 Hy. 54
Ov. M. 1. 751
623 Arat. 358
624 N. D. 11. 131
12. 217
625 Sol. 11. 9
626 Hy. 205
627 h. Ho. 32. 1
628 h. Ho. 32. 14
629 Q. S. 10. 337
630 A. Rh. 4. 57
631 Ci. TD. 1. 92
632 Lic. fr. 3
633 Pa. 1. 5. 4
634 s. A. Rh. 4. 57
Ap. 1. 7. 5
635 Th. 372
636 Pa. 1. 3. 1
637 Ly. 941
638 s. Ly. 941
639 E. Tr. 856
640 Il. 11. 1
641 Th. 987
642 Hy. A. 2. 42
643 Th. 381
644 s. D. P. 509
645 Ap. 3. 14. 3
646 h. Ve. 218
647 s. Il. 11. 1
s. Ly. 18
648 Th. 984
649 Ap. 1. 4. 4
650 Od. 15. 250
651 Et. M. 144. 25
652 E. Hi. 454
653 Od. 11. 310
654 Pi. fr. 239
655 Hy. A. 2. 21
s. Arat. 254
656 Il. 18. 487
657 s. Il. 18. 486
658 Er. C. 32
659 s. Il. 18. 487
660 s. Od. 5. 121
661 s. Ve. A. 1. 535
662 Ap. 1. 4. 3
663 s. N. Th. 15
664 Er. C. 32
Hy. A. 2. 34
665 Par. 20
Ap. 1. 4. 3
666 Hy. 132
667 ALib. 5. 4
668 Ap. 1. 4. 3
669 s. Ve. A. 10. 763
670 Hy. A. 2. 34
671 Er. C. 32
672 Ap. 1. 4. 4
673 Er. C. 32
674 Arat. 638
675 Hor. C. 3. 4. 70
676 Od. 5. 121
677 Ap. 1. 4. 5
678 Hy. A. 2. 34
679 Od. 11. 572
680 Th. 278
681 Th. 376
682 Arat. 99
683 Th. 869
684 Il. 16. 150
685 Pa. 5. 19. 1
686 Il. 20. 224
687 Hdt. 7. 189
Pl. Phdr. 229
A. Rh. 1. 214

688 Od. 10. 1
689 Th. 207
690 Od. 1. 34
691 Il. 8. 479
692 Th. 507
693 Ap. 1. 2. 3
694 s. Op. 48
695 Th. 510
696 Th. 517
697 Od. 1. 52
698 Op. 108
699 Th. 183
700 Op. 145
701 Th. 563
702 s. Th. 563
703 Hi. RH. 5. 6. 3
704 Pl. Mx. 237 d
705 Pl. Mx. 238 a
706 He. fr. 76
707 Str. 10. 3. 21
708 Eus. PE. 3. 1. 6
709 Th. 546
710 s. Il. 5. 205
711 E. Ion 455
712 s. A. Rh. 2. 1249
713 Hsch.
714 Pa. 9. 25. υ
715 Pl. Pr. 320 c
716 sGArat 437
717 Hy. A. 2. 42
718 Ap. 1. 7. 1
719 Phi. fr. 89
720 Pa. 10. 4. 3
721 Lu. Ph. 3
722 Me. fr. 369
723 Th. 535
724 Op. 50
725 Hy. A. 2. 15
726 s. Ve. E. 6. 42
727 Th. 567
728 Op. 53
729 s. Ar. Av. 970
730 Il. 5. 312
731 A. Pr. 4
732 Th. 521
733 Th. 523
734 s. A. Pr. 4
Hy. A. 2. 15
735 A. Pr. 774
736 Th. 539
737 A. Pr. 210
738 A. Pr. 1027
739 Ap. 2. 5. 11
740 Ath. 672 f
741 Cat. 64. 295
742 Hy. A. 2. 15
743 s. Il. 24. 602
744 s. E. Ph. 159
745 Cl. Str. 1. 21
746 Pa. 2. 15. 5
747 Pa. 2. 19. 5
s. S. E. 4
748 Hy. 274. 8
749 Hy. 143
750 Pl. Ti. 22a
751 Ap. 2. 1. 1
752 Eus. PE. 55
Chr. 278
753 Sa. fr. 119
754 S. An. 834
755 Ov. M. 6. 148
756 Il. 24. 603
757 Hy. 9; 10
758 S. E. 150
Pa. 8. 2. 7
759 Th. 244
760 Pi. I. 8. 30
761 A. Pr. 907
762 Hy. A. 2. 15
A. Rh. 4. 790
763 Il. 24. 58
764 Pi. I. 8. 39
765 Ap. 3. 13. 5
766 Pi. N. 4. 60
767 s. Pi. N. 3. 60
768 S. fr. 161
769 s. Ly. 178
770 s. Il. 16. 140
771 s. Il. 1. 5
772 N. D. 3. 204
773 Op. 109
774 Ap. 1. 7. 2
775 Ov. 1. 350
776 s. A. Rh. 3. 1086
777 Pi. O. 9. 41
778 Or. 47
779 Pa. 4. 1. 8
780 Il. 9. 4. 57
781 A. Su. 231
782 A. Su. 156
783 Pa. 2. 2. 8
784 h. C. 2
785 Or. 49. 47
786 Ov. M. 5. 385
787 Pa. 1. 14. 2
788 Or. 52
789 Pa. 1. 14. 3
790 Or. 50
791 Or. 52
792 Cl. Pr. 21. 2
793 Or. H. 41. 5
794 Or. A. 1194
795 Ov. F. 4. 497
796 s. Pi. O. 6. 95
797 Or. H. 43. 7
798 E. He. 1349
799 Il. 19. 259
Op. 327
Ar. R. 147
Pa. 10. 28. 4
800 Pa. 10. 28. 7
801 Pa. 10. 29. 1
802 Pa. 10. 28. 2
803 Ve. A. 6. 409
804 Or. 32
805 Od. 24. 1
806 Od. 11. 1
807 Od. 10. 508
808 Od. 4. 563
Pi. O. 2. 70
809 Pi. fr. 114
810 Pi. O. 2. 61
fr. 127
811 A. fr. 228
812 Ve. G. 1. 39

813 A. Su. 156
Et. Gud.
814 Ca. fr. 43. 117 Pf.
815 E. fr. 472
816 Or. 58
817 Or. 98; 105
818 Or. 58
819 Or. 145
820 D. S. 3. 64. 1
821 N. D. 6. 121
822 D. S. 5. 3. 4
823 Cla. RP. 1. 246
824 Or. H. 39. 7
825 Pl. Ethd. 277 d
826 Or. 34
827 D. S. 3. 62. 7
828 D. S. 5. 65. 1
829 N. D. 48. 29
830 Or. 34
831 Or. 214
832 Ap. 2. 1. 3
D. S. 3. 74. 1
833 N. D. 6. 169
834 Euph. 88
835 Or. 210
836 Or. 35
837 Or. 34; 35
838 Or. 220
839 Or. H. 37. 2
840 D. S. 3. 62. 6
841 Or. 216
842 Or. 214
843 Or. 199
844 Plu. 365 a
845 s. Il. 24. 615
846 E. B. 6
847 Pa. 9. 16. 5
848 Hy. 167
849 Hy. 179
Ov. M. 3. 260
N. D. 7. 312
850 Ap. 3. 4. 2
851 E. B. 97
852 h. Ho. 1
853 Terp. fr. 8
854 D. S. 5. 52. 2
855 Or. H. 54
856 E. C. 4
857 h. Ho. 1. 6
858 h. Ho. 26
859 Pa. 2. 31. 2
860 s. Ly. 212
861 D. S. 4. 25. 4
862 Ap. 3. 5. 3
863 Il. 6. 131
864 Cl. Pr. 11
865 ALib. 10
Ov. M. 4. 1; 389
Ae. VH. 3. 42
866 Ap. 2. 2. 2
Ae. VH. 3. 42
867 He. fr. 29
868 The. 26
869 Th. 247; 258
870 E. B. 731
871 E. B. 1189
872 E. B. 1146
873 s. Il. 14. 319
874 Il. 6. 130
Ap. 3. 5. 1
Hy. 132
875 E. B. 141
876 Pa. 3. 24. 3
877 Pa. 3. 24. 4
878 Ap. 1. 9. 1
879 Ap. 3. 4. 3
880 s. Pi. I. hyp.
881 Od. 5. 332
882 s. A. Rh. 1. 917
883 Pa. 1. 44. 8.
884 s. Pi. I. hyp.
885 h. Ho. 7
886 Ap. 3. 14. 7
887 Ap. 3. 5. 3
888 Ov. M. 3. 582
889 Lu. Ba. 1
890 Th 948
E. Hi. 339
891 Plu. Thes. 19
D. S. 4. 61
Ov. M. 152
892 Plu. Thes. 20
893 Hsch.
894 Ar. R. 342
S. An. 1146
895 Hy. 43
896 Plu. Thes. 20
897 D. S. 5. 51. 4
898 Hy. 255
899 Od. 11. 321
900 Hy. A. 2. 5
901 Plu. Thes. 20
902 Prop. 3. 17. 8
Ov. F. 3. 510
903 Arat. 72
904 Pa. 9. 31. 2
905 s. Ve. A. 4. 127
906 Or. H. 57. 3
907 s. A. Rh. 3. 996
908 s. Ly. 212
909 s. Ar. R. 324

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΕΡΟΥΣ (σελ. 263-279)

1. Στὴν ἔννοια τῶν βασικῶν ἑρμηνειῶν στὸ ἔργο μου «Umgang mit Göttlichem», Tübingen 1955.
2. «Die Götter Griechenlands», Frankfurt a. M. 1947, σελ. 183.
3. André Jolles, «Einfache Formen», Halle/Saale 1930, σελ. 238.
4. «Einfache Formen», σ. 82.
5. Plut. Gen. Socr. 577e.
6. «Apollon», 3η ἔκδ., Düsseldorf 1953, σ. 162. Spengler στὸ περιοδικὸ «Die Welt als Geschichte», Stuttgart 1935, σ. 197.
7. Πρβλ. στὸ ἔργο μου «Griechische Miniaturen», Zürich 1957, σ. 109. T.B.L. Webster στὸ περιοδικὸ «Classica et Mediaevalia», Kopenhagen 1956, σ. 149.
8. Πρβλ. G. E. Mylonas στὸ «Studies Robinson» 1951, σελ. 64.

8α. Πρβλ. τὶς ἑρμηνεῖες μου στὸ ἔργο : A. Randa's Handbuch der Weltgeschichte I, Olten und Freiburg i. Br. 1954, σ. 434.

9. «On Heroes», πρῶτο μάθημα.
10. Plut. Qu. Gr. 36.
11. Βλ. 15ο κεφαλ. αὐτῆς τῆς Μυθολογίας. Γιὰ τὸν 'Ασκληπιὸ βλ. τὸ ἔργο μου «Θεῖος ἰατρός», 2α ἔκδ., Darmstadt 1956, σ. XI.
12. Plut. Qu. Gr. 12.
13. Βλ. σ. 243 αὐτῆς τῆς Μυθολογίας. Paus. 2. 37. 5.
14. Schol. Towl. 'Ιλιάς, 14.319.
15. Plut. Is. Os. 35.
16. Fr. 15, 60 καὶ 61 Diels.
17. «Μυθολογία τῶν 'Ελλήνων», εἰκόνα 45.
18. Tode-Wace, A Cat. of the Sparta Museum, Oxford 1906, σ. 102.
19. Ἔκδ. Χ. Α. Χρήστου.
20. 'Αριστοφάνους, 'Εκκλησιάζουσαι, 1031, «Athenische Mitteilungen» 1893, σσ. 165, 184.
21. Πρβλ. «Dramatische Gottesgegenwart in der griechischen Religion», Eranos-Jahrburch, Zürich 1951, σ. 13.
22. Στὸ περιοδικὸ «Maia», Firenze 1951, σ. 12.
23. W. F. Otto, Dionysos, Frankfurt a. M. 1939, σ. 62.
24. Σχόλια 'Απολλωνίου Ροδίου, 1, 916.
25. Πρβλ. 'Ησύχιος,: κέρσαι· κόψαι, τεμεῖν, κεῖραι, γαμῆσαι. 'Αρχικὰ ὡς ὑπόθεση ἀπὸ τὸν N. Fréret 1761. Γιὰ τὴ μορφή: E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1. 516. 6. Γιὰ τὸ νόημα: V. Magnien «Mélange Cumont» σελ. 319.
26. Paus. 9. 12. 4, σύμφωνα μὲ τὸ παραδομένο κείμενο.

[7] MG 112
[8] s. Pi. P. 3. 153
[9] MG 252
[10] MG 33
[11] Hdt. 2. 51. 2
[12] Lu. Charid. 9
[13] Ap. 3. 1. 1
[14] Il. 14. 321
[15] s. E. Rh. 29
[16] Ap. 3. 1. 1
[17] D. S. 5. 48. 2
s. E. Ph. 7
s. A. Rh. 1. 916
[18] D. S. 5. 49. 1
[19] s. E. Ph. 7
[20] D. S. 5. 49. 1
[21] s. Il. 2. 494
Ov. M. 2. 8
[22] Ap. 3. 4. 1
[23] Hdt. 4. 147. 5
s. Ly. 1206
[24] s. E. Ph. 638
[24a] s. Ca. Io. 3
[25] Pa. 9. 12. 2
[26] s. Il. 2. 494
[27] Ov. M. 3. 26
[28] s. S. An. 126
[29] Phot. B. 2 277. 6
[30] Pa. 9. 5. 1
[31] s. A. Rh. 3. 1178
[32] E. Ph. 663
[33] s. E. Ph. 662
[34] E. Ph. 667
[35] s. E. Ph. 670
[36] s. A. Rh. 3. 1178
[37] E. Ph. 939
[38] Ari. Po. 16
Hy. 72
[39] Ap. 3. 4. 2
[40] s. A. Rh. 1. 916
[41] N. D. 3–4
[42] MG 73
[43] Pa. 9. 16. 4
[44] Ap. 3. 4. 2
[45] Pi. P. 3. 90
Ap. 1. 4. 2
s. Il. 2494
[46] N. D. 5. 120
[47] Ap. 1. 9. 15
[48] Thgn. 15
E. B. 881; 901
[49] Pi. P. 3. 91
Ca. fr. 11. 4
[50] s. Il. 2. 494
Pa. 3. 18. 12
[51] Ap. 3. 4. 2
[52] s. Pi. P. 3. 167
Ap. 3. 4. 2
[53] MG 109
[54] MG 250
[55] MG 254
[56] MG 144
[57] MG 257
[58] Pa. 9 5. 3
[59] E. B. 1333
[60] E. B. 1330; 1334
[61] St. B.
[62] s. V. Ae. 1. 243
[63] Ca. fr. 11. 4
[64] E. B. 1338
[65] Pi. O. 2. 77
[66] Ap. 3. 5. 4
[67] E. Ph. 822
[68] MG 151
[69] MG 204
[70] Ca. De. 80
[71] s. Ly. 1211
[72] PO. 1241. IV. 6
[73] s. Pi. P. 9. 5
[74] Pa. 9. 10. 5
[75] Od. 11. 260–5
[76] Pa. 2. 6. 1
[77] s. Pi. O. 13. 74
[78] s. A. Rh. 4. 1090
[79] Pa. 2. 6. 2
[80] St. B.
[81] Hsch.
[82] E. HF 29
[83] Pa. 1. 38. 9
[84] Sup. E. p. 11
[85] E. fr. 1023
Ph. Im. 1. 10
[86] Hor. Epi. 1. 18. 41
[87] Pac. fr. XIII
[88] Pa. 9. 17. 6
[89] Pa 9. 5 7

90 MG 217
91 s. E. Ph. 159
92 Hy. 9
93 Pa. 9. 17. 4
94 Pa. 9. 17. 6
95 Pa. 10. 32. 10
96 MG 217
97 Ap. 2. 1. 4
98 s. A. Rh. 3. 1186
99 s. E. He. 886
100 Ap. 2. 1. 4
101 s. Il. 1. 42
102 Ath. 651 f
103 Cl. Str. 4. 19. 120. 4
104 A. Su. 250
105 Pa. 2. 19. 3
106 Ap. 2. 1. 5
107 Pa. 2. 19. 6
108 A. fr. 44
109 Pa. 2. 25. 4
110 Ap. 2. 1. 5
111 Pi. P. 9. 112
112 s. E. He. 886
113 Pl. Ax. 371 e
114 Hy. 169
115 Pa. 2. 15. 5
116 Ap. 2. 1. 4
117 Pa. 2. 38. 2
118 Str. 8. 6. 8
119 Ap. 2. 2. 1
120 Pa. 2. 25. 7
121 Pa. 2. 16. 2
122 Ap. 2. 2. 1
123 Str. 8. 6. 11
124 MG 253
125 s. Il. 14. 319
126 s. A. Rh. 4. 1091
127 S. An. 944
128 Si. 27
129 PSI. 1209
130 PO. 2161. I. 23
131 s. A. Rh. 4. 1091
132 s. A. Rh. 4. 1515
133 h. C. 9 et 17
134 Pi. P. 12. 15
135 Hy. 63
136 MG 127
137 Ap. 2. 4. 2
138 s. A. Rh. 4. 1515
139 MG 182
140 s. A. Rh. 4. 1515
141 Art. 4. 63
142 Er. C. 22
143 N. D. 25. 32
144 Et. Gud. 462
145 Th. 275
146 MG 50
147 A. Pr. 796
148 Ov. M. 4. 778
149 A. Pr. 791
150 Hy. A. 1. 12
151 N. D. 31. 17
152 Er. C. 22
153 A. fr. 261
154 MG 53
155 s. A. Rh. 4. 1515
156 Ap. 2. 4. 2
157 Lu. DMo. 14. 2
158 Ap. 2. 4. 3
159 Ov. Am 3. 11. 24
160 He. Sc. 220
161 Pi. P. 10. 31
162 Pa. 4. 35. 9
Str. 16. 2. 28
Io. BI. 3. 9. 3
163 Ar. R. 52
164 E. fr. 125
165 E. fr. 132
166 Ap. 2. 4. 3
167 Ov. M. 5. 180
168 Er. C. 15–17; 22
169 Ap. 2. 4. 3
170 s. Pi. P. 72
171 s. A. Rh. 4. 1515
172 Ap. 2. 4. 4
173 s. A. Rh. 4. 1091
174 Hy. 244
174a Ap. 2. 4. 4
175 Pa. 2. 16. 4
176 Od. 2. 120
s. N. Al. 103
177 s. Il. 15. 302
178 Pa. 2. 16. 3
179 A. Pe. 79
180 s. Il. 14. 319
181 Pa. 2. 20. 4
182 Pa. 2. 22. 1
183 N. D. 47. 666
184 Pa. 2. 23. 7
N. D. 47. 714
185 Pa. 2. 23. 8
186 s. Il. 14. 319
187 Plu. 364 f
187a MG 251
188 Pa. 2. 18. 1
189 MG 216
190 Pa. 3. 22. 4
s. E. Or. 5
191 Pa. 5. 13. 7
8. 17. 3
192 Pa. 7. 24. 13
193 Pa. 2. 22. 3
194 Pa. 2. 22. 2
195 St. By.
196 Aristid. 15
197 E. Or. 5
198 s. E. Or. 5
199 s. Pi. O 41
200 N. D. 48. 730
201 Hy. 83
202 A. fr. 158
203 St. B.
204 Him. E. 3. 11
205 Pl. Ethphr. 11 e
206 Apost. 16. 16
207 MG 157
208 E. Or. 9
209 E. Or. 8
210 Plu. 607 f
211 Pi. O. 1. 38
212 E. IT 386
213 Se. Th. 144
214 MG 247
215 s. Ly. 152
216 E. Hel. 389

217 Pi. O. 1. 48
218 s. V. G. 3–7
219 Or. 36
220 B. fr. 42
221 s. Pi. O. 1. 40
222 Pi. O. 1. 26
223 Ap. ep. 2. 3
224 Pi. O. 1. 27
225 s. Ly. 152
226 s. Ly. 152
227 Ari. Po. 16
228 Pi. O. 1. 43
229 Pi. O. 1. 47
230 Pi. O. 1. 65
231 E. Or. 10
232 Ov. AA 2. 606
233 D. S. 4. 74. 2
234 Pi. O. 1. 60
235 MG 109
236 MG 206
237 ALib. 36
238 Eus. Chr. 2 p. 40
239 s. Il. 20. 234
240 Ath. 281 b
241 s. Od. 11. 582
242 s. E. Or. 982
243 E. Or. 7 cum s.
244 N. D. 18. 32; 35. 295
245 E. Or. 982 cum s.
246 MG 157
247 MG 133
248 Od. 11. 582
249 Pa. 10. 31. 12
249a Il. 2. 101
250 s. Il. 2. 104
251 MG 198
252 s. A. Rh. 1. 752
253 Pi. O. 10. 49
254 Ap. ep. 2. 4
255 Hy. 253
256 Pa. 5. 22. 6
257 Ly. 166
258 s. A. Rh. 1. 752
259 Ap. ep. 2. 5
260 D. S. 4. 73. 5
261 Pi. O. 1. 79
262 s. Pi. O. 1. 127
263 Pi. O. 1. 67
264 Pi. O. 1. 71
265 Ci. TD 2. 27. 67
266 Pa. 5. 13. 7
267 Pa. 8. 14. 10
268 Pa. 8. 14. 11
269 s. Ve. G. 3. 7
270 Hy. 84
271 MG 171
272 s. S. E. 504
273 S. fr. 433
274 Hy. 84
275 D. S. 4. 73. 4
276 s. A. Rh. 1. 752
277 Ap. ep. 9. 2. 7
278 E. IT 823
279 S. E. 504
E. Or. 987; 1547
280 Ap. ep. 9. 2. 8
281 Pa. 8. 14. 12
282 Pa. 5. 20. 6
283 MG 84
284 Pa. 5. 7. 10
285 Pi. O. 1. 94
286 B. 7. 53
287 Pi. O. 1. 93
288 Pa. 6. 22. 1
289 Pa. 5. 13. 2
290 Pa. 5. 13. 3
291 s. Pi. O. 1. 149
292 Pa. 5. 10. 6
293 Pa. 5. 16. 4
294 Pi. O. 1. 89
295 s. E. Or. 4
296 s. Il. 2. 105
297 Pa. 6. 20. 7
298 MG 222
299 Ap. 1. 7. 2
300 Od. 10. 2
301 MG 200
302 Er. C. 1. 18
303 Ov. M. 2. 639
304 MG 143
305 MG 216
306 E. fr. 481. 15
307 Hy. A. 1. 18
308 MG 181
309 Rh. Gr. 7. 1313. 6
310 MG 22
311 D. H. Op. p. 346. 19
312 Hor. C. 1. 2. 17
313 s. Ly. 722
314 Od. 11. 238
315 s. Ar. Ly. 139
316 s. Il. 10. 334
317 Ae. VH 12. 42
318 Ap. 1. 9. 8
319 S. fr. 648 Pearson
320 D. S. 6. 6. 5
321 Pi. P. 4. 136
322 Pol. 4. 141
323 S. fr. 598
324 s. E. Or. 1691
325 Ap. 1. 9. 8
326 Od. 19. 109
327 Pi. I. 5. 14
328 Ap. 1. 9. 7
329 Ve. A. 6. 586
E. fr. 14
330 Hy. 61
D. S. 4. 68. 2
331 V. Fl. 1. 665
332 s. Ve. A. 6. 585
333 Ap. 1. 9. 7
334 Od. 10. 608
335 Ap. 1. 9. 9
336 Ap. 1. 9. 9
337 MG 136
338 MG 253
339 Il. 6. 146
340 Hy. 60
341 Il. 6. 153
342 MG 164
343 Ap. 1. 9. 3
344 s. Ly. 174
345 MG 205
346 Pa. 2. 5. 1
347 s. Il. 6. 153

348 Thgn. 703
349 MG 243
350 A. fr. 220
351 Hy. 200
s. Od. 19. 432
352 Od. 19. 396
353 He. fr. 136
354 Hy. 201
355 Tz. Ly. 344
356 Polyae. 6. 52
357 s. S. Ai. 190
358 A. fr. 175
S. Ai. 189
S. Ph. 417
S. fr. 142
E. Cy. 104
IA 524
Ly. 344; 1030
359 s. Ve. G. 3. 267
360 A. fr. 39
361 s. Il. 6. 153
361a Pa. 2. 2. 2
362 Pa. 2. 1. 3
363 MG 257
364 Od. 11. 593
365 Hy. 157
366 MG 99
367 MG 98
368 Ap. 1. 9. 3
369 MG 54
370 MG 110
371 s. Il. 155
372 St. By. Mylasa
373 Str. 8. 6. 21
374 MG 105
375 St. Th. 4. 61
376 s. Il. 155
377 Pi. O. 13. 63
378 MG 111
379 Pa. 2. 4. 1
380 Pi. O. 13. 86
381 MG 136
382 Ap. 2. 3. 1
383 Pa. 10. 30. 5
s. Od. 11. 326
384 Il. 6. 160
385 s. Il. 6. 170
386 Il. 16. 328
387 MG 110
388 s. Il. 16. 328
389 Il. 6. 181
Th. 319
390 Ap. 2. 3. 2
391 s. Il. 6. 200
392 MG 109
393 E. fr. 664
394 s. Ar. Pax 141
395 Pi. I. 7. 45
396 E. fr. 285
397 E. fr. 286
398 E. fr. 306–8
399 Pi. I. 7. 44
400 Il. 6. 201
401 Th. 286
402 s. Il. 6. 155
403 Pi. O. 13. 92
404 MG 257
405 Str. 9. 5. 8
406 Ap. 1. 9. 1
407 s. Ar. N. 357
408 MG 157
409 MG 256
410 Hy. 2
411 s. Pi. P. 4. 288
412 Hdt. 7. 197. 2
s. A. Rh. 2. 654
413 MG 180
414 Pa. 9. 34. 5
415 s. A. Pe. 71
416 s. Ly. 22
417 s. A. Rh. 1. 256
418 A. Rh. 2. 1151
419 Pa. 9. 16. 5
420 MG 249
421 Pa. 9. 12. 4
422 E. B. 11
423 E. Ph. 651 c. s.
424 s. E. Ph. 8
425 Ap. 3. 5. 5
426 MG 104
427 Od. 19. 518
428 MG 64
429 Od. 19. 522
430 s. Od. 19. 518
431 Pa. 9. 5. 9
432 Ap. 3. 5. 5
433 Th. 1. 9. 2
434 Ath. 603a
435 Ae. NA 6. 15;
V. H. 13. 5
436 Ap. 3. 5. 5
437 Hy. 85
438 Plu. 750b
D. S. 4. 64. 2
439 hyp. E. Ph.
440 s. E. Ph. 1760
441 Plu. 313e
442 s. Il. 2. 105
443 s. E. Ph. 1760
444 s. E. Ph. 1010
445 A. Se. 745
446 A. Se. 750; 802; 842
447 A. Se. 756
448 A. fr. 122
449 A. Se. 691
450 s. E. Ph. 1760
451 s. E. 1760
452 A. fr. 173
453 E. Ph. 14
454 E. Ph. 18
455 E. Ph. 22
456 E. Ph. 38
457 S. OT 713
458 hyp. S. OT III
459 DM. PY 40 Palmer
460 Ar. R. 1190
461 s. E. Ph. 1760
462 hyp. E. Ph. I 104
463 E. Ph. 26
464 E. Ph. 32
465 s. E. Ph. 26
466 MG 256
467 s. E. Ph. 26; 28
Hy. 66
468 s. E. Ph. 26

469 Pa. 2. 6. 6
FGH 90. 8
470 Ath. 296b
471 Hy. 66
472 s. E. Ph. 1760
S. OT 775
473 E. Ph. 24
474 S. OT 1157
475 S. OT 1022
476 S. OT 774
477 E. Ph 40
478 E. Ph. 41
479 E. Ph. 42
480 S. OT 809
481 Hy. 67
482 S. OT 811
483 E. Ph. 44
484 S. OT 806
485 Et. Gen.
486 FGH 90. 8
487 Od. 11. 271
488 Pa. 9. 5. 11
s. E. Ph. 1760
489 s. E. Ph. 53
490 Il. 23. 675
491 FGH 90. 8
492 s. E. Ph. 934; 1031
493 E. Ph. 810
494 Th. 326
495 MG 56
496 Pa. 5. 11. 2
497 s. E. Ph. 1760
498 s. E. Ph. 45
499 Ap. 3. 5. 8
500 E. Ph. 48
501 s. E. Ph. 50
502 s. E. Ph. 50
503 D. S. 4. 64. 4
504 Ap. 3. 5. 8
505 S. OT 60
506 Ap. 3. 6. 7
507 Ca. LP 70
508 Ap. 3. 6. 7
509 Hy. 75
510 ALib. 17
511 s. Ly. 683
512 Ap. 3. 6. 7
513 s. Od. 10. 494
514 Ov. M. 326
515 s. Od. 10. 494
516 s. Ly. 372
517 Od. 10. 493
518 Od. 11. 91
519 S. OT 372
520 A. Se. 783
Se. OT 1270
521 s. E. Ph. 61
522 E. Ph. 303
523 E. Ph. 1457
524 S. OT 1426
525 S. OT 1429
526 E. Ph. 63
527 A. Se. 709; 725; 781
528 Ath. 465e
529 A. Se. 727; 788; 815
E. Ph. 66
530 s. S. OC 1375
531 E. Ph. 1543
532 MVat. 2. 230
533 E. Ph 1693
534 S. OT 420
535 E. Ph. 1705
536 S. OC 3
537 S. OC 88
538 S. OC 95
539 S. OC 1456
540 S. OC 1548
541 S. OC 1590
542 S. OC 1621
543 S. OC 1644
544 s. Ari. EN 1111a 7
545 S. OT 421
546 s. S. OC 91
547 EGr. 1135
548 MG 105
549 Pa. 4. 2. 4
550 Pa. 2. 21. 7
551 Pa. 3. 1. 4
552 Ap. 3. 10. 4
553 Ap. 3. 10. 5
554 Mal. Chr. IV O 100
555 Pa. 3. 1. 4
556 s. A. Rh. 1. 146
557 h. Ho. 33. 4
558 MG Abb. 23
559 s. Ly. 506
560 Pa. 3. 26. 2
561 Pa. 3. 26. 3
562 Pa. 4. 2. 4; 7
563 s. Il. 9. 557
564 Ap. 3. 10. 3
565 Il. 9. 558
566 s. Il. 9. 557
567 Il. 9. 564
568 Ap. 1. 7. 9
569 Il. 9. 559
570 MVat. 1. 77
571 s. Il. 9. 557
572 Ap. 1. 7. 9
573 Il. 9. 562
574 Pa. 3. 16. 1
575 Hy. 80. 1
576 Pa. 3. 16. 1–3
577 The. 22. 137
578 Ap. 3. 11. 2
579 Od. 11. 300
580 Pr. Chr. 103. 13
Ly. 535–52
s. Ly. 536–52
Pi. N. 10. 55
s. Pi. N. 10. 114
Ap. 3. 11. 2
581 Pi. N. 10. 79
582 Od. 11. 301
583 E. Hel. 140
584 Er. C. 10
585 SEmp. 9. 37
586 h. Ho. 33. 8
587 Ap. 1. 8. 1
588 MG 199
589 He. fr. 120
590 N. D. 43. 60
591 Hy. 175
592 Ap. 1. 7. 7
593 Ap. 1. 7. 6

594 Ath. 35ab
595 Ap. 1. 8. 1
596 MVat. 1. 87
597 s. Ve. G. 1. 9
598 Ve. G. 1. 9
599 Hy. 129
600 He. fr. 135
601 Hy. 171
602 Hy. 171
603 Ap. 1. 8. 2
604 Il. 9. 533
605 Il. 9. 544
606 Il. 9. 547
607 MG 84
608 Ap. 1. 8. 2
609 Ap. 2. 6. 3
610 s. A. Rh. 1. 188
s. Ly. 488
611 A. Rh. 1. 169
E. fr. 530. 5
612 Pa. 8. 45. 7
613 Ari. fr. 640. 44
614 Il. 21. 482
615 Thgn. 1288
616 Ae. VH 13. 1
617 MG 112
618 He. fr. 20; 21
619 Pa. 8. 35. 10
620 Ap. 3. 9. 2
621 Ae. VH 13. 1
622 MG 144
623 Thgn. 1291
624 MG 152
625 Ca. Di. 221
625a MG 199
626 Thgn. 1291
627 Ov. M. 10. 560
628 Hy. 185
629 Ov. M. 10. 578
630 s. The. 2. 120
631 The. 2. 120
632 The. 3. 42
633 Ov. M. 10. 687
634 Gra. Cy. 490
635 Ov. M. 10. 686
636 MG 88
637 s. Ve. A. 3. 113
638 Ap. 3. 9. 2
639 Ap. 3. 9. 2
640 Ar. Ly. 781
641 Pa. 5. 19. 2
642 Prop. 1. 1. 9
643 Xe. Cyn. 1. 7
643a Ov. AA 3. 775
644 Ap. 3. 9. 2
645 Ap. 1. 8. 2
646 E. fr. 520
647 Ap. 1. 8. 2
648 B. 5. 113
649 Il. 9. 548
650 Ap. 1. 8. 2
651 Ap. 1. 8. 2
652 Il. 9. 549
Pa. 10. 31. 3
653 Il. 9. 566
654 Il. 9. 553
655 Il. 9. 571
656 Pa. 10. 31. 3
657 Pa. 10. 31. 4
658 ALib. 2
659 Ap. 1. 8. 3
660 Ae. NA 4. 42
661 B. 5. 89
662 MG 264
663 Syll. 1027
664 Hdt. 2. 44. 3–5
665 Pa. 2. 10. 1
666 Pa. 2. 6. 6–7
667 Pa. 6. 21. 6
668 Pa. 5. 7. 7
669 Pa. 9. 27. 8
670 Ci. ND 3. 42
671 Plu. 304c–e
672 Pa. 8. 31. 3
673 Pi. N. 3. 22
674 Is. 5. 32
675 D. S. 4. 10. 1
676 Pi. fr. 301
677 Ae. VH 2. 32
678 The. 24. 1
679 s. St. Th. 4. 147
679a D. S. 4. 10. 2
679b E. HF 388
679c E. Al. 481; 491
680 s. Ly. 932
681 s. A. Rh. 1. 747
682 He. Sc. 12
683 Ap. 2. 4. 6
684 Pa. 19. 1. 1
685 Ap. 2. 4. 7
686 MG 109
687 ALib. 41
688 s. Ly. 932
689 MG 109
690 s. Od. 11. 266
Pa. 5. 18. 2
Pla. Am. 760
691 Ath. 498c
692 Ap. 2. 4. 8
693 MG 162
694 APal. 9. 441
695 s. Od. 11. 266
696 Ap. 2. 4. 8
697 Hy. 29
698 Ap. 2. 4. 8
699 Il. 19. 100
700 s. Il. 19. 119
ALib. 19
Ov. M. 9. 397
701 Ae. NA 12. 5
702 Pa. 9. 11. 3
702a Hsch. tetradi
703 The. 24. 2
704 He. Sc. 89
705 Pi. I. 5. 32
706 D. S. 4. 9. 5
707 D. S. 4. 9. 6
708 Hy. A. 2. 43
Er. C. 44
Ach. Intr. 24
709 Pi. N. 1. 33
710 The. 24. 1
711 Ap. 2. 4. 9
712 Pa. 1. 43. 7
713 Su.

[illegible] s. Il. 18. 570
715 Zen. 4. 45
716 Ap. 2. 4. 9
D. S. 3. 67. 2
717 Ap. 2. 4. 9
718 The. 24. 37
719 Plu. 271b
720 Pa. 9. 10. 4
721 IG. 14. 1293 B
722 Pa. 9. 27. 8
723 Ap. 2. 4. 9
724 s. The. 13. 6
725 The. 25. 207
726 Pa. 2. 31. 10
Ap. 2. 4. 11
727 Ap. 2. 4. 10
728 Pa. 9. 27. 7
729 D. S. 4. 29. 3
730 Pa. 9. 27. 6
731 Ap. 2. 4. 10
732 Pi. I. 6. 47
733 Ap. 2. 4. 9
734 Ap. 2. 4. 11
735 Pa. 9. 37. 1
736 D. S. 4. 10. 4
737 E. HF 220
738 Ap. 2. 4. 11
739 Od. 11. 269
740 E. HF 11
741 D. S. 4. 10. 6
742 Ap. 2. 4. 11
743 E. HF 1
744 Pi. P. 9. 81
745 Pa. 9. 11. 1
746 Plu. 577f
747 MG 136
748 D. S. 4. 10. 6
749 E. HF 16
750 Pa. 2. 15. 3
751 D. S. 4. 11. 3
752 The. 25. 200
753 Th. 326
754 MG 56
755 Ep. fr. 2 Diels
756 Pa. 9. 17. 2
757 Il. 21. 483
758 MG 199
759 Ca. fr. 54–59
760 Ap. 2. 5. 1
761 St. B.
762 The. 25. 256
763 D. S. 4. 11. 4
764 s. Ve. G. 3. 19 Keil
765 Plu. Tim. 26
765a Plu. 676f
766 Ca. fr. 59. 18
767 Ap. 2. 5. 1
768 The. 25. 277
769 Er. C. 12
770 Pa. 2. 36. 8
771 Th. 313
772 E. HF 420
773 Th. 311
774 Hy. 30
775 Pa. 2. 37. 4
776 Ap. 2. 5. 2
777 MG 56
778 Al. fr. 118 Bergk
779 Si. fr. 203 Bergk
780 E. HF 1190
781 Ap. 2. 6. 2
782 Ap. 2. 5. 2
782a Er. C. 11
782b Ma. So. 1. 12. 2
783 Ap. 2. 4. 12
784 MG 136
784a Ap. 2. 5. 11
785 Ap. 2. 5. 3
786 Ap. 2. 5. 5
787 Ca. Di. 109
788 E. HF 377
789 E. Hel. 382
790 s. Pi. O. 3. 53
791 Pi. O. 3. 30
792 MG 152
793 Hy. 30
794 E. HF 378
795 Ap. 2. 5. 3
796 Pi. O. 3. 26
797 Str. 5. 1. 9
798 Pi. O. 3. 31
799 MG 57
800 Ap. 2. 5. 3
801 Od. 6. 103
802 FGH 1. 6
803 Ap. 2. 5. 4
804 The. 7. 149 c. s.
805 MG 158
806 Ap. 2. 5. 4
807 s. The. 7. 149
808 D. S. 4. 12. 3
809 Ap. 2. 5. 4
810 Ap. 2. 5. 6
811 D. S. 4. 13. 2
812 Se. HF 243
813 Ve. A. 6. 311
814 S. OT. 175
815 Pa. 8. 22. 7
816 Pa. 8. 22. 4
817 s. Ve. A. 8. 299
818 A. Rh. 2. 1036
819 D. S. 4. 13. 2
820 Ap. 2. 5. 6
821 Pa. 8. 22. 4
D. S. 4. 13. 2
822 Ap. 2. 5. 6
823 A. Rh. 2. 10. 30
824 s. A. Rh. 1. 172
825 Ap. 2. 4. 5
D. S. 4. 13. 3
826 Pa. 5. 1. 9
• s. Ve. A. 8. 299
827 Ap. 2. 5. 5
828 Pa. 5. 1. 9
829 Ap. 2. 7. 8
830 Ap. 2. 5. 5
831 Ath. 412a
832 Ap. 2. 5. 5
833 s. Ca. De. 102
833a Ap. 2. 5. 3
833b Er. C. 28
833c Ap. 2. 5. 5
833d D. S. 4. 33. 1
834 Hy. 33
835 s. Ve. G. 3. 267

835a E. HF 382
836 Il. 11. 445
837 Se. HF 451
838 s. Pi. P. 4. 126
839 Il. 2. 763
840 Il. 2. 715
841 Ap. 1. 9. 15
842 Ap. 1. 9. 15
843 Ap. 1. 9. 15
843a MG 38
844 Ap. 1. 9. 15
845 E. Al. 24
846 E. Al. 476
847 E. Al. 1142
848 E. Al. 1140
848a Pl. Sy. 179b
849 Phr. 2 Nauck
850 D. S. 4. 15. 3
851 D. S. 4. 15. 4
852 Ap. 2. 5. 8
853 D. S. 4. 15. 4
854 MG 177
855 A. Rh. 1. 1275
856 The. 13. 75
857 A. Rh. 1. 1317
858 E. Al. 499
859 He. Sc. 319
860 He. Sc. 70
861 E. HF 591
He. Sc. 479
862 He. Sc. 338
863 He. Sc. 120
864 MG 182
865 s. Il. 23. 347
866 Pa. 8. 25. 10
867 Ap. 2. 5. 11
868 Hy. 31
869 He. Sc. 477
870 Ap. 1. 7. 4
871 Pl. Phd. 84e
872 MG 110
873 Ap. 2. 5. 7
874 BKT 5. 2. 73. 24
Ap. 2. 5. 7
875 BKT 5. 2. 73. 26
876 Ap. 2. 5. 7
876a D. S. 4. 13. 4
877 Plu. Th. 14
878 Ap. 2. 5. 9
879 E. HF 409
880 Pi. N. 3. 38
881 s. Pi. N. 3. 64
882 Pi. I. 6. 28
883 Pi. N. 3. 37
884 Il. 5. 266
885 Il. 21. 448
886 Il. 21. 448
887 Ov. M. 11. 203
888 Il. 7. 453
889 Il. 21. 453
890 Il. 5. 640
891 s. Il. 20. 146
Ap. 2. 5. 9
s. Ly. 34
892 D. S. 4. 42. 3
893 s. Ly. 34
894 Il. 20. 145
895 s. Il. 20. 146
896 s. Ly. 34
897 Il. 5. 650
898 Il. 5. 642
899 S. Ai. 435
900 S. Ai. 1301
Xe. Cy. 1. 9
D. S. 4. 32. 5
Ap. 2. 6. 4
901 Ap. 2. 6. 4
902 Ly. 337 c. s.
Ap. 2. 6. 4
903 Pi. N. 3. 38
904 Ap. 2. 5. 9
905 Ap. 2. 5. 9
906 A. Rh. 2. 966
907 D. S. 4. 16. 4
908 Ap. 2. 5. 9
909 Plu. Th. 12a
910 Ath. 557a
911 Ly. 1329
912 Ap. ep. 1. 16; 5. 2
St. Th. 12. 534
913 E. HF 416
914 IG. 14. 1293 D
915 Il. 15. 30
916 Il. 14. 250
917 Plu. 304c
918 Ap. 2. 6. 7
919 s. Il. 14. 78
920 Hsch.
921 Ap. 2. 7. 1
922 Plu. 304c
923 s. The. 7. 5
924 Il. 14. 256; 15. 18
925 MG 154
926 Th. 293
927 Th. 309
928 Ap. 2. 5. 10
929 Th. 287
930 MG 54
931 Il. 6. 328
932 Il. 5. 859
933 s. Th. 293
934 Th. 287
935 Ve. A. 6. 289
935a s. Th. 287
936 Is. 6. 19
937 s. Il. 11. 690
938 Pa. 6. 25. 3
938a Il. 5. 392
939 s. Il. 11. 690
940 Pi. O. 9. 31
940a Il. 5. 394
941 He. Sc. 359
942 Il. 5. 397
943 MG 141
944 Il. 11. 690
945 s. A. Rh. 1. 159
s. Il. 2. 336
946 Hy. 10
947 D. S. 4. 17. 4
948 Or. h. 41
949 Hsch.
950 Pi. P. 9. 105
951 Pi. I. 56
952 Ap. 2. 5. 11
953 Ph. Im. 2. 22

954 D. S. 4. 18. 1
955 s. A. Rh. 4. 1396
956 s. Lu. ITr. 21
957 Ap. 2. 5. 11
958 D. Chr. 8. 32
959 Po. M. 1. 26;
10. 105
960 Pi. N. 3. 21; 4. 69
s. Pi. O. 3. 79
961 Str. 3. 2. 11
962 Ath. 470c
963 Ap. 2. 5. 10
964 MG 187
965 Ath. 470f
966 s. A. Rh. 4. 1399
967 Ath. 470d
968 Ap. 2. 5. 10
969 A. fr. 74
970 Ath. 469e
971 Plu. Ser. 9
972 Hdt. 4. 8.
973 A. fr. 199
974 Ap. 2. 5. 10
975 Str. 4. 1. 7
Po. M. 2. 78
976 Ve. A. 8. 194
977 Prop. 5. 9. 10
978 Ve. A. 8. 243
979 Ve. A. 8. 260
980 D. H. AR 1. 35. 2
980a Ap. 2. 5. 10
981 MG 42
982 Pa. 3. 35. 2
983 s. Pi. N. 4. 43
984 MG 34
985 D. S. 4. 21. 5
986 Cla. RP 3. 184
987 Pi. I. 6. 32
988 Ap. 5. 6. 1
989 s. Pi. I. 6. 32
990 Pi. N. 4. 25
991 Su.
992 s. Pi. N. 4. 25
993 Ap. 2. 5. 10
994 Ap. 2. 5. 11
995 s. A. Rh. 4. 1396
996 MG 37
997 MG 58
998 Ath. 469d
999 s. A. Rh. 4. 1396
1000 Ap. 2. 5. 11
1 MG 49; 184
2 Th. 529
3 Ap. 2. 5. 11
4 s. Il. 11. 1
5 A. fr. 192
6 MG 215
7 Th. 522
8 MG Abb. 52
9 MG Abb. 51
10 E. fr. 594
11 Ap. 2. 5. 11
12 A. fr. 195–8
13 s. Ve. A. 8. 299
14 Se. HF 324; 535
15 E. Hi. 742
16 E. Hi. 748
17 s. A. Rh. 4. 1396
18 MG 57
19 Hy. A. 2. 6
20 Ap. 2. 5. 11
21 Ep. fr. 11 Diels
22 Od. 1. 52
23 s. A. Rh. 4. 1396
24 Hy. A. 2. 6
25 Er. C. 2. 3
26 s. Ve. A. 4. 484
27 Od. 1. 50
28 MG Abb. 11
29 A. Rh. 4. 1396
30 s. A. Rh. 4. 1396
31 Ap. 2. 5. 11
32 Ap. 2. 5. 12
33 Od. 11. 603
34 Ap. 2. 5. 12
35 Ap. 2. 5. 12
s. Il. 8. 368
36 h. Cer. 475
37 Euph. fr. 95
38 Ve. A. 6. 260
39 Ve. A. 6. 304
40 s. Ve. A. 6. 392
41 Ve. A. 6. 413
42 Se. HF 775
43 St. Th. 5. 401
44 Ve. A. 6. 392
45 s. Ve. A. 6. 392
46 MG 39
47 Th. 770
48 Th. 311
49 Th. 312
50 S. Tr. 1098
51 Ve. A. 6. 421
52 Th. 313
53 Ve. A. 6. 396
54 Ap. 2. 5. 12
55 s. Il. 21. 194
56 B. 5. 71
57 B. 5. 172
58 Od. 11. 633
59 Ap. 2. 5. 12
60 MG 125
61 Ap. 2. 5. 12
62 D. S. 4. 26. 1
62a E. HF 613
63 Ap. 2. 5. 12
64 Ap. 2. 5. 12
65 s. A. Rh. 101
66 Ve. A. 6. 617
67 Ap. 2. 5. 12
68 Pa. 2. 31. 2
69 Pa. 2. 35. 10
70 Euph. fr. 62
71 Ap. 11. 5. 12
72 Hsch.
73 Pa. 9. 34. 5
74 Archil. 119
75 Diog. Ep. 36
76 Ap. 2. 6. 4
77 s. Ly. 469
78 Ap. 2. 7. 7
79 Ap. 2. 7. 4
80 MG 151
81 Il. 2. 620
82 Ib. 2

83 Il. 23. 641
84 s. Il. 23. 641
85 Pl. Phd. 89c c. s.
86 Pi. O. 10. 33
87 Pa. 8. 14. 9
88 Ap. 2. 7. 2
89 Pi. O. 10. 26
90 Pa. 5. 2. 2
91 Ap. 2. 7. 2
92 Pi. O. 2. 3
93 Pi. O. 8. 3. 11
94 Pa. 5. 14. 2
95 Pa. 5. 13. 2
96 Ap. 2. 7. 2
97 D. S. 4. 14. 1
98 Ap. 2. 4. 12
99 Pi. I. 4. 69
100 E. HF 526
101 E. HF 615
102 E. HF 575
103 E. HF 572
104 Pa. 9. 11. 2
105 E. HF 937
106 s. Pi. I. 4. 104
107 Ap. 2. 6. 1
D. S. 4. 31. 1
108 Ar. Th. 108
109 s. S. Tr. 354
Pa. 4. 33. 5
110 Od. 8. 224
111 A. Rh. 1. 88
112 s. Il. 5. 392
113 Pa. 4. 2. 2
114 Od. 21. 32
115 Od. 21. 15
116 Od. 21. 258
117 Ap. 2. 6. 1
118 s. S. Tr. 354
119 The. 24. 107
120 s. The. 13. 56
121 s. Ly. 50; 458
122 Ap. 3. 12
123 Ap. 2. 6. 1
D. S. 4. 31. 2
124 S. Tr. 268
125 Od. 21. 22
126 D. S. 4. 31. 2
127 s. Od. 21. 22
128 Od. 21. 26
129 Ap. 2. 6. 3
130 Od. 21. 28
131 Ap. 2. 6. 2
D. S. 4. 31. 3
132 s. Pi. I. 4. 104
133 Ap. 2. 6. 2
134 Od. 8. 226
135 Il. 1. 53
136 Plu 557d
137 s. Pi. O. 9. 43
138 Ap. 2. 6. 2
Hy. 32
s. Ve. A. 8. 299
139 Pa. 10. 13. 8
140 Ap. 2. 6. 2
141 Pa. 3. 21. 8
142 Hy. 32
s. Ve. A. 8. 299
143 s. Ve. A. 8. 299
S. Tr. 275
144 Ap. 2. 6. 3
145 D. S. 4. 31. 6
146 s. Od. 21. 22
147 Lu. DD. 23. 2
148 s. A. Rh. 1. 1289
149 Plu. 301f
150 ICo. 36c
151 Plu. 304c
152 Hdt. 1. 7. 4
153 St. By.
154 D. S. 4. 31. 5
155 Ap. 2. 6. 3
156 D. S. 4. 31. 5
157 Hdt. 1. 93. 4
158 Ath. 516a
159 Ov. F. 2. 305
160 Ov. Her. 9. 73
161 D. S. 4. 31. 5
162 Hy. A. 2. 14
163 Ap. 2. 6. 3
164 Su.
165 Su.
166 MG 85
167 Eud. 72
168 s. Ly. 9
169 MG 27
170 Ap. 2. 6. 3
171 Hdt. 7. 216
172 s. Ar. N. 1050
173 Su.
174 Eud. 72
175 App. BC 5. 69
176 Ap. 2. 6. 3
177 FGH 26. 1. 17
178 Ap. 2. 6. 3 cum
Tz. Chil. 2. 434
179 Hdt. 7. 115
180 Ap. 2. 6. 3 cum
Tz. Chil. 2. 432
181 E. fr. 688
182 E. fr. 689
183 E. fr. 690
184 Ap. 2. 6. 3
185 Tz. Com. 3. 27
186 Philo II 461 M.
187 E. fr. 691
188 E. fr. 693
189 FGH 26. 1. 17
190 s. The. 10. 4
191 The. 10. 41
192 Pol. 4. 54
193 Su.
194 s. The. 10. 4
195 Ath. 415b
196 s. Ve. E. 8. 68
197 Sosi. fr. 2. 1
198 Sosi. fr. 3
199 s. Il. 24. 616
200 MG 157; Abb. 36
201 Ap. 1. 8. 1
202 Ap. 1. 8. 1
203 S. Tr. 18
204 S. Tr. 10
205 MG Abb. 14
206 MG 59
207 MG 59

208 s. Il. 21. 194
209 S. Tr. 523
210 S. Tr. 21
211 S. Tr. 26; 516
N. D. 43. 13
212 Ov. M. 9. 85
213 Ap. 2. 7. 5
214 S. Tr. 569
215 Il. 16. 115
216 Ap. 1. 7. 10
217 Str. 10. 2. 5
218 Th. 341
219 S. Tr. 559
220 Ap. 2. 7. 6
221 D. S. 4. 35. 4
222 D. Ch. 60. 1
223 Ap. 2. 7. 6
224 S. Tr. 565
225 S. Tr. 556
226 He. fr. 135. 19 cum
PO. 2075. 9
227 S. Tr. 38
228 S. Tr. 259
229 S. Tr. 354
230 S. Tr. 360
231 S. Tr. 1160
232 S. Tr. 750
233 Ap. 2. 7. 7
234 S. Tr. 1157
235 D. S. 4. 37. 3
236 S. Tr. 735
237 S. Tr. 780
238 S. Tr. 930
239 S. Tr. 1191
240 S. Tr. 1219
241 S. Tr. 1255
242 S. Tr. 200
243 Ca. Di. 159
244 Hdt. 7. 198
245 S. Tr. 1214
246 D. S. 4. 38. 4
247 S. Ph. 801
248 Ap. 2. 7. 7
249 S. Ph. 802
250 Lu. Am. 54
251 Lu. Am. 1
252 Ca. Di. 159
253 Li. 36. 30
254 Ap. 2. 7. 7
255 Il. 23. 252
256 D. S. 4. 38. 5
257 s. Ve. G. 1. 34
258 Ap. 2. 7. 7
259 D. S. 4. 39. 2
260 Pi. N. 10. 118
261 MG 98
262 Th. 950
263 Pi. I. 4. 67
264 PO. 2075. 16
265 Od. 11. 601
266 Er. C. 4
267 Arat. 63
268 Aristid. 40. 16
269 Hdt. 6. 52. 1
270 E. Her. 12
271 FGH 1. 30
272 Pi. P. 9. 80
273 s. Pi. P. 9. 137
274 E. Her. 6
275 Ap. 2. 8. 1
276 E. Her. 851
277 E. Her. 403
278 E. Her. 41
279 Pa. 1. 32. 6
280 MG 205
281 MG 122
282 Ap. 3. 14. 1
s. Ar. Ve. 438
283 s. Ar. Pl. 773
284 Ath. 555c
285 FHG 2. 319
Iust. 2. 6. 7
286 Su.
287 Str. 9. 20
288 Pl. NH 7. 194
289 MG 123
290 s. Pi. O. 9. 68
291 Ci. Le. 2. 63
292 Ar. Ve. 438
293 Ath. 555c
294 Aug. CD 18. 9
295 Pa. 2. 15. 5
296 MG 217
297 Ap. 3. 14. 1
298 s. Il. 17. 54
299 Hdt. 5. 82
300 Ap. 3. 14. 1
301 Ov. M. 6. 72
302 Ap. 3. 14. 1
303 Ap. 3. 14. 2
304 Su.
305 Pa. 8. 2. 3
306 Eus. PE 10. 9. 22
307 Su.
308 Athenag. 1
309 MG 123
310 Ap. 3. 14. 2
311 MG 123
312 E. Ion 496
313 Ap. 3. 14. 2
314 Pa. 6. 20. 2–5
315 MG 124
316 Hdt. 8. 41. 2
Ar. Ly. 759
317 MG 121
318 Ap. 3. 14. 6
319 Hy. A. 2. 13
320 Ap. 3. 14. 6
321 Ap. 3. 14. 7
322 Il. 2. 547
323 Od. 5. 8
324 E. Me. 824
325 IG. 12. 444. 24
326 Plu. 843b
327 E. Ion 23
328 E. Ion 281
329 Athenag. 1
330 Pa. 1. 26. 5
331 Pa. 1. 5. 2
332 Thu. 2. 15. 1
333 Str. 9. 1. 17
334 Thu. 1. 20. 2
335 Ae. VH 12. 28
336 Ap. 3. 15. 8
337 FGH 328. 105

338 Su.
339 Hy. 46
340 Lycurg. 98
341 E. fr. 360
342 Ap. 3. 15. 4
343 Ap. 3. 15. 5
344 Hy. 46
345 E. fr. 357
346 Ap. 3. 15. 5
347 Art. 2. 12
348 MG 30
349 E. Hi. 30
D. S. 4. 62. 2
350 E. Me. 683
351 Pa. 2. 31. 9
352 Pa. 2. 33. 1
353 Pa. 2. 33. 1
354 Hy. 37
355 Ap. 3. 15. 7
356 Ap. 3. 15. 6
357 Ap. 3. 15. 6
Plu. Th. 2c
358 s. E. Hi. 11
359 Ap. 3. 15. 7
360 Plu. Th. 2c
361 Ap. 3. 15. 7
362 Pa. 2. 32. 9
363 Ap. 3. 15. 7
364 Pa. 1. 27. 7
365 Plu. Th. 2e
366 Pa. 1. 27. 8
367 Lu. Cy. 14
368 Ap. 3. 16. 1
369 Plu. Th. 4b
370 Ap. 3. 16. 1
371 Plu. Th. 4b
372 Pa. 2. 1. 3
373 B. 18. 20
374 Ap. 3. 16. 2
375 Str. 9. 1. 4
376 Pa. 2. 1. 3
377 Plu. Th. 4c
378 Pa. 2. 1. 3
379 Ap. ep. 1. 1
380 B. 18. 23
381 Pa. 1. 44. 8
382 Ap. ep. 1. 2
383 CG p. 114
384 s. E. Hi. 979
385 Plu. Th. 4f
386 Ly. 111
387 Pa. 1. 36. 1
388 Str. 9. 1. 9
389 MG 205
390 Ap. 3. 12. 6
391 Pl. Ap. 41a
392 D. S. 4. 59. 5
393 Pa. 1. 39. 3
394 Ap. ep. 1. 3
395 Pa. 1. 39. 3
396 Hy. 38
397 D. S. 4. 59. 5
398 B. 18. 28
399 Ap. ep. 1. 4
400 MG 85
401 B. 18. 27
402 s. Ve. G. 1. 399
403 Ov. Ib. 407
404 Pa. 1. 38. 5
405 Pa. 1. 38. 5
406 D. S. 4. 59. 5
407 S. fr. 19
408 Ap. ep. 1. 4
409 D. S. 4. 59. 5
410 Plu. Th. 5b
411 Ap. ep. 1. 5
412 Plu. Th. 5c
413 Pa. 1. 37. 2
414 Pa. 1. 37. 4
415 Plu. Th. 5d
416 Plu. Th. 17d
417 Plu. Th. 5d
418 B. 18. 30
419 Plu. Th. 5d
420 Pa. 1. 19. 1
421 Ap. ep. 1. 5
422 B. 18. 46
423 Ov. M. 7. 420
424 Plu. Th. 5e
425 Ap. ep. 1. 6
426 Ca. fr. 233
427 s. Il. 11. 741
428 Plu. Th. 5e
429 Ap. ep 1. 6
430 Plu. Th. 5f
431 S. fr. 872
432 Hy. 244
433 Ap. ep. 1. 11
434 s. E. Hi. 35
435 E. Hi. 35
436 Ca. Di. 10. 21
437 Pa. 1. 27. 10
438 s. Ve. A. 6. 20
439 Ca. fr. 238. 15
440 Plu. Th. 6b
441 Th. 411
442 Ca. fr. 231
443 Ca. fr. 258
444 APal. 16. 105. 3
445 Ca. fr. 259
446 Ca. fr. 260. 4
447 Ca. fr. 262
448 Ca. Di. 11. 5
449 Plu. Th. 6b
450 Plu. Th. 6c
451 Ap. 3. 15. 7
452 Ap. 3. 15. 7
D. S. 4. 60. 5
453 Ap. 3. 15. 7
454 MG 110
455 Ap. 3. 15. 8
456 Ap. 3. 15. 8
457 Ov. M. 8. 145
458 Plu. Th. 6c
459 Plu. Th. 7c
460 B. 17. 2
461 Ap. ep. 1. 7
462 Plu. Th. 7c
463 s. Ve. A. 6. 21
464 Pa. 1. 17. 3
465 D. S. 4. 72. 7
466 B. 17. 8
467 B. 17. 102
468 Hy. A. 2. 5
469 Plu. Th. 7d

470 Si. fr. 33
471 s. Ve. G. 1. 222
472 Hsch.
473 MG 261
474 Hy. 42
475 Ap. 3. 1. 4
476 Pa. 2. 31. 1
477 Hy. 255
478 Od. 11. 323
479 Ap. ep. 1. 8
480 Plu. Th. 8b
481 s. Od. 11. 322
482 Ap. ep. 1. 11
Ov. M. 8. 188
483 Hy. A. 2. 5
484 s. Ve. G. 222
485 s. Pi. N. 5. 89
486 Plu. Th. 8a
487 D. S. 4. 61. 5
488 D. S. 4. 61. 5
489 Od. 11. 322
490 Plu. Th. 9a
491 Plu. Th. 8f
492 Pa. 2. 23. 7
493 Plu. Th. 9c
494 Il. 18. 591
495 DM. KN 205 Palmer
496 D. S. 4. 61. 5
497 Pr. Chr. p. 322 Bek.
498 MG Abb. 65
499 D. S. 5. 51. 4
500 Hy. 43
501 D. S. 5. 51. 4
502 s. The. 2. 45
503 The. 2. 46
504 Plu. Th. 9c
505 Plu. Th. 9d
506 Plu. Th. 10d
507 Plu. Th. 9e
508 Ap. ep. 1. 10
509 Plu. Th. 13e
Plu. Ro. 38e
Ath. 557a
510 Plu. Th. 8f
511 D. S. 4. 62. 1
512 Pa. 9. 35. 5
513 MG 142
514 N. D. 14. 221
515 D. S. 5. 52. 2
516 MG 263
517 Ath. 557a
518 Plu. Th. 14e
519 Hy. 155
520 MG 157
521 Il. 14. 317
522 Hy. 14. 6
523 MG 158
524 s. Il. 1. 263
525 He. fr. 200
526 s. Il. 1. 264
527 A. Rh. 1. 59
528 Pi. fr. 150. 5
529 Ve. A. 6. 449
530 Ap. ep. 1. 21
531 Plu. Th. 14c
532 Prop. 2. 2. 9
533 Od. 21. 295
534 Ov. M. 12. 210
535 Ov. M. 12. 227
536 Il. 1. 265
Plu. Th. 14d
537 Il. 2. 742
538 Plu. Th. 14b
539 S. OC 1539
540 Plu. Th. 14c
541 s. Il. 3. 144
Pi. fr. 227
542 Ap. ep. 1. 23
543 D. S. 4. 63. 2
s. Ly. 513
544 Is. 10. 19
545 Pa. 1. 41. 5
546 Plu. Th. 14f
547 Plu. Th. 15a
D. S. 4. 63. 3
548 Pa. 5. 17. 6
549 Il. 3. 143
550 Il. 3. 236
551 Pa. 2. 21. 6
552 s. Ar. Ly. 645
553 s. Il. 3. 242
554 s. A. Rh. 1. 101
555 Pa. 1. 17. 4
556 Plu. Th. 15a
557 Ve. A. 6. 397
558 Hy. 79
559 Se. HF 662
560 Pa. 10. 28. 2
561 Ve. A. 6. 393
562 Ap. ep. 1. 24
563 Pa. 10. 29. 9
564 Ap. 2. 5. 12
565 Ap. ep. 1. 24
566 Hor. C. 4. 7. 27
567 Ap. 2. 5. 12
568 Ap. ep. 1. 24
569 Hor. C. 3. 4. 79
570 Pa. 10. 29. 9
571 s. Ar. Eq. 1368
572 Hy. 79
573 Ve. A. 6. 617
574 Ve. A. 6. 601
575 Hor. C. 4. 7. 28
576 D. S. 4. 6. 4
577 Hy. 43
578 Thu. 2. 15
Plu. Th. 10f
579 Plu. Th. 11a
580 Plu. Th. 13f
581 Plu. Th. 14a
582 Pa. 1. 2. 1
583 Pa. 1. 41. 7
584 Pa. 1. 2. 1
585 Plu. Th. 12a
Pa. 1. 2. 1
586 Q. S. 13. 496
587 Ap. ep. 1. 16
588 Plu. Th. 13a
589 Ar. Ly. 679
590 Plu. Th. 13a
591 Pa. 1. 17. 2
592 Pa. 1. 15. 2
593 Plu. Th. 13d
594 Ap. ep. 5. 2
595 Ap. ep. 1. 17

596 D. S. 4. 28. 4
Pa. 1. 2. 1
Plu. Th. 13b
597 Ca. Di. 239; 266
598 D. S. 4. 62. 2
599 IG. 1^2. 310. 280
600 E. Hi. 31
601 E. Hi. 24
602 E. Hi. 953
603 Pa. 2. 32. 3
604 E. Hi. 72
605 Ap. ep. 1. 18
606 E. Hi. 888
607 E. Hi. 1197
608 Pa. 2. 32. 1
609 Pa. 1. 22. 1
610 Pa. 2. 32. 10
611 Pa. 10. 29. 3
612 Pa. 2. 32. 1
613 E. Hi. 1425
614 Ve. A. 7. 769
615 Pa. 2. 27. 4
616 Pa. 2. 32. 1
617 Ve. A. 7. 774
618 Plu. Th. 17b
619 Plu. Th. 15b
620 Plu. Th. 16f
621 He. fr. 18
622 Ap. 1. 9. 16
623 A. Rh. 1. 232
624 He. fr. 19
Pi. N. 3. 54
625 Pi. P. 4. 119
626 A. Rh. 1. 554
627 MG 112
628 Od. 12. 72
629 A. Rh. 3. 67
630 V. Fl. 1. 83
631 Hy. 13
632 Hy. 13
633 Hy. 12
634 A. Rh. 1. 12
635 A. Rh. 1. 5
636 s. Pi. P. 4. 133
637 Ap. 1. 9. 16
638 Pi. P. 4. 71
639 Pi. P. 4. 120
640 Mi. 11. 5
641 MG 190
642 Od. 10. 139
643 Th. 957
644 A. Rh. 2. 1194
3. 191; 337
645 Acc. M. fr. I
646 s. A. Rh. 1. 4
647 A. Rh. 1. 19
648 A. Rh. 1. 551; 721
649 s. E. Me. 1
D. S 4. 41. 3
650 E. Me. 3
651 Hy. A. 2. 37
652 Ly. 1319
Ca. fr. 16
653 Ap. 1. 9. 16
654 Pi. P. 4
655 s. A. Rh. 1. 230
656 Od. 13. 59
657 A. Rh. 2. 596
658 s. A. Rh. 2. 596
659 A. Rh. 4. 786
660 Od. 13. 70
661 Pi. P. 4. 169
662 Th. 995
663 A. Rh. 112
Ap. 1. 9. 16
V. Fl. 1. 124
664 Ap. 1. 9. 6
665 A. Rh. 1. 109
666 A. Rh. 2. 854
667 Pi. P. 4. 171
668 A. Rh. 1. 137
669 A. Rh. 1. 151
670 Pi. P. 4. 176
671 s A. Rh. 1. 23
672 s. Od. 19. 432
673 Pi. P. 4. 178
674 A. Rh. 1. 54
675 A. Rh. 1. 142
676 A. Rh. 1. 172
677 A. Rh. 1. 65
678 A. Rh. 1. 93–4
679 A. Rh. 1. 49
680 A. Rh. 1. 323
681 Ap. 1. 9. 16
682 Hy. 14
683 A. Rh. 1. 359
684 A. Rh. 1. 494
685 A. Ch. 631
686 Ap. 1. 9. 17
687 s. Il. 7. 468
688 Pa. 3. 24. 3
689 Phot.
690 Hdt. 6. 138. 4
691 s. A. Rh. 1. 769
692 A. Rh. 1. 635
693 A. Rh. 1. 855
694 Pi. P. 4. 253
695 Pi. O. 4. 30
696 A. fr. 96
697 A. Rh. 1. 861
698 V. Fl. 2. 367
St. Th. 5. 460
Ov. H. 6. 56
699 A. Rh. 1. 850
700 A. Rh. 1. 886
701 Il. 7. 468
702 hy. Pi. N.
703 D. S. 5. 49. 6
704 D. S. 4. 49. 8
705 A. Rh. 1. 917
706 Od. 10. 108
707 A. Rh. 1. 936
708 s. A. Rh. 1. 1117
709 A. Rh. 1. 1221
MG 177
710 A. Rh. 1. 1317
711 A. Rh. 2. 1
712 The. 22. 27
713 s. A. Rh. 2. 178
714 s. A. Su. 317
715 Ap. 1. 9. 21
716 s. A. Rh. 2. 178
717 A. Rh. 2. 180
718 s. Od. 12. 69
719 A. Rh. 2. 191

720 A. Rh. 2. 194
721 MG 65
722 A. Rh. 2. 299
723 E. Me. 432
724 A. Rh. 2. 609
725 A. Rh. 2. 345
726 A. Rh. 2. 752
727 A. Rh. 2. 673
728 A. Rh. 2. 598
729 A. Rh. 2. 674
730 A. Rh. 2. 911
731 A. Rh. 2. 904
732 A. Rh. 2. 946
733 A. Rh. 2. 970
734 A. Rh. 2. 1007
735 A. Rh. 2. 1011
736 A. Rh. 2. 1018
737 A. Rh. 2. 1030
738 A. Rh. 2. 1231
739 MG 158
740 A. Rh. 2. 1235
741 A. Rh. 3. 598
742 A. Rh. 3. 245
743 Th. 960
744 s. A. Rh. 3. 240
745 A. Rh. 3. 957
746 A. Rh. 3. 445; 834
747 Pi. P. 4. 244
748 A. Rh. 2. 465
749 s. Ve. G. 2. 140
750 Enn. fr. sc. 274
751 A. Rh. 2. 270
Pi. P. 4. 224
752 Pi. P. 4. 232
753 Ap. 1. 9. 23
754 A. Rh. 3. 1182
755 A. Rh. 3. 1365
756 s. A. Rh. 4. 87
757 s. A. Rh. 4. 86
758 A. Rh. 4. 11
759 A. Rh. 4. 54
760 A. Rh. 4. 57
761 A. Rh. 4. 167
762 s. A. Rh. 4. 105[illegible]
763 A. Rh. 3. 862
764 D. S. 4. 45
765 A. Rh. 3. 1025
766 A. Rh. 3. 1013
767 A. Rh. 3. 845
768 A. Rh. 4. 245
769 Ap. 1. 9. 24
770 MG 246
771 s. A. Rh. 3. 1236
772 A. Rh. 3. 242
773 Pa. 5. 1. 3
774 s. A. Rh. 4. 223
775 E. Me. 1334
776 A. Rh. 4. 331
777 A. Rh. 4. 466
778 A. Rh. 4. 571
779 A. Rh. 4. 581
780 A Rh. 4. 631
781 A. Rh. 4. 727
782 A. Rh. 4. 702
783 A. Rh. 4. 745
784 A. Rh. 4. 930
785 A. Rh. 4. 965
786 A. Rh. 4. 982
787 A. Rh. 4. 1104
788 A. Rh. 4. 1141
789 A. Rh. 4. 1234
790 A. Rh. 4. 1309
791 A. Rh. 4. 1324
792 A. Rh. 4. 1384
793 A, Rh. 4. 1396
794 A. Rh. 4. 1428
795 A. Rh. 4. 1446
796 A. Rh. 4. 1478
797 A. Rh. 4. 1551
798 MG 109
799 A. Rh. 4. 1670
800 A. Rh. 4. 1621
801 A. Rh. 4. 1691
802 A. Rh. 4. 1699
803 A. Rh. 2. 678
804 A. Rh. 4. 1709
805 s. A. Rh. 4. 1707
806 A. Rh. 4. 1730
807 A. Rh. 4. 1733
808 A. Rh. 4. 1765
809 Ca. fr. 198
810 MG 246
811 MG 247
812 MG 187
813 MG Abb. 64
814 Ov. M. 7. 159
815 s. Ar. Equ. 1321
s. Ly. 1315
816 Pa. 3. 18. 16
5. 17. 9
817 Ath. 172d
818 Ap. 1. 9. 27
819 Pi. P. 4. 250
820 Hy. 24
821 Pa. 8. 11. 3
822 s. E. Me. 9; 19
823 Pa. 2. 1. 6
824 Pa. 2. 4. 6
825 s. Pi. O. 13. 74
826 MG 151
827 s. E. Me. 264
828 Pa. 2. 4. 6
829 s. E. Me. 264
830 s. Pi. O. 13. 32
831 s. Pi. O. 13. 74
832 Pa. 2. 3. 11
833 MG 230
834 A. Rh. 4. 869
835 s. Pi. O. 13. 74
836 s. E. Me. 264
837 s. E. Me. 19
838 E. Me. 383
839 E. Me. 230
840 E. Me. 476
841 Pa. 2. 3. 6
842 E. Me. 271
843 E. Me. 551
844 E. Me. 663
845 E. Me. 725
846 E. Me. 824
847 A. Rh. 4. 131
848 E. Me. 947
849 E. Me. 1141
850 E. Me. 1321
851 E. Me. 1382

852 Ap. 1. 9. 28
853 s. E. Me. 1387
854 s. E. Me. 9
855 Ap. 1. 9. 28
856 A. Rh. 4. 814 c. s.
857 Ap. ep. 5. 5
858 Str. 1. 2. 39
859 A. Rh. 4. 812
860 MG 161
861 Si. 27
862 Ap. 1. 3. 2
E. IA 1212
E. B. 562
863 Ap. 1. 3. 2
A. Rh. 1. 23
Or. h. 24. 12
864 D. S. 4. 25. 1
865 Su.
866 Ov. M. 11. 8
867 s. Pi. P. 4. 313
868 Pi. fr. 126. 9
869 s. Ve. A. 6. 645
870 Ti. Pers. 234
871 Hy. A. 2. 7
872 E. B. 560
873 E. Al. 579
874 A. Rh. 1. 34
875 Or. A. 965
876 Ath. 597b
877 Ap. 1. 3. 3
878 s. Ve. A. 6. 667
879 Ve. G. 4. 317
880 MG 136
881 MG 140
882 Ve. G. 4. 460
883 Ov. M. 10. 8
884 Ve. G. 4. 460
885 Or. A. 42
Ve. A. 6. 120
886 Or. A. 41
Ve. G. 4. 457
887 Ve. A. 6. 892 c. s.
888 Se. HOe 1072
889 Ve. G. 4. 471
Ho. C. 21
Ov. M. 10. 40
Se. HOe. 1067
Se. HF 578
890 Ov. M. 10. 49
891 Ve. G. 4. 487
892 Ve. G. 4. 488
893 Ve. Cu. 299
894 Ov. M. 10. 56
895 Ve. G. 4. 493
896 Ve. G. 4. 502
897 D. S. 4. 25. 4
898 Ve. G. 4. 507
899 Ov. M. 10. 73
900 Ve. G. 4. 516
901 Ho. AP 391
902 Pa. 9. 30. 5
903 Ov. M. 10. 78
904 Ov. M. 10. 83
Pha. fr. 1. 9
905 Er. C. 3. 26. 8
906 Ho. C. 3. 26. 8
907 Ma. S. 1. 18
908 Ve. G. 4. 521
909 FGH 26. 45
910 Pa. 9. 30. 5
911 Er. C. 24
912 Pha. fr. 1. 11
913 Ve. G. 4. 524
914 Ov. M. 11. 52
915 Ph. Her. 5. 3
916 Lu. Ind. 109
917 Ph. VA 4. 14
918 Pa. 9. 30. 6
919 Pa. 9. 30. 9
920 Pa. 9. 30. 7
921 Thu. 2. 29
922 Ov. M. 6. 444
923 Pa. 1. 41. 8
924 Ap. 3. 14. 8
925 Th. 444
926 Ap. 3. 14. 8
927 Ov. M. 6. 565
928 Ov. F. 2. 607
929 Ov. M. 6. 521
930 MG 253
931 MG 247
932 Ov. M. 648
933 MG 247
934 Hy. 45
935 Lu. Lex. 10
936 CIA 3. 900
937 Et. M.
938 MG 200
939 Pl. Phdr. 229b
940 Ap. 3. 15. 4
941 Pa. 1. 38. 3
942 Ap. 3. 15. 4
943 h. C. 476
944 MG 196
945 Hy. 48
946 Hy. 189
947 Ap. 3. 15. 1
948 ALib. 41
949 s. Od. 11. 321
950 ALib. 41
951 Ap. 3. 15. 1
952 A. Lib. 41
953 Ap. 3. 15. 1
953a Ov. M. 7. 713
954 S. OC 367
954a S. OC 770; 1356
955 S. OC 375
956 E. Ph. 71
957 A. Se. 664
958 s. E. Ph. 71
959 MG 253
960 Hdt. 2. 49. 2
961 Pa. 1. 44. 5
962 Ap. 1. 8. 5
963 Ap. 1. 8. 5
964 PO. 852 V 8. 9
965 E. Ph. 420
E. Su. 146
966 Ap. 3. 6. 1
967 Hy. 69
968 Pi. N. 9. 13
969 Hdt. 5. 67. 5
970 s. Pi. N. 9. 30
971 s. Od. 11. 326
972 s. Pi. N. 9. 30

973 Ap. 3. 6. 2
974 Od. 11. 326
975 s. Ve. A. 6. 445
s. St. Th. 3. 274
976 E. Su. 158
977 Pa. 8. 25. 8
978 s. Il. 23. 346
979 Hy. 242
980 A. Se. 572
981 Il. 4. 348; 5. 803
982 Il. 5. 802
983 Pi. N. 9. 18
984 Pa. 8. 48. 2
MG 257
985 Ap. 3. 6. 4
986 hy. Pi. N.
987 Hy. 74
988 Pa. 2. 15. 3
989 Hy. 74
990 A. Se. 375
991 E. Ph. 1104
992 E. Ph. 1179
993 A. Se. 430
994 A. Se. 412
995 Ap. 3. 6. 8
996 s. Pi. N. 10. 12
997 Ap. 3. 6. 8
998 s. Il. 5. 126
999 E. Ph. 1156
2000 Pi. N. 9. 24
1 Pa. 1. 34 3
2 Ap. 3. 7. 5
3 Pi. O. 5. 15
4 E. Su. 16
5 Plu. Th. 14a
6 Pa. 1. 39. 2
7 Ap. 3. 7. 3
8 Hy. 71
9 Pa. 6. 20. 7
Ap. 2. 4. 6
10 Ap. 2. 8. 2
11 D. S. 4. 58. 2
12 D. S. 4. 58. 5
13 Il. 4. 381
14 Il. 2. 101
15 s. Il. 2. 105
16 Se. Th. 223 et 226
17 MG 257
18 Ap. ep. 2. 10
19 s. E. Or. 995
20 Ap. ep. 2. 11
21 s. E. Or. 998
Se. Th. 237
22 E. El. 726
23 A. A. 1583
24 Ap. ep. 2. 13
25 A. A. 1595
26 Se. Thy. 765
27 Hdt. 1. 119. 3
28 Ari. Pr. anecd. 3. 43
29 A. A. 1598
30 Hy. 88
31 A. A. 1605
32 MG 245
33 s. E. Or. 15
34 Hy. 88
35 Hy. 254
36 Mo. Chor. Pr. p. 294
37 Hy. 88
38 Hy. 87
39 Ap. ep. 2. 14
40 Pa. 2. 16. 6
41 Pa. 2. 18. 1
42 Tz. Ch. 1. 461
43 He. fr. 98
44 Tz. Ch. 1. 460
45 MG 220
46 MG 77
47 h. Ve. 256
48 h. Ve. 279
49 Il. 20. 92
Il. 20. 347
50 Il. 5. 309; 344
51 Il. 20. 318
52 MG 218
53 Pi. I. 8. 37
54 Pi. I. 8. 39
55 Il. 18. 433
56 Il. 24. 60
57 He. fr. 80
58 Pi. I. 8. 41
59 MG 205
60 Str. 9. 5. 9
61 s. Il. 16. 14
62 s. Ve. A. 4. 402
63 Ap. 3. 12. 6
64 Ap. 3. 12. 6
65 Th. 1004
66 D. S. 4. 72. 6
67 Pa. 2. 29. 9
68 Ap. 3. 13. 1
69 Ap. 3. 13. 2
70 Hy. 273
71 Ap. 3. 13. 3
72 Pa. 1. 41. 3
s. A. Rh. 1. 517
73 Ap. 3. 13. 3
74 Ap. 3. 13. 3
75 Pi. N. 4. 59
76 s. Ar. N. 1063
77 He. fr. 79
78 Ap. 3. 13. 3
79 Pi. I. 8. 45
80 Cat. 64. 20
81 Al. 74. 7
82 He. fr. 81
83 Pi. I. 8. 48
84 E. IA 716
85 Il. 1. 538
86 MG 141
87 Pi. N. 3. 35
88 S. fr. 154
89 Pi. N. 4. 62
90 Pa. 5. 18. 5
91 s. E. An. 1265
92 S. fr. 561
93 Hsch.
94 Pi. N. 5. 22
95 Cat. 64. 305
96 MG 158
97 Ap. 3. 13. 5
98 Il. 19. 390
99 Pi. N. 3. 33
100 s. Il. 16. 140
101 He. fr. 82

102 Hy. 92
103 Pr. Chr. 102. 13
104 s. Il. 1. 5
105 Ap. ep. 3. 1
106 Hy. 92
107 Col. 59
108 s. Ve. A. 1. 27
109 s. Ly. 93
110 Hy. 92
111 MG 144
112 Pr. Chr. 102. 16
113 He. fr. 81
114 s. Pi. N. 4. 81
115 Et. M.
116 Il. 20. 74
117 Ap. 2. 6. 4
118 Ap. 3. 12. 7
119 s. Ly. 337
120 Il. 24. 495
121 Hsch.
122 Ap. 3. 12. 5
123 E. He. 1265
124 E. He. 1259
125 MG 41
126 Il. 24. 730 c. s.
127 Ap. 3. 12. 5
128 Pi. fr. 43. 11
129 Pa. 10. 12. 5
130 Hy. 93
131 E. An. 296
132 E. Tr. 921
133 MG 143
134 Ap. 3. 12. 5
135 s. Il. 3. 325
135a s. E. An. 293
136 Ap. 3. 12. 5
137 Ap. 3. 12. 6
Par. 4
FGH 23
Ov. H. 5
138 s. E. An. 276
139 E. An. 284
Hel. 676
140 Ath. 682e
141 Ov. H. 15. 67
142 E. Tr. 925
IA 1304
Ap. ep. 3. 2
Hy. 92
143 Il. 24. 29
144 Il. 5. 62
145 E. Hel. 631
145a Ar. N. 1068
146 s. Ly. 178
146a h. Ve. 291
147 Il. 348
148 Ap. 3. 13. 6
149 s. A. Rh. 4. 816
150 s. A. Rh. 4. 816
151 A. Rh. 4. 869
151a s. Ar. N. 1068
152 s. Ve. A. 6. 57
Hy. 107
153 Ap. 3. 13. 6
153a Pi. N. 3. 49
153b E. IA 927
153c Il. 11. 832.
153d Ov. AA 1. 11
154 Pa. 2. 22. 3
155 E. IA 1150
156 He. fr. 96. 51
157 E. Hel. 109
158 Il. 3. 175
159 Ap. ep. 3. 3
160 He. fr. 94. 5
161 He. fr. 92
162 s. Il. 2. 339
163 He. fr. 94. 13
164 Ap. 3. 10. 8
164a Il. 2. 478
164b Il. 3. 169
165 Il. 1. 28
166 Il. 1. 113
167 Od. 3. 272
168 Od. 11. 411
169 A. A. 1125
170 s. Ly. 1123
171 Ap. 3. 10. 8
172 He. fr. 94. 21
173 He. fr. 94. 26
174 Ap. 3. 10. 9
175 E. IA 54
176 Pa. 3. 20. 9
177 Ap. 3. 10. 9
178 s. Pi. O. 9. 79
179 Od. 19. 403
180 Il. 10. 244; 279
181 Plu. 301 d
182 Ap. 3. 10. 8
183 Il. 5. 860
184 Il. 5. 311
185 Il. 5. 127
186 Il. 5. 412
187 s. Il. 5. 412
188 Od. 3. 180
189 s. Il. 5. 412
190 s. Ve. A. 8. 9
191 Pi. N. 10. 7
192 s. Pi. N. 82
193 Pli. NH 10. 126
194 Str. 6. 3. 9
195 Ap. 3. 10. 8
196 He. fr. 96. 5
197 Il. 7. 208
198 Il. 17. 279
199 Il. 3. 229
200 Il. 7. 219
201 Il. 8. 331
202 Il. 7 208
14. 410
203 s. Pi. I 6. 67
204 Pi. I. 6. 35
205 s. Il. 23. 821
206 Od. 11. 546
Ap. ep. 5. 5
207 s. Ar. Eq. 1056
Plu. 337e
208 Od. 11. 547
209 Pi. N. 7. 25
s. Il. 11. 515
210 S. Ai. 127
211 Od. 11. 563
212 Pa. 1. 35. 3
213 Hdt. 8. 64
214 Ap. 3. 10. 8

Hy. 81
215 Il. 2. 528
216 Il. 13. 198
217 Il. 13. 703
218 Il. 12. 335
219 Il. 14. 521
220 Pr. Chr. 108. 3
E. Tr. 70
221 E. Tr. 324; 453
222 Ap. ep. 5. 22
223 Pr. Chr. 108. 4
224 Pa. 10. 26. 3
225 E. Tr. 77
Ve. A. 1. 39
226 E. Tr. 99
227 Od. 4. 500
228 s. Pi. O. 166
229 Ph. H. 8. 1
230 s. Ly. 1159
231 Ap. ep. 6. 20
232 s. Ly. 1159
233 Plu. 557d
234 Ap. 3. 10. 8
234a Il. 11. 508
235 He. fr. 96. 16
236 s. Ve. A. 3. 121
11. 264
237 MVat. 1. 195
238 Hy. 78
239 Hdt. 6. 61. 4
240 Is. 10. 62
241 Od. 4. 563
242 Pa. 3. 19. 9
243 Il. 4. 181
244 Ph. Im. 2. 7. 2
244a s. Il. 4. 147
245 Od. 4. 12
246 Se. Tr. 70
247 Ap. ep. 3. 3
248 Il. 3. 232
249 Il. 3. 173; 420
250 Ap. ep. 3. 3
251 Il. 3. 445
252 Pr. Chr. 103. 12
253 Pr. Chr. 103. 17
254 Ap. ep. 3. 6
255 Pr. Chr. 103. 20
256 Il. 11. 769
257 Ap. ep. 3. 6
257a s. Il. 9. 668
258 A. A. 841
259 Hy. 96
260 Hy. 95
261 Od. 24. 115
262 Hy. 95. 2
263 Hy. 277
264 Alcid. 22
265 S. fr. 399; 438
266 Ap. ep. 3. 8
267 Hy. 96
268 Ap. 3. 13. 8
269 Il. 9. 668
270 s. Il. 9. 668
271 MG 257
272 Hy. 96
273 s. Il. 9. 668
274 E. fr. 682
275 Il. 19. 326
276 Od. 11. 508
277 Il. 11. 777
278 Il. 19. 407
279 Il. 9. 143
280 Il. 9. 145
281 s. Il. 9. 145
282 S. E. 157
283 Pa. 2. 35. 1
Hsch.
284 Pr. Chr. 104. 12
Ap. ep. 3. 21
285 Il. 2. 496
286 Pa. 9. 19. 6
287 S. E. 566
E. IA 185
288 Ap. ep. 3. 21
289 s. Il. 1. 108
s. E. Or. 658
Pr. Chr. 104. 13
290 E. IT 20
291 S. E. 567
292 S. E. 568
293 S. E. 569
294 Ap. ep. 3. 21
295 Ap. ep. 3. 21 Sabb.
296 S. E. 568
297 A. A. 192
Pr. Chr. 104. 15
298 S. E. 564
E. IT 15
299 E. IT 17; 209
300 S. E. 571
301 Hy. 98
302 S. An. 899
303 S. fr. 284
304 E. IA 610
305 E. IA 1366
306 E. IT 27
307 A. A. 239
308 Ar. Ly. 645
309 E. IA 1579
310 E. IT 26
311 E. IT 40
312 Hdt. 4. 103
313 E. IT 1462
314 Ae. NA 7. 39
315 Od. 4. 529
11. 410
316 Od. 3. 172
317 Od. 11. 422
318 Pi. P. 11. 22
319 Se. Ag. 897
320 A. A. 1377
321 S. E. 12
A. A. 881
322 Pi. P. 11. 34
323 E. IT 918
324 Ap. ep. 6. 24
325 s. E. Or. 268
326 Od. 3. 307
327 Od. 3. 311
327a Ap. ep. 6. 28
328 A. Eu. 179
329 A. Eu. 738
330 E. IT 970
331 E. IT 973
332 E. IT 977

Ap. ep. 6. 26
333 Ap. ep. 3. 18
334 Str. 13. 1. 69
335 Pa. 10. 28. 8
336 PO. XI 1359
337 Pa. 1. 4. 6
338 Ap. 2. 7. 4
339 Pa. 8. 4. 8
340 Ap. 3. 9. 1
341 Pa. 8. 48. 7
342 Mos. Ch. Pr. p. 294
343 Pa. 8. 47. 4
344 E. fr. 265
Alcid. 15
345 D. S. 4. 33. 7
346 Ap. 2. 7. 3
347 Ap. 3. 9. 1
348 Ap. 2. 7. 4
349 E. fr. 696. 4
350 Ae. VH 7. 39
351 Hy. 99
352 Ap. 3. 89. 1
353 D. S. 4. 33. 11
354 Pa. 4. 34. 7
355 Hy. 244
356 A. E. 488
357 Ari. Po. 24
358 s. E. Rh. 251
359 Hy. 100
360 Ae. NA 3. 47
361 D. S. 4. 33. 12
362 Ph. Her. 3. 34
363 Od. 11. 521
364 Str. 13. 1. 69
365 s. Ly. 1249
366 s. Ve. A. 3. 680
367 MG 138
368 Pa. 9. 5. 14
369 Pi. O. 9. 72 c. s
370 Pi. O. 9. 71
371 Il. 11. 787
372 Il. 23. 90
373 Il. 11. 831
374 Pi. I. 8. 54
Ap. ep. 17

375 s. Il. 1. 59
376 E. fr. 700
Pa. 9. 41. 1
377 s. The. 12. 25
378 Ar. Ach. 439
379 E. fr. 697; 698
380 Hy. 101
381 E. fr. 724
381a Pr. Chr. 104. 11
382 s. Od. 11. 520
383 s. E. Or. 1391
384 Pa. 5. 13. 3
385 Pa. 3. 26. 10
386 Ap. ep. 3. 18
387 Il. 2. 303
388 Pa. 9. 19. 7
389 Il. 1. 49
390 Il. 2. 720
391 S. fr. 353
392 App. M. 1. 77
393 St. B.
394 Pa. 8. 33. 4
395 A. Rh. 4. 1709
396 Il. 1. 37
397 Il. 1. 430
398 D. Chr. 59. 9
399 Ph. iun. 17
400 V. Fl. 1. 391
401 s. S. Ph. 194
402 S. Ph. 1327
403 Hy. 102
404 Ap. ep. 3. 27
Pr. Chr. 104. 22
405 s. Il. 2. 695
406 Ap. 1. 9. 12
407 MG 253
408 He. fr. 117
409 Il. 2. 701
410 Il. 2. 701
411 Batr. 303
412 APal. 7. 385. 1
413 APal. 7. 385. 9
414 Hdt. 9. 116
415 Pli. NH 16. 238
415a Ph. Her. 3. 1

416 s. Aristid. p. 671
417 Pa. 4. 2. 7
418 Cat. 68. 74
419 Hy. 104
420 Eu. Il. 325. 29
421 s. Aristid. p. 671
422 Hy. 103
423 Lu. DMo. 23. 3
424 Ap. ep. 3. 30
425 Hy. 104
426 s. Ve. A. 6. 447
427 Ap. ep. 3. 30
428 Hy. 104
429 s. Pi. I. 1. 83
430 Ph. Her. 3. 6
430a Il. 2. 674
431 Il. 1. 352
432 s. Pi. O. 2. 147
Thom.
433 Ap. ep. 3. 31
434 ALib. 12
434a Hy. 154
435 s. Ly. 237
436 s. The. 16. 49
437 S. fr. 500 Pearson
438 S. fr. 460
439 Ap. ep. 3. 31
440 Pi. O. 2. 83
I. 5. 39
441 S. fr. 499 Pearson
442 Ap. ep. 3. 31
443 s. Ve. A. 3. 85
444 Ap. ep. 3. 32
445 MG 137
446 MG 138
447 Ap. 3. 12. 5
447a Plau. B. 953
448 Il. 1. 58
449 Il. 24. 257
450 Il. 9. 129
450a Il. 9. 664
451 Il. 1. 392
452 Hy. 106
453 Il. 19. 282
454 Il. 2. 690

455 Il. 19. 291
456 Il. 19. 298
457 Il. 2. 691
458 Il. 1. 366
459 Il. 6. 414
460 Il. 6. 422
461 Il. 1. 425
462 Il. 1. 368
463 Il. 1. 14
464 Il. 1. 25
465 Il. 1. 49
466 Il. 16. 700
467 Il. 16. 785
468 Ve. A. 2. 319
469 Il. 16. 850
470 Il. 16. 96
471 Il. 18. 8
472 Il. 18 96
473 Il. 18. 98
474 Il. 19. 258
475 Il. 18. 478
476 Il. 19. 21
477 Il. 22. 136
477a Il. 22. 203
478 Il. 22. 359
479 Il. 22. 385
480 Il. 23. 175
481 Il. 24. 560
482 Ap. ep. 5. 1
483 Il. 3. 189
484 Tz. Posthom. 14
485 s. Il. 3. 189
486 Il. 24. 670
487 Q. S. 1. 664
488 Q. S. 1. 594
489 Pa. 5. 11. 6
490 Prop. 3. 11. 15
491 Od. 11. 522
492 Pr. Chr. 106. 1
493 Pi. 2. 83
494 MG 37
495 Il. 22. 209
496 MG 38
497 Plu. 17a
498 Il. 22. 161

499 Il. 16. 857
500 MG 195; Abb. 45
501 Pol. 4. 130
502 Pr. Chr. 106. 6
503 Pa. 10. 31. 6
504 Ae. NA 5. 1
505 EGr. 987
506 Pr. Chr. 106. 7
507 Ap. ep. 5. 3
508 Ve. A. 6. 57
509 E. Rh. 508
510 s. Ve. A. 3. 85
511 Il. 22. 359
512 s. Ar. E. 1056
513 Ap. ep. 5. 4
514 Ap. ep. 5. 4
515 Od. 24. 47
516 Od. 24. 47
517 Od. 24. 60
518 Il. 23. 91; 244
519 Od. 24. 81
520 Str. 13. 1. 32
521 Arr. A. 1. 12. 1
522 Pr. Chr. 108. 7
523 E. Hec. 37
524 Pr. Chr. 106. 14
525 Pi. N. 4. 49
E. An. 1262
526 CIG 2. 2076
527 D. Chr. 36. 9
527a Pli. NH 4. 83
528 A. Rh. 4. 814 c. s
529 ALib. 27
530 Am. M. 22. 8. 34
531 Pa. 3. 19. 13
532 Pr. Chr. 105. 9
533 Od. 11. 467
534 Il. 6. 448
534a Ap. ep. 5. 10
535 Ap. ep. 5. 8
536 Ap. ep. 5. 10
537 Od. 11. 509
538 Ap. ep. 5. 11
539 Pr. Chr. 106. 30
540 Pr. Chr. 106. 30

541 Ap. ep. 518
542 S. Ph. 1408
543 Pr. Chr. 106. 26
Ap. ep. 5. 8
544 Ap. ep. 5. 8
545 Ap. 3. 12. 3
546 MG 120
547 Ap. 3. 12. 3
548 FGH 26. 34. 2
549 Od. 4. 244
550 Od. 4 250
551 Od. 4. 261
552 Ap. ep. 5. 13
553 FGH 26. 34. 2
554 Pr. Chr. 107. 7
555 FGH 26. 34. 3
556 s. Ar. Ve. 351
557 s. Ve. A. 2. 166
558 FGH 26. 34. 4
559 Pr. Chr. 107. 2
559a Ap. ep. 5. 14
560 Od. 8. 493
561 Pa. 1. 30. 4
5. 15. 6
562 Ca. LP 2
563 Pi. O. 13. 65
564 Ap. ep. 5. 15
565 Od. 8. 509
566 Plau. B. 953
567 Ap. ep. 5. 15
568 Od. 8. 501
569 Ap. ep. 5. 17
570 Ve. A. 2. 201
571 s. Ve. A. 2. 201
572 Hy. 135
573 Ap. ep. 5. 18
574 Ve. A. 2. 227
575 Pr. Chr. 107. 25
576 Pr. Chr. 107. 22
577 Ap. ep. 5. 19
578 Od. 11. 527
579 Od. 4. 274
580 Od. 11. 530
581 Ap. ep. 6. 12
582 Pa. 10. 24. 6

Οἱ παρακάτω παραπομπὲς ἀντιστοιχοῦν στὶς σελίδες **592 - 594**

[583] Pi. N. 7. 40
fr. 40. 112
Pa. 4. 17. 4
[584] Ap. ep. 5. 21
[585] Il. 6. 402
[586] s. Ly. 1268
[587] Il. 6. 455
[588] Il. 24. 735
[589] Od. 8. 517
[590] s. E. An. 631
[591] Ar. L. 155 c. s.
[592] E. An. 630
[593] Pr. Chr. 108. 1
[594] Od. 3. 141
[595] Od. 4. 1
[596] Od. 4. 82
[597] Od. 3. 299
[598] Il. 2. 587
[599] Od. 4. 83
[600] MG 47
[601] Od. 4. 472
[602] Ste. 11
[603] E. Hel. 31
[604] MG 42; 61; 201; 241
[605] Od. 23. 156
[606] Od. 14. 162
19. 306
[607] Od. 21. 258
s. Od. 20. 155
[608] Od. 21. 259
[609] Ap. ep. 7. 36
[610] Ly. 796
[611] Pr. Chr. 109. 23

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Γιὰ τὴ σημασία, τὴ χρονολόγηση καὶ τὴν προέλευση τῶν 51 ἀγγειογραφιῶν τοῦ α' Μέρους τῆς Μυθολογίας βλ. K. Kerényi, Die Mythologie der Griechen, Rhein - Verlag, Zürich 1951, σελ. 283 - 288· καὶ γιὰ τὶς 46 ἀγγειογραφίες τοῦ β' Μέρους βλ. K. Kerényi, Die Heroen der Griechen, Rhein - Verlag, Zürich 1958, σελ. 439 - 444.

1. Φτερωτὴ θεὰ μὲ λιοντάρι: Ἡ Ρέα ὡς «Μεγάλη Ἄρτεμις» ἢ «Κυρία τῶν ζώων», «Πότνια Θηρῶν», 7ος αἰώνας, σελ. 35
2. Ζεὺς καὶ Τυφών, 6ος αἰ., σελ. 39
3. Ἡ θεὰ Γαῖα παρακολουθεῖ τὴ θανάτωση τοῦ γίγαντα Πολυβώτου ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, 5ος αἰ., σελ. 42
4. Ἡ «Μεγάλη θεὰ» στὴν τριπλῆ της ἰδιότητα, 7ος αἰ., σελ. 47
5. Ἡ Σκύλλα, 4ος αἰ., σελ. 49
6. Ἡ Γοργώ, 6ος αἰ., σελ. 59
7. Ἡ Χίμαιρα, 6ος αἰ., σελ. 62
8. Ἡ Ἔχιδνα, 6ος αἰ., σελ. 63
9. Ὁ Περσεὺς ἀποκεφαλίζει τὴν Μέδουσα κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο τῶν Ἑσπερίδων, 4ος αἰ., σελ. 64
10. Φίδια - Νύμφες, 6ος αἰ., σελ. 65
11. Ὁ Ἀχελῶος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, 5ος αἰ., σελ. 68
12. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ Σειρῆνες, 6ος αἰ., σελ. 69
13. Οἱ Ἅρπυιες, 7ος αἰ., σελ. 72
14. Ὁ Νηρεύς, ἡ Δωρὶς καὶ οἱ Νηρηΐδες, 5ος αἰ., σελ. 75
15. Ἡ Ἀφροδίτη πάνω στὴ Χήνα, 5ος αἰ., σελ. 76
16. Ὁ Ζεὺς μὲ τὸν ἀετό, 6ος αἰ., σελ. 97
17. Ἡ φτερωτὴ Ἄρτεμις μὲ ὑδρόβια πουλιά, 7ος αἰ., σελ. 103
18. Ἡ Εὐρώπη πάνω στὸν τρίχρωμο ταῦρο, 6ος αἰ., σελ. 111
19. Τὸ τέλος τοῦ γίγαντα Ταλοῦ, 5ος αἰ., σελ. 113
20. Ἡ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς, 6ος αἰ. σελ. 120
21. Ἡ φτερωτὴ Παλλάς, 6ος αἰ., σελ. 127
22. Ἡ Ἀθηνᾶ ὑποδέχεται τὸν Ἐριχθόνιο ἀπὸ τὴ Γῆ παρουσία τοῦ Κέκροπος, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἕρσης, 5ος αἰ., σελ. 128
23. Ἡ Λητώ, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ Δρόμος, 6ος αἰ., σελ. 132

24. Ὁ Τιτυὸς προσπαθεῖ νὰ ἀπαγάγη τὴν Λητὼ παρουσία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, σελ. 135
25. Ὁ Ἀπόλλων συνοδευόμενος ἀπὸ δύο Μοῦσες συναντᾶ τὴν Ἄρτεμιν, 7ος αἰ., σελ. 139
26. Ὁ Ἀπόλλων πάνω σὲ φτερωτὸ τρίποδα, 5ος αἰ., σελ. 141
27. Ἡ Ἄρτεμις σκοτώνει τὸν Ἀκταίωνα, 5ος αἰ., σελ. 144
28. Ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ Ἀπόλλων φονεύουν τοὺς Νιοβίδας, 5ος αἰ., σελ. 147
29. Ὁ Ἥφαιστος ὁδηγεῖται στὸν Ὄλυμπο ἀπὸ τὸν Διόνυσο, μιὰ Μαινάδα κι ἕναν Σιληνό, 6ος αἰ., σελ. 155
30. Σιληνοὶ ἐπιτίθενται στὴν Ἥρα μπροστὰ στὸν Ἑρμῆ καὶ στὸν Ἡρακλέα, 5ος αἰ., σελ. 157
31. Ὁ Ἑρμῆς μ' ἕνα Σιληνὸ ποὺ παίζει λύρα, 5ος αἰ., σελ. 31
32. Ὁ Τρίτων, 5ος αἰ., σελ. 179
33. Ὁ ἀνατέλλων Ἥλιος, ἄστρα (σὰν παιδιά), ὁ Ἐνδυμίων, ἡ Ἠώ, ὁ Κέφαλος καὶ ἡ Σελήνη, 5ος αἰ., σελ. 187
34. Ἡ Σελήνη, σελ. 189
35. Ἡ Ἠὼ θρηνεῖ τὸν Μέμνονα, 6ος αἰ., σελ. 191
36. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Ὠρείθυιας ἀπὸ τὸν Βορέα, 5ος αἰ., σελ. 196
37. Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἥφαιστος δημιουργοῦν τὴν Πανδώρα, 5ος αἰ., σελ. 205
38. Ἡ Πανδώρα ξεπροβάλλει μέσα ἀπὸ τὰ σφυριὰ τῶν Σιληνῶν, 6ος αἰ., σελ. 207
39. Ἄτλας καὶ Προμηθεύς, 6ος αἰ., σελ. 209
40. Ἀπελευθέρωση τοῦ Προμηθέως, 6ος αἰ., σελ. 210
41. Ὁ Πηλεὺς ἀγωνίζεται μὲ τὴν Θέτιν μπροστὰ στὸν Χείρωνα καὶ τὴν Νηρηίδα Ποντομέδα, 6ος αἰ., σελ. 213
42. Τριπτόλεμος καὶ Δημήτηρ, 5ος αἰ., σελ. 229
43. Ὁ Χάρων, 4ος αἰ., σελ. 231
44. Ὁ Ἅδης, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ζεὺς μεταξὺ δύο φτερωτῶν ἀλόγων (Πηγάσων), σελ. 233
45. Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Περσεφόνη καὶ Διόνυσος, 6ος αἰ., σελ. 236
46. Ἡ μάσκα τοῦ Διονύσου στὸ λίκνο ἀνάμεσα σὲ δυὸ «σεβίζουσες» γυναῖκες, σελ. 239
47. Ὁ πλοῦς τοῦ Διονύσου, 6ος αἰ., σελ. 245
48. Ὁ Διόνυσος μὲ δυὸ Μαινάδες ποὺ τοῦ προσφέρουν λαγὸ καὶ δορκάδα, 6ος αἰ., σελ. 251
49. Τὸ βρέφος στὸν ἱερὸ λέβητα, 6ος αἰ., σελ. 253
50. Ἡ ἀποπλάνηση τῆς Ἀριάδνης ἀπὸ τὸ Διόνυσο· ἡ Ἀθηνᾶ απομακρύνει τὸν Θησέα, σελ. 257

51. Ὁ Διόνυσος μὲ τὸ ἄλλο του ἐγὼ («alter ego»), τὸ παιδὶ - Ἴακχο, 5ος αἰ., σελ. 258
52. Ὁ Περσεὺς φονεύει τὴ Μέδουσα Γοργώ, σελ. 301
53. Ὁ Περσεὺς μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸ τῆς Μεδούσης, σελ. 303
54. Ὁ Πέλοψ, ἡ Ἱπποδάμεια καὶ ἡ πτώση τοῦ Μυρτίλου. Στὸ βάθος ἡ τιμωρὸς θεὰ Νέμεσις, σελ. 317
55. Ὁ γάμος τῆς Ἀντικλείας, σελ. 327
56. Ἡ τιμωρία τοῦ Σισύφου· στὶς δυὸ πλευρὲς ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου, σελ. 329
57. Ὁ βοσκὸς Εὔφορβος κρατεῖ τὸν Οἰδίποδα, σελ. 341.
58. Ὁ Οἰδίπους λύνει τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγός, σελ. 345
59. Ὁ Οἰδίπους φονεύει τὴ Σφίγγα· ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θεότητες Ἀθηνᾶ καὶ Ἀπόλλωνα ὁ ἀγγειογράφος προσθέτει καὶ ἄλλες ἡρωικὲς μορφές, τὸν Κάστορα, τὸν Πολυδεύκην καὶ τὸν Αἰνεία, σελ. 347
60. Ἡ Ἥρα θηλάζει τὸν Ἡρακλέα, σελ. 375
61. Ὁ Ἡρακλῆς συνοδεύεται στὸ σχολεῖο ἀπὸ γέροντα ραψωδό, σελ. 377
62. Ὁ νεαρὸς Ἡρακλῆς καταβάλλει τὸν Νηρέα, σελ. 382
63. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὸ Γῆρας, μιὰ ἠπία μορφὴ τοῦ θανάτου, ποὺ σύμφωνα μὲ πολλὲς διηγήσεις τὸν καταπολεμᾶ ὁ Ἡρακλῆς, σελ. 383
64. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Λερναία Ὕδρα· πίσω της στέκεται ἔκπληκτη ἡ τοπικὴ θεότητα τῆς Λέρνης, ἡ θεὰ τῶν νερῶν, ποὺ ἐδῶ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸν κάτω κόσμο, σελ. 387
65. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Λαφίνα στὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων, σ. 389
66. Ὁ Ἡρακλῆς λαφυραγωγεῖ τὸ «χρυσοῦν κέρας». Μπροστά του βρίσκεται ὁ Ἀπόλλων καὶ πίσω του ἡ προστάτιδά του Ἀθηνᾶ, σελ. 390
67. Ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Ἐρυμάνθιο Κάπρο, σελ. 392
68. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες, σελ. 394
69. Ὁ Ἡρακλῆς στὴ χώρα τῶν Ἀμαζόνων, σελ. 403
70. Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος, σελ. 407
71. Ὁ Ἡρακλῆς χτυπᾶ τὸν Ἥλιο, σελ. 411
72. Ὁ Ἡρακλῆς στὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων, σελ. 417
73. Ὁ Ἡρακλῆς μπροστὰ στὸ Δία μὲ τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, σελ. 419
74. Ὁ Ἡρακλῆς ἁλυσσοδένει τὸν Κέρβερο, σελ. 425
75. Ὁ Ἡρακλῆς μαινόμενος, σελ. 429
76. Ἀγώνας στὴν Οἰχαλία, σελ. 433
77. Ὁ Νέσσος ἁρπάζει τὴν Δηιάνειρα, σελ. 443

78. Διονυσιακὴ ἀποθέωση τοῦ Ἡρακλέους, σελ. 447
79. Ὁ Κέκροψ καὶ ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ μπροστὰ στὴν ἱερὴ ἐλιά, σελ. 453
80. Ὁ Θησεὺς ἐναντίον τοῦ Σκίρωνος, τῆς Φαίας καὶ τοῦ Σίνιδος, σελ. 461
81. Ὁ Θησεὺς ἐναντίον τοῦ Κερκυόνος καὶ τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος, σελ. 467
82. Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Προκρούστης, σελ. 469
83. Ἄφιξη τοῦ Θησέως στὸ παλάτι τοῦ Ποσειδῶνος, σελ. 471
84. Ὁ Θησεὺς στὴν Ἀμφιτρίτη, σελ. 473
85. Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Μινώταυρος, σελ. 475
86. Ὁ Θησεὺς καὶ ἡ Ἀριάδνη στὴ Νάξο, σελ. 477
87. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Κορώνης ἀπὸ τὸν Θησέα, σελ. 479
88. Ὁ Θησεὺς στὴ μάχη τῶν Ἀμαζόνων, σελ. 485
89. Ἡ ἐξέμεση τοῦ Ἰάσονος ἀπὸ τὸ Δράκοντα, σελ. 507
90. Ὁ Ὀρφεὺς ἀνάμεσα στοὺς Θρᾶκας, σελ. 511
91. Θάνατος τοῦ Ὀρφέως, σελ. 526
92. Ὁ Πολυνείκης καὶ ἡ Ἐριφύλη, σελ. 537
93. Ὁ Πηλεὺς φέρνει τὸν Ἀχιλλέα στὸν Κένταυρο Χείρωνα, σελ. 555
94. Ὁ Αἴας προετοιμάζει τὴν αὐτοκτονία του, σελ. 563
95. Ἀχιλλεὺς καὶ υἱὸς Πριάμου - Ἑκάβης Τροχίλος, στὸ Ἄργος ἱερεὺς τῆς Δήμητρος, σελ. 583
96. Ἀχιλλεὺς καὶ Πενθεσίλεια, σελ. 585
97. Ἡ διαμάχη γιὰ τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Ἀχιλλέως, σελ. 589

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἄβας, 412
Ἄβδηρος, 399, 400
Ἀγαμέμνων, 312, 481, 542, 544, 545, 556, 558, 565, 567, 569, 570, 571, 580, 582, 583, 584, 593
Ἀγαμήδης, 380
Ἀγαύη, 74, 246
Ἄγδιστις, 94, 95
Ἀγήνωρ, 282, 293, 499
Ἀγκαῖος, 362, 365, 366
Ἀγλαΐα, 80, 104
Ἀγλαόπη, 69
Ἀγλαοφήμη, 69
Ἀγλαόφωνος, 69
Ἀγλαυρίδες, 124
Ἄγλαυρος, Ἄγραυλος, 124, 125, 126, 454, 457
Ἀγριόπη, 522
Ἄγριος, 359
Ἀγχιάλη, 91
Ἀγχίσης, 84, 85, 86, 172, 546, 554
Ἄδης, 34, 58, 88, 92, 99, 166, 175, 185, 217, 219, 233, 234, 235, 236, 259, 295, 314, 323, 325, 344, 366, 398, 408, 413, 421, 422, 423, 425, 462, 522, 523, 524, 540, 548, 569
Ἀδμήτη, 52, 402, 405
Ἄδμητος, 136, 137, 143, 168, 287, 323, 362, 381, 398, 399, 403, 490, 492, 495, 521, 522
Ἀδράστεια, 90, 98, 103, 117, 538
Ἄδραστος, 400, 534, 535, 536, 539, 540, 541, 543, 559, 560
Ἄδωνις, 72, 73, 74, 83, 125, 137, 138, 168, 170, 186, 188, 190, 247
Ἀελλόπους, 73
Ἀελλώ, 73
Ἀερόπη, 534, 544
Ἀετός, 99
Ἀηδών, 336, 528
Ἀθάμας, 248, 333, 489, 493, 504, 542, 566
Ἀθηνᾶ, Ἀθηναία, Ἀθήνη, 37, 60, 119, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 171, 201, 204, 206, 211, 226, 227, 240, 285, 295, 296, 300, 301, 303, 308, 329, 330, 348, 374, 380, 395, 400, 404, 408, 409, 419, 429, 434, 446, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 476, 494, 502, 506, 507, 513, 516, 537, 539, 545, 546, 551, 554, 560, 562, 570, 571, 573, 581, 585, 591, 594
Ἀθηναΐς, 122, 201, 211
Αἰακός, 200, 324, 462, 495, 547, 548
Αἴας Ὀϊλέως, 561, 593
Αἴας Τελαμώνιος, 470, 559, 560, 561, 562, 587
Αἰγαίων, 37, 457
Αἰγεύς, 457, 458, 459, 460, 464, 465, 466, 468, 469, 476, 483, 518
Αἰγιάλεια, 560
Αἰγιαλεύς, 541
Αἰγίμιος, 426
Αἴγινα, 324, 547
Αἰγιπάν, 38, 40, 99, 169
Αἴγισθος, 544, 545, 570
Αἴγλη, 66, 104, 142, 184, 253, 255, 477, 478
Αἰγλήτης, 514
Αἰγόλιος, 98
Αἴγυπτος, 293
Ἀΐδης, 219
Ἀϊδωνεύς, 219
Αἰδώς, 108, 216
Αἰήτης, 185, 335, 489, 492, 493,

494, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 516, 517, 518
Αἰθαλίδης, 495
Αἰθήρ, 31, 33, 116
Αἴθρα, 128, 158, 458, 459, 460, 481, 485
Αἵμων, 346
Αἰνείας, 86, 357, 422, 495, 546, 560, 564, 591
Αἴξ, 40
Αἴολος, 196, 198, 319, 320, 322, 323, 324, 330, 333, 353, 489, 491, 492, 493
Αἴολος Ἱπποτάδης, 319
Ἄϊς, 219
Αἴσων, 323, 489, 490, 492, 512
Αἰτωλός, 366
Ἀκάμας, 486
Ἀκάστη, 52
Ἄκαστος, 489, 495, 516, 552, 578, 579
Ἀκέλης, 440, 555
Ἄκις, 74
Ἀκκώ, 50
Ἄκμων, 90, 437
Ἀκοίτης, 252
Ἀκρίσιος, 297, 298, 306, 330, 534
Ἀκταίη, 74
Ἀκταῖος, 140
Ἀκταίων, 143, 246,
Ἀκτορίων, 151
Ἄκτωρ, 143, 427
Ἀλαλκομενεύς, 122, 199, 201, 211, 308
Ἀλαλκομένη, 559
Ἀλέα, 573
Ἀλεξίδαμος, 409
Ἀλεξίκακος, 426
Ἀλεός, 573
Ἀληκτώ, 58
Ἀλθαία, 45, 354, 359, 360, 361, 362, 366, 441
Ἁλία, 174, 176, 177
Ἁλίη, 74
Ἁλιμήδη, 74
Ἀλκαῖος, 307, 369, 374, 378
Ἀλκείδης, 369
Ἄλκηστις, 136, 287, 398, 399, 409, 440, 522
Ἀλκιμέδη, 490
Ἀλκίνοος, 512
Ἀλκίππη, 124
Ἀλκμαίων, 540
Ἀλκμήνη, 90, 102, 136, 235, 307, 367, 368, 371, 372, 373, 374, 375, 380, 430, 431, 449
Ἀλκυονεύς, 42, 199 414, 415
Ἀλκυόνη, 356, 401
Ἀλφιτώ, 50
Ἀλωάδαι, Ἀλωειδεῖς,-εῖδαι, 151, 192, 388, 491, 516
Ἀλωεύς, 151, 363, 516
Ἁμαδρυάς,-άδες, 139, 171
Ἀμάλθεια, 98, 99, 105, 441
Ἀμισώδαρος, 331
Ἀμνισός, 474
Ἀμυθάων, 490, 492, 534
Ἄμυκος, 499
Ἀμυμώνη, 296, 299, 495
Ἀμύντωρ, 426
Ἀμφιάραος, 362, 535, 536, 538, 540, 543
Ἀμφίλοχος, 540
Ἀμφιρώ, 52
Ἀμφιτρίτη, 55, 74, 132, 174, 177, 179, 180, 181, 212, 471, 474, 547, 550
Ἀμφιτρύων, 318, 369, 370, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 380, 428, 429, 431, 448
Ἀμφίων, 151, 289, 290, 291, 292, 308, 313, 317, 336, 378, 520
Ἀνδρόγεως, 468
Ἀνδρομάχη, 582, 583, 592
Ἀνδρομέδα, 305, 306, 493
Ἀνδρομήδης, 146
Ἀνησιδώρα, 207
Ἀνθεμόεσσα, 73
Ἀνταγόρας, 405, 406, 409
Ἀνταῖος, 406, 409, 410, 463
Ἄντεια, 297, 330
Ἀντέρως, 80
Ἀντιγόνη, 350, 541
Ἀντίκλεια, 326, 559
Ἀντιόπεια, 478, 484
Ἀντιόπη, 151, 289, 290, 291, 292, 336, 378, 405, 484, 516, 546
Ἄξιερος, 92
Ἀξιόκερσα, 92
Ἀξιόκερσος, 92

Ἀοιδή, 107
Ἀπάτη, 45
Ἀπατουρία, 458
Ἀπηλιώτης, 195
Ἄπις, 114
Ἀπόλλων, 34, 38, 45, 47, 58, 81, 85, 96, 123, 129-146, 162, 163, 164, 173, 182, 194, 212, 240, 249, 255, 282, 286, 292, 295, 306, 316, 323, 325, 330, 338, 343, 355, 356, 366, 376, 378, 387, 390, 391, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 433, 434, 445, 446, 464, 467, 476, 478, 490, 491, 495, 496, 500, 502, 503 513, 514, 520, 521, 522, 525, 526, 527, 536, 546, 550, 552, 553, 557, 570, 571, 574, 575, 576, 577, 581, 582, 583, 584, 585, 587, 591, 594,
Ἀπόλλων Ἀγραῖος, 549
Ἀπόλλων Αἰγλήτης, 514
Ἀπόλλων Δελφίνιος, 467
Ἀπόλλων Ἐμβάσιος, 496
Ἀπόλλων Θυμβραῖος, 591
Ἀπόλλων Ἰσμήνιος, 378
Ἀπόλλων Κόρυθος, 574
Ἀπόλλων Λύκιος, 295
Ἀπόλλων Σμινθεύς, 549
Ἀργεία, 535
Ἀργειφόντης, 328
Ἀργέστης, 195
Ἄργης, 32
Ἀργιόπη, 110, 283, 522, 574
Ἄργος (ὁ πολυόμματος), 114, 160, 195, 328
Ἄργος, 173, 211, 495, 499, 504
Ἀργοναῦται, 184
Ἀργώ, 423, 492, 493, 494, 504
Ἀρέθουσα, 66
Ἀρεσθάνας, 142
Ἀρήνη, 355
Ἄρης, 80, 81, 82, 84, 102, 124, 148-156, 170, 191, 207, 216, 281, 286, 288, 313, 316, 325, 355, 361, 394, 395, 399, 400, 401, 402, 407, 408, 412, 491, 528, 550, 557, 559, 586
Ἀρήτη, 512
Ἀριάγνη, 253
Ἀριάδνη, 113, 180, 253, 254, 256, 286, 307, 472, 474, 475, 476, 477, 478, 482, 483, 484, 493, 514, 522, 546, 564, 566
Ἀριδήλα, 253, 255, 256, 472, 477, 522
Ἀρισταῖος, 140, 143, 522
Ἀρίων, 178, 400, 538
Ἀρκάς, 145, 169
Ἄρκτοι, 143
Ἄρκτος, 192
Ἁρμονία, 80, 146, 284, 286, 287, 288, 289, 336, 398, 493, 506, 519, 534, 536, 546
Ἅρπιννα, 313
Ἅρπυιαι, 58, 66, 68, 71, 72, 73, 178, 195, 196, 313, 327, 336, 398, 407, 418, 500
Ἄρτεμις, 34, 47, 61, 84, 85, 102, 129-147, 166, 182, 191, 212, 227, 254, 292, 315, 317, 355, 356, 361, 363, 364, 390, 391, 394, 398, 422, 433, 434, 472, 474, 543, 550, 551, 554, 567, 568, 569, 571, 574, 576, 586
Ἄρτεμις Ἀγροτέρα, 549
Ἄρτεμις Εὐκλεία, 383
Ἄρτεμις Κορδάκα, 317
Ἄρτεμις Ὀρθία, 481
Ἄρτεμις Σαρωνία, 488
Ἀσία, 52, 198
Ἀσκάλαφος, 126, 422, 424
Ἀσκληπιός, 128, 137, 141, 142, 158, 166, 319, 367, 478, 488, 540, 562, 576, 590
Ἀστακός, 539
Ἀστάρτη, 76
Ἀσταρώ, 76
Ἀστερία, 47, 130, 181
Ἀστέριος, 112, 254, 472
Ἀστερίων, 112
Ἀστερόδεια, 509
Ἀστερόπη, 66
Ἀστραῖος, 46, 195
Ἀστυάναξ, 592
Ἀστυμέδουσα, 344
Ἀσωπίς, 198, 220
Ἀσωπός, 289, 324
Ἀταλάντη, 362, 363, 364, 365, 366, 496, 539, 553, 574
Ἄτη, 372
Ἄτλας, 66, 73, 180, 198, 309, 311,

416, 418, 419
Ἀτρεύς, 308, 312, 318, 337, 370, 542, 543, 544, 545, 556, 567
Ἄτροπος, 45, 361
Ἄττις, 92, 93, 95, 167, 247
Ἀτύμνιος καὶ Ἄδυμνος, 187
Αὐγείας, 395, 396, 397, 427, 432, 495
Αὐγή, 42, 128, 162
Αὔγη, 572, 573, 574
Αὐξώ, 104
Αὐτόλυκος, 325, 326, 376, 432, 490, 559
Αὐτονόη, 75, 140, 143, 246, 287
Ἀφαία, 146
Ἀφαρεύς, 353, 355, 356, 358
Ἀφαρίδης, - δαι, 151
Ἄφιδνος, 481
Ἀφροδίτη, 34, 52, 57, 66, 75, 77, 87, 95, 102, 108, 125, 167, 177, 185, 191, 214, 254, 255, 256, 286, 287, 326, 357, 364, 423, 436, 475, 476, 487, 496, 497, 508, 516, 517, 534, 546, 550, 551, 553, 554, 557, 560, 564, 568, 582, 586, 589, 590, 593,
Ἀφροδίτη Οὐρανία, 516
Ἀφρόδιτος, 167
Ἀχελῷος, 67, 441, 554
Ἀχιλλεύς, 73, 191, 214, 486, 517, 519, 546, 547, 550, 551, 555, 556, 557, 560, 561, 565, 566, 567, 569, 573, 575, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 592
Ἀψευδής, 75
Ἄψυρτος, 505, 510, 517

Βάαλ, 293
Βάκχη, Βάκχαι, 225, 244, 247
Βάκχοι, 244
Βάκχος, 241, 252
Βαλίος, 73, 551
Βασιλεύς, 36
Βάτεια, 353
Βαυβώ, 228, 229, 259
Βέλλερος, 330
Βελλεροφόντης, 60, 297, 323, 324, 328, 330, 331, 332, 458, 517, 548, 587, 591
Βελλεροφῶν, 64, 328
Βενθεσικύμη, 531
Βερεκύνδαι, 89
Βῆλος, 293, 499
Βία, 46
Βίας, 534
Βισάλτης, 175
Βοιωτός, 285, 319
Βορέας, 73, 195, 319, 398, 495, 530
Βριάρεως, 32, 37, 55, 178, 213, 457
Βριμώ, 141, 166, 509
Βρισεύς, 582, 583
Βρισηίς, 582, 583
Βριτόμαρτις, 145, 192
Βρόντης, 32, 121
Βροτέας, 308, 319
Βούσιρις, 410

Γᾶ, Γαῖα, Γῆ, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 61, 64, 99, 119, 129, 177, 201, 208, 210, 214, 217, 219
Γαλαξαύρα, 52
Γαλάτεια, 74
Γαλήνη, 74
Γαλινθιάς, Γαλινθίς, 373
Γανυμήδης, 99, 310, 337
Γελάνωρ, 294
Γελλώ, 50
Γέροντες, Γέρων, 55, 71, 102, 180
Γῆρας, 45
Γηρυονεύς, 63, 183
Γηρυόνης, 407, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 424, 515
Γίγας - Γίγαντες, 34, 40, 41, 43, 45, 193, 194, 199, 376, 414, 465
Γλαύκη, 74, 518
Γλαυκονόμη, 74
Γλαῦκος (ὁ νεώτερος), 324, 325, 587
Γλαῦκος (ὁ μεγαλύτερος), 113, 114, 249, 324, 326, 330, 354, 397
Γοργάδες - Γοργίδες, 60
Γόργη, 535
Γοργόνες, 56, 59, 60, 303, 304, 324, 326
Γοργοφόνη, 307, 353, 355
Γοργύρα, 126
Γοργώ, 57, 60, 73, 99, 126, 128, 178, 234, 300, 302, 397, 423
Γραῖα - Γραῖαι, 56, 59, 67, 73, 301, 304

Δᾶ - μήτηρ, 177
Δαίδαλος, 112, 154, 473, 475, 549
Δάκτυλος - Δάκτυλοι, 90, 91, 110, 116, 122, 167, 171, 188, 200, 211, 340, 368, 378, 434, 446
Δαμάστης, 464
Δαμναμηνεύς, 90, 463
Δανάη, 128, 297, 299, 300, 301, 323, 372
Δαναΐδες, 294, 295, 296, 297, 385, 484, 495, 565
Δαναός, 232, 281, 293, 294, 295, 296, 297, 409, 523
Δάρδανος, 215, 283, 334
Δάφνη, 138, 169
Δάφνις, 440
Δεῖμος, 80, 400
Δεινώ, 56
Δελφύνη, 134, 136, 143
Δεξαμενός, 396, 397, 407, 440, 441
Δευκαλίων, 215, 216, 217, 319, 360, 477
Δηιάνειρα, 361, 397, 423, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 448
Δηιδάμεια, 480, 566
Δηιονεύς, 156
Δηιπύλη, 535
Δηίφοβος, 432, 592, 593
Δήμητρα, 34, 88, 92, 97, 115, 174, 177, 178, 201, 203, 219, 220, 222, 224, 226, 227, 230, 232, 237, 240, 243, 283, 310, 353, 368, 400, 409, 421, 424, 429, 456, 462, 490, 517, 531, 555
Δημοφῶν, 223, 228, 485, 517, 555
Δημώ, 221
Διάνα, 77, 488
Δίκαιος, 438, 439, 442
Δικαιοσύνη, 117
Δίκη, 105, 116, 470
Δίκτυννα, 145
Δίκτυς, 299, 306
Διοκλῆς, 222
Διομήδη, 582
Διομήδης, 128, 397, 398, 399, 400, 401, 488, 522, 535, 546, 559, 569, 581, 590, 591, 592, 593
Διόνυσος, 41, 75, 94, 155, 168, 169, 171, 174, 193, 203, 235, 257, 281, 286, 287, 288, 304, 306, 307, 310, 330, 333, 336, 360, 364, 368, 369, 378, 385, 393, 401, 414, 436, 441, 472, 474, 475, 476, 483, 490, 496, 515, 522, 524, 525, 527, 529, 534, 535, 550, 565, 566, 578, 580, 582.
Διοπάν, 169
Διόσκουροι, 109, 307, 319, 336, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 362, 427, 481, 483, 497, 516, 554, 556, 557, 564
Δίρκη, 291
Διώνη, 52, 53, 77, 117, 132, 309
Δόλιχος, 222
Δράκων, 40, 43
Δρυὰς - Δρυάδες, 171, 523
Δρυόπη, 139, 168
Δρύοψ, 139, 168
Δυναμένη, 74
Δυσαύλης, 199, 228
Δωρίς, 52, 56, 74, 75, 551
Δωτώ, 74

Ἐγκέλαδος, 43
Εἰδοθέα, 54, 72
Εἰλείθυια, 102, 132, 372
Εἰρήνη, 105
Ἑκάβη, 552, 582, 588
Ἑκάλη - Ἑκαλίνη, 467, 552
Ἑκάτη, 34, 43, 47, 48, 52, 58, 71, 77, 104, 219, 220, 226, 374, 380, 386, 387, 400, 403, 420, 430, 431, 448, 521, 528
Ἕκατος, 47
Ἕκτωρ, 553, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 592
Ἐλάρα, 133, 193
Ἔλατος, 141, 393, 479
Ἔλειος, 371
Ἑλένη, 109, 110, 354, 357, 358, 481, 483, 484, 485, 551, 554, 556, 558, 559, 560, 562, 563,

564, 567, 568, 571, 589, 590, 591, 592, 593, 594
Ἕλλη, 248, 333
Ἕλλην, 319
Ἐλπίς, 207
Ἔμπουσα, 51, 53
Ἐνδηίς, 547
Ἐνδυμίων, 188, 360, 531
Ἐνιπεύς, 321
Ἐννώ, 56
Ἐνόρχης, 256
Ἐνυάλιος, 154
Ἐνυεύς, 566
Ἔπαφος, 114, 238, 281
Ἐπικάστη, 338, 344, 395
Ἐπιμενίδης, 57, 66
Ἐπιμήδης, 90
Ἐπιμηθεύς, 197, 198, 201, 202, 203, 208, 211, 216, 319
Ἐπωπεύς, 290
Ἐρατώ, 74, 106, 137
Ἐργῖνος, 379, 497
Ἔρεβος, 32, 104, 198, 366
Ἐρεχθεύς, 196, 452, 455, 456, 457, 530, 531
Ἐρίβοια, 152, 469, 470, 561
Ἐρινύς - Ἐρινύες, 34, 57, 58, 60, 61, 73, 108, 178, 198, 232, 351, 366, 398, 407, 523, 553, 570, 571
Ἔρις, 45, 214, 551
Ἐριφύλη, 536, 540, 543
Ἐριχθόνιος, 123, 125, 454, 483, 528
Ἐριχθώ, 500
Ἑρμαφρόδιτος, 88, 167, 170
Ἑρμῆς, 40, 60, 82, 85, 104, 109, 115, 124, 158-173, 191, 202, 206, 208, 211, 225, 233, 242, 256, 282, 291, 301, 310, 312, 315, 316, 324, 328, 342, 348, 351, 354, 372, 374, 379, 414, 417, 423, 435, 438, 440, 446, 448, 520, 521, 524, 529, 542, 543, 550, 552, 553, 559, 580, 593
Ἑρμιόνη, 564
Ἑρμοπάν, 169
Ἕρση, 124, 191
Ἕρσος - Ἕρρος, 123
Ἐρύθεια, 66, 411
Ἐρυθεΐς, 66
Ἔρυτος, 495
Ἔρως, 30, 76, 78, 79, 84, 107, 116, 167, 202, 208, 213, 221, 230, 249, 420, 471, 524, 525
Ἑσπέρα, 66
Ἑσπερία, 66
Ἑσπερίς - Ἑσπερίδες, 45, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 73, 100, 109, 198, 302, 390, 411, 415, 418, 494, 513, 551
Ἕσπερος, 66, 185
Ἑστία, 34, 84, 88, 96, 97, 170, 551
Ἐτεοκλῆς, 103, 347, 533, 538, 539, 540, 541
Ἐτρούσκα, 50
Εὐαγόρη, 74
Εὐάρνη, 74
Εὐβουλεύς, 219, 228
Εὐβούλη, 456
Εὔβουλος, 219
Εὐδώρα, 52, 74
Εὔηνος, 355, 497
Εὐκράντη, 74
Εὐλιμένη, 74
Εὐμενίς - Εὐμενίδες, 57, 58, 350
Εὔμολπος, 222, 228, 421, 456, 529, 530, 531
Εὐνίκη, 74
Εὐνομία, 105
Εὐπόμπη, 75
Εὖρος, 195
Εὐρυάλη, 59, 192
Εὐρύβατος, 437
Εὐρύβια, 53, 121, 195
Εὐρυγάνεια, 344
Εὐρυδίκη, 232, 521, 522, 524
Εὐρυλύτη, 508
Εὐρυμέδη, 328
Εὐρυμέδων, 60, 156, 201, 328
Εὐρυνόμη, 52, 57, 87, 102, 104, 153, 212, 288
Εὐρύνομος, 232
Εὐρύπυλος, 405, 406, 408, 574, 576
Εὐρυσθεύς, 318, 370, 373, 380, 385, 387, 388, 393, 395, 396, 398, 399, 400, 404, 415, 420, 421, 422, 428, 429, 436, 438, 448, 449, 488, 541

Εὐρύτη, 442
Εὐρυτίων, 362, 365, 396, 397, 406, 407, 412, 480, 548, 549, 576, 577
Εὔρυτος, 376, 427, 430, 432, 444, 449, 480
Εὐρυφάεσσα, 184
Εὐρώπη, 52, 71, 80, 110, 111, 112, 114, 127, 187, 281, 282, 283, 287, 292, 332
Εὐρώτας, 562
Εὐτέρπη, 107, 108
Εὔφημος, 495, 513
Εὔφορβος, 340, 584
Εὐφροσύνη, 104
Εὐωνύμη, 103
Ἐφιάλτης, 151, 192
Ἔχεμος, 541
Ἔχιδνα, 61, 62, 66, 346, 382, 418
Ἐχίων, 286, 338, 495
Ἑωσφόρος, 185, 190, 195

Ζεύς, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 48, 51, 57, 65, 66, 83, 84, 88, 99, 109, 118, 129, 130, 133, 134, 153, 156, 159, 172, 182, 185, 186, 188, 198, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 217, 218, 219, 224, 226, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 248, 250, 283, 287, 289, 290, 291, 297, 298, 299, 310, 318, 322, 323, 332, 333, 334, 335, 337, 346, 349, 351, 353, 354, 355, 357, 358, 362, 367, 368, 371, 372, 373, 376, 378, 381, 384, 385, 388, 391, 400, 401, 403, 405, 406, 408, 410, 412, 415, 416, 418, 420, 424, 426, 428, 432, 434, 437, 438, 448, 454, 463, 470, 472, 477, 479, 481, 482, 492, 522, 524, 527, 529, 535, 542-551, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 561, 563, 564, 576, 586, 587, 588, 590, 592, 593
Ζεύς Ἀγαμέμνων, 558
Ζεύς Ἑρκεῖος, 315
Ζεύς Ἡράκλειος, 470
Ζεύς Λαφύστιος, 333, 494
Ζεύς Μειλίχιος, 524
Ζεύς Σωτήρ, 385
Ζεύς Φύξιος, 335
Ζερυνθία, 77
Ζευξώ, 52
Ζέφυρος, 73, 195
Ζῆθος, 289, 290, 291, 292, 336, 378, 528
Ζῆλος, 46
Ζήτης, 73, 196, 495, 500, 530

Ἥβη, 107, 146, 156
Ἡγεμόνη, 104
Ἠιόνη, 74
Ἠλέκτρα, 62, 71, 283, 286, 570, 571
Ἠλεκτρύων, 307, 370, 371
Ἡλία, 182, 190
Ἥλιος, 34, 42, 44, 83, 93, 99, 112, 165, 182-197, 201, 217, 220, 221, 227, 233, 253, 290, 335, 340, 395, 411, 416, 417, 470, 472, 477, 493, 495, 500, 505, 506, 508, 511, 515, 516, 580, 584
Ἥρα, 34, 37, 43, 50, 65, 84, 87, 88, 97, 98, 114, 120, 148-158, 171, 182, 189, 201, 208, 209, 214, 238, 242, 289, 296, 317, 322, 333, 338, 342, 345, 349, 368, 369, 372, 373, 374, 375, 276, 378, 380, 382, 387, 399, 400, 405, 406, 408, 415, 418, 420, 423, 429, 340, 435, 440, 446, 447, 452, 490, 495, 512, 517, 518, 519, 547, 550, 551, 554, 555, 556, 558, 564, 567, 581, 593
Ἥρα Ἀκραία, 516
Ἥρα Βουνία, 516
Ἥρα Τελεία, 446
Ἡρακλῆς, 41, 53, 55, 63, 101, 110, 136, 174, 183, 210, 232, 236, 282, 294, 304, 307, 316, 324, 353, 361, 362, 367-449, 459, 460, 466, 468, 479, 482, 483, 486, 490, 495, 497, 503, 504, 506, 513, 515, 521, 522, 523, 542, 545, 546, 552, 561, 564, 572, 573, 574, 576, 577, 578, 580, 589, 590, 594

Ἡρικεπαῖος, 116
Ἡροφίλη, 553
Ἡσιόνη, 404, 405, 440, 552
Ἥφαιστος, 60, 80, 81, 82, 92, 102, 111, 120, 123, 148-158, 182, 194, 201, 206, 208, 287, 312, 406, 413, 455, 460, 506, 542, 549, 561, 566, 584, 586
Ἠχώ, 169
Ἠώς, 34, 124, 183, 186, 189, 190, 191, 195, 332, 416, 493, 527, 533, 586, 587

Θάλασσα, 32
Θάλεια, 104, 108
Θάμυρις, 137, 522
Θάνατος, 45, 325, 399
Θάσος, 282
Θαύμας, 46, 71
Θεία, 33, 34, 82, 183, 189, 437
Θελξινόη, 69
Θελξιόπη, 69
Θελξίπεια, 69
Θέμις, 33, 44, 66, 74, 79, 104, 132, 148, 210, 213, 217, 289, 415, 436, 547, 551, 554
Θεμιστώ, 74
Θεόπη, 456
Θεοφάνη, 176
Θέρσανδρος, 540
Θεσπιός, 378, 379, 448
Θέστιος, 353
Θέτις, 30, 37, 45, 52, 53, 74, 102, 213, 247, 287, 357, 511, 517, 547, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 561, 564, 565, 580, 584, 588, 589
Θησεύς, 128, 232, 254, 255, 294, 331, 351, 357, 362, 402, 405, 424, 430, 457, 459, 461-489, 496, 514, 519, 520, 522, 523, 540, 547, 565, 566, 568, 586
Θόας, 496, 538
Θόη, 52, 74
Θυέστης, 308, 312, 318, 370, 541, 542, 543, 544, 545, 556, 557
Θυϊάς, - άδες, 243
Θυρεύς, 442
Θυώνη, 243, 255, 256

Ἴακχος, 229, 259
Ἰάμβη, 248, 259
Ἰάνειρα, 52
Ἰάνθη, 52
Ἰαπετός, 33, 101, 197, 198, 203
Ἰάσιος, 90, 115, 259, 363, 490
Ἰασίων, 115, 259, 283, 490
Ἰάσων, 185, 323, 335, 342, 345, 346, 349, 362, 363, 400, 489, 490-499, 502-509, 512, 514-520, 534, 542, 546, 578
Ἴδας - Ἴδος, 90, 151, 201, 355, 356, 357, 358, 362, 366, 495
Ἴδμων, 495, 502, 508
Ἰδομενεύς, 562, 564, 593
Ἰδυῖα, 52, 505
Ἱερά, 576
Ἰκάριος, 252, 559
Ἴκαρος, 473
Ἰλάειρα, 356
Ἶλος, 590
Ἰλλυριός, 288
Ἱμερόπη, 69
Ἵμερος, 78, 107
Ἰμμάραδος, 456, 531
Ἴναχος, 281, 293, 294, 296, 307,
Ἰνώ, 242, 246, 248 - 249, 281, 287, 333, 542
Ἰξίων, 156, 157, 230, 309, 311, 333, 479, 483, 523
Ἰοβάτης, 331
Ἰοδάμη, 122
Ἰοκάστη, 328, 342, 349
Ἰόλαος, 374, 380, 386, 387, 400, 403, 420, 430, 431, 448, 528
Ἰόλη, 431, 432, 444
Ἱπποδάμεια, 157, 316, 318, 337, 340, 359, 480, 543
Ἱπποθόη, 74, 179
Ἱππόκαμπος, 179
Ἱπποκόων, 353, 427
Ἱππολύτη, 402, 403, 404, 405, 435, 484, 487, 586
Ἱππόλυτος, 143, 331, 364, 405, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 548, 586
Ἱππομέδων, 538
Ἱππομένης, 364
Ἱππονόη, 74, 179
Ἱππόνοος, 328, 536

Ἱππώ, 52, 179, 319, 486
Ἵπτα, 240
Ἶρις, 71, 72, 73, 132, 224, 355, 429, 500, 550, 565
Ἶσις, 114
Ἴσμαρος, 531
Ἰσμήνη, 347, 351
Ἰσμηνός, 289
Ἰστάρ, 76
Ἰστορίς, 374
Ἰσχομάχη, 480
Ἴσχυς, 141, 142
Ἴτυλος, 336
Ἴτυς, 336, 528, 529
Ἰτωνός, 122
Ἰφιάνασσα, 567
Ἰφιγένεια, 481, 567, 568, 569, 572, 588
Ἰφικλῆς, 362, 372, 374, 380, 427
Ἰφιμήδεια, 151
Ἴφιτος, 431, 432, 434,
Ἰώ, 114, 238, 281, 292

Κάανθος, 289, 292
Κάβειρος - Κάβειροι, 71, 82, 91, 92, 116, 153, 166, 177, 181, 184, 199, 212, 249, 354, 437, 497, 566
Καβειρώ, 92, 177
Κάδμιλος, 92, 282
Κάδμος, 41, 80, 114, 145, 241, 242, 248, 249, 281, 282, 289, 290, 313, 324, 333, 336, 349, 376, 387, 398, 493, 505, 507, 519, 534, 549, 570
Καινεύς, 479
Κάκος, 413
Κάλαϊς, 73, 196, 495, 500, 530
Καλλιδίκη, 221
Καλλιθόη, 221
Καλλίνικος, 428
Καλλιόπη, 107, 108, 521
Καλλιρόη, 52, 407
Καλλίστη, 551
Καλλιστώ, 145, 191
Καλύκη, 312, 581
Καλυψώ, 52, 420
Κάλχας, 560, 569, 576, 577
Κανδαύλης, 435
Καπανεύς, 538
Καρχώ, 50

Κασσάνδρα, 553, 557, 562, 570
Κασσιόπεια, 304
Κάστωρ, 109, 110, 151, 290, 353, 354, 356, 357, 358, 362, 376, 427, 478, 481, 482, 564
Καφείρα, 93, 176, 177
Κεκροπία, 451
Κεκροπίδαι, 450, 455
Κέκροψ, 61, 123, 124, 451, 453, 454, 455, 457, 462, 463, 483
Κελαινώ, 73
Κελεός, 98, 221, 222, 223, 224, 227
Κέλμις, 91, 99, 152
Κένταυρος, 140, 157, 318, 320, 333, 348, 363, 392, 393, 396, 407, 421, 440, 441, 444, 478, 479, 480, 491, 504, 555
Κέρβερος, 63, 98, 232, 385, 407, 418, 420, 429, 523
Κερκηίς, 52
Κερκυών, 463
Κέρκωπες, 436
Κευθώνυμος, 424
Κέφαλος, 124, 186, 192, 371, 527, 533
Κηδαλίων, 153, 171, 194, 204
Κήρ, 45
Κητεύς, 145
Κητώ, 46, 56, 59, 61
Κήυξ, 401, 444, 448
Κηφεύς, 304
Κηφισός, 464
Κίλιξ, 282
Κινύρας, 82
Κίρκη, 49, 70, 335, 493, 494, 500, 509, 510, 511, 594
Κισσεύς, 552
Κλεισιδίκη, 221
Κλείτη, 498
Κλεῖτος, 191
Κλειώ, 107, 108, 137
Κλεόβοια, 232
Κλεοπάτρα, 356, 366
Κλήτα, 104
Κλυμένη, 52, 186, 198
Κλύμενος, 368, 442
Κλυταιμνήστρα, 58, 110, 354, 481, 556, 557, 567, 568, 569, 570
Κλυτία, 52
Κλωθώ, 44, 45, 310, 361

Κοῖος, 47, 129
Κομαιθώ, 371
Κονίσαλος, 170
Κοπρέος, 385
Κορύβας - Κορύβαντες, 89, 90, 91, 98, 199, 200, 238
Κορυθαλία, 148
Κόρυθος, 574
Κορύνη, 476
Κορυνήτης, 460
Κορώνη, 242, 255, 478
Κορωνίς, 141, 142, 242, 477, 478
Κόττος, 32, 33, 37
Κουρῆτες, 90, 92, 98, 199, 200, 238
Κραταιίς, 48
Κράτος, 46, 47
Κρεῖος, 33
Κρέων, 338, 345, 369, 371, 376, 533
Κρηθεύς, 323, 489, 492, 504
Κριός, 46, 122, 195
Κρόνος, 33, 34, 43, 46, 57, 84, 88, 90, 98, 109, 158, 175, 185, 192, 201, 213, 309, 316, 504
Κτέατος, 427
Κυβέλη, 89, 241
Κύκλωψ - Κύκλωπες, 32, 36, 122, 137, 153, 298, 330
Κύκνος, 400, 401, 414, 581
Κυλλήνη, 158
Κυλληνός, 91
Κυματολήγη, 74
Κυμοδόκη, 74
Κυμοθόη, 74
Κυμώ, 74
Κυνόρτας, 353
Κυπάρισσος, 138, 575, 582
Κυρίαρχος, 47
Κυτίσσωρος, 504
Κυχρεύς, 61, 462, 463

Λάβδακος, 287, 336, 337, 338, 340, 528
Λάδων, 64, 66, 138, 178, 390, 418, 419, 512
Λαέρτης, 326, 559
Λάιος, 98, 287, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 468
Λαιστρυγόνες, 498
Λαμία, 50
Λαμπετία, 184
Λαμώ, 50
Λαοδάμας, 541
Λαοδάμεια, 332, 578
Λαοδίκη, 567
Λαοκόων, 591
Λαομέδων, 336, 403, 546, 552, 572, 578, 590
Λαομήδεια, 74
Λαπίθαι, 156
Λάρα, 528
Λάχεσις, 44, 45, 181, 361
Λέαρχος, 248
Λειαγόρη, 74
Λεύκιππος, 138, 356, 357
Λευκοθέα, 177, 246, 249, 281, 333
Λήδα, 109, 110, 151, 256, 290, 352, 354, 359, 481, 546, 564
Λήθη, 104, 232, 483
Λῆμνος, 181
Λητώ, 34, 47, 123, 129, 163, 194, 212, 502, 522, 587
Λιβύη, 293, 513
Λίγεια, 69
Λιγύρων, 555
Λικνίτης, 241, 243
Λίνος, 376
Λιπάρα, 66
Λιτυέρσης, 439, 440
Λυγκεύς, 151, 295, 495, 513
Λύκαινα, 48
Λυκάων, 145, 400
Λυκομήδης, 489, 566
Λύκος, 290, 336, 428, 429, 502
Λυκοῦργος, 193, 247
Λυρκεύς, 295, 297
Λυσιάνασσα, 74
Λυσιδίκη, 318
Λύσσα, 429

Μαῖα, 158 - 174, 192, 198, 291, 550
Μακαρία, 449
Μάκρις, 98, 511
Μανία - Μανίαι, 57, 429, 430
Μαρία, 374
Μάρπησσα, 355, 356, 366
Μαρσύας, 173, 521
Μαχάων, 562, 576
Μάψαυρα, 66, 73
Μέγαιρα, 58

Μεγαπένθης, 298, 306, 307, 534, 539
Μεγάρα, 380, 428, 430, 431, 444, 448
Μεγιστώ, 145
Μέδουσα, 57, 59, 60, 66, 73, 178, 303, 328, 407, 423, 432
Μελάμπους, 246, 323, 490, 492, 534, 578
Μελάμπυγος, 437
Μελανεύς, 431
Μελανίππη, 319, 320, 404, 546
Μελάνιππος, 128, 539
Μελανίων, 364, 365
Μέλας, 431, 504, 514
Μελέαγρος, 45, 354, 361-366, 391, 423, 441, 442, 496, 535, 578
Μελέτη, 107
Μελία, 211, 289, 292, 499
Μελίαι, 96, 174, 199
Μελικέρτης, 246, 248, 249, 281, 327, 333
Μέλισσα, 98
Μελισσεύς, 98
Μελίτη, 74
Μελπομένη, 107, 108
Μέμνων, 190, 586, 588
Μενέλαος, 54, 55, 357, 544, 557, 558, 563, 564, 565, 571
Μενεσθώ, 52
Μενίππη, 75, 179
Μενοικεύς, 338
Μενοίτης, 412, 424
Μενοίτιος, 198
Μερκούριος, 529
Μέρμερος, 518
Μερόπη, 193, 325, 342
Μέροψ, 186, 200, 310
Μέστωρ, 370
Μετάνειρα, 222
Μήδεια, 185, 287, 335, 420, 464, 472, 502, 505, 506, 508, 509, 511, 512, 515, 516, 517, 519, 529, 542, 546, 555, 588
Μῆδος, 519
Μηλόβοσις, 52
Μήνη, 188
Μῆτις, 52, 95, 116, 119, 120, 121, 126
Μίδας, 95, 439
Μιδέα, 306, 317, 370
Μινυάδαι, 490
Μινύας, 244, 494, 529
Μίνως, 112, 113, 146, 192, 234, 253, 290, 330, 331, 371, 401, 402, 456, 466, 468, 470, 472, 477, 532, 543, 562
Μινώταυρος, 253, 441, 468, 472, 474
Μνεῖαι, 107
Μνήμη, 107
Μνημοσύνη, 33, 106, 107, 165, 232, 288
Μοῖρα - Μοῖραι, 40, 43, 44, 45, 56, 57, 58, 77, 136, 230, 303, 310, 361, 373, 398, 415, 470, 550, 564
Μολιόνης - Μολίονες, 151, 427, 430
Μόλορχος, 384
Μορμολύκη, 51
Μορμώ, 51
Μόρος, 45
Μοῦσα - Μοῦσαι, 31, 68, 69, 106, 107, 108, 137, 146, 287, 288, 336, 346, 374, 520, 526, 550, 588
Μουσαῖος, 520, 522
Μόψος, 495, 499
Μυκήνη, 307
Μύνης, 583
Μύρρα, 83, 137
Μυρτίλος, 315, 316, 317, 458, 543
Μῶμος, 45

Ναϊάς, - άδες, 171, 180, 301
Νανά, 94
Νάρκισσος, 167
Ναύπλιος, 297, 300, 495, 565, 573
Νέαιρα, 184, 505
Νέμεσις, 45, 105, 108, 120, 215 478, 481, 563, 564
Νεοπτόλεμος, 567, 589, 592
Νέσσος, 442, 443, 444, 445
Νέστωρ, 212, 318, 323, 408, 497, 565, 566, 567, 588, 593
Νεφέλη, 333
Νημερτής, 75
Νηλεύς, 321, 322, 323, 495, 534, 565, 578
Νηρεύς, 46, 53, 54, 55, 61, 73, 75, 79, 149, 179, 415, 548, 549, 550, 554, 588

Νηρηίς, - ίδες, 73, 74, 75, 171, 180, 246, 304, 470, 471, 511, 514, 588
Νηρίτης, 75, 79
Νησαίη, 74
Νίκη, 46, 47, 122, 420
Νικίππη, 318
Νιόβη, 211, 212, 292, 308, 323, 336
Νῖσος, 50, 468
Νότος, 195
Νυκτεύς, 145, 290, 336
Νύμφη, - αι, 32, 64, 67, 85, 86, 129, 139, 158, 174, 197, 199,
Νύξ, 30, 31, 43, 44, 47, 59, 104, 116, 158, 166 211, 242, 249, 252, 289, 293, 302, 305, 309, 312, 353, 360, 400, 415, 440, 498, 499, 546, 553, 581
Νῦσα, 242

Ξανθή, 52, 53
Ξάνθος, 73
Ξενοδίκη, 438

Ὀγύγης, 215
Ὀδυσσεύς, 49, 68, 70, 74, 180, 184, 196, 233, 249, 326, 349, 423, 431, 448, 460, 494, 498, 500, 511, 558, 559, 560, 561 566, 567, 569, 589-594
Οἴαγρος, 520, 521
Οἴβαλος, 353
Οἰδίπους, 63, 193, 287, 338, 340, 343, 344, 347, 349, 350, 368, 376, 378, 488, 524, 533, 540, 569, 574
Οἰδίφαλλος, 340
Ὀϊζύς, 45
Ὀϊκλῆς, 535
Οἰνεύς, 45, 193, 313, 359, 360, 361, 363, 366, 423, 441, 442, 535, 578
Οἰνόμαος, 313, 316, 317, 355, 359, 431, 542, 543
Οἰνοπίων, 193, 194, 256, 313, 359
Οἶστρος, 519
Ὄκνος, 232
Ὀχυρόη, 52
Ὅμηρος, 29, 34, 37, 44, 45, 50, 54, 68, 73, 74, 75, 78, 95, 101, 140, 148, 195, 249, 526
Ὁμόνοια, 504
Ὀμφάλη, 362, 406, 435, 436, 438, 440, 460
Ὄκνος, 178
Ὀρεσθεύς, 359, 360
Ὀρέστης, 57, 58, 360, 567, 570, 571, 572, 588
Ὀρθάνης, 170
Ὀρθία, 390
Ὄρθος, 62, 256, 345, 382, 406, 418
Ὄρθρος, 63, 256
Ὀρθωσία, 390
Ὀρίστα, 360
Ὀρφεύς, 30, 31, 36, 44, 53, 58, 91, 116, 227, 240, 256, 320, 487, 495, 496, 497, 511, 512, 519, 520, 521, 522, 526
Ὄρφνη, 126
Ὄσιρις, 410
Οὐρανία, 52, 256
Οὐρανός, 31, 32, 36, 37, 38, 57, 70, 77, 88, 112, 117, 197
Ὀφιονεύς, 102
Ὀφίων, 102

Παιάν, 468, 504
Παιήων, 140, 408
Παιωναῖος, 90
Παλαμάων, 120
Παλαίμων, 249, 281, 287, 333, 538
Παλαίχθων, 294
Παλαμήδης, 565, 566 120, 121, 122, 123, 124, 126, 148, 204, 214, 240
Παλίνουρος, 495
Πάλλας, 46, 122, 171, 465
Παλλάς, 42, 47, 60, 102, 119,
Πάν, 99, 156 - 170, 188, 420, 531
Πανδάρεως, 72, 311, 336, 528
Πανδία, 188
Πανδίων, 465, 468, 528, 529
Πάνδροσος, 124, 126
Πανδώρα, 80, 197, 201, 204, 205, 206, 211, 216, 217
Πάνθοος, 584
Πανίσκος, 170
Πανοπεύς, 371, 477

Πανόπεια, 74
Παντειδυΐα, 354
Πάπας, 94
Παρθενοπαῖος, 365, 539, 574
Παρθενόπη, 69
Παρθένος, 457, 569, 574
Πάρις, 43, 214, 357, 485, 553, 554, 557, 562, 564, 580, 587, 589, 593
Πασιθέα, 74
Πασιθόη, 52
Πασινόη, 69
Πασιφάη, 112, 113, 185, 253, 335, 401, 402, 468, 472, 493, 532
Πάσσαλος, 437
Πάτροκλος, 575, 584, 585, 588
Πάφος, 192
Πειρίθους, 157, 232, 318, 362, 424, 478, 482, 496, 523
Πειθώ, 52, 206
Πεισινόη, 69
Πελάγων, 284
Πελαργός, 315
Πελασγός, 199, 201, 211, 227, 294
Πελίας, 287, 322, 323, 326, 397, 398, 489, 490, 491, 492, 495, 516, 517, 548, 551
Πελοπία, 545, 557, 573
Πέλοψ, 308, 310, 314, 317, 318, 332, 334, 336, 337, 342, 370, 373, 428, 458, 480, 515, 541, 542, 543, 545, 589
Πέλωρ, 286
Πεμφρηδώ, 66, 57
Πενθεσίλεια, 486, 586
Πενθεύς, 246, 290, 298, 306, 338, 525
Περίβοια, 342, 470
Περιγούνη, 461
Περιήρης, 353
Περικλύμενος, 408, 495, 539
Περίφας, 314
Περιφήτης, 460
Περσαῖος - Πέρσος, 47, 219
Περσεύς, 128, 178, 219, 247, 297, 301, 302, 305, 306, 307, 308, 324, 326, 353, 369, 370, 381, 385, 493, 496, 534, 541, 558
Περσεφόνη, 48, 58, 69, 75, 114, 115, 126, 184, 217, 234, 235, 237, 238, 243, 256, 259, 283, 314, 325, 349, 356, 366, 367, 368, 424, 449, 463, 478, 482, 483, 484, 488, 490, 499, 503, 520, 523, 528, 545, 562
Πέρση, 184, 185, 219, 493
Περσηίς, 56, 112, 184, 219, 493
Πέρσης, 46, 47, 52, 219
Περσίς, 56
Περσώ, 56, 219
Πετραία, 52
Πήγασος, 60, 107, 178, 303, 326, 330, 331, 332, 407, 591
Πηλεύς, 45, 214, 287, 357, 362, 364, 365, 495, 547, 548, 549, 550, 552, 554, 555, 557, 564, 565, 567, 575, 576, 577, 588
Πηνελόπη, 233, 323, 431, 558, 565, 594
Πηρώ, 534, 578
Πιερίδες, 107
Πίερος, 107, 137,
Πίνακος, 336
Πιτθεύς, 458, 459, 460, 470, 486, 518
Πιτυοκάμπτης, 460
Πιτύς, 169
Πλειάς, - άδες, 158 - 198, 309, 494
Πλειόνη, 158, 192
Πλεισθεύς, 546
Πληξαύρα, 52
Πλοῦτος, 219, 227
Πλουτώ, 52, 309
Πλούτων, 219
Πλωταί, 73
Πλωτώ, 74
Ποδαλείριος, 562
Ποδάργη, 73
Ποδάρκης, 404, 552, 578
Ποίας, 445, 446, 577, 578
Πόλος, 129
Πολύβοια, 137
Πόλυβος, 342, 343, 344
Πολύγυιος, 379
Πολυδέγμων, 300, 396
Πολυδέκτης, 300, 305, 396
Πολυδεύκης, 109, 110, 151, 290, 353, 354, 356, 358, 362, 427, 478, 495, 499, 564
Πολυδώρα, 52

Πολύδωρος, 287, 336
Πολύιδος, 113, 330
Πολυμήδη, 490
Πολύμνια, 107, 108
Πόλυμνος, 243
Πολυνείκης, 347, 350, 533, 534, 535, 536, 537, 539, 540, 541
Πολυνόη, 74
Πολύξενος, 370, 420
Πολύξεινος, 222
Πολυπήμων, 460, 463
Πολυποίτης, 480
Πολύφημος, 74, 180
Ποντοπόρεια, 74
Πόντος, 46, 53, 55
Πορθεύς, 442
Πορφυρίων, 43
Ποσειδῶν, 34, 37, 38, 54, 55, 79, 81, 82, 88, 96, 112, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 193, 213, 218, 236, 250, 293, 296, 299, 300, 304, 313, 314, 319, 321, 322, 326, 330, 331, 334, 350, 355, 364, 372, 379, 400, 401, 402, 403, 408, 409, 427, 430, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 458, 460, 464, 470, 471, 477, 479, 481, 487, 489, 490, 495, 498, 499, 513, 529, 530, 539, 546, 547, 550, 552, 557, 562, 563, 567, 573, 581
Ποτειδᾶν, 174
Πραξιθέα, 456
Πρίαμος, 404, 552, 553, 562, 566, 576, 582, 585, 588, 592
Πρίαπος, 96, 152, 170, 171, 256
Πριμώ, 230
Προιτίδες, 246
Προῖτος, 246, 297, 306, 323, 330, 332, 490, 534, 578
Πρόκνη, 336, 527, 528, 529, 530, 531, 544
Προκόπτης, 463
Προκρίς, 191, 371, 528, 531, 532, 533
Προκρούστης, 463
Προμηθεύς, 43, 120, 156, 197, 198 - 211, 310, 311, 319, 393, 412, 416, 505
Προνόη, 75
Πρόσυμνος, 243
Πρυμνώ, 52
Πρωτεύς, 53, 54, 55, 61, 71, 233
Πρωτογένεια, 217
Πρωτομήδεια, 74
Πρωτώ, 74
Πτερέλαος, 370
Πυγμαῖος - Πυγμαῖοι, 82, 409
Πυγμαίων, 82, 202
Πυγμαλίων, 82, 201
Πυθία, 135, 136, 339, 434
Πύθων, 41, 134, 135, 162
Πύλιος, 421
Πυριφλεγέθων, 233
Πύρρα, 216, 217, 319, 566

Ραδάμανθυς, 112, 234, 332, 431
Ρέα, 33, 34, 36, 53, 84, 88, 90, 98, 115, 130, 175, 176, 200, 219, 220, 226, 230, 238, 240, 310, 499, 504
Ρόδεια, 52
Ρόδη, 178
Ροδία, 193
Ρόδος, 178, 181
Ρωμύλος καὶ Ρέμος, 320

Σαγγάριος, 438, 552
Σαλμακίς, 167
Σαλμωνεύς, 318, 319, 320, 322, 333, 489
Σαρπηδών, 112, 332
Σάτυρος, - οι, 70, 169, 172, 173, 181, 290, 296, 297, 446, 527
Σαώ, 74
Σειρήν, - ῆνες, 66, 67, 69, 70, 73, 233, 346, 418, 441, 511
Σείριος, 360
Σελήνη, 42, 44, 47, 70, 105, 112, 160, 161, 169, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 197, 360, 382, 522, 531, 568
Σεμέλη, 143, 155, 193, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 252, 255, 256, 281, 287, 308, 336, 367, 368, 378, 524, 525
Σθενέβοια, 297, 331
Σθένελος, 370, 373, 503, 541
Σθενώ, 59
Σίβυλλα, 553
Σίδη, 193
Σιδερώ, 322
Σιληνός, 171, 172, 173, 181, 243, 440, 490
Σίντιες, 81, 153
Σίσυφος, 233, 319, 324, 325, 326, 333, 379, 397, 460, 517, 523, 559, 590
Σκίρων, 461, 462, 463, 547
Σκιρωνίτης, 178
Σκορπιός, 194
Σκότος, 33, 57
Σκύλλα, 48, 50, 52, 53, 68, 233, 360, 468, 511, 553
Σκύριος, 178
Σμύρνα, 83
Σπητώ, 74
Στάφυλος, 256, 360
Στερόπη, 69, 317
Στερόπης, 32
Στύξ, 46, 52, 53, 71, 132, 152, 223
Συλέα, 460
Συλεύς, 438, 442
Σῦριγξ, 169
Σφαῖρος, 458
Σφίγξ, 63, 67, 339, 344, 345, 346, 347, 382
Σχοινεύς, 363
Σωσίπολις, 454

Ταλαός, 534, 536
Τάλως, 112, 513
Ταμμούζ, 77
Τάνταλος, 212, 213, 292, 307, 310, 319, 337, 435, 483, 510, 523, 529, 542, 544, 556
Τάρας, 249
Τάρταρος, 148, 150, 163, 198, 240
Τάρχων, 575
Ταϋγέτη, 388
Ταῦρος, 472
Τειρεσίας, 330, 348, 349, 372, 376
Τελαμών, 302, 402, 403, 404, 405, 414, 426, 469, 495, 548, 552, 560
Τελεστώ, 52, 53
Τελχίς, - ίν, - ῖνες, 82, 92, 176, 215
Τερψιχόρη, 107, 108
Τηθύς, 29, 33, 43, 52, 53, 67, 75, 110, 179, 212, 288, 547, 550
Τηλεφάεσσα, 111, 282
Τηλεφάνης, 572
Τήλεφος, 128, 430, 540, 545, 568, 572, 573, 574, 575, 576
Τήνερος, 288
Τηρεύς, 336, 527, 528, 529, 530, 531, 544
Τιθωνός, 190, 416
Τισιφόνη, 58
Τιτάν, - ᾶνες, 32, 33, 34, 38, 41, 42, 53, 97, 99, 148, 176, 183, 197, 204, 209, 238, 240, 281, 282, 309, 416, 417, 437, 504, 508, 519, 529, 557
Τιτανοπάν, 169
Τιτίας, 91
Τιτυός, 133, 193, 209, 230, 311, 491, 523
Τιτώ, 190
Τῖφυς, 495, 502
Τμῶλος, 436
Τοξεύς, 360, 442
Τριπτόλεμος, 222, 228, 519
Τριτογένεια, 120
Τριτταί, 104
Τρίτων, 48, 55, 67, 120, 126, 179, 181, 441, 471, 513
Τυδεύς, 128, 535, 537, 539, 541, 559
Τυνδάρεως, 108, 353, 354, 355, 356, 357, 481, 545, 556, 557, 558, 573
Τυνδαρίδαι, 353
Τυρρηνίς, 50
Τυρσηνός, 575
Τυρώ, 307, 319, 321, 322, 323, 324, 489, 546
Τυφάων, 38, 39, 40, 41, 61, 63, 99, 102, 134, 149
Τυφωεύς, 38, 39, 40, 41, 61, 63, 99, 102, 134, 149, 281, 282
Τυφών, 38, 39, 40, 41, 61, 63, 99, 102, 134, 149
Τύχη, 52, 53, 55
Τύχων, 170

Ὑάς, - άδες, 185, 457
Ὑάκινθος, 137, 138, 167, 249, 282, 353, 456, 582
Ὑγιεία, 66
Ὕδρα, 63

Ὕλας, 174, 400, 499
Ὕλλος, 440, 445, 449, 541
Ὑμέναιος, 168, 256, 315
Ὑπερβόρειος, - οι, 130, 194, 250
Ὑπερίων, 34, 120, 183, 185, 189, 220
Ὑπερήνωρ, 286
Ὑπερμήστρα, 295, 297
Ὕπνος, 45
Ὑριεύς, 192
Ὑψεύς, 139
Ὑψιπύλη, 538

Φαέθουσα, 184
Φαέθων, 79, 116, 182, 184, 185, 186, 190, 200, 332, 505, 509
Φάεννα, 104
Φαίαξ, - ακες, 80, 509, 511
Φαίδρα, 254, 331, 477, 485, 486, 487
Φαίνων, 202
Φάνης, 30, 116, 117, 170, 265
Φαρμακεία, 196
Φάρος, 54
Φέρης, 323, 490, 492, 518
Φέρουσα, 74
Φιλοκτήτης, 445
Φιλομήλα, 528, 529, 530, 531
Φιλότης, 45
Φιλύρα, 158, 491, 504
Φινεύς, 73, 305, 499, 500, 502, 503, 504
Φλεγύας, 136, 142, 156, 230
Φλώρα, 150
Φόβος, 80, 400
Φοίβη, 33, 34, 47, 129, 141, 184, 356
Φοῖνιξ, 110, 114, 282, 366
Φόρκος, 54, 56
Φορκυάς, - άδες, 56
Φόρκυς, 46, 50, 53, 54, 56, 61, 117
Φορωνεύς, 211, 296, 308, 381, 451
Φρίξος, 176, 249
Φρόντις, 504
Φυλεύς, 396, 427
Φύταλος, 464
Φύτιος, 360
Φωσφόρος, 185, 190

Χαλκιόπη, 335, 406, 505
Χαλκοαραί, 428
Χαλκώδων, 405
Χάος, 31, 116
Χαρικλώ, 491, 550
Χάρις,-ιτες, 57, 80, 82, 84, 85, 102 103, 107, 108, 146, 185, 206, 230, 288, 468, 478, 550, 554
Χάρυβδις, 50, 233, 511
Χάρων, 232, 422, 426, 482, 523
Χείρων, 140, 142, 144, 157, 171, 212, 319, 348, 397, 416, 490, 491, 492, 504, 519, 549, 550, 551, 555, 556
Χελιδών, 528
Χθόνιος, 235, 286
Χθών, 69, 123
Χίμαιρα, 63, 331
Χιόνη, 325, 527, 530
Χλῶρις, 317, 323
Χρόνος, 116
Χρυσανθίς, 227
Χρυσάωρ, 60, 303, 326, 407
Χρυσῆ, 122
Χρυσηΐς, 52, 557, 582, 583
Χρύσης, 557, 582, 583, 584
Χρύσιππος, 318, 337, 338, 542
Χρυσόθεμις, 66, 567

Ψαμάθη, 75, 548
Ψύλλα, 313

Ὤγυγος, 285
Ὠκεανίς, - ίδες, 30, 52, 56, 74, 78, 109, 179
Ὠκεανός, 29, 31, 37, 45, 52, 53, 56, 67, 102, 109, 110, 156, 176, 179, 190, 195, 219, 227, 288, 289, 301, 408, 411, 442, 504, 511, 550, 557
Ὠκυθόη, 73
Ὠκυπέτη, 73
Ὠκυπόδη, 73
Ὦλος, 437
Ὦπις, 194
Ὠρείθυια, 196, 530
Ὧρες, 66, 78, 105, 140, 206,
Ὠρίων, 153, 158, 192, 193, 194, 195, 313, 359, 383
Ὦτος, 192
Ὠφέλτης, 538

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἄβδηρα, 399
Ἀδριατικὴ θάλασσα, 390, 510
Ἀθῆναι, 87, 123, 127, 196, 199, 237, 350, 362, 364, 425, 449, 450, 455, 457-465, 476, 482-486, 487, 519, 528, 531, 561, 571
Αἰγαῖον πέλαγος, 37, 89, 97, 457, 476, 564
Αἴγινα, 146, 200, 324, 462, 514, 547, 548, 560
Αἴγυπτος, 54, 114, 250, 410, 587, 593
Αἰθιοπία, 191, 304, 339, 411, 416, 530, 586
Αἶμος, 40
Αἰολία, 196, 319
Αἴτνα, 40, 153
Αἰτωλία, 312, 354, 362, 535
Ἀκαρνανία, 370
Ἀκροκόρινθος, 324, 328, 516
Ἀλίαρτος, 380
Ἀλφειός, 160, 165, 313, 318, 319, 322, 392, 396
Ἀμαθοῦς, 78, 88, 93, 167
Ἀνάφη, 514
Ἀραβία, 294, 416
Ἀργολίς, 100
Ἄργος, 113, 211, 227, 281, 293, 294, 295, 306, 307, 308, 362, 373, 380, 381-388, 390, 391, 408, 413, 423, 449, 452, 481, 487, 534, 535, 536, 541, 545, 558, 559, 560, 568, 575
Ἀρκαδία, 46, 57, 64, 96, 102, 122, 142, 158, 166, 168, 173, 199, 201, 356, 362, 385-394, 423, 433, 573, 575
Ἀρμενία, 519
Ἀσία Μικρά, 38, 61, 79, 83, 88, 89, 112, 129, 130, 167, 173, 188, 190, 200, 217, 241, 330, 333, 384, 437, 484, 563, 573, 575
Ἀσίνη, 560
Ἀσωπός, 289, 516
Ἀττική, 124, 178, 191, 199, 290, 296, 357, 371, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 465, 466, 468, 481, 483, 488, 497, 518, 527, 531, 532, 541, 569
Αὐλίς, 481, 567, 568, 572, 575, 577
Ἄφιδνα, 357, 482, 554
Ἀχαΐα, 391
Ἀχελῷος, 67, 360, 441
Ἀχέρων, 394, 422, 424, 482, 502

Βεζούβιος, 153
Βιθυνία, 171, 499, 502
Βοιωτία, 31, 101, 103, 104, 114, 122, 160, 167, 192, 199, 211, 244, 248, 281, 283, 289, 319, 333, 340, 348, 352, 369, 426, 428, 437, 495, 540, 559, 562, 568
Βόσπορος, 501, 502, 511, 523
Βραυρών, 481, 569

Γαργηττός, 465
Γεράνεια, 461
Γοργοπόταμος, 445
Γύθειον, 434

Δαρδανέλλια, 335
Δαυλίς, 527
Δελφοί, 39, 41, 61, 102, 134, 146, 150, 217, 240, 283, 284, 286, 298, 334, 339, 342, 343, 346, 352, 370, 391, 434, 435, 436, 445, 451, 457, 459, 492, 518, 545, 570, 592
Δῆλος, 71, 123, 130, 132, 194, 476, 531

Δίκτη, 89, 111, 145
Δούναβις, 417, 588
Δωδώνη, 78, 494

Ἐλευσίς, 199, 201, 225, 228, 420, 422, 424, 462, 487, 517, 530, 540
Ἑλικών, 31, 106, 107, 167, 329, 348, 378
Ἑλλήσποντος, 170, 334, 497, 513, 552, 568, 579, 588
Εὔβοια, 153, 340, 431, 445, 562, 568
Εὔριπος, 340
Εὐφράτης, 76
Ἐπίδαυρος, 142, 297, 459, 487, 560
Ἔφεσος, 131, 437, 486

Ἦλις, 314, 321, 391, 395, 427, 430, 495
Ἤπειρος, 423, 483
Ἠριδανός, 186, 510
Θερμοπύλαι, 437
Θεσπιαί, 167, 372, 380
Θεσσαλία, 136, 156, 166, 168, 217, 306, 319, 323, 330, 333, 362, 392, 398, 427, 431, 445, 478, 480, 481, 489, 494, 504 547, 577
Θῆβαι, 71, 216, 241, 281, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 293, 306, 308, 316, 337, 338, 339, 343-348, 352, 362, 369, 370-380, 425-428, 430, 434, 448, 488, 507, 516, 520, 533, 534, 536, 537, 539, 540, 559
Θήρα, 514
Θράκη, 40, 82, 149, 150, 195, 247, 283, 397, 298, 399, 400, 401, 406, 436, 456, 497, 500, 521, 524-530, 581

Ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς, 455, 458, 513, 573, 592
Ἱερὸν τῶν Ἀμαζόνων, 485
Ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου, 540
Ἱερὸν τοῦ Ἄρεως, 335
Ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, 317, 383, 481, 488, 510, 542, 568, 576
Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, 576
Ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, 475, 487, 516
Ἱερὸν τῆς Δήμητρος, 335
Ἱερὸν τοῦ Διονύσου, 307, 475, 527, 580
Ἱερὸν τοῦ Διός, 317
Ἱερὸν τῆς Ἑκάτης, 517
Ἱερὸν τῆς Ἥρας, 296, 317, 322, 380, 405, 426, 516, 545
Ἱερὸν τοῦ Ἱππολύτου, 489
Ἱερὸν τῶν Καβείρων, 289
Ἱερὸν τοῦ Μέμνονος, 588
Ἱερὸν τοῦ Ὀρφέως, 527
Ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, 329, 519
Ἰθάκη, 54, 559, 565, 594
Ἰκαρία, 252, 473
Ἰκάριον Πέλαγος, 474
Ἰλισσός, 196, 530
Ἰόνιον πέλαγος, 510
Ἰσθμός, 217, 313, 316, 326, 402 414, 415, 460, 488, 519, 529, 538
Ἰταλία, 414, 447, 488, 593
Ἰωλκός, 323, 326, 398, 490, 491, 492, 493, 495, 512, 515, 516, 542, 548, 551

Καδμεία, 281, 285, 290, 344, 380, 429, 538
Καρία, 167, 332
Καύκασος, 185, 209, 416, 489, 490, 493, 504, 510
Κερύνεια, 388, 433, 510
Κεφαλληνία, 192
Κιθαιρών, 101, 290, 342, 343, 348, 377, 378, 379, 535, 541
Κιλικία, 38, 282
Κνίδος, 79
Κνωσός, 466, 469, 471, 516
Κολχίς, 176, 185, 248, 323, 335, 400, 489, 505, 510, 511, 512
Κολωνός, 178, 350, 481
Κόρινθος, 249, 287, 290, 317, 324, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 342, 381, 517, 518, 560
Κρήτη, 36, 57, 73, 89, 96, 98, 99, 111, 112, 114, 131, 145, 187, 194, 222, 234, 235, 237, 241, 249, 255, 281, 290, 307, 310, 330, 332, 363, 368, 371,

401, 402, 431, 467-471, 475, 483, 490, 493, 501, 505, 513, 531, 532, 564, 565, 593
Κύθηρα, 78, 79, 176, 546
Κυλλήνη, 156, 233, 348
Κύπρος, 78, 82, 83, 84, 87, 167, 201, 250, 254, 410, 475, 568, 593

Λακωνία, 104, 248, 350, 434, 482, 560, 564
Λάρισσα, 293, 295, 306, 330
Λέσβος, 256, 309, 527, 582
Λῆμνος, 81, 82, 92, 153, 181, 194, 199, 201, 465, 496, 538, 577, 589
Λιβύη, 50, 140, 410, 412, 512, 593
Λυκαβηττός, 125, 451
Λυκία, 109, 130, 450, 575, 589

Μαγνησία, 491
Μακεδονία, 176, 400, 414, 438, 521, 525, 527
Μαραθών, 402, 449, 466, 467, 468, 480
Μαύρη Θάλασσα, 390, 395, 485, 493, 496, 502, 510, 588
Μέγαρα, 127, 462, 468, 484, 528, 530, 560
Μέμφις, 412
Μυκῆναι, 281, 296, 307, 308, 309, 312, 369, 373, 380, 381, 382, 383, 388, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 402, 405, 415, 421, 425, 426, 449, 527, 541, 542, 543, 544, 545, 552, 557, 558, 565, 571

Νάξος, 152, 153, 180, 242, 252, 255, 474, 476, 531
Νεμέα, 63, 337, 379, 381, 382, 383, 384, 397, 436, 506
Νῆσος τῶν Μακάρων, 288, 418, 519

Οἰχαλία, 353, 430, 431, 435, 444
Ὀλυμπία, 313, 316, 323, 337, 368, 384, 390, 396, 405, 419, 428, 455, 589
Ὄλυμπος, 37, 48, 73, 74, 84, 89, 102, 106, 118, 129, 164, 197, 215, 225, 226, 230, 250, 323, 333, 367, 376, 401, 409, 447, 501, 521, 522, 541, 588
Ὀρτυγία, 131, 189, 355
Ὀρχομενός, 103, 104, 244, 380, 494, 504

Παγγαῖον, 525
Παλαιστίνη, 303
Παλλήνη, 43, 125, 199, 414, 453, 465
Παρνασσός, 166, 217, 241, 326, 504, 527, 570
Πάρνης, 466
Παφλαγονία, 509
Πάφος, 78, 82, 84, 191, 436
Πελοπόννησος, 142, 168, 172, 217, 244, 309, 312, 316, 321, 332, 372, 394, 402, 408, 422, 426, 448, 458, 490, 523, 547
Πήλιον, 139, 151, 392, 439, 480, 490, 494, 504, 547, 549
Πηνειός, 138, 396
Πιερία, 106, 521
Ποσειδωνία, 156, 372, 441

Ρόδος, 82, 93, 127, 176, 200, 215
Ρώμη, 123, 255, 412, 488, 529, 546

Σαγγάριος, 94, 552, 586
Σαλαμίς, 362, 402, 462, 470, 530, 552, 560, 561, 588
Σαμοθράκη, 82, 91, 92, 249, 282, 286, 289, 496, 497, 525
Σάμος, 100, 362
Σαρδηνία, 140, 379, 448
Σικελία, 40, 131, 227, 237, 358, 414, 511
Σικυών, 290, 342, 367, 535, 545
Σίπυλον, 309, 311, 314
Σκῦρος, 488, 566, 567, 590
Σπάρτη, 87, 109, 137, 288, 290, 307, 347, 355, 357, 379, 415, 432, 448, 456, 468, 478, 481, 482, 545, 558, 563, 564, 571, 573, 593.
Συρακοῦσαι, 131, 227

Ταΰγετος, 109, 354, 358, 391
Τεγέα, 481, 541
Τέμπη, 136
Τένεδος, 580, 591
Τίρυνς, 245, 296, 307, 312, 323, 330, 369, 380, 422, 425, 432, 534
Τροία, 85, 99, 190, 216, 309, 335, 403, 404, 405, 426, 447, 486, 541-548, 552-558, 559, 560, 561, 562, 563, 567, 576, 577, 579
Τροιζήν, 425, 458, 486, 560

Ύμηττός, 466

Φοινίκη, 110, 114, 282, 283, 293, 336, 368, 593
Φωκίς, 202, 284, 292, 342, 371, 569

Χαλκιδική, 414
Χίος, 193, 359

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ 9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 17

Κεφάλαιο I

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ 29
1. Ὠκεανὸς καὶ Τηθὺς 29
2. Ἡ Νύξ, τὸ Αὐγὸ καὶ ὁ Ἔρως 30
3. Τὸ Χάος, ἡ Γαῖα καὶ ὁ Ἔρως 31

Κεφάλαιο II

ΟΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΙΤΑΝΑΣ 32
1. Οὐρανός, Γαῖα καὶ Κρόνος 33
2. Ὁ Κρόνος, ἡ Ρέα καὶ ὁ Ζεὺς 34
3. Μάχες θεῶν καὶ Τιτάνων 37
4. Ὁ Τυφωνεὺς ἢ Τυφών, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Αἰγιπὰν 38
5. Ὁ ἀγώνας μὲ τοὺς Γίγαντες 41

Κεφάλαιο III

ΟΙ ΜΟΙΡΕΣ, Η ΕΚΑΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΠΡΟΟΛΥΜΠΙΕΣ ΘΕΟΤΗΤΕΣ 43
1. Οἱ Μοῖρες 44
2. Οἱ θεὲς Εὐρύβια, Στὺξ καὶ Ἑκάτη 45
3. Σκύλλα, Λάμια, Ἔμπουσα καὶ ἄλλες τρομακτικὲς μορφὲς 48
4. Οἱ ἀρχαιότερες θυγατέρες τῆς Τηθύος καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ 52
5. Οἱ «Γέροντες τῆς θάλασσας»: Φόρκυς, Πρωτεὺς καὶ Νηρεὺς 53
6. Οἱ θεὲς Γραῖες 56
7. Ἐρινύες ἢ Εὐμενίδες 57
8. Οἱ Γοργόνες Σθεννώ, Εὐρυάλη καὶ Μέδουσα 58
9. Ἡ Ἔχιδνα, τὸ Φίδι τῶν Ἑσπερίδων καὶ οἱ Ἑσπερίδες 61
10. Ὁ Ἀχελῷος καὶ οἱ Σειρῆνες 67
11. Ὁ Θαύμας, ἡ Ἶρις καὶ οἱ Ἅρπυιες 71
12. Οἱ θυγατέρες τοῦ Νηρέως 73

Κεφάλαιο IV

Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ 76
1. Ἡ γέννηση τῆς Ἀφροδίτης 78
2. Ἀφροδίτη καὶ Νηρίτης 79
3. Ἀφροδίτη, Ἄρης καὶ Ἥφαιστος 80
4. Ἡ ἱστορία τοῦ Πυγμαλίωνος 82
5. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀδώνιδος 83
6. Ἀφροδίτη καὶ Ἀγχίσης 84
7. Προσωνυμίες τῆς Ἀφροδίτης 86

Κεφάλαιο V

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΤΗΣ 88
1. Δάκτυλοι καὶ Κουρῆτες Ἰδαῖοι 89
2. Κάβειροι καὶ Τελχῖνες 91
3. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἄττιδος 93

Κεφάλαιο VI

Ο ΖΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΖΥΓΟΙ ΤΟΥ 95
1. Γέννηση καὶ παιδικὰ χρόνια τοῦ Διὸς 96
2. Ζεὺς καὶ Ἥρα 99
3. Ὁ Ζεύς, ἡ Εὐρυνόμη καὶ οἱ Χάριτες 102
4. Ὁ Ζεύς, ἡ Θέμις καὶ οἱ Ὧρες 104
5. Ὁ Ζεύς, ἡ Μνημοσύνη καὶ οἱ Μοῦσες 106
6. Ὁ Ζεύς, ἡ Νέμεσις καὶ ἡ Λήδα 108
7. Κρητικὲς Ἱστορίες 110
8. Ὀρφικὲς Ἱστορίες 115
9. Προσωνυμίες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας 118

Κεφάλαιο VII

ΜΗΤΙΣ ΚΑΙ ΠΑΛΛΑΣ ΑΘΗΝΑ 119
1. Ἡ γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς 119
2. Πατέρες καὶ παιδαγωγοὶ τῆς Ἀθηνᾶς 121
3. Ἀθηνᾶ καὶ Ἥφαιστος 122
4. Οἱ θυγατέρες τοῦ Κέκροπος 123
5. Προσωνυμίες τῆς Ἀθηνᾶς 126

Κεφάλαιο VIII

ΛΗΤΩ, ΑΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΑΡΤΕΜΙΣ 129
1. Περιπλανήσεις τῆς Λητοῦς 129
2. Λητὼ καὶ Ἀστερία 130
3. Ἡ γέννηση τοῦ Ἀπόλλωνος 131
4. Ὁ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἐχθροί του 133
5. Ὁ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἔρωτές του 137
6. Ἡ γέννηση καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀσκληπιοῦ 140
7. Διηγήσεις γιὰ τὴν Ἄρτεμιν 143

8. Ἡ ἱστορία τῆς Βριτομάρτεως 145
9. Προσωνυμίες τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῖς Ἀρτέμιδος 146

Κεφάλαιο IX

Η ΗΡΑ, Ο ΑΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΗΦΑΙΣΤΟΣ 148
1. Ἐγκυμοσύνες τῆς Ἥρας 149
2. Ὁ Ἄρης καὶ οἱ Ἀλωάδαι 151
3. Πτώση καὶ παιδεία τοῦ Ἡφαίστου 152
4. Τὸ δέσιμο τῆς Ἥρας 154
5. Ἡ Ἥρα, ὁ Ἰξίων καὶ οἱ Κένταυροι 155

Κεφάλαιο X

Η ΜΑΙΑ, Ο ΕΡΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΥΜΦΕΣ 158
1. Ἡ γέννηση καὶ τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἑρμοῦ 159
2. Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη καὶ Ἑρμαφρόδιτος 166
3. Γέννηση καὶ ἔρωτες τοῦ Πανὸς 168
4. Πρίαπος 170
5. Νύμφες καὶ Σάτυροι 171

Κεφάλαιο XI

Ο ΠΟΣΕΙΔΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΥ 174
1. Ἡ Γέννηση τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ὁ γάμος του μὲ μορφὴ κριαριοῦ 175
2. Ὁ Ποσειδῶν στοὺς Τελχῖνας 176
3. Ἡ Δήμητρα καὶ οἱ γάμοι τοῦ Ποσειδῶνος μὲ μορφὴ ἀλόγου 177
4. Ποσειδῶν καὶ Ἀμφιτρίτη 178
5. Παιδιὰ τῆς Ἀμφιτρίτης 180

Κεφάλαιο XII

Ο ΗΛΙΟΣ, Η ΣΕΛΗΝΗ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥΣ 182
1. Ἡ ἱστορία τοῦ Φαέθοντος 185
2. Σελήνη καὶ Ἐνδυμίων 187
3. Ἡ Ἠὼς καὶ οἱ ἐραστές της 189
4. Οἱ παλιὲς ἱστορίες τοῦ Ὠρίωνος 192
5. Οἱ θεοὶ τῶν ἀνέμων 195

Κεφάλαιο XIII

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΓΕΝΟΣ 197
1. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 198
2. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μὲ τὸν Δία καὶ ἡ κλοπὴ τῆς φωτιᾶς 202
3. Ἡ διήγηση τῆς Πανδώρας 205
4. Τιμωρία καὶ ἀπελευθέρωση τοῦ Προμηθέως 208
5. Ἡ ἱστορία τῆς Νιόβης 211
6. Ἡ Θέτις καὶ ὁ μελλοντικὸς κυρίαρχος τοῦ κόσμου 212
7. Ἡ μοίρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 214

Κεφάλαιο XIV

ΑΔΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ 217
1. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης 219
2. Ἄλλες διηγήσεις γιὰ τὴν ἁρπαγή, τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν ἀνάβαση 227
3. Ἱστορίες τοῦ κάτω κόσμου 230

Κεφάλαιο XV

Ο ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΙΣΣΕΣ ΤΟΥ 235
1. Διόνυσος, Δήμητρα καὶ Περσεφόνη 237
2. Διόνυσος καὶ Σεμέλη 241
3. Θηλυκοὶ σύντροφοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Διονύσου 244
4. Διόνυσος, Ἰνὼ καὶ Μελικέρτης 247
5. Ὁ Διόνυσος στὴ θάλασσα 249
6. Διόνυσος καὶ Ἀριάδνη 252
7. Προσωνυμίες τοῦ Διονύσου 256

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 263

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Κάδμος καὶ Ἁρμονία 281
2. Οἱ Θηβαῖοι Διόσκουροι 288
3. Ὁ Δαναὸς καὶ οἱ θυγατέρες του 293
4. Ὁ Περσεύς 297
5. Ὁ Τάνταλος 308
6. Πέλοψ καὶ Ἱπποδάμεια 312
7. Σαλμονεύς, Μελανίππη καὶ Τυρώ 318
8. Σίσυφος καὶ Βελλεροφόντης 324
9. Φρίξος καὶ Ἕλλη 333
10. Οἰδίπους 335
11. Οἱ Διόσκουροι ἀπὸ τὴ Σπάρτη καὶ τὰ ξαδέρφια τους 352
12. Μελέαγρος καὶ Ἀταλάντη 359

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ 367

I. ΟΙ ΘΗΒΑΪΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ 369
1. Ἱστορίες καταγωγῆς 369
2. Ἡ γέννηση τοῦ ἥρωα 372
3. Ἱστορίες ἀπὸ τὰ νεανικὰ χρόνια 378

II. ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΙ
1. Τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας 381
2. Ἡ Λερναία Ὕδρα 385
3. Ἡ Κερυνῖτις Ἔλαφος 388

4. Ὁ Ἐρυμάνθιος Κάπρος 391
5. Οἱ Στυμφαλίδες Ὄρνιθες 393
6. Οἱ σταῦλοι τοῦ Αὐγείου 395
7. Τὰ ἄλογα τοῦ Διομήδους ἀπὸ τὴ Θράκη 397
8. Ὁ Μινώταυρος 401
9. Ἡ ζώνη τῆς βασίλισσας τῶν Ἀμαζόνων 402
10. Τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνου 406
11. Τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων 415
12. Ὁ σκύλος τοῦ Ἅδου 420

III. ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΥΣ 426
1. Ὁ καλλίνικος 426
2. Ὁ μαινόμενος 428
3. Ὁ ἱερόσυλος 430
4. Ὁ ὑπηρέτης γυναικῶν 435
5. Σωτήρας τῆς Ἥρας καὶ τῆς Δηιανείρας 440
6. Τὸ γήινο τέλος 444

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

I. Κέκροψ, Ἐρεχθεὺς καὶ Θησεύς 450
II. Ἰάσων καὶ Μήδεια 489
III. Ὀρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη 519
IV. Τηρεύς, Εὔμολπος καὶ Κέφαλος 527
V. Ἀμφιάραος καὶ οἱ ἥρωες τοῦ Θηβαϊκοῦ Πολέμου 533
VI. Ὁ Ἀτρεὺς καὶ ἡ δυναστεία του 541
VII. Τὸ προανάκρουσμα τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου 546
VIII. Οἱ ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου 556
IX. Ἡ Ἰφιγένεια καὶ τ' ἀδέρφια της 567
X. Ὁ Τήλεφος 572
XI. Πρωτεσίλαος καὶ Λαοδάμεια 576
XII. Ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ τὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου 580

ΠΗΓΕΣ
Συντμήσεις τῶν πηγῶν 595
Παραπομπὲς στὶς πηγές 599

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ 631

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ
α) Ὀνομάτων 635
β) Τοπωνυμίων 651

Στὴ σελ. 519, γραμμὴ 1 ἀπὸ κάτω, ἡ λέξη «χώρας» νὰ διαβαστῆ «λύρας».

«Εἶναι ἕνας θησαυρός ἀπό ἱστορίες, πού μᾶς προσφέρεται ἐδῶ ἀπό ἕνα σοφό πλάι στόν ὁποῖο δέν μπορεῖ νά σταθεῖ ἄλλος. Ἡ *Μυθολογία* μᾶς προσφέρεται μέ κάθε ἀκρίβεια καί λεπτομέρεια σύμφωνα μέ τά τελευταῖα δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας».

ΤΟΜΑΣ ΜΑΝ

Ὁ Κερένυϊ γεννήθηκε τό 1897 στήν Οὐγγαρία καί πέθανε τό 1973 στήν Ἐλβετία, ὅπου ζοῦσε ἀπό τό 1943. Ἔγραψε τά περισσότερα ἔργα του στά γερμανικά. Ὑπάρχουν ὅμως ἐνδιαφέροντα μελετήματά του καί στά οὐγγρικά, μελετήματα πού εἶναι ἄγνωστα στή Δύση.

Τό ἔργο τοῦ Κερένυϊ πάνω στήν ἀρχαιότητα εἶναι σημαντικό ὄχι μόνο στόν δυτικό ἀλλά καί στόν παγκόσμιο ὁρίζοντα. Τό ἔργο αὐτό δέν ἦταν δουλειά ἑνός φιλολόγου τοῦ γράμματος καί τῶν τύπων, ἦταν ἡ δουλειά ἑνός ἄριστου ἀρχιμάστορα πού βίωνε καί ἐξέφραζε μέ πάθος τό πνεῦμα τῶν ἀρχαίων κειμένων.

ISBN 960-05-0624-8

9 789600 506242